LARRY L. WATTS
FEREŞTE-MĂ, DOAMNE, DE PRIETENI…
LARRY L. WATTS
FEREŞTE-MĂ, DOAMNE, DE PRIETENI…
Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România
Traducere din limba engleză CAMELIA DIACONESCU

editura rao
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României WATTS, LARRY. L
Fereşte-mă, Doamne, de prieteni… / Larry L. Watts; trad.: Camelia Diaconescu.
— Bucureşti: Editura RAO, 2011 ISBN 978 – 606 – 8255 – 95 – 8
I. Diaconescu, Camelia (trad.)
32 (100)
Editura RAO Grupul Editorial RAO Str. Turda nr. 117 – 119, Bucureşti, România www.raobooks.com www.rao.ro
LARRY L. WATTS *With Friends like These* © 2010 by Larry L. Watts Toate drepturile rezervate e Editura RAO, 2011 pentru versiunea în limba română
2011
ISBN 978 – 606 – 8255 – 95 – 8
Pentru Katherine „Kass” Watts, 1929 – 2008
Cuprins
MULŢUMIRI / 13 PREFAŢA AUTORULUI / 14 CUVÂNT-ÎNAINTE / 17 ABREVIERI ŞI ACRONIME / 21
I. INTRODUCERE / 31
Capitolul 1: Forţarea definiţiei de „prieten” / 32
Falsa independenţă şi lipsa de semnificaţie strategică / 36 Strategia de disuadare şi blocare / 41 „Relaţia

specială” secretă şi arhivele dispărute / 46 Negocierea revoluţiei, asigurarea continuităţii / 49 Probleme care au precedat şi au succedat comunismul / 52

II. AMBIŢII IMPERIALE, CONFLICTE COMUNISTE / 59

Capitolul 2: Mostre de „alianţe” ruso-române / 61

Independenţa ca fait-*accompli*: războiul din 1877 – 1878 / 61 Linia fină dintre aliaţi şi inamicii imperiali, 1916 – 1917 / 66 Războiul lui Lenin împotriva României şi prima campanie basarabeană, 1917 – 1918 / 68 Cooperarea ungaro-sovietică în prima campanie transilvăneană, 1918 – 1919 / 76 încercuirea ruso-maghiaro-bulgară, 1919 / 80 Capitolul 3: Ameninţarea românească şi Cominternul în perioada interbelică / 87

Ameninţarea în strategia sovietică / 87 Unităţile teroriste de partizani şi dezinformarea din cea de-a doua campanie basarabeană / 91 „Societăţile basarabenilor” de pe frontul sovietic / 95 Strategia maghiară împotriva ameninţării: Revizionismul deschis şi clandestin / 98

Moşteniri imperiale în Comintern şi organele de securitate sovietice / 103 Coaliţiile „naţionale” din Comintern / 113

III. STALIN SE FOLOSEŞTE DE PROBLEMA TRANSILVĂNEANĂ / 119

Capitolul 4: A doua campanie transilvăneană, 1938 – 1940 / 121

Coaliţia „roşie-albă” în a doua campanie transilvăneană / 121 Politicile paralele de deznaţionalizare: reprimarea identităţii româneşti în Basarabia / 127 Purificare etnică mascată în nordul Transilvaniei, 1940 – 1944 / 132 Anchetele italo-germane asupra atrocităţilor antiromâneşti.

1940 şi 1943 / 136

Capitolul 5: A treia campanie transilvăneană, 1944 – 1946 / 141

Coaliţia „roşie-albă” în cea de-a treia campanie transilvăneană / 141 Controlul sovietic şi realocarea Transilvaniei / 146 Asalturi deschise, manevre clandestine / 150 Internaţionalizarea problemei Transilvaniei / 154 „Criza de identitate” maghiaro-transilvăneană / 158 Menţinerea Transilvaniei în joc: scopurile tactice ale sovieticilor / 161 Capitolul 6: Implementarea subordonării, stabilirea pârghiilor, 1946 – 1955 / 167 Ofensiva clandestină maghiară / 167

Lupta pentru putere din interiorul partidului şi campania anti-Tito / 170 Rebeliunea Gheorghiu-Dej-Bodnăraş / 175

Poliţa de asigurare a lui Stalin: Regiunea Autonomă Maghiară / 179 Disputele cu Rákosi şi Nagy asupra Transilvaniei / 185

IV IEŞIREA DE SUB TUTELA MOSCOVEI ÎN PERIOADA HRUŞCIOV / 189

Capitolul 7: Contracararea mecanismului de control sovietic, 1953 – 1959 / 191

Forţele armate române / 191 Serviciile de informaţii şi securitate / 195 Începerea retragerii trupelor sovietice / 198 Pericolele şi oportunităţile din 1956 / 202 Alungarea trupelor şi a consultanţilor sovietici / 205 Stabilirea modelului interacţiunii ostile sovieto-române / 207 Capitolul 8: Neutralizarea reţelelor sovietice de informaţii, 1956 – 1963 / 210 Demontarea reţelelor de spionaj, blocarea penetrărilor instituţionalizate / 210 Războiul istoricilor / 214

Eliminarea consultanţilor pe probleme de informaţii / 216 Percepţiile serviciilor de informaţii americane în perioada Eisenhower şi Kennedy / 219

Calul troian I: Eforturile sovietice pentru discreditarea României / 223 Capitolul 9: Presiunea sovietică şi răspunsul românesc, 1962 – 1964 / 235

Măsurile sovietice de contraatac / 235 Ridicarea

problemei dreptului de proprietate asupra Transilvaniei / 241

Criza rachetelor din Cuba şi mesajul trimis de Gheorghiu-Dej lui Kennedy / 245 Primăvara de la Bucureşti, aprilie 1964 / 247 Incitarea tensiunilor etnice şi emiterea pretenţiilor teritoriale / 251

V DE LA PRIMĂVARA DE LA BUCUREŞTI, LA PRIMĂVARA

DE LA PRAGA / 257

Capitolul 10: Natura ameninţării româneşti din anii 1960 / 259

Ameninţarea la adresa independenţei României / 259 Medierea din Vietnam pentru preşedintele Johnson / 264 Scoaterea Chinei din izolare / 269

Apropierea chino-americană din perioada administraţiei Johnson / 273 Eforturile sovietice de sabotare a medierii româneşti / 278

Capitolul 11: Subminarea dominaţiei sovietice în cadrul Blocului Comunist, 1965 – 1967 / 283

Utilizarea în scop politic a Transilvaniei şi Basarabiei, în perioada Brejnev / 285

Lupta pentru suzeranitate asupra etnicilor maghiari din Transilvania / 290

Propunerea reformei radicale a Pactului de la Varşovia şi căutarea unor aliaţi / 292 Sprijin pentru unificarea Germaniei / 296 Medierea procesului de pace din Orientul Mijlociu / 298 Capitolul 12: Originea „măsurilor active” antiromâneşti coordonate / 302 Excluderea României din aparatul de „măsuri active” / 302 Retragerea din operaţiunile împotriva Vaticanului şi emigraţiei / 305 Excluderea din reţeaua de terorism şi de trafic de droguri / 310 Capacităţile de dezinformare ale Ungariei / 313 Puterea distructivă a dezinformărilor /

Moldova şi cea de-a treia campanie basarabeană 1965 – 1968 / 321 China şi România, ţinte în INTERKIT,

1962 – 1969 / 324 Calul troian II Goliţîn şi „mitul” independenţei / 327 Capitolul 13: Manipularea relaţiilor din cadrul Pactului de la Varşovia, februarie-august 1968 / 333 Construirea coaliţiilor intra-Bloc şi loialiştii Moscovei I / 334 Ostracizarea României – ţinta Radio Europa Liberă / 336 Crearea legendei de mediator a lui Kádár / 342 Trădarea lui Kádár şi sprijinul lui Ceauşescu / 346 Paradoxul iugoslav / 354

Persistenţa dezinformării: remodelarea eroilor şi a ticăloşilor / 355

VI. 1968: „TURIŞTI”, PRIETENI ŞI DEZAMĂGIRI / 361

Capitolul 14: Pregătirile Pactului de la Varşovia pentru invazie, iulie-august 1968 / 363

Chilipirul polonez şi intervenţia ostilă a Pactului de la Varşovia / 365

Pregătirile de apărare / 368

Invadarea Cehoslovaciei / 372

Hotărârea României de a lupta / 375

Pregătirea pentru invazia secretă / 377

Provocarea militară / 381

Capitolul 15: Aliaţi au vrut, aliaţi au găsit, 21 – 30 august / 385

Denunţarea invaziei / 385 China se alătură / 387 Paradoxul relaţiilor româno-iugoslave /389 Întâlnirea Ceauşescu-Bodnăraş-Tito / 395 Competiţia pentru titlul de erou / 398 Intervenţia preşedinţiei americane / 401 Intenţiile Pactului de la Varşovia vizavi de hotărârea României / 405

Capitolul 16: înşelătoria sovietică şi evaluările occidentale / 411

Crearea căilor de acces: coridoare şi aplicaţii militare comune / 411 Manipularea percepţiilor occidentale asupra rezistenţei României / 412 Lansarea stereotipurilor / 418 Intervenţia britanicilor şi a NATO / 422 Evaluări

contradictorii: viziunea britanică şi cea americană asupra ameninţării la adresa României / 424 Evaluări britanice şi americane contradictorii – noiembrie 1968 / 429 Capitolul 17: Legitimizarea intervenţiei, descurajarea acordării sprijinului / 433 România este confundată cu Cehoslovacia / 433 Manevre militare ca acoperire pentru intervenţia armată / 435

Exerciţiul-fantomă şi avertismentul Londrei, 19 – 22 noiembrie / 437 „Reconcilierea" ca acoperire pentru aplicaţii militare / 442 Invazie? Ce invazie? / 445

VII. DUPĂ INVAZIE – TIRUL PE ROMÂNIA / 451

Capitolul 18: Lansarea teoriei „reconcilierii" româno-sovietice, 1968 – 1970 / 453

Strategia de „disuadare şi blocare" / 453 „Retragerea"-fantomă: aprecieri occidentale şi ale Stasi asupra tenacităţii României / 454 Respingerea statutului Pactului de la Varşovia / 462 Moscova nu reuşeşte să intimideze / 466 Propovăduim cooperarea şi plănuim invazia / 468 Capitolul 19: Lupta pentru istorie, teritoriu şi etnicitate 1968 – 1971 / 472 Aţâţarea neliniştilor etnice, reînvierea pretenţiilor teritoriale / 472 Ameninţarea teritoriului sub pretextul datoriei / 477 Atacarea României pentru abandonarea abordării ideologice a istoriei / 479

Punerea la îndoială a dreptului Bucureştiului asupra Moldovei româneşti/ 482

Utilizarea istoriografiei pentru influenţarea relaţiilor externe/ 485

Capitolul 20: Discreditarea rolului de mediator, sabotarea parteneriatelor / 488

Compromiterea eforturilor de mediere din perioada administraţiei Nixon / 488

Destinderea şi relaţiile sovieto-americane „ameninţate" de România / 489 Exploatarea prejudecăţilor CIA, blocarea legăturilor economice / 495 Subminarea cooperării germano-române / 499 Canibalizarea legăturilor

franco-române / 502 Afacerea d'Abzac: tentative de asasinat pe teritoriul României / 507 Capitolul 21: Remobilizarea agenţilor lui Stalin, 1968 – 1971 / 511 Lupte dure pentru a forţa schimbarea conducerii / 511 Recrutarea rivalilor lui Ceauşescu / 513

Ţinte prioritare: personalul diplomatic şi din serviciile de spionaj / 515 Conducerea DSS: călcâiul lui Ahile românesc / 518 Reactivarea agenţilor GRU: Afacerea Şerb / 521 DIE şi conspiraţia Doicaru-Stănescu / 523

VIII. ANGAJAREA ÎN RĂZBOIUL CLANDESTIN / 529

Capitolul 22: Trecerea Rubiconului, 1971 – 1972 / 531

Egalitate, naţionalism şi provocarea puterii sovietice / 531 Construirea coaliţiei intra-Bloc şi loialiştii Moscovei II / 534 Vizita în China şi repercusiunile ei: iunie 1971 / 537 Întâlnirea din 1971 din Crimeea: „Ceauşescu a mers prea departe" / 541

Modelul INTERKIT şi priorităţile KGB-ului în România / 544 Oficializarea strategiei de disuadare şi blocare / 549 Crearea reţelei cultural-ideologice / 553 Lansarea campaniei / 556

Capitolul 23: Ungaria şi campania de măsuri active / 559

Budapesta trece în avangardă / 559

Operaţiuni de sporire a prestigiului pentru guvernul Kádár / 562 Continuitatea strategiei antiromâneşti a Ungariei / 567

Afacerea valahă / 576

Rotirea cadrelor: consecinţe intenţionate şi neintenţionate / 578 Capitolul 24: Penetrări ostile şi dezinformare, 1971 – 1974 / 582

Cei cinci (nu prea) magnifici ai României / 582 Deturnarea politicii externe şi de securitate româneşti / 588 Asalturile interne asupra resurselor, asalturile externe asupra percepţiilor occidentale / 591 Blocarea accesului

României la Comunitatea Economică Europeană / 594
Lansarea ideii reapropierii şi a lipsei de semnificaţie / 595 De la inconsecvenţă la acţiuni acoperite / 599 Confruntarea Pactul de la Varşovia – România de la începutul anilor ’70 / 602
IX. DUŞMANUL DIN „CASA COMUNĂ” / 609
Capitolul 25: Conflictul pentru Orientul Mijlociu, 1970 – 1978 / 611
Rolul României în pierderea Egiptului de către Moscova / 612 Competiţia româno-sovietică şi procesul de pace din Orientul Mijlociu / 617
Calul troian III: Discreditarea lui Sadat şi a lui Ceauşescu / 624 Medierea breşei egipteano-israeliene / 627 Reacţia Pactului de la Varşovia: „simple nimicuri” şi „ameninţări majore” / 630 Belgrad versus Bucureşti, în Orientul Mijlociu / 638 Capitolul 26: România şi Procesul de la Helsinki, 1970 – 1978 / 645 Loialiştii sovietici şi Coşul III / 646
Colaborarea cu Nixon, Ford şi Carter în procesul CSCE / 650 Campania Bucureştiului pentru măsuri obligatorii de sporire a încrederii / 652
Contramăsurile antiromâneşti / 656
Răstălmăcirea performanţelor României la CSCE / 661
Capitolul 27: Cooperarea militară antisovietică, 1973 – 1978 / 669
Relaţiile militare chino-române / 669 Relaţiile militare cu statele mici / 674
Prieteni sau duşmani? Interpretarea crizei din 1974 – 1975 / 676 Ameninţare sovietică sau dezinformare românească? / 681 Capitolul 28: Parteneriatul strategic SUA-România, 1974 – 1978 / 691 Sprijinul politic şi militar pentru Angola / 691 Acordul militar România-SUA / 693 Sprijinul popular pentru relaţia româno-americană / 698 Cooperarea SUA-România în materie de informaţii / 699

Asistenţa economică occidentală şi oferta preşedintelui Carter / 702 România şi „Legenda neagră” / 707

BIBLIOGRAFIE / 717 CĂRŢI ŞI ARTICOLE / 719 INDICE / 773

Lista hărţilor

Harta 1: România şi Imperiile înainte de 1878 / 62 Harta 2: România şi Imperiile / 63 Harta 3: Războiul ruso-turc şi urmările lui. 1878 / 65 Harta 4: Reduta românească în Primul Război Mondial, decembrie 1916 / 70 Harta 5: Reduta românească în Primul Război Mondial / 71 Harta 6: Ciocnirile militare bolşevico-române, 1917 – 1918 / 73 Harta 7: Pregătirile ofensivei bolşevice, ianuarie 1918 / 75 Harta 8: Planurile ofensivei militare bolşevico-ungare, martie-mai 1919 / 83

Harta 9: Graniţa interbelică a Europei cu URSS: România şi Polonia de la Marea Neagră la Marea Baltică/ 89 Harta 10: Atacuri teroriste sovietice, 1920 – 1926 / 93 Harta 11: Pretenţiile teritoriale maghiare asupra României în perioada interbelică / 100

Harta 12: Planurile de anexare şi operaţiunile sovietice, 1924 / 112 Harta 13: Planurile Comintern pentru România, 1924 – 1939 / 115 Harta 14: Reţeaua paramilitară maghiară din Transilvania, 1939 / 123 Harta 15: Divizarea României, 1940 – 1941: ocupaţii, deportări şi refugiaţi / 129

Harta 16: Purificări etnice antiromâneşti, 1940 – 1942 (descoperiri parţiale ale comisiei oficiale germano-italiene) / 139 Harta 17: Acţiuni separatiste sub administraţia militară sovietică, 1944 – 1947 / 153

Harta 18: Purificări etnice sovietice pe „bază de clasă” în Basarabia: 1940 – 1952 / 165

Harta 19: Rezistenţa separatistă maghiară, 1947 / 171 Harta 20: Regiunea Autonomă Maghiară (RAM) 1952 – 1960 / 181 Harta 21: Comandamente militare şi GRU sovietice în nordul Transilvaniei/RAM / 182 Harta 22:

Europa de Est postbelică / 188
Harta 23: Exerciţii ale Pactului de la Varşovia la graniţa României, 1968/ 384 Harta 24: Pregătirile defensivei româneşti, 1968 – 1969 / 408 Harta 25: Coridorul sovieto-bulgar: tranzitul trupelor şi alimentarea cu energie / 678

Mulţumiri

Apariţia acestei cărţi nu ar fi fost posibilă fără sprijinul familiei mele. Gabriela, soţia mea, m-a încurajat bucuroasă, la bine şi la greu. Fata mea, Raven Katherine, întreba adesea de ce tata trebuie să lucreze tot timpul, după care a început să mă înveţe că, dacă te străduieşti cu adevărat, este posibil să scrii chiar şi cu un copil de cinci ani care se urcă şi coboară la tine în poală.

Tatăl meu, „Big" Larry, a fost răbdarea întruchipată când îmi împrăştiam lucrările prin casa lui, altfel atât de ordonată, la fel ca şi sora şi cumnatul meu, Lee şi Earl Showerman. Lee s-a îngrijit de hrana mea fizică şi spirituală în Oregon, în timp ce Earl a creat cel mai efervescent mediu intelectual. Mulţumesc, de asemenea, fratelui meu şi cumnatei mele, Gary şi Louise Watts, pe care nu i-am putut vedea atât de des pe cât mi-aş fi dorit, dat fiind programul şi deplasările noastre. Familia mea din România m-a sprijinit în egală măsură şi le datorez multe mulţumiri lui Toader şi Mariei Surcel – care m-au găzduit în timp ce scriam prima parte a acestei cărţi – şi cumnatului meu, Mihail Elian Ulsamer, fără de care publicarea acestei cărţi ar fi fost considerabil întârziată.

Conversaţiile cu foarte bunul meu prieten Ioan Talpeş s-au dovedit de nepreţuit, inspirându-mi unele dintre cele mai surprinzătoare şi productive metode de analiză urmate în acest studiu. Marc Cannizzo şi Ingmar Söhrman mi-au oferit încurajări, prietenie şi asistenţă pentru unele dintre traducerile mele (dar eventualele erori îmi aparţin în întregime). Dezbaterile continue din jurul lacului

Herăstrău nu vor fi uitate curând. Alţi prieteni care vor rămâne nenominalizaţi mi-au oferit un mediu prietenos, cu încurajări şi dezbateri intelectuale, dar şi critic, pentru procesul scrierii şi al menţinerii unei judecăţi sănătoase.

25 mai 2010

Cei de la AVVA Design au transformat procesul de pregătire a publicării într-o plăcere. Deosebite mulţumiri lui Valer Igna pentru răbdarea şi măiestria sa la realizarea hărţilor, în lipsa cărora acest volum ar fi fost mult mai sărac. Datorez recunoştinţă şi celor de la Pony Espresso, care mi-au permis să le folosesc cafeneaua pe post de birou, în Jacksonville, Oregon, în timp ce beam cele mai bune cafele din Munţii Stâncoşi. Şi, ca să închei, multe dintre abordările mele au fost formulate cu ajutorul nenumăraţilor mei profesori, printre care Peter Sugar, Herbert Ellison, Jeremy Azrael, J.F. Brown şi Allen Kassof. Vă mulţumesc tuturor!

Prefaţa autorului

Cercetările pot conduce uneori mult mai departe decât se anticipa. Aşa s-a întâmplat şi în cazul acestei cărţi de care m-am apucat aproape accidental. În 2002, lucram la diverse proiecte legate de reforma serviciilor de informaţii din România şi din fosta Europă de Est, inclusiv la un volum realizat cu contribuţia unor profesionişti în domeniul informaţiilor şi a propriilor mele analize asupra procesului.1 Într-un timp destul de scurt am ajuns la convingerea că procesul de reformă din România diferea fundamental de oricare alt proces din fostul Bloc Sovietic şi că era aproape neinteligibil fără o expunere completă a dinamicii revoluţiei din decembrie 1989 şi a anilor de

izolare care i-au succedat.[1] Nu a trecut mult până când am realizat că aceste deosebiri aveau rădăcini mai adânci şi că, pentru înţelegerea lor, era necesară o cercetare mai directă a naturii relaţiilor din cadrul Blocului Sovietic în perioada Războiului Rece şi a celor dintre România şi vecinii ei chiar anterior comunismului. Astfel a început un voiaj intelectual care a condus la descoperiri ce uneori m-au surprins, alteori chiar m-au şocat, aducând la lumină relaţii asupra cărora anterior doar se speculase sau erau total inimaginabile şi care, în schimb, au clarificat unele comportamente şi atitudini care au persistat mult după ce comunismul şi-a dat duhul.

Printr-un mare noroc am început această lucrare tocmai atunci când s-au realizat extraordinare breşe în descifrarea, colaţionarea şi punerea la dispoziţia publicului a unor documente ale Tratatului de la Varşovia de către Institutul „Gauck" (Comisia Federală pentru Păstrarea Arhivelor

Securităţii de Stat a RDG), Proiectul de Istorie Paralelă pentru Cooperare de Securitate (pe atunci, Proiectul Paralel pentru NATO şi Pactul de la Varşovia) şi Proiectul de Istorie Internaţională a Războiului Rece (CWIHP). Activitatea acestora, faţă de care cartea de faţă are o datorie enormă, coroborată cu declasificările periodice făcute de Agenţia Centrală de Informaţii (CIA), a permis nu numai descrierea şi analiza mecanismelor interne din Alianţa sovietică, dar şi o comparare a modului de gândire şi a comportamentului Tratatului de la Varşovia

1 Câteva capitole din acest proiect au fost publicate, cu permisiunea autorului, de fostul director al Serviciului Român de Informaţii, Alexandru-Radu Timofte, în Reforma Serviciului Român de Informaţii: Argumente şi fapte, Bucureşti, Editura Academiei Naţionale de Informaţii, 2003. Unele dintre concluziile mele preliminare au apărut în Larry L. Watts, „Intelligence Reform in Eastern Europe's Emerging Democracies", Studies in Intelligence, vol. 48, nr. 1 (aprilie 2004), pp. 11-25.

cu percepţiile din mediul politic şi ale serviciilor de informaţii occidentale.

După părerea mea, una dintre cele mai frapante descoperiri a fost nivelul ostilităţii reflectat – în cadrul consiliilor interne ale Tratatului de la Varşovia – de frecvenţa şi duritatea atacurilor îndreptate împotriva României, practic pe orice subiect referitor la coordonarea din cadrul Blocului Sovietic, de nivelul de atenţie şi de resursele pe care statele loiale Moscovei le-au mobilizat pentru contracararea poziţiilor sale şi de insistenţa contrastantă cu care sursele din Pactul de la Varşovia îşi asigurau interlocutorii occidentali că opoziţia României era iluzorie sau lipsită de consecinţe (sau, paradoxal, ambele variante). Pentru cei interesaţi de scurte instantanee despre gândurile reale ale celorlalte state membre ale Blocului, paginile introductive ale celor nouă părţi ale volumului conţin citate despre atitudinile şi intenţiile foştilor aliaţi ai României din acea perioadă.

Mai 2010

CUVÂNT-ÎNAINTE

Îndeobşte, istoricii îşi şi îţi propun şansa unui demers în care specialistul îţi oferă informaţii suplimentare şi – nu de puţine ori – analizează interpretări care contribuie la perceperea şi înţelegerea mai profundă a unor perioade şi evoluţii din istoria unei comunităţi, popor sau chiar a umanităţii.

Nu puţine au fost şi ofertele pe care Larry L. Watts ni le-a făcut aproape cu dedicaţie pentru înţelegerea unor momente controversate ale istoriei moderne a românilor, din perspectiva şi cu percepţiile altora.

De această dată şi odată cu citirea scandalos de incitantei abordări *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni… Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România* ne aflăm în faţa unei provocări ce se rosteşte ca răspuns obligatoriu tuturor formelor de propagandă ştiinţifică, a

tuturor formelor de manipulare ce ni s-au prezentat ritos a fi drept adevăruri româneşti pe parcursul a zeci şi zeci de ani, în perioada comunistă şi – dezolant – în cei douăzeci de ani ce s-au scurs de la atât de lamentabila sa prăbuşire.

Decembrie 1989, ca punct de reper major pentru prezentul şi viitorul României – pentru că este evident, explicarea cauzelor şi condiţionărilor momentului ni se dezvăluie a fi preocuparea majoră a lui Larry L. Watts – ne apare, în sfârşit, în retrospectiva şi perspectiva determinărilor sale istorice de la cucerirea independenţei româneşti în 1878 până la anul de graţie şi dizgraţie 1989. Şi – ce este, în sfârşit, ferm angajat – preocuparea perspectivei şi retrospectivei istorice nu din şi prin viziunea pe care ţi-o oferă documentele şi declaraţiile publice oficiale sau lucrările dedicate slujirii unor opţiuni politice sau a varii interese, ci prin dezvăluirea proiectelor, actelor şi faptelor din umbră.

Ne aflăm, astfel, în faţa adevăratelor cauze şi interese – documentate direct din surse încă neintroduse în circuitul ştiinţific românesc – care au făcut din România anului 1989 să fie „omul bolnav” al lumii, chiar şi dincolo – şi aceasta este marea realizare a autorului – de traumele proprii unui popor care şi-a găsit drumul exprimării de sine şi pentru sine – adică cel statal – într-un târziu evidenţiat şi marcat şi de tentaţia şi de dorinţa continuă a celor din jur de a-l exclude şi de a-l refuza memoriei istorice.

În percepţia istoricului Larry L. Watts, exprimările şi explicaţiile ce vor urma să vină în evidenţierea realităţilor ce ne-au configurat proiectaţi în imagini de coşmar cu tente tragicomice ale unei butaforii politico-militare de esenţă comună atât lui Kafka, cât şi lui Chaplin nu pot fi înţelese în afara evidenţierii contextului geopolitic românesc şi în conexiune şi condiţionare directă cu factorii de presiune externă nemijlocită.

Răspunzându-le tuturor acelora care încearcă să explice momentul decembrie 1989 prin prisma actelor şi faptelor, a incapacităţilor şi blocajelor comunismului românesc de tip ceauşist, a comportamentelor sistemelor de forţe ale statului şi, în primul rând, a naturii şi mentalităţilor de sistem şi de grup ale câinelui de pază a regimului, numit Securitate – istoricul ne îndeamnă şi ne sugerează chiar o formulă a paradoxului, nu de puţine ori consemnat ca variantă necesară, chiar indispensabilă, unei şanse istorice: „Fereşte-mă, Doamne, de prieteni pentru că de duşmani mă apăr singur”.

Pe fond şi de fond, aşa am înţeles eu acest titlu atât de incitant *With Friends Like These*. Şi nu este vorba de a te afla doar în faţa unui paradox generat uneori de jocuri aleatorii, ci a unuia impus de constatarea că reprezinţi o configurare continuă de interese adversative în jocul raporturilor de putere din zonă care, de fiecare dată, a căutat să rezolve contradicţiile, fie încercând eliminarea ta prin asumarea de control, fie, în situaţiile de nondeterminări evidente de putere, sfârşind prin a-şi acomoda pretenţiile prin compensaţii pe seama spaţiului românesc.

Astfel, printr-o abordare lărgită a determinărilor intercondiţionărilor lui decembrie 1989, Larry L. Watts reuşeşte o fascinantă ofertă în faţa acelor zeci şi sute de căutători ai „adevărului” asupra momentelor respective, prizonieri mai mult sau mai puţin determinaţi, nu de puţine ori nevinovaţi, care încearcă să explice totul prin faptica şi imagistica posibil de a fi accesate şi interpretate.

Avem, astfel, privilegiul accesului la informaţii deosebite asupra drumului românilor de la starea de geografie etnică asumată la cea de formulă politică stabilă, impusă şi recunoscută, dar continuu contestată şi atacată. O fascinantă asamblare de date şi de informaţii, prognoze şi reacţii româneşti în faţa unor contexte şi realităţi de cele

mai multe ori neînţelese sau contrare aranjamentelor geopolitice deja configurate şi asumate de alţii.

De altfel, după ce citeşti primele capitole ale lucrării, nu poţi – indiferent cât de adversativ determinat te-ai simţi, sau tocmai pentru aceea – să nu sesizezi că anii 1989 – 1990 nu s-au deosebit cu nimic de contextualităţile de forţă şi intevenţie ale anilor 1877 – 1878, 1917 – 1919, 1939 – 1940, 1947 – 1949, 1968. Sau, dacă au fost diferenţe – şi acestea nu pot trece nesesizate – atunci acestea au constat doar în ponderea factorilor adversativi şi în experienţele tragice care s-au consumat, preţul de sânge plătit de români, cu excepţia lui 1968, fiind mai mic, în 1989. Pe acelaşi palier, al avantajelor consemnate, consecinţele destabilizărilor şi destructurărilor au fost concretizate în formule de expresie politico-juridică specifice mutaţiilor intervenite în lumea de după 1989, toate componente, în evoluţia mai mult sau mai puţin asumată conştient, în programul de globalizare.

Urmărind prospeţimea analizelor dedicate tuturor evenimentelor majore care au vizat istoria modernă a românilor, inclusiv a României ca stat – subiect de drept internaţional, dar şi obiect continuu de dispută teritorială, control politic şi economic –, începi să simţi tot mai mult şansa unei perspective de-a dreptul fabuloase prin ineditul şi valoarea surselor care argumentează exprimările autorului.

Atât de bogate şi de noi sunt materialele arhivistice oferite circuitului ştiinţific românesc şi internaţional, atât de vastă literatura de specialitate consultată şi abordată, atât de incitante sunt modalităţile de dezbatere, ca şi ideile, încât nu poţi să nu constaţi, încă de la citirea cuprinsului lucrării, că, în sfârşit, „cortina de fier” trasă şi menţinută cu îndârjire pentru acoperirea realităţilor existenţei şi opţiunilor poporului român începe să intre în procesul de dezintegrare a tuturor ruginilor şi vopselelor

ce s-au rostit şi încă se mai rostesc pentru a-i ascunde profunzimile. Mă refer la adevăratele profunzimi încontinuu atacate şi murdărite, pentru a putea fi falsificate. Spectacolul este fabulos pentru că ne pune în faţa nu numai a evoluţiei istorice, ci ne dă şi şansa devoalării şi înţelegerii rolului unor subiecţi care au marcat memoria trecutului şi, implicit, a rădăcinilor vlăstarelor care atacă cu aceeaşi insolenţă adevăruri ce le doresc a fi *sinucise*.

Fiecărui cititor i se vor revela imagini şocante ale unor adversităţi ce s-au rostit necontenit în faţa oricărui proiect românesc dedicat exprimării de sine într-un context întotdeauna dominat de alţii şi în faţa unor „prietenii" nu doar refuzate, ci şi sufocante.

Un îndemn responsabil la regândirea evoluţiei noastre şi nu numai.

L-am cunoscut pe Larry Watts într-un timp ce mi se pare a face parte dintr-un trecut tot mai îndepărtat.

Mi-a fost prezentat ca un tânăr istoric doritor de specializare în istoria estului Europei, asta pentru că încă de la primele fraze ar fi fost prea agresiv să te referi la Tratatul de la Varşovia.

De la început am rămas surprins de cunoştinţele sale care îi argumentau strălucit cartea de vizită şi – mai ales – de nestăvilita dorinţă de a cunoaşte realităţile româneşti, nu numai cele istorice, ci şi pe acelea care ne marcau paşii în marea, incredibila încercare prin care treceam fiecare şi cu toţii atât în planul mentalităţilor şi al speranţelor, cât şi acela, atât de divers, al schimbărilor de sistem.

Am înţeles, nu după mult timp, că mă aflam în faţa unui „american" fabulos nu numai prin privire şi zâmbet de actor, ci şi printr-o capabilitate de înţelegere şi prin dorinţa de a fi de ajutor, dorinţă ce depăşea cu mult memoria pachetelor sosite pe calea aerului în perioada marii foamete de după cel de-al Doilea Război Mondial.

Şi – odată cu trecerea anilor şi pe parcursul consolidării prieteniei noastre – am găsit în Larry Watts nu numai un partener ştiinţific în abordarea momentelor istorice ale trecutului şi prezentului românesc, ci şi un sfătuitor profesionist în înţelegerea mentalităţilor occidentale, în proiectul de apropiere şi de integrare în NATO şi UE.

Mi-a fost, la un moment dat, când exercitam demnitatea de consilier al preşedintelui pentru probleme de securitate naţională, consilier oficial şi sprijin calificat în abordarea atâtor situaţii la care a trebuit să facem faţă.

Dacă ar fi să spun – şi probabil va veni şi acel timp – cât de mult m-a sprijinit Larry L. Watts, omul, istoricul, analistul, ar trebui să scriu o carte nu pentru a-mi plăti „datoriile”, ci pentru a-i informa pe cei care au avut şi au trăit în speranţa că România va deveni membru NATO, cât de mult şi-a dorit acelaşi lucru şi un profesor american, captivat de provocarea unui proiect ce ne va reconfigura chiar determinările geografice.

Nouă – românilor – şi nu numai.

Ioan Talpeş 1 iunie 2010

Abrevieri şi acronime

aan	Archiwum Ackt Nowych (Arhivele poloneze pentru Documente Noi)
acc	Allied Control Comission (Comisia de Control Aliat)
acep	Advisory Committee for Export Policy, US Department of Commerce (Comisia Consultativă pentru Politica de Export, Departamentul Comerţului SUA)
acsi	Assistant Chief of Staff for Intelligence (Adjunctul şefului de stat- major pentru informaţii, Statul-Major al Armatei SUA)

afcin	US Air Force of Assistant Chief of Staff for Intelligence (Biroul Aviaţiei SUA al adjunctului şefului de stat-major pentru informaţii)
afl-cio	American Federation of Labour - Congress of Industrial Organisations (Federaţia Americană a Muncii - Congresul Organizaţiilor Industriale)
afp	Agence France Press (Agenţia France Press)
agerpres	Agenţia Română de Presă
ahf	American Hungarian Federation (Federaţia Maghiaro-Americană)
amae	Arhiva Ministerului român al Afacerilor Externe
amvr	Arhiv Ministerstvo na Vtreshnite Raboti (Arhiva bulgară a Ministerului de Interne)
ani	Academia Naţională de Informaţii
anic	Arhivele Naţionale de Istorie Centrală
aohssr	Arhiva Secţiei de Istorie Orală a Radiodifuziunii Române
aospm	Arhiva Organizaţiilor Social Politice din Moldova
apn	Agenţia de Presă Novosti
arlus	Asociaţia Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică
arta	Unitatea antiteroristă din România, până în 1977
asb	Arhivele de Stat Bucureşti
asc	Arhivele de Stat Cluj
asr	Arhiva Senatului României
asri	Arhiva Serviciului Român de Informaţii, după 1989
avh	Allamvédelmi Hatóság (Securitatea de Stat maghiară, după 1949)
avo	Allamvédelmi Osztáli (Securitatea de Stat

	maghiară, până în 1949)
avp rf	Arhiv Vneshnei Politiki Rossiiskoi Federatsii (Arhivele pentru Politică Externă ale Federaţiei Ruse)
avp sssr	Arhiv Vneshnei Politiki SSSR (Arhivele pentru Politică Externă ale URSS)
BA-MA	Bundesarchiv Abteilung - Militärarchiv (Arhivele militare ale Germaniei Federale)
BfV	Bundesamt für Verfassungsschutz (Oficiul Federal pentru Apărarea Constituţiei din Germania Federală)
BM III	Securitatea de Stat maghiară - Administraţia Principală III
BM III/I	Serviciul de Informaţii Externe maghiar
BM III/II	Contrainformaţiile maghiare
BM III/III	Securitatea internă maghiară
bna	British National Archives (Arhivele Naţionale Britanice)
BND	Bundesnachrichtendienst (Serviciul de Informaţii al Germaniei
	Federale)
BStU	Die Bundesbeauftragte für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen Deutsches Demokratischen Republik (Biroul împuternicitului federal pentru documentele Securităţii de Stat a fostei Republici Democrate Germane)
caer	Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CBM	Confidence Building Measures (Măsuri de sporire a încrederii)
CC	Comitetul Central
CDM	Committee of Defense Ministers (Comitetul Miniştrilor Apărării al Consiliului Pactului de la Varşovia)
CEE	Comunitatea Economică Europeană

Cheka	Chrezvychaynaya Komissiya (Securitatea de Stat sovietică)
CIA	Central Intelligence Agency (Agenţia Centrală de Informaţii)
cna	Chrezvychaynaya Komissiya (Arhivele Naţionale Cehoslovace)
cnsas	Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
COMCEN	Communications Centre (Centru de Comunicaţii)
COMECON	Organizaţie economică comunistă
COMINTERN	Comuniştii Internaţionali
CPC	Christian Peace Conference (Conferinţa Creştină pentru Pace)
CPC	Comitetul Politic Consultativ (organ de conducere al Tratatului de la Varşovia)
CPCz	Partidul Comunist Cehoslovac
cpusa	Communist Party of the USA (Partidul Comunist American)
csa	Tsentralen Drzhaven Arhiv (Arhivele Centrale de Stat bulgare)
CSCE	Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa
CSS	Consiliul pentru Securitatea de Stat a României, 1968-1972
CTK	Ceská tisková kanceláf (Agenţia de presă cehoslovacă)
CWIHP	Cold War International History Project (Proiectul de Istorie Internaţională a Războiului Rece)
Departamentul A	Dezinformatsia (Serviciul de dezinformare sovietic, între 1959- 1962)
Departamentul D	Dezinformarea cehoslovacă în anii 1960

Departamentul IV	Securitatea armatei române (Unitate a DSS)
DGFP	Documente despre politica externă germană
DGIE	Direcţia Generală de Informaţii Externe din România, între 1951-1965
DGSE	Direction Générale de la Sécurité Extérieure (Serviciul de Informaţii Externe francez, după 1982)
DGSP	Direcţia Generală de Siguranţă şi Protecţie din România, între 1948-1951
dia	Defense Intelligence Agency (Agenţia de informaţii pentru apărare, Departamentul Apărării al SUA)
DIE	Direcţia de Informaţii Externe din România, 1965-1978
DIM	Direcţia de Informaţii Militare din România
Divizia SE	Divizia CIA pentru Europa de Est şi URSS
DNI	Director Naval Intelligence, US Navy (director Informaţii Navale, Marina SUA)
DOD	US Department of Defense (Departamentul Apărării al SUA)
DSS	Departamentul Securităţii Statului din România
DST	Direction de la Surveillance du Territoire (Contrainformaţiile franceze)
EMGE	Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület (Societatea Agricolă Maghiară din Transilvania)
EME	Erdélyi Múzeum Egyesület (Societatea Muzeelor din Transilvania)
ETH	Colegiul Tehnologic Elveţian
EUCOM	United States Army European Command (Comandamentul European al Armatei SUA)
far	Forţele Armate Române
FBI	Federal Bureau of Investigation (Biroul

	Federal de Investigaţii al SUA)
FBIS	Foreign Broadcast Information Service (Serviciul de Radiodifuziune pentru Străinătate)
FCD	Direcţia Generală I a KGB
FCO	British Foreign and Commonwealth Office (denumirea oficială a Ministerului de Externe britanic)
fnla	Frente Nacional de Libertaçào de Angola (Frontul Naţional de Eliberare a Angolei)
FO	British Foreign Office (Ministerul de Externe britanic)
foia	US Freedom of Information Act (Legea liberului acces la informaţii)
FPEP	Frontul Popular pentru Eliberarea Palestinei
FRUS	Foreign Relations of the United States (Relaţiile externe ale SUA)
GCHQ	British Government Communications Headqurters (Sediul central pentru comunicaţii al Guvernului britanic)
GPU	Gosudarstvennoe Politicheskoe Upravlenie (Securitatea de Stat sovietică, 1922-1923)
GRU	Glavnoe Razvedyvatelnoe Upravlenie (Serviciul de Informaţii Militare sovietic)
GS	General Staff (Statul-Major General)
GUGB	Glavnoe Upravlenie Gosudarstvennoi Bezopasnosti (Securitatea de Stat sovietică, 1934-1943)
ha	Haupabteilung (Departamentul central al Stasi)
HA X	Departamentul de dezinformare al Stasi
HCP	Magyar Kommunista Párt (Partidul Comunist Ungar, până în 1948)
HPU	Uniunea Populară Maghiară
HSWP	Partidul Socialist Muncitoresc Ungar

HUMINT	Human Intelligence (Spionaj prin mijloace umane)
hva	Hauptverwaltung Aufklärung (Administraţia centrală de spionaj est-germană)
iar	Întreprinderile Aeronautice Române
IGJ	Inspectoratul General de Jandarmerie
IH	Információs Hivatal (Serviciul maghiar de informaţii postcomunist)
IIM	US Interagency Intelligence Memorandum (Memorandum comun al agenţiilor de informaţii ale SUA)
IMEMO	Instituta Mirovoi Ekonomiki i Mezhdunarodnikh Otnoshenii (Institutul sovietic pentru Economie Mondială şi Relaţii Internaţionale)
IMINT	Immagery Intelligence (Spionaj prin mijloace imagistice)
INO	Innostranii Otdel (Spionajul extern sovietic, 1920-1941)
INTERKIT	Deliberările interne ale Blocului Sovietic asupra Chinei
INU	Innostranioe Upravleniie (Spionajul extern sovietic, 1941)
IREX	US International Research and Exchanges Abroad (Comitetul de Schimburi şi Cercetări Internaţionale al SUA)
JIC	British Joint Intelligence Committee (Comisia reunită de informaţii din Marea Britanie)
JPRS	Joint Publications Research Service (Serviciul reunit de cercetări editoriale)
K.u.K.	Kaiserlich und königlich (cezaro-crăiesc)
KBH	Katonai Biztonsági Hivatal (Contrainformaţiile militare maghiare, postcomuniste)

KC PZPR	Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczj (Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Unit Polonez)
KDS	Komitet za Drzhavna Sigornost (Comitetul bulgar pentru Securitatea Statului)
KGB	Komitet Gosudarstvennoi Bezopastnosti (Comitetul sovietic pentru Securitatea Statului)
KKI	Kulturális Kapcsolatok Intézete (Institutul pentru Relaţii Culturale)
KOR	Comitetul polonez pentru Apărarea Muncitorilor
KÜM	Külügyminisztérium (Ministerul de Externe ungar)
LWF	Lutheran World Federation (Federaţia Mondială Luterană)
MAAG	Military Assistance Group (Grupul de asistenţă militară al SUA)
mad	Militärische Abschirmdienst (Contrainformaţiile militare vest-germane)
MBFR	Mutually Balanced Force Reductions (Reducere a forţelor mutual echilibrată)
MD	District militar sovietic
MFN	Most Favoured Nation (Clauza naţiunii celei mai favorizate)
MfS	Ministerium für Staatssicherheit (Ministerul est-german pentru Securitatea Statului)
MGB	Ministerstvo Gosudarstvennoi Bezopastnosti (Securitatea de Stat sovietică, 1946-1953)
MI5	Serviciul de contrainformaţii britanic
MI6	Serviciul de informaţii externe britanic
MOD	Ministerul Apărării
MOL	Magyar Országos Levétlár (Arhivele de Stat maghiare)
MOPR	Mezhdunarodnaia Organizatsiia Pomoschi

	Revoliutsioneram (Crucea Roşie politică sovietică, 1922-1938)
mpa	Administraţia Politică Centrală în armata sovietică
MPLA	Movimento Popular de Libertaçào de Angola (Mişcarea Populară pentru Eliberarea Angolei)
MTI	Magyar Távirati Iroda (Agenţia maghiară de presă)
MVSZ	Magyarok Világszövetsége (Federaţia Mondială a Maghiarilor)
nara	US National Archives and Records Administration (Administraţia Naţională a Arhivelor SUA)
nasa	US National Aeronautics and Space Administration (Administraţia Naţională pentru Spaţiu şi Aeronautică)
NATO	North Atlantic Treaty Organisation (Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord)
NBH	Nemzetbiztonsági Hivatal (Serviciul de contrainformaţii maghiar postcomunist)
NEM	New Economic Mechanism (Noul mecanism economic)
NIC	US National Intelligence Council (Consiliul Naţional de Informaţii al SUA)
NIE	US National Intelligence Estimate (Estimare a Consiliului Naţional de Informaţii al SUA)
NIO	US National Intelligence Officer (Ofiţer naţional de informaţii al SUA)
NKGB	Narodnyy Komissariat Gosudarstvennoi Bezopastnosti (Securitatea de Stat sovietică, 1943-1946)
NKP	Norges Kommunistiske Parti (Partidul Comunist Norvegian)
NKVD	Narodnyy Komissariat Vnutrennikh Del

	(Securitatea de Stat sovietică în perioada stalinistă)
nsa	US National Security Agency (Agenţia de Securitate Naţională a SUA)
NSC	US National Security Council (Consiliul Naţional de Securitate al SUA)
OCB	US State Departament Operations Coordinating Board (Consiliul de Coordonare a Operaţiunilor al Departamentului de Stat al SUA)
OCI	CIA Office of Current Intelligence (Biroul CIA pentru informaţii curente)
OEP	Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei
OER	CIA Office of Economic Research (Biroul de Cercetări Economice al CIA)
OGPU	Ob'edinennoe Gosudarstvennoe Politicheskoe Upravlenie (Securitatea de Stat sovietică, 1923-1934)
OIRT	Organizaţia Internaţională pentru Radiodifuziune şi Televiziune
OMI	Departamentul internaţional sovietic pentru perioada războiului (Departamentul de Informaţii Internaţionale, a nu se confunda cu departamentul cu acelaşi nume format în 1978, cunoscut şi sub numele Departamentul de propagandă politică externă)
OMS	Otdiel Mezhdunarodnoi Sviazi (Departamentul de relaţii internaţionale al Cominternului)
ONU	Organizaţia Naţiunilor Unite
OPEC	Organizaţia Ţărilor Exportatoare de Petrol
OPR	CIA Office for Political and Regional Analysis (Biroul CIA pentru analize regionale şi politice)

osa	Open Society Fund (Fundaţia pentru o Societate Deschisă)
OSS	US Office of Strategic Services (Oficiul pentru Servicii Strategice al SUA)
PCB	Partidul Comunist Bulgar
PCF	Partidul Comunist Francez
PCM	Partidul Comunist Maghiar, 1945-1948
PCR	Partidul Comunist Român
PCUS	Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
PER	US Project on Ethnic Relations (Proiectul SUA pentru relaţii etnice)
PHP	Parallel History Project on Cooperative Security (Proiectul de Istorie Paralelă pentru Cooperare de Securitate)
PLA	Armata chineză de Eliberare Naţională
PMR	Partidul Muncitoresc Român
Politburo	Biroul Politic
PR	Secţia de măsuri active a unei rezidenţe KGB
PRO	Public Records Office (Biroul pentru dosare publice, Arhivele Naţionale britanice)
PROFINTERN	Internaţionala Sovietică a sindicatelor muncitoreşti
PZRP	Partidul Muncitoresc Unit Polonez
RABCOR	„Corespondenţii muncitori” pentru spionaj industrial sovietic
rador	Societatea Română de Radiodifuziune
ram	Regiunea Autonomă Maghiară
rau	Republica Arabă Unită
RDG	Republica Democrată Germania
REL	Radio Europa Liberă
REL/RL	Radio Europa Liberă/ Radio Libertatea
RFG	Republica Federală Germania
RG	Record Group (Grup de înregistrare)

rgani	Rossiiskii Gosudarstvennyi Arkhiv Noveishei Istorii (Arhivele Ruse de Stat pentru Istorie Contemporană)
rgaspi	Rossiiskii Gosudarstvennii Arkhiv Sotsialnoi i Politicheskoi Istorii (Arhivele Ruse de Stat pentru Istorie Politică şi Socială)
RMA	Romanian Military Archives (Arhivele Ministerului Apărării Naţionale)
RMC	Comitetul Militar Revoluţionar bolşevic
rosta	Agenţia de presă sovietică, 1918-1935
RPC	Republica Populară Chineză
RPP	Republica Populară Polonă
RPR	Republica Populară Română
RPU	Republica Populară Ungară
RSC	Republica Socialistă Cehoslovacia
RSR	Republica Socialistă România
RSS	Republica Sovietică Socialistă
rssa	Republică sovietică socialistă autonomă
RSSM	Republica Sovietică Socialistă Moldova
RU	Razvedupr (Informaţiile militare sovietice)
RUMCHEROD	Comitetul Central bolşevic al sovietelor reprezentanţilor soldaţilor, marinarilor, ofiţerilor, muncitorilor şi ţăranilor pentru frontul românesc, flota din Marea Neagră şi Districtul militar Odessa
RUMNO	Razuznavatelno Upravleniie na Ministerstvoto (Spionajul militar bulgar)
RYAN	Raketno-Yadernoe Napadenie (Atac cu rachete nucleare)
SB	Służba Bespieczenstwa (Securitatea de Stat poloneză)
Scenariu P-R	Principală ameninţare polonezo-română în percepţia conducătorilor militari sovietici, 1919-1936

SDECE	Service de Documentation Extérieure et de Contre-Espionnage (Serviciul francez de informaţii şi contrainformaţii, până în 1982)
SDI	US Strategic Defense Initiative (Iniţiativa de apărare strategică a SUA, cunoscută şi sub numele „Star Wars”)
SDP	Sosialidemokraattinen Puolue (Partidul Social Democrat Finlandez)
SED	Sozialistiche Einheit Partei (Partidul Socialist Unit Est-German)
Serviciul A	Sluzhba Aktivnykh Meropriyatiyl (Serviciul sovietic pentru măsuri active, 1962-1991)
shape	Supreme Headquarters Allied Powers Europe (Comandamentul General al Forţelor Aliate din Europa)
SHIN BET	Contrainformaţiile israeliene (cunoscute şi sub acronimul SHABAK)
SIE	Serviciul român de Informaţii Externe, post-l989
SIG	US State Departament, Senior Interdepartamental Group (Grupul interdepartamental de experţi ai Departamentului de Stat al SUA)
SIGINT	Signals Intelligence (Spionaj prin mijloace tehnice)
SIS	Serviciul de Informaţii Special (Spionajul extern român din perioada interbelică)
SNIE	US Special National Intelligence Estimate (Estimare specială a Consiliului Naţional de Informaţii al SUA)
SOE	British Special Operations Executive (Executivul britanic pentru operaţii speciale, înfiinţat în 1940)
sova	CIA Office of Soviet Analysis (Biroul CIA pentru analize sovietice)

SOVINFORM	Agenţia de presă sovietică din România, în perioada Stalin
SOVROM	Companii mixte sovieto-române
SRI	Serviciul Român de Informaţii
SSI	Serviciul Secret de Informaţii (Spionajul extern românesc, în perioada 1941-1948)
Stasi	Staatssicherheit (Securitatea de Stat est-germană)
StB	Státní bezpecnost (Securitatea de Stat cehoslovacă)
SVR	Sluzhba vneshnei razvedki (Serviciul de Informaţii Externe rus postcomunist)
TOW	Tube-launched, Optically-tracked, Wire-guided Missile System (sistem de rachete)
TsGARA	TsentraVnii Gosudarstvennii Arhiv Rossiiskoi Armii (Arhivele Centrale de Stat ale armatei ruse)
TsKhSD	Centrul rus pentru păstrarea documentelor contemporane, până în 1999 (acum RGANI)
uaf	Forţele armate unite ale Tratatului de la Varşovia
UDMR	Uniunea Democrată Maghiară din România
UM	Unitate militară română
UM 0110	Unitatea română anti-KGB, 1978 - 24 ianuarie 1990
UM 0215	Serviciul de informaţii al Ministerului de Interne, 1990-1998
UM 0920/A	Unitatea română anti-KGB, 1965-1978
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisations (Organizaţiile Culturale, Ştiinţifice şi Educaţionale ale ONU)
unita	União Nacional para a Independencia Total de Angola (Uniunea pentru Independenţa Totală a Angolei)

UPM	Uniunea Populară Maghiară
URSS	Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
US arma	US Army Attaché (Ataşat militar al SUA)
USIB	United States Intelligence Board (Comitetul informativ al SUA)
UTC	Uniunea Tineretului Comunist român
voa	Voice of America (Radio Vocea Americii)
VOKS	Vsesoiuznoe obschestvo kul'turnikh svizei s zagranitsei (Asociaţia Uniunilor pentru Legături Culturale în Străinătate, 1925-1958)
warc	World Alliance of Reformed Churches (Alianţa Mondială a Bisericilor Reformate)
WCC	World Council of Churches (Consiliul Mondial al Bisericilor)
WFDY	World Federation Democratic Youth (Federaţia Mondială a Tineretului Democratic - front sovietic)
WFTU	World federation of Trade Unions (Federaţia Mondială a Sindicatelor - front sovietic)
WPC	World Peace Council (Consiliul Mondial pentru Pace - front sovietic)
WSI	Wojskowe Służby Informacyjne (Serviciile militare de informaţii şi contrainformaţii poloneze, 1990-2006)
WSW	Wojskowa Służba Wewnçtrzna (Serviciul de contrainformaţii militare polonez, până în 1990)
zaig	Zentrale Aufwärtungs und Informationsgruppe (Grupul central de informare şi analiză al Stasi)
ZOMO	Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskij (Miliţia motorizată de rezervişti polonezã)

I

Introducere

Îi asigurăm pe cetăţenii României de sentimentele noastre tradiţionale de prietenie şi bună vecinătate şi confirmăm eforturile noastre reale pentru o strânsă cooperare în interesul socialismului şi al păcii.1

Mihail Gorbaciov, decembrie 1989

Aceste fapte fac lumină asupra declaraţiilor ciudate, deplasate şi absolut monstruoase făcute de unii... referitoare la faptul că între România, Rusia şi Ucraina „relaţiile de bună vecinătate" ar fi dominat mereu şi peste toate timpurile. Dacă dăm o interpretare atât de largă expresiei „relaţii de bună vecinătate", atunci diferenţa dintre război şi pace ar dispărea cu totul.[23]

Leon Troţki, august 1921

[Românii sunt] un popor fără istorie... destinaţi să piară în furtuna revoluţiei mondiale... [Ei sunt] suporteri fanatici ai contrarevoluţiei şi [vor] rămâne astfel până la extirparea sau pierderea caracterului lor naţional, la fel cum propria lor existenţă, în general, reprezintă prin ea însăşi un protest contra unei măreţe revoluţii istorice. [...] Dispariţia [lor] de pe faţa pământului va fi un pas înainte.[4]

Friedrich Engels, ianuarie 1848

Capitolul I

Forţarea definiţiei de „prieten".

În toiul revoluţiei române din 1989, autorităţile sovietice îşi anunţau dorinţa şi intenţia de a acorda o

---

2 „Scurt raport al lui Gorbaciov asupra evenimentelor din România", Televiziunea Moscova, 22 decembrie 1989, radioul pentru emisiuni în străinătate (FBIS)- SOV-89-246, 26 decembrie 1989, p. 32.

3 Discurs în Sovietul Moscovei, 30 august 1921, din The Military Writings Of Leon Trotsky, vol. 4, 1921-1923 Banditry and Famine, accesibil pe www.marxist.org. (În continuare: Trotsky)

4 Friedrich Engels, „Lupta maghiarilor", Neue Rheinische Zeitung, nr. 194, 13 ianuarie 1849, în Karl Marx şi Friedrich Engels, Opere complete, vol. 8, Moscova, Editura Progres, 1977, p. 229.

„asistenţă” masivă statului „vecin prieten” şi aliatului din Tratatul de la Varşovia. Moscova anunţa că Crucea Roşie sovietică trimisese la frontieră „aproximativ 60 de echipe mobile” de chirurgi şi personal medical, multe dintre acestea trecând deja graniţa în teritoriul românesc şi coordonându-şi eforturile cu cele ale altor membri ai Pactului.1 De asemenea, liderii comunişti de la Budapesta anunţau că „un grup de lucru din cadrul pactului de la Varşovia care este în contact permanent” urma să se întâlnească la Moscova pentru a discuta situaţia din România.[56]

Aceste declaraţii de prietenie şi preocupare binevoitoare se situau în totală contradicţie cu unul dintre cele mai bine păzite secrete ale operaţiunilor de spionaj din Europa de Est, ale Tratatului de la Varşovia şi erau contrare uneia dintre cele mai surprinzătoare descoperiri din arhivele Blocului Sovietic din timpul Războiului Rece. În perioada revoluţiei, România a fost ţinta operaţiunilor de dezinformare timp de mai bine de două decenii.[7] Conform dovezilor aflate acum la dispoziţie, Kremlinul a început să trateze România ca pe un teritoriu ostil încă de la sfârşitul anilor 1950, sentiment care a fost reflectat parţial de decizia Moscovei de a tăia toate mijloacele de

---

5 Ştirile TASS în limba engleză din 23-25 decembrie, Radio Moscova Internaţional şi Radio Moscova în limba rusă. Moscova a pretins, de asemenea, că ar fi instalat în Moldova un spital cu 6 000 de paturi pentru răniţii din România.

6 Ibidem, p.13, „Posibilă întrunire a miniştrilor de externe ai Pactului“, Agenţia France Press, în limba engleză, 23 decembrie 1989.

7 Georg Herbstritt, „Eine feindliches Bruderland: Rumänien im Blick der DDR- Staatssicherheit“ [Un stat prieten inamic: România în viziunea Stasi], Halbjahresschrift

für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik [Revista bianuală de istorie, literatură şi politică sud-est europeană], Berlin, nr. 1 (mai 2004)

comunicare dintre români şi fraţii lor etnici din RSS Moldova.

Din 1962, Kremlinul a început să trateze România ca pe un stat ostil, atunci când Hruşciov a ordonat statelor membre „aflate în strânsă cooperare” – URSS, RDG, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria şi Polonia – să restricţioneze cooperarea în materie de spionaj cu aceasta.1 În 1963, această animozitate a motivat câteva tentative de asasinat împotriva conducătorului român Gheorghe Gheorghiu-Dej. [8] Ministerul Securităţii de Stat al Germaniei de Est (STASI) avea motive independente pentru ostilitatea faţă de Bucureşti, deoarece acesta refuzase să recunoască divizarea permanentă a Germaniei şi încheiase un acord, negociat în secret, cu Germania de Vest, la sfârşitul anului 1963.[9]

Între 1962 – 1964, Departamentul Securităţii Statului din România (DSS sau Securitatea) a fost exclus din programul de transformări, asistate de sovietici, ale serviciilor de informaţii, prin care au fost introduse departamentele de dezinformare în RDG, Ungaria şi Cehoslovacia (precum şi în Bulgaria şi în Polonia, la scurt timp după aceea) şi le-a modificat rolul din servicii satelit, în principal pasive, în operaţiuni active.[10] În 1965, DSS a fost din nou trecut cu vederea atunci când Centrala KGB a introdus „relaţiile operaţionale regulate şi directe” dintre departamentele de dezinformare, excluzând-o din operaţiunile Blocului de „măsuri active” (propagandă,

---

8 Jan Sejna, We Will Bury You, Londra, Sedgwick and Jackson, 1982, pp. 66-67 şi 76; Ladislav Bittman, The Deception Game: Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare, Siracusa, Syracuse University Research Corporation, 1972, p. 146.

9 Georg Herbstritt şi Stejărel Olaru, Stasi .şi Securitatea, Bucureşti, Humanitas, 2005, pp. 80-81. Rapoartele provin de la direcţia STASI de informaţii externe, Hauptverwaltung Aufklärung (Administraţia principală pentru culegere de informaţii) sau HVA.

10 Sejna (1982), p. 66; Bittman (1972), pp. 17, 89-90 şi 144.

dezinformare şi provocare), ca şi din traficul de droguri coordonat de sovietici şi din activităţile de sprijinire a terorismului internaţional.[11] La mijlocul anului 1965, România a fost „brusc" eliminată cu totul din strategia de război a Pactului de la Varşovia.1

Arhivele KGB confirmă că, în 1967, Moscova desfăşura „măsuri active" pentru izolarea României pe plan internaţional şi pentru divizarea conducerii interne.[12] Condamnarea clară a intervenţiei din Cehoslovacia, condusă de sovietici, şi încercările permanente de a ajuta Praga au pus capăt până şi aparenţei de politeţe dintre serviciile de informaţii ale aliaţilor oficiali. Leonid Brejnev, János Kádár, Edward Gierek, Todor Jivkov şi Gustáv Husák au acuzat în mod repetat „trădarea" conducerii din România pe care nu l-au mai numit stat „frăţesc".[13] În perioada care a urmat invaziei Cehoslovaciei, la ordinul

---

11 Bittman (1972), pp. 144 şi 157-158, Xiaoyuan Liu şi Vojtech Mastny, ed., China and Eastern Europe, 1960-1980s, Proceedings of the International Symposium: Reviewing the History of Chinese-East European Relations from the 1960s to the1980s, Beijing, 24-26 martie 2004, pp. 108-109, Parallel History Project on Cooperative Security (fost: Parallel History Project on NATO and the Warsaw Pact: PHP), www.isn.ethz.ch/php. cu permisiunea Centrului pentru Studii de Securitate ETH Zürich şi Arhiva Naţională de Securitate de la George Washington University din împuternicirea reţelei PHP (în continuare: PHP).

12 Anterior anului 1965 „Armata a 5-a maghiară trebuia să colaboreze strâns cu Armata a 3-a română în toate manevrele militare şi planurile operaţionale", Imre Okváth, „Hungary in the Warsaw Pact: The Initial Phase of Integration, 1957 - 1971", Vojtech Mastny, în Christian Nuenlist şi Anna Locher, editori, European Cities Targetedfor Nuclear Destruction: Hungarian Documents on the Soviet Bloc War Plans, 1956-1971, 2001 (în continuare Okváth (2001)), PHP.

13 Înregistrarea întâlnirii dintre Leonid Brejnev şi conducătorii partidelor comuniste din Europa de Est din Crimeea, 2 august 1971 (în continuare: Crimeea 1971), pp. 21-24, în Christian Nuenlist si Anna Locher, editori, „China and Eastern Europe from the 1960s to the 1980s", PHP.

Moscovei, serviciile din statele satelit au stabilit „rezidenţe cu acoperire legală” pe teritoriul românesc, acesta fiind singurul stat membru al Tratatului de la Varşovia care se bucura de o asemenea „atenţie ostilă”.[14]

Acţiunile României pe plan internaţional şi din cadrul alianţei sovietice deveniseră atât de inacceptabile, încât celelalte servicii din Pactul de la Varşovia o încadraseră nu numai la categoria statelor socialiste „deviaţioniste”, precum Iugoslavia, Albania şi China, cât şi alături de adversarii din NATO.[15]

Centrala KGB şi serviciile est-europene subordonate culegeau informaţii referitoare la sprijinul internaţional pentru România (în special, din partea SUA, Germaniei de Vest şi a Chinei), la nemulţumirile interne ale muncitorilor şi ale minorităţilor, precum şi la opoziţia din cadrul partidului comunist, începând să recruteze agresiv elitele româneşti influente pentru a înlătura conducerea „naţionalistă”.1 Această ofensivă clandestină nu s-a limitat doar la planul serviciilor de spionaj. În 1971, Brejnev şi alţi conducători ai Pactului au considerat că este necesar „să fie identificate acum acele persoane din România pe care ne vom putea baza în viitor” şi recrutate prin intermediul „ambasadelor de acolo şi prin alte contacte”, pentru „a

---

14 Herbstritt (2004), pp. 1-2; William Totok, „România, o zonă operativă a Stasi. Interviu cu cercetătorul german Georg Herbstritt“, nr. 227 (29 iunie - 5 iulie 2004), Observator Cultural. „Partenerii apropiaţi“ au operat sub acoperire în Ungaria în 1956 şi în Cehoslovacia în 1968, şi vor proceda la fel si în Polonia în 1980 - 1981. Totuşi, au operat în colaborare oficială cu serviciile locale şi şi-au închis rezidenţele după aceea.

15 Komitet Dzhurna Sigornosti (KDS) Planul de măsuri operative al ataşaţilor militari pentru Iugoslavia, România şi Cehoslovacia, 06/12/1969, Arhivele Ministerului de Interne (AMI), Sofia, fond 2, înregistrarea 3, dosar 356; şi Fără titlu, 10/07/1982, AMI, Sofia, fond 1, înregistrarea 12, dosar 434, în Cold War International History Project (CWIHP), www.CWIHP.org. cu permisiunea Woodrow Wilson International Center for Scholars (în continuare: CWIHP).

exercita influenţă asupra evenimentelor din ţară”.[16] Pentru a evita atragerea atenţiei opiniei publice asupra disidenţei româneşti, „partenerii apropiaţi vor continua să se informeze reciproc asupra poziţiilor României în problemele de importanţă majoră” şi vor decide în secret cum este mai bine „să rezolve situaţiile”. Liderul sovietic anunţa că secretarii Secţiilor internaţionale ale Comitetelor Centrale respective se vor întâlni cu partenerii din Secţiile ideologice „pentru a coordona activitatea comună”, aşa cum făcuseră deja „spre exemplu, în legătură cu România şi China”.[17]

Brejnev se referea direct la operaţiunea INTERKIT – lansată oficial în 1967 sub numele „deliberările interne din China”. INTERKIT coordona resursele de propagandă, ideologice, mass-media şi ştiinţifice ale tuturor „partenerilor apropiaţi”, plus Mongolia (şi mai târziu Cuba) prin Secţiile Internaţionale ale CC, pentru a submina şi discredita regimul maoist şi a menţine izolarea Beijingului.[18] România reprezenta deja o ţintă în cadrul INTERKIT deoarece, după cum formulase liderul bulgar Jivkov, „chinezii se bazau pe România şi românii sprijineau politica Chinei”.[19] „Partenerii apropiaţi” au decis acum să lanseze o operaţiune similară având drept ţintă exclusiv România.

Scala copleşitoare a unui asemenea efort a avut implicaţii devastatoare într-o ţară care nu avea, sub nicio formă, o influenţă strategică asemănătoare Chinei. Spre

---

16 Christopher Andrew şi Vasili Mitrokhin, The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and The Secret History of the KGB, New York, Basic Books, 1999, pp. 269, 270.

17 Ibidem, pp. 40-43.

18 Prima întrunire INTERKIT, Moscova, Uniunea Sovietică, 14 decembrie 1967,
p. 1, PHP.

19 Crimeea 1971, pp. 21 şi 23-24, PHP.

exemplu, în cadrul INTERKIT, partenerii îşi coordonau „orice referire făcută” la conducerea ţintă, activităţile de spionaj internaţionale şi „activităţile în scopul diminuării influenţei”.1 „Activităţile de propagandă şi cercetare ştiinţifică ale partidelor frăţeşti”, începând cu „presa, radioul, televiziunea, agenţiile de presă şi editurile” şi până la academiile de ştiinţă şi institutele de cercetare erau coordonate pentru a revigora şi focaliza propaganda împotriva ţintei.[20] Activităţile coordonate includeau de la „propagandă orală”, la articole şi emisiuni radio-TV, până la simpozioane ştiinţifice bine mediatizate şi un plan anual coordonat „pentru publicaţii şi lucrări ştiinţifice” pentru fixarea liniei propagandistice, conform adevărului stabilit academic.

Rezultatul tipărit al acestui efort era apoi tradus „în engleză, franceză, spaniolă şi arabă” şi diseminat „în ţări terţe” – tot prin efortul coordonat al partenerilor – „presei, agenţiilor de informaţii şi altor organe de propagandă străină”.[21] O asemenea operaţiune a copleşit serviciile de spionaj occidentale şi comunităţile academice, insuficient pregătite pentru a face faţă, în primul rând, unei dezinformări coordonate şi neobişnuite cu dezinformarea la o asemenea scală. Logica sintezelor de spionaj şi a analizelor, în general vorbind, a metodologiei de cercetare ştiinţifică occidentală, a condus la concluzia că o asemenea multitudine de resurse coordonate, ajungându-se chiar la câteva sute, va conduce, inevitabil, la atenuarea vocii singulare a României.

Falsa independenţă şi lipsa de semnificaţie strategică

Necesitatea de a explica de ce a constituit România o

---

20 A doua întrunire INTERKIT, Berlinul de Est, Germania de Est, 20-31 ianuarie 1969, p. 3, PHP.

21 În plus, corespondenţii lor externi colaborau sistematic „referitor la schimbul de informaţii“, fie că erau sau nu ofiţeri de informaţii sub acoperire de jurnalişti.

asemenea ţintă este ea însăşi elocventă pentru eficacitatea dezinformării coordonate de sovietici. Spre finalul Războiului Rece se crease consensul că regimul din România era „un cal troian sovietic”, care îşi proclama zgomotos aura de independenţă, în timp ce alţii – în special, conducerea din Polonia şi Ungaria – erau angajaţi tăcut în forme mai substanţiale de disidenţă.[22]

Această presupusă dependenţă secretă, combinată cu aserţiuni repetate referitoare la lipsa de importanţă strategică a ţării pentru politica sovietică şi conflictul Est-Vest şi-au dovedit succesul în relevarea insignifianţei României pentru URSS (şi pentru Vest) în percepţia occidentală din anii 1980.

Descoperirile din arhive, ulterioare Războiului Rece, au scos la iveală o poveste diferită. Opoziţia României la preferinţele sovietice s-a dovedit a fi fost mult subestimată şi, cu excepţia Primăverii de la Praga, destul de singulară după 1956, în timp ce disidenţa altor state membre ale Pactului a fost mult exagerată, dacă nu cumva întru totul fabricată1. La consiliile miniştrilor de externe ai Pactului, toţi ceilalţi membri „au fost constant de acord cu analizele şi cu propunerile sovietice” pe toată perioada Războiului Rece, în timp ce România a fost excepţia, în permanentă opoziţie, care a afectat „aproape toate subiectele de pe agendă”.[23] De asemenea, românii au fost singulari, printre

22 Analistul Vlad Socor de la Radio Europa Liberă a lansat această teorie în „The Limits of National Independence in the Soviet Bloc: Romania’s Foreign Policy Reconsidered“, Orbis, vol. 20, nr. 3 (toamna 1976), pp. 701-732. A fost preluată de „dezertorul“ KGB Anatoliy Golitsyn,New Liesfor Old, New York, Dodd, Mead & Co, 1984, de David B. Funderburk, Pinstripes and Reds: An American Ambassador Caught Between the State Department and the Romanian Communists, 1981-1985, Washington DC, Selous Foundation Press, 1987, şi de dezertorul Securităţii, Ion Mihai Pacepa, Red Horizons, Washington DC, Regnery Gateway, 1987.

23 Arhivele Pactului relevă diferende reale între aliaţii non-sovietici şi Moscova. Cu toate acestea, numai conducerea comunistă a României a

conducătorii militari ai Pactului, în contestarea dominaţiei şi controlului sovietic, în timp ce Polonia, Ungaria, Germania de Est, Cehoslovacia şi Bulgaria au continuat să se alinieze „fără rezerve, în spatele sovieticilor”.[24]

Opoziţia din partea altor state, în afară de România, la politica Kremlinului era aproape absentă. „Partenerii apropiaţi” au acţionat deseori ca mandatari ai sovieticilor în atacarea României pentru disidenţă, în timp ce concurau între ei pentru a stabili „cea mai specială relaţie” cu Moscova.[25] Ca o regulă generală, „disidenţa” raportată de alţi membri ai Tratatului şi aparenta simpatie pentru poziţia României erau prestabilite cu Moscova pentru a prezenta guvernele loiale sovieticilor drept parteneri mult mai de încredere pentru Occident şi pentru a diminua unicitatea opoziţiei româneşti şi atracţia pe care o reprezenta pentru Vest. Aceasta se realiza de multe ori prin atribuirea iniţiativelor României altora – din nou, mai ales, Poloniei şi Ungariei –, precum, de exemplu, blocarea aderării Mongoliei la Pactul de la Varşovia în 1963 şi opoziţia la diversele planuri de intervenţie militară ale Moscovei.1

---

refuzat să ofere sprijinul atunci când Moscova a insistat.

24 Christian Nuenlist, Cold War Generals: The Warsaw Pact Committee of Defense Ministers, 1969-1990 (2001), p. 8; Jordan Baev, „Sfârşitul Tratatului de la Varşovia, 1985-1991: Reflectat de Arhivele bulgare,“ 2000, p. 6, PHP.

25 Vojtech Mastny, Learningfrom the Enemy:NATO as a Model for the Warsaw Pact, Zürich, Zurcher Beiträge zur Sicherheitspolitik und Konfliktforschung nr. 58, 2004, pp. 23 şi 28, PHP; Csaba Békés, „Introduction“, Înregistrările Comitetelor Miniştrilor Adjuncţi de Externe din Tratatul de la Varşovia, PHP, septembrie 2005, pp. 2-3; Christian Nuenlist şi Anna Locher, „At The Roots Of The European Security System: Thirty Years Since The Helsinki Final Act“, Center For Security Studies, ETH Zürich, noiembrie 2005, p. 4, PHP. Vezi şi Csaba Békés, „Hungarian Foreign Policy in the Soviet Alliance System, 1968-1989“, Foreign Policy Review (Budapesta), vol. 3, nr. 1 (2004), pp. 87-127.

Lipsa de importanţă strategică a continuat să fie citată de istoricii Războiului Rece ca fiind, în acelaşi timp, cauză şi efect ale presupusei lipse de consecinţe pentru Moscova, chiar şi după ce strategia „calului troian" a fost demascată drept o mistificare a adevărului.[26] Este semnificativ faptul că rapoartele asupra insignifianţei României ieşeau la iveală în perioadele de vârf ale antagonismului sovieto-român. De exemplu, conceptul „cvartetului" de importanţă strategică din aripa nordică a Pactului, cuprinzând RDG, Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia, a fost dat în circulaţie pentru prima oară în perioada în care media occidentală a început să scrie despre tentativa de asasinat a KGB-ului asupra lui Dej, în 1963.[27] Apoi, conceptul a reapărut în perioada „primului Eşalon strategic" de la jumătatea anului 1965, când armata română a fost brusc exclusă din strategia de război a Pactului de la Varşovia.[28]

Cu siguranţă, contribuţia militară a României la operaţiunile ofensive ale Pactului era lipsită de importanţă strategică. După 1965 ea a fost, de fapt, inexistentă. În orice caz, nu se poate spune acelaşi lucru despre semnificaţia ţării pentru securitatea sovietică. România fusese considerată una dintre cele două ameninţări

---

26 Vezi col. Joachim Schroter, fost ataşat militar al Germaniei de Est, în Xiaoyuan Liu şi Vojtech Mastny (ed.), China and Eastern Europe, 1960s-1980s, Beijing, 24-26 martie 2004, Zürich, Center for Security Studies and Conflict Research, ETH Zürich, noiembrie 2004, p. 140, PHP. Intr-o lucrare anterioară, Mastny a atribuit aceasta Poloniei, aparent necunoscând rolul României, Mastny (2001), p. 15.

27 Intelligence Report on attempt on life of Georgiu Dej [sic.] and Soviet-Romanian relations (1965); Paul Lendvai, Eagles in Cobwebs: Nationalism and Communism in the Balkans, Garden City, NY, Doubleday and Company, 1969, pp. 305-306.

28 Intelligence Study: Warsaw Pact Military Strategy: A Compromise in Soviet Strategic Thinking
(Ref Title: Caesar XXVI), 7 iunie 1965 (declasificat la 27 martie 2007), p. 27, CIA; Okváth (2001), PHP.

militare principale (alături de Polonia) de către liderii armatei şi ai serviciilor de informaţii, pe aproape întreaga perioadă interbelică.[29] Ea rămăsese singura cale terestră dintre URSS şi Bulgaria ultraloială şi Balcanii puternic rusofili: o realitate geografică reamintită atunci când România a refuzat trupelor sovietice permisiunea tranzitării ţării pentru exerciţii militare în Bulgaria, după 1963, şi a refuzat forţelor bulgare tranzitul pentru a participa la invazia Cehoslovaciei în 1968. Că Moscova ar fi putut sau ar fi vrut să ignore vreo ţară cu care avea 1 330 km de frontieră şi încă 193 km de ţărm la Marea Neagră – controlată de sovietici – e greu de crezut, mai ales după ce regimurile succesive de la conducerea ţării se opuneau principalelor sale intenţii pe plan internaţional.

De asemenea, Moscova nu putea ignora cele câteva milioane de etnici români din învecinatele Republici Sovietice Socialiste Moldova şi Ucraina, din teritoriile foste româneşti (Basarabia şi Bucovina). Abordând problema într-o manieră asemănătoare cu cea urmată în teritoriile poloneze anexate, Stalin a încercat să schimbe compoziţia etnică a regiunilor, executând mii de conducători ai comunităţilor şi deportând sute de mii de etnici români în Siberia şi Asia Centrală, între anii 1940 – 1941 şi 1950 – 1951, cu relocări „voluntare" ulterioare.1 Acel efort, împreună cu politicile pe termen lung de asimilare forţată, de „rusificare" şi de negare a identităţii etnice a românilor nu şi-au dovedit succesul deplin, determinând Moscova să

---

29 Raymond W. Leonard, Secret Soldiers of the Revolution: Soviet Military Intelligence, 1918-1933, Westport CT, Greenwood Press, 1999, pp. 15-16, 46, 74, 168-172, 181; David J. Dallin, Soviet Espionage, New Haven, Yale University Press, 1955, pp. 14, 25, 305, 393. Bucureştiul a devenit atunci cel mai semnificativ aliat militar al Berlinului de pe frontul de est.

închidă relaţiile româno-moldoveneşti în 1958.[3031]

La mijlocul anilor 1960, autorităţile sovietice erau intens preocupate de impactul „dăunător" al României asupra acestei regiuni, cauzat de atracţia culturală, modelul independent şi influenţa subversivă activă, prin mass-media sa „antisovietică" şi publicaţiile care treceau peste graniţă.[32] În

1967, conducătorul Partidului Republicii Sovietice Socialiste Moldova a solicitat o campanie de propagandă care să mobilizeze „cei mai calificaţi intelectuali" şi „oficialităţile din conducerea partidului şi organele economice" pentru a publica în „ziare, emisiuni de radio şi televiziune, cărţi, broşuri şi alte publicaţii" astfel încât „copiii noştri şi generaţiile viitoare" să „ştie că părinţii lor

---

30 Dennis Deletant estimează că au fost deportate între 100 000 şi 500 000 de persoane, în I.C.B. Dear şi M.R.D. Foot, editori, The Oxford Companion to World War II, Oxford, Oxford University Press, 1995, p. 129.

31 Fritz Ermath, „Bodyul Again Attacks Anti-Russian Feeling in Moldavia," 17 martie 1967, Radio Europa Liberă (RFER), caseta 110, Registrul 2, dosarul 163 şi „Socialist Encirclement is Also Dangerous", 29 iulie 1968, USSR/5, RFER, caseta 50, registrul 7, raportul 142, Arhivele Open Society (OSA). Contactele maghiare şi bulgare au devenit „mai frecvente" şi au primit „o mai mare importanţă" decât cele româno-moldovene, ca şi cele dintre Moldova - Mongolia şi Moldova - ţări în curs de dezvoltare, Ermath (1967), p. 5. Din relaţiile Moscovei cu Finlanda capitalistă, Iran, Afghanistan şi chiar cu membrul NATO, Turcia, erau „cu siguranţă mai bune" decât cele cu România (1968, p. 1).

32 Mark Kramer, „Moldova, Romania, and the Soviet Invasion of Czechoslovakia", Cold War International History Project (CWIHP) Bulletin, nr. 12/13 (toamnă/iarnă 2001) p. 326 şi „New Evidence from the Ukrainian Archives", CWIHP Bulletin, nr. 14/15 (iarnă 2003/primăvară 2004), pp. 295-301; Raport al primului-secretar al Partidului Comunist Moldovenesc despre acţiunile întreprinse pentru a preveni circulaţia presei româneşti în Moldova, 10/04/1968, Arhiva Organizaţiilor Social-Politice a Republicii Moldova, fond 51, inventar 29, dosar 49, foaie 41-42, CWIHP.

nu şi-au închipuit viaţa în afara graniţelor URSS" şi au aspirat dintotdeauna „la unirea cu Rusia şi la o reunificare cu statul rus".1 În 1968, şeful forţelor KGB din regiunea frontierei de vest a URSS plasa politica României vizavi de această zonă în aceeaşi categorie cu „activităţile subversive sporite ale serviciilor SUA, RFG şi Anglia contra URSS".[33] Arhivele KGB au relevat că intenţiile Bucureştiului şi activităţile privitoare la regiune erau încadrate la categoria primă prioritate".[34]

Acest război clandestin a continuat neabătut până la colapsul comunismului. Rapoartele KDS-ului bulgar, de exemplu, excludeau în mod evident România din descrierea colaborărilor „cu organele de securitate din statele frăţeşti".[35] Această absenţă era cu atât mai notabilă cu cât, pe lângă KGB, serviciile de informaţii din Ungaria, Polonia, Cehoslovacia şi RDG, KDS mai colabora cu „serviciile" frăţeşti din Vietnam, Mongolia, Libia, Benin şi Angola.

Instrucţiunile KGB către agenţii din România, interceptate de DSS în 1982, au relevat că „România era *lucrată* ca un stat inamic, o abordare care nu numai că a fost perpetuată, ci chiar accentuată după venirea la putere a lui Mihail Gorbaciov".[36] Ultimul director al puternicei

---

33 Moldavia, 16 februarie 1967; Fritz Ermath, „Bodyul Again Attacks Anti-Russian Feeling in Moldavia", 17 martie 1967, RFER, caseta 110, registrul 2, raportul 163, OSA.

34 Andrew şi Mitrokhin (1999), p. 270.

35 Information re: KDS collaboration with the „fraternal" security services in 1978, 15 mai 1979, Arhivele Ministerului de Interne bulgar (MIA), Sofia, fond 1, registrul 10a, dosarul 344. Toate documentele bulgare citate sunt disponibile la CWIHP.

36 Serviciul Român de Informaţii (SRI), Punct de vedere preliminar al Serviciului Român de Informaţii privind evenimentele din decembrie 1989, Bucureşti, Arhiva Senatului României, 1990, p. 27. Vezi şi Alex Mihai Stoenescu, Istoria loviturilor de stat în România: „Revoluţia din decembrie 1989"- o tragedie românească, vol. 4, partea I, Bucureşti,

Unităţi 0110 (unitatea anti-KGB) a Securităţii a declarat în faţa unei comisii de anchetă a Senatului că, atunci când a preluat comanda unităţii, în 1983, şi până la dizolvarea sa imediat după revoluţie, poziţia operaţională a KGB faţă de ţara sa era „destul de clară". KGB considera România o ţintă la fel de ostilă „ca orice stat occidental" 1.

Strategia de disuadare şi blocare

Nu era simplu să poţi ţine ascunsă pentru mult timp adevărata stare de lucruri. De fapt era imposibil. Veştile despre aceasta puteau fi însă denaturate astfel încât să fie considerate ca situându-se pe o scală care începea de la paranoia excesivă şi isterie, până la o iraţională „teorie a conspiraţiei", pentru inducerea în eroare intenţionată. Era necesar un efort concertat al Moscovei şi al aliaţilor loiali din Pactul de la Varşovia pentru a menţine România în mod formal în cadrul alianţei Blocului Sovietic şi a masca gradul şi semnificaţia opoziţiei sale privitor la scopurile internaţionale ale sovieticilor. Strategia acestora de „disuadare şi blocare" era simetrică strategiei adoptate de Hruşciov faţă de Belgrad, la mijlocul anilor 1950, când, public, a tratat statul ca pe un prieten şi aliat „pentru a evita întărirea legăturilor Iugoslaviei cu Occidentul şi a poziţiilor sale neutre", în timp ce, simultan, a desfăşurat operaţiuni clandestine pentru a obţine „izolarea lui Tito".[3738]

Readucerea României în corul ţărilor socialiste a

RAO, 2004, p. 99.

37 Stenograma nr. 33, 26 ianuarie 1994, audierea generalului-locotenent Neculicio- iu Victor, Bucureşti, Arhiva Senatului României, 1994, p. 5. Serviciile occidentale cunoşteau antagonismele dintre România şi Pact, dar, în general, ştiau mult mai puţin despre gradul de ostilitate reciprocă. Discuţie cu fostul director al MI6, Sir Richard Dearlove, 28 octombrie 2006, Ottawa, şi împreună cu analistul CIA David Kanin, New Orleans, 26 noiembrie 2007.

38 Stability of the Soviet Satellite Structure (NIE 12-57), 19 februarie 1957 (declasificat la 22 septembrie 1993), p. 8, CIA.

devenit scopul comun al operaţiunilor din regiune ale serviciilor Blocului, în perioada lui Hruşciov şi a succesorilor acestuia. După cum explica Hruşciov conducerii cehoslovace, în august 1964, „partidului îi revenea responsabilitatea să oprească România să se retragă din Tratat” şi să o reunească cu „familia noastră socialistă”.[39] Un deceniu mai târziu, serviciul de spionaj al Germaniei de Est descria „politica externă convenită, vizavi de România, a statelor din Tratatul de la Varşovia” ca făcând presiuni „pentru o mai mare implicare practică a României în activităţile economice şi politice multilaterale” pentru a crea „elementele de legare a României la comunitatea socialistă” şi pentru a-i îngusta „spaţiul de manevră”.[40]

Brejnev a insistat pentru ca „partenerii apropiaţi” să continue „să încerce influenţarea în acest scop a României”.1 Această politică a rămas constantă în scurta perioadă Andropov şi în cea şi mai scurtă a lui Cernenko, ca şi sub conducerea lui Mihail Gorbaciov, protejatul lui Andropov. După cum menţiona Stasi la începutul anilor 1980:

Statele membre ale comunităţii socialiste (SCS) au încercat şi continuă să încerce să atragă România spre politica lor externă, corelată cu politica de securitate. […] Utilizarea continuă a tuturor posibilităţilor statelor membre ale comunităţii socialiste pentru a acţiona în Republica Socialistă România, cu scopul menţinerii şi intensificării legăturilor existente dintre România şi Tratatul de la Varşovia şi CMEA, precum şi contactele bilaterale, ar trebui avute în vedere în activitatea

39 Sejna (1982), p. 76.

40 Relaţiile României cu RS China şi poziţia lor despre politica actuală a conducerii chineze, Secţia Politică, Ambasada din Bucureşti, 18 decembrie 1972, INTERKIT, PHP.

operaţională politică.[4142]

Strategia de disuadare şi blocare a fost în final atât de încununată de succes în întărirea dubiilor opiniei publice din Vest referitoare la sinceritatea disidenţei regimului din România, în perioada anilor 1980, încât până şi conflictele frontale sovieto-române au trecut neînregistrate de serviciile occidentale. Totuşi, conform serviciilor de spionaj ale Pactului, strategia a eşuat complet în ţinta sa de a modifica comportamentul României în maniera dorită. După cum menţiona acelaşi raport Stasi în continuare, politica României continua să contravină „intereselor fundamentale de politică externă a statelor din comunitatea socialistă", opunându-li-se „în majoritatea problemelor importante ale evoluţiilor internaţionale (dezarmare, procesul de destindere, conflictul din Orientul Mijlociu), precum şi în colaborarea din cadrul Tratatului de la Varşovia şi CMEA". Bucureştiul s-a angajat „mai intens" în „confruntări publice referitoare la intenţiile" comunităţii şi „s-a aliniat cu politica occidentală, în toate privinţele", astfel încât ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia puteau anticipa „accentuarea predictibilă a poziţiilor speciale adoptate de România".[43] Cu alte cuvinte, România se opunea politicii externe şi de securitate a Pactului, refuza subordonarea în cadrul alianţei, îşi apăra poziţiile care erau suspect de apropiate de ale Vestului şi dădea toate semnele că va

41 Minuta discuţiei dintre Todor Jivkov - Leonid I. Brejnev, Reşedinţa Voden [Bulgaria], 20/09/1973, CSA, Sofia, fond 378-B, dosar 360, CWIHR

42 Nota informativă a şefului de serviciu referitoare la situaţia actuală din România şi politica acestui stat, Central Administration A, 7th Directorate, Strict secret!, Berlin, 15 decembrie 1983, VII/2/2206/83 din BStU, MfS, ZAIG 6267, pp. 10-12; Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 361-362.

43 Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 361-362 şi 367.

continua să procedeze astfel şi pe viitor.

Împreună cu tentativele sale de a evita un conflict deschis şi de reatragere a României în aranjamentele şi politicile de securitate, Pactul a ascuns diferendele româno-sovietice. După 1968, Moscova a făcut rareori publice neînţelegerile majore cu Bucureştiul la şedinţele Pactului de la Varşovia, CMEA sau alte întruniri socialiste internaţionale, însă, pe de altă parte, şi-a folosit apropiaţii – de obicei Polonia, Germania de Est, Bulgaria sau un stat în curs de dezvoltare – în acest scop. Totodată, Moscova a preferat să folosească Ungaria ca purtător de cuvânt pentru atacurile postreuniuni din mass-media. Kremlinul a eliminat consemnările neînţelegerilor fundamentale cu România din rapoartele şi transcriptul şedinţelor, chiar şi atunci când au ajuns la un nivel considerat de miniştrii de externe ai Blocului ca fiind „o confruntare directă cu linia de politică externă a URSS şi a celorlalte naţiuni din Tratatul de la Varşovia”.1

Dosarele sovietice nu au înregistrat vetoul Bucureştiului contra utilizării CMEA pentru asistarea clienţilor arabi în timpul şi după războiul arabo-israelian, la fel cum au uitat să menţioneze criticile repetate din cadrul reuniunilor comunităţii socialiste, la adresa invaziei „partenerilor apropiaţi” în Cehoslovacia. Atunci când, spre exemplu, România a respins pregătirile Poloniei pentru extinderea Pactului de la Varşovia, în primăvara lui 1984, „nicio menţionare a dezbaterilor nu a fost inclusă în procesul-verbal”, o omisiune uimitoare a unei obiecţii la însăşi continuitatea Pactului. [44]Conducătorii, începând cu Brejnev şi până la Gorbaciov, au apelat la conducerea României pentru a păstra tăcerea asupra diferendelor „în

44 Vojtech Mastny, „Editorial Note XVII. Meeting of the PCC, Warsaw, 14 - 15 mai 1980“, PHP. După cum menţionează Mastny, Moscova „nu a făcut publice problemele sale cu românii“, în ciuda caracterului lor esenţial, şi a evitat forţarea adoptării controversate a „documentelor în ciuda opoziţiei lor“.

familie" şi au caracterizat declaraţiile sale periodice drept iraţionale.[45] Într-adevăr, cel mai puternic element al strategiei împotriva României, din anii 1980, a fost o campanie de denigrare care a condus la asasinarea caracterului naţional care, în privinţa scopului şi a rezultatelor, poate fi cel mai bine comparată cu „Legenda Neagră" folosită pentru izolarea Spaniei de restul Europei medievale. Operaţiunile contra ţintei România erau tratate ca extrem de sensibile şi îndeplinite cu un grad de secretizare extraordinar, fiind aprobate la cele mai înalte niveluri.[46] Cât de secret au acţionat Kremlinul şi „partenerii apropiaţi" poate fi judecat după faptul că, deşi operaţiunile au durat peste douăzeci de ani şi au implicat servicii din cel puţin şase ţări, nimic nu a răsuflat până când nu au fost refăcute parţial bazele de date ale dosarelor serviciilor Germaniei de Est, care au fost returnate Germaniei de către SUA la începutul mileniului.1

Strădania extraordinară a Moscovei de a menţine această acoperire este reflectată prin ordinul din 1983, de extindere a operaţiunilor Pactului împotriva României.[47] Semnificativ, în RDG acest ordin a fost transmis ca venind direct de la şeful Stasi, Ernst Mielke, prin intermediul şefului ZAIG (*Zentrale Aufwertungs und Informationsgruppe*), Departamentul de analiză cu 1.000 de persoane, care furniza serviciului est-german „puterea

45 Vezi Reportfor the Czechoslovak Party Presidium on the PCC Meeting, 27 mai 1980, p. 8, „XVII. Warsaw, 14-15 May 1980", şi Romanian Proposal for Warsaw Pact Reform: Information regarding the Romanian Proposal, 8 iulie 1988, p. 3, „XXII. Meeting of the PCC, Warsaw, 15-16 July 1988", în Mastny, Nuenlist, Locher şi Selvage (2001), PHP

46 Agenţii din rezidenţă „vor trebui să ia măsuri de precauţie mai subtile şi mai nume- roase" deoarece expunerea lor „ar avea efecte negative deosebite". Herbstritt şi Olaru (2005), p. 103.

47 Vezi Herbstritt pentru primele analize ale acestor documente.

de gândire”.[48] Şeful ZAIG a dat instrucţiuni personalului operaţional al HVA să se asigure că „vor fi folosite numai surse de absolută încredere” şi că asupra acestora „se vor impune măsuri severe speciale de păstrare a secretului şi a caracterului conspirativ”.[49] De asemenea, a subliniat că „în niciun caz nu trebuie să se observe că Ministerul Securităţii de Stat a luat măsuri specifice” împotriva ţintei România şi a avertizat că „sursele nu trebuie să ia niciun fel de măsuri specifice de spionaj care ar putea permite altor persoane sau organe să descopere sau să recunoască scopurile finale pe care ni le propunem”.

Operaţiunea de disuadare şi blocare era considerată necesară nu numai – sau în primul rând – pentru a evita contramăsuri tactice. Descoperirea unei operaţiuni coordonate a Pactului împotriva României, membră a Tratatului, ar fi relevat o mult mai mare importanţă acordată ţării decât cea pe care campania de dezinformare publică a Moscovei dorea să o recunoască şi ar fi indicat adevăratul grad de ostilitate dintre România şi Pact, aspecte care până atunci fuseseră atât de bine ascunse. O astfel de dezvăluire ar fi năruit legenda „calului troian” şi a „dependenţei ascunse”, probabil ar fi împins şi mai mult România spre tabăra occidentală şi, posibil, ar fi încurajat un mai mare angajament al Vestului, într-o perioadă în care succesul „măsurilor active” impulsiona capitalul vestic să se retragă. Aceasta fusese exact aceeaşi secvenţă de evenimente care a urmat rupturii Tito-Stalin din 1948 şi care avusese drept rezultat o strângere a relaţiilor SUA-Iugoslavia şi o masivă asistenţă politică, economică şi

48 David Childs şi Richard Popplewell, The Stasi: The East German Intelligence and Security Service, New York, New York University Press, 1996, p. 177. Werner Irmler a fost şeful ZAIG în perioada 1965 - 1989.

49 BStU, MfS, ZAIG 7120, pp. 282-283; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 354.

militară acordată de Occident Belgradului. Era de aceea imperativ necesar să se evite o ruptură explicită, care ar fi adus României o asistenţă similară din partea Vestului şi i-ar fi garantat independenţa.1

În mod paradoxal, Moscova a avut un mai mare succes în reatragerea Belgradului, considerat de analiştii serviciilor americane şi britanice „vaca sacră" a sfidării antisovietice. La mijlocul anilor 1960, Iugoslavia, stat care nu era membru al Tratatului de la Varşovia, era angajată într-o cooperare militară şi de spionaj mult mai strânsă cu Moscova decât aliata din Tratat, România. În 1962, la un an după ce Bucureştiul stopase această practică, Belgradul a început să-şi trimită ofiţerii la academiile militare sovietice pentru instruire şi le-a interzis piloţilor de luptă să înveţe engleza de teamă să nu dezerteze cu tot cu MIG-uri.[50] În 1967 şi 1973, când România a refuzat să ofere sprijin militar şi şi-a închis spaţiul aerian pentru forţele sovietice şi membrele Tratatului în încercarea acestora de a acorda ajutor statelor sprijinite de sovietici din Orientul Mijlociu, Tito a pus la dispoziţia URSS facilităţile Iugoslaviei şi, mai mult, a găzduit chiar un regiment al Diviziei 106 de Asalt Aerian „în aşteptarea intervenţiei în Siria".[51]

---

50 Asistenţa militară din partea SUA pentru Iugoslavia, iniţiată în 1952, a însemnat un ajutor de 750 milioane dolari până în 1958 şi câteva sute de iugoslavi „au fost antrenaţi în şcolile militare ale SUA", în timp ce armata a fost modernizată cu armament occidental într-o perioadă în care Iugoslavia simţea o ameninţare activă cu intervenţia militară. Era de asemenea de presupus că Iugoslavia ar fi primit asistenţă militară suplimentară în cazul în care ar fi fost atacată. The Yugoslav Military Elite (U), R-2131, februarie 1977, publicaţia RAND pentru Office of Regional and Political Analysis, Central Intelligence Agency, 1 februarie 1977 (declasificată la 22 iunie 2004), pp. 8 şi 28, www.foia.cia.gov. Iugoslavia semnase de asemenea tratate de asistenţă cu membrii NATO Grecia şi Turcia.

51 Steven Zaloga şi James Loop, Soviet Bloc Elite Forces, Londra, Osprey, 1985, p. 18. Divizia 103 era deja renumită pentru rolul ei în

Devierea iugoslavă, pe care comunitatea serviciilor americane o interpreta insistent ca nefiind un indiciu al unei întoarceri către Moscova, a impulsionat, la începutul anilor 1980, reorganizarea unităţii româneşti anti-KGB în patru direcţii. Două direcţii se ocupau exclusiv de operaţiunile

KGB şi GRU. Una era destinată combaterii operaţiunilor Iugoslaviei şi Ungariei, dar cu deosebiri marcante în privinţa numărului de angajaţi şi resurse dedicate serviciilor maghiare. Ultima direcţie se ocupa de celelalte servicii din statele socialiste, de la Bulgaria, Polonia, Cehoslovacia şi Germania de Est până la regimurile prosovietice din Asia, Africa şi America Latină.

„Relaţia specială" secretă şi arhivele dispărute

Un alt motiv pentru care informaţiile despre relaţia ostilă dintre România şi ceilalţi membri ai Tratatului de la Varşovia au rămas atât de limitate a fost natura secretă a „relaţiei speciale" pe care Bucureştiul

O stabilise cu Washingtonul, Beijingul şi Bonnul. În combaterea acestei lupte interne contra unor forţe superioare, începând din 1950 şi până la sfârşitul anilor 1970, România a încercat să evite atenţia opiniei publice şi crescânda presiune sovietică pe care o atrăgea inevitabil. Regulile de bază fuseseră stabilite în 1964, când România a avertizat partenerii din SUA:

[…] cu cât se va face mai puţină publicitate independenţei României în această perioadă, cu atât mai bine. O atenţie sporită în presa străină ar putea dăuna, mai degrabă decât să ajute, relaţiilor noastre viitoare. Pentru moment, România ar dori să fie plasată în ochii opiniei publice după Iugoslavia şi Polonia, printre ţările est-europene. Aspiraţiile noastre de independenţă pot fi mult

invazia Cehoslovaciei. „In 1979 Divizia de Desant Aerian 105, sprijinită de elemente ale Diviziei 103, a fost angrenată în atacul Afghanistanului". Ibidem, p. 12. Divizia de Desant Aerian 102 avea baza permanentă la Chişinău.

mai bine atinse nu printr-o publicitate insistentă şi zgomotoasă, ci prin dezvoltarea constructivă şi în linişte a relaţiilor României cu Statele Unite şi Occidentul.1

Astfel, cu excepţia unor rare scăpări în presă – adesea, rezultat al „acţiunilor inamice" – foarte puţin din încercările sale de mediere a conflictului din războiul SUA – Vietnam şi, practic, nimic din negocierea relaţiilor Chinei cu Italia, Austria, Germania de Vest şi alte ţări din nordul Europei, în a doua parte a anilor 1960, nu a fost făcut cunoscut publicului în perioada Războiului Rece.2 La sfârşitul anilor 1970, schimbările de la conducerea României au condus la o pierdere catastrofală a direcţiei strategice[52]

În campania de subminare a controlului şi influenţei sovietice în regiune. Drept rezultat, relaţia specială a Bucureştiului cu Occidentul a cedat progresiv ca urmare a campaniei de măsuri active pe care Moscova o exercita prin intermediul celorlalţi membri ai Blocului, ca şi prin membrii de facto ai Alianţei, precum Mongolia, Cuba şi Coreea de Nord, şi prin grupul de agenţi sovietici şi ai Pactului, de la preşedintele finlandez Urho Kekkonen, până la analista-şefă pentru URSS şi Europa de Est a spionajului vest-german, Gabrielle Gast, şi incluzând chiar persoane din elita politică japoneză şi din Coreea de Sud. Combinaţia dintre secretul autoimpus şi măsurile active externe, alături de iraţionalitatea crescândă a regimului intern au condus la obscurizarea comportamentului României şi a făcut plauzibile chiar şi cele mai extravagante acuzaţii.

În al treilea rând, acest văl a continuat să se dovedească foarte rezistent şi pentru că Moscova a reuşit să sorteze arhivele securităţii din toate ţările loiale.

52 Vezi şi The New York Times, 22 şi 23 noiembrie 1965, „Secretul asupra medierii româneşti din perioada războiului cu Vietnamul".

Guvernele de tranziţie ale Germaniei de Est, Poloniei, Cehoslovaciei, Ungariei şi Bulgariei au încheiat acorduri oficiale cu Moscova, permiţând accesul KGB la dosarele serviciilor de spionaj extern, între 1989 – 1991, cu specificarea dreptului „de a extrage orice material legat de securitatea sovietică”.1 În 1990, personalul KGB a lucrat chiar în paralel cu grupurile cetăţeneşti, sortând arhivele serviciilor de informaţii externe din Cehoslovacia şi Germania de Est. În acelaşi timp, serviciile erau angajate în distrugerea propriilor dosare (mai ales a celor operative).

Efortul a eşuat însă în cele din urmă în cazul Germaniei de Est, din cauza vitezei cu care s-a prăbuşit edificiul de partid şi de stat. În mijlocul colapsului, spionajul SUA care căuta arhivele Stasi a dobândit arhivele *Rosenholz* înainte de a fi expediate la Moscova sau dispersate prin nenumăratele clădiri ale Stasi. Peste 9.000 de saci cu documente Stasi destinaţi arderii au fost recuperaţi de autorităţile din Germania Federală. Baza de date, reconstruită şi decriptată, a arhivei serviciilor secrete externe a scos limpede la iveală relaţia ostilă dintre serviciile României şi ale Tratatului de la Varşovia.[53] Împreună cu dosarele est-germane care au supravieţuit, referitoare la operaţiunea INTERKIT, ele au oferit un ghid care a explicat şi alte informaţii incidentale despre operaţiuni ale KGB asupra României, oferite de foşti ofiţeri de informaţii sovietici, şi au fost ulterior confirmate de rapoartele puternic cenzurate din arhivele celorlalte servicii ale Pactului.1

Paradoxal, în ciuda opoziţiei neabătute faţă de dominaţia sovietică din regiune, în anii 1980, chiar şi după ce România îşi pierduse orientarea strategică, agenţii dubli sovietici din ţară au fost capabili să strângă capital din nepopularitatea lui Ceauşescu, să discrediteze toate

53 Childs şi Popplewell (1990), pp. 114 şi 229.

iniţiativele independente de politică externă şi de securitate ale României şi să exercite controlul temporar asupra instituţiilor şi politicilor de securitate, în timpul şi imediat după Revoluţia din 1989.

Este ilustrativ pentru problemele referitoare la rolul României în Războiul Rece faptul că, în toiul revoluţiei, agentul sovietic autodenunţat Silviu Brucan a propus şi a obţinut numirea altor cunoscuţi agenţi dubli sovietici în posturi cheie pentru securitatea naţională, inclusiv pe ministrul apărării Nicolae Militaru (26 decembrie 1989 – 14 februarie 1990) şi pe fostul director al Serviciului de Informaţii Externe Mihai Caraman (13 ianuarie 1990 – 23 aprilie 1992).[54] Era greu de aşteptat transparenţă din partea cuiva care îi declara în septembrie 1990 lui Vadim Zagladin, fost şef al Secţiei Internaţionale a Comitetului Central Sovietic, că pentru el lupta împotriva imperialismului american „era mai importantă decât principiile dreptului internaţional şi directivele ONU”.[55]

---

54 Vezi Oleg Gordievski, KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev, New York, HarperCollins, 1990; Oleg Kalugin şi Fen Montaigne, The First Directorate: My 32 Years in Intelligence and Espionage Against the West, New York, St. Martin’s Press, 1994; Christopher Andrew şi Vasili Mitrokhin, The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and The Secret History of the KGB, New York, Basic Books, 1999; Christopher Andrew şi Vasili Mitrokhin, The World Was Going Our Way: The KGB and the Battlefor the Third World, New York, Basic Books, 2005; Vasili Mitrokhin Archive, KGB Active Measures in Southwest Asia in 1980-1982, aprilie 2004, şi colecţia de ţară din arhiva virtuală a Proiectului pentru Istoria Internaţională a Războiului Rece (the Cold War International History Project - CWIHP), www.CWIHP.org. cu permisiunea Woodrow Wilson International Center for Scholars.

55 Vadim Zagladin, .Note Regarding Discussions with Silviu Brucan (Romania), 17-22 septembrie 1990, octombrie 1990, Fundaţia Gorbaciov (Mezhdunarodnii Obshestvennii Fond Sotsialno-ekonomicheskih i Politologicheskih Isledovanii: Fundaţia Internaţională Socială pentru Studii Economico-Sociale şi Politice), Moscova, fond 3, opis, 1, dosar 7287, f. 1-8 citat în Alex Mihai

Negocierea revoluţiei, asigurarea continuităţii

În cele din urmă, spre deosebire de revoluţia din România, care a condus la dezintegrarea instituţiilor, la anularea Constituţiei şi la o abruptă şi imediată schimbare de putere, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia şi Bulgaria şi-au negociat schimbarea de guvern. Continuitatea rezultantă a instituţiilor administrative ale statului şi continuitatea personalului instituţional au diminuat posibilitatea ca adevăruri surprinzătoare să iasă la suprafaţă din acele

---

Stoenescu, „Adevărata apartenenţă a lui Silviu Brucan“, Vitralii: Lumini şi Umbre, Bucureşti, nr. 2 (martie 2010), pp. 89-90. Autorul doreşte să-i mulţumească profesorului Stoenescu pentru că i-a oferit rezumatul original al documentului KGB de opt pagini, folosit de Zagladin. Brucan a insistat că activitatea de cooperare cu americanii (mai ales contra Irakului după ce invadase Kuwaitul) compromitea interesele sovietice şi că „legea şi moralitatea nu trebuie transformate într-un fetiş“. In anii 1980, Zagladin considera că „negocierile sau cooperarea cu lumea capitalistă“ nu erau numai „inutile, ci chiar periculoase pentru că puteau naşte iluzii reformiste“. Vezi Gordon H. Hahn, Russia’s Revolution From Above, 1985-2000: Reform, Transition, and Revolution in the Fall of the Soviet Communist Regime, New Brunswick, NJ, Transaction, 2002, pp. 284-285; Walter C. Clemens, Can Russia Change? The USSR Confronts Global Interdependence, New York, Unwin Hyman, 1990, p. 132. Brucan a fost „naşul“ Grupului pentru Dialog Social (GDS), organizaţia pentru drepturi civile care a operat ca un paznic ce a determinat cine erau interlocutorii cuveniţi pentru Vest şi cine nu. Din februarie 1990 comunitatea de informaţii americană considera deja acest grup ca o autoritate legitimă („câine de pază“) în democratizarea României. Vezi, de exemplu, Outlook For Eastern Europe In 1990: An Inter-Agency Intelligence Memorandum (NI IIM 90-10001), 8 februarie 1990 (declasificat la 13 decembrie 1999), p. 28. Câţiva dintre membrii fondatori ai GDS au fost demascaţi drept colaboratori ai Securităţii şi ai spionajului sovietic, iar alţi câţiva au fost complici la acoperirea legăturilor cu Securitatea ai colegilor din GDS. Vezi Deletant (1995), pp. 279-280; www.civicmedia.ro. Pentru o descriere a rezultatelor dezamăgitoare înregistrate de „US aid“ cu GDS, vezi Thomas Carothers, Assessing Democracy Assistance: The Case of Romania, Washington, Carnegie Endowment, 1996. GDS-ul şi membrii săi au rămas principalii beneficiari ai sprijinului societăţii civile occidentale.

sedii, mai ales în condiţiile competiţiei postcomuniste.

Ca o ironie, cu toate că fusese singura ţară care îşi dizolvase aparatul de spionaj, desfiinţând direcţii întregi şi concediind peste 60% din personal, în timp ce celelalte ţări şi-au asigurat o remarcabilă stabilitate a cadrelor şi aranjamentelor instituţionale, numai despre România s-a spus că tărăgăna reforma serviciilor.1 Chiar şi Cehoslovacia a optat pentru continuitate până la sfârşitul anului 1990 când, cu sprijin excepţional din partea Marii Britanii, SUA şi Germaniei a introdus o reformă radicală. Chiar şi acea reformă a lăsat personalul şi structurile serviciilor militare de informaţii practic neatinse şi a menţinut mare parte din personalul serviciului extern. [56]Continuitatea a fost mult mai clară în Polonia şi Ungaria, unde aceleaşi discuţii de la masa rotundă şi-au atins strălucit scopul de a face o tranziţie paşnică de la sistemul partidului unic la cel pluripartit şi au garantat menţinerea conducerii armatei şi a serviciilor instruite de KGB şi GRU.[57]

Raportul Macierewicz, publicat de guvernul polonez

---

56 Larry L. Watts, „Intelligence Reform in Eastern Europe's Emerging Democracies", Studies in Intelligence, vol. 48, nr. 1, 2004, pp. 21-22; Jane Perlez, „Touchy Issue of Bigger NATO: Spy Agencies", The New York Times, 5 ianuarie 1998.

57 Watts (2004), p. 18. Continuitatea serviciilor bulgare, precum şi legăturile acestora cu cele sovietice/ruse au fost considerate ca fiind dintre cele mai intense, cu toate că, în raportul Macierewicz asupra Poloniei şi dezvăluirile despre serviciile maghiare din prezentate mai sus, au indicat continuităţi similare. Jan Zielonka şi Alex Pravda, editori, Democratic Consolidation in Eastern Europe: Volumul 2: International and Transnational Factors, Oxford, Oxford University Press, 2001, p. 421, şi Nikolai Bozhilov, Reforming the Intelligence Services in Bulgaria: The Experience of the Last Decade, studiu pregătit pentru seminarul „Democratic and Parliamentary Oversight of the Intelligence Services", Geneva Centre for Democratic of Armed Forces, 3-5 octombrie 2002, www.dcaf.ch.

în februarie 2007, a detaliat modul în care ofiţerii din serviciile militare au continuat să fie instruiţi în taberele GRU şi KGB, nu numai între 1989 – 1991 – ultimii ani ai Uniunii Sovietice –, dar şi în perioada 1992 – 1993, de către serviciile succesoare ruseşti, doar uşor reformate. Numirile şi promovările au continuat să se facă dintre cadrele „de perspectivă", aprobate şi instruite de Moscova, incluzând trei dintre şefii şi patru dintre adjuncţii de servicii, până şi după intrarea în noul mileniu.[58] Spre exemplu, 301 de instructori sovietici/ruşi au activat în Serviciul de informaţii militare al Poloniei (WSI) între 1991 – 2006, iar câteva zeci de absolvenţi activau în „eşalonul superior" al structurilor WSI chiar şi în 2006.1

Stabilitatea cadrelor din serviciile maghiare, antrenate de KGB şi GRU, a fost chiar mai mare. Atunci când Ungariei i-a revenit şefia Comitetului NATO de contraspionaj a explodat un scandal internaţional pentru că şeful Serviciului de contraspionaj maghiar – Serviciul de securitate naţională (NBH) – petrecuse şase ani şi jumătate la Academia KGB Dzerjinski din Uniunea Sovietică.[59] În acelaşi timp, directorul general al contraspionajului militar (Serviciul de securitate militară: KBH) şi ofiţeri responsabili cu arhivarea, atât de la KBH cât şi de la Serviciul de informaţii externe (Serviciul de

---

58 Report on the actions of soldiers and employees of the former Military Intelligence Services (WSI) performing military intelligence and counter-intelligence activity and other actions going beyond the issues of State defense and safety of the Polish Army, preşedinte al Comisiei de control, Antoni Macierewicz, coordonator, 16 februarie 2007, pp. 28-64. Printre şefii WSI pregătiţi de sovietici se află: Marek Dukaczewski (2001 - 2006), Kazimierz Glowacki (1996 - 1997) şi Boleslaw Izydorczyk (1992-1994).

59 Raportul Macierewicz a estimat moderat că „cel puţin" 800 de ofiţeri superiori au absolvit stagii la GRU sau KGB între anii 1970 - 1989. Având în vedere că 127 au frecventat asemenea cursuri numai între 1973 - 1974, numărul lor poate să fie de două-trei ori mai mare.

informaţii: ÎN), erau absolvenţi ai academiei KGB.[60]

Unii observatori au privit aceste conexiuni ca fiind un câştig, oferind mai multe informaţii asupra serviciilor sovietice/ruseşti, asupra metodelor şi operaţiunilor acestora. Totuşi, după cum menţiona raportul Macierewicz, scopul principal al instructorilor KGB şi GRU era identificarea dependenţelor şi slăbiciunilor studenţilor şi vulnerabilităţile instituţionale ale serviciilor ţărilor de origine, pentru a putea obţine mijloace de contracarare şi direcţii de influenţă de la Moscova. Cel puţin în cazul Bulgariei, reţeaua cooperării clandestine, „construită timp de 45 de ani", a însemnat că personalul superior „diplomatic, de securitate şi militar şi-a păstrat obiceiurile şi practicile de a-şi coordona atitudinile şi practicile" cu Kremlinul.[61] De aceea, este mult mai probabil ca Moscova să fi continuat să-şi exercite influenţa pentru păstrarea secretului asupra operaţiunilor trecute şi să conducă politica curentă, şi în cazul Poloniei şi Ungariei, făcând improbabil faptul ca membri ai conducerii serviciilor să se grăbească să dezvăluie ceva ce Moscova ar fi dorit să păstreze secret.1

Probleme care au precedat şi au succedat comunismul

Pe lângă continuitatea structurilor, a personalului şi a atitudinilor partenerilor „apropiaţi", existau de asemenea mai multe interese specifice care s-au menţinut după

---

60 Şeful KBH, Géza Stefan, era de asemenea absolvent al Academiei KGB Dzerjinski. „Debate over the Hungarian secret services II", Budapest Analyses, nr. 177, 8 decembrie 2007, www.budapestanalyses.hu: „The crisis of the Hungarian intelligence services", Budapest Analyses, nr. 160, 10 iulie 2007. Ofiţerii KBH şi IH, responsabili cu arhivarea, Miklós Herczeg şi László Hellebrand, au urmat cursuri de pregătire informativă în URSS. „No end to dirty tricks in Hungary's secret services", Eurasian Secret Services Daily Review, 08.05.2007.

61 Zielonka şi Pravda (2001), p. 421.

colapsul Uniunii Sovietice. În puternic contrast cu relaţia polonezo-rusă, în care problemele frontierelor, ale identităţii naţionale şi ale opţiunilor politice fuseseră rezolvate în mare măsură înainte de sfârşitul Războiului Rece, problemele care au alimentat ostilitatea sovietică şi maghiară împotriva României s-au menţinut în continuare în noul mileniu. În consecinţă, cu toate că chestiunile Basarabiei/Moldovei şi Transilvaniei au rămas ţinte prioritare ale spionajului ungar sau sovietic încă de la sfârşitul Primului Război Mondial, aproape nimic despre operaţiunile maghiare sau sovietice nu a fost declasificat sau publicat.[62] Legea securităţii naţionale a Ungariei, de exemplu, stipulează clasificarea operaţiunilor de spionaj pentru o perioadă de până la 90 de ani, făcând improbabilă, pe termen mediu, posibilitatea unor revelaţii arhivistice, referitoare la perioada comunistă.[63]

Într-adevăr, structurile tradiţionale de cooperare au fost mult întărite prin similarităţile dintre diaspora maghiară postimperială şi mult mai numeroasa diasporă rusă „din vecinătate", după colapsul imperiului sovietic. Ungaria a fost primul stat cu care Rusia a încheiat un tratat bilateral de ţară, în decembrie 1991, pregătit anterior la ambasada Ungariei de la Moscova1. Moscova şi Budapesta au stabilit atunci relaţionarea oficială a disputelor etnico-teritoriale cu România, semnând în noiembrie 1992 o declaraţie comună de cooperare pentru *Asigurarea drepturilor naţionale*, *etnice*, *religioase şi lingvistice ale minorităţilor*, document desemnat de ambele părţi drept un punct de cotitură în relaţiile ruso-

62 Fostul şef al US National Security Agency, generalul William Odom, nota în 1998: „Ruşii vor avea probabil o capacitate reziduală destul de mare pentru a ne crea probleme serioase". Jane Perlez, „Touch Issue Of Bigger NATO: Spy Agencies", The New York Times, 5 ianuarie 1998.
63 Magyar Nemzet, 11 iunie 1999.

maghiare.[64][65]

Liderii postcomunişti din Ungaria au susţinut cu insistenţă autonomia teritorială a maghiarilor din Transilvania, reminiscenţă a campaniei revizioniste de decenii, lansată de Budapesta după Primul Război Mondial.[66] Într-adevăr, cei doi care, în 1987, au întemeiat ceea ce urma să devină primul partid conducător al Ungariei postcomuniste – Forumul Democratic Maghiar – au fost Sándor Csoori şi István Czurka, ambii cunoscuţi pentru convingerile lor separatiste şi radicale de dreapta.[67] După 1989, Csoori a devenit preşedinte al Federaţiei

---

64 Interviul publicat de corespondenta Vlast, Marina Kalaşnikova, cu fostul ministru adjunct de externe al URSS, Ivan Aboimov, („Conducerea statului privea RDG-ul ca pe o unitate autonomă“) în Vlast magazin, 26 aprilie 2005, pe: www.kommersant.ru. Conform lui Aboimov, continuitatea relaţiilor ruso-maghiare cu predecesorul sovieto-maghiar a fost subliniată explicit. Autorităţile maghiare s-au întâlnit mai întâi cu Gorbaciov, care îşi părăsea funcţia, şi imediat după ce a părăsit încăperea, cu succesorul său Elţîn.

65 Jorg K. Hoensch, A History of Modern Hungary: 1867-1994, New York, Longman, 1996, p. 334. Deşi proclamat de presă şi în declaraţiile publice ale conducerii maghiare ca o lovitură, acordul este caracterizat de Janusz Bugajski ca impus Budapestei şi stânjenitor pentru acei lideri în Cold Peace: Russia’s New Imperialism, Westport, CT, Praeger, 2004, p. 152. După cum nota un autor, la mijlocul anilor 1990, „Ungaria poate face presiuni asupra României prin cooperarea cu puternicele state vecine cu care are dezacorduri“, şi că „atât Rusia, cât şi Ucraina sunt aliaţii Ungariei atunci când este vorba despre probleme privind România... Acelaşi lucru este valabil şi pentru Bulgaria...“ László Maracz, Hungarian Revival: Political Reflections on Central Europe, Nieuwegein, Aspekt, 1996, p. 384.

66 Guvernul Forumului Democratic Maghiar din 1990 - 1994 a făcut din aceasta un element de bază al politicii sale. Guvernul FIDESZ al lui Victor Orban l-a revitalizat între 1998 - 2002, prin declaraţia lui Orban că „Budapesta trebuie să sprijine deschis aspiraţiile la autonomie ale minorităţii maghiare din Transilvania ca şi instituţiile adecvate acestei autonomii“, specificând că intenţia partidului său „transcende tratatul de bază“ dintre Ungaria şi România. Erdélyi Napló, 12 august 1997.

67 Hoensch (1996), pp. 285, 313-314.

Mondiale a Maghiarilor, organizaţie care a fost înfiinţată în 1927 pentru a emite pretenţii teritoriale împotriva României (şi a Cehoslovaciei şi Iugoslaviei). Din fericire, acuzaţiile exagerate de încălcare a drepturilor minorităţilor, asimilare forţată, „genocid cultural”.

şi „etnocid”, care păreau plauzibile în perioada izolării României din timpul Războiului Rece, au făcut loc primelor misiuni de supraveghere din partea instituţiilor europene1.

Transparenţa referitoare la aceste aspecte ale relaţiei sale cu România lipsesc în egală măsură şi în cazul Rusiei/URSS-ului. La începutul anilor 1990, Kremlinul era intens preocupat de atracţia pe care o România stabilă, orientată spre Vest, ar fi putut să o exercite asupra Republicii Socialiste Moldova. La fel cum URSS propaga imaginea României ca având „o influenţă primitivă şi negativă asupra identităţii moldoveneşti”, ceea ce impunea protecţia sovietică împotriva „asimilării româneşti” în perioada Războiului Rece, dezinformarea rusă alimenta acum animozitatea Chişinăului şi Kievului împotriva Bucure ştiului, prezentându-l ca având „ambiţii teritoriale faţă de Moldova şi părţi ale Ucrainei pe care le pierduse în favoarea URSS, după cel de-al Doilea Război Mondial”, în timp ce descriau Moscova „ca fiind apărătoarea integrităţii teritoriale a vecinilor din nord ai României”.[6869]

---

68 Merită menţionat că instituţiile americane şi europene au evitat România în perioada 1989 - 1993, prelungind efectul unor asemenea acuzaţii. Cu toate acestea, la mijlocul anilor 1990, comisarul pentru minorităţi al Consiliului Europei, Max van der Stoel, şi organizaţii independente occidentale au denumit România un model pentru tratarea relaţiilor etnice.

69 Bugajski (2004), pp. 98, 103-105 şi 216. Moscova a folosit tehnici similare de discreditare a tentativelor guvernului moldovean de a stabili relaţii mai strânse cu România, condamnându-l pentru „românism“ şi pentru „încercări de alungare a populaţiei slave peste Nistru“. Ibidem, pp. 95-96.

Kremlinul avea motive să se teamă de „ameninţarea românească” referitoare la controlul asupra RSS Moldova. Desigur, nu pentru că Bucureştiul putea forţa chestiunea, ci pentru puternica atracţie pe care ar fi exercitat-o

O Românie prosperă şi consolidată asupra rudelor etnice de peste graniţă. La începutul anilor 1990, CIA considera că „presiunile separatiste vor continua să crească” în RSS Moldova şi că:

Sentimentele naţionaliste din Moldova au fost întărite de evenimentele recente din România. E posibil ca ele să se intensifice dacă noul regim român va putea stabiliza ţara şi va începe să introducă un sistem politic democratic, viabil.[70]

CIA a ajuns la aceleaşi concluzii şapte luni mai târziu, după ce a semnat primul său tratat din Europa de cooperare mutuală cu România:

În calitate de etnici români, moldovenii aşteaptă din partea Bucureştiului sprijin pentru reanimarea identităţii lor naţionale, mult timp oprimate. Ei speră, de asemenea, să pună bazele unei eventuale reunificări cu România.1

Opt luni mai târziu, comunitatea serviciilor de informaţii ale SUA a căzut de acord că, în timp ce Moldova va continua să încerce să obţină independenţa, „o deplasare a României către un mai puternic autoritarism îi va face, probabil, pe moldoveni să-şi dorească să rămână în Uniune”.[71] Deci, ipotetic, Moldova sovietică putea fi păstrată şi apropierea Moldova-România putea fi blocată, împiedicând consolidarea autorităţii administrative şi progresul reformelor din România, încurajând

---

70 Perestroika at the Crossroads: An Intelligence Assessment (SOV 90-10015), 1 martie 1990 (declasificat la 30 ianuarie 2001), pp. vi şi 3, CIA.

71 „USSR: Moldavia Signs Agreement With Romania“ în National Intelligence Daily, marţi,

turbulenţele, divizarea şi reacţiile autoritare. În cazul în care KGB-ul a tras concluzii privitoare la evoluţia relaţiei Moldova-România similare cu cele ale CIA, atunci este probabil că acesta a identificat un interes pentru continuarea instabilităţii din România.[72] Este sugestiv faptul că peste 25.000 din cei 37.000 de turişti sovietici care au considerat România locul preferat pentru vizite sau tranzit, în cele două săptămâni anterioare revoluţiei din decembrie 1989, au ales să nu mai plece timp de aproape un an, până în octombrie 1990, după ce guvernul român le-a cerut oficial şi insistent să părăsească ţara.[73]

Focalizarea Rusiei pe relaţia Moldova-România a devenit mult mai intensă în 1993, când NATO şi-a deschis oficial uşa pentru noi membri, iar SUA au iniţiat primul program de asistenţă pentru România. O Românie stabilă, prosperă şi sigură ar fi exercitat o atracţie enormă pentru Republica Moldova şi, posibil, chiar şi pentru Ucraina. Evgheni Primakov, director adjunct al KGB şi şef al Primului Directorat – redenumit rapid *Służba Vneshnei Razvedki*: SVR, la începutul lui octombrie 1991 – a condus

72 În acea perioadă, agenţii sovietici încă nedemascaţi din cadrul CIA, precum Aldrich Ames şi Harold James Nicholson - ultimul având funcţia de şef al rezidenţei CIA din Bucureşti - este posibil să fi avut posibilitatea să furnizeze direct aceste evaluări KGB-ului. ’

73 Ceauşescu a protestat împotriva afluxului brusc de turişti de la Moscova, dintre care nici unul nu stătea la vreun hotel. Vezi Mircea Munteanu, New Evidence on the 1989 Crisis in Romania, e-Dossier no. 5, Washington D.C., Woodrow Wilson International Center for Scholars, decembrie 2001, pp. 3-11, CWIHP Ancheta Senatului României asupra evenimentelor din decembrie 1989 menţionează un salt de la 30 000 de turişti sovietici în 1988 la 67 000 în 1989, precum şi o întârziere inexplicabilă în plecarea acestora. Vezi Depoziţia lui Petre Roman, transcript nr. 90/8.03.1994, Arhiva Senatului României, pp. 44-45. Conform prim-ministrului Roman, 30 000 de turişti ruşi au rămas în România peste un an, până când li s-a cerut oficial să plece, în octombrie 1990. Conform lui Roman, şeful SIE, Caraman, l-a informat numai la acea dată despre aceştia. Totuşi, încă din martie televiziunea română relata despre taberele sovietice.

campania împotriva extinderii NATO, insistând că România va trece cu agresivitate la emiterea unor pretenţii teritoriale dacă va fi admisă în Alianţa Nord-Atlantică şi îşi va anexa Moldova.1 Primakov s-a implicat şi în dezinformările privitoare la discreditarea conducerii independente a României, afirmând, de exemplu, că „Ceauşescu a cerut să fie trimise trupe sovietice în România" pentru a-l sprijini în timpul revoluţiei. De fapt, conducătorul român protesta energic împotriva inexplicabilului aflux de „turişti" sovietici din ţară şi amenința cu „contramăsuri".[74]

Kremlinul postcomunist a încercat, de asemenea, să exploateze „eşecul" stabilirii de relaţii bune cu vecinii – o cerinţă premergătoare pentru statutul de membru NATO – ca pârghie de manevră a tratatului de alianţă cu România. În efortul său de dezbinare a Chişinăului şi Bucureştiului, de exemplu, chiar şi cel mai dezinteresat ajutor şi asistenţă românească au fost etichetate drept amestec în treburile interne ale Moldovei, ajutând evident, în acelaşi timp, separarea regiunii Transnistria şi exercitând puteri monopoliste pentru adjudecarea conflictului Moldova-Transnistria şi a urmărilor acestuia. În acest sens, este sugestiv faptul că Primakov a primit sarcina de a se ocupa

74 Vezi Munteanu (2001), pp. 3-11, în CWIHP Foste surse din spionajul sovietic continuă să ofere justificări creative pentru prezenţa acestor „turişti". Spre exemplu, corespondentul Novovsti, Viaceslav Samoskin, aflat în România în perioada revoluţiei, a susţinut că „turiştii" făceau parte dintr-un acord economic dintre URSS şi Ceauşescu, care solicitase un număr garantat de 35 000 de turişti sovietici anual, „ca să cumpere bunuri româneşti", şi se întâmplase ca vizita lor să se concentreze la sfârşitul anului. Oana Bălan, „Reporter rus sub gloanţe româneşti", Adevărul, 23 decembrie 2009. Agenţia de Presă Novosti (APN) a fost bine cunoscută ca front al spionajului sovietic, mai ales pentru „măsurile active" ale Serviciului A al KGB. John Barron, KGB Today: The Hidden Hand, New York, Reader's Digest Press, 1983, p. 446.

de conflictul „îngheţat” dintre Moldova şi Transnistria după ce a deţinut funcţiile de şef al SVR şi de ministru de externe.

Emblematică pentru strategia Rusiei a fost condiţionarea tratatului bilateral cu Bucureştiul de includerea unei clauze care să excludă aderarea la alianţa nord-atlantică – condiţie asupra căreia nu a insistat (mult timp) în tratatele sale cu Polonia, Ungaria sau Cehoslovacia.1. Drept rezultat, România a fost singurul stat fost membru al Tratatului de la Varşovia cu care Rusia a refuzat să încheie un astfel de tratat de-a lungul anilor 1990. În cele din urmă, Moscova a acceptat să încheie un astfel de tratat, numai în iulie 2003, la aproximativ opt luni *după* ce NATO a anunţat oficial admiterea României şi la peste un deceniu după ce Rusia încheiase tratate similare cu Polonia, Ungaria, Cehoslovacia şi Bulgaria.[7576]

Insistenţa Rusiei, din 2008 – 2009, ca SUA să anuleze unilateral acordurile de înfiinţare a unor baze militare în România şi continua sa implicare în problemele Moldovei, într-o manieră care descurajează puternic relaţii mai apropiate cu România, indică persistenţa unor obsesii strategice foarte similare cu cele care au motivat ostilităţile anterioare ale sovieticilor faţă de România. Ca urmare, în viitorul apropiat, pare a fi redusă posibilitatea unor interese instituţionale care să aducă o clarificare a relaţiilor şi operaţiunilor Moscovei contra României, din perioada Războiului Rece.

Acest studiu examinează geneza transformării

---

75 Rusia a avut un remarcabil succes în convingerea observatorilor occidentali că stagnarea în problema tratatului se datora pretenţiilor României de condamnare a pactului Hitler - Stalin. De fapt, Bucureştiul îşi dăduse încă din 1993 acordul pentru condamnarea inofensivă a tuturor „pactelor, dictatelor şi invaziilor“. Poziţia inflexibilă a României pro-Vest şi pro-NATO a fost cea care a rămas un litigiu cu Moscova.

76 Bugajski (2004), p. 98.

României din aliat în inamic al Blocului Sovietic, a eforturilor sale de a ieşi de sub dominaţia sovietică şi contramăsurile sovietice şi ale Pactului de la Varşovia pentru discreditarea regimului şi a politicilor sale independente din perioada Războiului Rece. După ce abordează problema intereselor strategice şi a antagonismului cu vecinii ruşi şi unguri din perioada anterioară comunismului, studiul urmăreşte procesul de generare a ostilităţii sovietice şi a Pactului de la Varşovia, precum şi politicile urmate de URSS şi de partenerii ei loiali pentru a curma politicile externe şi de securitate independente ale României. Încearcă să pătrundă dincolo de propaganda şi dezinformarea referitoare la relaţiile intra-Pact, prin examinarea procedurilor interne ale Tratatului de la Varşovia, a rapoartelor serviciilor de informaţii şi a documentelor naţionale ale partidelor care au devenit disponibile după colapsul Uniunii Sovietice. În acest fel este scos în evidenţă impactul dezinformării coordonate de sovietici şi al măsurilor active asupra percepţiilor occidentale, mai ales a celor americane, prin corelarea evenimentelor, dezbaterilor şi conflictelor din cadrul Pactului de la Varşovia, aşa cum au fost consemnate în cadrul consiliilor interne, cu aprecierile generate de comunităţile academice şi de informaţii din Statele Unite.

II

Ambiţii imperiale, conflicte comuniste

Cu siguranţă, nu aţi presupus că o să luptăm pentru români, nu? 1

Comandatul rus al forţelor aliate, generalul Andrei Zaioncikovski, iulie 1916

Am asemenea sentimente încât, dacă Maiestatea Sa (ţarul) mi-ar ordona să trimit cincisprezece soldaţi răniţi în România, în niciun caz nu l-aş trimite şi pe al

şaisprezecelea.[77][78]

Şeful Statului-Major Imperial Rus, generalul Mihail Alekseev, decembrie 1916

[România este] centrul contrarevoluţiei din Sud?

Comisariatul extern sovietic, noiembrie 1918

Principiul fundamental al revoluţiei proletare este împiedicarea imperialismului Antantei să oblige Ungaria să-şi predea teritoriul, alimentele, industria şi materiile prime oligarhiei române.[79]

Béla Kun către Lenin, martie 1919

Până când va sosi momentul potrivit pentru un atac, vor trebui menţinute relaţii paşnice cu România, însă trebuie folosită orice ocazie pentru a o izola diplomatic, iar în Transilvania trebuie să-şi menţină activitatea o organizaţie iredentistă activă.[80]

Amiralul Miklós Horthy, octombrie 1919

Intensificarea activităţii comuniste în rândul populaţiei maghiare din teritoriile anexate la Cehoslovacia, România şi Iugoslavia pentru autodeterminare şi până la secesiunea de statele care le-au anexat.1

Al cincilea congres mondial al Cominternului, iulie 1924

Condiţiile nu permit realizarea imediată a eliberării Basarabiei de sub jugul burghezo-moşierimii străine, iar lupta URSS-ului [...] se transferă pe câmpul activităţii

---

77 Glenn Torrey, „The Entente and the Romanian Campaign of 1916“, Rumanian Studies (Leiden), volumul IV (1979), pp. 13, 188; Geoffrey Jukes, „The Brusilov Offensive“, în Peter Young, ed., History of the First World War, Londra, 1970, pp. 1576-1578.

78 Arhiv Vneshnei Politiki SSSR (Arhiva de politică externă a URSS), fond 125, opis 1, dosar 11, mapa 2, f. 51-54.

79 Maria Ormos, From Padua To The Trianon 1918-1920, Highland Lakes, NJ, Atlantic Research and Publications, 1990, p. 209.

80 Gyula Juhász, Hungarian Foreign Policy (1919-1945), Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1979, pp. 42-43.

diplomatice.[8182]

Congresul Societăţii Basarabene, aprilie 1925

Daco-romanii trebuie să dispară de pe acest teritoriu [al Transilvaniei]?

Ziarul *Budapesta populară*, aprilie 1932

Capitolul 2

Mostre de „alianţe" ruso-române

Independenţa ca fait-accompli: războiul din 1877 – 1878

În anumite aspecte importante, lupta clandestină dintre România şi celelalte state membre ale Tratatului de la Varşovia este ecoul unei scheme de comportament cu o durată de peste un secol. puterile imperiale, direct implicate în regiune – Imperiul Rus, monarhia austro-ungară sau Imperiul Otoman –, nu puteau privi favorabil unificarea şi independenţa principatelor române, Moldova şi Muntenia (Valahia), din moment ce acest lucru constituia un impediment major pentru ambiţiile imperiale din regiune. În special Rusia ţaristă şi partea ungară a dualei monarhii se temeau că unirea principatelor ar reprezenta o irezistibilă atracţie pentru majorităţile etnice româneşti din Basarabia (preluată pentru prima oară de Rusia, în 1812, returnată parţial Moldovei, în 1856, şi luată din nou, în 1878) şi din Transilvania (încorporată în partea ungară a imperiului, în 1867). Astfel de temeri erau bine motivate, dat fiind şovinismul extrem al conducătorilor ruşi şi maghiari împotriva locuitorilor români, care fuseseră privaţi de drepturi, în secolele al XIX-lea şi XX.1 Atât Sankt-Petersburgul, cât şi Budapesta se temeau că un stat românesc consolidat va constitui un punct de reper pentru mişcările naţionale ale popoarelor din Europa de Sud-

81 Rezoluţia celui de-al cincilea congres mondial al Comintern, decembrie 1924 - ianuarie 1925; Ionescu (1964), p. 25.

82 Pesti Hirlap, Budapesta, 15 aprilie 1932.

Est.[8384]

În timp ce, peste tot în Balcani, scopurile ruseşti şi austro-ungare se situau pe poziţii conflictuale, ele convergeau împotriva unei României

România şi Imperiile înainte de 1878

Harta 1

---

83 Şovinismul antivalah a fost utilizat pentru a legitima dominaţia minorităţii asupra unei „civilizaţii inferioare“. Vezi Serghei Dimitrievici Urussov, Memoirs of a Russian Governor: Bessarabia, New York, Harper and Brothers, 1908, şi Charles Boner, Transylvania. Its Products and Its People, Londra, Longman, Green, Reader & Dyer, 1865, ambele accesibile pe www.historytext.com.

84 România a sprijinit mişcările de eliberare naţională împotriva otomanilor, începând de la jumătatea secolului al XIX-lea. Keith Hitchens, Rumania 1866-1947, Oxford, Clarendon Press, 1994, p. 31.

România şi Imperiile
GERMANIA

Harta 2
Independente şi unite, cât şi împotriva unei viitoare

unificări cu provinciile învecinate, locuite majoritar de români, din Basarabia şi Transilvania. Consolidarea cooperării ruso-maghiare pentru obstrucţionarea consolidării unui stat a cărui existenţă ar fi putut împiedica ambiţiile lor imperiale ar fi inspirat rezistenţa altor popoare din regiune şi ar fi primejduit menţinerea teritoriilor imperiale, nu necesita o alianţă oficială. De fapt, interesele lor imperiale comune au inspirat politici foarte similare, cu scopul ca teritoriile româneşti să rămână slabe, divizate şi izolate de vreun sprijin extern. În acest scop, ambele au căutat să submineze credibilitatea României ca potenţial partener pentru puterile externe exploatând neînţelegerile din provinciile locuite majoritar de români, Transilvania, Basarabia şi Dobrogea, pentru a-şi impune propriile pretenţii.1

Conducătorii români angajaţi în consolidarea statului au învăţat să navigheze printre aceste constrângeri. După Războiul Crimeii, spre exemplu, atunci când Marile Puteri au returnat Moldovei sudul Basarabiei şi au stipulat continuarea identităţii separate a Principatelor Române, acestea au recunoscut şi dreptul lor de a-şi alege propriii conducători.[85] După ce vor promova timp de un deceniu reforme militare şi administrative pentru a facilita unirea, Moldova şi Muntenia vor pune Marile Puteri în faţa faptului împlinit, alegându-şi acelaşi conducător, în 1859.

În timpul războiului ruso-turc, din 1877 – 1878, ruşii au încercat cu înfrigurare să restricţioneze şi să ironizeze contribuţia militară a României, să subordoneze forţele acesteia celor proprii şi să împiedice Bucureştiul să câştige statutul de ţară cobeligerantă, care ar fi îndreptăţit România să ia parte la negocierile de pace şi să îi garanteze recunoaşterea independenţei.[86] Ei şi-au

85 Vezi col. Charles Fife-Cookson, With The Armies of the Balkans, Londra, Cassell, 1880; Kellogg (1995), pp. 187 şi 204.

86 Ibidem, p. 45; James Samuelson, Romania Past and Present,

menţinut poziţia chiar şi după ce prinţul României a primit comanda armatei ruso-române, a înfrânt apărarea otomană, acolo unde forţele ţarului eşuaseră de două ori, şi a salvat armata rusă de o înfrângere iminentă.[87] Ţarul şi-a retras ulterior promisiunea oficială de a respecta integritatea teritorială a României şi a anexat sudul Basarabiei de la aliatul care tocmai îi salvase campania, justificând această mişcare, cu o ironie neintenţionată, ca fiind „o chestiune de onoare personală”. În continuare, el a încercat să blocheze recunoaşterea internaţională a independenţei României, a negat cu succes dreptul acesteia de a lua loc la negocierile

Londra, Longman, Green & Co., 1882, mai ales capitolul XIV.

87 Ibidem; Frederick Kellogg, The Road to Romanian Independence, West Lafayette, IN, Purdue University Press, 1995, pp. 174-175.

Harta 3

de pace şi a solicitat drepturi militare de tranzit spre Bulgaria, ocupată de ruşi – creată de diplomaţia rusă pentru a fi un protectorat rus şi un „vecin ostil" României –, fiind foarte aproape de provocarea unui război între cei doi „aliaţi".1

Prim-ministrul Ungariei, Kálmán Tisza, a respins cu fermitate independenţa României. Cu tot protestul ostentativ împotriva mişcării Rusiei, ministrul de externe maghiar încheiase deja un acord secret cu ruşii prin care aprobase anexarea Basarabiei, precum şi viitoarea invadare a României de către forţele ţariste.[88] Între timp, o

88 Hitchens (1994), pp. 47-53; Kellogg (1995), pp. 115-117, 182-191;

forţă de gherilă ungară, de 1 200 de oameni, „era organizată în Transilvania, în secret” pentru a întrerupe aprovizionarea şi rutele de transport din spatele liniilor româneşti.[89] Ca parte a încă unui aranjament secret în detrimentul României, generalul maghiar György Klapka a încheiat un acord secret cu marele vizir otoman, Midhat Paşa, prin care turcii urmau „să distrugă calea ferată şi să ocupe Bucureştiul”, iar ungurii să hărţuiască forţele româneşti din spate.[90] Autorităţile imperiale de la Viena au interceptat un asemenea „grup înarmat al lui Szekely” în timp ce intrau în Principatele Române din Transilvania.[91] Ca o ironie, ţarul rus l-a înşelat pe Andrássy anexând Basarabia şi nemaiacordând bonificaţiile promise Austro-Ungariei în altă zonă din Balcani.

Linia fină dintre aliaţi şi inamicii imperiali, 1916 – 1917

Unite din nou în alianţa Antantei din timpul Primului Război Mondial, Rusia ţaristă şi-a reluat tentativele de a impune comanda rusă asupra forţelor militare româneşti, a minimalizat contribuţia militară independentă a României

---

Scott W Lackey, The Rebirth of the Habsburg Army, Atlantic Highlands, NJ, Greenwood Press, 1995, p. 45, ft. 137.

89 Kellogg (1995), p. 170; Conducătorii unităţii au fost Szekler Gábor Ugran şi colonelul maghiar Gábor Medhyanszki. Poncea şi Rogojan (2007), p. 12.

90 Documente privind istoria României. Războiul de independenţă, Bucureşti, Editura Academiei RPR, 1952, vol. I-II, pp. 109-110. Ungurii erau pro-turci atât din motive de îndepărtată înrudire etnică, cât şi din interese imperiale - ruşii fiind cel mai mare concurent din zonă al Imperiului Austro-Ungar.

91 Lackey (1995), pp. 72-74. Războiul ruso-turc prezenta potenţialul de a împărţi în două Imperiul Austro-Ungar. Maghiarii îşi favorizau rudele etnice, turcii, în timp ce numeroase grupuri slave (cu excepţia polonezilor) îi favorizau pe ruşi. Polonezii, încercând să-şi formeze propriul stat, îşi înfiinţaseră propriile companii militare şi plănuiau să distrugă podurile din România pentru a facilita apărarea în faţa ruşilor.

şi a încercat să-şi izoleze aliatul de atenţia şi sprijinul Vestului. În 1916, comandanţii ruşi caracterizau armata română ca fiind „sub orice critică”, solicitau ca „întreaga ei comandă” să fie plasată „direct” în mâna Rusiei, pentru a putea fi de vreun folos, şi sfătuiau corespondenţii de război occidentali „să nu se ducă în România pentru că este un câmp de operaţiuni minor”.1 Şeful Misiunii Militare Franceze din România a fost „stupefiat” atunci când şeful Statului-Major rus a declarat că râul Siret – graniţa istorică dintre cele două principate – constituia „singura linie posibilă de apărare”, anunţând prin aceasta intenţiile ţariste de a preda inamicului două treimi din România.[92][93]

Combinaţia dintre intenţiile imperiale şi şovinismul ei antiromânesc au făcut din Rusia un aliat foarte nepotrivit. După cum se adresa retoric comandantul trupelor ruseşti din Dobrogea celorlalţi colegi din Antantă: „Sunt convins că nu se presupune că noi am lupta pentru români, nu?”[94] Şeful misiunii franceze era de părere că trădarea Rusiei era parte componentă a unei „agende ascunse: să fie

92 Norman Stone, The Eastern Front: 1914-1917, New York, Scribners, 1975, p. 277; Glenn Torrey, „The Entente and the Rumanian Campaign of 1916“, Rumanian Studies, volumul IV (1979), p. 175; British Public Records Office (în continuare: PRO), Kew, England, Ministerul de Război 106/1084, 28 decembrie, 1916, Telegrama #2, colonel Alfred Knox (Sankt- Petersburg) către Ministerul de Război; Stanley Washburn, On the Russian Front in World War I: Memoirs of an American War Correspondent, New York, R. Spelling & Son, 1982, p. 221.

93 Glenn E. Torrey, Henri Mathias Berthelot: Soldier of France, Defender of Romania, Iaşi, Centrul pentru Studii Româneşti, 2001, pp. 164 şi 167.

94 Torrey, (1979), p. 188; vezi şi Glenn E. Torrey, Romania and World War I, Iaşi, Centrul pentru Studii Româneşti, 1999, p. 170; general Brusilov, Memoires du General Broussilov: Guerre 1914-1948, Paris, Hachette, 1920, p. 224; Vladlen N. Vinogradov, Rumania v Godi Pirvoi Mirovoi Voinii, Moscova, Izdatelstvo Nauka, 1969, p. 155; C.R.M.F. Cruttwell, A History of the Great War 1914-1918, ediţia a 2-a, Chicago, Academy Chicago, 1991, p. 295.

compensată, la sfârşitul războiului, pe cheltuiala României”.[95] Anvergura acelei trădări era sugerată de comandantul german al armatelor Puterilor Centrale inamice, care nota că ruşii „i-au lăsat pe români să fie învinşi, lăsându-i singuri în toate luptele” la care ar fi putut lua parte „cu uşurinţă” şi că „numai acest simplu fapt ne aduce victoria”.[96]

După ce două treimi din ţară căzuseră sub ocupaţie germană, austro-ungară şi bulgară, guvernul s-a retras în Moldova, unde cei peste 1 200.000 de soldaţi ai armatelor ruse a IV-a, a VI-a şi a IX-a, concentraţi acolo, au copleşit rămăşiţele armatei române (sub 100.000). După ce au decimat rezervele de alimente ale românilor, pentru a-şi aproviziona propria armată, ruşii au înfometat populaţia pentru a face imposibilă „orice rezistenţă în această ţară”, prin ceea ce Berthelot caracteriza drept „o crimă împotriva umanităţii”.1 Acelaşi lucru era valabil pentru aprovizionarea cu armament despre care şeful Statului-Major Imperial Britanic nota: „România era prost tratată, chiar trădată în privinţa livrărilor de muniţie trimise de Europa Occidentală, care erau oprite deliberat pe căile ferate ruseşti şi întârziate la ordin”.[97][98]

Războiul lui Lenin împotriva României şi prima campanie basarabeană, 1917 – 1918

Bolşevizarea şi trădarea ulterioară a aliatului rus, în toiul luptelor din primăvara-vara anului 1917, nu au contribuit în niciun caz la îmbunătăţirea relaţiei. Atât

---

95 Glenn Torrey, General Henri Berthelot and Romania: Memoires et correspondance 1916-1917, Boulder, Westview Press, 1987, p. 45; Torrey (2001), p. 168.

96 Erich Ludendorff, Souvenirs de guerre (1914-1918), tome premier, Paris, Plon, 1921, p. 347.

97 Torrey (2001), p. 186.

98 Sir William Robertson, Soldiers and Statesmen 1914-1918, Londra, 1926, vol ii, p. 127.

comandanţii aliaţi, cât şi cei inamici au raportat cum haotica dezintegrare a disciplinei militare ruse a căpătat un aspect de ostilitate făţişă faţă de autorităţile române.[99] La 1 mai 1917, revoluţionarii bolşevici au strâns la Iaşi – capitala Moldovei – 15.000 – 20.000 de membri ai trupelor ruseşti, încercând să răstoarne monarhia română şi lansând, imediat după aceea, operaţiuni antiromâneşti de la Odessa. Această tentativă a fost condusă de radicalul bulgar Cristian Rakovski, fondator atât al Federaţiei Balcanice Panslave care încerca separarea Dobrogei de România, cât şi al unei forţe importante în stânga radicală românească.[100][101]

Rakovski a condus iniţial două organizaţii cu sediul la Odessa care efectuau operaţiuni împotriva României – *Comitetul de acţiune social-democrat român* şi *Comitetul Central al sovietelor reprezentanţilor soldaţilor, marinarilor, ofiţerilor, muncitorilor şi ţăranilor pentru frontul românesc, flota din Marea Neagră şi districtul militar Odessa* (*Rumeherod*).*5* Planurile ofensive ale ambelor organizaţii presupuneau controlul trupelor aflate încă în România de către Armata Roşie „pentru cucerirea Iaşului şi a Galaţiului" – ultimul aflat la joncţiunea dintre România, Basarabia şi Dobrogea ocupată – cu scopul de a declanşa revoluţia.1 În decembrie 1917, Lenin, Troţki şi

99 Wolfgang Foerster, Mackensen: Briefe und Aufzeichnungen, Leipzig, 1938, p. 338; Glenn E. Torrey, The Revolutionary Russian Army and Romania, 1917, Carl Beck Papers No. 1103, University of Pittsburgh, iulie 1995, pp. 40, 53.

100 Rakovski a fost eliberat din închisoarea românească de la Iaşi de trupele bolşevice, în timpul atacului din mai 1917, şi escortat la Odessa. A fondat Federaţia Laburistă Balcanică Revoluţionară împreună cu Georgi Dimitrov şi Vasili Kolarev, în 1915. Aceasta a devenit, în 1918, Federaţia Comunistă Balcanică.

101 Rumcherod va exista numai un an, din mai 1917 până în mai 1918. Un alt membru, D.Z. Manuilski, va fi de asemenea un personaj principal în relaţiile sovieto-române.

Rakovski, acum membru al conducerii sovietice din Petrograd şi director al operaţiunilor contra României, au deplasat un grup de revoluţionari de mărimea unei companii, sub comanda paramilitară experimentată a lui Semion Roshal, pentru a prelua comanda forţelor ruseşti de pe frontul românesc[102][103]. Conform instrucţiunilor trimise „comisarilor naţionali" de Adolf Abramovici Ioffe, membru al delegaţiei sovietice la negocierile de pace de la Brest-Litovsk, operaţiunea fusese sugerată de generalul german care conducea delegaţia Puterilor Centrale:

Când tovarăşul Troţki a declarat că consiliul nu putea exercita în niciun fel vreo influenţă asupra Statului-Major român, generalul Max Hoffman (şeful delegaţiei Puterilor Centrale la negocierile de la Brest-Litovsk) a subliniat necesitatea şi posibilitatea trimiterii unor agenţi de încredere în armata română, de arestare a misiunii româneşti de la Petrograd şi de a întreprinde paşi pentru a scăpa de regele României şi de posturile de comandă ale armatei române.[104]

Roshal a reuşit să preia rapid comanda unităţilor

---

102 Vinogradov (1969), p. 207, şi „Dva obrascheniia rumînskiih sotsial-democratov k revo- liutsionnoi Rossi" [Două abordări ale social-democraţiei româneşti faţă de revoluţia rusească], Voprosi istorii, 1967, p. 77; Torrey (1995), pp. 18, 19; Francis Conte, Christian Rakovskii (1873-1941): A Political Biography, Boulder, East European Monographs, 1969, pp. 95-96 şi 104; Keith Hitchens, „The Russian Revolution and the Rumanian Socialist Movement, 1917-1918", Slavic Review, volumul XXVII, pp. 274-279, 285 şi 288.

103 Arhiv Vneshnei Politiki SSSR (AVP SSR), fond 125, opis 1, dosar 6, mapa 1, f. 1-9, 12-18. Action Committee, Rumcherod, şi sovietul Odessa au cooperat în acest sens. Ibidem, f. 10-11, 20-21. Rakovski a cerut de asemenea intervenţia Rusiei în România, în Pravda, 26 noiembrie 1917.

104 Arhivele de Stat Bucureşti, CC al PCR, fond nr. 50, dosar nr. 477, f. 51-52; George Ciorănescu, „Relaţiile româno-ruse din perioada Primului Război Mondial", Raport de fond nr. 129, Cercetările Radio Europa Liberă, München, 16 iunie 1978.

Armatei a IV-a ruse de la Bacău, a Corpului de Armată siberian al Armatei a VI-a din Galaţi şi a organizaţiilor soldaţilor şi Comitetului Militar Revoluţionar din Iaşi (CMR), proclamându-l „autoritate supremă a armatei ruse de pe frontul românesc”.[105] După cum declara una dintre echipele lui Roshal, ţelul lor era „de a izola Iaşul prin blocarea Armatei a II-a române pe front” şi de a ocupa apoi capitala şi alte oraşe importante, cu sprijinul Armatei a IV-a ruse, cu un efectiv de 400.000 de oameni.[106] Acea armată urma să „pornească

105 Torrey (1995), pp. 60-62

106 Ibidem, p. 63; Ivan Konduruşkin, „Veliki Oktiabr’ na rumînskom fronte“, Proletarskaia revoliutsiia, Moscova, 1922, pp. 429-432 şi 440-441; „Bol’sheviki Moldavii i rumînskogo fronta v bor’be za vlast’ sovetov (mart 1917-ianvar’ 1918), Dokumenti i materially“, Chişinău, 1967, documentele 169, 258, 265, 275, 277, 279 şi 285.

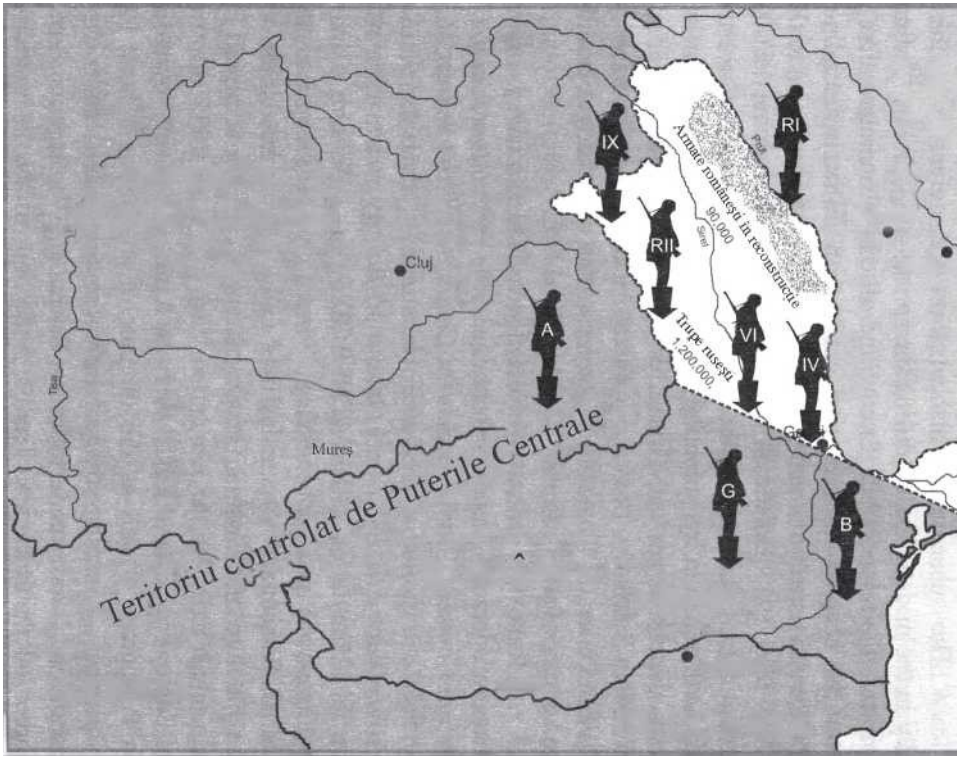

Reduta românească în Primul Război Mondial, decembrie 1916

RUSIA

p IMPERIUL (AUSTRO-UNGAR

Chişinău

Tiraspol

Tighina

ROMÂNIA

Bucureşti

Marea

Neagră

SERBIA

Turtucaia

Dunăre

IU

Armatele ruseşti
!
Armata bulgară
I
Armatele germane!
Armata austro-ungară
! í
Armatele române I, ÎI şi dunăreană

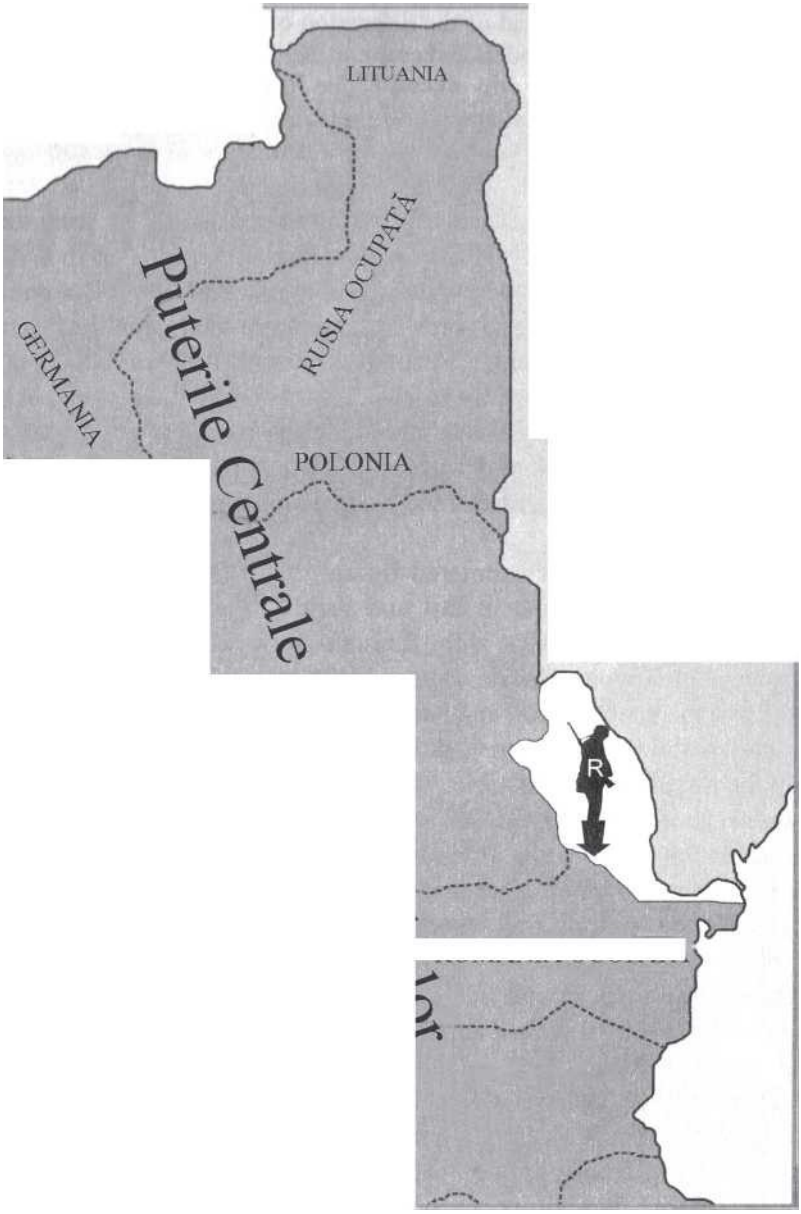

Reduta românească în Primul Război Mondial

Marea
Baltică

RUSIA
AUSTRO-UNGARIA Çt
Marea

BULGARIA
O ROMÂNIA OCUPATĂ1
Marea
Neagră
Armata română
Harta 5

apoi în marş spre Iaşi", copleşind prin număr forţele de apărare româneşti, de zece ori mai reduse.

Românii au contracarat prin arestarea lui Roshal şi dezarmarea bolşevicilor, mai întâi la Iaşi şi apoi în toată Moldova, provocând conflicte armate cu corpurile de armată ruseşti, diviziile şi regimentele de la Roman, Bacău, Botoşani, Suceava, Dorohoi şi Galaţi. Ruşii au apelat şi au primit ajutorul pasiv al „inamicilor" austro-ungari şi germani, direct interesaţi în retragerea României din război, cât mai curând posibil.1 În timp ce rezistenţa României la *bolşevizare* crease confuzie şi frustrare printre conducătorii sovietici, abilitatea de a dezarma mari unităţi ruseşti inspira acum furie şi teamă".[107] Pe 13 ianuarie 1918, după ce a primit noi rapoarte referitoare la succesele românilor împotriva trupelor ruseşti, Lenin a întrerupt relaţiile diplomatice şi i-a arestat pe membrii misiunii diplomatice de la Petrograd, reţinându-i ca ostatici, declarând practic război ţării.[108]

---

107 Torrey (1995), pp. 69, 70, 72; Kriegs Arhiv, Viena, Nachtrichtenoffiziere, Fasz. 6284, 5 şi 9 ianuarie 1918, şi 1st ArmeeKmdo, Fasz, 255, 2 februarie.

108 George F. Kennan (1989), Russia Leaves the War: Soviet-American Relations 1917-1920, Princeton, Princeton University Press, 1989, pp. 330-342. Conform lui Kennan, Ambasada SUA s-a oferit să

După cum raporta Biroul de Informaţii Britanic, „vechea neîncredere şi aversiune la adresa ruşilor s-au accentuat deosebit, mai întâi ca urmare a trădării guvernului ţarist faţă de România”, apoi prin faptul că Rusia bolşevică nu şi-a onorat „promisiunile referitoare la sprijinul militar” şi, în final, prin „indisciplina şi ilegalităţile” produse de trupele ruseşti, „ca pentru a dovedi o contrapondere” la promisiunile bolşevicilor:

Simplul fapt că bolşevismul este de fapt rusesc în originile sale militează împotriva succesului acestuia în România de astăzi. De aceea, pare probabil că armata română va opune o puternică rezistenţă împotriva oricărei forme de ofensivă bolşevică [...] Sunt mult mai bine organizaţi şi disciplinaţi decât oricare din trupele de care ar putea dispune bolşevici şi au conducători militari capabili.[109]

Armate ruseşti bolşevice
Ciocnirile militare bolşevico-române, 1917 – 1918
V/1

---

medieze disputa româno-rusă referitoare la pretinsele abuzuri şi a sugerat existenţa „unei prezentări foarte colorate şi cu puternice descrieri probolşevice a surselor dificultăţilor dintre români şi trupele ruseşti dezafectate, de pe frontul de sud- vest“. Ibidem, p. 338.

109 Weekly Report on Rumania XX, 7 februarie 1918, Intelligence Bureau, Department of Information, DRW/020, PRO, FO 371/3147, pp. 412-420.

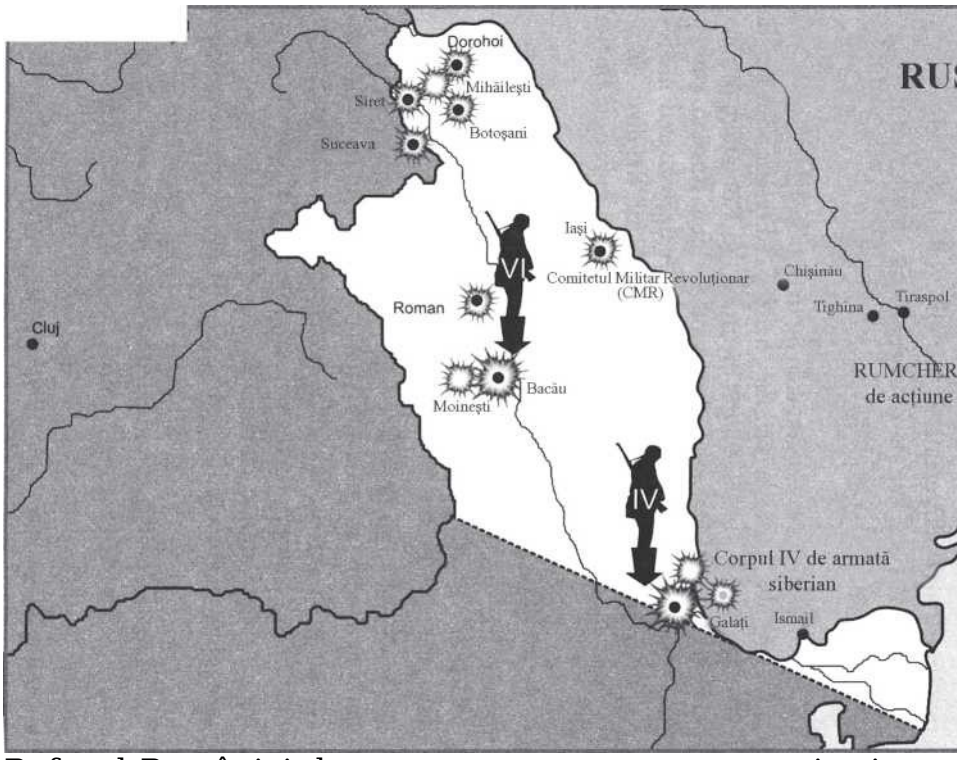

Refuzul României de a se comporta ca un stat mic şi subordonat şi abilitatea sa de a reduce prezenţa militară rusă în Moldova, de la peste 1 200.000 de trupe, la începutul lui noiembrie 1917, până la 50.000 la sfârşitul lui ianuarie 1918 a provocat uluire, furie şi îngrijorare la Kremlin. Îngrijorarea s-a transformat în disperare pe 23 ianuarie, când trupele româneşti au intrat în Basarabia.1 Combinaţia de teamă şi de furie provenită din convingerea şovinistă că înfrângerile erau provocate de o „civilizaţie inferioară" au împrumutat reacţiei militare a Rusiei o neputinţă iraţională. După cum nota şeful Armatei a IV-a ruse:

Soldaţii noştri au fost cuprinşi de o teamă incredibilă de regimentele româneşti, la care se uitau mai devreme cu o condescendenţă vecină cu mulţumirea; pentru că trupele

române, iritate de comportamentul incalificabil al camarazilor ruşi, i-au pedepsit deseori fără milă […] O ură adâncă, amestecată cu teamă se răspândeşte printre trupele ruseşti care, pentru prima oară de la revoluţie, au întâlnit un obstacol în calea propriilor excese.[110][111]

În ianuarie 1918, Rakovski, acum şef al guvernului ucrainean, a primit sarcina să înlăture ameninţarea românească. După ce a organizat o forţă militară pentru „o incursiune pe Dunăre pentru a lupta contra românilor", el a trecut la „coordonarea eforturilor împotriva contrarevoluţionarilor din România şi Ucraina" prin intermediul Rumeherod şi al unui nou format Consiliu Suprem Românesc.[112] Anunţându-şi intenţia de a folosi Ucraina „ca mijloc de declanşare a revoluţiei în Balcani" şi în Europa, Rakovski a trimis trupe în Basarabia pentru a ataca Sfatul Ţării şi a ocupa Chişinăul şi alte centre, numai cu scopul de a alunga armata română.[113]

Pe 8 februarie, „din teamă că era posibil ca armata română să nu se oprească la Nistru, ci să continue incursiunea spre Odessa", Rakovski a încercat să câştige timp apelând la medierea consulilor francez, britanic şi italian din Odessa, cerând între timp întăriri militare de la Lenin.[114] Amabil, acesta a „sprijinit" Armata Roşie de Nord

---

110 AVP SSSR, fond 125, opis 1, dosar 11, mapa 2, f. 6.

111 Generalul Nicolas de Monkevitz, La décomposition de l'Armée russe, Paris, 1918; Constantin Kiriţescu, Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919, vol. III, Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, nedatat, pp. 32-33.

112 „An Autobiography", în Cristian Rakovsky, Selected Writings on Opposition in the USSR 1923-1930, editată de Gus Fagan, Londra, Allison & Busby, 1980, www.marxists.org; Conte (1969), p. 104; PI. Harchev şi A.H. Kozhekin, „Rumcherod u Borot'bi z Kontrrevoliutsiieiu ta interventamy u Bessarabii (Kinets' Hrudnia 1917 R-Berezen' 1918 r)", Ukrains'kii Istorichii Jurnal, 1988 (11), pp. 78-80.

113 Torrey (1999), p. 320; Izvestia, 26 ianuarie 1919.

114 Ibidem, p. 324; AVP SSSR, fond 125, opis 1, dosar 12, mapa 2, f.

la Consiliul Suprem, prezentând

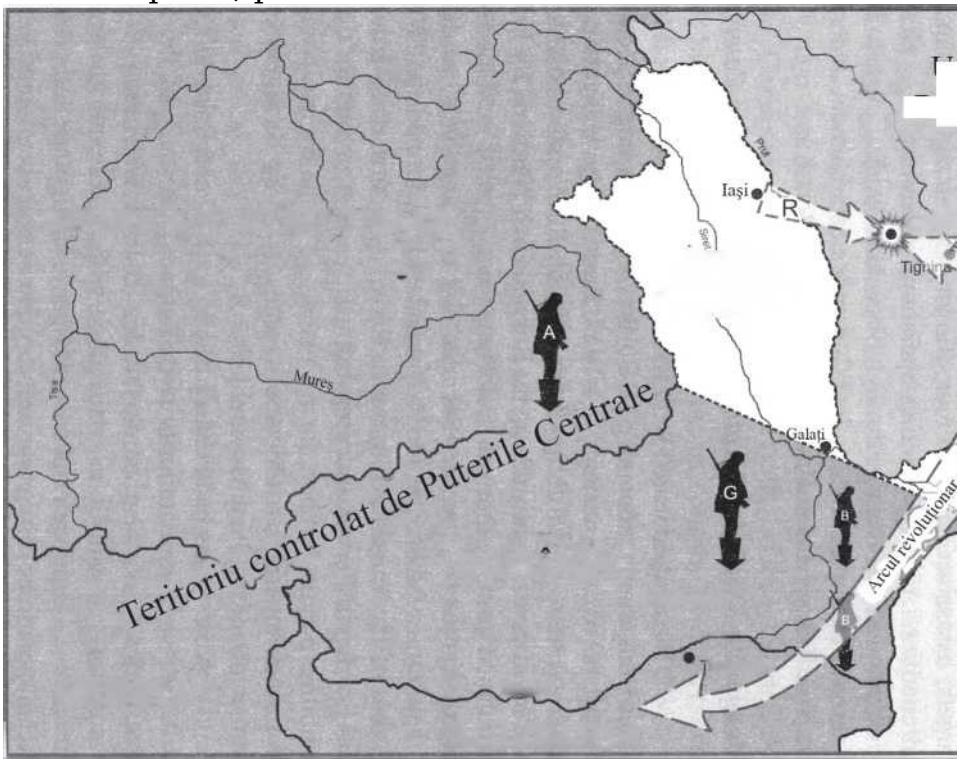

Pregătirile ofensivei bolşevice, ianuarie 1918

UCRAINA

BOLŞEVICA

(

Armata bulgară

IMPERIUL AUSTRO-UNGAR

— Cluj

(Chişinău

În nov-ian., Armata română expulzează 1.150.000 soldaţi bolşevici

Tiraspol

31-32.

Armatele germane

Armata austro-ungară
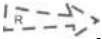
ROMÂNIA
O Bucureşti
Marea
Neagră
Forţele româneşti
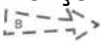
unucaia
SERBIA
Dunăre
Forţele bolşevice

„Seriozitatea situaţiei de pe frontul ruso-român” şi furnizând „sprijin urgent detaşamentelor revoluţionare din Basarabia”.1 Spre sfârşitul lui februarie, conducerea bolşevică acorda Consiliului Suprem al lui Rakovski „autoritatea supremă în toate problemele şi chestiunile referitoare la România”.[115] În martie, cursul războiului l-a forţat pe Rakovski să îşi întrerupă operaţiunile, permiţând Sfatului Ţării din Basarabia să se pună de acord şi să voteze unirea cu România. La o săptămână după unire, Rakovski a fost numit de Lenin principalul consilier şi responsabil pentru toate operaţiunile privitoare la Basarabia.[116]

---

115 Ordinul a fost adresat şefilor RUMCHEROD, Consiliului Suprem Român şi Secretariatului Poporului Republicii Ucraina pentru comandantul-şef Muraviov şi VA. Anton- ov-Ovseienko. Lenin’s Collected Works, Moscova, Progress Publishers, 1971, volumul 36, p. 477, www.marxists.org.

116 Ordinul nr. 1 025 din 2 aprile 1918, semnat de Lenin şi Cicerin în

Din acel moment, operaţiunile împotriva României au fost direcţionate mai mult spre acţiuni paramilitare, de spionaj, sabotaj şi terorism. Prin aprilie 1918, regiunea Chişinău era împânzită de forţe teroriste de partizani cu aproximativ 2000 de gherile relativ bine înarmate.[117] Misiunile lor includeau atacuri surpriză împotriva administraţiei româneşti şi a obiectivelor militare, asasinarea ofiţerilor superiori şi confiscarea proviziilor alimentare şi a muniţiilor. Dirijând deja operaţiunile din România şi puntea slavă din Ucraina, prin Basarabia şi Dobrogea spre Bulgaria, Rakovski a încercat să închidă cercul în jurul României, în cooperare cu maghiarul de origine transilvăneană Béla Kun.

Cooperarea ungaro-sovietică în prima campanie transilvăneană, 1918 – 1919

Béla Kun, ungurul care studiase la Cluj, şi-a câştigat renumele recrutând pentru cauza bolşevică prizonieri maghiari, între 1914 – 1917, în timp ce era încarcerat într-un lagăr ţarist pentru prizonieri de război. Este de remarcat că maghiarii constituiau peste o treime din cei 300.000 de prizonieri de război care s-au oferit voluntari să servească în Armata Roşie, în perioada războiului civil rus.1 În iulie 1918, Lenin şi Troţki au făcut apel la „vechii socialişti unguri" şi la „mica, dar bine închegata unitate a comuniştilor şi socialiştilor maghiari" pentru a apăra revoluţia din Moscova.[118] Pe 4 noiembrie, Kun a format

---

Ibidem, dosar 25, mapa 3, f. 2.

117 Charles Upson Clark, Bessarabia: Roumania and Russia on the Dniester, New York, Dodd, Mead & Co., 1927, capitolul XXVI „Communist Machinations" http://depts.washing- ton.edu/cartah/texts archive.

118 Gábor Szekely, „Hungarians in the Comintern: Some Results of a Research Project," The European Workshop of Communist Studies: The International .Newsletter of Communist Studies, vol. X (2004), nr. 17, p. 33. Szekely declară că aproximativ 160 000 de prizonieri de război maghiari se aflau în lagărele ţariste.

„grupul maghiar al Partidului Comunist Rus, primul grup din exil din cadrul partidului bolşevic" şi a început pregătirea revoluţiei ungare care urma să mobilizeze sprijinul popular pentru un regim bolşevic, prin exploatarea pretenţiilor asupra fostelor teritorii imperiale.[119]

Planul lui Kun primise acordul lui Lenin şi al lui Rakovski, ultimul având încă funcţia de „autoritate supremă pentru România" în Consiliului Suprem. Rakovski a angajat legăturile din Federaţia Balcanică şi interesul comun cu al Sofiei pentru o Dobroge autonomă, pentru a negocia premisele unei cooperări a forţelor militare bulgare, care ocupau încă Dobrogea, pentru o mişcare unită împotriva României. Paradoxal, Antanta îi interzisese aliatului său, România, să-şi reinstaleze forţele şi administraţia în Dobrogea după retragerea Germaniei din 1918, permiţând, în schimb, Bulgariei să-şi extindă autoritatea de ocupaţie militară şi administrativă, care fusese limitată de Germania din cauza practicilor sale de purificare etnică în regiune.[120]

---

119 Paul Lendvai şi Ann Major, The Hungarians: A Thousand Years of Victory in Defeat, Princeton, Princeton University Press, 2003, p. 369; Peter Pastor, Hungary Between Wilson And Lenin: The Hungarian Revolution of 1918-1919 And The Big Three, Boulder, East European Monographs, 1976, capitolul VI „The Vain Search for Allied Support", la www.hungarian- history.hu. Vezi Anthony Cave Brown şi Charles B. MacDonald, On A Field of Red: The Communist International and the coming of World War II, G.P Putnam, 1981.

120 Torrey (2001), p. 272. După cum nota Berthelot: „Până acum, nemţii i-au împiedicat pe bulgari să se instaleze ca stăpâni în Dobrogea, în timp ce noi, care am fost duşmanii lor, le permitem să o facă". Ibidem, p. 273. În regiunea Tulcea, de exemplu, populaţia românească s-a diminuat de la 86 605 în 1914 la 46 505, patru ani mai târziu. Pe lângă sute de crime, o comisie mixtă a acoperit deportarea a 1 484 de români din Tulcea în Bulgaria. Kiriţescu (nedatat), vol. III, pp. 160-163.

Pe 17 noiembrie, Béla Kun, însoţit de opt compatrioţi, a sosit în Ungaria pozând în echipă de chirurgi militari şi specialişti medicali ai Crucii Roşii

(sovietice), veniţi în ajutorul răniţilor de război maghiari.1 Până la colapsul URSS, infiltrarea de echipe clandestine sub acoperirea Crucii Roşii a rămas „un instrument sovietic favorit" pentru transmiterea de ordine şi mijloace financiare, infiltrarea de agenţi sub diverse acoperiri (cum ar fi cea de prizonieri de război repatriaţi) şi înserarea de echipe pentru acţiuni de sabotaj, „acte teroriste şi asasinate".[121] Spionajul francez şi britanic, observând „numărul mare de maghiari prizonieri de război" care lucrau pentru bolşevici, a dat avertismentul necesar autorităţilor Antantei de la Budapesta pentru a bloca „misiunea Crucii Roşii" de a repatria mii de agenţi sovietici în Ungaria.[122]

În decurs de o săptămână de la sosirea sa, Kun a fondat, la Budapesta, Partidul Comunist Ungar. După o lună, el a înfiinţat şi „grupul comunist român", care includea un „grup maghiaro-român" din foşti prizonieri de război din Siberia – baza „aripii transilvănene" a

---

121 Anthony C. Sutton, Wall Street and the Bolshevik Revolution, 2001, capitolul V, „The American Red Cross Mission in Russia - The International Red Cross and Revolution"; Richard M. Watt, Bitter Glory: Poland and Its Fate 1918-1939, New York, Barnes and Noble, 1998, p. 96; Lendvai şi Major (2003), p. 368. Printre „chirurgi" se aflau József Rabinovics, Tibor Szamuely, Ferenc Münnich şi Mátyás Rákosi. După cum mărturisea un comandant rus, cincizeci de ani mai târziu: „Cu toţii ştim cine lucrează în Crucea Roşie: spionii". Fred Weir, „Spies Keep Busy As Ever, Quietly", Christian Science Monitor, 2 ianuarie 2003.

122 Pastor (1976), capitolul VIII „From Hope to Defeat". Misiunea Crucii Roşii Sovietice ducea şi bani, şi materiale de propagandă pentru comuniştii unguri. Membrii misiunii au fost arestaţi şi închişi la Salonic, iar autorităţile Antantei au raportat o diminuare a activităţii comuniştilor. Polonezii au dus la capăt o misiune similară, executându-i pe membri. Watt (1998), p. 96.

comuniştilor.[123] La sfârşitul anului 1918, odată cu sosirea acestor agitatori bolşevici, în majoritate foşti prizonieri, operaţiunile paramilitare şi teroriste maghiare împotriva autorităţilor române şi a populaţiei din Transilvania au căpătat o dezvoltare similară cu operaţiunile bolşevice din Basarabia.[124] Similarităţile s-au extins şi la personalul implicat deoarece unităţile care îndeplineau sarcinile erau organizate la fel ca unităţile internaţionale din războiul civil rus şi din ulterioarele brigăzi internaţionale din Spania. În 1956, comuniştii ruşi care cereau reabilitarea lui Kun (după ce căzuse în dizgraţie şi murise în perioada epurărilor lui Stalin din anii 1930) se prezentau ca fiind „cei care luptaseră în brigăzile internaţionale ale Armatei Roşii maghiare”.1

Faza iniţială de propagandă şi de agitaţie a fost larg comentată la acea vreme. Spionajul românesc, care, la începutul lui decembrie 1918, raporta că 3.000 de agenţi aruncau în satele româneşti foarte mulţi bani şi „milioane de manifeste împotriva ideii unirii”, nota la sfârşitul lunii că 4.000 de socialişti erau angajaţi într-o campanie de propagandă „pentru demoralizarea armatei române”.[125][126]

Totodată, observatorii francezi şi britanici descriau

123 Ghiţă Ionescu, Communism in Rumania 1944-1962, Oxford, Oxford University Press, 1964, p. 8.

124 Cu toate că a fost puţin cunoscut în istoriografia occidentală şi tratat echivoc, dacă nu evitat cu totul în tratatele maghiare, rapoartele româneşti şi franţuzeşti indică un fenomen mult mai răspândit decât în Basarabia. In judeţul Arad, de exemplu, s-au raportat 301 de asasinate, între noiembrie 1918 şi februarie 1919. 300 de victime au fost români şi un singur ungur. Iar victima maghiară a fost împuşcată de gărzile ungare. Preda et. al. (1994), p. 162.

125 Leason, „Béla Kun Rehab A Step Closer“, Cercetările Radio Europa Liberă, 21 martie 1956, OSA, caseta 28, dosarul 3, raportul 181; Lendvai şi Major (2003), p. 371.

126 Arhiva Militară [AM], dosar nr. 17, comandantul trupelor din Transilvania, buletin de informare, decembrie 26, 28, 29, 1918 şi ianuarie 6, 18, 1919; Torrey (1999), p. 370.

virulenta campanie de propagandă antiromânească a Budapestei şi instigările la atrocităţi destinate să „aducă anarhia în teritoriile ocupate de români” şi să provoace represiuni care „ar submina unirea” şi „ar discredita administraţia românească”.[127] Observatorii străini ai acestei campanii de propagandă raportau, de asemenea, apariţia bruscă a unor diverse „fronturi” aşa-zise româneşti, dedicate aceloraşi scopuri, cum erau, de exemplu, Muncitorii Comunişti Români din Budapesta, Facţiunea Internaţionalei Socialiste Române din Ungaria, Federaţia Comunistă Română din Austria, Ungaria, Transilvania şi Banat şi Grupul Comunist Român din Ungaria şi Transilvania.

Statul-Major General român semnala Bucureştiului, la sfârşitul lui ianuarie 1919, că se ajunsese la un asemenea nivel al cooperării militare ungare cu agenţii comunişti din Transilvania, încât „toate gărzile maghiare aderaseră la această mişcare” şi încercau acum să provoace represalii împotriva populaţiei locale şi „pentru salvarea propriei situaţii”. Dacă nu vor reuşi să prevină anarhia, avertiza şeful Statului-Major, armata română „urma să aibă tristul rol de a trece la represalii sângeroase împotriva propriilor fraţi” – exact „scopul urmărit de unguri”.[128] Ca pentru a accentua situaţia, în luna următoare, o brigadă din Divizia Szekler şi în jur de 500 de foşti prizonieri de război maghiari au organizat un atac la Zalău, în judeţul Sălaj.[129]

Între timp, Rakovski lansase o revoltă împotriva autorităţilor române „pe frontul intern al războiului civil”

---

127 Vezi The Times, 11 martie 1919; Le Temps, 20 februarie 1919.

128 Preda et. al. (1994), p. 165. După cum raportau francezii la 12 martie 1919, era „cert că guvernul maghiar foloseşte toate mijloacele, inclusiv bolşevismul, pentru a separa populaţia transilvăneană, rămasă sub dominaţia sa, de cauza românească“. Ibidem, p. 171.

129 Preda et. al. (1994), p. 164.

în regiunea Hotin din Basarabia, predominant ucraineană. Similar cu coaliţia roşie-albă formată în Transilvania, între militarii unguri şi bolşevici, Rakovski a ordonat unităţilor teroriste de partizani din Odessa să-l sprijine tactic pe liderul naţionalist ucrainean, Simon Petliura, care făcea „tot ce se putea în regiunea Hotin pentru a realiza unirea cu Ucraina".1 Membrii Comsomolului ucrainean au fost apoi instruiţi să îi sprijine pe naţionaliştii ucraineni, bazându-se pe faptul că, în ciuda anticomunismului lor, „acolo unde se vor îndrepta împotriva românilor – cum ar fi jandarmi, portărei, agenţi secreţi" acţiunile lor ar putea fi „de mare ajutor".[130][131]

Încercuirea ruso-maghiaro-bulgară, 1919

Prin februarie 1919, cooperarea bulgaro-maghiaro-rusă împotriva României ajunsese să fie prezentată sistematic în rapoartele spionajului militar francez şi român.[132] Principalul lor obstacol era lipsa contactului fizic între cele trei armate. Pentru a remedia această problemă fundamentală, Moscova şi Budapesta au încercat cu disperare să restabilească o legătură în nordul Ungariei, prin Rutenia şi coridorul Galiţiei.

La mijlocul lui martie, Partidul Comunist Ungar a anunţat că scopul forţelor Armatei Roşii din Rusia şi Ucraina care intrau în Galiţia era să ajungă la graniţa Ungariei, în timp ce un memorandum trimis la mijlocul lui martie de un membru marcant al Statului-Major General (încă) Regal şi Imperial maghiar lăuda patriotismul Rusiei Sovietice în lupta împotriva „imperialismului rapace al Antantei" şi ilustra amplitudinea sprijinului ofiţerilor superiori pentru cooperarea militară ungaro-sovietică.[133]

---

130 Clark (1927), capitolul XXVI.

131 Ibidem.

132 Torrey (1999), pp. 375-376.

133 Voros Ujsag (Budapesta), 13 martie 1919; Pastor (1976), capitolul VIII „From Hope to Defeat", pe www.hungarian-history.hu; Oscar Jaszi,

Celebrarea „Vix note” din 20 martie, prin care Antanta solicita Ungariei să se retragă din Transilvania, a fost mai degrabă ocazia decât cauza pentru alianţa ungaro-rusă. Statul-Major General maghiar, social-democraţii, preşedintele Mihály Károlyi (mai târziu, cunoscut sub numele „Contele Cominternului”) şi ministrul apărării şi de război, Vilmos Böhm, au decis cu toţii, separat şi împreună, să stabilească „o alianţă ideologică şi militară completă” cu Rusia Sovietică.1

Adoptarea pretenţiilor teritoriale ale elitei aristocrate ca punct principal în program i-a permis lui Kun să construiască o Armată Roşie „condusă în principal din foşti ofiţeri ai Armatei Regale şi Imperiale”.[134] Aceasta a creat o situaţie unică, în care un corp de ofiţeri conservatori a stabilit legături politice cu stânga radicală, în unele cazuri devenind ei înşişi comunişti, în serviciul iredentismului naţionalist. Se crease precedentul pentru viitoare colaborări şi coaliţii alb-roşii, cu acelaşi scop. Kun i-a explicat lui Lenin, în prima zi de guvernare, că, în Budapesta, „cauza dictaturii proletariatului” era împiedicarea „hoţilor imperialişti din Antantă” să „împartă Ungaria în bucăţi” şi să „pună în mâna oligarhiei române materiile prime, industria, agricultura şi teritoriul”, subliniind statutul României de principală ameninţare şi păstrarea în posesiune a Transilvaniei ca scop principal al comunismului maghiar.[135]

În aceeaşi zi, Rakovski a ajuns la Budapesta cu planul unei ofensive pe frontul din estul României.[136] Armata I

Revolution and Counter-Revolution, Londra, PS. King, 1924, p. 87.

134 Ibidem. Béla Kun, deşi de facto şef al guvernului, era oficial numai ministru de externe şi responsabil direct cu reorientarea politicii externe şi de securitate a Ungariei.

135 Maria Ormos, From Padua To The Trianon 1918-1920, Highland Lakes, NJ, Atlantic Research and Publications, 1990, p. 209.

136 RMA, fond 3 381, fără număr de dosar, 1919, poziţia 2 766, f. 571; Rudolf Tökés, Béla Kun and the Hungarian Soviet Republic: The

Roşie ucraineană urma să atace şi să traverseze Bucovina pentru a se uni cu forţele maghiare, între timp o forţă combinată de sovietici şi de voluntari internaţionali urmând să alunge trupele româneşti din Basarabia.[137] Odată ce contactul ruso-ungar era stabilit, planul Rakovski stipula că forţele ucrainene, acum sub comanda lui, vor trece în România „cu flancul drept sprijinit de Ungaria pentru a-i împinge pe români spre mare”:

[…] După ce vom efectua manevrele şi vom captura astfel nordul Moldovei şi părţile principale din Basarabia rusă, va trebui să ne unim cu trupele din Ungaria sovietică care, până la acel moment, vor trebui să ajungă la Suceava, prin Cârlibaba şi Câmpulung*, şi să se unească apoi cu grupul nostru din Suceava-Botoşani.1

Pentru a stopa înaintarea României în Transilvania şi pentru a câştiga timp pentru pregătirea ofensivei, Kun s-a oferit „să medieze diferendele dintre Aliaţi şi Rusia” – pozând ca un mediator Est-Vest – şi a promis că „forţele maghiare nu se vor uni cu Armata Roşie rusă şi că guvernul nu va disemina propaganda în afara graniţelor”.[138] Ca urmare a unor aparente succese ale

---

Origins and Role of the Communist Party of Hungary in the Revolutions of 1918-1919, Palo Alto, Stanford University Press, 1967, pp. 133-135 şi 200-203; Tibor Hajdu, „Plans of Strategic Cooperation Between the Russian and Hungarian Red Armies“, în Peter Pastor, editor, Revolutions and Interventions in Hungary and its Neighbor States, 1918-1919, Boulder, Social Sciences Monographs, 1988, pp. 302, 367-368 şi 374.

137 Tökés (1967), pp. 200-203; ASB, fond Microfilm Franţa, rola 27, cadrele 358-359. Spionajul militar francez considera situaţia „catastrofală“ şi prevedea că Armata Roşie va lua Galiţia. Torrey (1999), p. 213.

138 Tibor Hajdu, „Plans of Strategic Cooperation Between the Russian and Hungarian Red Armies“, în Peter Pastor, editor, Revolutions and Interventions in Hungary and its .Neighbor States, 1918 - 1919, Boulder, Social Sciences Monographs, 1988, p. 368. * Câmpulung a fost transformat în Compulung.

Armatei Roşii în Rusia şi a evoluţiilor revoluţionare din Europa, conducerea maghiară era extrem de încrezătoare. Contele Károlyi informa guvernul că „era doar o chestiune de săptămâni până când Armata Roşie rusă va străpunge liniile româneşti şi va ajunge la graniţa estică a Ungariei”, în timp ce Kun susţinea că „asistenţa militară imediată va sosi din partea Armatei Roşii ruse, care se află în prezent la poalele Carpaţilor”.[139] Între timp, Rakovski „lua parte activă la sprijinirea revoluţiei lui Béla Kun, solicitându-le revoluţionarilor români să formeze un pod între Ungaria şi Rusia”.[140]

Importanţa primordială a acestui contact a fost recunoscută de toate părţile. Francezii raportau, în prima săptămână a lui aprilie 1919, că România „era ameninţată de un posibil atac ungaro-rus, la care s-ar fi putut alătura chiar şi Bulgaria care dorea Dobrogea”, urmărind „o legătură între forţelor ruseşti şi maghiare”.[141] În acelaşi timp, Lenin îi atrăgea atenţia lui Rakovski că „o străpungere în Bucovina” era una „dintre cele mai importante” priorităţi militare şi era necesar „să îi fie dedicate toate eforturile”.[142] De asemenea, Lenin le sublinia comandatului-şef al Armatei Roşii, Ioakim Ioakimovici Vatsetis, şi şefului spionajului militar, Semion Ivanovici Aralov, că „avansarea în Galiţia şi Bucovina era esenţială pentru contactul cu Ungaria sovietică” şi „trebuia să fie realizată cât mai repede”, pentru

---

139 Hajdu în Pastor (1988), pp. 367-368; Tökés (1967), pp. 133-135.

140 Ionescu, pp. 7-8; VA. Varga, „Din istoria solidarităţii revoluţionare a maselor populare române şi maghiare“, Analele, nr. 3, mai - iunie 1957. După declaraţia Sovietului maghiar, colecţia de publicaţii şi broşuri tipărită de „Grupul Român al Partidului Comunist“ nu reprezenta, în cea mai mare parte, decât „traduceri din articolele şi manifestele lui Béla Kun“.

141 Ormos (1990), pp. 228-230.

142 Lenin Collected Works, Moscova, Progress Publishers, 1975, volumul 44, p. 213a, document 300, www.marxists.org.

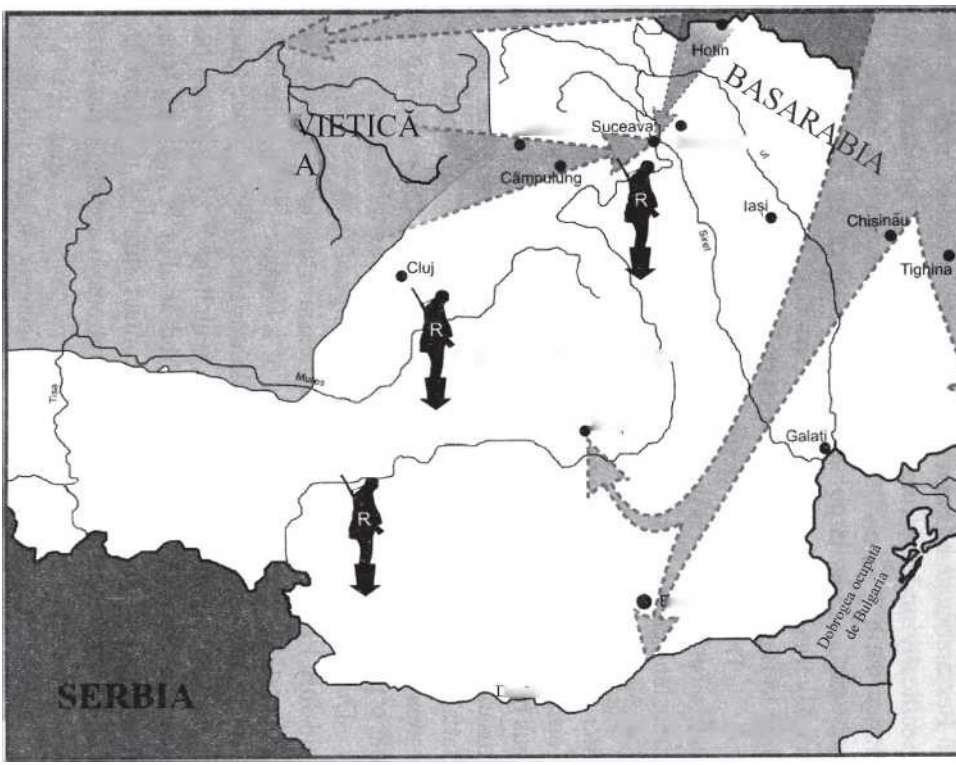

Planurile ofensivei militare bolşevico-ungare, martie-mai 1919

REPUBLICA SŒ / UNGARI

Cârlibaba

Botoşani \ – 5

UCRAINA

BOLŞEVICĂ

1

Trupe româneşti fraspd

Odessa

TRANSILVANIA

Braşov

ROMÂNIA

sucureşti

Marea

Neagră lunare a „stabili o legătură sigură, pe calea ferată, cu Ungaria sovietică”.1 La mijlocul lui aprilie, şeful Armatei Roşii ucrainene, Vladimir Aleksandrovici Antonov-Oseienov, le ordona comandanţilor: „Concentraţi toate unităţile în Basarabia, pe flancul drept, şi aşteptaţi ordinul meu special” pentru „a ajuta grupul care urma să atace România” şi „a ataca prin Bucovina şi de-a lungul Carpaţilor pentru a stabili contactul cu Ungaria sovietică”.[143][144]

Armata Roşie a început în acea perioadă o serie de atacuri de zi şi raiduri peste Nistru. Între timp, atât forţele regale române, cât şi cele ale Ungariei sovietice pregăteau ofensive în Transilvania. Maghiarii au atacat primii, pe 15 aprilie, dar au fost alungaţi din Transilvania, peste Tisa, până la 1 mai. Această înfrângere a minimizat impactul operaţiunilor lui Rakovski, care folosea trupe regulate în Ucraina şi unităţi de partizani şi de sabotaj în Basarabia românească, care trebuiau să coincidă şi să ajute ofensiva maghiară. Manifestul care a circulat în Basarabia la sfârşitul lui aprilie ordona „stare de război în toate raioanele”; preluarea „tuturor instituţiilor publice şi a administraţiilor din localităţile respective”; coordonarea operaţiunilor paramilitare dintre Comitetul Revoluţionar Basarabean şi „armatele ucrainene de peste Nistru” şi „distrugerea liniilor de comunicaţii şi de transport”.[145]

Armata Roşie ucraineană a lansat prompt o ofensivă împotriva României, de-a lungul Nistrului. Rakovski, în

---

143 Ibidem, pag. 215b.

144 Hajdu în Pastor (1988), p. 368. ASB, fond Microfilm Franţa, rola 27, cadrele 358-359. După ce au interceptat sau au primit aceste comunicări de la francezi, comandanţii români au încercat impunerea unei decizii a aliaţilor „de rezolvare a problemei ungare“ pentru a preveni o ofensivă ungaro-rusă. Glenn E. Torrey, „The Romanian Intervention in Hungary 1919“, Pastor (1988), pp. 307-308.

145 Ibidem; Zaharia I. Husărescu, Mişcarea subversivă în Basarabia, Chişinău, Tipografia de Stat, 1925.

calitate de conducător al Ucrainei, şi comisarul sovietic rus pentru relaţii externe, Gheorghi Vasilievici Cicerin, au dat un ultimatum prin care solicitau returnarea Basarabiei şi Bucovinei, precum şi evacuarea forţelor româneşti, şi au specificat că scopul lor era „de a acorda întreaga asistenţă fraţilor unguri sovietici”.[146] În acelaşi timp, bulgarii au început să transfere şi să concentreze un mare număr de trupe în Dobrogea.[147] Bucureştiul a dislocat rapid trei divizii de pe râul Tisa în Basarabia şi a anulat ordinul de înaintare spre Budapesta.

Acest „respiro” le-a permis ungurilor să pregătească şi să execute atacul din Slovacia şi Rutenia, la mijlocul lui mai, cu scopul „de a crea un coridor terestru direct” către Armatele Roşii rusă şi ucraineană din partea cărora „aşteptau un puternic sprijin operaţional şi logistic”.1 Însă, după încheierea unor acorduri separate cu armatele poloneze şi cehoslovace, forţele româneşti au ocupat coridorul galiţian şi Rutenia, blocând astfel „calea de contact dintre Ungaria sovietică şi Rusia sovietică”.[148] La sfârşitul lunii mai, batalionul revoluţionar român al lui Rakovski şi „câteva regimente basarabene” proaspăt formate în Ucraina au trecut râul în Basarabia şi au intrat

---

146 Torrey (1999), p. 378; Ormos (1990), p. 249. Două zile mai târziu, Rakovski şi Cicerin au emis un ultimatum României ca să evacueze Bucovina.

147 Ormos (1990), p. 252. Generalul Berthelot prevăzuse aceasta cu o lună înainte, când îi scrisese ministrului apărării francez că „românii tot nu au primit autorizaţia să ocupe partea din Transilvania care le-a fost acordată la conferinţă. Bulgarii, care văd că rezistenţa ungară nu a condus la represalii imediate, se pregătesc să le urmeze exemplul. Trebuie să ne aşteptăm că România, singurul nostru prieten adevărat din Est, va fi atacată“. Torrey (2001), p. 302.

148 Jorg K. Hoensch, A History of Modern Hungary 1867-1994, New York, Longman, 1996, p. 96; Preda, Alexandrescu şi Prodan (1994), p. 246.

pentru scurt timp în Tighina.[149]

În ciuda priorităţii pe care Lenin o acordase coridorului galiţian, la mijlocul lui iulie 1919, contramăsurile româneşti (şi cooperarea militară româno-poloneză) înlăturau pericolul unei străpungeri maghiare din vest sau a uneia ruso-ucrainene din est. De asemenea, reintrarea românilor în Dobrogea, pe care Antanta a permis-o în cele din urmă, la sfârşitul lui mai, şi retragerea paşnică a forţelor bulgare înlăturau pericolul unui contact sovieto-bulgar prin sudul Basarabiei. Neluând în considerare aceste modificări strategice, Kun şi-a continuat pregătirile şi, la 21 iulie, a dislocat şase divizii de-a lungul Tisei, cărora li se opuneau două divizii româneşti. Cu Ucraina înapoi în mâinile bolşevicilor, cu Basarabia considerată a fi „ferment de nemulţumiri" şi cu o grevă generală pregătită de socialiştii români, Kun a atacat. După trei zile de retrageri tactice, românii au contraatacat, iar armata maghiară sovietică a fost strivită.[150]

Rakovski a încercat încă o dată să devieze forţele româneşti şi să îl ajute pe Kun. Pe 20 iulie 1919, el şi comisarul ucrainean sovietic pentru afaceri externe au dat un nou ultimatum de 48 de ore, solicitându-le autorităţilor române militare şi civile „să evacueze imediat Basarabia, să îi predea pe toţi conducătorii basarabeni, spre judecare, tribunalului poporului" şi să „returneze toate proprietăţile aparţinând Rusiei şi Ucrainei".[151] Totuşi, revolta programată să înceapă odată cu acest ultimatum a murit din faşă, deoarece Siguranţa i-a arestat prompt pe conducătorii reţelei revoluţionare clandestine din Basarabia. Kun îi semnala lui Lenin, la 28 iulie 1919, că el

149 Clark (1927), capitolul XXVI; Kiriţescu (nedatat), vol. III, pp. 449-450.

150 Torrey (1999), p. 382.

151 Clark (1927), capitolul XXVI.

considera „totala lipsă de cooperare [din Rusia bolşevică] ca fiind motivul înfrângerii noastre de către forţele româneşti, deplasate aici din Basarabia”.[152]

Capitolul 3

Ameninţarea românească şi Cominternul în perioada interbelică

Ameninţarea în strategia sovietică

Ameninţarea militară românească era deja proeminentă în gândirea sovietică în decembrie 1917, la peste un an de la primele conflicte polonezo-sovietice, după ce trupele române au început să dezarmeze şi să alunge din Moldova trupele ruseşti, de zece ori mai numeroase. Repetarea acestor acte de eroism în Basarabia, aflată sub ocupaţie rusă, la scurt timp după ce Petrogradul a instituit starea de război cu România, pe 13 ianuarie 1918, i-a conferit un loc principal printre ameninţările externe. Dar imaginea României ca inamic avea rădăcini mult mai adânci.

Dintre acestea, cea mai evidentă a fost moştenirea şovinismului Marii Rusii, de subevaluare şi desconsiderare a inconsecvenţei românilor şi de răzbunare împotriva lor ori de câte ori s-au comportat altfel. Acest şovinism a fost preluat cu atâta uşurinţă în atitudinea bolşevică de parcă ei ar fi fost cei care l-au inventat. De la predecesorii ţarişti a fost moştenit şi un resentiment strategic din cauză că românii reprezentau singurul obstacol non-slav în „arcul slavic”, care se întindea iniţial din Rusia, prin Dobrogea, spre Bulgaria, Macedonia, Serbia, Bosnia, Croaţia şi Slovenia. După cum nota un observator, România latină – mereu orientată spre Vest – „nu încăpea” în planul panslav al Rusiei şi nu există „nicio legătură şi niciun fel de simpatie între cele două ţări”.[153]

---

152 Hajdu, în Pastor (1988), p. 374.

153 C.R.M.F. Cruttwell, A History of the Great War 1914-1918, Chicago, Academy Chicago, 1991, p. 292.

Însă, pentru bolşevici, una dintre cele mai puternice şi mai stabile surse de animozitate faţă de români şi-a avut izvorul în şovinismul justificat ideologic născut în revoluţiile din 1848. Conform lui Karl Marx şi Friedrich Engels, între est-europeni numai polonezii şi maghiarii erau „purtătorii standard ai progresului" şi, mai important, popoare „revoluţionare" care „joacă un rol activ în istorie".1 Românii au fost prezentaţi ca un popor „degenerat", „neviabil", „un popor fără istorie", fără vreo „capacitate de supravieţuire" şi fără vreo speranţă de a obţine „vreun mod de independenţă", destinat numai asimilării.[154][155]

Încă şi mai rău, românii au fost acuzaţi de atitudine reacţionară atunci când revoluţionarii maghiari conduşi de Kossuth au refuzat să le acorde libertăţi şi drepturi egale. Astfel, pentru Marx şi Engels, ei se dovediseră un „popor contrarevoluţionar", în timp ce ungurii se dovediseră un „popor revoluţionar", demn de emulaţie şi sprijin.[156] Românii (alături de slavii sudici), susţinea Engels, vor

154 Friedrich Engels, „Lupta maghiarilor", Neue Rheinische Zeitung, nr. 194, 13 ianuarie 1849, în Marx and Engels Collected Works [MECW], vol. 8, Articles from Neue Rheinische Zeitung: November 8, 1848- March 5, 1849, Moscova, Progress Publishers, 1977, pp. 227-235, www.marxists.org.

155 Ibidem; Friedrich Engels, „Panslavismul democratic", Neue Rheinische Zeitung, februarie 1849. Vezi şi Roman Rosdolsky, Engels and the „Nonhistoric" Peoples: The National Question in the Revolution of 1848, Glasgow, Critique, 1987. In calitate de coeditor, este evident că Marx împărtăşea opiniile lui Engels în acea perioadă.

156 In timp ce ungurii şi polonezii au fost desemnaţi „forţe ale iluminării şi ale progresului", românilor li s-a atribuit „rolul întunericului şi al reacţiunii" şi au fost etichetaţi „gunoaie etnice iremediabile" a căror „misiune principală" era să „piară în holocaustul revoluţionar". Walker Conner, The National Question in Marxist-Leninist Theory and Strategy, Princeton, Princeton University Press, 1984, p. 15; Friedrich Engels, „Ungaria şi panslavismul", în The Russian Menace to Europe, ed. P Blackstock şi B. Hoselitz, Glencoe Il, Free Press, 1952, p. 59.

deveni negreşit „susţinători standard ai contrarevoluţiei şi vor rămâne astfel până la exterminarea completă sau până la pierderea caracterului naţional”, din cauză că „întreaga lor existenţă a fost prin ea însăşi un protest la adresa unei revoluţii istorice măreţe”.[157] Revoluţia le va „anihila” până şi numele, „ştergându-i de pe faţa pământului”. „Şi aceasta, continuă el, ar însemna un pas înainte.”[158]

Marx şi Engels i-au acuzat pe români ca fiind „una dintre «naţiunile nonistorice», inerent contrarevoluţionare, vinovate de eşuarea revoluţiei din 1848 – 1849”.[159] Lenin şi Stalin au fost de acord că „toate popoarele reacţionare” trebuie să fie „excluse” pentru binele progresului revoluţionar.

Graniţa interbelică a Europei cu URSS: România şi Polonia de la Marea Neagră la Marea Baltică

FINLANDA
S’I’ONI
SUEDIA
LETONIA
LITUANIA
PRUSIA
UNGARIA
AUSTRIA
POLONIA
TRANSILVANIA V
IUGOSLAVIA
Marea
Neagră

157 Engels, „Lupta maghiarilor“, în MECW (1977), pp. 227-235, www.marxists.org; Józef Himka, „Introduction“, în Rosdolski (1987).

158 Engels în MECW (1977), pp. 227-235.

159 Michael Löwy, „Marxists and the National Question“, New Left Review, nr. 96 (martie- aprilie 1976), p. 84; Roman Szporluk, Communism and Nationalism: Karl Marx versus Friedrich List, New York, Oxford University Press, 1988, p. 175.

Marea
Adriatică
BULGARIA
Bucovina de Nord
Harta 9

ROMÂNIA

atunci când erau împotriva intereselor mişcării

socialiste mondiale.1 În timp ce Stalin se pare că a reconsiderat categorisirea slavilor sudici drept „contrarevoluţionari”, mai ales datorită performanţei comuniştilor bulgari precum Cristian Rakovski, Gheorghi Dimitrov sau Boris Stefanov, în gândirea sovietică românii au rămas contrarevoluţionari incorigibili – inamici care de abia aşteptau să-şi manifeste ostilitatea. Deloc surprinzător, acest curent de gândire care împletea interesele strategice imperiale tradiţionale, şovinismul antiromânesc moştenit şi justificările ideologice marxist-leniniste au fost importate de responsabilii din Comintern pentru coordonarea Revoluţiei Mondiale.

Românii nu numai că erau culpabilizaţi ereditar ca popor, dar reprezentau şi o ameninţare militară. Înainte de sfârşitul lunii ianuarie 1918, conducerea bolşevică din Petrograd a ajuns la concluzia că România transforma Basarabia într-o „platformă” de operaţiuni împotriva revoluţiei ruse.[160] La mijlocul lui noiembrie, Comisariatul Sovietic pentru Relaţii Externe desemna România ca fiind „centrul contrarevoluţiei din sud” şi reconfirma „starea de război cu România”.[161] În timp ce ameninţarea contrarevoluţionară din nord era atribuită diverselor forţe ale Antantei şi Puterilor Centrale, România era considerată ameninţarea din sud. Comisariatul proclama, în continuare, că basarabenii făceau, de aceea, subiectul aceleiaşi chemări sub arme „adresate tuturor cetăţenilor din teritoriile ocupate de inamic”.[162]

După ce forţele armate române şi poloneze au reuşit să împiedice unirea forţelor sovietice cu Armata Roşie

---

160 Iosif Stalin, Foundations of Leninism, vol. 6, The National Question, New York, International Publishers, 1932, p. 77.

161 Ibidem, f. 51-54.

162 Ibidem. La puţin timp după aceea, bolşevicii au încercat să aprindă revolta în raionul basarabean Ismail. Clark (1927), capitolul XXVI.

maghiară, în 1919, şi mai ales după începerea războiului sovieto-polonez, în 1920, cele două ţări au fost considerate ca ameninţare militară primordială şi ţintă majoră a operaţiunilor spionajului militar sovietic.[163] Evaluarea oficială a comandantului-şef al Armatei Roşii, Vatsetis, din 1920, menţiona explicit că principala ameninţare militară pentru sovietici este „un atac comun româno-polonez asupra Rusiei sovietice”, o apreciere care va continua să domine planurile strategice sovietice pentru următorii 16 ani.1 Iar imaginea de inamic va continua să caracterizeze relaţiile ruso-române pe tot parcursul secolului.

Unităţile teroriste de partizani şi dezinformarea din cea de-a doua campanie basarabeană

Această preocupare va conduce, spre mijlocul anilor 1920, la o contrastrategie a războiului preventiv de partizani. În calitate de şef al Consiliului Militar Revoluţionar al Frontului de Sud, între 1919 – 1920, generalul vorbitor de limbă română, Mihail Frunze, a decis reorganizarea bandelor de partizani de-a lungul frontierelor României şi în interiorul ei.[164] Efortul lui Aralov, din martie 1918, în această direcţie, făcuse ca

---

163 Leonard (1999), pp. 16, 46, 74, 115, 167-170, 181, 186; Dallin (1955), pp. 14, 305, 393. România se număra pe lista primelor priorităţi ale Departamentului extern al Cheka (Inostrannii Otdel: INO), însărcinat de la înfiinţarea sa în decembrie 1920 cu identificarea grupurilor contrarevoluţionare şi a organizaţiilor de spionaj care operau împotriva Rusiei, care a numărat capturarea generalului Iurko Tutiunnik, un lider naţionalist ucrainean, printre primele sale succese. Mitrokhin (2000), p. 41-42; Nigel West şi Oleg Ţarev, The Crown Jewels: The British Secrets at the Heart of the KGB’s Archives, Londra: Harper Collins, 1998, p. 5.

164 Leonard (1999), pp. 46, 115, 167-169; Vladimir Vladimirovici Pozniakov, „The Soviet Intelligence Services and the Government: Information and Military-Political Decisions from the 1920s to the Early 1950s“ în Niels Erik Rosenfeldt, Bent Jensen, Erik Kulavig, editori, Mechanisms of Power in the Soviet Union, Palgrave Macmillan, 2000, pp. 102-103, 117.

Basarabia să fie practic împânzită de reţele clandestine[165]. Reorganizarea a fost în continuare sprijinită de batalionul revoluţionarilor vorbitori de română şi de unitatea navală, create de Rakovski – care a rămas în Consiliul Militar al lui Frunze, ca şef al directoratului politic. De aceea, România şi, mai ales, Basarabia românească s-au distins ca fiind una dintre principalele probe de foc din care aveau să se nască „unităţile cu destinaţie specială" (*Spetsnaz*).[166]

Efortul a prins practic aripi la sfârşitul lui 1925, începutul lui 1926, când unităţile de securitate, tehnice şi inginereşti din Informaţiile militare sovietice (RU: *Razvedupr*) şi Cheka au fost direct subordonate secţiilor de spionaj ale districtului militar ucrainean (reamintind deci de fosta centralizare a operaţiunilor de spionaj şi militare prin Comitetul pentru Frontul Românesc, Marea Neagră şi Districtul militar Odessa – Rumeherod, între 1917 – 1918).[167] Scopul acestora era să se pregătească pentru „operaţiuni active de partizani în spatele liniilor unei armate invadatoare", incluzând recrutarea şi antrenarea personalului din satele locale şi depozitarea clandestină a armelor, muniţiei şi proviziilor.

Barajul de atacuri săptămânale, chiar zilnice, din perioada 1920 – 1924, uneori cu efecte spectaculoase, a deschis drum efortului de construire a infrastructurii partizano-teroriste, spre sfârşitul lui 1925.1 În octombrie 1925, spre exemplu, militarii români împreună cu Siguranţa au descoperit

---

165 Ibidem, p. 15; Clark (1927), capitolul XXVI. Vezi şi Husărescu (1925).

166 Faptul că războiul româno-sovietic se desfăşura subteran cu peste un an înainte de primele confruntări militare sovieto-poloneze ar pleda pentru considerarea frontierei româno-basarabene ca „loc de naştere" al Spetsnaz.

167 Leonard (1999), p. 46. Măsuri similare au fost luate în districtele militare Bielorusia şi Leningrad (DM). DM ucrainean a fost reîmpărţit în DM Odessa şi Kiev, după cel de-al Doilea Război Mondial.

O reţea de depozite de armament în cinci oraşe, între Bălţi şi Hotin, care ascundeau arme automate, grenade, bombe, „dinamită şi o abundenţă de alte explozive şi muniţie”, iar ciocnirile cu contrabandiştii de arme au continuat pe tot parcursul anului 1926. Conform unei oficialităţi, în unele cazuri, în această regiune erau depozitate mai multe arme decât aveau să primească reţelele de partizani „practic, pe tot parcursul celui de-al Doilea Război Mondial[168][169]”.

Prin ceea ce a devenit cunoscut sub numele de „scenariul P-R” (polonezo-român), statul-major sovietic şi RU au fost convinse că atacul iminent din partea „coaliţiei contrarevoluţionare” va fi construit în jurul acestor două state. Coaliţiei urmau să i se alăture apoi alte „state vecine cu Occidentul”, Finlanda, Estonia, Letonia şi Lituania, acoperindu-se astfel întreaga frontieră vestică a URSS.[170] În 1933, detaşamente ale forţelor speciale – însumând „în total 9.000 de bărbaţi şi femei” vorbitori ai limbii locale şi cu expertiză tehnică – fuseseră formate pentru operaţiuni în România, Polonia, Finlanda şi statele baltice. Conducătorii acestora erau instruiţi de cadre care fuseseră „implicate” în „revoluţiile” din Germania, Bulgaria, Estonia şi China. Între timp, unităţile teroriste de partizani fuseseră, de asemenea, reorganizate „într-un număr semnificativ de detaşamente şi grupuri de sabotaj mai mici şi mai uşor de manevrat”. Sarcinile acestor unităţi, după cum au fost descrise în *Regulamentul Armatei Roşii a Muncitorilor şi Ţăranilor, din 1936*, includeau „sabotaje,

168 De exemplu, la mijlocul lui decembrie 1921, un atac asupra unui sediu al Jandarmeriei române a ucis 100 de ofiţeri şi personal civil. The New York Times, 14 decembrie 1921.

169 Leonard (1999), p. 46.

170 Report on Materials al mareşalului Tuhacevski din 1926 şi The Future War al RU din 1928 sunt exemplificări grăitoare ale acestei convingeri. Ibidem, pp. 46, 168.

asasinate, propagandă şi promovarea luptei de clasă”.[171] Moştenirea lăsată de aceste operaţiuni a fost de necrezut. Ca parte a campaniei din 1917 de „teroare în masă”, din statele baltice, Lenin a ordonat să se dea recompense pentru executarea fiecărui „culac, preot sau moşier”. Totuşi, execuţiile trebuiau să pară ca fiind opera „celorlalte părţi”, astfel încât, conform celor spuse de conducătorul bolşevic, „după aceea să dăm vina pe ei”.[172]

Atacuri teroriste sovietice, 1920 – 1926

Şi mai impresionant a fost scopul campaniei de dezinformare. Un efort imens a fost depus pentru dezvoltarea „unei campanii de propagandă care ar justifica

171 Ibidem.

172 Rudolf Pikhoia, „Sunt oponentul arheologiei politice“, Nezavisimaia gazeta (Moscova), 31 martie 1993, p. 5.

expansiunea teritorială” în detrimentul României (şi al Poloniei), spre exemplu, prin scoaterea în evidenţă a naturii agresive şi reacţionare a guvernelor acestora şi a „condiţiilor de oprimare” a minorităţilor ce trăiau la graniţele lor. 1 Stalin a fost direct implicat în proiectarea acestei campanii, subliniind explicit că: „Avem posibilităţi unice. Totul se află în mâinile noastre: radioul, cinematograful, presa”.[173][174]

Operaţiunile politice şi de propagandă împotriva României erau coordonate de Secţia basarabeano-română a Agenţiei Cominternului din Odessa (Secţia Odessa), de Secţia română a Cominternului, cu sediul la Paris, şi de Secţia basarabeană a Biroului Balcani, aflat tot în capitala Franţei. În 1937, de exemplu, Secţia Odessa avea trei tipografii, precum şi emisiuni radio în limba română, dedicate „exclusiv propagandei subversive”.[175] O importantă ţintă pentru aceste publicaţii şi emisiuni o reprezenta, alături de populaţia românească, opinia publică occidentală, al cărei sprijin a ajutat România să poată contracara planurile de cucerire bolşevice şi de încorporare din perioada războiului. Printre aceste publicaţii se numărau *Zece ani de ocupaţie sângeroasă a Basarabiei* (1928) şi *România în războiul antisovietic* (1928), ambele caracterizând România ca pe „cea mai sălbatică monarhie din Europa”.[176] Tipice erau şi

---

173 Leonard (1999), pp. 152-155.

174 Op. cit, p. 155.

175 Nota SIS privitoare la reorganizarea Secţiei româno-basarabene a Agenţiei Comintern din Odessa, cu scopul dirijării şi intensificării agitaţiei şi propagandei comuniste în România, 27 ianuarie 1938, ASRI, fond Documentar, dosar 6669, f. 3-4; Vitalie Văratic, Preliminarii la raptul Basarabiei si nordul Bucovinei, Bucureşti, Libra, 2000, document 1, pp. 33-34.

176 V Dembo, Zece ani de ocupare sângeroasă a Basarabiei, Tiraspol, Editura de Stat a Moldovei, 1928, p. 6; N. Vişoiu, România în războiul antisovietic, Tiraspol, Editura de Stat a Moldovei, 1928.

emisiunile de la Radio Tiraspol din anii 1930:

Avem pretenţii nu numai în privinţa Basarabiei, dar şi referitoare la unirea cu proletariatul român pentru lupta împotriva capitalismului. Prin ocupaţie şi atitudinea avută faţă de basarabeni, România a demonstrat că minte cu neruşinare, ca şi cum ar avea pretenţii legitime asupra acestei ţări.[177]

Populaţia basarabeană suferă din cauza sărăciei, mulţi mor, iar cei care sunt bolnavi sunt internaţi în spitale, unde îngrijirea este proastă din cauza lipsei medicamentelor.[178]

Biată Basarabie, aflată sub călcâiul boierilor şi torturată de jandarmi. Dar ziua eliberării de sub jugul asupritor se apropie [… –]1

De asemenea, campania media antiromânească din ziarele *Moldova Socialistă* şi *Krasnaia Basarabia* (care apărea din ianuarie 1926) avea drept ţintă actul unirii Basarabiei cu România, pe care îl votase Sfatul Ţării şi administraţia românească a Basarabiei de după 1918, prezentând în acelaşi timp iredentismul sovietic ca o mişcare de eliberare naţională şi socială care va salva populaţia oprimată, torturată şi supusă la tot felul de abuzuri contra drepturilor omului.[179][180]

„Societăţile basarabenilor" de pe frontul sovietic

În martie 1925, Biroul Politic sovietic a adoptat o rezoluţie *Asupra activităţii din Basarabia*, care stabilea strategia de propagandă regională şi în străinătate pentru redobândirea teritoriului.[181] Nou creata „Societate a

177 Radio Tiraspol, 12 iulie 1932.

178 Op. cit., 19 iulie 1932.

179 Op. cit., 27 aprilie 1933.

180 Printre cei care au contribuit la Krasnaia Basarabia au fost Gheorghi Dimitrov, Mihail Litvinov, Mihail Frunze şi Henri Barbusse.

181 Vladimir Aleksandrovici Nevezhin, „The Making of Propaganda Concerning USSR Foreign Policy, 1939-1941" în Rosenfeldt et. al.

basarabenilor”, parte integrantă a acelui efort, era destinată „intensificării luptei de eliberare a Basarabiei de sub jugul străin”.[182] La congresul de înfiinţare, din aprilie 1925, au participat 4.000 de membri, numai 15% dintre ei fiind şi membri oficiali ai partidului comunist.[183]

„Condiţiile istorice concrete” impuneau, după cum menţiona congresul, ca societatea să lucreze în tăcere pentru „eliberarea Basarabiei de sub jugul stăpânirii burgheze”, în loc să „încerce o realizare imediată a obiectivului”, deoarece „lupta URSS pentru o rezolvare a problemei basarabene” se ducea încă la nivel diplomatic.[184] Conform acestui statut, societatea urma să ducă

O intensă campanie de propagandă „în URSS şi peste hotare” referitoare la agresiunile şi abuzurile României în regiune şi pentru „eliberarea Basarabiei de sub ocupaţia românească şi reunificarea cu patria sovietică”. Deci, urmau să se justifice „pretenţiile referitoare la pierderile materiale urmare a ocupaţiei româneşti” şi să asigure „tot sprijinul şi asistenţa materială” pentru cauză.1

Conform unui raport din 1937 al Special Intelligence Service, referitor doar la campania de propagandă şi dezinformare de pe continentul european:

Centrala sovietică a societăţilor basarabene, împreună cu secţiile sale externe, editează şi distribuie un mare număr de broşuri care denigrează şi insultă România în străinătate. Printre aceste broşuri menţionăm: *Le rapt*

(2000), p. 155.

182 Ia. M. Kopanski, Obshestvo bessarabtsev v SSSR i soiuz bessarabskikh emigratnoie (1924-1940), [Societatea basarabenilor din URSS şi Uniunea Emigranţilor Basarabeni], Chişinău, 1978, p. 24.

183 Conform practicii sovietice de tratare a majorităţii române (moldovene) ca pe o minoritate politică, cei peste 60% dintre membrii slavofili şi rusofili ai Societăţii (ruşi, ucraineni, bulgari şi evrei) depăşeau numărul de 30% moldoveni, în proporţie de 2 la 1.

184 Kopanski (1978), p.’ 27.

de la Bessarabie par l'oligarchie roumaine, *La Bessarabie et l'union la Roumanie*, *Le Bessarabie et la paix européene*, *Das rumanische Verwassung în Bessarabien*, *Bessarabien und die Vereinigung mit Rumanien*, *Was rumenische Heer* în *Bessarabien*? *Historische Rechte un Statistik*. Aceste lucrări au apărut şi în limba cehă, la Praga. În Belgia apare periodicul *La Bessarabie Oprimée*, organ al „Asociaţiei emigranţilor basarabeni" – secţia belgiană a Societăţii Basarabene – şi a „Cercului basarabean-belgian".

La Moscova, centrala sovietică a Societăţii Basarabene editează şi distribuie oficialul *Krasnaia Basarabia* (*Basarabia Roşie*) în întreaga Europă. Coperta publicaţiei reprezintă harta Basarabiei pe un fundal roşu, cu o frontieră de culoare neagră precum silueta unei femei cu mâinile legate la spate, spre care sunt îndreptate, din direcţia României, un tun şi două baionete. Lozinca „Muncitori din toate ţările uniţi-vă!" este înlocuită cu textul: „Ocupanţi români, jos mâinile de pe Basarabia!"[185][186]

Societăţile basarabenilor din SUA erau conduse de secretul Birou pentru Studierea Problemei Basarabenilor de la Moscova, care includea reprezentanţi din Comitetul Central al PCUS, Statul-Major al Armatei Roşii, Comisariatul Străin, Asociaţia Uniunilor pentru Legături Culturale cu Străinătatea (VOKS), şi din conducerea RSS autonomă Moldova, Comintern şi Profintern[187]. Pe lângă

---

185 Ibidem. Societăţi ale basarabenilor se înfiinţaseră şi la New York, şi la Chicago, apoi în Saint Louis, San Francisco, Detroit, Philadelphia şi Baltimore.

186 Arhivele .Naţionale de Istorie Centrală, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri - Serviciul Special de Informaţii, dosar 1/1937. Acest document a apărut în articolul „Marea Neagră «lac rusesc»", Z}ua, 6 decembrie 2008.

187 Nota SIS referitoare la reorganizarea şi utilizarea de URSS a „Societăţilor basarabenilor" în scopuri antiromâneşti, 30 ianuarie 1940, ASRI, fond Documentar, dosar 6666, f. 43-46; Văratic (2000),

pregătirea materialelor folosite de Societate în „intensa campanie din străinătate”, Biroul era de asemenea responsabil pentru pregătirile operaţionale, incluzând mobilizarea tuturor Societăţilor basarabenilor de peste hotare şi a contactelor acestora, „astfel încât să poată fi utilizate imediat, la momentul oportun”, precum şi înregistrarea şi mobilizarea „tuturor funcţionarilor şi comuniştilor din URSS”, cunoscători de limbă română şi având expertiză basarabeană (mai ales propagandişti) „pentru eventualitatea că vor trebui să urmeze Armata Roşie în Basarabia”.1

În martie 1940, Societăţile basarabenilor din Statele Unite primiseră misiuni mai specifice, precum:

câştigarea recunoaşterii dreptului populaţiei basarabene de a se desprinde de România, deoarece „această provincie fusese încorporată prin forţă în Regatul României”; convingerea opiniei publice americane că o eventuală intervenţie militară sovietică în România ar trebui interpretată ca un caz de „asistenţă armată acordată de URSS, ca urmare a cererii exprese a populaţiei basarabene”; menţinerea campaniei de presă de prezentare a „situaţiei nefericite din provincie, de înfometare a populaţiei şi necesitatea unei asistenţe externe pentru a o elibera de jugul represiunii româneşti”; strângerea de fonduri pentru lupta de „eliberare”.[188][189]

document 48, pp. 189-190. Biroul se afla pe Uliţa Kirov nr. 55, Moscova. Spionajul sovietic a folosit VOKS pentru a stabili şi menţine contacte cu spionajul şi elitele culturale din 47 de ţări, prin diverse instituţii culturale, societăţi de prietenie şi cercuri de discuţii.

188 ASRI, fond Documentar, dosar 6666, f. 43-46; Văratic (2000), document 48, pp. 189-190. „Comitetul Editorial“ al biroului, format din 5 membri, îl includea pe directorul Crucii Roşii pentru campania din interiorul URSS. Vezi şi Direcţia Principală a Arhivelor, subordonată NKVD, „Ilegalităţile româneşti din Basarabia (1918)“, Krasnii Archiv. Isto- rischeskii jurnal, 100, tom 3, 1940, pp. 64-89.

189 Nota SIS referitoare la acţiunile guvernului sovietic pentru reorganizarea şi revigorarea activităţilor „Societăţilor basarabenilor“

Autorităţile sovietice prezentau situaţia ca fiind total opusă. În versiunea Moscovei, ei erau cei atacaţi şi ameninţaţi de militarii români postaţi de-a lungul graniţei comune. În absenţa vreunei motivaţii pentru comportamentul de care îi acuza Moscova, românii erau etichetaţi drept extremişti iraţionali de propagandiştii Kremlinului. După cum a pretins ulterior Hruşciov, „România se comportase extrem de ostil şi de-a dreptul stupid", provocând numeroase incidente la graniţă din cauza repulsiei pe care le-o provoca tot ce era sovietic şi pentru că „România era de fapt veriga slabă din lumea capitalistă".[190]

Strategia maghiară împotriva ameninţării: Revizionismul deschis şi clandestin

Ca şi în cazul Moscovei, şi Budapestei îi era limpede primatul ameninţării strategice româneşti. În octombrie 1919, perioadă în care îşi consolida încă poziţia în ţară, regentul Miklós Horthy a conceput un memorandum strategic în care argumenta că pentru reintegrarea ungară era necesară distrugerea României. Reluând ideile lui Kun, memorandumul lui Horthy stipula că „inamicul numărul unu" este România, pentru că Ungaria are „cele mai mari pretenţii teritoriale" asupra ei şi pentru că este cel mai puternic dintre statele vecine. România era „ţinta principală" a politicii externe a Budapestei care – continua memorandumul – va fi rezolvată, în cele din urmă, prin recurgere la arme.1 Totuşi, Horthy a subliniat că:

Până când va sosi momentul potrivit pentru un atac, vor trebui menţinute relaţii paşnice cu România, însă trebuie folosită orice ocazie pentru a o izola diplomatic, iar

din SUA, 2 aprilie 1940, ASRI, fond Documentar, dosar 6666, f. 65-67; Văratic (2000), document 77, pp. 247-249.

190 Serghei Hruşciov, editor, Memoirs of Nikita Khrushchev: Commissar 1918-1945, volumul 1, Philadelphia, Penn State Press, 2005, p. 221.

în Transilvania trebuie să continue să existe o organizaţie iredentistă activă.[191][192]

Cu uimitor de puţine modificări, această linie strategică se va menţine pe întreaga perioadă a următorilor 70 de ani.

Ca şi Kun, Horthy a încorporat ofiţeri din armata sovietică ungară în armata naţională (Honved), inclusiv pe şeful de Stat-Major al Corpului I al Armatei Roşii, Henrik Werth, şi consilierul comisarului de război Böhm, Géza Lakatos, pentru a folosi experienţa lor de campanie din Transilvania şi legăturile cu Partidul Comunist ungar, cu care regimul său împărtăşea interesul comun al revizionismului teritorial.[193] În consecinţă, planul său operaţional din 1920 – *Virradat* (Zori) – urmărea să exploateze instigarea bolşevică şi instabilitatea critică din Transilvania, Basarabia şi sudul Rusiei pentru a distruge armata română[194]. *Virradat* presupunea, de asemenea, cooperarea militară cu Rusia Albă şi cu forţele naţionaliste ucrainene, care operau încă în sudul Rusiei, precum şi exploatarea pretenţiilor teritoriale ale Rusiei sovietice, Bulgariei şi Iugoslaviei împotriva României, mobilizând toţi vecinii României pentru a diminua capacitatea acesteia de a se opune operaţiunii maghiare de recuperare a teritoriilor.

Unităţile neregulate şi paramilitare, care operau deja în Transilvania, au jucat un rol cheie în planul din 1920 al lui Horthy. Un centru de spionaj ungar de la Szeged desfăşura acţiuni teroriste şi de gherilă încă de la

---

191 Gyula Juhász, Hungarian Foreign Policy (1919-1945), Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1979, pp. 42-43.

192 Ibidem.

193 Horthy a menţinut relaţiile cu Moscova şi i-a cooptat pe social-democraţi (care au fuzionat cu comuniştii în 1919) în schimbul „contactelor lor internaţionale“. Hoensch (1996), pp. 112-113,’ 120.

194 Poncea şi Rogojean (2007), pp. 26-28.

începutul anului 1919 şi, până în vară, au început să apară primele grupuri organizate pentru recuperarea Transilvaniei.1 Până la mijlocul lui noiembrie, odată cu retragerea forţelor de ocupaţie româneşti, comandamentul honvéd a înfiinţat un „birou special” de organizare a unităţilor paramilitare pentru viitoarele operaţiuni din Transilvania.[195] În decembrie, de exemplu, unul dintre agenţii săi organiza „unităţi de diversiune de dimensiunea unei companii” şi „patrule de asalt” formate din cel mult zece combatanţi, dintre foştii ofiţeri maghiari din regiune.[196] În următorii 25 de ani, matricea formată din unităţi teroriste de partizani, de spionaj, neregulate şi paramilitare, care opera în Transilvania, rivaliza în complexitate şi extindere cu aceea construită de Moscova în Basarabia.

Distrugerea forţelor Rusiei Albe şi ale naţionaliştilor ucraineni, în 1921, şi limitările impuse de Antantă asupra forţei militare a Ungariei au obligat Budapesta să se bazeze pe reţeaua sa de elite şi organizaţii maghiare revizioniste din Transilvania, într-un război psihologic pe termen lung. Pentru a aşeza această campanie pe un fundament serios, Budapesta a angajat „toate mijloacele de propagandă ale epocii, de instruire a opiniei publice şi orice formă colectivă de educaţie” pentru a inculca „necesitatea revizuirii tratatului” şi conştientizarea maghiarilor din regiune că se află sub un regim de

---

195 De exemplu, la începutul lui septembrie 1919, o organizaţie a jandarmilor unguri cu sediul la Odorhei a început să opereze în Sighişoara. ASRI, fond „D,“ dosar nr. 5751, f. 351.

196 Ibidem, pp. 97-98. Ordine interceptate în aceiaşi perioadă arată că Horthy îi numea în funcţie pe „şeful armatei naţionale de eliberare maghiară“ din judeţul Bihor, pe comandantul Gărzilor Naţionale Maghiare, pe prefectul şi primarul din Oradea, toate situate în teritoriile unite acum cu România. ASRI, fond „D“, dosar nr. 5751, f. 351. Cei numiţi de Horthy erau generalul Lukacs, lt.-col. Csereny, Kalman Czifra şi György Orly.

ocupaţie temporar şi ostil.[197] Instituţiile de învăţământ transilvănene şi bisericile, care preluaseră multe şcoli pentru a împiedica transferarea lor la statul român, au devenit instrumente centrale în această campanile.[198] Spionajul britanic

197 Istoria Ungariei, vol. 1918-1945, Budapesta, Editura Academiei Ungare de Ştiinte, 1986, p. 423. Aceasta este traducerea în limba română a volumelor din Istoria Ungariei, editate de Academia Maghiară de Ştiinţe. La sfârşitul anilor 1930, o staţie radio de la Nyiregyhaza a transmis acelaşi mesaj în Transilvania.

198 Acest lucru a fost uşor de realizat, dat fiind şovinismul elitelor maghiare din Transilvania. Rectorul Universităţii Bolyai din Cluj, de exemplu, s-a făcut responsabil de atacuri împotriva populaţiei române în calitate de comisar general al „Ungariei de Est“, în februarie 1919. Căpitanul francez trimis să-l interogheze a raportat locotenent-colonelului Vix că rectorul a manifestat „un şovinism şi o intransigenţă extrem de pronunţate. Se pare că a fost un agent scrupulos în executarea ordinelor emanate de Budapesta, referitoare la campania antiromânească din Transilvania“. Preda et. al. (1994), pp. 163-164.

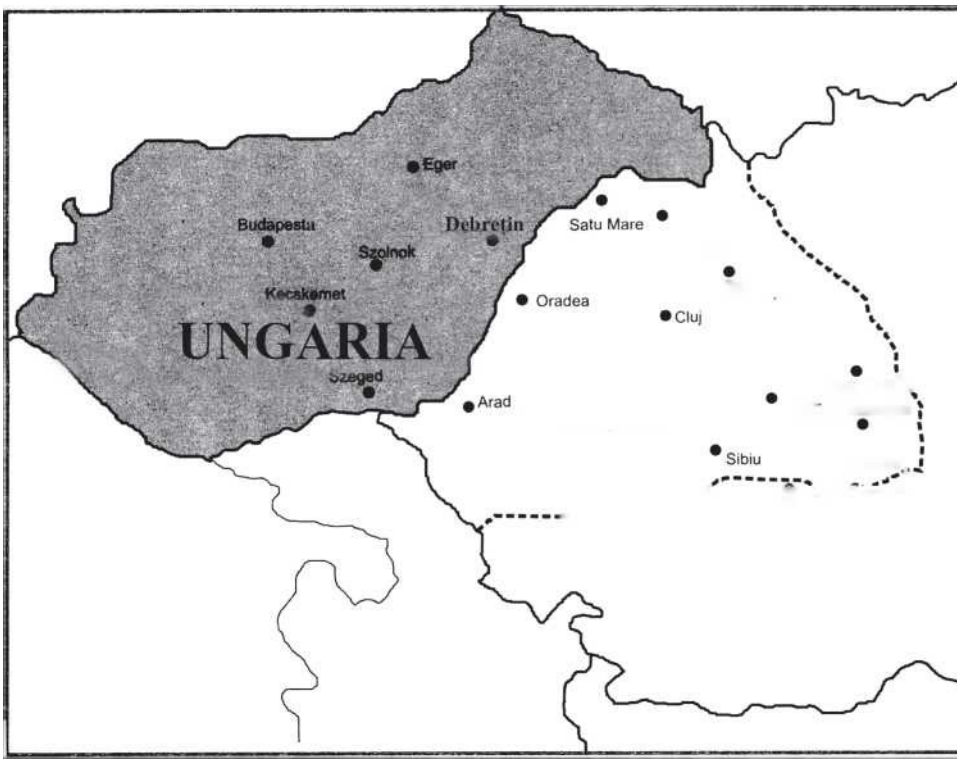

Pretenţiile teritoriale maghiară asupra României în perioada interbelică

Baia Mare
Chişinău
Bistriţa
Turda Târgu Mureş
TRANSILVANIA
e Timişoara
Braşov.
Galaţi
Miercurea Ciucz Sfântu Gheorghe
ROMÂNIA
Bucureşti
Harta 11

raporta că Horthy înfiinţase chiar şi o şcoală de

spionaj pentru prelaţi (pe lângă o şcoală avansată pentru spioni şi agenţi informatori, precum şi o şcoală economico-politică pentru spioni).1

O asemenea strategie a creat Budapestei posibilitatea perversă să se asigure că relaţiile dintre autorităţile române şi minoritatea maghiară rămâneau la cel mai scăzut nivel, chiar dacă a necesitat provocarea autorităţilor române la represalii împotriva comunităţilor sau/şi blocând dezvoltarea economică şi culturală. Era foarte important să se împiedice dezvoltarea legăturilor româno-maghiare şi mai ales a vreunui sentiment de destin comun, care ar submina percepţia de ocupaţie. De aceea, orice efort românesc de a asigura maghiarilor condiţii de acomodare a fost negat, interpretat ca aranjament de vitrină, fără niciun fel de substanţă, sau reinterpretat ca fiind făcut numai sub presiunea organizaţiilor loiale Budapestei. Pentru ca strategia să funcţioneze era crucial ca maghiarii din Transilvania să creadă că nu au niciun viitor în acea regiune dacă nu era transferată Ungariei, fie direct, fie ca entitate autonomă, sub patronajul Budapestei.[199200]

Budapesta îi trata pe toţi maghiarii plasaţi în poziţii utile ca pe potenţiali agenţi. În 1940, deţinea informaţii detaliate asupra a „1 600 de ofiţeri români şi angajaţi civili, căsătoriţi cu etnici maghiari, şi a încă a peste 3.000

---

199 ASRI, fond „D“, dosar nr. 5877, f. 26-27; Poncea şi Rogojean (2007), p. 73. Şcoala era amplasată într-o mănăstire catolică de lângă Budapesta şi folosea facilităţi ale complexului industrial de apărare, Mannfred Weiss, de pe insula Csepel.

200 Pentru început a fost o sarcină uşoară. Egalitatea culturală, legală şi politică a românilor fusese considerată inacceptabilă. Acum autorităţile române încercau să procedeze la fel ca Franţa în Alsacia şi Cehoslovacia şi Slovacia. O discuţie asupra acestei probleme se poate găsi în Irina Livezeanu, Cultural Politics in Greater Romania: Regionalism, Nation Building, and Ethnic Struggle, 1918-1930, Ithaca, Cornell University Press, 1995, pp. 29-48 şi 129-187.

de români înrudiţi într-un oarecare grad cu familii de etnie maghiară", precum şi asupra identităţii şi istoricului „tuturor etnicilor maghiari angajaţi în staţiile de cale ferată, depozite şi ateliere feroviare din Transilvania" şi „la toate uzinele electrice şi de apă din Transilvania". Ordinele interceptate prin care se solicitau astfel de informaţii menţionau că ele erau „necesare" pentru „operaţiunile de sabotaj care urmau să se desfăşoare în cazul unui conflict româno-maghiar".[201]

Budapesta excela de asemenea în domeniul propagandei, capacitate dezvoltată iniţial pentru sprijinirea mişcării de independenţă ungare de sub controlul austriaco-habsburgic. Aflată încă sub atenta supraveghere a Antantei, Budapesta a lansat un impresionant efort de propagandă în Slovacia şi Rutenia, finanţat cu bancnote cehoslovace false şi, înainte ca manevra să fie descoperită, în 1925, plănuia să îşi finanţeze întregul program revizionist din străinătate cu franci francezi falsificaţi.1 Merită de menţionat că acestea nu erau operaţiuni „tâlhăreşti", lansate de indivizi necontrolaţi, din afara sistemului. Ele erau sponsorizate de prim-ministrul István Bethlen şi de fostul prim-ministru Pál Teleki, iar facilităţile Institutului Teleki au fost de importanţă majoră pentru succesul acestora.

Aproape imediat după ce Antanta şi-a retras supervizorii, în 1927, guvernul a înfiinţat Liga Revizionistă Maghiară şi Federaţia Mondială a Maghiarilor (*Magyarok Világszövetsége*: MVSZ), prin intermediul cărora a cultivat „contacte academice, artistice şi diplomatice cu scopul obţinerii unei revizuiri a tratatului".[202] Din august 1927 până în octombrie 1940, Liga a editat 228 de publicaţii în nouă limbi, dintre care 124 de cărţi erau dedicate Transilvaniei (35 în italiană, 35 în franceză, 19 în engleză,

201 Poncea şi Rogojean (2007), pp. 56-57.

202 Honesch (1996), p. 119.

18 în germană şi 11 în maghiară).[203] Printre cele mai notabile lucrări publicate de Ligă s-a numărat *Istoria Transilvaniei* (*Siebenbürgen*) din 1940, cu intenţia de a câştiga sprijinul guvernului nazist şi a celui fascist italian pentru solicitările ungare.[204]

Liga Revizionistă a adoptat un plan „mult mai extins" prin care „toate lucrările revizioniste" erau coordonate prin Federaţia Mondială a Maghiarilor.[205] Declaraţia de la primul congres, făcută de preşedintele Federaţiei Naţionale Americane în numele organizaţiilor de emigranţi, a subliniat „sentimentele de unitate în privinţa revizionismului maghiar", idee reluată mai târziu în scrisoarea Federaţiei Ungaro-Americane către preşedintele Roosevelt, în care se cerea recăpătarea „graniţelor Ungariei străvechi".[206]

Liga şi Federaţia au făcut un lobby asiduu pe lângă Congresul SUA şi Parlamentul britanic, uneori cu efecte considerabile. Unii membri ai parlamentului „erau atât de frecvent oaspeţi ai guvernului hortist, că până şi ambasadorul britanic de la Budapesta a fost stânjenit".1 Recrutat ca „agent de influenţă", primul ambasador britanic la Budapesta de după Primul Război Mondial, a

---

203 Poncea şi Rogojeanu (2007), p. 66.

204 Vezi Pal Teleki şi Hóman Bálint, editori, Siebenburgen, Budapesta, Atheneum, 1940. Editată de Teleki şi de ministrul educaţiei, Bálint, ea a fost scrisă de o echipă de istorici condusă de László Mákkai. În 1944 Mákkai a fost autorul Istoriei Transilvaniei în limba franceză pentru publicul francez şi britanic. În 1986 el a coeditat titlul în 3 volume, cu ediţii în franceză (1987) şi engleză (1994). Printre coeditori s-a aflat ministrul educaţiei, Béla Köpeczi.

205 Mark Imre Major, American Hungarian Relations 1918-1944, capitolul VI: „Emigration as an Ally: Hungarians in America", p. 137. Printre cei 746 de delegaţi la primul congres al federaţiei din 1929 se numărau 477 de maghiari care trăiau în străinătate, reprezentând 88 de asociaţii, precum şi 269 de „prieteni străini ai Ungariei".

206 Ibidem., p. 139.

sprijinit atât de deschis Ungaria, pe motiv că „România multinaţională se lupta cu probleme interne şi ar fi incapabilă să stopeze atacul Armatei Roşii”, încât şi-a ruinat cariera.[207] Baronul de presă britanic, Lord Rothermere – recrutat cu promisiunea oferirii tronului Ungariei reconstituite fiului său – a condus, prin reţeaua sa de 71 de ziare din Marea Britanie, Statele Unite şi Canada, o campanie prorevizionistă, făcând la un moment dat lobby ca Hitler să atace România.[208] Şi mai remarcabil, Federaţia Mondială a Maghiarilor – finanţată şi subordonată guvernului maghiar – şi-a continuat operaţiunile din 1927 şi în noul mileniu, indiferent de regimul politic de la Budapesta.[209]

---

207 Gábor Batonyi, „British Foreign Policy and the Problem of Hungarian Revisionism in the 1930s“, p. 6, document prezentat la conferinţa British-Hungarian Relations Since 1848, Londra, School of Slavonic Studies, University of London, 16 aprilie 2004, accesibil pe: www.ssees.ucl.ac.uk/confhung/batonyi.pdf. Praga a încercat să contraatace invitând aceleaşi persoane „unde vor fi bine primite şi li se vor asigura translatori“.

208 Harold Sydney Harmsworth, „Hungary’s Place in the Sun“, Daily Mail, 21 iunie 1927; Neil Tweedie şi Peter Day, „When Rothermere urged Hitler to invade Romania“, Telegraph, 1 martie 2005; şi Ignác Romsic, „Hungary’s Place in the Sun: A British Newspaper Article and its Hungarian Repercussion“, pp. 1-8, document prezentat la conferinţa British-Hungarian Relations Since 1848 (2004), accesibil pe www.ssees.ucl.ac.uk/confhung/ romsics.pdf.

209 În perioada tranziţiei postcomuniste, Federaţia a fost condusă de Sándor Csoori, renumit pentru iredentismul şi şovinismul său. Hoensch (1996), p. 341. Federaţia urmărea interesele organizaţiilor emigranţilor maghiari din Occident, iar spre sfârşitul anilor 1970, atitudinea acestor organizaţii faţă de patria-mamă „putea fi descrisă drept loială“. Ibidem, p. 274. Oficial, Federaţia a devenit o entitate independentă în iulie 1989, după 62 de ani, dar a rămas un punct constant în bugetul anual al guvernului maghiar pentru urmărtorii 22 de ani. Pentru anunţul larg promovat referitor la noul statut al Federaţiei, vezi „Pozsgay Announces New Policy Toward Hungarian Diaspora“, Nepszava, 22 aprilie 1989; Joint Publications Research Service - East Europe, JPRS-EER-89-082, 25 iulie 1989, pp. 14-15.

Moşteniri imperiale în Comintern şi organele de securitate sovietice

De la înfiinţarea sa, la începutul lui martie 1919 şi până la dizolvarea sa oficială, în 1943, Cominternul a fost centrul mişcării comuniste mondiale şi forul în care erau rezolvate conflictele de partid. Dintre toate partidele din statele care urmau să facă parte din Blocul Sovietic, România era cel mai slab situată în definirea unei perspective cu caracter naţional şi, cu atât mai puţin, în apărarea unui asemenea caracter. În perioada primilor ani ai existenţei Cominternului, România a fost singura care nici măcar nu era reprezentată la congres, cu atât mai puţin în forurile de decizie şi în aparatul administrativ. Chiar şi după afilierea românilor la Comintern, în 1921, ei au rămas o prezenţă insignifiantă în comparaţie cu toţi ceilalţi viitori „parteneri apropiaţi" din Tratatul de la Varşovia.1

Absenţa românească era în contrast flagrant cu prezenţa şi influenţa ungurilor în Comintern. Ei au avut una dintre cele mai largi reprezentări din Europa de Est, formată atât din foşti prizonieri de război recrutaţi de Armata Roşie – un număr de 100.000, adică 33% dintre voluntarii prizonieri de război din războiul civil rus – cât şi din refugiaţi, foşti membri ai guvernului Kun.[210] Astfel, un număr extraordinar de „vechi bolşevici" maghiari cu cetăţenie sovietică – zeci de mii – au devenit elemente de bază ale aparatului Cominternului şi ale altor organe sovietice. Infiltrate larg şi adânc în structurile de putere sovietice, datorită rolului avut în stadiile iniţiale ale revoluţiei şi războiului civil, rolul şi dimensiunea lor le-au oferit o influenţă enormă asupra politicii sovietice şi a Cominternului.

---

210 Ultimii veniţi, Marcel Pauker şi soţia lui, Ana Pauker, nu au reprezentat agenda românească, ci mai degrabă au confirmat agendele basarabeană şi maghiară.

Într-unul din momentele cele mai proaste, ungurii ocupau cel puţin 300 de poziţii în aparatul Comintern şi erau prezenţi la cele mai înalte niveluri de decizie, de la management şi până la tâmplari şi instalatori la hotelul moscovit Lux, care îi găzduia pe membrii din străinătate ai Cominternului.[211] Prezenţa lui Kun, Endre Rudiansky şi Mátyás Rákosi în conducerea Comintern arată onoarea cu care erau trataţi la Moscova.[212] Jenö Varga a condus timp de peste două decenii Institutul de Economie Mondială (mai târziu, şi Relaţii Internaţionale – IMEMO) – un centru de informaţii şi think-tank.1 Jenö Ländler, succesorul lui Bohm la comanda Armatei Roşii ungare, în iulie 1919, a fost unul dintre cei şapte străini interni la Zidul Kremlinului (şi singurul din Europa de Est).

Ungurii au avut una dintre cele mai ridicate rate de supravieţuire din perioada purificărilor din anii 1930, care au eradicat practic etnicii polonezi, români şi germani din Comintern. Stalin i-a tratat, în perioada lui Ejov, mai degrabă ca pe o naţionalitate sovietică, decât ca pe

211 Szekely (2004), p. 33. Szekely dă declaraţii oarecum contradictorii spunând că „de-a lungul întregii sale existenţe 300 de maghiari au fost membri în aparatul Comintern“ şi că „marea majoritate a maghiarilor care au lucrat în organizaţia Comintern în primii săi zece ani de existenţă, nu au rezistat epurărilor staliniste“, oferind mai multe dovezi mai degrabă pentru prima decât pentru a doua concluzie (Ibidem şi p. 35). Comuniştii maghiari au fugit şi în Austria şi Germania, după înfrângerea Ungariei Sovietice în 1919, unde au constituit procente importante din partidele lor comuniste. In 1921 erau 450 de maghiari numai în Partidul Comunist German, deşi majoritatea fugiseră în fosta capitală austro-ungară, Viena, care a fost sediul operaţiunilor Comintern pentru Balcani (inclusiv România) până la mijlocul anilor ’30.

212 Fo şti prizonieri de război maghiari au fost de la bun început membri ai micului (între 3 şi 9 persoane) secretariat. Nici o altă ţară nu era mai bine reprezentată, cu excepţia Rusiei.

trădători „străini”.[213] Motivaţiile pentru această diferenţiere rămân de elucidat. E cert că pe polonezi nu i-a ajutat în faţa epurărilor calificarea de popor cu adevărat „revoluţionar”. Nikolai Ejov însuşi a subliniat în diverse ocazii că ţintele sale principale erau „polonezii, românii şi germanii”, în timp ce Stalin stabilea că statele europene implicate în conspiraţia „zinovevistă-troţchistă” erau Germania, Polonia, România, Finlanda şi Statele Baltice – nu Ungaria (sau Bulgaria).[214] Se spune că Béla Kun, care fusese educat în Transilvania, a fost epurat, printre altele, sub acuzaţia că fusese agent al Securităţii de Stat din România.[215] Stalin a intervenit chiar, atunci când Ejov l-a reprimat pe directorul IMEMO, Varga, pentru „atitudinea sa extrem de necooperantă” şi l-a apărat pe ungur.[216] Paradoxal, Varga a fost arestat pentru scurt timp, dar numai după ce a fost denunţat de conaţionalul său, agentul

---

213 Redenumit IMEMO după 1956, institutul lucrează la proiectele date de Departamentul Internaţional al PCUS şi printre cele mai importante funcţii ale sale se numără „planurile strategice şi tactice pe termen lung“ pentru politica externă sovietică, precum şi planificarea şi implementarea „în cooperare cu agenţiile de informaţii GRU şi KGB“ a campaniei de măsuri active. Stanislav Levcenko, „Unmasking Moscow’s «Institute of the USA»“, Backgrounder nr. 234, Heritage Foundation, 17 decembrie 1982, p. 2; Soviet Covert Action, „Hearings before the Subcommittee on Oversight of the Permanent Select Committee on Intelligence, House of Representatives, 96th Congress“, 6 şi 19 februarie 1980, pp. 59-87.

214 Jansen şi Petrov (2002), pp. 35, 40, 50, 134.

215 Roger Faligot şi Remi Kauffer, The Chinese Secret Service: Kang Sheng and the Shadow Government in Red China, New York, William Morrow and Company, 1989, p. 116.

216 Stalin a atribuit reticenţa lui Varga de a-l asista pe Ejov unui „caracter excesiv de încrezător“ şi unei lipse de înţelegere a situaţiei. Ibidem, pp. 38-39. In 1938 Administraţia NKVD pentru Operaţiuni Speciale, pe atunci „cea mai mare secţie a spionajului sovie- tic“ opera în toate ţările din Europa de Est, cu excepţia, aparent, a Ungariei. Mitrokhin
(2000), p. 100.

NKVD, Imre Nagy.1

Mai important, Cominternul constituia sediul unei reţele clandestine internaţionale de agenţi, care operau împotriva guvernelor din statele lor de origine, în serviciul „revoluţiei mondiale” care, prin „centralizarea democratică”, devenise sinonimă cu Moscova. Sarcinile principale ale Cominternului erau finanţarea acoperită, propaganda albă şi neagră şi spionajul direct, toate acestea în scopul construirii unei reţele de partide comuniste necesare pentru doborârea „revoluţionară” a adversarilor. Operativii Cominternului nu au avut prea multe probleme în realizarea transferului de la conspiraţia politică acoperită, la munca de informaţii oficială. Ei erau deja, în principal, agenţi de informaţii, care operau pentru o putere străină şi foloseau metodele învăţate la Moscova: nume false, documente false, legende, comunicări criptate, căsuţe poştale oarbe, finanţări acoperite, construirea de reţele şi contrafilajul.[217][218]

Tentativele de a-i exonera pe cominternişti de a fi fost agenţi sovietici, făcând deosebirea între aceştia şi ofiţerii de informaţii sovietici, nu ţine cont de această realitate fundamentală. De exemplu, viitorul conducător maghiar Imre Nagy a fost cominternist şi agent NKVD, cu toate că s-au făcut încercări de negare a ambelor afilieri.[219] Toţi cominterniştii trimişi peste hotare erau agenţi sovietici. Nu existau graniţe fixe între munca de partid şi cea de spionaj sau între diversele servicii ale tinerei comunităţi de informaţii sovietice, iar cominterniştii treceau constant de

217 Şeful KGB Vladimir Kriucikov către Comitetul Central al CPSU, About the Archive Materials Pertaining to Imre Nagy’s Activities in the USSR, 16 iunie 1989, „Hungary in the Cold War“, CWIHP

218 David McKnight. Espionage and the Roots of the Cold War: The Conspiratorial Heritage. Studies in Intelligence Series. Londra, Frank Cass, 2002, pp. 2-4.

219 Asemenea dezminţiri sunt date, spre exemplu, în: Szekely (2004), p. 35 şi Tibor Hajdu,

la o activitate sau de la organizaţie la alta.1

Reţelele de informaţii sovietice erau construite pe scheletul stângii radicale, stabilit mult înainte de 1919 şi fondarea Cominternului.[220] [221]Cei 300.000 de prizonieri de război care au trecut la bolşevici şi s-au oferit voluntari în perioada războiului civil au furnizat bazinul iniţial de recrutări pentru serviciile de informaţii şi cele coercitive sovietice.[222] Suprareprezentarea ungurilor printre voluntarii prizonieri de război s-a oglindit şi în servicii. În Siberia, în anii 1920 – 1930, ei erau atât de prevalenţi în sistemul de securitate sovietic, încât termenul *vengrii* (cuvântul rusesc pentru ungur) era sinonim cu Cheka.[223]

Béla Kun a fost probabil cel mai cunoscut, dar au existat de asemenea personaje proeminente în organizaţiile succesoare OGPU, GPU şi NKVD.[224] Karl V Pauker, de exemplu, a fost şef al Serviciului de Gardă NKVD, responsabil cu paza personală a lui Stalin (până la epurările din 1930), şi un intim al dictatorului.[225] Preotul

---

220 McKnight (2002), pp. 52, 61; Leonard (1999), pp. 17-18, 43, 57, 60, 97, 141-142, 148; Vladimir Vladimirovici Pozniakov, „The Soviet Intelligence Services and the Government: Information and Military-Political Decisions from the 1920s to the Early 1950s“, în Niels Erik Rosenfeldt, Bengt Jensen, Erik Kulavig, editori, Mechanisms of Power in the Soviet Union, Palgrave Macmillan, 2000, pp. 101-104.

221 John J. Dziak, Chekisty: A History of the KGB (Lexington: Lexington Books, 1988), pp. 4-5; David McKnight (2002), p. 187; şi Suvorov (1984), p. 7.

222 Suvorov (1984), p. 12.

223 Gábor Szekely, „Hungarians in the Comintern: Some results of a research project“, The European Workshop of Communist Studies: The International .Newsletter of Communist Studies (INCS), vol. X, nr. 17 (2004), p. 34.

224 Ibidem, p. 35. Szekely îl dă ca exemplu pe generalul Béla Bira. Vezi şi Donald Ray- field, Stalin and His Hangmen: The Tyrant and Those Who Killed For Him, New York, Random House, 2004.

225 Ronald Hingley, The Russian Secret Police: Muscovite, Imperial Russian and Soviet Political Security Operations, New York, Dorset

din Biserica Reformată Teodor Maly – unul dintre „cei mai mari ilegalişti”, al cărui portret a fost aşezat mai apoi „pe pereţii din camera memorială a KGB” – i-a recrutat între 1936 – 1937 pe membrii grupului de la Cambridge „Cei cinci magnifici” (iar compatriotului său László Dobos, alias Louis Gibarti, i se atribuie recrutarea iniţială a lui Philby, în 1934).1

RU a fost primul şi probabil cel mai frecvent recrutor al „credincioşilor adevăraţi” din Comintern. La începutul lui 1918, la simpla solicitare a RU, Cominternul va hotărî ca „un mare număr, uneori sute de comunişti, să devină agenţi sovietici secreţi”. [226]Eclipsaţi poate de polonezii şi de nemţii din RU, ungurii tot s-au putut mândri cu agenţi precum Béla Vágó, şeful operaţiunii „corespondenţii muncitori” (RABCOR) din Germania, Arthur Koestler şi Sándor (Alexander) Rádo de la *Red Orchestra*.[227] Cu toate că avea numai 19 ani când a intrat în Armata Roşie a lui Kun, Rádo era considerat un membru al „vechii gărzi” din Moscova, se simţea ca acasă „în cele mai înalte cercuri ale Internaţionalei Comuniste” şi s-a bucurat de patronajul „preşedintelui Comintern, Zinoviev”.[228] În 1919, Rádo a organizat prima agenţie sovietică de presă (FOSTA) în Haparanda, Suedia, combinând jurnalismul cu munca de informaţii, ceea ce va deveni „o a doua natură a Rádo” şi o specialitate a spionajului maghiar.

Fostul comisar de război al lui Kun, Vilmos Böhm,

Press, 1970, p. 164; Jansen şi Petrov (2002), p. 54: Alexander Orlov, The Secret History of Stalin’s Crimes, Londra, 1954, pp. 342, 350.

226 Mitrokhin (2000), p. 83; McKnight (2002), p. 134; Koch (1995), pp. 66, 149-155, 306307; Appolon Davidson, South Africa and the Communist International: Bolshevik Footsoldiers to Victims of Bolshevization, Routledge, 2003, p. xvii; şi Gary Kern, A Death in Washington: Walter G. Krivitsky and the Stalin Terror, New York, Enigma Books, 2003, p. 414.

227 Leonard (1999), pp. 149-150.

228 Dalin (1955), pp. 184-185.

operând sub numele de cod sovietic *Orestes*, s-a infiltrat în spionajul britanic (şi american) în perioada celui de-al Doilea Război Mondial.[229] În calitate de şef pe probleme militare al lui Béla Kun, în 1919, Böhm i-a convins pe ofiţerii britanici şi americani că era un anticomunist gata să răstoarne regimul sovietic.[230] Câştigând încrederea serviciilor de informaţii englez şi american, el a fost angajat în Biroul britanic de analiză a presei din Stockholm, unde a influenţat evaluările tentativelor aliaţilor lui Hitler de a părăsi Axa, poziţionându-se în acelaşi timp ca intermediar pentru ieşirea Ungariei din alianţă.[231] Lui Böhm i se atribuie manipularea operaţiunilor lui Răul Wallenberg şi, apoi, facilitarea arestării sale de către autorităţile sovietice.1

Cel mai puternic serviciu de spionaj, din punct de vedere al legăturii directe la ierarhia sovietică, era Departamentul de relaţii internaţionale (*Otdiel Mezhdunarodnoi Sviazi*: OMS) al Cominternului.[232] OMS

---

229 Vezi şi Susanne Berger, „Stuck in Neutral: The Reason Behind Sweden's Passivity in the Raoul Wallenberg Case", 22 august 2005 www.raoul-wallenberg.asso.fr.

230 Günter Bischof, Anton Pelinka şi Rold Steininger, Austria in the Nineteen Fifties, New York, Transaction, 1995, p. 178; Miklós Lojkó, Meddling in Middle Europe: Britain and the «Lands Between», 1919-1925, Budapesta, Central European University Press, 2006, pp. 35-36.

231 Ibidem; Berger (2005); Laura-Louise Veress, Clear The Line: Hungary's Struggle To Leave The Axis During The Second World War, Cleveland, Prospero Publications, 1995, pp. 84, 105. Londra l-a lăudat chiar pe Böhm pentru „serviciile nepreţuite ale lecturilor şi interpretărilor", C.G. McKay, From Information To Intrigue: Studies in Secret Service Based On The Swedish Experience, 1939-1945, Londra, Routledge, 1993, p. 105.

232 Berger (2005), pp. 19, 23; William Agrell, „Raoul Wallenbergs vaen forerrade honom", [Prietenul lui Raoul Wallenberg l-a trădat] Dagens .Nyheter, 12 mai 2003; Reuters, 05/12/03, 10:00 ET, „Soviet Double Agent May Have Betrayed Wallenberg" www. raoulwallenberg.org.

acţiona ca un centru de coordonare a celorlalte servicii, ducând în acelaşi timp la îndeplinire funcţia de bază, aceea de conducere a partidelor comuniste străine. Acesta distribuia ordine, fonduri şi teme de propagandă partidelor „naţionale", servea drept contact către organizaţiile din ilegalitate, asigura documente false agenţilor Comintern, menţinea contactul cu celelalte organe ale securităţii sovietice şi conducea operaţiunile de spionaj şi culegere de informaţii din străinătate.[233] Fostul şef al operaţiunilor sovietice de spionaj din Europa îl descria drept „inima Cominternului", care controla liderii „partidelor comuniste autonome din Europa". Pe lângă celelalte funcţii, OMS conducea falsele organizaţii de front Prietenii Uniunii Sovietice şi găzduia organizaţii umanitare şi pentru drepturi civile aşa-zis nonpartizane.[234]

Propaganda OMS şi efortul de dezinformare din Occident erau conduse de Willi Münzenberg şi de mâna sa dreaptă, fostul prizonier de război sovietic, László Dobos, mai bine cunoscut sub numele de cod Louis Gibarti.[235] Münzenberg şi Gibarti au creat o vastă reţea de organizaţii

---

233 Niels Erik Rosenfeldt, Stalin's Secret Chancellery and the Comintern, Copenhaga, C.A. Re- itzels, 1991, p. 27. Şeful INO, Mihail Trilliser, l-a ajutat pe Osip Piatnitski în înfiinţarea OMS, al cărui şef a devenit în 1925, sub numele Moskvin. McKnight (2002), p. 53; Dziak (1988), p. 42.

234 Walter G. Krivitsky, In Stalin's Secret Service, Home Farm Books, 2007, pp. 51-54.

235 Fredrik Peterssen, „The League Against Imperialism: The Most Valuable Tool for Bolshevik Propaganda in the «Imperialist» and Colonial World During the Interwar Era? Synopsis of a Doctoral Thesis", The International Newsletter of Communist Studies Online, vol. XIII (2007), nr. 20, p. 106. Printre alţi „oameni de bază" şi discipoli ai lui Münzenberg se aflau Otto Katz (Andre Simone), care era omul lui la OMS, şi basarabeanul Ludwig Brecher (Louis Dolivet), care a devenit o forţă în mişcarea Naţiunilor Unite, mentor al lui Orson Welles şi producător de filme la Hollywood (vezi, de exemplu, Mr. Arkadian (1955) şi Around the World with Orson Welles (1955)).

şi camarazi neştiutori care puteau fi mobilizaţi în sprijinul Moscovei, prin ceea ce

Münzenberg denumea „Clubul Inocenţilor”.1 Gibarti-Dobos e considerat a fi fondatorul tehnicii împletirii „propagandei cu spionajul şi acţiunile sub acoperire” – baza „măsurilor active” – şi având o contribuţie la inventarea frontului „agenţiilor de presă”, care puteau „plasa pentru propagandă poveştile fabricate, dorite de aparat, puteau servi ca acoperire pentru agenţi şi ca acoperire pentru fluxul de informaţii obţinut din spionaj”.[236][237]

În 1924, când Moscova a anunţat crearea Republicii Socialiste Sovietice Autonome a Moldovei – „baza României sovietice” –, care în cele din urmă „va elibera fraţii care gemeau sub jugul oligarhiei”, centrele sovietice de informaţii din Odessa şi Tiraspol au condus o „revoltă”, cu centrul în oraşul basarabean Tatar Bunar, care a fost rapid înăbuşită de Siguranţă şi de militarii români.[238] Ca parte a propagandei care justifica invazia sovietică, ziarele sovietice au început să publice aşa-zise scrisori din partea grupurilor de ţărani basarabeni care cereau formarea unei

---

236 Vezi Stephen Koch, Double Lives: Stalin Willi Münzenberg and the Seduction of the Intellectuals, New York, Enigma Books, 1995, şi Sean McMeekin, The Red Millionaire: A Political Biography of Willi Münzenberg, Moscow’s Secret Propaganda Tsar in the West, 1917-1940, Yale, Yale University Press, 2004. Dallin îl descrie pe Münzenberg ca fiind „realizator de congrese, ziare, reviste, filme, protector al unor oameni de ştiinţă prosovietici, naivi şi credincioşi“. Dallin (1955), p. 310.

237 Stephen Koch, „Lying for the Truth: Münzenberg & the Comintern“, The New Criterion online, 12 noiembrie 1992, www.newcriterion.com/archive/12/nov93/koch.htm. Gibarti/Dobos au condus o agenţie de presă „naţionalistă“ pentru frontul sovietic „League Against Imperialism“. Ruth Price, The Lives of Agnes Smedley, Oxford, Oxford University Press, 2005, p. 167.

238 Clark (1927), mai ales capitolul XXVIII „The Tatar Bunar Episode“, şi capitolul XXIX „The Moldavian Soviet Republic“.

republici autonome.[239] Münzenberg şi Gibarti au montat apoi o campanie „umanitară" internaţională împotriva autorităţilor române pentru eliberarea „ţăranilor şi muncitorilor nevinovaţi" aduşi în faţa tribunalului.

Intelectualii Romain Rolland şi Henri Barbusse au fost foarte uşor de înrolat în această campanie, din moment ce colegul lor, secretar la asociaţia antifascistă Amsterdam-Pleyel, Alex Kellerman (Sándor Nógrádi) era tot agent OMS.[240] Similar, Comitetul Mondial pentru Eliberarea Victimelor Germaniei Fasciste (*World Committee for the Relief of the Victims of German Fascism*) al lui Münzenberg i-a reunit pe Barbusse, Arthur Koestler, contele Mihály Károly (şef al secţiei franceze), pairul Partidului Laburist britanic.

Lord Marley (preşedinte internaţional) şi Albert Einstein (preşedinte).1 Gibarti şi şeful lui au activat apoi în SUA, creând nenumărate organizaţii umanitare, producând filme la Hollywood şi adunând semnături ale senatorilor şi congresmenilor SUA pe petiţiile lor.[241][242]

---

239 Vezi şi Plugarul Roşu, septembrie 1924; Dennis Deletant, Studii ale istoriei românilor, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1991, p. 287.

240 Szekely (2004), p. 34. Barbusse a venit chiar în România pentru a împiedica procesul. Albert Einstein a fost de asemenea atras în fronturile comuniste 34 între 1937 - 1954. www.foia.fbi.gov/foiaindex/einstein.htm.

241 Christopher Andrew şi Oleg Gordievsky, KGB: The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev, New York, HarperCollins, 1990, p. 187. Albert Einstein, un reformator social înfocat, a fost atras fără voie în 34 de fronturi comuniste între 1937 - 1954. Vezi www.foia.fbi.gov/foiaindex/einstein.htm. Gibarti a fost informator FBI împotriva lui Einstein până când directorul FBI J. Edgar Hoover l-a „dezmoştenit". Se spune că Gibarti-Dobos, Barbusse şi Marley au jucat un rol în crearea Partidului Comunist Spaniol. Victor Alba, The Communist Party of Spain, New Brunswick, NJ, Transaction, 1983, p. 189, nota 3.

242 „Prominent Names Are Used to Raise Funds for Soviet", The New York Times, 9 februarie 1922. Departamentul de Justiţie al SUA a

Kim Philby a lucrat în 1934 pentru Münzenberg şi Gibarti în Frontul de Asistenţă Internaţională pentru Muncitori, de la Viena, pe perioada recrutării sale, fiind aparent curier al viitorului şef al spionajului maghiar, Gábor Péter. Münzenberg a însărcinat-o pe contesa Károly cu strângerea fondurilor şi recrutările de la Universitatea Cambridge, în acea perioadă.[243] Legăturile strânse dintre monarhia britanică şi cea austro-ungară şi apoi cu succesoarea maghiară (încurajate puternic de Liga Revizionistă Maghiară şi de Federaţia Mondială a Maghiarilor) au avut drept rezultat recrutarea pe plan extins a ungurilor pentru spionajul britanic în perioada interbelică şi pe durata războiului. Sprijinul Londrei pentru Federaţia Dunăreană postbelică a fost favorizat de întregul spectru de emigranţi maghiari – începând cu aripa de stânga reprezentată de contele Károly, până la monarhiştii conservatori şi extrema dreaptă a clerico-fasciştilor din Crucea Săgeţii –, reflectând vulnerabilitatea la influenţa maghiară a evaluărilor spionajului britanic (şi, deci, a strategiilor britanice) asupra regiunii.[244]

J. Peters (József Péter), veteran al Armatei Roşii maghiare, a condus Departamentul pentru Minorităţi Naţionale al Partidului Comunist din Statele Unite ale Americii (CPUSA) înainte să devină şeful ilegal al

Planurile de anexare şi operaţiunile sovietice, 1924

identificat Friends of Soviet Russia, Russian Red Cross, Medical Relief to Soviet Russia şi American Federated Russian Famine Relief Committee ca fronturi ale Cominternului. Şeful unora dintre cele mai importante fronturi (de ex. World Council on Peace) a fost Louis Dolivet, un agent sovietic basarabean considerat a fi „principalul succesor" al lui Münzenberg. Dalin (1995), p. 61.

243 Andrew şi Gordievsky (1990), p. 192; Catherine Károly, A Life Together, Londra, Allen & Unwin, 1961, pp. 289-299.

244 Vezi şi discuţia despre operaţiunea Intermarium din Stephen Dorril, MI6: Inside The Covert World of Her Majesty's Secret Intelligence Service, New York, Touchstone, 2003, pp. 164-176.

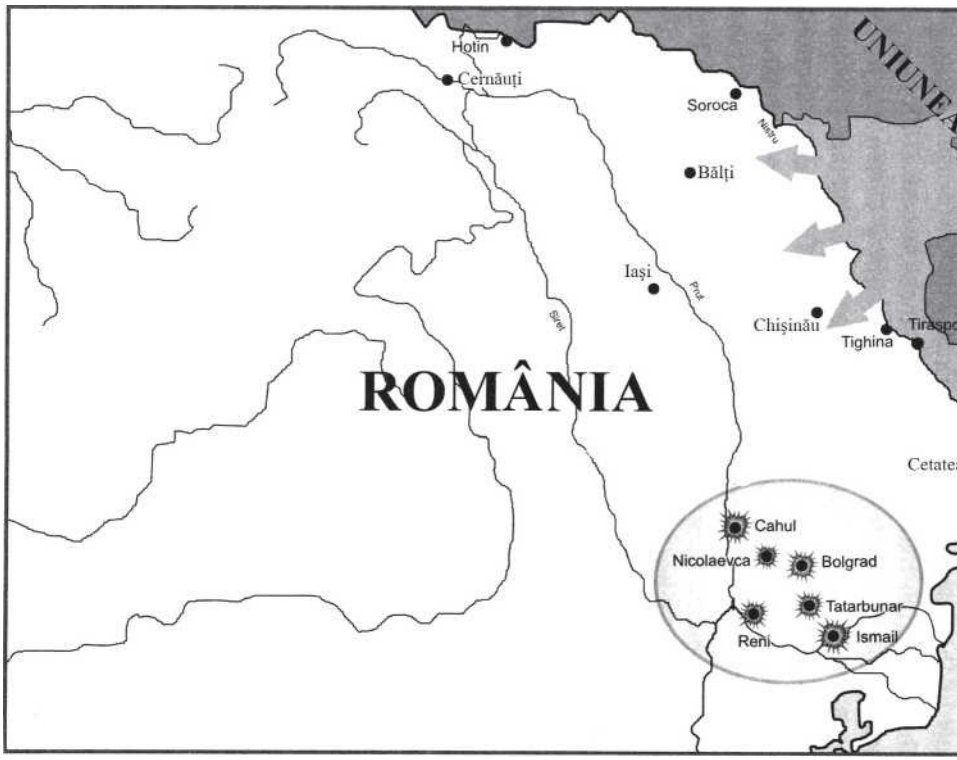

Harta 12

„Aparatului secret" al CPUSA, între 1929 şi iunie 1938.1 Confirmat în funcţie de ofiţerul de legătură al Cominternului din SUA, John Pepper (fostul comandant în Armata Roşie maghiară, József Pogány), el a lucrat în principal pentru spionajul Cominternului şi, deci, cu GRU şi NKVD INO.[245] Penetrând Departamentul de Stat al SUA,

245 John Earl Haynes, Harvey Klehr, Venona: Decoding Soviet Espionage in America, Yale University Press, 2000, pp. 60-62, 65; Allen Weinstein şi Aleksander Vassiliev, The Haunted Wood: Soviet Espionage in America - The Stalin Era, Modern Library, 2000, pp. 38, 48, 62. De asemenea, Steve Nelson (Meszaros) a condus atât CPUSA de pe Coasta de Vest, cât şi aparatul secret în perioada anilor 1930 şi a celui de-al Doilea Război Mondial. Este foarte posibil ca Nelson să apară în stenogramele VENONA sub numele „BUTCHER", traducerea în engleză a numelui său unguresc. Haynes şi Klehr (2000), pp. 67,

serviciile armate, Departamentul de Interne etc., Peters a creat reţeaua de spioni care îi includea pe Whittaker Chambers şi Alger Hiss şi a pus bazele masivei infiltrări a primei agenţii de spionaj americane: Biroul pentru Servicii Strategice (Office of Strategic Services – OSS) din perioada războiului[246]. Penetrarea extensivă a secţiilor balcanică şi maghiară din Departamentul de analiză şi cercetare al OSS a permis Moscovei nu numai să capete o imagine internă inestimabilă asupra percepţiilor şi intenţiilor SUA, dar să şi influenţeze percepţiile americanilor şi să manipuleze analizele într-o direcţie sau alta.[247]

Coaliţiile „naţionale „din Comintern

Dominaţia sovietică asupra comunismului basarabean şi dobrogean şi directul control maghiar asupra stângii radicale din Transilvania s-au transformat într-o schemă complexă şi unică de control asupra RCP care s-a menţinut din 1918 până mult după venirea la putere a comuniştilor, după al Doilea Război Mondial. Situaţia s-a complicat din cauza antagonismului adesea deschis dintre „basarabeni" şi „transilvăneni", pe de o parte, şi comuniştii din Vechiul Regat, pe de altă parte. Conducerea Cominternului, deja iritată că singura revoluţie victorioasă dintr-o altă ţară fusese înfrântă de armata română, era „furioasă" că românii nu numai că nu duseseră la îndeplinire ordinele specifice „de a-l ajuta pe Kun şi de a sabota acţiunile guvernului român", ci îi avertizaseră public pe comuniştii unguri asupra dreptului de a decide destinul ţării.1 După cum subliniau socialiştii

237-428.

246 Weinstein şi Vassiliev (2000), p. 38; Haynes şi Klehr (2000), pp. 60, 67, 194. Aparent, Peters şi-a fixat această ţintă la recomandarea şefului Profintern, Soloman Lozovski.

247 Haynes şi Klehr (2000), p. 194. În 1949 Peter a fost „deportat în Ungaria comunistă" şi a fost răsplătit cu funcţii de conducere în aparatul de partid şi de stat maghiar. Ibidem; p. 67.

români în ziarul lor, în martie 1917, erau avizi să-şi câştige „libertatea de a fi stăpânii propriului destin”, pe care conducerea comuniştilor maghiari încerca să le-o nege:

Permiteţi-le să-şi aleagă soarta după cum doresc, dar lăsaţi-ne şi nouă acelaşi drept. Nu ar trebui să se joace cu socialismul şi să compromită idealurile comuniste pentru a-şi atinge propriile ţeluri naţionale; lăsaţi-i să iasă cinstit şi bărbăteşte în faţa lumii şi să spună: „Dorim o Ungarie Mare”, dar să nu se ascundă în faţa ideilor socialiste.[248][249]

Ulterior, comuniştilor români li s-a atribuit un statut inferior în mişcarea comunistă, nu mult diferit de marginalizarea şovinistă a etnicilor români din perioada imperiilor. Una dintre primele întrebări adresate românilor atunci când au solicitat afilierea la Comintern, în noiembrie 1921, a fost: „Ce au făcut în sprijinul Republicii Sovietice Ungare?” „Aripa transilvăneană”, încă ramură a Partidului Comunist Ungar, a refuzat cu ostentaţie să negocieze afilierea pentru nou-înfiinţatul Partid Comunist Român (PCR), în timp ce partidul bulgar şi cel maghiar s-au angajat „într-o campanie pe termen lung împotriva României şi a clasei sale muncitoare, în interiorul Internaţionalei”, acuzând PCR de „deviaţionism social-patriotic”.[250]

Agendele „basarabeană” şi „transilvăneană” erau destul de clar reflectate în linia Cominternului pentru cesiunea de teritorii româneşti cu afilierea minoritară, mai degrabă decât majoritară la statele vecine. Introdusă oficial la şedinţa Federaţiei Comuniste Balcanice din decembrie 1923 (la care au participat Rakovski, Dimitrov şi Stepanov), anunţarea acestei linii a coincis cu crearea organizaţiilor revoluţionare dobrogene şi basarabene

248 Ionescu (1964), pp. 14, 15.

249 Adevărul, 30 martie 1919. Adevărul a fost ziarul socialist din România.

250 Ionescu (1964), p. 14.

„pentru a acţiona ca unităţi iredentiste revoluţionare”. În iulie 1924, al 5-lea congres al Cominternului a accentuat influenţa maghiară, considerând ca fiind „esenţială intensificarea activităţii comuniste în rândurile populaţiei maghiare din teritoriile anexate la Cehoslovacia, România şi Iugoslavia” şi determinarea „partidelor comuniste din acele ţări” să lanseze o campanie care „să cheme la autodeterminare şi la secesiune de statele care le

Planurile Comintern pentru România, 1924 – 1939

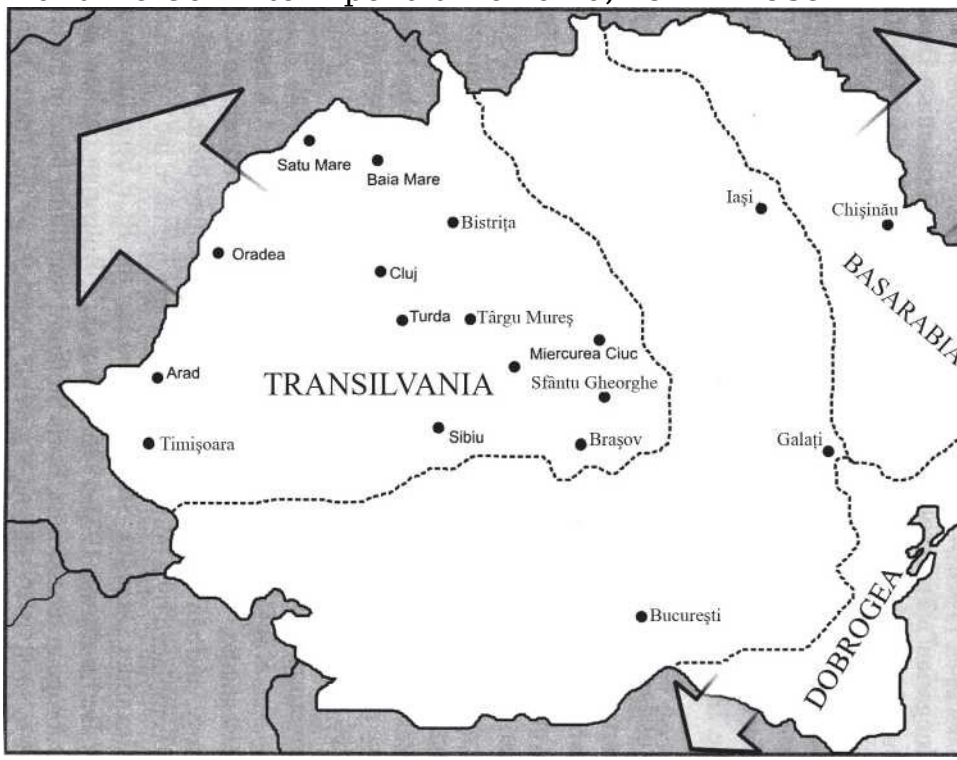

Harta 13

anexaseră”. Sloganuri similare au fost adoptate pentru separarea Basarabiei şi „a Bucovinei şi a Dobrogei de România”.1

Cu PCR obligat acum să promoveze divizarea ţării în baza pretenţiilor teritoriale, mai degrabă decât a

componenţei etnice, aripa transilvăneană condusă de unguri a „reintrat triumfătoare în partid”. În 1924, sub mâna conducătoare a Cominternului, PCR a ţinut al 3-lea congres la Viena – pe atunci sediul central al operaţiunilor de spionaj sovietice din Balcani – şi l-a ales în frunte pe Elek Köblös, veteran al campaniei din Transilvania a Armatei Roşii ungare şi membru recent al Partidului Comunist Ungar (PCU). Avertizându-i pe români că revoluţia lor şi „adevărata independenţă” necesitau mai presus de orice „ca eforturile minorităţilor subjugate să se sprijine pe principiul autodeterminării şi până la secesiunea completă de statul existent”, congresul a exprimat totodată speranţa „muncitorilor şi ţăranilor din Basarabia că revoluţia lor naţională îi va uni cu URSS”.[251] Köblös a condus după aceea afacerile PCR de la sediul din Târgu Mureş, până când, în 1925, „anchetele asupra agitaţiei revoluţionare din Chişinău, Basarabia” l-au lăsat descoperit.[252]

Pentru a se asigura că PCR va trece la considerarea dezmembrării statului român ca fiind prioritară celei a schimbării de regim, la conducerea partidului au fost impuşi, în următorii 20 de ani, cetăţeni străini, începând cu 1924 şi până la lovitura internă a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej şi a adepţilor lui, în aprilie 1944. Deşi mulţi

---

251 Ibidem, p. 25.

252 Clark (1927), capitolul XXVI. Clark traduce numele acoperit al lui Köblös cu „Vericaş“. „Vekas“, conform foneticii maghiare, este „Vekaş“, ambele pot fi denaturări ale numelui maghiar comun (şi pseudonim) „Farkas“ (Lup). Vezi şi Husărescu (1925), p. 249. Husărescu a devenit legendar datorită succesului său împotriva spionajului sovietic din Basarabia şi Transilvania şi mai ales pentru centrele de informaţii create la Odessa, Tiraspol şi Harkov. In 1955 el a fost arestat în Bucureşti şi dus, împreună cu alţi 22 de colegi care supravieţuiseră, la Târgu Mureş, pentru a fi interogat de către anchetatori maghiari. A fost după aceea condamnat pentru „crima de activitate intensă împotriva clasei muncitoare şi a mişcării muncitoreşti“ şi „pentru a fi contribuit la împiedicarea începerii revoluţiei în Transilvania“.

au subliniat etnicitatea neromânească a conducătorilor PCR, în perioada 1924 – 1944, originea etnică era de fapt mult mai puţin importantă decât faptul că toţi erau reprezentanţi ai intereselor de dezmembrare a României, fără a ţine cont de vreun principiu umanitar sau etnic.[253] Conducerea PCR a oscilat între aripa transilvăneană „Ungaria Mare" şi facţiunea anexaţionistă bulgaro-basarabeană. În 1933, de exemplu, PCR avea 440 de membri maghiari, 380 de membri din aripa basarabeană (bulgari, ruşi, ucraineni şi moldoveni) şi „numai" 375 de români.1 Procentul era practic mult mai defavorabil, dat fiind că restul de 370 de membri din alte minorităţi ascundeau faptul că aceştia reprezentau în măsură copleşitoare agendele aripilor transilvăneană (maghiară) şi basarabeană (sovietică).[254][255]

Chestiunea teritorială şi revizionismul asociat acestora au aliniat Rusia sovietică şi interesele maghiare vizavi de România atât la nivel de partid, cât şi de stat şi s-au dovedit capabile să motiveze chiar şi elitele extrem de conservatoare din Ungaria să coopereze cu comuniştii şi să devină ei înşişi comunişti. Alinierea în această privinţă a programelor comuniste şi naţionaliste în perioada interbelică a facilitat nu numai un nivel de comunicare excepţională între cele două părţi, dar şi complicitate şi coordonare cu diverse ocazii. Elek Köblös, de exemplu, a fost înlăturat de Moscova şi de aripa basarabeană din funcţia de conducător al PCR, la al 4-lea congres românesc de la Harkov, în 1928, pentru „încercarea de a servi

253 Vezi şi Deletant (1999), pp. 13-14.

254 Ibidem, p. 15; RGASPI, fond 495, opis 25, dosar nr. 744.

255 Redirecţionarea furiei naţionaliste contra „evreilor bolşevici" pentru divizarea României din 1940 a servit scopurilor sovietice şi maghiare, precum şi ale Germaniei naziste, de a le ascunde responsabilitatea pentru trunchierea ţării şi aruncarea vinovăţiei asupra unor persoane care nu aveau nici un interes pentru divizarea teritoriului românesc.

interesele guvernului maghiar din Budapesta şi nu pe cele ale Internaţionalei”.[256]

Înlocuitorul lui Köblös, ucraineanul basarabean Vitali Holostenko, un protejat al lui Rakovski din Partidul Comunist Ucrainean, a condus PCR din Ucraina, între 1928 – 1931. El a fost înlocuit de un membru al Partidului Comunist Polonez, ucraineanul polonez Alexander Danieluk-Stefański, care a condus PCR de la sediul din Berlin, în perioada 1931 – 1936. Nepotul lui Rakeovski, Boris Stefanov, un secesionist dobrogean, a deţinut funcţia de şef al PCR între 1936 – 1940, cu toate că diferiţi membri ai aripii transilvănene (Béla Brainer, Jenö Iakobovicz şi Miklós Goldberger) au condus practic activităţile în România, în anii 1938 – 1940, când Stefanov a lucrat la Moscova. Transilvăneanul Ştefan Foriş, un alt veteran al Armatei Roşii maghiare, a preluat conducerea în 1940 până în aprilie 1944, când a fost eliminat prin forţă.

III

Stalin se foloseşte de problema transilvăneană

Este limpede că guvernul răspunzător nu poate angaja toate mijloacele necesare pentru a-şi atinge scopul, din motive politice. […] activitatea împotriva românilor din nordul Transilvaniei poate fi efectuată numai de patrioţi maghiarifărăfuncţii oficiale, cu sprijinul secret al guvernului maghiar [.] Celor angajaţi în acţiunile împotriva României trebuie să li se asigure deplina imunitate. 1

Plan adoptat de guvernul maghiar, decembrie 1941

Soluţia rămâne separarea Transilvaniei […] fie provizoriu, până când vom ajunge la un acord cu Ungaria

256 Ionescu (1964), p. 27. Conform lui Ionescu, Congresul a sugerat că „guvernele burgheze ale Ungariei şi Bulgariei foloseau PC. Român pentru a sprijinii politicile lor antiromâneşti, pentru care e posibil să existe unele dovezi“. Congresul l-a acuzat pe Köblös că utiliza propaganda „tip Rothermere“, cu referire la magnatul presei Lord Rothermere, recrutat de Budapesta în schimbul promisiunii tronului Ungariei pentru fiul său.

sau cu România, fie pe termen lung, ţinând cont că acest mic stat va avea nevoie de un protector, care nu poate fi decât Uniunea Sovietică [...] Dependenţa României faţă de noi va fi şi mai mare dacă Transilvania rămâne un stat de sine stătător, iar viitorul acestuia va depinde de noi.[257][258]

Comisia Litvinov, 1944

Asta nu înseamnă că Transilvania e dată definitiv României.[259]

Iosif Stalin, martie 1945

În primul rând, Ungaria şi-a prezentat pretenţiile teritoriale faţă de România. Ştim că România a contribuit la victoria lui Hitler prin luptă, în timp ce noi am contribuit la ea numai prin muncă.

[...] Satisfacerea unor pretenţii teritoriale maghiare modeste şi minimale va servi şi interesul democraţiei româneşti.1

Mátyás Rákosi, august 1945

Idealul comun nu poate fi realizat decât printr-o propagandă bine direcţionată [...] Elementele noastre de încredere trebuie să se infiltreze în Partidul Comunist

---

257 Arhivele de Stat şi Centrul pentru Istorie şi Teorie Militară, 23 August 1944: Documente 1939-1943 (în continuare: 23 August 1944, Documente), vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, document 246, pp. 328, 330-333; ASRI, raport SSI, Reţeaua Ardeal, nr. 7350, 25 martie 1944.

258 TV Volokitina, Tofik M. Islamov şi Tatiana A. Poliakova, editori, Problema transilvăneană. Disputa teritorială româno-ungară şi URSS 1940-1946. Documente Moscova, Rosspan 2000, documentele N7 şi N8; AVP RF, fond 06, op. 6. Mapa 14. D. 141, Ll. 50; Vasile Şandru, „Conexiunea moscovită a problemei transilvane“, Magazin istoric, nr. 10 (octombrie), 2000.

259 Întâlnire cu tovarăşul M. Rákosi, Arh. St. Bucureşti, CC al PCR, Relaţii Externe, dos. IV/1945, f. 100 - 111: Lucian Nastasă, Andreea Andreescu, Andrea Varga, editori, Maghiarii din România (1945-1955): Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare, Cluj-Na- poca, CRDE, 2002, document 216, p. 803.

Român, pe orice cale posibilă, unde vor trebui să acţioneze intens şi în manieră disciplinată pentru a câştiga încredere şi a obţine funcţii importante, e mai ales în administraţia de stat.[260][261]

Guvernul maghiar, 1946

Fără Transilvania nu există nicio Ungarie pentru că Transilvania a fost întotdeauna adevărata Ungarie.[262]

Poetul maghiar Ady Endre, 1954

O parte din Transilvania trebuie redată Ungariei.[263]

Mátyás Rákosi, septembrie 1954

Capitolul 4

A DOUA CAMPANIE TRANSILVĂNEANĂ

1938 – 1940

La începutul celui de-al Doilea Război Mondial, chestiunea teritorială basarabeană şi cea transilvăneană erau în strânsă corelaţie în concepţia sovietică. Politica dusă de Comintern, ca România să cedeze acele teritorii împreună cu Bucovina şi Dobrogea, a fost revigorată după

260 Népszabadság, 13 august 1945; Attila Kóvari, The Antecedents of Today's National Myth in Rumania, 1921-1965, Hebrew University of Jerusalem, Ierusalim, 1983, p. 130.

261 Ordinul nr. 2683/08.09.1946, Direcţia pentru afaceri transilvănene, Preşedinţia Maghiară a Consiliului de Miniştri (Biroul Prim-Ministrului) către Legaţia maghiară, Bucureşti. ASRI, fond „D", dosar nr. 159, f. 13-14/05081; Lucian Nastasă, Andreea An- dreescu, Andrea Varga, editori, Maghiarii din România (1945-1955): Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare, Cluj-Napoca, Fundaţia CRDE, 2002, document 167, pp. 546-547.

262 Ady Endre, Válogatott cikkei és tanulmányai [Colecţie de articole şi texte de Ady Endre], 1954. Cartea a primit aprobarea pentru publicare din partea partidului maghiar şi 2 000 de exemplare au fost distribuite în România. Declaraţii similare au fost făcute în ziarul partidului Szabad Nép şi Magyar Nemzet, 15 octombrie 1954, în ziarul cultural controlat de partid, Irodalmi újság, nr. 10/8 mai şi nr. 28/15 septembrie 1954.

263 Nastasă, Andreescu şi Varga (2002), documentele 216 şi 217, pp. 799-804, 804-809; ASB, CC al PCR, Relaţii Externe, dosar IV/1945, f. 86.

criza cehoslovacă din 1938, când Moscova a început să-şi declare sprijinul pentru iredentismul teritorial al guvernului Horthy.1 Evoluţia a fost predictibilă, date fiind interesele comune ale „Ungariei şi Uniunii Sovietice faţă de România, care au împins cele două ţări una spre cealaltă”, după Primul Război Mondial.[264][265]

Mesajul nu a trecut nerecepţionat la Budapesta. Încă o dată se prefigura formarea unei coaliţii sovieto-maghiaro-bulgare pentru o ofensivă împotriva României. Paradoxal, Berlinul formase deja o coaliţie cu Ungaria şi Bulgaria, iar, în 1939, va face acelaşi lucru cu URSS, ca parte componentă a scopului mai larg al lui Hitler de a redesena frontierele europene şi de a redefini balanţa de putere.

Coaliţia „roşie-albă” în a doua campanie transilvăneană

Horthy l-a rechemat imediat pe generalul Henrik Werth de la pensie şi l-a numit şeful Statului-Major al Honvéd. Werth, un veteran al operaţiunilor Armatei Roşii maghiare din prima campanie transilvăneană din 1919, a prezentat planurile unei ofensive militare în Transilvania, prin văile Someşului şi Mureşului, cu alocarea unui rol semnificativ operaţiunilor de sabotaj ale organizaţiilor paramilitare care se pregătiseră pentru recuperarea militară a Transilvaniei de la începutul anilor 1930. Spre exemplu, membrii Asociaţiei Trăgătorilor de Elită Maghiari (*Országos Magyar Lövész Egyesület*) erau antrenaţi în ordinele militare ale celor 22 de contingente militare

264 Vezi C.A. Macartney, October Fifteenth: A History of Modern Hungary 1929-1945, Edinburgh, University Press, 1956, volumul 1, pp. 292, 322, 333-334; Gerhard L. Weinberg, The Foreign Policy of Hitler’s Germany: Starting World War II1937-1939, Atlantic Highlands, NJ, Humanities Press, 1994, p. 495.

265 Studiu introductiv: Volokitina, Islamov şi Poliakova (2000); Şandru (2000).

ungare etnice din cadrul armatei române, cu scopul evident al infiltrării şi subversiunii.1 Între 1938 şi 1939, spionajul maghiar a organizat, din nou, reţele de partizani pentru a sprijini invazia militară. În toamna lui 1939, Serviciul de Siguranţă Internă al României a descoperit astfel de grupuri care operau în Carei, Cehu Silvaniei, Cluj, Hunedoara, Marghita, Miercurea-Ciuc, Odorhei, Satu Mare, Târgu Mureş şi Zalău. Grupul Satu Mare, unul dintre cele mai mari, cuprindea 130 de persoane şi era condus de clerici catolici şi reformaţi, împreună cu personal militar de la Budapesta, mulţi dintre ei fiind instructori în unitatea paramilitară *Rongyos Gárda* (Garda Furioasă).[266][267]

Rongyos Gárda, formată mai ales din veterani maghiari din Transilvania, şi-a câştigat reputaţia de a fi de o brutalitate excesivă în perioada în care a activat pentru dezmembrarea Cehoslovaciei, ocuparea Ruteniei, invazia germană în Polonia şi prin atrocităţile din Serbia.[268] Pe lângă sarcinile principale de provocare a panicii şi de îngreunare a retragerii armatei române, ea avea şi scopul de a crea un pretext plauzibil, în opinia internaţională, pentru intervenţia armată a Ungariei. În acest sens, ei au plănuit „arderea satelor germane (şvabe sau săseşti)", însoţită de o campanie de propagandă centralizată pentru

266 Poncea şi Rogojean (2007), pp. 91-92.

267 ASRI, fond „Y", dosar nr. 118 697, f. 1-2; Arhiva MApN, fond Microfilme, rola PII, 1.36, cadrele 230-231; Poncea şi Rogojean (2007), pp. 107-109. Acest grup, condus de preoţii catolici Karol Kopf şi Gábor Orosz şi ofiţerii Honvéd, locotenent-colonelul Czu- kos şi căpitanii Szigetvary şi Cserey, avea sediul la seminarul maghiar romano-catolic din Satu Mare, unde păstrau şi staţia radio. El îi grupa pe preotul reformat János Osvald şi diverşi doctori, farmacişti şi industriaşi. Din cele 172 de persoane arestate în octombrie 1939, România i-a expulzat pe toţi cei 55 de militari.

268 Vezi Magyarorszag története [Istoria Ungariei], Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1976, vol. III, p. 411; Lojkó (2006), pp. 35-36.

atribuirea acestor atrocităţi autorităţilor române naţionaliste.[269]

Intenţia Moscovei de a intra în Basarabia, sprijinul faţă de pretenţiile Ungariei şi încurajarea pretenţiilor Bulgariei asupra Dobrogei au devenit explicite aproape imediat după semnarea pactului Hitler-Stalin, în august

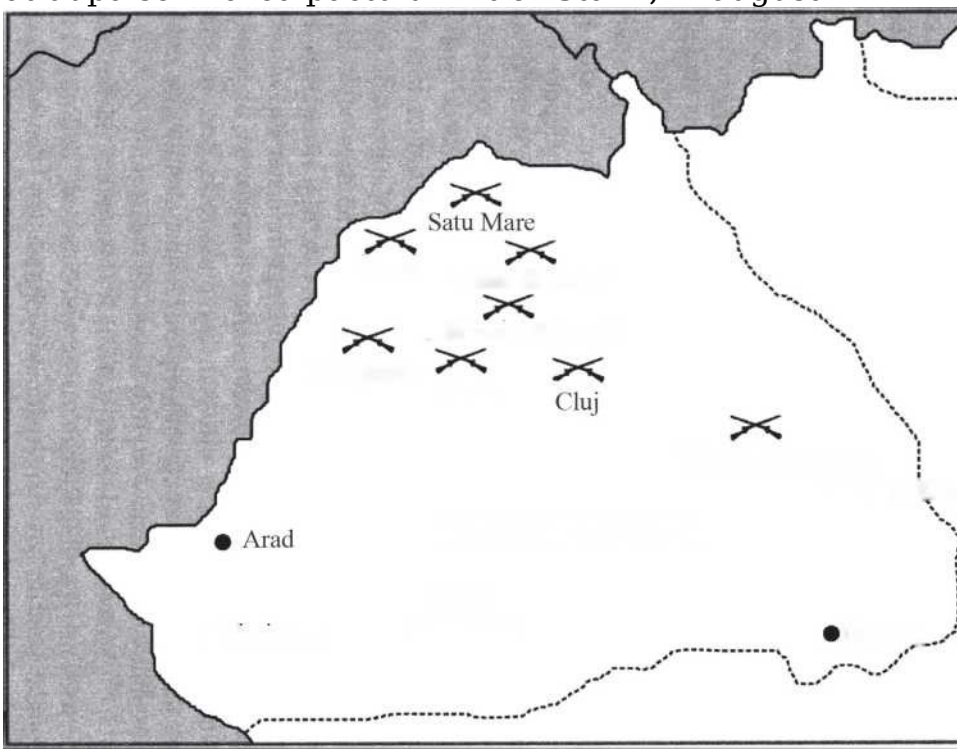

Reţeaua paramilitară maghiară din Transilvania, 1939

Cărei

269 ASRI, fond „Y“, dosar nr. 118 697, f. 1-2; Arhiva MApN, fond Microfilme, rola PII, 1.36, cadrele 232-233. Prim-ministrul Pal Teleki s-a sinucis şi din cauză că a utilizat asemenea tactici, afirmând în scrisoarea de adio din aprilie 1941 (referitoare la acuzaţiile contra Iugoslaviei) că „nici un cuvânt nu este adevărat în poveştile despre atrocităţi. Nici măcar cele despre germani, cu atât mai puţin despre maghiari!“ Nagy-Talavera (2001), p. 236.

Cehu Silvaniei
Marghita
Şimleul Silvaniei
Zalău
„Cluburi de vânătoare” şi Asociaţii ale Trăgătorilor de Elită Maghiari
Târgu Mureş X
Miercurea IC iuc
TRANSILVANIA
Timişoara
X
Hunedoara
Braşov
Harta 14

1939.1 La începutul lui decembrie, fostul şef al PCR – şi secesionist militant al Dobrogei – Boris Stefanov a publicat un articol în ziarul Cominternului în care sugera cesiunea iminentă a provinciilor româneşti şi pleda pentru necesitatea stabilirii de baze militare sovietice în aceste teritorii.[270] Conform lui Stefanov, autorităţile regale româneşti au dus o politică de „reprimare naţională şi de exploatare monstruoasă a maselor populare din Bucovina, Transilvania, Dobrogea şi Basarabia”, în timp ce „avangarda clasei muncitoare româneşti luptase şi va lupta împotriva monstruoasei exploatări şi reprimări a populaţiilor anexate la România, pentru dreptul la autodeterminare a minorităţilor naţionale până la separarea teritorială”.[271] Guvernul maghiar şi conducerea armatei „s-au angajat instantaneu în pregătiri militare şi diplomatice fervente”, care urmau să le permită să

270 Weinberg (1994), p. 495. Moscova, de exemplu, a semnalat intenţia „să stabilească un contact direct cu Bulgaria prin intervenţie în teritoriul românesc“.
271 Stefanov (1939), pp. 36-42.

acţioneze la izbucnirea unui conflict româno-sovietic.[272]

Generalul Werth, care întocmise pentru Consiliul Suprem al Apărării al lui Horthy câteva proiecte „ale unei convenţii militare cu Uniunea Sovietică pentru coordonarea momentului atacului”, a fost acum autorizat să negocieze cu partenerii sovietici şi „a fost realizat un plan detaliat cu specificarea pretenţiilor Ungariei asupra României şi a condiţiilor intervenţiei”.[273] Werth era sprijinit de Horthy şi de un număr de ofiţeri superiori, inclusiv de viitorul său succesor, generalul Ferenc Szombathelyi, „care considera că încheierea unei înţelegeri cu Rusia, în defavoarea României, este şi posibilă, şi dezirabilă”.[274] Generalul Gábor Faragho, veteran din Primul Război Mondial, vorbitor de limbă rusă, implicat în negocieri, a fost numit ataşat militar la Moscova pe 1 iulie 1940, imediat după anexarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord.1

În prima parte a anului 1940, ambasadorul german la Budapesta a raportat uluit cât de deschis „ambasadorul sovietic de aici încuraja Ungaria să treacă la acţiune

---

272 Gyula Juhász, Hungarian Foreign Policy: 1919-1945, Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1979, pp. 168-199. Vezi Volokitina, Islamov şi Poliakov (2000).

273 Juhász (1979), pp. 168-169. Juhász sugerează că Werth şi alţi ofiţeri superiori au impus guvernului acest plan prin insistenţa cu care au susţinut o convenţie militară ungaro-so- vietică. Dată fiind experienţa sa din Armata Roşie şi rolul avut în planurile lui Horthy din 1920 împotriva României, este mai probabil că a fost rechemat şi pus în această funcţie la Statul-Major General, special pentru acest scop. Prim-ministrul Teleki, convins că sovieticii urmau să se mişte, „a dorit să coordoneze propria sa acţiune diplomatică şi, dacă era necesar, militară, pentru a recâştiga Transilvania atunci când sovieticii urmau să acţioneze“. Lorand Tilkovsky, „The Late Interwar Years and World War II“, în Peter Sugar, editor, A History of Hungary, Bloomington, Indiana University Press, 1990, p. 342.

274 C.A. Macartney, October Fifteenth: A History of Modern Hungary 1929-1945, Edinburgh, la University Press, 1957, volumul II, p. 54. Szombathelyi l-a înlocuit pe Werth la 6 septembrie 1942.

armată împotriva Transilvaniei", idee pe care o exprimase şi faţă de ambasadorul german.[275] De asemenea, ambasadorul german de la Moscova raporta că Molotov, care de obicei nu avea primiri decât la nivel de ambasadori, acum primea şi diverşi unguri de rang inferior. Pe 25 iunie 1940, la numai câteva zile după ce forţele sovietice invadaseră Basarabia şi Bucovina, Molotov l-a informat şi pe ambasadorul Italiei în legătură cu sprijinul Moscovei faţă de „pretenţiile la adresa României" exprimate de Ungaria şi de Bulgaria.[276] Moscova făcea presiuni asupra Bulgariei să solicite întreaga Dobroge, cu scopul evident de a crea o graniţă continuă între Uniunea Sovietică şi Bulgaria.[277] Cu ocazia primirii de felicitări din partea ofiţerilor de informaţii bulgari pentru anexarea Basarabiei, partenerii sovietici le-au transmis că „e posibil să ne mai întâlnim o dată pe

---

275 Faragho a condus Secţia B la biroul ataşatului militar. La începutul războiului, Secţia sau linia B a aripii ofensive (spionajul) de la Statul-Major General (UFK 2) răspundea de operaţiunile de pe frontul românesc. El a fost ataşat la Moscova până la începerea campaniei din Est.

276 Vezi şi Jane Degras, Soviet Documents on Foreign Policy 1933-1941, Oxford, Oxford University Press, 1953, volumul III, pp. 457-458 (25 iunie 1940); RJ. Sontag şi J.S. Beddie, editori, Nazi-Soviet Relations 1939-1941, New York, 1948, pp. 193-194; Geoffrey Roberts, The Soviet Union and the Origins of the Second World War: Russo-German Relations and the Road to War, 1933-1941, New York, St. Martin's Press, 1995, p. 124; DGFP, seria D, volumul X, pp. 132 şi 208-209; Yehuda Lahav, Soviet Policy and the Transylvanian Question (1940-1946), studiul nr. 27, Soviet and East European Research Center, Hebrew University of Jerusalem, 1981, pp. 10-11.

277 D. Sirkov, „Bulgaria's National Territorial Problem During the Second World War", Bulgarian Historical Review, nr. 3 (1991), p. 5. Anexarea Basarabiei a adus URSS „atât de aproape de Bulgaria" încât dacă cea din urmă „ar obţine întreaga Dobroge de la România", cele două state slave ar avea graniţă comună, România nu ar mai avea ieşire la Marea Neagră, iar Moscova ar avea „o rută directă pe uscat până la Istanbul". Weinberg (1994), pp. 99 şi 137.

Dunăre”.[278]

La mai puţin de 24 de ore după trimiterea ultimatumului Moscovei către România, reprezentantul maghiar la Moscova, József Kristóffy, îşi exprima „marea satisfacţie” în faţa adjunctului comisarului sovietic pentru relaţii externe (şi şef al Departamentului extern al NKVD), Vladimir

G. Dekanozov. După solicitarea comisarului-sef Molotov „de a influenţa Iugoslavia să păstreze tăcerea în cazul în care Ungaria va trebui să intre în conflict cu România” pentru anexarea Transilvaniei, ministrul maghiar de externe putea nota cu satisfacţie că „Iugoslavia este calmă şi că el nu crede în posibilitatea ca Iugoslavia să intervină în cazul unui conflict româno-maghiar”.1 De asemenea, ministrul adjunct de externe maghiar îl felicita pe ambasadorul sovietic de la Budapesta, afirmând că” (ungurii) sunt mai fericiţi pentru aceasta decât oricare alt stat, deoarece pentru ei însemna lichidarea principiului integrităţii teritoriale a României şi o posibilitate mai facilă de a continua ceea ce (sovieticii) începuseră”.

Molotov l-a reasigurat pe Kristóffy că Moscova considera „pretenţiile Ungariei asupra României ca fiind bine fundamentate”, adăugând că Budapesta putea conta pe sprijinul Moscovei la „orice conferinţă internaţională la care se va ridica problema pretenţiilor Ungariei”.[279] Ministrul maghiar de externe a exprimat „profundele mulţumiri” ale guvernului său pentru prietenia şi sprijinul Moscovei, informându-l pe ambasadorul sovietic de la Budapesta că, Honvédul fiind total mobilizat, „Ungaria era

---

278 DGFP, seria D, volumul XI, document 130, p. 156.

279 Vasile Şandru, „Conexiunea moscovită a problemei transilvane“, Magazin istoric, nr. 10 (octombrie) 2000, www.magazinistoric.ro; TV Volokitina, TM. Islamov şi TA. Pokivailova, editori, Problema transilvană. Disputa teritorială ungaro-română şi URSS 19401946. Documente, Moscova, Academia de Ştiinţe a Rusiei, 2000.

gata să înceapă războiul”. Ca o ironie, aliatul german al Ungariei a oprit-o să atace pentru a-i împiedica accesul la resursele României, arbitrând în schimb transferul nordului Transilvaniei la Ungaria, pe 30 august 1940.

La începutul campaniei din Est, în 1941, Molotov îi reamintea lui Kristóffy sprijinul Moscovei faţă de pretenţiile Ungariei asupra României, precum şi „despre tratatul comercial foarte avantajos dintre cele două ţări”, insistând că „nu era necesar ca Ungaria să intre într-un război germano-rus”.[280] Kremlinul sublinia că „nu a obiectat niciodată şi nu va obiecta nici acum la pretenţiile revizioniste ale Ungariei privitoare la Transilvania” şi că „Ungaria va putea conta şi în viitor pe sprijinul sovietic în privinţa Transilvaniei” dacă nu va participa militar în campanie.[281] Budapesta a făcut eforturi semnificative pentru a-şi menţine relaţiile cu Kremlinul, propunând chiar Berlinului să menţină legaţia de la Moscova pe perioada războiului, ca un canal de comunicaţie pentru eventuale negocieri de pace dintre al Treilea Reich şi Uniunea Sovietică.[282] Consecvent acestei colaborări împotriva României.

Stalin a considerat că se cuvenea să acorde un alibi Ungariei, afirmând la sfârşitul războiului că „armata fascistă germană” a avut „pe front numai sprijinul direct al trupelor italiene, române şi finlandeze”.1

Politicile paralele de deznaţionalizare: reprimarea identităţii româneşti în Basarabia

Pe 27 iunie 1940, Moscova a înaintat un ultimatum României, solicitând cedarea Basarabiei şi Bucovinei de nord cu toată populaţia acestora de 3, 7 milioane. Între 300.000 şi 400.000 de refugiaţi au năvălit într-un stat aflat

---

280 Macartney (1957), volumul II, p. 23. Molotov nota în continuare că URSS „«uitase» de aderarea Ungariei la Pactul anti-Comintern“.

281 Juhász (1979), p. 189.

282 Macartney (1957), vol. II, pp. 22-23.

în mijlocul colapsului politic şi economic.[283] Toate proprietăţile au fost expropriate şi a fost implementat un program de deznaţionalizare şi rusificare, începând cu interzicerea alfabetului latin, închiderea tuturor şcolilor laice şi confesionale româneşti, inclusiv transferarea Bisericii Ortodoxe de la Mitropolia Română a Basarabiei – din care făcuse parte începând cu secolul al XIV-lea – la Patriarhia Rusă, anulând un element fundamental al organizării comunitare şi al conştiinţei naţionale.[284] Reprezentanţii sovietici susţineau că schimbarea alfabetului a fost necesară deoarece „introducerea grafiei latine fusese utilizată de burghezia românofilă care dorea separarea RSS Moldova de Uniunea Sovietică şi alipirea la

283 Iosif Stalin, On the Great Patriotic War of the Soviet Union, Moscova, Foreign Language Publishing House, 1944, pp. 23, 43. Din contră, înaltul Comandament al Armatei germane a lăudat zelul unităţilor maghiare. Percy E. Schramm şi Hans-Adolf Jacobsen, editori, Kriegstagbuch des Oberkommandos der Wehrmacht, 1940-1945, Frankfurt pe Main, Bernard & Graefe, 1961 - 1965, volumul II, pp. 374, 376, 387, 395, 401. Stalin a informat, de asemenea, Tribunalul de la Nürnberg că nu era necesar ca amiralul Horthy să fie judecat drept criminal de război, în schimb a insistat ca mareşalul Antonescu să fie executat.

284 SSSR-Germaniia. Dokumenti i materiali o sovietskikh-germanskikh otnosheniiakh c apreliapo oktiabr 1939, [URSS - Germania. Documente şi materiale privind relaţiile sovieto-germane, din aprilie în octombrie 1939] Chast I, Vilnius, Mokslas, 1989, pp. 9, 22-23; Semriaga, M.I., Sgovor dvukh diktatorov. - Istoriia i Stalinism [Acordul celor doi directori: istorie şi stalinism], Moscova, Izdatel’stvo politicheskoi literature, 1991, pp. 201-204; Ion Şişcanu, Raptul Basarabiei 1940, Chişinău, AGO-Dacia, 1993, pp. 79-80. Schimbarea alfabetului fusese necesară, au argumentat reprezentanţii sovietici, pentru că „introducerea grafiei latine a fost folosită de burghezia românofilă deghizată, care încerca separarea RSS Moldova de Uniunea Sovietică şi reunificarea cu «România Mare»“. A.M. Lazarev [519], Mol- davskaia sovietskaia gosudarstvennost’ i bessarabskii vopros [Statul sovietic moldovenesc şi problema basarabeană], Chişinău, Cartea Moldovenească, 1974, p. 745.

„România Mare”.[285]

Asaltul asupra identităţii româneşti a fost pregătit pe baza unei lungi experienţe în RSS Moldova, unde epurarea politică a elementelor culturale româneşti din anii 1930 a fost urmată de măsuri reparatorii pentru:

[…] curăţarea limbii moldoveneşti de cuvintele româneşti galicizate, neinteligibile pentru poporul moldovean, a permis descoperirea a cât mai multor cuvinte moldoveneşti referitoare la construcţia socialismului, precum şi neologisme din limbile popoarelor frăţeşti rus şi ucrainean. 1

Şcolile în limba română au fost închise, iar instruirea în limba rusă a devenit obligatorie, în timp ce limba şi identitatea moldovenească au fost construite pentru „a nega identitatea lingvistică, culturală şi etnică a moldovenilor şi românilor”, pentru „a ascunde faptul că peste 2, 5 milioane de români trăiau sub dominaţia sovietică” şi pentru a crea „cea mai artificială naţionalitate din URSS”.[286] Tradiţionalul şovinism rus antiromânesc a primit „o fundamentare de clasă”.[287]

---

285 Artem Markovici Lazarev, Moldavskaia sovietskaia gosudarstvennost’ i bessarabskii vopros [Statul Moldovean Sovietic şi chestiunea basarabeană], Chişinău, Cartea Moldovenească, 1974, p. 745. Lazarev a fost unul dintre activiştii care a participat la deportarea etnicilor români din regiune, în 1949, pe când lucra în raionul Căinari. Şişcanu (1998), p. 106. Lazarev a devenit apoi rector al universităţii, şef al Academiei de Ştiinţe a Moldovei şi şef al Sovietului Suprem al republicii.

286 Michael Bruchis, One Step Forward, Two Steps Back: On the Language Policy of the Communist Party ofthe Soviet Union in theNational Republics, Boulder, East European Monographs, 1982, p. 61, citând din Cuvântelnic ortografic moldovenesc, Tiraspol, 1939; „Language Policy and Linguistic Trends in Soviet Moldavia“, în Deletant (1991), p. 309.

287 După cum scria un lingvist sovietic, curăţarea cuvintelor „străine“ din moldovenească au făcut limba „poporului moldovean şi nu a boierilor români“. M.V Sergievski, Mol- davskie etiudi. Trudi

Dar cele mai brutale aspecte ale acestei campanii au implicat eliminarea fizică a populaţiei româneşti din zonă.

Această purificare etnică deghizată a fost regizată de conducătorul Ucrainei, Nikita Hruşciov, care a luat parte activă la „eliberarea" provinciei.[288] Ca un prim pas, legile RSS Ucraina au fost extinse imediat la Basarabia.[289] În prima săptămână de ocupaţie au fost arestaţi peste 1 122

Moskovskogo institute istorii, filosofi i literature [Studii moldoveneşti. Lucrarea Institutului pentru Istorie, Filosofie şi Literatură din Moscova], Moscova, 1939, vol. V, p. 175-210; Deletant (1991), p. 329. Vezi şi Michael Bruchis, Nations, Nationalities, People: A Study of Nationalities Policy of the Communist Party in Soviet Moldavia, Boulder, East European Monographs, 1984.

288 Strobe Talbot, editor, Khrushchev Remembers, Boston, Little, Brown & Company, 1970, p. 163.

289 Art. 58 (1 - 18) din Codul Penal al RSS Ucraina referitor la „activităţile contrare- voluţionare", constituia baza legală pentru represiunile din Basarabia. Molotov, în calitate de şef al guvernului sovietic, a semnat decizia Cu privire la activitatea curţilor militare pe teritoriul Basarabiei şi al Bucovinei de Nord lansând anchete pentru „infracţiunile contrarevoluţionare" pe 9 iulie 1940. Elena Şişcanu, Basarabia sub regimul bolşevic (1940 - 1952), Bucureşti, Editura Semne, 1998, p. 92.

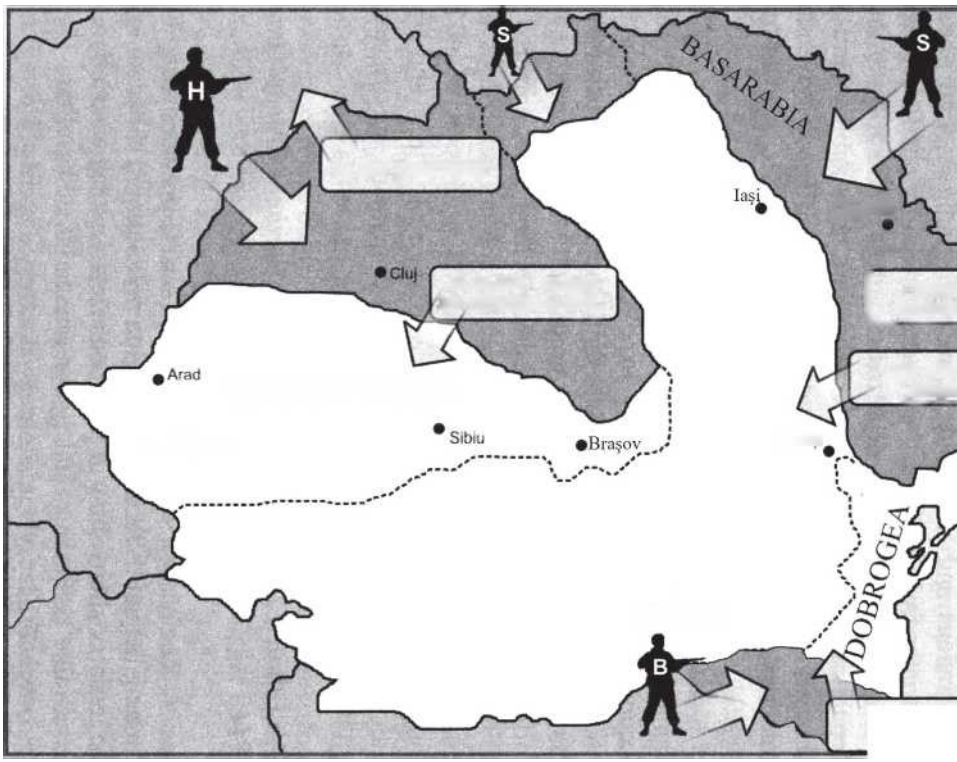

Divizarea României, 1940 – 1941: ocupaţii, deportări şi refugiaţi

70.000 trimişi pe front

Chişinău

40 – 60.000 expulzaţi 200 – 280.000 refugiaţi

L100-Ş

români

500.000

I deportaţi

TRANSILVANIA

Timişoara

Galaţi

300 – 400.000

refugiaţi

Trupe sovietice, ungare şi bulgare

Bucureşti
110.000
refugiaţi
Harta 15

de români ca „agenţi de securitate, poliţişti şi ofiţeri ai armatei române”.1 Aproximativ 4.000 au fost încarceraţi în final, în închisorile NKVD din Basarabia „pentru infracţiuni contrarevoluţionare” şi sute, poate mii, au fost executaţi de NKVD, începând cu cei care au avut legături cu Sfatul Ţării basarabean şi cu unirea din 1918, funcţionari numiţi de Bucureşti, inclusiv lideri ai comunităţilor locale, care ar fi putut constitui un nucleu de disidenţă naţională şi un obstacol în calea asimilării forţate.[290][291]

La începutul lui iulie, şeful ucrainean al NKVD, Lavrenti Beria, a solicitat suplimentarea cu un număr de 2000 a personalului necesar pentru operaţiunile din regiune.[292] Cu toate că nu există o înregistrare clară a numărului de deportaţi, se estimează că între 100.000 şi 500.000 de etnici români rămaşi în aceste teritorii au fost deportaţi de autorităţile sovietice în Asia Centrală şi în Siberia.[293] Multe dintre aceste deportări au fost denumite

290 Tsentral’nii Gosudarstvennii Arhiv Rossiiskoi Armii [Arhivele Centrale de Stat ale armatei ruse], fond 3987, inv. 3, dosar 1307, f. 43; Şişcanu (1998), p. 92.

291 Valerii Ivanovici Pasat, coordonator, Trudnie stranitsi istorii Moldovi 1940-1950-egg Sbornik dokumentov [Pagini grele din istoria Moldovei 1940-1950: Colecţie de documente], Moscova, Terra, 1994, p. 141; Şişcanu (1998), p. 92.

292 Ibidem.

293 Deletant, în Dear şi Foot (1995), p. 129; Norman Davies şi Martin Macauley, „Deportations“, în Ibidem, pp. 295-296. Majoritatea tratatelor de dinainte de 1989 nu menţionează deportarea în masă a etnicilor români, deşi sunt menţionate cele ale polonezilor, lituanienilor şi letonilor. Vezi şi Stanislaw Swianniewicz, Forced Labour and Economic Development: An Enquiry into the Experience of Soviet Industrialization, Londra, Oxford University Press, 1965, pp. 41-42.

realocări de muncă şi mutări voluntare. De exemplu, în august 1940, 53 365 de tineri şi tinere, predominant români (moldoveni) din satele basarabene, au fost trimişi la muncă forţată în alte zone ale Uniunii Sovietice prin ceea ce a devenit o re alocare permanentă, Moscova plângându-se că ţinta de 77.000 nu fusese atinsă.[294]

Preocuparea Moscovei pentru aceste operaţiuni este sugerată de „alegerea" în Sovietul Suprem al RSS Moldova, la începutul lui 1941, a lui

Stalin, Hruşciov, Molotov, Voroşilov, Kalinin şi Timoşenko.1 În mai 1941, reprezentantul Moscovei în noua RSS Moldova a solicitat „deportarea în alte regiuni a 5.000 de «elemente contrarevoluţionare» împreună cu familiile lor".[295] În noaptea de 12 iunie 1941, 5 479 de persoane au fost arestate „ca fiind membri ai organizaţiilor contrarevoluţionare şi alte elemente antisovietice", iar 24 360 de membri ai familiilor acestora au fost deportaţi.[296] Deportaţii erau încadraţi la categoriile „membri ai organizaţiilor contrarevoluţionare şi elemente

---

Alexandru Nicolae estimează că au fost deportaţi 300 000 între 1940 - 1941 în „Der Angriff auf die Menschliche Substanz Rumäniens", Zeitschrift für Geopolitik, seria XXII, 1951, p. 419. Sursele ruseşti fixează numai numărul „celor evacuaţi" din Basarabia de autorităţile sovietice în 1941 la 300 000 (fără specificarea etniei). Vezi şi G.A. Kumanev, „The Soviet Economy and the 1941 Evacuation", în Joseph L. Weiczynski, editor, Operation Barbarossa: The German Attack on the Soviet Union June 22, 1941, Salt Lake City, Charles Schlacks Jr., 1993, p. 175.

294 SSSR-Germaniia (1989), p. 58; Arhiva Organizaţiilor Social-Politice din Moldova (AOSPM), fond 51, inventar 3, dosar 19, f. 63. Intre timp guvernul sovietic convingea populaţia slavă, în special ruşi şi ucraineni din Kazahstan, să se stabilească în RSS Moldova.

295 Sesia întâia a Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti (8-12 februarie 1941), stenogramă, Chişinău, Editura de Stat a Moldovei, 1941, p. 8. Timoşenko era de fapt singurul din Basarabia.

296 Pasat (1994), p. 165; Şişcanu (1998), p. 95.

antisovietice”, „evadaţi din URSS”, „repatriaţi din România” şi persoane care „solicitaseră să fie repatriate în România”. Ei au fost trimişi în gulagurile din republicile Kazahstan şi Komi, la Altai, Kirov, Krasnoiarsk, Novosibirsk şi Omsk.[297] În toată perioada 1940 – 1960, Moscova a continuat să facă publicitate, oferindu-le emigranţilor voluntari moldoveni să se stabilească oriunde în „zonele virgine”.

Pe 31 august 1940, România a cedat Ungariei nordul Transilvaniei, cu

O populaţie de 2 600.000.[298] Autorităţile maghiare de ocupaţie au expulzat forţat între 40.000 şi 60.000 de etnici români şi au trimis alţi 70.000 pe frontul rusesc „înrolaţi în companii de muncă forţată”.[299] Metodele utilizate în nordul

297 Ibidem; Şişcanu (1993), p. 82. Un grup de 22 648 persoane, inclusiv 1 958 de copii, au fost îmbarcate în 1 315 de vagoane şi deportate ca infractori pe 14 iunie 1941, numai la Novosibirsk. SSSR-Germania (1989), pp. 39-44, 46.

298 Hitchens (1994), p. 450. Peste 200 000 de refugiaţi înregistraţi oficial au trecut în România şi se estima că încă 80 000 au venit împreună cu membrii de familie, fără să se înregistreze.

299 Max Axworthy, Cornel Scafeş şi Cristian Crăciunoiu, Third Axis, Fourth Ally: Romanian Armed Forces in the European War, 1941-1944, Londra, Arms and Armour, 1995, p. 15. De asemenea, circa 17 000 „au fost trimişi la muncă forţată în Germania“. Ran- dolf L. Braham, The Hungarian Labor Service System: 1939-1945, Boulder, East European Monographs, 1977. România nu a răspuns reciproc cu astfel de tratamente faţă de etnicii maghiari rămaşi în sudul Transilvaniei. Această moderaţie a fost consemnată de două anchete germano-italiene (prima sub comanda comună a ministrului Altenburg şi a contelui Roggeri, în 1940, iar a doua sub comanda lui Henke şi Roggeri, în 1943) asupra abuzurilor şi atrocităţilor comise în Transilvania. Rapoartele anchetelor sunt reproduse în Vasile Puşcaş, Transilvania şi aranjamentele europene (1940-1944), Cluj, Fundaţia Culturală Română, 1995. Vezi şi „Report by the Special Italo-German Commission sent to Hungary and Romania“, Berlin, 8 februarie 1943, U.S. National Archives and Records Administration (NARA), General Records of the Department of State, Division of Sout-East European Affairs, nr. 871 000/1-3045, consulul SUA din Geneva, Paul Squire,

Transilvaniei şi motivele aflate în spatele lor au fost simetrice celor utilizate de autorităţile sovietice în Basarabia ocupată şi în Bucovina de nord. Astfel, s-a acordat „prioritate expulzării intelectualilor, specialiştilor şi capilor de familie, care ar fi putut oferi coerenţă oricărei forme de rezistenţă”, iar autorităţile maghiare au executat aproximativ 1.000 de români şi au arestat 15.000, în primele trei luni.1

Purificare etnică mascată în nordul Transilvaniei, 1940 – 1944

Cazul baronului E de Atzél oferă o privire internă asupra modului de gândire situat la baza politicilor de deznaţionalizare şi face puţină lumină în complexul format de revizionism, extrema dreaptă şi ideologiile de stânga, operaţiunile clandestine şi legăturile sovieto-maghiare din nordul Transilvaniei în perioada ocupaţiei maghiare. Atzél era omul de încredere al lui Horthy şi al generalului transilvănean Béla Miklós şi servea drept cancelar militar al lui Horthy şi, uneori, şef al Serviciului de informaţii militare al Statului-Major. După cedarea nordului Transilvaniei, Atzél, având acum sediul la Cluj, a coordonat o operaţiune de informaţii – „Societatea transilvăneană pentru evidenţa populaţiei” sau Biroul de Evidenţă – pentru Secţia a II-a a cabinetului prim-ministrului, centrul nervos al sistemului de informaţii şi operaţiuni clandestine al lui Horthy.[300] Scopul strategic al acţiunii era „colonizarea românilor” prin expulzare, asimilare forţată şi asasinat: purificarea etnică a Transilvaniei.[301]

Atzél conducea, de asemenea, Asociaţia Naţională a Trăgătorilor de Elită, oficial o organizaţie a „cluburilor de

---

către Secretarul de Stat, 30 ianuarie 1945.

300 Ibidem.

301 23August 1944, Vol. I (1984), document 246, p. 328. Atzél nota: „Secţia a II-a a acceptat deja planurile noastre ca mergând la ţintă şi ne apreciază foarte mult activităţile“.

vânătoare”, dar, de fapt, o organizaţie paramilitară clandestină, în care se predau tehnici militare şi tactici teroriste ale luptei de partizani.[302] Membru al Crucii Săgeata Fascistă, Atzél a menţinut ceea ce el denumea „o colaborare perfectă” cu *Rongyos Gárda*.[303]

La sfârşitul lui noiembrie 1941, Atzél şi comandantul *Rongyos Gárda*, maiorul Ivan Héjjas, au înaintat prim-ministrului László Bárdossy o propunere de acţiune sistematică împotriva „trădătorilor români”, care ar consolida poziţia culturală şi economică a Ungariei în Transilvania şi „în acelaşi timp i-ar oprima pe români”.1 Aceasta urma să fie o operaţiune „mascată”, neatribuită autorităţilor de la Budapesta. După cum explicau Atzél şi Héjjas:

Înţelegem că guvernul responsabil nu se poate implica dincolo de un anumit nivel şi nu poate întreprinde măsurile care ar conduce la atingerea scopului, deoarece, din motive politice, aceasta ar fi imposibil… De aceea, activitatea împotriva românilor în nordul Transilvaniei poate fi dirijată şi executată numai de persoane private, de câţiva patrioţi maghiari şi de o societate restrânsă grupată în jurul acestora. Totuşi, o astfel de activitate solicită inevitabil sprijinul secret al guvernului maghiar, altfel autorităţile locale s-ar lovi de un obstacol insurmontabil. De aceea, este necesar ca patrioţii maghiari care desfăşoară astfel de activităţi să acţioneze numai cu aprobarea tacită şi cu sprijinul secret al forurilor

---

302 Orszagos Loveszegyesules includea grupuri precum Magyar Hazafiak Szabadsag Szovetsege (Asociaţia Liberă a Patrioţilor Maghiari) şi Wesselenyi Miklós Lovesz Egylet (Asociaţia Trăgătorilor de Elită a lui Miklós Wesselenyi), al cărui preşedinte era, de asemenea, Atzél. Macartney (1957), vol. II, p. 202, ft. 1.

303 23 August 1944, vol. I (1984), document 246, p. 328.

superioare.[304][305]

Cei doi au susţinut, imediat după arbitrajul de la Viena, „necesitatea absolută a unui organism patriotic maghiar împotriva românilor, dirijat de la centru” care va putea „acţiona împotriva acestora din proprie iniţiativă”. În acest scop, Biroul de Evidenţă al lui Atzél a stabilit „planul de sancţiuni economice împotriva românilor”, care stabilea o structură ruinătoare a impozitelor, special pentru români, revocarea autorizaţiilor industriale şi de monopol şi concedieri masive, pentru înlăturarea acestora „pas cu pas, din toate posturile economice şi înlocuirea lor cu unguri”. Cei doi au revenit în mod repetat asupra necesităţii eradicării „intelectualilor români din nordul Transilvaniei – preoţi, profesori, avocaţi, doctori” ca fiind „instrumentele şi depozitarii propagandei româneşti secrete”, a căror existenţă împiedica statul maghiar să asimileze „masele româneşti din Transilvania”.[306] Aceşti intelectuali trebuiau să fie „smulşi” din comunitate şi alungaţi din nordul Transilvaniei, scop care nu putea fi atins decât prin „măsuri radicale”. Aceştia, argumentau ei, trebuiau judecaţi numai prin prisma „înaltelor interese maghiare, în faţa cărora trebuiau date la o parte orice alte consideraţii”.

Sancţiunile legale şi economice trebuiau să fie combinate cu măsuri mult mai directe, pentru care, după primirea „sprijinului organelor secrete” pentru „colonizarea României”, au solicitat coordonarea cu

---

304 Ibidem, p. 327. Héjjas şi-a câştigat reputaţia în 1919, în calitate de comandant al celui mai activ detaşament de ofiţeri responsabili cu „teroarea albă“ a lui Horthy, căruia i se atribuie organizarea pogromurilor din Kecskemét, Izsák şi Orgovány. Vezi şi Magyaror- szag története [Istoria Ungariei], Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1976, vol. III, p. 411. Rongyos Gárda avea propriul săptămânal, Sorakozo, editat de fratele mai mic al lui Héjjas, Jenö.

305 23 August 1944, vol. I (1984), document 246, p. 328.

306 Ibidem, pp. 328-329.

organele de contrainformaţii şi cu agenţii Ministerului de Interne din Transilvania, care le-ar fi putut oferi „un sprijin extraordinar”.1 Atzél şi Héjjas subliniau că, pentru atingerea acestui ţel, fuseseră înfiinţate „numeroase societăţi de apărare naţională” instruite „în utilizarea armamentului militar” şi „Asociaţia Trăgătorilor de Elită Transilvăneni, unde maghiarii puteau primi instrucţia necesară în mânuirea armelor şi puteau executa serviciul de supraveghere-spionare fără a atrage atenţia”, astfel încât, ulterior, să poată executa presiuni asupra românilor. Printre „metodele de presiune” prevăzute de Atzél şi Héjjas se numărau jefuirea caselor românilor şi „dispariţia totală” a liderilor comunităţii care făceau probleme.[307][308]

Subliniind că dimensiunea operaţiunii solicita confidenţialitate şi „aprobarea tacită şi sprijinul secret al guvernului maghiar responsabil”, propunerea includea operaţiuni care să permită măsuri deschise mai dure, prin înscenarea unor atrocităţi atribuite românilor, astfel încât guvernul maghiar să poată apoi atrage atenţia „nemţilor şi altor cercuri străine”. De exemplu:

Pentru a justifica represiunile oficiale împotriva românilor, membrii *Rongyos Gárda* vorbitori de română, îmbrăcaţi în costume naţionale româneşti şi dându-se drept români, vor lansa atacuri teroriste împotriva unor grupuri de nemţi transilvăneni şi maghiari.[309]

Notând că propunerile lor fuseseră aprobate „aproape în întregime” de celula de coordonare a comunităţii de informaţii şi spionaj a lui Horthy – Secţia a

307 Ibidem, p. 329.

308 Ibidem, p. 330.

309 Ibidem. Spionajul românesc raporta ulterior că asemenea provocări pot fi folosite „ca pretext pentru proteste diplomatice şi pentru intervenţia armatei ungare „în apărarea vieţilor şi proprietăţilor maghiare“. 23August 1944, vol. I (1984), document 445, pp. 600602; ASB, Colecţia de documente privind mişcarea muncitorească, dosar nr. 45/1943, f. 194-197.

II-a, „de Secţia specială a Statului-Major a Ministerului de Război, ca şi de organele securităţii naţionale interne ale Ministerului Afacerilor Interne”, Atzél şi Héjjas reveneau la necesitatea păstrării secretului asupra autorităţii guvernamentale şi a resurselor, precum şi a amnistierii acţiunilor „de natură foarte serioasă”. Vor fi necesare „instrucţiuni confidenţiale” către autorităţile administraţiei locale şi, „în anumite cazuri”, acordarea de asigurări pentru membrii Asociaţiei Trăgătorilor de Elită Transilvăneni şi ai *Rongyos Gárda* „că nu vor fi pedepsiţi pentru acţiunile întreprinse împotriva românilor”.1

Este remarcabil cum această strategie nu a fost deloc modificată faţă de cea promovată de sovietul maghiar al lui Kun, descrisă de spionajul francez în 1919 şi de elitele maghiare, cu aproximativ treizeci de ani înainte, aşa cum era descrisă de presa ungară a vremii:

Numai forţa brută impresionează masele needucate. Trebuie să acţionăm astfel încât masele să simtă că ungurii sunt o forţă care ia lucrurile în serios. Trebuie să dezrădăcinăm din Transilvania iedera care produce memorandumuri şi proclamaţii.[310][311]

---

310 Memorandumul din 30 noiembrie 1941 al baronului Atzél Ede şi Héjjas Ivan a fost întocmit de Molnár Székely şi înmânat lui Bárdossy pe 3 decembrie, într-o întâlnire de o oră şi jumătate. Bárdossy a discutat apoi propunerea într-o întâlnire cu secretarul său personal, dr. Incze, directorul Secţiei a II-a, Tibor Pataky, ministrul de interne, Ferenc Keresz- tes-Fischer, şi un delegat de la Statul-Major General, secretarul general al Consiliului Apărării, colonelul Antal Náray. Atzél şi Héjjas au insistat că „Trianonul şi comportamentul de atunci al naţionalităţilor faţă de statul maghiar trebuie să servească drept amintire eternă oricărui patriot maghiar să lase la o parte orice principii sentimentale“ pentru a „asigura prin fier şi foc drepturile maghiarilor pentru următorul mileniu, în regiunea carpatică“.

311 Kolozsvár (Cluj), 3 august 1891. Aceasta reflecta şi politica oficială a Budapestei. De exemplu, conform ziarului Budapesti Hírlap, nr. 345, 1891, „Maghiarii care au fondat acest stat trebuie să fie priviţi diferit faţă de alte naţionalităţi. Este normal ca maghiarii să se

Prim-ministrul Ungariei, Bárdossy, a acordat autorizare şi resurse financiare pentru toate activităţile, cu excepţia campaniei teroriste a *Rongyos Gárda*, rezervă care a fost suspendată de succesorul său, Miklós Kállay, patru luni mai târziu.[312] Pe 12 ianuarie 1942, el i-a chemat pe prefecţii din Transilvania la Budapesta şi le-a dat „instrucţiuni verbale, confidenţiale" pentru sprijinirea lui Atzél şi a subordonaţilor acestuia.[313] Pe parcursul discursului cu ocazia zilei Sfântului Ştefan (8 august) din 1943, reflectând acest program, Atzél şi-a atenţionat repetat camarazii „trăgători de elită" asupra necesităţii „exterminării acestor ţărani valahi ca pe cei mai mari inamici.

(pe care) trebuie să-i asasinăm", argumentând că mila creştină nu se aplică în cazul acestora şi promiţând o noapte a Sfântului Bartolomeu.1

Anchetele italo-germane asupra atrocităţilor antiromâneşti, 1940 şi 1943

Procesul lung de o săptămână, cât a durat operaţiunea de ocupare a Transilvaniei (5 – 12 septembrie), a constituit un pogrom antiromânesc extrem de brutal, prin care s-a încercat alungarea populaţiei româneşti din teritoriu. Evaluările extrem de conservatoare ale anchetelor germano-italiene, destinate să „albească" responsabilitatea maghiară pentru abuzurile

dezvolte în detrimentul altor naţionalităţi pe care le-au cucerit şi asimilat. Nu este deloc în interesul statului ca statutul social al naţionalităţilor să progreseze".

312 23 August 1944, vol. I (1984), documentul 246, p. 333. Bárdossy şi-a adnotat aprobările cu mici comentarii, punct cu punct. Intr-o perioadă de trei săptămâni, 100 000 de pengö au intrat în contul lui Atzél de la Budapest Bank (pe numele „Erdélyi Ede"). Fostele atrocităţi ale Rongyos Gárda provocaseră probleme guvernului Bárdossy.

313 Atzél a trimis prefecţilor, la 10 februarie 1942, o circulară referitoare la întâlnirea din 12 ianuarie cu prim-ministrul. Ibidem, p. 332.

din regiune, sunt relevante pentru politica de ocupaţie ungară. Prima anchetă, din octombrie 1940, descria drept tipică expulzarea şi exproprierea „a 100 de familii de intelectuali români din Oradea” şi numeroasele „crime comise de maghiari” asupra „preoţilor, profesorilor, jandarmilor, poliţiştilor şi agenţilor secreţi români”.[314][315]

Cele mai multe crime în masă au fost comise în localităţile Trăsnea (9 septembrie) şi Ip (13 – 14 septembrie), unde sute de bărbaţi, femei şi copii „au fost luaţi din satele lor de armata ungară şi executaţi”.[316] Comisia a raportat „un număr mai mare de cazuri” şi în Sfântu Gheorghe, raionul Trei Scaune, Zalău din Sălaj, precum şi în alte cinci localităţi unde soldaţii Honvéd au executat un număr mai mic dintre conducătorii comunităţilor locale şi familiile acestora. După ce a verificat 300 de execuţii, comisia a abandonat această linie

---

314 Notă informativă din 30 octombrie 1943 a directorului SSI, Eugen Cristescu, către mareşalul Antonescu referitoare la declaraţiile făcute de baronul Eduard (Ede) Atzél, preşedintele Asociaţiei Trăgătorilor de Elită din Ungaria, la Şimleu Silvaniei în 23 August 1944, vol. I (1984), document 445, pp. 600-602; ASB, Colecţia de documente privind mişcarea muncitorească, dos. 45/1943, f. 194 - 197; Arhiva MAE, fond Transilvania, 1940 - 1944, volumul 362, filele 39-44.

315 Vasile Puşcaş, Transilvania şi aranjamentele europene (1940-1944), Cluj, Fundaţia Culturală Română, 1995, pp. 8, 11. Rapoartele comisiilor din 1940, Altenburg - Roggeri, şi din 1943, Roggeri - Hencke, sunt reproduse în volumul lui Puşcaş.

316 Ibidem. 22 de case ale românilor au fost arse de forţele armatei maghiare, numai la Trăsnea. Comisia „se îndoia“ că măsurile de siguranţă „ar fi impus uciderea copiilor şi a femeilor“. Autorităţile maghiare au recunoscut uciderea a doar 221 de persoane în cele 2 localităţi, în timp ce înregistrările româneşti reţin 490 de persoane ucise. Arh. MApN, fond 5 475, dosar f.n., 1940, poziţia 914, f. 3. Direcţia lor sistematică indică o centralizare mai degrabă decât un scurtcircuit la comandă, asociat în general cu atrocităţile. De asemenea, asasinatele repetate contra aceluiaşi gen de grupuri de persoane în diferite sate sugerează premeditarea. Comisia nu a putut găsi dovezi ale rezistenţei româneşti care să justifice măsurile.

de anchetă, considerând-o suficient de clară.1 În ciuda intenţiei de a atribui vina în mod egal, comisia a concluzionat că „crimele în masă comise de maghiari” indicau „vina mai mare a acestora”.[317][318]

A doua comisie, care şi-a finalizat ancheta în februarie 1943, indica efectul şovinismului dur şi deschis:

Mulţi maghiari, printre care se numără şi persoane cu atribuţii de conducere, şi-au exprimat deschis opinia că românii, atât ca rasă, cât şi cultural, sunt la un nivel mult mai scăzut decât maghiarii şi, de aceea, nu pot pretinde acelaşi tratament ca naţionalităţile statului. Discriminarea serioasă împotriva populaţiei româneşti de către funcţionarii publici maghiari şi persoanele private trebuie să fie atribuite acestei atitudini fundamentale.[319]

Autorităţile maghiare au putut acum revoca toate vânzările de proprietăţi din ultimii douăzeci şi doi de ani şi „au expropriat fără despăgubire” orice proprietăţi achiziţionate de statul român, începând din luna martie 1939.[320]

Autorităţile militare, care au fost însărcinate la început cu administrarea teritoriilor reanexate, au ordonat mii de expulzări, exproprieri, revocări ale cărţilor de identitate, închiderea magazinelor şi a atelierelor, transferuri de proprietate („colonizări”) fără compensări şi alte acte în detrimentul românilor. Autorităţile civile care

---

317 Ibidem, pp. 9-10. Comisia menţiona încă o dată că justificările armatei ungare că ar fi fost atacată „nu explică duritatea cu care s-a acţionat împotriva femeilor şi a copiilor“.

318 Ibidem, p. 12.

319 Ibidem, p. 72; 8 februarie 1943, Raportul Comisia speciale italo-germane trimis Ungariei şi României, Berlin, 8 februarie 1943, XXI, Roggeri şi Hencke, Arhiva MAE, fond Transilvania, vol. 128; NARA, General Records of the Department of State, Division of South-East European Affairs, nr. 871 000/1-3045, Consulul SUA din Geneva, Paul Squire, către Secretarul de Stat, 30 ianuarie 1945; Puşcaş (1995).

320 Puşcaş (1995), p. 55.

le-au înlocuit pe cele militare au confirmat toate măsurile luate de acestea. După aceea, elementul românesc a fost sabotat în cea mai serioasă manieră în toate domeniile economice, atât prin legi şi ordonanţe noi direcţionate, în primul rând, împotriva populaţiei româneşti, cât şi prin aplicarea discriminatorie a legilor în vigoare.[321]

Comisia cita ca exemplu că „administraţia militară expropriase fără orice compensare populaţia din 20 de sate de colonişti români, luându-le proprietăţile, adesea, în mai puţin de câteva ore, şi împiedicându-i să ia cu ei orice bunuri mobile”.[322] A menţionat, de asemenea, concedierea „tuturor funcţionarilor publici de origine română” şi lipsa de acces la orice mijloace legale, concluzionând că „plângerile acestora către autorităţile locale au fost tratate fără nicio atenţie şi consideraţie”, astfel încât „nu au putut obţine nici măcar o examinare a problemei lor”.1 Împiedicarea accesului la hrană, mai degrabă decât recursul la justiţie, a constituit problema în zona Maramureş şi Bistriţa Năsăud, unde foametea provocată „a obligat” populaţia românească să „amestece raţiile de făină cu surogate, precum tărâţele şi rumeguşul, care le distrugeau sănătatea”, provocând numeroase decese „care, fără nici urmă de îndoială, pot fi atribuite lipsei hranei”. Comisia a refuzat justificările ungurilor, consemnând că „autorităţile au reuşit să prevină foametea în comunele maghiare mai sărace, din aceleaşi zone”.[323][324]

---

321 Ibidem, pp. 66-67.

322 Ibidem, p. 69. Raportul sublinia că aceştia „erau proprietari legitimi“ care „plătiseră un preţ de piaţă corect sau îşi achitaseră datoriile“.

323 Ibidem, p. 58. Această politică de negare, pur şi simplu, a dreptului românilor de a recurge la lege şi administraţie a fost identică cu cea adoptată de autorităţile provinciale în Basarabia. Vezi, de exemplu, Urrusov (1908).

324 Puşcaş (1995), pp. 64-65.

Educaţia în limba română a fost cu totul desfiinţată în nordul Transilvaniei. Ca urmare a închiderii în masă a şcolilor în limba română, la peste 1 200.000 de români au rămas 692 de şcoli primare şi 10 şcoli gimnaziale (inclusiv un singur liceu), în comparaţie cu 1 844 de şcoli primare şi 106 gimnaziale pentru o populaţie maghiară de sub 1 milion.[325] Totuşi, comisia a menţionat că până şi acesta era un artificiu. 3 900 din cei 4 700 de profesori români din şcolile rămase au fost fie „expulzaţi de autorităţile militare ungare, fie expuşi la asemenea persecuţii de către organele statului maghiar şi de către populaţia ungară” încât au fost forţaţi să plece. Un „procentaj ridicat” din cei 800 de profesori români au fost pur şi simplu „concediaţi din motive politice”, în timp ce majoritatea celorlalţi au fost „transferaţi în vechea Ungarie”.[326] Ca urmare, educaţia „chiar şi în cele 692 de şcoli sau secţii destinate minorităţii române” se făcea „aproape exclusiv de către profesori de naţionalitate maghiară” care „în mod frecvent, ştiau foarte puţin româneşte”.

Românilor nu li s-a permis nici înfiinţarea de şcoli confesionale, aşa cum era prevăzut prin legea maghiară, iar autorităţile ungare au retras recunoaşterea a 4 din cele 6 dioceze ortodoxe române şi greco-catolice, deposedându-le de proprietăţi. Autorităţile nu au reacţionat, se menţiona

---

325 Ibidem, pp. 74-76. Românii aveau 17 licee înainte de arbitraj. Raportul nota că Bucureştiul lăsase practic neschimbată structura educaţională maghiară din sudul Transilvaniei.

326 Comisia nota că în sudul Transilvaniei numai o treime din profesorii maghiari au plecat, unii mai degrabă datorită oportunităţilor mai bune oferite în Ungaria sau în nordul Transilvaniei decât represiunilor. Se mai nota, de asemenea, că Bucureştiul nu a încercat să-i înlocuiască cu români.

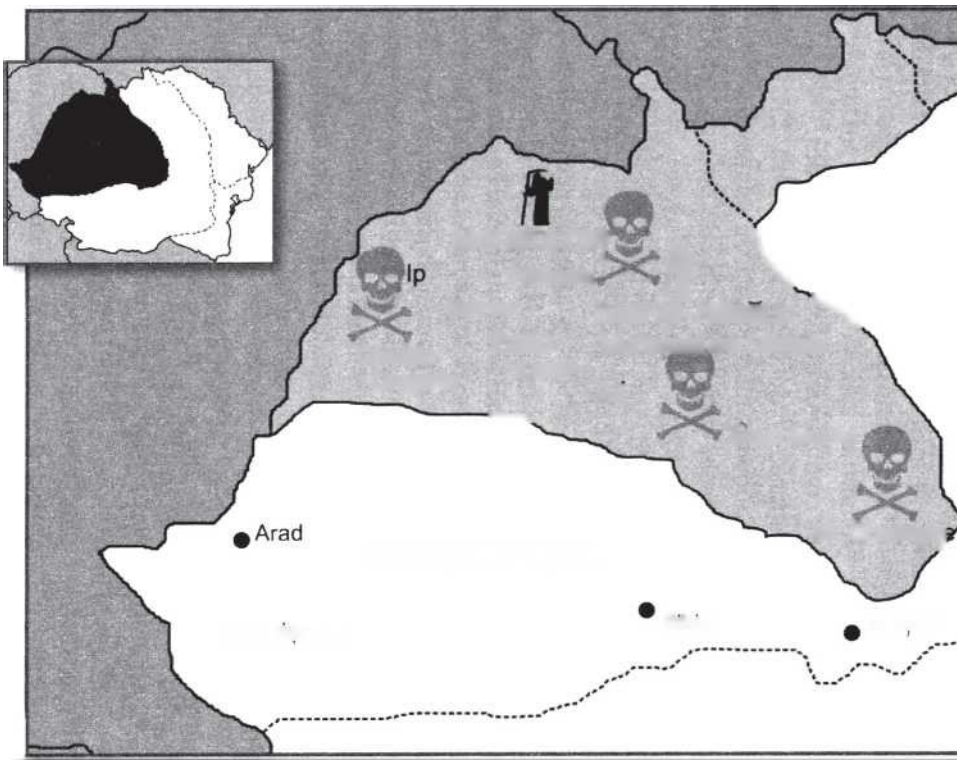

Purificări etnice antiromâneşti, 1940 – 1942 (descoperiri parţiale ale comisiei oficiale germano-italiene)

Oradea
Dragota
Maramureş *!
Trăsn ea *jf* V
Marca Bistriţa-Năsaudv\ Zalău Mureşenii, de Câmpie Huedin
— V CIU
Targu Mureş
TRANSILVANIA
Sf. Gheorghi
Timişoara
Sibiu
Braşov fi

Foamete provocată

Asasinate şi crime în masă

Harta 16

În raport, atunci „când numeroase biserici ortodoxe au fost distruse, devastate sau profanate de populaţia maghiară”, închizând peste jumătate din cele 442 de parohii.1 De asemenea, studenţii români au fost excluşi din Universitatea de la Cluj, acum în totalitate de limbă maghiară, iar cei câţiva care au încercat să asiste la cursuri au fost supuşi abuzurilor şi bătăilor.

Comisia raporta şi „promovarea activă” şi „deschisă” de către autorităţile ungare a maghiarizării numelor româneşti în toate documentele oficiale, impunând nume maghiare în certificatele de naştere şi cele şcolare. Totodată, românii au fost forţaţi să se convertească la religia catolică sau reformată pentru a „primi sau a-şi păstra slujbele la stat, pentru a primi pensii sau la ieşirea din serviciul militar”.[327] Umilirea publică sistematică a fost adesea citată în raportul comisiei. De exemplu, tinerii români obligaţi să facă instrucţia premilitară la Levente erau „înjugaţi la plug şi forţaţi să tragă sub biciul comandanţilor şi al camarazilor unguri”. Comisia era de părere că mai multe oficialităţi superioare maghiare se aflau în spatele acestor torturi, dând ca exemplu „cazuri analoge acestui tip de abuzuri în diverse localităţi din nordul Transilvaniei”.[328] Deşi nu a tras nicio concluzie oficială la acest raport, comisia a notat că „alte exemple de abuzuri precum cele descrise în capitolele precedente pot fi citate *ad infinitum*” şi „au rămas nepedepsite”.

---

327 Ibidem, p. 79. Ordinul lui Atzél de distrugere a bisericii ortodoxe din Pântele, de exemplu, este cunoscut. In propunerea sa către Bárdossy, a subliniat „importanţa separării românilor de Biserica lor“. 23 August 1944, vol. I (1984), document 246.

328 Ibidem, pp. 73-74.

Şovinismul antiromânesc încurajat de monarhia dualã a fost exacerbat de propaganda revizionistă, efortul educaţional întreprins de regimul Horthy în perioada interbelică creând un mediu permisiv pentru abuzurile antiromâneşti. În mod similar, şovinismul rusesc a fost menţinut de autorităţile sovietice, încă furioase că România se situa pe poziţia să le combată şi să le ameninţe. Alături de interesul comun ruso-maghiar în reanexarea teritoriilor româneşti şi în modificarea componenţei etnice prin realocarea populaţiei, asimilare forţată şi execuţii în masă, şovinismul antiromânesc pare să fi fost un element de unitate şi nu de controverse ideologice între cele două state.

Capitolul 5

A TREIA CAMPANIE TRANSILVĂNEANĂ

1944 – 1946

Coaliţia „roşie-albă” în cea de-a treia campanie transilvăneană

Horthy ar fi încercat să satisfacă solicitarea Moscovei de neimplicare militară în schimbul Transilvaniei, dar directa subordonare a forţelor Honvéd comenzii germane, în perioada 1941 – 1942, a făcut acest lucru imposibil. Situaţia s-a schimbat în primăvara lui 1943, odată cu numirea la conducerea Forţelor de Ocupaţie din Ucraina a veteranului Armatei Roşii, Géza Lakatos. Lakatos, ca fost consilier al comisarului de război Kun – agentul sovietic Vilmos Böhm – avea contactele necesare pentru a negocia înţelegeri de neagresiune cu armata sovietică şi cu grupurile de partizani.1 Directiva înaltului Comandament Sovietic din ianuarie 1944 adresată „atât Armatei Roşii cât şi grupurilor de partizani din zonă” menţiona că „unităţile maghiare nu trebuie să fie atacate”.[329] Chiar dacă „ele

329 Mario D. Fenyö, Hitler, Horthy, and Hungary: German-Hungarian Relations 1941-1944, New Haven, Yale University Press, 1972, p. 158. Vezi şi Géza Lakatos, As I Saw It: The Tragedy of Hungary, Englewood

deschideau focul”, unităţile sovietice primiseră ordinul „să le treacă cu vederea şi să tragă numai dacă întâmpinau o rezistenţă puternică şi deosebit de persistentă”.[330]

La mijlocul lui octombrie 1942, prim-ministrul bulgar, Bogdan Filov, a fost invitat în Ungaria ca parte a efortului Budapestei de a stabili o relaţie specială cu Sofia, deoarece „cel mai puternic stat danubian” şi cel mai mare stat balcanic – acum că România fusese împărţită între ele şi URSS – erau „menite să colaboreze”.1 În noiembrie, şeful maghiar al statului-major a întors vizita partenerului bulgar la Sofia. Deşi, în istoriografia occidentală au fost considerate ca având rezultate minore, aceste vizite la nivel extrem de înalt reflectau cel puţin politica comună adoptată de cele două state în respingerea cooperării României pentru ieşirea din război. Negocierile româno-maghiare din 1943 s-au dovedit un eşec, iar Filov a informat imediat Berlinul referitor la propunerile Bucureştiului, în perioada iulie-august

1943, „că cele două state ar trebui să le permită anglo-saxonilor să preia peninsula balcanică pentru a o salva de bolşevism”.[331][332]

N.J., Universe Publishing, 1993. Conform lui Macartney, Lakatos acţiona în conformitate cu ordinele şefului statului-major, Szombathelyi. Macartney (1957), vol. II , p. 189.

330 Ibidem, p. 194. Howell notează că românii nu au beneficiat de astfel de ordine.

331 Macartney (1957), vol. II, p. 58.

332 Marshal Lee Miller, Bulgaria During the Second World War, Standford, Stanford University Press, 1975, pp. 115-117; Bogdan Filov, Dnevnik, Sofia, Otechestvenia Front, 1990, însemnările din 28 şi 29 iulie şi 2, 16 august 1943. Miller nota că, în ciuda interesului comun în contracararea dominaţiei Reichului, „Bulgaria a părut mai puţin preocupată de avantajele propunerii lui Antonescu decât de posibilitatea pe care i-o oferea să câştige favorurile Germaniei prin demascarea planurilor lui Antonescu.“ Italienii refuzaseră o propunere similară la începutul lui 1943, Ciano comentând că „nemţii ar face bine

Moştenirea sau mai bine zis practica repetată a coaliţiei „roşie-albă” a creat posibilitatea pentru Atzél şi alţii ca el să părăsească Crucea Săgeţii (şi alte asemenea organizaţii fasciste) fără mari dificultăţi şi să fie bine primiţi în Partidul Comunist Ungar, condus de Moscova (care includea din nou aripa transilvăneană ce aparţinuse anterior de PCR).[333] La începutul lui

1944, după încheierea unor acorduri cu forţele sovietice pe frontul de est, conducătorii ungari din jurul lui Horthy au reînnoit tentativele de „a face înţelegeri cu sovieticii şi de a ataca România”.[334]

La mijlocul lui martie 1944, un grup de lideri militari, politici şi religioşi transilvăneni a propus un plan prin care Horthy urma să meargă în nordul Transilvaniei, sub protecţia Armatei I „comandată de Atzél”, în timp ce întreaga comunitate maghiară unită sub Partidul Maghiar Transilvănean şi toate organizaţiile (dintre care multe intraseră deja în partidul comunist sau/şi puseseră bazele unor noi organizaţii „democratice”), inclusiv Armata I şi a II-a, să meargă „*en bloc* la ruşi”.[335] În acest scop, Horthy i-a însărcinat pe şeful cancelariei sale militare, generalul Béla Miklós, şi pe generalul Lajos Veres (amândoi originari din satul Dalnic/Dalnok din Covasna.

Transilvania) să comande Armatele I şi a ÎI – a şi să efectueze transferul.1 Comuniştii transilvăneni, acceptând acum să „apere cu loialitate interesele Ungariei”, au luat parte la plan până la sfârşitul primăverii anului 1944, la fel

---

să stea cu ochii pe români, pentru că dorinţa bruscă de a ajunge la o înţelegere cu Ungaria mi se pare ciudată“. Galeazzo Ciano, Diario 1937 - 1943, Milano, Rizzoli, 1980, p. 688.

333 Macartney (1957), vol. II, p. 201, ns. 1.

334 Ibidem, p. 212. Între timp, József Révai îl îndemna pe Horthy prin staţia Comintern Radio Kossuth să „iasă din alianţa cu Germania şi să atace România“ pentru a obţine Transilvania. SzabadNép, 28 aprilie 1946; Nastasă et. al. (2002), document 107, p. 327.

335 Macartney (1957), vol. II, p. 219.

ca episcopii maghiari din Transilvania şi rectorul Universităţii Cluj, Deszö Miskolczy, care era rezident la Budapesta în 1940, atunci când guvernul hortist i-a numit în funcţie.[336][337]

Imediat după numirea lui Lakatos ca prim-ministru, Horthy l-a trimis pe baronul Atzél, acum comunist, să contacteze autorităţile sovietice.[338] Atzél a plecat la Moscova şi s-a întâlnit cu şeful spionajului militar, generalul Feodor F. Kuzneţov, obţinând asigurări că:

armatei române nu i se va permite să ocupe nordul Transilvaniei; administraţia maghiară, poliţia şi jandarmii nu vor fi înlocuiţi de români; în Transilvania se va efectua un referendum;

Înaltul Comandament Sovietic „va trimite grupuri de partizani în Ungaria pentru a-i ajuta pe maghiari la schimbarea de regim”.[339]

---

336 Ambii erau secui din satul Dalnok (Dalnic). Numai Miklós a reuşit să realizeze transferul, pe 15 octombrie 1944, pentru că Veres a fost arestat preventiv de nemţi. Şeful statului-major, Vörös, a trecut de partea cealaltă, la Szeged, două săptămâni mai târziu (iar Faragho şi Lakatos au făcut asta mai subtil). Guvernul maghiar provizoriu, aprobat de sovietici, format în decembrie 1944 la Debreţin, sub conducerea lui Miklos, îi includea pe Faragho şi pe Vörös (şi pe fostul cominternist şi agent NKVD Imre Nagy).

337 Macartney (1957), vol. II, pp. 341-342. Jucătorii cheie Lakatos, Faragho (acum şeful Jandarmeriei ungare) şi şeful de stat-major, Vörös, erau veterani din aceeaşi generaţie ai Primului Război Mondial şi ai Armatei Roşii a lui Kun. Faragho, Miklos şi Veres lucraseră şi în spionajul militar, având ca obiectiv România.

338 Macartney (1957), vol. II, pp. 200-202. Atzél a călătorit împreună cu alţi doi comunişti din Transilvania, József Dudás şi Imre Faust. Fenyö (1972), p. 221.

339 Laura-Louise Veress, Clear the Line: Hungary’s Struggle to Leave The Axis During the Second World War, Cleveland, Prospero Publications, 1995, pp. 271-272. Horthy a realizat contactul şi prin contele Zichy în Slovacia, primind o scrisoare datată 24 septembrie 1944, de la locotenent-colonelul Makarov care repeta răspunsul dat de Kuzneţov lui Atzél. Vezi şi Macartney (1957), vol. II, pp. 200-202;

Ulterior, Horthy a trimis o delegaţie la Moscova, condusă de generalul Farago, pentru a încheia armistiţiul.[340]

Comandanţii militari sovietici au aprobat cu satisfacţie acordul Kuznetov-Atzél, aşa cum a fost prezentat în vara lui 1944. Cu toate că scopul sovieticilor de a provoca mari pierderi în rândul armatei române şi mai ales în cadrul corpului ofiţeresc presupunea ca forţele române să intre în nordul Transilvaniei, ele au fost trimise rapid mai departe şi nu li s-a permis nici să se încartiruiască în oraşe şi nici să înlocuiască forţele de ocupaţie din regiune. Cooperând acum cu autorităţile sovietice, aceleaşi oficialităţi şi organizaţii maghiare, care intraseră în nordul Transilvaniei cu girul lui Hitler şi al lui Mussolini şi cu binecuvântarea lui Stalin, erau acum recunoscute ca fiind „combatanţi ilegalişti" care luptaseră împotriva burgheziei şi a guvernului român „burghezo-moşieresc".1 Atzél a devenit un „lider din rezistenţă".

După cum nota mai târziu un comunist maghiar transilvănean, a existat „un cerc în Transilvania de nord care, înainte de eliberare, era compus din persoane care formaseră comitete cu fasciştii şi care, de pe o zi pe alta, au devenit mari prieteni ai Uniunii Sovietice, arătând că, în orice caz, Transilvania nu va fi românească".[341] Subliniind că revizionismul, mai degrabă decât opţiunile politice, motivase schimbarea, el a menţionat în continuare că „unii

---

Fenyö (1972), p. 221.

340 Veress (1995), pp. 271-272; Macartney (1957), vol. II, pp. 200-202; Fenyö (1972), p. 221. Cele mai multe surse subliniază faptul că în condiţiile prezentate echipei lui Faragho solicitau retragerea din toate teritoriile acaparate după 1937 şi capitularea necondiţionată. Totuşi, faptul că forţele sovietice au onorat în mare măsură fostele angajamente sugerează că înţelegerea Atzél - Kuznetov era încă în vigoare. Delegaţia lui Faragho a încheiat negocierile pentru armistiţiu la 11 octombrie 1944. Hoensch (1996), p. 158.

341 Poncea şi Rogojean (2007), p. 41.

primari, care fuseseră agenţi ai serviciilor secrete [britanice], acum curtau tot ceea ce era sovietic”, în timp ce alţii, „precum [Ludovic] Iordache (Lájos Jordáky) şi cei din jurul lui”, continuau să predice revizionismul, făcând agitaţie în acest scop „la partid, în şcoli şi oriunde altundeva”.[342]

Această redistribuire masivă a agenţilor lui Horthy ca „luptători antifascişti” a permis Budapestei să insiste ca România să admită în sudul Transilvaniei aproximativ 200.000 de maghiari, pe care i-a caracterizat drept „victime” ale „represiunilor naţionale ale regimului Antonescu”.[343] Însă comisia germano-italiană a stabilit că numai 60.000 de maghiari (din totalul de 462.000) părăsiseră sudul Transilvaniei şi că „nu toţi pot fi consideraţi refugiaţi”:

Numeroşi maghiari au emigrat în Ungaria după Arbitrajul de la Viena, din proprie voinţă, din motive patriotice, unii dintre ei chiar înainte de intrarea trupelor maghiare în nordul Transilvaniei. Alţii au fost motivaţi de dorinţa de a fi cu familiile lor sau de perspectiva unor avantaje financiare, fără ca autorităţile române să exercite vreo presiune asupra lor.1

Autorităţile maghiare locale, acum fie comunişti, fie în coaliţie cu aceştia în „noi” organizaţii democratice (de exemplu, Uniunea Populară Maghiară, formată la 6 octombrie 1944, a absorbit o mare parte din Partidul Maghiar Transilvănean), erau deosebit de încrezătoare în sprijinul sovietic, datorită acordurilor anterioare. Astfel, spre exemplu, atunci când rectorul şi profesorii români,

342 Ibidem.

343 Memorandum of the Executive Committee of the Hungarian Popular Union of Northern Transylvania, Cluj, 12 martie 1945, Nastasă et. al. (2002), document 14, p. 67. Contrastul dintre politica românească pentru un armistiţiu în alb şi politica Cehoslovaciei de marcare a abuzurilor regimului Horthy oferă o puternică ilustrare a relaţiei speciale sovieto-ungare vizavi de România.

care fuseseră forţaţi să părăsească Universitatea din Cluj în 1940, s-au reîntors în 1944, cu un mandat oficial de preluare a conducerii, ei au fost pur şi simplu refuzaţi de Miskolczy, numitul Budapestei, care se aflase în fruntea eforturilor de „reprimare a culturii" româneşti în timpul războiului.[344] La cererea Ungariei – aceasta se întâmpla pe 14 octombrie 1944, când Ungaria lupta încă alături de Axă împotriva României şi a forţelor sovietice –, şeful de stat-major sovietic al Comisiei de Control Aliate din România (CCA), generalul Vinogradov, a plasat Universitatea şi administraţia acesteia, numită de Budapesta, „sub protecţia Armatei Sovietice" şi a ordonat Bucureştiului să nu se amestece.[345]

Administraţia civilă românească, numită după ce Transilvania a fost eliberată de forţele maghiare şi germane, la sfârşitul lui octombrie, a fost alungată rapid de autorităţile militare sovietice, la 11 noiembrie 1944. Sovieticii au instituit în schimb o administraţie militară bazată pe aceiaşi administratori civili maghiari şi şefi de instituţii numiţi iniţial de regimul de ocupaţie al lui Horthy.[346] În maniera deja cunoscută, Moscova trata România „aliată" ca pe inamic şi stabilea o coordonare „prietenească" cu „inamicul" maghiar din Axă, împotriva ei.

Sprijinul deschis al autorităţilor militare sovietice pentru menţinerea conducerii maghiare a constituit

344 Puşcaş (1995), p. 52. Comisia menţiona că 25 000 de funcţionari oficiali fuseseră transferaţi din Ungaria la posturi din nordul Transilvaniei, înainte de intrarea trupelor maghiare, dar nu oferă nici o indicaţie dacă transferurile fuseseră cerute sau impuse.

345 Ibidem.

346 Multe oficialităţi maghiare aflate în slujba dictaturii hortiste anticipau „confirmarea graniţelor de la 30 august 1940" şi nu numai că „nu au plecat odată cu retragerea armatei maghiare", ci au rămas „foarte influente" în nordul Transilvaniei. Ibidem, p. 13.

subiectul a sute de rapoarte din regiune, în perioada 1944 – 1947. Spre exemplu, cu o săptămână înainte de transferul pur formal al nordului Transilvaniei către autoritatea administrativă a Bucureştiului, spionajul militar raporta prim-ministrului român că activitatea revizionistă ungară „se manifesta pe deplin sub masca comunismului", în timp ce simbolurile naţionale româneşti continuau să fie ţinta ridiculizărilor şi a sancţiunilor legale.1 Era „interzisă" expunerea drapelului, şi „elevii de liceu care purtau culorile naţionale la butonieră erau arestaţi".[347] Românii erau „obligaţi să folosească numai limba maghiară în relaţiile cu autorităţile", intelectualii erau umiliţi în public şi etichetaţi drept fascişti, iar ofiţerii români şi soldaţii care îşi vizitau familiile erau „arestaţi, escortaţi pe străzi de organele civile ale Poliţiei Populare Ungare şi supuşi la munci forţate umilitoare în văzul populaţiei şi al comandanţilor militari sovietici".[348] Într-adevăr, autorităţile maghiare se bazau deschis pe sprijinul sovietic:

Cu orice ocazie, ungurii observau simpatia comandanţilor sovietici, căutând să-i convingă prin orice mijloace de sentimentele lor comuniste pentru a obţine diverse avantaje şi a-şi atinge scopurile iredentiste.

Raportul concluziona că „intensa propagandă revizionistă" se manifesta în continuare la reuniunile sindicatelor „democratice" maghiare, în timp ce Poliţia Populară Ungară continua să comită „tot felul de atrocităţi

---

347 1 martie 1945, Raportul nr. 590 201 al Secţiei II a statului-major (spionaj) către preşedintele Consiliului de Miniştri în 23 August 1944, vol. IV, document 1211, pp. 218-219; ASB, Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Cabinetul militar Sănătescu-Rădescu, dos. 38/1944-1945, f. 273-274.

348 23 August 1944, vol. IV, document 1211, p. 219. Raportul consemnează că „vicepre- fectul de Mureş a ordonat ca toată corespondenţa adresată prefecturii să fie scrisă numai în limba oficială maghiară".

şi ameninţări pentru a forţa populaţia românească să părăsească nordul Transilvaniei”.

Controlul sovietic şi realocarea Transilvaniei

Fără ştiinţa conducerii comuniştilor maghiari, Moscova hotărâse deja că, în timp ce Budapesta îşi va menţine privilegiile de supervizare şi intervenţie în nordul Transilvaniei şi, într-o oarecare măsură, chiar şi controlul administrativ, teritoriul nu va fi totuşi unit cu Ungaria. Existau două motive principale pentru această schimbare de poziţie. În primul rând, URSS, având acum în posesie Basarabia şi nordul Bucovinei prin propriile eforturi, nu mai avea nicio obligaţie faţă de Ungaria şi nici intenţia de a ceda Transilvania fără un câştig corespunzător. În al doilea rând, disoluţia Cominternului redusese drastic influenţa ungurilor asupra politicii sovietice din regiune. Statutul liderilor comunişti maghiari s-a transformat brusc din cel de aproape egali ai camarazilor sovietici de la Moscova, unde participau la formularea strategiilor şi a politicii pentru Estul Europei, la unul de subordonare clară deoarece, ca şefi ai partidelor naţionale, erau acum executanţi ai politicii Kremlinului. Iar acea politică, în special cea privitoare la realocarea teritoriilor şi la delimitarea frontierelor, era decisă acum doar de Moscova, numai în baza intereselor sovietice.

În 1944, pentru a cerceta problemele ordinii postbelice, Moscova a format comisia Litvinov, compusă din trei comisari adjuncţi pentru afaceri externe, prim-adjunctul Maxim Litvinov, Solomon A. Lozovski şi Dimitri Z. Manuilski, alături de câţiva experţi.1 Pe 5 iunie 1944, într-un document denumit *Despre Transilvania*, Litvinov le-a trimis lui Stalin, Molotov, Voroşilov şi Vişinschi evaluările asupra alocării viitoare a teritoriului românesc. „Cea mai bună” soluţie, argumenta el, era „recunoaşterea statutului de independenţă a Transilvaniei, în afara oricăror alianţe şi federaţii”.

Astfel, rămânând un sâmbure de conflict între cei doi vecini, România şi

Ungaria, ea nu va putea exista fără patronajul unui stat vecin puternic, în acest caz URSS, care are frontieră comună cu aceasta.[349][350]

Pe 8 iunie, când s-a întrunit comisia, Litvinov a deschis discuţiile menţionând că statu-quo-ul care acorda Transilvania Ungariei nu putea fi menţinut, din moment ce fusese hotărât de Hitler. Posibilitatea de a ceda întreaga Transilvanie Ungariei era, de asemenea, „exclusă". România ar putea aspira la ea numai „în schimbul renunţării totale şi definitive la

Basarabia şi Bucovina" şi „cu garantarea controlului nostru total asupra politicilor viitoare ale României", posibilitate care ar permite URSS „să obţină atât baze [militare], cât şi control" asupra ţării. Litvinov a subliniat că independenţa Transilvaniei „ar putea fi temporară, până când vom ajunge la un acord cu Ungaria sau cu România, sau pe termen lung, ţinând cont că acest stat mic ar avea nevoie de un protector, care nu poate fi altul decât

---

349 Manuilski era unul dintre colegii lui Rakovski din perioada Rumcherod, 1917 - 1918, de la Odessa, care condusese operaţiunile împotriva României. La sfârşitul anilor 1930 el era autoritatea Cominternului „în problemele referitoare la România şi la Partidul Comunist Român" şi conducea operaţiunile antiromâneşti legate de Basarabia. Văratic (2000), document 7, p. 60. El era, de asemenea, un „colaborator apropiat" al lui Ernö Gerö. Szekely (2004), p. 35. Lozovski era bunicul viitorului ministru de interne, generalul Mangano Deschanels, şi, totodată, asociatul lui József Péter (J. Peters), şeful spionajului maghiar în SUA în perioada 1928 - 1938. Lozovski a declarat la comisia Litvinov că „a trebuit să omorâm mai multe sute de mii de români în acest război, dar se pare că nu a fost de ajuns". Haynes şi Klehr (2000), p. 60; Weinstein şi Vassiliev (2000), p. 38.

350 Vasile Şandru, „Conexiunea moscovită a problemei transilvane", Magazin istoric, nr. 10 (octombrie), 2000. Vezi şi Islamov şi Poliakova (2000), document N7 şi N8.

Uniunea Sovietică, cea mai apropiată mare putere”.1 S-a căzut de acord că independenţa era „cea mai bună” soluţie.[351] Rezumând decizia lor, Litvinov a subliniat că „dependenţa României de noi va fi chiar mai mare dacă Transilvania va rămâne un stat de sine stătător, iar transferarea sa viitoare la România va depinde de noi”.[352]

După ocuparea nordului Transilvaniei de către Ungaria, în vara lui 1940, Cominternul ordonase tuturor comuniştilor rezidenţi să intre în Partidul Comunist Ungar, resubordonând aripa transilvăneană a PCR la PCM. Moscova a făcut acelaşi lucru pe o bază mult mai selectivă, în privinţa aripii basarabene, ordonându-le, spre exemplu, lui Leonte Răutu şi lui Alexandru Bârlădeanu, acum din nou cetăţeni sovietici, să plece la Moscova.[353] Cominterniştii din Transilvania de nord aflaţi la Moscova, precum Vasile Luca şi Valter Roman, figuri proeminente în efortul de propagandă sovietic (lui Luca i se atribuie fondarea staţiei de radio în limba română a Cominternului, România Liberă, Roman fiind redactor), erau acum mult mai orientaţi către partidul maghiar. De aceea, nu este surprinzător că Luca milita împotriva reanexării nordului Transilvaniei sau că Roman, la sfârşitul lui iulie 1944, aducea comisiei argumente în favoarea „acordării independenţei Transilvaniei”, ca fiind soluţia „cea mai adecvată” şi care nu se putea realiza decât dacă „bazinul

---

351 Tatiana Pokivailova, „1944. Transilvania pe Masa Comisiei Litvinov“, nr. 1 (ianuarie) 1998, Magazin istoric; Volokitina, Islamov şi Poliakova (2000), document N7, 8 iunie 1944.

352 Litvinov a adăugat în încheiere că „ar corespunde mai bine autodeterminării popoarelor“. Discuţia a indicat că, practic, nimeni din Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe nu se simţea deosebit de afectat de înţelegerile acordului de armistiţiu care stipulau restituirea „Transilvaniei (sau a unei mari părţi din ea)“ României şi evacuarea teritoriului ocupat de Ungaria.

353 Deletant (1999), p. 24. Cominterniştii de la Moscova aveau deja cetăţenia sovietică. Bârlădeanu nu s-a întors în România până în 1946.

dunărean se va afla sub tutela guvernului sovietic”.[354]

La mijlocul lui 1944, Stalin încă se juca cu ideea unei federaţii în legătură cu Transilvania, care constituia de asemenea o cedare în favoarea Budapestei, aducându-i suveranitatea parţială în regiune.1 Ca o ironie însă, fără a se intenţiona aceasta, succesul propagandei maghiare în convingerea cercurilor de la Londra şi de la Washington să sprijine o federaţie Ungaro-Transilvano-Română (Danubiană) a discreditat total ideea în faţa lui Stalin, considerând-o ca fiind o „conspiraţie occidentală”.[355] Cu ideea federaţiei pentru nordul Transilvaniei exclusă şi o independenţă totală posibil să provoace viitoare complicaţii internaţionale, singura soluţie rămasă, din perspectiva Kremlinului, a fost protectoratul autonom al cărui statut nepermanent acorda Moscovei continuarea influenţei şi a controlului. Ungaria şi România (ungurii şi românii din Transilvania) vor fi obligaţi să intre în competiţie pentru favorurile sovieticilor dacă vor dori să influenţeze statutul final al regiunii. De aceea, Moscova îşi sprijinea propriile interese şi, în acelaşi timp, îşi demonstra înţelegerea faţă de Budapesta, atunci când într-o întâlnire de 15 minute de la Târgu Mureş, pe 11 noiembrie 1944, autorităţile militare sovietice au înlocuit fără multe vorbe administraţia românească proaspăt instalată şi le-a ordonat „să elibereze întreg teritoriul

---

354 AVP RF, fond 06 (secretariatul lui VM. Molotov), op. 6, mapa 14; Scrisoarea deschisă a lui Tofic M. Islamov către Petre Roman,.Novaia Inoveisaia istoria, 19 august 2000. Roman pare să sugereze că „problema este o reminiscenţă a germanilor de pe Volga“, „ar putea fi rezolvată în acelaşi fel“, adică prin deportări în masă. Pe 29 iulie comisia a reiterat că independenţa „ar fi cea mai bună“. Islamov şi Poliakova (2000), document N8.

355 Cu toate că a respins o federaţie balcanică între Iugoslavia şi Bulgaria, el i-a spus lui Tito „că o federaţie ar trebui formată între România şi Ungaria“. Milovan Djilas, Conversations with Stalin, Cambridge MA, Harvard University Press, 1963, p. 177.

Transilvaniei”.[356] Acum soluţia temporară – administraţia militară sovietică – fusese aplicată.

Făcându-se ecoul concluziilor comisiei Litvinov, Comisarul Poporului pentru Afaceri Externe al RÂSFR, anterior însărcinat cu afaceri în România, A.I. Lavrentiev, a subliniat, la 6 decembrie 1944, că dorinţa Bucureştiului de a reîncorpora Transilvania era „singurul factor important de influenţă asupra guvernului”, nu numai în privinţa îndeplinirii datoriilor reparatorii, ci şi asupra „politicii interne şi externe a României”.[357] Odată intrată în posesia provinciei, influenţa sovietică asupra politicilor sale interne şi externe se va disipa rapid. Această opinie era împărtăşită de agenţii Moscovei din PCR (care formau, probabil, majoritatea conducerii PCR în acea perioadă). După cum sublinia Ana Pauker în faţa reprezentanţilor partidului la Cluj, în ianuarie 1945, „situaţia administrativă din nordul Transilvaniei este foarte utilă pentru

O democratizare rapidă a regiunii”, dar numai „până la integrarea în statul român”.1

La sfârşitul lunii, autorităţile militare sovietice au început să fluture propuneri referitoare la un protectorat sovietic pe termen lung. Lavrentiev, de exemplu, i-a trimis lui Vişinschi propunerea şefului Directoratului Politic al Frontului Ucrainean II de creare „a unui comisariat în nordul Transilvaniei, numit de autorităţile militare sovietice din rândul populaţiei locale (neromâneşti)”.[358] În decembrie, Statul-Major al Armatei Roşii menţiona că, din

---

356 Constantin Hlihor şi loan Scurtu, Armata Roşie în România, Iaşi, Centrul pentru Studii Româneşti, 2000, p. 54.

357 Hlihor şi Scurtu (2000), pp. 71-72; Arhiva Secţiei de istorie orală a Radiodifuziunii Române, 281, doc. 1 109.

358 ANIC, Fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 3, 1945, f. 7; Tamas Lönhárt şi Virgiliu Ţârău, „Minorities and Communism in Transylvania (1944 - 1947)“, în Csaba Lévai şi Vasile Vese, editori, Tolerance and Intolerance in Historical Perspective, Pisa, Plus-Univeristá di Pisa, 2003, p. 29.

punct de vedere tactic, „transferul nordului Transilvaniei către România” va înlătura singurul „stimulent” pentru continuarea sacrificiului militar românesc în afara graniţelor şi, de aceea, „nu este în avantajul nostru”. Contribuţia militară a României la operaţiunile conduse de sovietici va însemna implicarea a peste 538.000 de ostaşi, care au suferit peste 167.000 de pierderi.

Asalturi deschise, manevre clandestine

Suveranitatea românească asupra Transilvaniei a fost atacată pe diverse fronturi, de la Budapesta, din URSS, de agenţi sovietici şi unguri şi chiar din cadrul PCR. La sfârşitul lui decembrie, reprezentantul PCR din reînfiinţatul Comitet Regional Cluj, Nicolae (Miklós) Goldberger, raporta că „în acest moment nordul Transilvaniei nu aparţine nici Ungariei, nici României”. Apoi, el acuza „administraţia trimisă de guvernul de la Bucureşti” că este „o administraţie de colonizare, reacţionară şi fascistă, ceea ce armata sovietică eliberatoare nu va admite” şi pretindea că proletariatul român şi maghiar solicitau „o Transilvanie independentă care, având frontieră comună cu URSS, ar putea fi inclusă în Uniunea Sovietică”.[359] În iunie 1945, ministrul de interne pregătit de NKVD şi şef al organelor de securitate, Teohari Georgescu, informa guvernul român că Transilvania nu va putea fi recâştigată decât „ca parte constitutivă a Uniunii Sovietice”, primind o dezaprobare puternică din partea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.1

La începutul anului 1945, autorităţile maghiare de la Cluj au creat un parlament independent pentru „Nordul

359 Ibidem.

Transilvaniei Liber şi Independent”.[360] Au fost formate „poliţia populară” maghiară şi organizaţiile rurale de jandarmi, în mare parte prin schimbarea denumirii instituţiilor hortiste care operaseră între 1940 – 1944.[361] Aceleaşi autorităţi locale au respins administraţia românească şi au solicitat opiniei publice să facă acelaşi lucru, au întreprins raiduri la posturile româneşti de jandarmi şi au revitalizat organizaţiile paramilitare hortiste, în primăvara şi vara lui 1945.[362]

În Zalău, judeţul Sălaj, ţintă principală a eforturilor de colonizare ale guvernului Horthy, prin organizaţiile baronului Atzél, adunarea maghiară din comuna Borla a decis să „nu acorde nicio asistenţă, de niciun fel, jandarmilor români şi autorităţilor locale”, avertizând populaţia „să nu le vândă mâncare” şi declarând că aceia care vor încălca embargoul „vor fi consideraţi trădători ai cauzei maghiare”.[363] La sfârşitul lui iulie, la Reşiţa, UPM a formulat o plângere către „Comandamentul Sovietic, afirmând că guvernul român sabota dispoziţiile Convenţiei

---

360 NARA, Modern Military Branch, RG 319, 336 Rumania/section VI, Operations Division, Report of General Schuyler on 6.VI.45, cabinet meeting, 14.VI.45. Schuyler notează că raportul a fost confirmat de „două surse de încredere“ şi constituiau „prima sugestie oficială a unui oficial guvernamental că statul român ar profita din pierderea independenţei politice“. Raportul a menţionat greşit Transilvania ca Transnistria, şi pe Gheorghiu-Dej ca Ghoorghiu Dej. Groza a protestat, de asemenea.

361 Ibidem, documentele 10, 13 - 15; ASB, Inspectoratul General al Jandarmeriei (IGJ), dos. 393/1945, f. 5 şi Preşedinţia Consiliului de Miniştri, stenograme, dos. 3/1945, f. 127-153; ASC, SSI, ’ Cluj-Turda, Biroul de Cenzură, dos. 9/1944-1947, f. 105, 108; Arhiva Societatea Muzeului Ardelean, fond Demeter János, nepaginate.

362 Nastasă et. al. (2002), documente 28, 33, 37, 49, 50, 52, 53. ASB, IGJ, dos. 20/1945, f. 410-413, dos. 25/1945, f. 10, 44, 47, 56 şi dos. 40/1945, f. 118; ASC, Inspectoratul de Poliţie Cluj, fond 209, dos. 160/1945-1946, f. 33.

363 Ibidem, document 29; ASB, IGJ, dos. 25/1945, f. 111.

de Armistiţiu referitoare la deconcentrarea trupelor şi că armata română se ascundea în munţi.[364] În august, autorităţile militare sovietice i-au sprijinit pe „muncitorii” maghiari de la Cluj care au atacat un ofiţer ce înălţa drapelul românesc, în timpul unei parade militare pentru întoarcerea unei unităţi de pe front.[365]

La mijlocul lui august, mai mulţi şefi ai poliţiei şi comisari din regiunea Trei Scaune şi Sfântu Gheorghe, precum şi fostul primar şi viceprimar din Covasna se numărau în grupul de 10 persoane arestate de jandarmii români, împreună cu o captură de arme, muniţie şi explozivi care fusese ascunsă în biroul primarului, un birou local al PCR, şi la comisariatul de poliţie din Târgu Secuiesc. Conform anchetatorilor:

Organizaţia – răspândită pe teritoriul regiunilor Ciuc, Odorhei şi Trei Scaune – urma să atace armata şi autorităţile române în cazul unui conflict armat între marile puteri […] De asemenea, a întocmit un memorandum către URSS (domnului Viaceslav [sic] Molotov prin care solicita autonomia Transilvaniei sau alipirea acesteia la URSS.1

„Armele, muniţia şi explozivii au fost predate delegatului Consiliului de Control Aliat din România, ca pradă de război, în timp ce arestaţii au fost eliberaţi” la intervenţia sovieticilor, după ce conducătorul lor „a declarat că armele fuseseră colectate pentru a fi utilizate împotriva fasciştilor”.[366] În septembrie, localnici unguri au atacat jandarmii români din Oradea, apelând la autorităţile sovietice să îi ajute, în timp ce la Carei „au demonstrat cu steaguri ungureşti împotriva Maiestăţii Sale Regele şi a armatei române, după care au mers la Comandamentul

364 Ibidem, document 52; ASB, IGJ, dos. 20/1945, f. 410-413.

365 Ibidem, document 32; ASB, IGJ, dos. 20/1945, f. 56.

366 Ibidem, document 52, ASB, IGJ, dos. 20/1945, f. 410-413. Prenumele lui Molotov era Viaceslav.

Sovietic şi au cerut înrolarea în armata sovietică”.[367]

Între timp, autorităţile militare sovietice din Ucraina solicitau alte teritorii româneşti. Generalul Nikita Hruşciov, care în 1944 era atât şef al Ucrainei, cât şi şeful Directoratului Politic de pe Frontul Lucrainean, a recunoscut ulterior că a furnizat suport logistic pentru „detaşamentele armate organizate” conduse de militantul cehoslovaco-ucrainean Ivan Ivanovici Turianiţa, care „a preluat controlul peste câteva regiuni, ce aparţinuseră înainte de război de regatul României”, pentru a le include în Ucraina sovietică.[368] După ce observa că românii erau „foarte nemulţumiţi de acest lucru”, Hruşciov a declarat „în glumă” că „Turianiţa a început să se angajeze în activităţi expansioniste”.[369]

Hruşciov era deosebit de modest. Împreună cu un grup de camarazi, printre care adjunctul său, generalul Leonid Brejnev, şeful NKVD pentru

---

367 Ibidem, document 52, ASB, IGJ, dos. 20/1945, f. 410-413. Autorităţile române nu au putut stopa aceste incidente care au continuat în 1946 şi în 1947. Pe 8 februarie 1947, de exemplu, aproximativ 600 de persoane „au atacat comisariatul de poliţie din Gheorgheni-Ciuc şi au eliberat cinci criminali de război unguri, inclusiv pe preotul romano-catolic, Ignatiu László, care au fost trimişi la Tribuna Poporului din Cluj“. Ibidem, document 121; ASB, Direcţia Generală a Poliţiei, dos. 46/1945, f. 1-49.

368 Hruşciov (2005), volumul I, p. 610.

369 Op. cit., p. 611.

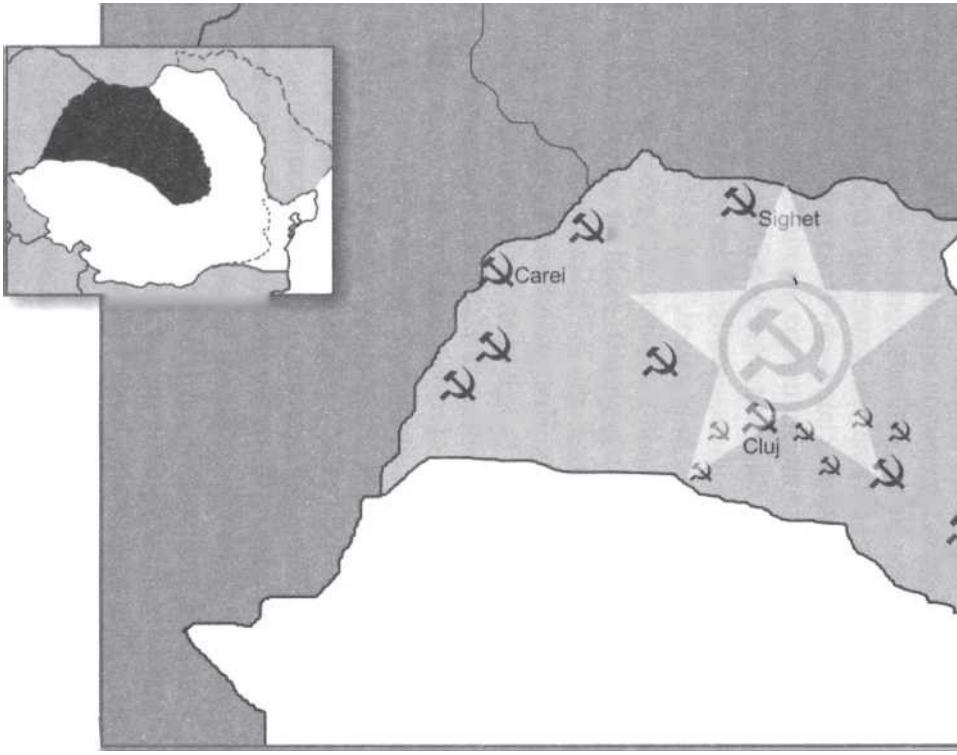

Acţiuni separatiste sub administraţia militară sovietică.

1944 – 1947

mammmm

Salard

Oradea

Satu Mare

Maramureş

Zalău

Târgu Mureş

Miercurea Ciu

Odorhei

Sf. Gheorghe lovasni

Incidente, ciocniri şi mişcări separatiste

Harta 17

Ucraina, Ivan Sevrov şi generalul A.A. Episev, a condus o mişcare secesionistă în Maramureş, parte a teritoriului inclus în nordul Transilvaniei ocupate, la graniţa ucraineană.1 În ianuarie 1945, un autodeclarat „Consiliu al Poporului" al ucrainenilor din regiunea Sighet, cu complicitatea comandantului sovietic din zonă, maiorul Zaharenko, a solicitat anexarea Sighetului la Ucraina şi a ameninţat majoritatea românească că, în cazul în care nu sprijină unirea, „vor fi arestaţi, deportaţi sau ucişi".[370] De asemenea, comuna Salard din Maramureş a cerut autorităţilor militare sovietice să „confirme independenţa Transilvaniei şi alăturarea la Uniunea Sovietică", argumentând că anexarea fie la România, fie la Ungaria „nu va asigura niciodată pacea pentru poporul transilvănean".[371] Autorităţile maghiare nu au fost mai puţin productive. De exemplu, la sfârşitul lui iulie, Uniunea Tineretului Comunist maghiar (UTC) din Sfântu Gheorghe a strâns „semnături prin care se solicita ca nordul Transilvaniei să fie transferat sub protectorat sovietic".[372]

Internaţionalizarea problemei Transilvaniei

Sprijinul consistent acordat de Stalin în perioada interbelică pretenţiilor teritoriale ale Budapestei le-a dat

---

370 NARA, RG 59, Research and Analysis Branch, Office of Strategic Services, Report #3013.5, Secessionist Movement in Maramureş (Transylvania), 24 mai 1945; Scrisoarea deschisă a lui T.M. Islamov către Petre Roman, .Novaia i noveisaia istoria, 19 august 2000. Toţi cei trei se identificau îndeaproape cu Ucraina. Episev provenea din Odessa şi atât Hruşciov, cât şi Brejnev şi-au petrecut primii ani din carieră în Ucraina (Brejnev a fost chiar înregistrat ca ucrainean până în 1952). Hruşciov, de asemenea, a fost comisar politic în armata bolşevică pe Frontul de Sud, în perioada Primului Război Mondial, atunci când directoratul politic era condus de Rakovski, iar frontul era comandat de generalul, pe jumătate român, Frunze.

371 Volokitina, Islamov şi Poliakova (2000), doc. N81; AVP RF. F o125, op. 33, D. 22,
LI. 47-51.

372 Nastasă et. al. (2002), document 30; ASB, IGJ, dos. 20/1945, f. 38.

cominterniştilor unguri convingerea că ţara lor „va păstra Transilvania” după război.[373] Menţinerea autorităţii în regiune, ca rezultat al înţelegerilor sovieto-maghiare, i-a favorizat în continuarea atingerii acestui scop, iar comportamentul sovietic în regiune şi la Moscova le-a alimentat aspiraţiile. În consecinţă, atitudinea lor publică referitoare la ceea ce ei considerau „o înţelegere încheiată” nu era falsă. La congresul naţional al partidului din mai 1945, de exemplu, conducătorii acestuia au „utilizat un limbaj naţionalist extrem” în sublinierea pretenţiilor teritoriale asupra Transilvaniei, în ciuda transferului ei formal către administraţia românească, în urmă cu două luni.1

În aprilie 1946, Budapesta a solicitat aprobarea lui Stalin pentru a ridica aceste pretenţii pe plan internaţional. Confirmând „posibilitatea ridicării problemei teritoriale”, Stalin a adoptat „o atitudine pozitivă” faţă de propunerea primului-secretar Mátyás Rákosi ca „o parte (22.000 de km pătraţi) din Transilvania să fie transferată Ungariei, fără ca România să sufere prea mult”.[374] La sfatul lui Stalin şi, credeau ei, cu sprijinul acestuia, conducătorii maghiari au argumentat Bucureştiului că

373 Ivo Banac, editor, The Diary of Georgi Dimitrov 1933-1949, New Haven, Yale University Press, 2003, p. xxxv. Vezi şi László Borhi, Hungary in the Cold War, 1945-1956: Between the United States and the Soviet Union, Budapesta, Central European Press, 2004, pp. 77, 86. Borhi subliniază cazul, sugerând că Rákosi et. al. dorea să-şi elimine rivalii prin aceste promisiuni, altfel nu ar fi făcut asta. Vezi şi Csaba Békés, „The Communist Parties and the National Issue in Central and Eastern Europe (1945 - 1947): An Important Factor Facilitating Communist Takeover in the Region“, în 6Martie 1945: începuturile comunizării României, Bucureşti, Editura Enciclopedia, 1995, pp. 245-253.

374 Hoensch (1996), p. 165. Vezi şi Martin Mevius, Agents of Moscow: The Hungarian Communist Party and the Origins of Socialist Patriotism 1941-1953, Oxford, Oxford University Press, 2005.

cesiunea voluntară a teritoriului transilvănean va fi spre beneficiul tuturor şi va contribui la „întărirea democraţiei în Ungaria”, smulgând „arma revizionismului din mâinile reacţiunii”. Budapesta s-a oferit să implementeze transferul în secret, precedându-l cu o campanie de propagandă intensă, astfel încât vestea transferului „să nu cadă ca un trăsnet”. Condamnând atitudinea de respingere a României ca fiind „prea rigidă”, Budapesta şi-a menţinut părerea că „rectificarea graniţelor este necesară pentru consolidarea regimului democratic din Ungaria”.[375]

La începutul lui mai 1946, Ştefan (István) Szirmai, un fost membru al PCR care se transferase în partidul maghiar, a vizitat biroul PCR de la Cluj şi a reafirmat pretenţia Budapestei „pentru câteva zone de pe teritoriul românesc şi autonomie pentru regiunea secuiască”.[376] Colegii din PCR au contraargumentat că, de fapt, o astfel de mişcare „ar slăbi democraţia” şi „ar avea drept consecinţă directă expulzarea maghiarilor din România”, aşa cum făcuseră cehii cu peste 200.000 de maghiari. Încrezător în sprijinul Moscovei, Szirmai a răspuns că Budapesta „avea motive serioase pentru ridicarea problemei revizuirii frontierelor” şi va continua să ceară „retrocedarea unor teritorii”.1 Importanţa acestei linii strategice e sugerată de faptul că Szirmai a rămas unul dintre cei mai mari specialişti în agitaţie şi propagandă de la Budapesta, timp de aproape 30 de ani.

Conducerea maghiară a pus la cale o campanie psihologică pe termen lung, foarte asemănătoare cu cea dusă în perioada interbelică de Liga Revizionistă, permiţând Federaţiei Mondiale a Maghiarilor, a lui Horthy,

375 Ibidem.

376 Nastasă et. al. (2002), document 107; ASB, CC al PCR Cancelarie, dos. 36/1946,
f. 1-2.

să-şi continue operaţiunile.[377] La sfârşitul lui mai, ambasadorul Budapestei la Moscova a prezentat pretenţiile Ungariei asupra Transilvaniei, comisarului adjunct pentru relaţii externe, Lozovschi, şi a raportat că eforturile paralele de lobby pe lângă alţi reprezentanţi străini pentru acceptarea necesităţii transferului de teritoriu nu avuseseră succes pentru că „până acum am repetat constant prietenia şi încrederea în guvernul român", iar o întoarcere „abruptă" era „dificil de înţeles pentru diplomaţii străini".[378]

În timp ce ideea „autonomiei teritoriale" nu era acceptabilă din cauza exploatării aceluiaşi motiv de către Hitler în regiunea sudetă din Cehoslovacia, ambasadorul era încrezător că vor „reuşi să-i facă pe străini să înţeleagă necesitatea reanexării maghiarilor din zona de frontieră Satu Mare, împreună cu alte oraşe", cu poveşti şi dovezi ale „persecuţiei" şi prin regizarea campaniei lor ca pe una „de apărare a minorităţilor".[379] Conducerea partidului a fost de acord. După cum nota Ernő Gerö, partidul „va trebui să sublinieze mai degrabă drepturile maghiarilor decât cele teritoriale".[380] Dovezile „privind persecutarea minorităţilor", continua ambasadorul, îi vor mobiliza pe diplomaţii străini, „dar avem nevoie mai întâi de probe". Până la sfârşitul deceniului, Budapesta a înfiinţat primul grup de studii etnice pentru a produce probele necesare.

---

377 Ibidem; p. 345. Révai a ridicat pretenţiile teritoriale ale Ungariei în discursul publicat în ziarul oficial al partidului Szabad Nép, 28 aprilie 1946. În mai 1946 ziarul a fost rede- numit Népszabadság.

378 Nastasă et. al. (2002), document 110, pp. 357-358; MOL, KÜM, XIX-J - 1-a-Rom- IV - 135 - 1540 - 1946, f. 220-226. El mai nota că statele cel mai puţin informate despre situaţia din zonă „tind să fie cele mai receptive la solicitările noastre", identificând America Latină (în special Mexic), Canada, Egipt şi Irak.

379 Ibidem, document 110, pp. 356-357; MoL, KÜM, XIX-J-1 -a-Rom-IV-135-1540-1946, f. 220-226.

380 Mevius (2005), p. 119.

Menţionând că „una dintre metodele de a influenţa opinia publică diplomatică” era „trimiterea de broşuri către toate ambasadele”, ambasadorul recomanda în continuare tipărirea de broşuri „despre situaţia maghiarilor din Cehoslovacia şi din România”.1 De fapt, ambasadorul pleda pentru revigorarea campaniei interbelice duse de Budapesta şi de Moscova pentru subminarea legitimităţii administraţiei româneşti din Transilvania, respectiv din Basarabia. În acest context, este foarte interesant de menţionat că interlocutorul ambasadorului, Lozovschi, al cărui nepot va deveni apoi ministru de interne al Ungariei, a fost implicat în operaţiuni practic identice vizavi de Basarabia, ca membru al secţiei române a Cominternului, care conducea secţiunea basarabeano-română de la Odessa, precum şi societăţile basarabene din Europa şi SUA.[381][382]

Colectarea, crearea şi distribuirea „probelor persecuţiei” au devenit un element central al demersului Ungariei pentru pretenţiile teritoriale. După cum raporta Inspectoratul General al Poliţiei române, era o practică comună ca plângerile să fie adresate:

[…] nu autorităţilor române, ci Uniunii Populare

---

381 Nastasă et. al. (2002), document 110, pp. 357-358; MOL, KÜM, XIX-J - 1-a-Rom- rV - 135 - 1540 - 1946, f. 220-226. Prima publicaţie a fost Le probleme hongrois par rapport à la Roumanie, publié par le Minister des Affaires Etrangers de Hongrois, Budapesta, 1946.

382 Vitalie Văratic, Preliminarii la raptul Basarabiei şi nordul Bucovinei, Bucureşti, Libra, 2000, mai ales documentele 7, 48 şi 77, pp. 60, 189-190, 247-249. Vezi şi Ia.M. Kopanski, Ob- shestvo bessarabtsev v SSSR i soiuz bessarabskikh emigratnoye (1924-1940), [Societatea Basara- benilor din URSS şi Uniunea Basarabenilor Emigranţi], Chişinău, 1978, pp. 24-27. Ca exemplu al activităţii efectuate pentru audienţa internă, vezi Direcţia Generală a Arhivelor, „Ilegalităţi româneşti în Basarabia (1918)“, Krasnii Archiv. Istorischeskii jurnal, 100, tom 3, 1940, pp. 64-89. Pe perioada războiului, Lozovski a fost responsabil cu propaganda Axei. Talbot (1970), pp. 259-260.

Maghiare, care face investigaţii, păstrează originalele plângerilor şi înaintează copiile autorităţilor române. Plângerile sunt în general exagerate sau inventate, fiind utilizate doar ca dovezi ale oprimării maghiarilor. UPM nu monitorizează rezultatul intervenţiilor făcute de autorităţile române.[383]

Şablonul plângerilor extravagante urmate de dezinteresul studiat faţă de reacţia constructivă a României urma să devină ceva obişnuit. În căutarea de a eticheta administraţia românească drept abuzivă, UPM nu a fost deloc interesată de dorinţa acestor autorităţi de a rezolva plângerile maghiarilor transilvăneni. Neînregistrând reacţia pozitivă oficială, puteau să o prezinte drept ostilă şi, implicit, abuzivă.

„Criza de identitate" maghiaro-transilvăneană

Pe lângă problemele prezentate de autorităţile militare sovietice şi de conducerea locală recalcitrantă, precum şi de vicisitudinile preluării comuniste în general, controlul Partidului Comunist Român în nordul Transilvaniei era blocat în continuare de rezistenţa comunistă atât în propriile rânduri, cât şi de cea a comuniştilor de la Budapesta. Trecerea „aripii transilvănene" a comuniştilor la PCM, în perioada războiului, nu a fost niciodată anulată de Comintern înainte de disoluţia sa formală, făcând aproape imposibilă trasarea unei linii clare între PCR şi PCM la venirea în Transilvania, la sfârşitul anilor 1940.1 Pe lângă crearea unei „crize de identitate" cu ramificaţii politice serioase, această ambivalenţă a permis Budapestei să recruteze semideschis unguri transilvăneni, cu scopul folosirii lor

383 Nastasă et. al. (2002), document 121, p. 416; ASB, Direcţia Generală a Poliţiei, dos. 46/1945, f. 1-49. Acest lung raport oferă o privire asupra organizaţiilor clandestine ale Ungariei din perioada 1944 - 1946. Fabricarea de plângeri pentru consumul sovietic era practicată cel puţin din 1945. O bună descriere este oferită în Ibidem, document 52, pp. 177-180.

pentru transferarea suveranităţii regiunii către Ungaria. Aceste recrutări erau efectuate de membrii transilvăneni ai Partidului Comunist Maghiar, mulţi dintre ei fiind la un moment dat membri ai PCR, şi de către „vechi bolşevici" (unii dintre ei tot de origine transilvăneană), cunoscuţi cu relaţii influente la Moscova.

În martie 1946, de exemplu, fostul membru al PCR, Szirmai, i-a susţinut fervent pe ungurii comunişti de la Cluj în ideea că „organizaţia transilvăneană nu trebuie să adere la PCR".[384] În aprilie, şeful propagandei maghiare, József Révai, a rememorat în ziarul oficial al PCM că în perioada războiului, la postul Radio Kossuth, condus de Comintern:

[...] am propus cercurilor conducerii maghiare din acea perioadă să părăsească alianţa cu Germania şi să atace armat România. Acest prim pas, indiferent cât de periculos, ar fi însemnat salvarea Ungariei şi, chiar mai important, obţinerea Transilvaniei.1

În timp ce eşecul de a acţiona la timp costase Ungaria Transilvania, a continuat Révai, existau speranţe de rectificare la conferinţa de pace, dacă Ungaria ar obţine, în primul rând, „sprijinul Uniunii Sovietice".

Atunci când, la sfârşitul lui mai 1946, Conferinţa de la Paris a miniştrilor de externe a anunţat intenţia de a anula Pactul Hitler-Stalin şi de a returna Transilvania României, Révai a insistat cu îndârjire că hotărârea „nu

---

384 Dimitrov include această notă în jurnalul său: „. Morozov, Feodorov, Georgiev despre transferul grupului românesc. Am controlat pregătirile pentru transfer. Confirmarea transferului la 11 iunie". Consemnarea lui Dimitrov (1997) pentru 11 iunie 1943: „Clar, unele grupuri româneşti au fost transferate de la o entitate la alta, la mijlocul lui 1943, dar nu la Partidul Comunist Român". Dimitrov notează în aceeaşi zi că NKVD solicitase serviciile de comunicaţii radio ale Comintern. In acea perioadă, Vsevolod T Feodorov conducea Direcţia Generală 8 a NKVD şi Ivan I. Morozov era ofiţer superior la GRU. Vezi şi Banac (2003), p. xxxvi. Totuşi, Feodorov şi Morozov sunt nume foarte folosite în Rusia.

era definitivă, că numai negocierile de pace vor decide”.[385] Totodată, cominternistul Zoltán Vass, membru al CC al PCM, a pretins că, „potrivit tuturor probabilităţilor, Transilvania va aparţine Ungariei”.[386] József Dudás, însoţitorul lui Atzél de la negocierile cu Kuzneţov, a vizitat sediul de la Cluj al partidului „ca emisar al PCM” şi a întrebat: „Este adevărat că vom lupta ca Transilvania să devină republică autonomă?”[387]

Un astfel de blocaj, condus de vechii bolşevici prizonieri de război, care formau o parte a coloanei vertebrale a Cominternului, a avut un sever impact divizant asupra comuniştilor etnici maghiari din Transilvania. Sentimentul general printre membrii maghiari ai PCR era că „noi nu suntem reacţionari, dar dacă asta doresc comuniştii unguri, de ce să nu ne-o dorim şi noi?”[388] În martie 1946, de exemplu, Teofil Vescan, unul dintre cei patru instructori desemnaţi de Comitetul Central al PCR să conducă organizaţiile de partid din Transilvania, apăra linia Partidului Comunist Ungar spunând că „Partidul Comunist din Transilvania nu trebuie să intre în PCR”.1 Secretarul organizaţiei PCR Cluj, Lajos Jordáky, considerat extremist chiar şi de către comuniştii maghiari transilvăneni pentru „şovinismul făţiş” şi „atitudinea ostilă chiar şi în probleme minore faţă de populaţia românească”, s-a asigurat ca linia „Transilvania de nord – o ţară independentă” să fie „difuzată până la baza

385 József Révai, „Asupra păcii maghiare“, SzabadNép, 28 aprilie 1946; Arh. St. Bucureşti, CC al PCR Relaţii Externe, dosar 6.1946, f. 2-9; Nastasă et. al. (2002), document 107, p. 329.

386 Nastasă et. al. (2002), document 109, p. 343.

387 Ibidem, p. 350. Dudás fusese de asemenea membru al aripii transilvănene a PCR înainte să treacă la PCM în perioada ocupaţiei din 1940-1944. A devenit din nou cunoscut în 1956.

388 Nastasă et. al. (2002), document 109, p. 341; ASB, CC al PCR/Cancelarie, dos. 36/1946, f. 2-35.

partidului”. [389]Miklós (Nicolae) Goldberger, secretarul de regiune al PCR, a mers „cu curentul şovinist ungar”, alături de subordonaţii săi Vescan şi Jordáky.[390]

Problema nu se limita în întregime la maghiarii transilvăneni. De ani de zile, aripile dobrogeană şi basarabeană, precum şi cominterniştii de la Moscova propagau „necesitatea” secesiunii teritoriului românesc, legitimând această poziţie în rândurile partidului. Consecinţa acestei „crize de identitate” transilvănene s-a reflectat deschis în regiune. La Târgu Mureş, de exemplu, autorităţile locale au înălţat un drapel roşu şi drapelul Sfântului Ştefan (steagul regatului maghiar), dar nu şi pe cel românesc, în timp ce la sediul PCR din Târgu Mureş „era prezent portretul lui Rákosi, dar nu şi cel al regelui, obligatoriu pentru instituţiile publice”.[391] Demonstraţiile împotriva autorităţilor administrative şi legislative româneşti au continuat, precum şi practica UPM de a face plângeri „în numele populaţiei maghiare din Transilvania şi împotriva autorităţilor române” direct la autorităţile militare sovietice din ACC.[392]

Nici sprijinul manipulativ al lui Stalin pentru agenda Budapestei nu a clarificat situaţia. Conducătorul sovietic le-a permis autorităţilor comuniste maghiare să facă deschis lobby în regiune şi în exterior, într-o perioadă în care interzisese contactele independente chiar între membrii Blocului.[393] Între 1945 – 1946, membrii din conducerea Comitetului Central maghiar, precum Vass şi şeful organului de securitate, Mihály Farkas, sau Szirmai şi Dudás, vizitau autorităţile comuniste locale, adesea fără să

389 Ibidem, pp. 348-349.

390 Ibidem, p. 333.

391 Ibidem, p. 352.

392 Nastasă et. al. (2002), document 121; ASB, Direcţia Generală a Poliţiei, dos. 46/1945, f. 1-49.

393 Ibidem; Djilas (1963), pp. 174-177.

informeze Bucureştiul. De asemenea, conducători ai PCR, precum Alexandru Moghioroş, János Vâneze (Ion Vinţe), Lajos Jordáky (Ludovic Iordache) şi Miklós (Nicolae) Goldberger, se întâlneau cu Rákosi şi alţi lideri ai PCM în Ungaria, fără aprobarea anterioară a PCR.

Autorizarea de către Stalin a tentativei de a face lobby pentru sprijinul occidental sugerează că este posibil ca el să fi luat în considerare un transfer formal, în cazul în care ar fi existat un câştig politic suficient. În iunie 1946.

O delegaţie condusă de Rákosy şi de prim-ministrul Ferenc Nagy a vizitat

Washingtonul şi Londra, solicitând Vestului să „se alăture Ungariei" în „revizuirea premiului Transilvania, acordat României".1 Rákosy a evocat oferta lui Stalin din perioada războiului să dea Transilvania, în schimbul neangajării militare, şi apoi a argumentat avantajul mutual al solicitării Budapestei:

În primul rând, Ungaria şi-a prezentat pretenţiile teritoriale faţă de România. Ştim că România a contribuit la victoria lui Hitler prin luptă, în timp ce noi am contribuit numai prin muncă. Suntem conştienţi de faptul că democraţia din România, care este angajată într-o luptă extrem de dificilă cu forţele reacţionare şoviniste, nu doreşte să suporte povara concesiilor teritoriale. Dar trebuie să fim conştienţi că democraţia din Ungaria este şi ea în aceeaşi situaţie. De aceea satisfacerea unor pretenţii teritoriale modeste şi minimale ar servi cel mai bine şi interesele democraţiei din România.[394][395]

---

394 „Matematică pentru milioane", Time, 1 iulie 1946. Vezi şi The Manchester Guardian, 19, 20 iunie 1946. Delegaţia a propagat o linie de dezinformare pentru a-şi justifica pretenţiile, afirmând fals că, spre deosebire de România, Ungaria nu contribuise militar la efortul de război al Axei. Din contră, comandanţii germani au lăudat contribuţia ofensivă a forţelor maghiare în 1941. Fenyö (1972), pp. 33-34.

395 Népszabadság, 13 august 1945; Attila Kóvari, The Antecedents of Today's National Myth in Rumania, 1921-1965, Hebrew University of

Delegaţia Rákosi-Nagy propaga o linie de dezinformare pentru a-şi justifica pretenţiile, afirmând fals că, spre deosebire de România, Ungaria nu a contribuit militar la efortul Axei. Spre exemplu, în 1941, comandanţii germani lăudau contribuţia ofensivă a forţelor militare germane pe Frontul de Est.[396] Dezinformarea a fost plauzibilă din cauza marii diferenţe dintre contribuţia în trupe dintre România şi Ungaria, în primii ani ai războiului, cu toate că Ungaria a avut o contribuţie mult mai mare la cel de-al Treilea Reich, în anul 1944.[397]

Menţinerea Transilvaniei în joc: scopurile tactice ale sovieticilor

Motivul pentru care Budapesta nu a făcut asemenea presiuni asupra Cehoslovaciei şi a Iugoslaviei a fost acela că Moscova le garantase graniţele, declarând în acelaşi timp România drept pradă, transformând-o astfel în unica ţintă „legitimă" pentru revizionismul maghiar. Révai a fost limpede în această problemă, afirmând că Ungaria „nu ar putea emite pretenţii asupra Iugoslaviei" şi nici „nu poate prezenta Cehoslovaciei solicitări de reanexare, nici măcar de modificare a frontierelor", deoarece sovieticii le garantează integritatea teritorială.1 Stalin a încurajat, cel puţin parţial, pretenţiile Ungariei cu scopul de a menţine România concentrată în întregime pe problema Transilvaniei, înainte de încheierea tratatului de pace. În chestiune erau două elemente ale participării României în război care, dacă nu erau dirijate cu atenţie de Moscova, ar fi putut complica serios controlul sovietic postbelic asupra ţării.

Primul era faptul că Moscova nu reuşise să încheie

Jerusalem, Ierusalim, 1983, p. 130.

396 Fenyö (1972), pp. 33-34.

397 Vezi şi Larry L. Watts, Incompatible Allies: Small State Alliance Behavior in Wartime, Umeâ, Umeâ University Press, 2003, mai ales capitolul IV „Military and Economic Contribution", pp. 217-238.

un tratat internaţional care să legalizeze invadarea şi anexarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei din iunie 1940 (aşa cum făcuse, spre exemplu, cu anexările finlandeze în Tratatul de la Tartu din martie 1940).[398]Ca o ironie, din iunie 1940 până în aprilie 1941, românii au insistat să încheie un asemenea tratat pentru a preveni ulterioare solicitări teritoriale sovietice (spre exemplu, forţele sovietice au anexat câteva insule dunărene româneşti, în octombrie 1940), dar Moscova intenţiona să obţină noi teritorii în Bucovina, Moldova şi Dobrogea.[399] Când Kremlinul a decis să oficializeze anexările, în primăvara lui 1941, era prea târziu. După cum semnala Bucureştiul ambasadorului său de la Moscova:

[…] este preferabil ca raptul Basarabiei şi al nordului Bucovinei să rămână în categoria unui act de forţă pe care România nu l-a acceptat. Noi nu avem niciun interes să legalizăm acest act, oferind sovieticilor un titlu legal

---

398 Implicarea clară e dovedită prin faptul că România nu a fost protejată printr-o astfel de garanţie. József Révai, „Asupra păcii maghiare“, Szabad Nép, 28 aprilie 1946; Nastasă (2002), document 107, p. 329; ASB, CC al PCR, Cancelarie, dos. 36/1946, f. 1-2. De asemenea, Gerö a declarat că Budapesta nu va asculta Moscova dacă se emiteau pretenţii legate de Praga. Mevius (2005), pp. 118-119.

399 Documents on German Foreign Policy (DGFP), seria D (1937-1945), volumul XI, Washington D.C., Government Printing Officer, 1954-64, Document 75, pp. 126-128, şi documentele 81, 130, 236, 328, 380, 381, 403. În 1940 sovieticii „amânau stabilirea frontierelor astfel încât să poată avansa mai departe în teritoriul românesc şi să influenţeze trasarea frontierelor cât mai mult în favoarea lor“. Ibidem, document 380, pp. 654-672. Vezi şi Foreign Relations of the United States, 1941, volumul I, Washington, D.C., Government Printing Office, 1958, pp. 274-275 şi Ibidem, 1940, volumul I, Soviet Relations with Other Powers, pp. 507-512; Dallin (1942), p. 239; Gerhard L. Weinberg, A World At Arms: A Global History of World War II, Cambridge, Cambridge University Press, 1994a, pp. 99, 137; Geoffrey Roberts, The Soviet Union and the Origins of the Second World War: Russo-German Relations and the Road to War, 1933-1941, New York, St. Martin’s Press, 1995, pp. 125-126.

pentru menţinerea acestor provincii [...] Nu este intenţia guvernului român să renunţe la poziţiile de principiu şi să recunoască unilateral soluţiile sovietice.1

Aceasta a creat două probleme: prima, referitoare la pretenţiile sovieticilor pentru acele teritorii, şi a doua, referitoare la pretenţia României că a dus un război just – *jus ad bellum* – care i-ar fi acordat, în mod normal, statutul de victimă mai degrabă decât de cel de agresor. România a fost, de fapt, singurul aliat din Axă care a avut o cauză legitimă, conform legilor internaţionale, pentru a intra în campania din Răsărit. De aceea, devenise imperativ ca România să recunoască formal Basarabia şi nordul Bucovinei ca teritorii sovietice, *înainte* de campania estică, atât în armistiţiu, cât mai ales în tratatul de pace.[400] Ameninţarea României cu pierderea Transilvaniei a fost un argument puternic pentru a convinge Bucureştiul să accepte solicitările sovietice, redefinind astfel retroactiv România drept stat agresor şi anulând pretenţiile sale legale faţă de Basarabia şi de nordul Bucovinei.

A doua problemă serioasă a fost creată de reintrarea României în război de partea Aliaţilor, după ce forţele germane au început să bombardeze Bucureştiul, pe 24 august 1944.[401] Acest fapt a fost considerat de Moscova un

---

400 MAE, fond 71, URSS, vol. 136, 1940, f. 338; Grigore Gafencu, Jurnal 1940-1942, Bucureşti, Globus, 1996, pp. 88-89. Conducerea comunistă a Republicii Moldova insista încă din 2008 ca România să accepte includerea stipulărilor Conferinţei de Pace de la Paris ca o precondiţie pentru un tratat bilateral, în scopul resuscitării dezinformării sovietice că ar fi existat un tratat şi că România ar fi comis o agresiune împotriva Moldovei în război.

401 După avertizarea repetată a Berlinului că cele două ţări se vor despărţi dacă nu va fi menţinut frontul, la 23 august 1944, Bucureştiul a oferit, şi comandantul german de la Bucureşti, generalul Ernst Gerstenberg, a acceptat, un termen de retragere de 15 zile. Aceeaşi ofertă a fost ulterior făcută de Mannerheim şi acceptată de comandantul german din Finlanda, generalul Lothar Rendulic. Spre deosebire de Rendulic din Finlanda, Gerstenberg şi-a călcat cuvântul şi

rău necesar, dar util, pentru că puterea armatei române era prea mare ca să fie lăsată acasă şi destul de importantă ca să poată da un ajutor serios mai departe în lupte. România a trimis pe front 538 536 militari şi a suferit 167 525 de pierderi în această campanie de opt luni, un efort militar care l-a depăşit pe cel al aliatului francez sau chiar şi pe cel al Italiei cobeligerante.1 De fapt, contribuţia militară la cauza aliată s-a situat pe locul patru pentru întreaga perioadă a războiului, depăşită numai de URSS, Marea Britanie şi SUA, şi ar fi trebuit să îi aducă statutul de stat cobeligerant.[402][403]

Cobeligeranţa i-ar fi adus un loc la masa negocierilor, lucru pe care autorităţile sovietice – ca şi predecesorii ruşi la 1878 şi 1918 – au luptat să-l evite cu orice preţ. În contrast cu situaţia din acele două războaie, Moscova subordonase direct forţele române sub comanda să şi le ţinea total izolate de aliaţii occidentali, care nu doreau în niciun caz să intre în dizgraţia sovieticilor şi să pună în pericol cooperarea postbelică. De aceea, au pus veto la propunerile aliate de acordare a cobeligeranţei şi au impus un embargo asupra discuţiilor referitoare la contribuţia militară a României, care a rămas în vigoare peste un sfert

---

a bombardat capitala, provocând reintrarea instantanee a României în război împotriva forţelor germane şi maghiare. Legenda „trădării“ româneşti a fost după aceea propagată de ceilalţi membri ai Tratatului (mai ales de maghiari şi est- germani), iar duplicitatea generalului neamţ Gerstenberg a fost îngropată foarte adânc.

402 Regatul României, Memorandum asupra contribuţiei militare şi economice a României la războiul împotriva Germaniei, Bucureşti, Ministerul Afacerilor Externe, 1945, p. 13. Forţele româneşti au luptat şi în Austria, şi în Cehoslovacia. Vezi şi Axworthy et. al. (1995), pp. ’185-218.

403 Chiar dacă cele 400 000 de trupe poloneze folosite în URSS s-ar adăuga la cele 195 000 trimise pe Frontul de Vest de Polonia (fără a lua în considerare cele două divizii de români formate în URSS), pierderile poloneze pe câmpul de luptă au rămas semnificativ mai mici decât pierderile armatei române.

de secol.[404] Din nou, Transilvania a părut o monedă de schimb acceptabilă pentru cobeligeranţă care, dată fiind prezenţa covârşitoare a forţelor sovietice în ţară, nu ar fi putut avea consecinţe prea mari.

Şi distragerea atenţiei de la eforturile de a schimba compoziţia etnică din acea parte a Basarabiei care rămăsese în RSS Moldova se poate să fi fost o cauză a sprijinului oferit de Moscova pretenţiilor Ungariei. Negarea identităţii şi a etnogenezei româneşti – percepută de sovietici ca o justificare legitimă pentru separarea de România a teritoriilor şi a populaţiei – a fost un element central în acest efort. Un secretar al Comitetului Central moldovenesc se plângea, în 1945, că trebuiau să facă presiuni serioase cu argumentul că „locuitorii originari ai Moldovei până în secolul al XV-lea au fost slavi", teză susţinută cu încăpăţânare de istoricii sovietici care afirmau că, atunci când au sosit strămoşii vorbitori de latină ai moldovenilor, aceştia „au găsit pe teritoriul Moldovei o populaţie slavă", astfel încât „slavii erau

404 Neacceptarea cobeligeranţei a negat efectiv şi efortul României în favoarea Aliaţilor. În 1995, România nici măcar nu a fost invitată la cea de-a 50-a aniversare a victoriei aliate.

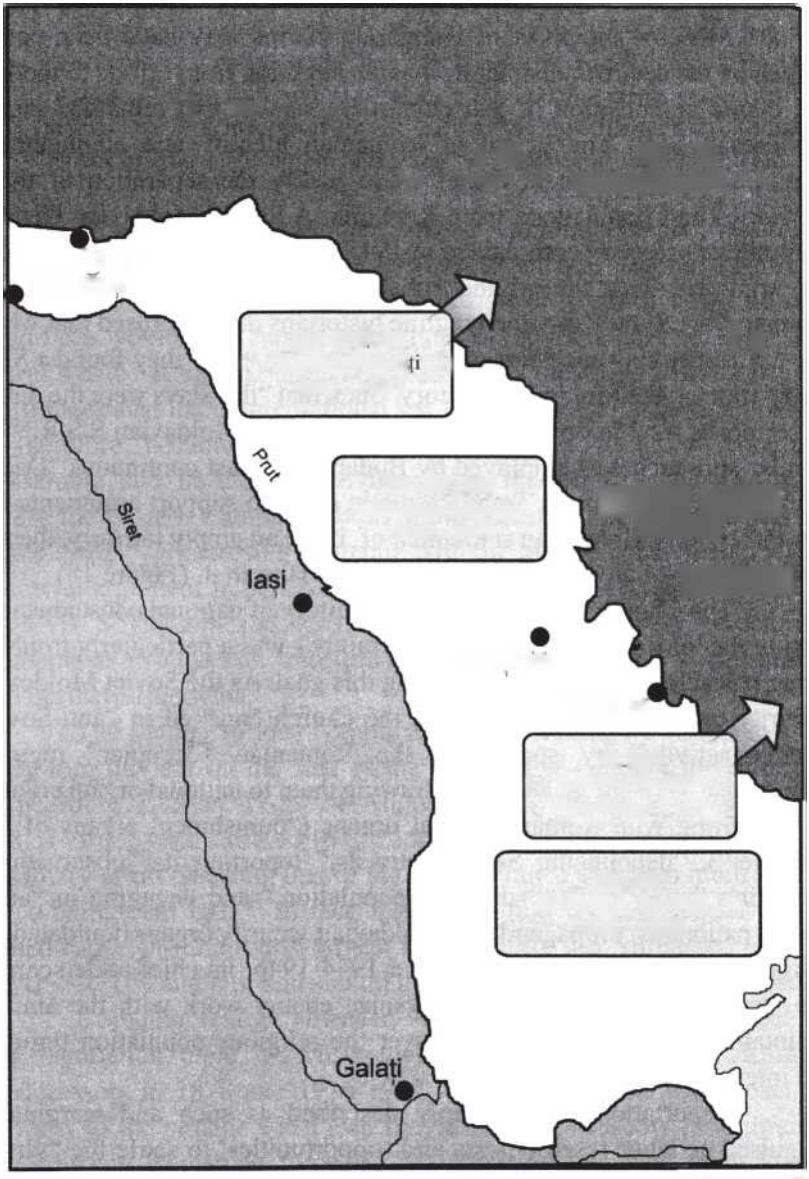

Purificări etnice sovietice pe „bază de clasă” în Basarabia:

1940 – 1952

I

— T – V.: <b b:
mmfflMË
În lă li
ÍSálfrll i»
„Fi”. VIV. tfi; vvţ…
— ÍV-;”-: …
Hotin
Cernăuţi
300 – 500.000
români deporta
1940 – 1941
115 – 200.000
victime ale foametei
19461947
Chişinau
Tighina
40 850
români deportaţi Operaţiunea YUG
250.000
lichidaţi şi deportaţi
1950 – 1952
Harta 18

strămoşii direcţi ai moldovenilor pe teritoriul RSS Moldova”.1 Aceasta a servit şi argumentelor maghiare contra continuităţii daco-romane pe teritoriul Transilvaniei şi pentru stabilirea ungurilor în secolul al X-lea, dacă nu pe un teritoriu gol, măcar pe unul nelocuit de români.

Biserica, depozitarul tradiţional al conştiinţei naţionale în timpul îndelungatei perioade de suzeranitate otomană, constituia un pericol deosebit pentru atingerea acestui scop. După cum nota şeful securităţii moldoveneşti (sovietice) în iunie 1946, Biserica se angajase „într-o activitate duşmănoasă antisovietică”, sprijinind regimul de ocupaţie românesc, românizând populaţia prin atragerea în organizaţii naţionale, colaborând cu organele legale

române („organe de pedeapsă ale ocupantului"), „denunţând activiştii sovietici", raportând „observaţiile asupra stării de spirit a populaţiei" şi angajându-se „într-o propagandă naţionalistă antisovietică".[405] Securitatea moldovenească a lichidat 17 grupări religioase şi organizaţii între 1944 – 1946, şeful acesteia subliniind „tendinţa clericilor de a organiza activitatea inamică cu scopul menţinerii influenţei româneşti asupra populaţiei credincioase, prin intermediul Bisericii".[406]

Deportările, atât cele declarate, cât şi cele deghizate ca realocări de muncitori, şi oportunităţile de stabilire „în terenuri virgine" au continuat în ritm rapid. De exemplu, în 1945, a fost solicitată deportarea a 5.000 de chiaburi (*kulak* în limba rusă).[407] Între 1946 – 1947, în Ucraina aflată încă sub conducerea lui Hruşciov, autorităţile sovietice au provocat foametea, direcţionând-o mai ales asupra etnicilor români (moldoveni).[408] Între 115.000 şi 200.000 de ţărani moldoveni au murit de foame sau de boli provocate de aceasta.[409] Dat fiind că definirea românilor ca „popor contrarevoluţionar" intrinsec, a cărui „dispariţie" ar însemna „un pas înainte" pentru cauza revoluţionară,

405 AOSPM, fond 51, inventar 3, dosar 242, f. 49; N.A. Mokhor, Ocherki istorii moldavsko-russko- ukrainskikh sviazei [O scurtă istorie a contactelor moldoveano-ruso-ucrainene], Chişinău, Ştiinţa, 1961, p. 23. Vezi şi Mokhor, Ocherki istorii formirovania moldavskovo naroda [O scurtă istorie a formării poporului moldovean], Chişinău, Cartea Moldovenească, 1978.

406 Pasat (1994), pp. 584, 588.

407 Şişcanu (1998), p. 101.

408 Charles King, The Moldovans: Romania, Russia, and the Politics of Culture, Palo Alto, Hoover Institution Press, 2000, p. 96; Mihai Gribincea, „Deportările staliniste din Basarabia", în Adrian Pop, editor, Sub povara graniţei imperiale: Românii de dincolo de Prut de la ultimatumul anexării la proclamarea independenţei de stat, Bucureşti, Editura Recif, 1993, p. 47.

409 Ibidem; Ani grei de colectivizări, Chişinău, Cartea Moldovenească, 1990, pp. 227-229.

fusese inclusă în ideologia comunistă timp de un secol, Moscova nu a putut înscrie acum epurarea etnică şi chiar genocidul împotriva românilor la rubrica „luptă de clasă”.[410]

Capitolul 6
Implementarea subordonării, stabilirea pârghiilor
1946 – 1955

Ofensiva clandestină maghiară

După ce, la conferinţa de pace, sprijinul sovietic decisiv nu a sosit şi, nereuşind să atragă o susţinere semnificativă din partea americană şi britanică, Budapesta a părut să îşi ia soarta în propriile mâini. Guvernul Rákosi-Nagy a aprobat acum operaţiunile de infiltrare împotriva PCR. Spionajul românesc a interceptat un ordin din septembrie 1946, de la Directoratul ungar pentru afaceri transilvănene la biroul preşedinţiei Consiliului de Miniştri către agenţii săi din Uniunea Populară Maghiară, să adune „date cât mai precise referitoare la situaţia economică şi socială a fraţilor din Transilvania, semnalând imediat abuzurile săvârşite de guvernul român”, deoarece „numai printr-o propagandă bine direcţionată” se poate „realiza idealul comun”. În continuare se recomanda ca:

Elementele noastre de încredere să infiltreze PCR pe orice cale posibilă, unde să acţioneze apoi intens şi într-o manieră disciplinată pentru a câştiga încrederea şi a obţine funcţii importante mai ales în administraţia de stat. Dacă este posibil, fraţii noştri pierduţi, care colaborează actualmente cu partidele democratice româneşti, trebuie să fie convinşi să dea concurs cauzei noastre, prin voturile

410 Vezi Friedrich Engels, „Lupta maghiarilor“, Neue Rheinische Zeitung, nr. 194, 13 ianuarie 1849, în Marx şi Engels (1977), p. 229.

lor.[411]

Autorităţile din Ungaria priveau în mod clar organizaţiile politice şi culturale „democratice” din Transilvania ca pe creaţiile sale. Budapesta a ordonat conducătorilor Societăţii Agricole Maghiare din Transilvania [EMGE] şi Societăţii Muzeelor din Transilvania [EME] să menţină „cele mai strânse contacte” cu liderii de încredere ai Frontului Popular Democratic Maghiar din Cluj şi a sfătuit ca „atât conducătorii, cât şi membrii organelor noastre patriotice EMGE şi EME” să nu creeze incidente electorale, datorită promisiunii obţinute „că atunci când autonomia locală va putea fi asigurată în favoarea populaţiei maghiare din Transilvania, situaţia elementelor noastre va fi mai mult decât satisfăcătoare în toate domeniile”.1 În acelaşi timp, autorităţile maghiare au dat instrucţiuni ca tineretul progresist să adopte

O atitudine militantă în favoarea autonomiei, ca parte a ceea ce Budapesta denumea „mişcarea de rezistenţă”, care necesita o riguroasă „şi atentă verificare a cadrelor”.[412][413]

Pe parcursul anul 1947, operaţiunile de spionaj ale statului-major general al armatei maghiare au fost „deosebit de intense”. Spionajul român a identificat

411 Ordinul nr. 2683/08.09.1946 în ASRI, Fond „D“, dosar nr. 159, f. 13-14/05081; Pon- cea şi Rogojean (2006), p. 137. UPM a primit ordin „să furnizeze date precise referitoare la situaţia economică şi socială a fraţilor noştri din Transilvania“, adică aceeaşi misiune cu spionajul hortist.

412 Alţii au notat că, spre exemplu, EME era un agent instituţional al naţionalismului maghiar. Vezi Borbála Zsuzsanna Török, „The Ethnic Design of Scholarship: Learned Societies and State Intervention in 19th Century Transylvania“, în Victor Karady şi Borbála Zsuzsanna Török, editori, Dimensiunea culturală a formării elitelor din Transilvania (1770-1950), Cluj-Napoca, Fundaţia EDRC, 2008, pp. 115-137.

413 Nastasă et. al. (2002), document 167, pp. 546-547; ASB, Direcţia Generală a Poliţiei, dos. 92/1947, f. 101-102.

„grupuri de rezistenţă” înfiinţate de acesta şi care operau la Cluj, Timişoara, Oradea, Târgu Mureş, Miercurea-Ciuc, Arad, Rodna, Sfântu Gheorghe, Zalău, Salonta, Sebeş, Sibiu, Mehadia, Petroşani, Alba Iulia, Dej, Turda, Târnăveni, Copşa Mică, Satu Mare, Baia Mare, Bistriţa, Gheorgheni, Odorhei, Covasna şi Braşov.[414] Confruntarea aproape directă dintre spionajul român şi cel maghiar nu se va aplana până în 1948, când noul sistem impus de sovietici va schimba radical faţa serviciilor ungare şi a celor româneşti, centralizând operaţiunile în *Államvédelmi Osztáli* (AVO) şi în Direcţia Generală de Siguranţă şi Protecţie (DGSP).

Între timp, programul de schimbare a compoziţiei etnice sau măcar a aparenţei acesteia, introdus de Horthy, a continuat şi în 1947. Pe primul loc şi cele mai importante au fost eforturile continue de colonizare a unui coridor majoritar maghiar care ar fi putut constitui o legătură directă între Ungaria şi regiunea secuiască, prin satele din judeţul Sălaj (mai târziu judeţul Satu Mare) în care nemţii fie abandonaseră casele, odată cu retragerea Wehrmachtului, fie acceptaseră, sub ameninţarea deportării, să se înregistreze ca maghiari (de exemplu, în Batoş, judeţul Sălaj).1 Circa 60.000 de secui din zonele Ciuc şi Covasna au fost deplasaţi în acest scop.

Totodată, românii şi ţiganii au fost presaţi să se

414 Maiorul Korondy de la Serviciul de spionaj al forţelor terestre (cu biroul pe Verres Pálne nr. 2, în Budapesta) a fost deosebit de activ în înfiinţarea acestor grupuri. „Harta organizatorică a serviciului ungar de informaţii asupra teritoriului ţării bazată pe indicaţiile obţinute până la 15 septembrie 1947“, în Studiu asupra activităţii serviciilor de informaţii streine pe teritoriul ţării în perioada aprilie-septembrie 1947, Biblioteca Academiei Naţionale de Informaţii, cota II, nr. 51797; Poncea şi Rogojean (2007), pp. 137-140. Academia este instituţia de formare a SRI.

înregistreze ca maghiari.[415] Agitaţia şi propaganda continuă pe ideea că Transilvania se va întoarce curând la Ungaria a servit ţelului de intimidare a non-ungurilor ca să se înregistreze fals, pentru a nu suferi aceeaşi reprimare brutală care fusese aplicată „trădătorilor" de către forţele de ocupaţie ale lui Horthy, în 1940. Pentru a sprijini aceste eforturi, dioceza romano-catolică din Alba Iulia a primit instrucţiuni „să treacă urgent la efectuarea unui referendum" pe baza căruia guvernul ungar să poată întocmi un memorandum referitor la pretenţiile teritoriale de la statul român. Referendumul trebuia să includă:

[…] nu numai cetăţenii români de origine maghiară, dar şi pe cei de alte naţionalităţi (români, germani etc.), căsătoriţi cu maghiari, precum şi copiii rezultaţi din aceste căsătorii. De asemenea, cetăţenii români de alte naţionalităţi decât cea maghiară (cehi, slovaci, polonezi, germani, italieni, francezi etc.), care sunt de religie romano-catolică, inclusiv evreii care s-au convertit la una dintre religiile maghiare (romano-catolică, reformată, evanghelică sau unitariană) vor fi, de asemenea, înregistraţi [ca maghiari].[416]

Manevrele referitoare la un transfer teritorial au persistat şi după încheierea tratatului de pace din 1947.[417] Autorităţile militare sovietice, foarte numeroase în nordul Transilvaniei din cauza planului de dislocare a trupelor sovietice, au continuat să trateze zona drept protectorat sovietic şi autorităţile maghiare ca pe însărcinaţii lor speciali. În 1948, la întoarcerea dintr-o călătorie la

---

415 Nastasă et. al. (2002), documentele 73, 82, 91, 93; ASB, IGJ, dos. 64/1946, f. 32, 122, 193-194. 368-370. Vezi şi documentele 51, 67, 68, 81 şi 114.

416 Ibidem, document 167, p. 547; ASB, Direcţia Generală a Poliţiei, dosar nr. 92/1947, f. 101-122.

417 Ibidem şi documentele 160, 164; ASRI, fond D, dos. 4277, f. 337-338, 346-349; ASC, Legiunea de jandarmi Turda, dos. 424/1948, f. 42; Pokivailova (1998), www.magazinis- toric.ro.

Moscova, Vasile Luca a sugerat că „ar fi mai bine ca România să fie încorporată în Uniunea Sovietică”.1 De fapt, în niciun moment, începând cu ocupaţia ungară din 1940 şi până după retragerea sovietică din 1958, România nu şi-a exercitat suveranitatea deplină în regiune.

Lupta pentru putere din interiorul partidului şi campania anti-Tito

Aceste contorsionări ale *politicii reale* au apărut într-un context a ceea ce a fost considerat, întemeiat, cel mai brutal şi mai exploatator regim de ocupaţie sovietic din Europa de Est, al cărui scop părea să fie distrugerea identităţii statului român independent. După cum raporta CIA în 1949, „e de aşteptat ca tendinţa spre o dominaţie sovietică completă în România să continue”, ţara apropiindu-se „din ce în ce mai mult de încorporarea în URSS[418][419]”. Aspectul naţional al luptei interne pentru puterea comunistă a constituit unul dintre elementele esenţiale, reflectând agendele imperiale/ naţionale pe care le adoptaseră Uniunea Sovietică şi Ungaria comunistă. Aripa basarabeană, aripa transilvăneană şi „Biroul Moscova” (combinând elemente ale celor două) – ai căror conducători era legaţi direct de Moscova ca agenţi sovietici – fuseseră suporteri ardenţi ai secesiunii Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei şi Dobrogei. Grupul naţional erau mai puţin caracterizat de astfel de

418 Mircea Chiriţoiu, „În Biroul Politic despre presă: Atentatul contra lui Dej - România Republica Sovietică“, Magazin istoric, nr. 5, mai 1999 www.magazinistoric.ro. Aceasta s-a relatat în şedinţa Biroului Politic al CC din 7 decembrie 1961, de Ştefan Voitec şi a fost confirmată de Dej, care a menţionat că propunerea să devină republica sovietică „numărul nu ştiu cât“ fusese făcută şi Iugoslaviei.

419 Satellite Relations with the USSR and the West: Intelligence Memorandum .No. 248, 7 noiembrie 1949 (declasificat la 21 iunie 2000), p. 14, la www.foia.cia.gov. Raportul sublinia că „subordonarea bunăstării economice a statelor satelit intereselor sovietice“ provocase „resentimente populare considerabile, chiar şi în cercurile comuniste“.

dependenţe sovietice directe, şi câţiva dintre conducătorii săi cheie erau de fapt etnici români, Gheorghe Gheorghiu-Dej şi adjunctul său Nicolae Ceauşescu fiind printre cei mai notabili.

Concurenţii lui Dej pentru conducerea PCR formau un grup dur. De exemplu, Vasile Luca luptase alături de Armata Roşie din Ungaria împotriva României în 1919 şi condusese partidul în ilegalitate la Braşov, la sfârşitul anilor 1920. În iunie 1940 se afla în arest la Cernăuţi, capitala Bucovinei – pe atunci românească –, când a fost eliberat de trupele de ocupaţie sovietice şi a fost numit viceprimar al Cernăuţiului. În această funcţie, Luca a răspuns direct de organizarea deportării a circa 30.000 de „duşmani de clasă”, în mare majoritate români, precum şi de nenumărate execuţii într-un pogrom

Rezistenţa separatistă maghiară, 1947

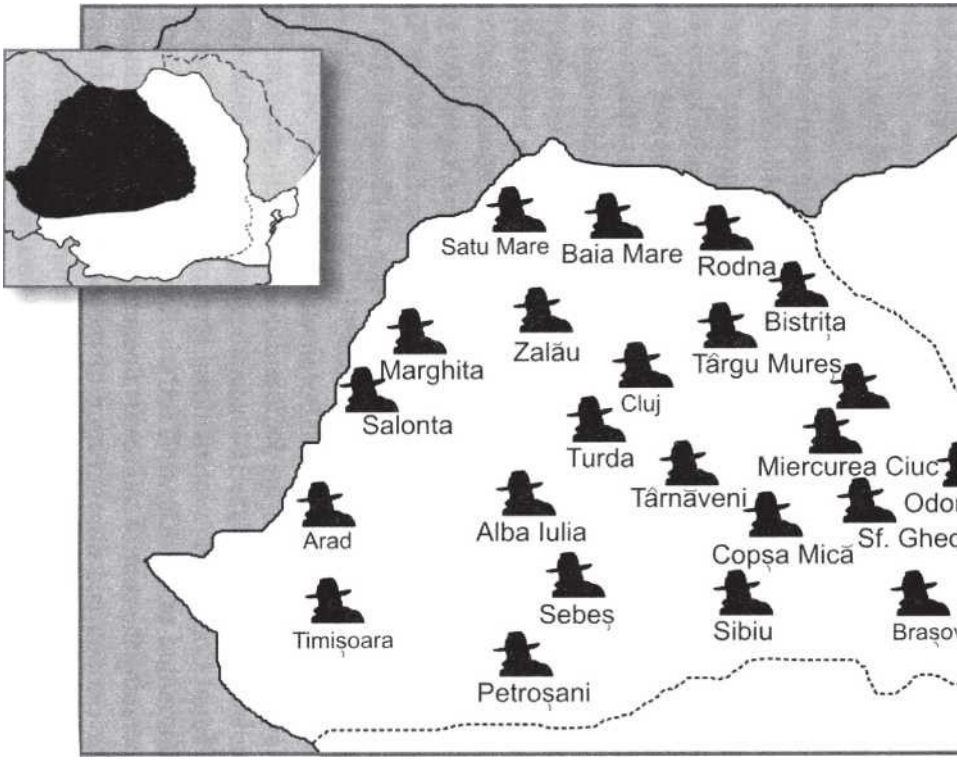

Celule ale „Rezistenţei” maghiare

Harta 19

antiromânesc, rivalizând cu ceea ce trupele lui Horthy implementaseră în nordul Transilvaniei, cu două luni mai devreme.1

Dej nu era un concurent de categorie uşoară când s-a ajuns la acea competiţie pe viaţă şi pe moarte, dar suferea de o vulnerabilitate serioasă. Cominterniştii supravieţuiseră sub Stalin prin dezvoltarea unor capacităţi profunde de servilism şi trădare. Veteran al politicii clandestine din România, lui Dej nu îi era străină trădarea. Însă, ca şi Tito, servilismul nu constituia partea sa tare şi avea tendinţa să-şi exprime opinia fără să aştepte

O aprobare anterioară, chiar şi atunci când provoca

inconveniente. Aceasta i-a provocat o cădere temporară şi potenţial catastrofală din graţiile lui Stalin, în 1948, atunci când a intervenit în favoarea unui dialog cu Tito, după ce Stalin a semnalat o ruptură irevocabilă şi se aştepta ca partidele satelit să-l sprijine fără rezerve.

Pusă la cale de Luca şi de Ana Pauker, ca parte a încercării lor de a-l elimina din competiţia pentru conducerea partidului, tentativa lui Dej de a media ruptura Tito-Stalin a fost caracterizată de Jdanov – şeful Departamentului Internaţional al CC al PCMS – şi de Stalin ca o „autoamăgire" periculoasă, iar Dej însuşi a fost obligat de Moscova şi de agenţii ei din PCR să conducă atacul împotriva lui Tito.[420] Dej a evitat ruptura definitivă din relaţiile iugoslavo-române, pe care o intenţiona Moscova, avertizându-l pe Tito în secret despre planurile lui Stalin de înlăturare şi lichidare în cazul în care ar fi participat la întrunirea Cominform (Biroul Comunist de Informaţii) de la Bucureşti, unde a avut loc atacul.[421] Acum în dizgraţie, Dej şi suporterii săi au adoptat o atitudine retrasă pentru a evita eliminarea politică. După cum povestea Dej mai târziu, la sfârşitul lui 1948 şi începutul lui 1949, zvonul pe care şi şeful NKVD „Lavrenti Beria avea un interes să-l răspândească" circula „în lung şi în lat" că „soarta lui Dej este pecetluită, că este arestat, că

420 Vezi şi Valentin Toma, „Teroarea stalinistă în România: faţa reală a «Democraţiei Populare»", New International, vol. 14, nr. 1 (septembrie 1948), pp. 213-215; Nastasă et. al. (2002), Document 5, p. 133; ASC, SSI Cluj-Turda, Biroul de Cenzură, dos. 9/1944 - 1947, f. 77. Luca s-a dus ulterior la Moscova şi a devenit deputat în Sovietul Suprem. Deoarece Cernăuţiul şi tot nordul Bucovinei au fost transferate RSS Ucraina şi nu RSS Moldova, deportările sovietice şi execuţiile românilor nu au atras atât de mult atenţia postcomunistă precum cele din fosta Basarabie.

421 Cristian Troncotă, Istoria securităţii regimului comunist din România, vol. I, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2003, p. 180.

este titoist".1

Operaţiunea anti-Tito oferă o privire asupra măsurii controlului exercitat de sovietici în PCR şi asupra serviciilor de informaţii la sfârşitul anilor 1940, începutul anilor 1950.[422] Secţia Internaţională a CC al PCUS (DI) fusese formată după dizolvarea Cominternului din mai 1943 pentru a-i prelua sarcinile, printre care controlul şi finanţarea acoperită a partidelor comuniste străine, crearea şi diseminarea propagandei scrise şi radio, dezinformare, managementul grupurilor internaţionale de pe front şi al comitetelor antifasciste, comunicare şi relaţii externe, şi spionaj direct.[423] În timp ce reţelele OMS ale Cominternului fuseseră împărţite între GRU şi NKVD, DI a păstrat multe dintre funcţiile de spionaj acoperit, iniţiind, supervizând şi coordonând campaniile de măsuri active şi operaţiunile de dezinformare.[424]

Şefii naţionali ai DI se aflau astfel în fruntea lanţului informaţional, în directă legătură cu Kremlinul, posedând acoperirea perfectă ca specialişti în politică externă şi diplomaţi. Cu toate că, mai târziu, miniştrii de externe din Blocul Sovietic au fost subordonaţi secretariatelor

---

422 Chiriţoiu (1999), transcript, www.magazinistoric.ro.

423 În perioada războiului, DI a funcţionat sub numele Departamentul de Informaţii Internaţionale (OMI) sub comisarul politic şef al lui Stalin, Şerbakov, cu Dimitrov şi Manuilski ca adjuncţi. Vezi şi însemnările pentru 19, 21, 31 mai, 10, 12, 14, 16-17, 19 iunie şi 1 iulie 1943 în Georgi Dimitrov, Dnevnik (9 mart 1933-6fevruan 1949), Universitetsko Izdatelstvo „Cv. Kliment Okhridski", Sofia, 1997. După război, DI a fost condusă de Jdanov, Boris Ponomarev (1955 - 1986), fostul ambasador în SUA, Anatolii Dobrînin (1986 - 1988), şi propagandistul Valentin Falin (1988 - 1991). Un departament separat de relaţii externe a fost departajat numai în 1957 cu Iuri Andropov ca prim-şef. Departamentul de relaţii externe a fost reabsorbit în 1988.

424 Banac (2003), p. xxxvi; Niels Erik Rosenfeldt, „The Importance of the Secret Apparatus of the Soviet Communist Party during the Stalin Era", în Rosenfeldt, Jensen şi Kulavig (2000), pp. 47-52; Dziak (1988), pp. 150-151, 162; Knight (1990), p. 286.

propriilor Departamente Internaţionale, situaţia din România între 1945 – 1951 a urmat precedentul creat de Béla Kun în Republica Sovietică Ungară, unde şeful era de fapt ministru de externe. Astfel, Ana Pauker a păstrat Ministerul de Externe unde fusese numită în guvernul de tranziţie al lui Groza, controlând în acelaşi timp legăturile informative cu Moscova şi toate celelalte contacte străine ale României.

Acesta a eliberat-o pe Pauker de sarcinile administrative şi organizatorice, pentru care până şi conducătorii ei sovietici recunoşteau că avea puţin talent, operaţiunile zilnice fiind conduse de secretarul DI, Alexandru Moghioroş, şi de adjuncta sa, Ghizela Vass.1 Împreună, cei trei reprezentau unirea simbolică dintre aripile basarabeană şi transilvăneană, cu Pauker membru în conducerea celei dintâi, Moghioroş al celei de-a doua şi „basarabeanca Vass", măritată cu ilegalistul maghiar Ladislau Vass.[425][426]

Concomitent cu anunţul campaniei anti-Tito de la întrunirea Cominform de la Bucureşti, Kremlinul coordona şi propaganda multinaţională, şi ofensiva de spionaj. Aşa-zisa operaţiune românească a fost condusă de secretarul-adjunct al DI, Ghizela Vass, şi coordonată direct de fosta colegă a lui Tito de la Moscova, Pera Popovida, căreia Vass îi raporta regulat.[427] Vass, care furniza deja Moscovei informaţii referitoare la cadrele de conducere din România, răspundea acum de campania anti-Tito şi,

---

425 RGASPI, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 67.

426 Printre numeroasele legături clandestine dintre „basarabeni" şi „transilvăneni" se numărau şi cele de natură personală şi familială. De exemplu, Pauker avea o relaţie intimă cu liderul aripii transilvănene (şi al PCR), Elek Köblös, şi era rudă cu membrul aripii transilvănene, Jenö Jakubovicz. Ionescu (1964), p. 209.

427 Troncotă (2003), pp. 179-180. Vass lega grupul anti-Tito cu Direcţia Internaţională a CC (denumită şi Secţia Externă), în care erau incluşi Lidia Lăzărescu, Olga Deutsch şi Andrei Goanţă.

împreună cu şeful centrelor de emigranţi anti-Tito – conduse de Aţa Opoevici, de contraspionajul împotriva Iugoslaviei din România şi de operaţiunile clandestine contra regimului Tito pe teritoriul iugoslav.[428]

Ruptura Tito-Stalin a trecut rapid de la barajele propagandistice la „acţiuni concrete economice şi diplomatice" deoarece sfidarea lui Tito ameninţa controlul sovietic al sateliţilor şi încuraja „deviaţionismul naţionalist". Conform CIA, atacul condus de sovietici „era dus la îndeplinire de Ungaria şi de Albania şi sprijinit puternic de Bulgaria" şi includea concentrări de trupe şi incidente provocate de-a lungul frontierelor albaneze, bulgare şi ungare cu Iugoslavia, intensificarea activităţii de spionaj maghiare, intenţia exprimată de bulgari „să încurajeze activităţile subversive din Iugoslavia" şi întărirea blocadei economice.[429] Spionajul SUA credea că Moscova va încerca să-l intimideze pe Tito prin intensificarea mişcărilor de trupe, „activităţi de sabotaj şi subversive", prin propagandă „destinată să submineze poziţia internă şi externă a lui Tito", „presiuni economice continue" şi „hărţuiri prin forţele de gherilă, în special în Macedonia iugoslavă".1 În perioada luptei propagandistice ce a urmat, ambele părţi „au acordat un rol deosebit acuzaţiilor că partea adversă oprima diversele minorităţi naţionale şi le refuza drepturile", cu toate că acuzaţiile „erau rareori făcute în termeni etnici expliciţi", iar sporirea numărului unor astfel de atacuri era interpretată

428 Ibidem. La sfârşitul lui ianuarie 1955, la scurt timp după amnistierea dată de Dej, în România erau închişi pentru spionaj 181 de cetăţeni iugoslavi. ASRI, fond „D", dosar nr. 10 277. Rapoartele lui Vass către Moscova din 1948 - 1949 se află la RGAPSI, Moscova, fond 575, opis 1, dosar 239, f. 4 şi dosar 240, f. 31-65.

429 CIA, The CFM Meeting: Eastern Europe - Party Purges; Anti-Catholic Drive; Polish CH, 24 iunie 1949 (declasificat pe 18 noiembrie 2004), p. 7.

de CIA ca indicând că „ambele părţi renunţaseră la prudenţă în dorinţa de a

O ataca pe cealaltă”.[430][431]

Rebeliunea Gheorghiu-Dej – Bodnăraş

Prin 1949, când conducerea PCR era în continuare disputată între facţiunea Dej şi diverse grupuri legate, invariabil, mai strâns de Moscova, şi consilierii sovietici care exercitau controlul asupra tuturor instituţiilor coercitive româneşti şi cu toate întreprinderile economice semnificative (cele 16 companii mixte sovietice le depăşeau ca număr pe cele ale oricărui alt stat membru al Blocului), Bucureştiul nu era în poziţia de a exercita suveranitatea în aproape niciun domeniu. Printre ofiţerii de informaţii sovietici care erau infiltraţi semideschis în conducerea României se aflau şeful spionajului şi al Securităţii, secretarul personal al lui Dej, „şeful gărzii personale” şi şeful de cabinet.[432] Moscova putea conta, de asemenea, şi pe noi grupuri de agenţi semioficiali din România, formaţi prin recrutări locale în instituţiile militare şi ale securităţii, precum şi pe angajaţi români motivaţi economic ai Sovromurilor, agenţiilor comerciale sovietice şi chiar ai armatei sovietice. Aceşti agenţi se bucurau de „privilegii extrateritoriale” şi de beneficii materiale „care adesea le depăşeau pe acelea ale

---

430 CIA, Eastern Europe - Yugoslavia; Tito-Kremlin Conflict, 2 septembrie 1949 (declasificat pe 18 noiembrie 2004), p. 5.

431 CIA, Analysis of Soviet and Satellite Propaganda Directed To or About Yugoslavia, 1 septembrie 1950 (declasificat pe 11 decembrie 1998), p. 5.

432 Dennis Deletant, Ceauşescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965-1989, Londra, Hurst & Company, 1995, pp. 15 - 17. In afară de adoptarea de nume româneşti, nu a existat nici o încercare de a deghiza ofiţerii sovietici plasaţi la conducerea instituţiilor româneşti. Accentul rusesc şi slaba cunoaştere a limbii române au constituit un simbol al puterii şi intimidării mai degrabă decât al răspunderii politice.

conducătorilor comunişti”, făcând problematică loialitatea acestora faţă de centrul românesc al PCR.[433]

În mijlocul acestei dominaţii sovietice copleşitoare, Dej şi susţinătorii săi au reuşit să iniţieze o epurare a elitelor dependente de sovietici şi o „românizare” parţială a conducerii.[434] Acest lucru a fost făcut cu atenţie, evitându-se tonurile antisovietice, antisemite şi antimaghiare, în ciuda faptului că au fost investigate şi curăţate şi Comitetul Maghiar, din partea căruia Luca primea un sprijin important, şi Comitetul Democratic Evreiesc, subordonat acestuia ca parte a aripii transilvănene.1 Contextul favorabil a fost oferit de epurările efectuate de şeful NKVD, Beria, care au vizat la început veteranii războiului civil din Spania, luând apoi un caracter antisemit, şi de relaţia lui Dej cu consilierul spionajului KGB din România, Aleksandr Mihailovici Saharovski.[435][436]

În primă instanţă, Dej i-a apărat pe supravieţuitorii celor 500 – 600 de veterani ai războiului civil, majoritatea dintre ei ocupând poziţii de conducere în partid. Membrii cheie ai aripilor transilvăneană şi basarabeană, precum Petre Borilă şi Valter Roman, au fost atraşi către Dej de

---

433 Ionescu (1964), p. 212.

434 Ibidem, p. 209; Ithiel de Sola Poole, Satellite Generals, Stanford, Hoover Institute, 1955, p. 87.

435 Vojtech Mastny, The Cold War and Soviet Insecurity: The Stalin Years, New York, Oxford University Press, 1996, p. 141; Documente referitoare la deviaţionismul de dreapta din Partidul Muncitoresc Român, Bucureşti, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1952; Ionescu (1964), p. 209.

436 Alţi factori, precum decesul lui Jdanov în august 1948, unul dintre presupuşii şefi ai lui Pauker, slăbirea poziţiei promaghiarului Lozovski (care va fi curând arestat şi executat de Stalin) şi căderea bruscă din graţii a lui Beria în 1952, care a legitimat protejarea de Dej a ţintelor purificării lui Beria din România, au contribuit de asemenea la modificările fundamentale din corelarea forţelor în cadrul PCR.

agenda sa mai accentuat românească, aceasta fiind de fapt singura lor salvare, sporindu-le radical loialitatea faţă de partid. Borilă şi Roman au explicat mai târziu, pe larg, cum Pauker şi Luca, „urmând linia Stalin-Rákosi”, vedeau „potenţiali Rájks în toţi foştii voluntari din Spania şi îi tratau ca pe suspecţi şi spioni”, recunoscând că Dej i-a protejat „atunci când erau atacaţi, salvându-le practic viaţa”.[437] Pentru a nu fi alături de tangenta antisemită a lui Stalin, Dej a apelat la cadrele conducătoare de etnie evreiască din aripa ucraineano-basarabeană, a cărei influenţă la Moscova era acum în scădere.[438]

Însă Dej datora probabil cea mai mare parte a abilităţii de a acţiona împotriva „Biroului Moscova” lui Emil Bodnăraş, şeful de facto al armatei, pe care Moscova îl considera agent de încredere. În 1933, ca locotenent de artilerie al armatei regale române, în vârstă de 27 de ani, Bodnăraş a dezertat în Ucraina care suporta încă efectele Marii Foamete.[439] După ce a petrecut trei ani făcând contabilitate la Moscova şi Astrahan, el a fost recrutat de

OGPU şi antrenat la prestigioasă şcoală Karol Szerewicz pentru războiul de partizani.1 Aceste cunoştinţe l-au făcut cel mai bun specialist militar şi în informaţii din PCR, precum şi principalul contact al Moscovei în probleme militare şi de spionaj, mai ales în anii 1944 – 1945. Cu toate că cei doi au părut a fi mai mult concurenţi decât colaboratori în perioada

19471952, începând cu 1944, Bodnăraş l-a sprijinit

437 Ionescu (1964), p. 53.

438 Acesta pare să fie cazul lui Iosif Chişinevschi, care s-a situat de partea lui Dej contra lui Pauker în 1952.

439 Numărul trupurilor ucrainenilor victime ale foametei a devenit atât de mare încât Bucureştiul şi Moscova au încheiat acorduri pentru îngroparea morţilor din zona graniţei, pentru diminuarea riscului epidemiilor.

pe Dej în toate momentele critice.[440][441]

„Biroul Moscova" reprezenta într-o manieră foarte concretă mecanismul de control sovietic în România.[442] Faptul că niciunul dintre ei nu era etnic român era trivial, în comparaţie cu faptul că erau loiali mai degrabă

Uniunii Sovietice şi Ungariei decât României. Ministru de externe şi fostă cominternistă, Ana Pauker a dirijat (prin Moghioroş şi Vass) Secţia de relaţii

---

440 RGASPI, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 59. În dosarul de partid a fost trecută legenda prin care Bodnăraş ar fi fost într-o închisoare românească în perioada războiului, acoperindu-se astfel legăturile şi instruirea sovietice. Trădarea lui este extrem de improbabilă. Cazurile de dezertare ale ofiţerilor români din întreaga perioadă a războiului pot fi numărate pe degetele de la o mână, iar Bodnăraş ar fi unicul care a dezertat în Ucraina devastată de foamete. Aceste consideraţii, alături de dezinteresul său evident pentru ideologie şi rolul său principal în apărarea intereselor naţionale contra dorinţelor soviet icilor, conduc la un consens în rândul profesioniştilor serviciilor române de informaţii şi al istoricilor că dezertarea a fost acoperirea unei misiuni de spionaj militar care nu a mai avut scop odată cu înfrângerea ţării. Aceasta explică, probabil, protecţia pe care a acordat-o Bodnăraş prinţesei Ileana, sora regelui Mihai, într-atât încât a avertizat-o pe prinţesă că unii dintre principalii ei colaboratori îi trădaseră activitatea clandestină chiar acelor autorităţi pe care le reprezenta Bodnăraş. Vezi Ileana, Princess of Romania, I Live Again, New York, Rinehart & Company, 1952, mai ales capitolele 20 şi 21.

441 Bodnăraş l-a denunţat de fapt pe Dej la Moscova, în 1947. G. Muraşko, editor, Vostoch- naia Evropa v dokumentakh rossiiskikh arkhivov, 1944-1953 gg. tom 1, 1944-1948 [Europa de Est în arhivele ruseşti 1944-1953, vol. 1, 1944-1948], Moskva-Novosibirsk, Sibir- skii Khronograf, 1997, pp. 636-641. Nu este clar dacă mişcarea lui Bodnăraş a fost dictată de lupta pentru putere din cadrul partidului sau de consideraţii mult mai subtile. Vezi şi Florin Şperlea, De la armata regală la armata populară: Sovietizarea armatei române (1948-1955), Bucureşti, Ziua, 2003, pp. 183-185. Bodnăraş a avertizat-o şi pe prinţesa Ileana că unii dintre cei mai apropiaţi colaboratori ai ei dădeau informaţii despre ea autorităţilor comuniste, din care el făcea parte. Ileana, Princess of Romania, I Live Again, New York, Rinehart and Company, 1950, www.tkinter.smig.net/PrincessIleana/ILiveA-gain/Chapter 25.htm.

internaţionale a CC al PCR, controlând astfel toate relaţiile externe ale României şi ale partidului cu Uniunea Sovietică. Ministrul de interne instruit de NKVD, Teoharie Georgescu, conducea aparatul de spionaj şi securitate cu o autoritate atât de extinsă încât se ocupa chiar şi de monitorizarea conducătorului partidului, Dej. Fostul cominternist Vasile Luca, ministru de finanţe, era principalul contact al administratorilor sovietici care conduceau cele 16 Sovromuri din industria strategică românească. Luca, Moghioroş şi Vass erau de asemenea partizani în confruntarea intra-partid asupra suveranităţii Transilvaniei.

Bodnăraş, coleg apropiat al lui Saharovski, l-a sfătuit pe Dej să solicite consilieri militari şi de informaţii sovietici, pe care Moscova oricum intenţiona să-i trimită. Această iniţiativă l-a făcut pe Dej să prevină dezvoltarea organizaţiilor de informaţii sovietice şi a operaţiunilor acestora din ţară şi i-a conferit o oarecare influenţă asupra rapoartelor acestora, nivel pe care l-a extins ulterior, plasând prezenţa acestor consilieri şi experţi pe o bază mult mai oficială, în acorduri bilaterale.1 Dej a fost apoi capabil să utilizeze această influenţă asupra rapoartelor GRU şi KGB, care contracarau rapoartele făcute de Ana Pauker direct contactelor ei de la Moscova.

Măsura în care Dej şi Bodnăraş au reuşit să îi câştige pe consilierii sovietici de partea lor este reflectată în raportul celui din urmă, din ianuarie 1952, către centrul

---

442 Agenţii sovietici/Comintern Ghizela Vass, Sorin Toma, Chivu Stoica, Leontin Sălăjan (Ignacy Szilágy), Valter Roman, Leonte Răutu, Cristian Pârvulescu, Alexandru Moghioroş, Alexandru Drăghici, Miron Constantinescu, Iosif Chişinevski şi Alexandru Bârlădeanu raportau toţi Moscovei, independent de conducerea lui Dej şi de agenda lui. RGASPI, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 58-71; dosar 206, f. 230-239; dosar 239, f. 4; dosar 241, f. 262-264; dosar 272, f. 2. Moghioroş şi Vass dădeau Kremlinului informaţii despre nomenclatura comunistă, facilitând astfel eforturile de recrutare ale sovieticilor.

KGB. Membrii coruptului „Birou Moscova" (Pauker, Luca şi Georgescu), raporta Saharovski, erau „înconjuraţi de persoane dubioase", duceau o viaţă luxoasă, „nu îi acordau sprijinul necesar tovarăşului Gheorghiu-Dej şi îi creau dificultăţi în activitate".[443] Greutatea opiniei sale – şi importanţa strategică a României pentru Moscova – poate fi dedusă din faptul că, un an mai târziu, Saharovski a devenit şeful spionajului extern al

KGB (Direcţia I), post pe care l-a păstrat timp de două decenii, fiind cel mai longeviv şef din istoria KGB.1

Poliţa de asigurare a lui Stalin: Regiunea Autonomă Maghiară

Deşi influenţat evident de aceste rapoarte şi ocupat cu propriile epurări, Stalin a rămas preocupat de controlul sovietic asupra României, care ar fi putut suferi sub conducerea lui Gheorghiu-Dej, singurul conducător din Blocul Comunist care nu era vechi bolşevic sau fost cominternist. Astfel, când Dej a eliminat „Biroul Moscova" din controlul asupra afacerilor României, conducătorul sovietic a „impus" Regiunea Autonomă Maghiară (RAM), instituţionalizând statutul de facto de protectorat al Moscovei.[444] Problema autonomiei maghiare, pe care

---

443 Pe 8 iulie 1949 şi 5 februarie 1950 au fost încheiate acorduri între guvernele român şi sovietic „referitoare la transferul unor experţi sovietici în Republica Populară Română". Arh. MApN, fond Direcţia Financiară, dosar 6372, f. 102-106 şi 114-116; Hlihor şi Scurtu (2000), pp. 245-248.

444 Saharovski a fost numit oficial şef al Direcţiei I a KGB în 1956, dar practic a condus direcţia şi în perioada 1953 - 1956. Primul consilier sovietic KGB de la Bucureşti, Dimitri Gheorghievici Fedicikin, şi-a câştigat de asemenea un loc de onoare în galeria comemorativă a KGB-ului pentru activitatea din România (şi pentru măsurile active din Vest). Andrew şi Gordievsky (1990), p. 354. Carierele lui Hruşciov, Brejnev şi Cernenko reflectă de asemenea preocuparea sovietică pentru România şi Basarabia. Hruşciov a lucrat sub conducerea lui Cristian Rakovski între 1919 - 1920. In calitate de prim-secretar al Ucrainei a luat parte activă în 1940 la „eliberarea Basarabiei" pentru

Moscova o ridicase în septembrie 1951 şi Bucureştiul o parase, a reapărut la sfârşitul lui martie 1952, la acelaşi comitet politic în care Dej îşi prezentase primele acuzaţii împotriva lui

Luca.1 Proiectul de Constituţie, trimis la Moscova la mijlocul lui mai, a fost „reformulat de Stalin şi de Molotov" în sensul înfiinţării RAM. După cum se stipula în noua Constituţie stalinistă (articolul 19), RAM cuprindea „zona locuită în bloc compact de populaţia secuiască maghiară şi care are o conducere administrativă independentă, aleasă de locuitorii RAM".[445] Această preocupare sovietică pentru transplantarea structurilor „regiunii autonome" a fost total unică în cadrul Blocului Sovietic.[446]

Foarte puţini de la Bucureşti au fost încântaţi de această limitare a suveranităţii, Dej mai puţin decât

„a ne recâştiga drepturile istorice, care ne-au fost violate de monarhia română după revoluţia din oc- tombrie". Talbot (1970), p. 163. El a deţinut răspunderea directă pentru deportările din Basarabia şi nordul Bucovinei deoarece ambele teritorii se aflau sub jurisdicţie ucraineană. In 1944, Hruşciov era atât şeful Ucrainei, cât şi comisar politic şef pentru Frontul I ucrainean, angajat în „sovietizarea Ucrainei de Vest", cu Leonid Brejnev ca adjunct şi Ivan Serov ca şef al NKVD-ului ucrainean. Ibidem, pp. 115, 136-149. In 1944 - 1945 Hruşciov, împreună cu Brejnev, Serov şi A.A. Epişev au condus o operaţiune ucraineană secesionistă în România. Intre 1950 - 1952 Brejnev a devenit prim-secretar al Moldovei responsabil cu încorporarea şi sovietizarea teritoriilor româneşti. Şeful propagandei sale din Moldova era Konstantin Cernenko, „Alter Ego", revista Time, 11 decembrie 1978. Date fiind operaţiunile antiromâneşti conduse de Lenin şi de Stalin, 5 din cei 6 conducători sovietici de dinaintea lui Gorbaciov fuseseră direct implicaţi în anexarea teritoriilor româneşti şi în deznaţionalizarea populaţiei româneşti.

445 Bottoni (2003), pp. 77-80. Propunerea înfiinţării RAM a fost prezentată lui Dej de consilierii sovietici P Arhipov şi P Tumorov pe 7 septembrie 1951. Troncota (2003), p. 217.

446 Intr-adevăr, România a fost „singura ţară în care a fost introdus un sistem de organizare administrativă similar cu structurile administrative sovietice de la nivelul uniunii". Lönhart Tamás în Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), p. 943.

oricine.[447] Instituţionalizarea influenţei sovietice era deosebit de transparentă pentru că amendamentele lui Stalin nu recunoşteau România ca „stat unitar" şi stabileau precedentul oferirii autonomiei administrative unor blocuri etnice „compacte", sporind posibilitatea creării unor alte zone autonome şi a federalizării României.[448] Stalin a mai solicitat ca în Constituţie să fie introdus un „preambul" în care să se specifice că România îşi datora existenţa „istoricei victorii a Uniunii Sovietice" şi „eliberării de către glorioasa armata sovietică".[449]

Încă o dată, oficialităţilor locale române li se cerea să-şi părăsească posturile în timp ce le lua locul noua conducere maghiară etnică, „numită de adjunctul ministrului de interne, ungurul János Vâneze (Ion Vinţe)".[450] Din nou, conducerea maghiară locală a început să-i excludă pe români din poziţiile cu influenţă politică, sub nivelul proporţional de reprezentare în rândul populaţiei.[451] Încă o dată, românii au devenit „străinii insultaţi sau ameninţaţi public" de extremiştii din majoritatea locală, iar Bucureştiul nu era capabil să intervină în vreun fel.[452]

Regiunea Autonomă Maghiară (RAM) 1952 – 1960

---

447 Bottoni (2003), pp. 80-81. RAM a fost pentru prima oară anunţată public pe 18 iulie 1952, spre stupefacţia generală.

448 Constituţia stalinistă a fost adoptată pe 27 septembrie 1952. Buletinul Oficial al Marii Adunări Naţionale, nr. 1, septembrie 1952.

449 Hlihor şi Scurtu (2000), p. 93.

450 Bottoni (2003), p. 85.

451 Ibidem, p. 86. In 1952 existau organizaţii de partid în 351 din cele 428 de sate din RAM. Cele 77 fără organizaţii se aflau în principal în „aşezările româneşti din regiunile Reghin şi Târgu Mureş". Românii din regiune au fost astfel excluşi de la exercitarea vreunei influenţe politice locale.

452 Ibidem, p. 87.

Regiunea
BAIA MARE
Regiunea
SUCEAVA
Regiunea
ORADEA
Regiunea
CLUJ
Regiunea
IAŞI
Regiunea
BACĂU
RAM
Regiunea
ARAD
Regiunea
BÂRLAD
Regiunea
HUNEDOARA
Regiunea
STALIN
Regiunea
TIMIŞOARA
Regiunea
PITEŞTI
Regiunea
PLOIEŞTI
Regiunea
GALAŢI
Regiunea
CRAIOVA
Regiunea
CONSTANŢA
Regiunea
BUCUREŞTI

Harta 20

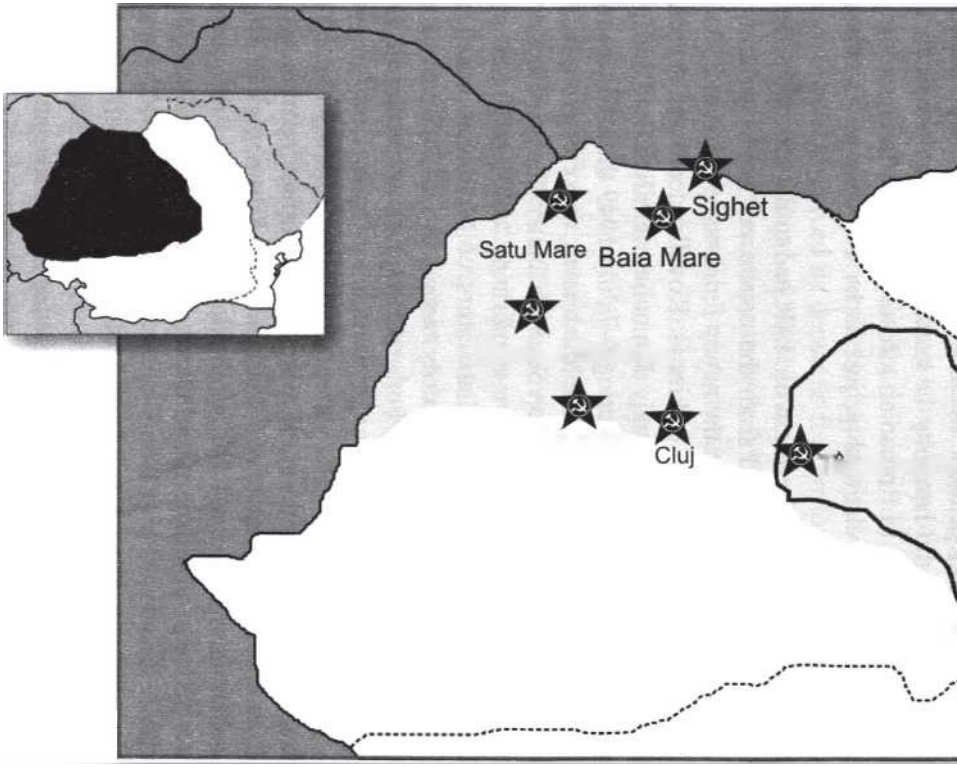

Comandamente militare şi GRU sovietice în nordul Transilvaniei/RAM

5

Şimleul Silvaniei

Huedin

Targu Mureş WMjercurea Ciuc

Harta 21

Sf. Gh corghe

Lajos Csupor, conducător al RAM de-a lungul întregii sale existenţe, a menţinut un contact strâns cu reprezentanţii militari şi cu consulul sovietic din Cluj (în acelaşi timp ofiţer KGB), Albert Petrovici Akulov, precum şi cu diplomaţii maghiari.1 De exemplu, militarii sovietici aveau comandamente în Târgu Mureş, Sfântu Gheorghe, Miercurea-Ciuc, Cluj, Oradea, Satu Mare, Baia Mare,

Sighet, Şimleu Silvaniei şi Huedin.[453] Paradoxal, Csupor se plângea de unii dintre aceiaşi „cetăţeni maghiari", foşti membri ai partidului Crucea Săgeţii şi susţinători ai „regimului Horthy", care batjocoriseră autorităţile române de la Cluj, inclusiv fostul rector al Universităţii Cluj, Deszö Miskolczy, acum lector la universitatea în limba maghiară de la Târgu Mureş, aceloraşi autorităţi sovietice care îi protejaseră înainte să se mute în RAM.[454]

„Mica Ungarie" creată de Stalin nu a întărit nici loialitatea maghiară faţă de România şi nici nu a liniştit Budapesta. Nici nu fusese aceasta intenţia lui Stalin.[455]

---

453 Ibidem, pp. 91-93. Akulov a devenit unul dintre experţii KGB pentru probleme unga- ro-finlandeze. Andrew şi Gordievsky (1990), p. 572. Specializarea a rezultat din afinităţile lingvistice şi factorii istorici. Conducătorii regimurilor sovietice finlandeze şi maghiare, Otto Kuusinen, Béla Kun şi Mátyás Rákosi, au fost împreună în conducerea Comintern. La sfârşitul anilor 1940, Jdanov a folosit adesea acţiunile comuniştilor maghiari ca model pentru comuniştii finlandezi. Un alt formidabil expert ungaro-finlandez, Iuri Andropov, a luptat sub Kuusinen la graniţa finlandeză în cel de-al Doilea Război Mondial, şi apoi ca ambasador sovietic la Budapesta, jucând un rol cheie în preluarea puterii de către Kádár în 1956, după care i-a devenit şef. CIA Intelligence Report: The KGB's Role in Soviet Politics, 1 aprilie 1972 (declasificat pe 19 august 2003), pp. 84-88, anexă, p. A-3; The Impact of Soviet Political Succession on Moscow's Policy Toward Eastern Europe: An Intelligence Assessment (Biroul de Analiză Sovietică coordonat cu Consiliul Naţional de Informaţii), 1 iunie 1983 (declasificat pe 29 ianuarie 2001), pp. 3-5, 7. Finlanda şi Ungaria au fost preferate de Centrala KGB pentru „legendarea" agenţilor sovietici în drum spre Vest. Suvorov (1984), p. 79. Încă un expert pe probleme ungaro-finlandeze, Ivan Aboimov, a fost numit secretar general al Pactului de la Varşovia la mijlocul anului 1989 şi şef al celulei de criză pentru România în timpul revoluţiei din 1989, după care a devenit ambasador sovietic la Budapesta.

454 Csupor l-a desemnat special pe profesorul Putnoky, „ca membru al Crucii Săgeţii până în 1944", şi pe fostul rector al Universităţii Cluj, Dezso, cunoscut pentru aroganţa sa şi activităţile iredentiste. Bottoni (2003), p. 90; Islamov şi Volokitina (1998), document 318.

455 Bottoni (2003), p. 93. Bottoni este prea generos când afirmă că

Autorităţile din RAM au rămas dependente de „protectorii” sovietici, populaţia maghiară a devenit şi mai puţin ataşată de orice identitate civică românească, iar Ungaria nu numai că şi-a menţinut privilegiile de supervizare asupra unei părţi a populaţiei României, dar a continuat să facă presiuni pentru concesii teritoriale la frontiere şi o autonomie mai extinsă, echivalentă cu statutul de independenţă pentru RAM. Dacă Stalin ar fi dorit să încurajeze armonia etnică, ar fi putut interzice Budapestei să mai facă presiuni pentru teritorii româneşti şi să intervină în relaţia internă minoritate-majoritate, aşa cum făcuse vizavi de Cehoslovacia şi de Iugoslavia.

Cât de puţin a avut de-a face crearea RAM cu protejarea minorităţilor se poate întrezări din tratamentul aplicat de sovietici, în aceeaşi perioadă, etnicilor români din acea parte a Basarabiei încorporată în RSS Moldova. În aprilie 1949, guvernul Moldovei a hotărât să deporteze alte 11 280 de familii – 40 850 de persoane.1 De fapt, pe 6 – 7 iulie 1949 au fost deportate 11 342 de familii moldoveneşti în cadrul *Operaţiunii Sud* („*Yug*”).[456] Resursele dedicate operaţiunii, condusă de generalul Rogov şi adjunctul KGB-ului estonian, colonelul Mihailov, au fost impresionante, cuprinzând „4 012 membri ai KGB sosiţi din alte regiuni”, „484 colaboratori ai securităţii moldoveneşti”, 13 705 membri ai trupelor de securitate şi 24 705 de activişti de partid.[457] Concomitent au continuat

---

RAM a fost o tentativă eşuată de „rezolvare a unei chestiuni naţionale adânc înrădăcinate“. O astfel de rezoluţie ar fi fost contraproductivă pentru ţelurile sovietice din acea vreme. RAM a fost un protectorat sovietic destinat menţinerii influenţei asupra Bucureştiului.

456 Decizia Consiliului de Miniştri al RSSM, nr. 509 ss (strict secret), Referitor la deportarea din RSS Moldova a familiilor de chiaburi, foşti moşieri şi industriaşi, 6 iulie 1949. Gribinceanu în Pop (1993), p. 47; Ani grei de colectivizări (1990), pp. 227-229.

457 Pasat (1994), pp. 446, 449, 554. Unul dintre activiştii implicaţi în deportări a fost A.M. Lazarev, care lucra în raionul Căinari. Şişcanu

programele de muncă forţată şi de stabilire „pe terenuri virgine”.

Între 1950 – 1952, Leonid Brejnev, ca prim-secretar al Moldovei, a avut mandatul specific de a încorpora fostul teritoriu românesc în Uniunea Sovietică şi de sovietizare (rusificare) a populaţiei moldoveneşti.[458] Pentru a atinge aceste scopuri, Brejnev a trecut la o serie de lichidări şi deportări care au redus populaţia de etnie română cu 250.000, aducându-i lui Brejnev porecla „Măcelarul Moldovei”.1 Faptul că Malenkov, Beria, Suslov şi alţii din Comitetul Central de la Moscova au fost „aleşi în unanimitate” în Sovietul Suprem al Moldovei în 1951 este un indiciu al atenţiei pe care Moscova continua să o acorde regiunii.[459] În instrucţiunile lui Brejnev din august 1952, de a duce o muncă intensă de fundamentare a limbii moldoveneşti ca limbă diferită de română, a cărei dezvoltare era dependentă de legăturile ei cu Rusia, erau evidente influenţele expansionismului din secolul al XIX-lea şi ale şovinismului antiromânesc. „Relaţiile cu poporul rus”, afirma Brejnev, erau sursa de educaţie „pentru toate personalităţile eminente din Moldova”, de la care „îşi

---

(1998), p. 106. Lazarev a devenit ministrul moldovean al educaţiei şi expert în etnogeneza slavă a poporului moldovean şi al „eternei lor aspiraţii“ de a fi parte a Rusiei.

458 Per Ronnâs şi Nina Orlova, Moldova's Transition to Destitution, Gothenburg, Swedish International Development Cooperation Agency, 2000, studii SIDA, nr. 1, p. 87.

459 A existat puţin interes academic pentru activităţile lui Brejnev din acea perioadă, cu toate că unele dintre ordinele lui au fost publicate, spre exemplu cele privind aprobarea deportării a mii de Martori ai lui Iehova din Moldova, în februarie 1951. Pasat (1994), pp. 614-616, 619-620, 630, 632, 635. Ceauşescu, pe care Brejnev îl considera liderul inamicilor pactului, în 1971, a anunţat o investigare a crimelor lui Brejnev din Moldova, dar nu a ieşit la iveală nici o dovadă a unei asemenea anchete.

trăseseră înţelepciunea”.[460]

Disputele cu Rákosi şi Nagy asupra Transilvaniei

Detensionarea momentană din perioada de tranziţie post-Stalin a oferit posibilitatea pentru toţi membrii Blocului să-şi renegocieze relaţiile cu Moscova (şi pentru populaţii să ridice pretenţiile până atunci reprimate). Pe fondul primelor revolte antisovietice din Germania de Est şi Cehoslovacia, toate statele socialiste „frăţeşti” au căutat un nou modus vivendi. Budapesta, cu sprijinul aparent al unor conducători sovietici, şi-a revitalizat pretenţiile asupra teritoriului României. În septembrie 1954, atât Rákosi cât şi prim-ministrul Imre Nagy s-au plâns Bucureştiului că relaţiile bilaterale erau „reci” şi „nesatisfăcătoare” şi deveniseră „tot mai slabe” şi mai distante.[461]

Rákosi a apelat la Valter Roman, un vechi tovarăş din Comintern, ca să se plângă de problema Transilvaniei. Recunoscând deschis că avusese tentative insistente să-l convingă pe Stalin „că o parte din Transilvania trebuia retrocedată Ungariei”, Rákosi a pretins chiar şi că îl convinsese pe Stalin că „în Transilvania erau mai mulţi unguri decât români”, pretenţie care a provocat riposta promptă a interlocutorului său că pentru a susţine

O asemenea minciună sfruntată trebuia să fi folosit „statisticile revizioniste ale lui Horthy”. Rákosi a continuat însă neabătut să descrie tentativele pe care le avusese în perioada conferinţei de pace de la Paris pentru „«rezolvarea» problemei Transilvaniei, în sensul ca o parte

460 AOSPM, fond 51, inventar 9, dosar 47, f. 32; Şişcanu (1998), p. 129.

461 Acest schimb a fost propus într-o scrisoare pe care Nagy i-a trimis-o lui Dej prin Zoltán Vass, pe 16 septembrie 1954, care a fost repetată apoi, aproape cuvânt cu cuvânt, de Rákosi lui Valter Roman, câteva zile mai târziu. ASB, CC al PCR, Relaţii Externe, dosar IV/1945, f. 86; Nastasă, Andreescu şi Varga (2002), document 216, pp. 799-804 şi document 217, pp. 804-809.

a ei să fie atribuită Ungariei”.1

Aparent neinfluenţat de reacţia antagonică a interlocutorului său, conducătorul Partidului Comunist Ungar a susţinut că sosise momentul propice pentru cele două părţi să rezolve „problema” prin „schimb de popul am şi corectarea frontierelor”. Dacă anterior, când opţiunile politice ale Ungariei şi ale României erau nesigure, „era imposibil să ridicăm chestiuni teritoriale”, a explicat Rákosi, „acum, când ambele ţări merg pe calea socialismului, problema ar putea fi rezolvată într-un spirit frăţesc” prin negocierea secretă a transferurilor necesare între conducerile celor două partide. [462]Roman i-a raportat lui Gheorghiu-Dej, adăugând că în perioada în care activase în Comintern, la Moscova, Rákosi, Révai, Imre Nagy şi alţi tovarăşi maghiari îi solicitaseră sprijinul în repetate rânduri pentru ca Transilvania sau părţi din teritoriul ei să fie transferate Ungariei după război, Rákosi şi Révai favorizând soluţia frontierelor trasate prin „arbitrajul” lui Hitler.

Problema a fost întreţinută până în 6 aprilie 1955, când o delegaţie a PCR, formată din Bodnăraş, ministrul de externe Simion Bughici (înlocuitorul lui Pauker) şi János Fazekas, s-a întâlnit cu conducătorii Partidului Comunist Ungar, Rákosi, Gerö şi András Hegedűs, la Budapesta.[463] Delegaţia română i-a condamnat pe maghiari pentru că ridicaseră pretenţii teritoriale, precum şi refuzul insistent al Budapestei de a recunoaşte fără echivoc frontierele stabilite prin tratatul de pace, cât şi pedalarea insistentă a lui Rákosi pe „problema Transilvaniei” în conferinţele şi articolele sale, ca şi cum problema posesiei ar fi fost

462 Rákosi s-a referit în mod distinct la vizita pe care i-o făcuse prim-ministrului Clement Attlee, dar nu a menţionat şi vizita lui de la Washington.

463 Nastasă, Andreescu şi Varga (2002), document 217, pp. 804-809; ASB, CC al PCR, Cancelarie, dos. 46/1962, f. 2-11.

nerezolvată.[464] Cum era posibil, au întrebat românii, ca presa, industria filmului şi teatrele, toate controlate de comunişti, să facă aserţiuni iredentiste de genul „Transilvania este inima Ungariei şi, fără ea, Ungaria nu poate trăi", că „cel mai puternic scut al naţiunii maghiare eterne este Transilvania", iar „Transilvania este fortăreaţa salvării Ungariei".

şi „fără Transilvania nu există Ungaria pentru că Transilvania a fost întotdeauna adevărata Ungarie?" 1

Tipic pentru această problematică a fost solicitarea Ambasadei Ungariei din România ca o hartă a Regiunii Autonome Maghiare să fie inclusă ca anexă la harta Ungariei, într-un atlas geografic aflat în pregătire. Ministrul român de externe a întrebat dacă Ungaria considera că Regiunea Autonomă Maghiară era parte integrantă a României sau o anexă a Ungariei. Şi mai îngrijorător a fost refuzul Budapestei de a închide Biroul de paşapoarte de la Cluj – în ciuda solicitării oficiale a României şi a acordului formal al Ungariei – care fusese înfiinţat în 1949 pentru a facilita transferul zecilor de mii de cetăţeni maghiari stabiliţi în Transilvania în perioada ocupaţiei hortiste.[465] Dimpotrivă, biroul încuraja şovinismul maghiar şi „îşi asuma rolul de a monitoriza

---

464 Vezi şi Mátyás Rákosi, Válogatott beszédek és cikkek [Discursuri şi articole selectate], ediţia a 3-a, Budapesta, Szikra, 1952, pp. 93-96 (din care 500 de exemplare au fost trimise în România). Prelegerea lui Rákosi din noiembrie 1954 s-a intitulat înfiinţarea Partidului Comunist Ungar şi lupta pentru victoria revoluţiei proletare.

465 Prima afirmaţie a fost făcută de actorul care juca rolul lui Lajos Kossuth într-un film despre 1848. Celelalte au apărut în ziarele partidului Szabad Nép şi Magyar Nemzet, din 15 octombrie 1954, în revista literară controlată de partid, Irodalmi újság, nr. 10/8 mai şi nr. 28/15 septembrie 1954, şi în Ady Endre, Válogatott cikkei és tanulmányai [O colecţie de articole şi studii], 1954, care au primit aprobarea partidului şi din care au fost distribuite în România 2 000 de exemplare.

respectarea drepturilor minorităţii”.[466] „Singura justificare pentru menţinerea acestui birou”, a declarat Ministerul de Externe român, era „menţinerea iluziei şi a speranţei că problema Transilvaniei nu era definitiv rezolvată”, poziţie care dăuna atât României, cât şi Ungariei „şi nu folosea decât duşmanilor noştri”.

Practic, ungurii au cedat în toate problemele, excepţie făcând poziţia lui Rákosi că era corect ca scriitorii maghiari să se ocupe de Transilvania (la care românii au răspuns că într-adevăr aşa era, dar problema apare atunci când scriitorii maghiari se ocupă exclusiv de Transilvania). Blamând sub diverse forme naţionalismul prim-ministrului Imre Nagy şi pretinzând „independenţa” scriitorilor şi a ziarelor şi un control insuficient din partea partidului, conducătorii PCM au căzut de acord că „problema Transilvaniei trebuie considerată închisă”.[467] De asemenea, au promis că tratatul de pace şi frontierele actuale vor fi prezentate ca „juste pe fond” în noua istorie a partidului, aflată în pregătire la Budapesta.

---

466 Fazekas a fost acela care a făcut această critică, observând că, doar cu patru zile înainte, biroul dăduse o recepţie la Cluj, la care participaseră primii-secretari ai partidului din Cluj, Târgu Mureş şi Hunedoara, fără ca invitaţiile să fi fost trimise prin canale oficiale.

467 Nastasă, Andreescu şi Varga (2002), document 217, pp. 806-809.

Europa de Est postbelică
RSFS RUSA
Marea

Baltică
RSS LITUANIA
POLONIA
RSS UCRAINA
URSS
RSS BELARUS
AUSTRIA
UNGARIA
ROMÂNIA
IUGOSLAVIA
Marea
Neagră
BULGARIA
Marea
Adriatică
TURCIA
GRECIA
Marea Egee
Harta 22
SS LETONIA
IV
Ieşirea de sub tutela Moscovei
ÎN PERIOADA HRUŞCIOV
Acordaţi autonomie Transilvaniei.1
János Kádár, octombrie 1956

Guvernul român nu consideră că este necesar ca trupele sovietice să staţioneze pe teritoriul său [...] De asemenea, guvernul sovietic ar trebui să ia în considerare problema rechemării consilierilor sovietici care lucrează la diverse instituţii din Republica Populară Română [...][468][469]

468 Transcript al întâlnirii din 2.XI.1956 cu comandorul Aurel Mălnăşan şi Valter Roman în Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), document 27, p. 224.

469 Vezi Scrisorile Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) din 14 ianuarie 1957 şi 9 septembrie 1958 către CC al Partidului Muncitoresc Român (PMR), ANIC, fond CC al

Instrucţiuni ale Biroului Politic, octombrie 1956

Apelativul „consilieri sovietici” nu corespunde rolului pe care îl joacă aceştia şi ar putea induce ideea greşită că aceştia se amestecă în afacerile interne ale României?

Nikita Hruşciov, ianuarie 1957

În România, chiar şi printre oficialii Partidului Comunist, se dezvolta o atitudine nesănătoasă, naţionalistă şi antisovietică, care trebuia retezată de la rădăcină. […] Mămăligarir nu sunt o naţiune, ci o curvă.[470]

Nikita Hruşciov, septembrie 1960

Într-un stat socialist, nu păstrezi reţelele de informaţii din interiorul partidului decât dacă eşti convins că te afli într-o poziţie de supremaţie, [iar] celălalt în poziţie de subordonat […] nu reprezintă numai o încălcare a suveranităţii, ci dovedeşte ceva mai greu de definit, relaţia dintre stăpân şi sclav. […] Noi am pus problema ca ei să nu aibă reţele de agenţi în nicio ţară socialistă, iar acest lucru l-a determinat pe Hruşciov să ne numească „nemernici”.1

Gheorghe Gheorghiu-Dej, august 1963

Încercările românilor de a-şi declara independenţa din punct de vedere economic faţă de CAER ar putea fi tolerate, însă, dacă sunt atât de nechibzuiţi încât să încerce să părăsească Tratatul de la Varşovia, atunci soldaţii noştri […] vor avea ultimul cuvânt […] întreaga situaţie din Balcani ar putea deveni de necontrolat dacă România ar decide să urmeze Iugoslavia şi Albania în

---

Partidului Comunist Român (PCR), Secţia Relaţii Externe, dosar 6/1955, f. 373-374, 719-720; Hlihor şi Scurtu (2000), pp. 255-257, 277-278.

470 Arkadi Şevcenko, Breaking with Moscow, Alfred A. Knopf, New York, 1985, p. 97.

* „Mămăligari“ era un termen depreciativ folosit de ruşi pentru a face referire la românii din Moldova şi Ucraina, încă din secolul al XIX-lea.

tabăra antisovietică.[471][472]

Nikita Hruşciov, august 1964

Transilvania a fost întotdeauna maghiară […] limba şi cultura maghiară sunt predominante acolo.[473]

Nikita Hruşciov, 1964

Capitolul 7

Contracararea mecanismului de control sovietic

1953 – 1959

Presiunea exercitată pentru a dobândi controlul asupra aspectelor economice ale României îşi are începuturile la numai două zile după decesul lui Stalin. La 7 martie 1953, Gheorghiu-Dej informa Comitetul Central că consilierii sovietici care controlau economia „trebuie să predea funcţiile pe care le-au deţinut până acum unor reprezentanţi din ţara noastră".1 Gheorghiu-Dej era convins că Sovromurile erau menite numai să exploateze şi nu erau cu nimic mai bune decât instituţiile capitaliste, opinie care i-a creat probleme încă din 1947.[474] În decurs de un an, Gheorghiu-Dej a abordat occidentul, s-a oferit să rezolve pretenţiile britanice şi a sporit comerţul cu Statele

---

471 Petru Otu: „În Biroul Politic, despre agentura sovietică: Vin vremuri grele", Magazin istoric, nr. 7, iulie 1999, www.magazinistoric.ro.

472 Jan Sejna, We Will Bury You, Londra, Sidgwick &Jackson, 1982, pp. 75-76. Sejna a fost apropiat al liderului Partidului Cehoslovac, Antonin Novotni, şi responsabilul pentru probleme militare şi securitate, în calitatea sa de şef al Consiliului Militar. El a dezertat în SUA la începutul anului 1938.

473 Serghei Hruşciov, editor, Memoirs of Nikita Khrushchev: Reformer, 1945-1964, volumul 2, Philadelphia, Penn State Press, 2006, pp. 231-232.

474 Arhivele Naţionale Istorice Centrale (ANIC), Bucureşti, România, fond CC al PCR, Cancelarie, dosar nr. 20/1953, f.2; Mihai Retegan, In the Shadow of the Prague Spring: Romanian Foreign Policy and the Crisis in Czechoslovakia, 1968, Iaşi, Centrul de Studii Româneşti, 2000, p. 18.

Unite.[475] La mijlocul anului 1954, România a devenit primul membru al Blocului care şi-a „răscumpărat” Sovromurile (cu excepţia a doua care se ocupau cu extracţia de petrol şi uraniu şi la care Moscova a refuzat să renunţe până în 1957).

Forţele armate române

Deşi influenţa sovietică bazată pe ideologia comună era şi ea importantă, controlul politic se exercita asupra instituţiilor coercitive – armata, serviciul de securitate şi poliţia (miliţia) – şi asupra liderilor partidului, printr-o reţea de ofiţeri şi agenţi sovietici infiltraţi în instituţiile respective şi în jurul liderilor respectivi. Primul pas pentru preluarea controlului a fost constituirea în URSS a Diviziei „Tudor Vladimirescu” (1943) şi a Diviziei „Horia, Cloşca şi Crişan” (1945), cu contingente masive de comisari politici. Comisarii politici principali ai acestor divizii, Dumitru Popescu, Petre Borilă, Valter Roman şi Mihai Florescu, erau cu toţii veterani ai războiului civil spaniol şi cetăţeni sovietici. Aceştia au revenit la Moscova împreună cu şeful GRU, Jan Berzin – care transferase temporar activităţile externe ale GRU în Spania, pe perioada războiului civil, cât timp a condus Brigada Internaţională –, ca agenţi ai GRU.1 După ce diviziile formate în Uniunea Sovietică au sosit în România, la sfârşitul războiului, ofiţerii politici au fost imediat instalaţi în funcţii de comandanţi adjuncţi, în peste 200 de unităţi ale armatei regale române. În decembrie 1947, aceşti adjuncţi au preluat comanda de la 30 de generali, 49 de colonei, 65 de locotenent-colonei şi 61 de

475 NARA, NND 862903, cas’eta 1854, dosar: 411/6631 ? 17 - 1554, p. 1; Joseph F. Harrington, „American-Romanian Relations, 1952 - 1965“, document prezentat la Conferinţa Asociaţiei Americane pentru Studii Slave Avansate, Chicago, 2 noiembrie 1989. Vezi şi Joseph F. Harrington şi Bruce J. Courtney, Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American - Romanian Relations, New York, Columbia University Press, 1990.

maiori.[476][477]

Situaţia era confuză din cauză că armata luptase alături de forţele militare sovietice (de fapt, în faţa acestora), în ultimele opt luni ale războiului, şi deoarece orientarea de centru a României era mai pronunţată în cadrul armatei decât în orice altă instituţie. „Soluţia" pentru această problemă îmbina activităţi ce vizau slăbirea influenţei anumitor ofiţeri, exercitarea unui control strict din partea comisarilor politici şi un influx masiv de consultanţi şi experţi sovietici. Această ultimă măsură s-a reflectat în protocolul secret al Tratatului româno-sovietic de asistenţă mutuală, încheiat în februarie 1948, care, la articolul 2, stipula asistenţa suplimentară din partea a „2.500 de experţi militari sovietici, între care 300 de ofiţeri superiori, 700 de ofiţeri inferiori şi 1.500 de instructori tehnici".[478]

Iniţial, aceşti experţi şi instructori nu erau consideraţi ca făcând parte din misiunea sovietică de consultanţă. În perioada 1949 – 1958, echipa oficială de consultanţi militari sovietici, condusă de ataşatul militar sovietic din cadrul statului-major al armatei române, generalul Konstantin S. Kolganov, era formată din 40 de persoane: 8 generali, 13 colonei, 8 locotenent-colonei, 2 maiori şi 9 ofiţeri inferiori.[479] La aceasta se adăuga

---

476 Suvorov (1984), pp. 12, 23, 36; Mihai Pelin, Culisele spionajului românesc: DIE 1955-1980, Bucureşti, Evenimentul Românesc, 1997, p. 178; Florin Şperlea, De la armata regală la armata populară: sovietizarea armatei române (1948-1955), Bucureşti, Ziua, 2003, pp. 47-52, 64, 78-79, 267.

477 Şperlea (2003), p. 64.

478 Adrian Pop, „1950. Legaţia SUA informează: Dominaţia URSS asupra României nu poate fi slăbită", Magazin istoric, nr. 4 (aprilie 2001), www.magazinistoric.ro: NARA, Arhiva Naţională de Microfilme LM103, rola 1, cadrele 101 - 109, Ronald E. Schoenfeld, Bucureşti pentru Departamentul de Stat, 7 aprilie 1950.

479 AMR, fond 3 027, dosar nr. 2 014, f. 75-76; Pop (2001),

Misiunea Militară de

Colaborare a Tratatului de la Varşovia stabilită la Bucureşti odată cu înfiinţarea acestei alianţe sovietice, în 1955. Aproape toţi ofiţerii sovietici detaşaţi în cadrul misiunilor de consultanţă şi ale Tratatului erau membri GRU. Pe lângă Bucureşti, Serviciul de informaţii al armatei sovietice îşi conducea reţelele şi din Iaşi, în Moldova, şi din Constanţa, în Dobrogea, acolo unde GRU crease o vastă structură organizaţională, în primii ani de ocupaţie, când forţele sovietice izolaseră complet aceste două regiuni de restul României.1

Acest control a fost menţinut şi extins printr-o verificare foarte strictă asupra cadrelor. Pregătirea militară sovietică a ofiţerilor superiori reprezenta un element evident de menţinere a controlului, ca şi recrutarea agenţilor, oferindu-se în mod făţiş un anumit statut, privilegii şi sponsorizări, care veneau odată cu statutul de membru al „cadrelor de perspectivă” – ofiţerii aprobaţi de sovietici care ocupau poziţiile superioare. De obicei, recrutul era „selectat” de ofiţerii sovietici şi agenţii lor români, aflaţi deja în ţară, şi apoi era invitat pentru pregătire în cadrul instituţiilor militare sovietice. Moscova avea o reţea-paravan de programe de patru şi cinci ani pentru a camufla pregătirea şi recrutarea în GRU. De fapt, după cum relata un ofiţer GRU, după ce petrecea un an într-o „academie militară normală unde studia artileria sau tancurile”, recrutul era transferat într-o „locaţie secretă a Facultăţii a Patra a Academiei Armatei Sovietice, unde rămânea în următorii trei sau patru ani”.[480] La absolvire

www.magazinistoric.ro.

480 Cel mai activ era consulatul sovietic din Iaşi, Strada Păcurari 10. Troncotă (1999), p. 479. Forţele sovietice întrerup se seră toate conexiunile de telegraf şi telefon ale Moldovei cu restul României şi chiar instalaseră linii ferate cu ecartament larg, specific sovietice. Hlihor şi Scurtu (2000), pp. 37, 52-53.

recruţilor li se eliberau diplome de la instituţia-paravan, „de exemplu, Academia Militară de Tancuri”, iar frecventarea cursurilor Academiei Armatei Sovietice rămânea secretă.

Chiar şi în timpul recrutărilor şi al pregătirii, ofiţerii est-europeni erau priviţi cu suspiciune şi supravegheaţi îndeaproape. Scopul pregătirii lor nu era să li se ofere acces la informaţii utile sau la noi tehnici pe care le-ar fi putut folosi în ţările de proveniență (mai ales în detrimentul URSS, în cazul în care vreunul s-ar fi dovedit a fi informator). Din contră, acestor recruţi li se asigura în general o pregătire de bază, precum şi „cunoştinţe academice ieşite din uz”, dar li se cerea să îi ajute pe sovietici să consolideze controlul sovietic asupra lor şi a instituţiilor din ţările de proveniență.[481] Astfel, spre exemplu, „li se cerea să descrie procedurile şi detaliile operaţionale ale armatei sau serviciului din care proveneau” şi să ofere informaţii privind propriile „obiceiuri şi dependenţe” astfel încât GRU (sau KGB) să le poată identifica punctele vulnerabile şi alte oportunităţi pentru recrutare.1

Membrii acestei „elite” de „viitoare cadre”, licenţiaţi ai academiilor tehnice şi militare sovietice, afişau în general o atitudine arogantă faţă de colegii lor instruiţi în cadrul instituţiilor din ţara de proveniență, care nu beneficiaseră de atenţia consilierilor sovietici. După cum relata generalul Marin Pancea, care în 1978 a fost plasat într-o funcţie fără perspective la Brăila, deoarece întreţinuse relaţii prea apropiate cu personalul sovietic în perioada în care activase ca ataşat în Franţa, majoritatea ofiţerilor invitaţi pentru pregătire în URSS:

[…] erau o pradă uşoară pentru serviciile sovietice de spionaj. După revenirea în ţară în cadrul armatei, ei menţineau legăturile cu consilierii sovietici care, fără

481 Bittman (1984), pp. 163-164.

excepţie, erau implicaţi în activităţi de spionaj pe teritoriul României, în serviciul agenţiilor sovietice. Aceştia comunicau fără translator, astfel că transmiterea informaţiilor se făcea fără dificultate.[482][483]

Pancea uită să menţioneze că ofiţerilor pregătiţi la Moscova li se solicita să accepte oficial subordonarea faţă de Moscova, prin semnarea unor angajamente de loialitate. Totodată, deveneau vulnerabili la şantaj în cazul în care şi-ar fi reconsiderat loialitatea. La sfârşitul anilor 1970, Moscova a început să le acorde şi cetăţenia sovietică acestor agenţi, oferind astfel o posibilitate cvasilegitimă pentru a interveni direct, în cazul în care ar fi fost demascaţi ca spioni împotriva propriei ţări.

Un alt element de control a fost adăugat prin căsătoriile dintre ofiţerii pregătiţi în URSS şi localnice, care erau fără excepţie agenţi ai serviciilor de informaţii sovietice şi îşi păstrau cetăţenia sovietică.[484] Aceste

---

482 Vezi dezbaterea acestui aspect în Antoni Macierewicz, coordonator, Report on the actions of soldiers and employees of the former Military Intelligence Services (WSI) performing military intelligence and counter-intelligence activity and other actions going beyond the issues of State defense and safety of the Polish Army, Varşovia, Comisia de verificare, 16 februarie 2007, secţiunea „Russian Penetration: the Threats for Internal and External Safety of the State“, în special pp. 28-64.

483 Cristian Troncotă, Istoria securităţii regimului comunist din România, vol. I, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2003, pp. 74-75; Marin Pancea, Armata. Securitatea. Populaţia. Decembrie 1989 - Revoluţie sau lovitură de stat (interviu cu fostul şef al Direcţiei de Informaţii a Armatei realizat de Graţiela Bârlă), Bucureşti, Holding Reporter, 1999, p. 19.

484 Troncotă (1999), p. 482, Macierewicz (2007), p. 44. Această tehnică datează încă de pe vremea Romei şi a Greciei antice. A fost folosită şi în cazul armatei române pe vremea conflictelor imperiale din regiune în secolele al XIX-lea şi XX. Spre exemplu, un studiu din 1908 al Statului-Major General aducea argumente împotriva trimiterii ofiţerilor la studii în Prusia, deoarece astfel întrerupeau legătura cu ţara, unii pretinzând chiar că „au uitat limba română“, în timp ce alţii

„supraveghetoare”.

aveau un rol mult mai important decât simpla dirijare şi motivare a consorţilor români (sau polonezi, cehoslovaci etc.). La momentul potrivit, ele puteau justifica o eventuală intervenţie sovietică menită să protejeze cetăţenii aflaţi în străinătate. Înainte de încheierea Primăverii de la Praga, de exemplu, se pare că autorităţile sovietice plănuiau asasinarea soţiilor de naţionalitate sovietică ale cetăţenilor cehoslovaci, pentru a-i putea „acuza de aceste crime pe contrarevoluţionari” şi a-şi justifica astfel intervenţia armată.1

Serviciile de informaţii şi securitate

Controlul exercitat de Moscova asupra noilor servicii de informaţii şi securitate era cu atât mai mare cu cât acestea erau create în întregime de mai-marii sovietici. Primul serviciu de informaţii (Direcţia Generală de Siguranţă şi Protecţie: DGSP) a fost înfiinţat în 1948 şi condus de trei ofiţeri sovietici MGB/KGB: directorul Pantelei „Pantiuş” Bodnarenko, sub numele conspirativ Gheorghe Pintilie, şi doi adjuncţi, Alexandru Nicolschi, un basarabean rusofil, şi Vladimir Mazurov (Mazuru), ucrainean din Bucovina. Atât Bodnarenko, cât şi Nicolschi au acţionat pe teritoriul României sub acoperire şi au fost închişi pentru aceasta, înainte şi în timpul războiului.[485][486]

Serviciul de informaţii externe (Direcţia de Informaţii Externe: DIEJ, fondat în martie 1951 sub conducerea

---

„se întorceau cu soţii nemţoaice“ şi implicaţii financiare (legate, de exemplu, de proprietăţi), şi „foarte mulţi, cu datorii în Germania“. General Radu Rosetti, Mărturisiri 1907-1914, Volumul II, Bucureşti. I.E. Torouţiu, 1941, pp. 13-14.

485 Andrew şi Mitrokhin (2000), p. 334; Frantisek August şi David Rees, Red Star Over Prague, Londra, Sherwood Press, 1984, pp. 140-141.

486 Dennis Deletant, Ceauşescu and the Securitate: Coercion and Dissent in Romania, 1965-1989, Londra, Hurst and Company, 1995, pp. 14-18; Troncotă (1999), pp. 32, 334.

consultantului-şef sovietic pe probleme de informaţii, Saharovski, era, din punct de vedere organizaţional, copia fidelă a serviciului sovietic de informaţii externe (deşi cu mai puţine zone geografice de responsabilitate). Conducerea era compusă aproape în întregime din ofiţeri ruşi, unguri, bulgari, ucraineni şi germani, care nu deţinuseră până atunci cetăţenia română şi care acumulaseră experienţă în serviciul Cominternului.[487] Era o structură de conducere total diferită de cea a serviciilor de informaţii din Ungaria, Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia sau Germania de Est (unde a durat ceva mai mult ca acest serviciu să fie creat), o consecinţă a faptului că, în perioada interbelică, conducerea PCR provenise din afara României. În celelalte state ale Blocului, cetăţeni ai ţării respective formau cea mai mare parte din conducerea serviciilor de informaţii, alături de consilierii sovietici.

Secţia specială dedicată inducerii unei „stări de neîncredere şi suspiciune generală" în rândul organizaţiilor emigranţilor români, cu „scopul de a le distruge", era o noutate în cadrul Blocului, deoarece serviciile din Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, Bulgaria şi Germania de Est încercau „să se folosească de emigranţi pentru a promova în secret interesele propriilor state".1 Şi aceasta era o consecinţă a politicii sovietice interbelice, ceea ce a influenţat şi structura majorităţii societăţilor basarabene şi transilvănene înfiinţate în Occident şi care promovau o politică antiromânească.

Primul şef al DIE a fost Vasili Vulko (Vasile Vâlcu),

487 Troncotă (2003), pp. 28-31; Florin Bratu, „Direcţia I-a Informaţii Externe (DIE). Atribuţii şi organizare (1951-1956)", CNSAS, Studii, vol. I, Totalitarism şi rezistenţă, teroare şi represiune în România comunistă, Bucureşti, 2001, pp. 43-46. Ofiţerii catalogaţi ca „evrei" erau aproape invariabil rusofili sau ungarofili asimilaţi. În această perioadă, personalul DIE număra 359 de persoane: 297 ofiţeri, 14 sergenţi şi 48 de angajaţi civili.

comunist bulgar şi ofiţer al serviciului sovietic de informaţii externe, urmat de ucraineanul Mihail Gavriliuk (Mihail Gavriliuc). Primul adjunct a fost ungurul Wilhelm Einhorn, comisar politic în timpul războiului civil spaniol şi mai târziu ofiţer INU (fost INO) şi OMS, implicat în recrutarea prizonierilor de război în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Einhorn a activat ca şef al Direcţiei Regionale de Securitate Cluj din cadrul DGSP, în perioada

19481951, înainte de a fi transferat la DIE, iar aceste transferuri între serviciile de securitate din ţară şi cele străine au devenit ceva obişnuit în cadrul Departamentului Securităţii Statului (DSS).

Al doilea adjunct a fost ungurul Adalbert Iszaek, ofiţer INU.[488] Şeful Direcţiei Contraspionaj era ofiţerul ucrainean din cadrul NKVD, Piotr Gonciaruk (Petre Popescu), care fusese încarcerat în România pentru spionaj, în perioada în care aceasta se retrăsese din război. Mai târziu, Gonciaruk a devenit adjunctul agentului GRU Serghei Nikonov (Sergiu Nicolau), primul şef al Direcţiei de Informaţii a Armatei.[489]

Pe lângă consilierii şi experţii militari sovietici ai generalului Kolganov şi cei ai generalului Saharovski pe probleme de securitate şi culegere de informaţii, consilierul-şef sovietic din cadrul Ministerului de Interne, generalul Ivan S. Mătuşenko, dirija diverşi consilieri şi experţi din cadrul miliţiei, gărzii de frontieră etc., cei mai mulţi ocupând funcţii care se suprapuneau celor din DSS. Iniţial, aceşti consilieri au avut puteri aproape absolute.

---

488 Troncotă (2003), pp. 28, 30. S-a dovedit că, în timp ce în cazul anumitor grupuri de emigranţi [polonezi sau unguri, de exemplu] „infiltrarea comunităţilor de exilaţi avea scopul de a identifica eventuali recruţi pentru diverse acţiuni de culegere de informaţii“, în cazul altora [români, de exemplu] scopul era acela de „a-i discredita sau de a interveni în activităţile lor“. Haynes şi Klehr (2000), pp. 257, 259.

489 Troncotă (2003), pp. 48-49.

După cum observa un şef din cadrul serviciului de informaţii al armatei, până la retragerea trupelor sovietice din 1958 „nu a existat nicio situaţie în care Ministerul Afacerilor Interne să transmită vreun ordin unui eşalon inferior, fără a avea aprobarea unui consilier sovietic”.1 La aceasta se adăugau personalul şi şefii sovietici din cele 16 Sovromuri, din cadrul asociaţiei de prietenie româno-sovietică (de fapt, Asociaţia Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică – ARLUS), din Asociaţia Uniunilor pentru Legături Culturale cu Străinătatea (VOKS), din Şovinform (care furniza ştiri presei româneşti) şi din asociaţiile străine de corespondenţă.[490][491]

Controlarea cadrelor serviciilor române era o chestiune mult mai simplă, din moment ce natura sau locul pregătirii lor în URSS nu mai era un subiect tabu. Pentru a avea acces într-un post de comandă în cadrul serviciilor de informaţii şi securitate era obligatoriu să ai calitatea de membru al partidului şi să fi absolvit „un curs de specializare la Institutul Felix Dzerjinski din Moscova”, precum şi programele adiacente create special pentru aliaţii sovietici.[492] Absolvenţii acestor cursuri – iniţial cu durata de doi ani şi apoi scurtate la unul, cu seminarii speciale mai scurte de un an – se bucurau de o ascensiune rapidă în carieră şi puteau accede la cele mai înalte funcţii.

Din perspectiva profesională a serviciilor interne,

---

490 Ibidem, p. 73. Iniţial, Gheorghiu-Dej era supravegheat îndeaproape. In 1948, secretara sa personală era Nina Nikonova, soţia lui Serghei Nikonov, ofiţerul serviciilor sovietice care a condus Serviciul Special de Informaţii până la desfiinţarea acestuia în 1951 şi care a fost apoi numit la conducerea Direcţiei de Informaţii a Armatei. Şeful său de cabinet era ofiţer MGB/KGB (Mihail Gavrilovici), ca şi cel responsabil de siguranţa sa (Valerian Buhikov). Ibidem, p. 75.

491 NARA, Arhiva Naţională de Publicaţii Microfilm LM103, rola 1, cadrele 101-109, Ronald E. Schoenfeld, Bucureşti, 7 aprilie 1950; Pop (2001), www.magazinistoric.ro.

492 Troncotă, (1999), p. 337.

participarea la cursurile de pregătire sovietice era „o pierdere de timp”, serviciile de informaţii sovietice „neavând vreo intenţie de a le împărtăşii cele mai noi experienţe sau cele mai moderne tehnici de spionaj” presupuşilor aliaţi.[493] În schimb, Moscova considera aceste cursuri „de o importanţă extraordinară” pentru a obţine informaţii în scopul controlării serviciilor partenere. De un interes deosebit erau „profilul politic, slăbiciunile şi punctele forte” ale ofiţerilor individuali, identificarea ofiţerilor pe „al căror sprijin putea conta regimul sovietic” şi a celor care manifestau „tendinţe antisovietice”.1

În afară de aceste cadre de nădejde, numeroşi oficiali ai partidului, printre care Moghioroş/Mogy Oros, Vass, Chişinevski, Constantinescu, Părvulescu, Bârlădeanu, Stoica, Sălăjan (Szilágy) etc., erau agenţi sovietici şi raportau direct Moscovei. Totuşi, în general, cadrele de nădejde de la vârful piramidei partidului, mai ales după moartea lui Stalin, nu au fost recrutate direct de serviciile sovietice.[494] În timp ce oficialităţile partidului şi „cadrele de nădejde” ale tineretului comunist (UTC) care participau la cursurile sovietice făceau, în general, subiectul unor asemenea abordări, recrutarea lor era

O afacere mult mai subtilă, efectuată mai degrabă de organele partidului comunist sovietic, decât de KGB sau GRU, dat fiind că erau în joc relaţiile de partid. Cel puţin teoretic, liderii partidului şi ai Uniunii Tineretului Comunist puteau opune rezistenţă la recrutări folosindu-se de loialitatea faţă de partid, excepţie făcând cei ale căror vulnerabilităţi individuale îi transformau în posibile victime ale şantajului.[495]

---

493 Bittman (1972), p. 163. Bittman era maior în StB-ul cehoslovac.
197

494 Op. cit., p. 164.

495 Spre exemplu, conducătorii Uniunii Tineretului Comunist participau sistematic la taberele de instruire din URSS, unde erau

Începerea retragerii trupelor sovietice

La scurt timp după ce Gheorghiu-Dej a eliminat-o pe Ana Pauker, în 1951 – 1952, au început să se înregistreze mişcări în cadrul forţelor armate române, al căror comandant suprem era Bodnăraş. Din 1951, ofiţerii de informaţii militare au început să depună plângeri împotriva tentativelor repetate ale consilierilor GRU „de a se amesteca în problemele interne ale Direcţiei de Spionaj Militar şi de a se substitui conducerii acesteia”.[496] În primăvara anului 1952, ca reacţie la trădarea a cinci aviatori care au zburat cu un avion militar în Iugoslavia, câţiva ofiţeri instruiţi de sovietici au fost demişi, printre care şi miniştrii adjuncţi, general-maior Constantin

Doncea şi general-maior Villiam Suder (care fusese şi inspectorul general al armatei).1

Doncea, contemporan şi rival al lui Gheorghiu-Dej, a fost eliminat, iar Suder a fost iniţial trimis „în producţie”, ca ministru al industriei miniere (aflată sub control sovietic ca parte a structurilor Sovrom) şi apoi demis.[497] Acest model al trimiterii unui ofiţer superior, mai întâi în producţie şi apoi al demiterii a devenit modul românesc de a scăpa de ofiţerii GRU din forţele armate, pe parcursul întregului Război Rece. Eliminarea lui Doncea şi a lui Suder, deşi subiect al unor diverse interpretări, a fost probabil legată de reinstaurarea autorităţii „naţionale”. Este cert că la sfârşitul anului 1953 au început să apară în Occident rapoarte despre epurări ale ofiţerilor politici comunişti – aceia fără pregătire sau experienţă militară – şi despre eforturile concurente „de a recruta ofiţeri de

deosebit de vulnerabili la recrutare, dat fiind comportamentul neglijent.

496 Troncotă (1999), p. 350. Troncotă a fost rectorul Academiei Naţionale de Informaţii, şcoala de pregătire pentru Serviciul Român de Informaţii.

497 de Sola Pool (1955), pp. 87-88.

carieră care fuseseră anterior eliminaţi ca periculoşi”.[498]

La 14 mai 1955, Moscova a semnat tratatul prin care se încheia ocupaţia Austriei şi, de aceea, nu mai exista baza legală pentru a putea păstra forţe pe teritoriul României (aceea de a proteja legăturile de comunicaţii cu trupele din Austria). În august 1955, folosindu-şi instinctul de supravieţuire dezvoltat în deceniul de ocupaţie stalinistă, Dej, susţinut de CC al PCR, a decis să ceară retragerea trupelor sovietice şi a înscenat chiar un marş de protest al studenţilor pentru a pregăti terenul.[499] Mai târziu, Hruşciov şi-a justificat reacţia violentă atunci când Bodnăraş i-a cerut „părerea despre retragerea trupelor din România” – moment în care liderul sovietic i-a acuzat pe toţi că sunt „naţionalişti şi antisovietici” şi că doresc „să ne dea afară” – punând-o pe seama faptului că a fost uimit şi se afla încă sub „influenţa politicii lui Stalin”.[500] Cu toate că furia sa era întru totul veritabilă, cu siguranţă el nu a fost luat prin surprindere.

Imediat după încheierea tratatului austriaco-sovietic, URSS a anunţat înfiinţarea Tratatului de la Varşovia, convocând în grabă, la Moscova, reprezentanţi din România, Polonia, Ungaria, RDG, Cehoslovacia.

Bulgaria şi Albania, pentru a-l putea semna în aceeaşi

---

498 Op. cit., pp. 88-90.

499 loan Scurtu, coordonator, România. Retragerea trupelor sovietice. 1958: Culegere de documente, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1996, documentele 39, 40. Protestele şi „reacţiile lui Hruşciov în faţa acestora au fost intens mediatizate“ în presa română a vremii. Retegan (2000), p. 19.

500 Khrushcev Remembers, Strobe Talbot, editor, Boston, Little, Brown and Company, 1970, p. 514; Scurtu (1996), pp. 221-222. In 1957, agentul sovietic Iosif Chişinevski a încercat să dea naştere unui conflict între Bodnăraş şi Dej, acuzându-l pe acesta din urmă că l-a „forţat“ pe Bodnăraş să înainteze această solicitare, în loc să facă acest lucru personal. Bodnăraş, care vorbea în numele partidului, vorbea fluent rusa, pe când Dej nu.

zi cu tratatul austriaco-sovietic, creând astfel o nouă bază legală pentru menţinerea trupelor sovietice în zonă. Cu numai zece zile înainte de vizita sa la Bucureşti, din luna august, Hruşciov a propus într-o scrisoare personală reducerea numărului trupelor sovietice din România (de la 250.000 la 210.000), încercând evident să prevină discuţiile legate de o eventuală retragere.1 Cu toate acestea, Bucureştiul a ridicat problema retragerii complete, cauzând un „blocaj" în relaţiile româno-sovietice, din august până în noiembrie 1955. La aniversarea Revoluţiei sovietice din Octombrie, mai mult pentru a ameliora relaţiile decât pentru a-şi lua un angajament solid, Hruşciov l-a informat pe Bodnăraş că Moscova avea să-şi retragă trupele. Însă liderul sovietic a subliniat faptul că acest lucru avea să se întâmple „nu" pentru că Bucureştiul o ceruse, „ci pentru că am ajuns la concluzia că este necesar să ne retragem".[501][502]

Acordul Moscovei a generat o corespondenţă intensă pe această temă, deşi retragerea propriu-zisă nu urma să aibă loc mai devreme de doi ani şi jumătate. Cererea a fost făcută pe fondul următoarelor aspecte: memoria colectivă a celor 40 de ani (în valuri succesive) de ocupaţie militară rusească, în prima jumătate a secolului al XIX-lea; prezenţa prelungită a trupelor ruseşti după războiul ruso-turc din 1877 – 1878, pentru a „asigura comunicaţiile" cu forţele din Bulgaria; ocupaţia militară rusă de facto din Moldova, în perioada 1916 – 1917; evacuarea forţată a trupelor bolşevice din perioada 1917 – 1918 (al căror comportament distructiv a fost criticat chiar şi de social-democraţii de atunci); şi regimul de ocupare brutal al lui Malinovski, din 1944 – 1945. Aceste evenimente – care constituiau numai

501 Hlihor şi Scurtu (2000), pp. 172-175; Retegan (2000), pp. 18-20.

502 Ibidem; Lavinia Betea, Maurer şi lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României, 1995, p. 264.

O mică parte din experienţa imperială a Rusiei – erau elemente centrale ale conştiinţei româneşti, astfel încât ideea retragerii trupelor era extrem de agreată.

Paradoxal, serviciile de informaţii americane au trecut cu vederea această dramă atunci când, în ianuarie 1956, au prezis că trupele sovietice vor fi retrase din România până la finalul deceniului. Fără a cunoaşte detaliile conflictului intracomunist româno-sovietic şi dinamica sovieto-ungaro-ro mână, serviciile de informaţii americane au concluzionat că, dată fiind consolidarea puterii comuniste în România şi necesităţile militare în faţa conflictului dintre Est şi Vest, Moscova nu mai avea nevoie de trupe în zona aceea.1 Astfel, retragerea din 1958 a fost interpretată ca fiind determinată de politica internă sovietică – şi nu ca un rezultat al iniţiativei româneşti – şi a fost greşit interpretată ca având un impact marginal asupra României, mai mult la nivel psihologic.[503][504]

Impertinenţa solicitării, care sosea în mijlocul luptei pentru succesiune la Kremlin, a atras imediat atenţia sovieticilor asupra Bucureştiului. Pentru a înfrâna alte viitoare iniţiative ale Bucureştiului, generalul Aleksei A. Epişev, partenerul lui Hruşciov în *sovietizarea* Ucrainei de vest şi în operaţiunile de secesiune din Transilvania, a fost imediat trimis ca ambasador în România, la finele anului 1955, şi a rămas în această funcţie pentru următorii cinci ani. Apropiat al lui Hruşciov, sinistrul Epişev deţinea o putere impresionantă la Moscova şi cunoştea foarte bine

503 National Intelligence Analysis: Probable Evolutions of the European Satellites Up To 1960, 10 ianuarie 1956, NARA, Washington D.C., Record Group 263, CIA/NIE, cutia 3, dosarul 86, p. 14; Retegan (2000), p. 21.

504 Washingtonul a considerat retragerea ca fiind „lipsită de importanţă“ şi „fără vreun impact semnificativ“. Sergiu Verona, Military Occupation and Diplomacy: Soviet Troops in Romania 1944-1958, Durham, Duke University Press, 1992, p. 143. Vezi şi pp. 80-85, 144-148.

„situaţia” României.[505] În calitate de director adjunct al KGB, în perioada 1951 – 1953, Epişev a supravegheat epurarea din România (prin ambasadorul Anatoli I. Lavrentiev, numit la Bucureşti după ce a supravegheat purificarea din Praga) şi s-a asigurat ca persoanele eliminate să fie „înlocuite cu numeroase” persoane cu legături în Ucraina.[506] Ochiul format al unui fost director adjunct al KGB, cu o experienţă bogată în operaţiuni clandestine, reprezenta un impediment major pentru plecarea românilor din rezervaţia sovietică.

Liderii români aveau de rezolvat trei sarcini importante pentru a putea prelua controlul din mâinile Moscovei. Trebuiau să scape de omniprezenţa evidentă a puterii sovietice: trupe şi consilieri. Trebuiau să neutralizeze influenţa exercitată prin cetăţenii români sau cu dublă cetăţenie, cunoscuţi ca agenţi sovietici şi aflaţi în poziţii cheie, în cadrul partidului sau aparatului de stat, în special cei din instituţiile de putere coercitivă, o problemă ce avea legătură cu – dar era infinit mai complicată decât – desfiinţarea „Biroului de la Moscova”. Şi, în cele din urmă, trebuiau să identifice şi să neutralizeze reţelele de agenţi secreţi sovietici şi să limiteze puterea Kremlinului de a recruta noi agenţi şi de a construi reţele.

Pericolele şi oportunităţile din 1956

Fiecare dintre aceste ţinte presupunea o restricţionare a legăturilor dintre armatele şi serviciile de

---

505 Şeful Comitetului militar şi de informaţii al partidului cehoslovac şi legătura sa la Tratatul de la Varşovia l-a descris pe Epişev nu doar ca fiind „sinistru“ şi „nemilos“, ci şi drept „cel mai înspăimântător rus pe care l-am întâlnit vreodată“. Sejna (1982), p. 42. Pentru o descriere mai blândă, care relatează şi influenta lui Epişev în România, vezi Verona (1992), pp. 135-137.

506 Mastny (1996), p.141. Epişev a rămas un personaj cheie chiar şi după căderea lui Hruşciov şi a condus echipele militare de recunoaştere în Cehoslovacia chiar înainte ca aceasta să fie invadată în 1968, şi apoi în Afghanistan înainte de invazia sovietică din 1979.

informaţii române şi sovietice, la scurt timp după ce Moscova anunţase o nouă „comandă unificată” a noii sale alianţe militare şi în momentul în care (martie 1956) directorul KGB, Ivan Serov, convocase

O şedinţă a tuturor serviciilor din ţările Tratatului, pentru a ajunge la un acord de colaborare strânsă. Directorul KGB a făcut apel pentru „unificarea forţelor” serviciilor Tratatului de la Varşovia împotriva „principalelor guverne agresoare, cele ale Statelor Unite şi ale Angliei”, prin coordonarea activităţii fiecărui serviciu cu Moscova, desfăşurarea de operaţiuni comune împotriva SUA şi a Marii Britanii, făcând schimb de informaţii şi analize privind operaţiunile Vestului împotriva statelor membre ale Tratatului de la Varşovia şi „coordonând culegerea de informaţii din transmisiuni şi din serviciile tehnice operaţionale”.1

Dacă atenţia sovieticilor nu ar fi fost distrasă de aglomerarea de conflicte violente din interiorul şi din exteriorul Blocului, Bucureştiul s-ar fi confruntat cu dificultăţi mult mai mari în încercarea de a-şi atinge obiectivele. În iunie 1956, protestele polonezilor care cereau reforme economice şi retragerea din Tratatul de la Varşovia au avut drept consecinţă 53 de morţi, făcând necesară intervenţia politică sovietică şi numirea lui Wladistaw Gomułka. La sfârşitul lunii octombrie, agitaţia populară din Budapesta a condus la numirea fostului prim-ministru şi agent NKVD, Imre Nagy, în fruntea partidului, după care acesta, la numai trei zile, a cerut retragerea din alianţa sovietică. Acest eveniment a fost urmat aproape imediat de izbucnirea războiului israeliano-arab pentru Canalul Suez.

Modul în care a fost soluţionată situaţia din Ungaria a cauzat îngrijorare în România. În Budapesta, pe lângă sloganurile antisovietice, se auzeau apeluri repetate pentru redefinirea graniţei dintre Ungaria şi România şi

anexarea Transilvaniei, apeluri care îşi găseau ecou în Regiunea Autonomă Maghiară, acolo unde numeroşi membri ai elitei de etnie maghiară considerau că autonomia era doar o primă treaptă spre reintegrarea în Ungaria.[507] În cadrul campaniei de dezinformare menite să izoleze România de partenerii occidentali, Hruşciov (şi sursele sale ungare) a susţinut ulterior că liderii PCR erau „nerăbdători" să susţină înăbuşirea revoltei de către trupele sovietice şi ar fi oferit chiar ajutor militar pentru a participa la această operaţiune.1 Dimpotrivă, măsurile luate de Bucureşti erau în totalitate defensive şi erau menite să împiedice revizionismul violent din Transilvania.[508] Înainte cu numai o săptămână, la 28 octombrie 1956, Gheorghiu-Dej şi Tito semnaseră un comunicat comun, făcând apel la „neamestecul în afacerile interne ale altui stat", care avea să devină curând un laitmotiv al politicii externe a României.[509]

Deoarece raza de acţiune şi metodele propagandei şi serviciilor de informaţii ungare faţă de România nu suferiseră modificări esenţiale din timpul Primului Război Mondial, România avea motive serioase să fie preocupată de intenţiile Budapestei. La 1 noiembrie, cu numai câteva ore înainte ca János Kádár să dispară pentru a forma pe

---

507 David E. Murphy, Serghei A. Kondraşev şi George Bailey, Battleground Berlin: CIA vs. KGB in the Cold War, New Haven, Yale University Press, 1997, p. 295; „Report of Warsaw Pact Intelligence Service Conference", 7 - 11 martie 1956, Moscova, Arh. Sluzhba vnesh- nei razvedki (SVR: Serviciul de Informaţii Externe al Federaţiei Ruse), dosarul 504 456, vol. 1, pp. 70-78.

508 Talbot (1970), p. 420; Béla Király, „The Hungarian Army Under Soviet Control", în Ignác Romsics, editor, 20th Century Hungary and the Great Powers, Boulder, Social Science Monographs, 1995, p. 295.

509 Hlihor şi Scurtu (2000), p. 179. Acest lucru a fost posibil deoarece Moscova introdusese un paragraf similar în acordurile sale bilaterale, deşi interpretarea rămânea la latitudinea oficialilor sovietici.

teritoriul sovietic un guvern aprobat de Moscova, care avea să ceară „asistenţă" militară sovietică şi să justifice astfel invazia, ambasadorul român în Ungaria, Aurel Mălnăşan, şi Valter Roman, aflaţi la Bucureşti pentru consultări, au avut o întrevedere cu mai mulţi lideri ungari. Chiar în mijlocul adunării, Zoltán Vass „a avertizat cu insistenţă" că „se va declanşa un val de proteste antiromâneşti". Vass, a relatat Mălnăşan, a declarat că ungurii „ne urăsc" şi „au lansat deja sloganul *nem*, *nem*, *soha* [Nu, nu, niciodată], fostul slogan ungar şovinist-iredentist, şi ne putem aştepta la izbucnirea unui val şovinist iredentist antiromânesc".[510]

Vass a subliniat în faţa interlocutorilor săi că:

Încă aveţi o problemă pe care credeaţi că aţi rezolvat-o, dar nu este aşa. Până la urmă, forma acestei autonomii nu este de fapt autonomie şi ar trebui să vă gândiţi foarte bine, pentru că nu trebuie să uitaţi că ungurii de acolo ascultă Radio Budapesta, că *Ludas Matyi* [săptămânalul satiric maghiar] este distribuit [în ţara voastră], că ungurii se îndreaptă în această direcţie.1

Roman le-a explicat colegilor săi de partid că nu îşi puteau permite să închidă ochii în faţa „atitudinii vădit antiromâneşti din rândul conducerii comuniste maghiare". După ce a remarcat că exista o anumită „presiune din mase privind Transilvania", el a explicat că aceasta se datora insistentei propagande interne de la Budapesta şi a refuzului ei de a adopta „o poziţie fără echivoc în problema Transilvaniei", prin care să o recunoască drept parte componentă a României, şi să descurajeze clar elementele separatiste. „Din contră, a subliniat Roman, Budapesta încuraja astfel de manifestări". Pentru a exemplifica acest

510 Nastasă (2003), documentul 27, pp. 219-220; ASB, CC al PCR, Cancelarie, dos. 171/1956, f. 2-16; Lungu şi Retegan (1996), pp. 166-180.

lucru, el a descris cum s-a desfăşurat întâlnirea lor de bun-rămas cu Kádár:

[…] şi, chiar şi în această situaţie disperată, în loc să spună să fiţi puternici şi mai ştiu eu ce, Kádár – am reţinut câteva cuvinte de-ale lui – a spus: „Daţi autonomie Transilvaniei”. Este exact ceea ce a spus. Ce înţelegea el prin asta, nu am avut posibilitatea să discutăm. Chiar şi în aceste condiţii, aflându-se în toiul contrarevoluţiei, în loc să spună: „Ţineţi cu dinţii de Transilvania”, el a spus: „Daţi autonomie Transilvaniei”.2

Bucureştiul s-a aliniat celorlalte state socialiste, inclusiv China şi Iugoslavia, şi chiar cu Finlanda, în susţinerea intervenţiei sovietice propuse de Kádár. La cererea sovieto-ungară, PCR a trimis la Budapesta şi 2000 de activişti de etnie maghiară pentru a ajuta la reconstrucţia partidului. Şederea lor nu a ajutat însă deloc la ameliorarea problemei identităţii maghiare din Transilvania.

Beneficiile României de pe urma acestei cooperări au fost importante, chiar dacă au fost de scurtă durată. Pentru prima dată după război, Moscova a permis contactul între România şi cei peste 2 milioane de etnici români din Moldova, dându-le posibilitatea miilor de membri de familie separaţi de graniţă să se vadă pentru prima dată după 10 ani. De atunci şi până în 1959, Chişinăul a susţinut că „RSS Moldova are cele mai apropiate relaţii cu România”.3 Un alt beneficiu temporar a fost declaraţia făcută de către Kádár, în timpul vizitei sale în România din februarie 1958, potrivit căreia[511]

Ungaria nu avea nicio pretenţie teritorială asupra României: prima – şi ultima – declaraţie a unui lider comunist ungar.1

---

511 „Socialist Encirclement is Also Dangerous“, URSS/5: Afaceri interne, Radio Europa Liberă, 29 iulie 1968, Open Society Arhives (OSA), caseta 50, dosar 7, raport 142, pp. 2-3.

Alungarea trupelor şi a consultanţilor sovietici

În data de 31 octombrie 1956, doar cu câteva zile înainte ca forţele sovietice să înăbuşe revolta maghiară, Comitetul Central al PCR i-a dat indicaţii prim-ministrului de la vremea respectivă, Gheorghe Stoica, ca – în cadrul următoarei reuniuni a Tratatului de la Varşovia din noiembrie-decembrie de la Moscova – să facă presiuni privind retragerea trupelor şi a consultanţilor.[512] Susţinând încă o dată argumentul din 1955, potrivit căruia prezenţa trupelor sovietice avea rolul de a produce disensiuni pe plan intern, transformând România într-o ţintă uşoară a atacurilor politice din afară, Comitetul Central a dorit să reamintească Moscovei că „nu considera necesară staţionarea trupelor sovietice pe teritoriul său" şi a sugerat posibilitatea „rechemării consultanţilor sovietici prezenţi în diferite instituţii".[513] Nefiind la curent cu cererea Bucureştiului de retragere a forţelor sovietice, misiunea diplomatică a SUA a interpretat greşit interesul şi scopul autorităţilor române, raportând exact opusul: că „regimul de la Bucureşti va ţine piept presiunilor populare pentru îndepărtarea trupelor sovietice".[514]

Impunerea acestor argumente era un demers delicat în acel context când, chiar a doua zi, Hruşciov vizita România pentru a o informa despre decizia de a interveni cu forţe militare în Ungaria. În cele din urmă, o mulţime de factori printre care se numărau, cu siguranţă, obiectivele

512 Acest lucru nu a pus capăt declaraţiilor apărute în presa scrisă şi vorbită (inclusiv filme şi desene animate), potrivit cărora Transilvania ar fi a lor de drept, iar românii ar fi duşmanii lor. Vezi Nastasă, (2003), documentul 80, pp. 547-562 şi documentul 81, pp. 565, 572-578, 586-601.

513 Lungu şi Retegan (1996), p. 148.

514 Current Intelligence Bulletin: The Hungarian Situation (Information as of 1700, 6November 1956), 7 noiembrie 1956 (declasificat la 6 octombrie 1997), p. 13, www.foia.cia.gov.

de politică externă ale liderului sovietic, faptul că prezenţa trupelor acţiona ca un paratrăsnet pentru insatisfacţia populară, impactul militar secundar asupra unui potenţial conflict Est-Vest şi costurile semnificative ale invaziei din Ungaria, unde sovieticii înregistraseră 2 260 de victime (669 de morţi, 1 540 de răniţi şi 51 de dispăruţi), erau argumente suficiente pentru a influenţa Moscova.1 Între ianuarie 1957 şi aprilie 1958, într-o serie de scrisori pentru conducerea PCR, în care iniţiativa era prezentată ca aparţinându-le, Kremlinul şi-a exprimat acordul să îşi retragă consultanţii.[515][516]

Bucureştiul a menţinut presiunea, raportând sârguincios greşelile personale, politice şi profesionale ale consultanţilor sovietici pe probleme de informaţii. Hruşciov, care înţelegea logica rechemării lor, a declarat faptul că era:

[…] practic imposibil să supraveghem activitatea fiecărui expert sovietic care lucrează în România. Deşi experţii sunt foarte bine pregătiţi în domeniul lor de activitate, unii dintre ei nu se pot adapta situaţiei politice şi caracteristicilor naţionale ale statului respectiv. Drept urmare, apar neînţelegeri, care nu sunt în favoarea relaţiilor noastre prieteneşti.[517]

Pentru a proteja sistemul de „consultanţi” prin

515 G.F. Krivoşeev, editor, Grf sekretnosti sniat: Poteri Vooruzhennikh Sil SSR b voinakh, boevikh deistviyakh i voennikh konfliktakh [îndepărtarea sigiliului secret: numărul victimelor forţelor armate ale URSS în război, acţiuni de combatere şi conflicte militare], Moscova, Voienizdat, 1993, pp. 397-398.

516 Vezi şi Constantin Hlihor şi loan Scurtu, The Red Army in Romania, Iaşi, Centrul pentru Studii Româneşti, 2000, pp. 255-257, 277-278. Hruşciov s-a oferit să retragă trupele din Ungaria, dar Kádár a solicitat rămânerea acestora pentru a-şi întări regimul. Minutes of the HSWP Political Committee Meeting Held on May 16, 1989 (Excerpt), PHP

517 ANIC, fond CC al PCR, Secţia Relaţii externe, dosar 6/1995, f. 719-720; Hlihor şi Scurtu (2000), pp. 277-278.

reorganizarea lor oficială ca „ofiţeri de legătură”, liderul sovietic încerca să menţină activitatea acestora, afirmând, de exemplu, că termenul de „consultanţi sovietici” nu corespunde rolului pe care aceştia îl joacă şi că ar putea transmite ideea greşită că aceştia se amestecă în afacerile interne ale României. Această afirmaţie a fost demontată – şi cea susţinută de România validată – de reclamaţiile primite chiar de la unii reprezentanţi sovietici, aflaţi la post în alte state din Europa de Est.[518] De exemplu, în timpul şedinţei CC despre situaţia din Polonia şi Ungaria, de la sfârşitul lui octombrie 1956, conducătorul polonez Wladistaw Gomułka „a încercat să convingă delegaţia sovietică de faptul că

O mare parte din vină o purtau cei 50 de consilieri pe probleme de securitate din Polonia şi numeroşii generali şi ofiţeri superiori din armata poloneză care deţineau încă cetăţenie sovietică”.1 Anterior, chiar şi directorul KGB, Ivan Serov, criticase „Departamentul de consultanţi” din Germania de Est, afirmând că „derulează o activitate nesatisfăcătoare” şi „nu oferă niciun fel de sprijin organelor MVD (Ministerul de Interne) din Germania”. Serov a respins justificările consultanţilor sovietici, potrivit cărora „cea mai mare parte a oficialilor din RDG Mfă [Stasi] nu pot încă lucra independent.[519][520]

Având în vedere faptul că România a exploatat

---

518 Vezi, de exemplu, scrisoarea din 14 ianuarie 1957 trimisă de Comitetul Central (CC) al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) către CC al Partidului Muncitorilor din România (PMR), ANIC, fond CC al Partidului Comunist Român (PCR), Secţia Relaţii externe, dosar 6/1955, f. 373-374; şi scrisoarea din 9 septembrie 1958 trimisă de Cc al PCUS către CC al PMR, Ibidem, f. 719-720. Hlihor şi Scurtu (2000), pp. 255-257, 277-278.

519 Account of a Meeting at the CPSU CC, on the Situation in Poland and Hungary, 24 octombrie 1956, Virtual Archive: „1956 Polish Crisis“, CWIHP

520 Murphy, Kondraşev şi Bailey (1997), p. 289.

concesiile poststaliniste ale lui Hruşciov pentru a-şi extinde propria autoritate naţională, Kremlinul a trebuit să se bazeze din ce în ce mai mult pe agenţii şi reţelele de informaţii clandestine pentru a contrabalansa pierderea influenţei militare directe şi reducerea numărului oficial de consultanţi şi experţi.[521] Moscova a avut la dispoziţie o rezervă numeroasă de unde a putut alege recruţi în România. Prima generaţie de reţele şi agenţi sovietici includea foşti membri ai Cominternului şi veterani ai războiului civil din Spania; foşti prizonieri de război (POW), recrutaţi în timpul detenţiei la sovietici şi apoi întorşi în 1944, împreună cu Diviziile „Tudor Vladimirescu" şi „Horia, Cloşca şi Crişan", cetăţeni sovietici rezidenţi şi persoane rezidente în zonele de graniţă româno-sovietică. Au fost constituite noi reţele formate din ofiţeri de armată şi de informaţii (precum şi din activişti de partid), instruiţi în URSS începând cu anul 1945 şi ulterior numiţi în funcţii de conducere, precum şi din angajaţi români ai organizaţiilor sovietice din România.

Stabilirea modelului interacţiunii ostile sovieto-române

În cadrul reuniunii CAER din mai 1958, care a avut loc cu două zile înaintea întrunirii Tratatului de la Varşovia, unde Hruşciov urma să anunţe retragerea trupelor din România, PCR a lansat provocarea care avea să blocheze planurile sovieticilor de integrare economică est-europeană şi va dejuca integrarea militară a Blocului.[522] Kremlinul nu putea aprecia prima contestare

521 Majoritatea acestora se derulau în afara consulatului sovietic (Str. Păcurari nr. 10) din Iaşi, aproape de graniţa româno-sovietică, şi includeau „efectiv o armată de spioni secreţi (neoficiali)". Troncotă (1999), p. 479.

522 Vojtec Mastny, „Second Meeting of the PCC: 24 May 1958, Moscow: Editorial Note", Inregistrări de la Comitetul Tratatului de la Varşovia: Inregistrări ale Consiliului Politic Consultativ, august 2001, p. 2, CWIHP

publică (din interiorul Blocului) de către România a autorităţii supranaţionale, decât ca pe o confirmare a necesităţii de extindere a reţelei de informaţii, care să acopere pierderea multor mecanisme directe de control. Faptul că Moscova a fost prinsă nepregătită în momentul în care Gheorghiu-Dej a lansat provocarea a reprezentat o greşeală a serviciilor de informaţii şi este posibil ca ea să fi contribuit la căderea lui Serov.1 KGB-ul şi majoritatea liderilor de partid au privit decizia lui Hruşciov de retragere a trupelor, în pofida acestui „steguleţ roşu", ca pe cea mai mare greşeală a sa.

Contramăsurile nu au întârziat să apară. Aproape imediat, Moscova a închis graniţa dintre România şi RSS Moldova, iar contactele politice şi culturale înfloritoare, considerate acum ca „deviaţionism naţionalist", au fost întrerupte.[523] 1959 a fost ultimul an în care Chişinăul s-a referit la relaţiile sale cu Bucureştiul ca fiind „deosebit de apropiate". Scriitorii, lingviştii, antropologii şi etnologii moldoveni care îndrăzneră să recunoască similarităţi cu cultura română au fost acuzaţi de „propagandă naţionalistă", iar unii dintre ei au plătit chiar cu viaţa.[524] Din acel moment, Moscova s-a asigurat ca Ungaria şi Bulgaria să menţină „cele mai apropiate" relaţii cu Chişinăul, ca mijloc de eliminare a influenţei româneşti, iar RSS Moldova a fost transformată într-o bază pentru operaţiunile clandestine împotriva României.[525]

Încercările Kremlinului de a-şi recâştiga dominaţia

---

523 Pe lângă cauzele politice, căderea lui Serov s-a datorat numeroaselor greşeli şi dezertări.

524 Ibidem. Acesta a fost subiectul principal al celui de-al 9-lea plen al Comitetului Central al RSS Moldova în septembrie 1959. Sovietskaia Moldavia, 24 şi 26 septembrie 1959.

525 Intr-adevăr, din 1959 relaţiile dintre RSS Moldova şi Republica Mongolia au fost „mult mai strânse" decât cele cu România. „Socialist Encirclement Is Also Dangerous", URSS/5: Afaceri Interne, RFER, 29 iulie 1968, OSA, caseta 50, dosarul 7, raportul 142, p. 3.

anterioară după retragerea trupelor sovietice s-au confruntat cu eforturile românilor de a elimina în totalitate acel control. Frecvenţa confruntărilor a crescut, deoarece în timp ce KGB şi GRU încercau să-şi extindă reţelele de agenţi în interiorul ţării, autorităţile române îi expulzau agresiv pe ofiţerii de informaţii ai agenţilor de la Moscova. Un caz tipic a fost cel din ianuarie 1959, al consultantului naval sovietic nou-venit, care:

[…] a început rapid să dea o raită prin instituţiile româneşti pentru a recruta agenţi din cadrul personalului român instruit anterior în URSS. Atunci când a fost chemat de către generalul Ioniţă şi i s-a ordonat să înceteze, ofiţerul sovietic a ascultat „ca o pasăre care se uită la o cobră" şi în cele din urmă a avut o singură întrebare: „Dacă ar mai fi măcar un regiment sovietic pe pământ românesc, ai avea curajul să mă tratezi în acest mod?" 1

Liderii de la Kremlin au luat personal această animozitate şi acest resentiment faţă de o ţară care fusese considerată atâta timp o zonă a expansionismului rus şi sovietic şi s-au implicat direct în a hotărî destinul acesteia în momentele de vulnerabilitate. [526]Ieşirea nervoasă a lui Hruşciov şi îngheţarea relaţiilor sovieto-româneşti imediat după propunerea Bucureştiului de retragere a forţelor sovietice, din august 1955, dovedesc o parte din această bădărănie. Atmosfera de la bordul navei *Baltica*, ce transporta delegaţiile sovietice, maghiare, bulgare şi româneşti spre New York în septembrie 1960 – când liderul maghiar János Kádár a apărat cu loialitate invazia sovietică din 1956 la Naţiunile Unite –, reda cu acurateţe această situaţie.

Toate celelalte delegaţii aveau o atitudine rezervată

526 US State Department Memorandum of Conversation between Emil Bodnăraş, Vice President Romanian Council of State, and Harry G. Barnes, American Ambassador to Romania, Ambasada SUA, Bucureşti, 17 mai 1974, CWIHP Generalul Ion Ioniţă era şeful Statului-Major al Forţ elor Armate Române.

faţă de Gheorghiu-Dej şi de români, care, la rândul lor, păstrau distanţa faţă de aceştia, în timp ce Hruşciov, Kádár şi liderul bulgar, Todor Jivkov, afişau o camaraderie destul de strânsă, cu numeroase sesiuni private de băutură.[527] La un moment dat, Hruşciov s-a plâns că „în România, şi chiar în rândul Partidului Comunist, se dezvoltau atitudini distructive naţionaliste şi antisovietice, care trebuiau tăiate de la rădăcină”, înainte de a adresa injurii la adresa poporului român, pe care l-a numit „nu o naţiune, ci o târfă”.[528] Se pare că Hruşciov a considerat incidentul atât de sensibil, încât ulterior a negat chiar şi că românii s-ar fi aflat la bord, susţinând, în ciuda unor declaraţii ale martorilor, că delegaţia română nu s-a prezentat în ziua plecării şi ar fi „călătorit în America pe cont propriu”.[529]

Capitolul 8

Neutralizarea reţelelor sovietice de informaţii 1956 – 1963

Demontarea reţelelor de spionaj, blocarea penetrărilor instituţionalizate

La scurt timp după retragerea trupelor, românii au început să dea la iveală reţele de informaţii ungare şi revizioniste, pe care armata sovietică le sponsorizase sau le acceptase. În anii de început ai comunismului, când consultanţii sovietici subordonaseră direct serviciile de informaţii, instituţiile militare şi poliţieneşti, guvernul

---

527 Arkadi Şevcenko, Breaking with Moscow, New York, Alfred A. Knopf, 1985, pp. 97-98; Tibor Hajdu, „Soviet Foreign Policiy Towards Hungary, 1953 - 1956“, în Ignác Romsic, editor, 20th Century Hungary and the Great Powers, Highland Lakes, NJ, Atlantic Research and Publications, 1995, pp. 269 şi 275-276.

528 Şevcenko (1985), p. 97.

529 Serghei Hruşciov, editor, Memoirs of Nikita Khrushchev: Statesman, 1953-1964, volumul 3, Philadelphia, Penn State Press, 2007, p. 259. Şevcenko, care fusese martor al prezenţei românilor, a defectat în SUA, cu această informaţie, în 1978. Hruşciov murise în 1971.

român nu avea voie sau nu putea să deruleze propriile activităţi de contraspionaj sau contrainformaţii în nordul Transilvaniei şi, ulterior, în Regiunea Autonomă Maghiară (RAM). Acest lucru s-a schimbat odată cu revolta maghiară din 1956. Potrivit anchetelor derulate de securitate, organizaţiile clandestine care operau în România încercau:

să trezească sentimente naţionalist-revizioniste în rândul etnicilor maghiari; să submineze autorităţile regimului comunist prin intermediul unor acte de sabotaj, panică şi propagandă; să izoleze populaţia de naţionalitate maghiară de cea română şi să le canalizeze sentimentele către Ungaria; să solicite autorităţilor statului român pretenţii pe care acestea nu le puteau satisface, în vederea facilitării propagandei revizioniste a diasporei maghiare din occident, având ca scop compromiterea regimului comunist din România; să promoveze ideea autonomiei din Transilvania, urmărind ca mai târziu să o alipească Ungariei prin intermediul unui curent revizionist activ şi coordonat; să creeze o stare de instabilitate în zonele locuite de etnici maghiari şi saşi pentru a impresiona forurile internaţionale şi pentru a încerca în acest fel să îi influenţeze să ia decizii împotriva intereselor României.1

De exemplu, în 1957 – 1958, preotul catolic reformat Kálámán Sass, fost membru al *Rongyos Gárda*, a fost arestat, judecat, condamnat şi executat de către Tribunalul Militar din Cluj pentru „complot împotriva statului, spionaj în favoarea Ungariei, posesie ilegală de arme şi participare la activităţi ale organizaţiilor ilegale iredentiste”.[530] Sass fusese implicat în „ingineria” creării coridorului etnic care conecta ţinutul secuiesc cu Ungaria, prin reaşezarea etnicilor maghiari din centrul regiunii în sate şi comune care, practic, nu aveau populaţie maghiară, prin maghiarizarea forţată a locuitorilor nemaghiari (de

530 ASRI, Fond „D“, dosar nr. 4207, f. 20-21; Troncotă (2003), pp. 220-221.

exemplu, prin manipularea referendumurilor) sau prin eliminarea acestora din zonă, în diverse alte moduri.[531] împreună cu un fost ofiţer al serviciului de spionaj al armatei ungare din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, István Hollós, Sass a pus bazele grupării Mişcarea de Rezistenţă la instrucţiunile centrului de informaţii de la Debreţin, Ungaria, în apropierea graniţei cu România.[532] Cei doi au recrutat o reţea de 31 de etnici maghiari a căror misiune era să lanseze ziarul *Viitorul Maghiar*, să facă rost de arme şi să formeze un grup de comando gata să acţioneze la momentul potrivit pentru restituirea Transilvaniei către Ungaria.[533]

În 1960, gruparea Mana Neagră, formată iniţial la Universitatea din Cluj, în 1953, a fost descoperită că opera în afara oraşului Târgu Mureş, sub conducerea lui Czimbalmos Blaziu, membrii ei jurând „să lupte până când Transilvania va fi alipită Ungariei sau declarată autonomă”.1 Gruparea intenţiona să ia măsuri împotriva activiştilor de partid şi autorităţilor oraşului Târgu Mureş în timpul manifestărilor de la 23 august, să-l asasineze pe preşedintele Consiliului Popular al comunei Tulgheş şi pe şeful cooperativei agricole de producţie din comuna lăsarea, să fure dinamită din cariera de cuarţ de lângă acea comună şi să incendieze simultan recolta, precum şi

---

531 Antal (2002), pp. 31-32; Nastasă, Varga, Andreescu (2002), documentele 55, 68, 73, 82, 91, 93, 160, 164 şi 167.

532 Centrul de informaţii de la Debreţin a fost responsabil pentru coordonarea operaţiunilor împotriva României şi de aceea a suscitat un interes permanent al interesului serviciilor de informaţii din România.

533 Ibidem. O altă grupare a fost formată de către un fost ofiţer al serviciului de informaţii al armatei ungare din rândul forţelor de ocupaţie din nordul Transilvaniei, László Sipos, militând pentru unificarea teritoriului cu „viitorul stat ungar liber“. ASRI, fond „X“, dosar nr. 174 651, vol. 1.

staţiunea de maşini şi tractoare.[534][535]

O altă grupare descoperită în octombrie 1960, Tinerii Iubitori de Libertate, fusese formată în timpul evenimentelor din 1956. Raportul DSS arăta

O oarecare îngrijorare din cauză că nu fusese descoperită în cei patru ani de când opera, în ciuda faptului că „existaseră denunţuri" care indicau „faptul că naţionalismul şovin reprezintă o bază solidă pentru organizarea unor operaţiuni subversive".[536] Organizatorul grupării, profesorul Iosif Kun, a declarat în timpul interogatoriului că fusese recrutat de AVH, în Ungaria, în timp ce se afla la Budapesta, în 1956, cu scopul principal de „a organiza activităţi subversive în Republica Populară Română". Recrutorul lui Kun îl contactase, de asemenea, şi pe un informator al Securităţii cu nume de cod *COVACI*, care, conform raportului, nu îi informase pe agenţii săi despre existenţa organizaţiei timp de patru ani, şi o făcuse doar din cauza unei dispute personale cu Kun.

Ancheta care a urmat a scos la iveală o organizaţie de aproximativ 103 membri, dintre care doar 23 erau adulţi, cu vârsta peste 20 de ani (ceilalţi 83 fiind cu vârste între 14 şi 20 de ani). Cu toate acestea, „autorii morali ai acestei organizaţii" erau consideraţi a fi profesorii de la Şcoala Gimnazială nr. 4 din Oradea, care discutau frecvent despre „cele mai eficiente metode de îndoctrinare a elevilor de etnie maghiară cu idei şi teze şovinist-naţionaliste şi revizioniste".[537] Această grupare, se preciza

534 ASRI, fond „Y", dosar nr. 47 584, vol. 2. Liderul iniţial fusese arestat în 1956.

535 Ibidem.

536 ASRI, fond „D", dosar nr. 10 526, f. 120-124.

537 Ibidem. Raportul semnala numele profesorilor Kun, A. Andras, Anton Vanhz şi Maria Keszthеijugi. Registrele maghiare tind să eludeze şovinismul antiromânesc al elitelor maghiare, precum şi extinderea şi gradul în care etnicii români erau privaţi de drepturile cetăţeneşti, de autorităţile centrale şi locale maghiare, în perioada

în raport, „hotărâse schimbarea programelor de studiu stabilite de către Ministerul Educaţiei cu altele, în conformitate cu scopurile pe care aceştia le urmăreau”, o activitate surprinzător de facilă din cauza lipsei de control a materialelor în limba maghiară.

După retragerea din 1958 a trupelor sovietice, intensificarea şi diversificarea activităţilor grupării a devenit extrem de îngrijorătoare:

De la preocupările iniţiale, limitate în special la acte de teroare şi graffiti, au trecut la problema organizării întregii populaţii maghiare a Republicii Populare Române. Au început să întocmească hărţi ale regiunilor locuite de populaţii maghiare şi să împartă responsabilităţile de muncă în zonele respective. În aceeaşi perioadă, au ridicat chestiunea legăturilor cu organizaţiile naţionaliste maghiare din Occident, în special cu cele din Republica Populară Ungaria.1

În ciuda prevederilor Tratatului de la Varşovia, care stipulau o consultare prealabilă, în timpul crizei de la Berlin, Kremlinul a mobilizat forţele armate române (şi altele din Tratat) prin intermediul agenţilor loiali – miniştrii apărării şi comandanţii recrutaţi de ofiţerii sovietici şi instruiţi în URSS – ceea ce indica clar dorinţa şi capacitatea lor de exercitare a presiunii asupra instituţiilor coercitive când şi cum le convenea lor. Această ofensă se adăuga insultei de la Moscova, care ignora complet poziţia lui Gheorghiu-Dej de a se opune construirii Zidului Berlinului.[538][539]

---

antebelică şi în timpul ocupaţiei din 1940 - 1944, prezentându-i pe agenţi/militanţi ca apărători ai drepturilor maghiarilor şi victime ale represiunii româneşti ilegitime.

538 ASRI, fond „D“, dosar nr. 10 526, f. 136; Troncotă (2003), pp. 224-225.

539 Vezi Hope M. Harrison, Driving the Soviets Up the Wall: Soviet-East German Relations, 19531961, Princeton, Princeton University

Ca reacţie imediată, Bucureştiul a grăbit o epurare în masă a corpului de ofiţeri din armată şi din serviciul de informaţii şi a limitat radical folosirea modelelor instituţionalizate prin care se păstra influenţa sovietică în cadrul celor două organizaţii. 1961 a fost ultimul an în care DSS şi-a trimis agenţii de informaţii la Institutul Felix Dzerjinsky (şi programele aferente) din Moscova al KGB pentru instruire. Ofiţerii DSS care urmaseră anterior cursurile de instruire KGB erau acum „obligaţi să urmeze cursuri de reciclare în ţară”.[540] Acest lucru a fost urmat rapid de o restricţie similară în cadrul armatei române, care a pus capăt instruirii ofiţerilor superiori la instituţiile militare sovietice.[541] Astfel, principala cale de pătrundere a influenţei sovietice instituţionalizate în cadrul instituţiilor de aplicare a legilor statului a fost închisă, iar principalul instrument de control al sovieticilor a fost eliminat. În afară de Albania, care era proscrisă, niciun alt membru al Tratatului de la Varşovia nu a luat o astfel de decizie majoră, iar instruirea sovietică a continuat să fie, până la căderea comunismului 30 de ani mai târziu, o condiţie obligatorie pentru a ocupa funcţii înalte din armată, serviciile de securitate şi de informaţii din Polonia, Germania de Est, Cehoslovacia, Ungaria şi Bulgaria.

Bucureştiul a trecut rapid de la restricţionarea posibilităţilor sovietice de recrutare a personalului din

Press, p. 169.

540 Troncotă (1999), p. 482.

541 Alex Aleviev, Romania and the Warsaw Pact: The Defence Policy of a Reluctant Ally, P6270, Santa Monica, RAND Corporation, 1979, p. 17. In schimb, ofiţerii cehoslovaci au urmat în continuare cursurile academiilor şi institutelor sovietice, până la destrămarea URSS - 66 au absolvit în vara anului 1991, alţi 8 fiind nominalizaţi pentru instruire în 1992. Thomas S. Szanya şi James B. Steinberg, Civil-Military Relations and .National Security Thinking in Czechoslovakia, Santa Monica: RAND, 1992, p. 18. Ofiţerii polonezi şi maghiari au continuat şi după 1991 în instituţiile ruseşti până în anul 1993. Vezi, de exmplu, Macierewicz (2007).

armată şi serviciul de informaţii, până la eliminarea surselor identificabile de influenţă sovietică din cadrul acestor servicii. Ofiţerii DSS, şi ulterior cei din armată, care se întorseseră de la cursurile de instruire cu soţii rusoaice/sovietice – toate păstrându-şi cetăţenia sovietică şi legăturile secrete – aveau posibilitatea fie de a divorţa şi de a le trimite înapoi, fie de a părăsi serviciul.1 În acest context, la sfârşitul anului 1961, Gheorghiu-Dej declara public că organele de securitate ale epocii staliniste – conduse şi controlate covârşitor de către ofiţeri sovietici – „nu erau sub controlul conducerii partidului”.[542] Supravegherea şi ascultarea de către organele de securitate fusese atât de extinsă, a subliniat acesta, încât „nici măcar secretarul general al Comitetului Central al Partidului nu fusese scutit”.

Războiul istoricilor

Pe un alt front, România a reacţionat sever la noile afirmaţii potrivit cărora armata sovietică eliberase Bucureştiul în al Doilea Război Mondial şi, în mod surprinzător, a avut câştig de cauză, punctul său de vedere fiind recunoscut până la sfârşitul anilor 1970 în publicaţiile istorice ale armatei sovietice.[543] Toate ţările non-sovietice, membre ale Blocului, au început să abandoneze interpretarea istorică ideologică stalinistă, pe la sfârşitul anilor 1950. În România, acest lucru a fost resimţit chiar

---

542 Troncotă (1999), p. 482. Informaţii despre aceste restricţii au circulat prin toate ţările semnatare ale Tratatului de la Varşovia. Sejna, 1982, p. 67. Se pare că aceste măsuri nu au fost universale în armată, dacă soţia era de o altă etnie decât cea rusă, o deosebire care nu era de altfel foarte semnificativă în ceea ce priveşte legăturile cu serviciile de informaţii sovietice.

543 Vezi VB. Uşakov, Hitlerite Germany’s Foreign Policy, Moscova, Editura Institutului de Relaţii Internaţionale, 1961, p. 230, şi analiza lui A. Niri, „VB. Uşakov - Politica externă a Germaniei hitleriste“, Analele institutului de istorie a partidului de pe lângă Comitetul Central al partidului de muncitori românesc, nr. 5, 1962.

mai puternic întrucât aranjamentele şi interesele comune sovieto-ungare i-au deformat istoriografia mai mult decât oricărei alte ţări, nu doar prin prezentarea panteonului de eroi naţionali ca duşmani ai poporului, ci chiar prin atacarea etnogenezei poporului român.

Una dintre primele cărţi apărute sub noile reguli, *Din istoria Transilvaniei*, a provocat un protest maghiar imediat – nu pentru că i-ar fi denigrat pe unguri sau i-ar fi prezentat drept duşmani, ci pentru că susţinea continuitatea daco-romană pe acest teritoriu. În martie 1961, directorul editurilor Ministerului Culturii din Ungaria, Béla Köpeczi, s-a plâns ataşatului cultural român de la Budapesta, spunând că această carte „nu ar fi trebuit să apară" deoarece avea „o influenţă negativă asupra relaţiilor româno-ungare" şi era „o manifestare a naţionalismului românesc".

Conform raportului ataşatului cultural român:

În general, cei cu care a discutat Köpeczi sunt de părere că Republica Populară Română iroseşte degeaba energie şi bani pentru a elucida probleme care sunt oricum închise. Noile relaţii dintre Republica Populară Română şi Republica Populară Ungaria consemnează situaţia de facto, fiind recunoscut faptul că Transilvania aparţine poporului român şi se ştie că majoritatea populaţiei din provincie este de origine română. Nu mai este necesar ca istoricii şi antropologii români să „piardă" timp căutând probe cu privire la formarea poporului român şi continuitatea populaţiei daco-romane pe teritoriul Daciei.1

Răspunzându-i lui Köpeczi, după ce a menţionat că lucrarea se ocupase în special de concepţiile eronate şi prezenta noile descoperiri (în special aşezarea dacică din apropierea oraşului Orăştie), ataşatul a întrebat dacă „ar fi mai bine ca afirmaţiile false ale unor istorici să rămână cunoscute, în timp ce informaţiile concrete care le infirmă să rămână închise într-un sertar?" După ce a replicat că

„niciun alt cercetător în afară de români şi unguri nu acordă prea multă importanţă acestor lucruri”, Köpeczi a criticat lucrarea „pentru că a uitat să menţioneze tendinţa permanentă a prinţilor din Transilvania... de a realiza unificarea cu Ungaria”. Nu mai avea niciun rost să „fie scoase acum la iveală probleme din trecutul îndepărtat” cu scopul de a descoperi probe care nu sunt necesare, din moment ce situaţia actuală „rezolvase” problema, a afirmat directorul editurilor din Ungaria.[544] În afară de contradicţiile prezente în plângerea lui Köpeczi, existau motive întemeiate care puneau la îndoială poziţia sa. Sub conducerea lui de atunci (şi ulterior, pe când era ministru al culturii), aceleaşi edituri au publicat o serie de volume, care au culminat cu masiva operă în trei volume, din 1986, *Istoria Transilvaniei*, editată chiar de Köpeczi, a cărei temă centrală ataca ideea de continuitate daco-romană şi punctul de vedere românesc asupra propriei lor etnogeneze.1

Eliminarea consultanţilor pe probleme de informaţii

Conflictele dintre serviciile de informaţii au primit un caracter oficial, în prima parte a anului 1962, atunci când Gheorghiu-Dej a ordonat crearea unui mic „nucleu” de ofiţeri de contraspionaj şi contrainformaţii, care trebuiau să descopere agenţii şi reţelele sovietice.[545] În timp ce

544 Nastasă (2003), documentul 98, p. 672; ASB, CC al PCR, Cancelarie, dos. 71/1961, f. 6-10.

545 Au fost pregătite ediţii în franceză şi engleză, în 1987 şi 1994. Dintre coeditorii săi fac parte publicistul ungar al Ligii Revizioniste, László Mákkai, acelaşi care a condus echipa de istorici care a publicat (împreună cu Pal Teleki şi Homar Balint în calitate de editori) Siebenbürgen, în 1940, pentru a convinge al Treilea Reich şi Italia fascistă că Ungariei ar trebui să i se dea Transilvania, şi Istoria Transilvaniei din 1944 pentru publicul francez şi britanic. Vezi, de asemenea, Gábor Vékony Dacians-Romans-Romanians, A. Kosztin, The Daco-Roman Legend, Louis Lote, editor, Transylvania and the Theory of Daco-Roman Continuity, şi Elemér Illyés, Ethnic Continuity in the

„nucleul”, a cărui existenţă a fost ţinută secretă chiar şi în cadrul Departamentului de contrainformaţii, îşi desfăşura activitatea, Hruşciov a efectuat o vizită secretă, la jumătatea anului 1962, încercând să aducă din nou România pe linie. Liderul sovietic s-a confruntat însă cu şi mai multe divergenţe în ceea ce priveşte colaborarea instituţională şi politica externă.

În loc să retragă sprijinul acordat Chinei şi statelor balcanice recalcitrante, Gheorghiu-Dej, împreună cu Emil Bodnăraş şi Nicolae Ceauşescu au avut o dispută cu liderul sovietic privind recrutarea de agenţi de către KGB şi GRU pe teritoriul României.[546] Liderul român a explicat faptul că, dacă operaţiunile acestora de recrutare au fost justificate în perioada în care victoriile socialiste ale României erau ameninţate de „reacţii dure”, în anii 1940 şi 1950, în situaţia actuală, beneficiind de „puterea poporului” şi de „organismele de combatere a reacţiilor” care funcţionează corespunzător, astfel de operaţiuni şi de structuri nu îşi mai găsesc rostul. Hruşciov a reacţionat cam în aceeaşi manieră ca şi în 1955 şi 1960, acuzând conducerea României că este „iraţională, egoistă şi plină de sine”.1

Dându-şi seama că un progres în acest domeniu nu poate apărea în urma unui acord mutual, după plecarea lui Hruşciov, Gheorghiu-Dej a făcut o mutare rapidă, punându-i în faţa faptului împlinit şi declarând în faţa Comitetului Central că „această situaţie trebuie să înceteze”.

Carpatho-Danubian Area. Un argument frecvent în aceste opere, conform căruia dovezile continuităţii daco-romane în Transilvania sunt puţine, tinde să ignore faptul că dovezile prezenţei lor în altă parte sunt la fel de puţine.

546 Petru Otu, „În Biroul Politic, despre agentura sovietică: Vin vremuri grele“, Magazin istoric, nr. 7, iulie 1999, pp. 20-21; Troncotă (2004), p. 20; Interviu cu fostul ministru de externe Ştefan Andrei, emisiunea „Miezul problemei“, Naţional TV, 28 februarie 2007, ora 22.00.

Comportamentul ofiţerilor de informaţii sovietici pe teritoriul României, a adăugat el, indica preferinţa Moscovei pentru o „relaţie între stăpân şi sclav”.[547] Nu a mai durat mult până la apariţia în presa internaţională a ştirilor privind purificarea, împreună cu criticile sovietice legate de „semnele naţionalismului românesc”.[548] Şeful DSS şi ministrul de interne, Alexandru Drăghici, i-au informat pe consultanţii sovietici pe probleme de informaţii, care rămăseseră în România, despre faptul că prezenţa lor „nu mai era necesară” şi cu siguranţă „nu mai era cazul să stea aici doar pentru a citi ziarele”, fiind invitaţi să se retragă.[549] Potrivit relatării lui Drăghici:

[…] Consultantul sovietic m-a întrebat când poate pleca. I-am răspuns că poate să plece chiar a doua zi. Mi-a spus că va pleca doar cu permisiunea guvernului. I-am zis că acesta era punctul nostru de vedere. A început să-mi spună că noi avem un duşman comun şi că ar trebui să ne unim forţele. I-am răspuns că această situaţie ar trebui să se termine. Am ridicat problema încrederii reciproce şi a unui alt tip de relaţie şi l-am asigurat că eram de acord să cooperăm cu ei.[550]

---

547 Paul Lendvai, Eagles in Cobwebs: Nationalism and Communism in the Balkans, Garden City, NY, Doubleday and Company, 1969, p. 305.

548 The Times, 27 iunie 1963. Potrivit lui Ghiţă Ionescu, „Dej şi o mare parte a echipei sale s-au angajat în operaţiunea de îndepărtare din aparat a oficialilor instruiţi la Moscova [.] acordând o atenţie specială aparatului de securitate“. Ionescu (1964), p. 340.

549 Conversaţia dintre Drăghici şi consultantul sovietic I. Kuzmici Jegalin este prezentată în Hlihor şi Scurtu (2000), p. 190-191. Troncotă (1999), p. 484.

550 ANIC, fond CC al PCR, Secţia Cancelarie, dosar 20/1963, f. 4-6; Hlihor şi Scurtu (2000), p. 190-191. Subliniind faptul că „aici consultanţii nu mai au nimic de făcut“, Drăghici a criticat „impertinenţa lor uimitoare, nemaiîntâlnită“ şi a explicat faptul că „i-a prins când încercau să fure“ documente ale DSS din 18 cazuri separate şi chiar „au provocat pierderi de vieţi omeneşti“ din rândul

Capacitatea României de a-şi promova agenda în acest domeniu era incontestabil susţinută de implicarea Kremlinului în confruntarea cu SUA, din Cuba, precum şi de faptul că era doar unul dintre numeroasele dezacorduri sovieto-române. În acelaşi timp, Bucureştiul încerca să medieze conflictul chino-sovietic, cu toate că acest lucru atrăgea dezaprobarea Kremlinului. Susţinea deschis statele renegate ale Blocului, Iugoslavia şi Albania. Exista o dispută publică cu Moscova privind integrarea economică transnaţională. Şi se implica într-o serie îngrijorătoare de comunicări cu Washingtonul, Bonnul şi Parisul (în principal, pe probleme de cooperare economică). Indiciile potrivit cărora România punea capăt legăturilor operaţionale de informaţii cu alte servicii ale Tratatului de la Varşovia au atras atenţia Centralei KGB. În 1962, Stasi a fost forţat să pună punct unei operaţiuni comune RDG-România, de răpire şi execuţie a emigranţilor şi a dezertorilor, care se derula încă din anii 1950 (*Dosarul Balcanilor*) deoarece România refuza să mai coopereze.1

Moscova a reacţionat imediat. Sperând să-i intimideze pe renegaţi şi să mobilizeze o facţiune loială Moscovei, Kremlinul a trimis un avertisment destul de explicit prin intermediul directorului KGB, Vladimir Semiceastru, în care îşi exprima dezaprobarea faţă de omologul său de la DSS. În acelaşi timp, Hruşciov le-a semnalat celorlalţi lideri ai Blocului Sovietic, prin scrisori personale, faptul că serviciile lor trebuiau să îşi limiteze „schimburile de informaţii cu românii”, interzicându-le acestora să dezvăluie orice „informaţie detaliată despre NATO” sau partidele social-democrate europene şi le-a ordonat să „nu le mai transmită informaţii despre China şi partidele şi guvernele prochineze”, cu precădere cele din Iugoslavia şi Albania.[551] Aşa cum remarca un fost ofiţer de

serviciului român.

551 BStU, MfS, AOP 4288/65, vol. I, p. 21; Herbstritt şi Olaru (2005),

informaţii din Tratat, după 1962, cooperarea dintre România şi celelalte servicii din Blocul Sovietic a început să „degenereze până când s-a rezumat doar la contacte oficiale, formale, dar neproductive”.[552]

În prima jumătate a anului 1963, întrucât Moscova încerca să „împiedice” procesul de eliberare a României de sub mecanismele de control sovietice, Gheorghiu-Dej a autorizat transformarea „nucleului” într-o mică unitate, în cadrul Direcţiei de contraspionaj.1 Pe lângă identificarea agenţilor şi reţelelor sovietice, aceasta era de asemenea responsabilă pentru combaterea activităţilor serviciilor de informaţii sovietice pe teritoriul României. Cunoscută iniţial sub denumirea de „Biroul Ţărilor Socialiste”, această unitate a evoluat ulterior în unitate pentru Serviciile de Informaţii Socialiste (sau unitatea anti-KGB), devenind astfel principala ţintă a spionajului sovietic.[553] Biroul monitoriza activităţile şi contactele personalului de la ambasada sovietică şi desfăşura operaţiuni de supraveghere asupra principalilor recruţi, concentrându-se în această perioadă de început pe foştii cominternişti şi pe veteranii războiului civil spaniol care, „fără excepţie”, fuseseră iniţial recrutaţi şi instruiţi ca agenţi de informaţii sovietici, dar a căror loialitate actuală nu mai era garantată.[554]

Percepţiile serviciilor de informaţii americane în

---

p. 66. În acel moment, Dosarul Balcanilor avea 19 volume.

552 Bittman (1972), p. 146.

553 Unitatea a fost condusă în perioada 1963 - 1965 de către ofiţerul de contraspionaj Aurel Mirce. Unele dintre operaţiunile sale, de la începutul anilor 1960, sunt descrise în memoriile foştilor ofiţeri de contrainformaţii. Vezi, de exemplu, Gheorghe Manea, Labirintul vieţii prin „sârma ghimpatăBiografie-memorii-amintiri, Bucureşti, Editura UMC, 1998. Colonelul Constantin Iosif, care l-a înlocuit pe Mirce, în 1965, a ocupat funcţia până în 1978, când a fost descoperit ca fiind agent sovietic în urma dezertării lui Pacepa.

554 Troncotă (1999), pp. 480-482: Pelin (1997), p.178.

perioada Eisenhower şi Kennedy

Comunitatea de informaţii americană a fost destul de reticentă în a accepta ca fiind real comportamentul independent al României şi disputele cu Uniunea Sovietică. În parte, acest lucru s-a întâmplat din cauza prejudecăţii din analiza SUA realizată asupra regiunii, la începutul Războiului Rece, în urma observaţiilor OSS în România în perioada 1944 – 1946. Din 1949, CIA a fost de părere că în timp ce Polonia putea fi „bucăţica cel mai greu de digerat de către Moscova", România era „cea mai puţin capabilă" să „se separe de stăpânii ei de la Kremlin".[555] Cu toate că Departamentul de Stat a început să privească România cu alţi ochi la sfârşitul anilor 1950, aprecierea României ca fiind „cea mai sovietică dintre toţi sateliţii" reitera aceste concluzii, astfel că rapoartele privind comportamentul independent, întocmite de către membrii misiunilor diplomatice de la Bucureşti, erau pur şi simplu respinse.1

Se pare că, între administraţia SUA, Departamentul de Stat şi comunitatea de informaţii americană exista un dezacord mai mare decât în cazul oricărui alt stat al Tratatului de la Varşovia, cu privire la evaluarea progreselor făcute de România, cauzat iniţial de dezinformarea sovietică intensivă, care continua propaganda rusă de atacare a caracterului românesc, din secolul trecut, dar şi de lipsa de personal din ţară, cât şi de prioritatea scăzută pe care i-o acorda strategia americană. În noiembrie 1955, preşedintele Eisenhower i-a cerut şefului misiunii diplomatice de la Bucureşti, Robert Thayer, „să creeze o demarcaţie între români şi sovietici".[556]

555 CIA, Satellite Relations with the USSR and the West: Intelligence Memorandum No. 248 (1949), p. 8.

556 Foreign Relations of the United States; volumul IV, Washington DC, US Government Printing Office, 1956, p. 1230. Pornind de la rapoartele serviciului de informaţii, declasi- ficate şi publicate până acum, a existat o tendinţă de descriere mai degrabă peiorativă decât neutră a României, în comparaţie cu descrierile neutre sau pozitive

Primele întrevederi ale lui Thayer cu liderii români l-au convins de dorinţa acestora „de a ieşi de sub" influenţa sovietică. Totuşi, la întoarcerea la Washington, Departamentul de Stat s-a arătat neîncrezător în analiza lui Thayer cu toate că – sau poate chiar din această cauză – acesta era fost ofiţer CIA, calitate în care condusese rezidenţa de la Paris.[557]

Pe lângă tendinţa evidentă de a discredita existenţa disidenţei româneşti, un alt efect al acestei tendinţe a fost perceperea (sau presupunerea) unei disidenţe în special în partea nordică a Tratatului de la Varşovia, chiar când nu exista aşa ceva. Presupunerea unei disidenţe generale est-europene a fost modalitatea prin care unii analişti sceptici au explicat disidenţa improbabilă a României.[558] Vrând-nevrând, aceasta a avut drept efect negarea oricărei calităţi speciale a disidenţei româneşti timpurii.

În februarie 1958, de exemplu, serviciile de informaţii americane au admis că:

De la revolta din Ungaria, regimul românesc a depăşit într-un fel ceilalţi sateliţi mai ortodocşi în ce priveşte direcţia reformei poststaliniste. De exemplu, se pare că a făcut eforturi considerabile de a îmbunătăţi nivelul de trai şi de a intensifica comerţul cu Occidentul. Mai mult, relaţiile României cu Iugoslavia au fost considerabil mai bune decât ale celorlalţi sateliţi, iar

---

folosite în cazul altor membre ale Blocului (cu excepţia Albaniei). Vezi Satellite Relations with the USSR and the West: Intelligence Memorandum No. 248 (1949) şi Outlookfor Stability In the Eastern European Satellites (NIE 12-58), 4 februarie 1958 (declasificat la 22 septembrie 1993).

557 FRUS, volumul IV (1956), p. 1230; Richard Harris Smith, OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency, Guilford, CT, Lyons Press, 2005, p. 345.

558 Vezi, de exemplu, Rumania's Position In The Soviet Bloc, Evaluare CIA, 22 aprilie 1964 (declasificat la 16 aprilie 2001), p. 5, şi Changing Patterns In Eastern European Satellites (NIE 12-58) (1958), pp. 6-7.

campania pentru a îmbunătăţi relaţiile cu SUA, abordată înainte de revolta din Ungaria, a fost reluată.1

Aceeaşi evaluare respingea rapoartele din Polonia şi Ungaria, conform cărora România „încerca pe cont propriu să se îndrepte spre autonomie", şi susţinea că această atitudine ar fi explicabilă „mai satisfăcător în alţi termeni", deoarece „o autonomie mai mare" putea fi dobândită numai „sub auspiciile Moscovei", respectiv cu aprobarea prealabilă a sovieticilor. Evaluarea reamintea convingerea comunităţii de informaţii în apariţia unei „disidenţe" comuniste poloneze – un mit care a persistat de la izolarea lui Tito din 1948, până la sfârşitul anilor 1960 –, reconfirmând că „Polonia este singurul satelit care poate încerca să devină o altă Iugoslavie".[559] Sincronizarea românească nu era nici ea ideală. De exemplu, oferta făcută de premierul român, la sfârşitul lui februarie 1958, de a achiziţiona echipament industrial în valoare de 100 de milioane de dolari, înainte de retragerea trupelor sovietice, a fost interpretată ca iniţiativă sovietică.[560]

O schimbare majoră în strategia SUA a apărut în mai 1958 când Consiliul Naţional de Securitate (NSC) a concluzionat că „experienţa demonstrase" că neangajarea şi ostracizarea sunt contraproductive. Din contră, sublinia NSC în constatarea 5811/1:

Acum este evident că extinderea considerabilă a contactelor directe ale SUA cu cetăţenii acestor naţiuni şi, prin astfel de contacte, exercitarea unor presiuni populare asupra guvernelor, pentru sporirea libertăţii interne şi independenţei faţă de controlul sovietic, poate fi dobândită numai prin relaţii mai active ale SUA cu aceste guverne. Astfel de relaţii vor ajuta Statele Unite să studieze atent, în cadrul birocraţiei de partid şi guvernamentale, pe acei

559 Outlook For Stability In The Eastern European Satellites (NIE 12-58) (1958), pp. 6-7.

560 The New York Times, 25 februarie 1958.

indivizi sau grupuri care demonstrează tendinţe de independenţă în gândire, aspiraţii naţionaliste sau dorinţa de a-şi folosi influenţa pentru a modifica relaţiile de subordonare dintre ţara lor şi Uniunea Sovietică.[561]

România s-a evidenţiat prin atitudinea activă în realizarea unor relaţii mai bune şi mai ample cu Statele Unite „fiind, prin urmare, excepţional de receptivă în ceea ce priveşte contactele cu Occidentul".

Momentul acestei Declaraţii a fost oportun, coincizând exact cu primul conflict deschis dintre România şi Moscova. Întrunirile din 1958 ale CAER şi ale Tratatului de la Varşovia, unde Bucureştiul a combătut rolul supranaţional al instituţiilor Blocului economic şi a contestat legitimitatea dominaţiei sovietice au început în aceeaşi zi în care a fost emis NSC 5811/1.1 În iulie 1959, Consiliul de Coordonare a Operaţiunilor Departamentului de Stat a îndemnat personalul american:

Să facă orice efort pentru a menţine o legătură strânsă şi continuă cu Guvernul României la cel mai înalt nivel posibil. Reprezentanţii Statelor Unite trebuie să folosească orice ocazie pentru a explica autorităţilor române perspectiva Statelor Unite asupra problemelor internaţionale importante şi a le încuraja să ia în considerare această perspectivă.[562][563]

---

561 Statement of US Policy Toward The Soviet-Dominated Nations In Eastern Europe, Raportul Consiliului Naţional de Securitate (NSC 5811/1), Washington DC, 24 mai 1958, în Foreign Relations of the United States (FRUS) 1958-1960, vol. X, partea 1 (Eastern Europe, Soviet Union and Cyprus), Electronic Research Collection: FRUS Volumes and Summaries, www.state.gov.

562 Vojtech Mastny, „Second Meeting of the PCC: 24 mai 1958, Moscow: Editorial Note", Arhivele Comitetului Tratatului de la Varşovia: Arhivele Consiliului Consultativ Politic, august 2001, p. 2, www.CWIHPorg.

563 Operations Plan For The Soviet-Dominated .Nations in Eastern Europe, Raportul Consiliului de Coordonare a Operaţiunilor (OCB), Washington, 2 iulie 1959, Ibidem.

Totuşi, în ciuda seriei neîntrerupte de conflicte publice sovieto-româneşti asupra coordonării politicii economice supranaţionale din următorii cinci ani, comunitatea de informaţii a SUA (după cum rezultă din documentele declasificate până acum) a continuat să respingă ideea că atitudinea Bucureştiului a fost singulară.[564] O *Evaluare a serviciului naţional de informaţii* din 1962, de exemplu, a clasificat atitudinea liderului român, Gheorghiu-Dej, ca fiind aparent la fel de „curajoasă" ca cea a lui Gomułka şi Kádár, loiali Moscovei, afirmând că astfel de acţiuni „nu pot fi considerate o provocare la adresa autorităţii Moscovei şi probabil că sunt făcute chiar cu acordul lui Hruşciov şi al Partidului Sovietic".[565] După cum a relatat reprezentantul diplomatic al SUA la Bucureşti, neîncrederea americanilor faţă de faptul că „românii se opuneau presiunilor sovietice" l-a determinat să îşi dedice „aproape două treimi" din timpul său convingerii „Departamentului de Stat că lucrurile se schimbau într-adevăr" şi „că nu era nimeni în spate care să manevreze păpuşile pe sfoară, numai pentru efectul optic".[566]

Pe lângă problemele referitoare la credibilitatea sursei, capacitatea analitică sau simpla justificare birocratică a evaluărilor precedente, această atitudine reflectă şi prejudecăţile profesionale normale. De fapt,

---

564 De exemplu, în 1960, regimul Gomulka a convins Washingtonul să acorde Poloniei Clauza naţiunii celei mai favorizate, de care a beneficiat pe tot restul perioadei Războiului Rece, în ciuda implicării deschise în activităţi antiamericane şi chiar şi după ce a participat la invadarea Cehoslovaciei. Deşi diverse administraţii americane au promis României acordarea acestei clauze, încă de la începutul anilor 1960, ea i-a fost acordată doar în 1974.

565 Political Developments In The USSR And The Communist World (NIE 11-5-62), 21 februarie 1962 (declasificat la 4 aprilie 1959), p. 20.

566 Biblioteca John F. Kennedy, William Crawford intervievat de William Moss, stenogramă, 12 martie 1972, p. 12.

serviciile de informaţii considerau voluntarii sau „breşele” ca probabile provocări şi nu îi acceptau sau nu aveau încredere în ei aşa cum aveau în recrutările proprii la faţa locului, identificate, planificate şi cultivate atent. Cum România era deja considerată ca fiind incapabilă de un comportament cu adevărat independent, neîncrederea s-a accentuat mai ales când Bucureştiul a intrat în conflict deschis cu Moscova, insistând pentru contacte suplimentare cu SUA. Paradoxal, cu cât disidenţa românească era mai deschisă şi mai evidentă, cu atât se considera mai puţin că reflecta dezacorduri reale şi importante.

Calul troian I: Eforturile sovietice pentru discreditarea României

KGB-ul şi-a stabilit rapid strategia de „măsuri active” pentru a exploata această neîncredere, proiectând o imagine a României de cal troian sovietic, a cărui independenţă declarată masca chiar şi o mai mare loialitate decât cea a celorlalţi membri ai Tratatului. Germenii acestei dezinformări fuseseră deja plantaţi la mijlocul anilor 1950, imediat după ce Bucureştiul şi-a trimis primii emisari în Marea Britanie şi în SUA, şi la scurt timp după ce a solicitat retragerea trupelor sovietice. În aproape aceiaşi termeni, teoria calului troian a ieşit periodic la iveală în următoarele trei decenii.

Tema calului troian a fost prezentată pentru prima oară, ca o lovitură în materie de informaţii, în raportul unui ataşat pentru ambasadorul SUA de la Bucureşti, care l-a transmis Washingtonului în februarie 1956:

Rolul României este acela de a deveni „un exemplu model” al comunismului, în încercarea de a arăta celor din Occident că poate funcţiona comunismul şi, astfel, să promoveze scopul final al internaţionalismului comunist. Pentru ca acesta să fie mai convingător pentru occidentali, se fac încercări continue de a împământeni mitul

independenţei româneşti.

Dizolvarea Sovromurilor, în 1954 şi 1955, a fost un pas în această direcţie.

Cu un gest suprem, la momentul oportun, sovieticii îşi vor retrage trupele. Probabil, cea mai importantă parte a planului de a face din România o „vitrină" a comunismului este ridicarea prestigiului românesc peste graniţe.1

Realitatea era mai bine reflectată într-o plângere a lui Hruşciov din aceeaşi perioadă, care spunea că „românii continuă să promoveze în ţara lor propaganda împotriva Uniunii Sovietice".[567] Regimul comunist de la Bucureşti nu a condus aşa-zisa campanie de propagandă antisovietică într-o manieră destinată proiectării în exterior a imaginii de falsă independenţă. Spre exemplu, ea nu a fost promovată în ziare, reviste, cărţi, la radio sau TV, ci doar în discursurile conducătorilor de partid, în discursurile ţinute în faţa organizaţiilor locale ale partidului pe întreg teritoriul ţării. Conducătorii românii se adresau poporului şi nu audienţei străine.

Coetnicitatea analiştilor de informaţii care se ocupau de România şi de Europa de Est a contribuit probabil la menţinerea acestei prejudecăţi analitice. Experţii est-europeni erau deseori membri ai unor grupuri regionale etnice, care urmăreau în primul rând interesul ţărilor de origine (şi care erau recrutaţi de agenţiile de informaţii

---

567 NARA, nr. de înregistrare 59, dosar 766.00/2 - 1456, nr. 233, Legaţia Americană, Bucureşti, pentru Departamentul de Stat, 14 februarie 1956; Verona (1992), p. 149. Verona a fost indusă în eroare total de această dezinformare, care a fost reintrodusă de dezertorul sovietic Anatoli Goliţîn, în 1961, şi mai târziu de Ion Mihai Pacepa, în 1978. Anatoli Goliţîn, New Lies for Old: The Communist Strategy of Deception and Disinformation, New York, Dodd, Mead&Co., 1984, pp.183-194. Aceeaşi analiză constituie tema centrală în cartea lui Ion Mihai Pacepa, Red Horizons, Washington DC, Regenery Gateway, 1987.

deoarece cunoşteau limba). Faptul că România avea una dintre cele mai mici rate de emigrare în SUA, iar Polonia şi Ungaria unele dintre cele mai mari, explică de ce comunitatea analitică reflecta aceste tendinţe demografice, având o anumită tendinţă asupra simpatiilor proprii.

Spre exemplu, în perioada critică a revoluţiilor din 1989 şi a primilor ani ai tranziţiei postcomuniste, probabil cea mai influentă autoritate care se ocupa de interpretarea acelor evenimente era Divizia Uniunea Sovietică/ Europa de Est a CIA, care-l avea ca şef de operaţiuni pe Steve Weber, născut şi crescut în Ungaria.1 Analistul CIA responsabil de „contul" românesc era, de asemenea, un imigrant din Ungaria.[568] Statele Unite, o ţară de imigranţi, resping criteriul etnicităţii sau al ţării de origine ca factori de apreciere a aptitudinilor profesionale, şi foarte puţine oficialităţi guvernamentale şi din domeniul informaţiilor cunoşteau disputele care caracterizaseră relaţiile din Europa de Est, de-a lungul secolelor. Era foarte dificil de perceput existenţa unor „loialităţi conflictuale" atunci când acestea influenţau chestiuni fără influenţă directă asupra

568 Milt Bearden şiJames Risen, The Main Enemy: The Inside Story of the CIA's Final Showdown with the CIA, New York, Random House, 2003, pp. 115, 369, 387-288 şi 406. Atunci când a trădat în Statele Unite, în 1957, Weber era o oficialitate ungară, care a ajuns ulterior să ocupe „cea de-a treia funcţie în cadrul Diviziei Europa sovietică din cadrul Agenţiei". Tim Weiner, „CIA Officer's Suit Tells Tale of Betrayal and Disgrace", TheNew York Times,
septembrie 1996. Un fost angajat al CIA, David S. Sullivan, l-a denunţat FBI-ului drept cârtiţă sovietică pe Weber în 1994, cu suspiciunea că „se poate să fi fost agent încă de la început". Ibidem; Mark Riebling, Wedge: From Pearl Harbor To 9/11, How the Secret War Between the FBI and CIA has Endangered National Security, New York, Touchstone, 1994, p. 446. Sullivan a susţinut că Weber lucra pentru sovietici încă dinaintea lui Aldrich Ames, de la începutul anilor 1960, şi s-a ocupat de toate operaţiunile eşuate împotriva Uniunii Sovietice şi a Germaniei de Est. Cazul Weber e încă foarte controversat.

intereselor SUA – precum disputa teritorială între terţe părţi, fără vreo importanţă strategică (în acea perioadă).

Impactul prejudecăţilor antiromâneşti a fost deosebit de puternic în cazul maghiar, unde dezideratul teritorial continuă să figureze printre ţelurile principale ale celor mai influente organizaţii ale emigranţilor maghiaro-americani.1 Un exemplu în acest sens este cazul fostului prim-ministru ungar, Ferenc Nagy, care s-a angajat în efortul coaliţiei „alb-roşii”, alături de Mátyás Rákosi, pentru a face lobby la Washington în scopul transferării Transilvaniei către Ungaria, în 1946. Ulterior, el a părăsit Ungaria şi a devenit lider al emigraţiei maghiare din SUA şi o figură centrală a eforturilor anticomuniste din Comitetul Europa Liberă şi de la Radio Europa Liberă. De asemenea, Andor Gellért, fostul reprezentant al Ligii Revizioniste Maghiare de la Berlin din perioada 1941 – 1942 (şi apoi omul de contact al lui Horthy cu agentul triplu Vilmos Böhm), a devenit unul dintre conducătorii secţiei maghiare de la Radio Europa Liberă (şi, se pare, responsabil pentru provocările emise de REL în timpul revoltei din 1956).

Dincolo de aceste consideraţii de circumstanţă, comunităţile de emigranţi erau considerate de sovietici şi de serviciile de informaţii aliate „vehicule importante pentru penetrarea Congresului şi a altor agenţii federale importante, cum ar fi Departamentul de Stat, Departamentul Apărării, Biroul Federal de Investigaţii şi Agenţia Centrală de Informaţii”.[569] Odată aflaţi în interior,

569 Şi în primul deceniu al noului mileniu, cea mai influentă organizaţie a emigranţilor maghiari, Federaţia Ungaro-Americană, a continuat să solicite pe site-ul său abrogarea Tratatului de la Trianon prin care Transilvania a fost recunoscută ca parte a României. Acceptarea şi propagarea poziţiilor luate la conferinţa de înfiinţare a Ligii Revizioniste Maghiare, printre indivizi şi organizaţii de frunte au influenţat atitudinea comunităţii americano-maghiare în general, de o manieră ostilă faţă de România.

agenţii puteau să culeagă informaţii, să impună analize distorsionate şi să influenţeze interpretări în direcţiile dorite. Acestea au fost unele dintre rezultatele operaţiunilor lui J. Peters, din perioada interbelică, şi ale penetrărilor ulterioare ale agenţilor maghiari ai OSS din secţiile ungară şi balcanică din timpul războiului.[570]

Între timp, relaţiile dintre serviciile de informaţii din România şi serviciile ţărilor semnatare ale Tratatului de la Varşovia s-au degradat rapid. Stasi a evitat să împărtăşească tehnologia de supraveghere şefului DSS, cu ocazia vizitei acestuia din aprilie 1963. Delegaţia HVA (Stasi) care a venit la Bucureşti două luni mai târziu a fost „vizibil iritată şi deranjată" când, după o vizită de lucru de cinci zile, gazdele de la DSS au refuzat să încheie vreun acord concret.1 Pe 13 mai 1963, Gheorghiu-Dej i-a dat, în sfârşit, ordin şefului serviciului de informaţii să răspundă scrisorii de avertizare de la Centrala KGB din 1962, afirmând că „în circumstanţele actuale, menţinerea celor doi consilieri în serviciul Ministerului de Interne nu mai este necesară şi că, pe viitor, cooperarea dintre cele două ministere va avea loc numai la cel mai înalt nivel".[571] Consilierii au fost „avertizaţi" că până la plecare nu mai aveau voie „să participe la nicio întâlnire la care nu sunt invitaţi în mod special, nici să contacteze direct vreun ofiţer pentru obţinerea de informaţii", ci „să apeleze numai

---

570 Vezi Haynes şi Klehr (2000), p. 194. OSS a constituit o ţintă şi a fost penetrată la numeroase niveluri de spionajul sovietic, cum a fost Secţia America Latină sub agentul sovietic Maurice Halpern (nume de cod: HARE). Halpern a distorsionat sistematic rapoartele OSS cu dezinformări sovietice şi s-a folosit de dreptul de acces la camera de cifru pentru a fura informaţii pentru Moscova, despre o largă varietate de subiecte.

571 BstU, MfS, Bundel 3112, nepaginat: Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 67 şi 257-259.

la ministru”.[572] DSS-ul a fost instruit să nu furnizeze nicio informaţie brută acestor consilieri, numai sinteze ale produsului de analiză, fiind interzis prin urmare orice transfer direct de informaţii brute către Centrala KGB. Consilierii care insistau să aibă acces neautorizat la informaţii sau la persoane trebuiau raportaţi direct lui Gheorghiu-Dej.

În decurs de două săptămâni, generalul Epişev şi Nikolai Podogornîi au venit la Bucureşti în încercarea de a-i pune pe români la punct.[573] Epişev, fost adjunct al şefului KGB, fost ambasador în România şi, la data respectivă, şef al Administraţiei Politice Centrale (MPA), responsabil de supravegherea loialităţii politice a armatelor sovietice şi ale Tratatului, a înaintat o propunere pentru crearea unei organizaţii centralizate MPA. Cum serviciile de informaţii nu mai prezentau o bază solidă (cel puţin temporar), sovieticii s-au axat pe restabilirea controlului asupra armatei. Preocupat în aparenţă de politica economică – în legătură cu care erau multe de discutat –, Podogornîi era şi o somitate în materie de securitate şi, mai târziu, avea să conducă (împreună cu Brejnev şi Kosîghin) Consiliul de Apărare al Biroului Politic sovietic.

Ambii au fost blocaţi de unitatea dintre liderii partidului şi cei din instituţiile de stat, cuprinzând spectrul militar, politic şi economic. Frustrarea lor a fost accentuată de abilitatea românilor de a folosi argumente marxist-leniniste şi angajamentele oficiale sovietice, ceea ce a fost numit de un observator cu experienţă „o despicare a firului în patru, minunat de ingenioasă”, pentru a-şi apăra politicile.1 Când misiunea Epişev-Podgornîi a eşuat, Moscova şi-a retras şi ultimii doi consilieri din ţară.

Liderii Departamentului de informaţii externe al KGB au confirmat omologului lor de la Stasi, Markus Wolf, că

572 Sejna (1982), p. 67.

573 Ionescu (1964), p. 341.

„începând cu 1963 nu va mai fi niciun reprezentant oficial al celor două servicii secrete, aşa-numiţii ofiţeri de legătură, în România sau în Uniunea Sovietică”. Singurele „schimburi sporadice de informaţii privind politicile militare şi externe” veneau „prin intermediul Ambasadei României la Moscova”.[574] De-a lungul anilor 1960 a fost menţinut numai schimbul de informaţii nominale, DSS-ul retrăgându-se „din ce în ce mai mult” şi fiind „exclus de la întâlnirile referitoare la probleme de securitate”.[575]

Bucureştiul a întreprins primele acţiuni directe de închidere a reţelelor KGB şi GRU. În august, Biroul Ţărilor Socialiste a prezentat Comitetului Central o listă cu 149 de persoane identificate ca „agenţi sovietici infiltraţi în România”. Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceauşescu şi Emil Bodnăraş au reamintit discuţiile din iunie 1962 cu Hruşciov şi măsurile luate începând de atunci. Ridicând problema închiderii reţelelor de agenţi sovietici din România în faţa „delegaţiei sovietice conduse de tovarăşul Hruşciov”, triumviratul s-a autodemarcat ca inamic al Moscovei.1 Ceauşescu a continuat, sintetizând starea de lucruri descoperită în ultimele luni:

[…] ne-am îndreptat atenţia asupra organizării reţelelor de informaţii sovietice şi asupra modului în care acestea îşi desfăşoară activitatea. Din discuţiile mele cu

574 Henry L. Roberts, Eastern Europe: Politics, Revolution and Diplomacy, New York, Alfred A. Knopf, 1970, p. 188. Roberts era în cadrul echipei OSS care a intrat în Bucureşti înainte de sosirea forţelor sovietice în 1944.

575 Sejna (1982), p. 66. În primul său raport în calitate de şef al KGB, Andropov a lăudat serviciile poloneze şi ungare pentru „ajutorul“ lor şi a precizat că cooperarea cu România s-a „limitat la un schimb minor de informaţii“. Raportul anual al KGB 1967, 6 mai 1968, CWIHP. Conform declaraţiilor fostului şef al Departamentului de informaţii externe al KGB, chiar şi schimburile formale, superficiale, s-au încheiat complet până în 1971. Oleg Kalugin, „A Window of Opportunity“, august 2002, pe www.cicentre.com/ Documents/ DOC Kalugin WindowOp 01.htm.

câţiva dintre cei implicaţi reiese că ei continuă chiar şi acum să recruteze agenţi pentru reţelele de informaţii sovietice. Continuă să recruteze cetăţeni români pentru reţelele de agenţi sovietice pentru a-i folosi şi în această ţară, şi în străinătate.

Un grup de tovarăşi din partid şi din Ministerul de Interne a vorbit cu câţiva dintre aceşti oameni, despre care am informaţii că au lucrat în acele reţele de agenţi, cum este cazul celor care au făcut parte din Divizia „Tudor Vladimirescu", şi din discuţii a reieşit că majoritatea au fost recrutaţi şi au lucrat în reţelele sovietice de agenţi. Unii au spus că şi-au încetat activitatea în 1949 – 1950. Alţii au spus că încă mai continuă să lucreze. În mod sigur, nu a fost uşor pentru aceşti oameni să ne spună asta. Cu toate acestea, ei au venit şi ne-au dat această informaţie. De exemplu, [liderul local de partid] Munteanu, de la Suceava, a fost recrutat şi trimis la Cernăuţi, întorcându-se cu un aparat de radio-emisie. La fel s-a întâmplat şi cu Găneţ, fostul preşedinte de consiliu din Galaţi.

Dintre cei care au fost aici înainte – Pintilie, Nicolau, Gavrilovici – toţi au continuat aceeaşi activitate după 23 august [1944]. [576]Contactul clandestin era Pintilie, el menţinea legătura şi cu ceilalţi. Era o întreagă reţea la Comitetul Central şi, mai târziu, a fost organizată o reţea în localităţile unde se aflau trupele sovietice şi au fost păstrate şi continuă [să funcţioneze].

A reieşit, de asemenea, că aşa-numiţii „consilieri" şi-au desfăşurat munca de organizare a activităţilor de informaţii pe întreaga perioadă în care au fost aici. Am vorbit cu membrii acelor reţele. Nu am discutat asta cu Pintilie, deşi am fi putut vorbi şi cu el. Unii dintre ei au

---

576 Stenograma întâlnirii Biroului Politic din 30 august 1963 privind reţelele de informaţii sovietice este reprodusă de Petru Otu, „In Biroul Politic, despre agentura sovietică: Vin vremuri grele", Magazin istoric, nr. 7, iulie 1999, www.magazinistoric.ro.

declarat că au fost recrutaţi să colaboreze la diferite activităţi de informaţii ale lui Pintilie. Ieri dimineaţă, un tovarăş pe nume Chiriţă s-a prezentat şi a spus că se teme de repercusiuni din partea celorlalţi membri [ai reţelei]. Există informaţii că Pintilie, Poşteucă şi Babenco se întâlnesc chiar acum, în timp ce, într-o discuţie cu un cetăţean, Pintilie a spus: „Ne aşteaptă zile grele". În orice caz, este evident că sovieticii nu numai că au avut reţele de informaţii aici, ci ele încă mai activează.

Toţi cei care au susţinut că au lucrat numai până în 1949 – 1953 au susţinut că li s-a spus să îşi păstreze contactele cu Pintilie, chiar şi după ce au întrerupt activitatea.1 Se pare, de fapt, că acesta a fost un pas spre transformarea lor în „ilegali". Am explicat acestor oameni că trebuie să se subordoneze partidului şi că prin aceasta vor rămâne membri ai partidului cu drepturi depline. Pe această bază, oamenii au venit şi ne-au informat. Îi anunţăm că nu acceptăm sub nicio formă continuarea acestor reţele de agenţi. Propunem să vorbim şi cu cei care au avut roluri de conducere.[577][578]

Gheorghiu-Dej a fost şi mai dur, nefăcând niciun efort să-şi ascundă indignarea.[579] El a îndemnat Biroul Politic să

---

577 Gheorghiu-Dej a subliniat: „Aşa cum a spus tovarăşul Ceauşescu, aceşti agenţi şi-au întrerupt activitatea. Dar de ce li s-a spus să se prezinte la acea persoană? Ei au continuat şi încă mai continuă să menţină contactul cu oamenii pentru care au făcut servicii în trecut".

578 Otu (1999) www.magazinistoric.ro. Gheorghiu-Dej a fost împotriva abordării directe a agenţilor sovietici care conduceau reţelele de agenţi. Ceauşescu a observat că toţi românii recrutaţi în reţele care au fost intervievaţi au afirmat că „liderul grupului era Ana Pauker, totuşi, nici chiar asta nu poate fi foarte sigur".

579 Bodnăraş a fost relativ tăcut în timpul acestei prezentări. Fie din întâmplare, fie că acesta era planul, acest fapt a contat în evaluările făcute de KGB şi de serviciile subordonate Tratatului, acesta fiind considerat mai „realist" în ce priveşte necesitatea unor relaţii româno-sovietice bune - însemnând că el putea fi determinat să accepte o influenţă mai mare a sovieticilor asupra politicii româneşti. Se pare că

autorizeze „distrugerea oricăror urme ale unei astfel de activităţi” deoarece „prezenţa organizaţiilor de spionaj sovietice” şi „a reţelelor de agenţi nu servesc nici unui scop” şi nu puteau avea nicio justificare, nici „chiar atunci când sistemul de clase sociale nu fusese lichidat”. Liderul român s-a plâns de practicile Moscovei într-un mod care a subliniat inegalitatea fundamentală şi subjugarea tuturor membrilor non-sovietici ai Tratatului.[580] Conform celor spuse de Gheorghiu-Dej, chiar după cel de-al 22-lea congres al PCUS, în care fuseseră condamnate metodele de teroare ale lui Stalin, se ridicase cu persistenţă o întrebare în rândurile PCR:

[…] este drept, este principial să existe reţele de informaţii pe teritoriul unei ţări prietene, unde Partidul Muncitoresc Român a desfăşurat o activitate intensă pentru prietenia cu URSS… [şi] consideră că unul dintre cele mai mari succese ale sale este că am reuşit să câştigăm simpatia poporului român pentru poporul Uniunii Sovietice? A fost aceasta o realizare a reţelelor lor de agenţi sau rezultatul muncii politice, a agitaţiei şi a propagandei desfăşurate de partidul nostru?

[…] Dacă menţii structurile de informaţii la fel ca pe teritoriul ţărilor inamice, rişti să strici relaţiile dintre ţările şi partidele în cauză. Hruşciov a fost întrebat cum se poate ca Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, cu experienţa sa bogată, să aibă nevoie să organizeze reţele de agenţi în interiorul unei ţări socialiste şi în interiorul unui partid din aceeaşi familie? De ce să abandonezi relaţiile normale care trebuie să existe între partide din aceeaşi familie? Nu mai există încredere între aceste partide? Aceasta pune un semn de întrebare asupra relaţiilor dintre partide.

---

a fost dimpotrivă.

580 Tirada lui Gheorghiu-Dej s-a îndreptat repetat asupra aceloraşi subiecte. În versiunea prezentată aici declaraţiile sale sunt reordonate pentru claritate. Pentru a vedea ordinea originală, vezi Otu (1999).

[…] În loc să se tragă concluziile adecvate din această situaţie, ei au continuat [spionajul] şi ce au făcut? Deoarece principiul egalităţii există numai în cuvinte, de fapt, noi nu suntem egali, noi nu avem reţea de agenţi pe teritoriul Uniunii Sovietice, noi nu putem să facem vizite la mai mult de 40 de km de Moscova… [în timp ce ei sunt liberi să se mişte nestingheriţi şi să „meargă oriunde" neanunţaţi]

[…] Menţinerea reţelelor de agenţi de informaţii în interiorul partidului, într-un stat socialist, este ceva ce faci când nu ai încredere, când consideri că eşti într-o poziţie de supremaţie şi consideri că celălalt este un subordonat în care nu poţi avea încredere şi organizezi reţele de agenţi de informaţii. Este de neimaginat cum faci asta într-un stat socialist, unde este un partid care militează pentru aceeaşi cauză. Consider că aceasta este o dovadă de neîncredere, o încălcare nu numai a suveranităţii, ci care indică ceva mult mai dificil de calificat, relaţia dintre stăpân şi sclav.1

Subliniind această lipsă de încredere şi aroganţă şovinistă, Dej menţiona că serviciile de informaţii sovietice „au instalat chiar şi dispozitive de ascultare" pentru a trage cu urechea la conversaţiile liderilor Partidului Comunist Român. „Ştiţi cum erau ascultate telefoanele noastre pentru a ne afla chiar şi cele mai intime gânduri". Chiar şi consilierii sovietici, „aşa-numiţii specialişti", recunoscuseră această supraveghere necontrolată şi nelimitată. Gheorghiu-Dej a povestit în faţa Biroului Politic „cât de încet mi-a spus şeful acelor consilieri: «Nu ar fi mai bine să mergem în altă parte?» „[581][582]

581 Otu (1999), www.magazinistoric.ro.

582 Intr-o digresiune ulterioară, Gheorghiu-Dej a recunoscut că a fost informat că Holban - ofiţerul sovietic Boris Bruchman - dădea ordine pentru supravegherea sa.

Gheorghiu-Dej a iniţiat un demers sortit de la început eşecului şi i-a sugerat lui Hruşciov să termine cu toate operaţiunile de informaţii şi de spionaj în ţările socialiste, ca un punct de plecare pentru relaţiile viitoare:

Am ridicat problema ca ei să nu mai aibă reţele de agenţi în nicio ţară socialistă. Ca să pună bomboana pe colivă, Hruşciov ne-a numit „bastarzi”.

Înainte chiar [să înceapă] să enumere dezacordurile dintre sovietici şi noi.

Nu ar trebui să avem îndoieli că suntem ascultaţi în toate ţările socialiste, oriunde ne-am duce. Când i-am subliniat asta lui Hruşciov, a încercat să justifice existenţa acestor reţele de agenţi, argumentând că oamenii sunt preocupaţi de ceea ce se întâmplă în relaţiile dintre România şi Uniunea Sovietică [...] Să spunem, de dragul conversaţiei, că odată ce nemulţumirile noastre au ieşit la iveală, ei au crezut că noi nu suntem sinceri şi, astfel, au organizat aceste reţele de agenţi. Dar, de fapt, ei recrutau cu mult înainte şi au continuat să o facă fără întrerupere.1

Gheorghiu-Dej a povestit în continuare cum a încercat să explice că, prin renunţarea la relaţiile deschise în schimbul unora sub acoperire, informaţiile liderului sovietic despre România puteau fi mai uşor denaturate, deoarece ţelurile personale, interesele şi ambiţiile surselor sale acoperite ar fi denaturat informaţiile transmise. El i-a spus lui Hruşciov: „Dacă preferi să-i consideri purtătorii de cuvânt ai prieteniei româno-sovietice faci o mare greşeală”.[583][584]

---

583 Otu (1999), www.magazinistoric.ro.

584 Paradoxal, Statele Unite, Marea Britanie şi Germania au căzut în aceeaşi cursă în perioada care a precedat revoluţia din decembrie 1989 şi în perioada de tranziţie, ba- zându-se pe persoane care se declarau anticeauşiste, disidenţi şi reformişti plasaţi de Moscova şi de o aripă prosovietică din fosta Securitate, în loc să se angajeze în discuţii directe cu conducerea postcomunistă (singura etichetată în continuare ca fiind „ex- sau neocomunistă“). Aceasta a menţinut

Liderul român a expus apoi o metodă foarte eficientă de a distruge reţelele sovietice, pe care o concepuse împreună cu Bodnăraş şi Ceauşescu. Din nefericire, în timp ce aceasta urma să distrugă încrederea sovieticilor în agenţii lor, ea nu va elimina problema unor eventuale redezertări, care avea să apară un deceniu mai târziu şi care va deveni endemică în anii 1980. Informându-l pe Hruşciov că Bucureştiul cunoştea reţelele, pe membrii acestora şi activităţile lor, Gheorghiu-Dej a propus:

[…] spuneţi-le acestor oameni: „Am discutat problema şi cu Hruşciov. Credeaţi că vă făceaţi datoria şi pe atunci problema a fost ridicată în astfel. Totuşi, după ce puterea poporului a fost instalată aţi fi putut să vă consideraţi eliberaţi de angajamentele în care eraţi implicaţi”. [Ţineţi minte asta] în cazul unor camarazi a fost folosit şantajul. Ar trebui să împărtăşim discuţiile pe care le-am avut cu tovarăşul Hruşciov în termeni largi, spunându-le principiile care trebuie să formeze fundamentul relaţiilor noastre şi că nu este corect ca aceste reţele de agenţi să existe… Să le spunem: „Sunteţi membri ai partidului, aceasta este atitudinea pe care trebuie să o luăm chiar şi în faţa tovarăşului Hruşciov”.

Această problemă trebuie ridicată într-un mod uman. Trebuie să le deschidem inimile şi să apelăm la sentimentul de devoţiune faţă de partid şi de popor, explicându-le că, prin continuarea îndeplinirii angajamentelor pe care şi le-au luat, ei nu vor servi cauzei partidului. „Trebuie să vă consideraţi eliberaţi şi dacă încă mai apelează la voi, veniţi şi noi le vom spune să termine cu aceste încercări. Apoi, dacă cineva vă abordează, trebuie să spuneţi: «Lasă-mă să mă gândesc şi ne întâlnim după aceea», şi apoi aduceţi problema direct în atenţia

---

România izolată de Vest mai mult decât orice alt regim postcomunist (care nu se afla în război), până în 1993.

Comitetului Central”.1

Conducerea era conştientă că puterea de a-i proteja pe aceşti agenţi „dubli” (sau în cazul recrutărilor sovietice din serviciile româneşti, „tripli”) trebuia să pară cât mai convingătoare pentru ca strategia să aibă succes. Aşadar, ei combinau un „morcov” – iertarea totală a greşelilor din trecut, protecţie fizică şi chiar onoruri – cu un „băţ” – promisiunea unor repercusiuni severe în cazul unei abateri ulterioare:

Să vorbim cu toţi acei [agenţi] pe care îi ştim, ceilalţi vor veni singuri să ne informeze. Trebuie să le spunem clar că trebuie să fie devotaţi partidului nostru şi nu unui alt organ care ameninţă să-i împuşte. Putem să facem la fel: „Vă vorbim cu frumosul, dar dacă vă prindem, să vă ferească Dumnezeu! Dacă veţi continua să vă îndepliniţi îndatoririle faţă de ei, atunci ne vom îndeplini şi noi îndatoririle faţă de partid, aviz tuturor celor care vor să comită o ilegalitate”.[585586]

Această manevră trebuia să fie făcută bine şi organizată sistematic pentru a asigura eficienţa şi pentru a da impresia că se poate oferi o protecţie instituţională eficientă (despre care vorbitorii au sugerat că nu era cazul). Gheorghiu-Dej a precizat că partidul şi oficialii din Ministerul de Interne:

[…] nu trebuie să preseze, ci trebuie să vorbească cu ei uman, pentru că se află într-o situaţie delicată. Persoana trebuie să aibă încredere în cuvântul nostru că nu i se va întâmpla nimic. Dacă, după ce s-a ajuns la o înţelegere cu [un agent] el face altceva, atunci îşi asumă responsabilitatea integral. Absolut nimeni nu va suporta consecinţele faptelor anterioare […] Oamenii trebuie să ştie unde să se adreseze, în mod organizat, astfel încât să nu rămână nimic care să le apese sufletul. Dacă aţi făcut

585 Otu (1999), www.magazinistoric.ro.

586 Ibidem.

ceva în virtutea faptului că aţi fost recrutaţi, trebuie să ne spuneţi ce v-au cerut şi cu cine aţi avut contact, ca să ştim şi noi. Nu trebuie să le spunem mai mult decât i-am spus lui Hruşciov.

Trebuie să li se explice în termeni amănunţiţi, astfel încât oamenii să simtă că s-au eliberat de povară.1

Ceauşescu, vorbind din experienţa personală, a adăugat că era mult mai probabil să fi fost recrutaţi „aceia care au fost trimişi la studii în URSS" şi ar trebui să fie printre primii avertizaţi de noua situaţie. Viitorul conducător al partidului pusese punctul pe i. La începutul anilor 1960, recrutarea ofiţerilor de informaţii şi de armată care urmau programe de pregătire în URSS nu mai era o simplă probabilitate; era la fel de inevitabilă ca moartea. Totuşi, membrii de frunte ai partidului şi tineretului comunist continuau să participe la cursuri de instruire în URSS şi, de aceea, nu doreau să-şi compromită propriile cariere prin stigmatizarea lor generală (inclusiv a celor care nu erau de tip militar sau de spionaj) a pregătirilor la sovietici.

Gheorghiu-Dej a povestit cum dăduse peste Pintilie cu o săptămână înainte, la recepţia cu ocazia zilei naţionale a României şi i se adresase deschis cu diminutivul numelui său real:

„Hei, ce mai faci, Pantiuşa?" Nu a zis nimic, dar s-a uitat la mine de parcă, dacă ar fi avut un pistol, m-ar fi împuşcat. Mi-a strâns mâna, a mormăit ceva şi a plecat repede.[587][588]

Referindu-se la remarca făcută de Pintilie către un camarad, că „vin vremuri grele", Gheorghiu-Dej a observat că ofiţerul de informaţii sovietic, în „şmecheria lui, a înţeles" imediat care e problema. Discuţia s-a încheiat cu concluzia clară că „această stare de lucruri trebuie oprită

587 Ibidem.

588 Ibidem.

cu orice preţ”.

Capitolul 9

Presiunea sovietică şi răspunsul românesc 1962 – 1964

Măsurile sovietice de contraatac

Răspunsul Moscovei la veştile proaste date de Hruşciov în timpul vizitei din 1962, care se adăugau faptului că Bucureştiul se implicase deja în medierea nedorită a disputei chino-sovietice, a fost aproape imediat. După ce i-au furnizat conducătorului român un avion sovietic şi echipajul necesar pentru vizita sa în Indonezia, din a doua jumătate a anului 1962, Kremlinul i-a trimis pe o rută peste Himalaya şi pe deasupra teritoriului chinez, fără a obţine aprobarea Beijingului pentru tranzit. Drept urmare, autorităţile militare chineze au ameninţat că doboară avionul.1 Gheorghiu-Dej remarca amar atunci când ajungea pe pământ românesc: „Hruşciov avea nevoie de cadavrul meu ca să dovedească lumii că dreptatea e de partea lui, în disputa cu Mao”.[589][590]

După ce, în 1962, la întâlnirea CAER, contestase deschis organizaţia economică supranaţională, în 1963, România a încheiat primele acorduri economice bilaterale cu China şi cu Franţa, precum şi unul cu Germania de Vest, care a fost „ţinut foarte secret”, determinând partidul est-german să-i acuze pe români de naţionalism şi de

---

589 Interviu cu ministrul de externe Corneliu Mănescu realizat de Lavinia Betea, „Conexiunea moscovită a problemei transilvane“, Magazin istoric nr. 12, decembrie 2000.

590 În 1959, liderii români au zburat cu o aeronavă şi cu echipaj sovietic pentru o întâlnire la Moscova. Avionul s-a prăbuşit la aterizare în Moscova, omorându-l pe Gheorghe Preoteasa şi rănindu-l pe Nicolae Ceauşescu. Dej trebuia să fie la bord şi a decis să nu meargă în ultimul moment. Suspiciunile au fost foarte mari din cauza relaţiilor tensionate şi a faptului că Preoteasa îi înfuriase pe sovietici promiţând drepturi de vizitare ONU lui Imre Nagy când era ţinut în ţară în 1956-1957, ceva ce Moscova nu permitea.

„egoism economic”.[591] O preocupare majoră era refuzul Bucureştiului de a susţine ideea permanenţei divizării Germaniei. Est-germanii erau furioşi deoarece, după ce se opusese vehement propunerii sovietice de a construi Zidul de la Berlin, în 1961, Gheorghiu-Dej acceptase acum „fără probleme” Berlinul de Vest ca parte a Republicii Federale Germania.1

De-a lungul primăverii lui 1963, liderii români au denunţat organizaţia supranaţională din cadrul CAER în mod public şi în scris. Din mai, Bucureştiul a început să închidă instituţiile care popularizau Uniunea Sovietică în România – furnizând serviciilor de informaţii sovietice o bază largă de recrutare – începând cu Librăria Cărţii Ruse şi limitarea drastică a activităţilor asociaţiei de prietenie româno-sovietică (ARLUS). În timp ce evenimentele artistice au continuat, activităţile sovietice de propagandă au fost reduse, prin limitarea numărului de conferinţe, reorientarea revistei ARLUS – *Veac nou* –, ca revistă culturală independentă, şi prin micşorarea drastică a supradimensionatei ARLUS.[592][593]

În şedinţa Biroului Politic de la începutul lui aprilie, Gheorghiu-Dej a abordat problema reţelelor de spionaj sovietic, subliniind că nu erau necesare şi puneau o umbră asupra relaţiilor româno-sovietice, mai ales de când consilierii sovietici începuseră să strângă materiale „despre o persoană sau alta”, inclusiv „tot soiul de calomnii”, la fel cum „făcea şi Beria”.[594] Revolta maghiară

591 Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 80-81.

592 Ibidem, p. 82.

593 Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), document 110, p. 738; Mikló Barity, şeful secţiei Budapesta către Ferenc Csaba, Ambasada Ungariei, Moscova, 19 iunie 1963 în MOL, KÜM, XIX-J-I-j-Rom-5/c-004718-1963, f. 3-5.

594 Stenograma şedinţei Biroului Politic al Partidului Muncitoresc Român, 3 aprilie 1963, în CWIHP Document Reader Romania and the Warsaw Pact, 1955-1989, vol. 1, strânse de Mircea Muntean pentru

din 1956, a subliniat el, „nu a fost provocată de lipsa consilierilor sovietici, ci de alţi factori”. Conducătorul român a relatat apoi ce îi spusese lui Hruşciov:

Considerăm că, în general, este incorect să organizaţi puncte de spionaj pe teritoriul statelor socialiste, fără a avea cea mai mică justificare. Ştim multe, dar am închis ochii. Să nu vă imaginaţi că aceia la care apelaţi vă vor da informaţii mai bune decât vă dau organele noastre de partid şi de stat.[595]

Ambasada Ungariei la Bucureşti a menţinut legături strânse cu omologii sovietici, referitor la comportamentul românilor, pe care reprezentantul sovietic l-a caracterizat ca o „tendinţă periculoasă”. Ca o dovadă a strânselor legături sovieto-ungare, secretarul sovietic i-a spus omologului ungur că „scriitorul transilvănean István Nagy – care îi este un bun prieten – l-a asigurat în şoaptă de faptul că «el şi mulţi alţii» au luptat şi vor lupta până la sfârşit, alături de Uniunea Sovietică”.1 În iunie, bulgarii şi-au revenit brusc din „uitarea completă” a fostului şef al PCR, „căzut în dizgraţie”, Boris Stefanov, un avocat al bazelor militare sovietice în România şi militant activ pentru secesiunea de România a Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei de Nord şi Dobrogei.[596] Radio Sofia îl prezenta pe „eroul” redescoperit şi insista că el a „fost prim secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, în perioada 1935 – 1940” şi apropiat colaborator al liderului bulgar (şi al Comin ternului) Gheorghi Dimitrov. Ca nu cumva mesajul să fie prea subtil, la sfârşitul lui august, Radio Sofia a anunţat că lui Stefanov i-a fost

---

Conferinţa internaţională „România şi Pactul de la Varşovia“, 3 - 6 octombrie 2002, Bucureşti, România, pp. 157-159, CWIHP

595 Op. cit., p. 159.

596 Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), document 110, p. 738; Magyar Országos Levéltár (MOL), K ÜM, XIX-J-I-j-Rom-5/c-004718-1963, f. 3-5.

acordată cea mai mare decoraţie a Bulgariei – Ordinul Gheorghi Dimitrov.[597]

Bucureştiul era acum angajat în plin program de derusificare, închizând instituţii sovietice aşa-zis culturale, biblioteci, departamente lingvistice şi „asociaţii de prietenie" răspândite de-a lungul ţării, care fuseseră veriga principală pentru colectarea de informaţii de către sovietici şi pentru operaţiunile de recrutare. Având în vedere loviturile pe care le primeau în domeniul militar, de informaţii, politic, economic şi cultural, Kremlinul a decis că Bucureştiului nu trebuie să i se permită să lovească mai tare. În toamna anului 1963, Kremlinul a pus la cale diverse atentate, se pare că şi cel puţin o tentativă de asasinat, împotriva lui Gheorghiu-Dej, cu scopul eliminării acestuia.[598]

Hruşciov începuse deja să-şi facă griji serioase în privinţa posibilităţii „pierderii" României. Momentul ales pentru această tentativă a fost extrem de sugestiv deoarece coincidea cu încercările României de a scoate de sub influenţa sovietică sistemul propriu de securitate şi de

597 Ibidem. Conform analiştilor, „brusca apariţie publică a lui Stefanov şi accentul pus de Radio Sofia pe faptul că a fost prim-secretar al CC-ului românesc, atunci când ar fi trebuit să se fi cunoscut faptul că era căzut în dizgraţie în Partidul Comunist Român" a fost făcută special pentru a irita Bucureştiul, iar acordarea celor mai mari onoruri bulgăreşti avea „mai multe implicaţii decât o simplă diferenţă pe care o făcea Sofia faţă de Bucureşti, în recunoaşterea meritelor unui om aflat în uitare".

598 Raport secret privind atentatul împotriva lui Gheorghiu-Dej [sic] şi relaţiile sovieto- române, 1965, FO 371/182729, Biroul extern, Departamentul politic: corespondenţă generală din 1906 - 1966, Nord, România (NR), www.nationalarchives.uk. MI 5-ul britanic a raportat multiple încercări de acest fel. Unii analişti CIA aparent credeau că atentatul la viaţa lui Gheorghiu-Dej a avut o influenţă asupra cursului independent al României. Vezi, de ex., Instabilitatea şi schimbarea în Europa de Est dominată de sovietici: O evaluare informativă (EUR 82-10124), 1 decembrie 1982 (declasificat la 29 ianuarie 2001), pp. 8 şi 19, www.foia.cia.gov.

informaţii. În noiembrie 1963, echipe comune formate din reprezentanţi ai Secţiei militare a Comitetului Central şi membri ai Biroului Ţărilor Socialiste discutaseră deja cu fiecare dintre persoanele identificate ca fiind agenţi români ai KGB şi GRU, îi informaseră cu privire la schimbările petrecute, îi avertizaseră să rupă „orice contact de natură informativă" cu agenţii lor sovietici şi le asiguraseră protecţia.1

Aşa cum descria adjunctul şefului Secţiei militare de pe atunci, Ion Stănescu, acest proces, agenţii au fost chemaţi la Comitetul Central şi nu la sediul Ministerului de Interne şi li s-a transmis următorul mesaj:

Sunteţi cetăţeni români. Trebuie să încetaţi orice fel de activităţi şi orice gen de contact cu autorităţile sovietice, cu instituţiile lor de informaţii.

De acum înainte, faptele dumneavoastră se află sub incidenţa legilor penale româneşti.2

Aparent, „majoritatea au înţeles şi s-au alăturat programului", iar monitorizarea continuă a confirmat faptul că „majoritatea acestora nu şi-au reluat relaţiile" cu organele de stat sovietice.3 Majoritatea, dar nu toţi.

Paradoxal, dat fiind că nu existau niciun fel de mijloace pentru a îndepărta definitiv acele persoane fără a provoca o reacţie sovietică gravă (excluzând eliminarea lor fizică, pe care oricum românii nu au luat-o în discuţie), această soluţie a creat premisa pentru o nouă „criză de identitate" în cadrul instituţiilor româneşti, opunându-i pe internaţionalişti – agenţi şi colaboratori sovietici – „naţionaliştilor" români. Aceste curente adversative şi-au pus amprenta asupra politicii interne şi externe româneşti. Odată cu reformele lui Gorbaciov de la sfârşitul anilor 1980 şi, mai ales, cu ocazia apropierii dintre URSS (a Pactului de la Varşovia şi CAER) şi SUA (a NATO şi Piaţa Comună), reprezentanţii „naţionalişti" au căzut într-o confuzie totală din cauza gafelor monumentale comise de

Ceauşescu şi a poziţiei critice în care adusese ţara. În acelaşi timp, reformele lui Gorbaciov au fost utilizate pentru redistribuirea „internaţionaliştilor socialişti” în rolul „globaliştilor”, suporteri ai economiei de piaţă şi ai transformărilor democratice, chiar şi anticomunişti fervenţi, cu toate că propriile biografii şi moştenirea de familie indica exact contrariul. Într-una dintre cele mai aberante răstălmăciri interpretative, „naţionaliştii” au fost prezentaţi (şi trataţi de Occident) ca susţinători ai comunismului şi oponenţi ai ideilor şi programelor de occidentalizare, ai economiei de piaţă şi ai democratizării.

Cazul lui Corneliu Mănescu ilustrează câteva dintre ambiguităţile create. Mănescu a fost comisar politic pregătit la Moscova şi condusese o perioadă, în anii 1950, Direcţia Politică a armatei. Semnificaţia instruirii lui Mănescu în URSS este deschisă interpretărilor, mai ales că şi Ceauşescu petrecuse câteva luni acolo, fără niciun detriment asupra orientării sale naţionale. Însă, conform unor rapoarte, Mănescu „urmaşe o şcoală specială de securitate din Uniunea Sovietică”, după care „a colaborat strâns cu Alexandru Drăghici la Ministerul de Interne” în perioada celor mai negri ani ai stalinismului.1 Mănescu a deţinut apoi funcţii de conducere în aparatul de partid al armatei, în perioada 1948 – 1954, după care, în 1954, a devenit şef al Direcţiei Politice, iar, în 1960, a trecut în diplomaţie.[599][600]

În martie 1962, Secretarul de Stat Dean Rusk, fiind informat de poziţia României cu privire la problema germană şi dorind să sublinieze interesul româno-american comun, l-a abordat pe ministrul de externe, Corneliu Mănescu, cu comentariul că chestiunea Berlinului (pentru care Moscova făcea presiuni să fie recunoscut ca teritoriu

599 Rumanian Unit, „Corneliu Manescu“, 19 septembrie 1967, OSA, caseta 50, dosarul 6, raportul 107, p. 1.
600 Şperlea (2003), pp. 50, 54, 113, 183, 188.

est-german) era una dintre politicile sovietice care „scăpau de sub controlul Bucureştiului”. Mănescu şi-a surprins interlocutorul şi a contrazis poziţia adoptată până atunci de România, exprimată deja cu fervoare în cadrul Tratatului de la Varşovia, susţinând că SUA „nu ar trebui să atribuie Moscovei vederile la care aderau ei; şi că ei (românii) împărtăşeau aceleaşi păreri [ca şi sovieticii] despre Berlin”.[601]

Câţiva ani mai târziu, Mănescu avea să contrazică informaţiile oferite Washingtonului în mod oficial de serviciile româneşti cu privire la presiunea pe care o exercita partea sovietică asupra ţării sale în urma invaziei Cehoslovaciei.1 În martie 1989 el a revenit în atenţie ca semnatar al „Scrisorii celor şase”, care i-a conferit lui şi celorlalţi cinci „comunişti din vechea gardă” statutul de „disidenţi reformişti” (Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Silviu Brucan, Constantin Pârvulescu şi Grigore Răceanu).[602] Toţi, cu excepţia lui şi a lui Apostol, fuseseră cominternişti şi cetăţeni sovietici. Iar Apostol nu numai că fusese identificat de Stasi ca deschis pentru colaborare, dar a şi recunoscut ulterior că lucrase cu agenţii sovietici. Pentru câteva zile, în mijlocul revoluţiei din decembrie 1989, Mănescu a fost prezentat cu insistenţă ca şef al nou-înfiinţatului Front al Salvării

---

601 Foreign Relations, 1961-1963, volumul XVI, Eastern Europe; Cipru, Grecia, Turcia, document 10, Memorandum of a conversation, Geneva, 20 martie 1962. Mănescu a fost un comisar politic cu pregătire sovietică, conducătorul unei organizaţii între 1948-1954 şi şeful Direcţiei politice a armatei în 1954-1955. Şperlea (2003), pp. 50, 54, 113, 183, 188.

602 Telegrama 232256, 4 septembrie, 1968, rapoartele Iugoslaviei şi României privind mişcările de trupe. (Departamentul de Stat, Central Files, POL 27 - 1RUM) şi Bucureşti 2477, telegrama din 6 septembrie, care raporta temerile României vizavi de intenţiile sovietice, Johnson Library, National Security File, Country File.

Naţionale, de presa şi televiziunile maghiare şi sovietice.[603] A existat cel puţin un camion din care s-a anunţat la un megafon pe străzile Bucureştiului că el era noul conducător.[604]

Măsurile preventive luate de autorităţile de la Bucureşti au zădărnicit eforturile simultane ale serviciilor de informaţii sovietice de a elimina conducerea română prin mobilizarea agenţilor săi din DSS, din Statul-Major General al Armatei şi din aparatul de partid. Un observator, la rândul său refugiat în urma invaziei Ungariei din 1956, a concluzionat mai mult decât optimist că: „Era prea târziu să se încerce infiltrarea şi răsturnarea conducerii”.[605] În decembrie 1963, Gheorghiu-Dej a numit un nou şef al serviciului de informaţii militare, generalul Dumitru I. Dumitru, şi i-a trasat sarcina de a purifica, de asemenea, organizaţia.1 În următorii cincisprezece ani, spionajul militar românesc, independent de Securitate şi cel mai izolat de influenţa sovietică, a evoluat într-un canal principal de cooperare al României cu parteneri

---

603 Pentru rapoartele iugoslave, maghiare şi sovietice care îl numeau conducătorul FSN, vezi FBIS-SOV-89-245, p. 18; Nikolai Moruzov, „The Situation in Romanian Radio and Television: A Headquarters for the Rising is Being Created“, Moscova, TASS, Serviciul internaţional în limba rusă, 22 decembrie 1989, în FBIS-SOV-89-246, p. 9; şeful Departamentului Internaţional, Valentin Falin, „The New World Disorder?: The Collapse of Eastern Europe: Moscow’s View“, New Perspectives Quarterly, vol. 7, nr. 2 (primăvara 1990), p. 22.

604 Pentru acest episod vezi Celestine Bohlen şi Clyde Haberman, „Revolt in Rumania: Days of Death and Hope - A Special Report: How the Ceausescu’s Fell: Harnessing Popular Rage“, The New York Times, 7 ianuarie 1990. Mănescu însuşi nu a emis nici un fel de pretenţii pentru conducerea Frontului Salvării Naţionale, a cărui înfiinţare a fost anunţată de Ion Iliescu pe 22 decembrie 1989.

605 Lendvai (1969), pp. 305-306. Lendvai susţine că: „Este indubitabil faptul că o importantă conspiraţie sovietică a eşuat şi acest lucru indică extrem de clar tuturor celor interesaţi faptul că s-a pus problema supravieţuirii conducerii româneşti“.

occidentali selectaţi.

Acţiunile sovietice de dezinformare aveau menirea de a distrage atenţia de la Bucureşti, în această perioadă. O parte din acestea constau în lansarea de afirmaţii conform cărora, pentru Moscova, România nu avea o importanţă strategică, în timp ce „Cvartetul" strategic din zona de nord a Tratatului – Republica Democrată Germană, Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia – era de importanţă capitală.[606] Mai mult, activitatea sovietică de dezinformare încerca să mascheze opoziţia extraordinară a României, atribuind acţiunile disidente altor ţări membre ale Tratatului sau atribuind anumite acţiuni altora, de obicei Poloniei şi Ungariei. Aceasta a fost situaţia, de exemplu, în cazul aderării Mongoliei la Tratatul de la Varşovia, în 1963.

O mişcare menită să acorde Tratatului responsabilităţi în afara zonei sale de activitate şi să se folosească de această aderare, cel puţin în mod simbolic, în confruntarea dintre China şi Rusia, şi, de asemenea, să pună capăt relaţiei speciale dintre China şi România.[607] Deşi ceilalţi membri ai Tratatului s-au alăturat poziţiei României – posibil la comanda Moscovei –, nicio altă ţară nu protestase înainte ca România să o facă. Moştenitorii „trustului Münzenberg" au atribuit această acţiune de mare risc Poloniei, negând cu totul rolul României, ceea ce a devenit, de altfel, ulterior, punctul de vedere occidental.[608]

---

606 Troncotă (1999), pp. 327-328.

607 Vezi lucrarea fostului ataşat militar german col. Joachim Schrotter în Xiaoyuan Liu şi Vojtech Mastny (ed.), China and Eastern Europe, 1960s-1980s, Beijing, 24-26 martie 2004, Zürich, Center for Security Studies and Conflict Research, ETH Zürich, noiembrie 2004, p. 140, PHP

608 Vojtech Mastny, de exemplu, afirmă faptul că ministrul de externe polonez „Rapcki şi-a folosit toată puterea de convingere pentru a para aceste acuzaţii", negând orice rol al României în această acţiune. Mastny (2001), p. 15.

Ridicarea problemei dreptului de proprietate asupra Transilvaniei

Disputa naţional-teritorială transilvăneană a revenit în atenţie în octombrie 1963.[609] La sfârşitul anului, după vizita lui Gheorghiu-Dej la Belgrad, unde s-a adresat Parlamentului şi a încheiat un acord cu Tito pentru construirea hidrocentralei de la Porţile de Fier, Hruşciov a lansat în presă ideea modificării paşnice a graniţelor.1 Propunerea lui Hruşciov ridica posibilitatea discuţiei privind separarea celor două Germanii şi modificarea graniţei dintre România şi Ungaria.

Gheorghiu-Dej şi-a exprimat îndoiala în faţa biroului politic referitor la faptul că aceste evenimente erau simple coincidenţe: „Cred că sunt legate de vizitele repetate ale tovarăşului Hruşciov în Ungaria, cu discuţiile pe care le-a purtat acolo, şi apoi cu discursul ţinut la Leipzig, în Republica Democrată Germană”.2 Gheorghiu-Dej a spus că Hruşciov:

[…] prezintă problema ca şi cum „Germania va rămâne mereu aşa cum este astăzi”, divizată în două state. Din perspectiva Kremlinului, mesajul lui Hruşciov marchează intenţia de a obţine un cec în alb pentru teritoriul smuls Germaniei după cel de-al Doilea Război Mondial. […] [în ceea ce priveşte Germania] în loc să disloce populaţia, aşa cum s-a întâmplat în alte teritorii, ceea ce a obţinut Uniunea Sovietică, ca să spunem aşa, este o serie de poziţii avansate prin crearea Republicii Democrate Germania, pentru că acest stat este în tabăra noastră.3

Pactul dintre Hitler şi Stalin din 1939, a continuat acesta, a reprezentat în primul rând „o înţelegere pe

609 A fost marcat prin apariţia atlasului etnic maghiar (cu un mare capitol despre Transilvania) şi o colecţie ale documentelor lui Horthy, în librăriile din Budapesta. József Kovacsics, Demografia istorică a Ungariei (1963), şi Horthy Miklós titkos iratai (1963).

seama Poloniei” şi apoi „a survenit povestea Dictatului de la Viena” şi a României. Deşi a susţinut poziţia Moscovei conform căreia trebuia făcut tot posibilul pentru „a câştiga bunăvoinţa poporului ungar, îndeosebi după situaţia din 1956”, Gheorghiu-Dej a subliniat că „trebuie să se facă totul, dar nu pe socoteala altora”.

Nu discutăm doar despre istorie. Aceasta nu este o controversă între istorici. Discutăm despre o stare de fapt pe care ei au creat-o, ceea ce a complicat extrem de mult lucrurile, într-o asemenea manieră încât nu putem fi de acord cu prima dintre ideile susţinute de Hruşciov, cu acele incursiuni ale lui în istorie.4

În acelaşi timp, Ambasada României de la Moscova a informat despre proaspătul interes al profesorilor şi cercetătorilor sovietici pentru problema Transilvaniei „în conexiune cu speculaţiile apărute privind poziţia ţării noastre referitor la problemele CAER, polemica chino-sovietică şi Porţile de Fier”. 1 Mai mult, academicienii sovietici din Moscova, Kiev şi Tbilisi au început să emită opinia că anexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică reprezenta o „despăgubire de război” legitimă, în schimbul participării României la războiul împotriva URSS şi nu un *casus belli*, inversând din nou cauza şi efectul. Punctul lor de vedere faţă de pretenţiile teritoriale ale Ungariei era şi mai îngrijorător:

[…] Transilvania este o regiune aflată doar temporar sub control românesc, o regiune care nu aparţine, de fapt, României. Asemenea schimburi de idei sunt, pentru moment, strict verbale, alimentate de studenţi, de cadre ştiinţifice maghiare din URSS, dar şi de cetăţeni ai Uniunii Sovietice care deţin materiale din surse ungare.2

Tradiţionalul şovinism antiromânesc a realimentat politicile naţionaliste sovietice şi rusificarea Republicii Sovietice Socialiste Moldova, unde limba „moldovenească” a fost redusă la statutul de „limbă de bucătărie”. După

cum raporta Ambasada României de la Moscova: „Explicaţia dată pentru predarea cursurilor în limba rusă este că limba moldovenească este «săra că, şi nu permite predarea ştiinţelor şi a subiectelor culturale”.3

Ulterior, Hruşciov s-a răzgândit în public, afirmând că „problema modificării graniţelor nu ar trebui să fie ridicată între ţările socialiste”.4 Totuşi, la începutul anilor 1960, se pare că Moscova a întreprins mici raiduri peste frontierele României, în sudul Bucovinei, „luând locuitori din sate întregi” – sub pretextul că îi „readucea” în patriile lor RSS Ucraina şi RSS[610]

Moldova.1 În 1964, forţele româneşti au oprit un al treilea raid în Moldova românească; persoanele responsabile au fost, în cele din urmă, predate Moscovei pentru a fi pedepsite, cu sugestia foarte transparentă că eventuale incursiuni viitoare vor provoca un scandal internaţional.2 În memoriile sale, Hruşciov şi-a expus poziţia partizană faţă de Ungaria, susţinând că „Transilvania fusese întotdeauna ungurească, că limba şi cultura maghiară sunt predominante acolo” şi că „românii întorseseră totul cu susul în jos în tentativa de a eradica tot ceea ce mai rămăsese unguresc în regiune”.3 Rareori exprimată public sau atât de explicit, această situaţie

610 Hruşciov (2007), p. 543. Este interesant că Hruşciov a susţinut în aceeaşi declaraţie că ridicarea unei asemenea probleme „ar intensifica disputele dintre Bulgaria şi România pentru regiunea Dobrogea“. De fapt, Bucureştiul nu a disputat pierderea Dobrogei, după al Doilea Război Mondial. In perioada interbelică, parlamentarii români au ridicat sistematic posibilitatea cedării sale unilaterale a Dobrogei (pe care o câştigaseră în 1913, în războiul balcanic) către Bulgaria, deoarece avea o bază etnică redusă şi reprezenta sursa unei animozităţi inutile între România şi Bulgaria. Anexarea la Bulgaria a unei părţi din acel teritoriu, deşi a fost sprijinită şi de Hitler, şi de Stalin, a fost însoţită de un schimb complet de populaţii şi precedată de un tratat internaţional. Alegaţiile bulgare ulterioare, referitoare la intenţiile expansioniste ale României, au ieşit la iveală numai în momentele de tensiune sovieto-române.

reflecta poziţia constantă sovietică, de la crearea Rusiei bolşevice şi până la colapsul URSS, în 1991.

Persistenţa acestor atitudini şi politici iredentiste şi şoviniste moştenite din perioada precomunistă în Ungaria şi în Imperiul Ţarist, l-a convins pe Gheorghiu-Dej că România trebuie să dea un răspuns în mod oficial. După cum sublinia acesta: „Nu trebuie să ne enervăm, trebuie să rămânem calmi pentru că dreptatea este de partea noastră”.4 Astfel, s-a decis să se urgenteze publicarea *Notelor* despre *români* scrise de Karl Marx.[611] Notele lui Marx au reprezentat nu numai prima menţiune, după 1947, a faptului că Basarabia era teritoriu românesc, dar subliniau, de asemenea, faptul că Rusia şi Ungaria unelteau împreună.1

Publicarea notelor lui Marx, urmată curând de publicarea lucrărilor lui Engels, în care erau discutate, de asemenea, abuzurile ruseşti comise împotriva românilor, a provocat un cutremur de proporţii în Blocul Sovietic şi în comunitatea socialistă. Era imposibil să îi ignori pe părinţii comunismului care făceau declaraţii fără echivoc, cum ar fi:

Basarabia este românească, şi Polonia poloneză. Nu se poate vorbi în aceste cazuri de reunirea unor grupuri etnice care au fost împrăştiate, dar pot fi numite ruseşti şi sunt înrudite; aici avem de-a face cu o cucerire flagrantă, cu forţa, a unor teritorii străine; avem de-a face, pur şi

---

611 Intelligence Report on attempt on life of Georgia [Gheorghiu] Dej and Soviet-Romanian relations, 1965, BNA, PRO, FO 371/182729. Britanicii nici nu au acceptat fără comentarii şi nici nu au respins aceste rapoarte. In privinţa evaluării sursei, un fost prizonier politic şi membru al curţii regelui Mihai era o persoană de încredere, dar oficialii români care îi dăduseră această informaţie erau priviţi cu suspiciune. Vezi „Reports on Meeting with Baron Styrcea and Note on Styrcea’s Character and Background“, 22 septembrie 1965, p. 6 în Ibidem.

simplu, cu un furt.[612][613]

Pe lângă faptul că analizau politicile de *rusificare*, din acel moment, şi negare a identităţii româneşti, lucrările lui Marx şi Engels au permis şi autorităţilor de la Beijing să se alăture cauzei României, înfruntând „centrul de comandă" al comunismului, în numele unei autorităţi superioare şi mai pure ideologic. Aproape imediat, protejatul lui Brejnev, prim-secretarul moldovean, Ivan Bodiul, a lansat o contraofensivă, iar RSS Moldova a devenit, din nou, un important centru de operaţiuni împotriva României.

Criza rachetelor din Cuba şi mesajul trimis de Gheorghiu-Dej lui Kennedy

Ofensiva extinsă desfăşurată de Moscova împotriva României includea atacuri împotriva liderilor şi ameninţări cu reconfigurarea graniţelor, dar şi atacuri împotriva identităţii poporului. Toate acestea, alături de aroganta supremaţie sovietică, dovedită încă o dată prin convocarea unilaterală a armatelor statelor membre ale Tratatului de la Varşovia, au determinat autorităţile de la Bucureşti să se ralieze politicilor strategice ale SUA.[614]

---

612 Chiriţoiu (1999). Un alt participant a descris pregătirile pentru realizarea unei culegeri a lucrărilor lui Marx privind Transilvania care au fost întârziate din lipsa unui articol care a „dispărut" înaintea publicării sale într-un ziar britanic după ce ajunsese „în mâinile consulului rus din Londra". După cum îi explica lui Engels într-o scrisoare, se pare că, pentru gusturile ruseşti, Marx fusese „prea favorabil populaţiei româneşti din România".

613 Friedrich Engels, Politica externă a ţarismului rus, în Karl Marx şi Friedrich Engels, Opere, volumul 22, Bucureşti, Editura Politică, 1965, pp. 28-29. Vezi, de asemenea, Marx (1964), pp. 105-106.

614 Autorităţile de la Bucureşti s-au opus celor de la Moscova în această privinţă, considerând mobilizarea armatelor Blocului de către Uniunea Sovietică în 1948, 1961, 1963 ca fiind un capitol încheiat şi afirmând pentru prima dată faptul că forţele armate române se aflau numai sub comanda autorităţilor române. Alexandru Oşca şi Vasile Popa, România: O fereastră în Cortina de Fier, Focşani, Vrantop, 1997, pp. 167-168; Poziţia ministruluiforţelor armate române la întâlnirea

Aproape imediat, tentativa de mobilizare generală din timpul crizei rachetelor din Cuba a determinat autorităţile de la Bucureşti să restabilească controlul naţional exclusiv asupra forţelor sale armate.

Prin urmare, deşi comunitatea de informaţii americană privea cu reticenţă independenţa autorităţilor de la Bucureşti, administraţia americană a decis să ignore opinia majoritară din mediul de informaţii şi să acorde asistenţă României. La sfârşitul lui iulie 1963, preşedintele John F. Kennedy a declarat faptul că SUA „sunt dispuse să susţină decizia României de a urma o cale independentă”.1 Foarte rar s-a întâmplat ca o astfel de decizie să se dovedească justificată atât de rapid şi fără echivoc.

După mai puţin de trei luni, în octombrie 1963, Gheorghiu-Dej i-a transmis preşedintelui Kennedy faptul că ţara sa nu susţinea decizia sovietică privind amplasarea de rachete şi nu va participa la niciun conflict armat provocat de Moscova. El a subliniat faptul că România nu fusese consultată înaintea luării acestei decizii, iar obligaţiile sale, conform prevederilor Tratatului de la Varşovia, erau strict în sensul apărării şi se limitau la zona europeană. Gheorghiu-Dej a exprimat dorinţa ţării sale de a nu fi considerată inamic într-un conflict provocat de sovietici şi intenţia sa de a nu permite amplasarea de armament nuclear sovietic pe teritoriul său, oferind „SUA posibilitatea să folosească orice metodă pentru a proba aceste declaraţii”.[615] Dat fiind că aceste declaraţii confirmau informaţiile deţinute deja de SUA, nu au fost întreprinse niciun fel de verificări în plus.

şefilor de stat-major ale statelor membre ale Tratatului de la Varşovia, februarie 1966, Moscova, Arhiva MApN, fond V2, dosar 4/34, f. 5-6.
245

615 John F Kennedy Library, NSF; Co: Rumania General 7/1/63-8/6/63, caseta 155, from State to Bucharest, 31 iulie 1963, pp.1-3. Este la fel de interesant de remarcat de ce nu s-a luat această decizie cu 3, 4 sau 5 ani înainte.

Comunicatul autorităţilor româneşti din 1963 a fost considerat atât de sensibil, încât administraţia nu l-a transmis aliaţilor SUA şi, se pare, nici serviciilor de informaţii în detaliu.[616] Deşi comunicatul era o sfidare „şocantă" a politicii sovietice, acesta nu reprezenta o „încălcare" a obligaţiilor impuse de alianţă, cum au interpretat unii membri ai administraţiei.[617] Din contră, grija cu care România şi-a formulat poziţia astfel încât să fie în conformitate cu documentele aprobate deja de Kremlin a constituit unul dintre principalele sale atuuri. Preambulul Tratatului prevedea clar caracterul său european şi defensiv, iar Moscova încălcase în mod clar articolul 3 atunci când, fără a-i consulta pe ceilalţi membri anterior luării deciziei, hotărâse amplasarea armamentului şi mobilizarea forţelor Tratatului de la Varşovia.

Prin această acţiune fără precedent, România anunţa că nu va participa la pregătirile de ofensivă sovietice sau la transformarea Tratatului de la Varşovia dintr-o alianţă defensivă într-una ofensivă, transformare începută încă din 1962.1 Sugera, de asemenea, faptul că autorităţile de la Bucureşti aveau mai multă încredere în intenţiile strategice ale SUA (şi NATO) decât în cele ale Kremlinului şi ale propriilor aliaţi. Autorităţile româneşti au transmis în mod şi mai clar acest mesaj, în cursul aceluiaşi an, când au refuzat cererile sovietice de sporire a bugetului militar,

---

616 Prin urmare, se pare că nu a fost folosit pentru a evalua poziţia strategică a României şi nu se reflectă în rapoartele CIA şi estimările naţionale de securitate de- clasificate începând cu anul 2006. Garthoff sugerează că este posibil să nici nu fi fost arhivată copia mesajului, ceea ce ar fi avut consecinţa neintenţionată de a ascunde elitelor politice de la Washington existenţa cooperării dintre România şi SUA.

617 Garthoff (1995), p. 35. Se pare că Garthoff a fost victima „măsurilor active" sovietice care prezentau opoziţia remarcabilă, chiar eroică, pe care România a manifestat-o faţă de Moscova în apărarea prerogativelor sale naţionale, ca fiind o dovadă de lipsă de loialitate şi în sensul unui posibil comportament faţă de alţi potenţiali parteneri.

aducând un contraargument „periculos”; ele au arătat că, „în opinia lor, nu este necesară o expansiune militară, dat fiind că nu considerau că există un pericol real de agresiune dinspre Occident”.[618][619]

Primăvara de la Bucureşti, aprilie 1964

„Primăvara de la Bucureşti”, din 1964, se găseşte undeva la mijloc între încercarea neaşteptată şi superficială a Ungariei de a părăsi Tratatul în 1956 şi încercarea din 1968, mult mai precaută, condusă de elita de la Praga, de a-şi schimba politica internă în cadrul alianţei sovietice. Acţiunea românească încerca o distanţare de influenţa sovietică şi măsuri interne de liberalizare, cu caracter limitat. După cum remarca CIA:

Obţinând un sprijin atât de important şi de entuziast, Partidul Comunist Român şi-a permis o relaxare prudentă a controlului politic, spre exemplu, prin eliberarea unui număr mare de deţinuţi politici şi să arate mai multă toleranţă în privinţa răspândirii artei şi culturii occidentale şi a discuţiilor pe marginea acestora.[620]

Privită dintr-o altă perspectivă, mişcarea românească a avut un caracter mult mai radical din punct de vedere al scopului său strategic decât revolta ungară sau Primăvara de la Praga, în sensul că, în loc să încerce să se retragă de sub dominaţia militară, politică, economică şi socială sovietică, a încercat să reducă controlul sovietic, în toată regiunea, ca premisă pentru dezvoltarea sa independentă. Manifestările de independenţă nu numai că sfidau

---

618 După un sfert de veac, purtătorul mesajului, ministrul de externe Corneliu Mănescu, a micşorat până la absurd importanţa mesajului, relevând numai că fusese instruit să explice faptul că România nu „era un partener entuziast al Tratatului de la Varşovia“. Mircea Suciu, „The Cuban Missile Crisis and the Romanian - American Rapprochement“, Dosarele istoriei (Bucureşti) nr. 6/1997, p. 30.

619 Sejna (1982), p. 67.

620 Special Memorandum No. 10-65: Prospects for Independence in Eastern Europe, CIA Office of National Estimates (1965), p. 16.

Moscova şi „împiedicau planurile Blocului de a integra economiile sovietice şi ale statelor satelit” şi refuzau deschis „să urmeze linia sovietică” în probleme de politică externă şi de securitate care serveau influenţei şi expansiunii sovietice, ci „erau de o manieră deschis antisovietică”.1

Aspectul cu adevărat unic al Primăverii de la Bucureşti a fost că România şi-a redactat „declaraţia de independenţă”, din 26 aprilie 1964, în aşa fel încât să aibă priză la cât mai mulţi membri ai comunităţii socialiste, în încercarea de a contrabalansa presiunile de la Moscova. Declaraţia, care a afirmat „relaţiile de tip nou” dintre statele socialiste, bazate pe principiile „neamestecului în treburile interne, independenţei şi suveranităţii naţionale, ai drepturilor egale şi avantajului reciproc”, „menţinerea integrităţii teritorii ale”, respingea în mod explicit autoritatea supranaţională în relaţiile internaţionale şi propunea o comunitate socialistă în care să fie incluse şi China, Iugoslavia şi Albania.[621] Concentrându-se asupra unor principii generale, autorităţile de la Bucureşti nu urmăreau doar să îşi sporească gradul de independenţă. Ele atacau dominaţia sovietică asupra Europei de Est şi în cadrul comunităţii socialiste extinse.

Moscova a încercat să ascundă scopul „declaraţiei” şi să îi diminueze apelul, prezentând-o ca o propunere egoistă făcută în avantajul României. Dar, după cum remarca CIA ulterior, principalul scop al „experimentului”

---

621 Memorandumul lui Sherman Kent pentru guvernatorul W Averell Harriman, subsecretar pentru afaceri politice, Departamentul de Stat, Recent Trends in Eastern Europe, 20 ianuarie 1964 (declasificat iulie 2003), CIA. Din contră - potrivit lui Kent, care este considerat „părintele“ analizei profesionale în comunitatea informaţională americană - poziţia Pragăi „nu conţinea nimic antisovietic“. Intelligence Memorandum: Czechoslovakia’s New Policy in the Soviet Bloc, Office of Current Intelligence, 16 decembrie 1964 (declasificat la 8 septembrie 1997), p. 9, CIA.

românesc nu era „gradul de control sovietic şi gradul de libertate naţional, ca în 1956”, ci mai degrabă „înlăturarea controlului sovietic”.[622] După cum declara Bucureştiul: „Nu există şi nu poate exista un partid «părinte» şi

«un partid fiu» sau partide «superioare» şi partide «subordonate», ci doar partide «cu drepturi egale»”. 1

Încă din ultimul stadiu de existenţă al Cominternului, a devenit evident că soluţionarea problemelor dintr-o ţară sau alta, de la un centru internaţional, nu mai este adecvată. [...] Metode eronate, amestec în treburile interne ale partidelor comuniste extins până la înlăturarea şi înlocuirea cadrelor din conducerea partidului şi chiar a unor întregi comitete centrale, şi până la impunerea unor conducători din afară, prin înlocuirea unor conducători distinşi din diverse partide, precum şi cenzura şi chiar dizolvarea unor partide comuniste. În acea perioadă şi partidul nostru a fost supus unor procese dificile din cauza amestecului în treburile interne [.]

Stricta respectare a [.] drepturilor egale, a principiului neintervenţiei în treburile interne ale altor partide, a dreptului exclusiv al fiecărui partid de a-şi rezolva propriile probleme politice şi organizatorice, de a-şi numi conducătorii, de a da orientarea membrilor săi în probleme de politică internă şi internaţională, este o condiţie esenţială pentru rezolvarea corectă a chestiunilor în care există divergenţe. [.] Nu îi este permis nici unui partid să treacă peste capetele conducătorilor dintr-o ţară sau alta şi cu atât mai puţin să lanseze apeluri pentru înlăturarea sau schimbarea conducerii unui partid.[623][624]

Deşi atenţia Occidentului s-a concentrat îndeosebi

---

622 Special Memorandum 6-68: The USSR and Eastern Europe, CIA Board of National Estimates, Office of Current Intelligence, 21 martie 1968 (declasificat la 21 martie 2001), p. 5. Subliniere în original.

623 Scânteia, 23 aprilie 1964.

624 Ibidem.

asupra aspectelor economice ale declaraţiei, mai ales din cauza criticii acerbe, în plen, a planului Valev, când a fost citită declaraţia, dar şi în întâlnirile ulterioare din cursul lunii mai, când aceasta a fost explicată membrilor de partid şi publicului larg, aspectele militare şi informative ale acesteia au fost la fel de evidente. Citind materialul transmis de Gheorghiu-Dej, şeful DSS, Drăghici, a informat partidul că eforturile de recrutare ale forţelor de spionaj sovietice „nu îşi mai găseau justificarea" din moment ce „fusese instaurată o dictatură proletară sub conducerea partidului":

Care a fost reacţia sovieticilor? Au reactivat vechile reţele de agenţi şi le-au completat cu noi recruţi. Au speculat sentimentele pozitive existente faţă de URSS şi învăţăturile [prosovietice] ale partidului. Noi am crezut în declaraţiile lor de prietenie, în sinceritatea lor, în timp ce ei lucrau împotriva noastră, prin reţelele lor de agenţi.[625]

În mod similar, Ion Gheorghe Maurer a informat audienţa cu privire la faptul că rachetele au fost amplasate în Cuba fără cunoştinţa României, iar comandamentul general de atunci al Tratatului de la Varşovia:

[...] a ordonat tuturor armatelor care aparţineau acestui grup de forţe să intre în stare de alertă. Există un articol 3 în Tratatul de la Varşovia care obligă toate ţările semnatare să se consulte reciproc în privinţa problemelor internaţionale importante. Vă întreb, oare aceste probleme nu necesită consultare? Sau, cel puţin, nu ar fi necesară consultarea statelor înainte de a ordona armatelor acestora să intre în stare de alertă? [.] Ordinele au fost date, acţiunile implementate şi nimeni nu a fost consultat. Cel puţin, noi nu am fost consultaţi.1

Aceste şedinţe au avut un caracter extrem de direct şi de complex referitor la tratamentul inadecvat aplicat României, poporului său şi partidului de puterea sovietică.

---

625 Troncotă (1999), p. 480.

Au fost analizate multe dintre „momentele de asistenţă nesolicitată din partea Moscovei şi de amestec nedorit al autorităţilor sovietice în problemele interne ale partidului şi ale statului, începând din anii 1920 şi sfârşind cu anii 1960”, precum şi „furtul” comis prin Sovromuri, problema Basarabiei, dar şi furtul impresionantului tezaur românesc trimis în Rusia pentru a fi păstrat, în timpul Primului Război Mondial.[626] Mai mult, declaraţia lansa câteva întrebări în direcţia Moscovei, într-o serie de probleme de securitate care justificau dominaţia sovietică asupra Europei de Est, cât şi a comunităţii socialiste mai largi. De exemplu, se solicita încheierea „tratatului german de pace” şi transformarea Balcanilor „într-o zonă a păcii şi cooperării internaţionale” (fără a face referire la o zonă liberă de arme nucleare) şi susţinea chiar „să i se acorde neîntârziat Republicii Populare Chineze locul din cadrul Naţiunilor Unite”.[627]

Raportul detaliat al acestor întâlniri publice a provocat furie la Moscova, precum şi surprindere şi neîncredere la Washington şi Londra.[628] Deşi se arăta încă neîncrezătoare în posibilitatea ca România să îşi asume cu adevărat asemenea riscuri, CIA a concluzionat că autorităţile de la Bucureşti „se convinseseră, aparent, de faptul că URSS nu poate exercita presiuni politice serioase sau sancţiuni economice şi că aceasta nu va interveni pe cale militară”.1 Este izbitor contrastul faţă de aprecierea pe care o făcuse CIA atitudinii sfidătoare a Iugoslaviei din 1949. Despre Tito se aprecia că intenţiona să reziste, fiind motivat de credinţa că va putea să se opună intervenţiei

626 Oşca şi Popa (1997), pp. 167-168.

627 Scânteia, 23 aprilie 1964.

628 Vezi, de exemplu, raportul diplomatului britanic John McGhie de la Bucureşti din data de 8 iunie 1964 în PRO, FO 371/177622; Retegan (2000), pp. 42-46.

sovietice până când avea să sosească ajutorul promis al Occidentului. Despre România, căreia nu i se promisese niciun fel de ajutor occidental, se aprecia că nu avea intenţia să reziste. Deci, urmând logica eronată, sfidarea ei era motivată de convingerea că nu urma să aibă loc nicio intervenţie.

Incitarea tensiunilor etnice şi emiterea pretenţiilor teritoriale

Furia Moscovei era cu atât mai mare, cu cât Hruşciov insistase ca Gheorghiu-Dej să îşi prezinte clar strategia de a evita crearea unor neînţelegeri suplimentare în cadrul relaţiilor româno-ruse. Reacţia sovietică s-a reflectat în notorietatea bruscă dobândită de Béla Kun, în aprilie 1964. Cu mare fast, în Leningrad, o stradă şi o şcoală au primit numele acestui aliat al Moscovei în bătălia pentru Transilvania şi Basarabia din 1919.[629] Indicând foarte clar de partea cui se află Moscova în cadrul disputei naţional-teritoriale, Hruşciov a ales acest moment pentru a-i conferi personal lui Kádár medalia „Erou al Uniunii Sovietice" şi „Premiul Lenin" cu însemne de aur, în timp ce Kádár îl numea pe liderul sovietic „prieten şi frate mai mare".[630]

În acelaşi timp, în timpul unei vizite în Austria, Kádár şi ministrul maghiar de externe, János Péter, au resuscitat ideea Federaţiei Danubiene care includea, în mod tradiţional, Transilvania. Această cooperare danubiană trebuia să includă Austria, Cehoslovacia, Ungaria şi Iugoslavia – „naţiunile localizate în bazinul dunărean" – care, după cum afirma Kádár.

„Împărtăşeau o soartă comună".1 În discuţiile

---

629 Romania's Position in the Soviet Bloc, evaluare CIA, 22 aprilie 1964 (declasificat 16 aprilie 2001), p. 7, www.foia.cia.gov.

630 Andrew Felkay, „Hungary and the Soviet Union in the Kádár Era, 1956 - 1988", în Iganc Romsic, editor, 20th Century Hungary and the Great Powers, Highland Lakes, NJ, Atlantic Research and Publications, 1995, p. 275.

private, oficialii maghiari insistau în faţa interlocutorilor occidentali că Transilvania era majoritar catolică şi protestantă, în paralel cu măsurile active maghiare prin care se insista că statisticile „reale” arătau că maghiarii erau la fel de numeroşi, dacă nu chiar îi depăşeau pe etnicii români din Transilvania.[631] Conform unui analist, conflictul provocat de „diferenţele de abordare dintre Kádár şi Ceauşescu a rolului Uniunii Sovietice în problemele comunismului, de diverse probleme ideologice şi organizatorice”, „de chestiunea Transilvaniei” şi de promovarea de către România a unui „proiect de cooperare balcanică”, a făcut ca includerea acesteia în proiectul «Kádár-Péter» să devină nerealistă”.[632]

De fapt, nu există niciun fel de dovadă că Budapesta ar fi intenţionat sau ar fi dorit vreodată să includă România în proiect. Din contră, ministrul de externe Péter i-a propus şefului Departamentului Internaţional, Komócsin, aranjamentul de cooperare regională, ca răspuns la iniţiativa României pentru o colaborare care includea nu numai Ungaria, Iugoslavia şi Bulgaria, dar şi Austria, Belgia, Danemarca, Finlanda şi Suedia. După cum sublinia Péter, Ungaria prevenea astfel „abuzul” unei asemenea cooperări prin informarea Moscovei şi a celorlalţi „parteneri apropiaţi” despre „orice s-ar fi întâmplat în

631 Charles Andras, „Neighbors on the Danube: New Variations on the Old Theme of Regional Cooperation“, RFER, 13 decembrie 1967, OSA, caseta 33, dosarul 5, raportul 1, pp. 62-64; William F. Robinson, „Hungary and European Security: Hunting with the Hounds“, RFER, 31 octombrie 1973, OSA, caseta 114, dosarul 4, raportul 228, pp. 12, 16. Ministrul de externe Péter a introdus pentru prima oară acest concept în aprilie 1964. Kádár a ridicat problema în decembrie 1964, apoi în februarie 1965, când s-a adresat Parlamentului şi apoi la al 9-lea congres al partidului, la sfârşitul anului 1966, oficialităţile, media şi ziarele continuând să-l menţină în atenţie pe tot parcursul anului 1967. Cartea comandată de guvern pentru a demonstra interdependenţa economică a bazinului dunărean a apărut în 1969.

632 Andras (1967), p. 120.

acest cadru”.[633]

János Péter fusese identificat de autorităţile americane drept agent al Kremlinului încă din 1954, când operase în calitate de „cleric spion” în Consiliul Mondial pentru Pace şi la Conferinţa de Pace Creştină, ambele fiind organizaţii de faţadă sovietică.1 De pe această platformă el a participat în calitate de episcop reformat la întâlnirile organizaţiilor ecumenice internaţionale legitime, precum Consiliul Mondial al Bisericilor, unde susţinea că în ţara sa există libertate religioasă, în perioada celei mai cumplite represiuni, şi a apărat chiar intervenţia sovietică în Ungaria din 1956 ca fiind o necesitate de neevitat provocată de „amestecul Occidentului”.[634] Conform autorităţilor americane, el avea „un caracter alunecos, nedemn de încredere, care îşi merita porecla germană *Schwarzer* [Negrul] Péter”.[635] Imediat după revolta din 1956, Kádár l-a transferat din înalta poziţie pe care o ocupa la vârful Bisericii Reformate, la Ministerul de Externe, tocmai pentru a rezolva problema de imagine prin exploatarea autorităţii morale a liderilor bisericilor occidentale.[636]

---

633 Propunerea ministrului de externe făcută Comitetului politic al HSWP asupra cooperării, securităţii şi păcii europene, 17 ianuarie 1967, p. 5, în Békés şi Locher (2003), PHE
252

634 Péter a fost unul dintre clericii folosiţi de autorităţile comuniste „pentru a-l acuza pe cardinalul Mindszenty de colaborare cu «imperialiştii» americani“. Mevius (2005), pp. 237-238.

635 Memorandum from Helmut Sonnenfeldt of the National Security Council Staff to the President’s Assistant for National Security Affairs (Kissinger), Washington, 26 iunie 1972, document 127, Foreign Relations 1969-1976, vol. XIV, p. 297. Ambasadorul americano-maghiar de la Budapesta îl considera, de asemenea, „un caracter alunecos“ ale cărui declaraţii „trebuie privite cu prudenţă“. Telegram From the Embassy in Hungary to the Department of State, Budapest, 14 mai 1971, document 114, op., cit, vol. XXIX, p. 277.

636 Gough (2006), p. 152; Tökés (1996), p. 226. Guvernul Kádár nu a

De asemenea, în acea perioadă, au fost desfăşurate campanii de lansare a unor zvonuri, prin care se transmitea că „Transilvania ar trebui să aparţină Ungariei”, şi provocări etnice în regiunea autonomă.[637] După cum raporta prim-secretarul ungar din regiune:

Zvonurile sugerau îndeosebi:

cedarea Transilvaniei către Republica Populară Ungară, până la data de 23 august (ca urmare a relaţiilor excelente dintre URSS şi RPU).

ruperea relaţiilor dintre ţara noastră şi URSS ca urmare a intensificării relaţiilor comerciale cu statele capitaliste, îndeosebi cu SUA [...] şi a distribuirii loturilor de teren de la stat, a promovării unei politici de românizare şi a anulării drepturilor populaţiei ungare.1

Prim-secretarul a amintit patru incidente recente din patru localităţi diferite, precum şi zvonul că „de acum înainte oricine va putea calomnia în mod deschis politica de partid şi de stat şi va putea lansa provocări, pentru că legea nu le mai pedepseşte”. Şi acestea, cu toate că de la 1 ianuarie până la 30 aprilie 1964 au existat peste 59 de cazuri „mai elocvente” de manifestări naţionaliste maghiare, iar între 1 mai şi 15 iulie au fost 142 de cazuri.[638][639]

Într-unul dintre cazuri, în timpul primului val de

---

fost recunoscut de comunitatea internaţională sau americană până în 1963, după ce preşedintele finlandez (şi agent KGB) Urho Kekkonen a vizitat Budapesta, evident la instrucţiunile Moscovei. Kekkonen şi-a repetat rolul în Cehoslovacia, în 1969, măsurile active sovietice desemnându-l drept un excelent om de stat şi iubitor al păcii.

637 Vezi, de exemplu, Nastasă (2003), documentele 115-117, 119.

638 Ibidem, document 119, p. 764, Iosif Banc, Târgu Mureş, 24 iulie 1964, către secretariatul CC al Partidului Muncitoresc Român, Bucureşti; ASB, CC al PCR, Cancelarie, dos. 100/1964, f. 1-4.

639 Ibidem, p. 765. Afirmaţia că „legea nu mai pedepseşte“ reprezintă încercarea de a specula pe marginea amnistiei generale pe care Gheorghiu-Dej a acordat-o prin Decretul nr. 411.

liberalizări din România, activiştii unguri au imitat ostentativ memorandumul din secolul al XVIII-lea al majorităţii etnice române, care fusese privată de drepturi (de vot, de aşezare în oraşe, de recunoaştere a religiei etc.) şi prin care se atrăsese atenţia la nivel internaţional asupra situaţiei românilor.[640] Se susţinea că prin acest memorandum „etnicii maghiari îşi pierdeau aproape toate drepturile şi libertăţile civile" din cauza „unei politici de asimilare forţată a minorităţilor maghiare şi secuieşti; prin care ungurii erau alungaţi din Transilvania; şi prin care limba română era impusă cu forţa în şcoli, licee şi universităţi".[641] Cu toate că a existat un efort concentrat pentru a răspunde la demersul lui Hruşciov de a redeschide problema Transilvaniei, însoţit de agitaţia Budapestei de la sfârşitul anului 1963 şi pe parcursul lui 1964, judecând după rapoartele declasificate ale ambasadorilor maghiari în România din perioada 1964 – 1968, tendinţa reală a fost de liberalizare generală şi de acordare a unor noi libertăţi şi oportunităţi pentru exprimarea culturală a etnicilor maghiari.1

Contând în mod evident pe lipsa cunoştinţelor despre regiune a celor din Occident, se afirma faptul că: „În timp ce între 1940 şi 1944 era obligatorie studierea limbii române în şcolile secundare maghiare din nordul Transilvaniei, în prezent limba maghiară nu figurează în programă, iar studenţilor unguri le este interzis să discute în limba maghiară". Lăsând de o parte atrocităţile comise

640 Supplex libellus siculi hungarorum a fost redactat pe 7 iunie 1964 şi urma să fie trimis Guvernului Republicii Populare Ungare, înainte de a fi interceptat de Securitate. Deşi se dezbate încă pe larg în ce măsură au fost încălcate drepturile minorităţilor în perioada comunistă, ungurii nu au fost privaţi de drepturi oficial, aşa cum fuseseră privaţi românii înainte de 1919 şi între anii 1940-1945.

641 Troncotă (2003), p. 226; ASRI, fond „X", dosar nr. 174 651, vol. 3, f. 134.

de administraţia maghiară, politica explicită de asimilare forţată (maghiarizarea) şi închiderea învăţământului secundar pentru populaţia majoritară românească, între 1940 şi 1944, românii aveau doar 692 şcoli elementare aproape fără niciun profesor vorbitor de limba română.[642] În 1964, existau 922 de şcoli elementare cu predare numai în limba maghiară şi 124 cu predare atât în limba română, cât şi în maghiară.[643]

V

De la Primăvara de la Bucureşti, la Primăvara de la Praga

Nu mai este adecvată o centrală internaţională [...] Nici unui partid nu îi este permis să treacă peste capetele conducătorilor dintr-o ţară sau alta şi cu atât mai puţin să lanseze apeluri pentru înlăturarea sau schimbarea conducerii partidului.1

Declaraţia de independenţă a PCR, aprilie 1964

Dacă ar fi după România, nu ar face parte din niciun pact, inclusiv Pactul de la Varşovia, şi nu s-ar preocupa decât de apărarea propriilor frontiere [...] România îşi menţine fără entuziasm alianţele militare şi singura grijă este apărarea propriei ţări.[644][645]

---

642 Vezi rapoartele pentru 1963 - 1968 prezentate în: Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), mai ales documentele 110, 112, 115, 123, 128-129, 131, 133-134, 136-137, 140-141, 143-146, 148-149. Acelaşi model general a apărut şi după mult mai scurtul atac care a însoţit criza din 1956, din Ungaria. Vezi: Nastasă, Andreescu şi Varga (2002).

643 Robert King, Minorities Under Communism: Nationalities as a Source of Tension Among Balkan Communist States, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1973, p. 153.

644 Scânteia, 23 aprilie 1964.

645 Telegram From the Embassy in Romania to the Department of State [Telegramă de la Ambasada din România către Departamentul de Stat], Bucureşti, 24 noiembrie 1964, 11 a.m., document 145, Foreign Relations of the United States, 1964-1968, vol. XVII. Ambasadorul american s-a referit la raportul ataşatului militar al SUA pentru Pentagon, cu observaţia că a fost prima discuţie de acest gen despre

Ofiţeri ai armatei române, noiembrie 1964

Armatele ţărilor socialiste din Europa sunt subordonate [Moscovei] în cadrul Organizaţiei Tratatului de la Varşovia şi a Comandamentului unificat. Intenţionăm să schimbăm această stare de lucruri.[646]

Ceauşescu către Deng Xiaoping, iulie 1965

[România a încercat] să paralizeze alianţa şi să-i transforme organismele în cluburi beligerante de discuţii.1

Ministrul de externe polonez, februarie 1966

Ceauşescu a rostit numeroase discursuri în care declara că România, alături de celelalte ţări din Blocul Socialist, va continua să lupte împotriva agresiunii imperialiste. Aceasta este, cu siguranţă, doar o faţadă. Totul pare să indice că românii intenţionează să rupă orice legătură cu ţările din cadrul Blocului. Nu putem exclude posibilitatea [...] ieşirii lor din Tratatul de la Varşovia.[647][648]

„participarea României“ la Tratatul de la Varşovia şi că cei doi ofiţeri care făcuseră comentariile „rareori spuneau ceva care să se abată de la linia partidului“.

646 Stenogramă a discuţiei cu delegaţia Partidului Comunist Chinez la cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român, 26 iulie 1965, ANIC, CC al PCR, Cancelarie, dos. nr. 105/1965, f. 2-15. Vezi şi Stenograma convorbirii Ceauşescu-Deng, „Documente“, în Dennis Deletant, Mihail E. Ionescu şi Anna Locher, „Romania and the Warsaw Pact: Documents Highlighting Romania's Gradual Emancipation from the Warsaw Pact, 1956-1989“, martie 2004, PHP

647 Vojtëch Mastny, Learning From The Enemy: NATO as a Model for the Warsaw Pact, Zürich, Center for Security Studies and Conflict Research, ETH Zürich, mai 2001, p. 22, adjunctul ministrului de externe polonez, Marian Naszkowski, către ministrul de externe Adam Rapacki, 17 februarie 1966.

648 Înregistrarea poloneză a întâlnirii de la Budapesta dintre conducătorii Blocului Sovietic (şi Tito), 11 - 12 iulie 1967), Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Polonez [Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej: KC PZPR], XI A/13, Arhivele poloneze pentru Documente Noi [Archiwum Ackt Nowych:AAN], Varşovia, în James G. Hershberg, The Soviet Bloc and the Aftermath of the June 1967 War: Selected Documents from Polish and Romanian

Leonid Brejnev, iulie 1967

Care este linia urmată de conducerea României? Contrarevoluţionară, antisovietică! În favoarea cui este o asemenea linie politică? Cine le permite conducătorilor României să se joace cu soarta clasei muncitoare din România, cu interesele sistemului nostru socialist, pentru care s-a luptat atâţia ani? Cine le-a permis asta, cine le-a dat un asemenea drept?![649]

Todor Jivkov, martie 1968

[Conducătorii României] salută evenimentele din Cehoslovacia, în speranţa că şi-ar putea găsi aliaţi în lupta împotriva Uniunii Sovietice, a CAER şi a Tratatului de la Varşovia.[650]

János Kádár, iunie 1968

Capitolul 10

Natura ameninţării româneşti din anii 1960

Ameninţarea la adresa independenţei României

Furia sovieticilor nu a fost deloc atenuată de discuţiile dintre prim-ministrul român, Ion Gheorghe Maurer, şi preşedintele francez, Charles de Gaulle, la sfârşitul lunii iulie 1964, despre care s-a aflat imediat la Kremlin datorită gradului deosebit de infiltrare sovietică în cercurile de conducere franceze.1 Prin politica sa de antagonism atât faţă de NATO, cât şi faţă de statele membre ale Tratatului de la Varşovia, de Gaulle a acordat sprijin francez României pentru a „deveni membră a Comunităţii Economice Europene”, oferind nu numai arme pentru a reduce gradul de dependenţă faţă de Uniunea

---

Archives, CWIHP e-Dossier No. 13.

649 Înregistrare a plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar, Sofia, 29 martie 1968 [extrase] în Jordan Baev, „Bulgaria and the Political Crises in Czechoslovakia (1968) and Poland (1980/1981)“, CWIHP Bulletin, no. 11 (iarna 1998), p. 100.

650 Hungarian National Archives (Magyar Országos Levéltár. MOL), MKS, 288, fond 4, dosar nr. 92, pp. 13-33; Retegan (2000), pp. 139-140.

Sovietică, dar şi „ajutor în cazul în care ar fi fost invadată de trupele statelor membre ale Tratatului de la Varşovia”.[651] Prima reacţie a ministrului apărării sovietic (fostul comandant al forţelor de ocupaţie din România), Rodion Malinovski, a fost făcută într-un limbaj „imposibil de redat” şi a promis că în cazul în care „de Gaulle va încerca să se ţină de promisiune, vom şti despre asta înainte ca ordinele sale să ajungă la comanda armatei franceze”. Comentariul lui Hruşciov a fost la fel de ameninţător: în timp ce Moscova ar putea „tolera” independenţa economică a României faţă de CAER, „dacă vor fi atât de orbi încât să încerce să părăsească Tratatul de la Varşovia, atunci soldaţii noştri şi nu cei ai lui de Gaulle vor avea ultimul cuvânt”.[652]

În ochii Moscovei, o asemenea mişcare a României ar fi subminat politica sa din Balcani, ar fi creat probleme în RSS Moldova şi ar fi slăbit poziţia Uniunii Sovietice în comunitatea socialistă şi la nivel internaţional şi ar fi produs un efect tulburător asupra celorlalte state membre ale Tratatului de la Varşovia. Potrivit CIA:

Acţiunile României au demonstrat că există o alternativă viabilă la dominaţia sovietică, printr-o politică de independenţă, sprijinită moral şi economic de Occident. Românii au arătat, de asemenea, că şi o ţară mică deţine arme psihologice puternice, arme care şi-au demonstrat deja eficienţa împotriva unei mari puteri.1

Iniţial, relaţiile dintre România şi SUA s-au desfăşurat cu foarte multă discreţie, aproape sub monopolul administraţiei din momentul în care Gheorghiu-Dej a trimis acea scrisoare lui Kennedy în timpul crizei

---

651 Andrew şi Mitrokhin (2001), pp. 460-485. Vezi şi Oleg Kalugin cu Fen Montaigne, The First Directorate: My 32 Years in Intelligence and Espionage Against the West, New York, St. Martin’s Press, 1994, şi Andrew şi Gordievsky (1990).

652 Ibidem.

rachetelor. Vizita delegaţiei României la nivel înalt în SUA, din mai 1964, a reconfirmat punctul de vedere al Bucureştiului că „în acest moment, este mult mai bine dacă se face mai puţină publicitate în legătură cu independenţa României”.

Prea multă atenţie din partea presei străine ar putea dăuna relaţiilor noastre pe viitor. Pentru moment, România ar dori să fie plasată după Iugoslavia şi Polonia, în rândul ţărilor est-europene. Dorinţa noastră de libertate nu va putea fi împlinită prin acţiuni publice şi insistente, ci prin dezvoltarea cu discreţie a unor relaţii constructive între România, pe de o parte, şi SUA şi Occident, de cealaltă parte.[653][654]

Pe măsură ce sporea independenţa Bucureştiului, se limita şi gradul de cooperare cu ţările membre ale Tratatului de la Varşovia. Aceasta a devenit

O preocupare strategică, dacă nu o obsesie a liderilor sovietici în următorii douăzeci de ani. Când Novotný a propus ca României să i se permită să părăsească alianţa din cauza atitudinii sale obstrucţioniste în august 1964, Hruşciov a respins ideea ca fiind „complet greşită şi dezastruoasă”. „Este exact ceea ce îşi doresc liderii români”, a explicat liderul sovietic, pentru că „întreaga situaţie din Balcani ar ieşi de sub control dacă România ar

653 Special Memorandum No. 10-65: Prospects for Independence in Eastern Europe, CIA Office of National Estimates (1965), p 17, www.foia.cia.gov.

654 Foreign Relations of the United States (FRUS), 1964-1968, volumul XVII, Eastern Europe, Washington DC, 1996, dosarul nr. 140, citat în Retegan (2000), p. 47. Preşedintele Johnson a făcut pentru prima dată referire la posibilitatea de a folosi serviciile României în vederea medierii relaţiilor cu Asia (apropierea de China şi încheierea unui acord cu Republica Laos) în timpul unei discuţii cu şeful delegaţiei Gaston Marin şi Dean Rusk pe 23 mai 1964, la bordul iahtului LBJ. Interviu cu Gaston Marin de Lavinia Betea, „De la Kremlin spre Vest şi Casa Albă“, Jurnalul Naţional, 6 martie, 2007.

urma Iugoslavia şi Albania în tabăra antisovietică”.1 „Partidul, a subliniat Hruşciov, trebuie să împiedice România să părăsească Tratatul.”[655][656]

Într-adevăr, în cadrul forţelor armate şi al partidului în România exista un curent puternic favorabil retragerii ţării din Tratatul de la Varşovia. Malinovski era înfuriat de noua istoriografie militară a României care îi nega rolul de „eliberator”, în calitatea sa de fost comandant militar al forţelor sovietice de pe frontul românesc, la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial. Pretinzând că eliberarea era meritul sovieticilor, Malinovski insista că:

Nu imperialiştii anglo-americani, ci fraţii sovietici lipsiţi de egoism au venit în ajutorul popoarelor din Balcani, aducându-le eliberarea de sub jugul fascist.[657]

În noiembrie 1964, ambasada americană la Bucureşti informa despre certuri şi „incidente petrecute între ofiţerii români şi cei ruşi în timpul vizitei unei delegaţii militare sovietice” conduse de comandantul forţelor armate ale Tratatului de la Varşovia, mareşalul Andrei Greciko, inclusiv „ignorarea intenţionată” de către armata română a recepţiei date în onoarea revoluţiei sovietice din octombrie.[658] Curând după aceasta, doi ofiţeri de informaţii

---

655 Sejna (1982), p. 76.

656 Ibidem.

657 Pravda, 20 august 1964; Richard Cook, „Malinovsky’s Sharp Reminder to Rumania“, RFER, 21 august 1964, OSA, caseta 50, dosarul 2, raportul 55, p. 3. Analistul, conformându-se aprecierilor generale că România nu putea să reziste presiunilor sovietice, afirma că Malinovski dezumflase „prestigiul regimului român într-o problemă importantă“ şi că „românii trebuie să realizeze deplin“ că Moscova nu îi va „dezaproba pe Malinovski şi Pravda aşa cum făcuseră recent cu planul profesorului Valev“.

658 FRUS, 1964-1958, volumul XVII, document 145, Telegram From the Embassy in Romania to the Department of State, Bucureşti, 24 noiembrie 1964, ora 11.00. Rapoartele respective erau telegrama 524 de la Bucureşti, 11 noiembrie 1964, Departamentul de Stat, Central files, POL RUM-USSR, şi Joint Weeka nr. 23, 7 noiembrie 1964,

din cadrul Biroului de legături externe din Ministerul Apărării – amândoi foşti ataşaţi militari – i-au spus ataşatului militar american:

[…] dacă România ar putea acţiona după cum doreşte, nu ar fi membră a nici unui tratat, nici a Tratatului de la Varşovia, şi ar asigura numai apărarea propriilor graniţe. Ei au încheiat arătând că România este nevoită să menţină alianţele militare încheiate şi că singura lor preocupare o reprezintă propria lor ţară.1

Bucureştiul, fiind tot mai puţin obligat să continue colaborarea pe linie informativă, şi-a redus brusc contribuţia informativă către Moscova în ceea ce priveşte NATO şi aliaţii săi. Înainte de 1964, DSS-ul transmitea „în întregime serviciului de informaţii sovietic" toate informaţiile referitoare la NATO. Apoi, Serviciul Român de Informaţii oferea centrului KGB şi GRU „numai sinteze" şi „informaţii filtrate" care au devenit „tot mai rare şi mai sumare".[659] Cu toate acestea, în acest caz infiltrarea sovietică avea să creeze în continuare probleme.

Între timp, Bucureştiul a încetat toate acţiunile de cooperare informativă formale sau informale cu reţeaua informativă a Tratatului, blocând noile scheme de coordonare sovietice în momentul lansării lor şi încercând să prevină integrarea sub egida sovietică. După primirea unui raport al Direcţiei de Informaţii Militare (DIM) privind diferite propuneri în acest sens, la sfârşitul anului 1964, prim-ministrul Maurer a dispus ca DIM:

[…] să nu permită crearea în acest mod a unui nou organism cu atribuţii de coordonare. În general, nu trebuie

---

Ibidem., POL 2-1 RUM.

659 În raportul ambasadorului care făcea referire la raportul ataşatului militar către Pentagon, se remarca: „Este pentru prima dată când ataşatul militar al SUA îi aude pe ofiţerii de legătură străini discutând despre Tratatul de la Varşovia sau despre participarea României la acesta. Se întâmplă foarte rar ca aceşti doi ofiţeri să nu respecte indicaţiile trasate de partid".

să creăm organisme cu atribuţii de coordonare generală. Legăturile bilaterale sunt mai indicate în acest caz.[660]

În decembrie, la un an şi jumătate după ce îi sugerase lui Hruşciov ca Moscova să îşi retragă reţelele clandestine de spionaj de pe teritoriul statelor socialiste, Bucureştiul a şocat din nou Moscova declarând public că se simte „nevoia" de schimbare în procesul decizional care implica statele membre al Tratatului de la Varşovia.[661]

Analiştii considerau că Bucureştiul devenise mult mai independent faţă de Moscova decât Belgradul şi era deja pe cale să stabilească legături militare mai „lejere".1 Românii nu numai că zădărniceau controlul sovietic, dar se pare că erau hotărâţi să îl submineze şi în interiorul Blocului. În iulie 1964, CIA care, în mod obişnuit, era destul de precaută când venea vorba de România a afirmat că „succesul înregistrat de aceasta în încercarea sa de a-şi apăra interesele naţionale poate inspira acţiuni similare din partea statelor est-europene".[662][663]

Şase luni mai târziu, pe măsură ce repercusiunile

---

660 Ion Dohotaru, coordonator, Direcţia Informaţii Militare între ficţiune şi adevăr, Bucureşti, Romcart, p. 146.

661 The New York Times, 19 decembrie 1964.

662 William Griffith, unul dintre cei mai de seamă analişti americani ai lumii comuniste, a declarat că autorităţile de la Bucureşti sunt „în mod clar cel puţin la fel de independente ca cele de la Moscova sau Belgrad". Griffith (1967), p. 34. CIA considera că gradul acesteia de independenţă este similar cu cel al Iugoslaviei. Prospects for Independence in Eastern Europe: CIA Office of .National Estimates Special Memorandum No. 10-65 (1965), pp. ii şi 14, www.foia.cia.gov. Solicitarea autorităţilor de la Bucureşti din 1964 adresată celor de la Washington pentru ca România să fie clasată „după Iugoslavia şi Polonia", în timp ce urmărea să obţină un grad şi mai mare de independenţă sugerează că depăşise de fapt Belgradul. Foreign Relations of the United States, 1964-1968, volumul XVII, Eastern Europe, Washington D.C., 1996, dosarul nr. 140.

663 Changing Patterns in Eastern Europe (1964), p.12, www.foia.cia.gov.

asupra regiunii deveneau tot mai evidente, Langley a afirmat că „se arăta calea" spre „năruirea, puţin câte puţin, a dominaţiei sovietice" şi că alte state membre ale Tratatului „ar putea fi foarte tentate să urmeze calea străbătută de România", concluzionând în manieră destul de optimistă că „e foarte posibil ca pe termen lung să îi urmeze toate exemplul".[664] Pentru a contracara aceste tendinţe, Hruşciov a lansat o politică de dezinformare pentru a aduce România înapoi sub controlul său sau, cel puţin, să o izoleze de statele din Occident; se încerca acest lucru prezentând situaţia ca şi cum România s-ar fi întors sub control sovietic, astfel încât aceasta să rămână în continuare vulnerabilă în faţa Uniunii Sovietice până în momentul în care s-ar fi „găsit".

O conducere mai adecvată.

Preocuparea Uniunii Sovietice în privinţa României a trecut brusc (chiar dacă nu în totalitate) de la poziţia geostrategică a ţării – ca unică punte de legătură terestră cu Bulgaria, având o graniţă extinsă cu URSS şi peste 3 milioane de conaţionali în învecinata Republică Sovietică

---

664 Special Memorandum No. 10-65: Prospects for Independence in Eastern Europe, CIA Office of National Estimates, 18 februarie 1965 (declasificat 16 august 2000), pp. ii şi 12-13, www. foia.cia.gov. Peste douăzeci de ani analiştii americani puteau afirma fără urmă de îndoială că: „Toate statele din Europa de Est au beneficiat de pe urma faptului că România a insistat ca fiecare membru să aibă dreptul de a avea o opinie independentă în cadrul consiliilor Blocului Sovietic". Instability and Change in Soviet-Dominated Eastern Europe: An Intelligence Assessment (EUR 82-10124), 12 ianuarie 1982 (declasificat 29 ianuarie 2001), p. 20, www.foia.cia.gov. „Rezistenţa deosebită" a României şi contraatacurile îndreptate împotriva încercărilor Uniunii Sovietice de a impune supranaţionalismul „au contribuit enorm în sensul obţinerii libertăţii statelor din estul Europei" chiar dacă „nimeni nu le-a mulţumit pentru acest lucru; puţini au fost pregătiţi să o recunoască; însă toţi au avut de câştigat de pe urma acestei poziţii".J.F. Brown, Surge to Freedom: The End of Communist Rule in Eastern Europe, Durham, Duke University Press, 1991, p. 20.

Socialistă Moldova – la comportamentul şi atitudinea ei fermă. Statutul de principală ţintă pentru serviciile secrete sovietice nu mai era o simplă „moştenire” – un rezultat al poziţiei geografice, ci un „drept” obţinut prin opoziţia permanentă manifestată faţă de principalele obiective strategice ale Kremlinului.1

La începutul anilor 1960, conflictele deschise pe tema integrării (a se citi: exercitarea controlului) economice, militare şi a serviciilor secrete au determinat Moscova să recurgă la măsuri unilaterale şi la operaţiuni secrete bilaterale cu ţările Tratatului de la Varşovia pentru a preîntâmpina demersurile României. În ianuarie 1965 însă, într-un „moment de cotitură al istoriei”, ţările partenere care aveau o „cooperare strânsă” au organizat prima lor întrevedere „postântrevedere” pentru a discuta despre autorităţile de la Bucureşti ca despre „un obstacol real în calea oricărei strategii de coordonare”.[665] Pentru „prima, dar nu şi pentru ultima dată”, adepţii politicii de la Moscova au rămas, după plecarea delegaţiei române, pentru a discuta nu doar despre cooperarea lor în lupta împotriva Chinei, despre continuarea procesului de integrare a altor state membre ale Tratatului de la Varşovia şi despre întocmirea unui Plan strategic pe termen lung (în privinţa căruia au insistat mai ales Gomuika, Kádár şi Novotný), ci şi despre modalităţile de gestionare a opoziţiei României.[666] Principalele obiective vizate de Planul Strategic al Kremlinului erau izolarea Statelor Unite şi destrămarea NATO, integrarea în Blocul Sovietic şi izolarea Chinei, în timp ce obiectivele

---

665 România, Polonia şi ţările baltice s-au aflat în fruntea listei de priorităţi a serviciilor secrete sovietice şi în timpul anilor 1920 - 1930. Vezi Dallin, 1995, pp. 14, 25 şi 305.

666 Sejna (1982), p. 104. Proiectul acestei strategii a fost denumit oficial „Planul Strategic pe termen lung pentru următorii 10 - 15 ani şi pentru viitor“. Vezi şi Dziak (1988), pp. 150-151.

secundare se refereau la coordonarea strategiilor din Orientul Mijlociu şi din ţările în curs de dezvoltare. Era evident că Bucureştiul acţiona în direcţii diametral opuse pe toate aceste fronturi.

Medierea din Vietnam pentru preşedintele Johnson

Preşedintele Lyndon B. Johnson, care cunoştea mesajul lui Gheorghiu-Dej către Kennedy privind criza rachetelor din Cuba, a adus pentru prima oară în discuţie folosirea serviciilor României în vederea medierii problemei asiatice (un acord cu Laos şi reconcilierea cu China) în cadrul unei discuţii cu şeful delegaţiei române, Gaston Marin, şi cu Dean Rusk, la 23 mai 1964, la bordul iahtului lui L.B. Johnson.1 În 1965, în timp ce se purtau discuţii pentru medierea conflictului americano-vietnamez, s-au „scurs" în presă informaţii care păreau să aibă ca scop blocarea implicării României.[667] Moscova, care furniza masiv armament Vietnamului prin intermediul partenerilor săi „apropiaţi de cooperare" (în special, Polonia, Cehoslovacia şi Ungaria), era interesată să menţină deschis conflictul SUA-Vietnam. A reuşit cu maximă eficienţă să pună Statele Unite într-o lumină nefavorabilă în faţa opiniei publice, la aceasta contribuind şi operaţiunile derulate de mişcările pacifiste pe frontul sovietic (de exemplu, Consiliul Internaţional pentru Pace).

Demersurile României, cărora administraţia Johnson le-a dat numele de cod PACKERS după numele echipei americane de fotbal campioane, au continuat prin ofensiva Tet din 1968.[668] După primele negocieri concrete legate de

---

667 Interviul luat lui Gaston Marin de Lavinia Betea, „De la Kremlin spre Vest şi Casa Albă", Jurnalul Naţional, 6 martie 2007.

668 Vezi, de exemplu, FRUS 1964-1968, volumul V documentul 411; volumul VI, Vietnam, ianuarie-august 1968, Kent Sieg, redactor, Washington DC, Office of the Historian, Bureau of Public Affairs, 2002, www.state.gov. documentele 3, 5, 8-9, 18, 23-24, 203-206, 211-216. Preşedintele Johnson prezintă pe scurt rolul României în memoriile sale. Lyndon Baines Johnson, The Vantage Point: Perspectives of the

propunerea Statelor Unite şi după refuzul Vietnamului, Johnson a descris evaluările României ca fiind „echilibrate şi, în opinia noastră, corecte”.[669] Bucureştiul a obţinut o victorie importantă când a convins Beijingul să nu se mai opună negocierilor dintre Washington şi Hanoi.[670] Şeful echipei PACKERS, ambasadorul plenipotenţiar W. Averell Harriman, a fost „impresionat” de abilitatea României de a obţine răspunsuri de la liderii nord-vietnamezi de la Hanoi, precum şi de „meticulozitatea” şi „claritatea” prezentărilor, elaborate astfel încât „să evite orice posibile confuzii”.1

Importanţa acestor eforturi este subliniată de declaraţiile din ianuarie 1968 ale lui Dean Rusk şi Harriman către adjunctul ministrului de externe, George Macovescu – negociatorul-şef în Vietnam. Cei doi au afirmat că succesul le va aduce lui şi guvernului său Premiul Nobel pentru Pace la recomandarea Statelor Unite, la care Macovescu a răspuns că românii „nu tânjesc după un premiu şi că pacea ne-ar fi de ajuns”.[671] Câteva zile mai târziu, preşedintele Johnson a trimis un mesaj de mulţumire guvernului lui Ceauşescu pentru eforturile depuse în direcţia „găsirii unei soluţii onorabile şi

---

Presidency 1963-1969, New York, Holt, Reinhart and Winston, 1971, pp. 268, 387 şi 589-590.

669 4 Johnson (1971), p. 269.

670 CIA Intelligence Information Cable, 14 octombrie 1967 (declasificat 21 iulie 1995), re: Vizita secretă a prim-ministrului român, Maurer, la Hanoi, în căutarea unei formule pentru a pune capăt Războiului din Vietnam este urmată de vizita unor ofiţeri chinezi de rang înalt, 01383, Virtual Vietnam Archive, Texas Tech University.
265

671 FRUS, 1964 - 1968, volumul VI, documentul 5, Record of Meeting, Washington, 5 ianuarie 1968, Library of Congress, Manuscript Division, Harriman Papers, Special Files, Public Service, Kennedy-Johnson, Subject Files, M-Man. Secret; Nodis; PACKERS.

paşnice”.[672] În 1968, după alegerile din Statele Unite, România a continuat să depună eforturi de mediere la solicitarea lui Richard M. Nixon.

În ianuarie 1968, pe baza rezultatelor operaţiunii PACKERS, Washingtonul a început să caute locaţii adecvate pentru negocierile oficiale de pace. Persoanele de la CIA, implicate în proces, au susţinut cu ardoare ca Bucureştiul să găzduiască convorbirile, din următoarele motive:

a) România, spre deosebire de alte state comuniste, este sinceră în dorinţa de a se găsi o rezolvare definitivă a conflictului din Vietnam. Totodată, privind aspectul mai puţin altruist, s-ar bucura nu numai de prestigiul pe care l-ar câştiga prin găzduirea convorbirilor, dar, şi mai important, de recunoaşterea internaţională a oricăror contribuţii pe care le-ar avea de-a lungul discuţiilor […]

b) Statele Unite pot fi sigure de completa cooperare şi imparţialitate a României de la discuţiile preliminare. România ar oferi orice sedii sau alt sprijin logistic dorit, permiţând chiar şi bruierea sălilor de conferinţe. [şters]

c) După începerea convorbirilor, se poate conta pe România că va oferi orice servicii de mediere, bune oficii şi consiliere care ar putea fi necesare pentru a facilita acordul. România are recomandări excelente pentru un asemenea rol. Prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer [.] cunoaşte bine modul de gândire al Hanoiului, nu numai datorită numeroaselor vizite întreprinse la Hanoi, dar şi din rapoartele unor emisari de rang înalt pe care i-a trimis acolo, aproximativ o dată pe lună […]

d) Presa şi radioul din România nu vor crea o atmosferă nefavorabilă Statelor Unite odată cu începerea

672 FRUS, 1964-1968, volumul VI, telegrama 98490, preşedintele Lyndon Johnson către însărcinatul cu afaceri, Neubert, 14 ianuarie 1968.

convorbirilor şi nu se vor întoarce împotriva SUA dacă discuţiile se vor poticni în anumite chestiuni. Mass-media îşi va menţine poziţia imparţială. Mai mult, România va permite accesul fără restricţii al reprezentanţilor presei internaţionale şi va garanta că nu vor fi cenzurate rapoartele.1

Preşedintele Johnson şi Departamentul de Stat au insistat să nominalizeze Bucureştiului ca locaţie, cerându-le ambasadorilor Statelor Unite din străinătate să se pregătească pentru a face această alegere (în timp ce încercau să păstreze tăcerea cu privire la eforturile de mediere ale României).[673] Johnson a respins categoric şi în mod repetat propunerea făcută de Moscova (şi de Hanoi) de a nominaliza Varşovia – pe unde sovieticii trimiteau importante transporturi de armament către Hanoi – sau Paris, un critic fervent al Washingtonului şi totodată un susţinător al regimului de la Hanoi. McGeorge Bundy, adjunctul Secretarului de Stat, a motivat că Bucureştiul era „preferat în detrimentul Varşoviei", deoarece trecutul său diplomatic era „nepătat şi nepărtinitor", România era „în mod evident cea mai independentă din estul Europei", deţinea preşedinţia Adunării Generale a ONU, furnizase nord-vietnamezilor numai „simbolic" echipamente de apărare şi nu fusese atinsă nici de cenzura mediatică (antiamericană), nici de antisemitismul care marcase

673 CIA Intelligence Information Cable, Proposal of Bucharest as Site for American-Vietnamese Talks [Telegramă CIA, Propunere ca Bucureştiul să găzduiască tratativele americano- vietnameze], 19 aprilie 1968 (declasificată la 24 iunie 1992), 01267, Virtual Vietnam Archive, Texas Tech University. Telegrama a fost distribuită către Thomas L. Hughes, Departamentul de Stat; generalul Carroll, DIA; generalul Yarborough, Army ACSI; amiralul Fluckey, Navy DNI; generalul Thomas, Air Force AFCIN şi generalului Carter, NSA. In telegramă se mai afirma că „ar reprezenta o mare lovitură" pentru Statele Unite dacă România ar fi gazda convorbirilor.

Polonia.[674]

Dean Rusk a fost încă şi mai explicit de ce Bucureştiul era singura locaţie acceptabilă din Blocul Sovietic. Eforturile maghiare de a se interpune ca „mediator”, conduse de ministrul de externe, János Péter, au fost „pură fraudă”, în timp ce atitudinea Poloniei ar fi fost de asemenea caracterizată „mai puţin decât constructivă”.1 Iniţiativa României era, dimpotrivă, „serioasă şi sobră”, iar mediatorii români erau consideraţi de Rusk „responsabili şi rezonabili”.[675][676]

Pe parcursul iernii şi al primăverii lui 1968, locaţia unde urmau să se desfăşoare negocierile ce aveau să capteze atenţia întregii lumi şi să confere prestigiu ţării gazdă a rămas mărul discordiei. De la bun început, a fost limpede că Moscova va încerca să împiedice cu orice preţ nominalizarea României. La un moment dat, Kremlinul l-a convins pe premierul britanic, Harold Wilson, să-i transmită preşedintelui Johnson că Bucureştiul nu prezenta încredere, susţinând că românii nu aveau niciun contact la nivel înalt printre nord-vietnamezi.[677] În

---

674 FRUS, 1964 - 1968, volumul VI, Vietnam, ianuarie - august 1968, documentul 203, memorandumul trimis de adjunctul Secretarului de Stat pentru Asia de Est şi Pacific (Bundy) către Secretarul de Stat Rusk, Washington, 22 aprilie 1968; NARA, RG 59, Central Files 1967-69, POL 27-14 VIET/CROCODILE. Secret; Nodis; Crocodile.
267

675 Transcript, Dean Rusk Oral History Interview II, 9/26/69, de Paige E. Mulhollan, Internet Copy, LBJ Library, banda 1, p. 14. Disponibil pe www.lbjHb.utexas.edu.

676 Ibidem. Rusk a subliniat ulterior că iniţiativele româneşti erau luate serios în calcul pentru că românii îşi câştigaseră reputaţia de intermediari serioşi. Banda 2 în op. cit., p. 4.

677 Înaintea discuţiilor dintre Wilson şi Kosîghin, din ianuarie 1968, Wilson a fost informat cu privire la „existenţa unui «canal de comunicare» cu Hanoi (chiar dacă nu a fost dezvăluit faptul că era vorba de România)“. FRUS, 1964 - 1968, volumul VI, Vietnam, ianuarie-august 1968, documentul 24, Telegrama preşedintelui

răspunsul său, preşedintele Johnson a precizat că este „consternat” de atitudinea Uniunii Sovietice, argumentând că este „ciudat faptul că Kosîghin pare să susţină poziţia împotriva canalului de comunicare, dar că nu are de spus nimic în privinţa substanţei discuţiilor” şi că „probabil, Moscova este informată în legătură cu identitatea acestui canal de comunicaţii şi nu este prea încântată de el”.[678] Deşi Johnson a continuat să facă presiuni pentru ca negocierile de pace din mai 1968 să se desfăşoare în România, Moscova şi Hanoi au dat un ultimatum comun, insistând ca locaţia să fie Varşovia sau Parisul, fiind ales acesta din urmă deoarece reprezenta varianta răul cel mic.[679]

Scoaterea Chinei din izolare

Bucureştiul dezaproba încă şi mai mult obiectivul strategic al Uniunii Sovietice legat de China. În octombrie 1965, la întrunirea de la Moscova a Consiliului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia, Brejnev a declarat că Beijingul urmărea să aibă relaţii mai strânse cu Washingtonul „pentru a contrabalansa” Uniunea Sovietică. Totodată, a susţinut că „o înţelegere între America şi China ar reprezenta cea mai serioasă ameninţare posibilă la adresa mişcării comuniste” şi că „ar trebui împiedicată cu

---

Johnson către premierul Wilson, Washington, 24 ianuarie 1968, 0530Z; Johnson Library, National Security File, Head of State Correspondence, Marea Britanie, vol. 7. Secret.

678 Ibidem. Cât priveşte acuzaţia lui Kosîghin potrivit căreia acest canal nu prezenta încredere, Johnson a remarcat că „avem toate motivele să credem că am stabilit contacte cu Pham Van Dong şi Trinh, ministrul de externe. Aceasta rezultă atât din surse interne, cât şi din surse externe, corelând declaraţiile particulare cu cele oficiale ale autorităţilor de la Hanoi şi interpretarea mai multor zvonuri obţinute pe cale diplomatică cu privire la reprezentanţii Hanoi“.

679 FRUS, 1964 - 1968, volumul VI, Vietnam, ianuarie-august 1968, documentele 206 şi 211-216. Canalul românesc a fost redeschis (nu iniţiat) la solicitarea lui Nixon, după inaugurarea sa în 1969. Nixon (1978), pp. 281, 395 şi 546-547.

orice preţ".1 Aceasta a devenit o prioritate majoră, care presupunea în primul rând blocarea accesului Beijingului la asistenţă economică din partea Statelor Unite şi la tehnologii avansate.

În aceeaşi perioadă, şeful Departamentului pentru Operaţiuni de Dezinformare al KGB, generalul Ivan Agayants, l-a informat pe omologul său cehoslovac că intră „în atribuţiile lor să împiedice, de acum încolo, pătrunderea elementelor chineze în mişcarea internaţională comunistă, iar, în relaţiile cu puterile occidentale, să avertizeze asupra faptului că cea mai mare ameninţare actuală şi viitoare o reprezintă China".[680] Astfel, KGB-ul a început să se preocupe de relaţia româno-chineză şi de posibila relaţie incipientă dintre Beijing şi Washington, încercând să remedieze problema prin subminarea credibilităţii Chinei în faţa Occidentului. Potrivit CIA, aparentele „eforturi de reconciliere" dintre China şi Uniunea Sovietică şi încercările de negociere au servit drept paravan pentru aceste obiective mai puţin onorabile. Chiar şi când întindea ramuri de măslin Beijingului, Moscova continua demersurile „de izolare a Chinei din punct de vedere ideologic" şi „de încurajare a excluderii ei din Comunitatea Internaţională" cu scopul vădit de a o „controla" şi de a spori „vulnerabilitatea Chinei în faţa presiunii militare şi politice a Uniunii Sovietice".[681]

În loc să sprijine acest proiect, România a contracarat cu înverşunare tentativele Kremlinului de a izola China şi a blocat eforturile Uniunii Sovietice de a folosi Tratatul de la Varşovia sau mişcarea comunistă şi

680 Sejna (1982), pp. 120, 151-153.

681 Sino-Soviet Relations After a Year of Talking, CIA Directorate of Intelligence Special Report (SR), Weekly Review, 23 octombrie 1970, declasificat la 14 iulie 2000, p. 9, CIA.

muncitorească internaţională în aceleaşi scopuri. În timp ce Moscova încerca să „consolideze forţele desfăşurate de-a lungul graniţei cu China" şi să sprijine „grupările adversare Chinei din ţările vecine pentru atingerea obiectivului final de împrejmuire a Chinei cu un *cordon sanitar alcătuit din naţiuni ostile*", Bucureştiul făcea tot posibilul să se opună oricărui ajutor din partea Europei de Est (şi a altor ţări socialiste).1 În 1963, de exemplu, România a fost prima ţară care s-a opus propunerilor Uniunii Sovietice de a acorda Mongoliei drepturi de membru al Tratatului de la Varşovia, demers care ar fi dat membrilor alianţei responsabilităţi în afara regiunii şi care ar fi plasat alianţa chiar la graniţa confruntărilor militare dintre China şi Uniunea Sovietică.[682] Şi-a asumat acest rol cel puţin în alte două ocazii, recurgând la acelaşi argument – şi anume că Tratatul de la Varşovia era o alianţă *europeană* cu atribuţii în domeniul apărării – pentru a submina astfel încercările sovieticilor de a dirija asistenţa militară asigurată de Tratat şi către alte ţări în curs de dezvoltare.[683]

D ar Bucureştiul nu s-a mulţumit să aplice doar aceste practici obstrucţioniste. La mijlocul lui 1965, îndemna Belgradul să-şi reconsidere relaţiile cu Beijingul, în timp ce sugera Beijingului că iniţierea unor discuţii cu

---

682 Sejna (1982), p. 107; Liu şi Mastny (2004), p. 175.

683 Sejna (1982), p. 64; J.F. Brown, Surge to Freedom; The End of Communist Rule in Eastern Europe, Durham, Duke University Press, 1991, p. 20; Nuenlist, 2001, p. 7. România a acordat cel mai mic ajutor militar pentru ţările în curs de dezvoltare dintre toate statele membre ale Tratatului, numai 64 milioane de dolari în perioada 1955 - 1977, în comparaţie cu cele 117 milioane acordate de Bulgaria, cele 24 de milioane ale Ungariei şi incredibila sumă de 1,4 miliarde din partea Cehoslovaciei. Ibidem., pp. 21 - 22, tabelul 6. Soviet and East European Economic Assistance Programs in Non-Communist Less Developed Countries, 1982 and 1983: A Research Paper (GI 84-10182), 1 noiembrie 1984, declasificat 29 ianuarie 2001, p. 5.

Belgradul ar fi utilă pentru ambele părţi.[684] Bucureştiul a dat cea mai grea lovitură strategiei Moscovei de a izola China prin demersurile întreprinse în Occident în numele Beijingului.

România recomandase Beijingului să-şi reevalueze relaţiile cu anumite state (de exemplu, Statele Unite şi Iugoslavia) încă din prima parte a anilor 1960. Atunci când China şi-a rechemat toţi ambasadorii în timpul Revoluţiei Culturale, România şi-a asumat rolul de ambasadă neoficială a Chinei în faţa Occidentului.[685] La mijlocul şi spre finele anilor 1960, Bucureştiul a reuşit să medieze relaţiile Chinei cu Austria, Italia şi „câteva ţări europene nordice", inclusiv cu Germania de Vest, într-un moment în care printre principalele obiective strategice ale Kremlinului se număra şi cel de a ţine China complet izolată de Occident.1 După cum declara un diplomat chinez, Bucureştiul a depus „eforturi susţinute pentru a convinge unele ţări occidentale să stabilească legături diplomatice cu China", motiv pentru care aceasta era „extrem de recunoscătoare".[686][687]

Relaţiile dintre Bucureşti şi Beijing datau încă de la mijlocul anilor 1930, când Emil Bodnăraş s-a împrietenit cu Kang Sheng, unul dintre conducătorii delegaţiei chineze la Comintern, cu care a fost coleg de clasă la şcoala Karol

---

684 Stenograma discuţiilor purtate cu delegaţia Partidului Comunist Chinez la al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român, 26 iulie 1965, ANIC, CC al PCR/Cancelarie, dos. 105/1965, f. 2-15, PHP

685 China a mulţumit României cu ocazia vizitei efectuate de Ceauşescu în 1971 la Beijing. Stenograma şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR, 25 iunie 1971, ANIC, CC al PCR/ Cancelarie, dosar nr. 72/1971, f. 10-58, PHP

686 Liu şi Mastny (2004), pp. 98, 112, 132-133 şi Evaluarea de către Ambasada Germaniei de Est la Bucureşti a vizitei lui Ceauşescu în China, 11 iunie 1971, (în text: Vizita în China din 1971), ambele la PHP

687 Liu şi Mastny, 2004, p. 112.

Szerewicz de sabotaj şi luptă partizană din URSS.[688] Kang colaborase strâns cu Zhou Enlai la controlul securităţii şi informaţiilor pentru Partidul Comunist şi a condus apoi aparatul de spionaj şi informativ din ilegalitate, în Kuomintangul Chinei, în prima parte a deceniului.[689] De la sfârşitul anilor 1930, Kang Sheng a devenit un membru permanent al cercului lui Mao Zedong şi şef al serviciului de informaţii şi securitate al Chinei.

Relaţia celor doi a fost decisivă pentru ca România să-şi asume rolul de mediator între Uniunea Sovietică şi Republica Populară Chineză aproape imediat după retragerea trupelor sovietice din România, în 1958, într-o perioadă când suspiciunile şi ostilitatea sovieticilor faţă de Bucureşti erau în continuă creştere.[690] Este puţin probabil ca Moscova să fi acceptat ca România să medieze conflictul dintre China şi Uniunea Sovietică în lipsa unei solicitări din partea Beijingului. China a sprijinit atunci Bucureştiul, încurajându-i „decizia de a nu ceda în faţa

688 RGASPI, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 59; Roger Faligot şi Remi Kauffer, The Chinese Secret Service: Kang Sheng and the Shadow Government in Red China, New York, William Morrow and Company, 1989, pp. 94-96, 102, 114-115; Troncotă, 2004, p. 25. Pentru a sublinia complexitatea relaţiilor comuniste, aceeaşi şcoală antrena în acelaşi timp agenţi români sub acoperire, care acţionau în direcţia secesiunii Basarabiei, nordului Bucovinei, Transilvaniei şi Dobrogei.

689 Pentru detalii despre Kang, vezi Faligot şi Kauffer (1989), John Byron şi Robert Pack, The Claws of the Dragon: Kang Sheng - The Evil Genius Behind Mao And His Legacy of Terror in People's China, New York, Simon & Schuster, 1992. Activităţile de început ale lui Kang, antisovietice şi anti-Comintern sunt descrise din perspectiva sovietică în: Peter Vladimirov, The Vladimirov Diaries, Yenan, China: 1942-1945, Garden City, Doubleday, 1975.

690 Troncotă, 1999, p. 478. Ambii erau persoane educate, care cunoşteau cel puţin două limbi străine, germană şi rusă. Bodnăraş era parţial neamţ, iar Kang urmase o şcoală germană în China. înainte de a intra în partidul comunist, Kang fusese profesor la o şcoală, în timp ce Bodnăraş urmase liceul militar, pe care îl absolvise ca şef de promoţie, şi apoi facultatea de drept de la Universitatea Iaşi.

presiunilor sovietice" pe parcursul următoarelor trei decenii, în timp ce România s-a opus cu fermitate excluderii Chinei din sânul comunităţii statelor socialiste şi a îndemnat-o să îşi asume pe plan internaţional un rol care să consolideze poziţia ambelor ţări în faţa Moscovei.1 Astfel, Bucureştiul putea exercita probabil mai multă influenţă asupra Beijingului decât orice altă capitală a lumii.[691][692]

Neaşteptatul rol pe care şi l-a asumat Bucureştiul, de mediator în relaţiile Chinei cu Europa, care a reprezentat prima breşă în zidul construit de Moscova pentru a izola China, a prins Kremlinul pe picior greşit. Succesele repurtate nu au contribuit deloc la îmbunătăţirea relaţiilor României cu serviciile de informaţii din Polonia, Cehoslovacia, Germania de Est sau Ungaria, care au avut unele responsabilităţi pentru Germania de Vest şi care au fost prinse şi ele pe picior greşit. Budapesta era probabil cea mai nemulţumită, deoarece „principalele arii de concentrare" pentru organele securităţii din Ungaria includeau „Austria, Italia, Republica Federală Germană şi Vaticanul", practic, toate zonele în care Beijingul făcuse progrese cu ajutorul României.[693] În încercarea de a împiedica îmbunătăţirea relaţiilor, spre sfârşitul anilor 1960, serviciul de informaţii şi diplomaţia sovietică au

691 Ibidem, p. 25; Faligot şi Kauffer, 1989, pp. 281-282, 383.

692 William Bundy afirmă că Pakistanul era mediatorul „ideal" în negocierile dintre China şi Statele Unite, deoarece era „preferat de Nixon" încă din anii 1950, avea „legături strânse" cu Beijingul încă de la „începutul anilor 1960", fusese sprijinit de China în 1965 şi nu fusese „afectat de Revoluţia Culturală". William Bundy, A Tangled Web: The Making of Foreign Policy in the Nixon Presidency, New York, Hill and Wang, 1998, p. 105. Cu excepţia vechii relaţii cu Nixon, România întrunea toate aceste criterii (având relaţii chiar mai îndelungate cu Beijingul), acordase Beijingului sprijinul său în perioade de criză şi împărtăşea aceeaşi ideologie comunistă, fiind mai degrabă un partener decât un protejat al Chinei.

693 Bittman, 1972, p. 146.

demarat o campanie prin care, „la început indirect şi ulterior direct”, a avertizat guvernele Austriei, Italiei şi Germaniei de Vest prin multiple canale „să nu stabilească relaţii diplomatice” cu Beijing.[694] După cum declara un oficial rus, numai o izolare „totală” şi „completă” ar „convinge liderii chinezi să-şi abandoneze «politica nesăbuită».”[695]

România era la fel de insistentă şi în campania dusă în favoarea „recâştigării drepturilor Chinei în cadrul Naţiunilor Unite”, făcând lobby pe lângă alte ţări pentru a-şi atinge scopul.1 Simultan, Bucureştiul încerca să convingă liderii de la Beijing că această mutare va fi şi în beneficiul Chinei. După cum avea să relateze, ulterior, Emil Bodnăraş ambasadorului SUA, Harry Barnes Jr., „România insista de mult timp pe lângă chinezi să intre în ONU, dar Pekingul a considerat mult timp că o să se descurce mai bine din afară”.[696][697]

Chiar dacă era exasperant pentru Moscova, susţinerea dreptului unei ţări socialiste de a participa la lucrările Naţiunilor Unite reprezenta unul dintre cele mai uşor de justificat afronturi ale Bucureştiului. Demonstrându-şi încă o dată capacitatea de a crea coaliţii alb-roşii la nevoie, Moscova a mers până acolo încât a

---

694 Directorate of Intelligence, Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement (titlu de referinţă: ESAU LI), februarie 1971, autorul Arthur A. Cohen, p. 14, CIA. Moscova încerca din toate puterile să descurajeze şi Canada, şi Belgia.

695 Ibidem, p. 27. Oficialul se referea la conflictele din 1969 dintre China şi Uniunea Sovietică provocate de Moscova pe râul Ussuri şi pe care URSS-ul le descrisese ca fiind agresiuni ale Chinei, având în vedere faptul că Beijingul era slab reprezentat în afară.

696 Fostul ambasador chinez în Iugoslavia şi Ungaria Zhou Ankang, în Liu şi Mastny, 2004, p. 112. Vezi, de exemplu, Liu şi Mastny, 2004, pp. 98, 112 şi 132.

697 Bodnăraş-Barnes Conversation (1974), p. 6, CWIHP

apelat la serviciile organizaţiilor naţionaliste anticomuniste chineze pentru a împiedica Statele Unite să sprijine această măsură.[698] Fiind pe deplin conştientă că Beijingul avea să fie un „oponent înverşunat" al strategiilor sovietice, Moscova a încercat să convingă Statele Unite şi statele membre ONU din Europa Occidentală că, odată admisă, China avea să se „comporte în mod «nesăbuit»."[699]

Apropierea chino-americană din perioada administraţiei Johnson

Capacitatea Bucureştiului de a-şi pune în aplicare majoritatea planurilor sub monitorizarea sovietică era uimitoare, ţinând cont de faptul că eforturile sale de mediere a conflictului chino-sovietic şi a celui dintre Statele Unite şi Vietnam erau de domeniul public. Faptul că Moscova a fost depăşită de situaţie sugerează efectele negative ale „şovinismului ei de mare putere" în ceea ce priveşte posibilităţile şi potenţialul statelor mai mici, în special ale României.1 Mai mult, România iniţiase o campanie de mediere a relaţiilor chino-americane, o continuare firească a demersurilor sale anterioare, iar apoi s-a angajat în această cauză timp de câţiva ani fără ca Kremlinul să aibă cunoştinţă de acest fapt. După 1963, Bucureştiul a insistat ca Statele Unite şi China să-şi reconsidere relaţiile, ţinând cont de politica intervenţionistă agresivă a sovieticilor din timpul crizei

698 Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement, 1971, pp. 11-13, 62. Relaţia secretă dintre Moscova şi Taipei a fost iniţiată la sfârşitul lui 1967 şi presupunea coordonarea mijloacelor de propagandă şi schimbul de informaţii secrete „potrivit unei politici nescrise menite să sprijine revizionismul rus". Pentru formalizarea relaţiei, în 1968, Uniunea Sovietică a propus încheierea unui acord comercial indirect prin intermediul „unui stat terţ", având în vedere că „un acord direct ar fi fost «necorespunzător»."

699 Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement, 1971, p. 62.

rachetelor din Cuba.[700][701]

În octombrie 1965, Maurer l-a avertizat pe ambasadorul Statelor Unite care tocmai îşi terminase mandatul că America „nu ar trebui să ignore" China, pe care Bucureştiul o caracteriza ca fiind mai puţin agresivă şi mai demnă de încredere decât URSS-ul.[702] La scurt timp după aceea, în decembrie, Departamentul de Stat a ridicat o parte dintre restricţiile impuse Republicii Populare Chineze în ceea ce priveşte călătoriile în străinătate. În martie 1966, administraţia Johnson a semnalat o schimbare a strategiei Statelor Unite, atunci când vicepreşedintele Hubert Humphrey a susţinut oficial o nouă politică de „constrângere fără izolare", în cazul Chinei.[703] Chiar dacă nu este încă prea clar în ce măsură

---

700 La fel, CIA nu se gândise că atenţia deosebită acordată de China României ar fi putut indica o puternică influenţă. Directorate of Intelligence, Intelligence Report: The International Liaison Department of the Chinese Communist Party (POLO XLIV), decembrie 1971, pp. v, 14-17, 20.

701 Aceste acţiuni discrete au coincis cu reevaluarea strategiei Statelor Unite. De exemplu, George Kennan a afirmat că Statele Unite au dat dovadă de „nesăbuinţă" atunci când au „ignorat conflictul dintre China şi Uniunea Sovietică" şi „nu au ştiut să profite" de el, în The New York Tmes, 22 noiembrie 1964.

702 Mircea Răceanu, Cronologie comentată a relaţiilor româno-americane, Bucureşti, Silex, p. 196. După cum afirma preşedintele Nixon în cadrul unei discuţii cu directorul CIA Richard Helms, în august 1969, la o reuniune a Consiliului de Securitate Naţională: „Am presupus întotdeauna că guvernul chinez este adeptul unei politici intransigente şi că ruşii sunt mai rezonabili. Dar cred că aceasta rămâne o chestiune deschisă... Ceauşescu afirmă că ruşii sunt mai inflexibili şi mai agresivi decât chinezii". Helms a fost de acord. FRUS, 1964-1968, volumul XXX, China, documentul 74, p. 221, Stenograma reuniuniiNSC, San Clemente, 14 august 1969.

703 Termenul a fost utilizat pentru prima dată de un expert în problema Chinei, A. Doak Barnett, la dezbaterile privind strategia americană referitoare la China, desfăşurate în cadrul Comisiei pentru Relaţii Externe a Senatului în aceeaşi lună. Intelligence Report: Soviet

Bucureştiul a reuşit să influenţeze liderii Statelor Unite şi ai Chinei, este limpede, aşa cum a confirmat şi fostul ambasador chinez la Bucureşti, Chen Denlai, că în anii 1960 România sprijinea „cu entuziasm" apropierea dintre Statele Unite şi China, „sperând din tot sufletul că relaţiile dintre cele două ţări se vor normaliza cât mai curând cu putinţă".1

Ulterior, Beijingul a emis un comunicat oficial în care transmitea recunoştinţa sa Bucureştiului pentru sprijinul acordat în privinţa Naţiunilor Unite şi mulţumea românilor pentru că „îi ajutase să-şi consolideze relaţiile cu alte ţări".[704] Ei au apreciat aceste eforturi, mai ales pentru că „fuseseră preocupaţi de problemele lor interne şi nu au fost capabili să se ocupe şi de aspectele internaţionale". Acum însă, se puteau ocupa şi de „acele aspecte" care reprezentau o povară periculoasă pentru Bucureşti, acesta arătându-se dornic şi bucuros să scape de ele.[705]

Date fiind obiecţiile manifestate de Bucureşti faţă de controlul sovietic asupra Blocului Comunist, influenţa sa subversivă asupra RSS Moldova şi iniţiativele sale

Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement, 1971, p. 3. Beijingul era mult mai greu de convins decât Washingtonul în privinţa reconcilierii, iar România acţiona foarte subtil, insistent, dar nu agresiv.

704 Liu şi Mastny, 2004, pp. 132-133. România avea să transmită ulterior mesajul lui Nixon potrivit căruia Statele Unite erau pregătite să negocieze cu China „prin orice canale, în orice locaţie şi în orice moment". Interesul aproape exclusiv manifestat după Războiul Rece în mediul academic din Statele Unite în privinţa demersurilor de reconciliere întreprinse în timpul administraţiei lui Nixon, în perioada 1968 - 1971, precum şi în privinţa rolului jucat de România şi de Pakistan în medierea acestui conflict nu a dat rezultatul scontat. România a fost promotor şi mediator al reconcilierii dintre China şi America, acţionând adesea ca mesager între cele două ţări. Rolul Pakistanului a fost doar cel de mesager. Pentru informaţii suplimentare privind rolul Pakistanului, vezi F.S. Aijazuddin, From a Head, to a Head, through a Head, Oxford, Oxford University Press, 2000.

705 Ibidem.

antisovietice din domeniul politicii externe şi de securitate, în special, dar nu numai, în ceea ce privea China, nu a surprins pe nimeni că, atunci când Iuri Andropov a devenit şeful KGB-ului în mai 1967, „neliniştile existente în Centrala de la Moscova" în privinţa aliaţilor sovieticilor „au vizat în primul rând România".[706] La sfârşitul aceleiaşi luni, KGB-ul considera informaţiile referitoare la zvonurile despre „negocierile secrete" dintre SUA şi China desfăşurate în afara Tratatului de la Varşovia, „drept

O prioritate absolută în activitatea de culegere a informaţiilor".[707] România, „oaia neagră" a lui Andropov, cu care acesta întâmpinase mult mai multe dificultăţi decât în mod normal, în calitatea sa de şef al Departamentului de Legătură cu Statele Comuniste al Comitetului Central în perioada 1957 – 1967, a devenit imediat ţinta suspiciunilor sale, din motive întemeiate.1

În iunie 1967, exact la o lună după ce Andropov a emis un ordin al KGB de documentare cu privire la zvonurile referitoare la „negocierile secrete" purtate în scopul reconcilierii chino-americane, preşedintele Johnson i-a solicitat oficial premierului român Ion Gheorghe Maurer sprijinul ţării sale în medierea relaţiilor dintre Republica Populară Chineză şi SUA.[708] Conform unei

706 Christopher Andrew şi Oleg Gordievsky, KGB: The Inside Story, New York, Harper Collins, 1990, p. 481.

707 Directiva KGB privind „orientările" referitoare la Unele aspecte ale politicii SUA în ceea ce priveşte PCR, 26 mai 1967, conform unui raport informativ al CIA cu titlul: Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement, titlu de referinţă: ESAU LI, februarie 1971, pp. 7-9. Investigaţiile oficiale desfăşurate de Ministerul de Externe sovietic şi de KGB în rândul americanilor cu privire la posibile tratative secrete care ar fi avut loc între diplomaţi americani şi chinezi în perioada 1967 - 1971 au evidenţiat această preocupare.

708 The KGB's Role in Soviet Politics: CIA Intelligence Report, 1 aprilie 1972, declasificat 19 august 2003, CIA. Andropov a fost primul şef al Comitetului de legătură, recent desprins din Departamentul

minute a întâlnirii:

Johnson i-a spus lui Maurer că SUA nu doresc un război cu China, nu vor să schimbe sistemul de guvernământ din China, nu au niciun plan cu privire la teritoriul Chinei şi doresc doar să dezvolte schimburi comerciale cu China şi să menţină bune relaţii în măsura în care China avea să permită acest lucru.

El a declarat că ar dori să discute cu partea chineză despre încheierea unui tratat de neproliferare şi să „stabilească nişte reguli de bază pentru evitarea războiului nuclear".[709]

Lyndon B. Johnson i-a spus lui Maurer, cu acel prilej, că „are libertatea de a relata conversaţia lor şi de a cita orice remarcă a lui Johnson, dacă acest lucru ar fi util".[710] Maurer avea deja autorizarea Bucureştiului şi a acceptat pe loc propunerea.

Instrucţiunile Ministerului de Externe transmise tuturor ambasadelor şi secţiilor consulare din străinătate, precum şi discuţiile purtate de diplomaţii români în general, au dezvăluit entuziasmul unanim în ceea ce priveşte consolidarea relaţiilor cu SUA, considerate drept „o rază de speranţă" şi „un izvor de lumină" pentru ţara lor.1 Ulterior, România a transmis Beijingului oferta americană de asistenţă economică şi tehnică, faţă de care Moscova îşi exprimase opoziţia expresă.[711] Era în joc nu

---

Internaţional şi care a dobândit un statut mult mai independent.

709 FRUS, 1964-1968, vol. XVII, documentul 271, Notă editorială, pp. 430-435.

710 Beijingul, convins că intenţiile americanilor sunt ostile, a rămas sceptic, iar succesul acestei prime abordări a constat în acceptarea unei posibile apropieri ca subiect curent de discuţii între Bucureşti şi Beijing.

711 La Bucureşti se luase deja decizia stabilirii unei strânse colaborări cu SUA. „Discuţiile" privind această reorientare politică purtate înainte de întâlnirea dintre Johnson şi Maurer sunt menţionate în CIA Intelligence Information Cable: Romanian Diplomats'

doar încheierea izolării Chinei, ci şi modificarea raportului de forţe de pe scena internaţională, iar România era foarte conştientă de acest lucru. Dar, ca şi în cazul Vietnamului, implicarea României avea caracter secret şi ca urmare ţara nu ar fi beneficiat de susţinere din partea Congresului SUA sau a opiniei publice americane. Independenţa României era bine cunoscută, dar contribuţia ei la îndeplinirea obiectivelor pe care le împărtăşea cu SUA rămânea, în continuare, secretă.

După cum descria chiar Maurer, motivaţia implicării ţării sale în aceste medieri era desprinderea acesteia şi a Europei de Est de sub dominaţia sovietică. Dar capacitatea României (şi a celorlalte state) de a fi stăpânul „propriului destin" era ameninţată de existenţa unor crize care erau controlate din umbră de alte puteri:

[…] să îşi unească forţele, să renunţe la unele dintre prerogativele de suveranitate şi de independenţă şi să se supună conducerii altui stat. Prim-ministrul a afirmat că aceste acţiuni ar pune în pericol ceea ce România a câştigat deja şi ceea ce dorea să păstreze cu orice preţ. Doar aceste considerente fac ca România să se amestece în probleme ce nu o privesc şi să încerce să le şi rezolve.[712]

După ce a subliniat eficienţa demersurilor lor anterioare, la sfârşitul anului 1968, preşedintele Johnson, care urma să predea mandatul, „i-a spus lui Nixon că era dispus să continue aceste măsuri pe propria răspundere" dacă preşedintele ales era de acord. Nixon i-a recomandat însă lui Johnson „să nu întreprindă astfel de acţiuni şi să predea noii administraţii răspunderea în această privinţă, pentru a gestiona situaţia cum considera adecvat".1

Comments on Relations with the United States and the Communist World, 19 iulie 1967, declasificat la 17 decembrie 2001, şi Views of Premier Ion Gheorghe Maurer as the Result of his Meeting with President Johnson, 24 iulie 1967, declasificat la 26 iunie 1997.

712 FRUS, 1964-1968, vol. XVII, Eastern Europe, document 157, Notă de discuţii, Washington, 26 iunie 1967.

Din păcate, consideraţiile de politică internă nu l-au motivat pe Nixon să recunoască public rolul preşedintelui Johnson şi al administraţiei democrate în lansarea unei iniţiative care, în final, avea să aducă credit atât lui, cât şi administraţiei republicane. În consecinţă, nu a avut prea mare interes să atragă atenţia asupra continuităţii acţiunilor şi eforturilor României anterioare administraţiei lui şi se pare că a încercat să reatribuie semnificaţia canalelor dezvoltate de el, în special Pakistanului.[713][714]

Diplomaţia română şi-a demonstrat abilitatea cu mult înainte de unificarea şi consolidarea statului din secolul al XIX-lea, în perioade când statul era înconjurat, vasal sau sub ocupaţia a trei imperii, toate împărtăşind un interes comun, acela de a împiedica unificarea şi consolidarea statului român. Interesul României în acţiuni de natură să diminueze dominaţia sovietică constituia o atracţie în plus pentru Washington. Cu toate acestea, principalul aspect ce făcea ca implicarea României să fie atât posibilă, cât şi dezirabilă, era independenţa sa în cadrul lagărului socialist.

România era considerată un insider (din punctul de vedere al Statelor Unite), fără a fi însă o marionetă, acesta din urmă fiind un neajuns care a făcut ca eforturile întreprinse de Polonia şi de Ungaria în Vietnam să fie sortite eşecului. România se afla în situaţia de a cunoaşte terenul politic dificil şi avea o motivaţie puternică pentru a acţiona pe acest teren. Astfel, SUA au solicitat sprijinul Bucureştiului în Asia de Sud-Est şi în China la mijlocul

---

713 Bundy (1998), p. 103. Declaraţiile şi acţiunile lui Nixon cu privire la rolul României în acest dialog depindeau în mare măsură de situaţia de pe scena politică americană din acea perioadă.

714 Analizele despre apropierea SUA—China tind să eludeze eforturile de pregătire făcute de Administraţia Johnson şi, adesea, trec cu vederea în întregime rolul României. Vezi Yukinori Komine, Secrecy in US Foreign Policy: Nixon, Kissinger and the Rapprochement with China, Aldershot, Ashgate, 2008, pp. 23, 28-29.

anilor 1960, la fel cum procedase şi Tel Aviv-ul în 1956, pentru medierea discuţiilor israeliano-arabe.[715]

Eforturile sovietice de sabotare a medierii româneşti

Dacă faptul că identificarea sursei şi a locaţiei negocierilor secrete chino-americane devenise principala prioritate informativă a KGB-ului nu a demonstrat măsura îngrijorării Moscovei, cu siguranţă demersurile ulterioare „fără precedent", întreprinse de sovietici „la cel mai înalt nivel, pe lângă guvernele ţărilor occidentale", prin care Moscova solicita ca „ţările membre NATO – fostul «inamic» – să ajungă la o înţelegere" împotriva Pekinului – fostul „prieten" – au reuşit acest lucru.1 Serviciile de informaţii ale statelor membre ale Tratatului, pentru care Bucureştiul reprezenta, se pare, deja

O ţintă, monitorizaseră „numeroasele vizite la nivel înalt" ale oficialilor români la Beijing şi raportaseră că scopul deplasării lui Maurer din 1967 era acela de a-i informa „pe chinezi în legătură cu conţinutul discuţiilor sale anterioare cu Johnson".[716][717]

KGB-ul a lansat imediat o operaţiune complexă cu scopul deteriorării relaţiilor româno-chineze, printre măsurile luate numărându-se întocmirea unor rapoarte false referitoare la o întâlnire dintre Zhou Enlai şi conducătorii români, în care premierul chinez îl „desfiinţa pe Ceauşescu", numindu-l „un parvenit lipsit de cultură", care nu avea o influenţă reală în Politburo.[718] În aceste note false Maurer era numit „adevăratul conducător" al

715 Israelul s-a adresat Ambasadei României la Varşovia la o săptămână după ce capitala României se oferise să sprijine ONU cu forţe de menţinere a păcii după criza Suezului. Arhiva MAE, fond Telegrame Varşovia, dosar 25/1956, telegrama nr. 29017, 15 noiembrie 1956; Retegan (2000), p. 25.

716 Intelligence Report: Soviet Thinking About the Danger of a Sino-US Rapprochement (1971), p. 11.

717 BStU, MfS, ZAIG 5481, pp. 1-38.

718 Mitrokhin şi Andrew (2005), p. 290.

ţării, urmat ca importanţă de Emil Bodnăraş, adjunctul său, care, pretindeau ele, „îl ura pe Ceauşescu”.[719]

Centrala KGB era convinsă că falsificarea acestor note nu numai că ar fi compromis relaţiile Bucureştiului cu Beijingul, dar ar fi provocat şi o luptă pentru putere ce putea conduce la căderea lui Maurer, considerat al doilea după Ceauşescu în ceea ce priveşte naţionalismul său independent. KGB-ul spera, de asemenea, să provoace excluderea lui Bodnăraş, care, în opinia Moscovei, putea fi recrutat în scopuri prosovietice dacă era determinat să se alăture opoziţiei.[720] KGB-ul a încercat să îl discrediteze pe Bodnăraş, susţinând că acesta este agent al Serviciului Special Chinez, folosindu-se de relaţia acestuia cu Kang Sheng.[721]

Kremlinul a încercat permanent să blocheze „rolul de mediator al Bucureştiului” recurgând la colaborarea voluntară sau involuntară a unor agenţi pentru a submina, la Washington, Bonn, Londra şi Paris, capacitatea Bucureştiului de a-şi asuma acest rol, punând sub semnul întrebării discreţia şi credibilitatea României, contestând motivaţia autorităţilor române. Demersurile sale au fost atât de asidue încât chiar şi analizele instituţiilor de prestigiu din Occident au considerat că Bucureştiul urmărea să se „strecoare” în nişte relaţii în care se presupunea că nu avea ce căuta.[722] În realitate, ostilitatea

---

719 Ibidem.

720 Herbstritt şi Olaru (2005), p. 261.

721 Faligot şi Kauffer (1989), p. 102. Moscova pretindea că şi Maurer era agent chinez. Sejna (1982), p. 66.

722 Ex. Mircea Munteanu, „Romania and the Sino-American Rapprochement, 1969—1971: New Evidence from the Bucharest Archive“, Cold War International History Project Bulletin, nr. 16, 2008, pp. 403-409, CWIHP Munteanu considera că România avea în primul rând rolul de mesager „care concura pentru a obţine controlul asupra relaţiei cu Beijingul“, şi nu a reuşit să stabilească prima întâlnire cu delegaţia lui Nixon în 1972 din cauza unei decizii inexplicabile a

faţă de implicarea Bucureştiului în tratativele de mediere, fie în conflictul chino-sovietic, fie în sud-estul Asiei sau în Orientul Mijlociu, era manifestată doar de Moscova şi de ţările subordonate acesteia sau de partenerii săi cointeresaţi. Deşi România a iniţiat deseori tratative de reconciliere între state, încurajând părţile să comunice, ea s-a implicat în medierea propriu-zisă a discuţiilor numai la solicitarea expresă a celor implicaţi şi, de cele mai multe ori, cu o reţinere nedisimulată (în special, în ceea ce priveşte conflictul dintre Statele Unite şi Vietnam). Principalul obiectiv al României, acela de a contracara dominaţia sovietică, făcea necesară participarea la negocieri, dar nu şi implicarea sa ca mediator oficial.

În ciuda faptului că au existat momente în care relaţia dintre China şi România a cunoscut o îmbunătăţire,

---

Bucureştiului. Dar principalul interes al României consta în realizarea reconcilierii pentru a contrabalansa puterea sovietică şi mai puţin în obţinerea aprecierii opiniei publice pentru întâlnire. Aceeaşi strategie a adoptat-o şi în cazul negocierilor arabo-israeliene, unde rolul său a fost făcut public de participanţii arabi, israe- lienei şi americani. In acelaşi timp, ambasadorul României în SUA din acea perioadă, Corneliu Bogdan, era „persoană de interes“ pentru unitatea anti-KGB. El fusese numit ambasador în ciuda faptului că fusese căsătorit cu un ofiţer de informaţii sovietic, fosta soţie a unuia dintre primii „consilieri“ sovietici de informaţii de după război. De aceea, este posibil ca Bogdan să fi întârziat din proprie iniţiativă transmiterea mesajului. Conform unui fost şef al serviciilor de informaţii româneşti, Bogdan a fost identificat drept cea mai dăunătoare penetrare sovietică. Interviu cu generalul loan Talpeş, 30 decembrie 2009. Această afirmaţie că Bogdan ar fi fost agent dublu are deosebită greutate dat fiind că generalul Talpeş a fost arhitectul integrării României în NATO şi UE, în calitate de consilier pe probleme de securitate şi director al Serviciului de Informaţii Externe sub două administraţii prezidenţiale, de viceprim-ministru pentru integrare europeană într-o a treia, şi apoi şef al Comisiei pentru Apărare şi Securitate Naţională din Senat. De asemenea, a fost singurul şef de serviciu de informaţii care nu se mai afla în funcţie care a fost distins de NATO la ceremonia de înfiinţare a comunităţii sale de informaţii.

serviciile de informaţii americane nu au dat o prea mare importanţă acestui lucru, chiar şi atunci când şi-au dat seama de ţelurile strategice care motivau România. De exemplu, în martie 1968, Langley a apreciat că Bucureştiul sprijină Beijingul „nu pentru că îi simpatizează pe chinezi, sau consideră Revoluţia Culturală altceva decât

O absurditate, ci pentru că Mao echilibra raportul de forţe în relaţia cu

Brejnev”.1 Într-o serie de rapoarte ulterioare, CIA a ignorat aproape în totalitate această relaţie, concluzionând, de exemplu, că „în urma Revoluţiei Culturale, singurii aliaţi ai Chinei erau albanezii”.[723] Paradoxal, chiar dacă CIA a remarcat atenţia deosebită pe care China o acorda României, nu a formulat concluzia că acest lucru este o dovadă a unei relaţii excelente între cele două ţări.

Subliniind diferenţa dintre evaluările făcute de administraţie şi de comunitatea de informaţii, diferenţă rezultată în primul rând din nivelul exagerat de secretizare atribuit relaţiilor administraţiei americane cu România, precum şi eforturile depuse de România în vederea atingerii unor obiective comune încă din timpul mandatului lui Kennedy, aceste evaluări difereau în mare măsură de analizele mai complexe realizate de consilierii prezidenţiali. De exemplu, după alegerea lui Nixon, Henry Kissinger l-a informat pe preşedinte în legătură cu modul în care România a luat partea Chinei împotriva atacului virulent al lui Mihail Suslov, din timpul reuniunii ţărilor membre ale Tratatului de la Varşovia, care a avut loc în

723 Special Memorandum 6-68: The USSR and Eastern Europe, CIA Board of National Estimates coordinated with Office of Current Intelligence, 21 martie 1968 (21 martie 2001), Abbot Smith, preşedinte, p. 9, www.foia.cia.gov. România a fost, într-adevăr, copleşită de obiectivele şi violenţa Revoluţiei Culturale, dar nu a făcut nici o referire publică la acest subiect, pe care îl considera în afara sferei sale de interes sau înţelegere.

februarie 1968 la Budapesta şi apoi, anul următor, împotriva „atacului dur al lui Brejnev, care se lansase într-o diatribă amplă şi înverşunată”.[724] Într-adevăr, reprezentantul delegaţiei române la prima întâlnire a părăsit sala „nemulţumit”, considerând „atitudinea celorlalţi membri ai Tratatului de la Varşovia ca fiind de un servilism abject, deoarece aceştia urmau linia trasată de Moscova”.[725]

Acest episod şi atitudinea României, în general, nu au stârnit interesul CIA. Faptul nu este surprinzător, având în vedere atenţia deosebită acordată de Statele Unite Uniunii Sovietice şi tendinţa de a privi ţările Europei de Est prin prisma sovietică, dar a făcut ca strategia românească să fie opacă pentru cei de la Langley.1 În consecinţă, relaţiile dintre România şi China au fost interpretate de agenţiile de informaţii americane ca fiind rezultatul politicii externe aplicate de Beijing după Revoluţia Culturală, şi nu ca o importantă cauză care a dus la aplicarea politicii respective.[726][727]

Capitolul 11

Subminarea dominaţiei sovietice în cadrul Blocului Comunist

---

724 „Establishment of the Kissinger—Dobrînin Channel: Dialogue on the Middle East; and the Sino-Soviet Dispute, April 23—December 10, 1969“, FRUS, 1969—1971, volumul XIII, pp. 218-221.

725 Drept urmare, la iniţiativa Poloniei, participanţii la întâlnire au încercat să formuleze o „condamnare oficială“ a României.

726 Yukinori Komine analizează puternica idee preconceptă a Departamentului de Stat în favoarea precedentului sovietic asupra relaţiilor SUA cu China (şi Europa de Est), în Komine (2008).

727 De exemplu, Intelligence Report: The International Liaison Department of the Chinese Communist Party (1971) nu menţionează rolul bine cunoscut jucat de România în conflictul chino-sovietic şi nu face nici o referire la eforturile de mediere a relaţiilor chino-americane, arătând în schimb că „principala calitate a Partidului Comunist Român [din punctul de vedere al Chinei] este independenţa şi rezistenţa sa în faţa vecinului sovietic“. Ibidem, p. 20.

1965 – 1967

Potrivit afirmaţiilor făcute de generalul Jan Sejna, unul dintre participanţii la întâlnirile pe tema Planului strategic, integrarea în cadrul Blocului Sovietic a fost probabil „cel mai important" obiectiv pe care Moscova nu a reuşit să îl îndeplinească.1 Analiştii occidentali împărtăşesc punctul de vedere exprimat într-o serie de surse din arhiva Tratatului de la Varşovia în privinţa rolului unic jucat de România în reuşita acţiunii de „sabotare" a planurilor Kremlinului de integrare economică a ţărilor din Blocul Comunist în perioada 1958 – 1964.[728] Aceeaşi unitate de opinie se manifestă şi în privinţa rolului României ca principal obstacol în calea „integrării" militare sau, aşa cum interpretau autorităţile române termenul utilizat de Moscova, în calea „dominaţiei" militare.

Aceeaşi intenţie a fost clar exprimată cu ocazia unei întâlniri care a avut loc în iulie 1965 cu Deng Xiaoping şi Kang Sheng. Admiţând că integrarea în Tratatul de la Varşovia era o altă „problemă importantă", aşa cum fusese şi integrarea în CAER, Ceauşescu şi Maurer le-au explicat colegilor chinezi că România intenţiona, cu toate acestea, să se opună controlului militar al Forţelor Armate Unificate sovietice asupra armatelor statelor membre ale Tratatului de la Varşovia şi să ia toate măsurile necesare pentru a „împiedica impunerea unui mecanism de control supranaţional asupra acestor ţări".[729] Răspunzând unei observaţii a lui Sheng, potrivit căreia în academiile militare sovietice se învăţa că pe timp de război armatele

728 Sejna (1982), p. 102.

729 Stenograma discuţiilor purtate cu delegaţia Partidului Comunist Chinez la al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român, 26 iulie 1965, ANIC, CC al PCR/Cancelarie, dos. 105/1965, f. 2-15; Virtual Archive: „Romania in the Cold War", CWIHP

statelor membre ale Tratatului de la Varşovia se subordonează armatei sovietice, Ceauşescu a recunoscut că aceasta nu era doar o teorie academică, având în vedere că „armatele celorlalte ţări socialiste din Europa sunt în momentul de faţă subordonate” autorităţii militare a Uniunii Sovietice. El a subliniat apoi că România depunea eforturi susţinute pentru „a pune capăt acestei situaţii”.1

Acest subiect a generat una dintre cele mai aprinse dispute sovieto-române din perioada Războiului Rece, autorităţile de la Bucureşti refuzând să facă orice concesii de natură să permită preluarea de către Uniunea Sovietică a controlului asupra forţelor armate ale statelor membre ale Tratatului de la Varşovia.[730] Deşi Kremlinul a încheiat o serie de acorduri bilaterale, acorduri de tip „ţările Tratatului de la Varşovia minus unu” şi chiar acorduri între „şapte state prietene”, în care Mongolia a înlocuit România, autorităţile de la Bucureşti au refuzat permanent să recunoască sau să respecte aceste acorduri, prevalându-se de principiul unanimităţii stipulat în Tratatul de la Varşovia. Aparatul de dezinformare de la Kremlin a depus eforturi susţinute pentru ca aceste conflicte să nu fie cunoscute în Occident şi ulterior pentru a prezenta refuzurile repetate ale României de a accepta propunerile Uniunii Sovietice ca fiind ridicole, lipsite de importanţă şi iraţionale.

În consecinţă, în iunie 1965, unul dintre cele mai semnificative şi mai clare semnale ale izolării României în cadrul Tratatului de la Varşovia a trecut practic neobservat în Occident, România fiind atunci eliminată „pe neaşteptate” din strategiile de planificare militară ale Tratatului de la Varşovia (mai puţin ca ţintă a operaţiunilor

730 Sheng se referea la cea de-a doua ediţie, recent publicată, a Strategiei Militare a mareşalului Sokolovski.

Tratatului).[731] Cu toate acestea, poziţia României în cadrul alianţei şi implicit vederile sale radical-reformiste cu privire la viitorul acesteia au fost tratate cu indiferenţă, după cum o atestă

O evaluare elaborată de CIA la vremea respectivă:

Probabil cu excepţia României, ţară rămasă practic în afara „primului eşalon strategic" al Tratatului (termen lansat recent de purtătorii de cuvânt ai armatei cehoslovace şi ai celei din RDG, care pare să fie o continuare a conceptului de „cvartet" adoptat în 1963), slăbirea relaţiilor politice dintre ţările membre ale Tratatului care s-a produs în ultimii ani a avut, în mod surprinzător, un efect nesemnificativ asupra politicii aplicate în materie de strategii militare.1

În timp ce CIA şi Pentagonul au continuat să includă România în evaluările lor pe tema planificării tactice din cadrul Tratatului de la Varşovia până în 1990, pentru celelalte ţări membre ale Tratatului era evident că autorităţile de la Bucureşti nu erau dispuse să accepte un statut special în cadrul organizaţiei şi să permită Moscovei să le excludă din conducerea Tratatului. Din contră, România s-a implicat activ în eforturile de „slăbire, sau

731 Înainte de 1965, „Armata a 5-a a Ungariei trebuia să coopereze îndeaproape cu Armata a 3-a română în realizarea tuturor planurilor operaţionale şi manevrelor militare". Imre Okváth, „Hungary in the Warsaw Pact: The Initial Phase of Integration, 1957—1971", în Vojtech Mastny, Christian Nuenlist şi Anna Locher, editori, European Cities Targeted for Nuclear Destruction: Hungarian Documents on the Soviet Bloc War Plans, 1956-1971, PHP

chiar de desfiinţare, a alianţei”.[732][733]

Utilizarea în scop politic a Transilvaniei şi Basarabiei, în perioada Brejnev

În afara aducerii în discuţie a posibilităţii de a ceda Transilvania, Kremlinul nu putea ridica problema drepturilor minorităţilor naţionale, în condiţiile în care practicile sale în domeniu îl făceau să fie extrem de vulnerabil. Autorităţile de la Bucureşti erau în măsură să întâmpine orice referire la eventualele motive de îngrijorare ale Uniunii Sovietice cu o serie de critici bine întemeiate la adresa politicii aplicate de Uniunea Sovietică în RSS Moldova în ceea ce priveşte populaţia majoritară română. Atâta timp cât această bătălie se desfăşura pe terenul retoricii, Moscova era permanent în defensivă. Nu numai că argumentele sale istorice erau în întregime false, dar şi insistenţa sa asupra etnogenezei slave a moldovenilor putea conduce la dezbateri cu caracter general pe tema reprezentării etnice – moldovenii fiind lipsiţi de numeroase drepturi civile chiar şi după standardele sovietice – cu consecinţe imprevizibile pentru alte republici sovietice multietnice.1

După revenirea neaşteptată a lui Boris Stefanov în prim-planul atenţiei în vara anului 1963, urmat de Béla Kun în 1964 – doi dintre cei mai fervenţi susţinători ai

732 Intelligence Study: Warsaw Pact Military Strategy: A Compromise in Soviet Strategic Thinking (titlu de referinţă: Caesar XXVI), 7 iunie 1965 (declasificat la 27 martie 2007), p. 27, CIA. Raportul remarcă „interesul tot mai scăzut al României faţă de apartenenţa la Tratatul de la Varşovia“ după căderea lui Hruşciov, o indicaţie că autorii lui n-au fost informaţi despre mesajul adresat de Gheorghiu-Dej preşedintelui american Kennedy, în 1963.

733 Vojtech Mastny, Learning from the Enemy: NATO as a Model for the Warsaw Pact, Zürich, Center for Security Studies and Conflict Research, ETH Zürich, mai 2001, p. 16, PHP În opinia lui Mastny, reprezentantul Poloniei „a pus punctul pe i“ când a afirmat că autorităţile de la Bucureşti „urmăreau nici mai mult, nici mai puţin decât «paralizarea alianţei»“. Ibidem, p. 22.

fragmentării României – Gheorghiu-Dej s-a grăbit să susţină criticile dure exprimate de Karl Marx la adresa ocupării Basarabiei de către Rusia ţaristă, care condamnau şi alianţa ruso-ungară împotriva apelului României la recunoaştere egală, lansat în 1848.[734] Aşa cum observa CIA, „îndrăzneala de care a dat dovadă România punând pe tapet problema sensibilă a Basarabiei s-a dorit a fi un atu şi un avertisment adresat URSS”.[735]

La mijlocul anului 1966, János Kádár a făcut pe neaşteptate o referire publică la „dictatul de la Versailles şi Trianon, impus de imperialişti, care a amputat teritoriul Ungariei”.[736] Acesta era un domeniu în care Kádár – altfel extrem de vulnerabil la acuzaţiile de subordonare faţă de o putere străină – putea valorifica „sentimentele naţionale maghiare în avantajul său” şi se putea elibera de

---

734 Autorităţile de la Budapesta susţineau teoria prezentată de sovietici, potrivit căreia originea poporului român era alta decât cea daco-romană, pentru a-şi justifica pretenţiile teritoriale mai vechi asupra Transilvaniei, aducând în sprijinul acestei idei şi unele argumente sovietice. De asemenea, asocierea expresă a politicii naţionale a României cu şovinismul intolerant a devenit o practică frecventă, aplicată ori de câte ori se făcea referire la această politică. Vezi, de exemplu, Elemér Illyés, Ethnic Continuity in the Car- patho-Danubian Area, Boulder, East European Monographs, 1988.

735 Special Memorandum No. 10-65: Prospects for Independence in Eastern Europe, CIA Office of National Estimates, 18 februarie 1965 (declasificat la 16 august 2000), p. 17, CIA. Deşi nu puteau aborda deschis problema tratamentului acordat moldovenilor de teamă să nu atragă repercusiuni asupra acestora (aşa cum se întâmplase în 1959), autorităţile de la Bucureşti erau sincer preocupate de situaţia acestora şi au folosit adesea argumente de ordin istoric referitoare la legitimitatea posesiunii sovietice asupra teritoriului, atrăgând furia Moscovei în întregime asupra sa.

736 Paul Lendvai, Eagles in Cobwebs: Nationalism and Communism in the Balkans, Garden City, NY, Doubleday and Company, 1969, p. 343. Kádár se pare că a făcut această declaraţie într-un interviu pentru un corespondent al United Press International (UPI). Shafir (1985), p. 184.

„stigmatul de marionetă a Uniunii Sovietice”.[737] URSS „a încurajat în secret Ungaria să ia atitudine cu privire la poziţia României în Transilvania”, la fel cum a încurajat Bulgaria în disputa cu Iugoslavia pe tema Macedoniei sau s-a implicat în disputa dintre Polonia şi Germania de Est pe marginea liniei Oder-Neisse (şi a susţinut Albania în disputa cu Kosovo în perioada 1948 – 1960), pentru a exploata „ostilităţile tradiţionale dintre aceste ţări în scopul promovării propriilor interese”.1 Doar Ungaria şi Bulgaria au fost scutite de această încercare, fiind singurele ţări din Tratatul de la Varşovia de la care Moscova nu acaparase niciun teritoriu după al Doilea Război Mondial.

O consecinţă a acestui fapt a fost aplicarea în 1967 a unei vaste reforme administrative care a eliminat şi ultimele vestigii ale autonomiei teritoriale impuse de Stalin în Transilvania.[738] Aşa cum remarca un specialist în domeniu, „relaţia dintre două regiuni relativ îndepărtate, dar în egală măsură disputate ca Basarabia (şi Bucovina) şi Transilvania” avea la bază utilizarea de către sovietici a minorităţii maghiare ca „pârghie de presiune” asupra României.[739] Ungaria, „susţinătoare înfocată a politicilor

737 Changing Patterns in Eastern Europe, 22 iulie 1964 (declasificat la 15 iulie 1993), pp. 7 şi 9, CIA. Câţiva analişti au afirmat că Moscova susţinea o serie de „revendicări naţionale şi chiar naţionaliste“, în special „revendicările teritoriale emise de Ungaria la adresa României“, astfel încât partidul „să apară drept o adevărată forţă politică naţională“. Csaba Békés, The Communist Parties and the National Issue in Central and Eastern Europe (1945-1947), www.coldwar. hu/html/en/cv/bekes.html. Martin Mevius susţine acelaşi lucru în Mevius (2005). Vezi şi Népszabadság, 13 august 1945; Nastasă (2002) şi capitolele III şi IV ale prezentei lucrări.

738 Prospects for Independence in Eastern Europe: CIA Office of National Estimates Special Memorandum No. 10-65, 18 februarie 1965 (declasificat la 16 august 2000), pp. 10 şi 17, CIA.

739 Lendvai (1969), p. 363. Vezi şi Stephen Fischer-Galati, „Smokescreen and Iron Curtain: A Reassessment of Territorial

sovietice" şi „critic asiduu" al României şi Chinei pentru „devierile lor naţionaliste", şi-a îndreptat atacurile „nu la adresa statutului minorităţii maghiare", ci la adresa „sfidării Moscovei" de către România.[740]

Spre exemplu, chiar înainte ca János Kádár să se plângă că Trianonul „dezmembrase teritoriul Ungariei", şeful Departamentului Internaţional, Zoltán Komócsin, a lansat un atac împotriva tuturor argumentelor României pentru autonomia partidului, căruia Moscova i-a asigurat apoi o largă circulaţie.1 La unul dintre puncte a citat din discursul lui Kádár de la cel de-al 23-lea congres al PCUS (aprilie 1966):

Oricât de ciudat ar părea, sunt încă unii care, autointitulându-se marxişti-leninişti autentici, încearcă să încurajeze atitudini antisovietice. Comuniştii maghiari rămân la părerea că fundamentul internaţionalismului a fost şi continuă să fie relaţia tovărăşească şi principială cu Uniunea Sovietică. Comunismul antisovietic nu a existat şi nu va exista niciodată.[741][742]

Komócsin a etichetat demonstrarea unei „atitudini

Revisionism vis-à-vis Romania since World War I", East European Quarterly, vol. 22, nr. 1 (primăvara 1988), pp. 37-53. Alţi experţi maghiari au respins această asociere. Vezi, de ex., Andrew Ludanyi, „Programmed Amnesia and Rude Awakening: Hungarian Minorities in International Politics, 1945—1989", în Ignác Romsics, 20th Century Hungary and the Great Powers, Boulder, Social Science Monographs, 1995, p. 334.

740 Lendvai (1969), pp. 342-343.

741 Zoltán Komócsin, „Patriotism, National Interest, Internationalism", Problems of Peace and Socialism: World Marxist Review, nr. 6 (1966); Népszabadság, 24 martie 1966; Shafir (1985), p. 184. In acea vreme, Komócsin era considerat în Ungaria şi în Occident ca moştenitorul lui Kádár.

742 Zoltán Komócsin, „National Interests and Proletarian Internationalism", Pravda, 18 septembrie 1966; Fritz Ermarth, „Komócsin's Article in Pravda — Excerpts & Comments", RFER, 21 septembrie 1966, OSA, caseta 33, dosarul 3, raportul 105, pp. 3-4.

naţionaliste” din partea unui stat socialist ca fiind „o mare problemă”, cauzată de „slăbiciunile naţionale specifice” ale „revoluţiei socialiste”, care o împiedicau să ajungă la „o soluţie leninistă pentru problema naţională”. Asemenea „supravieţuitori ai naţionalismului” erau consideraţi „cea mai serioasă dintre toate problemele contemporane”. Ungaria, a subliniat el, va continua „să respingă orice naţionalism să promoveze o soluţie totală şi finală la problema naţională, în spiritul internaţionalismului proletar”.[743] După cum menţiona un analist, articolul tipărit în secţiunea ziarului *Pravda* „rezervată celor mai importante declaraţii internaţionale” era ţintit clar împotriva României şi reflecta activarea conflictului naţional româno-maghiar şi intervenţia sovietică în favoarea Ungariei”.[744]

Diplomaţii au fost adesea actori principali în aparatul de măsuri active, iar rapoartele lor erau adesea înmânate direct oficialilor responsabili pentru conceperea şi direcţionarea operaţiunilor împotriva României.[745] La momentul respectiv, Ambasada Ungariei la Bucureşti transmitea rapoartele sale şefului Secţiei externe Zoltán Komócsin, propagandistului şi confidentului lui Kádár, György Aczél, fostului membru PCR István Szirmai şi altor câtorva persoane. Într-un raport strict secret din iunie 1967, un oficial al ambasadei a consemnat afirmaţia unui interlocutor al său maghiaro-român potrivit căreia „nicio ţară nu reuşise până atunci să rezolve problema minorităţilor”, la care oficialul în cauză, dr. József Németh,

743 Ibidem.

744 Ermarth (1966), p. 5.

745 Spre exemplu, rapoartele Ambasadei Ungariei erau trimise şefului Departamentului Internaţional, Zoltán Komócsin, lui György Aczél, colaborator apropiat al lui Kádár şi şef al propagandei, lui István Szirmai, şeful departamentului ideologic (şi fost membru al PCR) şi ministrului maghiar de externe, Frigyes Puja.

neavând se pare cunoştinţă de cele peste 150 de naţionalităţi pe care Kremlinul le distrusese intenţionat în epoca lui Stalin, a obiectat că „cu toate acestea, Uniunea Sovietică a înregistrat cele mai mari realizări”, încurajând „cele peste 100 de naţionalităţi din rândurile sale să obţină rezultate de renume mondial”.1 Interlocutorul său maghiaro-român a ripostat:

Uniunea Sovietică nu a reuşit să rezolve problema naţionalităţilor; să luăm, de exemplu, cazul Basarabiei, unde populaţia majoritară este şi astăzi de naţionalitate română, chiar dacă funcţionarii de partid şi de stat sunt ruşi, se utilizează alfabetul chirilic etc. Un fenomen similar se petrece în Ucraina şi în alte regiuni.[746][747]

Chiar dacă strategia ulterioară de dezinformare a încercat să nege imprudenta declaraţie publică lansată de Kádár în 1966 cu privire la revendicările teritoriale faţă de România (îndreptând atenţia opiniei publice asupra unei afirmaţii relativ nevinovate menţionate şase luni mai târziu), de fapt, politica Budapestei cu privire la Transilvania şi la minoritatea maghiară din această regiune nu se schimbase.[748] Kádár a continuat să aplice o

---

746 Nastasă (2003), documentul 142, pp. 875-876; MOL, KÜM, XIX-J-1-j-Rom-16/b- sz.n.-1945-1968, f. 257-262. Anexă strict secretă (Szigorúan titkos) la raportul ambasado- ruluiJózsef Vincze în urma discuţiei purtate deJózsef Németh, Ambasada din Bucureşti, 5 iunie 1967, redactat în 7 exemplare pentru Zoltán Komócsin, István Szirmai, György Aczél, Frigyes Puja, Sándor Lakatos, Pál Ilku şi un exemplar pentru dosar.

747 Ibidem.

748 Budapesta a încercat mai târziu să nege acest lucru, reluându-şi revendicările, dar aducând ca argument central drepturile minorităţii maghiare. Eforturile de dezinformare întreprinse de autorităţile ungare i-au convins şi pe unii analişti de la Radio Europa Liberă să „desfiinţeze“ protestele României. Vezi Alfred Reisch şi Judith Pataki, „Hungarian-Romanian Polemics Over Transylvania Continue“, Radio Europa Liberă (RFER), 15 noiembrie 1982, OSA, caseta 36, dosarul 7, raportul 183, p. 3. Vezi şi .Népszava, 29 noiembrie 1966; MTI (Agenţia

politică menită să asigure loialitatea populaţiei din Transilvania faţă de Budapesta şi să prevină crearea unei identităţi maghiaro-române care să încurajeze minoritatea maghiară să-şi făurească un destin comun cu populaţia majoritară de naţionalitate română. Pentru aceasta, populaţia trebuia să fie în continuare nemulţumită de România, iar relaţiile dintre liderii maghiari locali şi autorităţile de la Bucureşti trebuiau să rămână tensionate. Prin urmare, la fel ca în trecut, sprijinul acordat populaţiei de autorităţile române a fost discreditat şi denaturat, localnicii de naţionalitate maghiară care aveau legături cu compatrioţii lor români erau catalogaţi drept „trădători" şi uneori erau puse la cale provocări al căror scop era să menţină rivalitatea dintre cele două părţi.1

Lupta pentru suzeranitate asupra etnicilor maghiari din Transilvania

Toate aceste realizări au fost obţinute sub pretextul plauzibil al preocupării pentru drepturile minorităţilor. Politica aplicată de Ungaria era contrară oricăror uzanţe din Blocul Sovietic, iar faptul că acest aspect nu a fost remarcat de Occident este o dovadă a eficienţei aparatului de dezinformare sovieto-ungar. Asumarea unilaterală a unei „responsabilităţi comune" pentru literatura şi scriitorii maghiari din Transilvania, în vara lui 1968, când conform ambasadorului Ungariei în România, politicile pentru naţionalităţi se liberalizau, iar literatura în limba maghiară era mai prolifică decât oricând, sugerează efortul autorităţilor din Ungaria de a exploata şi

Maghiară de Presă), 26 octombrie 1982.

redirecţiona acea liberalizare în scopuri total opuse.[749][750]

Ambasadorul Bulgariei la Bucureşti, informat de omologul său maghiar că Uniunea Scriitorilor din Ungaria îşi arogase în mod public drepturi depline asupra „literaturii minorităţii maghiare din România" ca fiind „parte integrantă a literaturii ungare", a arătat că „în ultimă instanţă literatura minorităţilor este o parte componentă a culturii ţării în care există acea minoritate".[751] Iată ce a raportat oficialul Ambasadei Ungare la Budapesta:

Mi-a mărturisit, cerându-mi să păstrez confidenţialitatea datelor, că în Bulgaria trăiesc aproximativ 800.000 de persoane de naţionalitate turcă, adică fiecare al zecelea cetăţean bulgar e de naţionalitate turcă. Numeroşi autori îşi publică operele în limba turcă. Pentru ei ar fi ceva de neacceptat dacă literatura turcă din Bulgaria ar fi privită [oficial] ca parte a literaturii turceşti din Turcia.1

Insistenţa publică şi privată a Budapestei a făcut ca

---

749 Această politică a Ungariei nu avea să dispară decât odată cu intrarea României în Uniunea Europeană în 2007. Pentruprimadată după 1918, eraposibilă, darnuneapărat garantată, stabilirea unor relaţii normale între maghiarii şi românii din România şi între Bucureşti şi Budapesta.

750 Vezi de ex. raportul din 13 mai 1968 al ambasadorului maghiar Jozsef Vincze în Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), documentul 148, pp. 908-910; MOL, KÜM, XIX- J—1-j-Rom—16/b-szn—1945—1968/II, f. 297-299. Vezi şi raportul Ambasadei Ungariei din 3 iulie 1968 către adjunctul Departamentului Internaţional, András Gyenes (Ibidem, documentul 149, pp. 911-922) şi raportul din 15 august 1968 către şeful ideologic, István Szirmai, şeful Departamentului Internaţional, Zoltán Komócsin, adjunctul său András Gyenes, şi şeful propagandei György Aczél (documentul 151, pp. 930-933).

751 Nastasă (2003), documentul 149, anexa 2, Discuţia purtată cu ambasadorul bulgar [Bogdanov] despre problemele legate de literatura naţionalităţilor, 2 iulie 1968, pp. 921922; MOL, KÜM, XIX-J-1-j-Rom-16/b-szn-1945-68.II, f. 339-345.

autorităţile române să-i privească cu suspiciune pe intelectualii de etnie maghiară, provocând un răspuns reciproc. Budapesta a continuat prin instituţionalizarea unor structuri care „să se ocupe de situaţia comunităţilor maghiare din ţările vecine”.[752] Curând după aceea, Bulgaria şi-a lansat politicile de asimilare forţată şi deznaţionalizare a minorităţii turce, recurgând în final la violenţe letale.

Până în 1966, acţiunile de dezinformare întreprinse de sovietici s-au soldat cu un succes remarcabil. S-a creat un cadru interpretativ bazat pe două premise diferite: interesul Ungariei pentru Transilvania era inofensiv şi admirabil, în timp ce interesul României pentru Basarabia era retrograd şi condamnabil. La sfârşitul anilor 1960, situaţia se prezenta astfel: dacă Budapesta ridica problema Transilvaniei, serviciile de informaţii americane interpretau acest lucru ca fiind o dovadă de preocupare „legitimă” pentru drepturile minorităţilor. În schimb, dacă România ridica problema Basarabiei, acest lucru era văzut în cel mai bun caz ca o „revanşă” faţă de URSS, dar de cele mai multe ori era considerat drept o manifestare „agresivă” a unor pretenţii teritoriale. Teoria lansată de aparatul propagandistic/de dezinformare, prezentată iniţial de ambasadorul ungar la Moscova în 1946 şi susţinută ulterior de Ernő Gerö, potrivit căreia campania de revendicare teritorială avea să fie încununată de succes dacă era prezentată ca o formă de „apărare a minorităţilor”, dăduse roade.[753] În 1964, un raport al CIA arăta că „se fac deja simţite tensiuni între regimurile

752 Ibidem. Insistenţa oficialităţilor de la Budapesta asupra acestui aspect urmărea să determine autorităţile române să protesteze şi să îi privească cu mai multă suspiciune pe intelectualii de naţionalitate maghiară, provocând aceeaşi reacţie.

753 Nastasă et. al. (2002), documentul 110, pp. 357-358; MOL, KÜM, XIX-J—1-a-Rom- IV-135-1940-1946, f. 220-226; Mevius (2005), p. 119.

comuniste din Ungaria şi România pe tema tratamentului minorităţii maghiare din Transilvania".[754] Problema teritorială a rămas nemenţionată.

La scurt timp după aceasta, cele două interpretări divergente au început să circule în paralel. De exemplu, într-o evaluare din 1966, comunitatea de informaţii din Statele Unite considera că:

Regimul din România se confruntă în continuare cu o gravă problemă în ceea ce priveşte minoritatea maghiară din Transilvania. Încercările de „românizare" a celor 1, 6 milioane maghiari au atras nemulţumirea populaţiei minoritare, după cel de-al Doilea Război Mondial şi au condus la permanente disensiuni între guvernele Ungariei şi României pe această temă... Una dintre sursele disensiunilor româno-sovietice a fost reprezentată de vederile iredentiste ale României cu privire la Basarabia (care acum face parte din RSS Moldova).1

Această specificaţie este deosebit de interesantă ca ilustrare a succesului asaltului uneia dintre cele mai reuşite căi de propagandă a Moscovei împotriva motivaţiilor României. Moscova mai folosise o singură dată denumirea Basarabia pentru întreg teritoriul dintre Prut şi Nistru, în 1812, atunci când ţarul îl utilizase pentru a emite pretenţii asupra sa şi a anexa întreaga regiune.[755] În realitate, majoritatea regiunii făcuse parte din Moldova românească, cele trei ţinuturi sudice corespunzând mai

754 Changing Patterns in Eastern Europe, 22 iulie 1964 (declasificat la 15 iulie 1993), p. 9.

755 Anti-Communist Resistance Potential in the USSR and Eastern Europe (NIE 11-66), 27 ianuarie 1966 (declasificat la 19 noiembrie 1999), pp. 10—11. In mod paradoxal, serviciile de informaţii americane au văzut minoritatea maghiară ca pe un posibil aliat în rezistenţa anticomunistă împotriva României, care fusese exclusă din planurile de război împotriva Occidentului ale Tratatului de la Varşovia, şi devenise ţinta atitudinii ostile a acestuia.

mult sau mai puţin Republicii Autonome Găgăuze de astăzi, parte constitutivă a Basarabiei istorice.[756] Ulterior, diplomaţia sovietică a insistat în capitalele occidentale că Basarabia reprezenta numai partea sudică a teritoriului dintre Prut şi Nistru – parte pe care Stalin o transferase Ucrainei simultan cu impunerea Regiunii Autonome Maghiare, în 1952 – şi acuza România că extinde termenul asupra întregului teritoriu al Republicii Sovietice Socialiste Moldova, „dovedind" astfel iredentismul ei agresiv.[757]

Propunerea reformei radicale a Pactului de la Varşovia şi căutarea unor aliaţi

La 6 mai 1966, cu ocazia celei de-a 45-a aniversări de la fondarea Partidului Comunist Român, Ceauşescu a criticat în termeni categorici politica interbelică a partidului, care a negat statutul României de stat unitar şi a susţinut secesiunea Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei de nord şi Dobrogei.1 El a subliniat şi a condamnat în repetate rânduri faptul că această linie strategică îi fusese impusă partidului din România de structura supranaţională a Cominternului.[758] La câteva zile după aceste declaraţii, Brejnev a efectuat o vizită neprogramată la Bucureşti, ale cărei detalii au rămas până astăzi necunoscute.

O săptămână mai târziu, România a transmis presei occidentale o luare de poziţie, în care arăta că „prezenţa trupelor sovietice în Europa de Est nu mai este necesară şi

---

756 Autorităţile ruse l-au mituit pe reprezentantul autorităţii locale otomane (Dragoman) că să transfere teritoriul moldovenesc, aflat atunci sub suzeranitate otomană, ca fiind „basarabean", faptă pentru care Dragoman a plătit ulterior cu capul.

757 Această confuzie intenţionată, promovată iniţial de Moscova, domină chiar şi în mediile academice şi politice româneşti, în care, din diverse motive, denumirea Basarabia continuă să fie folosită pentru a desemna întreg teritoriul dintre Prut şi Nistru. A devenit standardul academic în Vest şi este utilizată astfel şi de acest autor.

758 Scânteia, 7 mai 1966.

justificată şi că această problemă trebuie soluţionată în conformitate cu o serie de acorduri bilaterale încheiate cu URSS”.[759] Întrucât aceste forţe de ocupaţie nu mai erau necesare, oficialităţile de la Bucureşti nu intenţionau să le mai subvenţioneze şi, în schimb, îşi propuneau să opereze reduceri unilaterale ale efectivelor. Dar cel mai uluitor atac la adresa prerogativelor şi sensibilităţilor Uniunii Sovietice l-a reprezentat propunerea României de aplicare a unui mecanism de rotaţie la comanda supremă a forţelor militare ale Tratatului de la Varşovia, astfel încât aceasta să fie deţinută de toate statele membre ale Tratatului, nu numai de Uniunea Sovietică (argument adoptat ulterior şi de promotorii reformei militare din Cehoslovacia, care au declanşat Primăvara de la Praga). De asemenea, autorităţile de la Bucureşti au făcut apel la întărirea rolului statelor membre ale Tratatului într-un domeniu din care fuseseră anterior excluse, cel al elaborării politicii sovietice în materie de arme nucleare. Pentru că nu se bucurase de nicio audienţă atunci când a propus aceste reforme, la întrunirea Pactului de la Varşovia, din februarie 1966, conducerea României a decis să apeleze la o audienţă mai largă. De asemenea, Bucureştiul a solicitat o voce mai puternică pentru membrii non-sovietici ai Pactului într-un domeniu din care fuseseră excluşi anterior, formularea strategiei sovietice în domeniul armelor nucleare. Propunerile de reorganizare înaintate de România aveau o trăsătură comună: toate subminau dominaţia Uniunii Sovietice. Această „provocare lansată de România la adresa integrităţii alianţei sovietice depăşea orice încercare cu care se confruntase vreodată NATO”, iar aparenta „toleranţă” a Kremlinului a fost considerată de

759 Această luare de poziţie a făcut obiectul unor intense dezbateri în mai multe numere ale publicaţiei The New York Times. The New York Times, 14-18 şi 22 mai 1966 (în special în numărul din 16 mai). Vezi şi The Times (Londra), 16 mai 1966.

analişti „extraordinară”.[760] Între timp, România a continuat să îşi consolideze controlul naţional asupra propriilor forţe armate, introducând o nouă reformă majoră în Constituţia din 1966, care stipula că numai organele de stat din România erau în măsură să angajeze armata română în luptă.1

Din nou, autorităţile de la Bucureşti nu s-au mulţumit să respingă propunerile sovieticilor şi să îşi susţină propriile idei, ci au căutat să creeze subalianţe în rândul celorlalte ţări membre ale Tratatului, precum şi în cadrul Blocului Socialist în ansamblu, pentru a contracara dominaţia sovietică în aproape toate domeniile. [761]Acest şir de provocări la adresa autorităţii Kremlinului a avut acelaşi impact asupra ţărilor din Blocul Sovietic ca şi cum România acţiona deliberat în favoarea lor, complicând în acelaşi timp strategia Moscovei de control asupra RSS Moldova. Astfel, atitudinea subversivă a României a devenit una dintre principalele obsesii ale Kremlinului.

Cel mai evident răspuns al sovieticilor a fost să mărească nivelul de reprezentare al Pactului de la Varşovia, la Bucureşti, trimiţându-l pe general-colonelul Gheorghi Pavlovici în locul general-locotenentului Romanov. Acesta fusese timp de trei ani prim-adjunct al comandantului Districtului Militar Moscova, unul dintre cele mai sensibile posturi militare din punct de vedere politic, din URSS.[762] Romanov făcuse din Garnizoana Bucureşti principalul său obiectiv şi a reuşit ca, în scurt timp, comandantul acesteia să (re) devină agent GRU.

---

760 Mastny (2001), p. 26.

761 Decretul nr. 1017, 1966, în Buletinul Oficial, 23 ianuarie 1967.

762 „Greciko’s Man in Bucharest“, [Omul lui Greciko la Bucureşti] RFER, 20 mai 1966, OSA, caseta 50, dosarul 5, raportul 130, p. 1; „Obituary: Col General G.P Romanov,“ Krasnaia Zpezda, 9 ianuarie 1988, p. 6, FBIS, Joint Publications Research Service, Soviet Union, Military Affairs, JPRS-UMA-88-004, 29 februarie 1988, p. 13.

Conştiente de nemulţumirea provocată de acţiunile întreprinse de sovietici în Germania de Est şi în Polonia în 1953 şi în Ungaria în 1956, precum şi în alte ţări membre ale Tratatului în 1961 – 1963, autorităţile de la Bucureşti au încercat să creeze o coaliţie neoficială cu conducerile comuniste ale acestor ţări pentru a contrabalansa autoritatea Moscovei. Din nefericire, vecinul cel mai apropiat, Ungaria, era scos din discuţie (deşi România nu a înţeles acest lucru decât după 1968). Aceasta se datora în primul rând „relaţiei speciale" sovieto-ungare şi loialităţii lui Kádár faţă de Moscova şi mai puţin disputei teritoriale întreţinute artificial. Uşurinţa cu care Kádár şi-a transferat loialitatea dinspre „prietenul şi părintele" său, Nikita Hruşciov, spre arhitectul răsturnării acestuia, Leonid Brejnev – pe care românii îl porecliseră „Măcelarul Moldovei" –, a evidenţiat devotamentul fără margini al lui Kádár pentru Moscova, indiferent de cine se afla la Kremlin.1 Oficialii români numeau întâlnirile dintre aceştia „Convenţii ale măcelarilor", având în vedere că şi Kádár îşi câştigase renumele de „Măcelarul Budapestei" din cauza brutalei strategii de „normalizare" aplicate după revolta din 1956.[763][764]

După „numeroase întâlniri şi îndelungi consultări", în cadrul unei serii de acţiuni publice de „consolidare a prestigiului", întreprinse la sfârşitul anului 1966, Brejnev a ţinut să „elogieze calităţile de conducător ale lui Kádár" cu ocazia lansării la Budapesta a Noului mecanism economic (NEM).[765] Susţinerea arătată de acesta pentru „reformele

763 Andrew Felkay, „Hungary and the Soviet Union in the Kádár Era, 1956—1988", în Ignác Romsic, editor, 20th Century Hungary and the Great Powers, Highland Lakes, NJ, Atlantic Research and Publications, 1995, p. 276.

764 John Moody, „Hungary Building Freedoms Out of Defeat: János Kádár has transformed his country", Time. CNN, 11 august 1986.

765 Andrew Felkay, „Hungary and the Soviet Union in the Kádár Era, 1956—1988", în Ignác Romsic, editor, 20th Century Hungary and the

neortodoxe" ale liderului maghiar, precum şi aprobarea şi susţinerea exprimate de şeful Biroului de legătură Iuri Andropov (care avea să devină la scurt timp după aceea director al KGB) şi de adjunctul său, expertul pe probleme maghiare Vladimir Kriucikov (care l-a succedat la KGB), a reprezentat o „recunoaştere a loialităţii nestrămutate a lui Kádár".[766]

Acest sprijin nu a fost o surpriză. Andropov, în calitatea sa de ambasador în Ungaria în 1956, şi Kriucikov, ca secretar al acestuia, au jucat un rol decisiv în înlocuirea lui Imre Nagy cu Kádár, iar Andropov a rămas unul dintre principalii susţinători ai lui Kádár până la moartea sa în 1984.[767] Reformele economice din Ungaria au fost ulterior catalogate de aparatul de dezinformare sovietic drept o iniţiativă „acceptată cu greu", Kádár fiind astfel prezentat drept „disident" şi câştigând credibilitate ca partener de dialog cu Occidentul şi ca sursă independentă de informare cu privire la politica internă din cadrul Tratatului de la Varşovia.1 De fapt, cu sprijinul lui Brejnev şi al lui Andropov, atât în calitate de director KGB, cât şi de lider al partidului după Brejnev, şi ulterior cu sprijinul lui Gorbaciov, NEM a înregistrat progrese „fără amestecul sau

---

Great Powers, Highland Lakes, NJ, Atlantic Research and Publications, 1995, p. 277.

766 Ibidem; CIA Intelligence Report: The KGB's Role in Soviet Politics, 1 aprilie 1972 (declasificat la 19 august 2003), p. 84; Knight (1990), p. 123, CIA. Vezi, de ex., V. Kriucikov, „Piatil- etnii plan razvitiia Vengerskoi Narodnoi Respubliki (1961-1965)", Planovoe khoziastvo, nr. 2 (1962), pp. 83-86, şi K. Ivanov şi Vladimir A. Kriucikov, Vopleschchenie mechti k 20-letiiu osvobozhdeniia vengrii, Moscova, Znanie, 1965.

767 The Impact of Soviet Political Succession on Moscow's Policy Toward Eastern Europe: An Intelligence Assessment (1983), p. 7, CIA.

supravegherea atentă a Kremlinului”.[768][769]

Sprijin pentru unificarea Germaniei

Un alt motiv de dispută în cadrul Blocului Sovietic (care a trezit în special animozitatea Germaniei de Est) a fost sprijinul acordat de România pentru reunificarea Germaniei. După ce şi-a exprimat opoziţia faţă de construirea Zidului Berlinului în 1961, România a refuzat să fie semnatară a unei decizii a Tratatului de la Varşovia care consfinţea separarea inexorabilă a celor două ţări sau care declara că Berlinul de Vest aparţine teritoriului Germaniei de Est. În privinţa acestui subiect, Polonia, Germania de Est şi Cehoslovacia erau aliaţi devotaţi ai Kremlinului împotriva României. Unul dintre participanţii la reuniunea de la Bucureşti a statelor membre ale Tratatului de la Varşovia din 1966 a declarat după eveniment: „Ceea ce nu înţeleg românii este că divizarea Germaniei şi a ameninţării germane reprezintă miezul

---

768 Nu fusese un lucru uşor de înfăptuit. Politica brutală de „normalizare“ desfăşurată de Kádár după 1956, când au existat cazuri de copii ţinuţi în închisoare mai mulţi ani, până la vârsta majoratului, astfel încât să poată fi executaţi, l-au transformat în persona non grata în Occident şi au blocat recunoaşterea Ungariei de către ONU până în 1963. Transformarea sa din dictator înverşunat în 1956 în „disident“ liberal un deceniu mai târziu este încă o dovadă a gradului de sofisticare şi eficienţă al tehnicilor de dezinformare sovietice şi maghiare.

769 Felkay în Romsics (1995), p. 278; Vezi de ex., CIA Intelligence Report: The KGB’s Role in Soviet Politics (1972), pp. 84-88; CIA Special Analysis, USSR - Hungary: Interest in the Hungarian Example, 22 mai 1982 (declasificat la 29 iulie 1999), pp. 10-12; Instability and Change in Soviet-Dominated Eastern Europe: An Intelligence Assessment (EUR 82-10124), 1 decembrie 1982 (declasificat la 29 ianuarie 2001), pp. vii şi 33 şi The Impact of Soviet Political Succession on Moscow’s Policy Toward Eastern Europe: An Intelligence Assessment (Office of Soviet Analysis (SOVA) în colaborare cu National Intelligence Council (NIC)), 1 iunie 1983 (declasificat la 29 ianuarie 2001), pp. 3-5, CIA.

problemei”.[770] De fapt, poziţia României era determinată tocmai de o înţelegere mai profundă a situaţiei.

Importanţa unificării a constat în faptul că, în lipsa unui tratat de pace cu Germania după al Doilea Război Mondial, care ar fi pus capăt acestei divizări, Europa de Est se supunea încă prevederilor armistiţiului de la Potsdam, care stipulau divizarea Germaniei şi acordarea dreptului „ţărilor învingătoare în cel de-al Doilea Război Mondial de a interveni împotriva foştilor inamici”.1 Aşa cum i-a explicat mai târziu Ceauşescu lui Henry Kissinger, prin includerea deciziilor de la Potsdam în articolul 53 al Cartei sale, ONU nu a făcut decât să dea legitimitate amestecului Uniunii Sovietice „în treburile interne ale foştilor inamici”, prevedere căreia i se putea da „orice interpretare”. În schimb, reunificarea Germaniei ar fi pus capăt stării de război conform dreptului internaţional şi „ar fi desfiinţat baza legală care permitea intervenţia Uniunii Sovietice în ţările Europei de Est”.[771] Astfel, autorităţile de la Bucureşti au continuat să blocheze consolidarea şi consacrarea în dreptul internaţional a prerogativelor Uniunii Sovietice de amestec în treburile altor state, susţinând că decizia cu privire la unificare sau la separarea permanentă trebuie să aparţină poporului german, nu unui alt stat sau grup de state.

Această dispută a atins punctul culminant în perioada 1965 – 1967, când a fost asociată într-o manieră mai explicită cu eforturile Uniunii Sovietice de a controla relaţiile tuturor statelor membre ale Tratatului cu Germania de Vest (şi, la nivel simbolic, cu Vestul în

770 The Economist, 8 iulie 1966; Fritz Ermarth, Internationalism, Security and Legitimacy: The Challenge to Soviet Interests in East Europe, 1964-1968, Memorandum RM-5909-PR, Santa Monica, The RAND Corporation, martie 1969, p. 37.

771 Henry Kissinger, Years of Renewal, New York, Touchstone, 2000, p. 661.

general), eforturi care „s-au izbit de opoziţia categorică a României”.[772] Probabil că şi presiunile venite din partea Moscovei pe această temă l-au determinat pe Ceauşescu să condamne, în mai 1966, politica interbelică a PCR şi amestecul Cominternului. La un moment dat, liderul român a lansat un avertisment cu privire la „anumite demersuri realizate de structurile comuniste străine în vederea stabilirii de contacte secrete cu grupuri sau persoane din propriul său partid”, făcând o aluzie fără precedent la implicarea Moscovei în căutarea unor alternative de guvernare.[773] Insistenţa cu care Ceauşescu susţinea că unificarea „nu este

O chestiune pe care să o decidem noi, ci poporul german” şi poziţia oficială a României potrivit căreia era „o greşeală” ca guvernul Germaniei de Vest să fie considerat „fascist”, au atras atacuri dure din partea „coridorului nordic” şi a URSS.[774]

Kremlinul a demonstrat importanţa pe care o acorda acestei chestiuni stabilind ca precondiţie pentru încheierea oricărui pact de neagresiune cu Bonnul recunoaşterea explicită a „legitimităţii regimului est-german” şi a „caracterului irevocabil al graniţelor europene”.1 Pentru a sublinia importanţa acestor condiţii, Moscova a făcut publică o declaraţie în care făcea referire la obligaţiile asumate la Potsdam şi prevăzute în Carta Naţiunilor Unite,

---

772 Ermarth (1969), pp. 37-38, 43. De o importanţă deosebită a fost eşecul Moscovei în „a impune condiţii“ asupra desfăşurării relaţiilor dintre România şi RFG, condiţii pe care autorităţile de la Bucureşti „nu aveau nici cea mai mică intenţie să le accepte“.

773 Scânteia, 7 mai 1966; Ermarth (1969), p. 49; NATO and Allied Consultations on Czechoslovakia Crisis and Possible Soviet Removal of President Ceausescu of Romania, 1968, FCO 28/57 N2/35, ENR 3/329/3, 1 ian. 1970 - 31 dec. 1970, Foreign Office and Foreign and Commonwealth Office, National Archives, UK.

774 Radio Moscova, 2 februarie 1967;Neues Deutschland, 3 februarie 1967; Scânteia, 6 februarie 1967; Ermarth (1969), pp. 43-47, 56-59.

arătând că „URSS va continua să îşi exercite dreptul învingătorilor în cel de-al Doilea Război Mondial de a lua măsuri împotriva forţelor «militarismului şi neonazismului» din Republica Federală”, în timp ce alte documente date publicităţii în acelaşi timp „reluau declaraţiile Uniunii Sovietice potrivit cărora Berlinul de Vest nu face parte din Republica Federală”.[775][776]

Poziţia României a avut la bază atât calcule reci, cât şi o pronunţată componentă sentimentală. Aşa cum i-a explicat ulterior Emil Bodnăraş ambasadorului american Harry Barnes Jr., sursa divergenţelor dintre Uniunea Sovietică şi România o reprezenta lipsa de interes a sovieticilor în ceea ce priveşte încheierea unui tratat de pace cu Germania şi obiceiul acestora de a respinge „fără drept de apel” orice discuţii pe tema „Prusiei de est, a unităţii Germaniei şi a altor probleme spinoase”. În schimb, deviza sovietică era că „«problema Germaniei fusese rezolvată, separarea era permanentă, iar politica lui Brandt [*Ostpolitik*] era garanţia sa», ceea ce l-a determinat pe Bodnăraş să remarce: «Ca şi cum germanii din est şi din vest nu se vor uni în cele din urmă!» „[777]Bodnăraş a subliniat apoi că sprijinul pentru unificarea Germaniei reprezenta una dintre acele rare strategii de politică externă care beneficia de o puternică susţinere populară în ţară, având în vedere că „separarea Germaniei în două «aşa-numite» naţiuni” era „comparabilă cu încercarea de a prezenta Moldova drept o entitate separată de România”.

Medierea procesului de pace din Orientul Mijlociu

775 Ermarth (1969), p. 58.

776 Ibidem. Izvestiia, 13, 14 iulie 1968.

777 Bodnăraş-Barnes Conversation (1974), pp. 2-3, CWIHP România nu considera Germania (sau orice alt stat membru NATO) o ameninţare şi a fost singurul stat din Europa de Est care a protestat împotriva acordului postbelic al Marilor Puteri privind deportarea cetăţenilor de naţionalitate germană în URSS la muncă silnică.

În a doua jumătate a anilor 1960, România s-a implicat în acţiuni de subminare a Planului Strategic al Uniunii Sovietice cu privire la Orientul Mijlociu. Ţara a fost chemată pentru prima dată să medieze criza din regiune la jumătatea lui noiembrie 1956, după ce a pus la dispoziţia ONU forţe de menţinere a păcii pentru soluţionarea crizei Suezului, iar ulterior Israelul i-a solicitat în mod discret să medieze tratativele de pace cu Egiptul.1 Această capacitate aparent surprinzătoare de a juca un rol important în Orientul Mijlociu se datora în mare măsură „prezenţei" sale notabile în regiune, care se făcuse deja simţită înainte de cel de-al Doilea Război Mondial datorită industriei petroliere. La începutul anilor 1960 şi timp de încă două decenii, România a fost pe locul doi în lume la exportul de utilaje pentru foraj şi rafinării şi pe locul trei la producţia de astfel de echipamente, motiv pentru care se bucura de o prezenţă importantă în regiune, pe care nici suprafaţa teritorială, nici interesele sale politice nu i-ar fi putut-o garanta altfel.[778][779]

Industria petrolieră intensivă a României oferea oportunităţi politice surprinzătoare. Spre exemplu, în 1963, Coreea de Nord a renunţat la dependenţa faţă de Moscova pentru expertiza în domeniul prospecţiunilor petroliere, crezând că sovieticii „căutaseră intenţionat petrol acolo unde nu era" şi, în schimb, au cerut asistenţă României.[780] Aceasta i-a oferit posibilitatea de a

778 Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (MAE), fond Telegrame Varşovia, dosar nr. 25/1956, telegrama nr. 29017, 15 noiembrie 1956; Retegan (2000), p. 25.

779 Communist Aid to the Third World Oil Industries (ER RP 73-12), 1 iunie 1973 (declasifi- cat la 18 noiembrie 1999), pp. 2-3, CIA. Exportul de echipamente petroliere explică şi influenţa exercitată de România în America Latină la sfârşitul anilor 1960 şi începutul anilor 1970.

780 Report, Embassy of Hungary in North Korea to the Hungarian Foreign Ministry, 26 august 1963, documentul nr. 32, „New Evidence on North Korea", Bernd Schäfer, „Weathering the Sino-Soviet Conflict:

întreprinde eforturi de mediere pentru SUA (deşi o combinaţie dintre rezistenţa Coreei de Nord şi sabotajul Blocului Sovietic – în special maghiar – a blocat orice progres real). În timpul regimului Ceauşescu, România a beneficiat chiar şi de statutul de observator OPEC.

Faptul că prezenţa sa era independentă de controlul sovietic – ţinând cont şi de interesele comune manifestate de Iugoslavia şi de Uniunea Sovietică în regiune –, a devenit evident în timpul războiului arabo-israelian din 1967, când România a refuzat să rupă relaţiile cu Israelul, aşa cum făcuseră celelalte ţări din Blocul Sovietic.[781] Dialogul purtat în iunie 1967, în cadrul căruia preşedintele Johnson a solicitat în mod deschis asistenţa României pentru medierea unui acord chino-american, a avut ca principală temă politica din regiunea respectivă. După ce a exprimat convingerea ţării sale că Statele Unite manifestau „o atitudine rezonabilă faţă de conflictul din Orientul Apropiat", prim-ministrul Maurer i-a explicat lui Johnson că „răspunderea pentru provocarea conflictului din Orientul Apropiat îi revine în mare măsură Uniunii Sovietice". România, a subliniat Maurer, „nu poate să se ralieze poziţiei Moscovei pe tema Orientului Apropiat deoarece Uniunea Sovietică desfăşoară în acea parte a lumii o politică intervenţionistă periculoasă, amestecându-se fără menajamente în treburile interne ale ţărilor

---

The GDR and North Korea, 1949—1989", CWIHP Bulletin, nr. 14/15 (iarna 2003—primăvara 2004), p. 130; MOL, XIX-J—1-j Korea, 5. doboz, 5/bc, 0034/RT/1963.

781 După boicotarea reuniunii din iunie 1967, când Moscova, ţările partenere „coope- rante" şi Iugoslavia au condamnat Israelul şi au rupt relaţiile diplomatice cu statul evreu, România a participat la reuniunea din decembrie a Tratatului de la Varşovia, unde a refuzat să condamne Israelul ca fiind „un instrument al promovării intereselor SUA". Vezi, de ex., Report by the Bulgarian Foreign Minister on the Ministerial Meeting in Warsaw Regarding the Situation in the Middle East, 19-21 December 1967, 01/04/1968, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al Bulgariei, raportul 23, dosarul 3722a, pp. 69-79, CWIHP

arabe”.1

Cu ocazia unei întâlniri convocate în iulie 1967 la Budapesta pentru a condamna Israelul şi Statele Unite, la care a participat Iugoslavia, dar nu şi România, Brejnev a subliniat acest dezacord făţiş. România nu numai că refuza să rupă relaţiile cu Israelul sau să condamne Statele Unite, dar îşi „folosea dreptul de veto” în CAER pentru a bloca acordarea de asistenţă economică ţărilor arabe aliate Moscovei.[782] Poziţia României a fost cu atât mai surprinzătoare şi ofensatoare – în ochii sovieticilor – pentru că Moscova primea un mai mare sprijin politic de la Paris decât de la Bucureşti. După cum sublinia o delegaţie est-germană de nivel înalt în faţa conducătorilor nord-coreeni, cu de Gaulle aliniat la poziţia sovietică, „România se afla practic la dreapta Franţei”, solicitând ca „Israelul şi naţiunile arabe să negocieze direct între ele, manieră în care ONU [a se citi: URSS] ar fi exclusă din proces”.[783] Brejnev a relatat, aprobând evident, că Irakul „face apel la lumea arabă să rupă relaţiile diplomatice cu România şi să includă România pe «lista neagră»”, alături de „Statele Unite, Anglia şi RFG, pentru sprijinul acordat Israelului”.[784]

România îndrăznise chiar să obstrucţioneze

782 Rumanian Reaction to the Johnson-Maurer Meeting of 26 June 1967, raportul CIA, 26 iunie 1967 (17 decembrie 2001), p. 1. Vezi şi Romanian Diplomats’ Comments on Relations with the United States and the Communist World: CIA Intelligence Information Cable, 19 iulie 1967 (declasi- ficat la 17 decembrie 2001), CIA.

783 Memorandum on a meeting with a delegation from the Supreme People’s Assembly of the DPRK on 3 July 1967, documentul nr. 4, Schäfer (2003-2004) p. 45, CWIHP Membrul Biroului Politic al RDG, Hermann Matern, şi secretarul Departamentului Internaţional, Hermann Axen, au subliniat ironia sprijinului acordat pentru poziţia Moscovei de ministrul de externe francez, Couve de Murville — „un nobil francez“ —, în contrast cu opoziţia ministrului român de externe — „membru al Partidului Comunist“.

784 Ibidem. TASS, 12 iulie 1967.

operaţiunile Uniunii Sovietice şi ale Tratatului de la Varşovia, interzicându-le aliaţilor să îi survoleze teritoriul. Rezumând deciziile adoptate în cadrul conferinţei, Brejnev a abordat o problemă mai confidenţială vizând România, rugându-i pe ceilalţi lideri socialişti „să nu ia notiţe”. După o scurtă trecere în revistă a celor mai recente acte de nesupunere, Brejnev a afirmat că România „s-a distanţat de alte ţări socialiste”; „a adoptat o poziţie diferită cu ocazia sesiunii speciale a Adunării Generale a ONU”; „a întreprins acţiuni extinse” la New York „fără să contacteze alte ţări socialiste sau să le informeze despre activităţile sale”; „a vizitat China ignorând cu desăvârşire Moscova” şi „nu şi-a informat camarazii din alte ţări socialiste cu privire la rezultatele respectivei vizite”. Mai mult, Brejnev a continuat:

Marea Adunare Naţională se va întruni la data de 24 iulie şi va adopta, se pare, o serie de decizii de o deosebită importanţă. În ultima perioadă Ceauşescu s-a dovedit a fi foarte activ, a rostit numeroase discursuri (peste 70, 14 într-o singură săptămână!), afirmând că România, alături de toate ţările Blocului Socialist, va lupta împotriva agresiunii imperialiste. Aceasta este, cu siguranţă, o faţadă. Totul pare să indice că românii intenţionează să rupă relaţiile cu ţările din cadrul Blocului. Nu putem exclude posibilitatea ca această declaraţie senzaţională să însemne ieşirea din Tratatul de la Varşovia.1

Brejnev a subliniat încă o dată caracterul confidenţial al subiectului respectiv, amintind tuturor celor prezenţi că „era necesară păstrarea celui mai strict secret” şi „evitarea oricăror scurgeri de informaţii”, arătând că se preconiza o abordare mai serioasă decât o simplă scrisoare

comună de protest.[785][786]

Capitolul 12

Originea „măsurilor active”.

ANTIROMÂNEŞTI COORDONATE

Excluderea României din aparatul de „măsuri active”.

Pe măsură ce legăturile României cu celelalte ţări membre ale Tratatului se dizolvau, KGB-ul a pus în mişcare un aparat multinaţional de „măsuri active” capabil să prejudicieze relaţiile externe şi stabilitatea internă a adversarilor săi prin generarea şi diseminarea de informaţii false şi provocări deliberate. Astfel de metode provocatoare de „manipulare” făcuseră parte integrantă din repertoriul comunist chiar şi înainte de victoria bolşevică din Rusia şi de crearea Cominternului.1 Dar în 1959 s-a înfiinţat o nouă structură în cadrul KGB, Departamentul A (*Dezinformatsia*), menit să asigure „continuitatea dintre măsurile active şi politica şi strategia partidului, precum şi o viziune pe termen lung care să permită aparatului securităţii de Stat să îşi atace inamicii”.[787] Până în 1962, Departamentul A fusese

---

785 James G. Hershberg, The Soviet Bloc and the Aftermath of the June 1967 War: Selected Documents from Polish and Romanian Archives, CWIHP e-Dossier No. 13. Sugestia lui Hershberg cum că preocuparea lui Brejnev faţă de o posibilă ieşire a României din Tratatul de la Varşovia era doar o „bârfă diplomatică“ pare să fie contrazisă de documentele pe care le prezintă.

786 Ultimele remarci ale lui Brejnev referitoare la caracterul confidenţial au fost formulate astfel încât să facă referire la întreaga reuniune. Dar, întrucât au urmat imediat după comentariile referitoare la România, în privinţa cărora a cerut în mod special să nu se consemneze nimic — chiar făcând abstracţie de neobişnuita insistenţă asupra păstrării secretului —, preocuparea sa era destul de clară. Raportul polonez, care se pare că a fost conform cu dorinţele lui Brejnev, a menţionat printre măsurile care trebuiau luate că se va face doar „o plângere“ la adresa României, ceea ce nu merita deloc restricţiile de secretizare impuse de Brejnev.

787 McKnight (2002), p. 37.

transformat în Serviciul A (*Slujba Aktivnik Meropriatil* sau Serviciul de Măsuri Active), ca o unitate de supraveghere, evaluare şi planificare.

Serviciul A a lucrat în strânsă legătură cu Departamentul internaţional al CC (ID) – cunoscut şi ca Departamentul de Relaţii Externe sau Secţia externă –, unitate creată în 1943 pentru a prelua funcţiile Comintern de propagandă externă, dezinformare şi finanţări secrete.[788] ID a acţionat ca „un stat-major" pentru operaţiunile sovietice de „măsuri active", asigurând

„Coordonarea strategiilor şi iniţiativelor la nivel general", precum şi „coordonarea şi direcţionarea" operaţiunilor de dezinformare.1 Departamentul de Propagandă al CC, presa scrisă şi audiovizuală şi Academia Sovietică de Ştiinţe au completat acest „aparat" de dezinformare.

Personalul Serviciului A a fost plasat în secţiile de ştiinţe sociale şi umane din cadrul Academiei, pentru a asigura interpretarea „corectă" atât a evenimentelor istorice, cât şi a celor contemporane, şi a format „o secţie întreagă" la APN (Agenţia de Presă Novosti) pentru a asigura diseminarea eficientă a interpretărilor respective, aşa cum proceda şi reţeaua extinsă de ofiţeri, agenţi şi informatori ai KGB.[789] ID, în colaborare cu KGB, a coordonat organizaţii paravan de menţinere a păcii, organizaţii religioase şi de protecţie a drepturilor omului, ca parte a reţelei de dezinformare.

---

788 Ivo Banac, The Diary Of Georgi Dimitrov 1933-1949, New Haven, Yale University Press, 2003, p. xxxvi; Jeffrey Richelson, Sword and Shield: Soviet Intelligence and Security Apparatus, Cambridge, Ballinger, 1986, p. 24; Niels Erik Rosenfeldt, Stalin's Secret Chancellery and the Comintern, Copenhaga, 1991, p. 52; Dallin (1955), pp. 50-57 şi 316. ID este cunoscut şi ca Departamentul, Comitetul sau Secţia de Afaceri sau Relaţii Externe.

789 Knight (1990), p. 286; Dziak (1988), pp. 150-151, 162.

Acest aparat de „măsuri active”, care era compus din Serviciul de dezinformare (cu întregul personal de informaţii), Departamentul Internaţional şi de Propagandă al Comitetului Central, instituţiile de presă şi secţiile Academiei de Ştiinţe, a fost exportat mai întâi în Ungaria, Germania de Est şi Cehoslovacia în perioada 1963 – 1964, iar apoi în Bulgaria şi Polonia până în 1965.[790] Deşi fiecare dintre serviciile aflate în „strânsă cooperare” şi-a creat planuri proprii pentru operaţiunile de dezinformare, acestea au fost formulate în conformitate cu cele realizate de Serviciul A al KGB şi perfectate cu ajutorul consilierilor sovietici, care au rămas în serviciile de informaţii respective de-a lungul Războiului Rece.[791] Au fost stabilite legături strânse între instituţiile fiecărui serviciu şi Departamentul Internaţional din subordinea acestuia, după modelul celor dintre KGB şi Departamentul Internaţional al Comitetului Central Sovietic.[792]

România a fost exclusă din această inovaţie

790 Prioritatea acordată Ungariei, determinată cel puţin parţial de abilităţile dovedite în domeniu, s-ar putea datora şi faptului că adjunctul şefului Departamentului de dezinformare din cadrul serviciului KGB, Agayants, colonelul Grigorenko, fusese consilier de securitate al Ungariei în perioada 1954—1955 şi era specialist în operaţiuni de migrare. In 1965, cu ocazia primei sale vizite la departamentele de dezinformare ale ţărilor partenere cu care avea „o strânsă colaborare“, Agayants a decis să se deplaseze la Budapesta şi la Pankow înainte de a vizita Praga, în ciuda convingerii fundamentate potrivit căreia acţiunile de dezinformare ale Cehoslovaciei erau la momentul respectiv depăşite numai de cele ale Uniunii Soviete. Bittman (1972), pp. 144, 156-157.

791 Bittman (1972), p. 45.

792 Knight (1990), p. 286. După ce petrecuse câteva decenii la Washington, unde problemele est-europene erau abordate prin prisma relaţiilor dintre SUA şi Uniunea Sovietică, ambasadorul sovietic Anatoli Dobrînin ştia care sunt aşteptările, opiniile şi îndoielile SUA în ceea ce priveşte România şi era în măsură să le exploateze în momentul numirii în funcţia de şef al Departamentului Internaţional în 1986.

structurală din cauza politicii sale independente şi a „răcirii relaţiilor dintre serviciile române şi cele ale statelor membre ale Blocului Sovietic de după 1962”.1 Importanţa acestei excluderi era descurajatoare, având în vedere că misiunea de dezinformare, după cum o descriau chiar cei care o practicau, consta în „otrăvirea opiniei publice”, înscenarea de „jocuri murdare” şi în general manipularea percepţiei publice asupra realităţii, în detrimentul adversarilor desemnaţi, categorie în care se încadra şi România.[793] La nivel internaţional, misiunea era aceea de a „distruge credibilitatea unui lider sau a unei naţiuni” şi de a submina relaţiile acesteia cu partenerii externi, pentru a o izola şi pentru a o face mai vulnerabilă. Pe plan intern, scopul urmărit era de a „distruge relaţiile dintre guvernele inamice şi populaţie, intensificând disputele existente şi instigând la altele noi”. Scopul acestei acţiuni era acela de a compromite „oficialităţile antisovietice din guvernele străine” şi de a le înlocui cu persoane loiale sovieticilor.[794] Nefiind supuse nici unor constrângeri de natură etică sau legală, „măsurile active” au exploatat toate vulnerabilităţile, punctele slabe, erorile, „disputele şi divergenţele”.[795]

---

793 Bittman (1972), p. 147.

794 Ladislav Bittman, The Deception Game: Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare, Siracusa, Syracuse University, 1972, pp. 90, 130; Ladislav Bittman, The KGB and Soviet Disinformation: An Insider’s View, Washington, Pergamon-Brassey’s, 1985, pp. 44-47; Frolik (1975), pp. 78-79; David E. Murphy, Sergei A. Kondraşev şi George Bailey, Battleground Berlin: CIA vs. KGB in the Cold War, New Haven, Yale University Press, 1997, p. 315. Vezi şi Congresul SUA, House Permanent Select Committee on Intelligence, Soviet Covert Action: The Forgery Offensive (1980) şi Soviet Active Measures (1982), publicate de U.S. Government Printing Office în Washington.

795 Bittman (1972), p. 130; Bittman (1985), pp. 78-79. Pentru o descriere completă a operaţiunilor sovietice de dezinformare vezi Congresul SUA, House Permanent Select Committee on Intelligence,

Încă de la început, s-a produs o diviziune a muncii în rândul ţărilor partenere aflate în „strânsă cooperare”. De exemplu, serviciul bulgar KDS, Stb-ul din Cehoslovacia şi Stasi din Germania de Est s-au implicat mai mult în operaţiunile sovietice desfăşurate în mod făţiş în ţările în curs de dezvoltare din Asia, Orientul Mijlociu şi Africa, asigurându-le sute şi mii de „experţi”. Stasi era influent în special în Orientul Mijlociu, unde nemţii se bucurau de consideraţie de pe vremea când kaizerul Wilhelm al II-lea pretinsese că s-ar fi convertit la islam şi a încercat să inspire un jihad împotriva imperiului britanic, înainte de Primul Război Mondial.1 Între timp, serviciul ungar AVH a dezvoltat anumite structuri (create iniţial ca parte a eforturilor sale revizioniste clandestine în perioada interbelică), care aveau rolul de a dezinforma opinia publică occidentală. Pentru aceasta, era necesară păstrarea unui profil mult mai discret, care să garanteze credibilitatea operaţiunilor.[796][797]

Avantajele comparative au fost întotdeauna exploatate. Astfel, activitatea Stasi a fost mai eficientă în Germania de Vest şi, sub „steagul fals” al Germaniei de Vest, în SUA şi în Europa. De asemenea, Stasi a colaborat

---

Soviet Covert Action: The Forgery Offensive (1980) şi Soviet Active Measures (1982), publicate de către U.S. Government Printing Office în Washington.

796 Vezi Peter Hopkirk, Like Hidden Fire: The Plot to Bring Down the British Empire, New York, Kondansha International, 1994.

797 John Barron, The KGB, New York, Bantam, 1974, pp. 223-224; Bittman (1972), pp. 106-122, 130; Bittman (1985), pp. 193-197; Frolik (1975), p. 79. Racolarea magnatului de presă Lord Rothermere ca agent de influenţă în anii 1920 şi, implicit, utilizarea influenţei celor 71 de ziare deţinute de acesta în Marea Britanie, SUA şi Canada, în schimbul promisiunii ca fiul acestuia să dobândească tronul, reprezintă unul dintre cele mai convingătoare exemple ale acestei activităţi. Vezi, de exemplu, Neil Tweedie şi Peter Day, „When Rothermere urged Hitler to invade Romania“, Telegraph, 1 martie 2005.

îndeaproape cu AVH în Austria, unde ungurii ajunseseră în cercurile politice şi sociale aflate la conducere încă din perioada imperiului, şi s-a alăturat serviciilor AVH şi ZB, orientarea lor religioasă nonortodoxă înlesnindu-le accesul în organizaţii religioase din Occident.[798] AVH-ul îşi dezvoltase reţele în Scandinavia, unde erau exploatate legăturile lingvistice fino-ugrice, şi în Asia, unde exista o înrudire lingvistică îndepărtată cu Coreea de Nord şi Japonia. Totodată, experienţa Ungariei cu organizaţiile separatiste şi campaniile din perioada interbelică a oferit AVH-ului autoritate în conexiunile pe care le avea cu grupurile radicale separatiste, de exemplu, cu separatiştii uiguri (consideraţi de unii ca fiind înrudiţi cu hunii) din China, cu bascii şi irlandezii, precum şi cu italienii din Tirolul de Sud.

Retragerea din operaţiunile împotriva Vaticanului şi emigraţiei

Stasi s-a alăturat AVH-ului, ZB-ului şi Stb-ului în activităţile din organizaţiile religioase din Occident, fiind favorizat de rădăcinile catolice şi protestante.1 Un asemenea caz a fost episcopul maghiar Zoltán Káldy, agent AVO/AVH, care a devenit preşedinte al Federaţiei Mondiale Luterane.[799] Succesul său a fost însă mult depăşit de cel al

---

798 Sediul central al Comintern pentru operaţiunile desfăşurate împotriva României s-a aflat la Viena în anii 1920 şi până la venirea la putere a lui Hitler, când şi-a mutat sediul la Paris. Soviet Religious Propaganda: Apparatus and Operations, Office of Soviet Analysis, coordinated with the Directorate of Operations and FBI, 1 februarie (declasificat la 17 aprilie 2002), pp. 38-40, 60-62, CIA.

799 Vezi Soviet Religious Propaganda: Apparatus and Operations, Biroul pentru analize sovietice coordonat cu Direcţia de Operaţiuni şi cu Biroul Federal de Investigaţii, 1 februarie 1990 (declasificat la 17 aprilie 2002), pp. 38-40, 60-62, CIA; Changes in Eastern Europe Create Upheaval in Soviet Front Groups, Office of Global Affairs, 7 martie 1990 (declasificat la 17 aprilie 2002), p. 2, CIA; Joseph Pungar, „Protestantism in Hungary: The Communist Era“, în Sabrina P. Ramet, editor, Protestantism and Politics in Eastern Europe and Russia, Duke

episcopului maghiar Károly Tóth, agent KGB/AVH, care a deţinut mult timp şefia Conferinţei Creştine pentru Pace.[800] Tóth a devenit un membru marcant al Consiliului Mondial al Bisericilor, al Alianţei Mondiale a Bisericilor Reformate şi al altor organizaţii creştine, poziţii care i-au oferit posibilitatea (cu sprijinul agenţilor sovietici) să influenţeze politicile şi poziţiile acestora, astfel încât să fie conforme cu dorinţele sovieticilor.

ZB şi AVH erau cea mai potrivită alegere pentru desfăşurarea de operaţiuni împotriva Vaticanului, (unde Sth şi Stasi aveau, de asemenea, performanţe „admirabile" din perspectiva KGB-ului). Ungurii chiar îşi câştigaseră o reputaţie pentru „infiltrarea în ierarhia de la Vatican" şi erau consideraţi „cei mai activi şi probabil cei mai eficienţi în ceea ce priveşte infiltrarea în rândul clericilor catolici atât din Ungaria, cât şi din străinătate", înainte de alegerea papei Ioan Paul al II-lea.[801] Pentru că proveneau dintr-o ţară predominant ortodoxă, sovieticii erau dezavantajaţi la Roma şi i-au desemnat pe maghiari ca „responsabili pentru toate operaţiunile serviciilor secrete" ale Tratatului de la Varşovia împotriva Vaticanului. 1

Aceasta a reprezentat încă o zonă în care Bucureştiul

University Press, 1992, pp. 140-143, 145; Juliana Geran Pilon, „At the U.N., Soviet Fronts Pose As Non-Governmental Organizations", Backgrounder #549, Heritage Foundation, 1 decembrie 1986, pp. 1-3, 8-11. Ungurii conduceau şi frontul sovietic reprezentat de Federaţia Mondială a Sindicatelor (prin Sándor Gáspar), pe care o foloseau pentru a finanţa partidele comuniste neguvernamentale, şi Federaţia Mondială a Tineretului Democratic (György Szábo).

800 Soviet Religious Propaganda: Apparatus and Operations (1990), pp. 38-40, 60-62, CIA; Changes in Eastern Europe Create Upheaval in Soviet Front Groups (1990), p. 2, CIA; Edmund W Robb şi Julia Robb, The Betrayal of the Church: Apostasy and Renewal in the Mainline Denominations, Westchester, IL, Crossway Books, 1986, Appendix I, http://cmpage.org/betrayal/ap- pendix.html.

801 Bittman (1985), p. 32; Bittman (1972), p. 146.

a intrat în conflict cu ceilalţi parteneri, în special cu Moscova şi Budapesta. La conferinţa de la Budapesta, din iulie 1967, a serviciilor de informaţii ale Pactului referitoare la operaţiunile împotriva Vaticanului, România a fost singura care s-a opus „să acţioneze împotriva Vaticanului, în strânsă legătură cu activitatea împotriva adversarului principal”. [802]Ceilalţi parteneri au sprijinit cu entuziasm Ungaria, care conducea operaţiunea şi era mai entuziastă decât toţi ceilalţi.

Paradoxal, poziţia contrară a României nu avea nimic de-a face cu vreun ipotetic sentiment pro Vatican. Din contră, Emil Bodnăraş era atât de orbit de ura împotriva Bisericilor romano-catolică, greco-catolică şi ortodoxă, încât nu mai vedea dezavantajele pe care o asemenea ostilitate le aducea liniei naţionale independente pe care o susţinea cu atâta insistenţă.[803] Punctele majore de divergenţă erau în legătură cu faptul că această campanie anti-Vatican servea întăririi influenţei sovietice (în timp ce ostilitatea lui Bodnăraş şi a „internaţionaliştilor” din PCR era direcţionată împotriva catolicismului din România şi nu împotriva a ceea ce făcea Vaticanul în alte zone) şi ajuta autorităţile maghiare să-şi sporească influenţa asupra

802 Întâietatea Ungariei în operaţiunile împotriva Vaticanului a fost recunoscută de KGB, la Budapesta, în 1970. The KGB vs. Vatican City. Folder 29. The Chekist Anthology, Arhiva Mitrokhin CWIHP Stefano Bottoni, „A Special Relationship: Hungarian Intelligence and the Vatican (1961-1978)“ în NKVD/KGB Activities and its Cooperation with Other Secret Services in Central and Eastern Europe 1945-1989, Bratislava, Nation’s Memory Institute, 2008, p. 155.

803 Vezi Cristian Vasile, „The Suppression of the Romanian Greek Catholic (Uniate) Church“, East European Quarterly, vol. 36 (2002); Cristian Vasile, Intre Vatican şi Kremlin: Biserica Greco-Catolicăîn timpul regimului communist, Bucureşti, Curtea Veche, 2003. Atitudinea ostilă a lui Bodnăraş împotriva greco-catolicilor şi a romano-catolicilor a fost una dintre politicile comune cu Kremlinul, care a blocat orice fel de legături funcţionale cu o religie pe care o considera un pericol principal.

Bisericii Uniate – denumită de Vatican „Biserica estică”.

Biserica Uniată avea o ramură extinsă în Ucraina, România şi Cehoslovacia, dar fusese scoasă în afara legii de autorităţile instaurate de sovietici, imediat după război, şi obligată să activeze într-o manieră subterană. Stalin a preferat însă să nu scoată în ilegalitate minuscula

Biserică Uniată din Ungaria, care a devenit astfel principala cale de contact a Vaticanului cu bisericile ilegale şi a fost adusă curând sub controlul organelor de securitate maghiare. Printr-o operaţiune comună AVH-KGB, ultimul conducător independent al Bisericii Uniate maghiare, episcopul Miklós Dudás, care avea reşedinţa în Ungaria şi reprezenta congregaţia Vaticanului pentru Biserica estică, a fost cultivat cu succes de agenta POTOCHINA.1 Succesorul lui Dudás, episcopul Imre Timko, a fost el însuşi agent maghiar, la fel ca şi, practic, orice cleric ungur care avea contact cu Vaticanul (inclusiv cardinalul primat catolic László Lékai şi viitorul cardinal László Paskai, precum şi 10 dintre cei 13 membri ai Conferinţei Episcopilor Maghiari).[804] În cele din urmă, organele de securitate sovietice şi maghiare au reuşit să-şi plaseze agenţii în orice punct de contact dintre Vatican şi România.

Românii au refuzat chiar şi să participe la conferinţa de urmare a Pactului de la Varşovia privind operaţiunile împotriva Bisericii, care a avut loc în februarie 1975, referitoare la operaţiunile contra Bisericii. Scopul acelei conferinţe era creşterea gradului de penetrare a agenţilor la Vatican (unde polonezii, cehoslovacii şi maghiarii raportau succese semnificative) şi împotriva Consiliului Mondial al Bisericilor (unde sovieticii şi ungurii erau cei

804 Op. cit., p. 501. În aprilie 1969, KGB-ul a ordonat agenţilor săi din Biserica Ortodoxă rusă, inclusiv mitropoliţii Aleksei şi Nikodim (nume de agent ADAMANT), „să provoace disensiuni între organizaţiile Vaticanului, precum Congregaţia pentru Biserica Estică, Secretariatul pentru Unitatea Creştină şi Comisia pentru Pace şi Dreptate“.

mai avansaţi).[805] La începutul anilor 1980, succesul penetrărilor Consiliului Mondial al Bisericilor şi al altor organizaţii internaţionale va permite partenerilor din „cooperarea strânsă" să le manipuleze în serviciul campaniilor de măsuri active împotriva României. Paradoxal, ostilitatea evidentă afişată de Bodnăraş faţă de romano-catolicii şi greco-catolicii din propria ţară a obscurizat faptul că România a fost singura membră a Tratatului de Varşovia care nu s-a angajat în atacul clandestin contra Vaticanului şi a Bisericii Romano-C atoli ce internaţionale. Aceeaşi ostilitate a conferit plauzibilitate măsurilor active întreprinse de Ungaria contra României, pe tema represiunii religioase, chiar în perioada în care Budapesta conducea „partenerii apropiaţi" în campania secretă împotriva Vaticanului.1

În SUA, Canada şi Marea Britanie, ZB, AVH şi Sth au beneficiat de prezenţa unor comunităţi mult mai mari de emigranţi în cadrul şi prin intermediul cărora puteau să acţioneze.[806] Serviciile poloneze, de exemplu, câştigaseră respectul KGB-ului prin penetrarea agresivă „a cercurilor largi de emigranţi polonezi, pe care îi foloseau pentru a fura secrete militare, tehnice şi comerciale din Occident".[807] Una dintre deosebirile definitorii dintre serviciile de informaţii poloneze şi ungare şi celelalte servicii ale ţărilor din Pact a constituit-o preocuparea lor

---

805 Andrew şi Mitrokhin (2001), p. 503; By the Church Gates. Folder 1. The Chekist Anthology, Arhiva Mitrokhin, CWIHP. Cubanezii au participat şi ei.

806 Importanţa ţintei Vatican pentru spionajul sovietic este sugerată de faptul că János Bogye, rezident AVH la Roma între 1960—1965, a devenit în 1976 şef al AVH-ului. Bogye i-a succedat lui Sandor Rajnai la şefia serviciului de spionaj maghiar, Rajnai primind sarcina să conducă operaţiunile din România, în calitate de ambasador la Bucureşti, în perioada 1978—1982.

807 Kalugin şi Montaigne (1994), p. 189.

extensivă pentru operaţiunile privitoare la emigraţie.[808]

De exemplu, în anul 1980, deşi mult mai mică decât cea de 9 milioane de americano-polonezi, comunitatea maghiară număra 1, 8 milioane persoane, fiind de cinci ori mai numeroasă decât comunitatea română de emigranţi. Agenţilor le-a fost mult mai uşor să se infiltreze în comunităţile mai mari de emigranţi.[809] Fie din mândrie naţională, fie din teama pentru situaţia membrilor de familie rămaşi în ţara de origine, unii emigranţi puteau fi determinaţi să spioneze pentru serviciile respective şi erau consideraţi „instrumente de bază în măsură să se infiltreze în cadrul Congresului şi al unor agenţii federale importante, cum ar fi Departamentul de Stat, Departamentul Apărării, Biroul Federal de Investigaţii şi Agenţia Centrală de Informaţii".[810] Odată infiltraţi, agenţii puteau atât să culeagă informaţii, cât şi să denatureze analizele şi interpretările în scopurile dorite.

Excluderea din reţeaua de terorism şi de trafic de droguri

Un alt domeniu în care partenerii apropiaţi au fost extrem de activi începând cu anii 1960, şi din care România a fost exclusă, a fost traficul de droguri împotriva

---

808 Andrzej Paczkowski, „Civilian Intelligence in Communist Poland, 1945—1989: An Attempt At a General Outline", InterMarium (Columbia University East Central European Center), vol. 10, nr. 1 (2007), p. 2, 5-6, accesibil pe: www.sipa.columbia.edu. Paczkowski notează că focusarea pe operaţiunile asupra Vaticanului şi emigraţiei a constituit „differentia specificae a serviciilor poloneze".

809 Edward Gazur, Alexander Orlov: The FBI's KGB General, New York, Carroll & Graf, 2002, p. 225.

810 Bittman (1985), p. 28. „Penetrarea instituţiilor economice, politice şi militare ale SUA, Anglia, RFG, Franţa şi NATO [şi] crearea unor poziţii puternice pentru reţelele de agenţi", constituiau un element principal al înţelegerilor bilaterale dintre StB, Stasi, şi AVH cu KGB-ul. Vezi: Coordination of Soviet and Czechoslovak Intelligence Operations. Folder 80. The Chekist Anthology, Arhiva Mitrokhin, CWIHP

Occidentului. Implicarea departamentelor internaţionale şi a serviciilor de spionaj în comerţul de droguri sovietic a avut două scopuri: subminarea societăţii occidentale şi finanţarea operaţiunilor de aprovizionare cu armament a teroriştilor. Departamentul Internaţional al PCUS, sub conducerea lui Boris Ponomarev, a fost „principala agenţie de sprijinire a terorismului”, asistată de KGB şi GRU, acesta din urmă deţinând responsabilitatea principală pentru traficul de narcotice.1 Această implicare a contribuit la coruperea regimurilor comuniste şi le-a transformat în complici la uciderea miilor de victime ale traficului de droguri. Se estimează că Erich Honecker, conducătorul RDG, a realizat un profit personal situat între 75 – 93 milioane de dolari, în timp ce Bulgaria, „un actor principal în traficul de arme în schimbul drogurilor”, a câştigat „miliarde de dolari” pentru vârfurile ierarhiei regimului Jivkov.[811][812]

---

811 Richard Pipes, „International Terrorism: The Soviet Connection“, în Proceedings of The Jerusalem Conference on International Terrorism, Ierusalim, The Jonathan Institute, 1979, p. 14 şi remarcile lui Ray Cline, pp. 20-21. Vezi şi Benjamin Netanyahu, International Terrorism: Challenge and Response - Proceedings of the Jerusalem Conference on International Terrorism Held Under the Auspices of the Jonathan Institute, Ierusalim, The Jonathan Institute, 2-5 iulie, 1979, şi International Terrorism: The Darkening Horizon, Ierusalim, The Jonathan Institute, 1979.

812 John M. Kramer, „Drug Abuse in Central and Eastern Europe“, în James R. Millar, Sharon L. Wolchik, The Social Legacy of Communism, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, p. 173. Nu există „nici o îndoială“ că Moscova era deplin informată de implicarea lui Honecker. The Washington Post, 8 martie 1990, A27. Pentru implicarea Ungariei, vezi: US Congress, House, Select Committee on Narcotics Abuse and Control, International Study Missions Summary Report 1984, Washington D.C., US GPO, 1984. Pentru Bulgaria vezi Bulgarsko Telegrafna Agentsiia (BTA), Sofia, 7 martie 1990, în FBIS- EEU, 21 martie 1990, 9; BTA, 6 august 1991, FBIS-EEU, 7 august 1991, 5; US Drug Enforcement Agency, „The Involvement of the People’s Republic of Bulgaria in International Narcotics Trafficking“, US Congress,

Terorismul dirijat de la Moscova a fost încă un domeniu al cooperării intrapact la care România nu a participat.[813] Ponomarev a utilizat Institutul de Studii Sociale, care aparţinea de Departamentul Internaţional şi Şcoala Internaţională de Marxism-Leninism (Institutul Lenin), precum şi Universitatea de Prietenie Patrice Lumumba din Moscova drept baze de îndoctrinare şi instruire „în războiul psihologic şi de propagandă, precum şi în tehnicile militare şi în războiul de gherilă" cu antrenament special pentru terorişti furnizat în centrele din Odessa, Simferopol, Baku şi Taşkent.1 Spionajul occidental a identificat URSS-ul, Cehoslovacia, Germania de Est, Ungaria şi Bulgaria ca fiind puternic implicate în înarmarea şi antrenarea teroriştilor pe propriul teritoriu, Praga, Berlinul şi Sofia fiind implicate semiacoperit şi în Orientul Mijlociu.[814][815]

Prin măsurile active sovietice din acea vreme şi prin afirmaţiile din perioada postcomunistă făcute de foşti ofiţeri KGB s-a susţinut la unison că URSS-ul a evitat cu

Senate, Drugs and Terrorism 1984, audiere în faţa Subcomitetului pentru alcoolism şi abuz de droguri a Comitetului pentru muncă şi resurse umane, 2 august, 1984, Washington D.C., US GPO, 1984. Vezi şi Joseph D. Douglass, Jr. şi Jan Sejna, „International Narcotics Trafficking: The Soviet Connection", Journal of Defense and Diplomacy, decembrie 1986.

813 Vezi Joseph Douglass, Jr., Red Cocaine: The Drugging of America, Dunwoody, Ga.: Clarion House, 1990 şi ediţia revăzută Red Cocaine: The Drugging of America and the West, Londra şi New York, Edward Harle, 1999. Moscova a desemnat acţiunile de trafic de droguri, crimă organizată şi terorism ca operaţiuni strategice în 1954-1956, implicându-şi „partenerii apropiaţi" la sfârşitul anilor 1960.

814 Pipes în Jerusalem Conference on International Terrorism (1979), p. 14; Cline în Ibidem,
pp. 20-21.

815 Claire Sterling, The Terror Network: The Secret War of International Terrorism, Holt, Rinehart şi Winston, 1981, p. 14; Ray Cline, care îl citează pe dezertorul KGB, VN. Saharov, în Jerusalem Conference on International Terrorism (1979), pp. 21-22.

scrupulozitate implicarea în acţiunile teroriste şi era extrem de nemulţumită de „sprijinul est-european care fusese acordat teroriştilor internaţionali, de genul lui Carlos”.[816] Ei au fost însă contrazişi explicit de observările occidentale ale eforturilor sovietice „de a penetra şi de a controla mişcarea palestiniană, încă din anii 1960”, de mărturia unui ofiţer Stasi care a afirmat că KGB-ul ordonase să le fie furnizate adăpost şi resurse teroriştilor, precum şi de materialele din arhivele sovietice care arătau că şeful KGB-ului, Iuri Andropov, se lăuda lui Brejnev cu abilitatea organizaţiei sale de a influenţa şi de a controla operaţiunile teroriste prin agenţii pe care KGB-ul îi avea în conducerea acestora încă din 1970.[817]

Pe parcursul a peste un deceniu Ungaria a fost sediul unuia dintre cei mai activi lideri terorişti împotriva ţintelor occidentale, Carlos „Şacalul”.[818] Polonia, aparent neimplicată în activităţile teroriste, a servit încă de la început şi până la sfârşitul anilor 1980, drept sediu pentru şi mai sângerosul

Abu Nidal şi reţeaua sa de finanţare a terorismului.1 Dacă Abu Nidal a vizitat România, el a făcut-o pentru a-şi exercita activităţile teroriste – iar oamenii lui au făcut aşa ceva de câteva ori – şi nu pentru a primi sprijin.[819]

---

816 Vezi, de exemplu, Kalugin şi Montaigne (1994), pp. 174—176.

817 Cline în Jerusalem Conference on International Terrorism (1979), pp. 21-22; Sterling (1981), p. 14; Andrew şi Mitrokhin (2005), pp. 207, 249-250. Dosarele KGB menţionează că teroriştii Haddad erau antrenaţi la Institutul KGB Red Banner — redenumit anterior Institutul Andropov - între 1976-1978. Op. cit., p. 255. Vezi şi: Patrick Seale, Asad of Syria, p. 305. KGB-ul a sprijinit toate grupările palestiniene de orientare marxistă care au apărut după Războiul de şase zile din 1967.

818 Rene Backmann şi Serge Raffy, „The End of the Road for Carlos“, Le Nouvel Observateur, 18 august 1994; László Bencsics, „The Lost Flight - MALEV 240“, Airliners, 23 mai 2003, www.airliners.net.

819 Elaine Sciolino, „U.S. Says Poland Aided Terrorists“, The New York Times, 25 ianuarie 1988; John Tagliabue, „Poland Says It Expelled

Serviciile de informaţii ungar şi cehoslovac s-au alăturat şi ele partenerilor cubanezi şi nord-vietnamezi în antrenarea şi echiparea grupului terorist „The Weathermen" din Statele Unite.[820]

Efortul fostului şef al KGB-ului, Oleg Kalughin, de a înrola România în lista statelor care au sprijinit terorismul, alături de alte trei state defuncte – Germania de Est, Cehoslovacia şi Iugoslavia –, prin aşa-zisa „descoperire" făcută de o echipă KGB, la mijlocul anilor 1970, că „acestea acordau ajutor unor diverse grupări teroriste", omiţând însă total URSS-ul, Bulgaria, Ungaria şi Polonia, poartă însemnele moştenirii operaţiunilor de măsuri active.[821] În niciuna dintre investigaţiile care au urmat atacurilor teroriste dinainte de 1981 nu au fost găsite urme de armament sau muniţie româneşti, în Europa sau în Orientul Mijlociu. În schimb, au fost descoperite cu regularitate urme de muniţie bulgărească, ungurească, cehoslovacă sau poloneză în anchetele care au urmat atacurilor.[822]

Reported Abu Nidal Aide", The New York Times, 26 ianuarie 1988; David M. Daystych, „Abu Nidal's Polish Trail", Canada Free Press, 22 august 2002; Ryszard Kaminski şi Rafal Plesniak, „Skola zbrodni" [Şcoală pentru crimă], Wprost (Varşovia), nr. 39 (octombrie 2001), http://www.wprost.pl.

820 Peter Schweizer, Reagan's War, New York, Doubleday, 2002, p. 53. Reprezentantul Congresului SUA, Jack Kemp, observa că teroriştii palestinieni erau „antrenaţi sub supravegherea KGB-ului în Ungaria şi Bulgaria" în remarcile sale din Jerusalem Conference on International Terrorism (1979), p. 32.

821 Kalugin şi Montaigne (1994), p. 176.

822 The USSR and Its Allies: A Global Presence: An Intelligence Assessment, 1 decembrie 1983, p. 7, CIA. CIA nota că scopurile românilor în lumea în curs de dezvoltare „difereau radical de cele ale URSS şi nu serveau intereselor sovietice", în timp ce alţi membri ai Pactului „sprijineau naţiunile din Lumea a Treia şi mişcările de insurgenţă" în „strânsă cooperare cu URSS-ul". Soviet Military Capabilities to Project Power and Influence in Distant Areas (NIE), 1 octombrie 1979 (13 martie 1996), pp. 21-22, CIA.

Capacităţile de dezinformare ale Ungariei

Capacitatea Ungariei de a exploata potenţialul comunităţilor de emigranţi în scopul desfăşurării unor acţiuni de dezinformare a luat un avânt considerabil în timpul şi după revolta din anul 1956, întrucât mulţi agenţi maghiari şi agenţi KGB au făcut parte din valul masiv al celor peste 200.000 de refugiaţi (în final).1 Majoritatea acestora s-au stabilit în cele din urmă în SUA (şi o mare parte în Marea Britanie şi în Canada).[823] Deşi marea majoritate a acestora erau refugiaţi din motive economice, în scop propagandistic tuturor li s-a acordat statutul de „luptători pentru libertate", o calitate dezirabilă pentru a activa în organizaţiile de emigranţi şi alte foruri care desfăşurau operaţiuni în Europa de Est.[824] Se estimează că KGB a avut cel puţin 200 de agenţi proprii infiltraţi printre emigranţii din primul val, fără a-i lua în calcul şi pe agenţii AVO, despre care FBI „ştia foarte bine" că profitaseră de situaţie, „introducând în valul mare de refugiaţi care părăsea Ungaria emigranţi ilegali şi agenţi AVO".[825]

---

823 Gazur este de părere că serviciile de informaţii maghiare „au fost încântate să profite de ocazie pentru a introduce agenţi în valul de refugiaţi, unde riscul de a fi descoperiţi era mult mai mic". Gazur (2002), p. 226.

824 CIA, Analysis of the Hungarian Revolt, 17 ianuarie 1957 (declasificat la 4 aprilie 2006); William R. Corson şi Robert T Crowley, The New KGB: Engine of Soviet Power, New York, William Morrow, 1986, pp. 268-270. Se pare că Andropov îşi dobândise deja reputaţia cu mult înainte de a deveni şeful KGB, datorită acestei conjuncturi favorabile.

825 Corson şi Crowley (1986), p. 269; Gazur (2002), p. 567. AVO a fost precursorul AVH-ului. Într-un efort de „rebranding" al Securităţii de Stat maghiare ca mult mai liberală şi chiar inexistentă, au fost propagate cu mult succes temele măsurilor active, susţinând că vechiul AVO fusese dizolvat în 1956 şi înlocuit de reformatul AVH. De fapt, AVO fusese înlocuit de AVH în 1949, şi după reorganizarea structurilor şi operaţiunilor AVH ca urmare a revoltei din 1956 a continuat să existe în cadrul Ministerului de Interne până în 1990.

Conform spuselor unui fost ofiţer GRU, în anii 1960 şi 1970, serviciile de informaţii sovietice au continuat să folosească „luptătorii pentru libertate” maghiari drept paravan pentru a-şi plasa agenţii în SUA, de obicei după o scurtă şedere în Austria şi în Germania, pentru a-şi fabrica „legenda”.[826]

După modelul stabilit în taberele de refugiaţi din Austria, AVH a continuat în mod agresiv recrutarea de „noi candidaţi pentru activităţi de spionaj” din interiorul acestor comunităţi şi a lansat provocări, care au avut scopul de a influenţa relaţiile externe ale ţării gazdă.1 Având în vedere reprezentarea sa în Occident şi cei aproximativ 1, 6 milioane de etnici maghiari din România, AVH a beneficiat de un avantaj în cazul operaţiunilor desfăşurate împotriva României, în timp ce Stasi putea acţiona în rândul comunităţilor de origine germană din ţară, exercitând totodată o puternică influenţă în RFG şi în special în mass-media din Germania de Vest.[827] Asociaţiile care încercau să limiteze relaţiile dintre SUA şi România erau ţinta preferată a KGB şi AVH, în vederea infiltrării de agenţi. Diverse „asociaţii transilvănene”, formate aproape în totalitate din membri ai minorităţilor naţionale care urmăreau obţinerea autonomiei regionale, au preluat modelul şi obiectivele „societăţilor basarabene” conduse

826 Suvorov (1984), p. 79.

827 Bittman (1972), p. 146. Vezi şi Johanna Granville, „Of Spies, Refugees and Hostile Propaganda: How Austria Dealt with the Hungarian Crisis of 1956“, (2006), pp. 62-90; Osterreichisches Staatsarchiv, Archiv der Republik, Vienna, Bundeskanzleramt/Auswartige Angelengenheit, Zl 217.836-Pol 57, Karton 461, „Ungarsiche Agitation und Spionage in Österreich“, 15 martie 1957; Zl. 5035A-Pol, München, „Spionagekampf um Fluchtlingslis- ten“, 27 martie 1957; Zl 222.481 Pol 57, Karton 448, „Zeitschrift!„Ute s Cel“, Schadingung der aussenpolitischen Interessen Osterreichs durch nationalsozialistische und antisemitisch Schreibweise“, 20 iulie 1957; şi Zl 225-311-Pol 57, Karton 458, „Angebliche politische Provokation von oesterreichischem Gebeit“, 26 septembrie 1957, citat în Granville (2006).

de Comintern în perioada interbelică, ce au atacat asiduu legitimitatea administraţiei româneşti în regiune şi credibilitatea Bucureştiului în faţa partenerilor occidentali.

Serviciul ungar AVH era specializat în operaţiuni speciale de „influenţă pozitivă" vizând America, NATO şi alte ţinte similare; serviciul realiza dezinformări prin intermediul agenţilor proprii şi al unor „cetăţeni străini care acţionau în secret", cu scopul de a influenţa indivizi, partide şi guverne.[828] Într-una din cele mai de durată operaţiuni, agenţii AVH au înlocuit scrisorile transmise zilnic de ascultătorii postului Radio Europa Liberă (REL) cu unele false, scrise aparent de o reţea vastă de studenţi, casnice, ingineri şi muncitori, pentru a manipula percepţia postului de radio cu privire la interesele şi priorităţile populaţiei maghiare.[829] Scopul urmărit era ca postul de radio să se concentreze asupra problematicii culturale, şi nu asupra celei politice, şi să determine crearea unui curent de opinie preocupat de presupusele abuzuri comise de români asupra populaţiei maghiare din Transilvania. La fel ca în perioada interbelică şi în cea a Cominternului, maghiarii s-au specializat în influenţarea mijloacelor de informare în masă. Astfel, AVH s-a implicat atât în campanii pe termen lung, considerate „prea dificile pentru a fi imitate" de alte servicii, precum şi în operaţiuni pe termen scurt, cum ar fi furnizarea „de materiale de dezinformare provenite de la KGB" anumitor jurnalişti occidentali, care să le publice sub semnătura lor.1

Capacitatea serviciilor de informaţii maghiare de a „transmite informaţii denaturate cercurilor guvernamentale din Occident" era de nepreţuit pentru Centrala KGB care transmitea în mod regulat „subiecte propuse de Serviciul A" către şeful Departamentului de

828 Arhiva Mitrokhin, KGB Active Measures in Southwest Asia in 1980-1982, aprilie 2004, CWIHP.
829 Bittman (1972), p. 148.

dezinformare al AVH, pentru „a fi puse în practică”.[830] Astfel de operaţiuni necesitau o procedură specială de lucru şi de protecţie pentru a fi eficiente. În vreme ce Departamentul de dezinformare maghiar se plângea omologilor săi de la Sth, la mijlocul anilor 1960, de resursele financiare reduse, de deficitul de personal şi de sfera limitată a activităţilor, este posibil ca acest departament să nu fi fost dispus şi nici autorizat să „dezvăluie toate atuurile şi deficienţele” operaţiunilor sale de dezinformare, nici măcar partenerilor cu care colabora îndeaproape. La fel ca în cazul Bulgariei, operaţiunile şi realizările ungare au beneficiat de protecţia Moscovei, fiind astfel „dificil de evaluat”, chiar şi de partenerii lor din comunităţile de informaţii finanţate de sovietici.[831] În timp ce măsurile active ale Sth erau concentrate în Lumea a Treia, operaţiunile ungare, precum cele ale departamentului condus de Agayants, vizau în primul rând „strategiile de influenţă pe termen lung în încercarea de a manipula nu doar opinia publică, ci şi factorii de decizie” din principalele state occidentale.[832]

Faptul că nu există referiri la legăturile serviciilor de informaţii maghiare cu conducerea KGB e un caz clasic de „câine care nu latră noaptea”.[833] Până la dezvăluirile lui Mitrokhin (şi publicarea raportului anual din 1967 de către Andropov), sursele sovietice nu făceau practic nicio referire la cooperarea dintre serviciile de informaţii maghiare şi cele sovietice.[834] Această lipsă de informaţii

---

830 Andrew şi Mitrokhin (2005), p. 162.

831 Bittman (1972), pp. 145-147, 151.

832 Ibidem, p. 157.

833 Ladislav Bittman a fost singurul dezertor din timpul Războiului Rece care a scris despre operaţiunile serviciilor ungare de informaţii.

834 Mitrokhin Archive, KGB Active Measures in Southwest Asia in 1980-1982 (2004), www. CWIHPorg; Iuri Andropov, KGB Annual Report, 6 mai 1968, CWIHP

caracterizează şi memoriile dezertorilor sovietici, şi ale ofiţerilor KGB în rezervă, care relatează de obicei în amănunt relaţia dintre KGB şi fostul Stasi, subliniază faptul că relaţiile cu serviciul bulgar DS

erau chiar mai strânse (deşi nu furnizează detalii), menţionează cooperarea cu serviciul cehoslovac Sth şi cu cel polonez ZB, dar omit orice referire la serviciul ungar AVH.1 În acest sens, este sugestivă maniera similară în care conducătorii sovietici şi KGB-ul îi protejau pe Kádár şi pe preşedintele finlandez Urho Kekkonen, ambii veniţi la putere în anul 1956, cu un grad mai mare sau mai mic de sprijin din partea sovieticilor, şi care au acţionat ca agenţi ai Moscovei.[835][836]

315

835 Kalugin şi Montaigne (1994), pp. 171—191. Kalughin observă că şefului KGB, Kriucikov, îi plăcea să-şi petreacă vacanţa în Ungaria, împreună cu omologul său. Ibidem, pp. 246-247; Andrew şi Gordievsky (1990), pp. 621-622. Gordievski a comentat că, după prăbuşirea comunismului în 1989, KGB „nu mai putea să conteze automat" pe serviciile din Germania de Est, Polonia sau Bulgaria, dar nu a făcut nici o referire la serviciile ungare. Acelaşi lucru este valabil şi în cazul memoriilor care menţionează în treacăt cooperarea est-europeană. Vezi, de exemplu, Victor Cherkashin (şi Gregory Feifer), Spy Handler, Memoir of a KGB Officer: The True Story of the Man Who Recruited Robert Haussen and Aldrich Ames, New York, Basic, 2005, p. 118. Generalul KGB Vadim Kirpicenko, „«negociatorul» lui Evghenii Primakov", este excepţia care confirmă regula. Kirpicenko menţionează Ungaria şi o plasează înaintea Poloniei, dar nu dă nici o indicaţie referitoare la importanţa sa pentru modul în care a pasat dezinformări în cercurile NATO şi ale elitei occidentale. Vezi remarcile lui Allen Weinstein în Panel III „Espionage and Counterintelligence", 20 noiembrie 1999, pp. 16-17, CIA. Vezi şi Vadim Kirpicenko, It arkhiva razvedchika [Din arhiva unui ofiţer de informaţii], Moscova, Mezhdunarodiie Otnos- heniia, 1993, şi Veterani vneshnei razvedki Rossii [Veteran ai spionajului extern rus], Moscova, Sluzhba Vneshnei Razvedki, 1995.

836 Se pare că CIA ştia din 1961 că Kekkonen era agent sovietic. Tennent H. Bagley, Spy Wars: Moles, Mysteries, and Deadly Games, New Haven, Yale University Press, 2007, p. 8. Vezi şi Sejna (1985), pp.

Prejudiciile pe care le-ar fi avut cunoaşterea la scară mai largă a cooperării dintre serviciile de informaţii sovietice şi cele ungare asupra credibilităţii Budapestei şi asupra capacităţii sale de a fi un mijloc de propagare a dezinformării sovietice către Occident făceau necesar ca această cooperare să fie atent gestionată. Aşadar, faptul că serviciile de informaţii maghiare erau unul dintre cele mai valoroase elemente ale Centralei KGB a fost păstrat la fel de secret cum a fost şi faptul că România era considerată o ţintă inamică. Este posibil ca relaţiile de cooperare dintre serviciile de informaţii sovietice şi cele ungare în anumite domenii să fi fost ţinute secrete şi faţă de ceilalţi parteneri cu care se aflau în relaţii de „strânsă colaborare”.1 Cu toate acestea, în opinia unui agent special FBI responsabil cu contracararea activităţilor serviciilor din Blocul Sovietic, AVH era „o organizaţie de informaţii de nivel superior şi extraordinar de activă”, a cărei rază de acţiune în Statele Unite era „întrecută doar de cea a serviciului de

125-126; Andrew şi Gordievsky (1990), pp. 430, 432-435; Kalugin şi Montaigne (1994), pp. 169-170; Max Jacobsen şi Jukka Tarkka, „Finland’s Security Policy After the Second World War“, în Ermei Kanninen et. al., Aspects of Security: The Case of Finland, Vaasa, Finnish Military History Commission, 1985, pp. 257258; Talbot (1970), pp. 416, 423, 428; Şevcenko (1985), pp. 98-100; Mikhail Gorbachev, Memoirs, New York, Doubleday, 1995, pp. 472-485. Vezi şi Kimmo Rentola, „Kekkonen and Kádár in the Soviet Sphere of Influence“, în Ansii Halmesvirta, editor, KdddTs Hungary — Kekkonen’s Finland, Hungarologische Beiträge, vol. 14, Jyväskylä, Finlanda, University of Jyväskylä, 2002, pp. 108-109. Vezi şi Vares Vesa, „Foes Who Grew Better With Time: The Image of János Kádár and Urho Kekkonen in the West from 1956 to the End of the 1960s“, Op. cit., pp. 15-60; Vesa Vares, „Moral and Stability: The Image of János Kádár and Urho Kekkonen in the West from 1956 to the early 1970s“, în Halmesvirta (2006), pp. 137-200.

informaţii sovietic”.[837][838]

Pe lângă prejudecăţile adânc înrădăcinate şi posibilele infiltrări de agenţi, subestimarea constantă a disidenţei române şi impresia la fel de constantă cu privire la presupusa disidenţă a altor lideri ai ţărilor membre ale Tratatului se datora probabil eficienţei strategiilor sovietice de dezinformare şi procesului de „consolidare a prestigiului”. Autorităţile sovietice au căutat deseori să „îmbunătăţească imaginea unora dintre liderii est-europeni”, în principal a lui Gomułka, Kádár şi Jivkov, „ca şi cum aceştia ar fi fost membri exofficio ai elitei sovietice”.[839]

Puterea distructivă a dezinformărilor

Atât Kekkonen, cât şi Kádár erau prezentaţi drept mediatori importanţi „între Est şi Vest”, dar aceştia au lansat dezinformări şi au cules informaţii din alte ţări, la comanda Moscovei. Kekkonen urma instrucţiunile unui ofiţer de caz al KGB şi, în cadrul unor discursuri şi conversaţii private, a transmis informaţii denaturate şi teme de dezinformare „pregătite de către Departamentul Internaţional al Comitetului Central şi înmânate lui de către rezidentul [KGB]”.[840] Kádár primea instrucţiunile

---

837 Se pare că mediul academic maghiar nu a ştiut de ruperea relaţiilor de cooperare ale serviciilor secrete cu România de la începutul anilor 1960. Vezi, de exemplu, maior Tibor Babos, Regulating the Intelligence System and Oversight in the Hungarian Constitutional Democracy, Monterey, Naval Postgraduate School, iunie 2003, p. 9.

838 Edward Gazur, Alexander Orlov: the FBI’s KGB General, New York, Carroll & Graf, 2002, pp. 225 şi 567. El remarcă în continuare faptul că KGB a menţinut „o relaţie strânsă de colaborare“ cu AVH şi a exercitat „un control puternic asupra“ AVH.

839 Instability and Change in Soviet-Dominated Eastern Europe: An Intelligence Assessment (EUR 8210124), 12 ianuarie 1982 (declasificat la 29 ianuarie 2001), p. 20, www.foia.cia.gov.

840 Kalugin şi Montaigne (1994), pp. 169-170; Andrew şi Gordievsky (1990), p. 433. Vezi şi Hannu Rautkallio, Laboratorio Suomi. Kekkonen ja KGB 1944 - 1962 [Laboratorul Finlanda. Kekkonen şi KGB-ul 1944-

direct prin telefon de la liderul sovietic şi raporta în acelaşi fel.[841]

O combinaţie corectă de dezinformări, instigări şi provocări poate avea efecte devastatoare. În toamna anului 1964, serviciul de informaţii Sth a iniţiat o operaţiune în Indonezia, cu sprijinul KGB, care, după ce şi-a îndeplinit scopul de a eradica influenţa SUA asupra guvernului Sukharno, a instigat la lovitură de stat partidul comunist local şi, conform surselor serviciilor de informaţii occidentale, a dus la o reacţie armată violentă, soldată cu 50.000 de morţi.1 În aceeaşi perioadă, serviciul cehoslovac a încurajat apariţia unor tensiuni de natură etnică şi a unui conflict la graniţă între Austria şi Italia în zona disputată a Tirolului de Sud.[842] „Bombardamentele şi distrugerea liniilor de alimentare cu energie electrică din zonele rurale cu populaţie de origine germană din nordul Italiei" realizate de Sth, precum şi distribuirea unor fluturaşi cu mesaje instigatoare provenind de la aşa-zise grupuri de disidenţi au dus la declanşarea unui conflict la graniţa austro-italiană.[843] În acelaşi timp, Stb-ul a fost implicat într-o operaţiune de discreditare a Germaniei de Vest, pentru fascism şi antisemitism, parţial prin mâzgălirea cu însemne naziste şi distrugerea cimitirelor evreieşti.

1962]. Juva 1996, şi Agenda Suomi. Kekkonen - SDP-NKP [Agenda Finlanda. Kekkonen - SDP - NKP], Juva 1999.

841 Miklós Kun, Prague Spring - Prague Fall: Blank Spots of 1968 (editată de Peter Tamasi), Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1999, p. 220. Este de menţionat că predecesorul lui Kádár, Mátyás Rákosi, a avut în casă un specialist în comunicaţii pentru a-i asigura legătura directă cu Kremlinul.

842 John Barron, The KGB: The Secret Work of Soviet Secret Agents, New York, Bantam, 1974, pp. 223-224; Bittman (1972), pp. 106-122, şi Bittman (1985), pp. 193-197. Fostul şef al Departamentului de dezinformare al StB a remarcat: „Noi înşine am fost surprinşi de proporţiile monstruoase la care a ajuns provocarea". StB a estimat numărul victimelor la o jumătate de milion.

843 Frolik (1975), p. 79.

Cea mai simplă şi ieftină modalitate de dezinformare „din om în om” – răspândirea de zvonuri – putea fi foarte eficientă în Occident, unde cultura informaţiei era predominantă şi existau standarde de transparenţă destul de ridicate. Tehnica era extraordinară în simplitatea ei. După cum a explicat un dezertor KGB, Moscova pur şi simplu a ordonat fiecărui ofiţer să repete „aceleaşi informaţii fiecărui american pe care îl întâlnea”, fie că era vorba despre informaţii tehnice despre armament, ştiri despre rivalităţile de la Kremlin sau despre personalitatea şi preferinţele liderilor sovietici şi est-europeni (de ex., Andropov era prezentat ca „reformator” proamerican şi amator de jazz, Sadat, Zia ul-Haq şi Ceauşescu ca tirani sângeroşi şi imprevizibili etc.) [844] Implicaţiile acestei acţiuni sunt copleşitoare dacă se ţine cont că în primul an când a deţinut conducerea KGB-ului, Andropov a trimis în delegaţii în Occident şi grupuri de turişti „378 de oameni ai KGB-ului”, peste „2 200 de agenţi” şi „4 400 de persoane de încredere”. Dacă zeci şi sute de surse confirmă aceeaşi informaţie, nu e surprinzător că analiştii occidentali au ajuns la concluzia că „trebuie să fie adevărată”.

KGB a introdus o a doua modificare importantă în 1965, când a iniţiat relaţii operative „directe şi periodice” la nivel de departament între serviciile satelit din Germania de Est, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria şi Polonia în domeniile dezinformării, contrainformaţiilor şi operaţiunilor contra Statelor Unite. În timp ce Moscova şi-a menţinut rolul coordonator, serviciile erau încurajate să coopereze în mod direct, „excluzând România”, din cauza „politicii externe independente a acesteia faţă de Occident şi a relaţiilor de prietenie cu Republica Populară Chineză”.1 Într-o perioadă în care cooperarea României cu

844 Mark Reibling, Wedge, New York, Touchstone, 2002, p. 350.

celelalte agenţii de informaţii din Blocul Sovietic se reducea la „o simplă formalitate”, departamentele lor de dezinformare făceau în mod activ schimb de „informaţii de fond pentru proiecte speciale” şi îşi acordau asistenţă „reciprocă pentru a derula operaţiuni în străinătate”.[845] Acum nu mai era vorba „doar” de o sută de ofiţeri KGB care repetau aceeaşi informaţie, ci de câteva sute de surse, aparent diferite, din cel puţin 6 ţări care o confirmau, ceea ce, în interpretarea occidentului, îi demonstra veridicitatea.

DSS nu a creat un astfel de departament de dezinformare şi nu a făcut niciodată parte din reţeaua de dezinformare. Nici nu a dispus de personalul sau resursele necesare pentru a face acest lucru. Într-una dintre cele mai de succes operaţiuni de dezinformare sovietică desfăşurate împotriva României – şi sunt multe de genul acesta – KGB a descris serviciul român de securitate drept o organizaţie „masivă”, cu siguranţă una dintre cele mai mari din Blocul Sovietic, cu ochi, urechi şi informatori peste tot. De fapt, România avea unul dintre cele mai mici (poate chiar *cel* mai mic) servicii de securitate şi, raportat la populaţia ţării, din cadrul Tratatului de la Varşovia. Personalul său, format din 15 312 membri, era mai mic decât cel al serviciului cehoslovac, Sth, care avea 17.000 membri, al celui polonez, care avea

34.000 membri, sau al serviciului din Germania de Est, Stasi, care avea în jur de 100.000 membri.1

Acelaşi lucru este probabil adevărat şi în privinţa

---

845 Ladislav Bittman, The KGB and Soviet Disinformation: An Insider’s View, Washington, Per- gamon-Brassey’s, 1985, p. 33. Conform spuselor unui fost ofiţer de contrainformaţii militare polonez, Gomulka a fost înlăturat de o facţiune a poliţiei secrete poloneze în 1967 pentru că Moscova „se temea că, în anumite circumstanţe, Polonia ar putea deveni o altă România sau chiar o Iugoslavie“. Michael Checinski, Poland: Communism, Nationalism, Anti-Semitism, New York, Karz-Cohl, 1982, p. 171.

AVH-ului şi KDS-ului care deserveau state cu o populaţie pe jumătatea României.[846] Conform estimărilor maghiare, AVH-ul avea între 11.000 şi 20.000 de persoane.[847] După modelul obişnuit, este dificilă obţinerea de informaţii detaliate despre serviciile din Ungaria şi Bulgaria, care se bucurau în cel mai înalt grad de protecţia Moscovei, dar se estimează că exista cel puţin un ofiţer AVH sau KDS (sau DS) la 1.000 de locuitori, ceea ce reprezenta un procent mai mare pe cap de locuitor decât DSS-ul românesc.[848] Conform unui fost ofiţer Sth, aparatul de informaţii maghiar era de două ori mai mare decât cel românesc, la sfârşitul anilor 1960, în timp ce, chiar şi Bulgaria, cu o populaţie mai mică cu 60% decât cea a României, avea un

---

846 Larry L. Watts, „Intelligence Reform in Europe's Emerging Democracies: Conflicting Paradigms, Dissimilar Contexts", Studies in Intelligence, vol. 48, nr. 1 (aprilie 2004), p. 21; Dennis Deletant, „The Successors to Securitate", în Kieran Williams şi Dennis Deletant, Security Intelligence Services in New Democracies, Basingstoke, Palgrave, 2001, pp. 215-217. Cifrele poloneze includ şi peste 24 000 de membrii ai SB-ului şi 10 000 de colaboratori interni ai informaţiilor militare (în România, un departament al Securităţii) dar nu şi cele 12 566 de cadre de la ZOMO. Trupele de Securitate, de 23 000 de persoane, formate în 1968, erau de fapt militari fără nici un antrenament în domeniul spionajului şi al contraspionajului. Trupele de 7 000—9 000 de soldaţi comandaţi de ofiţeri care nu fuseseră instruiţi de sovietici fuseseră constituite special pentru a constitui o apărare certă contra unei invazii sovietice. Ceilalţi deserveau securitatea instalaţiilor şi a clădirilor.

847 Vezi „Állambiztonsági tisztek listája" [Ofiţerii Securităţii de Stat pe Listă (1956—1989)], HVG (Budapesta), 12 aprilie 2005, www.hvg.hu.

848 Cu excepţia perioadei staliniste când recruţi din armată au fost postaţi în număr extrem de mare la Securitate, DSS a deţinut un procent de 1:1 000 numai la sfârşitul anilor 1970 — începutul anilor 1980, când personalul era în număr 20 000 şi 23 000. Insă, pentru a ajunge la asemenea dimensiuni se baza puternic pe recruţi proaspeţi (20 459). Lavinia Stan, „Inside the Securitate Archives: A Review of the Current State of the Archives of the Romanian Securitate", Cold War International History Project, 4 mai 2003, CWIHP.

aparat de informaţii cu 20% mai mare.[849] Mult reclamatele eforturi ale României de a manipula opinia publică s-au limitat, de fapt, la promovarea imaginii lui Ceauşescu în exterior, desfăşurată de birourile din cadrul fiecărui departament special, un efort care s-a dovedit nu numai în zadar, dar şi contraproductiv. România era, prin urmare, nepregătită să înţeleagă şi cu atât mai puţin să combată „măsurile active" pe care Tratatul le-a adoptat pe termen lung la adresa sa.

Moldova şi cea de-a treia campanie basarabeană 1965 – 1968

În anul 1965, prim-secretarul RSS Moldova şi protejatul lui Brejnev, Ivan Ivanovici Bodiul, a acuzat autorităţile române de răspândirea unor „minciuni şi denaturări despre Moldova", calificând chiar publicarea însemnărilor lui Karl Marx cu privire la anexarea Basarabiei de către Rusia ţaristă drept o „propagandă naţionalistă".1 La sfârşitul anului 1966, şeful KGB din RSS Moldova, Serghei Romanovici Savcenko, care mai târziu a jucat un rol esenţial în atragerea forţelor din Blocul Sovietic în campania de invadare a Cehoslovaciei în 1968, a remarcat că „principala lui sarcină fusese de a combate propaganda verbală şi scrisă din străinătate, în special pe aceea provenită direct de peste graniţă".[850] „Propaganda" ofensatoare a fost de fapt noua abordare românească a istoriei bazată pe documente, care a atras şi protestele Budapestei. La sfârşitul lui 1966, în timpul celui de-al 9-lea congres al partidului muncitoresc maghiar, ideologul şef István Szirmai (fost membru al PCR) a lansat un atac împotriva „activităţii unor istorici din ţările vecine Ungariei, care nu ţin cont de sensibilităţile naţionale ale celorlalte popoare", care a fost preluat în ziarul oficial al

849 Bittman (1985), p. 33.

850 Kramer (2001), p. 326.

partidului.[851]

Bodiul şi-a reînnoit plângerea într-un raport către plenara din februarie 1967 a Comitetului Central, afirmând că Rusia a acţionat întotdeauna în favoarea libertăţii politice şi sociale „chiar şi în condiţiile exploatării ţariste”.[852] Cu toate acestea, din nefericire:

[…] indivizii cad cu uşurinţă pradă influenţei propagandei de dezinformare, deseori devenind promotorii acesteia, fără a avea de suportat vreo consecinţă. Este necesar să spunem că tăcerea şi pasivitatea noastră sunt folosite de către falsificatorii burghezi ai istoriei care, în publicaţiile lor, în mod conştient [.] suprimă faptele şi evenimentele care au caracterizat aspiraţiile străvechi ale poporului moldovean pentru uniunea cu Rusia şi pentru reunirea cu statul rus. [853]

Prezentând administraţia românească ca total criminală, postul Radio Moscova din România descria aşa-zisele „atrocităţi” comise de românii în timpul răscoalei din Tatar Bunar, afirmând că „zeci de alte sate” au fost „rase din temelii” de „jandarmii români şi trupele de ocupaţie” în 1924, în timp ce „mii de rebeli au fost omorâţi şi trupurile le-au fost aruncate în Nistru”.1 Unul dintre „inocenţii” lui Willi Münzenberg din campaniile de front cominterniste, Henri Barbusse, a fost lăudat pentru articolele sale „demascatoare” despre „tragedia de la Tatar Bunar” care „au umplut de revoltă în inimile oamenilor din întreaga lume” şi „au luat apărarea victimelor care protestau împotriva terorii şi a violenţei din Basarabia”, aflată sub

---

851 Vezi Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), documentul 136, p. 834; MOL, KÜM, XIX- J-1-j-Rom-16/b-sz.n.-1945-1968/II, pp. 413-418.

852 Fritz Ermarth, „Bodyul Again Attacks Anti-Russian Feeling in Moldavia“, RFER, 17 martie 1967, OSA, caseta 110, dosarul 2, raportul 163, p. 1.

853 Sovetskaia Moldavia, 16 februarie 1967.

administrare românească”.[854] ŞI RSS Ucraina a publicat lucrări care demonizau administraţia românească, afirmând că, după ce „înşfăcaseră Bucovina, ocupanţii români instituiseră un regim sălbatic de teroare şi de opresiune politică şi economică”.[855]

Pentru a combate efectele subversive ale literaturii şi ale „emisiunilor radio [române] ostile”, venite de peste graniţă, Bodiul a făcut apel la iniţierea unor măsuri de „contrapropagandă”, în care să se implice în egală măsură „academicieni şi oameni de cultură, precum şi înalte oficialităţi ale partidului, ale Sovietului şi organisme economice”, coordonate cu campanii desfăşurate prin intermediul unor „ziare şi jurnale, transmisii radio şi TV, cărţi, broşuri şi alte publicaţii”.[856] Şeful propagandei moldovene, VK. Barbulat, pe care Bodiul l-a criticat dur pentru neîndeplinirea obligaţiilor, a fost eliberat din funcţie. Protejaţii „moldoveni” ai Moscovei au considerat acest lucru deosebit de frustrant din moment ce România fusese împiedicată să aibă vreun contact cu populaţi din RSS Moldova, după 1958, inclusiv prin interzicerea micului trafic de frontieră dintre satele din zonă şi miile de familii divizate, şi totuşi identificarea „moldovenilor” cu românii a continuat.

Îndreptându-şi aparent atenţia asupra istoricilor occidentali, o autoritate sovietică în domeniul istoriei româneşti interbelice şi din perioada războiului a demascat campania împotriva „falsificatorilor” istoriei, în iulie 1967:

În lupta ideologică împotriva comunismului,

---

854 PTO., „Moscow Claims Bessarabia Was «Illegally Attached to Romania»“, RFER, 28 iulie 1967, OSA, caseta 50, dosarul 6, raportul 138, p. 1.

855 Vezi de ex. V Kurylo et. al., Pivnichna Bukovina, ii minule I suchasne, Uzhorod, Karpaty, 1969, p. 92.

856 PTO. (1967), p. 1; Ermarth (1967a), p. 3.

împotriva unităţii statelor socialiste, apologeţii imperialismului exploatează constant arma otrăvită a naţionalismului. Aceasta se manifestă clar în interpretarea pe care o dau istoriei burghezo-moşierimii din România. În anii din urmă au apărut în Occident nu puţine cărţi ale unor autori care denigrează politica externă a sovieticilor fată de România.1

Această istoriografie şi practicienii ei erau acuzaţi de prezentarea tendenţioasă şi chiar pur şi simplu de falsificarea politicii sovietice din perioada interbelică şi din timpul războiului pentru a „semăna discordie între popoarele Uniunii Sovietice şi Republica Socialistă România”.[857] Elitele româneşti, susţinea autorul, erau „orbite” de „ura de clasă” împotriva URSS-ului, de „natura fascistă” a politicilor interbelice şi de „perfidia” democraţiei. După cum sublinia un analist occidental, înserarea Transilvaniei în acest atac aparent istoric implica faptul că „abilitatea României de a menţine Transilvania ca parte componentă era minimizată în proporţie egală cu respingerea unor bune relaţii cu URSS-ul”.[858]

La doi ani de la lansarea acestei campanii, impactul „dăunător” exercitat de România asupra acestei regiuni din perspectiva atracţiei culturale, a modelului independent pe care îl reprezenta şi a influenţei subversive active transmise prin intermediul mass-media şi al publicaţiilor „antisovietice” a continuat să preocupe

857 Nikolai Ivanovici Lebedev, „Some Questions of the Foreign-Political History of Rumania in the Light of Bourgeois Historiography“, .Novaia i noveshaia istoriia, nr. 3 (1967), p. 146 ff; Fritz Ermarth, „Soviet Historian on Rumania’s Prewar Foreign Policy“, RFER, 17 iulie 1967b, OSA, caseta 50, dosarul 6, raportul 146, p. 3.

858 Ermarth (1967b), p. 4. Lebedev susţinea că URSS-ul s-ar fi opus realocării nordului Transilvaniei pe care, de fapt, Moscova o susţinuse cu asiduitate.

autorităţile moldovene (şi pe cele ucrainene).[859] În aprilie 1968, prim-secretarul moldovean a condamnat conducerea română pentru „poziţia sa singulară şi aducătoare de prejudicii vizavi de o gamă largă de probleme importante, legate de mişcarea comunistă şi muncitorească internaţională" şi pentru „opoziţia sa asiduă faţă de măsurile luate de cele cinci state socialiste de a pune capăt contrarevoluţiei din Cehoslovacia". Faptul că „presa română a publicat materiale şi declaraţii ale unor autori români şi străini care erau ostili faţă de Uniunea Sovietică şi faţă de alte ţări socialiste şi au preluat materiale antisovietice de la organele de presă străine, inclusiv organele de presă burgheză" era, în opinia sa, condamnabil.1

În mai 1968, lideri ai partidul ucrainean şi KGB au afirmat că românii (şi cehoslovacii) promovau idei contrarevoluţionare şi alimentau speranţa că Cehoslovacia, Polonia şi Ungaria „se vor desprinde de URSS, aşa cum făcuse deja România". [860]Introducerea în Uniunea Sovietică a unor documente româneşti „dăunătoare din punct de vedere ideologic" a devenit un laitmotiv în rapoartele KGB.[861] În august 1968 şeful forţelor KGB din

859 Mark Kramer, „Moldova, Romania and the Soviet Invasion of Czechoslovakia", Cold War International History Project (CWIHP) Bulletin, nr. 12/13 (toamnă/iarnă 2001), p. 326 şi „New Evidence from the Ukrainian Archives", CWIHP Bulletin, nr. 14/15 (iarnă 2003/primăvară 2004), pp. 295, 301.

860 Ibidem. Report for the First Secretary of the Moldavian Communist Party on actions taken to prevent the circulation of Romanian Press in Moldavia, 10/04/1968, Arhiva Organizaţiilor Social-Politice a Republicii Moldova, fond 51, inventar 29, dosarul 49, f. 41-42, CWIHP, Virtual Archive, Romania in the Cold War

861 Ibidem, p. 349, ft. 172. Natura încă sensibilă a operaţiunilor desfăşurate de Moscova şi aliaţii săi împotriva României este indicată de faptul că documentele „referitoare la rolul României în timpul crizei din 1968 au fost «reclasificate» (făcute din nou secrete)" în aprilie 1993. Kramer (2001), p. 331, n.s. 9

districtul de la graniţa de vest a plasat politica română în aceeaşi categorie cu „activitatea subversivă intensă a serviciilor de informaţii din SUA, RFG şi Anglia, orientată împotriva URSS”.[862]

China şi România, ţinte în INTERKIT, 1962 – 1969

Aparatul înfiinţat de Moscova pentru a gestiona problema Chinei a fost unul dintre cele mai ample. Conform spuselor unuia dintre participanţii polonezi, în prima jumătate a anilor 1960 în ambasadele sovietice din Europa Centrală şi de Est şi în alte regiuni au fost plasaţi sinologi „cu scopul de a supraveghea atent toate relaţiile ţării gazdă cu China”.[863] A fost înfiinţat un sistem de „contacte periodice” între aceşti specialişti, partid şi instituţiile statului, în special serviciile de informaţii, departamentele internaţionale ale Comitetului Central (şi departamentele ideologice şi de propagandă), Academia de Ştiinţe şi mass-media, cu alte cuvinte, o organizaţie clasică de „măsuri active”.

---

862 Kramer (2003/2004), p. 298. Vezi şi Ibidem, p. 349, ft. 172: Memorandum nr. 2039- A (Top Secret) de la Iu. V Andropov, preşedintele KGB, către Secretariatul CPSU, 30 august 1968, în Rossiiskii Gosudarstvennyi Arkhiv Noveishei Istorii (RGANI), F 5, D. 339, Ll 58-60; On the Position of Romania in Connection with the Events in Czechoslovakia, raportul nr. MB-4809/65 (Top Secret), de la V. Makaşev, secretar-general adjunct al Ministerului de Externe sovietic, 16 octombrie 1968, în RGANI, F. 5, Op. 60, D. 339, Ll. 188-194 şi On Romanian Attitudes Towards the Developments in Czechoslovakia (Political Writing), Cable No. 1000 (Top Secret), A.V Basov, ambasadorul sovietic în România, către ministrul de externe sovietic, Andrei Gromîko, şi Secretariatul CPSU, 23 septembrie 1968, în RGANI, F 5, Op. 60, D. 339, Ll. 130-154 (citat în Kramer (2003/2004).

863 Fostul ambasador al Poloniei la Beijing, Rowiaski, în Liu şi Mastny (2004), pp. 108-109, PHP Rowiaski semnalează că aceştia erau „de obicei membri importanţi (consilieri, prim-secretari)“. Pentru detalii despre INTERKIT vezi www.isn.ethz.ch/php/conferences/PreviousEvents/2004 beijing docs.htm.

Conform spuselor unui fost ofiţer Sth, în perioada 1962 – 1965 serviciile de informaţii ale ţărilor aflate în „strânsă cooperare” din cadrul Tratatului de la Varşovia şi-au limitat activităţile referitoare la China la investigarea influenţei şi activităţilor subversive ale acesteia, primind acordul pentru „operaţiuni speciale împotriva Chinei” abia în anul 1965.1 În decembrie 1967, „la iniţiativa sovieticilor”, operaţiunea a fost transformată într-un:

[…] sistem de consultări periodice şi a fost instituit un plan de măsuri conjugate în legătură cu politica faţă de China (INTERKIT). Acesta includea statele Tratatului de la Varşovia, cu excepţia României, şi Mongolia. Direcţiile importante au fost trasate la reuniunile periodice ale secretarilor CC. Planurile detaliate şi coordonarea erau responsabilitatea conducerii departamentelor de relaţii externe ale CC. [.] Au fost înfiinţate grupuri speciale şi echipe pentru activităţi de propagandă, cercetare ştiinţifică şi editare de publicaţii.[864][865]

Alături de China, România a devenit o ţintă, de la începuturile INTERKIT. Acest fapt a devenit evident la întâlnirea din septembrie care a precedat primul INTERKIT, când Kádár „a intercalat acuzaţii evident valabile numai contra Chinei cu cele împotriva României” şi şi-a asumat conducerea unei „campanii împotriva «pseudointernaţionaliştilor» români, cu cele mai esoterice acuzaţii făcute vreodată de un conducător de partid”.[866] Într-adevăr, o operaţiune a KGB-ului de distrugere a relaţiei Bucureşti-Beijing, cu documente falsificate despre

---

864 Bittman (1972), pp. 157-158.

865 Ambasadorul Rowiaski, în Liu şi Mastny (2004), pp. 108-109, şi INTERKIT, PHP

866 Fritz Ermarth, „Will the Real János Kádár Please Stand Up!“, RFER, 22 septembrie 1967a, OSA, caseta 33, dosarul 5, raportul 192, pp. 1-3. Ermarth a observat că intercalarea atacurilor antichineze şi antiromâneşti te lăsau perplex, pentru că nu erau numai foarte diferite, ci şi mutual exclusive.

care se pretindea că fuseseră scrise de Zhou Enlai, fusese pusă la cale înainte de şedinţa iniţială. După cum a observat liderul bulgar Jivkov, ulterior, la o întrunire a statelor partenere aflate în „strânsă cooperare", „chinezii se bazează pe România şi românii sprijină politicile Chinei".[867] La aceeaşi întâlnire, făcând referire la INTERKIT ca la un model pentru o campanie la nivelul întregului Tratat împotriva României, Brejnev a propus coordonarea „activităţilor noastre comune" prin intermediul secretarilor Departamentelor Internaţionale şi Ideologice ale Comitetelor Centrale, după cum se proceda deja „de exemplu în ceea ce priveşte China şi România".1

Amploarea deosebită a unui astfel de demers a avut implicaţii devastatoare pentru o ţară care nu avea nici pe departe resursele materiale sau umane ale Chinei. INTERKIT coordona „orice referire" la conducerea ţării vizate şi toate activităţile întreprinse pentru a-i „diminua" influenţa, având capacitatea de a anihila o ţară mică, precum România.[868] Coordonarea „activităţilor de propagandă şi cercetare ştiinţifică" din şapte ţări (neluând în considerare agenţii de diseminare), de la „agenţiile de presă, posturi de radio, TV şi edituri" la academiile de ştiinţă şi institutele de cercetare de stat, putea să suprime orice mesaj sau direcţie politică pe care Bucureştiul ar fi dorit s-o propage.[869] Coordonarea centrală a „propagandei

867 Record of the Meeting Between Leonid Brezhnev and East European Party Leaders in the Crimea, 2 august 1971, pp. 21, 23-24, Nuenlist şi Locher (2004), PHP
325

868 Ibidem, pp. 40-43.

869 Ibidem, pp. 4-7. Aceasta includea şi propaganda prin „OIRT şi Intervision", care a inclus şi Finlanda. In perioada Războiului Rece, o proporţie semnificativă din media şi din intelectualii angajaţi de academie erau adjuncţi ai serviciilor comuniste de informaţii. Vezi: „Bulgarian Science Academy Swarming With State Security Agents", Agenţia de ştiri Sofia, 9 februarie 2010, www.novinite.com:

din om în om", a articolelor, emisiunilor radio şi TV, simpozioanelor „ştiinţifice", împreună cu un plan anual unificat „pentru publicaţii şi lucrări ştiinţifice" au condus la stabilirea unei direcţii de propagandă care avea valoare de adevăr ştiinţific (şi popular) şi imposibil de negat.

INTERKIT a tradus acest plan „în engleză, franceză, spaniolă şi arabă" şi l-a transmis printr-un efort coordonat prin „presă, agenţiile de informaţii şi alte organe de propagandă străine", inclusiv prin intermediul unui număr mare de agenţi sovietici, est-germani, maghiari, polonezi, cehoslovaci, bulgari şi mongoli, şi mai târziu şi cubanezi (apărând sub „steaguri false" ca provenind din toate ţările din Europa, America de Sud şi Asia).[870] Acest proiect desfăşurat pe o perioadă lungă de timp – INTERKIT a funcţionat din 1967 până în anii 1980 – a copleşit serviciile de informaţii occidentale (şi mediul academic), neobişnuite cu campanii de dezinformare de lungă durată şi incapabile să îi înţeleagă proporţiile. Concluziile cercetătorilor şi analiştilor occidentali au arătat că astfel de strategii de dezinformare vor reapărea în produsele analitice ale serviciilor de informaţii şi vor copleşi sau chiar monopoliza canalele de informaţii pe care se bazează. Un cor de sute de voci care se exprimau la unison a acoperit cu uşurinţă vocea izolată şi discordantă a României.

Calul troian II Goliţîn şi „mitul" independenţei

Paradoxal, capacitatea comunităţii de informaţii a SUA de a evalua situaţia din România a fost serios compromisă în anii 1960 de către primul dezertor din noul

---

„Communist Ties Drive Honorary B[ulgarian] A[cademy of] S[ciences] Member Away", Agenţia de ştiri Sofia, 5 martie 2010, www.novinite.com: şi „Bulgarian Printed Media Swarming With State Security Agents", Agenţia de ştiri Sofia, 17 februarie 2010, www.novinite.com.

870 In plus, corespondenţii lor străini au cooperat în mod sistematic „în activităţile de culegere şi schimb de informaţii", fie că erau sau nu ofiţeri de informaţii sub acoperire de jurnalişti.

serviciu de dezinformare al KGB. Anatoli Goliţîn a dezertat în decembrie 1961, lansând o teorie care îl avantaja şi susţinând de la bun început că toţi dezertorii care îi vor călca pe urme vor fi agenţi de dezinformare, trimişi să discrediteze informaţiile valoroase şi compromiţătoare pe care le deţinea. De îndată ce a obţinut sprijinul şefului Departamentului de contrainformaţii al CIA, Jesse James Angleton, teoria sa a căpătat un şi mai mare potenţial distructiv.1 Teoria susţinută de Goliţîn şi de Angleton a paralizat efectiv operaţiunile de spionaj împotriva URSS, a făcut ca toate „intrările" (*walk-ins*) agenţilor sovietici şi din Europa de Est să fie refuzate, a afectat relaţiile cu serviciile prietene (cu norvegienii şi cu francezii, de exemplu), a avut impact negativ şi asupra celor mai apropiaţi aliaţi (în special Marea Britanie) şi a demoralizat CIA pe parcursul anilor 1960 şi la începutul anilor 1970.[871][872]

Deşi nu este încă clar dacă şi în ce măsură informaţiile furnizate de Goliţîn erau reale şi utile, declaraţiile în mod evident false ale acestuia cu privire la o pretinsă conspiraţie au avut cel mai puternic impact negativ asupra percepţiei Statelor Unite şi Marii Britanii cu privire la România în perioada 1963 – 1969.[873] Evoluţia

871 David C. Martin, Wilderness of Mirrors, Guildford, CT, The Lyons Press, 2003, pp. 193-194; Milt Bearden şi James Risen, The Main Enemy: The Inside Story of the CIA's Final Showdown with the KGB, New York, Ballentine, 2003, pp. 21-23.

872 Bearden şi Risen (2003), pp. 22-23; Martin (2003), p. 193-201; Stephen Dorril, MI6: Inside the Covert World of Her Majesty's Secret Intelligence Service, New York, Touchstone, 2002, p. 714; Andrew şi Mitrokhin (2000), p. 242.

873 Pentru curentul de opinie pro-Goliţîn, vezi Tennent H. Bagley, Spy Wars: Moles, Mysteries, and Deadly Games, New Haven, Yale University Press, 2007. O analiză amănunţită este oferită de Richard J. Heuer, Jr., „Nosenko: Five Paths to Judgement", în H. Bradford Westerfield, Inside CIA's Private World: Declassified Articles from the Agency's Internal Journal 1955-1992, New Haven, Yale University

lui Goliţîn ca dezertor a cunoscut două etape. În timpul primei etape, din decembrie 1961 până în martie 1963, informaţiile sale „nu au fost niciodată contestate”, iar avertismentele sale în privinţa strategiei sovietice de dezinformare erau în concordanţă cu documentele pe care le-a furnizat privind Departamentul de dezinformare al KGB.1 Devenind nerăbdător şi nemulţumit de CIA, Goliţîn a părăsit SUA împreună cu familia sa, stabilindu-se aparent definitiv în Marea Britanie.[874][875]

După întoarcerea sa neprevăzută în august 1963 (informaţii privind prezenţa sa în Marea Britanie ajunseseră în mass-media încă din luna iulie), el a început să afirme că, de fapt, conflictul chino-sovietic era o înşelătorie şi independenţa României o minciună, adăugând ulterior, la începutul anului 1968, că „Dubček şi revolta cehoslovacă” au fost regizate, toate acestea având acelaşi scop, acela de a determina SUA să ofere ajutor Chinei, României şi Cehoslovaciei, „ajutor care ar fi fost apoi folosit pentru a slăbi şi a exploata Statele Unite”.[876] Goliţîn a afirmat acelaşi lucru despre conflictul sovieto-iugoslav şi cel sovieto-albanez. El a pretins de asemenea că W. Averell Harriman, omul de stat american care cunoştea îndeaproape rolul asumat de România în numele Statelor Unite în Vietnam, în relaţiile cu China şi în Orientul Mijlociu, era spion sovietic.[877] Astfel, orice problemă

Press, 1995, pp. 379-414. Goliţîn dovedeşte o predilecţie pentru sofism şi raţionamentul circular în New Lies For Old: An Ex-KGB Officer Warns How Communist Deception Threatens Survival of the West, New York, Dodd, Mead & Company, 1984.

874 Martin (2003), p. 204.

875 Christopher Dobson şi Ronald Payne, The Dictionary of Espionage, Londra, Grafton, 1986, p. 114.

876 Martin (2003), pp. 203-207; Dornl (2002), p. 714.

877 Martin (2003), pp. 202, 207. Ancheta CIA referitoare la Harriman a avut numele de cod Operaţiunea Dinozaurul. Temeiurile acuzaţiei emise de Goliţîn erau atât de nejustificate încât directorul CIA Richard

majoră în care Bucureştiul intervenea pentru a diminua dominaţia sovietică era minimalizată, iar unul dintre puţinii adevăraţi aliaţi ai României în cercurile înalte de la Washington era contestat de Goliţîn. „Era ca şi cum, comenta un observator, stabilindu-şi buna-credinţă cu ocazia primei sale şederi în Statele Unite”, Goliţîn „revenea acum pentru a-şi executa misiunea de dezinformare.”[878]

Influenţa teoriei Goliţân-Angleton a fost remarcabilă. De exemplu, în 1961 CIA a intrat în posesia a peste 1 600 documente chinezeşti în Tibet care confirmau conflictul chino-sovietic, Biroul CIA pentru informaţii curente şi biroul omolog aparţinând MI6 analizau îndeaproape acest conflict, iar fotografiile realizate de U-2 indicau o „grupare masivă de forţe militare la graniţa Rusiei cu China” (chiar înainte de ciocnirea din martie 1969

de pe râul Ussuri).1 Totuşi, chiar pe parcursul negocierilor dintre Nixon şi Kissinger pe tema reluării relaţiilor cu China în 1969, Angleton a organizat un seminar unde Goliţîn urma să prezinte analiza sa privind „falsul” conflict chino-sovietic, eveniment denumit imediat de către participanţi „Conferinţa Pământului Plat”.[879] Într-o manieră la fel de şocantă, Goliţîn a susţinut ideea că experimentul „socialismului cu faţă umană” din Cehoslovacia a fost o minciună care nu avea să determine niciodată o invazie sovietică, chiar şi după ce tancurile lor

---

Helms a refuzat cererile insistente ale lui Angleton de a-l informa pe preşedinte. Harriman fusese ambasador în URSS şi în Marea Britanie, guvernator al New Yorkului şi secretar al Departamentului de Comerţ.

878 Martin (2003), p. 204. Martin constată că există dovezi indirecte, chiar dacă nu foarte solide, care indică faptul că acesta ar fi putut fi trimis. Ibidem, pp. 203-204. O altă posibilitate ar fi ca, după ce „luna sa de miere“ cu CIA a luat sfârşit, Goliţîn, deziluzionat şi nesigur, să fi fost recrutat din nou în timpul deplasării sale în Marea Britanie.
328

879 Ibidem, p. 203; Dorril (2002), p. 714.

începuseră să intre în Praga.[880]

Ideea că independenţa României era o minciună a fost, de asemenea, vehiculată. Nu numai că existau dovezi clare privind conflictul chino-sovietic şi ostilităţile cehoslovaco-sovietice, dar în 1969 nu mai puţin de şapte dezertori cehoslovaci aparţinând eşaloanelor superioare ale aparatului de securitate şi de informaţii cehoslovac, printre care şi generalul Jan Sejna, confidentul lui Novotný, maiorul Ladislav Bittman, adjunctul şefului Biroului pentru dezinformare al Sth (Departamentul 8), şi colegul acestuia, maiorul Jan Frolik, au confirmat ostilitatea demonstrată de Uniunea Sovietică şi de membrii Tratatului faţă de România.[881] Trădătorii sovietici de mai târziu au confirmat de asemenea că ostilitatea sovieticilor vizavi de România era considerabilă în 1960, în paralel cu derularea conflictului chino-sovietic şi chiar înainte de apariţia conflictului sovieto-albanez.[882] Cu toate acestea, profesionişti cu experienţă în domeniul informaţiilor, inclusiv fostul şef pe probleme de cercetare şi contrainformaţii pentru CIA şi principalul contraspion al MI5, au fost cuceriţi de teza lui Goliţîn în asemenea măsură încât au intrat într-un consiliu editorial în vederea publicării acesteia mai bine de zece ani mai târziu, după ce

---

880 Martin (2003), p. 203. Date fiind legăturile extrem de strânse dintre conducătorul partidului Dubcek şi Kremlin, Primăvara de la Praga a decepţionat, dar insistenţa lui Goliţîn că nu a existat niciodată vreun pericol pentru invazia sovietică a servit clar scopurilor de dezinformare ale Kremlinului şi, de aceea, este suspectă.

881 Sejna (1982), pp. 66-68, 75-76; declaraţia lui Josef Frolik în faţa Congresului SUA, a ComisieiJuridice a Senatului, Communist Bloc Intelligence Activities in the United States, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1975; Jeffrey T Richelson, Sword and Shield: Soviet Intelligence and Security Apparatus, Cambridge, MA, Ballinger, 1986, p. 210; Bittman (1972), pp. 144, 147, 185; Bittman (1985), pp. 32-33.

882 Vezi de ex. Şevcenko (1985), pp. 97-98.

Praga fusese adusă la „normalitate” în mod brutal, cooperarea militară chino-americană se derula cu rapiditate, iar România achiziţiona în secret armament sovietic sofisticat pentru Statele Unite.1

Mai multe puncte incluse în teza lui Goliţîn, ce au legătură cu România, merită amintite deoarece acestea apăreau frecvent în acţiunile de dezinformare sovietice. În primul rând, el afirmă că naţionalismul a afectat într-adevăr Polonia şi Ungaria în „ultimii ani de viaţă ai lui Stalin şi după moartea acestuia”, dar că „regimurile din China, România, Iugoslavia şi Cehoslovacia nu au fost motivate de diverse categorii de comunism cu caracter naţional”, ci mai degrabă de „ideologia leninistă” şi de deservirea „intereselor şi obiectivelor pe termen lung ale Blocului Comunist”, aşa cum erau acestea dictate de la Moscova.[883] Astfel, ceea ce Occidentul consideră

O motivaţie admirabilă este rezervat pentru regimurile loialiste sovietice de la Varşovia şi Budapesta, în timp ce statele care înfruntau Moscova erau considerate agenţi sovietici loiali sub acoperire.

Insistând asupra „mitului independenţei României”,

883 Fostul ofiţer CIA, Scott Miler, şi fostul ofiţer MI5, Arthur Martin, şi-au pus chiar semnătura în prefaţă. Goliţîn (1984), p. xvi. Referitor la cooperarea româno-americană în domeniul informaţiilor militare, cu privire la armamentul sovietic vezi Benjamin Weiser, „Ceauşescu Family Sold Soviet Military Secrets to US“ şi „One That Got Away: Romanians Were Ready to Sell Soviet Tank“, The Washington Post, 6 mai 1990. Interesant este faptul că Weiser a fost apoi îndemnat să scrie un articol ca reacţie patru ani mai târziu, în care afirma că Polonia era „factorul cu cea mai semnificativă contribuţie“, chiar dacă s-a implicat mult după România şi a fost mai curând un instrument al corupţiei decât al politicilor, aşa cum a fost România. Benjamin Weiser, „Poland Helped US Buy Soviet Weapons: At Cold War’s Peak, Pentagon Gained Access to East Bloc’s Secrets“, The Washington Post, 14 februarie 1994. Paralela făcută între eroica „Polonie“ şi corupţia lui „Ceauşescu“ — contrastând prin comparaţia dintre un popor şi un om, asimilând implicit un alt popor cu omul — reia în mod evident una dintre temele predilecte ale acţiunilor sovietice de dezinformare.

Goliţîn afirmă că toate „pretinsele diferenţe dintre România şi alte ţări comuniste” pot fi explicate ca fiind „rezultatul unei operaţiuni de dezinformare în bloc”.[884] Gândirea antisovietică a liderilor români este subliniată în repetate rânduri ca fiind „artificial creată pentru a servi scopurile unei strategii pe termen lung”.[885] „Independenţa mitică” a României, explică el, a fost calculată pentru a da autenticitate conflictelor chino-sovietic şi sovieto-albanez apărute anterior, dar toate acţiunile şi demersurile sale „primeau anticipat binecuvântarea Blocului Sovietic” şi erau „întreprinse cu ştiinţa sovieticilor”.

pentru a le „conferi partidului şi liderilor acestuia o imagine de naţionalism şi independenţă în ochii opiniei publice interne şi externe”, în aşa fel încât să contribuie la „îndeplinirea obiectivelor Blocului de intensificare a comerţului şi obţinere a unor credite pe termen lung şi de achiziţionare de tehnologie avansată din Occident, într-un mod mai eficient decât dacă ar fi acţionat ca un membru obişnuit al Blocului”.1

Merită să comparăm teoria lui Goliţîn exprimată în „România ca un cal troian” cu varianta originală a acesteia, aşa cum a apărut în 1956. Această primă ediţie a fost prezentată în februarie 1956 în raportul unui ataşat SUA către ambasadorul de la Bucureşti, care a înaintat-o mai departe la Washington:

Rolul României este să devină o „vitrină” a comunismului într-o încercare de a arăta celor din Occident că regimul comunist este funcţional şi, astfel, de a contribui la atingerea obiectivului final al comunismului

884 Ibidem, p. 184. Goliţîn citează informaţii confidenţiale „aflate la dispoziţia autorului“ atunci când afirmă că Gheorghiu-Dej era „agent al serviciilor de informaţii sovie- tice“, ceea ce ar fi putut fi adevărat înainte ca el să pună capăt acţiunilor serviciilor de informaţii sovietice în România.

885 Ibidem, p. 90.

internaţional. Pentru ca acest lucru să fie convingător în ochii occidentalilor, se fac în continuare încercări de consolidare a mitului independenţei României. Dizolvarea Sovromurilor în 1954 şi 1955 a reprezentat un pas în această direcţie. Este posibil ca sovieticii să îşi retragă trupele într-un moment prielnic, ca o dovadă supremă. Probabil partea cea mai importantă a acestui plan ce urmărea să transforme România într-o „vitrină" a comunismului este creşterea prestigiului României în străinătate.[886][887]

Potrivit afirmaţiilor lui Goliţîn, „independenţa României era un mit" creat de nou înfiinţatul serviciu de dezinformare, ale cărui obiective erau:

Să sprijine alte acţiuni de dezinformare privind dezintegrarea Blocului;

Să sporească „prestigiul intern şi internaţional al Partidului Comunist Român şi al liderilor acestuia";

Să califice România pentru „ajutoare occidentale de natură tehnică şi economică mai generoase";

Să permită României „să profite în numele Blocului de oportunităţi diplomatice şi comerciale";

Să pregătească România „pentru un rol strategic special";

Să sporească credibilitatea acesteia în ochii Occidentului „ca potenţial aliat sau confident în lumea

886 Golitsyn (1984), pp. 187, 190, 194.

887 NARA, Record Group 59, Decimal File 766.00/2—1456; nr. 233, Legaţia Americană, Bucureşti, Departamentul de Stat, 14 februarie 1956; Verona (1992), p. 149. Verona a fost pe deplin convins de această acţiune de dezinformare, care a fost reiniţiată de trădătorul Andrei Goliţîn în 1963, 1968 şi 1981 şi mai târziu de Ion Mihai Pacepa în 1978 şi 1987. Anatoliy Golitsyn, New Lies for Old: The Communist Strategy of Deception and Disinformation, New York, Dodd, Mead & Co, 1984, pp. 183-194. Vezi de asemenea Ion Mihai Pacepa, Red Horizons, Washington D.C., Regnery Gateway, 1987.

comunistă”.[888]

Singura diferenţă între cele două este motivaţia declarată ca fiind în spatele subterfugiului României. În prima variantă, lansată înainte să se întrevadă posibilitatea unui ajutor occidental şi a încheierii de relaţii diplomatice cu ţările membre ale Blocului, autorii teoriei nu puteau să invoce motivul tendinţei de acaparare şi, prin urmare, s-au limitat la afirmaţia destul de neconvingătoare că independenţa României era un „joc al aparenţelor” menit să contamineze capitalismul occidental. În 1968, când Goliţîn şi-a prezentat teza scrisă, exista un motiv concret de suspiciune şi o temă perfectă de dezinformare, având în vedere incapacitatea occidentalilor de a „urmări fondurile” din spatele Cortinei de Fier.

Capitolul 13

Manipularea relaţiilor din cadrul Pactului de la Varşovia FEBRUARIE – AUGUST 1968

Influenţa exercitată de planul conspiraţiei globale – aşa-zisul „*monster plot*” – al lui Goliţîn şi Angleton asupra interpretării evenimentelor în general din interiorul Blocului Sovietic şi în special a celor privind China, România şi Cehoslovacia a fost puternică şi îndrăzneaţă, dar nu şi unitară. În ciuda şirului nesfârşit de lovituri date teoriei „România ca un cal troian” pe parcursul anilor 1960 – de la „declararea independenţei” în 1964 şi propunerile publice ale Bucureştiului privind reorganizarea radicală a Tratatului de la Varşovia în 1966, la refuzul de a pune la dispoziţia ţărilor Tratatului dotări militare sau refuzul de a condamna Israelul şi Sua în timpul războiului arabo-israelian din 1967 –, aceasta a continuat să influenţeze importante tendinţe de gândire în interiorul comunităţii de informaţii americane şi britanice. prin urmare, în paralel

888 Golitsyn (1984), p. 194. Conform editorilor, manuscrisul a fost foarte puţin modificat după ce le-a fost prezentat pentru prima dată de Goliţîn în 1968. Ibidem, p. xv.

cu o serie de evaluări destul de obiective ale comportamentului României, a existat o predilecţie puternică pentru negarea sau subestimarea nivelului opoziţiei româneşti faţă de Moscova (şi supraevaluarea disidenţei altor ţări), astfel minimalizând ameninţarea pe care URSS-ul o putea reprezenta pentru aceasta.

Minimalizarea ameninţării sovietice era importantă pentru a prezenta Occidentului un *fait accompli*, aşa cum fusese cazul invaziei Cehoslovaciei. În acel caz, preferinţa occidentului pentru evitarea conflictului militar sporise greutatea unor argumente mai degrabă neîntemeiate şi conform cărora preocuparea Moscovei pentru obiectivele sale externe, în special pentru destinderea relaţiilor, trecea înaintea oricărei intervenţii militare şi încuraja iluziile occidentului. Într-o relatare făcută după intervenţia sovietică în Cehoslovacia, un analist CIA remarca faptul că prin măsurile de inducere în eroare Moscova lăsa să se înţeleagă că „situaţia nu era gravă", că naţiunea

333

„Nu consideră că interesele sale vitale erau ameninţate" sau că „relaţiile sale cu potenţială victimă erau destul de bune". 1

În general asemenea măsuri se luau după ce mijloacele politice de găsire a unei soluţii eşuaseră şi fusese luată deja o decizie pentru realizarea unui atac surpriză sau, cel puţin, pentru pregătirea forţelor militare pentru un astfel de atac, prin minimalizarea situaţiei prin acţiuni de propagandă şi pe canale diplomatice. Moscova era maestră în „dezinformarea politică", tocmai datorită „controlului complet pe care îl deţinea asupra presei şi a caracterului secret al procesului decizional"[889][890]. Spre deosebire de părerea CIA, din acea vreme, că durata

889 Cynthia M. Garbo, „Soviet Deception in the Czechoslovak Crisis: A Study in Perspective", CIA Studies in Intelligence, pp. 20-21.
890 Ibidem.

campaniilor de dezinformare era „scurtă, de doar câteva săptămâni”, adjunctul şefului Departamentului de dezinformare din Sth raporta, la scurt timp după aceea, că ele se desfăşurau, în general, pe o perioadă de 3 – 5 ani, în unele cazuri durând şi decenii.[891]

Construirea coaliţiilor intra-Bloc şi loialiştii Moscovei I

În timp ce linia de dezinformare sovietică insista asupra lipsei de semnificaţie a tentativelor României de creare a unor coaliţii anti-Bloc, Kremlinul şi ceilalţi membri ai Tratatului au văzut, în mod evident, o ameninţare serioasă în coaliţia Bucureşti – praga-Belgrad.[892] Şeful GDR, Ulbricht, insista că scopul acestei coaliţii este acela de a „desprinde Cehoslovacia de Uniunea Sovietică şi de toată comunitatea socialistă”.[893] Conform Stasi, Bucureştiul făcea eforturi similare la Budapesta şi la Varşovia, punându-şi „mari speranţe” în evenimentele din Cehoslovacia „deoarece ei anticipau că aceste evenimente vor avea ecouri în celelalte ţări socialiste”, în special în „Ungaria şi Polonia”, unde credeau că forţe asemănătoare „lucrau pentru elaborarea unei strategii naţionale mai independente”.[894]

Din nefericire, atitudinea antisovietică a populaţiei ungare şi poloneze nu era împărtăşită de liderii comunişti ai acestora decât ca un mijloc prin care îşi puteau câştiga legitimitate pe plan intern. Aceeaşi moştenire cu caracter conspirativ, care iniţial conferea partidelor comuniste

891 Bittman (1985), p. 45; Bittman (1972), p. 89. In interesul „fairplay-ului“ trebuie să fie subliniat că studiul lui Grabo analiza specific un eveniment militar tactic.

892 Kieran Williams, The Prague Spring and Its Aftermath: Czechoslovak Politics, 1968-1970, Cambridge, Cambridge University Press, 1997, p. 111.

893 Kramer (2003/2004), p. 367, ft. 366.

894 BstU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38; Herbstntt şi Olaru (2005), p. 270.

trăsăturile clandestine ca putere străină aflată în serviciul „revoluţiei mondiale”, era valabilă cu atât mai mult în cazul liderilor de partid luaţi individual. Fie că lucraseră sau nu vreodată în mod oficial ca agenţi ai serviciilor sovietice de informaţii (şi majoritatea au lucrat fie ca agenţi ai Cominternului, ca în cazul lui Gomułka, Nagy şi Rákosi, sau în cadrul aparatului de informaţii direct subordonat Moscovei, cum a fost cazul lui Kádár), cu singura excepţie a românilor după ce au eliminat cadrele militare sau agenţii de informaţii sovietici care îi controlau, toţi liderii de partid din ţările membre ale Tratatului de la Varşovia erau agenţi voluntari ai Moscovei. Ei nu erau doar complici, ci răspundeau direct pentru faptul că serviciile de informaţii şi instituţiile militare din ţările respective rămâneau subordonate autorităţii unui stat străin.1

Liderul polonez Wladistav Gomułka, de exemplu, deşi apreciat ca lider naţionalist în 1956, a devenit unul dintre cei mai loiali satrapi ai Moscovei la mijlocul anilor 1960. Gomułka a denunţat energic Bucureştiul, Belgradul şi Praga ca fiind unite de „înclinaţiile lor prooccidentale, dorinţa lor comună de a se desprinde de tabăra socialistă pentru a crea un fel de alianţă specială restrânsă”.[895] Kremlinul nu a avut niciodată îndoieli în privinţa liderului partidului ungar János Kádár, care a fost „instalat” de Moscova în 1956. Kádár „îşi construise o reputaţie foarte bună la Centru [KGB]” până la mijlocul anilor 1960 cu sprijinul „AVH şi al tinerilor carierişti din Partidul (comunist) Socialist al Muncitorilor din Ungaria,

895 Ierarhia de comandă conform indicaţiilor partidului mergea de la serviciile de informaţii la Ministerul de Interne, dacă acestea nu erau combinate, la Comitetul Central şi în cele din urmă la liderul de partid. In cazul unor ţări, ca de exemplu Cehoslovacia, serviciile erau subordonate într-un mod şi mai direct liderului de partid în calitatea acestuia de şef al guvernului sau al statului. Vezi de ex. Bittman (1972), pp. 158-159.

care credeau în munca desfăşurată în interiorul sistemului sovietic”.[896]

Partidul lui Kádár a avertizat de asemenea că tendinţa autorităţilor de la Praga de a aplica modelul românesc sau iugoslav „ar spori numărul dificultăţilor în interiorul sistemului socialist mondial, ar încuraja naţionalismul şi ar conduce la formarea unei Mici Antante Socialiste bazată pe naţionalism şi la o colaborare mai strânsă între Iugoslavia, România şi Cehoslovacia”.[897] Liderul ucrainean era şi mai îngrijorat, exprimându-şi părerea că Statele Unite intenţionau „să creeze o Mică Antantă care să includă România, Cehoslovacia, Iugoslavia şi RFG, stabilind astfel hegemonia americană în Europa”.1 În toate aceste formule, factorul cheie îl constituia România. Era singura ţară care avea relaţii cu SUA, Germania Federală, Iugoslavia şi Cehoslovacia.

Influenţa exercitată de România în zona Balcanilor şi capacitatea sa de a contracara strategia sovietică în sud a constituit o preocupare majoră pentru liderii sovietici încă din vremea lui Lenin. Hruşciov a fost cel mai explicit în această privinţă în 1964, şi Brejnev va reveni asupra acestui subiect în mod repetat. Şi totuşi, dezinformarea sovietică a reuşit să îndepărteze atenţia de la încercarea scandaloasă a Bucureştiului de a constitui o coaliţie, în aşa măsură încât chiar şi analiştii serioşi o catalogau ca fiind „bârfă diplomatică”.[898][899]

---

896 Gordievsky şi Andrew (1990), p. 481.

897 Retegan (2000), pp. 127-128: Raport al delegaţiei Partidului Muncitoresc Maghiar la Comitetul Politic, 22 mai 1968, Arhivele Naţionale Ungare (Magyar Országos Levéltár: MOL), MKS, 288, fond 5, dosarul 456, f. 52. Jivkov avea o părere similară. Vezi MOL, MKS, 288, fond 5, dosarul 455, f. 32-33 şi 37.

898 Kramer (2003/2004), p. 321.

899 Vezi de ex. James G. Hershberg, The Soviet Bloc and the Aftermath of the June 1967 War: Selected Documents from Polish and Romanian Archives, CWIHP, e-Dossier No. 13.

Ostracizarea României – ţinta Radio Europa Liberă

Până în 1967 Bucureştiul îşi crease o reputaţie internaţională ca fiind capabil şi dispus să înfrunte deschis Moscova. Conducerea comunistă din România, după ce se eliberase de controlul sovietic şi îşi construise relaţii internaţionale independente cu Washingtonul, Parisul, Londra şi Bonnul, rămânând în acelaşi timp membră a Tratatului, putea să cunoască intenţiile şi mişcările sovietice în interiorul Blocului, în Europa şi la nivel internaţional şi înclina să colaboreze cu Occidentul (şi Estul) pentru a limita extinderea puterii Uniunii Sovietice. În timp ce Moscova controla şi coordona mesajele transmise de celelalte membre ale Tratatului de la Varşovia, România avea

O poziţie unică şi era motivată să „spună adevărul puterii" din Occident privind acţiunile principalului adversar al acestuia. Eliminarea acestei capacităţi a României a devenit astfel o prioritate de prim ordin pentru Kremlin şi pentru serviciile sovietice de informaţii.

Kremlinul a întreprins măsuri active pentru a discredita ţara şi regimul său în Occident, în principal ridicând semne de întrebare cu privire la politicile independente ale României, la libertatea faţă de Kremlin şi la rezistenţa faţă de sarcinile impuse de sovietici, descriind în cele din urmă întregul program independent al acesteia ca pe o operaţiune de dezinformare de inspiraţie sovietică. Kremlinul a utilizat de asemenea reţeaua sa de agenţi de influenţă în relaţiile cu cercurile de conducere de la Washington, Londra, Bonn şi Paris pentru a contracara informaţiile transmise de România şi pentru a submina poziţia acesteia în relaţia cu partenerii din Vest. Între timp, Moscova a continuat tentativele de debarcare a lui Ceauşescu, iar acesta a reacţionat la măsurile sovietice avertizându-i public pe sovietici „să nu se mai amestece în

afacerile interne ale României, prin tentativele de a promova opoziţii" în cadrul conducerii partidului şi să renunţe la „presiunile economice" în scopul influenţării „cursului politicilor României".1

Controlul virtual asupra modului în care era privită conducerea României a constituit un succes timpuriu al spionajului sovietic, deşi rămâne

O întrebare încă deschisă care a fost gradul de realizare a acestui obiectiv prin „agenţi de influenţă conştienţi sau nu". În ianuarie 1964, agentul sovietic dublu Mihai Caraman, pe atunci ofiţer al spionajului extern românesc (DGIE), aflat sub acoperire diplomatică la Paris, a raportat că Biroul din Paris al Radio Europa Liberă (REL) primise instrucţiuni de la centrala pentru Europa, cu sediul în SUA, să încurajeze „tendinţele independente ale României". [900]Interesant este că, într-o perioadă în care CIA finanţa şi coordona încă operaţiunile REL, Biroul din Paris a refuzat sec. Acest refuz a determinat sediul REL de la München să emită o circulară prin care se reafirma că România se angajase pe un „curs real de independenţă faţă de URSS, atât din punct de vedere economic, cât şi politic". Biroul de la Paris a răspuns, urmând linia Goliţîn, că independenţa României era, de fapt „o iniţiativă a URSS-ului în scopul derutării Occidentului şi analiza biroului de la München nu corespundea realităţii". [901]

Deşi, temporar, a fost reimpus un mai mare grad de conformitate cu directivele SUA, sprijinind regimul de la Bucureşti, în 1965, prin reinstaurarea în funcţie a lui Noel Bernard, ca director al secţiei române de la München, a fost reinstaurată o politică editorială total negativă faţă de

---

900 R. Salloch, „Themes of Three Years: Before Budapest... And After", RFER, 8 martie 1958, OSA, caseta 134, dosarul 1, raportul 171, p. 26; Scânteia, 7 mai 1967.

901 CNSAS, fond SIE, dosar nr. 16, p. 111; Banu şi Ţărău (2004), pp. 292-293; CWIHP

conducerea României şi a politicilor sale, care urma destul de clar liniile de dezinformare sovietică.[902] Începând cu Bernard, şi practic nemodificată de succesorii acestuia, redactorii români de la REL s-au angajat într-o „ofensivă polemică neîncetată" împotriva conducerii României de o asemenea ferocitate încât secţia se afla printre cele mai frecvent „citate pentru violarea restricţiilor postului de radio împotriva exceselor retorice şi a vituperaţilor".1 Un exemplu tipic pentru acest gen de abordare a fost o analiză nesemnată a articolului ziaristului David Binder, publicat în iulie 1964 în *The New York Times*, în care secţia susţinea că acesta „exagerase" nemulţumirea sovietică faţă de independenţa României şi ajungea la concluzia că, din moment ce „e posibil ca sursele sale să fi fost româneşti, e de imaginat că avem de a face cu un alt exemplu al suprareacţiei României la declaraţii sovietice pe teme sensibile".[903][904]

Politica editorială a lui Bernard intra în contradicţie nu numai cu analizele pertinente ale REL realizate de specialişti în zonă, precum Jim Brown, Fritz Ermarth şi Robert R. King, dar şi cu politica SUA. „Maniera mult prea personală şi încărcată de prejudecăţi utilizată pentru criticarea membrilor conducerii României" era în completă

---

902 Arch Puddington, Broadcasting Freedom: The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty, University Press of Kentucky, 2003, pp. 212, 239. Bernard a fost şef al secţiei române între 1955-1958 şi 1965-1981.

903 Puddington (2003), p. 239. Unul dintre aceşti succesori, Emil Georgescu, fusese procuror comunist în timpul celei mai brutale represiuni staliniste, după care a intrat în cea mai privilegiată elită comunistă, în calitate de procuror-şef al Bucureştiului, între 1967—1971. La numai câteva săptămâni după trădarea sa din 1974, el lucra la secţia română a REL.

904 „Comment on Binder Article «Rumania Moving Towards Freedom»", RFER, 6 iulie 1964, OSA, caseta 50, dosarul 2, raportul 87; David Binder, „Rumania Moving Towards Freedom", The New York Times, 6 iulie 1964.

contradicţie cu tratamentul acordat de secţiile REL care emiteau pentru celelalte state membre ale Blocului Sovietic şi a atras plângeri frecvente din partea guvernului SUA.[905] Este demn de amintit că această politică anti-Ceauşescu a fost adoptată într-o perioadă în care regimul promova încă liberalizarea (pe lângă acţiunile de sfidare a Moscovei).[906]

În timp ce administraţia SUA încerca să îmbunătăţească relaţiile cu Bucureştiul, ceea ce necesita o imagine publică acceptabilă pentru a obţine sprijinul şi aprobarea Congresului, redactorii de la secţia română a REL îl tratau pe Ceauşescu ca pe „Inamicul Numărul Unu”.[907] Spre exemplu, un memorandum din 1974 al Departamentului de Stat nota că:

Politica Statelor Unite este de „sprijinire a poziţiei independente a României” şi ambasada se străduieşte să câştige încrederea diverselor oficialităţi ale Guvernului României. Această sarcină nu este deloc uşurată dacă REL are o abordare excesiv de critică sau *ad hominem* faţă de conducerea ei, care se întreabă dacă „guvernul american” este „duplicitar”.1

Volens nolens, politica diverşilor şefi ai secţiei române a servit scopurilor sovietice de izolare a României şi de creare a unei breşe între conducerea ei şi populaţie.

Nici că putea exista un contrast mai flagrant faţă de tratamentul deosebit de înţelegător cu regimul Kádár de la Budapesta, manifestat de secţia maghiară a REL, în aceeaşi perioadă.[908] Directorul secţiei maghiare, Joseph Szabados, şi-a instruit personalul să „nu-l critice” pe János

---

905 Puddington (2003), p. 212.

906 Intr-o altă evidentă ilustrare a impactului dezinformării sovietice, Puddington justifică politica lui Bernard prin antedatarea în anii 1960 a comportamentului lui Ceauşescu de încălcare a drepturilor omului.

907 Puddington (2003), p. 239.

908 Op. cit., p. 212.

Kádár, ci să-i laude politica, indiferent de faptul că acesta rămăsese „un susţinător de nădejde” al politicilor externe şi de securitate ale Kremlinului.[909] Nu numai că secţia maghiară a REL a promovat agenda Budapestei, dar Szabados se întâlnea discret cu unele dintre cele mai înalte oficialităţi maghiare, inclusiv cu propagandistul-şef al lui Kádár, György Aczél, care putea fi cu greu considerat un liberal reformator.[910]

Dintr-un post minor din Ministerul Culturii, Aczél controla toate producţiile literare şi culturale din Ungaria şi conducea efortul de propagandă al Budapestei în exterior.[911] Combinat cu efortul AVH-ului de a influenţa programele REL printr-o masivă reţea de falşi „ascultători”, existenţa acestui acces direct a reprezentat o lovitură majoră.[912] Radio Europa Liberă a oferit astfel regimului Kádár un lobby de facto şi agenţi de influenţă semiconştienţi, prin care putea să-şi transmită cel puţin câteva dintre dezinformările pregătite, în special analiştilor occidentali care se bazau pe cercetările REL pentru a-şi forma opiniile.[913] Dat fiind faptul că o serie de analişti ai REL au devenit consilieri superiori ai factorilor

---

909 Ibidem.

910 Puddington scrie că aceste întâlniri „discrete“ aveau loc în general la Viena sau la Roma, două locaţii unde spionajul maghiar era deosebit de bine reprezentat.

911 Pentru o descriere a operaţiunilor lui Aczél şi ale propagandei maghiare, vezi Oikari în Halmesvirta (2006), pp. 209-356.

912 Bittman (1972), p. 148.

913 Puddington (2003), p. 256. În 1983, nou numitul director al REL, George Urban, un americano-maghiar care înţelegea ce spuneau redactorii de la secţia maghiară, a încercat să stopeze „orientarea pro-Kádár a radioului“ şi a început să scoată în evidenţă şi „eşecurile lui Kádár“, şi pe acelea ale regimului comunist, în general. I s-au opus consilierul preşedintelui Reagan pentru probleme sovietice, John Matlock, şi ambasadorul de origine maghiară al SUA în Ungaria, Nicholas Salgos. Op. cit., p. 264.

de decizie şi ai legiuitorilor din SUA (de ex. Fritz Ermarth, Robert L. Hutchings, Robert

R. King, Ronald D. Asmus), asemenea influenţe au avut uneori implicaţii profunde pentru percepţiile americane.

Secţia poloneză a REL a adoptat, încă din 1956, o atitudine similară faţă de Wladistaw Gomułka, oferindu-i un „sprijin esenţial" şi exercitând „o influenţă tranchilizantă" asupra populaţiei poloneze.1 Cu toate că, în cele din urmă, comportamentul lui Gomułka nu a confirmat reformismul său independent, succesorul acestuia, Edward Gierek, s-a bucurat de acelaşi sprijin nemeritat.[914] După cum observa ulterior un fost analist al REL, „Gierek a avut o influenţă exagerată asupra SUA".[915]

Politica Tratatului urmărea să implice România cât mai mult posibil în activităţile alianţei, neglijând în acelaşi timp sau ignorând complet conflictele României cu Moscova şi restul alianţei, în asemenea grad încât acestea nu erau incluse în stenogramele întâlnirilor ţărilor membre ale Tratatului de la Varşovia.[916] Întrunirea de la Budapesta,

---

914 Op. cit., p. 120. Principalul emisar al Varşoviei, Oskar Lange, a susţinut că REL trebuia să-l sprijine pe Gomulka deoarece criticile nu ar face „decât să împingă regimul spre o alianţă mai strânsă cu sovieticii". Paradoxal, şeful secţiei poloneze, Jan Nowak, era convins că Gomulka era un manipulator cinic.

915 A. Ross Johnson şi Barbara Kliszewski, United States Policy Toward Poland: A Conference Report, R-3545-FF, Santa Monica, The RAND Corporation, aprilie 1987, p. 20. Deşi recunoştea că secţia română era caracterizată de o ostilitate „nedisimulată", Washingtonul vedea un pericol mai mare vizavi de secţia poloneză pentru că aceştia puteau mobiliza în sprijinul lor „cercurile polonezo-americane", „Congresul şi alte cercuri din opinia publică". Briefing Memorandum Prepared by the Bureau of European Affairs for Secretary of State Kissinger, Washington, iulie 27, 1976, document 17, volumul E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976, FRUS, 1969-1976.

916 Vezi de ex. Analysis of Romanian-Chine.se Relations by the East German Embassy in Bucharest, 18 decembrie 1972, pp. 2-3, 9, PHP;

din februarie 1968, a ţărilor membre ale Tratatului de la Varşovia a fost un exemplu uimitor; neexistând nicio agendă, sovieticii au încercat să îşi impună preferinţele, folosindu-se de şeful Departamentului International ungar, Zoltán Komócsin, pentru a trece peste aceste subiecte fără nicio dezbatere, ca la o licitaţie publică: „Până în momentul în care primul punct urma să fie discutat, preşedintele terminase cu cel de-al treilea punct”.1 Organizatorii maghiari au aranjat lucrurile în aşa fel încât românii să fie ultimii care vorbesc, „după ce toată lumea dispăruse”. Cea de-a doua zi a început cu o nesfârşită serie de atacuri indirecte, ceea ce l-a determinat pe şeful delegaţiei României, Paul Niculescu Mizil, să comenteze următoarele:

[…] Tovarăşi, modul lor de a aborda situaţia a fost pur şi simplu dezgustător.

Expresia „linguşire josnică” surprinde atitudinea lor servilă faţă de Uniunea

Sovietică şi faţă de Partidul Comunist din Uniunea Sovietică.[917][918]

Mizil avea motive să fie furios. Bucureştiul fusese de acord să participe la această întrunire numai după ce Budapesta, prin Komócsin, acceptase ca „singurele subiecte discutate să fie cele trecute în agendă, înainte de deschiderea şedinţei, de acord comun”, că nu vor exista tentative de „excomunicare” a vreunui partid şi că „situaţia internă a Partidului Comunist Chinez nu poate constitui temă nici a conferinţei consultative de la

---

Informational Note drawn up by the Chief of the Service regarding the current situation and policy of Romania, Berlin, 15.12.1983, BStU, MfS, ZAIG 6267, S. 9-11. Vezi şi: Vojtech Mastny, „Editorial Note: XVII. Meeting of the PCC, Warsaw, 14-15 May 1980“, în Mastny, Nuenlist, Locher şi Selvage (2001), PHP

917 Retegan (2000), p. 66.

918 ANIC, CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 31/1968, f. 18-22. O traducere uşor diferită este dată în Retegan (2000), p. 68.

Budapesta, nici a conferinţei internaţionale” a partidelor comuniste care va urma în 1969.[919] Ceauşescu a contraatacat cu „o adevărată declaraţie de război ideologic”, chemându-i în mijlocul nopţii pe toţi ambasadorii ţărilor socialiste participante la conferinţă şi spunându-le să înceteze atacurile verbale, altfel delegaţia României urmând să plece, „deoarece refuzăm să participăm la o reuniune unde nu există condiţiile unui schimb liber şi democratic de opinii”.[920]

După inevitabila plecare a românilor, polonezii, est-germanii şi sirienii au propus „o rezoluţie publică oficială de condamnare a României”, indiciu clar privind intenţiile organizatorilor.[921] Spre exemplu, Honecker a subliniat că „loialitatea faţă de URSS şi PCUS era pilonul adeziunii partidului la marxism-leninism”, iar „cei care se pronunţau împotriva colaborării strânse cu PCUS îşi slăbeau astfel propria poziţie şi întreaga noastră mişcare”.1 Prin comunicatul CC al PCR s-a replicat că nu exista intenţia să se legitimeze în vreun fel „practici deosebit de dăunătoare” de „impunere a dorinţei unor partide altor partide” prin a „continua să ia parte la discuţiile de la

---

919 Robert R. King, „Rumania and the Sino-Soviet Conflict“, RFER, East Europe, 26 mai 1972a, OSA, caseta 114, dosarul 1, raportul 68, pp. 14—15. Pentru acordul maghiar la aceste solicitări, vezi declaraţia lui Komócsin în Népszabadság, 24 decembrie 1967, şi Partelet, decembrie 1967. După această întrunire şi în timp ce se pregătea conferinţa internaţională a partidelor comuniste, Ceauşescu a reiterat public acest acord, subliniind astfel duplicitatea Moscovei şi a Budapestei, în timp ce Kremlinul, prin directorul TASS şi şef al centrului de presă al conferinţei, l-a negat pur şi simplu, susţinând că: „Nu a fost încheiat niciodată un asemenea acord“. Vezi Ibidem şi Scânteia şi CTKdin 7 iunie 1969.

920 Ibidem.

921 Retegan (2000), p. 71.

Budapesta”.[922][923]

Crearea legendei de mediator a lui Kádár

Ungaria a avut un rol central în aceste manevre. Nu numai că avea experienţa şi interesul de a fi în competiţie cu România pentru a câştiga „mintea şi sufletul” Occidentului privind statutul şi dreptul de posesiune asupra Transilvaniei, dar Ungaria construise de asemenea ample reţele de informaţii în regiune şi îşi infiltrase propriii agenţi în interiorul Comitetului Central român în ultimii douăzeci şi patru de ani.[924] Dimensiunea activităţilor de propagandă din Finlanda, iniţiate în 1950 de fostul cominternist şi şef al serviciilor de securitate maghiare, Ferenc Münnich, sugerează concentrarea de atenţie şi resurse dedicate acestei misiuni.[925] Ele includeau finanţarea acoperită şi controlul societăţilor de prietenie „independente”, înregimentarea unor intelectuali şi politicieni influenţi (printre care soţia lui Kekkonen şi colaboratori apropiaţi) prin oferirea unor onoruri, excursii gratuite în Ungaria şi acorduri de înfrăţire între oraşe.[926]

Până în primăvara anului 1968, „scurgerile de informaţii” din interiorul Blocului care ajungeau la serviciile SUA includeau frecvent referiri la liderul ungar

---

922 ADN, 2 februarie 1968; Salloch (1968), p. 31. De asemenea, revista lunară poloneză Nowe Drogi a făcut responsabil Bucureştiul pentru că refuzase să „facă front comun împotriva agresiunii SUA, Israel şi vest-germane“.

923 Agerpres, 2 martie 1968.

924 Anumiţi factori implicaţi în acest efort, cum ar fi Asociaţia Mondială Ungară, înfiinţată iniţial de Horthy în 1927 pentru a coordona în primul rând aspectele internaţionale ale campaniei revizioniste împotriva României, au continuat să îşi desfăşoare activitatea pe toată durata regimului comunist.

925 Oikari în Halmesvirta (2006), pp. 299-356.

926 Ibidem. Vehiculele cele mai importante erau Societatea Ungaro-Finlandeză, Noul Cerc de Prietenie (Új baráti kör) şi Cercul Petöfi Circle (Petőfi kör).

János Kádár şi la disidenţa acestuia în cadrul Tratatului, astfel încât acest lucru a devenit un adevăr general acceptat atât în rândul lucrătorilor de informaţii, cât şi în rândul analiştilor din mediul academic.[927] În acelaşi timp, Budapesta a acţionat în anii 1960 şi 1970 ca principal agent al Kremlinului în atacarea României pentru că îşi susţinea independenţa şi egalitatea în drepturi a statelor socialiste, pentru că nu condamnase „agresiunea" Statelor Unite şi pentru rolul său de mediator în Orientul Mijlociu şi în relaţiile dintre SUA şi China.1

În cadrul „relaţiei lor speciale", al cărei secret Moscova şi Budapesta se străduiau să îl păzească, Ungaria avea printre sarcinile sale şi pe aceea de a „neutraliza" opiniile divergente din cadrul Tratatului de la Varşovia „în numele Uniunii Sovietice". [928]Legenda „disidenţei" lui Kádár era deja în curs de formare în 1956, existând poveşti inventate privind tortura brutală pe care el a îndurat-o din partea autorităţilor staliniste în timp ce se afla în închisoare înainte de a-l înlocui pe Nagy.[929] Hruşciov a

927 Acest lucru era generalizat în aşa măsură încât putem găsi această interpretare în orice analiză publicată sau desecretizată din perioada respectivă. Vezi de ex. Ermarth (1969), pp. 54-55, 81. Era, cu siguranţă, interpretarea uzuală întâlnită în presă. Vezi de ex. The New York Times, 12 mai 1968.

928 K.K., „Party and State on Hungarian Foreign Policy; Parliamentary Speeches by Komócsin and Peter Analysed", Hungary/52, RFER, 13 octombrie 1969, OSA, caseta 112, dosarul 2, raportul 177, pp. 1-16.

929 Se spune că AVH i-ar fi smuls unghiile de la mâini şi apoi l-ar fi castrat. Vezi de ex. „The Strange Case of Kádár", revista Time, 14 ianuarie 1957. Se pare că tortura lui constase într-un „ton extrem de aspru, ameninţător". Pentru corecturi aduse referitor la această operaţiune de „consolidare a prestigiului" vezi John Reed, „Former Hungarian Secret Police Official Reveals His Role in Purges", RFER, RAD Background report/11, 24 ianuarie 1989, OSA, caseta 120, dosarul 2, raportul 124; Tibor Fischer, „In the Goulash", Tmes Literary Supplement, 6 decembrie 2006; şi în special Roger Gough, A Good Comrade: János Kádár, Communism and Hungary, Londra, I.B. Tauris,

protestat chiar că liderul ungar ar fi fost „marioneta noastră”.[930] Acest efort mergea mână în mână cu descrierea noului mecanism economic al lui Kádár ca fiind o iniţiativă independentă cu greu tolerată de Moscova, în timp ce Hruşciov, Brejnev şi Andropov nu erau doar entuziaşti în privinţa acestui mecanism, ci erau informaţi de fiecare pas întreprins cu mult înainte şi periodic elogiau public mecanismul economic şi rezultatele sale.[931]

În ciuda faptului că într-adevăr Kádár era agentul Moscovei în relaţiile sale cu liderii disidenţi din cadrul Tratatului în timpul Primăverii de la Praga, campania de dezinformare care îl prezenta ca pe un disident a avut un succes remarcabil.1 Până la sfârşitul lui 1967, atât britanicii cât şi americanii, ai căror ambasadori erau asiduu cultivaţi de liderii ungari, nu numai că aveau convingerea că „Kádár nu va permite să fie forţat să opteze să urmeze modelul ceh sau să-l atace direct”, dar îl considerau o sursă de informaţii de încredere despre evoluţia situaţiei.[932] „Medierile” erau atât de des

---

2006.

930 Hruşciov (1970), p. 428.

931 Patronajul lui Andropov exercitat asupra lui Kádár şi asupra politicii sale economice sunt discutate în CIA Intelligence Report: The KGB’s Role in Soviet Politics, 1 aprilie 1972 (declasificat la 19 august 2003), pp. 41-43, 84-88; CIA Special Analysis, USSR-Hungary: Interest in the Hungarian Example, 22 mai 1982 (declasificat la 29 iulie 1999), pp. 10-12; Instability and Change in Soviet-Dominated Eastern Europe: An Intelligence Assessment (Office of Soviet Analysis (SOVA) coordonat cu Consiliul Naţional pentru Informaţii (NIC), 1 iunie 1983 (declasificat la 29 ianuarie 2001), pp. 3-5. Conform spuselor lui Andrew Felkay, Kádár „nu a intenţionat niciodată“ să se opună Moscovei şi „s-a asigurat întotdeauna că informează Kremlinul cu privire la schimbările de politică“, chiar şi în domeniul politicii interne. „Hungary and the Soviet Union in the Kádár Era, 1956-1988“, în Ignác Romsic, editor, 20th Century Hungary and the Great Powers, Highland Lakes, NJ, Atlantic Research and Publications, 1995, pp. 276-282.

932 Retegan (2000), p. 96.

„dezvăluite” încât erau acceptate de observatorii britanici şi americani ca rolul „uzual” al Ungariei.[933]

Moscova şi Budapesta, cu asistenţa celorlalte servicii ale Pactului de la Varşovia, i-au construit liderului maghiar o imagine „de inamic destul de abil să-şi înşele stăpânii sovietici” când, de fapt, Kádár identifica interesul naţional al ţării sale cu cel al URSS-ului şi se ghida strâns după principiul că „nu există niciun fel de comunism antisovietic şi nici nu va fi”.[934] Ceea ce nu au înţeles Washingtonul şi Londra – şi ceea ce măsurile active ale Pactului făceau să nu fie de înţeles – era că János Kádár „nu căuta nicio oportunitate să se distanţeze de Moscova”, că „liberalizarea foarte limitată a Ungariei nu însemna neapărat o respingere a politicilor sovietice” (de fapt, însemna exact opusul), iar poziţia prosovietică a guvernului maghiar era tot

O problemă de „convingere personală” a lui Kádár şi a colegilor săi.[935]

Kádár excela în ambiguităţi. El recomanda întotdeauna o atitudine moderată şi avea permisiunea stăpânilor săi sovietici să facă acest lucru până în momentul în care Moscova decidea în ce direcţie să se îndrepte, direcţie al cărei adept Kádár devenea în mod invariabil.1 Ca urmare, deşi este posibil ca poziţiile pe care le adopta să fi corespuns, uneori, preferinţelor sale personale, acestea reprezentau întotdeauna fie starea de

---

933 Rentola în Halmesvirta (2002), p. 108; Ambassador G.E. Millard’s report on an international Communist meeting in Budapest, 28 noiembrie 1968, Foreign and Commonwealth Office (FCO) 28/580, Public Record Office (PRO).

934 Vares în Halmesvirta (2006), p. 164; László Borhi, „Kádár and the United States in the 1960s“ în Halmesvirta (2002), pp. 64-65; Andrew Felkay, Hungary and the USSR, 19561968: KádáEs Political Leadership, New York, Greenwood Press, 1989, p. 184.

935 Borhi în Halmesvirta (2002), pp. 82, 84; Anssi Halmesvirta, „Editor’s Introduction“ în Halmesvirta (2002), pp. 9-10.

indecizie asupra unei probleme, fie indicaţiile intenţionat greşite oferite de sovietici, şi niciodată nu reprezentau opoziţia faţă de Kremlin.[936] De fapt, Kádár „a dat dovadă de loialitate politică necondiţionată Moscovei”.[937]

Înaintea fiecăreia dintre „discuţiile sale spontane” cu Dubček din timpul crizei cehoslovace, Kádár primea instrucţiuni „telefonice” de la Brejnev, care adesea includeau sfaturi, avertismente sau observaţii pe care Kádár avea să le ofere lui Dubček ca fiind „propria sa părere bine intenţionată”.[938] După aceste discuţii, liderul ungar îi furniza lui Brejnev un „raport detaliat” asupra reacţiilor liderului cehoslovac. Kádár servea astfel ca agent sub steag străin; Konstantin Katiuşev, succesorul lui Andropov la conducerea Departamentului CC pentru legătura cu ţările socialiste, „observa cu cinism” referitor la acţiunile lui Kádár că acestea reprezentau un complot al conducerii sovietice.[939] O conversaţie între Brejnev şi Kádár care a avut loc la mijlocul lunii martie a subliniat vulnerabilitatea lui Dubček prin aceea că avea încredere în „prieteni” care lucrau mână în mână cu „duşmanii”:

Se putea observa că [Dubček] era nerăbdător să se întâlnească cu tovarăşul Kádár, îi plăcea ideea deoarece relaţia lor este foarte bună şi încrederea este totală. Conform spuselor tovarăşului Brejnev, această întâlnire va fi foarte avantajoasă, tovarăşul Kádár va putea vorbi despre ideile comune şi va pregăti terenul pentru reuniunea lărgită a celor patru.[940]

---

936 Fritz Ermarth, „Will the Real János Kádár Please Stand Up“, RFER, 22 septembrie 1967; Ermarth (1969), pp. 54-55.

937 Csaba Békés, „Hungarian Foreign Policy in the Soviet Alliance System, 1968—1989“, Foreign Policy Review (Budapesta), vol. 3, nr. 1 (2004), pp. 87-127.

938 Kun (1999), p. 220.

939 Ibidem. Vezi şi Kun (1998).

940 MOL, fonduri 228, dosarul 47, unitatea 743; Kun (1998). La

Descoperind că János Kádár s-a întâlnit cu el „la instrucţiunile lui Brejnev”, Dubček a recunoscut plin de amărăciune că liderul ungar era la fel de aservit Moscovei ca şi presupuşii „radicali” (Ulbricht, Gomułka şi Jivkov).1

Trădarea lui Kádár şi sprijinul lui Ceauşescu

La scurt timp după aceea, „cei cinci membri ai Tratatului de la Varşovia – toţi membrii cu excepţia României şi a Cehoslovaciei – s-au întâlnit pentru a-şi discuta opţiunile privind Cehoslovacia şi România, care era acum percepută ca element instigator. Jivkov, care exprima întotdeauna punctul de vedere al Moscovei ca aparţinându-i, a explicat necesitatea alegerii unor „metode care ne vor permite să restabilim ordinea în Cehoslovacia, România şi, ulterior, în Iugoslavia”.2

Din nou, plenul partidului din România a atacat dur modul de acţiune al acestui club tot mai exclusivist şi apoi a făcut publică poziţia sa conform căreia cei cinci „nu aveau niciun drept să se întâlnească, mai ales atunci când scopul lor era să exercite presiuni asupra cehoslovacilor cu privire la situaţia internă din Cehoslovacia”.3 CIA a fost de acord, raportând că încurajările oferite de România Cehoslovaciei şi atragerea altor membri ai Tratatului „pentru a urma exemplul României” inspirase „cel puţin unora dintre liderii sovietici” teama că „Cehoslovacia ar

---

Plenara Comitetului Central sovietic din 21 martie, Brejnev a sugerat că erau solicitate măsuri puternice de către conducerea ungară atunci când menţiona că la întâlnirea Pactului de la Varşovia de la Sofia, care avusese loc în acea lună, „tovarăşii Jivkov şi Kádár ni s-au adresat cu rugămintea să întreprindem unele acţiuni pentru normalizarea situaţiei din Cehoslovacia“. Jordan Baev, „1968 - A Bulgarian Perspective“, p. 4, Journal of History, International Relations and Security, www.imos.96plus.net/imos en/publ en.htm.Jivkov a raportat după întâlnirea de la Sofia că „noi am declarat categoric tovarăşilor Brejnev şi Kosîghin că trebuie să fim pregătiţi să ne punem în acţiune armatele“. CSA, Sofia, fond 1-B, înregistrare 58, dosar 4, pp. 96-99 citate în Ibidem Gomulka a fost unul dintre „cei mai severi critici“ ai Pragăi.

putea deveni o altă România”.4 În prima zi a acelei primăveri teribile din 1968, Langley a explicat faptul că aspectul „potenţial exploziv” al problemei româneşti consta în aceea că urmărea, de fapt, nu *lărgirea spaţiului de manevră sub control sovietic*, ci *eliminarea definitivă a acestui control*.5 Într-adevăr, eforturile României de a aduna laolaltă un grup independent format din foştii săi parteneri din „Mica Antantă”, Cehoslovacia şi Iugoslavia, devenise un subiect de discuţie public.6

Campania de dezinformare pozitivă ce avea ca ţintă în principal publicul occidental reuşise deja să creeze şi să răspândească imaginea disidenţei lui Kádár, care era general acceptată în Vest. În consecinţă, au trecut practic[941]

neobservate criticile deschise aduse de Kádár poziţiei României, în discursul din aprilie din Marea Adunare Naţională, sau avertismentul, publicat în *Pravda*, adresat de şeful secţiei ideologice, István Szirmai, împotriva pericolului reprezentat de neglijarea obligaţiilor internaţionaliste, de dragul interesului naţional.1 De la începutul lui mai 1968, CIA a început să raporteze că liderii maghiar, român şi iugoslav „îşi vor exercita cu siguranţă întreaga influenţă pentru a se opune vreunei intervenţii în problemele interne ale Cehoslovaciei”.[942][943]

Influenţată evident de dezinformarea sovietică, agenţia din Langley a raportat chiar că „ungurii şi, probabil, bulgarii erau mai puţin dornici” să cedeze tacticilor de presiune sovietică „decât ceilalţi”.[944] După

---

941 Vezi de ex. RFE/RL Situation Report, 27 martie 1968 OSA, caseta 300/60/1/44.

942 Népszabadság, 19 aprilie 1968; Shafir (1985), p. 184.

943 Situation Report As of 4:00 PM EDT, 10 mai 1968 (declasificat la 17 octombrie 2002), p. 4, CIA.

944 Intelligence Memorandum: The Situation in Czechoslovakia as of

întâlnirea de la Moscova din mai 1968 – la care nici Dubček, nici Ceauşescu nu au fost invitaţi – CIA a trecut Ungaria şi Iugoslavia pe aceeaşi listă cu România ca sprijinind independenţa Pragăi contrar opiniilor Kremlinului.[945] În realitate, Moscova nu avea nicio teamă legată de sprijinul acordat de Ungaria Pragăi. Încurajările României erau însă o cu totul altă problemă. După cum spunea, în acel mai, Andrei Gromîko Biroului Politic sovietic „cel mai bun scenariu" în cazul continuării contrarevoluţiei de la Praga ar însemna „o a doua în România, ceea ce ar fi de ajuns pentru colapsul întregului Pact de la Varşovia".[946]

Au ieşit la iveală simultan în presa din SUA şi din Europa „scurgeri de informaţii" privind disidenţa lui Kádár.[947] Bucureştiul era de asemenea indus în eroare, fiind informat de o sursă poloneză că „se propunea o intervenţie armată exclusivă", dar că „nu era de acord Kádár".1 Între timp, reîntoarsă la Budapesta, conducerea partidului ungar ataca politica românească drept „inacceptabilă" şi „în mod obiectiv îndreptată împotriva

---

10:00 A.M. EDT, 19 mai 1968 (declasificat la 17 octombrie 2002), p. 2, CIA. După cum menţiona un analist, Jivkov mima doar simpatia faţă de Praga, în timp ce insista la Moscova asupra ameninţării reprezentată de Cehoslovacia şi necesitatea „de a pune în acţiune armatele". Jordan Baev, „1968 - A Bulgarian Perspective", pp. 2-5, Journal of History, International Relations and Security, www.imos.96plus.net/imos en/publ en.htm.

945 Vezi de ex. Report As of 4:00 PM EDT, 10 mai 1968 (declasificat la 17 octombrie 2002), p. 4, CIA; Intelligence Memorandum: The Situation In Czechoslovakia as of 10:00 AM EDT, 19 mai 1968 (declasificat la 17 octombrie 2002), p. 2.

946 Carole Fink, Phillip Gassert şi Detlef Junker, ed., 1968: The World Transformed, New York şi Cambridge, Cambridge University Press, 1998. pp. 136-137.

947 Vezi de ex. UPI, 11 mai 1968, NYT, 12 mai 1968. Vezi de asemenea Ermarth (1969),
p. 81.

Uniunii Sovietice şi a politicii noastre corecte”. Bucureştiul era condamnat pentru blocarea „încercărilor de unificare a mişcării muncitoreşti internaţionale”, pentru a fi cultivat relaţiile cu Occidentul în detrimentul „relaţiilor cu ţările socialiste” şi pentru încurajarea forţelor antisovietice”.[948][949]

După summitul ungaro-cehoslovac de la mijlocul lunii iunie, CIA cita „relatări plauzibile conform cărora János Kádár îi avertizase pe sovietici cu privire la exercitarea unei presiuni masive asupra guvernului de la Praga” şi acordase „sprijin moral” conducerii de la Praga.[950] Conform arhivelor ungare, Kádár l-a minţit pe Dubček referitor la agenda întâlnirii de la Moscova şi apoi a raportat la Moscova că Programul de acţiune al lui Dubček „nu reprezintă nimic”.[951] De asemenea, el a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a otrăvi relaţiile dintre Praga şi Bucureşti, susţinând că sprijinul românesc pentru experimentul cehoslovac nu era credibil şi nu putea fi acordat doar „pentru că ei presupun că şi-ar putea găsi aliaţi împotriva Uniunii Sovietice, împotriva CAER şi

---

948 Retegan (2000), pp. 124, 138; AMAE, fond Telegrame Berlin (mai 1968), telegrama nr. 43 253/15 mai. Bucureştiul constata că rapoartele cehoslovaco—ungare „vorbeau tot mai mult despre rolul lui Kádár ca mediator, cu sovieticii pe de o parte şi cehoslovacii pe de altă parte“. AMAE, fond Telegrame trimise (mai 1968), telegrama nr. 01/002793/24 mai.

949 MOL, MKS, 288, fond 5, dosar nr. 47, f. 18 şi dosar nr. 456, f. 37-53; Retegan (2000), p. 112, 127-128; Williams (1997), p. 114.

950 Office of National Estimates, Special Memorandum no. 12-68: Czechoslovakia: The Dubcek Pause, 13 iunie 1968 (declasificat la 20 ianuarie 1995), cu Biroul pentru operaţiuni curente de informaţii, p. 9.

951 Conform lui Mark Kramer, la această întâlnire, Dubcek „a sesizat că Kádár era mai degrabă interesat să îi convingă să vină la Varşovia decât să servească drept intermediar real“. Mark Kramer, „Ukraine and the Soviet-Czechoslovak Crisis of 1968 (Part 2): New Evidence From the Ukrainian Archives“, în Cold War International History Project Bulletin, nr. 14/15, p. 365, nota de subsol 347.

împotriva Tratatului de la Varşovia”.[952] Această temă a măsurilor active că ajutorul României era suspect şi blamabil a fost, ulterior, propagată în media occidentală (de exemplu, în *The economist*).[953]

Imediat după întâlnirea de la mijlocul lunii iulie de la Varşovia, CIA a informat că Kádár „a încercat, se pare, să recomande rezervă sovieticilor, aşa cum făcuse în mod evident şi cu alte ocazii”.1 Acţiunile sovietice de dezinformare au reuşit în aşa măsură să convingă Washingtonul că Budapesta se opune Moscovei (şi chiar, într-o oarecare măsură, Poloniei) încât Departamentul de Stat al Statelor Unite intenţiona să organizeze „consultări politice preliminare” privind planurile sale de a împiedica intervenţia sovietică „cu alţi aliaţi, cu alte ţări interesate, cu ţări neutre şi cu România, Iugoslavia, Ungaria şi eventual Polonia”.[954] La momentul respectiv, deja Kádár

---

952 MOL, MKS, 288, fond 4, dosarul nr. 92, f. 13-33; Retegan, pp. 139-140.

953 „Czechs On Their Own“, The Economist, 4 mai 1968. Alegaţiile că sprijinul României aveau o motivaţie cinică şi că „sprijinul lui Ceauşescu pentru liberalizările lui Dubcek era o mascaradă politică“ şi-au găsit popularitatea şi patru decenii mai târziu. Vladimir Tismăneanu, „In spatele faţadei regimului Ceauşescu“, Radio Europa Liberă, 28 iunie 2008. Ceauşescu l-a sprijinit pe Dubcek ca să-şi urmeze propria cale, nu pentru liberalizare în sine.

954 Office of National Estimates, Abbot Smith, Memorandum for the Director, The Czechoslovak Crisis, 17 iulie 1968 (declasificat 8/20/1999), p. 4. Două zile mai târziu, ziarul partidului maghiar declara că „simpatia Budapestei pentru Cehoslovacia“ fusese înlocuită de grija pentru „punerea în pericol a cuceririlor socialiste“, Nepszabadsag, 19 iulie 1968. O săptămână mai târziu, un memorandum al Casei Albe sugera că „românii sau iugo- slavii“ ar putea fi abordaţi în efortul de a mobiliza celelalte partide comuniste „să facă apel la sovietici să nu se mai amestece în afacerile interne ale unui partid comunist şi ale unei naţiuni fraterne“. Pp. 1-2, punctele 3-4. Czechoslovak Contingencies, 12 iulie 1968, memorandum from Nathaniel West to Walt W. Rostow, Casa Albă, p. 1-2, punctele 3 şi 4, CIA. După cu nota West, totuşi, relaţia SUA „cu sovieticii prevalase

exprima disponibilitatea ţării sale de „a lua parte la toate acţiunile comune”.[955] Liderul ucrainean Piotr Shelest remarca, de asemenea, declaraţia lipsită de ambiguitate a lui Kádár că „Partidul Socialist Muncitoresc din Ungaria şi Guvernul sunt gata pentru orice acţiune necesară în scopul blocării contrarevoluţiei în Cehoslovacia”.[956]

În schimb, Partidul Comunist Român a publicat în ziua de 12 iulie denunţul său „privind tentativa unor ţări socialiste de a se amesteca în problemele partidului comunist şi ale poporului cehoslovac”.[957] Acest moment a fost urmat de mai multe adunări publice la mijlocul lunii iulie, ocazii cu care oficialii de partid şi-au exprimat „solidaritatea deplină cu poporul cehoslovac şi partidul comunist din această ţară”; ei condamnau intervenţiile externe în treburile interne ale altor ţări şi au insistat că Tratatul de la Varşovia „nu a fost creat pentru a justifica implicarea în treburile interne ale altor state”.[958] Ziarul partidului, *Scânteia*, a publicat aceste comentarii alături de poziţia oficială de susţinere faţă de Praga împotriva intervenţiei străine, la data de 16 iulie 1968.

Bucureştiul a avut grijă să informeze Comitetul Central al Partidului Comunist Sovietic şi toate partidele comuniste europene cu privire la poziţia sa, asigurând în

---

întotdeauna, iar interesul pentru Europa de Est fusese secundar“.

955 Kun (1999), pp. 229-231.

956 Kramer (2003/2004), p. 324.

957 ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 120/1968, f. 4; R, pp. 115-116.

958 Nicolae Ceauşescu, România pe drumul desăvârşirii construcţiei socialiste, vol. 3, Bucureşti, 1969, pp. 327-328 şi 334. La începutul lui august, prim-ministrul Maurer l-a contactat pe omologul său de la Praga şi s-a oferit să trimită o delegaţie „de comandanţi din diviziile de grăniceri“ pentru a întreprinde o „vizită de prietenie“ dacă „guvernul cehoslovac consideră că o astfel de vizită este necesară“. Retegan (2000), p. 165. Praga a refuzat această propunere de cooperare militară în scop de apărare.

continuare Praga de sprijinul său şi condamnând „politica de intervenţie a Moscovei şi a aliaţilor acesteia”.1 Acest lucru a dus la sistarea imediată a oricărei cooperări în domeniul informaţiilor între România şi celelalte ţări membre ale Tratatului. Documentele Stasi arată o reorientare a serviciilor partenere „care cooperau îndeaproape”, acestea adoptând de la începutul primăverii o poziţie activ ostilă vizavi de România. În aprilie, şeful Stasi, Ernst Mielke, a interzis tuturor lucrătorilor de informaţii deplasarea în România, indiferent dacă scopul era personal, de plăcere sau profesional şi, începând din iulie 1968, nu a mai avut „niciun schimb real de informaţii” cu serviciile româneşti de informaţii.[959] Din acel moment până în ianuarie 1973, când relaţiile pe linie de informaţii dintre Pankov şi Bucureşti se limitau doar la ostilitate activă, România a furnizat serviciilor de informaţii est-germane doar 18 rapoarte.[960] Pentru a plasa aceste date în context, în aceeaşi perioadă serviciul bulgar KDS a transmis Stasi 130 de rapoarte, celor de la AVH 197 şi serviciului Sth 389.

Contrastul dintre sprijinul perfid acordat de conducerea partidului ungar experimentului din Cehoslovacia şi „sprijinul ferm” oferit de Bucureşti este bine ilustrat în reacţiile diferite la publicarea manifestului „2000 de cuvinte” al lui Ludvík Vaculík, care preamărea virtuţile democratice ale perioadei Masaryk şi Beneš.[961] Urmând orientarea sovietică stabilită cu mai bine de o lună înainte, prin care Masaryk era acuzat de a fi complotat în vederea asasinării lui Lenin, Kádár a fost atât de enervat

959 AMAE, fond Telegrame ieşite, telegrama nr. 01/003443/12 iulie de la Ambasada din Praga, f. 2; Retegan (2000), pp. 117-118; Cezkoslovenske Krize, vol. 4/1, dosarul nr. 89.

960 Herbstritt şi Olaru (2005), p. 72.

961 Ermarth (1969), p. 82. Manifestul lui Vaculik, apărut în Mlada Fronta, 27 iulie 1968.

de articol şi de tenta „contrarevoluţionară” a acestuia încât a cerut HSWP să trimită un protest scris la Praga.[962] Atunci când generalul sovietic Mihail Romanov l-a informat pe şeful statului-major al armatei române Ion Gheorghe că va fi necesară o luptă din moment ce Cehoslovacia „se îndepărta” de Tratatul de la Varşovia şi „se întorcea la vremea lui Masaryk şi Beneš”, el a primit un răspuns oarecum diferit.1

După ce a eliminat ideea unui răspuns în forţă ca fiind produsul „unei minţi bolnave”, ofiţerul român a arătat că Cehoslovacia sub Beneš şi Masaryk „avea un regim democratic dezvoltat într-o perioadă în care alte ţări erau conduse de fascişti”. Gheorghe i-a amintit colegului său sovietic că „Novotný nu a fost îndepărtat de niciun partid din opoziţie sau printr-o lovitură de stat”, ci „de către Comitetul Central al Partidului Comunist Cehoslovac” din cauza nemulţumirii vădite a populaţiei faţă de un regim „sub care încă existau lagăre de concentrare”. Concluzia lui Gheorghe era că cehoslovacilor trebuie să li se permită „să construiască socialismul conform propriilor lor

962 Kun (1999), pp. 212, 229-230; MOL, fond 288, fişier 11, unitate 2436. Pentru acuzaţiile sovietice la adresa lui Masaryk vezi M. Shiriamov, „Ale cui interese a apărat preşedintele Masaryk“, Sovetskaia Rossiia, 14 mai 1968. Vezi de asemenea Pravda, 21 iunie 1968. De fapt, Moscova a fost suspectată de asasinarea lui Masaryk, determinând Kremlinul să nege „alegaţiile de implicarea a sovieticilor în moartea lui Jan Masaryk“. TASS, 7 mai 1968. Vezi şi: Pravda, 12 aprilie, 21 iunie şi 11 iulie, Lteraturnaia Gazeta, 10 iulie, şi Neues Deutschland, 11 iulie 1968. De asemenea, conducerea partidului din Bulgaria a trimis o „scrisoare foarte severă“ care caracteriza articolul drept „o provocare“ împotriva URSS-ului şi a celorlalţi membri ai Blocului Sovietic. Jordan Baev, „1968 — A Bulgarian Perspective“, p. 8, Journal of History, International Relations and Security, www.imos.96plus. net/imos en/publ en.htm.

metode”.[963][964]

La începutul lunii august 1968, autorităţile române au oferit Cehoslovaciei

O cooperare militară demonstrativă pentru descurajarea intervenţiei externe, făcând astfel noi paşi spre resurecţia unei „Mici Antante” de care Moscova se temea atât de mult. Prim-ministrul Maurer l-a contactat pe omologul de la Praga şi s-a oferit să trimită în Cehoslovacia o delegaţie „a comandanţilor diviziilor de grăniceri” în „vizită de prietenie”, dacă „guvernul cehoslovac considera că era necesar”.[965] Decizia în legătură cu propunerea asupra căreia se decisese într-un cerc foarte restrâns, format din Ceauşescu, Bodnăraş şi Maurer, nu fusese luată uşor.

Oferta fusese generată de plângerile făcute de Brejnev lui Dubček, în timpul întâlniri de la Cerna nad Tisou, că forţele armate şi de securitate ale Cehoslovaciei nu mai erau capabile să-şi apere graniţele de vest şi nord-vest cu Germania de Vest, alegaţii pe care Moscova le folosea pentru justificarea

„Sprijinului” acordat de „aliaţii” din Tratatul de la Varşovia.1 Între timp, aliaţii loialişti susţineau că fuseseră

---

963 AMR, fond Direcţia Operaţii, dosar nr. 3, vol. 1, f. 250; Retegan (2000), p. 120. Deşi conversaţia a avut loc la Moscova, generalul Romanov era ofiţerul de legătură sovietic pentru cartierul general din România al Forţelor Armate Unificate ale ţărilor Tratatului de la Varşovia.

964 AMR, fond Direcţia Operaţii, dosar nr. 3, vol. 1, f. 250-252; Retegan (2000), pp. 120-121. Această ipostază poate fi remarcată în special în linia trasată de Moscova pentru aliaţii ei, de condamnare a „elementelor antisocialiste“ de la Praga, care sub masca „democratizării“ şi a „liberalizării“ subminau rolul partidului în efortul de a restabili „Cehoslovacia lui Masaryk şi Beneş“. Pravda, 12 aprilie 1968; Chronology of Czechoslovak Events: January-August 1968, 6 august 1968, p. 4, „Strategic Warning and the Role of Intelligence“ (2010), CIA.

965 Retegan (2000), p. 165.

descoperite numeroase „depozite de arme” de-a lungul graniţelor vestice ale Cehoslovaciei, iar „agenţii subversivi ai Germaniei de Vest intrau în număr mare în Cehoslovacia, deghizaţi în turişti, şi grănicerii cehoslovaci nu le controlau nici măcar portbagajele maşinilor”.[966] După cum îşi amintea ulterior fostul ministru de externe, Corneliu Mănescu:

După ce a primit informaţia, Maurer i-a adresat o scrisoare prim-ministrului Cehoslovaciei, prin care, cu solicitudine, bunăvoinţă şi în spiritul „internaţionalismului proletar”, despre care se spunea că nu-l avem, am propus să trimitem o delegaţie din partea unităţilor de grăniceri. Le ofeream, astfel, în spirit frăţesc, asistenţă [militară]![967]

Praga a declinat propunerea de cooperare pentru asigurarea securităţii. În schimb, „cei cinci din Pactul de la Varşovia” au declarat că apărarea socialismului în fiecare ţară reprezenta o datorie pentru întreaga comunitate socialistă, stabilindu-se astfel „Doctrina Brejnev”. Între timp, în cadrul întâlnirii de la Cerna nad Tisou, Moscova a obţinut din partea unui membru supleant al Comitetului Central cehoslovac prima solicitare de sprijin împotriva „forţelor antisovietice şi antisocialiste” care preluaseră controlul partidului.[968]

Atunci când Brejnev şi-a informat partenerii implicaţi în preconizata invazie că operaţiunea era pe punctul de a fi declanşată, Kádár a acceptat fără ezitare faptul că „nu

966 De exemplu, Ambasada SUA de la Praga a raportat despre „îngrijorarea“ manifestată deschis de sovietici în privinţa frontierelor cu „Germania de Vest şi Austria unde nu exista control pentru a opri intrarea spionilor şi a sabotorilor“. Ambasada SUA de la Praga, 24 iulie 1968, p. 2, punctul 5, „Strategic Warning and the Role of Intelligence: Lessons Learned From The 1968 Soviet Invasion of Czechoslovakia“, 13 aprilie 2010, CIA.

967 Betea (2008), p. 578.

968 Ibidem; G.V Ivanova, coordonator, Pensionarii puterii, Iaşi, Editura Polirom, 1998, p. 188.

există alternative politice”. După o ultimă întâlnire avută cu Dubček două zile mai târziu, la solicitarea liderului sovietic, Kádár a descris atitudinea liderului cehoslovac ca fiind „ambarasantă şi fără efect”.[969]

Abia întors din vizita efectuată la Praga în perioada 15 – 16 august, Ceauşescu a relatat în aceeaşi zi că problemele de la Praga „erau cauzate de amestecul în treburile sale interne”, de refuzul sovieticilor de „a-şi retrage trupele din Cehoslovacia” şi de faptul că sovieticii „au mulţi oameni care desfăşoară activităţi organizate împotriva cehoslovacilor pe teritoriul Cehoslovaciei”.1 În plus, intervenţiile directe ale oficialităţilor române pe lângă ambasadorul sovietic la Praga, de „a-i lăsa în pace”, nu s-au soldat cu succes, în principal din cauza faptului că Moscova „nu era dispusă să îi lase să îşi vadă liniştiţi de treabă”. Praga, a conchis Ceauşescu, avea nevoie de sprijinul României:

Trebuie să îi ajutăm în continuare pe tovarăşii cehoslovaci. Trebuie să ne străduim să găsim modalităţi de a-i sprijini, nu direct, ci în general, şi să o facem în aşa fel încât alţii să înţeleagă că acest popor îşi doreşte sincer să îşi rezolve singur problemele.[970][971]

Sprijinul acordat de România cehoslovacilor împotriva agresiunilor externe avea antecedente încă din 1919, când cele două ţări au colaborat în plan militar (aşa cum au făcut-o, de asemenea, armatele română şi poloneză), pentru a bloca crearea unui coridor bolşevic ruso-ungar prin Rutenia şi Galiţia. La momentul Acordului

---

969 MOL, MKS, 288, fond 4, dosar nr. 94, f. 9-10,12; Retegan (2000), pp. 179, 181.

970 Stenograma şedinţei Comitetului Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 17 august 1968, ANIC, Fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 133/1968, f. 27-36, PHP

971 ANIC, fond CC al PCR/Cancelane, dosar nr. 131/1968, f. 6; Retegan (2000), p. 177.

de la München din 1938, Bucureştiul s-a dovedit a fi ultimul şi cel mai bun prieten al autorităţilor de la Praga, ceea ce a determinat Radio Praga să afirme că „Cehoslovacia nu va uita niciodată probitatea şi loialitatea de care a dat dovadă poporul român”.[972] Exprimându-şi „profunda gratitudine faţă de guvernul român”, ziarul praghez *Narodnii lişti* afirma la vremea respectivă:

Politica României a dat dovada unui autentic spirit cavaleresc în acest moment dificil pentru Cehoslovacia. Trebuie să spunem de la început că această atitudine nu ne surprinde, dat fiind că am avut ocazia să constatăm anterior această virtute a României. Atunci când am discutat probleme economice şi politice, am avut de-a face cu adevăraţi gentlemani. Prietenul adevărat la nevoie se cunoaşte. Solidaritatea şi loialitatea demonstrate de România reprezintă o adevărată consolare pentru naţiunea cehă şi cea slovacă, în aceste vremuri potrivnice.1

La sfârşitul războiului, liderii cehoslovaci s-au revanşat pentru sprijinul primit, intervenind pe lângă Aliaţi pentru recunoaşterea statutului de ţară cobeligerantă în cazul României şi arătând că, în calitate de victimă a agresiunii sovietice din 1940, România nu trebuie plasată în aceeaşi categorie cu Ungaria.

Paradoxul iugoslav

Pe lângă duplicitatea evidentă a lui Kádár, şi sprijinul Belgradului pentru Praga era mai mult o chestiune de formă şi nu de fond.[973] Se pare că Tito încercase să determine o anulare a vizitei, insistând în ultimul moment

---

972 Radio Praga, 3 noiembrie 1938; Viorica Moisuc, „Evoluţia situaţiei politico-militare a României în anii 1938-1940“, în Diplomaţia României şi problema apărării suveranităţii şi independenţei naţionale în perioada martie 1938-mai 1940, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, pp. 77-78. Misiunea diplomatică a Cehoslovaciei de la Bucureşti a publicat o declaraţie la fel de cordială cu o săptămână înainte. Lumea Românească, 27 octombrie 1938.

973 Narodnii listi (Praga), 27 octombrie 1938.

pentru o extindere considerabilă a amplorii, obiectivelor şi duratei acesteia. După eşuarea acestei tentative, el a insistat pe lângă gazde ca vizita să nu aibă aspecte de natură „să ofenseze celelalte ţări socialiste”.[974] Subliniind că Cehoslovacia avea nevoie de „sprijinul Uniunii Sovietice”, Tito a afirmat că „democraţia nu poate fi aplicată elementelor anarhice, pentru că s-ar crea o stare de haos” şi a recomandat ca Dubček să nu încurajeze „elementele progresiste”, ci să le liniştească.[975]

Existau destule motive pentru a pune la îndoială sinceritatea lui Tito. În 1967, el acţionase de bunăvoie „sub steag străin”, ca agent al Moscovei pe lângă Nasser. În faţa a cinci membri ai Tratatului de la Varşovia, Brejnev i-a cerut lui Tito să-i prezinte lui Nasser poziţia Kremlinului ca fiind propria lui opinie, urmând ca Moscova să dea un comunicat oficial „care să nu contrazică ceea ce va spune tovarăşul Tito”.[976] Tito a acceptat imediat, spunându-i lui Brejnev să „redacteze scrisoarea” şi promiţându-i că o va prezenta „în numele Iugoslaviei” şi „în numele ţărilor nealiniate”.[977] Această poziţie a fost apoi răspândită şi prezentată de serviciile de informaţii occidentale ca fiind „o iniţiativă iugoslavă”.1

974 Ibidem, p.168.

975 Ibidem, p.169.

976 Iugoslavii se arătaseră anterior „dornici să-şi folosească influenţa în lumea subdezvoltată, în special în Africa, în numele poziţiilor internaţionale sovietice“. National Intelligence Estimate: Prospects for the International Communist Movement (NIE 10-2-64), 10 iunie 1964, p. 8, CIA.

977 Polish Record of Meeting of Soviet-bloc leaders (and Tito) in Budapest (excerpts), 11-12 July 1967, KC PZPR XI A/13, AAN, Varşovia, în James G. Hershberg, The Soviet Bloc and the Aftermath of the June 1967 War: Selected Documents from Polish and Romanian Archives, CWIHP e-DossierNo. 13. Vezi şi Dumitru Preda, editor, România-Israel: Documente diplomatice, vol.1, 1948-1949, Bucureşti, Editura SYLVI, 2000.

Contrastul dintre reticenţa manifestată de Tito la Praga şi mesajul tranşant transmis de Ceauşescu, cu ocazia vizitei întreprinse în perioada 15 – 16 august, nici că putea fi mai mare. Liderul român a declarat direct gazdelor sale că „aprobarea automată a anumitor propuneri ale Uniunii Sovietice sau ale Partidului Comunist Sovietic" era „evident depăşită şi era cazul ca interesele României şi ale mişcării comuniste (naţionale) să fie luate în considerare".[978] După ce a condamnat controlul supranaţional de ordin economic şi militar şi a apreciat că „Cehoslovacia a ales drumul corect", Ceauşescu a pus punctul pe i:

Atunci când Partidul Comunist Român şi-a dat seama că problemele Republicii Socialiste Cehoslovacia ar putea fi rezolvate prin intervenţia militară a unor forţe armate străine, a informat Uniunea Sovietică şi celelalte state socialiste cu privire la necesitatea neamestecului în treburile interne ale Republicii Socialiste Cehoslovacia. Atrag atenţia asupra faptului că Tratatul de la Varşovia a fost creat împotriva ţărilor imperialiste şi nu pentru a fi utilizat în scopul intervenţiei în treburile interne ale ţărilor socialiste.[979]

Persistenţa dezinformării: remodelarea eroilor şi a ticăloşilor

Imediat după invazie, echipa lui Dubček s-a interesat „dacă România, ţară membră a Tratatului de la Varşovia, ar putea întreprinde ceva". După ce a constatat cu regret că cehoslovacii s-au decis să nu se opună intervenţiei, Ceauşescu a propus „să se adreseze imediat celor cinci state" şi să condamne această „încălcare gravă a

978 Vezi, de exemplu, DI Intelligence Report: Soviet Policy and the 1967 Arab-Israeli War (Titlu de referinţă: Caesar XXXVIII), 16 martie 1970 (declasificat la 27 februarie 2007), pp. 38, 44.

979 Arhivele Naţionale ale Cehoslovaciei, SUA, A UV KSK, f.02/1, P4750, pp. 13-14: Retegan (2000), p. 174.

prevederilor Tratatului de la Varşovia", evidenţiind faptul că în Cehoslovacia „conducerea de partid deţine controlul absolut şi că nu împărtăşim opinia potrivit căreia în ţara respectivă există elemente contrarevoluţionare, iar intervenţia militară în Cehoslovacia este o eroare gravă".[980] Acest punct de vedere a fost comunicat

„Tuturor ţărilor socialiste" şi „de asemenea, tuturor partidelor comuniste şi muncitoreşti" din lume.

Budapesta a continuat să pozeze ca partener „disident" al Bucureştiului şi să fie prezentată ca atare în strategia sovietică de dezinformare, atitudine care părea plauzibilă românilor, având în vedere nemulţumirea populară faţă de invazie ce se putea observa în Ungaria (şi în rândul ungurilor din afara ţării). În luna octombrie, o serie de reprezentanţi români au apreciat ca „semnificativ" faptul că Budapesta a respins iniţial ideea potrivit căreia statutul Tratatului de la Varşovia urma să confere Moscovei drept de control asupra armatelor naţionale.1 Cu toate acestea, după cum a comunicat Kádár Comitetului politic al partidului, el nu făcea altceva decât să respecte instrucţiunile „consilierilor săi sovietici", care au fost de părere că „ar fi bine ca unul dintre noi să sugereze, înaintea românilor, să se renunţe" la articolele deranjante, astfel încât să abată atenţia de la reacţia singulară de opoziţie a Bucureştiului şi să confere o notă de disidenţă regimului său.[981] Cunoscând poziţia Bucureştiului, Moscova i-a cerut lui Kádár să estompeze opoziţia românilor, prin distragerea atenţiei de la aceasta şi oferirea unui argument în susţinerea strategiei de

980 ANIC, fond CC al PCR/Cancelane, dosar nr. 133/1968, f. 6-18.

981 Raport transmis de ministrul forţelor armate ale Republicii Socialiste România lui Ion Gheorghe Maurer, preşedintele Consiliului de Miniştri al Republicii Socialiste România, 30 octombrie 1968: MApN, fond V2, vol. 3, dosar nr. 15/29, f. 71-75.

dezinformare privind „disidenţa lui Kádár”, care avea să fie apoi „divulgată” din diferite surse, acceptarea ulterioară de către conducerea Ungariei a opţiunii sovietice urmând să fie complet ignorată.

Mitul sprijinului acordat de Kádár lui Dubček a devenit un element intrinsec al analizelor realizate de serviciile de informaţii şi de comunitatea academică cu privire la această situaţie de criză, precum şi un factor care a contribuit la credibilitatea ulterioară a Budapestei în faţa Washingtonului. Este remarcabil că participarea Ungariei la invadarea şi ocuparea Cehoslovaciei „nu a distrus imaginea lui Kádár din Occident – chiar din contră”.[982] Britanicii şi americanii au continuat să creadă că el participase numai din motive de forţă majoră, preferând „să adopte el postura lui Dubček”. De aceea s-a considerat „esenţial” ca Occidentul, să nu facă nimic ce ar putea blama sau dăuna poziţiei Ungariei”, pentru a-i întări independenţa faţă de Moscova pe termen lung.[983] Pe tot restul perioadei Războiului Rece, înalte oficialităţi maghiare aflate în cele mai strânse relaţii cu Moscova au furnizat Statelor Unite şi Marii Britanii ceea ce Washingtonul şi Londra au considerat informaţii mai mult sau mai puţin „bune” despre evoluţiile din Europa de Est, din Balcani şi, mai ales, referitoare la România.1

Budapesta a beneficiat chiar de o poziţie de prim rang graţie acestui presupus sprijin, evitând astfel orice consecinţe negative importante ca urmare a participării sale la invazie. Aceasta a primit chiar o turnură pozitivă pentru că reprezenta loialitatea faţă de alianţă, în contrast

---

982 Vares în Halmesvirta (2006), pp. 182-183.

983 Op. cit., p. 183; PR. Fearn to PJ. Goulden 4.9.68. FCO/172, PRO, Relations with Hungary. H.F.T. Smith 4.9.68, R.H., Minutes, 4.9., D. Greenhill 4.9., Minutes, Millard to Smith 12.8.68, Anglo-Hungarian Relations post-Czechoslovakia, Millard to Stewart 17.9.68. FCO 28/179, PRO.

cu lipsa de fidelitate a României. La sfârşitul anului 1968, comunitatea americană de informaţii considera că reformiştii de la Praga „au alarmat regimurile est-german, polonez şi sovietic, dar au fost încurajaţi de Ungaria şi România (şi Iugoslavia)”.[984] Acelaşi lucru s-a întâmplat şi în cazul Poloniei, a cărei contribuţie militară semnificativă la invazie nici măcar nu a atras

O ameninţare cu pierderea clauzei naţiunii celei mai favorizate acordate de SUA, clauză neacordată până atunci României, care nu se bucura de o emigraţie îndeajuns de consistentă.[985]

Acesta a fost un succes de proporţii al strategiei de dezinformare coordonate de sovietici. Sprijinul imaginar acordat lui Dubček în defavoarea Moscovei, prezentat ca fiind mai consistent şi mai valoros decât cel acordat de România, a conferit regimului Kádár superioritate morală şi o mai mare credibilitate, elemente critice în ulterioara

---

984 Puţinele voci care au avertizat asupra acestei situaţii au fost reduse la tăcere de numeroasele şi repetatele confirmări ale acestor aprecieri furnizate de operaţiunile de măsuri active ale Pactului. De exemplu, un subsecretar din Foreign Office observa că: „Enigma legată de Kádár se menţine: cum de a fost capabil să combine trecutul său de strânsă asociere cu Uniunea Sovietică (în 1956 şi în alte momente) cu aparenţa unui conducător naţional?“ Vares, în Halmesvirta (2006), p. 185; FÎT. Hayman, Minutes, 13.6.68. FCO 28/179, PRO.

985 Gomulka a fost, de fapt, unul dintre cei mai mari campioni ai intervenţiei militare din Europa de Est, iar guvernul şi media poloneze au prezentat tot felul de alegaţii împotriva Pragăi pentru că se „angajase într-o campanie antipoloneză“, că era dominată „de forţe reacţionare, sprijinite de centrele subversive imperialiste“, că reprezenta o ameninţare pentru socialism din partea unui grup constituit din „forţe imperialiste externe, forţe interne de reacţie şi forţe revizioniste care cooperau activ cu acestea“. Acuzaţiile oficiale ale Varşoviei din 10 martie în Chronology of Czechoslovak Events: January-August 1968, 6 august 1968, pp. 3, 11, 16, „Strategic Warning and the Role of Intelligence“ (2010), CIA; Tribuna Luda, 14 iulie, şi Zolnierz Wolnosci (ziarul armatei poloneze), 26 iulie, 1968.

campanie antiromânească a Budapestei legată de pretinsele represiuni împotriva etnicilor maghiari din Transilvania. Aceeaşi evaluare a CIA, care considera Ungaria ca principal susţinător al Cehoslovaciei, a fost reluată aproape ad litteram în analizele ulterioare.1 Analiştii susţineau adesea, chiar şi la sfârşitul anilor 1990, nu numai că Budapesta a acordat un sprijin hotărât Cehoslovaciei şi că doar Kádár „l-a susţinut cu adevărat pe Dubček în 1968", ci şi că sprijinul oferit de România a fost limitat, „axat pe propriile interese" şi lipsit de consecvenţă.[986][987]

Problema dependenţei de surse maghiare în privinţa comportamentului României a fost demonstrată elocvent de şeful Consiliului Naţional de Studiere a Arhivelor Securităţii (CNSAS), etnic maghiar şi membru al principalului partid maghiar din România, în 2008.[988] La

---

986 Vezi, de ex., Soviet and Eastern European General Purpose Forces (NIE 11-14-68), 12 decembrie 1968 (declasificat la 13 martie 1996), p. 25, şi documentul cu acelaşi titlu elaborat exact un an mai târziu, Soviet and Eastern European General Purpose Forces (NIE 1114-69), 12 decembrie 1969 (declasificat la 13 martie 1996), p. 27.

987 Rudolf L.Tökés, Hungary's Negotiated Revolution: Economic Reform, Social Change and Political Succesion, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, p. 53. Tökés îl critică pe „«independentul» Ceauşescu" pentru faptul că nu ar fi „ajutat un tovarăş reformator atunci când un astfel de sprijin ar fi putut opri intervenţia Moscovei", cu excepţia „unor afirmaţii ocazionale de susţinere, care urmăreau atingerea propriilor interese". Un alt analist pretinde că „sprijinul lui Ceauşescu pentru liberalizarea lui Dubcek a fost o mascaradă politică", orientarea lui naţională „mai degrabă pretinsă" şi sfidarea publică doar un mijloc „cinic" de a-şi face autopublicitate. Vladimir Tismăneanu, „În spatele faţadei regimului Ceauşescu", Radio Europa Liberă, 28 iunie 2008. Vezi şi Vladimir Tismăneanu, Stalinism for All Seasons, Berkeley, University of California Press, 2003, p. 187, şi Reinventing Politics, New York, Free Press, 1992, pp. 83-84.

988 Ladislau Csendes a fost obligat să demisioneze în decembrie 2009, după ce s-a descoperit că directorul său de cabinet era cetăţean ungar şi în urma unor afirmaţii că asupra unor dosare se instituia

cea de-a 40-a aniversare a invaziei conduse de sovietici, el a afirmat la Praga, în faţa unei audienţe internaţionale, că „dictatorul român a creat, de fapt, o înşelătorie monumentală" „prin comportarea atât de spectaculoasă, de condamnare publică şi fără ambiguităţi a invaziei sovietice."[989]

Utilizarea de către sovietici a unor agenţi din rândul diplomaţilor români, pentru a distorsiona mesajele Bucureştiului şi a-i compromite imaginea în Occident, s-a dovedit, de asemenea, un „izvor nesecat" de beneficii. Un exemplu relevant a fost ambasadorul României în Franţa din anii 1960, Victor Dumitriu, despre care s-a descoperit ulterior că era agent sovietic.1 În 1996 Dumitriu a readus în discuţie teoria calului troian, declarând că Ceauşescu era de fapt „omul de încredere al serviciilor de securitate ale armatei sovietice" şi s-a deplasat la Praga cu unicul scop de a-l „intoxica" pe Dubček cu „temele de dezinformare furnizate de Moscova, care negau orice plan de intervenţie militară a URSS împotriva Cehoslovaciei" şi de a se asigura că acesta „nu va lua nicio măsură

---

embargoul, în timp ce altele erau alterate sau dispăreau cu totul. Cristi Ciupercă, „Ladislau Csendes s-a retras din cauza ineficienţei", Evenimentul filei, 22 decembrie 2009; Victor Roncea, „Dinescu dă o altă lovitură de palat: la CNSAS", Curentul, 22 decembrie 2009.

989 Csendes a susţinut că înşelătoria ar fi fost „destul de evidentă" pentru oricine ar fi avut acces la dosarele pe care le controla. Ladislau Antoniu Csendes, „The Prague Spring, Seen Through Romania's Securitate Archives, January 1968—December 1970", document prezentat la Conferinţa internaţională despre „Aparatul Securităţii, propa- gandism şi primăvara de la Praga", Praga, 7-9 septembrie 2008, găzduit de Institutul ceh pentru Studierea Regimurilor Totalitare. Documentele conferinţei au fost publicate în Bezpecnostní aparát, propaganda a Prapské jaro [Aparatul Securităţii, propagandism şi Primăvara de la Praga], Praga, ÚSTR, 2009. Remarcile lui Csendes nu au fost publicate sau popularizate în România, sau reproduse în limba română.

defensivă”.[990][991]

De fapt, Ceauşescu a adus cu el la Praga un raport de mare acurateţe al serviciilor de informaţii cu privire la intenţiile sovieticilor, tradus în limba rusă, astfel încât „să i-l poată înmâna lui Dubček, pentru a-l pune în gardă”. Aşteptând până în momentul în care au rămas între patru ochi, la aeroport, chiar înaintea întoarcerii sale, şeful partidului român a fost luat prin surprindere atunci când Dubček a afirmat: „Dacă vor veni tovarăşii sovietici, îi vom primi cu flori”.[992] După cum a remarcat ministrul român de externe într-o discuţie cu Secretarul de Stat american Dean Rusk la scurt timp după aceea, „una dintre adevăratele tragedii” a fost că Dubček „îi considera în continuare pe sovietici ca fiind cei mai buni prieteni ai lor”, atitudine nerealistă pe care liderul cehoslovac a demonstrat-o „foarte clar” în timpul vizitei lui Ceauşescu.[993] După ce a reuşit în încercarea de a convinge Praga să aibă încredere în Moscova, campania sovietică de dezinformare se putea concentra acum pe un alt obiectiv, acela de a convinge Occidentul că nu trebuie să aibă încredere în România.

VI

---

990 CNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 1, f. 120-126; Liviu Ţăranu, editor, Ion Mihai Pacepa în Dosarele Securităţii 1978-1980, Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2009, p. 365.

991 Victor Dumitriu, Urcuş pe cascade îngheţate, Bucureşti, Editura Albatros, 1996. În consecinţă, faimosul discurs ţinut de Ceauşescu pe 21 august 1968 a fost un „camuflaj“.

992 Interviu cu fostul preşedinte al DSS, Ion Stănescu, realizat de Lavinia Betea, „Ion Stănescu: « Războiul întregului popor»“, Jurnalul Naţional, 10 aprilie 2007.

993 FRUS 1964-1968, vol. XVII: Eastern Europe, document 170, Memorandum al discuţiei, SecDel/MC/13, New York, 1 octombrie 1968 (întâlnire din timpul dineului oficial oferit de Rusk la Waldorf Towers, Delegaţia Secretarului la cea de-a 23-a sesiune a Adunării Generale a ONU, septembrie-octombrie 1968).

1968:

„Turişti”, prieteni şi dezamăgiri

Suntem obligaţi să luăm măsuri pentru a introduce ordinea în Cehoslovacia, precum şi în România. După aceea, vom face ordine şi în Iugoslavia.1

Todor Jivkov, martie 1968

[România] trebuie sau să respecte linia, sau să suporte consecinţele.[994][995]

Generalul Wojciech Jaruzelski, august 1968

De două ori în viaţa dumneavoastră şi a mea, războaiele mondiale au venit peste noi, provocate de evenimentele din Europa de Est... Aş dori ca guvernul dumneavoastră să se abţină în cazul în care este planificată vreo acţiune militară împotriva României sau a oricărei alte ţări din Europa de Est [...]

Lyndon B. Johnson către Aleksei Kosîghin, august 1968

[Peste 100 de] ofiţeri sovietici îmbrăcaţi în haine civile au sosit sub acoperirea de turişti [pentru a prelua controlul asupra aeroportului]... Cu aproximativ zece zile înainte, ofiţeri sovietici îmbrăcaţi în haine civile au fost trimişi în Cehoslovacia ca „turişti „în operaţiuni de recunoaştere la cele mai importante obiective militare. În noaptea de 20 – 21 august, şi-au schimbat hainele civile cu uniformele militare şi şi-au dus la îndeplinire misiunea.1

Raport informativ românesc, septembrie 1968

Săptămâna trecută au fost pregătite ordinele pentru invadarea României de către trupele sovietice, poloneze şi maghiare, pe 22 noiembrie la ora 4.00 [...] ordinele se

---

994 Înregistrarea plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar, Sofia, 29 martie 1968, [extrase] în Jordan Baev, „Bulgaria and the Political Crises in Czechoslovakia (1968) and Poland (1980/81)“, Buletin CWIHP, nr. 11 (iarna 1998), p. 100.

995 Telegram ă de la asistentul special al preşedintelui (Rostow) către preşedintele Johnson, în Texas, 31 august 1968, 1801Z, document 91, FRUS, 1964-1968, vol. XVII, Eastern Europe.

referă la o invazie şi nu la

2

un exerciţiu.

Spionajul militar olandez, noiembrie 1968

Nu putem exclude posibilitatea ca ruşii să facă pregătiri pentru acţiuni militare rapide împotriva României. […] Credem că este corect ca românii să fie informaţi despre aprecierile noastre. Acest lucru ar trebui făcut la cel mai înalt nivel posibil şi în strictă confidenţialitate.[996][997]

Ministrul de externe britanic, noiembrie 1968

În acea vreme aveau planuri mari, nu numai împotriva Cehoslovaciei, ci şi împotriva voastră şi a Iugoslaviei. Dacă sunteţi pregătiţi, se vor teme de voi. […] Noi îi ajutăm pe cei care luptă împotriva invaziilor.[998]

Mao Zedong către Nicolae Ceauşescu, iunie 1971

Capitolul 14

Pregătirile Pactului de la Varşovia pentru invazie, IULIE-AUGUST 1968

Un element principal al dezinformării sovietice privind România a constat în falsul argument că nu a fost invadată militar în 1968 din cauza lipsei sale de importanţă pentru Moscova, o lipsă de importanţă dovedită prin faptul că Moscova chiar nu a invadat.1 Un laitmotiv al acestei

---

996 ASRI, fond „D“, dosar nr. 10 141, vol. I, f. 123-130; Troncotă (2004), p. 178. În acelaşi timp, „bulgarii şi-au intensificat brusc activităţile turistice, mai ales tineri bărbaţi, atletici, tunşi scurt şi care erau evident militari“, care se adunau în apropierea Ministerului Apărării. Comunicat al fostului şef al statului-major, generalul Ion Gheorghe, în Retegan (2000), p. 193.

997 Telegrama urgentă nr. 638 de la ministrul de externe Michael Stewart, către Bucureşti, 22 noiembrie 68, op. cit., BNA, PRO, PREM 13/2638, p. 16a.

998 Minută a convorbirii dintre Nicolae Ceauşescu şi Mao Tzedun la Beijing, 3 iunie 1971, în Munteanu (2008), document nr. 10, pp. 444-445.

teme a fost acela că opoziţia României nu a fost „contagioasă” şi, deci, nu a avut o largă semnificaţie.[999] De fapt, oficialităţile din Cehoslovacia s-au referit frecvent la poziţiile României de independenţă şi suveranitate atât ca inspiraţie, cât şi ca model pentru propria lor primăvară şi vară din 1968, iar rolul Bucureştiului de model pentru Praga a fost menţionat explicit de spionajul occidental din acea vreme.[1000]

Faimosul „Memorandum Gottwald”, elaborat în comun de două dintre academiile militare de vârf ale Cehoslovaciei, relua terminologia de independenţă, suveranitate şi drepturi egale pe care România o utiliza încă din 1964.1 Reînnoirea „Micii Antante” a fost, de asemenea, sugerată ca direcţie posibilă în strategia cehoslovacă de apărare din „Memorandumul Gottwald”.[1001] Generalul Václav Prehlik a aprobat Memorandumul în termeni împrumutaţi direct din discursul românesc, criticând arbitrarul staţionării forţelor pe teritoriul cehoslovac, solicitând „formularea unei doctrine militare cehoslovace” bazate pe interesul naţional şi cerând

---

999 Vezi, de exemplu, Aurel Braun, Romanian Foreign Policy Since 1965: The Political and Military Limits of Autonomy, New York, Praeger, 1978, pp. 104-105. Braun afirmă şi că Bucureştiul nu a perceput ameninţarea reală cu invazia, în 1968. Op. cit., pp. 43, 128. Vezi şi Stephen F. Larrabee, „The Rumanian Challenge to Soviet Hegemony“, Orbis 19 (1973), p. 227.

1000 Cehoslovacii afirmau că politica Bucureştiului „servea ca model pentru ei“ şi că „urmau calea României“. Ashby Crowder, Legacies of 1968: Autonomy and Repression in Ceausescu’s Romania, 1965—1989, Ohio University, Master’s Thesis, august 2007, pe www.ohiolink. edu, pp. 77-78. Vezi şi pp. 56-64.

1001 Memorandum al corpului academic al Academiilor Militare Cehoslovace asupra doctrinei de apărare cehoslovace, 4 iunie 1968, document nr. 50, în Vojtech Mastny şi Mal- com Byrne, editori, A Cardboard Castle? An Inside History of the Warsaw Pact, 1955-1991, Budapesta, Central European Press, 2005, pp. 270-278; Crowder (2007), pp. 58-64.

„egalitatea reală” în cadrul „alianţei” Tratatului de la Varşovia, în care dominau „mareşalii, generalii şi ofiţerii de rang mai mic”, în timp ce restul aliaţilor nu deţineau nicio poziţie de reală răspundere şi nu aveau nicio influenţă „în luarea deciziilor”.[1002] Pe un alt plan, noua abordare se făcea simţită şi asupra locuitorilor din RSS Moldova, inspirându-i să solicite să li se permită utilizarea limbii române (moldoveneşti) „ca primă limbă”, înlocuirea alfabetului chirilic impus de Moscova cu cel latin original, în cărţi şi ziare, şi deţinerea mai multor posturi în autorităţile publice, corespunzător cu raportul lor în numărul total al populaţiei.[1003]

1002 Mark Kramer, „The Kremlin, The Prague Spring, And the Brezhnev Doctrine“, p. 31, at CIA FOIA — Special Collections: Czech Invasion, www.foia.cia.gov/Czechin- vasion.asp. Kramer notează că „majoritatea recomandărilor lui fuseseră propuse deja de conducătorii români“, dar evită să concluzioneze că acţiunile României inspiraseră solicitările lui Prchlik. Practic, în acelaşi moment în care Prchlik a emis pentru prima oară declaraţia sa, pe 15 iulie, Ceauşescu îşi exprima public sprijinul pentru conducerea de la Praga, Scânteia, 15 iulie 1968. In timp ce Moscova îl ataca pe Prchlik şi îl acuza de „trădare“, Bucureştiul îşi „exprima serioasa îngrijorare“ faţă de „tendinţele de intervenţie“ în Cehoslovacia şi, după cum se afirma în titlul unui articol, sublinia „Deplina încredere în poporul cehoslovac şi partidul său comunist“, Scânteia, 21 iulie 1968; Krasnaia efezda, 23 iulie 1968; Ambasada SUA de la Praga, 24 iulie 1968, p. 2, punctul 6, „Strategic Warning and the Role of Intelligence“ [Avertisment strategic şi rolul spionajului] (2010), CIA. Chiar şi după ce autorităţile cehoslovace au fost obligate să denunţe oficial afirmaţiile publice din 15 iulie ale lui Prchlik, România a continuat să-şi exprime simpatia pentru „înnoirile şi transformările ţării prietene, Cehoslovacia“. CTK, 27 iulie 1968; Scânteia, 31 iulie 1968; Chronology of Czechoslovak Events: January-August 1968, 6 august 1968, pp. 16-17, „Strategic Warning and the Role of Intelligence“ (2010), CIA.

1003 George Ciorănescu, Aspects des Relations Russo-Roumaines. Rétrospectives et Orientations, Paris, Minard, 1967, pp. 227-239; Ermarth (1967a), pp. 1-5; Moldova Socialistă, 16 februarie 1967; Sovietskaia Moldavia, 23-24 decembrie 1965 şi 5 ianuarie 1966.

În prezent, se ştie clar că Moscova a intenţionat, de fapt, să intervină în România în mai multe momente distincte, în perioada 1968 – 1971.1 Cu toate acestea, la momentul intrării în Praga a forţelor sovietice, est-germane, poloneze, ungare şi bulgare, o astfel de operaţiune devenise mult mai complicată pentru a fi aplicată şi României. Măsurile de contracarare întreprinse de români, aflate deja în curs de desfăşurare, cu mai mult de o lună înainte de invazie, ca urmare a unei informaţii primite în mod neaşteptat, au creat elemente majore de nesiguranţă pentru strategii sovietici. În primul rând trebuia avută în vedere atitudinea Beijingului care a promis imediat şi oficial că va susţine Bucureştiul în lupta împotriva „imperialismului socialist" sovietic.[1004] La rândul lor SUA, Marea Britanie, Germania de Vest şi NATO, spre deosebire de reacţiile relativ moderate (sau inexistente) pe care le-au avut cu privire la Cehoslovacia, au avertizat Moscova să evite orice intervenţie armată în România, angajându-se, chiar dacă foarte limitat, într-o cooperare de securitate cu Bucureştiul.[1005]

Chilipirul polonez şi intervenţia ostilă a Pactului de la Varşovia începând din luna mai, Bucureştiul a primit informaţii de la un ofiţer al serviciului de informaţii

---

1004 Vezi, de exemplu, evaluările serviciului de informaţii şi ale guvernului britanic în PREM 13/2638, Threat of Warsaw Pact attack on Romania and Yugoslavia following invasion of Czechoslovakia, 27 august 1968-19 martie 1969, BNA, în special pp. 13-22, precum şi evaluarea serviciului de informaţii est-german în Informational note referring to the existence of a Soviet plan for military intervention in Romania to Comrade Minister, 23 februarie 1970, BstU, MfS, SdM 352, S. 1-2.; Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 287-288.

1005 PREM 13/2638, pp. 13-22 şi NATO and Allied Consultations on Czechoslovakia Crisis and Possible Soviet Removal of President Ceausescu of Romania, 1968, FCO 28/57 N2/35, ENR 3/329/3, 1 ianuarie 1970-31 decembrie 1970, BNA; Foreign Relations of the United States (FRUS), 1964-1968, volumul XVII, documentele 91 şi 165; Retegan (2000), pp. 192-197.

polonez, membru al grupului de intervenţie din cadrul Tratatului de la Varşovia, cu privire la o acţiune programată „în două etape”, care viza invadarea României, la două săptămâni după operaţiunea programată asupra Pragăi.[1006] Familia ofiţerului fugise în România, la începutul celui de al Doilea Război Mondial, din calea invaziei armatei germane, împreună cu alţi peste 60.000 de refugiaţi. Deoarece a crescut şi a frecventat şcoala aici, a considerat România drept „a doua sa ţară”.1 Întâmplător, după ce a ocupat un post ca ataşat militar la Viena, s-a întors la Varşovia, în timp ce unul dintre prietenii săi din copilărie, acum ofiţer sub acoperire diplomatică al Serviciului român de Informaţii Externe, a fost trimis la post, la Ambasada României din capitala Poloniei. La sfârşitul lunii mai, ofiţerul polonez l-a contactat pe prietenul său din copilărie, oferindu-i „informaţii venite din partea unui prieten care lucra ca ofiţer de legătură în ţările semnatare ale Pactului de la Varşovia, potrivit cărora ruşii ar pregăti invazia”.[1007][1008]

1006 Cristian Troncotă, Duplicitarii: O istorie a Serviciilor de Informaţii şi Securitate ale regimului comunist din România, Bucureşti, Elion, 2005, pp. 127-129; Neagu Cosma şi Ion Stănescu, In anul 1968 a fost programată şi invadarea României: Informaţii inedite din interiorul Serviciilor Speciale ale României, Bucureşti, Paco, 1999, p. 56. La 12 aprilie 1968, comandantul sovietic a primit materialul cu titlul înaintarea forţelor armate pe teritoriul Republicii Socialiste Cehoslovacia pentru a opri sau, la nevoie, a zdrobi contrarevoluţia din ţară, ale cărui planuri se pare că erau în curs de desfăşurare încă din luna februarie. Vezi Kun (1999).

1007 Troncotă (2004), p. 128.

1008 Acest lucru s-a petrecut cam în acelaşi timp în care comandantul suprem al Forţelor Armate Unite (UAF) ale ţărilor semnatare ale Tratatului de la Varşovia l-a informat pe ministrul apărării cehoslovac, generalul Martin Dzur, că unităţile sovietice vin să „întreprindă misiuni de cercetare, să instaleze noduri de comunicaţii, centre de comandă şi să identifice anumite capacităţi ale personalului responsabil cu paza aeroporturilor şi frontierelor“. Retegan (2000), p.

Printr-o altă întâmplare fericită, la scurt timp după aceea, ofiţerul polonez a fost trimis la cartierul general din Moscova al ţărilor semnatare ale Tratatului de la Varşovia şi a fost inclus în micul grup format de personalul de comandă al ţărilor semnatare ale Tratatului de la Varşovia, responsabil cu elaborarea planurilor de intervenţie. El a transmis informaţii mai detaliate despre invazia ce se avea în vedere pentru luna iunie. Prima reacţie a lui Ceauşescu a fost una de scepticism şi uimire, exclamând că Brejnev ar fi „nebun" să facă aşa ceva. În acelaşi timp, liderul român a ordonat atât DSS-ului, cât şi serviciului de informaţii al armatei să „cerceteze aceste informaţii amănunţit pentru a se asigura că nu este vorba despre o capcană, de o intoxicare a ruşilor" şi să le verifice „cu cea mai mare atenţie".[1009] La sfârşitul lui iunie, Ambasada României de la Berlin a obţinut un raport care confirma informaţiile, sub forma unui document intern al Partidului Comunist Est-German, referitor la „necesitatea" ca sovieticii, polonezii şi est-germanii „să intre prin forţă în Cehoslovacia".[1010]

Pe 10 iulie, ofiţerul polonez a solicitat o întâlnire urgentă cu colegul român, pe care l-a informat că liderii sovietici, cu participarea directă atât a lui Brejnev, cât şi a şefului KGB Andropov, intenţionau să invadeze nu numai Cehoslovacia, ci şi România şi chiar şi Iugoslavia.[1011] Invazia avea să se desfăşoare în două etape. În prima etapă, forţele sovietice, poloneze, ungare, est-germane şi bulgare urmau să ocupe Cehoslovacia, plasându-şi totodată unităţile pe poziţii, în jurul României. După un interval de două sau trei săptămâni, „avea să urmeze o intrare a tuturor acestor forţe în România (şi apoi în

139: Ceskoslovenske krize, vol. 6, Praga-Brno, dosarul nr. 60.

1009 Interviu al fostului şef al DSS, Stănescu, în Betea (2007).

1010 Crowder (2007), p. 72.

1011 Troncotă (2004), p. 128.

Iugoslavia)”.1 Ofiţerul polonez a oferit detalii care cuprindeau „grafice, planuri, modul în care erau concentrate trupele [şi] cum erau trimise în prealabil echipe, sub acoperirea de turişti”. Trupele speciale aeropurtate, staţionate permanent la Chişinău şi Tiraspol, în RSS Moldova, în Districtul militar Odessa, aveau misiunea de a ocupa aeroporturile, televiziunea, radioul, poşta, sediul Comitetului Central şi Marea Adunare Naţională (Parlamentul).[10121013]

Începând din martie 1968, conducătorii partidelor loialiste făcuseră chemări pentru invadarea României, precum şi a Cehoslovaciei. Conducerea Bulgariei fusese un avocat entuziast al intervenţiei militare, încă de la începutul acelei luni, declarându-se „categoric” gata să-şi mobilizeze forţele într-o acţiune împotriva Cehoslovaciei.[1014] Şeful partidului, Jivkov, şi-a repetat angajamentul în faţa plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar, de la sfârşitul lui martie, completându-l cu un atac entuziast împotriva României care sugera includerea ei în planurile de intervenţie ale Pactului:

[…] suntem obligaţi să luăm măsuri pentru introducerea ordinii în Cehoslovacia, ca şi în România.

1012 Cosma şi Stănescu (1999), p. 56. Cosma era fostul şef al serviciului român de contrainformaţii. Stănescu (Silagy) era fostul preşedinte DSS şi ministru de interne. Deşi Stănescu a fost implicat, în 1971, într-un complot prosovietic împotriva lui Ceauşescu, iar în 1978 s-a descoperit că era agent sovietic, mărturia sa privind un atac planificat este confirmată de surse din ţările semnatare ale Tratatului de la Varşovia şi NATO, precum şi de membri ai serviciului de contrainformaţii al DSS.

1013 Betea (2007). În 1962, exerciţiul comun al trupelor asupra teritoriului României (ultimul) oferise armatei române ocazia să cunoască unităţile disponibile în Districtul militar Odessa şi desemnate să întreprindă operaţiuni în ţara lor (oferind, evident, oportunităţi excelente de recunoaştere forţelor respective).

1014 Baev în CWIHPBulletin, nr. 11 (iarna 1998), p. 96.

După aceea, vom face ordine şi în Iugoslavia.

[.] Care este linia urmată de conducerea României? Contrarevoluţionară, antisovietică! În favoarea cui este o asemenea linie politică? Cine le permite conducătorilor români să se joace cu soarta clasei muncitoare din România, cu interesele sistemului nostru, pentru care ne-am luptat atâţia ani? Cine le-a permis asta, cine le-a dat acest drept?! [.] trebuie să acţionăm. Suntem o organizaţie revoluţionară care foloseşte forţe revoluţionare, iar metodele noastre coincid cu interesele cauzei noastre.[1015]

În luna iulie a aceluiaşi an, Brejnev sublinia în faţa Comitetului Central al PCUS că regimul Ceauşescu depăşise mult limita:

Conducerea României s-a grăbit să se disocieze de acţiunea colectivă a partidelor frăţeşti cât de repede a putut. Conducerea României joacă un joc dubios, ca să ne exprimăm cu blândeţe. Bucureştiul îşi arată simpatia faţă de conducerea Partidului Comunist Cehoslovac şi o aplaudă pentru abordarea unui aşa-zis drum politic independent. Conducătorii Partidului Comunist Român intenţionează clar să acţioneze critic faţă de acţiunile convenite de partidele frăţeşti referitor la evoluţiile din Cehoslovacia. Trebuie să spunem clar, tovarăşi, că această poziţie, care corespunde cu linia politică generală a conducătorilor români, se află la distanţă kilometrică de internaţionalismul proletar.1

În consecinţă, în România s-a format un grup de criză, alcătuit din membri marcanţi ai Comitetului Central – Ceauşescu, Bodnăraş şi Maurer, împreună cu ministrul apărării, generalul Ioniţă, şeful de stat-major, generalul Gheorghe, şeful DSS, Stănescu, şi şeful (vicepreşedintele)

1015 Înregistrarea plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar, Sofia, 29 martie 1968, [extrase] în Jordan Baev, „Bulgaria and the Political Crises in Czechoslovakia (1968) and Poland (1980/81)“, Buletin CWIHP, nr. 11 (iarna 1998), p. 100.

Comitetului de Stat pentru Planificare responsabil cu rezervele de stat. Informaţiile venite din alte surse româneşti şi de la diverse servicii de informaţii occidentale cu care se dezvoltase o cooperare neoficială, începând de la jumătatea anului 1967 (când România a devenit primul stat socialist care a stabilit relaţii diplomatice depline cu Germania de Vest şi când a refuzat să întrerupă relaţiile cu Israelul) confirmau sursa poloneză. Moscova manifesta dorinţa „clară" de a interveni în România dacă împrejurările o permiteau. Bucureştiul a început imediat să informeze China cu privire la intenţiile sovieticilor, prin Emil Bodnăraş şi prin ambasadorul Chinei la Bucureşti, precum şi prin ambasadorul român de la Beijing şi Zhou Enlai.[10161017]

Pregătirile de apărare

Grupul pentru situaţii de criză a adoptat o serie de măsuri militare şi specifice culegerii de informaţii pentru a pregăti mijloacele de reacţie la o intervenţie sovietică, incluzând atât acţiuni organizatorice interne, cât şi abordarea posibililor aliaţi, în speranţa că vor împiedica Moscova să recurgă la intervenţia armată. Diferenţele dintre România şi Cehoslovacia erau numeroase şi fundamentale. Kremlinul infiltrase în armata cehoslovacă o conducere superioară loială, instruită de sovietici şi aproape sigur recrutată de GRU. Începând cu 1964, Moscova obligase toţi ofiţerii care aspirau la posturi de nivel superior să urmeze mai întâi o pregătire sovietică (unde să fie supuşi recrutării GRU şi KGB). Serviciul de

1016 Reprodus în Jaromir Navrátil, The Prague Spring 1968: A National Security Archive Documents Reader, Budapesta, Central European University Press, 1998, p. 257.

1017 Fostul ambasador chinez în Iugoslavia şi Ungaria, Zhou Ankang, consemnează că, în această perioadă, „România a informat China de mai multe ori cu privire la iminenta invazie sovietică, în speranţa de a afla poziţia Chinei". Liu şi Mastny (2004), p. 111.

informaţii al armatei cehoslovace şi serviciile omoloage din Polonia, Ungaria, Germania de Est şi Bulgaria erau, la rândul lor, direct subordonate GRU.[1018] Acelaşi lucru era valabil şi pentru Sth, ZB, AVH, Stasi şi KDS. Faptul că cehoslovacii erau „frăţiorii" slavi, iar în ţară erau ample prezenţe culturale sovietice au reprezentat, de asemenea, o piedică pentru constituirea unei poziţii unitare împotriva Moscovei.

Totodată, armata cehoslovacă era pe deplin integrată în sistemul Tratatului de la Varşovia – începând cu recrutarea, instruirea şi promovarea personalului superior, până la achiziţiile şi logistica pentru unităţile sale şi chiar desfăşurările de forţe şi strategia militară, dirijate în totalitate de sovietici. În mod firesc, Moscova cunoştea în detaliu capacităţile armatei, nivelurile de mobilizare şi desfăşurările de forţe ale Cehoslovaciei. Armata cehoslovacă era dispusă în formaţie de luptă, exclusiv împotriva unei ameninţări occidentale, lăsând deschise graniţele către URSS (şi către Polonia şi Ungaria). Nu mai puţin important a fost faptul că Moscova avea trupe considerabile pe teren, ale ei şi ale partenerilor credincioşi, precum şi că participa la „manevrele militare".

O mare parte dintre aceste elemente fuseseră valabile şi pentru România, până la mijlocul anilor 1960, cu câteva diferenţe foarte importante. Trecuseră şapte ani de când ultimul ofiţer superior, fie din armată, fie din cadrul serviciilor secrete, fusese trimis în URSS pentru pregătire (deşi trecuseră doar trei ani de când ultimul se întorsese dintr-un program de pregătire „militară" de

1018 Excluzând în mod explicit România, fostul ofiţer GRU Lev Rezun afirmă că serviciile de informaţii ale armatei erau „vasali deplini ai GRU" şi „chiar răspunzătoare conform legii" în faţa Moscovei, întrucât fiecare era „subordonat şefului său de stat-major, şeful de stat-major fiind, la rândul său, subordonat şefului de stat-major al ţărilor semnatare ale Tratatului de la Varşovia". Suvorov (1984), pp. 34, 42.

patru ani). Conducerea superioară a armatei române nu mai era loială Moscovei (chiar dacă ministrul apărării, Ion Ioniţă – care s-a pregătit în URSS – a fost ulterior recrutat sau „reactivat" de GRU, angajându-se în conspiraţii prosovietice, la mijlocul anilor 1970). Deşi Kremlinul avea o influenţă clară asupra armatei române, nu putea exercita control asupra ei, iar acelaşi lucru era valabil şi pentru Departamentul Securităţii Statului. Nici URSS, nici ceilalţi parteneri „care cooperau îndeaproape" nu aveau trupe acolo. Românii nu aveau legături etnice sau motive de ordin emoţional pentru a colabora cu Moscova, iar politicile de derusificare de la începutul anilor 1960 privaseră Kremlinul de oportunităţi importante de recrutare.

Forţele Armate Române (FAR) erau deja independente în ceea ce priveşte recrutarea, pregătirea şi politica de cadre, precum şi în privinţa planificării strategice şi a desfăşurării de forţe. În aprilie 1968, Bucureştiul a pus capăt dependenţei de echipamentele sovietice, care fusese declarată „nu numai incompatibilă" cu poziţia militară independentă, „ci chiar a interzis-o, deoarece furnizorul exclusiv al ţării era, din întâmplare, şi potenţialul agresor".1 Astfel, achiziţiile armatei române s-au reorientat către sursele non-sovietice şi către echipamentele care erau în acord cu misiunea de apărare teritorială întreprinsă pe plan intern. La sfârşitul anului 1968, erau în desfăşurare discuţii cu furnizori britanici şi francezi, urmate la scurt timp de negocieri cu Iugoslavia, China şi Germania. Schimbările din organizarea şi strategia militară, iniţiate în primăvara anului 1968, au amplificat şi mai mult această diferenţă.

Au fost emise imediat ordine pentru înfiinţarea mai multor unităţi militare noi, în zona subcarpatică din centrul ţării, pentru a beneficia de o rezistenţă susţinută în faţa atacului sovietic, a început imediat punerea în

practică a ordinelor de mobilizare în caz de urgenţă şi s-au luat măsuri pentru îmbunătăţirea vitezei de reacţie. S-au format noi unităţi de forţe speciale (Vânătorii de Munte), au fost pregătite liniile de retragere către munţi şi au fost înfiinţate două noi divizii mecanizate, luându-se măsuri speciale pentru apărare în Dobrogea – zona cea mai expusă atacului sovietic pe mare şi pe uscat. De asemenea, românii au pus bazele unei forţe militare interne separate – opt batalioane de trupe de Securitate – pentru organizarea unor rezistenţe în cadrul marilor oraşe şi pentru combaterea forţelor de desant inamice. Bodnăraş a primit sarcina de a reînfiinţa Gărzile Patriotice – o „miliţie a cetăţenilor" pe care a iniţiat-o şi a condus-o în timpul preluării puterii de către comunişti în 1944 – 1946, acum transformată în nucleul unei armate populare de gherilă.[10191020]

De asemenea, FAR au început să îşi redispună în formaţie de luptă majoritatea forţelor şi să îşi mute

---

1019 Alexander Aleksiev, „The Romanian Army", în Jonathan R. Adelman, Communist Armies in Politics, Boulder, Westview Press, 1982, p. 159; Informational Note no. 110/73, referring to Yugoslav-Romanian collaboration in the domain of armament production, 9 februarie 1973; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 313, ft. 77.

1020 Numite iniţial „formaţiuni pentru luptă patriotică", s-au format în iunie 1944 pentru a atrage sub controlul puterii centrale micile unităţi partizane de comando, care operaseră lângă frontul româno-sovietic începând cu 1943. S-a format o Gardă a Muncitorilor la 5 noiembrie 1956, imediat după invazia sovietică a Ungariei. Având drept membri muncitori cu vârste între 25 şi 45 de ani din întreprinderi din industria grea din toată ţara, misiunea sa era să prevină contrarevoluţia şi să descurajeze intervenţia externă în general şi o mişcare dinspre Ungaria către Transilvania în special. General Alexandru Petricean, Gărzile Patriotice: Componentă a Sistemului Naţional de Apărare, Bucureşti, Editura Militară, 1983, pp. 22-42. Vezi şi col. Leonida Loghin şi col. Alexandru Petricean, Gărzile Patriotice din România, Bucureşti, Editura Militară, 1974. Petricean era fostul comandant al Gărzilor Patriotice.

armamentul şi proviziile astfel încât să se poată apăra împotriva unei ofensive venite din trei direcţii, în jurul graniţelor sale. Având la dispoziţie doar cinci săptămâni şi o zi pentru implementarea acestor măsuri, din 11 iulie până în 21 august, operaţiunea s-a dovedit dificil de finalizat la termen, în noiembrie (iar restul au fost definitivate în anul următor). Cu toate acestea, chiar şi la sfârşitul lui august unităţile şi personalul erau în mişcare şi nu mai erau unde „ar fi trebuit să fie", complicând sarcina strategilor militari sovietici şi ai Tratatului.

O măsură de prevedere importantă în ceea ce priveşte serviciile de informaţii a fost schimbarea tuturor codurilor de stat, precum şi punerea urgentă pe microfilm şi mutarea unei părţi semnificative a arhivei serviciilor de informaţii în munţi, unde au rămas ascunse până la sfârşitul lui noiembrie 1968.1 Această ultimă mutare a fost motivată de experienţa trăită după ultimul război, când sovieticii au vizat în mod special arhivele române şi apoi le-au transferat, împreună cu cataloagele şi registrele lor, la Moscova, unde se află şi în ziua de astăzi. A fost acordată prioritate maximă dosarelor de spionaj şi de contraspionaj privind reţelele cunoscute de agenţi sovietici.

În acelaşi timp, spionajul românesc a raportat o concentrată atenţie sovietică faţă de „potenţialul militar al României" şi masarea unor „numeroase trupe şi concentrări de armament de-a lungul graniţei de nord".[1021] Diplomaţi de la ambasadele Pactului de la Varşovia au fost observaţi că „acţionau ca agenţi acoperiţi, culegând informaţii despre situaţia internă a României", în timp ce un număr disproporţionat de turişti au început să treacă graniţa din Bulgaria.[1022]

1021 Serviciul de informaţii al armatei şi-a mutat în acelaşi mod arhiva.

1022 Ibidem. ANIC, SC a CC al PCR, 6 august 1968, nr. 2411/6; Liviu-

Prin urgenţa şi seriozitatea cu care au fost puse în practică aceste măsuri, importanţi observatori occidentali au fost convinşi că intenţia României de a se împotrivi era sinceră. De exemplu, achiziţionarea din Germania de Vest, prin Serviciul Român de Informaţii Externe, a unui vehicul cu transmiţător radio suficient de puternic pentru a se putea continua transmisia către populaţie după retragerea anticipată în munţi a avut efectul direct de a convinge serviciul de informaţii vest-german că intenţia românilor de a opune rezistenţă este sinceră. După ce au fost convinşi, Bonnul a început, de asemenea, să furnizeze Bucureştiului informaţii despre mişcările sovieticilor.

Invadarea Cehoslovaciei

La 20 august, cu puţin înainte de ora 23.00 (22.00 la Praga), serviciul de informaţii al armatei române a raportat o activitate neobişnuită pe aeroportul Ruzyne din Praga. Vicepreşedintele DSS, Nicolae Doicaru, a descris ulterior acest lucru:

La 20 august, în jurul orei 21.30, 80 de ofiţeri sovietici înarmaţi şi îmbrăcaţi în haine civile au sosit sub acoperire, ca turişti, cu zborul de linie Varşovia-Praga, cu un avion Iliuşin (IL) 80. După ce au primit vizele de intrare şi şi-au luat bagajele personale, s-au împrăştiat prin aeroport fără a-l părăsi însă. După aproximativ 15 minute, o altă aeronavă sovietică IL-80 a solicitat permisiunea da a ateriza forţat din cauza unor probleme tehnice, iar cererea i-a fost aprobată. Imediat după aterizare, a sosit o a treia aeronavă fără a avea nicio aprobare. Aproximativ încă 80 de aşa-zişi turişti care erau, la rândul lor, ofiţeri sovietici înarmaţi au debarcat din ultimele două avioane.1

Apoi, acest grup a preluat rapid controlul asupra comunicaţiilor aeroportului şi asupra zborurilor, a blocat

---

David Grigorescu şi Constantin Moraru, „Trupe în apropierea frontierei şi turişti în interior“, Magazin istoric, vol. 32, nr. 7 (1998), p. 29.

ieşirile, anulând toate zborurile obişnuite şi dirijând transporturile de trupe şi echipamente sovietice. În acelaşi timp, pe principiul cea mai bună apărare este atacul, prin măsurile active sovietice se prezenta cum CIA şi NATO „infiltraseră ţara pentru a organiza contrarevoluţia", iar *Pravda* şi alte mijloace mass-media sovietice afirmau că „mii de soldaţi ai NATO, deghizaţi în turişti, invadaseră Praga".[10231024]

La O.30, pe 21 august (20 august, 23.30 la Praga), la cinci minute după ce şeful de stat-major al forţei de ocupaţie sovietice, generalul Iamşikov (până atunci persoana de legătură la Praga a ţărilor semnatare ale Tratatului de la Varşovia), şi comandantul forţei de ocupaţie sovietice, generalul Pavlovski, au informat autorităţile militare cehoslovace că preluaseră comanda forţelor armate cehoslovace şi că forţele sovietice, est-germane, poloneze, ungare şi bulgare trecuseră graniţa. Serviciul de contrainformaţii al armatei române a raportat

---

1023 Raport prezentat de general-maior Nicolae Doicaru, vicepreşedinte al Comitetului de Stat al Securităţii cu ocazia unei conferinţe a unităţilor centrale şi teritoriale ale Securităţii, referitoare la evenimentele din Cehoslovacia şi situaţia internă, 30 septembrie 1968. ASRI, fond „D", dosar nr. 10 141, vol. I, f. 123-130; Troncotă (2004), p. 178.

1024 Kalugin şi Montaigne (1994), p. 107. Prin măsurile active sovietice se va face acelaşi lucru în timpul revoluţiei române din 1989, iar linia conform căreia CIA ar fi fost activ implicată în acele evenimente a fost deosebit de populară printre jurnaliştii francezi. Vezi şi interviul lui Catherine Durandin în programul Pieces convinction, TV France 3, 6 martie

23.35. Vezi şi afirmaţiile lui Durandin în documentarul lui Susan Brandstatter. Pentru comentarii critice, vezi Richard Hall, The 1989 Romanian Revolution as Geopolitical Parlor Game: Brandstatter's „ Checkmate " Documentary and the Latest Wave in a Sea of Revisionism,
pe www.hompage.mac.com/khalbobo/RichardHan. Hall a fost analistul CIA pentru România, între 2000-2001.

acelaşi lucru şefului DSS. Stănescu, împreună cu şeful Serviciului de contrainformaţii al DSS, i-au contactat apoi pe Ceauşescu, Bodnăraş şi Maurer.

Cei trei se aflau deja în şedinţă atunci când sovieticii au trimis un curier pentru a anunţa intervenţia, la „cererea autorităţilor cehoslovace", la ora 3.30. Ei s-au pus rapid de acord să condamne imediat invazia, anunţând public formarea Gărzilor Patriotice, că se vor opune prin forţă oricărei acţiuni similare împotriva României şi solicitând sprijinul Chinei. De asemenea, au hotărât să menţină legăturile cu Dubček şi autorităţile cehoslovace şi să continue să le ajute. A fost convocată o şedinţă a Comitetului Executiv, la ora 6.30.

Administraţia SUA, informată de autorităţile sovietice aproximativ în acelaşi timp, a fost luată complet prin surprindere. La întrunirea de urgenţă a Consiliului Naţional de Securitate, care a avut loc două ore mai târziu, reprezentantul Pentagonului, generalul Wheeler, a raportat fără menajamente că nu era posibilă „nicio acţiune militară", pur şi simplu, pentru că SUA „nu dispuneau de forţele necesare pentru punerea ei în practică". După cum a remarcat Dean Rusk, „nu era mare lucru" de făcut atâta timp cât cehoslovacii se abţineau şi de la a solicita ajutor, şi de la a se opune deschis invaziei.1 Dezinformarea sovietică, influenţa încă apreciabilă a axei Goliţân-Angleton şi iluziile destul de mari privind prioritatea acordată de Moscova relaxării relaţiilor între state – *deténte* – au prins pe picior greşit aproape toate puterile occidentale. În seara invaziei, autorităţile de la Londra şi Washington citeau „rapoartele strict secrete despre Cehoslovacia, care menţionau că «nu va avea loc nicio invazie»", în timp ce Goliţîn îi asigura pe toţi cei care erau

dispuşi să îl asculte că nimic nu era adevărat.[10251026]

Cei douăzeci şi şase de participanţi la şedinţa Comitetului Executiv al PCR nu au ezitat să denunţe mişcarea orchestrată de sovietici.[1027] Participanţii au condamnat în fel şi chip invazia „imperialistă", ca un act „ticălos", „îngrozitor", „murdar", „inuman", „barbar şi criminal", de „agresiune", a cărui „brutalitate" şi „imens cinism au fost fără precedent în istorie".1 Sovieticii şi cei patru satrapi loiali au fost etichetaţi drept „nazişti" şi „mai răi decât fasciştii", „ameninţând însăşi existenţa ţărilor şi popoarelor".[1028] A existat o anumită ironie în aceste accese de furie, întrucât una dintre justificările menţionate în scrisoarea trimisă pentru a anunţa intervenţia a fost aceea că cehoslovacii „începuseră să publice materiale în care politica ţărilor socialiste era identificată, oricât de monstruos ar părea acest lucru, cu politica lui Hitler, în timp ce presa ţărilor fraterne era pusă pe picior de egalitate cu mecanismul propagandistic al lui Goebbels".[1029]

1025 Notes of Emergency Meeting of theNSC, 20 august 1968, 10.15 p.m., documentul 81, FRUS, 1964-1968, vol. XVII, Eastern Europe.

1026 Dorril (2002), p. 726.

1027 înregistrare a întâlnirii Comitetului Executiv al CC al PCR referitoare la situaţia din Cehoslovacia, 21 august 1968, ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 133/1968, f. 6-26. Pe lângă varianta originală în limba română sunt disponibile diverse traduceri în limba engleză. Vezi, de ex., Retegan (2000), pp. 211-225; CWIHP şi PHP www.isn.ethz. ch/php/documents/collection 14/08211968 2.htm . La şedinţă au participat douăzeci şi şase de persoane, printre care trei — Apostol, Stoica, Bârlădeanu — consideraţi de Moscova ca fiind prosovietici şi identificaţi mai târziu de către serviciul român de contrainformaţii, împreună cu alţi doi participanţi — Fazekas şi Răutu — ca agenţi străini ostili.

1028 Op. cit.

1029 Scrisoare de la Comitetele Centrale ale partidelor comuniste bulgar, est-german, ungar, polonez şi sovietic referitoare la intervenţia Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia, 21 august 1968, ANIC, fond

Unul după altul, membrii comitetului au subliniat că nu puteau avea încredere în „cele cinci semnatare ale Pactului de la Varşovia”, indiferent de subiect. Invazia oferea pur şi simplu:

[…] încă o dovadă că Uniunea Sovietică şi celelalte patru state socialiste ce făceau pact comun cu ea, care continuă să urmeze linia politică a PCUS şi a Uniunii Sovietice, nu pun deloc preţ pe părerea altora şi sunt în stare de orice. Aceasta este încă o dovadă a faptului că nu se vor opri aici şi că sunt capabile să încalce orice tip de acord sau declaraţie.[1030]

Un alt participant a arătat că aceiaşi „tovarăşi sovietici” care „nu încetează niciodată să vorbească despre necesitatea de a lua măsuri defensive împotriva Statelor Unite şi a Germaniei de Vest” sunt „cei care au intervenit în Cehoslovacia; nici SUA, nici Germania de Vest nu au intervenit, ci Uniunea Sovietică şi celelalte patru state socialiste”.[1031]

Conflictul cu Kremlinul era deschis şi clar. Şeful KGB, Andropov, i-a condamnat pe „naţionalişti” în faţa colegilor săi, ofiţeri KGB:

Inamicul oferă sprijin direct şi indirect elementelor contrarevoluţionare, se angajează în sabotaj ideologic, înfiinţează tot felul de organizaţii antisocialiste, antisovietice şi alte organizaţii ostile şi încearcă să aţâţe focul naţionalismului.

O confirmare elocventă a acestui fapt o reprezintă evenimentele din Cehoslovacia, unde poporul muncitor, datorită fraternităţii internaţionale a naţiunilor din comunitatea socialistă, a înăbuşit în faşă o încercare a

---

CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 133/1968, f. 27-36.

1030 Înregistrare a întâlnirii Comitetului Executiv al CC al PCR referitoare la situaţia din Cehoslovacia, 21 august 1968, ANIC, fond CC al PCR/ Cancelarie, dosar nr. 133/1968, f. 20-21.

1031 Ibidem, f. 25-26.

contrarevoluţionarilor de a abate Cehoslovacia de la calea socialistă.1

Hotărârea României de a lupta

Conducerea Partidului Comunist Român a hotărât aproape în unanimitate să se opună intervenţiei militare şi să mobilizeze poporul „pentru a lua toate măsurile necesare în vederea asigurării securităţii României”, în urma invaziei. Comitetul Central şi Guvernul aveau să facă front comun pentru a chema „întregul popor să apere integritatea teritorială a României şi să respingă orice amestec în afacerile interne ale ţării noastre” şi pentru a aduce această poziţie „la cunoştinţa ONU”. Ceauşescu a recunoscut că nu îşi face vreo iluzie cu privire la reuşită, dar a subliniat că „nu există nicio alternativă”. Orice efort, inclusiv forţa armelor, era necesar „pentru apărarea suveranităţii şi independenţei noastre naţionale”.

Dacă se ajunge la o confruntare militară, forţa poate birui în cele din urmă, dar nu se pune problema să cedăm şi să acceptăm subjugarea ţării.[10321033]

A existat o susţinere copleşitoare în favoarea rezistenţei armate, considerată „singura cale” şi „unica posibilitate”. Emil Bodnăraş a explicat că rezistenţa este „singura direcţie corectă” care „corespunde poziţiei principiale pe care am adoptat-o de ani de zile, încă de când ne-am eliberat din captivitatea anumitor influenţe.”[1034] Deşi unii şi-au exprimat dezamăgirea legată de lipsa rezistenţei cehoslovace, alţii au insistat că „trebuie să facem tot ce putem pentru a apăra Cehoslovacia”, chiar în timp ce înfruntăm „pericolul care

---

1032 Discurs din 23 octombrie 1968, retipărit în Iu.V Andropov, Izbrannie rechi i stafI, Moscova, Politizdat, 1983, p. 121; Knight (1990), p. 291.

1033 Înregistrare a întâlnirii Comitetului Executiv al CC al PCR referitoare la situaţia din Cehoslovacia (1968), f. 18-19.

1034 Op. cit.

planează asupra ţării noastre”. România, susţineau ei, ar putea servi drept punct de regrupare a forţelor şi „ca exemplu pentru poporul cehoslovac şi pentru alte popoare dacă vom lua măsuri care să ne permită să facem faţă oricărei situaţii”.

Un alt membru a amintit de tactica sovietică de la sfârşitul războiului, remarcând că:

Nu avem nicio garanţie că ceea ce i s-a întâmplat Cehoslovaciei azi-noapte nu ar putea lovi şi România într-o altă noapte. Prin urmare, trebuie să luăm măsuri în domeniul militar, precum şi în alte sfere. […] Nu există nici cea mai mică garanţie că, dacă Cehoslovacia va fi ocupată şi nu va opune rezistenţă, într-o zi sau două, ori într-o săptămână, România nu va fi ocupată la rândul ei, mai ales că de mult timp am reprezentat ţinta unor astfel de atacuri.1

Şase participanţi au subliniat că, având în vedere politica României, „ne putem aştepta să se perpetueze o anumită agresivitate şi împotriva ţării noastre”, arătând că „din păcate, suntem înconjuraţi de ţări care au participat la această acţiune sordidă”. În acest context, Ceauşescu a propus să se anunţe „reconstituirea” oficială a Gărzilor Patriotice, „ca unităţi armate ale clasei muncitoare, menite să apere cuceririle revoluţionare ale poporului”. Şeful Comitetului militar al CC, Vasile Patilineţ, a răspuns raţionamentului lui Ceauşescu privind utilitatea rezistenţei, chiar şi într-o dispută atât de inegală:

Spre deosebire de cehi, trebuie să fim pregătiţi să manifestăm rezistenţă armată prin toate mijloacele posibile – militare, civile, în întreprinderi etc. Aceasta ar putea influenţa şi împiedica o acţiune îndreptată împotriva ţării noastre şi, chiar dacă nu o putem preveni, nu există altă alternativă decât să apărăm fiinţa naţională a ţării noastre. Acest fapt ar putea exercita o influenţă uriaşă asupra celorlalte partide comuniste, asupra celorlalte

state.[10351036]

Prima notă discordantă a fost oferită de Alexandru Bârlădeanu – fost agent Comintern, identificat de Stasi, la vremea respectivă, ca fiind o persoană deschisă spre colaborare cu Moscova.[1037] Bârlădeanu a motivat zădărnicia susţinerii acestor măsuri:

Este o mare putere şi, când i te opui, aceeaşi nenorocire ar putea să se abată şi asupra ta. Aceasta este soarta oricui gândeşte altfel şi, în primul rând, a noastră.[1038]

O altă notă discordantă în acel cor de voci a venit dinspre cealaltă extremă. În ciuda virulenţei acţiunii de denunţare a „celor cinci", a existat

O înţelegere comună că retragerea din Tratatul de la Varşovia ar atrage aproape sigur o reacţie din partea armatei sovietice. Într-adevăr, cu numai câteva săptămâni înainte de invazie, mareşalul Greciko a informat Biroul Politic de la Moscova că România se gândea serios să se retragă din Pactul de la Varşovia, şi că alianţa sovietică „nu va putea suporta pierderea".1 Cu toate acestea, János Fazekas, identificat mai târziu de serviciul român de contrainformaţii drept unul dintre agenţii unguri instruiţi de Budapesta pentru a se alătura PCR şi a urca pe scara ierarhică, a recomandat următoarele:

Nu am avut niciodată încredere în Tratatul de la Varşovia. Prin urmare, propun Prezidiului Permanent să ia în considerare poziţia noastră viitoare faţă de acest Tratat. Ar fi mai indicat să nu fim parte semnatară dacă ceilalţi

---

1035 Ibidem.

1036 Ibidem, f. 25-26.

1037 Situation of the Socialist Republic of Romania and the Imperialist Influence on This Country, 7 februarie 1969, BstU, MfS, ZAIG 5481, S.1-38, Herbstritt şi Olaru (2005), p. 261; Betea (2007).

1038 Înregistrare a întâlnirii Comitetului Executiv al CC al PCR referitoarea la situaţia din Cehoslovacia (1968), f. 9.

membri ne pot ataca, fără scrupule, în acelaşi mod în care au făcut-o fasciştii.[10391040]

Cealaltă problemă cu abordarea lui Fazekas o constituia faptul că nu exista nicio alternativă la semnarea Tratatului în afară de izolarea completă şi vulnerabilitatea absolută. În ciuda intervenţiilor şi declaraţiilor puternice de sprijin din partea Washingtonului, SUA nu au luat niciodată în considerare să acorde României acelaşi nivel de asistenţă economică şi militară pe care îl dăduse Iugoslaviei cu un deceniu înainte. Iar ajutorul economic acordat Bucureştiului nu s-a apropiat niciodată de cel oferit Poloniei începând din 1960.

Pregătirea pentru invazia secretă

Posibila trădare din partea agenţilor sovietici infiltraţi în conducerea partidului a generat la rândul său o preocupare intensă. Aceştia ar fi putut recurge la acţiuni organizate de instigare pentru a deschide calea unei intervenţii. Mai mulţi agenţi sovietici din conducerea Partidului Comunist – Constantin Pârvulescu şi Alexandru Bârlădeanu, de exemplu – dovediseră deja cui îi erau loiali. Alţii, ca Alexandru Drăghici, Chivu Stoica şi George Apostol, erau în acest moment doar suspecţi. Atenţia era cu atât mai necesară cu cât Moscova era angajată într-o

---

1039 Matthew J. Ouimet, The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy, Chapel Hill, University of Northern California, 2003, p. 17; Crowder (2007), p. 89.

1040 Înregistrare a întâlnirii Comitetului executiv al CC al PCR referitoare la situaţia din Cehoslovacia (1968), f. 26. Fazekas a intrat în reţeaua GRU a generalului Militaru care a conspirat să-l răstoarne pe Ceauşescu în anii 1970 şi cu câteva ocazii în anii 1980. Împreună cu ambasadorul maghiar Pal Szücs, Fazekas a încercat să submineze relaţiie româno-israeliene, insistând pe lângă ambasadorul israelian la Bucureşti că regimul de la Bucureşti îi reprima brutal pe unguri, era angajat într-un antisemitism de tip hitlerist şi era responsabil pentru valul de terorism „defensiv“ la care etnici maghiari fuseseră nevoiţi să recurgă. Yosef Govrin, Israeli-Romanian Relations at the End of the Ceauşescu Era, New York, Routledge, 2002, p. 129.

campanie de repunere a liderilor din generaţia lui Gheorghiu-Dej pe calea „corectă” – toţi fiind rivali ai lui Ceauşescu la şefia partidului –, insistând cu laude aduse „regretatului lider al partidului”.1 Tactica folosită a vizat publicarea şi difuzarea în limba română, la Radio Moscova, a discursurilor lui Gheorghiu-Dej dinainte de 1963, în care preamărea „fraternitatea tradiţională de arme”, veche de secole, pe când „trupele române şi ruse luptau cot la cot”, spre exemplu atunci „când armata rusă a ajutat poporul român să îşi obţină independenţa de stat”.[10411042]

După cum a remarcat unul dintre participanţii la adunarea convocată, era aproape sigur că „vor apărea persoane şovăitoare”, ceea ce făcea necesară „luarea de măsuri în vederea consolidării unităţii partidului”. Decizia de a provoca crize şi de a apela la agenţi sovietici care să solicite ajutorul Moscovei constituise un element esenţial în economia planurilor de invazie sovietică din Ungaria şi din Cehoslovacia, către care au fost transmise diverse solicitări la indicaţiile sovieticilor. La jumătatea lunii iulie, ambasadorul Cehoslovaciei la Varşovia l-a informat pe omologul său român că operaţiunile secrete ale sovieticilor aveau drept scop crearea unei situaţii dificile, care să ducă la:

[…] înrăutăţirea deliberată a situaţiei conducerii partidului pentru a o determina să solicite ajutorul Uniunii Sovietice în vederea rezolvării actualelor probleme.

1041 Ca parte a tacticii „dezbină şi cucereşte“, Biroul Politic al PCUS a discutat în şedinţă extraordinară despre construirea unei statui a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej la Moscova, fapt care avea să fie urmat de alte oportunităţi de influenţare şi recrutare la nivelul conducerii române a partidului. Intelligence Report: The Politburo and Soviet Decision-Making, aprilie 1971 (declasificat la 6 ianuarie 2005), p. 33, CIA.

1042 PT.O., „Moscow Claims Bessarabia Was «Illegally Attached to Romania“, RFER, 28 iulie 1967, OSA, caseta 50, dosarul 6, raportul 138, p. 1.

Cunoscând obiectivele sovieticilor, suntem hotărâţi să nu solicităm niciun ajutor politic sau militar Uniunii Sovietice.[1043]

Scrisoarea „celor cinci semnatare ale Tratatului de la Varşovia”, care anunţa invazia, a fost, de asemenea, o ameninţare clară la adresa conducerii României reprezentată de Ceauşescu, Bodnăraş şi Maurer. Astfel se vorbea direct despre aceeaşi litanie cu acuze care erau îndreptate frecvent către Bucureşti, de la adoptarea „unor poziţii de dreapta şi revizioniste, dacă nu total antisocialiste”, până la animarea „imperialismului american şi vest-german, în scopul intensificării activităţilor de subminare a sistemului socialist mondial din interior şi din exterior”.1

Înainte de invazie, serviciul de informaţii al armatei române a raportat derularea unor operaţiuni „subversive” de amploare, iniţiate de mai multe servicii din ţările semnatare ale Tratatului de la Varşovia. De exemplu, „organele serviciului de informaţii est-german, folosind aceeaşi acoperire (turişti etc.), s-au prezentat ca vizitatori vest-germani şi au organizat discuţii publice în scopul instigării populaţiei împotriva Partidului Comunist”.[1044] Erau atent monitorizaţi „ofiţerii serviciilor de informaţii sovietice care foloseau diverse acoperiri, în special ca turişti, dar şi ca membri ai numeroaselor delegaţii ce soseau simultan, pe diferite rute”, în scopul organizării unor „grupuri ilegale de agenţi de informaţii”.[1045] Odată înfiinţate aceste grupuri, agenţii recurgeau la diverse

1043 MAE, fond Telegrame Varşovia (iulie 1968), telegrama nr. 89438/11 iulie; Retegan (2000), p. 146.

1044 Scrisoare de la Comitetele Centrale ale partidelor comuniste bulgar, est-german, ungar, polonez şi sovietic referitoare la intervenţia Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia, 21 august 1968, ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 133/1968, PHP

1045 ASRI, fond „D“, dosar nr. 10 141, vol. I, f. 123—130; Troncotă (2004), anexa 2, p. 181.

acţiuni de instigare. Raportul intern menţiona, de exemplu, că „reprezentanţii serviciilor sovietice de informaţii şi contrainformaţii s-au răspândit pe întreg teritoriul cehoslovac, instigând populaţia să ceară dizolvarea miliţiei populare – gărzile muncitoreşti din Cehoslovacia”.[1046]

Comitetul Executiv subliniase că măsurile de contracarare din România trebuiau puse în practică „discret, pentru a împiedica acţiunile unor elemente iresponsabile, deoarece autorii acestei acţiuni se pot întoarce foarte bine împotriva noastră”.[1047] Un participant le-a amintit colegilor săi de campania de provocare asemănătoare care a precedat invadarea şi ocuparea Basarabiei de către sovietici în 1940, pentru a sublinia necesitatea de „a acorda atenţie actelor de provocare”. Amintindu-şi de importanţa acordată apelurilor pentru ajutorarea cetăţenilor ţărilor respective, considerate drept justificare pentru intervenţiile trecute, Ceauşescu a anunţat ca primă măsură „protejarea ambasadelor acelor ţări, explicându-le de ce am luat măsura respectivă, şi anume, pentru a evita orice provocare”.[1048]

Ceauşescu era preocupat de dejucarea unei invazii, prin diverse subterfugii. Serviciul român de informaţii observase îndeaproape modul în care serviciul sovietic de informaţii şi forţele speciale sovietice au fost folosite în primele atacuri pentru ocuparea „principalelor obiective din Praga – aeroportul civil Ruzyne, sediul Comitetului Central al Partidului Comunist Cehoslovac, Preşedinţia Republicii şi cea a Consiliului de Miniştri, Ministerele de Interne şi Externe, Parlamentul, Radioul, Televiziunea şi

---

1046 Ibidem.

1047 Înregistrare a întâlnirii Comitetului Executiv al CC al PCR referitoare la situaţia din Cehoslovacia (1968), f. 6-26.

1048 Ibidem. Se pare că KGB plănuise, dar nu a dus până la capăt, asasinarea soţiilor de origine sovietică ale ofiţerilor cehoslovaci, ca motiv suplimentar pentru invazie. Andrew şi Mitrokhin (2000), p. 334.

oficiile de poştă-telefon-telegraf”.1 După cum a explicat el, luarea „tuturor măsurilor care să ne permită să împiedicăm ocuparea ţării noastre” însemna, în primul rând, „că aeroporturile ar trebui, de asemenea, puse sub pază”.[1049] Presupunea totodată monitorizarea atentă a „turiştilor” sovietici şi a celor din ţările semnatare ale Tratatului, ca aceia care preluaseră controlul asupra aeroportului din Praga.[1050] Statul-major militar sovietic se infiltrase în Cehoslovacia într-o manieră similară:

Aproximativ cu zece zile înainte, ofiţeri sovietici, îmbrăcaţi civil, au fost trimişi în Cehoslovacia ca turişti, cu scopul efectuării unei recunoaşteri a celor mai importante obiective şi facilităţi militare. În noaptea de 20 – 21 august, ei şi-au schimbat hainele civile cu uniforme militare, îndeplinind funcţiile de ofiţeri de stat-major. De asemenea, generalul Pavlovski, comandantul forţelor de ocupaţie, se afla în acea perioadă la Praga, împreună cu statul său major.[1051]

Ulterior, şeful Marelui Stat-Major, generalul Ion Gheorghe, a observat că:

Brusc, bulgarii şi-au intensificat activităţile lor „turistice”. În marea lor majoritate, bărbaţi tineri, cu constituţie atletică, tunşi scurt şi care evident erau soldaţi, „turiştii” bulgari puteau fi adesea văzuţi sosind cu autocare la magazinul Adam, situat, pe vremea aceea, în apropierea Ministerului Apărării Naţionale, pe strada Valter Mărăcineanu.[1052]

1049 ASRI, fond „D“, dosar nr. 10 141, vol. I, f. 123-130; Troncotă (2004), anexa 2, p. 181.

1050 ASRI, fond „D“, dosar nr. 10 141, vol. I, f. 123-130; Troncotă (2004), p. 178. Primele sosite au fost forţele GRU Spetsnaz, urmate de unităţile celei de a 103-a Divizii de apărare antiaeriene. Zaloga şi Loop (1985), pp. 12, 14.

1051 ASRI, fond „D“, dosar nr. 10 141, vol. I, f. 123-130; Troncotă (2004), p. 178.

1052 Retegan (2000), p. 193. Prin urmare, ministerul a fost mutat

Pentru prima dată de la preluarea sa de către comunişti, serviciul de informaţii militare din România şi-a fixat ca obiectiv Uniunea Sovietică. Aşa cum a relatat şeful statului-major, în urma discuţiilor cu Bodnăraş şi Maurer când au stabilit că „dispun de forţa şi mijloacele necesare", Ceauşescu a aprobat noul obiectiv operaţional, înlăturând astfel o interdicţie veche de peste douăzeci de ani.1 Spionajul sovietic nu avusese niciodată vreo astfel de interdicţie vizavi de România.

Provocarea militară

La 21 august 1968, partidul a emis *Directivele privind apărarea integrităţii statului prin interzicerea invaziei trupelor străine*. Prin intermediul acestor directive, erau autorizate oficial măsurile discret pregătite din luna iunie. Cea mai importantă măsură era închiderea „drumurilor de acces şi invazie din Transilvania şi Moldova", în special trecătorile montane şi capetele de pod de pe râul Prut, şi blocarea debarcării forţelor militare ostile şi a punctelor de frontieră de pe Dunăre, în Dobrogea. Această capacitate de reacţie rapidă se datora faptului că măsurile stipulate în directive erau, în multe privinţe, similare măsurilor luate împotriva unui atac de pe trei fronturi, iniţiat de vecinii sovietici, unguri şi bulgari, care a constituit unul dintre principalele scenarii de luptă ale Statului-Major General din România, în perioada interbelică.[1053] Forţele navale, aeriene şi terestre au primit această sarcină şi au fost ajutate de poliţia de frontieră, care era subordonată armatei pentru a servi drept forţă de observare înaintată.

---

departe de centrul Bucureştiului, într-o locaţie izolată de punctele comerciale şi de recreere.

1053 Lucrarea generalului Ion Gheorghe, prezentată la simpozionul „Armata română în contextul evenimentelor din august 1968", organizată de Uniunea Naţională Alexandru loan Cuza a Cadrelor Militare în Rezervă şi în Retragere, citată în Retegan (2000), p. 191.

Trupele au fost aprovizionate cu muniţie de luptă, o raritate în Blocul Sovietic ai căror lideri de partid erau extrem de suspicioşi în privinţa forţelor lor armate – şi, după o primă tentativă de „avertizare a trupelor străine cu privire la faptul că au încălcat teritoriul României”, aveau ordinul „de a deschide focul fără alte ordine de la superiori, dacă trupele străine continuă să avanseze”.[1054] Acelaşi ordin era valabil pentru marină (care putea acţiona de-a lungul coastei române pe o distanţă de cinci mile) şi, artileria antiaeriană. Au fost săpate câmpuri de mine antiinfanterie şi antitanc, precum şi şanţuri, au fost minate tunelurile feroviare de-a lungul potenţialelor căi de invazie, în scopul distrugerii acestora, şi au fost adoptate planuri de apărare pentru aeroporturile din România, inclusiv distrugerea lor „pentru a nu putea fi utilizate de către forţele inamice”.[1055]

Numărul şi modul de dispunere a trupelor Tratatului de la Varşovia erau menite să intimideze statul vizat. De-a lungul râului Prut, de la frontiera româno-sovietică, vizavi de oraşul românesc Albiţa, forţele sovietice „desfăşurau activităţi similare celor de recunoaştere şi pregătire” a unui atac. În apropierea oraşului Reni, unităţile sovietice de geniu „făceau în fiecare noapte exerciţii de lansare de pe docuri, în scopul extinderii podului de peste Prut”. „În sud, bulgarii exersau traversări nocturne peste Dunăre, de la Giurgiu la Oinacu, în timp ce, în vest, ungurii făceau diferite exerciţii în apropierea punctelor de frontieră de la Borş, judeţul Bihor, şi Petea, judeţul Satu Mare”. 1

Într-o informare către ofiţerii de informaţii şi contrainformaţii de la nivel central şi local, adjunctul şefului DSS a atras atenţia asupra faptului că sovieticii concentraseră aproximativ 235.000 soldaţi, de diferite arme, la frontiera de nord-est a ţării, subordonate

1054 Retegan (2000), p. 194.
1055 Ibidem, p. 207.

următoarelor trei comandamente:

Comandamentul de sud, cu cartierul general la Odessa, şi un efectiv de aproximativ 80.000 soldaţi, precum şi importante forţe navale şi aeriene;

Comandamentul de nord, cu cartierul general în Lvov, şi un efectiv de aproximativ 75.000 soldaţi;

Comandamentul central, cu cartierul general la Kiev, şi un efectiv de aproximativ 80.000 soldaţi.[10561057]

În acelaşi timp, a explicat şeful spionajului, „unităţi ale flotei militare sovietice, printre care forţe speciale de debarcare navală şi nave de desant, staţionează deja în afara apelor teritoriale, pe partea dreaptă a Deltei Dunării şi a coastei româneşti”, în timp ce „în Ungaria au loc concentrări masive de trupe ungare şi sovietice”.[1058]

1056 Ibidem, p. 193.

1057 Troncotă (2004), p. 181.

1058 Ibidem. Corpul V de armată ungar din Szekesfeher desfăşurase multe unităţi lângă frontiera română de la Szolnok, în vreme ce unităţile Corpului III de armată erau dispuse la nord, în Cegled şi Eger, acestea din urmă fiind responsabile cu frontiera de est. Trupele ungare aveau propriile lor batalioane de recunoaştere (forţele speciale, şi anume al 24-lea „Bournemissza Gergely“ în Eger, al 34-lea „Bercesnyi László“ în Szolnok, ambele foarte familiarizate cu desfăşurarea de operaţiuni pe teritoriul României. În 1989, Batalionul 24 de Recunoaştere a discutat cu forţele speciale franceze o eventuală pătrundere în Transilvania. Pe 22 decembrie 1989, ambasadorul Franţei în România a oferit noilor şi confuzelor autorităţi române un contingent de 80 soldaţi antitero, aflat deja în Ungaria, dincolo de graniţa cu Arad, însă acesta a fost refuzat. Sergiu Nicolaescu, Revoluţia. începutul adevărului: Un raport personal, Bucureşti, Topaz, 1995, p. 225. Nicolaescu a primit telefonul ambasadorului. In calitate de senator în Parlamentul României, în 1991, el a condus prima comisie senatorială de investigare a evenimentelor din decembrie 1989. Ulterior, Batalionul 24 şi forţele speciale franceze au efectuat exerciţii comune anuale cu 80 de participanţi. Se pare că nu toţi cei 80 au fost francezi, nici acum, nici în 1989. Vezi, Xinhua, 8 noiembrie 2005. Potrivit foştilor ofiţeri de informaţii români, majoritatea echipei a fost formată din maghiari în uniforme franceze, care erau priviţi cu prietenie de români.

Existau extrem de puţini specialişti occidentali în probleme de informaţii sau din mediul academic care să cunoască faptul că România a reprezentat pentru Moscova una dintre principalele ameninţări militare şi, totodată, un obiectiv informaţional major, în perioada interbelică.1 De altfel, nu era cunoscut nici faptul că acest interes pe termen lung al sovieticilor privind derularea unor operaţiuni în fostele teritorii româneşti a avut ca o consecinţă crearea unor capacităţi regionale de intervenţie militară şi informativă dincolo de graniţele României mult mai mari şi mai dezvoltate decât cele din jurul „blajinului frăţior" slav, Cehoslovacia.

Desfăşurarea semipermanentă a celor 12 divizii din Districtul militar Odessa în oraş şi zona adiacentă, Marea Neagră, la comandamentul de luptă al districtului din RSS Moldova şi capitala sa, lângă graniţa cu România, a ascuns Occidentului obiectivele sovieticilor (şi, aparent, dimensiunea acestora).[1059] Printre acestea, se aflau unităţi speciale de desant aerian şi *Spetsnaz*, care aveau cunoştinţe de limbă română (moldovenească).[1060] Realitatea a fost aceeaşi şi pentru trupele sovietice din Grupul Forţelor de Sud, cu baza permanentă în Ungaria, inclusiv la Debreţin, la mai puţin de 100 km de graniţa cu România.

Întrucât forţele militare sovietice pregătite pentru operaţiuni împotriva României erau deja desfăşurate

---

1059 Vezi de ex. Dallin (1955), pp. 14, 305, 393. Vezi şi Leonard (1999), pp. 16, 46, 74, 115, 167-170, 181, 186.

1060 Divizia de asalt aerian 103 a aterizat pe aeroportul din Praga, după capturarea sa de către un grup GRU Spetsnaz în august 1968; în 1979, Divizia 105 de Asalt Aerian, susţinută de Divizia de Asalt Aerian 103, a aterizat la Kabul, Afghanistan. Steven Zaloga şi Loop, Forţele de elită ale Blocului Sovietic, Londra, Osprey, 1985, p. 12. Importanţa elementelor de atac aerian pentru lupta nonliniară a sovieticilor este analizată de David Glantz, A History of Soviet Airborne Forces, Londra, Routledge, 1994, pp. 372-374, 305, 321, 389-392.

semipermanent sau simultan, în timpul operaţiunii din Cehoslovacia, monitorizarea acţiunilor ulterioare îndreptate împotriva României, care urmau un model similar, inclusiv redesfăşurări de trupe identificabile şi separate, ample exerciţii ale Tratatului în interiorul ţării etc., a avut tendinţa de a ignora deja instituita capacitate ofensivă sovietică. Căutând copaci noi, analiştii nu au observat că se aflau în mijlocul pădurii. Încurajate de dezinformarea sovietică răspândită de agenţii şi membrii Pactului de la Varşovia în ţările neutre şi membre NATO din Europa, serviciile de informaţii americane aveau falsul sentiment că absenţa unor pregătiri militare identice însemna lipsa unei ameninţări serioase.

Exerciţii ale Pactului de la Varşovia
5 5
Ili piZ.11 Iprpf i
PC [. ON] A
I.hsincint mi-l *r* r K Lev
DaMncliiJ itil IIIü” i; îi pa] i r
j…
ROMÂNIA
(pe, i <. iimni – r B «7 i i = – ÈÙ. «3<Ki Uüptf
TT
7 Hr. i îi – îl. iid ilu
< = 7SJHÙÙ xm Kf
ù!
UtrOS A. A
Harta 23
Exerciţiile ËlviL-j ja VÍL Mn. jţoru da «xrludtib víz/IÍIJ
BPLGARIA

la graniţa României, 1968

Capitolul 15

Aliaţi au vrut, aliaţi au găsit 21 – 30 august

Denunţarea invaziei

Continuarea acţiunilor trupelor sovietice şi ale membrilor Tratatului la frontierele române a făcut ca parada militară, programată pentru 23 august, să cuprindă şi modificări prin includerea unităţilor Gărzilor Patriotice, ceea ce indica intenţia clară a guvernului român de a opune rezistenţă. După o constatare explicită că nu exista nicio posibilă justificare pentru invadarea militară a unui stat socialist şi că, printr-o astfel de acţiune, URSS şi aliaţii săi „încălcau flagrant independenţa şi integritatea altui stat", constituindu-se într-o „gravă ameninţare la adresa păcii în Europa" şi a „socialismului mondial", Ceauşescu a făcut următoarea declaraţie:

S-a spus că în Cehoslovacia există pericolul unei contrarevoluţii. Probabil că mâine cineva va afirma că această întrunire are tendinţe contrarevoluţionare. Dacă se va întâmpla aşa, avertizăm pe oricine că poporul român nu va permite niciodată, nici unei forţe străine, să ne ocupe ţara [...] începând de astăzi, am hotărât să înfiinţăm gărzile patriotice armate, formate din muncitori, ţărani şi intelectuali, a căror menire este aceea de a apăra independenţa patriei noastre socialiste.[1061]

Agenţii sovietici din ţară şi din afara ei au început să propage zvonuri şi informaţii care negau hotărârea României de a rezista şi, în schimb, insistau că Ceauşescu „s-a lăsat dus de val" şi a devenit „iraţional" în luările sale de poziţie.1 În contrast cu o astfel de imagine, spionajul american a evaluat performanţa lui total diferit, raportând că după ce îşi exprimase „totala solidaritate cu poporul cehoslovac şi cu Partidul Comunist Cehoslovac" şi a declarat limpede că „nimic nu poate justifica intervenţia armată" şi „violarea flagrantă a suveranităţii naţionale",

1061 „Cuvântul tovarăşului Nicolae Ceauşescu", Scânteia, 22 august 1968.

„Ceauşescu a apelat la populaţie să fie calmă, dar fermă şi vigilentă şi gata să apere în orice moment patria socialistă, România", după care a anunţat înfiinţarea „Gărzilor Patriotice".[10621063]

Este interesant că, deşi a îndeplinit întocmai instrucţiunile lui Ceauşescu referitoare la angajamentul României de a se apăra, Ion Gheorghe Maurer, care nu luase parte la şedinţa Comitetului Executiv al PCR, a fost puternic afectat de fermitatea declaraţiilor şi, ulterior, a afirmat că:

O asemenea atitudine violentă era pur şi simplu o provocare inutilă. Printre altele, i-a ameninţat pe ruşi că, dacă vor intra în ţară, întreaga populaţie se va ridica împotriva lor. Asta a fost pur şi simplu o invitaţie la invazie, cu o opoziţie care oricum nu avea nicio şansă de succes! [...] Prin ceea ce a făcut, Ceauşescu a creat doar un risc enorm pentru ţară. Ar fi putut să condamne invadarea Cehoslovaciei, dar în nişte termeni mult mai diplomatici şi mai raţionali.[1064]

Dezinformarea intenţionată a fost sprijinită de diplomaţii români care au perceput enormele riscuri, dar nu au înţeles nici mecanismele de descurajare sau importanţa „semnalelor" transmise în politica

---

1062 Brucan şi Bârlădeanu au insistat pe această direcţie, după 1989. Vezi Silviu Brucan, Generaţia irosită, Bucureşti, Editura Hogistra, 1993, şi interviul cu Bârlădeanu în Betea (2008), p. 162. Bârlădeanu afirmă că Ceauşescu „îşi pierduse controlul" şi nu era momentul ca „după ce ai înfruntat tigrul, să-l mai tragi şi de coadă".

1063 USSR Resorts to Invasion in Czechoslovak Crisis, 23 august 1968 (declasificat la 14 martie 2007), p. 5, „Strategic Warning and the Role of Intelligence: Lessons Learned From The 1968 Soviet Invasion of Czechoslovakia", 13 aprilie 2010, CIA.

1064 Vezi interviul lui Ion Gheorghe Maurer în Betea (2008), pp. 332-333. După 1989, Maurer, influenţat evident de convingerea sa că Ceauşescu încercase să-l omoare în 1972, a recunoscut cu greu că „riscul enorm" pe care şi-l asumase Ceauşescu a adus „mari beneficii" României şi a ajutat-o să împiedice invazia sovietică.

internaţională. Unii dintre aceşti diplomaţi, fie din teamă, fie din alte motive, au încercat chiar să amelioreze pe cont propriu ceea ce ei considerau a fi o gravă eroare.[1065] În consecinţă, dezinformarea că Ceauşescu realizase cât de mare era eroarea făcută şi bătea în retragere a fost sprijinită de iniţiativele oficialilor români şi a devenit curând un truism al interpretărilor occidentale.1

În realitate, aprecierile lui Ceauşescu erau mult mai moderate decât cele ale Comitetului Executiv. Ele nu conţineau nimic care să nu fi fost deja susţinut în perioada lui Gheorghiu-Dej şi au fost prezentate oficial în publicaţiile partidului, pe tot parcursul anului 1968 şi 1969. Opinia publică a coincis cu linia partidului, ceea ce sugera că organele de partid promovau

O politică cu adevărat românească. Dezinformarea concertată deforma ceea ce reprezenta un indiciu clar al determinării şi obiectivele comune ale conducerii şi ale poporului român, indicând că era vorba de o „isterie" a lui Ceauşescu, mai degrabă ridicolă decât demnă de admiraţie.

Participanţii la invazie erau furioşi din cauza faptului că, în loc să fie copleşit de demonstraţia forţei lor militare, regimul de la Bucureşti condamna public acţiunea, atât în presa română, cât şi în forumurile internaţionale. La

1065 Spre exemplu, reprezentantul României la ONU, Corneliu Mănescu, a recunoscut că el a fost cel care a sugerat să nu se facă mare propagandă la ONU, referitor la invazie. Vezi interviul lui din Betea (2008), p. 585. Conform lui Mănescu, Paul Niculescu Mizil şi alţii au afirmat eronat în scrierile post-1989 că se decisese în Comitetul Executiv să nu se facă valuri „când el fusese de fapt acela care propusese asta". De asemenea, Mănescu i-a sugerat lui Ceauşescu să-l trimită pe Maurer la Cluj „ca să domolească afirmaţiile agresive şi senzaţionale" din discursul său, din 22 august. Op. cit., p. 584. Maurer a primit cu siguranţă instrucţiuni să nu intre neapărat în conflict cu Moscova, iar misiunea lui a fost aceea de a întări poziţia României împotriva invaziei şi hotărârea să se apere.

plenara comună a Comitetului Central al Partidului Socialist Muncitoresc Ungar (PSMU) şi a guvernului ungar din 23 august, reacţia partidului a instituit ceea ce va reprezenta elementul central al unei campanii de dezinformare pe termen lung:

Comitetul Central al Partidului Comunist Român a publicat o declaraţie prin care condamnă această acţiune. La Bucureşti, în faţa a peste 80.000 de oameni, Ceauşescu a protestat vehement şi pe un ton isteric. El a anunţat înfiinţarea armatei unite a muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor, care va apăra patria şi socialismul. În această privinţă, ne întrebăm: să le apere de ce?[10661067]

Stasi-ul est-german a fost mai puţin aluziv, declarând făţiş că regimul de la Bucureşti „a înfiinţat imediat aşa-numitele miliţii, formate din muncitori, ţărani şi intelectuali, constituite în mod clar sub forma unor trupe de luptă, cu scopul evident de a se opune oricăror măsuri întreprinse de ţările socialiste”.[1068]

China se alătură

Pentru a rezista presiunilor militare exercitate de sovietici şi de membrii Tratatului, era nevoie de aliaţi. Este relevant faptul că regimul de la

Bucureşti a abordat în primul rând Republica Populară Chineză, de fapt, singura putere căreia guvernul

1066 Kramer (2001), p. 327. Kramer, încercând să înţeleagă atât dezinformările, cât şi înregistrările oficiale, a sfârşit prin a admite că au existat anumite respingeri şi dezaprobări, şi că Ceauşescu „a încetat să mai critice public intervenţia“ menţinându-şi opinia negativă care era reflectată în media românească. Dezinformarea sovietică a accentuat tema că „se lăsase dus de val“ şi impusese astfel statutul de politică oficială.

1067 MOL, MKS, 288, fond 4, dosar nr. 94, f. 16; Retegan (2000), p. 189.

1068 Raportul privind situaţia Republicii Socialiste România şi influenţa imperialistă asupra acestei ţări, BstU, MfS, dosar ZAIG 5481, f. 1-38; Herbstritt şi Olaru (2005).

român i-a cerut în mod direct sprijinul:

În seara zilei de 21 august 1968 – menţiona un fost ambasador chinez – Bodnăraş i-a solicitat însărcinatului cu afaceri chinez o întrevedere urgentă, în cadrul căreia ne-a informat că trupele sovietice invadaseră Cehoslovacia şi că România se afla în faţa unei forţe sovietice enorme. Românii credeau că un război era iminent şi erau hotărâţi să reziste până la sfârşit. Astfel că ei doreau să ştie dacă se pot baza pe sprijinul guvernului chinez sau nu.1

Ambasadorul României la Beijing a continuat discuţiile mai detaliate privitoare la „sprijinul chinez”, cu premierul Zhou Enlai, iar conducerea chineză a acceptat să acorde sprijin României, sprijin pe care românii îl considerau vital pentru o „viitoare poziţie a României faţă de evenimentele din Cehoslovacia şi relaţiile cu Uniunea Sovietică”.[10691070]

Curând, Guvernul de la Bucureşti a simţit nevoia unui sprijin şi mai direct, întrucât trupele sovietice, bulgare şi ungare începeau să se concentreze şi se pregăteau ostentativ pentru acţiuni ofensive la graniţele României. Moscova controla mai mult de patru cincimi din frontiera de 3 150 km a României, fie direct – frontiera sovieto-română de 1 330 km şi coasta Mării Negre de 193 km controlată de sovietici, fie indirect – prin forţele militare subordonate Moscovei din Ungaria şi Bulgaria, la graniţa comună cu România de 1 079 km.[1071] După cum observa şeful de atunci al statului-major, Ion Gheorghe, nu numai că armata română era depăşită numeric şi

1069 Liu şi Mastny (2004), p. 111. Declaraţia lui Zhou Ankang, fost ambasador în Iugoslavia şi Ungaria.

1070 Ibidem, p. 44. Declaraţia lui Aurel Budura, fost ambasador în China.

1071 „România avea 1 500 mile de duşmani“ şi „150 mile de coastă marină ce nu putea fi apărată“, în timp ce forţele Tratatului de la Varşovia derulau manevre la scară largă, la frontierele României, între 26 august şi 6 septembrie 1968. Lendvai (1969) p. 366.

împresurată, dar „adversarii prezumtivi ne cunoşteau bine forţa şi dispersarea forţelor armate”.[1072] Serviciile de informaţii elveţiene i-au contactat urgent pe omologii lor de la Bucureşti, confirmându-le ceea ce armata română ştia deja, şi anume că 14 – 15 divizii sovietice, 2 – 3 divizii ungare şi 4 – 5 divizii bulgare au fost mobilizate la frontierele române.[1073]

Imediat după parada din 23 august, Bodnăraş l-a contactat pe ambasadorul chinez la Bucureşti, solicitând o declaraţie publică privind sprijinul guvernului chinez, cu scopul de a domoli presiunile militare tot mai mari ale sovieticilor. În acelaşi scop, ambasadorul român la Beijing i-a solicitat urgent lui Zhou Enlai o întrevedere. Deşi vicepreşedintele Congresului

Poporul Chinez urma să participe la celebrarea zilei naţionale a României, organizată la ambasada română din Beijing, Mao a decis să îl trimită pe Zhou. Potrivit unui diplomat chinez care a activat în regiune:

După consultări cu preşedintele Mao, premierul Zhou Enlai a decis să participe la recepţia organizată de ambasada română cu ocazia zilei naţionale a României. La recepţie, Zhou a condamnat Uniunea Sovietică şi a exprimat ferm sprijinul Chinei pentru lupta dreaptă a poporului cehoslovac. Totodată, el a subliniat faptul că România se confruntă cu pericolul unei intervenţii şi agresiuni străine şi că poporul chinez este ferm hotărât să sprijine lupta dreaptă a poporului român.1

Paradoxul relaţiilor româno-iugoslave

La şedinţa Comitetului Executiv din 21 august, câţiva participanţi au cerut insistent iniţierea unui contact cu Belgradul, în scopul coordonării reacţiei lor la potenţială ameninţare militară sovietică. Deşi era ezitant, Ceauşescu a fost de acord. Aceste ezitări erau dublu motivate.

1072 Retegan (2000), p. 192.

1073 Ibidem.

Întrucât guvernul român a negat public „rolul de lider” şi autoritatea supranaţională a URSS, Belgradul a perceput această acţiune ca fiind cea a unui concurent egal în ceea ce priveşte relaţiile cu lumea nealiniată şi, în special, cu SUA, pe care guvernul iugoslav le considera ca fiind cruciale pentru propria politică independentă.[1074] Iugoslavii îşi făceau griji justificate, mai ales că influenţi observatori politici americani deja considerau că Bucureştiul este „în mod clar cel puţin la fel de independent de Moscova ca şi Belgradul”, şi că va depăşi Belgradul foarte curând din punct de vedere al distanţării pe plan militar.1

În iulie 1964, Comitetul Executiv Federal al lui Tito a constatat că „SUA începeau să dezvolte contacte intensive cu ţările din estul Europei”, în timp ce relaţiile dintre Belgrad şi Washington coborâseră chiar sub nivelul existent înainte de *détente*. Guvernul american devine tot mai dezinteresat de Iugoslavia, în primul rând datorită independenţei crescânde a unor ţări est-europene, România fiind prima dintre ele cu care SUA au iniţiat „numeroase şi fructuoase contacte”.[1075] Comitetul a concluzionat că Iugoslavia nu-şi putea permite să fie înlocuită în aprecierile americane din cauza faptului că „succesul relaţiilor cu SUA” era vital pentru „poziţionarea sa internaţională, ca stat independent” şi „într-o mare măsură”, responsabil pentru prestigiul şi influenţa

---

1074 Liu şi Mastny (2004), p. 111. Ulterior, Maurer a spus că „declaraţia lui Zhou a reprezentat cel mai important sprijin acordat României într-unul dintre cele mai mari momente de cumpănă a ţării“. Declaraţia lui Zhou Ankang, fost ambasador chinez în Iugoslavia şi Ungaria.

1075 William E. Griffith, Relaţiile chino-sovietice, 1964-1965, Cambridge, MIT Press, 1967, p. 34; Perspectivele independenţei Europei de Est: CIA, Biroul pentru Estimări Naţionale, Memorandum special nr 10-65, 18 februarie 1965 (declasificat la 16 august 2000), pp. ii şi 14, www. foia.cia.gow.

Iugoslaviei faţă de „Uniunea Sovietică şi alte state est-europene”.

Lui Tito i s-a amintit că relaţiile Belgradului cu URSS erau „în principal, relaţii de dependenţă” şi nu se refereau la „sinceritatea comună în efortul de construire a socialismului”, ci la „forţa poziţiei internaţionale” a Iugoslaviei. De aceea, era absolut necesar ca Belgradul să-şi menţină „avantajul” în relaţiile cu Washingtonul, „mai ales” într-o perioadă în care alte state socialiste „iniţiau eforturi deloc discrete pentru îmbunătăţirea relaţiilor cu SUA”. Altfel spus, în pofida sentimentelor prieteneşti ale Iugoslaviei faţă de România, România era mai mult o ţară problemă, decât un partener.

Riscul ca România să ia locul Iugoslaviei, de partener privilegiat al Washingtonului, era real. Iată ce se menţiona într-un raport pentru directorul CIA elaborat cu câteva săptămâni înainte:

Dată fiind intensificarea relaţiilor România-SUA, înrăutăţirea relaţiilor româno-sovietice şi renaşterea cu vigoare a naţionalismului românesc, sprijinit de guvern, Statele Unite trebuie să fie precaute pentru a se evita cazul în care iniţiativele americane şi răspunsul Bucureştiului vor depăşi limitele tolerate de Blocul Sovietic. […] Problema în privinţa relaţiilor SUA-Iugoslavia nu este cea de construire a punţilor de comunicare, ci de a le reface pe cele subminate de Congresul SUA, în ultimii patru ani, ca reacţie la neutralitatea prosovietică a Belgradului.1

La rândul său, Ceauşescu manifesta reticenţă faţă de ţara vecină, de altfel, prietenă, din cauza faptului că Iugoslavia avea un cu totul alt tip de relaţie cu Moscova. Moştenirea comună slavă şi o istorie bogată în ceea ce priveşte sprijinul masiv acordat de Rusia împotriva otomanilor au influenţat relaţiile Moscova-Belgrad, uneori în mod deschis, alteori în mod subtil. Tito se temea cu

adevărat de Moscova, mai ales în urma experienţelor din 1948 – 1951. În acelaşi timp, el simţea că are o legătură adevărată cu ruşii, ceea ce contrabalansa sentimentul de frică. Fără să aibă astfel de legături etnice sau istorice, românii aveau mai multe motive să se teamă de Moscova.

În mod paradoxal, în chestiuni de securitate şi politică externă, Iugoslavia independentă a lui Tito era mult mai apropiată de URSS decât România.[1076] Aşa cum remarca CIA, după decesul lui Stalin, Tito se alinia cu Moscova împotriva Washingtonului referitor la „aproape orice problemă de politică externă".[1077] De asemenea, Departamentul de Stat se plângea de „atitudinea tot mai ostilă a Belgradului" faţă de Washington referitor la „aproape orice problemă internaţională care implica interesele naţionale ale SUA".[1078] În chestiuni de importanţă vitală pentru Moscova şi Washington, cum erau relaţiile cu China, Războiul din Vietnam, Orientul Mijlociu, Tito era de partea URSS, în timp ce Ceauşescu era de partea Statelor Unite.

Un paradox şi mai mare este faptul că legăturile Iugoslaviei cu Moscova în domeniul cooperării militare erau mult mai strânse, deşi, formal, România era aliatul militar al URSS, iar Iugoslavia nu. În 1962, la mai puţin de un an de când România pusese capăt practicii de a trimite ofiţeri români la Moscova pentru stagii de instruire pe probleme militare şi de securitate, Iugoslavia a început să-şi trimită ofiţerii la instruire în URSS.[1079] În 1965,

1076 „Bridges to Eastern Europe", Memorandum către DCI, 25 iunie 1964, anexele G şi H, pp. 16-17, CIA.

1077 Biroul pentru Informaţii Curente, Raport Special: Politica Iugoslavieifaţă de Lumea Comunistă, 21 mai 1965 (declasificat la 02.05.2002), p. 7, CIA.

1078 Telegrama Ambasadei SUA la Belgrad către Departamentul de Stat, Belgrad, 29 decembrie 1967, 165Z , document 187, FRUS, 1964-1968, Eastern Europe, vol. XVII.

1079 Raport Special: politica Iugoslaviei faţă de lumea comunistă

Belgradul nu achiziţiona şi nici nu primea arme de la guvernul american – o schimbare radicală faţă de situaţia existentă în urmă cu un deceniu –, în timp ce Moscova devenise singurul furnizor de echipamente militare moderne al Iugoslaviei.1 Între timp, Bucureştiul îşi lansa propria industrie de armament şi îşi diversifica sursele de aprovizionare, cu scopul de a-şi reduce dependenţa de URSS (şi, curând, va solicita arme de la SUA).

MAAG, grupul de asistenţă militară al SUA, a avut o influenţă predominantă la Belgrad în perioada rupturii dintre Tito şi Stalin. Acum, serviciile de informaţii americane raportau o înmulţire a misiunilor de pregătire ale sovieticilor, în timp ce România a refuzat categoric instruirea sovieticilor pe teritoriul său (sau în altă parte).[1080] Astfel, în timp ce Bucureştiul nu a permis aliatului său sovietic să utilizeze facilităţile portuare de la Marea Neagră (ceea ce nu era o pierdere prea mare, dat fiind că sovieticii aveau facilităţi în vecinătate), Belgradul a acordat, în mod generos, navelor sovietice drepturi şi servicii portuare.[1081] După ce i-a declarat lui Kennedy în 1963 că România nu se va alătura URSS în niciun război provocat de aceasta şi după ce a fost lăsată în afara planurilor de război ale Tratatului de la Varşovia în 1965, este limpede că Guvernul de la Bucureşti considera URSS ca pe un agresor periculos.

Spre mijlocul anilor 1970, într-un discurs adresat ofiţerilor cehoslovaci, Tito a făcut următoarele afirmaţii:

Noi nu suntem membri oficiali ai Tratatului de la Varşovia. Însă, atunci când cauza socialismului,

---

(1965), p. 5, CIA; Barnett (2006), p. 138.

1080 Ibidem. Vezi şi The Yugoslav Military Elite, publicaţia RAND pregătită de Biroul pentru analize politice şi regionale, CIA, 1 februarie 1977 (declasificat la 22 iunie 2004), CIA.

1081 Nora Beloff, Tito's Flawed Legacy, Londra, Victor Gollanz, 1985, p. 173.

comunismului şi a clasei muncitoare va fi în pericol, vom şti ce atitudine să luăm. Obiectivele noastre sunt comune cu ale Uniunii Sovietice.[1082]

După cum explica Emil Bodnăraş ambasadorului american la Bucureşti, în aceeaşi perioadă:

[…] România s-a gândit să se retragă din Pactul de la Varşovia, la fel cum făcuseră şi albanezii în 1968, dar a ajuns la concluzia că era mai bine să rămână la consiliile Pactului unde, deşi nu avea nicio influenţă în conducerea problemelor militare, putea măcar să pună întrebări şi să se menţină informată.1

Adesea, politica externă a Iugoslaviei era în conflict cu cea promovată de România, mai ales în ceea ce priveşte confruntarea URSS-SUA şi relaţiile Est-Vest. Şi competiţia dintre cele două state est-europene era uneori făţişă şi acerbă, în ceea ce priveşte interesele lor în ţările în curs de dezvoltare. Belgradul îşi pierduse protejatul egiptean, Nasser, în 1969, iar înlocuitorul acestuia, Anwar As Sadat, era un aliat apropiat al României, fapt care a dus la un considerabil resentiment. Această concurenţă şi afinităţile politice iugoslavo-sovietice s-au manifestat cu claritate în perioada războiului arabo-israelian din 1967. România a refuzat Moscovei orice ajutor militar – material sau drept de tranzitare a teritoriului –, în schimb Tito i-a acordat dreptul de survolare a teritoriului, folosire a căilor ferate, a aeroporturilor şi a porturilor, şi chiar dreptul de staţionare temporară pentru unităţile armatei sovietice (Divizia 106 de atac aerian, în Belgrad) în eventualitatea unei redesfăşurări a trupelor în regiune pentru a-i sprijini pe clienţii arabi.[1083] Mai mult, Belgradul a participat la întrunirile ministeriale ale Tratatului de la Varşovia de la care Bucureştiul a fost exclus, unde a condamnat Israelul şi SUA şi a aprobat tacit atacarea României pentru

1082 Beloff (1985), p. 176.

1083 Discuţia Bodnăraş—Barnes (1974), p. 4, CWIHP

atitudinea sa lipsită de spirit „frăţesc”.[1084] Tito a mers şi mai departe, asumându-şi rolul de agent „sub steag străin”, în manipularea lui Nasser.[1085]

Analizele ştiinţifice şi evaluările serviciilor de informaţii americane, referitoare la Iugoslavia, nu au luat în considerare posibilitatea ca între Moscova şi Belgrad să fie mai mult decât ceea ce se vedea, mai ales în ceea ce priveşte domeniile militar şi cel al informaţiilor.[1086] Deşi analiştii au remarcat existenţa unei înţelegeri sovieto-iugoslave, fără excepţie, interpretările exprimate au găsit o altă explicaţie decât cea a unei colaborări strânse. Acest lucru a dăunat în special României, în analizarea poziţiei sale, întrucât mulţi dintre analiştii care au evaluat ambele ţări au sfârşit prin a minimaliza independenţa sa în faţa Moscovei şi a concluziona că România încerca o apropiere de URSS.1

De exemplu, într-o evaluare din 1965 CIA admitea că Moscova era „unicul furnizor de echipamente militare moderne al Iugoslaviei”, că nu doar cadrele militare iugoslave „se instruiau în URSS”, ci şi echipe sovietice se instruiau în Iugoslavia, şi că Belgradul era de acord cu Moscova „în majoritatea problemelor de politică externă”.[1087] În pofida unor astfel de indicii, potrivit aceleiaşi

---

1084 Ambele părţi au avut aceleaşi poziţii în timpul războiului din octombrie 1973, din Orientul Mijlociu.

1085 înregistrările poloneze ale întrunirii liderilor Blocului Sovietic (şi Tito), la Budapesta, 11—12 iulie 1967, KC PZPR, XI A/13, AAN, Varşovia, James G. Hershberg, Blocul Sovietic şi consecinţele războiului din iunie 1967: Documente selecţionate din arhivele poloneze şi româneşti, CWIHP e-DossierNo. 13.

1086 Se pare că exista o cooperare în domeniul informaţiilor mult mai strânsă decât se credea. Neil Barnett, Tito, Londra, Haus Publishing, 2006, p. 138.

1087 Acesta a fost un fenomen obişnuit în perioada Războiului Rece, când comunităţile academice şi cele informative includeau toate

evaluări, se concluziona că „nu s-au găsit dovezi solide în favoarea unei înţelegeri între URSS şi Iugoslavia privind intensificarea cooperării bilaterale şi asistenţa reciprocă în probleme de natură militară”.[1088] Asemenea evaluări erau în totală contradicţie cu rapoartele despre practicile de recrutare folosite de sovietici în rândul participanţilor străini la programele lor de instruire militară.

Mai mult, după cum menţiona un memorandum ulterior al comunităţii informative a SUA, grupurile de asistenţă militară sovietice ofereau atât „beneficii deschise, cât şi unele acoperite”, sporind dependenţa de „consilierii şi tehnicienii lor, în conjuncţie cu marile livrări de armament sofisticat”, perpetuând prezenţa sovietică şi prin includerea unor „alte genuri de consilieri (precum specialiştii în informaţii ai KGB)”, şi prin folosirea grupurilor „pentru a furniza informaţii, pentru atragerea de aliaţi şi citirea pulsului de nemulţumire al armatei”.[1089] Memorandumul sublinia că se căutau îndeosebi „relaţiile din sfera informativă”, deoarece ofereau „acces la organizaţiile informative din ţara gazdă” care permiteau

statele comuniste non-sovietice într-o singură categorie, de „est-europene“, cu subcategoria „balcanică“, urmând modelul instituţiilor şi practicilor sovietice. Astfel, „specialiştii est-europeni“ erau responsabili pentru toate statele comuniste non-sovietice, cu „specialişti balcanici“ responsabili pentru Ungaria, România, Bulgaria, Iugoslavia şi Albania, în ciuda diferenţelor extreme de ordin cultural, politic, economic şi lingvistic pe care foarte puţini specialişti le stăpâneau.

1088 Ibidem, p. 7. CIA a menţionat în acest raport că „aparenta determinare a Belgradului de a evita o situaţie dificilă în ceea ce priveşte alinierea cu armata sovietică“ poate fi zdruncinată de eşecul ei în a încheia cu SUA acorduri satisfăcătoare privind piese de schimb şi echipamente noi“. Se pare că CIA a ignorat aceste implicaţii când Belgradul a eşuat în următorii ani.

1089 Soviet Foreign Military Assistance: Interagency Intelligence Memorandum (NI IIM 87-10004C), mai 1987 (informare din 1 aprilie 1987), pp. 18-19, CIA.

penetrarea sovietică şi neutralizarea „uneia dintre metodele de control al guvernelor cliente asupra activităţilor subversive sovietice”.1

Deşi relaţiile româno-iugoslave au rămas bune până la moartea lui Tito, cooperarea dintre cele două ţări este adesea condiţionată şi nu a permis niciodată ca Belgradul să fie privit în Statele Unite ca unicul stat european socialist independent de Moscova. La rândul său, concluzionând că diminuarea importanţei Iugoslaviei pentru SUA se datora „noilor posibilităţi pe care SUA le-au câştigat în relaţiile cu lumea socialistă”, în principal cu România, Belgradul şi-a concentrat eforturile spre limitarea acestor posibilităţi, astfel încât Washingtonul să rămână interesat de Belgrad.[10901091]

Întâlnirea Ceauşescu-Bodnăraş-Tito

Această condiţie a ieşit repede la iveală în timpul întrevederii dintre Tito şi Ceauşescu, din 24 august 1968, de la graniţa româno-iugoslavă. Întâlnirea a fost stabilită atât de confidenţial încât nici măcar prim-ministrul, Ion Gheorghe Maurer, nu a fost informat.[1092] Ceauşescu, însoţit de Emil Bodnăraş, a adus rapoartele informative cu privire la planurile sovieticilor de a interveni în România, şi apoi în Iugoslavia, pornind de la premisa că cei doi „vor trebui să lupte împreună”. El a evidenţiat coeziunea internă din România, în ceea ce privea condamnarea

---

1090 Ibidem.

1091 Raport privind relaţiile RSFI—SUA şi concluziile Comitetului Federal Executiv, 18 iulie 1964, arhivele iugoslave, fond nr. VOT, dosar nr. IX, tema nr. 109-V 1964, CWIHP, Iugoslavia în Războiul Rece. Spre sfârşitul anilor 1970, păstrarea „avantajului Iugoslaviei“ în relaţiile cu SUA însemna colaborarea cu Moscova şi Budapesta pentru limitarea relaţiilor româno-americane (şi a legăturilor României cu Occidentul, în general).

1092 Maurer şi-a exprimat ulterior surprinderea şi opoziţia faţă de această întâlnire. Betea (2008), pp. 332-333. Nici ministrul de externe, Mănescu, nu a fost informat. Op. cit., pp. 584-585.

acţiunii sovietice, refuzul de a adopta soluţia capitulării asemenea Cehoslovaciei şi rezistenţa militară „în faţa oricărei tentative de pătrundere pe teritoriul ţărilor lor”.[1093]

De asemenea, el i-a formulat lui Tito a solicitare precisă. Precizând că „nu e chiar egală corelarea forţelor” şi că ţara sa depinde „într-o anumită măsură” de sprijinul Chinei – care a afirmat de două ori că „România poate conta pe sprijinul poporului chinez pentru apărarea independenţei sale” – Bodnăraş şi Ceauşescu l-au întrebat pe Tito dacă pot conta pe el în ceea ce privea asigurarea unicei căi de aprovizionare.

Bodnăraş: Având în vedere cum au procedat în Cehoslovacia, nu putem exclude posibilitatea ca ei să procedeze la fel şi cu noi. Aşa cum a explicat tovarăşul Ceauşescu, decizia noastră este fără echivoc. Vom lupta cu armele în mână... În cazul unui atac împotriva României trei frontiere vor fi atacate. Singurul nostru flanc deschis este cel cu Iugoslavia.

Tito: Poate vom fi în spatele frontului.

Bodnăraş: Vom face tot ce ne stă în putinţă, cu toate mijloacele pe care le avem, ca acest flanc să rămână deschis. Avem în vedere sectorul Timişoara-Turnu Severin. În eventualitatea unor evenimente neprevăzute, am vrea să ştim dacă putem conta pe voi că acest culoar va rămâne deschis şi va fi apărat.

Tito: La ce vă referiţi când spuneţi ca acest culoar să fie apărat?

Bodnăraş: Dacă se ajunge la asta, nu ştim dacă se vor opri pe teritoriul României. Dispunem de forţe care li se

---

1093 O stenogramă a discuţiei este reprodusă de Ioan Scurtu, în „Unanimitate deplină pentru condamnarea intervenţiei“, în Dosarele istoriei nr. 8 (24)/1998, Bucureşti, pp. 50-58. O versiune scurtă este realizată de Ioan Scurtu, „Ceauşescu către Tito: Suntem hotărâţi să apărăm independenţa ţării“, Magazin istoric, nr. 2, 1998, la www.magazinistoric.ro.

vor opune pe teritoriul nostru. Cu toate acestea, ne temem că poate fi o acţiune surpriză care să cuprindă şi teritoriul Iugoslaviei.

Tito: Nu vom permite un astfel de lucru. Sunteţi convinşi că şi noi suntem vizaţi?

Ceauşescu: Aceasta este problema. Prin urmare, aş vrea să încheiem această discuţie cu asigurarea că avem o legătură sigură cu voi, întrucât este singura rută prin care ne putem aproviziona cu arme, mijloace de luptă şi alte mijloace.

Tito: Este în regulă.[1094]

Apoi, Tito a făcut o altă digresiune, punând în discuţie acceptul său privind coridorul de aprovizionare. El a citat acordurile juridice internaţionale privind predarea armelor de către soldaţii români în cazul în care aceştia pătrund pe teritoriul Iugoslaviei, astfel încât URSS-ului „să nu i se ofere pretextul" de „a ne ataca şi pe noi", provocând următoarele discuţii:

Bodnăraş: Noi nu intenţionăm să părăsim teritoriul nostru. Vom lupta. Coridorul nu este pentru retragerea noastră.

Tito: Pur şi simplu, vorbesc din perspectiva reglementărilor juridice internaţionale. Mă gândesc la armamentul greu. Cred că putem controla Dunărea.

Bodnăraş:

Ceauşescu:

Tito:

Bodnăraş:

Tito:

Ceauşescu:

Tovarăşul Ceauşescu s-a referit la această legătură, pentru orice eventualitate. Termenul „coridor" nu este tocmai adecvat. Mai precis, dorim să avem contact cu Iugoslavia socialistă.

1094 Ibidem.

Desigur, principala problemă pentru noi este că trebuie să luptăm, întrucât am luat decizia de a apăra independenţa ţării noastre, în orice condiţii. Cu siguranţă, acest lucru va necesita eforturi deosebite şi, poate, sub diverse modalităţi. Din multe puncte de vedere, relieful nostru este avantajos, avem Carpaţii…

Nu discutam despre asta. Mă refeream doar la eventualitatea retragerii voastre, având armament greu, şi analizam această situaţie din perspectiva reglementărilor juridice internaţionale.

Nu am cunoştinţă despre nicio lege care să împiedice partizanatul.

Să nu vorbim aşa, să fim realişti. Mă refer la artileria grea care nu a încăput pe mâinile lor şi care, atunci când soseşte pe teritoriul nostru, nu trebuie să fie utilizată de noi, pentru a nu le oferi pretextul de a începe un război şi împotriva Iugoslaviei. […]

Dacă România va fi atacată, mai devreme sau mai târziu, şi Iugoslavia va fi atacată. […][1095]

Se pare că Tito nu a acceptat concluziile serviciilor române de informaţii, potrivit cărora o pătrundere pe teritoriul României va cuprinde şi Iugoslavia, şi nici asigurările lor că linia de retragere era în România, în munţii Carpaţi. Cu toate acestea, la sfaturile „colaboratorilor săi militari”, el a cerut „restabilirea contactelor dintre serviciile de contrainformaţii” şi instituţionalizarea „schimbului de informaţii”. Ceauşescu a fost de acord, insistând asupra intenţiilor agresive ale URSS şi asupra necesităţii unei mai ferme cooperări militare româno-iugoslave. Din nou, Tito a amânat răspunsul, spunând că va aştepta „să vadă cum evoluează situaţia în următoarele zile”. Apoi, şi-a exprimat temerile cu privire la invadarea Iugoslaviei de forţele NATO şi ale Tratatului de la Varşovia.

1095 Ibidem.

Trebuie să vă spun că, pentru noi, situaţia la frontiera cu Italia este foarte dificilă. Trebuie să ne întărim forţele acolo. Avem informaţii potrivit cărora armata italiană crede că, în cazul în care Iugoslavia are probleme, va putea redobândi teritoriile iugoslave pe care le-am luat de la ei, la sfârşitul războiului [...] De asemenea, avem informaţii că Italia se bazează pe Albania. În Albania se duce o campanie pro Kosovo şi trebuie să ne păstrăm trupele acolo, în continuare. Mai mult, trebuie să ne concentrăm forţele împotriva Bulgariei şi a Greciei, aşadar situaţia noastră nu este mai bună decât a voastră.1

Competiţia pentru titlul de erou

Liderul iugoslav a oferit apoi interlocutorilor săi români sfaturi în interes propriu, prin care urmărea să-şi întărească poziţia de unic opozant al Moscovei, în Balcani, contribuind în acelaşi timp la campania sovietică de dezinformare, deja demarată împotriva României, prin care Guvernul de la Bucureşti era prezentat ca fiind ezitant în acţiunea sa de condamnare a invaziei, că se reconciliase cu Moscova şi revenise în Blocul Sovietic. Tematica acestei dezinformări se va regăsi în cele mai importante studii şi lucrări occidentale din următorii 40 de ani. În ceea ce priveşte atitudinea lui Tito, acesta a sfătuit România să-şi diminueze opoziţia publică faţă de Moscova:

Cred că ar fi mai bine pentru voi să adoptaţi poziţii pozitive, ca ţară socialistă, oricât de des aveţi ocazia, şi în privinţa tipului de relaţii pe care doriţi să le aveţi cu statele socialiste, de o aşa manieră încât nimeni să nu vă poată acuza de comportament negativ, ceea ce ar crea pretexte pentru ceva. Trebuie să confirmaţi fidelitatea voastră faţă de Tratatul de la Varşovia, fără a menţiona, pentru moment, necesitatea unor progrese, astfel ca ei să nu aibă niciun pretext. Nu li se va oferi niciun pretext pentru a lua măsuri. Ştim că presa bulgară, ungară şi sovietică va inventa, va spune minciuni. Trebuie să arătaţi

în presa voastră că nimic din ce spun ei nu este adevărat.[10961097]

Ceauşescu a încheiat discuţia refuzând invitaţia lui Tito de a rămâne să ia masa împreună, pentru discuţii detaliate, dată fiind presiunea evenimentelor.

Apoi Tito l-a prevenit, „cu toată sinceritatea", fără a-i da explicaţii despre sursa informaţiei: „Ai grijă de tine, de siguranţa ta, chiar şi la Bucureşti".

A doua zi, Ceauşescu nu a cugetat prea mult la întâlnirea pe care a avut-o cu Tito. În particular şi-a exprimat dezamăgirea că liderul iugoslav i-a oferit în loc de solidaritate, azil.1 Însă, în faţa Comitetului Executiv a declarat doar că iugoslavii:

[...] Ne-au spus că sunt de acord cu noi, dar că ar trebui să avem grijă şi să dăm dovadă de cumpătare, singura diferenţă fiind că ei fac exact invers.

[...] Ne-au explicat că şi ei se află într-o situaţie dificilă de care italienii ar putea profita, aceştia având unele pretenţii teritoriale, precum şi albanezii şi grecii, care ar putea profita de o anumită stare de fapt.[10981099]

Nu după mult timp, evaluările şi rapoartele făcute de serviciile secrete americane au început imediat să trâmbiţeze pe tema „rezistenţei îndârjite a iugoslavilor şi

---

1096 Ibidem.

1097 Ibidem. Oficialul iugoslav a subliniat diferenţa dintre atitudinea şovăitoare a României şi cea consecventă a Iugoslaviei, generalizând o schimbare inexistentă a politicii, pe baza absenţei demonstraţiilor în masă. Vezi D. Hanekovic în Vjesnik (Belgrad), 28 septembrie 1968.

1098 Conform lui Corneliu Mănescu, reprezentant al României la ONU în acea perioadă, promisiunea lui Tito de „a ne deschide graniţele, a ne dezarma şi a oferi azil politic" era echivalentă cu „internarea în lagăre, fără a folosi cuvântul lagăr". Betea (2008), p. 584.

1099 Stenograma întâlnirii Comitetului executiv al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, 25 august 1968, ANIC, CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 135/1968, f. 6-29.

privind baterea în retragere a României”.[1100] Faptul era cu atât mai uimitor cu cât remarcile liderului român fuseseră mult mai „îndrăzneţe” şi neechivoce în condamnarea invaziei decât expresiile „mai blânde” de „îngrijorare” pe care le folosise Tito până în acel moment.[1101] Era

O mare discrepanţă între protestele zgomotoase ale lui Tito din Occident şi acţiunile discrete făcute de Ceauşescu în sprijinul Cehoslovaciei şi cu scopul de a pune piedici URSS. În tot acest timp, Bucureştiul condamna invazia, dar în mod repetat, dar nu mass-media occidentală, ci la consiliile Tratatului de la Varşovia, în interiorul comunităţii socialiste, şi la sesiunile de lucru ale ONU. Discrepanţa a fost reflectată şi de atacurile din media sovietică în care

Ceauşescu a fost „atacat direct, în termeni foarte critici, de presa maghiară şi sovietică”, în timp ce Tito nu a fost „atât de expus”.1

Era o şi mai mare contradicţie între rapoartele despre reconcilierea româno-sovietică, presiunile militare sovietice constante şi măsurile economice punitive.

1100 Ermarth (1969), p. 120. Belgradul s-a aliniat chiar ostentativ la poziţia Statelor Unite, solicitând o întâlnire a Consiliului de Securitate al ONU pe această temă, la care România se opusese dată fiind împotrivirea conducerii Cehoslovaciei (care din cauza lipsei unei alternative imediate, i-au retras temporar pe Dubcek şi pe Svoboda). Belgradul şi-a retras apoi tacit sprijinul pentru o asemenea reuniune, distanţându-se aparent de poziţia Bucureştiului.

1101 Vezi USSR-Czechoslovakia (Information of 2300 EDT), 22 august 1968 (declasificat la 15 ianuarie 2004), p. 3; USSR Resorts to Invasion in Czechoslovak Crisis (1968), p. 5, ambele în colecţia „Strategic Warning and the Role of Intelligence“ (2010), CIA. CIA l-a scuzat pe Tito pentru linia sa „mai moderată“ ca fiind probabil „o reflecţie a îngrijorării că mişcările s-ar fi putut răspândi în Iugoslavia“. Deci se sugera faptul că liderul român nu împărtăşea griji similare. Se pare că SUA l-au întrebat pe Tito în legătură cu această linie mai moderată, astfel încât el l-a informat pe ambasadorul american de la Belgrad, curând după aceea, „că Iugoslavia va intensifica condamnarea puternică a intervenţiei sovietice“.

Moscova nu a exercitat niciun fel de presiune economică asupra Iugoslaviei în urma protestelor politice ale lui Tito. Dimpotrivă, la finele anului 1968, când, după toate aparenţele, „atitudinea ostilă manifestată de Uniunea Sovietică faţă de Iugoslavia atinsese un nivel nemaiauzit de la excomunicarea din Cominform, cu 20 de ani în urmă", Belgradul şi Moscova au încheiat un acord „în vederea unei creşteri semnificative a comerţului în spaţiul iugoslav, cu ţările semnatare ale Tratatului de la Varşovia", acord ce prevedea un schimb de mărfuri de bază cu URSS cu 30% peste nivelul estimat pentru 1968".[1102] În plus, „se pare că URSS şi aliaţii săi dădeau garanţii că vor menţine relaţii normale", indiferent de opoziţia manifestată public de Tito faţă de invazie, sugerând că aceasta nu avea de ce să deranjeze cât de puţin Moscova, după cum se anticipase în Occident.

În acest timp, un grup de înalţi oficiali ai Departamentului de Stat analizau febril împrejurările ce făceau trimitere la o invazie a României de tipul invaziei Cehoslovaciei, date fiind probele ce indicau comasarea trupelor militare sovietice şi ale ţărilor Tratatului de la Varşovia la graniţele sale, precum şi „războiul economic declanşat de sovietici împotriva României", probe care indicau cu totul altceva decât o reconciliere.[1103] Evaluările SUA excludeau posibilitatea ca Iugoslavia să fie complicele

---

1102 Czechoslovak Crisis Inflames Divisions in Eastern Europe, Weekly Summary, 30 august 1968 (declasificat la 29 septembrie 2008), p. 7, „Strategic Warning and the Role of Intelligence: Lessons Learned From The 1968 Soviet Invasion of Czechoslovakia" (2010), CIA. Greul atacurilor împotriva României a fost dus de „presa din URSS, Ungaria şi Bulgaria".

1103 Nota preşedintelui Grupului Regional Interdepartamental pentru Afaceri Europene (Leddy) către subsecretarul de Stat (Katzenbach), Washington, 1 octombrie 1968, documentul 23, FRUS, 1964-1968, Eastern Europe, vol. XVII.

Kremlinului. Anomalia nu a condus la o reexaminare mai atentă a relaţiei economice care se îmbunătăţise semnificativ. În schimb, CIA descria relaţia ca fiind „puţin afectată de înrăutăţirea relaţiilor politice după invazia Cehoslovaciei”, datorită „deciziei URSS de a nu exercita presiuni economice”, prezentând, astfel, îmbunătăţirea semnificativă a relaţiilor ca o lipsă a sancţiunilor.1

Intervenţia preşedinţiei americane

În mod paradoxal, în timp ce căuta sprijinul Beijingului, în cadrul comunităţii socialiste, Bucureştiul a primit ajutorul nesolicitat al Washingtonului, care ar fi putut fi decisiv în schimbarea intenţiilor Moscovei de a interveni în România, în perioada august-octombrie 1968.[1104] Evaluând intenţiile URSS, la o întâlnire a Consiliului de Securitate Naţională, pe 23 august, directorul CIA, Richard Helms, a declarat că România „a adoptat una dintre cele mai ferme poziţii publice luate de vreun guvern în ce priveşte Cehoslovacia”, fie el din Orient sau Occident, şi că există „temeri bine întemeiate” că URSS ar putea să reacţioneze.[1105] Şi preşedintele Johnson era convins de acest lucru. Imediat, ambasadorul României a primit acces permanent la Secretarul de Stat Dean Rusk şi i s-a spus „că-l poate suna pe secretar direct, în caz că era nevoie”.

În aceeaşi zi, Rusk îl sunase pe ambasadorul Anatoli Dobrînin pentru a se interesa cu privire la intenţiile

---

1104 Intelligence Memorandum: Economic Relations Between Yugoslavia and the Warsaw Pact Countries (1969), p. 15. Vezi şi Soviet Use of Economic Relationsfor Political Purposes, 9 mai 1983 (declasificat la 21 februarie 2001), pp. 5-6, CIA.

1105 Rezumatul întâlnirii, Cabinet Room, Washington, 23 august 1968, documentul 85, FRUS, 1964—1968, Eastern Europe, vol. XVII. Reprezentantul Pentagonului, generalul Wheeler, a subliniat teama Moscovei de a pierde controlul din moment ce „pierduse deja Iugoslavia, iar România devenise complet independentă în partea de politică externă“.

Moscovei faţă de România şi a lansa un avertisment în acest sens:

În ultimele ore am primit numeroase informaţii alarmante cu privire la o posibilă invazie sovietică în România. Secretarul de Stat a subliniat că aceste informaţii nu vin de la partea română. Cu siguranţă că ambasadorul cunoaşte consecinţele pe care o asemenea acţiune le-ar avea asupra punctului de vedere al Statelor Unite, mai ales că vine după recenta acţiune sovietică din Cehoslovacia [...] Acesta a întrebat dacă Dobrînin are informaţii pe această temă.[1106]

Dobrînin îşi aminteşte că Rusk l-a avertizat „oarecum pe neaşteptate" să nu invadeze România, afirmând că „ar fi fost prea mult" şi peste puterea administraţiei SUA de a controla „opinia publică".1

Moscova nu a dat niciun răspuns. Între timp, Comitetul Executiv din România s-a întrunit din nou pe 25 august pentru a discuta noile mişcări ale URSS şi ale trupelor aliate.[1107] Deosebit de îngrijorătoare erau mişcările celor două divizii sovietice şi ale trupelor ungare din estul Ungariei, de la Debreţin către graniţa cu România, precum şi mişcările diviziilor sovietice staţionate permanent în RSS Moldovenească, la Chişinău, şi pregătirile evidente pe care le făceau acestea pentru a trece pe teritoriul românesc.[1108] Doi dintre participanţi,

---

1106 Minuta discuţiei, 23 august 1968, documentul 87 în op. cit. Dean Rusk a constatat că „Dobrînin a declarat că nici nu a văzut, nici nu a auzit de vreo intenţie a URSS privind o acţiune împotriva României şi că nici nu crede aceste informaţii. Dimpotrivă, Moscova i-a trimis urări călduroase cu ocazia Zilei Naţionale".

1107 Anatoly Dobrynin, In Confidence: Moscow's Ambassador to Six American Cold War Presidents, Seattle, University of Washington, 2001, p. 181.

1108 Forţele SUA responsabile de criză au menţionat „o varietate de rapoarte" privitoare „la posibilitatea unei mişcări militare sovietice împotriva României", „inclusiv deplasarea unor forţe sovietice şi

Gheorghe Stoica şi Gheorghe Apostol, şi-au exprimat îngrijorarea vecină cu panica, astfel încât Bodnăraş a încheiat şedinţa afirmând „pentru liniştea lor" că fuseseră luate „toate măsurile" necesare pentru a preîntâmpina un atac militar surpriză din partea celor cinci state membre ale Tratatului de la Varşovia.

Pe 27 august Comitetul Politic al Partidului Socialist Muncitoresc Ungar (HWSP) observa că:

Atât iugoslavii, cât şi românii au protestat faţă de guvernele celor cinci ţări socialiste cu privire la invazia trupelor aliate pe teritoriul Cehoslovaciei şi ambele ţări au făcut demersuri militare. Aceste demersuri au un scop politic pe plan intern, dat fiind că sunt menite să vină în sprijinul politicii adoptate de conducere, dar, dintr-o perspectivă obiectivă, acestea sprijină politica antisovietică şi propaganda imperialiştilor. Efectivele forţelor armate şi natura activităţii lor indică faptul că atât România, cât şi Iugoslavia se pregătesc în scopuri defensive.

Politica Ungariei faţă de ambele ţări a fost de „respingere fermă a atacurilor nedrepte în apărarea poziţiilor noastre corecte" şi să se angajeze în luarea de măsuri „pentru a dezvolta şi normaliza relaţiile noastre bilaterale în domeniul social, cultural, economic şi comercial". Comitetul Politic al HWSP a ajuns la concluzia că: „Trebuie să-i informăm pe conducătorii român şi

---

maghiare între râul Tisa şi frontiera României". Situation Report, 0600 hours EDT, 24 august 1968, Department of State Czech Task Force, în „Strategic Warning and the Role of Intelligence" (2010), CIA. Însă, prin categorisirea rapoartelor ca având diverse grade de „credibilitate", raportul implica faptul că nivelul de încredere era redus reducând importanţa observaţiei din acelaşi raport că anumite „servicii de informaţii sunt neliniştite de rapoartele despre mişcări de trupe ale Pactului de la Varşovia înspre România" şi anularea unei vizite oficiale sovietice „la Bucureşti din cauza «unor mari evenimente care vor avea lua curând acolo»".

iugoslav, într-o manieră corespunzătoare, că propaganda Occidentului privind amenințarea unui atac iminent este neîntemeiată”.1

Două zile mai târziu, pe 29 august, Statele Unite, NATO, serviciile de informaţii ale României şi Iugoslaviei au informat la unison că trupele URSS, ale Ungariei şi Bulgariei şi-au intensificat pregătirile de a se desfăşura de-a lungul graniţelor cu România. În consecinţă, colectivul Cehoslovacia din Departamentul de Stat a fost convins „să includă planurile pentru evoluţiile care ar afecta România”, inclusiv pregătirile pentru „planurile corespunzătoare de contingenţă în eventualitatea unei acţiuni militare sovietice în România”. [1109]Cât de serios lua în considerare această posibilitate administraţialohnson este reflectat de faptul că însuşi consilierul preşedintelui a luat chiar măsura extraordinară de a întocmi proiectul unei declaraţii de condamnare a atacului împotriva României:

Lumea este şocată de vestea că Uniunea Sovietică şi câţiva dintre sateliţii săi au întreprins încă o agresiune brutală împotriva unui stat independent din Europa. Atacul împotriva României şi invazia Cehoslovaciei, care l-a precedat, dovedesc o ignorare gravă a integrităţii şi a suveranităţii unor naţiuni independente. Această acţiune este total opusă declaraţiilor repetate ale guvernului sovietic care condamnă amestecul în afacerile interne ale altor state.[1110]

Acest mesaj reitera că „atacul asupra României din partea Uniunii Sovietice şi a aliaţilor săi ridica probleme adânci şi grave” şi va genera un răspuns internaţional.

Pe 30 august, ambasadorii sovietici acreditaţi în cele patru state importante membre NATO şi-au programat

1109 Retegan (2000), pp. 203-204; M-K-S, 288, fond 5, dosar nr. 471, f. 50-51 şi 62.

1110 Ibidem, p. 2.

întâlniri simultane pentru a doua zi. O mişcare similară a precedat anunţul privind acţiunea militară din Cehoslovacia după ce aceasta se afla deja în plină desfăşurare de câteva ore. Semnalele primite de Agenţia Naţională de Securitate arătau şi ele dovezile unei posibile „mişcări a sovieticilor în România" pentru „a-l aduce pe Ceauşescu pe linie":

Casa Albă a fost preocupată de această posibilitate încă de pe data de 23. România a dus o politică externă independentă încă din 1964, iar în timpul crizei din Cehoslovacia a sprijinit guvernul Dubček (singura din Blocul Sovietic). Mişcările de trupe sovietice din zonele periferice României pot fi interpretate ca reprezentând o ameninţare pentru această ţară.1

Administraţia Johnson a decis să preîntâmpine acţiunea Kremlinului cu angajamente răspicate şi credibile că va declanşa represalii grave. Rusk l-a convocat urgent pe Dobrînin la o întâlnire, în cursul aceleiaşi seri (la ora 21.00). Cu o oră înaintea întâlnirii, într-o declaraţie televizată, preşedintele Johnson a făcut o referire cu privire la Europa de Est, avertizând că vor fi repercusiuni cumplite în cazul în care Moscova ar „elibera câinii războiului", cu referire directă la „temerile legate de posibilitatea ca sovieticii să intervină în România".[1111] Ulterior, Rusk i-a informat pe români că Washingtonul primise „informaţii complexe în cursul acelei zile care nu ne-au plăcut deloc" şi, prin urmare, a fost obligat să acţioneze rapid.[1112]

1111 Thomas R. Johnson, American Cryptology during the Cold War, 1945-1989, Book II: Centralization Wins, 1960-1972, National Security Agency, Center for Cryptologic History, 1995 (declasificat la 9 iulie 2007), p. 462, National Security Archive Electronic Briefing Book No. 260, www.gwu.edu.

1112 Minuta discuţiei, SecDel/MC/13, New York, 1 octombrie 1968, documentul 170 în op. cit. despre întâlnirea pe tema situaţiei din Europa de Est dintre Rusk, ambasadorul Buffin, asistent Sisco, Kaplan

Rusk a trecut direct la subiect cu reprezentantul sovietic, indicând lipsa unui răspuns la solicitarea formulată de SUA privind exprimarea intenţiilor pe care le avea URSS. Dimpotrivă, a evidenţiat Rusk:

[…] noi primim în continuare informări deranjante şi în ultimele 24 de ore am primit numeroase rapoarte privind mişcarea trupelor, incidente la frontieră etc. El a întrebat dacă ambasadorul avea vreo justificare să-i dea asigurări că nu intenţionau să declanşeze o acţiune împotriva României […] Secretarul a afirmat că, dacă se avea în vedere o asemenea acţiune, atunci, în numele întregii lumi, îi cere să nu o ducă la bun sfârşit. Consecinţele unei asemenea acţiuni asupra afacerilor internaţionale ar fi inimaginabile.[1113]

Încercând să îndepărteze temerile cu privire la isteria iscată în jurul României, „Dobrînin a întrebat dacă românii sunt de aceeaşi părere", răspunsul primit fiind că Washingtonul „nu deţine niciun fel de informaţii de la români".

„Pentru a face ceea ce era corect", preşedintele Johnson „a emis un avertisment public către URSS, în prima săptămână din septembrie", iar „invazia asupra României nu a mai avut loc".1

Într-adevăr, Rusk a informat Consiliul Naţional de Securitate, la şedinţa din 4 septembrie, că, deşi sovieticii bătuseră în retragere imediat după discursul preşedintelui Johnson, „nu putem fi siguri că sovietici nu vor ataca Berlinul sau România în zilele următoare". Generalul

---

EUR/EE, DeSeabra (translator), ministrul de externe Mănescu, adjunctul ministrului de externe Maliţa, ambasadorul Bogdan, ambasadorul la ONU Diaconescu, Celac (translator).

1113 Minuta discuţiei, 30 august 68, 9 p.m., documentul 165 în op. cit. Ambasadorul Llewellyn Thompson, un mare suporter al politicilor Departamentului de Stat concentrate pe sovietici, a participat de asemenea la întâlnirea Rusk-Dobrînin.

Wheeler a împărtăşit şi el această îngrijorare, explicând că:

19 divizii sovietice vor putea intra în România în decurs de două-trei zile. Această forţă poate înăbuşi rapid orice opoziţie românească. Vor exista puţine informaţii ale serviciilor de spionaj. Vom putea însă să detectăm mişcările avioanelor sovietice.[1114][1115]

Intenţiile Pactului de la Varşovia vizavi de hotărârea României

Peste câţiva ani, deşi negând intenţia „serioasă" privind o eventuală invazie şi denaturând dezacordul sovietic cu Bucureştiul ca fiind limitat la „refuzul acestuia de a lua parte la acţiunea comună a Pactului împotriva Cehoslovaciei", ambasadorul sovietic a confirmat că existau motive legitime de îngrijorare. Dobrînin, care avea să părăsească în sfârşit Washingtonul, în anul 1986, pentru a conduce Departamentul Internaţional care coordona şi superviza operaţiunile de dezinformare, a informat că trupele sovietice erau într-adevăr „angajate în manevre tactice demonstrative" de-a lungul frontierei cu România, care erau „atent monitorizate" de serviciile secrete occidentale, astfel încât „informaţiile cu privire la acestea au ajuns repede la preşedintele Johnson".[1116]

1114 Johnson (1995), p. 462. Dobrînin „a spus că el nu primise nici un fel de instrucţiuni în acea privinţă", dar, ca un punct de vedere personal, considera că Moscova „nu va face nici o mişcare împotriva României", ca urmare a avertismentului lui Rusk. Vezi Walt Rostow către preşedinte, 30 august 1968, CIA, „Strategic Warning and the Role of Intelligence: Lessons Learned From the 1968 Soviet Invasion of Czechoslovakia" (2010), CIA.

1115 Note din cea de-a 59-a şedinţă a Consiliului Naţional de Securitate, septembrie 4, 1968 (extrase), Washington, 7.25 p.m., documentul nr. 125, în Navrátil (1998), p. 494. Vezi şi FRUS, 1964—1968, Eastern Europe, vol. XVII, Washington DC, US GPO, 1996, pp. 272-278. Rusk a subliniat din nou că „românii nu lansaseră poveşti despre false ameninţări".

1116 Dobrynin (1995), pp. 178-183.

Cu siguranţă, aşteptările legate de o mişcare împotriva României erau larg răspândite în rândul forţelor sovietice şi ale statelor membre ale Tratatului de la Varşovia care au participat la invazia Cehoslovaciei. Pe 26 august, ministrul polonez al apărării, generalul Wojciech Jaruzelski, a declarat auditoriului său de la Academia Statului-Major General al Poloniei că România va avea de suferit pentru lipsa de obedienţă şi că „trebuie să se supună ordinelor sau să suporte consecinţele".1 Aproape patruzeci de ani mai târziu, pe când susţinea că nu a făcut parte din grupul de decizie şi strategie al Tratatului de la Varşovia, Jaruzelski şi-a amintit că „la timpul respectiv şi, de asemenea, ulterior, s-au vehiculat unele informaţii potrivit cărora forţele noastre se puteau folosi de un «fir» pentru a invada România şi pentru a scăpa de Ceauşescu", informaţii care „probabil" că „reprezentau intenţiile unor persoane".[1117] Recunoaşterea lui Jaruzelski este şi mai interesantă având în vedere că el a respins în mod repetat propunerea României de a se uni pentru a contrabalansa dominaţia sovietică, a denaturat frecvent poziţiile (militare şi politice) ale României în faţa conducerii partidului şi guvernului polonez şi lucra, se pare, pentru spionajul militar sovietic.[1118]

Un fost ofiţer GRU, aflat la vremea respectivă la comandă, considera că era „destul de evident" că armata

---

1117 Comentariul lui Jaruzelski aşa cum a fost citat în Immediate Warsaw, Telegram no. FOE 144, 19 noiembrie 1968, BNA, PRO, PREM 13/2638.

1118 Vezi de ex. interviul colonelului Ryszard Kuklinski la CIA, ‚Jaruzelski's Attitude, Behavior and Style", (publicat parţial: HR70-14, 19 august 2008), p. 47, în „Preparing for Martial Law: Through the Eyes of Colonel Ryszard Kuklinski", CIA; Marek Jan Chodakiewicz, „The Jaruzelski Case: The Ascent of Agent «Wolski»", World Politics Review, 12 decembrie 2006, „The General's Dark Past", Warsaw Voice, 15 iunie 2005.

sovietică „va invada România”.[1119] Motivele pentru care s-au întors atât de rapid împotriva ei erau „foarte convingătoare”. Acestea conţineau denunţarea de către România a intervenţiei în Cehoslovacia ca fiind „un act de agresiune”, refuzul ei de a permite trupelor statelor Tratatului de la Varşovia să desfăşoare misiuni pe teritoriul său, declaraţia că, „în eventualitatea unui război în Europa, va decide în mod independent dacă va intra sau nu în război şi de partea cui” şi exercitarea dreptului de veto pentru crearea unei legături pe teritoriul său între URSS şi Bulgaria pentru transferul trupelor.1 Astfel, este uşor de înţeles de ce administraţia Johnson a depus eforturi atât de mari „pentru a sublinia gravitatea acestei probleme”.

Potrivit arhivelor Departamentului de Stat, Rusk a declarat că Washingtonul „era foarte îngrijorat”, iar Dobrînin „nu ar trebui să interpreteze greşit atitudinea lor moderată”. Statele Unite doreau să specifice clar, „în cei mai duri termeni”, că se aşteptau ca Uniunea Sovietică „să nu mai ia în calcul pe viitor utilizarea forţei militare împotriva oricăror ţări din estul Europei”.[1120] Dobrînin îşi aminteşte că Rusk şi-a exprimat îngrijorarea în termeni emoţionali: „În numele omenirii, vă cerem să nu invadaţi România, deoarece consecinţele vor fi imposibil de prevăzut” şi „vor fi dezastruoase pentru relaţiile sovieto-americane şi pentru întreaga lume”.[1121]

A doua zi, într-un mesaj urgent, asistentul special al preşedintelui observa că „dacă avea să se întâmple ceva în România, acest lucru se putea întâmpla în prima

---

1119 Viktor Suvorov, Inside the Soviet Army, New York, Berkeley Books, 1982, p. 7.

1120 Op. cit., p. 8. Oportunitatea nu reprezenta o problemă deoarece, spre deosebire de Cehoslovacia care avea graniţă cu NATO (şi cu Austria, care era neutră), „România nu avea nici speranţa teoretică de a primi ajutor din partea Occidentului“.

1121 Dobrynin (2001), p. 183.

săptămână a lunii septembrie", altfel spus, exact conform planificării furnizate Bucureştiului de către ofiţerul polonez din grupul de strategie al Tratatului de la Varşovia.[1122] Mesajul era însoţit de o scrisoare a preşedintelui Johnson adresată şefului statului, Aleksei Kosîghin, invocând posibilitatea unui al treilea război mondial în cazul în care Moscova invada România:

De două ori în decursul vieţii dumneavoastră şi al vieţii mele ne-am confruntat cu un război mondial, provocat de evenimente care s-au petrecut în estul Europei […] Aşa cum secretarul Rusk sublinia în discuţia cu

1122 Nota a fost întocmită de Secretarul de Stat Rusk şi de secretarul Apărării, Clark Clifford. O săptămână mai târziu, preşedintele Johnson şi Dean Rusk au informat conducerea Congresului că se părea că „sovieticii ar putea intra în România", după care Johnson a transmis avertismente publice şi private şi „asigurarea verbală" a ambasadorului Dobrînin că forţele sovietice nu vor intra în România (sau Berlin). Secretarul Clifford a explicat că în timp ce „nu exista nici o dovadă despre vreo intervenţie imediată în România", Pactul îşi arătase capacitatea de a se deplasa rapid şi existau „şapte divizii în Ungaria, 12 în Bulgaria" şi „18 în URSS". Preşedintele Johnson a adăugat apoi că administraţia rămânea îngrijorată „că poate vor dori să facă curăţenie în acelaşi timp în Iugoslavia, România şi Cehoslovacia". Notes on President's Meeting with House Leadership on Monday, September 9, 1968, pp. 1-2, 4, „Strategic Warning and the Role of Intelligence" (2010), CIA.

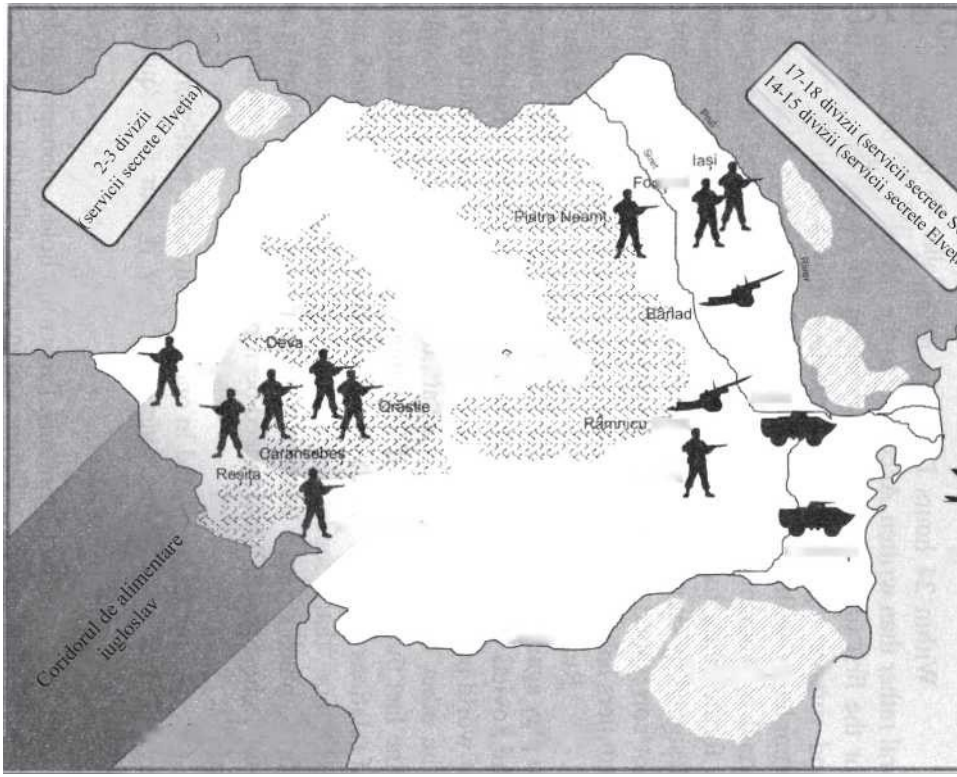

Pregătirile defensivei româneşti, 1968 – 1969
URSS
Trupe româneşti
sani
Unităţi de artilerie româneşti
UNGARIA
Diviziile motorizate 9 şi 10
Timişoara
ROMÂNIA
Brăila
Sărat
Buzău

Flota sovietică

Turnu Severin
Constanta
Exerciţii militare ale Pactului
Marea
Neagră
IUGOSLAVIA
Dunăre
1 armată /
BULGARIA
Harta 24

ambasadorul Dobrînin, sper că guvernul dumneavoastră se va abţine, dacă se pune problema unei intervenţii militare în România sau în orice altă ţară din Europa de Est.1

În acelaşi timp, Rostow i-a comunicat preşedintelui Johnson că, deşi „există puţine informaţii adiţionale" asupra ameninţării militare sovietice la adresa României:

Reţeaua meteorologică a forţelor aeriene sovietice a difuzat condiţiile meteorologice din România şi Iugoslavia, începând din 28 august, sugerând prin aceasta că se aşteaptă să fie efectuate zboruri în Balcani [...] În acelaşi timp, rapoartele meteorologice despre Cehoslovacia s-au diminuat considerabil.[1123]

În 24 de ore, Dobrînin s-a întors cu răspunsul oficial al URSS, însă nu scris, ci verbal. Se declara oficial, pentru prima dată de la începutul crizei, în urmă cu 10 zile, că

1123 Cele mai recente aprecieri asupra situaţiei din Europa de Est (As Of 8:30 AM EDT), 31 august 1968, Walt Rostow către preşedinte, p. 2, punctele 7 şi 8, „Strategic Warning and the Role of Intelligence: Lessons Learned From The 1968 Soviet Invasion of Czechoslovakia" (2010), CIA.

„temerile şi informaţiile privind intervenţia militară a URSS împotriva României erau total nefondate”.[1124] Dobrînin se referă la atacul indirect al Moscovei asupra credibilităţii României în declaraţia sa că „rapoartele despre viitoare deplasări de forţe sovietice în România sunt create special de anumite cercuri pentru a induce în eroare guvernul american şi ele nu corespund realităţii”.[1125] Operaţiunile deschise de recunoaştere şi pregătirile pentru traversarea frontierei cu România s-au oprit într-o săptămână.

Ulterior, Rusk le-a spus românilor că au avut „patru cărţi” de jucat împotriva Moscovei. Din păcate, primele două – „conştiinţa sovieticilor şi a aliaţilor din cadrul Tratatului de la Varşovia” şi „reacţia furioasă a opiniei publice mondiale” – se dovediseră deja inutile în cazul Cehoslovaciei.1 Celelalte două cărţi, unitatea şi „atitudinea poporului român” şi „faptul că o invazie în România ar risca o rupere a relaţiilor dintre URSS şi Occident” (la care Rusk a adăugat asigurarea sa „că o repetare a acţiunii sovieticilor în România ar provoca o reacţie mult mai puternică din partea Occidentului decât în cazul Cehoslovaciei”) au fost cele care au constituit, într-adevăr, atuurile României.[11261127]

1124 Telegrama de la asistentul special al preşedintelui (Rostow) adresată preşedintelui Johnson, 1 septembrie 1968, 0344Z, documentul 167 în op. cit. Telegrama a fost primită la ferma lui LBJ pe 31 august, ora 11.01 pm. De asemenea, în răspuns se arăta că „nu se vor întreprinde astfel de acţiuni nici împotriva Berlinului“, dat fiind că SUA şi-au exprimat îngrijorarea în această privinţă.

1125 Dobrynin (2001), p. 183.

1126 Memorandum al discuţiei, SecDel/MC/13, New York, 1 octombrie 1968, documentul 170, FRUS, 1964-1968, Eastern Europe, vol. XVII.

1127 Ibidem. Rusk a mai adăugat şi un al cincilea atu, „puterea conducerii Partidului Comunist“. Fără îndoială un atu în 1968 avea să devină un joker 20 de ani mai târziu.

După cum se menţiona în unul din rapoartele CIA ulterioare invaziei, controlul sovietic asupra sateliţilor săi funcţiona numai dacă erau îndeplinite patru precondiţii:

Partidul Comunist trebuie să deţină monopolul puterii;

Dorinţa sovieticilor de a interveni militar trebuie să fie credibilă;

Legătura dintre partid şi popor trebuie să fie ruptă; [şi]

Conducerea locală trebuie să fie capabilă de divizare.[1128]

Primele două precondiţii – sau vulnerabilităţi din perspectiva regimului ţintă – existau cu siguranţă şi în cazul României. Ultimele două au reprezentat ţinta „măsurilor active" sovietice pe tot parcursul Războiului Rece. Chinezii aveau o opinie similară în privinţa importanţei unităţii românilor. La observaţia lui Maurer că România era doar o ţară mică, Kang Sheng a ripostat: „India este o ţară mare, dar nu este unită; România este o ţară mică, dar este unită. În acest caz, care dintre ele este mai mare?"[1129]

Capitolul 16

Înşelătoria sovietică şi evaluările occidentale

Crearea căilor de acces: coridoare şi aplicaţii militare comune

Presiunile sovietice pentru a-şi asigura mijloacele militare prin care să controleze România au continuat fără

1128 Intelligence Memorandum: Czechoslovakia. The Problem of Soviet Control (Reference Title: ESAU XLIV), 16 ianuarie 1970, analiştii James Ogle, John Kerry King, Chief DD/I Special Research Staff, p. ii, CIA.

1129 Munteanu (2008), doc. 8, p. 429, Minutele discuţiilor dintre delegaţia română la funeraliile lui Ho Şi Min, condusă de Ion Gheorghe Maurer, şi delegaţia chineză, condusă de Zhou Enlai, 11 septembrie 1969, ANIC, fond CC al PCR — Departamentul politică externă, dos. 72/1969, f. 35-65, în Budura (2005), pp. 963-982.

reţinere în toată această perioadă. Pe lângă condamnarea clară a invaziei, România a refuzat să acorde drept de tranzit forţelor bulgare participante la agresiune, împiedicând astfel o operaţiune desfăşurată sub umbrela Tratatului de la Varşovia şi accentuând importanţa faptului că România controla singura cale terestră care lega Bulgaria de stăpânul sovietic.[1130]

Nu este deloc surprinzător că una dintre solicitările Moscovei se referea la o *carte blanche* pentru drepturile de tranzit către Bulgaria. Această solicitare, precum şi încercarea de a câştiga indirect controlul asupra teritoriului României, prin „extrateritorialitate", se conforma întocmai politicii ţariste din 1878 şi politicilor Moscovei din perioada celor două războaie mondiale. Ea a constituit o temă recurentă a discuţiilor bilaterale sovieto-române – invariabil critice cu atitudinea Bucureştiului faţă de propriii ei aliaţi – care ar fi oferit un prilej excelent pentru introducerea trupelor Pactului de la Varşovia pe teritoriul României, cu aprobarea oficială a conducerii partidului.

Pe lângă privilegiile de tranzit, Moscova a continuat să facă presiuni pentru a beneficia de privilegiul neîngrădit de a-şi desfăşura trupele pe teritoriul unui stat membru al Tratatului, în baza unui vot majoritar al membrilor săi, insistând ca România să găzduiască trupele ţărilor membre cât mai curând posibil. La sfârşitul lunii septembrie, Ceauşescu declara că orice decizie legată de iniţierea de operaţiuni militare sau desfăşurarea de trupe impunea necesitatea unanimităţii. Aceasta l-a determinat pe şeful Statului-Major al Forţelor Armate Unificate ale Tratatului de la Varşovia, generalul Ştemenko, să intervină

1130 Trupele bulgare erau „transportate pe calea aerului în Ucraina" cu mijloace sovietice. Carole Fink, Phillip Gassert, Detlef Junker, ed., 1968: The World Transformed, Cambridge şi New York, Cambridge University Press, 1998, p. 164.

brutal şi să-l acuze indignat pe conducătorul român că încearcă să introducă „dreptul de VETO”, ceea ce şi făcuse Ceauşescu. Deloc impresionat de răbufnirea generalului, Ceauşescu a subliniat că, din raţiuni politice, românii solicită să cunoască în amănunt şi în întregime „motivele pentru care îşi trimiteau soldaţii la moarte”; că, din punct de vedere juridic, unanimitatea era o cerinţă a relaţiilor internaţionale, iar din punct de vedere tehnic, nicio altă abordare nu era de luat în calcul:

Desfăşurarea unei armate într-o ţară străină nu este o călătorie de plăcere (deoarece implică probleme de transport, cheltuieli etc.). Trebuie reglementată printr-un acord clar care trebuie respectat întocmai. Fără un acord clar care să stipuleze obligaţia guvernelor în această chestiune, trupele nu vor avea nicio garanţie a securităţii. (Ca exemplu, el a enumerat ce ar trebui să asigure Republica Populară Bulgară trupelor Republicii Socialiste România – cazare, mâncare, asistenţă medicală, transport etc.) [1131]

Apoi, Ştemenko a cerut imperios să afle ce trebuie să facă Bulgaria vizavi de desfăşurarea trupelor în alte ţări membre ale Tratatului. „Nimic, a replicat Ceauşescu, dacă vorbim despre relaţiile bilaterale. Totul, dacă este vorba de acţiunile derulate sub jurisdicţia Tratatului de la Varşovia”.

Manipularea percepţiilor occidentale asupra rezistenţei României

Acţiunile de dezinformare promovate de sovietici la adresa României pot fi considerate ca un succes fără precedent al acestei perioade. Extrapolând evoluţiile reale şi erorile logice, efectul dezinformării era menit să transforme lipsa demonstraţiilor publice şi încercările de a reduce discuţia la un compromis de substanţă şi conţinut,

---

1131 Col.-gen. Ion Gheorghe, Notele discuţiilor dintre Nicolae Ceauşescu, gen. S.M. Ştemenko şi mareşalul I.I. Iacubovschi, 28 septembrie 1968, AMR, fond V2, vol. 3, dosar 13/37, f. 64-70.

printr-o diminuare a manierei retorice şi conciliante. Printre temele diseminate cu insistenţă în perioada Războiului Rece, se numărau următoarele: România a ezitat să adopte o poziţie contrară intervenţiei, în timp ce alte state membre au fost mai ferme; condamnarea invaziei de către România şi susţinerea cauzei celor de la Praga au fost de scurtă durată; România nu s-a confruntat cu o ameninţare reală din partea URSS dată fiind lipsa ei de importanţă strategică; România nu ar fi opus rezistenţă dacă armata sovietică ar fi intervenit într-adevăr şi, prin urmare, nu merita să fie sprijinită; România a adoptat o opoziţie ostentativă cu privire la unele aspecte minore, în timp ce alte ţări din cadrul Tratatului s-au angajat într-o opoziţie discretă cu un conţinut mai profund etc.

Succesul acestor teme de dezinformare a fost foarte bine ilustrat în perioada ce a urmat crizei din 30 august, când preşedintele Johnson a menţionat posibilitatea declanşării unui al treilea război mondial, în cazul în care forţele sovietice ar fi intrat în România. Într-un memorandum emis a doua zi, referitor la *Posibila ameninţare sovietică la adresa României*, CIA a abordat problema cu scepticism, din perspectiva: „Există oare dovezi clare că se va produce invazia sovietică?”, în loc să se întrebe agnostic dacă „Există indicaţii compatibile cu pregătiri de intervenţie din partea sovietică”, care *volens nolens* ar duce la concluzia că astfel de intenţii nu au fost dovedite.1 Conform CIA:

În seara zilei de 30 august au fost primite câteva rapoarte alarmante care sugerează iminenţa unei intervenţii militare sovietice în România. Nu putem exclude o asemenea acţiune din partea Moscovei şi nu putem respinge posibilitatea unei asemenea invazii, dar informaţiile noastre sunt contradictorii şi nu conduc neapărat la concluzia că URSS-ul, alături de aliaţii ei, va

intra în România.[11321133]

Aceasta reflecta mai degrabă o prejudecată instituţională decât o analiză determinată politic. În pofida faptului că Dean Rusk a declarat ulterior că nu a crezut posibilă o intervenţie, în acel moment, el şi preşedintele Johnson s-au comportat exact ca şi cum ar fi perceput cu claritate această ameninţare. Luând măsura extremă de a ridica posibilitatea unui al treilea război mondial, în cazul în care forţele sovietice ar fi pătruns în România (susţinuţi şi de măsurile luate de liderii chinezi, britanici şi vest-germani, ca şi de măsurile defensive româneşti), efortul de descurajare a intervenţiei militare sovietice a fost, în final, încununat de succes.

Memorandumul continua apoi să combată indiciile unei ameninţări armate. De exemplu, memorandumul CIA menţiona propriile descoperiri legate de: „existenţa unor manevre militare în regiunile Kiev şi Odessa, în vecinătatea României”; „mişcarea unui larg convoi” de trupe „în partea centrală a Districtului militar Carpaţi”, înspre graniţa cu România; şi concentrări de „trupe de

1132 Spre exemplu, aşa cum raporta CIA pe 3 septembrie, nu exista „nici o dovadă concludentă a intenţiilor sovietice de a pătrunde cu forţa armată în România“, Intelligence Memorandum: The Situation in Czechoslovakia and Rumania (As of 0700 EDT), 3 septembrie 1968 (aprobat: septembrie 2004), p. 1, „Strategic Warning and the Role of Intelligence“ (2010), CIA. Desigur, singura dovadă concludentă este o invazie reală. După cum observa comunitatea informativă a SUA, într-o evaluare ulterioară a performanţelor sale referitoare la invazie, în timp ce „acoperirea crizei a fost adecvată până la momentul deciziei de invadare a Cehoslovaciei“, „intenţia de a invada nu a fost cunoscută decât după ce ea a avut loc“, iar „lipsa abilităţii de a aprecia probabilitatea acestei intenţii a fost motivul eşecului informativ în criza cehoslovacă“. Memorandumfor the Director of Central Intelligence: Post-Mortem on Czech Crisis, Strategic Warning Working Group, 22 noiembrie 1968 (declasificat la 1 februarie 2006), p. 2, „Strategic Warning and the Role of Intelligence“ (2010), CIA.

1133 Intelligence Memorandum: Possible Soviet Military Threat to Rumania, 31 august 1968 (declasi- ficat în noiembrie 2001), p. 1, CIA.

transmisiuni şi logistice în nord-estul Bulgariei", de-a lungul frontierei cu România (inclusiv deplasarea a 107 avioane bulgăreşti), dar lista cu rapoartele „despre concentrările de trupe sovietice şi bulgăreşti" era precedată de menţiunea: „informaţii de presă neconfirmate".1

Ca un contraindiciu important, memorandumul cita „rapoartele ataşaţilor militari occidentali din Ungaria" care, în ciuda „frecventelor deplasări la frontiera ungaro-română", nu au găsit „nicio dovadă a vreunei acumulări de forţe sovietice în zonă".[1134] Deşi unii ataşaţi militari occidentali furnizau adesea informaţii militare preţioase, nici unuia nu i s-a permis accesul liber la frontiera vreunei ţări membre a Blocului, aşa cum sugera raportul, ei constituind ţinta primară a operaţiunilor de dezinformare. De aceea, autoritatea acestor rapoarte era de fapt mult mai redusă decât se sugera în analiză.

De abia la punctul 5, memorandumul aborda existenţa unui potenţial pentru o intervenţie a Pactului de la Varşovia:

5. În vestul URSS există suficiente trupe terestre şi aeriene disponibile în cazul în care sovieticii şi aliaţii din Pactul de la Varşovia decid să intre în România. Există cel puţin şase divizii terestre în Districtul militar Odessa, adiacent României, şi cel puţin opt divizii în Districtul militar Kiev, din nord. De asemenea, există câteva divizii în Districtul militar Carpaţi, care nu au fost deplasate în Cehoslovacia şi ar putea fi disponibile. […]

6. În Ungaria sunt patru divizii sovietice, pe lângă cele şase divizii maghiare. Bulgaria are 12 divizii [.]

7. Trei armate tactice aeronautice, una în Ungaria şi câte una în districtele militare Odessa şi Carpaţi, ar putea oferi acoperire aeriană adecvată operaţiunilor terestre din

---

1134 Op. cit., pp. 1-2. Menţionat în secţiunile 3 şi 4, secţiunea 2 fiind ştearsă.

România.[1135]

Conform memorandumului CIA, cea mai „elocventă indicaţie" a fost considerată aceea că înşişi diplomaţii români „nu îşi imaginau posibilitatea intervenţiei sovietice în ţara lor", iar „ministrul de externe [Corneliu] Mănescu le-a comunicat oficialităţilor americane că guvernul său nu era îngrijorat în legătură cu posibilitatea intervenţiei ruseşti".1

Două zile mai târziu, CIA confirma că „activitatea militară din Bulgaria" se „intensificase" prin „începerea unor exerciţii ale forţelor terestre ale armatei bulgare, în zona de est a ţării" şi de-a lungul frontierei româno-bulgare.[1136] Preocupată de majora criză Est-Vest, provocată de invadarea Cehoslovaciei, CIA nu a considerat ca indiciu al unei ameninţări iminente faptul că Bulgaria a iniţiat manevre militare în apropierea frontierei cu România – zonă la care se făcea repetat referire într-un raport CIA ca fiind „nord-estul Bulgariei", fără să se menţioneze că se afla la graniţa cu România – în care erau implicate câteva divizii bulgăreşti şi forţe aeriene semnificative (precum şi manevre navale importante, încă nereflectate de rapoartele care au fost declasificate până în acest moment) şi care au durat mai mult decât orice alt set de manevre bulgăreşti de la momentul rupturii Tito-Stalin.[1137] Iar la două zile după aceasta, pe 4 septembrie, CIA raporta:

Sovieticii au refuzat să acorde permisiunea pentru deplasarea unui ataşat militar al SUA care urma să viziteze diverse locaţii din sud-vestul URSS, inclusiv la Chişinău şi

---

1135 Intelligence Memorandum: Possible Soviet Military Threat to Rumania (1968), p. 2, CIA. Vezi şi Intelligence Information Cable, Status of Warsaw Pact Forces in Czechoslovakia, sfârşitul lui septembrie 1968 (20 noiembrie 1997), p. 1, CIA.

1136 Intelligence Memorandum: Possible Soviet Military Threat to Rumania (1968), p. 3, secţiunea 9, CIA.

1137 Ibidem.

Odessa. Ambele oraşe se află în districtul militar de la graniţa cu România.[1138]

Acest raport, în substanţa sa (cel puţin partea care nu a fost ştearsă), nega raportul – despre care se afirma că provenea de la români – şi pe care ministrul de externe iugoslav îl înmânase ambasadorului SUA de la Belgrad, referitor la mişcările suplimentare de trupe sovietice, în Bulgaria şi Ungaria. În loc să analizeze dacă cele 2 – 3 divizii bulgare erau angajate în manevre de intimidare prin traversări ale fluviului şi exerciţii de asalt la frontiera României sau dacă cele 4 – 5 divizii maghiare continuau aplicaţiile similare de-a lungul graniţei comune, memorandumul a deplasat discuţia spre întrebarea dacă divizii sovietice suplimentare intraseră în Bulgaria şi Ungaria (mişcări care oricum nu ar fi fost necesare pentru o invazie în România, dată fiind dispunerea de la acel moment a trupelor sovietice). Ambasadele americane din ambele ţări au negat categoric acel aşa-zis raport românesc – ambasada americană de la Budapesta raportând că „prin supravegherea continuă şi sistematică din partea ataşaţilor militari occidentali, de la începutul lunii august nu s-a putut confirma prezenţa nici măcar a unei singure divizii sovietice adiţionale în această ţară”.1

Pe de altă parte, spionajul militar al Statelor Unite observa că trupele sovietice continuau să se deplaseze spre vest, din diverse districte militare, spre (şi în) Europa de Est şi, în special, că „singura divizie” care se retrăsese din Cehoslovacia era Divizia 35 de motorizate din grupul sudic de forţe sovietice, care se întorsese în Ungaria şi se afla acum „la o distanţă de 100 km atât faţă de România

1138 Intelligence Memorandum: The Situation in Czechoslovakia and Rumania (As of 1800 EDT), 4 septembrie 1968 (declasificat în octombrie 2002), p. 6, CIA. Este interesant că aceasta a apărut la sfârşitul raportului (două pagini fiind şterse).

cât şi de Iugoslavia.”[1139] În plus, fusese activat un nou aerodrom la Mezokovesc, Ungaria, în timp ce mişcările de trupe spre vest indicau „o continuă comasare de forţe în zonă”. Printre factorii care indicau sau favorizau „o acţiune ofensivă a Pactului de la Varşovia” în viitorul apropiat, spionajul militar american menţiona:

A. Toate unităţile sovietice importante – cu o singură excepţie, Divizia 35 de motorizate – erau în continuare desfăşurate (şi niciuna „nu se întorsese în URSS”);

B. În Cehoslovacia rămăseseră mult mai multe unităţi decât era necesar;

C. Modelul logistic şi de aprovizionare era adaptat unor operaţiuni susţinute;

D. Continua mobilizarea rezerviştilor şi nu existau decât „indicii limitate” că o parte dintre ei ar fi fost lăsaţi la vatră;

E. „Cel puţin încă o lună vremea va fi favorabilă pentru operaţiuni”;

F. „Lipsa de reacţie a NATO la invazia din Cehoslovacia”;

G. Statele Unite erau preocupate de Războiul din Vietnam, iar lumea liberă nu avea o opinie comună în această privinţă;

H. „Uşurinţa cu care se realizase ocuparea Cehoslovaciei era cauzată parţial de dorinţa lui Dubček de a se înţelege cu sovieticii”. 1

La mijlocul lui septembrie, comunitatea informativă a SUA căzuse de acord că Moscova va tolera „recalcitranţa” României în problemele Tratatului de la Varşovia pentru că aceasta nu ameninţa politica şi planurile sovietice din Europa, în timp ce „trădarea sau chiar lipsa de cooperare a

---

1139 Op. cit., pp. 2-3. Acelaşi raport menţiona în termeni admirabili abordarea Belgradului care nu exagera ameninţarea şi observa că „forţele armate iugoslave continuă să rămână în alertă şi şi-au pregătit poziţiile pentru defensiva terestră împotriva Ungariei şi a Bulgariei“.

unui stat mai nordic ar submina chiar fundamentul acelei politici şi, deci, nu putea fi tolerată. [1140]Reducând varietatea ameninţărilor pe care Bucureştiul le prezenta pentru URSS doar la „naţionalismul românesc”, estimarea *National Intelligence* presupunea că Moscova îl privea ca pe un „păcat ce putea fie iertat” spre deosebire de „cel mortal” reprezentat de „liberalizarea regimului cehoslovac”.[1141] În acest fel, din moment ce serviciile de informaţii americane minimalizau importanţa strategică a României şi considerau politicile sale naţionaliste lipsite de semnificaţie, ameninţarea sovietică a fost considerată nulă.

Caracterizări negative similare ale acţiunilor României sunt prezente şi în documentul de strategie pentru scenarii posibile, întocmit la începutul lunii octombrie 1968 de grupul de experţi seniori ai Departamentului de Stat (SIG: *Senior Interdepartmental Group*). „Principalul scenariu” era acela al unei „invazii de tipul celei care s-a petrecut în Cehoslovacia”, dat fiind faptul că:

Capacitatea sovietică de a invada România cu orice efectiv sau cu orice mijloace militare venite din oricare sau din toate cele patru direcţii – Ucraina, Moldova, Ungaria (plus forţele dislocate în Cehoslovacia), Bulgaria şi Marea Neagră – este impresionantă.[1142]

Un al doilea scenariu, o „lovitură de stat orchestrată de URSS”, era considerat de grupul de experţi ca fiind probabil cel mai eficient mod de a reinstaura controlul Moscovei, din moment ce SUA şi aliaţii acestora nu prea ar

1140 Ibidem.

1141 Ibidem.

1142 Nota primită de la preşedintele Grupului Regional Interdepartamental pentru Afaceri Europene (Leddy) de subsecretarul de stat (Katzenbach), Washington, 1 octombrie 1968, documentul 23, FRUS, 1964-1968, Eastern Europe, vol. XVII.

mai fi avut ce face dacă s-ar fi confruntat cu o schimbare internă a conducerii, iar noile autorităţi s-ar fi opus acordării de asistenţă. Un al treilea scenariu se referea la „dezmembrarea României”, prin care forţele armate conduse de sovietici ar fi „desprins Transilvania şi ar fi predat-o Ungariei loiale”.1 Ajutorul nonmilitar acordat de SUA ar fi putut fi extins numai în cazul unei invazii de tipul celei din Cehoslovacia şi numai cu două condiţii: ca România să-l solicite şi ca ea să opună rezistenţă intervenţiei militare sovietice. Admiţând că românii ar trebui ajutaţi dacă rezistă, atunci ajutorul ar fi condiţionat şi de modul în care au rezistat, specificând că ar fi nevoie de o „rezistenţă neaşteptat de fermă din partea românilor”. Planul prevedea că o asemenea rezistenţă impunea acordarea ajutorului:

Nici capacitatea militară românească, nici experienţa istorică a românilor nu indică posibilitatea unei rezistenţe militare prelungite, a unui război de gherilă sau chiar a unor şantaje de tipul celor făcute de cehoslovaci la începutul invaziei sovietice.[11431144]

Pentru a se ajunge la o concluzie, decizia de a lupta luată de conducerea României pe plan intern şi exprimată public în faţa unei populaţii care în mod cert o susţinea, şi care a convins Beijingul, Belgradul, Bonnul, Londra şi Budapesta, a fost respinsă ca fiind nerealistă. În mai puţin de şase săptămâni, dezinformarea sovietică concertată a reuşit să remodeleze imaginea foarte populară a României, care sfida deschis Moscova, în cea a unei ţări fragile şi gata să capituleze. Şi a reuşit să vândă această imagine celor mai înalţi experţi din Departamentul de Stat al SUA.

1143 În raport nu se precizează dacă dezmembrarea era considerată ca fiind plauzibilă în lipsa unei invazii de tipul celei din Cehoslovacia sau a unei lovituri de stat orchestrate de URSS. Se recomanda „ca Moscova să fie dur criticată“ în cazul în care proceda astfel.

1144 Ibidem.

Lansarea stereotipurilor

Trebuie subliniat faptul că atacurile propagandistice la adresa atitudinii ferme a României fuseseră lansate de conducerea ţaristă în timpul războaielor ruso-turce şi al Primului Război Mondial şi, ulterior, de conducerea sovietică, ca o modalitate de izolare a ţării de ajutorul şi atenţia Occidentului.[1145] Conform unor observatori direcţi occidentali şi turci, intervenţia României salvase Rusia de la înfrângere în războiul ruso-turc.1 În acelaşi timp, capacitatea României de a-şi reveni după o înfrângere aparent catastrofală, în timpul Primului Război Mondial, şi de a-şi menţine linia frontului împotriva forţelor combinate ale puterilor centrale, în „ultima mare bătălie de pe Frontul de Est", în 1917, a fost considerată un miracol militar atât de adversarii germani şi austrieci, cât şi de aliaţii francezi, englezi şi americani.[1146] Numai numărul victimelor, 335.000 de morţi pe câmpul de luptă şi aproape 400.000 de morţi din rândul civililor, indica o rezistenţă

1145 Pentru războiul ruso-turc, vezi Samuelson (1882), mai ales capitolul XIV. Vezi şi col. Charles Fife-Cookson, With The Armies of the Balkans, Londra, Cassell, 1880. În Primul Război Mondial, comandanţii ruşi îi sfătuiau asiduu pe corespondenţii de ştiri din Occident „să nu se deplaseze deloc în România, deoarece era un câmp de operaţiuni lipsit de importanţă". Norman Stone, The Eastern Front: 1914-1917, New York, Scribners, 1975, p. 277; Stanley Washburn, On the Russian Front in World War I: Memoirs of an American War Correspondent, New York, R. Spelling&Son, 1982, p. 221.

1146 Vezi citatele colonelului austriac Anton Springer, generalului britanic V Baker, ministrului turc de externe Savfet Paşa şi ale istoricului turc T Yilmaz, în Ciorănescu (1977), pp. 3, 12-14. Benjamin Disraeli, Lord Beaconsfield, a recunoscut relele tratamente aplicate românilor din partea fostului aliat rus, observând că „în politică, ingratitudinea este adesea răsplata serviciilor strălucite". La fel cum a făcut şi Bismarck, care şi-a exprimat regretul în faţa principelui român că acordurile de pace „nu erau pe măsura serviciilor armatei Maiestăţii Voastre Regale" din cauza „puterii forţelor care înconjoară România".

mai mare decât îşi puteau imagina experţii americani din SIG.[1147]

Când a fost întrebat „care dintre trupele neaparţinând Germaniei" – finlandezii, croaţii sau ungurii – „erau cei mai buni soldaţi" din cadrul Axei, fostul general al Wehrmachtului şi ulterior şef de Stat-Major NATO, Hans Speidel, a răspuns: „Nici unii. Românii. Daţi-le nişte ofiţeri de treabă şi sunt cei mai buni soldaţi pe care îi puteţi avea".[1148]

Speidel nu a fost singurul care a făcut o astfel de apreciere. Fostul comandant german din Creta, generalul Heinrich Kreipe, care condusese o divizie de pe frontul din Kuban, unde îi văzuse în acţiune pe români, şi-a exprimat aceeaşi părere remarcabilă despre performanţa militară a României, ca răspuns la întrebarea similară a unui ofiţer britanic, referitoare la cine a fost cel mai bun aliat militar al nemţilor:

A, românii, desigur! Au fost neînfricaţi în atac şi dacă trebuiau să apere o poziţie erau ca nişte câini de pază! Rezistau uneori până la ultima suflare.[1149]

Autorităţile sovietice s-au străduit din răsputeri să discrediteze public capacitatea românilor de a lupta, într-o asemenea măsură încât o puneau în opoziţie cu pretinsa performanţă a ungurilor, diametral opusă faţă de declaraţiile ofiţerilor germani care serviseră pe Frontul de

---

1147 Martin Gilbert, The First World War, New York, Henry Holt, p. 1994, pp. 540-541.

1148 Cyrus L. Sulzberger, A Long Row of Candles, Toronto, Macmillan, 1960, p. 74.

1149 Patrick Leigh Fermor şi Artemis Cooper, Words of Mercury, Londra, John Murray, 2004. Autorul, ofiţer britanic în trupele de comando din cel de-al Doilea Război Mondial, menţionează că rezistenţa încăpăţânată a fost cea care a caracterizat trupele româneşti în atacul lui Mackensen de la Mărăşeşti, din Primul Război Mondial.

Est. Hruşciov, spre exemplu, afirma că trupele româneşti se prăbuşiseră la „prima lovitură”, în timp ce ungurii „rezistaseră cu încăpăţânare”.1 De asemenea, istoriografia militară sovietică a făcut tot posibilul să caracterizeze contribuţia românească la cauza Alianţei, din timpul ultimelor nouă luni de război (peste 538.000 de combatanţi), ca fiind şovăielnică, insignifiantă şi ineficientă, în principal pentru a justifica refuzul Moscovei de a-i acorda României statutul de cobeligerant.[1150] Dar chiar şi admiţând că Speidel şi Kreipe ar fi exagerat, faptul că România a avut peste 167.000 de victime în lupta de partea Aliaţilor (sovietici), cu peste 50% morţi, indică din nou

O disponibilitate mai mare de a intra în luptă decât susţineau experţii americani sau acţiunile de dezinformare sovietice.[1151] Numai URSS-ul, Marea Britanie şi SUA au suferit, în ultimele nouă luni de război, pierderi mai mari pentru cauza aliată, decât pe parcursul întregului război.

La mijlocul lunii octombrie 1968, ministrul de externe al lui de Gaulle, Michel Debre, s-a gândit că ar fi util să încerce să-l convingă pe Secretarul de Stat Rusk că ar fi o deosebire fundamentală „între o acţiune sovietică îndreptată împotriva României şi orice altă acţiune

---

1150 Hruşciov (2005), p. 329. Hruşciov s-a referit în mod repetat la această aşa-zisă „lipsă de credibilitate“, a dorinţei de a rezista, al unui comportament agresiv şi ostil, şi la „dreptatea istorică“ făcută prin încorporarea Basarabiei în URSS. In schimb, ungurii au fost tot timpul puşi într-o lumină pozitivă. Vezi de ex. pp. 261-262, 264, 431, 446, 448, 450, 596. Conducătorul sovietic îşi exprima un punct de vedere total diferit, în discuţiile private, vizavi de armata maghiară, informându-l pe un tovarăş că aceasta era „«eroică» numai în privinţa cruzimii faţă de civili şi pasivă până la «autodistrugere»“. Ivan Volgyes, „Hungary“, în Daniel N. Nelson, editor, Soviet Allies: The Warsaw Pact and the Issue of Reliability, Boulder, Westview, 1984, p. 196; Keljko Micunovic, Moscow Diary, New York, Doubleday, 1980, pp. 153-154.

1151 Mark Axworthy, Third Axis, Forth Ally: The Romanian Army in World War II, Londra, Arms and Armour, 1996, pp. 185-218.

asemănătoare împotriva Berlinului de Vest, împotriva Iugoslaviei sau a Austriei". Debre susţinea că o invazie a României avea o importanţă minoră şi că nu era cazul să fie considerată motiv de îngrijorare disperată şi de reacţii riscante. Recunoscând că există această diferenţă, Rusk a arătat că „intervenţia sovietică în România ar putea fi foarte bine plănuită pentru a pregăti o eventuală intervenţie împotriva Iugoslaviei" şi şi-a exprimat neîncrederea sa faţă de convingerea lui Debre că sovieticii „nu vor interveni deoarece pun preţ pe dezgheţarea relaţiilor (*deténte*)", exact argumentul care făcuse Occidentul şi America să închidă ochii şi să desconsidere ameninţarea la adresa Cehoslovaciei.1

Realitatea contrastantă din spatele acestor afirmaţii includea pregătirile militare sovietice constante, dublate de ofensiva secretă extinsă a serviciilor de informaţii din ţările membre ale Tratatului. Până în octombrie 1968, ca parte a eforturilor coordonate de sovietici, Departamentul de informaţii externe al Stasi – HVA (*Hauptverwaltung Aufklärung*) – a transformat statutul României de partener „comunist, prieten, chiar fratern" într-unul de stat duşman şi şi-a înfiinţat „un post sub acoperire legală" la Ambasada Germaniei de Est, la Bucureşti.[1152] România devenea astfel „singura ţară din sfera de influenţă sovietică unde HVA a decis să-şi înfiinţeze un post prin care să desfăşoare activităţi de spionaj", în timpul Războiului Rece.[1153] Până la sfârşitul lunii octombrie, Stasi făcea liste cu toţi cetăţenii Germaniei de Est care aveau relaţii cu România, cu menţiunea „dacă persoanele respective ar putea fi recrutate sau făcute colaboratori neoficiali" pentru operaţiunile derulate acolo.[1154]

1152 Memorandum al discuţiei, 12 octombrie 1968, documentul 25, FRUS, 1964—1968, Eastern Europe, vol. XVII.

1153 Ibidem. Herbstritt şi Olaru (2005), p. 101.

1154 BstU, MfS, Haupabteilung XX/1, 29.10.1968, Lista cetăţenilor

Între timp, autorităţile sovietice din RSS Moldova şi Ucraina s-au aliat împotriva impactului „distructiv” pe care îl reprezenta România în regiune, prin modelul ei independent şi influenţa subversivă exercitată prin „publicaţiile şi mass-media contrarevoluţionară şi antisovietică”.[1155] În octombrie, prim-secretarul moldovean, Ivan Bodiul, a condamnat conducerea României pentru „poziţia dăunătoare faţă de un larg set de probleme importante pentru mişcarea muncitorească şi comunistă internaţională” şi pentru „opoziţia fermă faţă de măsurile luate de cele cinci state socialiste pentru a stopa contrarevoluţia din Cehoslovacia”.[1156] Faptul că „presa românească publica materiale şi declaraţii ale unor autori români şi străini care erau ostile Uniunii Sovietice şi celorlalte ţări socialiste şi republica materiale antisovietice din presa străină, inclusiv din organele de presă burgheze”, a fost considerat deosebit de condamnabil.1

În consecinţă, în lunile august-noiembrie, ziarele româneşti au fost „reţinute şi distruse” de autorităţile sovietice pe motivul că propagau „dezinformări care induceau în eroare cititorii şi dăunau eforturilor de a promova punctul de vedere comunist în rândul populaţiei din republică”. Solicitările repetate ale Bucureştiului pentru „retragerea imediată a trupelor celor cinci state” din Cehoslovacia, apărarea constantă a „corectitudinii poziţiei româneşti” faţă de invazie şi comparaţia periculoasă cu Ludovic al XIV-lea a marxiştilor care clamau

---

din RDG care menţin relaţii cu România, Iugoslavia şi China; Herbstritt şi Olaru (2005), pag. 83. Sunt 17 nume care au legătură cu România pe prima listă.

1155 Kramer (2001), pp. 326-327 şi Kramer (2003-2004), pp. 295-301.

1156 Raportul prim-secretarului Partidului Comunist Moldovean asupra măsurilor luate pentru a împiedica circulaţia presei româneşti în Moldova, 4 octombrie 1968, AOSPRM, fond 51, inventar 29, dosar 49, f. 41-42, „Romania in the Cold War“, CWIHP

„*Marxisme c'est moi*" („Marxismul sunt eu"), precum şi nenumăratele discursuri împănate cu teme „de un naţionalism veninos" erau considerate deosebit de „ofensive".[11571158]

Intervenţia britanicilor şi a NATO

La începutul lunii septembrie, subliniind caracterul complicat al relaţiei sale cu Moscova şi cu Bucureştiul, Tito a întrebat Londra ce măsuri va lua „dacă România va fi invadată, Iugoslavia angajându-se să vină în ajutorul vecinei sale".[1159] Pe 6 septembrie, premierul britanic, Harold Wilson, ministrul apărării, Denis Healy, şi ministrul de externe, Michael Stewart, au luat în discuţie planurile de a trimite „unităţi militare britanice de genul celor utilizate în cel de-al Doilea Război Mondial pentru a-i ajuta pe partizani, dacă Iugoslavia va fi direct ameninţată". Healy şi Stewart „au convenit cu premierul că o invazie rusească în România putea foarte bine reprezenta prima etapă care ar precede o astfel de ameninţare".[1160]

1157 Ibidem; Raportul prim-secretarului partidului comunist moldovean asupra măsurilor luate pentru a împiedica răspândirea presei româneşti în Moldova, 10/04/1968, arhiva organizaţiilor social-politice a Republicii Moldova, fond 51, inventar 29, dosar 49, f. 41-42, CWIHP

1158 Ibidem. Cu toate că Bodiul susţinea furios că „circula prea multă literatură românească" în republică şi că era primită de un număr uriaş de moldoveni, de fapt, aşa cum i-a explicat o altă autoritate moldoveană, numărul de ziare şi reviste se redusese drastic în 1967 şi se limita acum la aproximativ 500. Stenogramă a şedinţei biroului CC al Partidului Comunist din Moldova, 11 octombrie 1968, AOSPRM, fond 51, inventar 29, dosar 49, f. 4 şi 10-15, CWIHE

1159 De fapt, Tito a refuzat să intre în orice aranjament de acest tip, dar, afirmând contrariul la Londra, el şi-a sporit creditul de aliat de încredere şi a fost capabil să influenţeze sprijinul sovietic pentru România care micşora şi propria vulnerabilitate la o posibilă intervenţie sovietică.

1160 Martin Bright, „Revealed: Britain on Brink of War with Soviet Union in 1968", Guardian, http://www.guardian.co.uk/freedon/story/0„195193,00.html), 9

Astfel, în luna septembrie, au început o serie de discuţii „disperate” între Wilson, Stewart şi Ceauşescu, determinate de „mişcările constante de trupe sovietice la graniţa României”, care au generat motive serioase de îngrijorare la Londra şi la Washington. La începutul lunii octombrie, Londra a informat Washingtonul că este de părere că acest *Nervenkrieg* împotriva României şi Iugoslaviei este parte a unui plan militar sovietic în care „trupele se vor deplasa din Ungaria prin România pentru a ocupa Belgradul şi podurile principale de la Novi Sad şi Panchevo”.1 Ajungând la concluzia că

O invazie în România ar fi dezastruoasă pentru britanici şi pentru interesele NATO în zona Mediteranei, Londra monitoriza îndeaproape misiunile sovietice la frontieră.

În a doua săptămână a lunii noiembrie, mişcările trupelor sovietice şi ale ţărilor Tratatului, precum şi traficul semnalelor din România au început să capete o formă alarmantă. Concluzionând în septembrie că era necesară o poziţie clară a NATO, pentru a proteja nu numai Iugoslavia şi alte ţări neutre, dar şi pe membrii NATO din Sud, Londra a convins Washingtonul să convoace o întâlnire urgentă a Consiliului de strategie şi apărare al NATO şi a Consiliului ministerial.[1161] întâlnirea

---

ianuarie 2000. Pe 4 septembrie 1968, Moscova a încheiat „o pauză de nouă zile din presa sovietică fără atacuri la adresa României“ cu un articol din Pravda împotriva criticilor permanente ale României referitoare la invazie. Intre timp, forţele bulgăreşti şi-au continuat exerciţiile la graniţa cu România. Rumania, 6 septembrie 1968 (declasificat 19 mai 2003), p. 7, „Strategic Warning and the Role of Intelligence“ (2010), CIA.

1161 Ibidem. Londra evoca „războiul nervilor“ purtat iniţial de sovietici împotriva Iugoslaviei lui Tito, începând cu 1948, prin care s-a încercat în mod deschis răsturnarea acestuia de la putere, dacă nu din interior, atunci printr-o invazie, dar conflictul a fost stins cu ajutor masiv de natură militară, economică şi politică, venit din partea britanicilor şi a americanilor.

programată pentru mijlocul lui decembrie a fost devansată pentru mijlocul lui noiembrie.

Întrunirea de urgenţă a Consiliului de strategie şi apărare al NATO din 14 noiembrie, urmată de sesiunea ministerială din 15 – 16 noiembrie au trimis un „avertisment explicit URSS" privind „situaţia gravă generată de intervenţia armată în Cehoslovacia şi ocuparea acesteia de către forţele Uniunii Sovietice şi de patru dintre aliaţii din Tratatul de la Varşovia".[1162] Liderii URSS, ai Poloniei, Germaniei de Est, Ungariei şi Bulgariei încălcaseră în mod deliberat legislaţia internaţională şi plasaseră intenţiile URSS şi eventuala recurgere la forţă şi în alte cazuri care se dovedeau „periculoase pentru securitatea europeană" într-un con de incertitudine îngrijorătoare. NATO a subliniat că orice intervenţie sovietică în Europa sau în zona Mediteranei „va genera o criză internaţională cu grave consecinţe" şi va determina aliaţii să treacă imediat la acţiune.

Berlinul a fost direct invocat într-un comunicat NATO, iar Iugoslavia indirect, dar faptul că presiunile militare, politice şi economice sovietice erau îndreptate în principal împotriva României făcea să fie evidentă care era cauza proximă a avertismentului. În discuţiile din cadrul alianţei Atlanticului de Nord, care au precedat comunicatul, Dean Rusk a specificat că „o ameninţare din partea Pactului de la Varşovia contra României, Iugoslaviei sau Austriei ar constitui o ameninţare pentru NATO".1 Totuşi, dat fiind comportamentul sovietic din trecut, britanicii aveau dubii privind eficienţa acestuia. „Poziţia URSS în Europa de Est este atât de solidă", conchideau serviciile secrete britanice câteva zile mai târziu, încât „este de aşteptat ca URSS să poată acţiona împotriva României fără teamă de consecinţe, în ciuda recentului

1162 Comunicat final, Consiliul Atlanticului de Nord, Bruxelles, 15—16 noiembrie 1968, www.nato.int.

comunicat al NATO”.[11631164]

Evaluări contradictorii: viziunea britanică şi cea americană asupra ameninţării la adresa României

În timp ce serviciile secrete britanice consemnau în continuare că erau indicii privind o acţiune împotriva României la începutul toamnei, americanii respingeau aceste informaţii ca nefiind credibile. Aceste percepţii atât de diferite se datorau, parţial, surselor relativ puţine pe care CIA le deţinea în estul Europei. CIA nu a avut agenţi în România în 1968 sau în 1988 – 1989 (în afară de şeful misiunii de la Bucureşti care, în ultimă instanţă, s-a dovedit a fi şi agent sovietic).[1165] În consecinţă, o mare parte din rapoarte proveneau de la ataşaţii militari ai SUA. Iar ţările gazdă controlau strict mişcările ataşaţilor, în timp ce serviciile de informaţii se străduiau să le manipuleze percepţiile, adesea în coordonare cu eforturile „partenerilor apropiaţi”.1

Pe de altă parte, din 31 august până în noiembrie, CIA (şi comunitatea informativă a SUA, în întregul ei) a

---

1163 Vezi remarcile lui Stefan Karner în Günter Bischof şi Peter Ruggenthaler, Summary of Proceedings of Symposium „Prague Spring and Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia in 1968“, 3—4 aprilie 2008, H-German, 17 aprilie 2008, www.h-net.org.

1164 Telegramă a Ministerului de Externe britanic nr. 637 către Bucureşti, 21 noiembrie 1968, BNA, PRO, PREM 13/2638. Totodată, CIA a observat rolul României în emiterea comunicatului, cu toate că ulterior i-a acordat o importanţă minoră pentru comunitatea informativă a SUA: „In acea perioadă era absolut limpede că Statele Unite şi ceilalţi se preocupau de problema aşa-numitelor zone gri din Europa şi erau mult mai preocupaţi de securitatea viitoare a Iugoslaviei şi Austriei şi, într-un context oarecum diferit, şi de cea a României“. Yugoslavia: An Intelligence Appraisal (ca răspuns la NSSM 129), Office of National Estimates, 17 iulie 1971 (declasificat la 21 septembrie 1999), p. 52, CIA.

1165 Bearden şi Risen (2003), pp. 369, 387-388 şi 406. Vezi şi Robert M. Gates, From the Shadows, New York, Simon and Schuster, 2006.

repetat că sovieticii nu vor interveni în România din cauza lipsei de semnificaţie strategică şi a lipsei de consecinţe a comportamentului acesteia. Aceasta face aprecierile informative ulterioare susceptibile la o patologie informativă comună, cunoscută ca „prejudecată retrospectivă”, prin care concluzii precedente, chiar şi cele bazate pe informaţii eronate, sunt încorporate din obişnuinţă în noile analize.[1166] În timp ce britanicii au perceput pregătirile militare împotriva României, SUA luaseră

O decizie politică total opusă, influenţând analiştii de informaţii americani să evite astfel de interpretări. Comunitatea de informaţii a SUA, în *Estimarea Consiliului Naţional de Informaţii*, din 7 noiembrie 1968, aprecia că:

Presiunile exercitate asupra României, incluzând şi indicii privind misiunile militare şi pretinsele mişcări de trupe suplimentare ale ţărilor Tratatului de la Varşovia pe teritoriul românesc, vor continua probabil atât timp cât Bucureştiul va insista să se comporte independent şi, uneori, să fie chiar ostil. Probabil că sovieticii nu au în vedere nicio acţiune militară directă împotriva României, parţial din cauza calculelor privind costurile politice şi pentru că nu consideră că România are aceeaşi importanţă strategică ca şi Cehoslovacia.[1167]

Astfel construită, concluzia a canalizat analiza spre

1166 Spre exemplu, KDS-ul executa acţiuni de influenţă asupra ataşatului militar britanic, Sanford, a ataşatului SUA, Whitmore şi adjunctului său, Day, precum şi împotriva ataşatului francez, turc şi italian. Vezi Măsuri propuse pentru influenţarea ataşaţilor militari occidentali de la Sofia, 7 decembrie 1968, AMVR, Sofia, fond 2, Record 3, File 356, „Bulgaria in the Cold War“, CWIHP Este de presupus că ataşaţii vest-germani erau supravegheaţi în continuare de Stasi.

1167 Eastern Europe and the USSR in the Aftermath of the Invasion of Czechoslovakia, National Intelligence Estimate (NIE - Estimare a Consiliului Naţional de Informaţii), nr. 12 - 68 (CIA, asistat de Consiliul de conducere pe probleme de informaţii al SUA), 7 noiembrie 1968 (declasifi- cat la 19 noiembrie 1999), pp. 1-4.

interpretarea indiciilor legate de misiunile militare şi mişcările de trupe suplimentare ale ţărilor Tratatului de la Varşovia pe teritoriul românesc ca fiind, în final, menite mai curând să exercite presiune ca răspuns la comportamentul deranjant al României, decât ca mijloace de realizare a intervenţiei militare. Urmând această logică, absenţa lor indica o renunţare la politica independentă a României. În acest fel, NIE confirma fără voie două teme ale dezinformării sovietice. Prima, că rezistenţa militară românească era exclusă (observând că Moscova s-a răzgândit numai din cauza „costurilor politice", ignorând eventuale complicaţii militare) şi a doua, că Moscova considera această ţară şi atitudinea ei ca fiind atât de lipsită de importanţă din punct de vedere strategic, încât nu avea niciun interes să intervină.1 În realitate, Bucureştiul îşi anunţase public decizia de a rezista, care fusese întâmpinată de un suport popular covârşitor, şi luase măsurile necesare pe plan militar. Iar, conform surselor cehoslovace, poloneze, bulgare şi GRU, Moscova plănuia de ceva timp o acţiune militară directă împotriva României.

Pe 18 noiembrie 1968, serviciul secret olandez a primit informaţii privind

O iminentă invazie a României, de la o sursă de încredere din Polonia, şi a făcut cunoscute aceste informaţii partenerilor britanic, german şi american, la sediul NATO. Sursa olandeză, un dactilograf civil angajat la Statul-Major al Armatei Populare Poloneze, informa că: „Săptămâna trecută s-au dat ordinele pentru invadarea României de către trupele sovietice, poloneze şi ungare, pe 22 noiembrie la ora 4".[1168] Dactilograful a furnizat, de

1168 Lăsând la o parte lunga frontieră cu URSS şi problemele naţional-teritoriale cu RSS Moldovenească, chiar Jivkov a recunoscut, ulterior, faţă de Castro că Bulgaria „depindea" de Bucureşti din cauza necesităţii tranzitării României către Uniunea Sovietică şi „a liniilor de electricitate şi a conductelor de gaze care traversau România pe

asemenea, informaţii concrete privind contingentul polonez, inclusiv mijloacele de transport folosite şi numele comandantului.[1169] Interogată în detaliu, sursa a infirmat dezinformarea sovietică prin care se susţinea ideea că trupe ale Tratatului de la Varşovia se pregătesc pe teritoriul României şi sunt în alertă pentru sfârşitul lunii noiembrie, menţionând că, „ordinele se referă la o invazie şi nu la manevre militare".

Serviciul de informaţii militare olandez a raportat faptul că „invazia este confirmată" de către un lector al Academiei Militare Poloneze care era prieten cu sursa. Delegaţia britanică la NATO a raportat ulterior la Londra că:

Trupe sovietice, ungare şi poloneze, în număr total de 150.000, vor pătrunde în România pe 22 noiembrie, ora 4.00. În compunerea contingentului polonez intră: un batalion de tancuri, şase companii de semnalizare, trei companii de poliţie militară, două regimente aeropurtate.1

La rândul lor, românii identificaseră 235.000 de militari doar la graniţa de nord-est cu URSS.

În ciuda asigurărilor olandeze că sursa „s-a dovedit de încredere în trecut", cu precizarea că sursa avea tendinţa să greşească cifrele, raportul a fost considerat neverosimil de către SUA.[1170]Bucureştiul, care începuse de curând să facă schimb de informaţii privind mişcările armatei sovietice cu aliaţii NATO şi care nu dorea să-şi pună în pericol legăturile la nivelul serviciilor de informaţii

---

legătura URSS — Bulgaria". Minuta întâlnirii dintre Jivkov şi Fidel Castro la Sofia, 11 martie 1976, Arhivele Statului, Sofia, fond 1 B, dosar 60.

1169 Potrivit sursei olandeze, „Trupele poloneze care vor participa fac parte din Divizia 6 Aeropurtată, două regimente Fishbed şi MIG 24, tancuri, trupe de comunicaţii şi poliţie militară".

1170 Document PREM, Telegrama nr. 144, 19.11.1968 — Informaţiile militare la Londra, COMCEN, informaţiile provenite de la ataşatul militar olandez.

ale armatei poloneze, în cadrul Tratatului de la Varşovia, nu a transmis informaţiile privind planurile de invadare. Totuşi, chiar dacă sursele britanice şi americane nu au confirmat intenţiile sovietice (de precizat că SUA aveau foarte puţine surse HUMINT în Europa de Est), informaţiile primite au generat convingerea JIC (Comisia reunită de informaţii din Marea Britanie) că Moscova se pregătea să intre în România.

Motivul principal pentru care raportul a fost „slab cotat" (în 24 de ore de la primirea raportului original) a fost acela că „nu se cunoaşte motivarea dactilografului de a face cunoscute acele informaţii confidenţiale" şi „dacă ar fi fost reale, ar fi furnizat şi alte informaţii decât cele citate".[1171] Necunoscând raţionamentul urmat de evaluator, pare ciudat că motivarea unei surse deja dovedită credibilă poate fi pusă la îndoială numai din cauza insatisfacţiei faţă de mulţimea detaliilor oferite de informator. Desigur, aprecierea comportamentului uman este mai mult artă decât ştiinţă, dar problemele ridicate nu păreau a fi de genul celor care puteau fi respinse atât de categoric. Motivaţiile par mai puţin misterioase în cazul unei dactilografe însărcinate să transcrie ordinele referitoare la o operaţiune care fusese obiect de speculaţii timp de săptămâni şi care puteau provoca un război. În orice caz, evaluarea informativă din surse deja verificate pe subiecte de interes imediat este condiţionată de consideraţii de poziţionare şi acces. Odată ce credibilitatea a fost stabilită, chestiunea esenţială este dacă sursa (sau vreo subsursă) era sau nu în poziţia să obţină acel gen de informaţii.

De fapt, evaluatorul a ignorat chestiunile de natură motivaţională şi s-a concentrat exclusiv pe problema

1171 Varşovia, Telegrama nr. FOE 144 către MOD DI 3, 19 noiembrie 1968 (adresată COMCEN Londra, BNA, PRO, PREM 13/2638).

accesului, atunci când a decis să nu ia în considerare informaţiile de la cea de-a doua sursă:

Lectorii Academiei Statului-Major General nu au acces la asemenea informaţii, dar „confirmarea” sa se poate referi la discursul lui Jaruzelski ţinut în faţa academiei pe 26 august, în care a spus că şi alte ţări (altele decât Cehoslovacia) trebuie să se conformeze sau să suporte consecinţele.1

Din nou, obiecţiile ridicate par exagerate, mai ales că evaluatorul nu cunoştea identitatea lectorului. Deşi principala sursă era un civil, având în vedere că cea de-a doua era profesor în cadrul Academiei Statului-Major General a unei ţări comuniste, exista probabilitatea ca lectorul să fie un ofiţer polonez cu experienţă, relaţii şi prieteni, ceea ce înseamnă că se afla în apropierea celor care aveau „acces la astfel de informaţii”. Chiar dacă nu era autorizat pentru deţinerea acestor informaţii, un ofiţer superior care preda la academie nu putea fi considerat un outsider, mai ales că toată lumea recunoaşte că practica vorbelor aruncate pe coridor este universală.

În sfârşit, analistul a sugerat un scenariu conform căruia lectorul a deformat o remarcă mai inocentă atunci când a citat din discursul ministrului apărării Jaruzelski, unde se făcea referire la „alte ţări”, evitând faptul că a vizat în special România, singura din Pactul de la Varşovia care a condamnat invazia. Remarcile lui Jaruzelski nu au fost făcute în faţa unui auditoriu intern, format numai din subordonaţii săi din armată, ci se adresau unei delegaţii la nivel înalt a comandamentului Tratatului de la Varşovia, în timpul unei gale de celebrare a succesului invaziei comune.[1172] Este rezonabil să presupunem că ministrul apărării dintr-o ţară membră a Tratatului de la Varşovia, o ţară care a avut cea mai mare contribuţie cu trupe la invazia Cehoslovaciei, după cea a URSS, nu ar fi făcut

1172 Ibidem.

astfel de afirmaţii gratuit.

Jaruzelski a pretins ulterior că el nu făcuse parte din celula de planificare a invaziei, din cadrului Pactului de la Varşovia. Însă, conform documentelor din arhive, făcute publice după Războiul Rece, Jaruzelski fusese recrutat de GRU, în 1943, sub numele de agent WOLSKI şi a fost considerat îndeajuns de loial ca să conducă rezidenţa GRU din 1946, continuându-şi activitatea pentru spionajul militar sovietic, cel puţin până la începutul anilor 1970.1 Deci este foarte probabil ca ministrul apărării polonez să fi ştiut exact despre ce era vorba, iar cuvintele sale să reflecte întocmai planurile Pactului de la Varşovia.

Pe 19 noiembrie, CIA a transmis mesajul că existau zvonuri că „militari sovietici intră în România", menţionând că „rapoartele provin din diferite zone din Europa şi afirmă că trupe sovietice şi ale Tratatului de la Varşovia, cu un efectiv de 150.000 de membri, vor intra în România pe 22 noiembrie".[1173] Cifra de 150.000 provenea, evident, din raportul olandez, unde fusese menţionată ca un număr al efectivelor sovietice, maghiare şi poloneze, cu menţiunea că cifrele precise erau „călcâiul lui Ahile" pentru sursa în dezbatere. Raportul olandez nu considera posibilă participarea Germaniei democrate sau a Bulgariei, deşi, de exemplu, cea din urmă dislocase deja 2 – 3 divizii în apropierea frontierei cu România, încă din luna august, şi avea încă 9 – 10 disponibile.

Evaluări britanice şi americane contradictorii – noiembrie 1968

Lipsa de informaţii la nivelul CIA privind dispunerea

1173 Vezi şi Marek Jan Chodakiewicz, „The Jaruzelski Case: The Ascent of Agent «Wol- ski»", World Politics Review, 12 decembrie 2006, „The General's Dark Past", Warsaw Voice, 15 iunie 2005; Fakty, TVN (Varşovia), 8 iunie 2005. Documentele descoperite de Institutul polonez pentru memoria naţională indică efortul concertat pentru ştergerea tuturor urmelor activităţii de informaţii a lui Jaruzelski, din anii 1970.

trupelor faţă de România, cuplată cu dezinformările conform cărora aceasta bătea în retragere au determinat ignorarea semnalelor că sovieticii urmau să invadeze ţara. Conform memorandumului din 19 noiembrie 1968:

Ordinele militare actuale şi mişcările politice din URSS nu indică o ameninţare imediată la adresa României. [...] pregătirile militare necesare pentru o intervenţie de tipul celei din Cehoslovacia nu au fost identificate. Credem că o invazie condusă de sovietici în România este puţin probabilă în acest moment. Deşi în perioada crizei cehoslovace o serie de trupe sovietice au fost mobilizate la graniţa României, [şters] probele obţinute la jumătatea lunii septembrie nu demonstrează un potenţial suficient pentru o intervenţie militară, iar de atunci nu s-au obţinut informaţii şi din alte surse care să confirme ipoteza.[1174]

Această concluzie era oarecum diferită de avertizarea generalului Wheeler, din septembrie, că trupele amplasate în apropierea frontierelor cu

România, în districtele militare Odessa, Kiev şi Carpaţi, ar putea intra în ţară în decurs de două-trei zile, fără prea multe „avertismente din partea serviciilor de informaţii".1 De asemenea, părea să fie diferită şi de propriile concluzii ale CIA, din 31 august, că sovieticii „aveau suficiente forţe terestre şi aeriene disponibile la graniţa vestică a URSS", dispersate în districtele militare Odessa şi Carpaţi, pentru „a intra în România", la care se puteau adăuga până la cinci divizii maghiare (a şasea fiind amplasată în Cehoslovacia) şi douăsprezece divizii bulgăreşti (pentru că la invazie participaseră numai două

1174 Ibidem.

regimente).[1175] Fiecare dintre cei trei vecini aveau cel puţin câteva divizii amplasate permanent, la o distanţă de două ore de graniţa cu România, nefiind necesară comasarea acestora la frontieră.

La începutul lui septembrie, analizele CIA au început să insiste pe rapoartele ambasadelor din zonă şi mai ales ale ataşaţilor militari care urmăreau amplasările de trupe la frontiera cu România. De exemplu, despre ataşaţii occidentali din Ungaria se aprecia că asiguraseră „o acoperire permanentă şi sistematică" a frontierei maghiaro-române, unde nu văzuseră nicio „dovadă" a vreunor pregătiri militare ostile, la sfârşitul lui august-începutul lui septembrie.[1176] La sfârşitul lui noiembrie, ataşaţi militari occidentali neprecizaţi au fost citaţi de CIA în aprecierea că „nu exista nici

O dovadă a vreunor concentrări de trupe la frontierele cu România" nici în Ungaria, nici în Bulgaria.[1177]

Ataşaţii occidentali ai apărării, aflaţi în acea perioadă

1175 Navrátil (1998), p. 494; FRUS, 1964—1968, Eastern Europe, vol. XVII, Washington DC, US GPO, 1996, pp. 272-278. Această părere a fost împărtăşită şi de evaluarea SIG asupra capacităţilor militare regionale ale Pactului de la Varşovia. Mişcările flotei aviatice erau, din contră, uşor de urmărit, cu ajutorul mijloacelor tehnice. Spre exemplu, spionajul SUA raportase că flotila bulgărească fusese redislocată la graniţa cu România de la sfârşitul lunii august 1968. Intelligence Memorandum: Possible Soviet Military Threat to Rumania (1968), pp. 1-2, CIA; Intelligence Memorandum: The Situation in Czechoslovakia and Rumania (As of 1130 EST), 2 septembrie 1968 (declasificat în octombrie 2000), pp. 4-5.

1176 Vezi Intelligence Memorandum: Possible Soviet Military Threat to Rumania (1968), p. 2, CIA; Intelligence Memorandum: The Situation in Czechoslovakia and Rumania (As of 1800 EDT) (1968), p. 3, CIA. In memorandumul din septembrie, CIA specifica faptul că „Ambasada SUA de la Budapesta" insistase pe acoperirea informativă asigurată de ataşaţii occidentali.

1177 Intelligence Memorandum: The Rumanian Situation as of 1200 EST, 23 noiembrie 1968 (declasificat în noiembrie 2001), p. 1.

la post în ţările din Blocul Sovietic, aveau în subordine puţin personal, reprezentat de o mână de oameni care observau cum puteau mai bine evoluţiile militare şi detaliile acestora – număr de unităţi, dimensiuni, deplasări. În special în Ungaria, practic toate frontierele sale cu URSS, Cehoslovacia, România, Iugoslavia şi Austria prezentau interes în perioada crizei, iar cea mai mare atenţie era îndreptată spre primele două graniţe. Fizic, ataşaţii apărării erau incapabili să asigure acoperirea sistematică pretinsă de Ambasada SUA.

De fapt, în pregătirea amplei aplicaţii *RODOPI* a Tratatului de la Varşovia, din Bulgaria şi Marea Neagră, din anul anterior, contrainformaţiile bulgare au declanşat o operaţiune specială – *MULNIA* (TRĂSNETUL) – destinată să neutralizeze acţiunile de strângere de informaţii ale ataşaţilor militari ai NATO, din zonele în care urma să aibă loc aplicaţia.1 În consecinţă, ataşaţii militari ai Marii Britanii, Greciei, Italiei şi Turciei au fost supravegheaţi îndeaproape şi intoxicaţi cu informaţii „inexacte”.[1178] Raportul despre operaţiunea TRĂSNETUL se încheia cu concluzia că:

Datele strânse de partea inamică şi aprecierile lor referitoare la începerea aplicaţiei, forţarea Dunării, paraşutările din zona Ruse şi Sarafovo şi Ziua Z din Sozopol sunt foarte departe de adevăr. […] Chiar şi acum ataşaţii militari nu ştiu mai nimic despre importantele operaţiuni aeriene de la Kondofrei şi Bezmer [.][1179]

Înaltul nivel de încredere acordat de CIA gradului de acoperire asigurat de ataşaţii militari a fost la fel de

---

1178 Jordan Baev, „The Communist Balkans Against NATO In The Eastern Mediterranean Area, 1949-1969“, p. 10, Journal of History, International Relations and Security, www. imos.96plus.net/imos en/publ en.htm.

1179 Ibidem. Arhiva bulgară a Ministerului de Interne (AMVR), fond 1, opis 10, dosar 258, pp. 112-138.

nemeritat şi în privinţa Ungariei. Spre exemplu, la mijlocul anilor 1980, Moscova şi-a sporit trupele din Ungaria cu 35% – aproximativ cu două divizii – „într-un secret aproape absolut”.[1180] Deci deplasarea câtorva divizii a scăpat observaţiei ataşaţilor militari ai NATO şi capacităţilor occidentale SIGINT şi IMINT în timpul unei perioade liniştite, fără crize, când atenţia nu era concentrată în alte zone, sub presiunea evenimentelor.

Pentru că învăţase din experienţă, doisprezece ani mai târziu, CIA a adoptat o poziţie interpretativă diferită în timpul crizei din Polonia, când SUA au avut un sistem de alarmare şi avertizare mult mai bine pus la punct. După trecerea crizei iniţiale şi cu toate că „măsurile de alertă” din cadrul armatei sovietice se relaxaseră, CIA a subliniat că „activităţile recente legate de mobilizare şi pregătirea elementelor unei potenţiale forţe de invazie au îmbunătăţit pregătirea generală şi capacitatea să răspundă rapid unor evoluţii ulterioare”, iar pregătirile recente au demonstrat dorinţa Moscovei de a „interveni militar”.[1181] Aceleaşi condiţii existaseră evident şi în noiembrie 1968.

Capitolul 17

Legitimizarea intervenţiei, descurajarea acordării sprijinului

România este confundată cu Cehoslovacia

Problema de interpretare devine mult mai dificilă

1180 Zoltan D. Barany, Soldiers and Politics in Eastern Europe, 1945-1990: The Case of Hungary, New York, St. Martin’s Press, 1993, p. 145. Multe dintre aceste trupe au fost deplasate în jumătatea estică a Ungariei, spre România. Budapesta şi Moscova mascau la fel de bine amplasamentul rachetelor nucleare în Ungaria, despre care erau informaţi numai o mână dintre conducătorii partidului comunist maghiar.

1181 Poland’s Prospects Over the Next Six Months: Special National Intelligence Estimate (SNIE 12.681), 30 ianuarie 1981 (declasificat la 4 februarie 1994), p. 13, CIA.

atunci când în combinaţie sunt introduse elemente care nu reprezintă o directă implicare militară. Intervenţiile sovietice au evoluat de la invazia militară directă şi costisitoare din Ungaria, în noiembrie 1956, la invazia armată mult mai ieftină şi bazată pe sisteme informative din Cehoslovacia, în august 1968, până la cea şi mai economică (în termeni de costuri directe în vieţi omeneşti), condusă prin mijloace informative, din Afghanistan, în decembrie 1979. În perioada ulterioară anului 1956, invazia militară directă a fost adoptată de uRss ca metodă de acţiune numai după ce potenţială rezistenţă militară (şi populară) fusese deja neutralizată.

parametrii intervenţiei sovietice în România erau destul de diferiţi de cei valabili în cazul Cehoslovaciei. În primul rând, şefii regimului nu erau nici subordonaţi, nici mari prieteni ai Kremlinului (şi nu au declarat constant că fac „ceea ce credeau că este necesar”, aşa cum făcea Dubček.) De aceea, sprijinul politic sau o aprobare a intervenţiei erau excluse.

În al doilea rând, nici corpul de ofiţeri nu era subordonat comandanţilor militari sovietici, nici organele Securităţii de Stat nu erau subordonate KGB-ului (deşi GRU şi KGB aveau agenţi dubli în cadrul acestora). În plus, armata română primise ordinul să se opună forţelor invadatoare şi să tragă prin propria decizie, fără să mai fie necesar să aştepte direcţia politică de la Bucureşti. În cazul unei invazii, Moscova nu ar fi putut neutraliza răspunsul armat prin intermediul câtorva trădători care ar fi apărut la vârful ierarhiei de partid. iar din partea armatei române nu se putea aştepta să faciliteze intervenţia militară directă, fără să dea o ripostă adecvată, având în vedere

mai ales măsurile de mobilizare şi pregătirile logistice care se desfăşurau în ultimele luni.

Un al treilea factor care complica situaţia era acela că, în căutarea sprijinului popular, regimul de la Bucureşti devenise oarecum prizonierul politicii de apărare. Populaţia României, ostilă în mod normal agresiunii din partea vecinilor săi, s-a aliniat la politica guvernului tocmai datorită exprimatei intenţii de a rezista. Conducerea sovietică nu se putea aştepta la acceptul din partea opiniei publice de genul varietăţii de păreri cehoslovace. Iar conducerea României nu avea cum să-şi menţină autoritatea, în cazul în care s-ar fi răzgândit brusc şi ar fi capitulat.

Printr-o campanie de intimidare, purtată împotriva Cehoslovaciei, era de aşteptat să fie înfrântă opoziţia, în contextul unei conduceri servile a partidului, şi să fie neutralizate forţele armate şi de securitate. Un acelaşi gen de campanie, direcţionat împotriva României, ar fi avut un efect exact contrar, fiind interpretat şi de lideri şi de populaţie ca o confirmare a înţelepciunii măsurilor de apărare deja luate şi ca un indiciu al unei prime lovituri într-o luptă pentru care românii se pregăteau. Planurile de invazie trebuiau să aibă în vedere probabilitatea unor pierderi mult mai mari decât cele din perioada revoltei ungare, precum şi un inamic care era format atât din detaşamentele ostile şi motivate ale armatei, cât şi din populaţia care fusese înarmată, prin noul sistem de Gărzi Patriotice.

O astfel de operaţie nu putea fi realizată peste noapte, ar fi implicat costuri politice mult mai mari decât operaţiunile anterioare şi ar fi putut avea ca rezultat o situaţie de blocaj devastator, pe termen lung, de genul celei din Finlanda sau Iugoslavia (sau Vietnam). Spre deosebire de fostele operaţiuni desfăşurate contra membrelor Pactului de la Varşovia, când comunitatea internaţională se ţinuse ostentativ la distanţă, Beijingul, Washingtonul, Londra şi NATO avertizaseră explicit

Kremlinul împotriva intervenţiei din România. Moscova nu-şi putea permite să le ignore, având în vedere şansele ca măcar una dintre forţele care emiseseră avertismentul să acorde şi sprijin militar direct. O asemenea evoluţie ar fi schimbat natura confruntării şi ar fi necesitat un set de parametri de planificare total diferiţi.

Judecând după rapoartele declasificate, CIA nu a sesizat aceste diferenţe. Rapoartele sale anterioare şi estimarea National Intelligence din 7 noiembrie au negat, în esenţă, că ar fi existat vreunele (din contră, a constatat că Cehoslovacia avea cu o divizie mai mult decât România şi mai multe erau gata de luptă). În consecinţă, agenţia a căutat dovada existenţei aceluiaşi

434

gen de pregătiri care fuseseră făcute înainte de invadarea Cehoslovaciei. La sfârşitul lui noiembrie a ajuns la concluzia că:

România nu s-a pregătit cu un atac de propagandă special sau concertat. Credem că în cazul în care sovieticii ar avea în plan să acţioneze sever împotriva României, precum o invazie sau forţarea unei aplicaţii pe scară largă pe teritoriul României, ar exista o anumită acţiune de propagandă. De aceea, tragem concluzia că, în această privinţă, indiciile sunt negative.1

Două dintre cele trei elemente centrale pentru care CIA trăsese concluzia că sovieticii nu vor interveni în România – că nu existau concentrări de trupe pe scară largă la frontieră, similare cu cele care au precedat invadarea Cehoslovaciei şi că mass-media din ţările Pactului de la Varşovia îşi „redusese atacurile propagandistice împotriva" României, spre deosebire de campania ostentativă pe care o dusese la adresa Cehoslovaciei – se bazau pe premise false sau discutabile. Al treilea element, care susţinea că România cedase sub presiunea sovietică şi acceptase să găzduiască manevre

militare pe teritoriul său, se baza pe o dezinformare intenţionată.

Manevre militare ca acoperire pentru intervenţia armată

În perioada înăbuşirii Primăverii de la Praga se observase importanţa manevrelor militare pentru oferirea unei legitimităţi plauzibile concentrării de forţe, în vederea intervenţiei, precum şi importanţa operaţiunilor clandestine. CIA a subliniat ulterior că Moscova „va încerca să maximalizeze ambiguităţile" oricărei intervenţii militare „prin folosirea pretextului «exerciţii» pentru a minimiza posibilitatea rezistenţei armate pe scară largă" şi a „micşorării costurilor internaţionale".[1182] Foarte semnificativ, comunitatea informativă a SUA a admis că „e posibil să nu fie în stare să distingă clar sau la timp între manevrele de amploare" şi „pregătirile care s-ar face pentru introducerea" forţelor sovietice pentru intervenţii, „sub masca unor exerciţii".1

Acesta a fost cazul şi în august 1968 când, urmărind dislocările de trupe, „sovieticii şi aliaţii lor din Pactul de la Varşovia au început aplicaţii care reprezentau repetiţia pentru intrarea trupelor în Cehoslovacia".[1183] Românii au monitorizat cu atenţie modalităţile prin care conducerea militară sovietică intimidase Praga ca să accepte manevrele militare *Shumava*, în vara lui 1968, şi,

---

1182 Intelligence Memorandum: Rumors of Soviet Military Pressure on Rumania, 21 noiembrie 1968 (declasificat în noiembrie 2001), pp. 1-2, CIA.

1183 Ibidem, pp. 14-15. CIA nu se aştepta ca armata poloneză, a cărei conducere era total subordonată Moscovei şi care nu avea nici structura şi nici poziţia necesară pentru a rezista unei incursiuni sovietice, să „opună forţă armată sub conducerea autorităţii centrale, deşi unităţi izolate şi comandanţi individuali ar fi putut reacţiona la mişcarea sovietică. O astfel de rezistenţă nu ar fi reprezentat un obstacol serios sau de lungă durată pentru îndeplinirea obiectivelor militare sovietice în Polonia".

folosindu-se de acestea, pentru a deplasa numeroase forţe în Cehoslovacia, pe teritoriul căreia, până în acel moment, nu se aflau trupe staţionate.[1184] Deplin conştientă de această linie de atac, conducerea României a refuzat cu încăpăţânare să găzduiască aplicaţii militare, pe tot parcursul anului 1968, şi a decis să nu mai aprobe niciodată manevre militare ale Tratatului de la Varşovia.

Bucureştiul era conştient şi de pregătirile secrete, după ce observase infiltrarea agenţilor secreţi sub acoperirea de „turişti" pentru a pregăti terenul pentru intervenţia din Cehoslovacia şi excesul de „turişti bulgari", cu aspect milităros, care intraseră în România şi se concentrau în apropierea Ministerului Apărării. Pe data de 22 noiembrie era aşteptată la Bucureşti vizita a 150 de ofiţeri din Pactul de la Varşovia, pentru pretinsa pregătire a şedinţei Comitetului Politic Consultativ de la Budapesta, programată pentru martie 1969.[1185] Mai târziu, în timpul crizei din 1980 – 1981, agentul CIA din armata poloneză va raporta, de asemenea, că armatele prietene trimiseseră ofiţeri în Polonia, „îmbrăcaţi în civil", pentru a întreprinde „măsuri de recunoaştere a rutelor de invazie, precum şi distanţele din teren pentru operaţiunile viitoare".[1186]

Suspiciunile României au fost confirmate de spionajul vest-german. La mijlocul lui ianuarie 1969, ataşatul german din Atena i-a împărtăşit colegului său român informaţia că Kremlinul intenţiona să folosească:

[…] manevrele militare comune ale trupelor de la Varşovia, programate pentru martie-aprilie 1969, pe

---

1184 Ministrul adjunct al apărării din Cehoslovacia i-a spus delegatului militar român la acele manevre că le acceptaseră pentru „a nu provoca un conflict, pentru că sovieticii insistaseră". RMA, fond DO, dosar nr. 3, vol. 1, f. 317; Retegan (2000), p. 143.

1185 Intelligence Memorandum: The Rumanian Situation as of 1200 EST, 23 noiembrie 1968 (noiembrie 2001), p. 2, CIA.

1186 Raportul colonelului Kuklinski, semnat „Jack Strong", către CIA, 1 decembrie 1980, www.kuklinski.us.

teritoriul României, la fel cum făcuse şi în Cehoslovacia, pentru staţionarea permanentă a trupelor sovietice şi înlocuirea câtorva membri din conducerea partidului şi a statului care se opuneau în vreun fel sau altul liniei sovietice. [.] [În cazul în care nu se reuşea], planul alternativ al conducerii sovietice era instigarea şi realizarea de diversiuni, în rândul populaţiei, pentru înfiinţarea unor facţiuni prosovietice care să se opună măsurilor luate de guvernul român, atât pe plan intern, cât şi extern.[1187]

Exerciţiul-fantomă şi avertismentul Londrei, 19 – 22 noiembrie

Cu scopul evident de a furniza explicaţii plauzibile pentru prezenţa trupelor sovietice în România, începând de la mijlocul lui septembrie 1968, măsurile active sovietice au alimentat Occidentul cu dezinformarea că Bucureştiul acceptase să găzduiască pe teritoriul său manevre militare ale Pactului de la Varşovia, de un nivel redus, pe 21 – 22 noiembrie 1968, care coincideau cu vizita planificată pe 22 noiembrie a ofiţerilor Pactului (data fiind sugerată de raportul spionajului militar olandez). CIA ar fi primit cu scepticism vestea unor aplicaţii de anvergură, dar acceptase ca probabil ca românii să fi cedat presiunii sovietice şi să accepte o aplicaţie de mică anvergură, bazându-se pe informaţia provenită dintr-o „sursă sigură". Conform unui memorandum CIA din 19 noiembrie:

Alte rapoarte neconfirmate sugerează că, în această lună, s-ar putea să aibă loc un exerciţiu al trupelor Pactului

1187 Raportul general-colonelului Ion Gheorghe, şef de stat-major şi ministru adjunct al apărării către Nicolae Ceauşescu, secretar general al CC al PCR, referitor la informarea primită de la ataşatul militar român din Atena, RMA, fond 467, dosar nr. 38/1969, f. 4-6, CWIHP Ataşatul militar vest-german a trimis această informaţie omologului său român, în ianuarie 1969. Ionescu şi Deletant (2004), pp. 86-87.

de la Varşovia. Am observat o activitate de mică anvergură în România, care ar putea fi legată de o aplicaţie comună, minoră sau alt tip de cooperare militară. Scala şi tipul acestei activităţi nu indică un exerciţiu militar extins. Şi nici Bucureştiul nu a dat semne că se aşteaptă ca astfel de aplicaţii să fie iminente. [.] Dacă începând din 22 noiembrie ar urma să aibă loc vreo aplicaţie în România, şeful partidului şi al statului, Ceauşescu, ar fi făcut o campanie de pregătire a populaţiei pentru acest eveniment. [...] Nu există nicio dovadă a unei astfel de campanii. [...] Mai mult, deţinem informaţia că, luna trecută, s-a ajuns la un acord sovieto-român pentru organizarea de manevre ale Pactului în România, în 1969.1

Pe 20 noiembrie 1968, un membru din conducerea unui serviciu de informaţii afiliat Tratatului, din cadrul delegaţiei la ONU, a raportat că negocierile militare româno-sovietice privind „prezenţa trupelor Tratatului de la Varşovia în România" au ajuns într-un „punct critic".

În cadrul acestor negocieri, care au inclus şi o vizită recentă (29 – 30 octombrie 1968) la Moscova a ministrului român al apărării, generalul Ion Ioniţă, şi discuţii simultane la Moscova şi Bucureşti, URSS a formulat următoarele solicitări:

Dreptul de a staţiona trupe permanent, pe teritoriul României;

Dreptul de tranzit al trupelor sovietice, prin România, la solicitarea URSS;

Dreptul de a organiza exerciţii ale Tratatului de la

Varşovia, în România, în viitorul apropiat.[11881189]

Conform delegatului, Moscova a susţinut continuu că România „este obligată să colaboreze cu ceilalţi membri ai Tratatului de la Varşovia" prin organizarea unor aplicaţii militare pe teritoriul românesc „în viitorul apropiat". A insistat, de asemenea, ca Bucureştiul „să nu amâne" măsurile menţionate, pentru că ele constituie elemente esenţiale ale „dispoziţiilor militare necesare pentru securitatea zonei Tratatului de la Varşovia împotriva oricăror «posibile acţiuni militare din direcţia Iugoslaviei»". Bucureştiul, spune sursa, s-a pus într-o poziţie „foarte dificilă" prin refuzul de a organiza exerciţii pe teritoriul său.[1190]

Comisia Reunită de Informaţii din Marea Britanie (JIC) a ajuns la

O concluzie mult mai alarmantă, susţinând că „informaţiile primite pe 21 noiembrie indică foarte clar repoziţionarea trupelor sovietice şi bulgare" spre România, cu „posibilitatea participării trupelor poloneze sau ungare, sau a trupelor sovietice în Polonia/Ungaria":

Mai mult, în Europa de Est se înregistrează mişcări

1188 Washingtonul, acordând atenţie acestor concluzii, a convocat Comitetul informativ al SUA (USIB „Watch Committee") la o şedinţă care a durat toată noaptea. Britanicii au raportat că: „USIB e în şedinţă de la ora 8, dar încă nu au ajuns la nici o concluzie. Imediat ce o vor face, ea va fi transmisă şi Londrei. Preşedintele şi domnul Rusk sunt informaţi în permanenţă asupra evenimentelor, dar Departamentul de Stat spune că se aşteaptă concluziile USIB şi că nu a fost întreprinsă nici o acţiune diplomatică şi nu pare probabilă în viitorul imediat dacă nu apare vreo nouă evoluţie". Immediate Washington to Foreign and Commonwealth Office, telegrama nr. 3403, 21 noiembrie 1968, BNA, PRO, PREM 13/2638, p. 16.

1189 Intelligence Information Cable, Bucureşti, 21 noiembrie 1968, documentul 171, FRUS1964- 1968, volumul XVII. Un raport despre „O posibilă invazie a Pactului de la Varşovia în România" a fost primit pe 20 noiembrie 1968.

1190 Ibidem.

neobişnuite, dar fără să poată fi considerate semnificative ca atare, ci doar în contextul politico-militar existent.

Un punct de frontieră dintre Polonia şi URSS a fost închis.

Şefii celor trei misiuni ale armatei sovietice în Republica Federală Germană îşi părăsiseră postul simultan [...]

Generalul Ştemenko, şeful de Stat-Major al Tratatului de la Varşovia, s-a deplasat în Bulgaria.

Conform rapoartelor, mareşalul Greciko, comandantul Tratatului de la Varşovia, s-a deplasat în sudul URSS, nu departe de România, la Chişinău.

În plus, ministrul de externe al URSS se ocupa cu transmiterea continuă de lungi mesaje cifrate, către toate ambasadele sovietice.1

De interes erau deplasările lui Ştemenko în Bulgaria, în ultimele două săptămâni, fără nicio justificare oficială evidentă, dar şi prezenţa lui Greciko în Districtul militar Odessa, la baza cea mai înaintată spre graniţa românească în Chişinău, unde se aflau permanent cel puţin patru batalioane de desant aerian. Londra a făcut conexiunea logică dintre pregătirile evidente ale Pactului de la Varşovia pentru „exerciţiu" şi negările României că acesta ar fi fost programat:

[.] informaţiile pe care le avem la dispoziţie indică pregătiri pentru o manevră militară a Pactului de la Varşovia, care este posibil să înceapă în noaptea de 21/22 noiembrie. Totuşi, opinia publică din România nu a fost anunţată despre o asemenea manevră. Reamintindu-ne acumularea de evenimente neobişnuite, nu putem exclude posibilitatea că aceste mişcări ar putea însemna pregătirea

unei acţiuni armate împotriva României.[1191][1192]

Londra a împărtăşit concluziile sale Statelor Unite şi a decis să acorde României un statut de cvasialiat (autorizând vânzarea a trei jeturi Bucureştiului şi semnând în secret un acord de colaborare pentru construirea unui avion de luptă în care era implicată şi Iugoslavia).1

Mai târziu, în aceeaşi zi, CIA îşi reitera convingerea că o intervenţie era improbabilă, în ciuda „numeroaselor rapoarte şi zvonuri" despre pregătirile Pactului de la Varşovia şi a solicitărilor sovietice de a se organiza aplicaţii şi de a fi staţionate trupe pe teritoriul României.[1193] Memorandumul CIA, din 21 noiembrie, insista că nu existase „niciun semn recent al înăspririi atitudinii sovietice" sau al vreunui „atac special al propagandei". De asemenea, a anulat „cele câteva indicaţii despre activităţi militare neobişnuite" – printre care „starea de alertă a armatei bulgare", numeroase rapoarte despre „posibile aplicaţii militare româneşti într-o perioadă atât de târzie din an" şi restricţiile impuse pentru călătoriile ataşaţilor militari, în „districtele militare aflate la frontiera României" – şi a reiterat convingerea CIA că acestea nu reprezentau indiciile vreunei „acţiuni iminente

---

1191 Flash Foreign and Commonwealth Office Telegram no. 637 to Bucharest, 21 noiembrie 68, „Telegrama nr. 573 din 21 noiembrie din partea secretaruluiJic" în Threat of Warsaw Pact attack on Romania and Yugoslavia following invasion of Czechoslovakia, BNA, PRO, PREM 13/2638, p. 13.

1192 Ibidem.

1193 Vezi BNA, FCO 28/57, Consultările NATO şi ale Aliaţilor privind criza din Cehoslovacia şi posibila îndepărtare a lui Ceauşescu de la putere de către sovietici, 1968, Biroul de afaceri externe: Departamentul de Nord şi Departamentul pentru Europa de Est şi URSS, dosare înregistrate (seriile N şi EN).

împotriva României”.[1194]

Memorandumul nu făcea referire la telegrama pe care Agenţia o primise cu o zi înainte, referitoare la refuzul României de a găzdui manevre militare pe teritoriul său, sau la dificultăţile pe care le întâmpina Bucureştiul din cauza acestui refuz. În schimb, memorandumul susţinea că:

Sunt posibile anumite exerciţii comune de mică anvergură. Rapoartele de la Bucureşti indică faptul că ofiţeri din cadrul Pactului de la Varşovia se întâlnesc acum la Bucureşti pentru a planifica exerciţiile, dar până acum nu există indicii când vor avea loc. Rapoarte anterioare din surse de încredere arată că românii au cedat presiunii sovietice şi au acceptat să găzduiască manevre ale Pactului de la Varşovia, la începutul anului 1969.[1195]

Diferenţa între aprecierile americane şi britanice (ca şi ale spionajului militar vest-german) a fost fundamentală. Mai devreme în aceeaşi zi, JIC a emis o estimare care indica pregătiri pentru o intervenţie sovietică iminentă, în România.1 Această apreciere şi „o serie de indicii” referitoare la „mişcările de trupe” l-au convins pe prim-ministrul Harold Wilson, pe ministrul de externe Michael Stewart şi pe ministrul apărării Denis Healy să-i avertizeze pe „români că se punea ceva la cale” şi să-l interpeleze pe ambasadorul sovietic în legătură cu intenţiile ţării sale, sporind în acelaşi timp „vigilenţa informativă” şi „cooperarea cu americanii”.[1196] Pe 22 noiembrie 1968, la prima oră, Stewart semnala de urgenţă ambasadei

---

1194 Ibidem, p. 2. Cu toate că raportul nu menţiona restricţiile de călătorie de la frontiera româno-sovietică, propoziţia care enumera „câteva indicaţii“ a fost parţial ştearsă, iar restricţiile au fost menţionate în memorandumul CIA care a precedat şi a urmat acestui raport.

1195 Ibidem.

1196 JIC(68)(SA)52 din 21 noiembrie 1968 citat în BNA, PRO, PREM 13/2638, p. 19.

britanice de la Bucureşti:

Am analizat cele mai recente informaţii avute la dispoziţie şi am ajuns la concluzia că nu se poate exclude posibilitatea ca ruşii să facă pregătiri pentru o acţiune militară împotriva României foarte curând. […] Credem că este corect ca românii să fie informaţi despre aprecierea noastră. Aceasta va trebui făcută la cel mai înalt nivel şi în strictă confidenţialitate. [.] Pentru informarea dumneavoastră, Nayman i-a telefonat ambasadorului sovietic [Smironovski] la ordinul meu şi i-a spus că „există nişte zvonuri în acest sens". Nayman l-a întrebat dacă poate să ne confirme aceste zvonuri. Smironovski şi-a exprimat surpriza şi a spus că „nu ştie nimic despre asemenea zvonuri".[1197]

Pe lângă închiderea graniţei polono-sovietice observatorilor străini şi mişcările inexplicabile ale comandanţilor militari sovietici, în dimineaţa zilei de 22 noiembrie, spionajul britanic a raportat din Ungaria apariţia „unor grupuri ale Poliţiei Militare şi a concentrărilor mici de poliţişti civili, în zona podurilor, care ar putea fi indiciul că se intenţionează deplasări ale unităţilor militare."[1198]

În toate alertele şi analizele s-a avut în vedere faptul că, după invazia din Cehoslovacia, un analist CIA descria drept „evidentă" lipsa efortului sovietic de a încerca să dezinformeze Occidentul cu privire la ţinta atacului sovietic.1 Pregătirile sovietice „erau atât de clar îndreptate împotriva Cehoslovaciei încât nu exista vreun

1197 Telegrama nr. 638 de la ministrul de externe, Michael Stewart, către Bucureşti, 22 noiembrie 68, Ameninţări legate de atacul Pactului de la Varşovia împotriva României şi a Iugoslaviei, în urma invadării Cehoslovaciei, BNA, PRO, PREM 13/2638, p. 16a.

1198 Telegramă de la Budapesta către Ministerul de Externe (Foreign and Commonwealth Office), tel. nr. 410, 22 noiembrie 1968, BNA, PRO, PREM 13/2638, p. 17.

motiv de alarmare a Vestului, în ciuda amplorii concentrărilor armate", iar această ţintă unică, ostentativă, a constituit „una dintre cele mai notabile caracteristici" ale invaziei. Analistul nu a luat în considerare posibilitatea ca efortul propagandistic concertat al sovieticilor pe scenariul „unic Cehoslovacia" să servească acoperirii pregătirilor pentru operaţiuni ulterioare mai extinse.[1199] Personalul SUA din Ungaria era ocupat să observe „deplasările importante de unităţi sovietice spre frontiera nordică a Cehoslovaciei" şi raporta restricţiile parţiale care fuseseră impuse vizitelor în zonă, dar nu a fost la fel de atent la graniţa estică a României, aşa cum ar fi presupus o acoperire „sistematică".[1200]

„Reconcilierea „ca acoperire pentru aplicaţii militare

În ceea ce priveşte acţiunile de la Budapesta, în 1956, şi de la Praga, în 1968, Moscova a considerat foarte important ca intervenţia sovietică să se facă la cererea de „asistenţă" a unor membri ai partidului de guvernământ şi ai conducerii statului. În 1956, Kádár a făcut o astfel de solicitare şi a colaborat cu liderul ucrainean Piotr Shelest şi cu fostul şef al KGB în RSS Moldova, Serghei Savcenko, în vederea obţinerii unei astfel de solicitări şi din partea Cehoslovaciei, de la şeful Departamentului Internaţional al Partidului Comunist Cehoslovac, Vasil Bilak.[1201]

Atunci când Moscova a intimidat regimul Dubček să accepte exerciţii de amploare ale trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia, pentru a evita un „scandal",

---

1199 Cynthia M. Grabo, „Soviet Deception in the Czechoslovak Crisis: A Study in Perspective", Studies in Intelligence, vol. 14, nr. 1 (primăvara 1970), p. 32. Acest studiu a rămas secret pe parcursul Războiului Rece.

1200 Op. cit., p. 25.

1201 Kun (1999), pp. 71-73, 90; Mark Kramer, ed., „Ukraine and the Soviet-Czechoslovak Crisis of 1968 (Part 1): New Evidence from the Diary of Petro Shelest", CWIHP Bulletin, nr. 10 (martie 1998), pp. 234-247.

numeroşi membri ai Comitetului Central au dat curs unei cereri de asistenţă sovietică.[1202] Solicitarea de asistenţă din partea celor de la Praga a fost considerată plauzibilă deoarece erau cunoscute relaţiile apropiate ruso-cehoslovace, moştenirea slavă comună, divizarea din interiorul partidului şi al guvernului şi încrederea de care se bucura Dubček, care fusese educat la Moscova.

România n-a împărtăşit niciuna dintre aceste moşteniri şi legături. Dimpotrivă, exista o neîncredere reciprocă şi profundă între Kremlin şi cei trei actori importanţi din conducerea ţării – Ceauşescu, Bodnăraş şi Maurer. Animozităţile publice şi personale cunoscute făceau prea puţin credibilă o eventuală cerere de asistenţă, aceasta fiind mai degrabă pusă pe seama acţiunii agenţilor sovietici, iar refuzul autorităţilor de la Bucureşti de a permite desfăşurarea de exerciţii pe teritoriul naţional sau refuzul de a participa la astfel de exerciţii în străinătate au constituit o piedică în calea strategiei care urmărea mascarea invaziei sovietice sub forma unor exerciţii militare pe teritoriul românesc.

Pentru a se oferi credibilitate „invitaţiei” de a organiza exerciţii în România, ar fi fost necesară o schimbare radicală în percepţiile Occidentului faţă de relaţia Bucureşti-Moscova. Moscova trebuia să creeze impresia că tensiunile s-au diminuat drastic şi că starea recunoscută de conflict dintre cele două ţări a fost înlocuită cu una de acomodare din raţiuni pragmatice – unul dintre motivele pentru care a fost special creată strategia insidioasă, de inducere în eroare. În acelaşi timp, campaniile de dezinformare prezentau România ca partener indezirabil şi în care nu se putea avea încredere pentru a obţine izolarea ţării de susţinătorii săi din Vest.

Sfatul lui Tito să amelioreze ciocnirile retorice

1202 RMA, fond DO, dosar nr. 3, vol. 1, f. 317; Retegan (2000), p. 143.

antisovietice era, poate, de bună-credinţă, dar a şi fost folosit de liderul iugoslav pentru a da impresia că ţara sa merită relaţii cu SUA mai privilegiate decât România. Şi e posibil ca Moscova să fi folosit întâmplător acest element ca parte a campaniei sale de dezinformare. Dar este posibil ca informaţia să fi fost transmisă de Tito Bucureştiului la sugestia Moscovei, aşa cum făcuse cu Nasser pentru Brejnev în 1967. În orice caz, sfatul a devenit un element de bază în informările serviciilor americane şi britanice – uneori folosind aceleaşi cuvinte –, care demonstra o lipsă de coloană vertebrală a României în comparaţie cu Iugoslavia, care trebuia să se bucure de o încredere sporită în SUA.

Este interesant că atitudinea unor diplomaţi români de frunte – şi nu a liderilor de la Bucureşti – a fost încorporată în această temă a măsurilor active, deşi sunt necesare investigaţii mai profunde pentru a stabili dacă într-adevăr diplomaţii au transmis cu adevărat aceste mesaje sau dacă informaţiile au fost manipulate altundeva pe linie de comunicaţii, fiind apoi preluate în rapoartele CIA. Spre exemplu, CIA raporta la sfârşitul lunii august, în plină criză, că „ministrul de externe [Corneliu] Mănescu le

spusese oficialilor americani că guvernul său nu era îngrijorat de posibilitatea intervenţiei ruseşti”.1 Zeci de ani mai târziu, Mănescu declara că o făcuse din proprie iniţiativă, fiind în conformitate cu convingerea exprimată de prim-ministrul Maurer, că Ceauşescu făcuse o eroare extrem de periculoasă, în august 1968, atunci când se opusese Moscovei.[12031204]

De asemenea, pe 22 noiembrie, CIA raporta că „ministrul adjunct de externe, Macovescu, în convorbirile

---

1203 Intelligence Memorandum: Possible Soviet Military Threat to Rumania (1968), p. 3, CIA.

1204 Betea (2008), pp. 332-333, 584-585.

cu ambasadorul britanic, a negat zvonurile despre ameninţările la adresa României".[1205] Într-adevăr, diplomaţii români „n-au exagerat posibilitatea unei intervenţii sovietice în ţara lor", după 23 august, iar unii chiar negau că ar fi existat o asemenea posibilitate.[1206] Ambasadorul român la Washington, Corneliu Bogdan, a susţinut pur şi simplu că, deşi „auzise zvonurile", el nu avea nicio „informaţie despre ameninţarea cu invazia sau despre convorbiri sovieto-române legate de manevre militare".[1207] Chiar înainte de întâlnirea Ceauşescu-Bodnăraş-Tito, din dimineaţa zilei de 24 august, Bogdan şi-a dezinformat interlocutorii americani referitor la natura şi nivelul ameninţării, negând existenţa „mobilizării generale în România" şi a afirmat că ţara sa „nu avea nicio intenţie să se retragă din Pactul de la Varşovia".[1208] De fapt, forţele armate române se aflau în mobilizare generală, iar prezidiul permanent a discutat în termeni destul de expliciţi posibilitatea retragerii din Tratatul de la Varşovia.[1209]

1205 Intelligence Memorandum: The Situation in Rumania (As Of 4:00 PM EST), 22 noiembrie 1968 (declasificat în noiembrie 2001), pp. 1-2, CIA.

1206 Ibidem.

1207 Intelligence Memorandum: The Rumanian Situation as of 1200 EST, 23 noiembrie 1968 (noiembrie 2001), p. 1, CIA.

1208 Situation Report, 0600 hours EDT, 24 august 1968, Department of State, Czech Task Force, p. 1, „Strategic Warning and the Role of Intelligence: Lessons Learned From The 1968 Soviet Invasion of Czechoslovakia" (2010), CIA. Bogdan a mai afirmat şi că „nu avea informaţii despre zvonuri referitoare la mişcările de trupe", ceea ce, deşi e puţin probabil, poate că era adevărat.

1209 Bogdan a devenit „persoană în atenţia" unităţii anti-KGB a DSS-ului, după ce această unitate a fost reformată ca urmare a fugii lui Pacepa din 1978. Totuşi, în perioada în care făcuse acele afirmaţii neadevărate, responsabilitatea pentru afacerile externe ale României era împărţită în prooccidentalul Ion Gheorghe Maurer şi Secţia externă a CC a PCR, condusă de agenta sovietică Ghizela Vass, de la

Oricare ar fi fost motivaţia pentru aceste induceri în eroare, faptul că diplomaţii români au fost evident nesinceri cu oficialităţile americane prietene a împiedicat dezvoltarea relaţiilor SUA-România şi a avut ca efect descurajarea sprijinului american. De asemenea, ele au fost în conformitate cu cel de-al doilea val al temelor măsurilor active – primul susţinând că România nu va rezista şi bătea în retragere – care a continuat să iasă la suprafaţă în analizele occidentale, pe tot parcursul următoarelor decenii. Conform acestei teme, „zvonurile recurente" despre planurile de intervenţie ale Moscovei în România erau „neîntemeiate", iar regimul Ceauşescu nu-şi făcuse „niciodată" griji în această privinţă.1 O temă înrudită care a reapărut în analizele occidentale – ca urmare a insinuărilor lui Dobrînin că veştile despre planurile de invazie erau doar rodul imaginaţiei isterice a Bucureştiului –, sugerând chiar că regimul exploatase cu cinism invadarea Cehoslovaciei pentru a „exagera conştient ameninţarea la adresa României", ceea ce reprezenta exact opusul comportamentului României.[1210] După cum a subliniat Dean Rusk, în mai multe rânduri, în faţa Consiliului Naţional de Securitate, Bucureştiul nu a

---

sfârşitul anilor 1950 şi până la înlocuirea sa în 1975 (când a continuat să exercite o influenţă considerabilă ca adjunctă, responsabilă cu legăturile cu „mişcările şi organizaţiile revoluţionare", până la înlăturarea sa, în 1983). Astfel, indiferent de loialităţile ulterioare ale lui Bogdan, este posibil ca el să fi urmat instrucţiunile de la o autoritate legitimă, dar compromisă, în 1968. Că acesta a fost cazul este sugerat de constanţa cu care reprezentanţii principali ai României peste hotare au repetat teme similare. Variabila care creează confuzie este aceea că un număr de diplomaţi români aflaţi la post au fost demascaţi ca agenţi sovietici, fostul ambasador în Franţa fiind unul dintre aceste cazuri.

1210 Vojtech Mastny, „The Warsaw Pact As History" în Vojtech Mastny şi Malcom Byrne, editori, A Cardboard Castle: An Inside History of the Warsaw Pact, 1955-1991, New York, Central European University Press, 2005, pp. 37-38.

furnizat informaţii referitoare la potenţială invazie, iar românii „nu exageraseră temerile cu ameninţări false”.[1211]

Invazie? Ce invazie?

Propagarea continuă a dezinformării, prin folosirea unor surse variate, a creat un efect de „multiplicare în oglinzi paralele”, bine cunoscut în cadrul strategiilor de manipulare. Faptul ca regimurile polonez şi ungar au lucrat constant împotriva politicii şi intereselor SUA, de exemplu, prin invadarea Cehoslovaciei, a devenit mai puţin relevant în analizele americane decât simpatia faţă de SUA şi neîncrederea în Moscova pe care liderii de la Varşovia şi Budapesta au exprimat-o în particular cu interlocutori americani – un fenomen cunoscut (şi crezut) ca „opoziţia clandestină” a Poloniei şi Ungariei. Această „opoziţie clandestină” a fost plauzibilă din cauza problemelor reale create în rândurile militarilor trimişi în Cehoslovacia, dar nu a reprezentat sentimentele sau atitudinile şefilor militari şi politici ca Jaruzelski care, în timpul unei întâlniri de „gală” comemorând succesul invaziei la care au participat comandanţi din Pactul de la Varşovia sosiţi de la Moscova, a declarat că „el a fost mândru să trimită trupele poloneze peste graniţă aliatului său”.1

Din cauza rapoartelor provenite din surse multiple care indicau că România se comportă astfel din motive cel puţin discutabile şi uneori culpabile, ajutorul activ pe care regimul comunist din Bucureşti l-a acordat Statelor Unite şi conflictele sale deschise cu Moscova au fost minimalizate. Comportamentul şi performanţele reale ale

---

1211 Note de la cea de-a 590-a şedinţă a Consiliului Naţional de Securitate, 4 septembrie 1968 (extrase), Washington, 4 septembrie, 1968, 5-7.25 PM, document nr. 125 în Jaromir Navrátil, editor, The Prague Spring 1968: A .National Security Archive Documents Reader, Budapesta, Central European University Press, 1998, p. 494. Vezi şi FRUS, 1964-1968, Eastern Europe, vol. XVII, Washington DC, US GPO, 1996, pp. 272-278.

României nu au mai fost considerate criteriul principal de evaluare, bătălia mutându-se pe terenul relaţiilor publice şi al controlului asupra fluxului informativ şi imagistic, un teren care a putut fi dominat total de aparatul de dezinformare al Blocului Sovietic coordonat de Moscova. În consecinţă, promisiunile din Ungaria şi Polonia au devenit, încet-încet, mai preţuite decât performanţa României.

Totodată, din cauza alegerilor prezidenţiale din noiembrie 1968, atenţia Washingtonului a fost distrasă de la evoluţiile din interiorul Pactului de la Varşovia. Natura foarte contestată a acelei curse electorale a provocat amânarea – până atunci fără precedent – anunţării rezultatelor alegerilor cu 24 de ore. Totuşi, în ciuda concluziilor serviciilor de informaţii americane, pe 22 noiembrie, administraţia Johnson, încă în funcţie până la instaurarea în funcţie a preşedintelui Nixon, în ianuarie, l-a avertizat încă o dată pe Dobrînin că atât administraţia actuală, cât şi cea viitoare erau de aceeaşi părere. Citind „zvonurile despre activităţi militare sporite în Europa de Est" care îi fuseseră aduse la cunoştinţă, administraţia întreba „dacă se mai putea baza pe asigurările primite din partea lui Dobrînin, la sfârşitul lui august, cu privire la alte mişcări sovietice posibile în Europa de Est, ulterior invadării Cehoslovaciei".[12121213]

Diferenţa de percepţie a gradului de ameninţare, dintre Casa Albă şi CIA, era uimitoare. În aceeaşi zi, agenţia a elaborat un alt raport care respingea orice ameninţare şi insista că:

Activitatea militară din România şi din ţările vecine

1212 Weiser (2005), pp. 48-49.

1213 Telegrama 276992 de la Departamentul de Stat către ambasada din Uniunea Sovietică, Washington, 23 noiembrie 1968, 1926Z, document 172, FRUS 1964-1968, volumul XVII. Telegrama a fost trimisă şi la reprezentanţele SUA de la NATO, Londra, Bucureşti şi Belgrad.

se menţine la un nivel redus, fără semne evidente de alarmare. [...] Nu există nicio informaţie nouă care să confirme indicaţiile anterioare că este posibil să se desfăşoare manevre în Districtul militar Odessa, Bulgaria, Ungaria şi România.1

După ce a fost lansată vestea unei invazii imediate, la prima oră a zilei de 22 noiembrie, Londra şi-a diminuat gradul de alarmare, dar nu într-o manieră categorică. Oficialii din serviciile britanice au subliniat cât de mult s-a bazat reevaluarea lor pe rapoartele speculative despre „reconcilierea" româno-sovietică. La lumina zilei însă, Londra a refuzat să nege indiciile referitoare la intenţiile sovietice ostile, la adresa României:

[...] Parţial, analiza noastră că un atac sovietic asupra României pare improbabil se bazează pe impresia că tensiunile româno-sovietice par să se fi diminuat. Dar, desigur, noi ştim mult mai puţine decât alţii.

6. În acest context, există numeroase zvonuri despre aplicaţiile Pactului de la Varşovia, care se vor desfăşura în România. Am observat dezminţirea publică [din partea Bucure ştiului] (transmisă de AFP) că astfel de manevre sunt iminente.

7. De asemenea, am auzit speculaţii că acum se poartă negocieri asupra unor viitoare exerciţii ale Pactului de la Varşovia în România, spunându-se că Moscova solicitase drept de tranzit al teritoriului românesc şi de staţionare a trupelor.[12141215]

În acelaşi timp, continuă Londra, un atac sovietic rămânea o posibilitate, chiar dacă nu „iminentă":

2. Totuşi noi rămânem în continuare îngrijoraţi în

1214 Intelligence Memorandum: The Situation in Rumania (As Of 4.00 PMEST) (1968), pp. 1-2, CIA.

1215 Immediate Washington, Telegram No. 3423, to Foreign and Commonwealth Office, 22 noiembrie 1968, BNA, PRO, PREM 13/2638, p. 21.

legătură cu zvonurile despre invazie. În această situaţie culegem diverse informaţii adiţionale, la zvonul original despre o invazie în dimineaţa zilei de 22 noiembrie.

3. Avem situaţia în care ataşaţii militari occidentali nu au voie să se deplaseze într-o anumită zonă din Polonia, de la graniţa cu URSS. Ea pare serioasă dacă este coroborată cu unele rapoarte neconfirmate, despre unele mişcări de trupe în interiorul Uniunii Sovietice şi, în această împrejurare, raportul din *Steaua Roşie* [*Krasnaia Zvezda*] cum că mareşalul Greciko a vizitat Chişinăul ridică probleme.

4. Similar, noi nu cunoaştem ce a făcut şeful de Stat-Major al Pactului de la Varşovia, generalul Ştemenko, în vizita sa prelungită din Bulgaria (din 7 noiembrie).

La câteva ore după ce s-a confirmat faptul că proiectul nu s-a materializat, ministrul de externe român în exerciţiu le-a transmis mulţumiri britanicilor „în numele guvernului român", subliniind faptul că s-au primit „informaţii similare din partea altor guverne" şi „am aflat din surse proprii zvonul că o invazie ar fi urmat să se producă în ziua precedentă".1 Macovescu, care avusese în mod evident acces la informaţiile oferite de britanici, a corectat o greşeală în raportul JIC, menţionând că „mişcările de trupe sovietice, bulgare şi poloneze" s-au produs în septembrie-octombrie, în contextul în care trupele româneşti fuseseră amplasate pe poziţii defensive din august-septembrie, iar de atunci nu se mai înregistrase nicio modificare. Informaţiile privind deplasările lui Greciko şi Ştemenko nu erau însă cunoscute la Bucureşti, care a început atunci să monitorizeze mai atent mişcările şefilor din Pactul de la Varşovia.

În noiembrie 1968, chiar şi cooperarea minoră în domeniul informaţiilor dintre România şi ceilalţi membri ai Tratatului devenise o excepţie. Deşi ruptura oficială în ceea ce priveşte schimbul de informaţii dintre România şi

omologii săi din cadrul Tratatului se va produce doar în 1971, de fapt, România făcea un schimb limitat de informaţii doar cu Bulgaria (care făcea parte din strategia sa în zona balcanică), neavând niciun fel de cooperare de facto cu ceilalţi aliaţi, în perioada 1968 – 1970.2 Prin urmare, doar Bulgaria a fost în postura să „tatoneze" Bucureştiul referitor la cunoştinţele pe care le avea despre ameninţările şi mişcările de trupe din Pactul de la Varşovia, sub acoperirea informării Bucureştiului despre interesul sporit al Turciei faţă de mişcările neobişnuite de trupe din jurul graniţelor României.3 Intenţiile reale ale KDS pot fi înţelese prin prisma planului operativ din[1216]

1969, împotriva ataşatului militar român (precum şi împotriva ataşaţilor cehoslovac şi iugoslav), menit să compromită relaţia acestora cu omologii lor din cadrul NATO.[1217]

VII

După invazie – tirul pe România

Moscova va folosi aplicaţiile comune [din România] pentru a încerca să obţină, aşa cum a făcut în Cehoslovacia, staţionarea permanentă a trupelor sovietice şi, de asemenea, înlocuirea unor înalte oficialităţi de partid şi de stat care s-au opus, într-un fel sau altul, liniei sovietice [...] Planurile conducerii sovietice prevăd instigări şi diversiuni în rândul populaţiei şi formarea unor

---

1216 Scrisoare de la gen. Angel Solakov către gen. I. Stănescu despre interesul serviciilor militare turceşti referitor la România, 25 noiembrie 1968, Arhiva Ministerului de Interne, Sofia, fond 1, dosar 10, p. 538, CWIHP, arhiva virtuală, „Bulgaria în Războiul Rece".

1217 KDS Plan for Operational Measures Toward Yugoslav, Romanian, and Czechoslovak Military Attachés, 6 februarie 1969, AMVR, Sofia, Fond 2, Record 3, File 356, „Bulgaria in the Cold War", CWIHP Aceste operaţiuni au încercat să influenţeze relaţiile cu partenerii din SUA, Marea Britanie, Italia, Franţa şi Turcia. Ataşatul maghiar Csordas a fost utilizat special drept contact pentru ataşaţii român şi cehoslovac.

facţiuni prosovietice care să se opună măsurilor luate de guvernul român, atât în plan intern, cât şi extern.1

Serviciul de spionaj militar al Germaniei de Vest, ianuarie 1969

România refuză să ia parte la măsurile militare comune ale Pactului de la Varşovia şi solicită restructurarea Comandamentului Unificat al Forţelor Armate, ceea ce ar însemna, de fapt, dezintegrarea forţelor armate şi o reală slăbire a puterii lor de atacf

Raport Stasi, februarie 1969

Desigur, noi nu încercăm în niciun caz să provocăm un conflict. Noi încercăm să găsim un limbaj comun cu Uniunea Sovietică [...] bazat pe un set de principii. Dacă Uniunea Sovietică încearcă să facă în România ceea ce a făcut în Cehoslovacia, vom riposta. Desigur, nu avem pretenţia să zdrobim armata sovietică, să ajungem la Moscova şi să dictăm Kremlinului pacea. Nu putem face asta, dar vom lupta în România în acelaşi mod ca vietnamezii.[1218]

Ion Gheorghe Maurer lui Zhou Enlai, septembrie 1969

De unde i-a venit lui Zhou Enlai ideea că ar exista vreo ameninţare împotriva României, când noi, care suntem vecinii României, nu ştim de aşa ceva [...] Poate România nu doreşte să mai facă parte din Pactul de la Varşovia? 1

Leonid Brejnev, mai 1970

Tovarăşii români critică în continuare acţiunile ţărilor socialiste (de invadare a Cehoslovaciei) chiar în timpul congreselor celorlalte partide, cu toate că a trecut atâta timp de atunci. Desigur, aceasta nu face decât să complice

1218 Proces-verbal al discuţiei dintre Ion Gheorghe Maurer, Paul Niculescu Mizil, Zhou Enlai şi Li Xiannian, 7 septembrie 1969, document 6 în Munteanu (2008), p. 423; ANIC, fond CC al RCP, Relaţii Externe, dos. 72/1969, f. 4-30; loan Romulus Budura, editor, Relaţiile româno-chineze, 1880-1974, Bucureşti, 2005, pp. 943-959.

relaţia dintre popoarele noastre.[12191220]

Leonid Brejnev, iunie 1971

[Călătoria lui Ceauşescu la Beijing] a fost îndreptată împotriva unităţii şi solidarităţii statelor din Tratatul de la Varşovia şi a coeziunii mişcării muncitoreşti şi comuniste internaţionale [...] Nu este exclus ca Republica Socialistă România, în timpul acestei vizite, să-şi fi asumat un rol de „mediator" în relaţia dintre China şi SUA, precum şi cu Republica Federală Germania.[1221]

Serviciile de spionaj ale Germaniei Democrate, iunie 1971

Capitolul 18

Lansarea teoriei „reconcilierii" româno-sovietice

1968 – 1970

Strategia de „disuadare şi blocare".

Kremlinul a încercat să limiteze independenţa României angajându-se simultan în strategia de „disuadare şi blocare", pentru a o readuce în sfera de influenţă sovietică şi pentru a o izola de ajutorul extern prin măsuri active. Politica de „disuadare şi blocare" a avut un triplu scop: crearea unor premise plauzibile pentru implicarea şi prezenţa sovietică în ţară, discreditarea independenţei în occident (şi în orice altă zonă) şi sporirea accesului şi a influenţei sovietice asupra conducerii statului şi

1219 Brejnev către delegaţia Partidului Comunist Român, în vizită la Moscova, 18—19 mai 1970. Expunerea nr. 10 a şedinţei Biroului Executiv al CC al PCR, 20 mai 1970, în De- letant, Ionescu şi Locher (2004), „Romanian şi Pactul de la Varşovia", PHP; ANIC, fond CC al PCR, dos. 59/1970, f. 2-3, 5-27.

1220 Secretatul pentru relaţii externe, Paul Niculescu-Mizil, şi Emil Bodnăraş au relatat această parte a diatribei lui Brejnev în faţa Comitetului Executiv. Stenograma şedinţei Comitetului Executiv al Comitetului Central al CC al PCR, 25 iunie 1971, ANIC, CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 72/1971, f. 10-58, PHP

1221 Evaluare a Ambasadei Germaniei de Est asupra vizitei lui Ceauşescu în China, 11 iunie 1971, pp. 1-3, „Documentare generală", Nuenlist şi Locher (2004), PHP.

răsturnarea regimului. Această abordare a fost aproape o copie la indigo a celei adoptate de uRss, în a doua jumătate a anilor 1950, împotriva Iugoslaviei. CIA a descris obiectivul sovietic din acea perioadă ca fiind „în mod clar, cel de reatragere a Iugoslaviei în Blocul Socialist" şi prin care a înregistrat un succes imediat. După cum se menţiona la Langley, „întreaga campanie a stimulat neîncrederea vestului în iugoslavia, făcând Belgradul mult mai dependent de URSS".[1222]

Între timp, prin ofensiva măsurilor active, România era prezentată ca incapabilă de rezistenţă, oscilantă în sfidarea sa şi ca un partener care nu merita încrederea şi sprijinul vestului. În particular, faptul că, în Bucureşti, nu au mai avut loc demonstraţii publice masive de condamnare a invaziei din Cehoslovacia a fost interpretat ca o schimbare a politicii şi o reînnoire a vechilor angajamente. Campania a avut un succes uimitor, răsturnând opinia analiştilor americani, într-un timp extrem de scurt.

Gradul în care campania a reuşit să modifice interpretarea comportamentului României poate fi observat comparând analizele postinvazie cu concluzia preşedintelui Consiliului CIA pentru Prognoze Naţionale, din martie 1968, care a surprins cu o admirabilă acurateţe dinamica româno-sovietică, aşa cum a fost ea reflectată în arhivele sovietice şi ale membrilor Tratatului de la Varşovia:

[…] pentru a pondera ceea ce va face în viitor România, trebuie luate în calcul chiar posibilităţi, deseori fanteziste şi improbabile. Pare adesea că românii au mers cât de departe au putut; atât de des, încât observatorii ar

---

1222 Biroul pentru informare curentă, Soviet Staff Study: The Failure of the Soviet-Yugoslav Rapprochement (Titluri de referinţă: CAESAR V-B şi VI-A-58), 3 noiembrie 1958 (declasificat la 27 februarie 2007), p. 5, CIA.

putea fi surprinşi. Acum este clar – dincolo de cerinţele unei minime prudenţe – că românii nu au stabilit niciun fel de limite asupra a ceea ce intenţionau să facă; sovieticii erau cei care trebuiau să impună limite sau măcar să încerce. Într-adevăr, regimul Ceauşescu consideră URSS, în multe privinţe, ca fiind obstacolul principal pentru atingerea ţelurilor naţionale ale României şi se comportă în consecinţă.

Trebuie spus că ambiţiile României merg mai departe decât independenţa naţională (care a şi fost atinsă în cea mai mare parte). Bucureştiul acţionează, uneori, în moduri care subminează politicile sovietice, în domenii care relaţionează doar indirect cu problema suveranităţii. (Aşa pare a fi cazul, spre exemplu, în Orientul Mijlociu.)

Anii de compromisuri şi tentative eşuate de a-i împinge pe români pe un curs mai „constructiv" i-au înfuriat pe sovietici [.] Poate că au decis, de fapt, că este timpul să încerce izolarea României sau, măcar, să reducă influenţa României asupra politicilor şi dorinţelor celorlalte state est-europene. Dacă despre asta este vorba, atunci sovieticii şi-au fixat o ţintă cam ambiţioasă.1

„Retragerea"-fantomă: aprecieri occidentale şi ale Stasi asupra tenacităţii României

La sfârşitul lui august, după mai puţin de şase luni, analiştii occidentali apreciau că independenţa României fusese îngrădită semnificativ.[1223] „Teama".

Bucureştiului de „puterea militară sovietică" era percepută ca „dând roade politice pentru Moscova", iar românii, la presiunea sovietică, „acceptaseră repede să abandoneze poziţia critică la adresa invaziei sovietice", adoptând „o poziţie mult mai cooperantă", reducând

1223 Memorandum special 6-68: URSS şi Europa de Est (1968), pp. 8-11, CIA. Şeful Departamentului pentru Estimări Naţionale, Abbot Smith, a considerat că URSS va fi obligată să accepte „schimbări de substanţă" în regiune „dacă nu dorea să facă uz de forţă". Op. cit., p. 21.

„relaţiile cu Germania de Vest” şi intensificând chiar „cooperarea din cadrul Tratatului de la Varşovia, sub forma unor manevre comune pe teritoriul acestora”.1 România era acum percepută ca dovedindu-se „vulnerabilă la presiunile care i-ar putea forţa reintegrarea parţială în sistemul sovietic şi în Europa de Est”.[1224][1225]

O justificare parţială a concluziei, în sensul existenţei unei retrageri a României, se baza pe marea publicitate pe care Moscova o făcuse participării ministrului român al apărării la şedinţa Pactului, din octombrie 1968.[1226] De fapt, ministrul apărării menţinuse poziţia României împotriva conferirii de puteri supranaţionale Moscovei, care, după cum menţionase cu câteva luni înainte, probabil vor face necesară „poziţionarea României în afara structurilor militare comune ale Tratatului de la Varşovia, fără să declare formal părăsirea Pactului”, poziţie care a fost adoptată ulterior de Bucureşti, de-a lungul întregului Război Rece.[1227]

1224 Vezi Ermarth (1969), p. 119. La 15 luni după ce pronosticase o reîntoarcere a României la gruparea sovietică, Johnson a ajuns la concluzia diametral opusă că: „Până acum nu există absolut nici o indicaţie — anumite speculaţii de presă nefiind susţinute — a vreunei slăbiri sau flexibilităţi în poziţia României“, J.A. Johnson, „Rumanian-Soviet Polemics: An Escalation of Pressures on Bucharest“, Rumania/9, RFER, 22 aprilie 1970, OSA, caseta 112, dosarul 3, raportul 77, p. 20.

1225 Ermarth (1969), p. 120. Opiniile şi percepţiile lui Ermarth erau influente. Ulterior, a ocupat funcţia de ofiţer naţional de informaţii al SUA (NIO) pentru URSS şi Europa de Est, de preşedinte al Consiliului Naţional de Informaţii al CIA şi asistent special al preşedintelui şi director pentru Afaceri Sovietice şi Europene al Consiliului Naţional de Securitate, în Administraţia Reagan.

1226 Ibidem. Vezi TASS, 30 octombrie 1968.

1227 Raport al general-colonelului Ion Ioniţă, ministru al forţelor armate, către Nicolae Ceauşescu, secretar general al CC al PCR şi preşedinte al Consiliului de Stat, asupra conţinutul proiectului de statut elaborat de Comanda Unificată a Forţelor Armate Unite ale statelor membre ale Tratatului de la Varşovia, 3 iunie 1968, RMA, fond V2, vol. 3, dos. 12/35, f. 11, PHP; Dennis Deletant şi Mihail Ionescu,

Evaluată acum ca bătând în retragere şi „reintegrându-se în Bloc”, aşa-zisa „laşitate” a României era juxtapusă opoziţiei constante a Iugoslaviei, despre Tito şi ţara lui considerându-se că se confruntau cu o ameninţare sovietică mult mai mare. Reflectând interpretarea aproape universal acceptată în Occident, un analist îi descria pe români că „se retrăgeau rapid, la presiunea sovietică”, spre deosebire de iugoslavi care „condamnaseră imediat ocupaţia sovietică a Cehoslovaciei şi continuau să o facă”.1 Atacurile din media sovietică, îndreptate asupra Belgradului – care semănau cu cele din perioada rupturii Tito-Stalin – erau considerate dovezi ale ostilităţii sovietice, care prevesteau „măsuri hotărâte, poate chiar militare”, în timp ce despre determinarea şi pregătirile iugoslave „de a se apăra, în caz de atac, până în fortăreţele din munţi” se aprecia că reuşiseră să convingă Moscova că, spre deosebire de Bucureşti, „ar avea puţin de câştigat prin concesii politice”, prin presiune şi ameninţare.[1228] Spionajul SUA a menţionat că liderul român şi regimul său erau ţinta atacurilor directe ale mass-mediei din ţările Pactului de la Varşovia, în special din URSS şi Ungaria, în timp ce nici Tito şi nici regimul său nu erau atât de asaltaţi, dar nu s-a ajuns la concluzia că Bucureştiul atrăgea mai multă animozitate din partea sovietică decât Belgradul.[1229] De aceea, Iugoslavia a fost identificată în mod greşit ca fiind „cealaltă ţintă majoră a doctrinei Brejnev”, după România.

„România şi Pactul de la Varşovia: 1955—1989“, Proiectul de Istorie Internaţională a Războiului Rece, notă de lucru nr. 43, aprilie 2004, pp. 80, 83-84, CWIHP

1228 Vezi Ermarth (1969), p. 120.

1229 Spre exemplu, CIA menţiona că Moscova „domolise criticile directe împotriva regimului“ de la Belgrad, „în timp ce Bucureştiul nu era deloc cruţat“. Yugoslavia and Rumania are Targets of Russian Polemics, Weekly Summary, 11 aprilie 1969 (declasificat la 6 martie 2007), „Strategic Warning and the Role of Intelligence“ (2010), CIA.

De fapt, „măsurile dure” luate împotriva lui Tito au condus, la sfârşitul anului 1968, la acorduri comerciale mult mai avantajoase pentru ţara lui, cu sovieticii şi Tratatul de la Varşovia, urmate de declaraţia publică a ministrului sovietic de externe, Andrei Gromîko, la mijlocul anului 1969, că doctrina Brejnev nu se aplică Iugoslaviei – pe care URSS o recunoştea ca fiind o ţară socialistă în toată regula, în ciuda diferendelor ocazionale.[1230] În plus, bulgarii încetaseră şi ei atacul mediatic împotriva Macedoniei, ministrul de externe negând chiar public că „ţara sa ar avea vreo pretenţie teritorială asupra Macedoniei iugoslave”.[1231] România, din contră, era subiectul unui „conflict economic deschis” din partea Uniunii Sovietice şi a fost adusă în atenţia Sovietului Suprem, de Gromîko, „de mai multe ori, în contextul apartenenţei la Tratatul de la Varşovia şi la tabăra socialistă” pentru a sublinia că, fiind semnatară a Pactului, ea constituia acum *ţinta* doctrinei Brejnev.[1232]

Pe lângă faptul că insistenţa asupra principiului nonconfruntării, în materie de drept internaţional, era caracteristică pentru metodele Bucureştiului pentru apărarea independenţei, chiar înaintea invaziei, sfatul lui Tito a jucat un rol mult mai important decât presiunea sovietică, în diminuarea escaladărilor retorice.1 Înregistrarea şedinţei Comitetului Executiv român şi cea a

---

1230 Memorandum secret: Relaţiile economice dintre Iugoslavia şi ţările Pactului de la Varşovia (1969), pp. 1, 15, CIA; documentele 65, 66, Foreign Relations, 1969-1976, volumul XII, pp. 197-198, 201-202.

1231 Yugoslavia and Rumania are Targets of Russian Polemics, Weekly Summary (1969), p. 10, „Strategic Warning and the Role of Intelligence“ (2010), CIA.

1232 Memorandum de la preşedintele Grupului Regional Interdepartamental pentru Afaceri Europene (Leddy) către subsecretarul de stat (Katzenbach), Washington, 1 octombrie 1968, documentul 23, FRUS, 1964-1968; documentele 65 şi 66, FRUS, 1969-1976, volumul XII, pp. 197-198, 201-202.

întâlnirii dintre Ceauşescu şi ambasadorul sovietic, Aleksandr Vasilievici Basov, pe parcursul căreia acesta din urmă şi-a ieşit din fire destul de urât, sunt foarte clare în această privinţă.[1233] Lipsa demonstraţiilor de masă împotriva incursiunii Moscovei şi „suveica" dezinformării sovietice au reuşit să convingă analiştii occidentali că intervenţia lui Basov fusese cea care determinase schimbarea.[1234]

Între timp, Maurer evidenţia în faţa lui Zhou Enlai că România era hotărâtă să lupte – dacă era necesar –, dar, dacă era posibil, ar fi preferat să evite conflictul armat:

Desigur, noi nu încercăm în niciun caz să provocăm un conflict. Noi încercăm să găsim un limbaj comun cu Uniunea Sovietică [...] bazat pe un set de principii. Dacă Uniunea Sovietică încearcă să facă în România ceea ce a făcut în Cehoslovacia, vom riposta. Desigur, nu avem pretenţia să zdrobim armata sovietică, să ajungem la Moscova şi să dictăm Kremlinului pacea. Nu putem face asta, dar vom lupta în România în acelaşi mod ca vietnamezii.[1235]

1233 Retragerea era planul lui Tito, nu al lui Ceauşescu sau Bodnăraş. Ambii se pregăteau de război, în timp ce Tito încerca „să evităm paşi exageraţi sau provocatori, pentru că intenţionam să menţinem bunele relaţii cu Uniunea Sovietică". Totuşi, Belgradul era înfăţişat ca opunându-se constant Moscovei, în timp ce Bucureştiul dădea înapoi. Scurtu (1998), pp. 34-41; loan Scurtu, „Unanimitate deplină pentru condamnarea intervenţiei", Dosarele istoriei, nr. 8 (24)/1998, pp. 50-58, şi „Ceauşescu către Tito: Suntem hotărâţi să apărăm independenţa ţării", Magazin istoric, nr. 2, 1998.

1234 Vezi Robert R. King, „Romania and the Soviet Union: Assessing the Balance", RAD Background Report/226, 3 noiembrie 1976b, RFER, caseta 52, dosarul 4, raportul 32, p. 3.

1235 Proces-verbal al convorbirii dintre Ion Gheorghe Maurer, Paul Niculescu Mizil, Zhou Enlai şi Li Xiannian, 7 septembrie 1969, documentul 6, în Munteanu (2008), p. 423; ANIC, fond CC al RCP Relaţii Externe, dos. 72/1969, f. 4-30; Budura (2005), pp. 943-959. Când Zhou Enlai a afirmat că „toţi conducătorii sovietici actuali sunt la

Dezinformarea referitoare la abandonarea poziţiei critice a României faţă de invazie şi a instituirii unei reapropieri de Moscova, de teama unei intervenţii sovietice, s-a impus repede şi a dominat analizele, nu numai la începutul anilor 1970, dar şi treizeci de ani mai târziu. De exemplu, unul dintre analişti afirma că „sfidarea românească s-a diminuat rapid”, la sfârşitul lui 1968, începutul lui 1969, românii „reducându-şi criticile asupra invaziei” şi „chiar minimizând alte teme” de confruntare.1 În timp ce admitea posibilitatea unui flirt scurt cu Beijingul, în iunie-august 1971, un alt analist aprecia, în 1973, că România devenise „semnificativ mai puţin sfidătoare cu Uniunea Sovietică, începând din 1968”, nu din motivul că ar fi făcut „concesii majore conducătorilor sovietici”, ci pentru că „autonomia României vizavi de Moscova nu se extinsese”.[12361237]

Surse din serviciile de spionaj ale Pactului de la Varşovia, precum şi convorbirile lui Brejnev cu „partenerii apropiaţi” relevă însă o situaţie mult diferită.[1238] În fapt, succesul acestei linii de dezinformare sovietică a avut implicaţii practice imediate. Spre exemplu, CIA a respins rapid concluziile Comisiei reunite de informaţii (JIC) britanice referitoare la o posibilă invazie, în noiembrie 1968, ţinând cont în primul rând de presupusa reapropiere, postinvazie, a Bucureştiului de Moscova.[1239]

---

fel şi sunt nebuni cu toţii“, Maurer a adăugat „cu cât sunt mai nebuni“, „cu atât mai periculoasă“ devenea Uniunea Sovietică.

1236 Kramer (2001), p. 327; Kramer (2003/2004), p. 368, nota de subsol 377.

1237 Robert R. King, „Nicolae Ceausescu and The Politics of Leadership“, 29 martie 1973, RFER, Rumania/3, OSA, caseta 52, dosarul 1, raportul 300, p. 25.

1238 Vezi BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38; şi Înregistrarea întâlnirii dintre Leonid Brejnev şi conducătorii partidelor est-europene, din Crimeea, 2 august 1971, Nuenlist şi Locher (2004), PHP

1239 Vezi Rumors of Soviet Military Move into Rumania, 19

O comparare a concluziilor serviciilor est-germane şi a diplomaţilor SUA ilustrează adânca prăpastie dintre dezinformare şi realitate. În decembrie 1968, Ambasada SUA de la Bucureşti raporta despre solicitările sovietice ca România să-şi integreze unităţile militare, să „ofere" o mai mare putere comandantului-sef al Pactului de la Varşovia, „să fie sporite efectivele forţelor armate româneşti", să se standardizeze echipamentul militar românesc conform normelor sovietice şi să găzduiască, cât mai curând posibil, manevre ale Tratatului.[1240] După ce se exprima opinia că o renunţare, cât de cât semnificativă, la „controlul naţional asupra forţelor armate" era improbabilă, raportul trăgea concluzii contradictorii:

Este probabil ca românii să răspundă, într-o oarecare măsură, unora dintre aceste solicitări, iar acordul României de a strânge legăturile în cadrul Tratatului de la Varşovia este de fapt o concesie, din moment ce românii ar prefera să nu existe deloc blocuri în Europa şi, neputându-se asta, şi-ar dori un Pact cât mai inactiv posibil [...] Mai mult, considerăm că, în compensare pentru acceptul de a se conforma în anumite privinţe, românii fac presiuni pentru o voce est-europeană mai puternică în problemele

---

noiembrie 1968 (declasificat la 5 noiembrie 2001), CIA; Threat of Warsaw Pact attack on Romania and Yugoslavia following invasion of Czechoslovakia, BNA, PRO, PREM 13/2638; Bright (2000). Celălalt motiv pentru scepticismul CIA era lipsa mişcărilor de trupe similare celor care precedaseră operaţiunea din Cehoslovacia. Rumors of Soviet Military Pressures on Rumania, 21 noiembrie 1968, CIA; The Situation in Rumania (As of 4:00 PM EST), 22 noiembrie 1968 (declasificat la

1240 noiembrie 2001), CIA. Totuşi, sovieticii nu desfăşuraseră forţe semnificative de-a lungul graniţei Cehoslovace, de la război, aşa cum făcuseră vizavi de România. Cehoslovacii erau priviţi cu simpatie, ca fraţi slavi, nu antagonişti, precum problematicii români.
Documentul 173, FRUS, 1964—1968, volumul XVII. Raportul afirmă că România ar fi făcut măcar parţial anumite concesii asupra multora din cererile sovietice când, de fapt, nu făcuse absolut nici una.

Tratatului de la Varşovia.1

Raportul considera ca fiind „cu siguranţă adevărat” faptul că independenţa României „suferise deja anumite îngrădiri”, măcar şi numai „pentru faptul că românii nu mai spun clar şi limpede ce părere au despre Cehoslovacia”.[12411242]

În schimb, serviciile de informaţii est-germane raportau, două luni mai târziu, că acţiunile antisovietice ale Bucureştiului şi condamnarea invaziei deveniseră şi mai intense. Conform Stasi, comportarea antagonistă „se revigorase, mai ales *după* evenimentele din Republica Socialistă Cehoslovacia”, exact când serviciile occidentale primeau rapoarte despre o radicală batere în retragere, cel puţin retorică, a românilor. În loc să bată în retragere, Bucureştiul respingea deschis rolul conducător al URSS în mişcarea comunistă:

Acest lucru a fost dovedit din nou prin faptul că, după 21.08.1968, România a luat iniţiativa convocării unei conferinţe a partidelor comuniste europene, la Praga, cu scopul de a folosi evenimentele care au avut loc în Republica Socialistă Cehoslovacia, pe de o parte, pentru a condamna Uniunea Sovietică şi pe ceilalţi [parteneri], iar pe de altă parte, pentru a atrage participanţii la conferinţă

1241 Ibidem.

1242 Paradoxal, Raportul Davis a enumerat apoi o serie de acţiuni care îi contraziceau teza că fuseseră făcute concesii, începând cu „respingerea categorică, făcută de Ceauşescu în discursul său din 29 noiembrie, a oricărei renunţări la suveranitate în cadrul Pactului de la Varşovia (Bucureşti, 3174, 2 dec.)“. Totodată, menţiona că exerciţiile asupra cărora „se căzuse de acord, în principiu“, pentru 1969, nu erau de fapt deloc stabilite şi au rămas „subiectul unui acord interguvernamental care să specifice durata exactă şi locaţia aplicaţiilor, precum şi dimensiunea forţelor care vor participa“, ceea ce sovieticii au refuzat să semneze. Raportul Davis concluziona admiţând relaţiile independente cu Germania de Vest, Israel, China şi lumea noncomunistă, în general, continuau să fie „normale“, în timp ce acelea cu SUA „se îmbunătăţiseră“.

în programe de asistenţă pentru Cehoslovacia. Evident, numeroasele contacte bilaterale pe care PCR le menţine, nu numai cu alte partide comuniste şi organizaţii antiimperialiste, dar şi cu partide democrate occidentale, şi care vor fi utilizate, în mod clar, pentru consolidarea poziţiei PCR relativ la Uniunea Sovietică, se încadrează în acelaşi standard comportamental.1

România, se plângea Stasi, adusese „controversa în faţa ONU" şi atacase „măsurile de asistenţă ale celor cinci state socialiste" atât în plenul ONU, cât şi „în comisiile pentru autodeterminare şi suveranitate naţională", plasând astfel URSS în categoria statelor imperialiste agresoare.[1243] „Teoria românilor, că statele mici şi mijlocii trebuiau să joace un rol independent în relaţiile internaţionale, pentru a crea o atmosferă de colaborare" a însemnat „de fapt, refuzarea rolului conducător al Uniunii Sovietice în politica de pace a ţărilor socialiste". Mai mult, declaraţia Bucureştiului, de la Organizaţia Naţiunilor Unite, „că ţările mici şi mijlocii din Europa trebuie să dezvolte contacte şi colaborări ce transcend Războiul Rece, indiferent de convingerile filosofice, politice sau militare, elimină complet caracterul de clasă al politicii externe socialiste".[1244]

Conform spionajului est-german, de-a lungul celei de-a 23-a sesiuni a Naţiunilor Unite din septembrie-decembrie 1968, România a insistat pe „indivizibilitatea dreptului internaţional", pentru „a condamna acţiunile de ajutorare [ale Pactului] în favoarea Republicii Socialiste Cehoslovacia" şi ca mijloc pentru a „facilita dreptul Naţiunilor Unite de a se implica în relaţiile dintre statele

---

1243 Situaţia Republicii Socialiste România şi influenţa imperialistă asupra acestei ţări, 7 februarie 1969, BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 268.

1244 Ibidem.

socialiste”.[1245] Cu alte cuvinte, Bucureştiul insista, cu mult curaj, ca URSS şi celelalte membre ale Blocului Sovietic să constituie subiect ai dreptului internaţional.

Totodată, Bucureştiul nu a încercat să diminueze importanţa altor subiecte de dispută. Conform rapoartelor Stasi, România nu era dispusă să-şi sporească potenţialul militar „prin achiziţii de armament din Uniunea Sovietică”, care ar fi făcut-o „dependentă de aceasta”. Mai mult:

România refuză să participe la măsurile militare comune ale Pactului de la Varşovia şi solicită restructurarea Comandamentului Unificat al Forţelor Armate, ceea ce ar însemna, de fapt, dezintegrarea forţelor armate şi o slăbire obiectivă a forţei de atac.[1246]

De asemenea, Bucureştiul submina şi integrarea economică din cadrul Blocului, direcţionată de sovietici:

Politica [României] faţă de CAER se bazează pe teza fundamentală că suveranitatea statelor asupra economiei este indivizibilă [...] Foloseşte modelul decizional al CAER nu numai pentru a se poziţiona împotriva hotărârilor comune, dar şi pentru a împiedica punerea în aplicare a acestora, pentru că se adoptă perspectiva că toate deciziile luate, cu votul negativ al României, sunt ilegale. În această perioadă, România încearcă să nu mai fie dependentă de materiile prime din Uniunea Sovietică. 1

Reflectând îngrijorarea comună a URSS-ului şi a partenerilor loiali, Stasi afirma că „cele mai mari divergenţe” existau „fără îndoială, în domeniul securităţii europene”. România respingea „pericolul reprezentat de imperialismul vest-german”, refuza să susţină divizarea permanentă a Germaniei, „nu punea niciun fel de condiţii asupra relaţiilor diplomatice cu Germania de Vest” şi respingea solicitările de îmbunătăţire a capacităţii de atac

1245 BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 276.

1246 Op. cit., pp. 272-274.

a Pactului, ca răspuns la ameninţarea NATO şi a RFG, caracterizând obsesia Pactului ca fiind „aproape isterică”, într-o eră a destinderii (*détente*), „dată fiind, mai ales, politica faţă de Est (*Ostpolitik*) a Bonnului”.[1247] Şi nici nu dădea înapoi în problema Basarabiei, respingând istoriografia Moscovei „de tip Lisenco” referitoare la relaţiile dintre Rusia imperialistă şi România şi trata subiectul „fără a ţine cont de poziţia de clasă, considerându-le analoge cu relaţiile actuale”.[1248]

Faptul că România îşi păstrase, practic, neschimbat comportamentul a devenit clar şi un an mai târziu, în mai 1970, când Brejnev a protestat pentru că „România aducea daune prin poziţia adoptată” de condamnare, în continuare, a invaziei. Argumentând că „partenerii apropiaţi” (minus Praga) „acţionaseră numai pentru a ajuta Cehoslovacia” să „normalizeze” situaţia, liderul sovietic şi-a reiterat plângerile:

Tovar aşii români critică în continuare acţiunile ţărilor socialiste, chiar în timpul congreselor celorlalte partide, cu toate că a trecut atâta timp. Desigur, aceasta nu face decât să complice relaţia dintre popoarele noastre […]

Partidul Comunist Român nu ar trebui să mai folosească acest punct de vedere pentru propagandă.[1249]

În loc să caute să dezamorseze sau să evite confruntarea, renunţând la obiecţiile sale, Ceauşescu a subliniat că „noi, chiar şi acum, ne menţinem părerea că intervenţia în Cehoslovacia a fost o greşeală”, că lucrurile

---

1247 Ibidem.

1248 Op. cit., p. 270.

1249 Secretarul pentru Relaţii Externe, Paul Niculescu-Mizil, şi Emil Bodnăraş au relatat această parte a diatribei lui Brejnev, în faţa Comitetului Executiv. Stenograma şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR, 25 iunie 1971, ANIC, CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 72/1971, f. 10-58, PHP

„nu reveniseră la normal”, ci erau de fapt „foarte departe de normal” şi continuau să se înrăutăţească.

Respingerea statutului Pactului de la Varşovia

Textul din 1955 al Tratatului de la Varşovia devenise piatra de moară atârnată de gâtul Kremlinului. Scris în mare grabă, într-un efort de ultim moment de legitimare a prezenţei militare sovietice în Europa de Est şi ca un exerciţiu de propagandă pentru a reconfigura dominaţia sa asupra Blocului într-o alianţă liberă, în sprijinul unor ţeluri comune, textul tratatului sugera insistent asocierea voluntară a unor parteneri egali. Dar, cu siguranţă, nu existase intenţia să se reordoneze relaţiile de putere dominante din Europa de Est, mai ales cele referitoare la primatul sovietic şi la subordonarea statelor non-sovietice, care era atât de clară.

Neţinând cont de intenţia Kremlinului, România a considerat textul Tratatului de la Varşovia ca prescriptiv şi l-a folosit pentru a-şi apăra egalitatea şi a se opune propunerilor de integrare militară, cu care nu era de acord, îndemnând şi celelalte state semnatare să procedeze la fel. Sovieticii au răspuns încercând să anexeze tratatului un *Statut de război*, care le-ar fi dat dreptul de a decide în numele tuturor aliaţilor, în caz de război, şi, apoi, să-şi asume comanda directă a forţelor armate naţionale pentru a se opune ameninţării, aşa cum o percepeau ei. Opoziţia continuă şi explicită a României a forţat Moscova să se îndrepte spre acorduri bilaterale suboptimale pentru a atinge, în fapt, acelaşi scop. Dar lipsa unui asemenea document le submina poziţia referitoare la potenţiale mutări împotriva României sau împotriva oricărui alt aliat, fără să se expună criticilor seci ale României sau ale altor membre ale comunităţii socialiste (precum China şi Iugoslavia) şi, posibil, chiar ale unor membri ai Alianţei. Pe lângă alte „fixaţii”, Kremlinul a încercat în mod repetat, până la sfârşitul comunismului, să

impună Statutul (ultimul efort fiind făcut de Gorbaciov, în octombrie 1988), ceea ce indică importanţa semnificativă pe care i-o acorda Moscova.

Determinat, în parte, de refuzul României de a participa la invazia Cehoslovaciei, acest efort a devenit mult mai intens, în perioada imediat următoare. Pe 19 ianuarie 1969, mareşalul Iacubovschi s-a întâlnit cu Ceauşescu şi Maurer pentru a obţine acordul lor asupra unui Statut al Pactului de la Varşovia, care ar fi oferit Moscovei puterea unilaterală de a declara starea de război şi de a mobiliza, apoi, forţele Tratatului de la Varşovia. În ciuda tehnicilor de intimidare sovietice, românii au refuzat să permită ca desfăşurarea, tranzitul şi staţionarea trupelor, precum şi existenţa stării de război să fie decise prin vot majoritar şi nu unanim. Ceauşescu a susţinut cu tărie că „ordinele date de comandantul-şef al Pactului" nu puteau fi obligatorii pentru cei care nu erau de acord cu ele, insistând pe consultarea anterioară a autorităţilor naţionale, pentru orice operaţiune militară românească, din moment ce partidul şi populaţia doreau „să ştie de ce ar trebui să trimitem oamenii să moară".1

Confruntaţi cu dilema de a prezenta un aspect care nu ar constitui o ameninţare la adresa României, dar implicându-se simultan în mişcări de trupe ameninţătoare – dificil de ascuns românilor – discursul conducătorilor militari sovietici lua adesea un caracter schizofrenic. Iacubovschi şi ministrul adjunct de externe sovietic au insistat, în timpul unei cine cu ministrul de externe, Corneliu Mănescu, şi cu ministrul apărării, generalul Ion Ioniţă, că era necesar să fie strânse „unitatea şi coeziunea comunităţii statelor socialiste şi a solidarităţii lor internaţionale, în conformitate cu principiul «Toţi pentru unul şi unul pentru toţi»", în special în domeniul acţiunilor militare comune şi, mai ales, „în împrejurările actuale, când comploturile agresive ale imperialismului se

intensificau puternic”.[1250] Ministrul de externe a fost de acord că tensiunile sau conflictele dintre ţările socialiste erau „de neconceput” şi, apoi, a punctat imediat cât de „nefiresc” era ca România „să fie înconjurată de-a lungul frontierelor” de armatele aliaţilor săi.[1251]

Conform lui Mănescu, „10 – 12 mari unităţi [de dimensiunile unor divizii] sovietice, 4 – 5 mari unităţi maghiare şi 2 – 3 unităţi bulgăreşti erau angajate în manevre de intimidare şi diversiune de-a lungul frontierelor”.[1252] La ultima cină oferită de Mănescu, la care a participat conducerea superioară militară sovietică, Iacubovschi a bolborosit: „Numai un trăsnit s-ar putea gândi la atacarea României!” 1 Ofiţerul sovietic a continuat ideea cu exclamaţia că „un conflict între state frăţeşti” era „imposibil”.[12531254]

Obiecţia singulară a României, de la şedinţa Pactului din martie 1969, de la Budapesta, a blocat din nou Moscova să promoveze *Statutul*, care i-ar fi conferit

---

1250 Procesul-verbal al convorbirii dintre Nicolae Ceauşescu, secretar general al CC al PCR, I. G. Maurer, preşedinte al Consiliului de Stat, şi I.I. Iacubovschi, comandant suprem al Forţelor Armate Unite ale Tratatului de la Varşovia, 19 februarie 1969, RMA, fond D, dosar V2, vol 3C, f. 2-26; Alexandru Duţu, op.cit., pp. 11-17.

1251 Ibidem; „Convorbiri neterminate cu Corneliu Mănescu“, în Lavina Betea, Partea lor de adevăr, Bucureşti, Compania, 2008, p. 588.

1252 Interviu cu Mănescu, în Betea (2008), p. 588.

1253 Memorandum al convorbirii, 1 martie 1969, Deletant, Ionescu şi Locher (2004), PHP

1254 Epişev a emis, practic, aceeaşi idee — că „era de necrezut să fie luată în considerare intervenţia de Comitetul Central sovietic“ — faţă de cehi, în perioada în care el făcea recunoaştere în Cehoslovacia, în pregătirea invaziei. Prace (ziarul sindicatelor cehoslovace), 7 mai 1968. Epişev a îndeplinit aceeaşi sarcină în România — împreună cu un grup de ofiţeri superiori, pentru planurile de invazie care nu au mai fost implementate — şi în Afghanistan, cu puţin timp înainte de invazia din decembrie 1979.

responsabilitatea unilaterală pentru deciziile de deplasare şi staţionare a trupelor.[1255] Relatând negocierile de la Budapesta, în faţa Comitetului Executiv, Ceauşescu a arătat cum Moscova a insistat pe tema „agresivităţii în creştere a imperialismului”, „pericolul iminent de război” şi necesitatea întăririi Pactului de la Varşovia.[1256] Cu o mutare extraordinară, la miezul nopţii dinaintea deschiderii conferinţei, Brejnev şi alte oficialităţi sovietice au vizitat delegaţia română cu scopul de a argumenta necesitatea să fie sprijiniţi în condamnarea Beijingului pentru incidentele de graniţă cu URSS-ul, temă pe care ei au prezentat-o ca fiind „principala problemă” în discuţie. După cum s-a exprimat Ceauşescu, conducătorii sovietici „scriau istoria după cum doreau”, dar românii s-au dovedit de neclintit.

Atacurile sovietice la adresa discuţiilor independente cu noua administraţie a SUA s-au lovit de replica lui Ceauşescu că Nixon şi „partenerii lui din NATO” sprijineau destinderea şi că discuţiile dintre SUA şi România erau, în mod sigur, mult mai rare decât cele dintre Moscova şi Washington. Când sovieticii au reproşat legăturile dintre Bonn şi Bucureşti, conducătorul român a subliniat că în Germania existau şi „forţe neonaziste”, dar şi „forţe democratice”. Întâlnirea a fost întreruptă după ce el şi Maurer au refuzat clar să condamne China. Ceauşescu a spus în glumă: „Ne-am dus la culcare fără nicio grijă”, înainte de a admite pe un ton mai serios: „E adevărat că n-

---

1255 Pentru a-şi sublinia poziţia, Bucureştiul a înfiinţat Consiliului Naţional de Apărare — instituţie care nu se subordona Comitetului Central şi nu avea echivalent în Tratatul de la Varşovia — ca singurul factor de decizie în toate problemele legate de apărare în timp de pace sau de război. Scânteia, 15 martie 1969.

1256 Stenograma şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR, 18 martie 1969, ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, DR, vol. 1, pp. 470-479, CWIHP

am dormit prea bine”.[1257]

A doua zi, încercarea sovieticilor de a obţine acordul României „că trebuia respinsă pretenţia RFG-ului asupra Berlinului” a fost, de asemenea, refuzată. După cum a explicat Ceauşescu, „ar fi însemnat ca noi să hotărâm cui aparţine Berlinul”, când o asemenea decizie ar trebui luată numai după încheierea formală a păcii (şi reunificarea Germaniei).1 Apoi, mareşalul Iacubovschi a prezentat Statutul, deja în formă broşată, pentru semnare fără amendamente, ca şi cum toţi membrii Pactului ar fi fost de acord cu el.

Românii au evitat şi această capcană. Ceauşescu a subliniat că, din moment ce „nu fuseseră clarificate încă problemele din proiect”, ţara sa „nu este încă de acord cu formularea”, dar:

Pentru că documentele fuseseră deja tipărite, am căzut de acord cu toţii să le semnăm în acea formă, iar paginile respective să fie retipărite ulterior (au venit cu documentele legate cu un şnur şi gata de semnare). Când ne-au prezentat documentul la semnat, am tăiat pagina cu stiloul ca să fiu sigur că o să fie retipărită. (râsete) Păi bine, ce era să fac dacă ei s-au purtat în felul ăsta.[12581259]

La sugestia lui Bodnăraş că românii „salvaseră celelalte ţări socialiste să nu se predea”, Ceauşescu a admis că nu era obligatoriu să fi „salvat” pe cineva, din moment ce „erau liberi să se predea” separat şi secret, aşa

---

1257 Ibidem.

1258 Polonezii, acţionând ca paravan al sovieticilor, au respins cererea României de a fi oprite „demonstraţiile de forţă şi manevrele militare“.

1259 Când Bodnăraş a întrebat: „De asta râdeai când ai semnat?“, Ceauşescu a răspuns: „Hotărâsem înainte că pagina respectivă o să fie retipărită, dar ca să fiu sigur că nu o să uite să o facă, am tăiat-o“. Stenograma şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR, 18 martie 1969, ANIC, fond CC al PCR/Cancdane, DR, vol. 1, pp. 470-479, CWIHP

cum o făcuseră şi în trecut.[1260] Într-adevăr, noul tratat de prietenie sovieto-cehoslovac obliga Praga să participe „la orice război la care Uniunea Sovietică devenea parte, inclusiv un război chino-sovietic”, aşa cum au făcut-o şi ulterioarele tratate reînnoite cu ceilalţi „parteneri apropiaţi”, violând astfel articolul 4 al Tratatului şi extinzând „obligaţia asistenţei mutuale în afara Europei”, în ciuda insubordonării României.[1261] Dezinformarea sovietică şi maghiară au prezentat întâlnirea din 1969, de la Budapesta, ca pe un triumf în consolidarea Tratatului de la Varşovia – chiar şi România, după proteste iniţiale, admiţând să semneze documentul final, fără modificări.1

Moscova nu reuşeşte să intimideze

La începutul lui septembrie 1969, referindu-se la pericolul persistent al unei intervenţii sovietice, Zhou Enlai l-a întrebat pe prim-ministrul Maurer dacă România ar fi capabilă să reziste presiunilor sovietice de a găzdui, pe teritoriul său, manevre ale Pactului de la Varşovia. Maurer a reamintit că, după ani de discuţii „aprinse”, conducerea ţării reuşise deja să abroge „dreptul unilateral al

---

1260 Pentru Kissinger asupra opoziţiei României vezi Memorandum de la consilierul preşedintelui pe afaceri de securitate naţională (Kissinger) către preşedintele Nixon, W, 23 iulie 1969, documentul 71 în Foreign Relations, 1969-1976, volumul XII, pp. 218-221. Kissinger afirma că „un observator obiectiv ar fi trebuit să ajungă la concluzia că la conferinţa din 1969 se marcase un nou stadiu în declinul autorităţii sovietice asupra colegilor comunişti de peste hotare“.

1261 Vernon V Aspaturian, „The Metamorphosis of the «Socialist Commonwealth»“, în Richard Lowenthal şi Hannelore Horn, editori, Sozialismus in Theorie und Praxis: Festschrift
fur Richard Lowenthal zum 70. Geburtstag am 15. aprilie 1978, Berlin, Walter de Gruyter, 1978, pp. 305-306. Aspaturian a scos în evidenţă că inabilitatea Moscovei de a „restructura Tratatul de la Varşovia pentru a asimila noua doctrină“ se datora în primul rând „opoziţiei deschise faţă de România“. Dezinformarea că Varşovia şi Budapesta combăteau discret impostura sovietică este reflectată în referirea la „opoziţia mascată a Poloniei şi Ungariei“.

sovieticilor de a face aproape orice” şi „impusese punctul de vedere românesc, că trupele nu pot fi dislocate de pe teritoriul unui stat pe teritoriul celuilalt, fără acordul acestuia”.[1262] Conducerea Tratatului de la Varşovia primise „dreptul să organizeze aplicaţii comune”, dar, a subliniat prim-ministrul român, nu primise puterea să hotărască unilateral momentul, locaţia sau maniera organizării.

În consecinţă, Bucureştiul fusese capabil să preîntâmpine solicitările, din anii 1968 – 1969, de a găzdui exerciţii, cu răspunsul că „exerciţiile militare sunt excluse” şi se vor limita pe viitor la „aplicaţii ale statelor-majore, numai cu comandanţii, pe hărţi, fără trupe”. Maurer a explicat că românii nu aveau intenţia să mai permită vreodată accesul trupelor sovietice sau ale Pactului de la Varşovia şi erau „hotărâte să amâne mereu aplicaţiile militare, care ar fi implicat prezenţa trupelor pe teritoriul nostru”, până la „calendele greceşti”.[1263]

Două zile mai târziu, la încercarea de a organiza un exerciţiu comun în România, programat pentru octombrie 1969, şeful statului-major român, Ion Gheorghe, l-a informat pe generalul Ştemenko, partenerul său din partea sovietică, că „nu mai era posibil să se organizeze o aplicaţie comună”, pe teritoriul României, în acel an. Generalul român a propus în schimb să aibă loc „o aplicaţie pe hartă, în 1970”, împreună cu Uniunea Sovietică şi Bulgaria. Făcând aluzie la planurile militare ale Ungariei de a intra în Transilvania, ca parte a invaziei anulate din noiembrie 1968, Gheorghe sublinia în raportul către Ceauşescu că: „Nici eu, nici generalul de armată Ştemenko nu am făcut nicio referire la participarea Republicii

Populare Ungaria, deşi el a observat că nu fusese o simplă scăpare din partea mea”.1

1262 Rapoartele poloneze, în Mastny (2001), pp. 30-31.

1263 Ibidem.

Ştemenko a obiectat hotărât, explicând că înlocuirea aplicaţiilor cu trupe, cu aplicaţii teoretice, pe hartă, „era fără precedent” şi ar da „prilejul unor speculaţii referitoare la ruptura existentă în cadrul Tratatului de la Varşovia”. URSS, s-a plâns el, ar fi obiectul reproşurilor din partea celorlalte state membre ale alianţei, pentru că ele găzduiseră asemenea operaţiuni, iar România nu, „ca şi cum aceasta ar fi avut un regim favorizat”.[1264] Deşi au refuzat să renunţe la exerciţiile din toamna lui 1969, Ştemenko şi Iacubovschi au părut să accepte propunerea unor aplicaţii „fără trupe”, în 1970. Totuşi, ambii au insistat „că acestea ar trebui să aibă loc în primăvara lui 1970 (în lunile martie şi aprilie), nu mai târziu”, astfel încât să poată fi prezentate ca fiind aplicaţiile amânate din 1969.

Gheorghe a lansat, apoi, şi cea de-a doua pretenţie a Bucureştiului. „Conform legilor ţării noastre, a adăugat el, convenţiile bilaterale dintre participanţi care stabileau detaliile şi parametrii unor asemenea exerciţii trebuiau, anterior, aprobate de parlamentul român” (Marea Adunare Naţională).

În timp ce Moscova făcea presiuni pentru a obţine dreptul de a decide dislocarea şi staţionarea trupelor Pactului şi forţa Bucureştiul să accepte aplicaţii comune, pe teritoriul românesc, serviciile de informaţii ale

---

1264 Până în acest moment au fost făcute publice foarte puţine din documentele de arhivă româneşti, referitoare la momentele de maximă sfidare la adresa Moscovei, probabil din cauza faptului că unele documente au fost distruse în timpul revoluţiei şi imediat după. De exemplu, ministrul apărării, Nicolae Militaru, fost agent GRU demascat, a pus la cale distrugerea dosarelor privitoare la trădarea lui şi eliminarea persoanelor care îl demascaseră. Imediat după invazia din 1968, s-a zvonit mult că Ungaria îşi dăduse acordul să participe numai cu condiţia că îşi va putea conduce mare parte din forţe în Transilvania, în timpul invaziei programate a României. A se vedea A. Stuart, „Ceauşescu’s Land“, Survey, nr. 76 (1970), p. 115; Shafir (1985), p. 185.

„partenerilor apropiaţi” lucrau cu sârguinţă pentru a submina contactele militare româneşti cu alte state. Planul operaţional al KDS-ului bulgar, spre exemplu, includea o serie de măsuri destinate să saboteze şi să neutralizeze activităţile ataşatului militar român de la Sofia cu parteneri occidentali şi regionali.[1265] Între timp, spionajul românesc folosea aceeaşi cale a autodotării, urmată de forţele armate romane, la mijlocul anilor 1960. Stasi a fost luat prin surprindere, la mijlocul lunii decembrie 1969, când guvernul român a decis să construiască propriile fabrici, controlate de Securitate, pentru producerea de echipament tehnic pentru contracararea activităţilor de spionaj inamice, domeniu care fusese anterior monopolizat de URSS şi Germania de Est. Pentru Stasi, devenise acum „mult mai evident” că Bucureştiul intenţiona să-şi restabilească independenţa totală, faţă de „celelalte state ale Tratatului de la Varşovia”.1

Liderii militari sovietici, frustraţi de refuzurile permanente ale românilor, mult mai slab dotaţi din punct de vedere militar, au recurs adesea, în convorbirile lor, la ameninţări, făcând aluzii că trebuie să ţină cont de ce se va întâmpla atunci când, „inevitabil”, îşi vor desfăşura trupele în România. Pe 11 februarie 1970, generalul Ştemenko i-a spus reprezentantului la comandamentul general al Forţelor Armate Unificate, de la Moscova, că legea din România care impunea convenţii bilaterale pentru exerciţii nu corespundea Statutului Pactului de la Varşovia. Exasperat, ofiţerul sovietic a strigat:

Legi, legi, legi! Dar dacă trupele ar fi pe teren, ar mai întreba de legi? Şi Dubček a avut legi şi cine l-a mai

---

1265 Planul KDS de măsuri operaţionale contra ataşaţilor militari ai Iugoslaviei, României şi Cehoslovaciei, 6 decembrie 1969, Arhivele Ministerului de Interne, Sofia, fond 2, înregistrarea 3, dosar 356, CWIHP.

întrebat de asta?[12661267]

Propovăduim cooperarea şi plănuim invazia

Începând din 1968, NATO primise confirmări despre planurile sovietice de invadare a României. Un raport semnat de şeful spionajului extern al Stasi, Markus Wolf referitor la interesul NATO pentru România, nota că spionajul militar grecesc furnizase alianţei „planul complet de intervenţii", elaborat de URSS, precum şi informaţii despre contramăsurile româneşti, mai exact, despre reţeaua „de depozite de armament din întreaga ţară, destinate înarmării formaţiunilor de partizani şi luptătorilor din rezistenţă".[1268] Dar, se pare că aceasta nu reprezenta nimic nou pentru Comandamentul General al Forţelor Aliate din Europa (SHAPE), care a considerat că asemenea planuri erau făcute în mod curent de Moscova, „pentru orice eventualitate":

După cum s-a putut vedea dintr-un comentariu SHAPE pe acest raport, pentru personalul SHAPE era deja clar că un asemenea plan există. Conform afirmaţiilor SHAPE, acest raport reprezenta a doua confirmare a faptului că Uniunea Sovietică elaborase planuri de intervenţie, în timp ce România elaborase planuri de apărare.1

Pentru dezinformarea sovietică a devenit o preocupare majoră să convingă membrii NATO şi, mai ales

---

1266 Herbstritt şi Olaru (2005), p. 69.

1267 Raportul generalului-maior Florian Truţă, adjunctul român al şefului de Stat-Major al Forţelor Armate Unite de la Moscova, referitor la discuţiile cu generalul armatei sovietice, M.S. Ştemenko din 9 februarie 1970, 11 februarie 1970, RMA, fond 467, dosar nr. 11/ 1970, f. 85-86, CWIHP.

1268 Generalul Markus Wolf, Notă informativă către tovarăşul ministru, referitoare la existenţa unui plan sovietic de intervenţie militară în România, 23 februarie 1970, BstU, MfS, dosar SdM 352, f. 1-2; Herbstntt'şi Olaru (2005), p. 287.

SUA, că asemenea planuri sau intenţii nu existau.

Kremlinul nu avea nicio intenţie sau interes să-şi limiteze opţiunile militare negociind convenţii bilaterale cu Bucureştiul, chiar şi dacă nu ar fi ţinut cont de precedentul nedorit, pe care l-ar fi reprezentat pentru „partenerii apropiaţi”, deocamdată obedienţi. Cum se apropia data programatei aplicaţii amânate – stabilită acum pentru aprilie 1970 – Gheorghe a condus

O delegaţie militară care s-a întâlnit cu Ştemenko şi Iacubovschi. Când şeful de stat-major român a insistat, din nou, să fie încheiată o înţelegere, comandanţii Tratatului de la Varşovia l-au contrazis, argumentând că o asemenea înţelegere nu e conformă „cu practica existentă” şi era absolut fără precedent.[1269] Nu conta că solicitările României, din 22 august 1968, erau precedente *Statutului* „aprobat de conferinţa de la Budapesta, din martie 1969”, au argumentat ei, pentru că nici *Statutul*, nici legile sovietice nu permiteau asemenea convenţii. Astfel, Ştemenko a afirmat, puţin inspirat, că „nici Ştemenko, nici Iacubovschi, nici Grecheo” nu ar putea, nici măcar, propune guvernului sovietic să încheie vreuna.[1270]

Iacubovschi, care, ca majoritatea autorităţilor sovietice, obişnuia să abordeze atitudini de uimire şi indignare în faţa unor reacţii uşor de înţeles motivate de comportamentul sovietic repetat, a insistat că „încheierea unei convenţii între cele două guverne e de neimaginat”. El şi Ştemenko constatau, ulterior, evidenţa: că aplicaţiile comune au fost amânate „sub diferite pretexte” deoarece, după cum raporta ministrul român al apărării:

[…] noi, de fapt, nu dorim ca, pe teritoriul ţării noastre, să aibă loc aplicaţii ale trupelor celorlalte armate. Dacă în 1969 au înţeles de ce exerciţiul comun nu a putut avea loc, acum sunt de părere că este premeditată

1269 Ibidem.

1270 Ibidem.

condiţionarea executării sale, cu scopul vădit de a nu avea loc.[1271]

Mai precis, cei doi ofiţeri sovietici au reproşat refuzul României de a participa „la aplicaţiile trupelor din iulie 1970, din Ungaria” şi la „viitoarele exerciţii din Republica Democrată Germană, din septembrie 1970” şi ambii s-au plâns de faptul că Bucureştiul nu le-a furnizat nici „comentarii scrise, la propunerea de statut, referitor la puterile şi responsabilităţile comandantului suprem al Pactului de la Varşovia”, nici „datele necesare pentru protocolul de dezvoltare a forţelor armate ale Tratatului, pentru perioada 1971 – 1975”.1 Au criticat şi respingerea de către Bucureşti a regimului comun de lucru cu secretele Pactului şi refuzul de a stabili „instrucţiuni comune de lucru, cu materialele clasificate”, împreună cu ceilalţi membri ai Tratatului.

Gheorghe a subliniat, apoi, că articolul 10 al Tratatului de la Varşovia impunea comandantului suprem să organizeze exerciţii „cu acordul miniştrilor apărării şi – dacă era nevoie – şi al guvernelor” şi a reafirmat că „nu pot avea loc niciun fel de exerciţii comune” pe teritoriul României, fără existenţa unei convenţii bilaterale. Când Iacubovschi a insistat că solicitarea efectuării de aplicaţii, „fără vreo convenţie”, va fi convenită direct cu Ceauşescu, Gheorghe i-a replicat că nu putea să-şi imagineze „nicio posibilitate de executare a aplicaţiei comune” în lipsa unei convenţii.[12721273]

La întâlnirea bilaterală de la Moscova, din mai 1970, Brejnev l-a acuzat direct pe Ceauşescu şi pe colegii săi de partid că încercau să părăsească Alianţa. Bucureştiul, a afirmat liderul sovietic, făcea „o politică duplicitară” faţă de Tratat, semnând „toate documentele”, fără a avea vreo

1271 Ibidem.
1272 Ibidem.
1273 Ibidem.

intenţie „să pună deciziile în aplicare”, în schimb, nu numai că semnala că „nu dorea să participe la exerciţii”, dar ridica şi „problema renunţării totale la aplicaţii comune”:

Poate că România nu doreşte să mai participe la Tratatul de la Varşovia. În acest caz, ar fi mai bine să o spună deschis. (Ni s-a sugerat că ar fi mai bine să părăsim Tratatul.) […] Poate că românii doresc să se reorienteze spre Vest.[1274]

Mai târziu, în acea lună, la întâlnirea de la Sofia a miniştrilor apărării, opoziţia fără ambiguităţi a României a obligat Pactul să abandoneze planurile pentru „o comandă navală unită în Marea Baltică şi Marea Neagră”.[1275]

Chiar şi neţinând cont de moştenirea şovinistă a Marii Rusii, nu este deloc surprinzător că liderii la nivel înalt, militari şi civili, de la Moscova, ajunseseră să îi urască şi să îi dispreţuiască pe români. Ceilalţi membri ai Pactului ridicaseră numai obiecţii minore şi timide, pe care le-au abandonat rapid, la cel mai mic semn de neplăcere, şi niciunul nu a îndrăznit să contrazică sau să insiste asupra punctelor lui de vedere, ca şi cum ar fi fost vasali şi nu parteneri egali. Aşa cum relata unul dintre membrii GRU, ofiţerii sovietici nutreau un resentiment profund numai „la ideea” că românii „ar putea face orice” şi „şi-ar lua orice libertăţi ar dori”, menţinându-şi „propriile opinii” şi împroşcând conducerea sovietică cu „abuzuri violente”, până şi „schimburi de îmbrăţişări cu inamicii noştri

---

1274 Şedinţa Comitetului Central al Partidului Comunist Român 1445/1970, 20 mai, Rezumat nr. 10 al Biroului Executiv al CC al PCR (1970), p. 6, în Deletant, Ionescu şi Locher (2004), PHP; ANIC, Fond CC al PCR, dos. 59/1970, f. 2-3, 5-27. Brejnev a încercat să-şi prindă aliatul în capcană pe probleme economice, spunând că dacă „România doreşte să se reorienteze către Vest“, ar trebui „să o spună clar“.

1275 Raport asupra celei de-a doua sesiuni a Comitetului Miniştrilor Apărării, 23 mai 1970, PHP; Arhivele Federale ale Germaniei, Secţia militară (BA-MA), Freiburg i. Br., DVW 1/71025.

înverşunaţi, chinezii”.1 De la începutul anilor 1960, vârful ierarhiei militare sovietice, incluzându-i pe Malinovschi, Epişev, Grecheo, Iacubovschi şi Ştemenko, îşi pierduse răbdarea în încercări eşuate repetat, de a-i intimida pe conducătorii militari şi civili români.

În pofida puterii militare, conducătorii armatei sovietice se bucurau de prea puţin respect în România, în ciuda abilităţilor dovedite, în mod repetat, de a pedepsi fizic ţara şi populaţia ei. Emil Bodnăraş, de exemplu, era „usturător de dispreţuitor cu conducerea militară sovietică”, pe care a descris-o ambasadorului SUA ca fiind „cea mai înapoiată din toate ţările est-europene”.[1276] Ofiţerii sovietici, a explicat Bodnăraş, nu aveau „niciun fel de simţ politic” şi „credeau că numai în termeni de forţă şi putere brută îşi pot atinge scopurile”.[1277] Într-adevăr, o mare parte din frustrarea sovietică rezulta chiar din faptul că românii, popor înconjurat de-a lungul istoriei de imperii deloc prietenoase, arareori au gândit în termeni de forţă brută. În schimb, ei s-au luptat cu arme puţin familiare liderilor militari sovietici şi împotriva cărora acei comandanţi nu ştiau cum să se apere, atunci când erau împiedicaţi să folosească forţa. Totuşi, la Kremlin, alte personaje erau perfect capabile să pună totul la inimă şi să se întoarcă împotriva românilor.

Capitolul 19

Lupta pentru istorie, teritoriu şi etnicitate 1968 – 1971

Aţâţarea neliniştilor etnice, reînvierea pretenţiilor teritoriale întrebat de Zhou Enlai, cu ocazia înmormântării

---

1276 Viktor Suvorov (1982), Inside the Soviet Army, New York, Berkeley Books, 1984, pp. 7-8.

1277 Ibidem. Bodnăraş a fost, de asemenea, categoric că „politica României va fi în continuare aceea de a se opune manevrelor Pactului pe teritoriul României, cu excepţia aplicaţiilor pe hartă şi a exerciţiilor de apărare aeriene“.

lui Ho Şi Min, din septembrie 1969, dacă România era vulnerabilă la „anumite pretexte” şi provocări de genul celor întreprinse împotriva Cehoslovaciei, Maurer a admis că, fiindu-le acum dificil forţelor Tratatului să „vină din afară cu tancurile”, ca să le dea o lecţie, sovieticii ar fi putut foarte bine „să se reorienteze şi să încerce să organizeze ceva din interior”.1 Maurer a admis că „posibilităţile principale” ale Moscovei de a provoca o lovitură internă se aflau în exploatarea clivajelor din rândurile populaţiei şi din cadrul partidului.[1278] În ceea ce privea partidul, prim-ministrului i se părea „imposibil să provoace ceva”, deoarece nu existau diferende majore; „nici în partid, în general, nici în interiorul conducerii” şi nici între partid şi populaţie. Situaţia, a afirmat el, „nu fusese niciodată mai bună”, pentru că populaţia „se strânsese în jurul partidului”, într-o „unitate de granit”, împotriva ameninţărilor şi amestecului sovietic.

Aţâţarea tensiunilor etnice era o altă chestiune, întrucât teoretic „se putea specula” pe „divergenţele” cu ungurii şi nemţii, dar, practic, nu era uşor, date fiind strategiile României de a-i coopta. După cum, superoptimist, sublinia Maurer:

Am analizat cu mare atenţie statutul acestor naţionalităţi şi putem spune că, din acest punct de vedere, aţâţarea lor este imposibilă. Reminiscenţele naţionalismului şovin, care, poate, au existat între naţionalităţile României, au acum semnificaţie nulă.1

Tentativele sovietice de instigare a tensiunilor naţionale au devenit mai pronunţate, odată cu invazia Cehoslovaciei. De exemplu, pentru a crea animozităţi antiromâneşti în Bulgaria, în perioada august-noiembrie

1278 Minuta convorbirii delegaţiei române la înmormântarea lui Ho Şi Min, condusă de Ion Gheorghe Maurer, şi delegaţia chineză, condusă de Zhou Enlai, 11 septembrie 1969, documentul 8, Munteanu (2008), p. 430: ANIC, fond CC al PCR — Departamentul politică externă, dos. 72/1969, f. 35-65; Budura (2005), pp. 963-982.

1968, serviciile de informaţii ale Pactului au folosit „elemente special instruite, pentru a răspândi zvonul că România are trupe pregătite pentru invadarea Cadrilaterului” – o regiune din Bulgaria care aparţinuse României, în perioada 1913 – 1940.[1279] În aceeaşi perioadă, DSS-ul menţiona că „activitatea iredentistă se intensifică în Ungaria”, iar AVH-ul făcea agitaţie în emigraţia maghiară pe ideea „că sosise vremea ca Transilvania să fie luată României şi anexată la Ungaria”. Operaţiunile de spionaj sovietice şi maghiare, din interiorul ţării, erau concentrate pe contracararea acţiunilor româneşti de abordare a etnicilor maghiari. După cum raporta un lider DSS:

Aceleaşi date indică faptul că au fost trimişi emisari în Transilvania din rândul persoanelor cu responsabilităţi şi vederi iredentiste, pentru a crea o stare de spirit inadecvată în rândurile populaţiei maghiare din România. Ştim că autorităţile maghiare acţionează şi prin intermediul celor care au rude în Transilvania, încurajându-le să meargă în vizită, cu scopul de a strânge informaţii referitoare la starea de agitaţie a populaţiei şi la amplasarea unităţilor militare româneşti. Prin această campanie, organele sovietice şi maghiare încearcă să contracareze măsurile adoptate de conducerea de partid a României, cu ocazia recentelor vizite din Transilvania.[1280]

În acelaşi timp, în perioada ulterioară invaziei Cehoslovaciei, Uniunea Scriitorilor Maghiari, subordonată partidului, a lansat public teoria „responsabilităţii duble” sau „comune” faţă de producţiile literare ale etnicilor

---

1279 Ibidem. România a avut „momente dificile“ în trecut cu mari „categorii sociale“ (muncitori, ţărani şi intelectuali), dar nu avusese experienţa „nici unui fel de insatisfacţii largi răspândite în clasa muncitoare, nici un fel de manifestaţie din partea sindicatelor nemulţumite — printre muncitori sau ţărani, sau intelectuali“.

1280 Ibidem.

maghiari, din întreaga lume.[1281] Acum, într-o dezvoltare complet *sui-generis*, conducerea partidului ungar anunţa că:

Niciun popor nu-şi poate rupe legăturile de părţile care i-au fost smulse, care vorbesc aceeaşi limbă şi au o istorie şi o cultură comune [...] Avem datoria inalienabilă să păstrăm şi să cultivăm aceste relaţii.[1282]

Cu o duplicitate cinică, înfiorătoare, Moscova încuraja Ungaria să-şi clameze dreptul de a interveni în favoarea coetnicilor de peste hotare, în baza unui principiu pe care refuzaseră să-l admită în cazul României, referitor la coetnicii din RSS Moldova (sau RSS Ucraina). Oriunde în Blocul Sovietic, orice menţiune negativă la tratamentul coetnicilor, care erau cetăţeni ai statelor vecine, era strict *interzisă* (RDG-ul şi Bulgaria, cu marea sa minoritate turcă, fiind foarte vulnerabile). În 1968, problemele culturale şi de învăţământ erau considerate probleme interne ale statelor, chiar şi în Vest, şi se menţinuseră astfel încă din urmă cu treizeci de ani, când Hitler folosise agenţi germani sudeţi ca pe o „a cincea coloană", pentru a contribui la dezmembrarea Cehoslovaciei.

Interesul special al serviciilor de spionaj ale „partenerilor apropiaţi" faţă de fricţiunile etnice din România a fost reflectat de un raport Stasi. În perioada ce a urmat invaziei, spionajul est-german confirma atât preocuparea Pactului faţă de chestiunea naţionalităţilor din România, cât şi eforturile Bucureştiului de a le rezolva. Conform HVA:

O problemă politică internă, specială, este aceea că România nu este un stat naţional şi există regiuni în care trăiesc minorităţi naţionale puternice, mai ales maghiari, germani şi sârbi. Recentele vizite ale lui Ceauşescu în

1281 Elet és Irodalom, 18 mai şi 15 iunie 1968; Shafir (1985), p. 185.

1282 Népszabadság, 10 octombrie 1968; Shafir (1985), p. 185.

aceste regiuni şi neobişnuitul accent pus pe devoţiunea conducerii de partid şi de stat faţă de minorităţi arată clar că există o problemă în această privinţă.1

Ambasada SUA raporta, de asemenea, despre eforturile oficiale ale României pentru a concilia şi coopta populaţia minoritară, notând că:

În spatele recentelor măsuri referitoare la minorităţi se află şi încercarea de a obţine un sprijin sporit de la acestea. După plenara PCR din octombrie, s-au înfiinţat consilii centrale şi regionale ale maghiarilor şi germanilor. (Există, de asemenea, consilii regionale sârbeşti şi ucrainene.) Cu toate că atribuţiile lor au fost definite doar vag în discursurile oficiale, acesta constituie un gest de o semnificaţie deosebită.[12831284]

Eforturile României de a reduce şi, apoi, de a dizolva enclava de inspiraţie stalinistă din Transilvania, prin atragerea maghiarilor (şi a germanilor, sârbilor şi ucrainenilor) în sistemul românesc, acordându-le o voce şi o participare mai puternice (în cadrul contextului restrictiv comunist), erau portretizate la unison, prin campania de dezinformare a Pactului – mai ales cea maghiară – ca fiind menite, mai degrabă, să reprime, decât să coopteze minoritatea maghiară. De fapt, Moscova alimenta periodic tensiunile etnice din Transilvania, încă de la începutul anilor 1960 (aşa cum făcea şi conducerea comunistă de la Budapesta, din 1946, adoptând, de fapt, aceeaşi strategie

1283 BStU, MfS, ZAIG 5481, pp. 1-38; Herbstntt şi Olaru (2005), p. 265.

1284 Telegramă a ambasadei din România, către Departamentul de Stat, A-517, Bucureşti, 9 decembrie 1968. Prezentare a situaţiei din România pentru consultantul Comitetului pentru Relaţii Externe al Senatului, James Lowenstein, 28-30 nov., semnată de ambasadorul Richard Davis şi retransmisă către USNATO, München, Londra, Bonn, Paris, Belgrad, Praga, Varşovia, Budapesta, Sofia, Berlin şi Moscova, documentul 173.

pusă în practică, iniţial, de amiralul Horthy, în 1920).1 Strategia sovietică şi a Pactului referitoare la tensiunile etnice din România se conforma, îndeaproape, cu operaţiunile similare împotriva Iugoslaviei, din perioada rupturii dintre Tito şi Stalin, când „Albania şi-a reînnoit vechile tactici ale protestelor diplomatice şi represalii pentru presupuse rele tratamente ale conaţionalilor din Iugoslavia", iar „Bulgaria s-a alăturat Albaniei, redeschizând atacurile asupra politicii «şovine» din Macedonia", în timp ce Moscova „ataca Belgradul pentru aşa-zise discriminări împotriva cetăţenilor sovietici în procedurile vamale".[12851286]

În anii 1970, Kremlinul elaborase, împreună cu „partenerii apropiaţi" din Pact, planuri ample cu privire la „exploatarea problemei naţionale" în scopul „restaurării controlului sovietic asupra Iugoslaviei", în cazul unei schimbări a conducerii.[1287] Ca şi în România (şi cum se implementase, de fapt, în Ungaria, în 1956, şi în Cehoslovacia, în 1968), „planul favorit" al Moscovei era formarea unei facţiuni prosovietice, căreia Moscova i-ar fi acordat generos ajutorul său, „inclusiv asistenţă militară". În cazul în care

O facţiune provestică ar câştiga controlul şi „s-ar feri de acţiunile provocatoare – perspectiva cea mai nedorită din punctul de vedere sovietic", sovieticii intenţionau să împartă ţara, prin promovarea pretenţiilor teritoriale ale

---

1285 Vezi Népszabadság, 13 august 1945; Békés în 6 Martie 1945 (1995), pp. 245-253; Changing Patterns In Eastern Europe (1964), pp. 7, 9, CIA; Special Memorandum nr. 10-65: Pro.spect.sfor Independence in Eastern Europe (1965), pp. 10, 17, CIA; Anti-Communist Resistance Potential In The USSR And Eastern Europe (NIE 11-66), 27 ianuarie 1966 (declasificat la 19 noiembrie 1999), pp. 10-11, CIA.

1286 Soviet Staff Study: The Failure of the Soviet-Yugoslav Rapprochement (Reference Titles: CAESAR V-B şi VI-A-58), 3 noiembrie 1958 (declasificat la 27 februarie 2007), pp. 12, 21, CIA.

1287 Sejna (1982), pp. 120 şi 137-138.

vecinilor săi, „de exemplu, unificarea Macedoniei şi a Bulgariei”.[1288] Era „clar” – raporta CIA în 1971 – că Bulgaria era „atentă la orice oportunitate ca Belgradul să slăbească controlul asupra regiunii, în perioada post-Tito”, şi „că presiunile bulgăreşti în Macedonia – incluzând acţiuni subversive, spionaj şi propagandă – aveau tendinţa să se accentueze atunci când tensiunile dintre Belgrad şi Moscova atingeau un maximum”.1 Este la fel de clar că, în anii 1960 – 1970, Moscova manevra „problema Transilvaniei”.[12891290]

În scopuri similare se folosesc tactici similare. Sovieticii erau angajaţi în măsuri active împotriva Iugoslaviei, cu scopul de „a-şi menţine amestecul în politica internă iugoslavă, pentru a încuraja sentimentele prosovietice printre elementele nemulţumite din rândul populaţiei, pentru a crea dificultăţi între Belgrad şi Occident şi pentru a avea posibilitatea de a exploata orice noi oportunităţi, care li s-ar ivi în perioada succesiunii”. Conform comunităţii de informaţii a SUA, Moscova răspândea materiale destinate „atât uzului intern, cât şi extern”, care „combinau criticile generale ale practicilor eretice ale Belgradului, cu accente asupra politicii actuale iugoslave şi a slăbiciunilor economice”. Totodată, spionajul sovietic angaja „grupuri ale emigraţiei ostile – grupuri care puteau lucra printre cei peste jumătate de milion de iugoslavi, care munceau în străinătate”, inclusiv „diverse grupuri de emigranţi iugoslavi, ultraconservatori şi fascişti din Occident” care ofereau acoperire pentru coaliţii alb-

1288 Op. cit., p. 139.

1289 Yugoslavia: An Intelligence Appraisal (in response to NSSM129) (1971), p. 52, CIA.

1290 Vezi Tamás Lönhárt, „Problema minorităţii maghiare şi relaţiile interstatale romă- no-maghiare în cadrul Blocului Sovietic, 1945—1968“ în Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), pp. 946-948; Ignác Romsics, Magyarország története a XX. Században [Istoria Ungariei în secolul XX], Budapesta, 2002, p. 516.

roşii intenţionate sau neintenţionate, în timp ce „diplomaţii Pactului de la Belgrad” erau folosiţi pentru a răspândi dezinformări printre colegii lor occidentali.[1291]

Observatorii occidentali au remarcat, încă de la începutul anilor 1960, corelarea de către Moscova a problemei Transilvaniei, în cele din urmă, reformulată ca „problema minorităţii maghiare”, cu „problema basarabeană” pentru a servi în disputa sovieto-română.[1292] În cea de-a doua jumătate a deceniului, problema frontierei româno-ungare şi a etnicilor maghiari din Transilvania a reapărut, în contextul politicilor româneşti, care ameninţau să „diminueze considerabil” influenţa sovietică.[1293] De-a lungul deceniului, „tensiunile şi încordările” din relaţiile româno-maghiare nu au fost provocate de „statutul minorităţii maghiare, ci din cauza sfidării la adresa Moscovei”, iar guvernul Kádár, loial Moscovei, ataca la comandă sovietică „deviaţionismul naţionalist” al României.[1294]

Ameninţarea teritoriului sub pretextul datoriei

Alimentarea neliniştilor etnice se desfăşura în paralel cu atacurile împotriva drepturilor de posesie ale Bucureştiului asupra Transilvaniei şi cu afirmaţiile voalate la drepturile sovietice asupra părţii din Moldova rămasă, încă, între frontierele României. Până în 1968, coordonarea sovieto-maghiară în problema naţional-

---

1291 Yugoslavia: An Intelligence Appraisal (in response to NSSM129) (1971), pp. 45-47, CIA.

1292 Paul Lendvai a fost unul dintre cei care a scos în evidenţă „relaţionarea“ dintre Transilvania şi Basarabia. Lendvai (1969), p. 343.

1293 Lönhárt în Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), pp. 938, 943, 947-948.

1294 Lendvai (1969), pp. 342-343. Vezi afirmaţia lui Kádár îndreptată spre România, făcută după războiul arabo-israelian, din 1967: „Cel care se întoarce împotriva Uniunii Sovietice nu poate fi numit comunist sau internaţionalist şi nici măcar progresist“. Népszabadság, 8 septembrie 1967.

teritorială a Transilvaniei fusese îndeajuns de explicită, spre exemplu, printr-o serie de articole care indicau decizia Moscovei „de a revigora ambiţiile Ungariei în Transilvania, ca mijloc de a face presiune asupra României”.1 Pe 29 noiembrie, cu două zile înainte de cea de-a 50-a aniversare a unirii din 1918 a Transilvaniei cu România şi la numai o săptămână după ce presiunile NATO şi ale Chinei determinaseră Kremlinul să renunţe la intervenţia militară, Moscova ataca încorporarea regiunii în România, ca fiind ilegitimă. [1295]Transilvania era din nou „pusă în joc”.

Articolul alinia făţiş „interesele maghiare şi sovietice” – redefinind Mica Antantă interbelică dintre România, Cehoslovacia şi Iugoslavia ca pe o alianţă antisovietică (fusese destinată apărării împotriva revizionismului sponsorizat de germani), care proteja posesia „ilegală” a teritoriilor – şi atacând relaţiile apropiate dintre Bucureşti, Praga şi Belgrad, pe atunci percepute „ca o ameninţare potenţială la adresa Uniunii Sovietice”.[1296] Afirmând că legitimitatea unirii Transilvaniei era condiţionată de „înlocuirea regimului burghezo-moşieresc”, studiul sugera că România îşi pierduse dreptul asupra regiunii din cauză că „înăbuşise mişcarea revoluţionară din Transilvania” şi întreprinsese operaţiuni militare împotriva Republicii Sovietice Ungare a lui Béla Kun.[1297] Într-o recenzie aproape la fel de lungă ca şi studiul, ziarul Partidului Comunist Ungar afirma că pretenţiile „rapace” ale României erau sprijinite de

1295 „Iazkova despre Mica Antantă: Răspunsul românesc şi cel maghiar“, RFER, 10 februarie 1969, OSA, caseta 65, dosarul 2, raportul 219, p. 4. Kádár a revitalizat implicarea Budapestei, în mai 1966, când a făcut referire la „dictatele de la Versailles şi Trianon, impuse de imperialişti, care au amputat teritoriul Ungariei“. Lendvai (1969), p. 343.

1296 „Iazkova despre Mica Antantă“ (1969), pp. 1, 5-6.

1297 Op. cit., p. 3;Novoie Vremia/New Times, 29 noiembrie 1968.

Occident, cu scopul de a o transforma într-un „avanpost anti-URSS”.[1298]

Luând în batjocură, în mod invariabil, curentul principal din istoriografia occidentală care sprijinea interpretarea românească, Moscova îşi folosea incursiunile istoriografice ca mijloc de a ataca politica externă de reorientare către Vest a Bucureştiului, atitudinile vizavi de Uniunea Sovietică şi statutul României de stat unitar consolidat. Atacurile asupra etnogenezei poporului român şi asupra înrudirii sale cu „moldovenii”, precum şi repetatele accente puse pe aşa-zisul statut de „stat agresor” şi „imperialist”, din timpul celor două războaie mondiale, toate au servit pentru apărarea pretenţiilor şi privilegiilor sovietice. Măsurile active coordonate de sovietici au respins cercetarea istorică românească ca fiind un artefact al autoidentificării insistente a lui Ceauşescu cu „lupta naţională” a domnitorilor români, chiar şi înainte de formarea statului naţional. Într-adevăr, multe dintre aceste lucrări au fost prejudiciate şi uneori serios compromise de impunerea condiţiei ca liderul să fie citat în primele pagini (şi chiar mai mult, prin exagerarea grotescă a rolului stângii radicale în istoria României). Însă publicarea unor documente din arhive, de mult clasificate, au făcut posibilă, pentru prima dată, umplerea spectaculoasă a „petelor albe” impuse de sovietici în cadrul Blocului.

Regimul comunist ungar urmărea cu mare atenţie descoperirile istorice româneşti, cu scopul de a vedea cum pot fi combătute cât mai eficient. După cum raporta ambasadorul maghiar de la Bucureşti, la începutul anului 1968, noua istoriografie utiliza „cercetări arheologice şi istorice intense” şi „argumente ştiinţifice solide” pentru a-şi justifica „ofensatoarele” concluzii nonideologice.1

1298 Ibidem;Népszabadság, 5 decembrie 1968; Raport asupra situaţiei Ungariei/83, RFER, 12 decembrie 1968.

Printre aceste „ofense” se numărau aducerea „la lumină a vestigiilor perioadei romano-geto-dacice, precum şi legătura dintre aceştia şi români”, dovada continuităţii „prezenţei românilor pe teritoriul Transilvaniei” şi focalizarea pe „lupta pentru unitate” a tuturor principatelor române.[12991300]

Cu toate că acestea erau etichetate drept şovine de autorităţile maghiare, mai ales în conversaţiile lor private cu interlocutorii occidentali, şovinismul sau intoleranţa nu erau evidente în aceste lucrări şi nici nu erau caracteristice mediului în care fuseseră scrise. Într-adevăr, în acelaşi timp, ambasadorul maghiar raporta că noua istoriografie românească avea un efect exact contrar:

Viaţa literară maghiară s-a revigorat, după experienţa ultimilor ani, a devenit mai complexă, lucru care se manifestă nu numai printr-un mare număr de publicaţii, dar şi prin activităţi literare mai diverse. […] Pe scurt, notăm că dezvoltarea literaturii maghiare din România şi publicarea de cărţi este legată, pe de o parte, de politica literară, generală, de aici (reevaluarea

---

1299 József Vincze către Zoltán Komócsin, István Szirmai, Pal Ilku; György Aczél, Frigyes Puja, Sándor Jakob, Sándor Lakos, 10 ianuarie 1968, Subiect: Grija pentru trecutul istoric şi definirea caracteristicilor naţiunii în presa românească, documentul 145, Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), pp. 899-900; Raport din 10 ianuarie 1968. MOL, KUM, XIX-J-1-j-Rom- 16/b-1945-68/II, f. 311-314. Vicepreşedintele Academiei Române de Ştiinţe scria: „Se fac ample lucrări în domeniul istoriei şi arheologiei, aşa cum o evidenţiază cele peste 30 de volume de colecţii documentare, numeroase monografii arheologice, precum şi Istoria României care este prevăzută să apară în 6 volume, dintre care patru au şi fost publicate“. Ibidem; România Liberă, 28 decembrie 1967.

1300 Ibidem. Pentru o discuţie profundă a mitului etnogenezei daco-romane şi a aspectului său politic vezi: Katherine Verdery, .National Ideology Under Socialism: Identity and Culural Politics in Ceauşescu’s Romania, Berkeley, University of California Press, 1995, mai ales capitolul 1, „Antecedants: National Ideology and Cultural Politics in Presocialist Romania“, pp. 27-71.

literaturii interbelice, apariţia unor curente literare mai moderne etc.) şi, pe de altă parte, de schimbările produse în domeniul politicii faţă de naţionalităţi. 1

Atacarea României pentru abandonarea abordării ideologice a istoriei

Un aspect particular sui-generis al abordării româneşti a fost folosirea autorităţii inatacabile ideologic, pentru a sprijini interpretarea istoriei, independent de aspectul de clasă. Cu alte cuvinte, a fost utilizată o metodologie mai apropiată de cercetarea istorică occidentală decât de interpretarea de ideologie comunistă.[1301] După cum se plângea Stasi, în februarie 1969, „politica oportunistă de dreapta, naţionalistă" era „impregnată cu un antisovietism camuflat", prin aceea că:

[.] prezintă faptele istorice referitoare la relaţiile dintre Rusia ţaristă şi România, fără aprecieri ale poziţiei de clasă, şi le consideră analoge cu relaţiile contemporane. Aceasta a început prin publicarea, fără comentarii, a lucrării *Note asupra românilor*, de Karl Marx.[1302]

Mai degrabă decât o dezbatere pur academică, acesta era un punct de fricţiune major între conducătorii români şi cei sovietici. De exemplu, în mai 1970, Brejnev protesta că istoricii români „reaşezau relaţiile dintre Rusia şi România, subapreciind rolul Rusiei în Balcani", „redeschizând discuţia despre evenimentele anterioare celui de-al Doilea Război Mondial" şi subestimând „rolul Armatei Roşii în război şi pentru eliberare".1 Aceste interpretări puneau la îndoială legitimitatea prezenţei

1301 József Vincze către Pal Ilku, György Aczél, Miklós Ovari, Frigyes Puja, Endre Rosta, 13 mai 1968, documentul 148 (2003), pp. 908-910; Magyar Országos Levéltár, KÜM [Arh. St. Budapest, Ministerul de Externe], XIX-J-1-j-Rom-16/b-szn-1945-1968/II, f. 297-299.

1302 Situaţia Republicii Socialiste România şi influenţa imperialistă asupra acestei ţări, 7 februarie 1969, BstU, MfS, dosar ZAIG 5481, f. 1-38; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 270.

sovietice în regiune, justificarea pentru ca Moscova să fie „centrul conducător” şi posesia sovietică a unor teritorii, de-a lungul frontierei europene a URSS, o abordare care ar fi putut găsi simpatii periculoase şi în altă zone ale Europei de Est sau chiar în Moldova şi republicile baltice.

La acuzaţiile lui Brejnev, Ceauşescu a răspuns că intrase de mult în practica sovietică să respingă contribuţia României în Balcani, iar istoricii mai degrabă corectau acest neajuns. Exemplifica apoi acest punct de vedere citând scrisoarea prin care comandantul forţelor ţariste, marele duce Nicolae, solicita cu disperare ajutorul militar românesc pentru forţele sale de la Plevna, în timpul războiului ruso-turc din 1877 – 1878, lucru pe care istoriografia sovietică îl ignora cu totul.[1303] Referindu-se la insistenţa sovietică (şi mai ales moldovenească sovietică) asupra aşa-zisului „rol eliberator social şi politic” pe care Rusia îl jucase întotdeauna în Moldova, Ceauşescu ar fi putut să citeze lucrările lui Marx şi Engels, publicate acum (în câteva ediţii în limba română) – care o contraziceau –, însă a preferat să se refere la însuşi fondatorul Uniunii Sovietice:

Noi nu negăm rolul armatei ruseşti în Balcani, dar nu este posibil să negăm nici rolul armatei române. Avem cimitire de soldaţi români care au căzut acolo, precum şi scrisoarea prin care ni se cerea ajutorul. Desigur, oricine este liber să interpreteze aceste lucruri în propriul mod. Dar mi se pare surprinzător că există discuţii asupra rolul progresist al ţarismului şi nu aş vrea să încep să-l citez pe Lenin, referitor la acel rol.[1304]

1303 Stenograma şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR, 25 iunie 1971, ANIC, CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 72/1971, f. 10-58, PHP.

1304 Şedinţa Comitetului Central al Partidului Comunist Român 1445/1970, 20 mai Rezumat nr. 10 al Biroului Executiv al CC al PCR (1970), p. 6, în Dennis Deletant, Mihail E. Ionescu şi Anna Locher, ed., „Romania and the Warsaw Pact: Documents Highlighting Romania’s

Mai mult, adăuga Ceauşescu, istoricii sovietici continuă să subestimeze contribuţia României la lupta împotriva nazismului – cel de-al patrulea contingent ca mărime al Aliaţilor.1 Într-o referire surprinzător de pozitivă la regele Mihai din partea unui lider PCR, Ceauşescu sublinia insistenţa istoriografiei sovietice în a ignora că românii eliberaseră singuri Bucureştiul şi sudul României, înainte de sosirea trupelor sovietice: [13051306]

Apreciem participarea armatei sovietice, a Uniunii Sovietice. Din nefericire, nu se poate spune că faptele sunt prezentate cu respectarea în întregime a adevărului în privinţa României, cu toate că rolul ei este cunoscut, iar regele României a fost printre puţinii şefi de stat decoraţi cu Steaua Victoriei pentru contribuţia sa.[1307]

Gradual Emancipation from the Warsaw Pact, 1956—1989“, 2004, PHP; ANIC, fond CC al PCR, dos. 59/1970, f. 2-3, 5-27.

1305 Axworthy (1996), pp. 185-218. De-a lungul Războiului Rece, istoriografia sovietică a minimalizat contribuţia României împotriva Axei, în perioada august 1944 — mai 1945. Vezi şi Serghei Mihailovici Ştemenko, „Eliberarea României“ în Andrei Antonovici Gre- ciko, editor, OsvoboditeFnaia missiia Sovetskikh Vooruzhenikh Sil v vtoroi mirovoi voine, Moscova, Voenizdat, 1974, mai ales pp. 156, 164; Aleksei Alekseevich Antosiak, Vboiakh za svobodu Ruminii, Moscova, Voenizdat, 1974, p. 148; şi Serghei Mihailovici Ştemenko, The General Staff in the War Years, Book II, tradusă de Joint Publications Research Service, nr. 65733, 33 septembrie, 1975, p. 105. Vezi şi Aleksei A. Antosiak, Osvoboditel’naia missiia Sovetskikh Vooruzhennikh Sil na Balkanakh [Misiunea de eliberare dusă de forţele armate sovietice în Balcani], Moscova, Nauka, 1989.

1306 Forţele sovietice au ignorat pur şi simplu acest fapt şi au „reeliberat“ Bucureştiul. Ax- worthy (1996), p. 191. Afirmând că sunt „Eliberatorii Bucureştiului“ (eveniment pentru care au bătut chiar şi o medalie), sovieticii au respins „afirmaţia repetată constant de români, că ei înşişi îi alungaseră pe nemţi din ţară“. NARA, M 1198/39, telegrama nr. 749, 14 decembrie 1944, caserta (Kirk) via Napoli către Secretarul de Stat. Cei care au susţinut asemenea pretenţii au fost ţinta sistematică a măsurilor active de discreditare, prin care au fost discreditaţi desemnaţi falsificatori, şovinişti şi fascişti.

1307 Rezumat nr. 10 al Biroului Executiv al CC al PCR (1970), p. 6, în

Chiar înainte de această şedinţă, ziarul Partidului Comunist Moldovenesc publica recenzia unei cărţi, în care îi ataca pe autorii occidentali şi emigranţi români, pentru „falsificarea" istoriei regiunii, pentru ca apoi să-şi îndrepte tirul împotriva „unui număr de lucrări ale istoricilor din Republica Socialistă România", care conţineau „interpretări noi, subiective şi nedemonstrate, ale evenimentelor din 1918 şi 1940".[1308] Acestor „concepte neştiinţifice ale falsificatorilor istoriei", continua ziarul, autorii sovietici „le opun adevărul istoric, autenticitatea ştiinţifică şi înţelepciunea partidului".1

Punerea la îndoială a dreptului Bucureştiului asupra Moldovei româneşti

Angajând istoria în atacul împotriva politicii externe româneşti de la acea vreme, o carte din 1971 despre relaţiile interbelice sovieto-române, editată de Artem M. Lazarev, specialist în etnogeneza „slavă" a moldovenilor, ataca „întregul arsenal de argumente al istoriografiei româneşti, naţionalist-burgheze, antebelice", folosit „pentru a justifica politica externă antipopulară a oligarhiei româneşti", adică a orientării ei către Occident.[1309] Ca de obicei, se aprecia în mod deosebit

---

Deletant, Ionescu şi Locher (2004), PHP; ANIC, Fond CC al PCR, dos. 59/1970, f. 2-3, 5-27. Loialiştii sovietici au fost mobilizaţi să ia în derâdere poziţia României ca pe o „falsificare". Vezi criticile est-germane împotriva conducătorilor nord-coreeni în Memorandum asupra unei întâlniri cu o delegaţie a Adunării Populare Supreme a Republicii Populare Democrate Coreene, din 3 iulie 1967, documentul nr. 4, în „New Evidence on North Korea", Schäfer (2003-2004), p. 46.

1308 Kommunist Moldavii, nr. 5, 1970, p. 78; „Reluarea polemicilor deschis antiromâneşti", documentar Radio Libertatea, 11 iunie 1970, OSA, caseta 112, dosarul 3, raportul 17, pp. 1-2.

1309 Acesta a fost primul dintr-o serie de atacuri asupra „noii istoriografii" româneşti şi a realinierii la metodele istoriografiei occidentale („burgheze"). Vezi „Polemici sovietice cu istoricii români", RFER, Communist Area, 18 ianuarie 1971, OSA, caseta 113, dosarul 2, raportul 358; „Istoricii sovietici îi critică pe colegii români", RFER,

„linia internaţionalistă a Partidului Comunist Român în problema basarabeană”, în anii 1920 – 1930, când propagase solicitările Cominternului de împărţire a ţării. Criticii repetau, de asemenea, tema „România, stat agresor şi imperialist”, o condamnau pentru atacarea „trupelor revoluţionare ruseşti, de pe frontul rus [din România] şi pentru acapararea teritoriului Basarabiei sovietice” şi denunţau Mica Antantă (pe aceeaşi linie cu atacurile împotriva „micii antante socialiste” din perioada 1968 – 1970).[1310]

Acuzaţiile sovietice că România era „un stat imperialist” tipic, care „ocupa teritorii străine”, erau general recunoscute în Occident ca referiri la Basarabia şi Transilvania (şi Dobrogea), pe care Cominternul le desemnase explicit „teritorii ocupate”. Mai puţin înţeleasă era imputarea ce se aducea României, din partea iredentismului sovietic, a unui caracter imperialist şi în legătură cu teritoriul Moldovei româneşti.[1311] „Specialiştii” sovietici, secondaţi adesea de partenerii maghiari, insistau să susţină că „moldovenii” şi „moldovenii români” aveau origine slavă şi, de aceea, erau mai bine asimilaţi ca parte componentă a URSS în RSS Moldova.1 Aceasta a conferit

O semnificaţie foarte contemporană insistenţei României asupra calităţii de „stat naţional unitar” şi a

---

Communist Area, 26 ianuarie 1971, caseta 113, dosarul 2, raportul 349; şi RRG „Moldova ridică, din nou, zilnic problema basarabeană“, 24 septembrie 1971, RFER, OSA, caseta 51, dosarul 3, raportul 45.

1310 Op. cit., pp. 2-3; Ia. M. Kopanski şi I.E. Levit (A.M. Lazarev ed.), Relaţiile mmâno-sovietice 1929-1934: De la semnarea protocolului la stabilirea relaţiilor diplomatice, Moscova, Editura Nau- ka, 1971, recenzie semnată de M. Janovsky în Sovietskaia Moldavia, 3 august 1971.

1311 După cum scria un istoric, „implicaţiile erau periculoase: dacă moldovenii ar fi într-a- devăr o naţiune separată, atunci soarta Moldovei româneşti era pusă în discuţie“. Barbara Jelavich, History of the Balkans, volumul 2, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, p. 377.

falselor „aserţiuni din documentele Internaţionalei a III-a [Comintern]”, care categoriseau România ca „imperialistă”, ca „un stat tipic cu multe naţiuni, creat pe baza ocupării unor teritorii străine”.[13121313]

Copleşitoarea dezinformare sovietică a reuşit să ascundă această luptă chiar şi privirii celor mai fini observatori. Rapoartele analitice de la Radio Europa Liberă, din această perioadă, monitorizau plictisitor retorica ambelor părţi, dar, în general, nu reuşeau să identifice ameninţarea exprimată împotriva posesiei continue a Transilvaniei şi Moldovei româneşti de către România. Din contră, referirile la statutul său de „stat unitar” şi condamnarea politicilor Cominternului erau considerate o expresie a pretenţiilor asupra Basarabiei.[1314] Astfel, în loc să observe că apărau integritatea teritorială şi se opuneau dominaţiei sovietice, acele poziţii erau interpretate ca reprezentând intenţii expansioniste şi potenţiale agresiuni. Analiştii serviciilor de informaţii occidentale, ale căror cunoştinţe despre istoria regiunii

1312 Până în anii 1980, în contrast cu opiniile despre originea slavă a moldovenilor, istoriografia sovietică acceptase că valahii erau descendenţi ai dacilor şi romanilor, în timp ce ungurii le atribuiau şi ei origini slave, inclusiv o descendenţă slavă sudică.

1313 Mihai M. Petrescu, „Partidul a dat naţiunii noastre o unitate de granit“, Scânteia, 6 aprilie 1971. Acesta repeta discursul lui Ceauşescu din 1967. Nicolae Ceauşescu, România pe drumul desăvârşirii construcţia socialiste, Bucureşti, Editura Politică, 1968, volumul I, pp. 335-415.

1314 Robert King, de exemplu, a interpretat repetat referirile la caracterul „naţional unitar“ al României ca fiind o pretenţie iredentistă asupra Basarabiei. Vezi, de exemplu, Robert R. King, „România îşi reafirmă poziţiile de politică externă“, Rumania/16, RFER, 6 mai 1971a, p. 10, nota de subsol 22; Robert R. King „Conferinţa naţională a partidului“, Rumania/14, 31 iulie 1972c, OSA, caseta 51, dosarul 4, raportul 111, p. 1; Robert R. King, „Escaladarea polemicilor istorice sovieto-române asupra Basarabiei“, RAD Background Report/38, RFER, 12 februarie 1976c, OSA, caseta 115, dosarul 5, raportul 164, p. 2.

fuseseră cel mai adesea căpătate prin studierea superficială a României, aveau tendinţa să rămână „total în ceaţă” când se confruntau cu asemenea referiri. Însă conducătorii români care supravieţuiseră perioadei Cominterniste nu aveau nicio dificultate în a le descifra înţelesurile.

În general vorbind, Occidentul nu avea tendinţa să împovăreze şi mai mult relaţiile Est-Vest prin asemenea dezbateri, aparent, pur istorice. Astfel, printr-o convenienţă curioasă, unul dintre cele mai stridente cazuri de deznaţionalizare etnică din perioada Războiului Rece era adesea exclus din studiile occidentale despre naţionalităţile sovietice. Spre exemplu, o autoritate în materie îi excludea pe etnicii români din categoria naţionalităţilor „străine” din URSS, a căror „patrie naţională se afla dincolo de frontierele sovietice”, asimilându-i, în schimb, cu grupul naţionalităţilor care „aparţineau tradiţiei creştin-ortodoxe”, care „nu aveau un fundament cultural propriu” şi era improbabil „să reziste, pe termen lung, asimilării de către ruşi”.1 Asemenea concluzii preluau, în mod remarcabil, descrierea făcută „micului popor de ţărani români”, de Marx şi Engels, ca fiind „un refuz naţional”, care „ar trebui asimilat”.[1315] De fapt, Occidentul majoritar protestant sau catolic trecea permanent cu vederea lupta dintre bisericile ortodoxe rusă şi română, în care prima o eliminase complet pe cea de-a doua din Basarabia, când fusese anexată URSS-ului. Se presupunea în mod eronat că relaţiile prieteneşti ale

1315 S. Enders Wimbush, „Introduction: The Ethnic Costs of Empire“, în S. Enders Wimbush, editor, Soviet .Nationalities in Strategic Perspective, Londra, Croom Helm, 1985, p. xxii. E foarte interesant că un alt autor scria în acelaşi volum că moldovenii „ocupă un loc unic în spectrul republicilor sovietice, prin aceea că au o opţiune statală aflată la graniţă“ şi rămân „etnic, cultural şi lingvistic români“. Daniel C. Matuszewski, „Empire, Nationalities, Borders: Soviet Assets şi Liabilities“, în Wimbush (1985), p. 85.

bisericilor ortodoxe sârbă şi bulgară cu patriarhia Moscovei caracterizau şi relaţiile ortodoxe româno-ruse.[1316]

Moldovenii români din RSS Moldova erau singura naţionalitate majoritară dintr-o republică sovietică care se învecina cu rudele sale etnice şi care, atunci când li se permisese, îşi demonstraseră cu putere apartenenţa. Erau numeric mai mulţi decât etnicii maghiari din România (de fapt, mai mulţi decât minoritatea maghiară din România şi Cehoslovacia împreună). Frontiera sovieto-română, practic impenetrabilă, divizase mai multe familii româneşti decât fuseseră familiile ungureşti separate de graniţa ungaro-română, relativ mai permisivă. Iar prin toate măsurile de natură culturală, economică, politică, în special cele referitoare la învăţământ şi la folosirea oficială a limbii materne, erau mult mai dezavantajaţi decât minoritatea maghiară din Transilvania, în ciuda statutului lor de majoritate oficială a republicii. Bucureştiului nu i se permisese să aibă niciun fel de ambasadă, consulat sau birou de reprezentare în republica sovietică.

Totuşi, în timp ce preocuparea Budapestei referitoare la Transilvania era considerată o îngrijorare legitimă pentru coetnicii săi şi o roată motrice naturală a politicii ungare vizavi de România, analiştii considerau îngrijorarea României faţă de Basarabia mai degrabă ca „un barometru, decât ca un factor care contribuia la relaţiile sovieto-române”.1 De aceea, referirile româneşti la aceasta erau interpretate, mai degrabă, ca un iredentism slab deghizat, decât ca îngrijorare îndreptăţită faţă de fraţii de aceeaşi etnie. Între timp, guvernul comunist de la Budapesta se angajase într-o campanie paralelă cu cea a

1316 Această eroare a fost cel mai bine reflectată în cartea lui Samuel P Huntington „The Clash of Civilizations“, Foreign Affairs, vol. 72, nr. 3 (vara 1993), pp. 22-49. Atribuirea de către Huntington a Transilvaniei, majoritar ortodoxe, Vestului catolic şi protestant, pare a fi încă o reflectare a dezinformării.

maeştrilor sovietici, de negare a etnogenezei daco-romane a românilor şi de atribuire a unei origini slave (deşi în cazul „valahilor" din Transilvania originea este mai curând sudică, decât slavă estică), ca mijloc de afirmare a pretenţiilor prioritare asupra teritoriului. În cadrul Tratatului de la Varşovia, identitatea etnică a românilor era singura care făcea obiectul unui atac coordonat din partea celorlalte guverne comuniste.

Utilizarea istoriografiei pentru influenţarea relaţiilor externe

Lupta cu privire la interpretarea istoriei, mai ales aşa cum era aceasta reflectată în programa de învăţământ, constituia un aspect fundamental al strategiei sovietice de determinare a relaţiilor aliaţilor cu Moscova şi pe cele dintre aliaţi. Astfel, contactele ruse şi sovietice erau prezentate doar ca eliberatoare şi benefice, în timp ce relaţiile tradiţionale şi persoanele din blocul sovietic care se opuseseră Moscovei, în orice mod, erau etichetate drept retrograde, „imperialiste" şi chiar „criminale".[1317] Sprijinirea de către România a Micii Antante, cu ecourile ei recente din timpul Primăverii de la Praga, era atacată în mod predilect, la fel ca şi relaţiile ei tradiţionale din Balcani, de sprijinire a mişcărilor de eliberare naţională ale sârbilor, bulgarilor şi albanezilor de sub Imperiul

1317 Referitor la preocuparea maghiară pentru minoritatea sa, ca factor major în relaţiile bilaterale, vezi, spre exemplu, Robert R. King, „Foreign Policy Aspects of the 11th Rumanian Party Congress," RFER, Rumania/20, 9 decembrie 1974, OSA, caseta 115, dosarul 2, raportul 14, pp. 8-10, şi practic tot ceea ce a produs Secţia maghiară de la Radio Europa Liberă, începând cu ultima parte a anilor '60. Referitor la Basarabia şi etnicii români din RSS Moldova, ca factor nesemnificativ, vezi King (1976b), pp. 1, 7, 20; Robert R. King, „Soviet Party Leader Brejnev Pays First Friendship Visit to Romania", RFER, RAD Background Report/247, 2 decembrie 1976d, OSA, caseta 116, dosarul 1, raportul 90, pp. 1, 7, 20; şi Patrick Moore, „Soviet-Romanian Relations: The Balance for 1977", RFER, RAD Background Report/216, 10 noiembrie 1977, OSA, caseta 116, dosarul 2, raportul 75, p. 2.

Otoman. Istoria României era prezentată în totalitate ca venală, iar politicile sale ca jefuitoare, în parte pentru a asigura ca acele relaţii ce erau independente de controlul Moscovei să nu mai poată fi refăcute, dar şi pentru a nu repune anatema pe ţelurile strategice sovietice.

Relaţiile sale istorice cu alte state, mai ales cu cele din Vest, erau supuse unui tir concentrat, Bucureştiul fiind înfăţişat ca partener ce se dovedise, în mod repetat, de neîncredere şi, de aceea, nedemn de cooperare şi parteneriat. Un caz interesant a fost cel al relaţiilor finlandezo-române şi al mareşalului Carl Gustav Mannerheim, considerat de poporul finlandez fondatorul Finlandei independente şi erou al celor două războaie mondiale. Mannerheim luptase în România, în perioada Primului Război Mondial, şi s-a alăturat României, în calitatea sa de şef al statului finlandez, în 1941, în ofensiva Axei contra URSS, după ce aceasta a invadat şi şi-a anexat teritorii din ambele ţări, în 1939 şi 1940. Mannerheim şi dictatorul militar al României şi-au acordat reciproc cele mai înalte onoruri ale ţărilor lor, iar

O unitate specială de vânători de munte a luptat chiar pe frontul finlandez. Oficialităţile comuniste au ţinut să depună o coroană la monumentul lui Mannerheim, cu ocazia vizitei oficiale de la Helsinki, din 1968, provocând furie atât conducerii URSS, cât şi preşedintelui Kekkonen.

Ungaria – pentru care Finlanda reprezenta un obiectiv major de propagandă şi influenţă şi împotriva căreia lansase o largă varietate de măsuri active, sub rubrica înrudirii fino-ugrice – a abordat subiectul Mannerheim în completă conformitate cu interpretarea Kremlinului. Astfel, oficialităţile ungare nu l-au tratat niciodată pe Mannerheim într-o manieră pozitivă şi, în tratatele lor istorice, l-au portretizat chiar ca pe un ticălos.1 Budapesta s-a aliniat, de asemenea, la linia Moscovei, condamnând tratamentul acordat de România

eroului finlandez. După cum se menţiona într-un raport al Partidului Muncitoresc Ungar, din martie 1968, în timpul vizitei de la Helsinki:

Prim-ministrul Maurer a propus să fie depuse coroane la monumentul lui Mannerheim. A doua zi, preşedintele Kekkonen l-a sunat pe ambasadorul sovietic şi a refuzat această acţiune. El a declarat că atât timp cât el va fi preşedinte, niciun membru al guvernului finlandez nu va participa la o astfel de ceremonie. Iar în ceea ce priveşte depunerea de coroane, ministrul sovietic de externe i-a trimis un mesaj ambasadorului român de la Moscova, în care se arăta că Mannerheim fusese un inamic al poporului sovietic, un aliat al lui Hitler şi Antonescu şi, în consecinţă, un duşman al poporului român. Partidul Comunist Român nu a reacţionat la această remarcă.[13181319]

„Afacerea Mannerheim" a devenit o *cause celebre* printre conducătorii sovietici. La plenara din 1968 a Comitetului Central al PCUS, conducătorul partidului ucrainean, Piotr Şelest, l-a atacat pe Maurer pentru vizita la mormântul lui Mannerheim şi a declarat că prim-ministrul era „cel puţin suspect, în calitatea lui de comunist".1 În confruntarea sa, din mai 1970, cu conducătorii români, Brejnev le-a reproşat în mod repetat „ofensa" adusă prin depunerea de coroane la monumentul lui Mannerheim, insistând că „nu putea fi considerată o simplă problemă de protocol" (din moment ce se ştia că Kekkonen o descurajase).[1320] Îngrijorarea lui Brejnev reflecta sensibilitatea la aprecierea favorabilă a unor personaje istorice care se opuseseră Moscovei. Acesta era cazul, în special, atunci când relaţiile existente anterior comunismului aveau ca bază comună întărirea

1318 Rentola, în Halmesvirta (2002), p. 112.

1319 Retegan (2000), p. 137.

1320 Bischof, Karner şi Ruggenthaler (2010), p. 149.

independenţei micilor state şi rezistenţa la dominaţia sovietică.

Chestiunea Mannerheim a mai adăugat un element, prin faptul că se opunea dezinformării sovietice referitoare la desemnarea României ca partener în care nu se putea avea încredere. În 1969, de exemplu, când Stasi a criticat că România folosea arhivele străine pentru a-şi dezvolta interpret area istorică „fără caracter de clasă", a citat clar folosirea arhivelor finlandeze, care dezvăluiau că ofiţerii finlandezi din armata ţaristă evaluaseră comportamentul şi capacităţile aliatului român ca fiind mai bune decât ale colegilor ruşi.[1321] De fapt, evaluarea lui Mannerheim – în care acesta nota că, în timp ce ofiţerii ruşi îi dispreţuiau deschis pe ofiţerii români, din propria lui experienţă, el le aprecia mult curajul, abilităţile tactice şi disciplina – fusese adusă la cunoştinţa publicului finlandez de mai bine de un deceniu.[1322]

Capitolul 20

Discreditarea rolului de mediator.

SABOTAREA PARTENERIATELOR

Compromiterea eforturilor de mediere din perioada administraţiei Nixon începând cu luna iunie a anului 1969, când preşedintele Richard M. Nixon şi-a anunţat vizita din luna august în România – prima vizită postbelică a unui preşedinte american într-o ţară comunistă – Moscova a montat o campanie „în forţă" de discreditare a independenţei României la Washington. Au ieşit imediat la suprafaţă o serie de „scăpări" privitoare la medierea de către România a relaţiilor chino-americane, iniţial, ca

1321 „Martori finlandezi ai războiului din 1877/78", Anale (Bucureşti), nr. 4 (1968).

1322 Vezi Stig Jägerskiöld, Gustaf Mannerheim 1906-1917, Stockholm, 1965, pp. 253-254; Gustaf Mannerheim, Minnen, vol. 1, Stockholm, 1952, p. 182. Vezi şi Ingmar Söhrman, „Mannerheim şi Romania", Romanian Civilization, vol. 9, nr. 3 (iarna 2000-2001), pp. 33-43.

speculaţii în presa poloneză şi maghiară, şi apoi ca informaţii diplomatice de la Praga, în prima jumătate a lui iulie 1969.1 Naţionaliştii chinezi, angajaţi în cooperarea în materie de spionaj şi propagandă cu Moscova în scopul izolării Beijingului, au interpelat imediat Washingtonul dacă există vreun temei pentru zvonurile potrivit cărora „vizita preşedintelui Nixon în România va avea implicaţii pentru relaţiile SUA cu China comunistă şi Statele Unite doreau ca România să intermedieze îmbunătăţirea contactelor cu Pekinul”.[1323] Ca şi în cazul scăpărilor din 1965, referitoare la medierea

României cu Vietnamul, oficialii Departamentului de Stat „au replicat că nu exista nici urmă de adevăr în asemenea speculaţii”.

În timp ce menţinea o tăcere ostentativă faţă de viitoarea vizită a lui Nixon, Moscova a trimis Bucureştiului un avertisment clar, prin ministrul de externe Gromîko, care a scos de câteva ori România în evidenţă, pe parcursul discursului său semestrial din Sovietul Suprem, subliniind că doctrina Brejnev era valabilă pentru toţi membrii Pactului.1 După cum explica directorul CIA, Richard Helms, specificând că Tratatul de la Varşovia „nu va permite niciodată să se aducă atingere securităţii statelor semnatare şi cuceririlor socialismului din aceste ţări” şi accentuând calitatea de stat membru a României, Gromîko semnalase, mai explicit ca niciodată, cine era

---

1323 Magyarorszag, 6 iulie 1969; Radio Varşovia, 8 iulie 1969; Robert F. Maloney, „Reacţia est-europeană iniţială la planificata vizită a lui Nixon în România“, RFER, East Europe/2, 14 iulie 1969, OSA, caseta, 112, dosarul 2, raportul 298, pp. 4-6; Memorandum de la Lindsey Grant şi Hal Saunders din stafful Consiliului Naţional de Securitate pentru consilierul preşedintelui (Kissinger), 21 august 1969, documentul 26, China, 1969-1972 - Foreign Relations, 1969-1976, volumul XVII, p. 69. Vezi şi Telegrama 1812 de la Praga, 10 iulie şi Telegrama 1863 de la Praga, 15 iulie; National Archives, RG 59, Central Files 1967-69, POL 7 US/NIXON.

ţinta doctrinei Brejnev.[13241325]

Naţionaliştii chinezi şi-au menţinut şi ei presiunea, reiterând cererile referitoare la „conversaţiile secrete" sub auspicii româneşti, „pe subiectul deschiderii convorbirilor cu China comunistă", imediat după vizita lui Nixon. Ca de obicei, Kissinger a replicat că „nu avusese loc niciun astfel de dialog". De fapt, pe lângă eforturile anterioare ale României de a face acelaşi lucru în perioada preşedintelui Johnson, Nixon solicitase oficial un asemenea sprijin, pe 2 august 1969, la Bucureşti. Afirmând că SUA doresc „să deschidă canalele de comunicare şi să stabilească relaţii" şi că „nu vor intra într-un bloc care să izoleze China", Nixon a încheiat solicitându-i lui Ceauşescu: „Dacă serveşte intereselor dumneavoastră şi ale guvernului dumneavoastră, noi am aprecia dacă aţi juca un rol de mediatori între noi şi China".[1326] Ceauşescu a replicat că ţara sa va continua să activeze în sprijinul apropierii chino-americane, aşa cum făcuse şi în trecut.[1327]

Destinderea şi relaţiile sovieto-americane „ameninţate „de România

Odată ce a constatat că tentativele sovietice de a opri intervenţiile României, prin dezvăluiri şi compromitere, nu au condus la vreun rezultat, Moscova a început să-i

---

1324 Memorandum de la consilierul preşedintelui pentru probleme de securitate naţională (Kissinger) către preşedintele Nixon, Washington, 10 iulie 1969, documentul 65, Foreign Relations, 1969-1976, volumul XII, p. 197.

1325 Op. cit., pp. 198 şi 201-202: Memorandum de la directorul CIA, Helms, către Secretarul de Stat Rogers [instrucţiunile secrete ale lui Gromîko], Washington, 14 iulie 1969, documentul 66, Foreign Relations, 1969-1976, volumul XII.

1326 Foreign Relations, 1969-1976, volumul XVII, pp. 51-53; Notă editorială: 24 iulie - 3 august 1969 vizita lui Nixon. Memorandumul discuţiei dintre preşedintele Nixon şi preşedintele Ceauşescu, 2 august 1969, documentul 20, op. cit., p. 52.

1327 Ibidem.

semnaleze Washingtonului, prin diverşi oficiali sovietici şi agenţi de influenţă – conştienţi sau inconştienţi – că relaţiile

Statelor Unite cu România nu erau numai direct responsabile pentru ruptura din relaţiile sovieto-americane, dar ameninţau însăşi politica de destindere (*détente*).*1* O temă a măsurilor active care avea să se repete la sfârşitul anilor 1980 înfăţişa România ca un obstacol în calea păcii mondiale (şi, eventual, chiar o ameninţare la securitatea globală). O abordare de o asemenea duritate sublinia dramatic importanţa pe care Kremlinul o acorda ruperii legăturilor independente dintre Washington şi Bucureşti, izolării României de Occident. În paralel, Moscova a instituit un embargo complet asupra oricărei referiri în presa proprie la vizita lui Nixon în România sau la relaţiile româno-americane. Făcând aceasta, Kremlinul evita să atragă atenţia asupra acţiunilor româneşti şi dădea o mai mare plauzibilitate măsurilor active, care răspândeau aserţiunea că demersul Bucureştiului era direcţionat, în secret, de la Moscova.

Măsurile diplomatice sovietice indicau însă un fapt total diferit. Aproape imediat după întoarcerea lui Nixon din vizita din România, ambasadorul SUA la Moscova a raportat că un număr de „vizitatori recenţi şi diverşi colegi de-ai mei" primiseră „semnale oficiale de nemulţumire ale sovieticilor". El a adăugat că oficialităţile sovietice semnalaseră aceeaşi nemulţumire „referitoare la sosirea preşedintelui la Bucureşti", prin „colegii germani, austrieci şi indonezieni". [1328]Conform lui Henry Kissinger,

---

1328 O linie similară a apărut în timpul revoluţiei din 1989, de exemplu, când Mannfred Woerner a fost întrebat: „Ceea ce se întâmplă în România vi se pare că ar putea compromite climatul general de destindere dintre Est şi Vest?" Woerner a răspuns: „Sper că nu. Sper că nu... nu putem permite ca România să distrugă acest climat de destindere şi cooperare". „Interviu al lui Woerner despre evenimentele din România", Serviciul intern de la Paris, în limba franceză, 0720

exprimarea de „îndoieli” – după optimismul anterior „referitor la relaţiile sovieto-americane” – devenise o „temă sovietică standard”, spre sfârşitul lui septembrie, iar „sursele îndoielilor sovietice” îl constituiau „politica Statelor Unite faţă de China şi vizita în România”.[1329]

Solicitarea, din aceeaşi zi, a ambasadorului sovietic, Dobrînin, de a vorbi cu Kissinger a fost considerată de Helmut Sonnenfeldt, membru al Consiliului Naţional de Securitate, ca fiind motivată tot de „îndoielile sovietice asupra intenţiilor preşedintelui” referitoare la „politica faţă de China” şi de „vizita din România”, ca şi de posibilitatea întâlnirii ministrului de externe, Gromîko, cu preşedintele, după ce Nixon îl primise pe ministrul adjunct de externe român.1 Asigurându-l pe Kissinger de „interesul continuu al Moscovei pentru îmbunătăţirea relaţiilor cu SUA”, Dobrînin s-a plâns că „devenise dificil să convingem Moscova de bunăvoinţa noastră”.[1330] El a continuat imediat prin a-i solicita lui Kissinger să pledeze pentru o întâlnire Gromâko-Nixon şi s-a interesat cine fusese persoana de la Casa Albă care „se gândise” la vizita de la Bucureşti.[1331]

Preocuparea sovietică faţă de dezvoltarea relaţiilor Washington-Bucureşti şi activităţile de mediator ale României deveniseră un laitmotiv la consiliile Pactului şi era exprimată şi mai vehement la şedinţele INTERKIT

GMT, 20 decembrie 1989, Foreign Broadcast Information Service, FBIS-WEU-89-246, 20 decembrie 1989, p. 1.

1329 Memorandum de la consilierul preşedintelui pentru probleme de securitate naţională (Kissinger) către preşedintele Nixon, Washington 26 septembrie 1969, documentul 83, op. cit., p. 254.

1330 Memorandum de la Helmut Sonnenfeldt, din stafful NSC, pentru consilierul preşedintelui pentru probleme de securitate naţională (Kissinger), 26 septembrie 1969, documentul 84, op. cit., pp. 256-257.

1331 Transcriptul convorbirii telefonice dintre preşedintele Nixon şi consilierul său pentru probleme de securitate naţională (Kissinger), Washington, 27 septembrie 1969, documentul 86, op. cit., pp. 260-261.

îndreptate împotriva Chinei şi României. Într-o oarecare măsură, Kremlinul a fost capabil să folosească prejudecăţile profesionale naturale ale specialiştilor pe zona sovietică din Departamentul de Stat, Consiliul Naţional de Securitate şi CIA, pentru a deplasa atenţia şi focalizarea americană înapoi spre Moscova – şi, indirect, pentru a le distrage de la China şi România – revenind la cursul „normal”. De exemplu, Moscova l-a convins uşor pe ambasadorul SUA în URSS să solicite ca Dobrînin să fie informat „despre concluziile convorbirilor SUA-China, înainte ca ele să fie date publicităţii”, din moment ce, în perioada administraţiei Johnson, fusese „o practică standard” ca înregistrări detaliate ale convorbirilor să fie oferite Moscovei.[1332]

La sfârşitul lui 1969, Dobrînin a reiterat că „guvernul sovietic aborda relaţiile cu guvernul american cu deschidere şi cu bunăvoinţă, dar se întâmplaseră câteva lucruri foarte stranii” care provocau îndoieli la Moscova. După enumerarea diferendelor în securitatea europeană, comerţ, controlul armamentelor şi Orientul Mijlociu, Dobrînin concluziona:

Ministrul adjunct de externe al României, Macovescu, a fost primit la Casa Albă, iar Gromîko nu. Trebuie să reamintesc Statelor Unite că în Uniunea Sovietică deciziile nu sunt luate de un singur om, ca în Statele Unite, ci de unsprezece; şi toate aceste semnale, adunate, au creat o impresie foarte proastă.1

Pentru a pune punctul pe i, el a subliniat că „neîncrederea dintre Washington şi Moscova” permite „unui număr de ţări să manevreze printre noi”, sugerând

1332 Memorandum de la Helmut Sonnenfeldt, din stafful NSC, pentru consilierul preşedintelui pentru probleme de securitate naţională (Kissinger), Washington, 11 decembrie 1969, documentul 105, Foreign Relations, 1969-1976, volumul XII, p. 319.

că România juca de ambele părţi.[13331334]

Acţionând pentru a conecta Washingtonul de Moscova pe un subiect de importanţă strategică pentru URSS şi pentru a bloca relaţiile directe, Kremlinul a făcut presiuni insistente pentru ca SUA să se angajeze în discuţii bilaterale, la Conferinţa pentru Securitate Europeană din noiembrie 1969 – ianuarie 1970. Washingtonul a evitat capcana, care ar fi condus la un dezastru în cadrul NATO şi ar fi lăsat Europa de Est exclusiv în grija sovietică. După cum nota Sonnenfeldt:

Dintre toate puterile occidentale, noi ar trebui să fim ultimii care să lăsăm mână liberă Moscovei în Europa de Est (mai ales, din moment ce suntem pe cale să dezvoltăm o relaţie specială cu România); şi, cu siguranţă, nu avem niciun interes să negociem dezmembrarea alianţei occidentale cu Moscova.[1335]

De asemenea, menţionarea pozitivă a lui Ceauşescu în „Primul raport anual asupra politicii externe pentru anii 1970", prezentat de Nixon în faţa Congresului, la mijlocul lui februarie 1970, a provocat protestele sovietice. Sperând să obţină o modificare de ultim moment, Dobrînin s-a plâns că prin menţionarea a „numai doi lideri străini" în raportul anual – „preşedintele Thieu şi preşedintele Ceauşescu" – se putea „indica populaţiei

---

1333 Memorandum al discuţiei dintre consilierul preşedintelui pentru probleme de securitate naţională (Kissinger) şi ambasadorul sovietic (Dobrînin), Washington, 22 decembrie
Tab A, op. cit., p. 336.

1334 Op. cit., p. 338. În loc să se refere direct la România, Dobrînin a dat exemplul neplauzibil şi mai degrabă contraproductiv al Marii Britanii.

1335 Memorandum de la Helmut Sonnenfeldt, din stafful NSC pentru consilierul preşedintelui pentru probleme de securitate naţională (Kissinger), Washington, 8 ianuarie
documentul 117, op. cit., p. 352.

O cale greşită”.[1336] Pe la jumătatea anului, ambasadorul sovietic a emis o nouă pretenţie, explicându-i lui Kissinger că „perioada de speranţă relativă” în relaţiile sovieto-americane fusese „umbrită de vizita în România”, ceea ce „a condus la o perioadă de stagnare”.[1337] În acest set de măsuri active era inclusă desemnarea explicită a României ca un factor perturbator, care complica inutil cooperarea sovieto-americană şi submina intenţionat relaţia dintre Moscova şi Washington.

Simultan, Kremlinul şi-a continuat tentativele de a intimida Bucureştiul cu scopul de a-şi întrerupe relaţiile cu Washingtonul. În timpul vizitei lui Ceauşescu la Moscova, din mai 1970, spre exemplu, Brejnev a acuzat România că „cochetează” cu imperialismul. Conducătorul sovietic a numit vizita lui Nixon, din august 1969, „o lovitură primită drept în faţă de mişcarea progresistă”, care „provocase o prăbuşire a prestigiului României”, şi s-a plâns că Moscova era ţinută în ceaţă în privinţa schimburilor româno-americane.1 Ceauşescu a ripostat că „prestigiul” ţării sale era „foarte bun, mulţumim mult”. „În privinţa vizitei lui Nixon”, a continuat conducătorul român, dacă Moscova „doreşte să ştie ce s-a discutat”, atunci şi românii „ar putea întreba care a fost subiectul discuţiilor de la Viena dintre Uniunea Sovietică şi Statele Unite, din moment ce noi nu avem nicio idee cu privire la ce s-a pus în discuţie şi

1336 Memorandumul discuţiei, Washington, 18 februarie 1970, documentul 135, op. cit., p. 402. Raportul a fost publicat în Public Papers:Nixon, 1970, pp. 116-190.

1337 Memorandumul discuţiei, Washington, 10 iunie 1970, documentul 168, op. cit., p. 515.

nici nu am fost consultaţi”.[13381339]

Această replică l-a prins pe Brejnev total cu garda jos – şi nu numai pentru că niciun alt membru al pactului nu ar fi îndrăznit să pună vreodată în discuţie legitimitatea controlului Moscovei asupra politicii externe. Deşi îl exprimase doar în trecere – Ceauşescu a vorbit la această întâlnire fără să aibă vreo notiţă –, comentariul a pus în evidenţă o strategie sovietică fundamentală: aceea de a controla relaţiile internaţionale ale Blocului, convingând Washingtonul că ar trebui să trateze Europa de Est numai din punctul de vedere al relaţiilor bilaterale cu Moscova. Scopul sovietic era să se asigure că SUA priveau relaţiile cu statele individuale din regiune prin prisma Moscovei şi ca o anexă a relaţiilor americano-sovietice. După cum nota unul dintre membrii delegaţiei române, interlocutorii lor sovietici „s-au înverzit” la sugestia lui Ceauşescu şi „au respirat uşuraţi” numai după ce „au auzit că nu aveam de gând” să cerem detalii despre convorbirile sovieto-americane.

Presiunea sovietică pentru o focalizare exclusivă pe relaţia sovieto-americană, în scopul de a contrabalansa relaţia aproape remarcabilă SUA-România – şi posibilitatea înfricoşătoare a unor legături directe şi nesancţionate cu alţi membri ai Pactului – a devenit evidentă la Washington, pe parcursul anului 1971, mai ales începând din luna aprilie, când *The New York Times* a anunţat că România fusese un actor „principal” în apropierea chino-

---

1338 Rezumatul nr. 10 al Biroului Executiv al CC al PCR (1970), în Deletant, Ionescu şi Locher (2004), PHP; ANIC, fond CC al PCR, dos. 59/1970, f. 2-3, 5-27. Brejnev a subliniat efectele negative ale vizitei „într-o perioadă în care este război în Vietnam, când americanii fac una şi alta în Vietnam“, la care conducătorul român a răspuns că ţara sa continuă să acorde Vietnamului cel mai important ajutor nemilitar, după URSS şi China, şi că Polonia şi RDG-ul au relaţii economice mult mai dezvoltate cu SUA.

1339 Ibidem.

americană.1 După cum îi scria Secretarul de Stat, William Rogers, preşedintelui Nixon, în noiembrie 1971:

În Europa de Est, este posibil ca sovieticii să spere că insistenţa asupra relaţiei sovieto-americane va tinde să minimizeze importanţa politicilor independente ale României şi, poate, să facă SUA mai puţin dornice să-i cultive pe est-europeni, în moduri despre care Moscova are tendinţa să considere că îi subminează poziţia în zonă.[13401341]

Ca parte a acestui efort, Moscova a continuat să compromită credibilitatea României, ca partener, comunicând, spre exemplu, Washingtonului că aflase de negocierile SUA-China, prin intermediul României, în toamna lui 1970.[1342] De fapt, Moscova era mai îngrijorată că Bucureştiul ar putea „scăpa" secrete ale Pactului de la Varşovia, o alegaţie despre care a pretins, ulterior, în faţa celorlalţi membri ai Tratatului că o putea dovedi.[1343] Între timp, ea a continuat să poziţioneze Ungaria şi Polonia pe locuri mai atractive, ca parteneri „disidenţi" pentru Washington.[1344] La începutul anului 1972, Consiliul

---

1340 The New York Times, 27 aprilie 1971. Articolul, parte dintr-o serie despre reapropierea şi reapariţia Chinei la ONU, a primit o ripostă imediată prin realocarea creditului principal către Pakistan, Franţa şi Suedia. The New York Post, 29 aprilie 1971. Vezi şi King (1971a), pp. 2-4.

1341 Memorandum de la Secretarul de Stat Rogers către preşedintele Nixon, Washington, 10 noiembrie 1971, documentul 11, Foreign Relations, 1969-1976, volumul XIV, pp. 31-32.

1342 Walter Isaacson, Kissinger: A Biography, New York, Simon and Schuster, 1992, p. 339.

1343 Vojtech Mastny, „Pactul de la Varşovia ca istorie", în Mastny şi Byrne (2005), p. 42.

1344 CIA a raportat că Moscova încerca „să îmbunătăţească statutul" conducătorilor polonezi „ca şi cum ar fi fost membri ai elitei sovietice". Instability and Change in Soviet-Dominated Eastern Europe: An Intelligence Assessment (EUR 82-10124), 12 ianuarie 1982 (declasificat la 29 ianuarie 2001), p. 20, CIA. Kádár a primit un ajutor

Naţional de Securitate a raportat că invitaţia adresată lui Nixon, de a vizita Polonia, de către primul-secretar polonez, Gierek, „se bănuieşte că are aprobarea sovietică” pentru că „era aproape sigur făcută cu intenţia” de a „micşora importanţa poziţiei speciale a României”, pe termen lung.[1345] Aceasta a constituit aproape singura recunoaştere explicită, din partea autorităţilor americane, că Moscova folosea alţi membri ai Pactului de la Varşovia pentru a compromite relaţiile României cu Washingtonul.

Crescând atât de mult costul unei „relaţii speciale” cu România („soarta destinderii”), Moscova a reuşit să deplaseze atenţia Washingtonului şi a Bonnului de la Bucureşti (şi de la alţi membri ai Blocului Sovietic), spre ea însăşi. Faptul a devenit evident mai ales în tezele *Ostpolitik* ale lui Brandt, care se transformau din „curtarea în primul rând a Europei de Est, în al doilea rând, a URSS-ului şi în al treilea, a Germaniei de Est”, la „tratarea URSS ca partener de discuţii dominant”.1 Deşi conştientă de jocul Moscovei şi respingându-l iniţial, până la urmă administraţia Nixon a căzut pradă încet-încet acestei tactici, credibilitatea partenerului român fiind subminată permanent, prin dezinformări venite din surse multiple.[13461347]

Exploatarea prejudecăţilor CIA, blocarea legăturilor economice

„Măsurile active” sovietice împotriva României se întindeau pe un spectru larg. Pe de o parte, KGB-ul şi serviciile partenere au încercat să „relativizeze” şi să

---

similar de „sporire a prestigiului“. Op. cit., p. 17.

1345 Foreign Relations, 1969-1976, volumul XIV, documentul 75, p. 240.

1346 Ermarth (1969), p. 121.

1347 La solicitarea SUA, România a acţionat ca intermediar în relaţiile SUA—Coreea de Nord. Ungaria, la instrucţiunile sovietic, exploata o înrudire îndepărtată cu Coreea cu rolul de a le strica.

minimalizeze devierea României, ca insignifiantă, de neremarcat şi fără niciun merit special. Pe de altă parte, acelaşi deviaţionism era prezentat ca o operaţiune de dezinformare – „un cal troian" sovietic – şi amplificat ca având un sens total negativ asupra intereselor SUA. Această idee corespundea conservatorismului profesional şi prejudecăţilor spionajului SUA la fel cum se întâmplase, spre exemplu, în 1958, când CIA a respins ideea că România „încerca din proprie iniţiativă să facă paşi spre autonomie", cu argumentul că acest lucru nu putea fi realizat decât „sub auspicii sovietice"; şi în 1962, când a judecat comportamentul curajos al Bucureştiului ca fiind posibil „numai cu aprobarea lui Hruşciov şi a Partidului Comunist Sovietic".[1348] Chiar şi cu ocazia remarcabilei „declaraţii de independenţă", din aprilie 1964, CIA nu a putut înţelege comportamentul României decât ca parte a unei tendinţe generale, postulând că şi ceilalţi membri ai Pactului făceau, „probabil", acelaşi lucru, dar mai în linişte şi cu mai multă circumspecţie (iluzie împărtăşită în acea vreme şi de conducerea lui Gheorghiu-Dej).[1349]

Comportamentul Bucureştiului din timpul Primăverii de la Praga a provocat o reevaluare radicală în comunitatea de informaţii a SUA, care recunoştea acum „constantele" încercări sovietice de „a obliga România să se conformeze, să diminueze independenţa României", încercând, în primul rând, „să o izoleze". În acelaşi timp însă, ei au continuat să interpreteze antagonismul faţă de

1348 Outlook For Stability In The Eastern European Satellites (NIE 12-58), 4 februarie 1958 (declasi- ficat la 22 septembrie 1993), p. 6, CIA; Political Developments In The USSR And The Communist World (NIE 11-5-62), 21 februarie 1962 (declasificat la 4 aprilie 1994), p. 20, CIA.

1349 Rumania's Position In The Soviet Bloc, evaluare CIA, 22 aprilie 1964 (declasificat la 16 aprilie 2001), p. 5, CIA; Changing Patterns In Eastern Europe (1964), p. 12, CIA.

sovietici ca fiind unul pasiv, iar independenţa României atât de fragilă, că până şi dacă Bucureştiul, încercând să evite implicarea „în orice conflict Est-Vest”, i-ar fi forţat pe sovietici să „intre în România ca ocupanţi”, rezistenţa reală se aprecia ca „probabilă să apară numai atunci când înfrângerea sovietică va fi sigură”.1

Împreună cu serviciile „partenerilor apropiaţi”, KGB şi GRU au prezentat deformat natura şi gradul de cooperare a României cu Pactul, făcând astfel jocul scepticismului occidental. Succesul a fost impresionant, mai ales în domeniul economic. Aici, dezinformarea avea drept scop să prevină apariţia vreunui interes economic american semnificativ în România şi să blocheze accesul ei la asistenţa economică occidentală şi la tehnologii avansate, care i-ar fi consolidat, pe viitor, independenţa. Acest lucru a fost realizat, parţial, prin crearea unui univers paralel, în care România îşi menţinea în secret legături economice strânse cu URSS-ul şi se angaja în transferul tehnologiilor occidentale către Moscova, ceea ce corespundea opiniilor preconcepute, conservatoare, ale Departamentului de Comerţ şi ale Biroului de Cercetări Economice al CIA (OER) şi era conform cu practicile curente ale aliaţilor loiali Moscovei. Acelaşi scop a fost îndeplinit prin mobilizarea elementelor din importantele grupuri de emigranţi est-europeni, membri în uniunile sindicale americane, să se opună comerţului româno-american, ca fiind dăunător muncitorilor Statelor Unite.

De exemplu, în aprilie 1965, tentativa României de a cumpăra capacităţi de producţie pentru cauciuc sintetic de la Firestone s-a terminat brusc din cauza campaniei organizate împotriva vânzării.[1350] La puţin timp după aceea, Statele Unite s-au opus vânzării de tehnologie

---

1350 Anti-Communist Resistance Potential In The USSR And Eastern Europe (NIE 11-66), 27 ianuarie 1966 (declasificat la 19 noiembrie 1999), pp. 10-11, CIA.

pentru construcţia unei centrale nucleare, din teama ca aceasta să nu fie transmisă ulterior şi Moscovei. În loc de aceasta, România a cumpărat tehnologia canadiană, care nu a apărut nici în vreo altă ţară din Blocul Comunist, nici la vreunul dintre clienţii Moscovei din ţările în curs de dezvoltare.[1351] Motivarea pentru unele dintre aceste eşecuri a fost cel puţin năucitoare. După cum a relatat mai târziu fostul secretar pentru interne, Stewart Udall, referitor la respingerea solicitării României de a cumpăra tehnologie pentru rafinarea petrolului, în 1966 – 1967, iniţial, atât departamentul său, cât şi Departamentul Apărării, Departamentul de Stat şi preşedintele, cu toţii au sprijinit solicitarea, însă Departamentul Comerţului – care, în mod normal, ar fi trebuit să fie cel mai interesat de asemenea tranzacţii – a reuşit să blocheze decizia.1

În 1971, România şi-a liberalizat legea comerţului exterior şi a făcut presiuni pentru „cooperarea americano-română în domeniul exploatării petrolului din platoul Mării Negre”, pentru cooperarea în domeniul modernizării tehnologiei de foraj şi pentru cooperarea în „construirea rafinăriilor petroliere”.[1352] (Tehnologia românească permitea forajul la o adâncime de numai o treime din performanţa atinsă de tehnologia americană, iar rezervele estimate ale ţării situate la aceste mari adâncimi erau uimitoare.) Aceasta contravenea direct cu strategia

1351 La un deceniu după vânzarea reactorului CANDU României, nici un fel de tehnologie CANDU nu a apărut în vreun alt stat socialist şi nici pe întreaga durată a Războiului Rece. CIA a menţionat că „exceptând România, care se pare că a optat pentru reactorul canadian CANDU, toate celelalte state est-europene membre CAER îşi bazează programele nucleare pe tehnologie şi combustibil sovietic“. Soviet Energy Policy Toward Eastern Europe - A Research Paper, 1 iunie 1980 (declasificat la 21 februarie 2001), p. 22, CIA.

1352 Stewart L. Udall, interviu înregistrat de W.W. Moss, 7 aprilie 1970, pp. 79-80, John F. Kennedy Library Oral History Program.

energetică a Moscovei în relaţiile internaţionale, mai ales referitoare la petrolul din Marea Neagră, care era considerat „propriul ei domeniu”. OER a rămas neechivoc în aprecierea că niciuna dintre ţările estice nu ar fi putut refuza vreo solicitate sovietică de tehnologie sau echipamente care fuseseră achiziţionate din Occident, „indiferent de propria lor dorinţă”. Pe viitor ar fi şi mai puţin probabil ca doleanţele sovietice să fie respinse, dată fiind estimarea că Moscova „îşi sporea constrângerile politice şi economice, atât în cadrul CAER, cât şi pe plan bilateral”.[1353]

Într-o ilustrare deloc impresionantă a puterii sale de analiză, OER prezenta apoi „dovada” pentru concluziile sale:

Două exemple ale unor astfel de diversiuni sunt: o declaraţie a [nume şters] că, dacă URSS ar solicita vreun echipament făcut în Cehoslovacia sub licenţă vestică, echipamentul ar fi fost furnizat URSS, şi o declaraţie a [nume şters] că personalul tehnic şi ştiinţific sovietic făcea vizite periodice în România, pentru a obţine tehnologia pe care România o cumpărase din Vest. Chiar dacă nu am fi avut asemenea exemple, noi credem că achiziţia se doreşte a fi făcută deoarece solicitările sovietice de echipament şi tehnologie occidentale sunt considerabile, iar achiziţia via alte ţări est-europene este unul dintre modurile prin care URSS poate intra în posesia doritei tehnologii vestice.[1354]

Evidenta ignorare a tensiunilor dintre Moscova şi Bucureşti din partea oficiilor guvernamentale era cauzată şi de efectul măsurilor active sovietice, dar şi de neatenţie.

1353 Soviet Interest in the Middle East/North African Oil and Soviet Acquisition of Western Technology and Equipmentfrom Eastern Europe, 5 mai 1971 (declasificat la 27 iunie 2002), Memorandum pentru preşedinte, Comitetul operaţional ACEP, Departamentul Comerţului, de la Task Force Report on Catalytic Breaking, semnat de şeful Biroului pentru cercetări economice, p. 2, CIA.

1354 Ibidem.

Moscova a promulgat cu insistenţă câteva teme pentru a descuraja parteneriatul economic SUA-România, inclusiv că Bucureştiul ar fi fost implicat în furtul de tehnologie americană pentru Moscova şi, contradictoriu, că e posibil ca românii să nu-şi onoreze promisiunea de a le furniza Moscovei. Ulterior, Hruşciov a exprimat această abordare în memoriile lui, afirmând că „bunul echipament de foraj" al României era rezultatul „proiectelor furate de la americani" şi că Bucureştiul promisese că „va da [Moscovei] proiectele – pentru acest echipament", dar că exista „o mare diferenţă" între promisiunile României şi îndeplinirea lor.1

Lipsa de atenţie la antagonismul sovieto-român din partea comunităţii de informaţii a SUA demonstra dificultatea de a traduce cooperarea dintre cei câţiva lideri din Washington şi Bucureşti în relaţii bilaterale, mai strânse, SUA-România, în absenţa unei comunităţi organizate de emigranţi, care „să facă munca de salahor" în locul Statelor Unite.[1355] În timp ce afirmau că Bucureştiul fura tehnologie occidentală pentru Kremlin, măsurile active sovietice „deturnau" refuzul României de a colabora în domeniul achiziţiei de tehnologie vestică şi cooperare militară, ca fiind dovada că numai „purul naţionalism" o împingea să-şi încalce obligaţiile din cadrul Alianţei şi o transforma, inerent, într-un partener de neîncredere.[1356] Realitatea era însă destul de departe de

---

1355 Sergei Khrushchev, Memoirs of Nikita Khrushchev: Reformer, 1945-1964, volumul 2, Philadelphia, Penn State Press, 2006, p. 225. Hruşciov i-a descris în repetate rânduri pe români drept lipsiţi de recunoştinţă pentru aşa-zisa largheţe sovietică şi ca trădători iraţionali care au violat „clar obligaţiile Tratatului". Vezi op. cit., p. 229, şi Serghei Hruşciov, editor, Memoirs of Nikita Khrushchev: Statesman, 1953-1964, volumul 3, Philadelphia, Penn State Press, 2007, pp. 711-713, 717.

1356 Vezi Khrushchev (2006), p. 229; Khrushchev (2007), p. 717. Conform lui Hruşciov, „asemenea violări erau de nepermis".

descrierile făcute prin intermediul măsurilor active sovietice şi de înţelegerea ulterioară a OER.

Bucureştiul implementa decizia politică de a nu coopera cu URSS în aceste domenii foarte sensibile atât pentru a înlătura orice dependenţă de Moscova, cât şi pentru a deplasa spre Vest parteneriatele de securitate (inclusiv în partea occidentală care trecea prin Israel). Într-adevăr, un „adevărat scandal" a izbucnit la Moscova, când centrala GRU a descoperit că Bucureştiul transfera în secret tehnologie sovietică Israelului – în cazul respectiv, părţi din tancurile sovietice capturate în timpul războiului arabo-israelian.1 Scandalul a devenit „şi mai mare" după ce România a achiziţionat elicopterul militar franţuzesc *Alouette* (şi, apoi, *Puma*). După cum menţiona un fost ofiţer GRU, „elicopterele erau de mare interes pentru spionajul militar sovietic", dar românii „nu le permiteau experţilor noştri să le examineze, nici măcar de la distanţă".[13571358]

Subminarea cooperării germano-române

În mod paradoxal, în timp ce politicile României o făceau mai dependentă decât orice alt aliat „apropiat" de sprijinul economic şi politic extern din partea Statelor Unite, a Germaniei de Vest şi a Franţei, întotdeauna au existat alţi membri ai Pactului care s-au bucurat de un avantaj mult mai mare decât Bucureştiul în ceea ce priveşte accesul la decidenţii politici din oricare dintre aceste state occidentale. Această stare de lucruri avea rădăcini istorice adânci, din moment ce germanii, polonezii, ungurii şi chiar cehii fuseseră parte din moşteniri imperiale europene, iar România nu. Astfel, spre exemplu, din douăzeci de familii nobiliare din Franţa, patru erau de origine etnică poloneză, două erau maghiare şi peste alte zece aveau rude în aristocraţia ungară.

1357 Viktor Suvorov, Inside the Soviet Army, New York, Berkeley Books, 1984, p. 7.

1358 Ibidem.

Legăturile tradiţionale, mult exagerate, dintre Bucureşti şi Franţa păleau în comparaţie cu cele ale Varşoviei şi ale puternicei comunităţi poloneze, de 400.000 de emigranţi, de la Paris.

Totodată, în calitate ipotetică de partener, Franţa era problematică, din cauza înaltului nivel de penetrare atins de KGB şi GRU în cercurile politice, militare şi de informaţii, încă din perioada interbelică. Conform unor foşti ofiţeri KGB, situaţia ajunsese la un punct în care serviciile franceze deveniseră obiectul ironiei profesioniştilor din serviciile de informaţii sovietice.[1359] Chiar înainte de înfiinţarea NATO, şeful rezidenţei din Paris, Ivan Agayants, pionier al dezinformării, era mândru să descrie spionajul francez ca fiind „prostituata pe care o am în buzunar".[1360]

În Germania de Vest, RDG-ul poseda avantajul natural, cultural şi etnic, astfel încât cercurile de conducere guvernamentale, militare şi de informaţii (inclusiv NATO) erau adânc penetrate de Stasi.1 Strategia consecventă, angajată de organele de informaţii controlate de sovietici, era să influenţeze şi să monopolizeze sursele de informaţii oficiale şi neoficiale, furnizate autorităţilor germane (şi Statelor Unite, Marii Britanii şi Franţei), referitoare la dezvoltările regionale. Scandalul Günter Guillaume, din 1974, care a condus la demisia cancelarului Willy Brandt, când colaboratorul apropiat al cancelarului a fost demascat ca agent Stasi/sovietic, pozând în refugiat est-german, a fost unul dintre cele mai clare exemple, mai ales dată fiind preocuparea lui Guillaume pentru

1359 Andrew şi Gordievsky (1990), p. 405. Kalughin scrie că spionajul francez era „atât de adânc infiltrat" încât devenise complet „ineficient", apreciind că „fără îndoială, spionajul francez era cel mai slab şi mai nechibzuit dintre toate serviciile ostile cu care ne-am confruntat". Kalugin (1994), p. 169.

1360 Christopher Andrew şi Vasili Mitrokhin, The Sword and the Shield, New York, Basic Books, 2001, p. 152.

Ostpolitik, în care relaţia Germania Federală – România se situa în prim-plan.

Spionajul maghiar era deosebit de bine dotat pentru astfel de operaţiuni cu falşi refugiaţi. În scopul propagandei anticomuniste, Vestul hotărâse să-i eticheteze pe toţi cei care părăsiseră Ungaria, în timpul revoltei din 1956, ca „luptători pentru libertate”, oferind prin aceasta acoperire pentru agenţii care au continuat să se asimileze acestui grup, de-a lungul a două decenii.[1361] Oricum, exista deja un mit referitor la loialitatea maghiară faţă de aliaţii germani care deriva, paradoxal, din internaţionalizarea ideologiei naziste în corpul ofiţeresc maghiar, care a continuat să lupte de partea lui Hitler în ciuda tentativelor lui Horthy de a părăsi al Doilea Război Mondial. În această privinţă, România se afla în dezavantaj clar. Retragerea sa din Axă şi trecerea de partea cealaltă era privită de Hitler ca trădare, fiind proiectată de „măsurile active” sovietice ca o dovadă a imposibilităţii de a avea încredere în România.[1362]

Moştenirea etnică şi culturală comună a celor două Germanii şi deschiderea Republicii Federale au făcut serviciile de informaţii şi de securitate ale Bonnului extrem de vulnerabile la penetrarea Stasi. În termenii luptei clandestine dintre România şi Pactul de la Varşovia, cazul ofiţerului şi analistului Serviciului de Informaţii al Germaniei Federale (*Bundesnachtrichtendienst*. BND), Gabriele Gast, a fost încărcat de consecinţe, deoarece aceasta primea adesea sarcina, din partea coordonatorilor

---

1361 Childs şi Popplewell (1990), pp. 142-173; Andrew şi Mitrokhin (2001), pp. 437-459.

1362 Pentru o discuţie detaliată vezi şi Watts (2003). România şi Finlanda şi-au anunţat retragerea din război în termeni identici, dar, în timp ce comandantul german din Finlanda a respectat termenii, omologul său din România a lansat imediat un atac total asupra Bucureştiului, declanşând ostilităţile româno-germane.

ei est-germani, să ofere informaţii despre România.[1363] Recrutată în 1968, Gast a devenit analistul-şef al BND pentru Uniunea Sovietică şi Europa de Est şi locţiitoare a şefului

Departamentului politic pentru Blocul Sovietic. Din această poziţie, nu numai că a furnizat Centralei KGB „un tablou exact al cunoştinţelor şi analizelor occidentale referitoare la întregul Bloc estic", ci a plasat în analizele ei şi dezinformările furnizate de Serviciul A al KGB.1

Această capacitate a permis Moscovei să ia măsuri profilactice împotriva tendinţelor disidente din cadrul Pactului de la Varşovia şi împotriva planurilor Vestului de a promova „diferenţieri". Gast a fost una dintre cele mai prolifice surse din Germania de Vest despre România, iar datele pe care le oferea asupra situaţiei interne şi politicii externe erau clasificate de „extremă importanţă".[1364] Cele 147 de rapoarte ale ei despre România către spionajul est-german au fost depăşite, ca volum, numai de cele 150 de rapoarte făcute Stasi de colegul ei de la BND, Ludwig Spunler.[1365]

Fiind expertul-şef al spionajului vest-german pentru Blocul Sovietic, analizele lui Gast erau încărcate de autoritate şi ajungeau chiar „pe masa lui Kohl",

---

1363 BStU, MfS, HvA/MD/2-5, SIRA-TdB 11-14, şi HVA/MD/3, SIRA-TDB 12; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 109. Spionarea României din partea lui Gast a fost înregistrată prin diversele ei nume de cod şi numere ca XV/22/65 (Denkmal), XV/378/68 (Gerald), şi XV/3331/77 (Reinhard).

1364 Markus Wolf (cu Anne McElvoy), Man Without A Face, Londra, Jonathan Cape, 1997, pp. 157-162. Wolf o considera agentul lui cel mai apropiat.

1365 Ibidem. Bernd Schäfer, „Stasi Files and GDR Espionage Against the West", Oslo, Institute for Defence Studies, 2002, p. 8 în „Stasi and NATO", PHP Rapoartele lui Spuhler despre România au fost înregistrate sub numărul XV/96/72 (Peter) în BStU, MfS, HVA/MD/2-5, SIRA-TDB 11-14.

influenţându-i astfel pe decidenţii politici de la Bonn, Bruxelles şi Washington.[1366] Rapoartele ei confirmau dezinformările propagate prin alte surse din Europa de Est, controlate mai direct de sovietici. Cu toate că nu era un analist cu acces la înalt nivel, Rainier Rupp, angajat al Departamentului de planificare al NATO – care a livrat spionajului est-german *Manualul de criză al NATO*, *Planul Forţelor Armate* şi *Documentul final despre măsurile preventive* – a furnizat, la solicitarea Stasi, şi detalii referitoare la relaţiile şi intenţiile NATO privitoare la România, permiţând Moscovei să ia măsuri adecvate de contracarare.[1367]

Canibalizarea legăturilor franco-române

Măsurile KGB de izolare a României, prin sabotarea relaţiilor cu partenerii occidentali, au atins primul succes total în Franţa. În ciuda penetrării adânci a cercurilor politice, militare şi de spionaj franceze, relaţiile franco-române deveniseră atât de apropiate încât, în 1964, de Gaulle a oferit sprijin militar, în cazul în care România „ar fi fost invadată de trupele Tratatului de la Varşovia" şi a promis sprijinul francez pentru a introduce România în Comunitatea Economică Europeană.1 La sfârşitul anilor 1960, aceste relaţii se aflau într-un declin precipitat, în timp ce Bucureştiul încerca să strângă legăturile cu Washingtonul şi Bonnul, şi intrase în conflict deschis cu

1366 Andrew şi Mitrokhin (2001), p. 451. James O. Jackson, „Germany: A Mountain of Moles", Time, 22 octombrie 1990. Gast „a trimis copii ale acestor rapoarte la Stasi, uneori chiar înainte să le vadă [Helmut] Kohl", ceea ce a asigurat uimitoarea precizie a spionajului est-german.

1367 Georg Herbstritt, „Eine fiendliches Bruderland: Rumänien im Blick der DDR-Staatssi- cherheit" [Un stat frăţesc ostil: România din perspectiva securităţii de stat a RDG], Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik, Berlin nr. 1 (mai 2004); Wolf (1997), p. 334. Soţia lui Rupp, Anne-Christine, a lucrat la şi a spionat NATO. Informaţiile lui Rupp au fost înregistrate în dosarele Stasi sub: XV/333/69 (Topas).

Kremlinul, iar Parisul cultiva Moscova în asemenea măsură, încât se afla pe punctul să considere legitime incursiunile ei în Europa de Est.[13681369]

În cadrul întâlnirii din octombrie 1968 pe care a avut-o cu cancelarul german Kiessinger, de Gaulle „a repetat aproape cuvânt cu cuvânt" dezinformarea sovietică conform căreia Bonnul era cel care „trebuia condamnat" pentru invazie, din moment ce „Germania de Vest era pe punctul de a atrage Cehoslovacia în sfera ei de influenţă", iar diplomaţii francezi repetau „aproape oricui dorea să asculte că intervenţia sovietică în Cehoslovacia era de înţeles", dată fiind „ofensiva comercială vest-germană, în Europa de Est."[1370] De Gaulle insistase chiar, imediat după invazie, „că nu exista niciun motiv să presupunem că sovieticii au avut vreo intenţie să comită o agresiune, iar solicitarea vest-germană de întărire a NATO era exagerată". Aceasta l-a determinat pe cancelarul german să riposteze disperat că, dacă sovieticii vor începe să mărşăluiască, „veţi avea Europa pe care aţi visat-o, o Europă de la Atlantic la Urali, dar sub control sovietic".[1371]

Deux ex machina prin intermediul căruia Moscova a distrus relaţiile franco-române a fost ofiţerul DIE Mihai Caraman, aflat la post, sub acoperire diplomatică, la Paris, din 1959 până în 1969. Dacă nu cumva a fost o cârtiţă sovietică de la bun început, Caraman a fost în mod sigur agent dublu, recrutat în perioada cât a fost instruit de

---

1368 Sejna (1982), p. 75.

1369 Ministrul francez de externe, Michel Debré, a încercat să convingă Washingtonul de distincţia fundamentală dintre „o mişcare sovietică împotriva României şi orice astfel de mişcări împotriva Berlinului de Vest, Iugoslaviei sau Austriei", prima având consecinţe şi o importanţă marginală. FRUS, 1964—1968, volumul XVII, doc. 25.

1370 Intelligence Information Cable: Ahlers' Off-The-Record Comments On De Gaulle's Visit To Bonn, 7 octombrie 1968 (declasificat la 29 august 2002), pp. 6-7, CIA.

1371 Op. cit., p. 8.

sovietici, între 1950 – 1951.1 Dimpreună cu serviciile de informaţii franceze, penetrate, KGB-ul l-a utilizat ca paravan pentru a transfera Moscovei informaţii NATO, în perioada 1962 – 1968.[1372] Gradul penetrării sovietice în serviciile franceze este sugerat de cazul lui Phillipe de Vosjoli, şeful secţiei occidentale a spionajului francez (SDECE), cu baza la Washington, din această perioadă. De Vosjoli a fost obligat să demisioneze, s-a ascuns şi s-a refugiat în SUA, când, după transmiterea unor informaţii de la un dezertor KGB, evident provenit dintre superiorii săi din SDECE, a fost avertizat că „va fi asasinat la întoarcerea în Franţa”.[1373]

După retragerea franceză din structurile militare NATO şi relocarea sediului NATO de la Paris la Bruxelles, Caraman şi-a pierdut valoarea ca acoperire pentru operaţiunile sovietice, anti-NATO. Însă, prin redistribuirea sa, nu ca agent dublu sovietic, ci ca strălucit agent român care îşi servise ţara cu loialitate, a căpătat o valoare considerabilă pentru compromiterea atât a relaţiei franco-române, cât şi a germenilor cooperării dintre Bucureşti şi membri cheie ai Alianţei Nord-Atlantice. Într-o frapantă atestare a penetrării, francezii au lansat o campanie de presă, sprijinită prin citarea unor ofiţeri de informaţii sovietici, „care dezvăluiau” daunele pe care spionajul

1372 Ancheta internă a DSS-ului a ajuns la concluzia că Mihai Caraman „fusese recrutat de serviciile de informaţii sovietice, pentru care a continuat să lucreze după ce s-a întors din Franţa, în sediul central DIE“. Dosar privind problemele ridicate în materialul referitor la generalul-maior Mihai Caraman, 22 iunie 1979, Arhiva Serviciului Român de Informaţii (ASRI), fond „D“, dosar 11200, vol. 37, f. 2-5, reprodus în Pelin (1997), pp. 272-276. Caraman a fost considerat „talentat“ şi selectat de ofiţerii sovietici pentru instruire la Institutul Felix Djerjinschi de la Moscova în 1951, înainte de a fi recrutat formal de DSS.

1373 Michael Holzman, James Jesse Angleton, the CIA, and the Craft of Counterintelligence, University of Massachusetts Press, 2008, p. 214.

românesc le provocase NATO.[1374] Faptul că fuseseră aduse mari prejudicii era destul de adevărat (cu toate că poate ameliorase paranoia sovietică prin confirmarea naturii defensive a pregătirilor NATO), dar ele nu se puteau atribui exclusiv sau, în principal, României. Scandalul, care erupsese într-un moment al intensificării relaţiilor România-SUA şi al unui foarte intens antagonism sovietic, servea atât ca acoperire a cooperării informative franco-sovietice, cât şi ca mijloc de a discredita România ca şi partener pentru statele NATO.

De fapt, NATO a încetat să mai fie o ţintă ostilă pentru spionajul românesc, în toamna anului 1963, când Gheorghiu-Dej disociase

România de mişcările provocatoare ale Moscovei din Cuba şi adoptase poziţia că Alianţa Vestică nu avea proiecte agresive în Europa. Deşi nu a întrerupt operaţiunile în curs la acea vreme, conducerea României a dat instrucţiuni explicite ca Securitatea să nu furnizeze „experţilor" sovietici – invitaţi recent să plece – niciun fel de informaţii brute, ci numai sinteze foarte generale. Ofiţerii de informaţii români nu trebuiau să accepte sub nicio formă să execute sarcinile Moscovei. Caraman a fost unul dintre ofiţerii superiori ai DIE care totuşi a continuat să lucreze clandestin pentru stăpânii sovietici.1

O investigaţie DSS lansată aproape un deceniu mai târziu menţiona că rezultatele lui Caraman „se bucuraseră de o înaltă apreciere atât la DIE, cât şi din partea unor servicii de informaţii străine, mai ales în Franţa", unde era considerat unul dintre „cei mai mari spioni

---

1374 Unul dintre aceşti ofiţeri a colaborat chiar la publicarea, în 1971, a unei cărţi des citate. Pierre Accoce şi Daniel Pouget, Le Reseau Caraman l'Roumains ont fait trembler l'OTAN [Reţeaua Caraman: românii care au făcut NATO să tremure], Paris, Fayard, 1972.

contemporani”.[1375] Deoarece „se ştia” că informaţiile pe care le obţinuse de la agenţii lui din NATO „au fost transmise oficial, în întregime” Moscovei, până în 1963, după care au primit aprobarea să fie trimise numai scurte sinteze, „în cadrul schimbului de informaţii cu serviciile sovietice”, investigaţia arăta că existau suspiciuni puternice că Mihai Caraman continuase să le dea şefilor sovietici copii a tot ceea ce obţinuse. Pentru a-şi asigura utilizarea independentă a lui Caraman, KGB-ul şi GRU au stabilit „contacte directe” cu el, independente de vreo supervizare românească:

Drept urmare, în ţara noastră, au avut loc un număr de discuţii între consilierul sovietic din acea perioadă, Şkomorohin, şi generalul-maior Mihai Caraman, la care nu a participat niciun alt membru al DIE. De asemenea, generalul Mihai Caraman a fost invitat singur la Moscova, unde a avut câteva discuţii cu conducerea serviciilor sovietice, iar un membru al acestor servicii l-a vizitat chiar la Paris pe generalul-maior Mihai Caraman, cât timp s-a aflat la post în Franţa.1

Şi mai strigătoare la cer era extraordinara „înţelegere” arătată lui Caraman de serviciile de informaţii franceze încă de la începuturile marelui său succes, la mult timp după ce erori fundamentale îi demolaseră în mod repetat acoperirea.[1376] De exemplu, Caraman „făcea paradă” ostentativ, în jurul capitalei franceze, cu primul său agent, funcţionarul argentinian la NATO, Robert van der Veille, în limuzina ambasadei române:

Cu toate că argentinianul era cunoscut de poliţia

1375 ASRI, fond „D“, dosarul 11200, vol. 37, f. 2-5; Pelin (1997), pp. 273-274.

1376 Dosar referitor la problemele rezultate din materialele referitoare la generalul-maior Mihai Caraman, Ministerul de Interne, Departamentul Securităţii de Stat, Strict Secret, 22 iunie 1979 [în continuare: Dosarul Caraman (1979)], ASRI, fond „D“, dosarul 11200, volumul 37, f. 3-5.

franceză ca homosexual, generalul-maior Mihai Caraman îl vizita la casa lui de lângă Paris, fără să informeze ambasada, şi, de multe ori, rămânea şi peste noapte. De asemenea, el nu a ezitat să-şi viziteze agentul nici la biroul acestuia de la NATO. Lucrul nu ar fi putut să scape atenţiei contrainformaţiilor franceze şi nici nu poate fi explicat de o oarecare toleranţă din partea acestor organe pentru ţara noastră pentru că, în acea perioadă, activitatea românilor aflaţi la post în Franţa era urmărită cu un interes şi o atenţie particulare, inclusiv prin măsuri active de supraveghere.[1377]

Ancheta a relevat şi că acoperirea lui fusese „dezvăluită" francezilor, într-o manieră definitivă, în 1962, după ce Caraman aranjase ca van der Veille, care se pregătea să părăsească postul de la NATO, să-l prezinte succesorului său feminin. Când „superspionul" român a făcut abordarea:

[…] ea nu numai că a refuzat colaborarea, dar a şi divulgat contrainformaţiilor franceze identitatea agentului argentinian şi a generalului-maior Mihai Caraman. Drept rezultat, agentului argentinian i-a fost întinsă o capcană şi, după ce l-a contactat pe Mihai Caraman, a fost arestat şi condamnat.[1378] Totuşi, împotriva diplomatului român nu au fost luate niciun fel de măsuri. Din contră, în loc să-şi intensifice activităţile de supraveghere împotriva românilor aflaţi la post, după acest eveniment, serviciile de contrainformaţii franceze au suspendat măsurile de filaj care fuseseră luate până atunci.1

Anomaliile au continuat să se adune după dezertarea, în 1969, a colegului său staţionat la Paris, ofiţerul DIE Ion Iacob (Iacobescu), care s-a predat nu autorităţilor

---

1377 Dosarul Caraman (1979), ASRI, fond „D", dosar 11200, volumul 37, f. 3-5.

1378 Românii nu au putut niciodată să confirme dacă van der Veille a fost într-adevăr la închisoare.

franceze, ci ambasadei britanice de la Paris. Deşi atât spionajul francez, cât şi şeful DIE, Nicolae Doicaru, l-au acuzat pe Iacob că l-ar fi expus pe Caraman, francezii nu au solicitat niciodată expulzarea lui Caraman. De asemenea, centrala DIE nu a luat „niciun fel de măsuri urgente" pentru a-şi proteja personalul rămas în Franţa, ale cărui identităţi acoperite au fost şi ele dezvăluite de Iacob. Ancheta a găsit „uimitor" că, dimpotrivă, şefii DIE îi permiseseră lui Caraman „să ofere o recepţie în saloanele ambasadei de la Paris". Probabil a fost şi mai uimitor că la recepţia de bun-rămas a unui spion în dizgraţie „participaseră personalităţi de vârf din guvernul şi ministerul de externe francez".[13791380]

DSS-ul a considerat necesar să reevalueze toate fostele „succese" ale lui Caraman, deoarece „fuseseră înregistrate într-o perioadă în care Charles de Gaulle îşi propusese ca obiectiv distrugerea NATO", considerând că „americanii erau mult mai periculoşi pentru Europa de Vest decât sovieticii". De Gaulle, raporta ancheta DSS, nu numai că nu fusese deranjat de penetrarea Alianţei Nord-Atlantice de către Caraman, dar o găsise chiar „convenabilă" planurilor sale „de a destrăma NATO şi de creare a unei Europe unite sub tutelaj franco-german, cu acordul Uniunii Sovietice", care ar fi exclus Statele Unite. Ancheta concluziona despre principalul agent al lui Caraman, Francis Rousilhe, că:

[...] agentul francez care furnizase ofiţerului român informaţii referitoare la NATO şi la planurile Alianţei acţiona la ordinul serviciilor de informaţii franceze, care,

---

1379 Dosarul Caraman (1979), ASRI, fond „D", dosar 11200, volumul 37, f. 3-5.

1380 După cum menţiona DSS-ul, „în loc să ceară" expulzarea lui Caraman, francezii au scris „lungi articole în presa cotidiană" [L'Express] şi „chiar o carte despre activitatea lui, de parcă ar fi fost vorba despre un ofiţer francez şi nu de un român". ASRI, fond „D", dosar 11200, vol. 37, f. 2-5; Pelin (1997), pp. 273-274.

pentru a submina poziţia NATO în Franţa, erau în acord cu – şi facilitate de – scurgerea de informaţii referitoare la planurile şi bazele militare americane către URSS, prin intermediul serviciilor secrete româneşti.[1381]

Afacerea d'Abzac: tentative de asasinat pe teritoriul României

În ciuda intensei penetrări sovietice, serviciile de informaţii franceze nu fuseseră compromise în întregime şi exista destul ataşament rezidual faţă de România pentru a face Franţa să opună iniţial rezistenţă în a ataca pe până recent, principalul ei aliat în colaborarea pe probleme de securitate est-europeană. Mai mult, dată fiind politica independentă a lui de Gaulle (antiamericană şi anti-NATO), dezvăluirea operaţiunilor lui Caraman nu l-a făcut antipatic publicului francez. De aceea, informaţiile sovietice au recurs la o metodă mult mai directă de a întrerupe relaţiile franco-române.

Metoda folosită pentru a forţa mâna Parisului şi pentru a asigura o ruptură publică dureroasă de Bucureşti, precum şi tăierea completă a legăturilor informaţionale a fost asasinarea colonelului Cheyron d'Abzac, ofiţerul de informaţii militare francez, însărcinat cu zona „Levantului" – regiune care includea partea sudică a Pactului de la Varşovia, celelalte state balcanice şi Turcia –, în timp ce se afla într-un turneu de inspecţie în România.1 D'Abzac şi şoferul lui au fost ucişi într-un „accident" de circulaţie înscenat pe şoseaua Bucureşti – ploieşti, la Băneasa, la sfârşitul verii lui 1969, când au fost loviţi frontal de un camion cu însemne şi numere de înmatriculare militare.[1382]

1381 ASRI, fond „D", dosarul 11200, volumul 37, f. 3-5; Pelin (1997), pp. 273-275.

1382 Vezi Jean Rochet, Cinq ans à la tête de la DST: 1967-1972: la mission impossible [Cinci ani în fruntea DST: 1967—1972: misiune imposibilă], Paris, Plon, 1985, mai ales capitolul VII.

Date fiind circumstanţele asasinării – o coliziune frontală pe un drum din România foarte puţin circulat atunci cu un vehicul aparţinând, aparent, forţelor armate române, produsă la scurt timp după închiderea reţelei informative a lui Caraman –, complicitatea Bucureştiului era în mod inerent plauzibilă, iar aparatul sovietic de dezinformare a lucrat din plin pentru a-i asigura această interpretare.

Atunci când ministrul de externe, Mănescu, a solicitat să afle cum putea fi armata implicată în provocarea unei asemenea lovituri catastrofale pentru politica de securitate românească, ministrul apărării, generalul Ioniţă, i-a răspuns furios şi „foarte ferm" că acel camion nu aparţine forţelor armate române, sugerând că Securitatea era cea responsabilă.[1383] De fapt, investigaţiile ulterioare au dezvăluit că vehiculul fusese adus în ţară pe la frontiera sovieto-română de serviciile de informaţii sovietice şi fusese revopsit şi dotat cu plăcuţe de înmatriculare româneşti de agenţii lor aflaţi în ţară.1 Din nefericire, comunicatul oficial românesc ulterior, prin care d'Abzac era identificat ca şef al spionajului militar francez pentru „Levant" (în loc de pur şi simplu, superiorul ataşatului militar francez la Bucureşti) a fost considerat de Paris o dovadă a vinovăţiei României.[13841385]

1383 Betea (2008), pp. 521-522. Conform lui Mănescu, Securitatea acuza armata şi viceversa, aceasta provocând, din perspectiva sovietică, o ruptură binevenită între cele două servicii, care a deschis noi oportunităţi pentru recrutări.

1384 Interviu cu dr. Ioan Talpeş, director SIE între 1992—1997, 14 iunie 2007. Mai târziu, Mănescu a evitat întrebările referitoare la posibilitatea ca GRU sau KGB să fi fost amestecate în acest asasinat. Betea (2008), p. 522.

1385 Vezi Rochet (1985), capitolul VII. Este foarte interesant că, în filmul din 2010 despre spionul Vetrov, care a furnizat francezilor informaţii despre operaţiunile KGB pe linie de ştiinţă şi tehnologie — Codename: Farewell —, agentul sovietic îi relatează contactului său francez că descoperirea sa va fi urmată de un „accident de camion"

Relaţiile franco-române în domeniul informaţiilor – care deja sufereau din cauza cooperării franco-sovietice în problemele Est-Vest, ceea ce afecta Bucureştiul, şi din cauza cooperării americano-română, care afecta Parisul, ca şi din cauza scandalului Caraman – fuseseră sever distorsionate.[1386] Ele aveau să rămână astfel, cu câteva excepţii, până când Serviciul de Informaţii Externe postcomunist avea să ofere partenerilor francezi dosarul asasinării ataşatului.[1387] înstrăinarea serviciilor franceze de partenerii români a permis agenţilor sovietici şi „partenerilor apropiaţi", care penetraseră în Franţa, să deţină un cvasimonopol asupra evaluării evenimentelor din regiune, pentru tot restul perioadei Războiului Rece. Asasinatul a zguduit şi ceea ce mai rămăsese din relaţia de stat bilaterală, grăbind transformarea ei din una atât de intimă – în care un preşedinte de stat francez pleda pentru ca forţele franceze să apere teritoriul României împotriva unui atac al Tratatului de la Varşovia, într-una atât de antagonică – în care un alt preşedinte francez sprijinea trunchierea teritoriului ei, în favoarea altui membru al Pactului, loial Moscovei.[1388]

Şi „afacerea Caraman", şi asasinarea lui d'Abzac au

---

regizat.

1386 Aşa a fost cazul, spre exemplu cu ofiţerul de informaţii francez Phillipe Rondot, pe atunci adjunct al rezidenţei de la ambasada din Bucureşti, care i-a privit pe români ca duşmani de moarte (cel puţin pentru un timp limitat).

1387 Acest lucru a fost făcut în 1994 de directorul SIE, Ioan Talpeş. Interviu cu dr. Talpeş, 14 iunie 2007. Conform lui Corneliu Mănescu, incidentul nu a fost rezolvat niciodată în timpul Războiului Rece, ci doar „îngropat", permiţându-i să supureze timp de 25 de ani. Betea (2008), p. 522.

1388 Sejna (1982), p. 75; Pierre Hassner scrie că „România fusese favorită sub de Gaulle, Polonia sub Giscard d'Estaing şi Ungaria sub Mitterrand", în „The View from Paris", Lincoln Gordon, editor, Eroding Empire: Western Relations with Eastern Europe, Washington, Brookings, 1987, p. 214.

avut doar un impact marginal asupra relaţiilor cu Statele Unite.1 Totuşi, au pus încă o cărămidă la zidul dezinformării, destinat să compromită relaţia româno-americană. Izbucnind la două luni după vizita lui Nixon şi cu cinci luni înainte de prima vizită a lui Ceauşescu în Statele Unite, au confirmat temerile alimentate de sovietici la Washington, despre penetrarea României de KGB, şi a contribuit, probabil, la distanţarea constantă care a apărut apoi în perioada succesivelor administraţii republicane.[13891390]

Ulterior, informaţiile sovietice şi-au perfecţionat metoda „accidentelor de circulaţie" din România şi nu au mai lăsat diverse indicii ale implicării lor – folosind, de exemplu, mijloace de transport obişnuite în locul deghizărilor uşor penetrabile şi alegând vehicule nemodificate, pentru greutatea şi structura lor standard robustă, în loc să lase urme relevante ale unor dotări speciale. Spre exemplu, aceeaşi tehnică aproape a curmat viaţa lui Ion Gheorghe Maurer pe drumul dintre Covasna şi Sfântu Gheorghe, în 1972. Ironic, ea şi-a dovedit succesul chiar dacă a dat greş, îndepărtându-l, cu ajutorul măsurilor active, pe acel guru al relaţiilor internaţionale de lângă Ceauşescu. Maurer, care s-a retras în 1974, în ciuda insistenţei lui Ceauşescu de a rămâne prim-ministru, a crezut, până în ziua morţii, că liderul român îi înscenase

---

1389 Vezi Soviet Foreign Policies and the Outlook for Soviet-American Relations:NIE 11-72, 20 aprilie 1972 (declasificat la 4 februarie 1994), pp. 20-21, CIA; şi The USSR and the Changing Scene in Europe: NIE 12-72, 26 octombrie 1972 (declasificat la 4 februarie 1994), pp. 11, 16-18, CIA.

1390 Se spune că Nixon criticase spionajul României contra NATO, în timpul vizitei lui Ceauşescu. Mai mulţi membri ai administraţiei Nixon au raportat îngrijorări referitoare la penetrarea KGB în privinţa rolului României în medierea apropierii chino-americane. Vezi Munteanu (2008), CwIhP

accidentul pentru a scăpa de el.[1391]

Mai remarcabil este că nici ambasada română de la Paris, nici conducerea DSS nu au iniţiat vreo anchetă asupra „afacerii Caraman", oferind explicaţia că dezertarea lui Iacob era responsabilă pentru demascarea acoperirii lui Caraman şi au acceptat, tacit, responsabilitatea României pentru ceea ce fusese o operaţiune sovietică acoperită împotriva NATO şi a Statelor Unite. O explicaţie posibilă pentru acest aparent dezinteres poate fi gradul în care serviciile sovietice penetraseră spionajul extern românesc. Ancheta DSS, lansată un deceniu mai târziu, a concluzionat că şeful DIE, Nicolae Doicaru, era agent sovietic, iar şeful DSS, Ion Stănescu, era şi el puternic suspectat. Acelaşi lucru era adevărat şi în privinţa ambasadorului român în Franţa, Victor Dumitriu.1 Caraman însuşi a fost numit într-un post la Securitatea municipiului Bucureşti, de pe care urma să-şi încheie cariera, şi i-au fost luate funcţiile din Ministerul Afacerilor Externe, pierzându-şi eligibilitatea pentru posturi în afara ţării.[1392] Însă căderea lui nu avea să aibă un caracter permanent.

Capitolul 21

Remobilizarea agenţilor lui Stalin 1968 – 1971

Lupte dure pentru a forţa schimbarea conducerii

Poate că Kremlinul se afla în căutarea unei conduceri alternative, capabile să provoace schimbări politice, încă din anii 1950, atunci când, la Moscova, s-a produs prăbuşirea unui avion cu echipaj sovietic, având la bord o delegaţie de partid din România, în care şi-a pierdut viaţa

---

1391 Betea (2008), p. 351. Este posibil ca accidentul să se fi dovedit util şi în recrutarea lui Károly Király, în caz că nu era deja agent ungaro/sovietic. Király, pe atunci prim-se- cretar de judeţ, se afla pe scaunul din spate.

1392 CNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 1, f. 120-126; Ţăranu (2009), p. 365. Dumitriu reproduce cu acurateţe toate temele banalizate ale dezinformării sovietice, în Dumitriu (1996).

Gheorghe Preoteasa şi a fost rănit Nicolae Ceauşescu (Gheorghiu-Dej renunţase să mai facă parte din delegaţie, cu numai câteva minute înainte de decolare).1 Bucureştiul nu avea nici cea mai mică îndoială asupra faptului că stabilirea culoarului de zbor al unei delegaţii române deasupra teritoriului chinez, în 1962, fără a solicita, în prealabil, acordul de survol al autorităţilor chineze, a fost intenţionată, urmărind să-i determine pe chinezi să deschidă focul, atingându-şi astfel scopul.[1393] Cu siguranţă, în 1963, KGB-ul dorea impunerea unei schimbări la conducere, când, conform rapoartelor serviciului secret britanic, ataşatul militar sovietic şi fiica sa au încercat să-l asasineze pe Gheorghiu-Dej.[1394]

Aceste tentative au constituit motivul pentru care, în aprilie 1964, în „declaraţia de independenţă", România a afirmat că „nici unui partid nu îi este permis să scurtcircuiteze conducerea de partid din orice altă ţară, cu atât mai puţin să lanseze apeluri în scopul schimbării conducerii, în alt partid".1 În 1966, Ceauşescu a avertizat, în mod public, Moscova să nu recruteze din nou membri ai PCR, iar în 1967 a reproşat Moscovei încercarea de a mobiliza opoziţia internă din România împotriva politicii PCR.[1395] Printre acţiunile sovieticilor care au determinat

1393 Avionul s-a prăbuşit pe aeroportul din Moscova în vara anului 1959. Echipajul sovietic a murit în accident.

1394 Până în acel moment, românii număraseră trei tentative de asasinare a lui Gheorghiu- Dej, neincluzând accidentele de avion. Raport informativ asupra atentatului împotriva lui Georgiu-Dej şi relaţiile româno-sovietice, 1965, NA, PRO, FO 371/182729. Vezi şi Moartea lui Gheorghiu-Dej, 1965, NA, PRO, FO 371/182736, şi Sănătatea lui Gheorghiu-Dej şi propunere pentru un acord reciproc pe probleme de sănătate, 1965, NA, PRO, FO 371/182734.

1395 Scânteia, 23 aprilie 1964; Griffith (1967), p. 32. Vezi şi Changing Patterns In Eastern Europe (1964), p. 11, CIA. Declaraţia menţiona că ideea unui „centru" conducător fusese discreditată în perioada Cominternului, când „amestecul în problemele interne ale

aceste reproşuri s-au aflat şi „măsurile active”, iniţiate de KGB în 1967, cu scopul de a diviza conducerea României – de o parte prim-ministrul, Ion Gheorghe Maurer, şi vicepremierul, Emil Bodnăraş – de cealaltă Ceauşescu.[1396]

La începutul lui 1968, KGB şi GRU şi-au „reactivat” agenţii în încercarea de a construi o serie de provocări credibile, faţă de politica de independenţă naţională a României. La plenara CC din 14 februarie 1968, unul dintre foştii cetăţeni sovietici, Constantin Pârvulescu, a proslăvit „internaţionalismul proletar” condus de Moscova, criticând totodată sprijinul acordat de România Beijingului. Repetând orbeşte linia trasată de sovietici, Pârvulescu a susţinut că „China a deviat serios de la mişcarea revoluţionară, adoptând tendinţe, mai degrabă, naţionaliste” şi a argumentat că „noi nu putem să ne îndepărtăm de mişcarea comunistă şi muncitorească internaţională”.[1397]

Ceauşescu a încercat să evite atacul, afirmând că nu aveau nici informaţiile necesare şi nici dreptul de a judeca China ori de a se amesteca în afacerile sale interne, atrăgându-i atenţia fostului cominternist să respecte ordinea de zi. Când Pârvulescu a continuat să insiste, susţinând că România „ar trebui să intervină, altminteri noi vom fi aceia care vor fi excluşi din lumea comunistă”, Ceauşescu l-a contrat cu o dojană care a uimit, întrebându-l pe vechiul agent sovietic de ce este de părere că românii „ar trebui să uite” faptul că ideea unui centru conducător a murit odată cu Cominternul.

O organizaţie care, împreună cu succesoarele sale, a

---

partidelor comuniste mersese până la înlăturarea şi înlocuirea cadrelor de conducere din partid, şi chiar a unor întregi comitete centrale, şi suprimarea unor distinse cadre de conducere din diverse partide...“

1396 Andrew şi Mitrokhin (2005), p. 290.

1397 ANIC, fond CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 21/1968, f. 38-40 şi 44-45; Retegan (2000), pp. 62-64.

fost implicată în mod major în instrumentarea unor procese regizate şi a unor execuţii în rândul partidelor comuniste, la indicaţiile Moscovei.1

De remarcat că aparatul de dezinformare sovietic a înregistrat un succes în relansarea lui Pârvulescu ca disident reformist, la sfârşitul anilor 1970, atunci când acesta a lansat un al doilea atac frontal, brutal, împotriva lui Ceauşescu, în timpul Congresului al 12-lea, televizat în direct. Conform unor studii anterioare folosite de oficialii americani, spre exemplu, „acest atac fără precedent venea din partea unui om care nu putea fi acuzat de sentimente prosovietice, pentru că fusese un apărător înfocat al autonomiei PCR”.[1398] Deşi nimeni nu i s-a raliat lui Pârvulescu, el a fost unul dintre numeroşii agenţi sovietici timpurii, din rândul liderilor mai vârstnici ai partidului, a căror loialitate era destul de precară – mai ales în perioada intenselor presiuni sovietice, atunci când agenţii Moscovei răspândeau zvonuri cu privire la o posibilă răsturnare iminentă, prin forţă, a conducerii româneşti.[1399]

Recrutarea rivalilor lui Ceauşescu

Cea mai promiţătoare categorie pentru recrutările sovietice o constituiau rivalii la conducerea partidului din generaţia lui Gheorghiu-Dej, în special Chivu Stoica, Gheorghe Apostol şi Alexandru Drăghici, precum şi – cel puţin teoretic – Emil Bodnăraş şi Ion Gheorghe Maurer, toţi fiind identificaţi, în diverse perioade, ca posibili candidaţi la succesiune. Moscova încuraja asemenea rivalităţi, dezvoltând un „cult” al lui Gheorghiu-Dej după moartea acestuia, lăudând meritele unui lider pe care încercaseră să-l elimine, difuzând în ţară discursurile sale, anterioare anului 1963, în care apăra „internaţionalismul

1398 Ibidem.

1399 Vezi RGASPI, Moscova, fond 575, opis 1, papka 239, f. 4; papka 240, f. 31-65; papka 33, f. 67.

proletar" şi subordonarea faţă de conducerea sovietică.[1400] Conducătorii sovietici din Biroul Politic au discutat chiar planurile ridicării unei statui a lui Gheorghiu-Dej la Moscova.[1401]

În 1967, printre principalele personalităţi ţintă ale recrutării, reactivării sau înlocuirii se numărau secretarul-general al partidului, Ceauşescu, prim-ministrul (preşedinte al Consiliului de Stat), Ion Gheorghe Maurer, şi viceprim-ministrul Emil Bodnăraş, precum şi secretarul pe probleme externe, Paul Niculescu-Mizil, şi ministrul de externe, Corneliu Mănescu. În timp ce Ceauşescu şi Maurer se aflau în topul preferinţelor pe lista ţintă a Moscovei, Kremlinul continua să alimenteze speranţele că Bodnăraş ar fi putut fi convins să adopte o poziţie mai „realistă" şi să concureze la funcţia lui Ceauşescu. Această luare în vizor a fost confirmată de şeful informaţiilor externe al Stasi, în lungul său raport din 1969:

Principalul exponent al liniei naţionaliste din PCR este secretarul-general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, care a înţeles să reprime forţele internaţionaliste din conducerea partidului, fără să-i elimine totuşi pe toţi.

El este sprijinit, în primul rând, de preşedintele Consiliului de Miniştri, Maurer, de Niculescu-Mizil, membru al Prezidiului Permanent şi responsabil cu relaţiile externe ale PCR, şi de ministrul de externe, Mănescu.1

După conferinţa naţională a PCR, din decembrie 1967, influenţa forţelor internaţionaliste a continuat să se diminueze. Preşedintele Consiliului de Stat al RSR, tovarăşul Chivu Stoica, a fost eliberat din funcţie la această conferinţă şi înlocuit cu Ceauşescu. [...] Printre forţele care gândesc realist pot fi menţionaţi actualul

1400 PTO (1967), p. 1.

1401 Intelligence Report: The Politburo and Soviet Decision-Making, aprilie 1971 (declasificat la 6 ianuarie 2005), p. 33, CIA.

preşedinte al Uniunii Sindicatelor, Apostol, Bodnăraş, membru al Prezidiului Permanent, precum şi Bârlădeanu, până de curând reprezentant la CAER (Bârlădeanu a fost eliberat din funcţie din motive de sănătate la plenara PCR din decembrie 1968). Fostul ministru de interne, Drăghici, care ar putea fi de asemenea inclus în acest grup, a fost exclus din partid [.][14021403]

KGB-ul a dat o lovitură considerabilă atunci când l-a recrutat pe fostul preşedinte al Consiliului de Stat, Alexandru Drăghici, însurat cu o agentă maghiară a AVH, după ce a fost demis din funcţia de şef al Securităţii şi din Biroul Politic, în primăvara anului 1968.1 Drăghici fusese prezentat ca aflându-se la originea reorganizării independente a informaţiilor româneşti, în perioada 1961 – 1964. Şi mai important, el prezidase crearea biroului din cadrul Direcţiei de contraspionaj, însărcinat cu „verificarea şi supravegherea informativă a tuturor celor asupra cărora planau suspiciuni că ar fi aparţinut serviciilor de spionaj ale URSS”, care, mai târziu, a devenit cunoscută sub numele de unitatea anti-KGB.[1404] Legăturile sale cu

---

1402 Situaţia Republicii Socialiste România şi influenţa imperialistă asupra ţării, 7 februarie 1969, BStU, MfS, ZAIG 5481, f. 1-38; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 261. Mănescu primise un oarecare instructaj în URSS la sfârşitul războiului. In 1954 a devenit şef al Departamentului politic al Forţelor Armate Române (DSPA). Şperlea (2003), p. 188.

1403 BStU, MfS, ZAIG 5481, f. 1-38; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 261. Din cele cinci persoane considerate prietene de Moscova, patru — Stoica, Apostol, Bârlădeanu şi Drăghici — au fost identificate ca spioni sovietici în anii 1970. Stasi s-a înşelat numai în privinţa posibilei recrutări a lui Bodnăraş. După 1989, Apostol a recunoscut că a conspirat cu agenţi ai GRU, iar Drăghici a fugit în Ungaria ca să evite un proces pentru omor.

1404 In 1990, Drăghici, care ordonase şi participase la numeroase execuţii ca şef al Securităţii, în perioada 1952—1967, a primit azil din partea guvernului Forumului Democratic Maghiar de la Budapesta, care a refuzat solicitările de extrădare pentru a fi judecat în România.

personaje cheie din DSS, în special cu şeful DIE, Nicolae Doicaru, şi cu fostul său adjunct şi succesor, Ion Stănescu (care îşi schimbase numele din cel unguresc „Szilágy”), a conferit spionajului sovietic un acces şi o influenţă incredibile, într-un sector cheie, implicat în confruntarea sovieto-română, permiţându-le să submineze operaţiunile unităţii anti-KGB, la câţiva ani de la crearea ei şi peste 12 ani după aceea.[14051406]

Ţinte prioritare: personalul diplomatic şi din serviciile de spionaj

Clar obişnuit să exercite influenţă politică prin serviciile partenere, Stasi s-a plâns că subordonarea instituţiilor de coerciţie ale statului, autorităţilor naţionale şi inculcarea ideologiei „naţionaliste” au creat o situaţie sui-generis care făcea dificil de exploatat aceste pârghii tradiţionale ale cooperării internaţionaliste. În loc să fie deschis la influenţă şi control din partea partenerilor din Tratatul de la Varşovia, Stasi nota cu indignare că DSS-ul le aborda solicitările în aceeaşi manieră ca pe un atac imperialist.

Tendinţe similare sunt manifestate de organele de securitate ale Republicii

Socialiste România, ale căror măsuri operative sunt dependente – în cazuri individuale – de aprobarea organelor de partid corespunzătoare. Acţiunile întreprinse împotriva membrilor PCR trebuiau, în principiu, să aibă aprobarea organelor de partid. Activitatea organelor de securitate este orientată, în general, numai asupra

---

A fost condamnat în lipsă pentru numeroase crime.

1405 Identitatea maghiară a lui Stănescu a fost dezvăluită public, după 1989 (Herbstritt şi

1406 ani, din 1969 până în 1978, era slovac de origine. Pacepa sugerează o origine slovaco-maghiară, în interviul dat televiziunii ungare „Confesiunile unui spion-şef“, DUNA TV, Budapesta, 24 februarie 2004a, 01.00; Agenţia de presă RADOR (Bucureşti), 24 februarie 2004.

„acţiunilor subversive” din exterior, la fel şi pentru activităţile de spionaj, fără să facă nici cea mai mică diferenţiere între ţările imperialiste şi cele socialiste.1

Într-adevăr, structurarea serviciilor de informaţii (şi a celor militare) ale partenerilor din Bloc, astfel încât să fie operaţionale numai într-o singură direcţie, era una dintre măsurile de siguranţă absolută ale Centralei KGB, la fel ca radarele sovietice care detectau numai aeronavele care veneau din Vest, nu şi din Est. Cu excepţia supravegherii României (şi, temporar, în timpul crizei din 1956 – Ungaria şi în 1968 – Cehoslovacia), serviciile de informaţii ale „partenerilor apropiaţi” funcţionau numai împotriva „statelor imperialiste” din Vest şi erau total vulnerabile împotriva operaţiunilor şi a penetrării sovietice, garantate prin controlul exercitat de Moscova asupra politicilor de personal şi a evoluţiei carierei ofiţerilor superiori.

Pe de altă parte, faptul că practic toţi ofiţerii superiori ai DSS, din anii 1960, fuseseră selecţionaţi, recrutaţi şi antrenaţi de serviciile sovietice, în perioada 1945 – 1961, ridica serioase semne de întrebare cu privire la loialitatea lor fundamentală. Până la sfârşitul anului 1961, când România s-a eliberat de acest sistem de control sovietic, „pentru a fi numit într-un post de conducere, era absolut necesar să fii membru de partid şi să fii absolvit un curs de specializare la Institutul Felix Djerjinschi, din Moscova”.[1407] [1408]În special spionajul extern (DIE) era dominat de controlul sovietic direct, iniţial, până la moartea lui Stalin, existând o corelare unu-la-doi între

---

1407 BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 236.

1408 Troncotă (1999), p. 337. Acelaşi lucru a continuat să fie adevărat pentru serviciile de informaţii din Polonia, Ungaria şi Bulgaria şi după prăbuşirea Uniunii Sovietice. Cehoslovacia a oprit practica pentru ofiţerii de informaţii externe, în 1990, în timp ce ofiţerii de informaţii militare au continuat să participe la programele de instruire sovie- to/ruse cu „partenerii apropiaţi“.

experţii şi consilierii sovietici şi angajaţii români. După ce au servit cu bună ştiinţă Moscova, la un moment dat, şi au moştenit beneficiile acelui serviciu, era cel mai probabil că aceste persoane se vor întoarce la bază, în cazul în care se creau condiţii propice pentru aceasta.

O altă categorie de interes special era constituită din toate acele persoane direct responsabile de menţinerea legăturilor României cu partenerii occidentali şi însărcinate cu implementarea politicilor externe şi de securitate prooccidentale. Este posibil ca, în perioada când a fost făcut raportul Stasi, din 1969, Corneliu Mănescu să fi fost deja recrutat/reactivat de spionajul sovietic. În 1962, el a prezentat deformat la Washington politica Bucureştiului, ca fiind nefavorabilă reunificării Germaniei, ceea ce a făcut ca România să rateze şansa de a încuraja cooperarea într-un domeniu de convergenţă SUA-România.1 În 1968, în perioada crizei din Cehoslovacia, Mănescu a refuzat să confirme rapoartele care fuseseră împărtăşite de spionajul românesc partenerilor din SUA, referitoare la provocările militare sovietice şi ale Pactului, iar apoi a negat că Moscova trimisese ultimatumuri (citându-l în acest caz ca autoritate pe Ceauşescu, chiar dacă acesta fusese cel care aprobase trimiterea de informaţii contrare).[14091410]

De asemenea, Silviu Brucan, care fusese ambasador în SUA în perioada anilor 1950, a admis că a conspirat cu lideri de la Kremlin pentru răsturnarea lui Ceauşescu şi menţinerea unui regim comunist (presupus, mai

---

1409 Memorandum al discuţiei, Geneva, 20 martie 1962, Document 10, Foreign Relations, 1961—1963, volumul XVI, Eastern Europe; Cipru, Grecia, Turcia.

1410 Telegramă de la ambasada din România către Departamentul de Stat, Washington, 6 septembrie, 1968, document 169, Foreign Relations, 1964-1968, volumul XVII, Eastern Europe.

prosovietic) în România.[1411] Translatorul de la ambasada din Washington, Sergiu Celac, era fiul unui Cominternist, numit direct de autorităţile sovietice prefect al Craiovei, după cel de-al Doilea Război Mondial, şi „persoană aflată în atenţia" unităţii anti-KGB.[1412] Corneliu Bogdan, ambasador în SUA, între 1967 şi 1978, a fost căsătorit cu o bine-cunoscută Cominternistă şi fostă soţie a unui consilier de informaţii sovietic, din anii 1950, şi era, de asemenea, „persoană în atenţie". Alţii, precum Victor Dumitriu, ambasador în Franţa, se pare că a ajutat la acoperirea lui Caraman, la Paris, şi a propagat temele măsurilor active ale KGB, spre exemplu, aceea că Bucureştiul lucra mână în mână cu Moscova în perioada invaziei din Cehoslovacia, pentru a-i induce lui Dubček un sentiment fals de securitate.1 Indiferent de gradul în care aceste persoane

---

1411 Silviu Brucan, Generaţia irosită. Memorii, Boulder, Westview, 1993, p. 188; Deletant (1995), p. 365; Pelin (1997), p. 133. Brucan se pare că a lucrat ca agent sovietic când era redactor-şef la ziarul partidului, Scânteia, unde KGB-ul şi-a menţinut una dintre principalele reţele. Vezi Andrew şi Mitrokhin (1999), p. 270. Este clar din conversaţiile lui cu oamenii Kremlinului că nu s-a simţit constrâns — nici legal, nici moral — în anti- americanismul său. Vadim Zagladin, Note Regarding Discussions with Silviu Brucan (Romania), 17-22 septembrie 1990, octombrie 1990, Fundaţia Gorbaciov (Mezhdunarodnii Obshestven- nii fond sotsialno-ekonomicheskih i politologicheskih isledovanii: Fundaţia Internaţională Socială pentru Studii Economico-Sociale şi Politice), Moscova, fond 3, opis, 1, dosar 7287, f. 1-8, citat în Alex Mihai Stoenescu, „Adevărata apartenenţă a lui Silviu Brucan", Vitralii: Lumini şi Umbre, Bucureşti, nr. 2 (martie 2010), pp. 89-90.

1412 Pelin (1997), p. 133. Celac senior şi-a „repatriat" familia în URSS timp de câţiva ani, în perioada anilor 1950. Informaţia că Celac a fost „persoană aflată în atenţia" unităţii anti-KGB de la fostul director al informaţiilor externe, Ioan Talpeş. După iulie 1978, Sergiu Celac a fost o sursă importantă care a confirmat toate informaţiile date de dezertorul Pacepa, dovedite ulterior complet eronate. Vezi, de exemplu, întrevederi cu Sergiu Celac în John Sweeney, The Life and Evil Times of Nicolae Ceausescu, Londra, Hutchinson, 1991.

au servit mai degrabă regimul sovietic decât interesele româneşti, niciuna dintre ele nu ar fi trecut de procedurile normale de verificare (*vetting*) care se efectuează uzual de guvernele democratice.

Serviciile sovietice şi cele ale Pactului nu şi-au limitat, în niciun caz, activităţile de recrutare ale diplomaţilor români la cei care se aflau la post în Vest. De exemplu, în august 1963, sovieticii şi ungurii îl cultivau în comun pe reprezentantul român în Coreea de Nord, într-o perioadă în care Kim Il Sung îl considera pe Gheorghiu-Dej „ca fiind singurul lider de partid şi de stat din Europa" cu care ar „putea negocia de pe poziţia unui partener egal".[1413] Ambasadorul sovietic şi-a instruit colegii maghiari „să aibă grijă de ambasadorul român" şi „să-l conducă pe direcţia corectă".[1414]

Diplomaţii recrutaţi de sovietici au furnizat la Washington, Londra, Paris etc. informaţii consistente, avizate spre diseminare de controlorii din KGB, la un loc cu dezinformări neverificabile, valoarea şi bonitatea celor dintâi asigurând credibilitate şi celorlalte, precum şi propria lor valoare de „active" occidentale".[1415] Atâta timp cât Bucureştiul a rămas izolat, nu a dezvoltat relaţii externe extinse şi nu a provocat interacţiuni pe o scală mai largă între oficialii români şi partenerii occidentali – permiţând verificarea prin intermediul canalelor multiple – Moscova a putut filtra şi manipula, dacă nu chiar controla

---

1413 Vezi Dumitru (1996). Vezi şi evaluarea contrainformaţiilor româneşti prin care este identificat ca probabil trădător, la scurt timp înainte de dezertare, în CNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 1, f. 120-126; Ţăranu (2009), p. 365.

1414 Ibidem. Relatarea ambasadorului maghiar, József Kovács, referitoare la discuţia cu ambasadorul sovietic, VP Moskovski, despre ambasadorul român, Bodnăraş.

1415 De exemplu, Brucan, Celac şi Bogdan erau consideraţi de SUA surse de încredere, chiar valori. Doi membri ai familiei Bogdan au emigrat în SUA şi au devenit cetăţeni americani.

în întregime, informaţiile care veneau pe puţinele canale de comunicare.

Conducerea DSS: călcâiul lui Ahile românesc

Recrutarea sovietică a reţelelor de agenţi devenise atât de agresivă, încât conducerea României a abordat subiectul direct cu Brejnev, în timpul vizitei de la Moscova, din mai 1970. Niciunul dintre ceilalţi membri ai

Pactului nu ridicase vreodată un asemenea subiect sensibil în faţa liderilor de la Kremlin, cu atât mai puţin să provoace o confruntare asupra lui. Cu toate că Gheorghiu-Dej, Ceauşescu şi Bodnăraş făcuseră acelaşi lucru cu Hruşciov, acum era prima oară când Brejnev, Suslov şi ceilalţi conducători sovietici experimentau abordarea francă a Bucureştiului asupra unei teme, de obicei, interzise.

Relatând ulterior discuţia în faţa Comitetului Central, Ceauşescu a descris felul cum a ridicat problema, ca din întâmplare:

Referitor la problema activităţilor de informaţii, le-am spus că eu mă gândisem să nu abordez subiectul, dar tovarăşii mei din delegaţie insistaseră să o fac. I-am întrebat care este motivul pentru care o serie de reprezentanţi sovietici contactau cetăţeni români şi solicitau informaţii despre o serie de subiecte. Dumneavoastră ştiţi foarte bine că am ridicat aceeaşi problemă în 1964 şi mai târziu, iar dacă vă interesează anumite probleme, faceţi solicitarea prin canalele oficiale şi vă vom spune totul. Nu ne face plăcere să luăm măsuri împotriva diverşilor cetăţeni.1

Conducătorul sovietic l-a întrerupt imediat, protestând că URSS-ul „nu face asta nici măcar cu China”, că ei „nu mai fac asemenea lucruri” şi că „o decizie a Biroului Politic sovietic, pe acest subiect” interzice asemenea practici. „De fapt, a continuat conducătorul român, a fost singura dată când Brejnev m-a întrerupt în

mijlocul unei propoziţii.”[1416] Ceauşescu i-a cerut apoi lui Brejnev „să dea instrucţiuni cetăţenilor [sovietici] să nu mai facă asemenea lucruri pe viitor”, menţionând că românii vor face la fel. Această incursiune bruscă într-un domeniu care nu mai fusese abordat astfel le-a supărat atât de tare pe gazde încât, după ce echipa lui Brejnev a mai tras încă o concluzie – numai ca să nu „încheie discuţia cu problema reţelelor de agenţi” –, s-a luat o pauză de douăzeci de minute.

După ce au vorbit un timp de Nixon şi de China, sovieticii s-au întors la „problema referitoare la culegerea de informaţii”, subliniind că „îşi menţin afirmaţia că ei nu efectuează nicăieri asemenea activităţi”. Delegaţiei române i s-a spus că: „Dacă avem cunoştinţă despre vreun provocator român sau sovietic, putem lua împotriva lui orice măsuri dorim”. Secretarul pe probleme externe, Niculescu-Mizil, a subliniat că membrii conducerii partidului trebuie:

Să ia notă de declaraţia lor: s-au dat instrucţiuni că nu vor mai avea loc, nicăieri, asemenea activităţi. Dacă prindeţi un provocator român sau sovietic, luaţi măsuri.1

Exact aşa cum reproşul lui Ceauşescu a fost o replică în oglindă a celui al lui Gheorghiu-Dej, la fel a fost şi răspunsul KGB-ului: o tentativă de asasinat asupra conducătorului român.[1417] Intenţiile Moscovei, chiar şi anterioare acelei întâlniri, nu fuseseră niciodată mai benigne. Trei luni mai devreme, agenţi de penetrare Stasi la NATO raportau „planul complet de intervenţie” al

---

1416 Proces-verbal nr. 10 al Biroului Executiv al CC al PCR (1970), în Deletant, Ionescu şi Locher (2004), PHP; ANIC, fond CC al PCR, dos. 59/1970, f. 2-3, 5-27. Gheorghiu-Dej a adoptat această poziţie cu Hruşciov în timpul vizitei de la sfârşitul lui iunie 1962. A fost explicată Biroului Politic în noiembrie 1963 şi organizaţiilor locale de partid în perioada 1963-1964.

1417 Ibidem.

Moscovei, în România.[1418] Desigur, conducerii sovietice nu-i trecuse niciodată prin minte să stopeze operaţiunile de spionaj asupra României. Din contră, deoarece o intervenţie deschisă devenea din ce în ce mai complicată, din cauza contramăsurilor militare româneşti şi a parteneriatelor internaţionale, Kremlinul se baza tot mai mult pe metode clandestine de a explora alternative ale serviciilor de spionaj, aceeaşi strategie pe care o adoptaseră faţă de Iugoslavia şi de China şi implementată apoi în Afghanistan.

Abordarea românească pentru neutralizarea reţelelor informative sovietice, aşa cum a fost formulată în 1962 – 1963, a conţinut o fărâmă de geniu. Ştiind că o epurare deschisă a agenţilor sovietici cunoscuţi va provoca, probabil, o contrareacţie copleşitoare, Bucureştiul s-a gândit să coopteze cât mai mulţi posibil şi să-i neutralizeze, în acelaşi timp, pe cei rămaşi loiali KGB-ului şi GRU. Prin confruntarea deschisă a tuturor agenţilor sovietici de cetăţenie română şi oferindu-le un trecut curat, dacă erau de acord să lucreze în serviciul ţării lor şi să informeze apoi Moscova că făcuseră asta, încrederea Kremlinului în propriile reţele a fost subminată complet. Chiar şi agenţii nedescoperiţi au fost, cel puţin temporar, compromişi, fiind extrem de complicat şi de laborios pentru Moscova să stabilească dacă fuseseră şi ei deturnaţi sau nu.

Pe de altă parte, o asemenea abordare – chiar dacă una mai bună nici nu ar fi fost de imaginat – a lăsat în urmă un cancer netratat, care putea exploda în forţă, cu o malignitate agresivă, în condiţii adecvate. Atâta timp cât independenţa României a adus avantaje palpabile şi un

1418 Generalul Markus Wolf, Notă informativă către tovarăşul ministru, referitoare la existenţa unui plan sovietic de intervenţie militară în România, „Raport NATO despre România“, 23 februarie 1970, BstU, MfS, SdM 352, S. 1-2; Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 287-288.

sprijin occidental şi internaţional crescând (posibil critic în împiedicarea sovieticilor de a folosi termenul *force majeur* în perioade de criză), Bucureştiul s-a putut baza chiar şi pe loialitatea celor mai oportunişti şi mai ambiţioşi oficiali, care spionaseră pentru sovietici în trecut. Dar, în cazul în care România devenea izolată şi vulnerabilă în faţa acţiunii directe a sovieticilor, aceiaşi oportunişti vor fi foarte motivaţi să trădeze din nou, chiar şi numai pentru a se proteja de pedeapsa sovietică. Dacă izolarea internaţională a României era însoţită de nemulţumiri populare, atunci ei şi-ar fi putut prezenta trădarea ca eroism – sau „reformism”.[1419]

Reactivarea agenţilor GRU: Afacerea Şerb

Gradul în care România era încă vulnerabilă la capriciile acestor „foşti şi viitori” agenţi dubli a fost ilustrat, frapant, câteva luni mai târziu, când ofiţerul de legătură din Bucureşti al Comandamentului Unificat al Tratatului de la Varşovia, generalul Gheorghi Pavlovici Romanov, l-a reactivat pe agentul sovietic, generalul Ion Şerb, comandant al garnizoanei militare Bucureşti. Şerb se încadra în aproape toate categoriile ridicate de risc, despre care Gheorghiu-Dej, Bodnăraş şi Ceauşescu avertizaseră conducerea PCR în august 1963. El fusese recrutat în timp ce era prizonier în URSS şi antrenat ca ofiţer de securitate, în perioada războiului; s-a întors în România cu Divizia „Tudor Vladimirescu” şi a continuat să

1419 Apostol, Bârlădeanu, Brucan, Pârvulescu, Mănescu şi fostul Cominternist Grigore Ion Răceanu s-au reinventat ca „reformişti“ anti-Ceauşescu, în mult discutata „Scrisoare a celor şase“, din 1988. Se spune că grupul nu l-a contactat pe Ion Gheorghe Maurer, cu siguranţă cel mai prestigios fost conducător membru al CC, cunoscut şi respectat în Vest, mai ales de oficialii administraţiei SUA şi diplomaţii superiori. Maurer a fost unul dintre arhitecţii politicii de independenţă şi antisovietică. Vezi Cristina Petrescu, „Scrisoarea celor şase: despre (sub) cultura elitei comuniste româneşti“, Studia Politica: Revista de ştiinţe politice, vol. 2, nr. 5 (2005), pp. 355-383.

fie instruit la „academia militară” sovietică. Mai mult, pentru că urmase cursuri de instruire în domeniul informaţiilor în Uniunea Sovietică, el a făcut carieră în Securitate, ajungând până la funcţia de adjunct al şefului Consiliului pentru Securitatea Statului, precum şi ministru-adjunct de interne, sub Alexandru Drăghici, înainte de căderea acestuia în dizgraţie, după care a fost reîncadrat ca ofiţer, în forţele armate române.

Şerb şi Romanov se aflau în termeni foarte buni. Romanov, care fusese prim-adjunct al comandantului Districtului militar Moscova (garnizoana Moscova), înainte de numirea sa, în mai 1966, la Bucureşti, cunoştea foarte bine slujba şi responsabilităţile lui Şerb. Şerb a susţinut în timpul interogatoriilor că Romanov îl abordase la recepţia de la ambasada sovietică, dată cu ocazia aniversării revoluţiei bolşevice din noiembrie 1970, la un moment de vârf al campaniei de presiune (şi dezinformare), exercitată de sovietici asupra României, referitor la participarea la manevrele Tratatului. Câteva luni mai târziu, Romanov i-a înmânat „o listă de cumpărături”. După aceea, Şerb s-a întâlnit cu Romanov la Constanţa, la o inspecţie a Diviziei 9 de tancuri, unde i-a dat lui Romanov informaţii asupra „recentei înfiinţări a două mari unităţi de mecanizate”, special destinate să combată o incursiune URSS – Tratatul de la Varşovia, precum şi „desfăşurarea regimentelor acestora”.1 Aceasta confirma informaţiile generale sovietice şi oferea detalii care lipseau Moscovei. Generalul sovietic şi-a exprimat gratitudinea „pentru informaţiile primite, ca şi pentru promisiunea că ar putea avea şi altele, pe viitor”.

Conform transcriptului interogatoriului lui Şerb, el s-a întors la Bucureşti, în mai 1971 (după ce a mai participat la o inspecţie la Iaşi), şi a pus pe hârtie ceea ce îşi mai amintea din planul de acţiune al armatei, din 1968, aşa

cum îi ceruse ofiţerul GRU.[1420] Acest „plan de reacţie al armatei române, în cazul forţării liniei Prutului, printr-o invazie similară cu cea din Cehoslovacia” i-a fost dat lui Romanov în aceeaşi lună.[1421] La contactul următor, Şerb i-a furnizat generalului sovietic informaţii referitoare la „misiunile Diviziei 9 şi 10 din Dobrogea şi câmpia Bărăganului, inclusiv podurile care urmau să fie distruse, în cazul unui atac sovietic”.

Romanov a cerut, de asemenea, şi a primit dosarele de cadre ale câtorva comandanţi militari, printre care generalul Vasile Milea, pe atunci comandantul Gărzilor Patriotice, şi generalul Nicolae Militaru, care îi va urma lui Şerb la comanda Armatei a II-a (Regiunea Bucureşti) şi în funcţia de comandant al Garnizoanei Bucureşti. Militaru, care fusese şi el antrenat şi recrutat de spionajul militar sovietic în URSS, va fi prins în flagrant în timp ce trimitea informaţii către GRU, în 1978.1 Arestarea generalului Şerb, în septembrie 1971, fusese, se pare, doar vârful icebergului, cu toate că rapoartele care ajunseseră la serviciile SUA, cum că arestarea lui fusese însoţită de arestarea altor 40 de ofiţeri de stat-major, fuseseră exagerate prin măsurile active sovietice, pentru a crea imaginea unei semnificative opoziţii prosovietice în

---

1420 Pelin (1997), p. 68.

1421 Descrierea falsă făcută de Pacepa, conform căreia regimul Ceauşescu ar fi fost, în secret, loial Moscovei, a servit, de asemenea, pentru distragerea atenţiei de la interesele prădalnice ale sovieticilor în România. In versiunea lui Pacepa, Şerb a fost contactat nu de ofiţerul de legătură al Pactului de la Varşovia, generalul Romanov, ci de ataşat, colonelul Mussatov, care nu i-ar fi cerut planurile de apărare contra invaziei sovietice în ţară şi detalii despre diviziile de mecanizate destinate apărării antisovietice — ci planurile de apărare ale oraşului Bucureşti împotriva unui atac NATO, care i-ar fi trebuit pentru dizertaţia de doctorat. Ceea ce ar fi fost normal de împărtăşit între membrii aceleiaşi alianţe de apărare. Pacepa (1987), p. 195.

armată.[14221423]

DIE şi conspiraţia Doicaru-Stănescu

Între timp, ofiţerii prosovietici de la nivelurile superioare ale DSS şi DIE îşi dezvoltau propriile contacte cu serviciile „frăţeşti". În primăvara lui 1971.

O astfel de facţiune a încercat să creeze legături independente cu serviciile „aflate în strânsă cooperare", în scopul de a pune la cale operaţiuni împotriva lui Ceauşescu şi a surselor principale de sprijin din Occident. Această facţiune îi includea pe şeful DSS şi ministrul de interne, Ion Stănescu, pe şeful DIE, Nicolae Doicaru, şi pe fostul şef al DSS, Alexandru Drăghici.[1424]

1422 Versiunea lui Pacepa despre arestarea lui Militaru din cauză că ar fi dat o agendă telefonică este dificil de considerat verosimilă, mai ales că Militaru a recunoscut ulterior că a conspirat cu spionajul sovietic pentru a-l răsturna pe Ceauşescu. Compară Pacepa (1987), p. 195, şi interviul pe care Nicolae Militaru şi Silviu Brucan i l-au dat lui Darie Novăceanu, „Adevărul şi numai adevărul", Adevărul, 23 august 1990. Militaru „şi-a asumat", în mijlocul revoluţiei, postul de ministru al apărării cu ajutorul celulei sale GRU, înainte de formarea unui guvern. Silviu Brucan a insistat ca el să fie confirmat în funcţie pe 26 decembrie 1989, după care Militaru a reactivat în funcţii superioare 30 dintre cei mai bine antrenaţi ofiţeri sovietici, dintre care mulţi fuseseră deja demascaţi ca agenţi sovietici, ceea ce a provocat o revoltă în cadrul armatei.

1423 Pelin (1997), p. 99; Ronald D. Bachmann, ed., Romania: A Country Study, Washington DC, Library of Congress Federal Research Division, 1991, capitolul 5, www.lcweb2.loc.gov

1424 Doicaru a fost identificat ca agent sovietic, prima oară, la o anchetă a DSS din 1978. Mai târziu a fost prins la o întâlnire clandestină cu un „handler" GRU din 1988. Transcript nr. 111 din 12 iunie 1994 (audierea generalului-locotenent Victor Neculicioiu), Arhiva Senatului României, Bucureşti, p. 11; Alex Mihai Stoenescu, Istoria loviturilor de stat în România, Bucureşti, RAO, 2005, volumul 4, partea a II-a, p. 128. La recomandarea lui Brucan, Doicaru a fost reactivat consilier pe probleme de informaţii al vicepremierului în ianuarie 1990, unde a ajutat la înfiinţarea unui serviciu guvernamental de informaţii, separat (UM 0215), fără aprobarea preşedinţiei provizorii, bazat pe cadrele din Securitate care fuseseră considerat indezirabile

Pe 22 martie 1971, Doicaru a călătorit sub identitate falsă la o conferinţă la Copenhaga, cu obiectivul real de a face o escală clandestină în RDG, la întoarcere, unde i-a făcut o vizită neanunţată partenerului său est-german, Markus Wolf, şeful HVA. Doicaru l-a informat pe Wolf că primise „mandat de la tovarăşul Stănescu", şeful DSS, şi că nu venise cu mâna goală. După cum i-a raportat Wolf şefului Stasi, Ernst Mielke, nu numai că „Doicaru a elaborat un program vast", suficient pentru o „discuţie extinsă", dar adusese cu el „liste şi materiale" de interes informativ pentru Berlin, precum şi „noi echipamente" realizate în unitatea de producţie secretă a Securităţii.1

Subliniind repetat că venise în calitate de „comunist şi prieten", care dorea „să facă ceva bun pentru ţările şi partidele noastre", în „lupta contra imperialismului german şi american", şeful serviciului de informaţii externe a declarat că, pe lângă mandatul lui Stănescu, abordarea sa clandestină era întreprinsă şi cu aprobarea nemulţumitului fost şef al DSS şi ministru de interne, Alexandru Drăghici.[1425] Punându-şi trădarea sub acoperirea convingerilor ideologice, Doicaru a descris DIE ca fiind o forţă prin ea însăşi, capabilă şi dornică să ignore politica partidului şi a statului:

În activitatea oficială noi nu ne limităm la documentele scrise care ne-au fost date de conducerea de partid şi de ministrul de resort. Nu am venit aici fără mandat şi însărcinare. […] Am venit dintr-o serie de motive importante, de mare interes, în calitate de comunist şi pentru lupta comună pe care o ducem.[1426]

---

pentru serviciul aprobat (SRI). Salvaţi de şomaj şi condamnare, aceşti oameni erau dornici să facă tot ceea ce li se cerea.

1425 Întâlnirea Doicaru—Wolf II, Herbstritt şi Olaru (2005), p. 298. Era vorba despre aceleaşi capacităţi de producţie înfiinţate în decembrie 1969 pentru a sparge monopolul Stasi asupra echipamentului de spionaj tehnic.

1426 Op. cit., pp. 293, 296. După căderea lui Drăghici, în aprilie

Printr-o serie de declaraţii la fel de remarcabile, care ilustrau gravitatea problemei loialităţii printre înalţii conducători ai DIE şi DSS, Doicaru a afirmat că:

El, Stănescu şi Drăghici, „din partea română, consideră că nu este deloc justificat faptul că relaţiile noastre [cu celelalte organe de securitate ale Pactului] sunt la un nivel atât de scăzut”[1427];

El a fost împuternicit „să înceapă discuţii asupra unor probleme comune, de interes pentru ambele părţi şi, pe această bază, să fie dezvoltate viitoarele relaţii”[1428];

Şeful Securităţii, Stănescu, „semnase deja un protocol de cooperare”, la Moscova, cu şeful KDS-ului bulgar, Anghel Solakov, şi era programat să se întâlnească „în scurt timp” cu şeful AVH-ului maghiar, András Benkei, „pentru a găsi o modalitate de rezolvare a problemelor de interes comun”;

Doicaru însuşi se întâlnise cu şefii spionajului polonez, Mirosław Milewski şi Franciszek Szlacheic, „stabilind problemele de interes bilateral” şi schimbul de informaţii; şi, în final.

Doicaru vorbise „personal” cu şeful KGB, Andropov, şi „începuse un schimb de informaţii şi cu tovarăşii sovietici”, mai ales referitoare la teme privind „informaţiile tehnico-ştiinţifice”.1

Din replicile lui Wolf era evident că Doicaru şi Stănescu încercaseră să pună la cale o alianţă cu serviciile partenerilor „din strânsa cooperare”, în opoziţie cu

---

1968, DSS-ul a devenit Consiliul pentru Securitatea Statului (CSS) şi a fost separat de Ministerul de Interne. În 1972, CSS a redevenit DSS, în cadrul Ministerului de Interne, iar şeful DSS, Ion Stănescu, a devenit, pentru scurt timp, ministru de interne. Cu toate că nu era ministru de interne la data acestei întâlniri, Stănescu avea ambele funcţii în timpul vizitei turistice Kalughin—KGB din 1972, Doicaru fiind ministru adjunct de interne şi director al DGIE/DIE.

1427 Întâlnirea Doicaru-Wolf I, Herbstritt şi Olaru (2005), p. 295.

1428 Op. cit., p. 294.

deciziile şi politicile Partidului Comunist Român – o operaţiune datând, cel puţin, din martie 1969, la o lună după ce raportul Stasi identificase obiectivele „naţionaliste" şi pe posibilii conducătorii din România, printre care şi Drăghici. Şefii DIE şi Stasi se mai întâlniseră „pe linia serviciilor de informaţii", la Budapesta şi ajunseseră la „o concordanţă de opinii referitoare la problemele fundamentale, în aprecierea situaţiilor operaţionale", urmată de încă trei întâlniri (inclusiv la Moscova, cu ocazia celei de-a 50-a aniversări a Ceka).[1429] Wolf l-a asigurat pe Doicaru că „nu uitase nimic din ceea ce vorbiseră la Budapesta şi la Moscova, nu nu mai la masa oficială a negocierilor, ci şi cu ocazia discuţiilor din afara cadrului oficial".[1430]

Doicaru şi Stănescu erau nerăbdători să deschidă discuţii secrete cu şeful Stasi, Ernst Mielke, şi să încheie un acord detaliat de cooperare, proiect pe care Doicaru i l-a dat lui Wolf. Cele 17 articole ale acestui *Protocol privind colaborarea dintre Consiliul Securităţii de Stat al Republicii Socialiste România şi Ministerul Securităţii de Stat al Republicii Democrate Germania* nu reflecta deloc politicile de independenţă ale României, mai ales în privinţa relaţiilor cu Germania şi SUA, atât sub conducerea lui Gheorghiu-Dej, cât şi a lui Ceauşescu.[1431] De exemplu, articolul 10 al Protocolului afirma că DSS şi Stasi vor schimba informaţii şi vor coopera „pentru a contracara

1429 Ibidem. Doicaru a semnat într-adevăr un protocol cu Solakov în 1971, pe care succesorul lui, Anghel Tanev îl va denunţa în decembrie. Atenţia specială a lui Doicaru pentru cooperarea tehnico-ştiinţifică cu KGB-ul este interesantă, dat fiind faptul că acest domeniu era condus de adjunctul şi apropiatul său Ion Mihai Pacepa. Pacepa afirmă că s-ar fi întâlnit cu Andropov în februarie 1972 la Moscova, în legătură cu această cooperare. Pacepa (1987), pp. 133, 172.

1430 Op. cit., p. 298.

1431 Întâlnirea Doicaru—Wolf II, pp. 302-303, nota 72.

acţiunile inamice întreprinse împotriva ţărilor noastre prin anumite posturi de radio, precum Europa Liberă şi Vocea Americii, care sunt conduse şi finanţate de serviciile secrete occidentale".1

O asemenea poziţie nu avea niciun sens din perspectiva politicilor, alianţelor şi riscurilor pe care Bucureştiul şi le asumase în urmă cu peste un deceniu. Şi nu corespundea nici cu relaţia tacită a României cu posturile Europa Liberă şi Vocea Americii. Din 1963, când România încetase să bruieze Europa Liberă şi Vocea Americii, şi până la sfârşitul anilor 1970, cu excepţia unei politici editoriale ostile, emisiunile Europei Libere erau foarte puţin diferite de ştirile naţionale româneşti, determinându-i pe oficialii români să privească radio Europa Liberă ca pe un post, în general, „prietenesc".[1432] De fapt, Europa Liberă şi Vocea Americii (şi alte posturi de radio occidentale importante, precum BBC şi Deutshe Welle) sprijineau din plin, prin emisiunile lor, „eforturile conducerii României de a se distanţa de Moscova", ajutând la generarea legitimităţii politice interne şi validarea internaţională, care ar fi protejat regimul şi politicile sale de manipularea sovietică.[1433] Fostul şef de analiză, Sherman Kent, a remarcat într-un raport pentru directorul CIA că România a fost singurul dintre guvernele din Europa de Est „oarecum cooperant" cu Europa Liberă.[1434]

1432 Op. cit., p. 308. Focalizarea antiamericană a lui Doicaru şi Stănescu este sugerată de faptul că Protocolul menţionează numai posturile de radio „occidentale" fondate de SUA.

1433 Ibidem.

1434 Memorandumfor the Director: Reactions to Closing of Radio Free Europe and Radio Liberty, Office of National Estimates, 26 octombrie 1967 (declasificat în iunie 1999), p. 4. Kent observa că până şi românii ar rămâne suspicioşi faţă de REL pentru că ameninţa „controlul lor totalitar", la fel ca şi controlul totalitar exercitat de regimurile loiale sovieticilor.

Doicaru, Stănescu, Drăghici şi alţi membri ai conducerii DIE îşi căutau aliaţi pentru a răsturna conducerea din acea perioadă a partidului şi a întoarce politica de independenţă, aducând-o din nou sub control sovietic. Întreruperea relaţiilor româno-americane a constituit unul dintre cele mai importante ţeluri pentru succesul unei astfel de misiuni.

Doicaru nu şi-a exprimat nici opoziţia, nici rezerva faţă de menţiunea lui Wolf că în materie de informaţii şi „relaţii dintre organele de securitate" era vorba de „totul sau nimic". „Colaborarea cekistă strânsă" – codul pentru subordonare totală şi multilaterală, faţă de Centrala KGB – era obiectivul lor, în timp ce „colaborarea formală, numai pe anumite probleme" nu era „de dorit".1 Ironic, singura problemă – de fapt cea care a „rupt târgul" în acea perioadă – a fost că, în materie de informaţii, colaborarea trebuia să fie iniţiată de conducerea de partid şi de stat. Conform şefului informaţiilor externe al Germaniei de Est:

Elementul decisiv este cum apreciază conducerile noastre de partid acest lucru, cum văd situaţia şi ce concluzii se vor trage de aici. Colaborarea noastră se bazează pe politicile comune ale partidelor noastre [...] pe aprecierea comună: „Cine este inamicul? Unde se află inamicul? Cât de puternic este inamicul? Şi cu ce mijloace şi metode luptă acesta?"[14351436]

După cum nota Wolf şi după cum a confirmat Mielke a doua zi, întreaga cooperare internaţională a Stasi „era efectuată direct de către ministru", în calitate de şef al aparatului de securitate, prin Departamentul Internaţional al Comitetului Central al Partidului. Departamentele internaţionale ale „partenerilor apropiaţi" se aflau printre cele mai controlate de Kremlin, deoarece, prin ele, Moscova controla politicile externe şi contactele aliaţilor

1435 Întâlnirea Doicaru—Wolf II, Herbstritt şi Olaru (2005), p. 290.
1436 Op. cit., p. 293.

servili şi îşi conducea operaţiunile de „măsuri active” şi dezinformare. Şefii departamentelor internaţionale erau aleşi dintre cei mai de încredere protejaţi ai sovieticilor (ca şi şefii spionajului şi ambasadorii în URSS). Deci, insistenţa lui Mielke că „singura manieră de a stabili un contact” era posibilă doar prin Departamentul Internaţional nu a fost deloc o întâmplare.[1437]

VIII

Angajarea în războiul clandestin

Ceauşescu a mers prea departe. Conduce lupta împotriva noastră [şi] constituie principalul obstacol în calea liniei noastre [...] Noi am avut răbdare în privinţa comportamentului României. Trebuie să încercăm să exercităm influenţă asupra evoluţiilor din interiorul ţării.1

Leonid Brejnev, august 1971

Ceauşescu ne-a abandonat întotdeauna în momente critice. S-a revoltat împotriva politicii noastre coordonate împotriva Germaniei de Vest [...] Ne-a abandonat în lupta împotriva contrarevoluţiei din Republica Socialistă Cehoslovacia. Acum ne trădează prin vizita lui în China. [...] Totul este direcţionat împotriva Uniunii Sovietice, a Pactului de la Varşovia şi a CAER-ului.[14381439]

János Kádár, august 1971

Nu pot să cred că nu putem exercita influenţă asupra activului Partidului Comunist Român. [...] Măcar acum să identificăm persoanele din România pe care ne vom putea baza în viitor.[1440]

1437 Op. cit., pp. 292, 301. Regretul lui Wolf „că această călătorie nu a fost iniţiată, pregătită şi realizată aşa cum ar fi fost corect“ a fost probabil sincer, dat fiind „întregul volum de materiale şi mandatul“ pe care Doicaru le adusese cu el. Op. cit., p. 299.

1438 Întâlnirea din Crimeea dintre Leonid Brejnev şi liderii partidelor est-europene,

1439 august 1971, pp. 40-43, în Nuenlist şi Locher (2004), PHP. Op. cit., pp. 27-29.

1440 Op. cit., pp. 31-32.

Edward Gierek, august 1971

Ceauşescu se distanţează complet de linia stabilită de noi. Neagă escaladarea luptei ideologice. Spune că imperialiştii nu pun la cale o campanie de subversiune ideologică. […] După părerea mea, trebuie să ne orientăm spre persoanele care ne vor sprijini în viitor.[1441]

Gustáv Husák, august 1971

Ceauşescu e un trădător [care] nu dă nici doi bani […] pe socialism sau pe prietenia cu Uniunea Sovietică. Noi, cei din organele de securitate, începem să realizăm că va trebui îndepărtat.[1442]

Ofiţer DSS către un ofiţer KGB, primăvara anului 1972

România vede în prezenţa Chinei la ONU o contrapondere la Uniunea Sovietică şi posibilitatea de a-şi manifesta propriile interpretări şi activităţi naţionaliste, care deviază de la linia celorlalte state socialiste. […] Relaţiile România-China dăunează abordării convenite de celelalte state socialiste asupra principalelor probleme internaţionale şi asupra dezvoltării unităţii şi coeziunii sistemului socialist mondial.1

Spionajul est-german, decembrie 1972

Este evident imposibil ca lucrurile să meargă aşa şi pe mai departe cu România. Aşadar, trebuie luate unele măsuri pentru a elimina această situaţie […] Armata Sovietică este pregătită şi operaţiunea ar putea avea loc mult mai rapid decât în cazul Republicii Socialiste

1441 Op. cit., pp. 36-37.

1442 Victor Dorobanţu către Oleg Kalughin. Kalugin şi Montaigne (1994), p. 190.

Cehoslovacia.[14431444]

Mareşalul A. Greciko, noiembrie 1973

Capitolul 22

Trecerea Rubiconului 1971 – 1972

Egalitate, naţionalism şi provocarea puterii sovietice

Un element intrinsec al strategiei României pentru eliberarea sa şi a regiunii de dominaţia sovietică a fost mobilizarea altor membri ai Pactului să se implice activ în afacerile internaţionale. Bucureştiul a apărat acest principiu pe terenul cel mai nefavorabil şi în circumstanţele cele mai nefericite, adăugând o notă unică, prin paradoxul ei, eforturilor de dezinformare ale Pactului de a desemna România ca fiind oscilantă, şi pe alţii ca mult mai hotărâţi. Dezbaterea a fost încadrată în diverse moduri: ca „interes particular de stat" versus „internaţionalism proletar", ca „principii organizatorice leniniste" şi „centralism democratic" versus principiile clasice ale dreptului internaţional şi drepturile egale ale statelor, precum şi ca sprijin pentru sau opoziţie la „rolul conducător" al Uniunii Sovietice. Toate se contopeau în conflictul dintre controlul sovietic versus controlul naţional al politicii din cadrul comunităţii socialiste.

Ceauşescu a fost singurul membru al Pactului care nu a beneficiat de o audienţă privată cu Brejnev în timpul celui de-al 24-lea Congres al PCUS de la Moscova, din aprilie 1971, după ce exprimase „opoziţia partidului său la orice amestec în treburile interne ale celorlalte partide" şi a reafirmat că relaţiile socialiste de „tip nou" trebuie să se bazeze pe „principiile suveranităţii naţionale şi

1443 Analiză a relaţiilor româno-chineze de la Ambasada RDG la Bucureşti, 18 decembrie 1972, pp. 7, 9, „Documentare generală", în Nuenlist şi Locher (2004), PHP

1444 Minută referitoare la întâlnirea dintre tovarăşul Erich Honecker şi tovarăşul mareşal Greciko, 17 noiembrie 1973, BStU, MfS, SdM 1577, S. 50-56; Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 314-315.

independenţei, egalităţii depline în drepturi, neintervenţiei în treburile interne şi avantajului reciproc”.[1445] La întoarcerea la Bucureşti, el a declarat că: „Fiecare partid comunist îşi va îndeplini rolul istoric, atât pe plan naţional, cât şi internaţional numai în măsura în care se identifică cu aspiraţiile poporului căruia îi aparţine şi pe care îl conduce cu succes pe calea socialismului şi a comunismului”.1 Ca răspuns, Radio Moscova a difuzat o serie de emisiuni în limba română, în care sublinia că „întărirea continuă a solidarităţii dintre URSS şi România socialistă este în interesul fundamental al popoarelor celor două ţări”, şi în care insista că „internaţionalismul proletar şi naţionalismul burghez sunt incompatibile”.[14461447]

O a doua serie de emisiuni susţinea că strânsa integrare economică serveşte intereselor României, prin „consolidarea politică a celor două state frăţeşti”, într-o perioadă în care se susţinea că „imperialismul îşi intensifică eforturile de subminare a unităţii şi coeziunii ţărilor socialiste”.[1448]

Ca şi înainte, prin intermediul măsurilor active sovietice, se susţinea că relaţiile sovieto-române şi România-Tratatul de la Varşovia erau în continuă ascensiune şi că fiecare întâlnire oficială marca începutul unei noi căi pe calea reconcilierii şi a perfecţionării acestora. Faptul că nu fusese niciodată aşa a saturat analizele occidentale cu o ambiguitate care, adesea, a fost atribuită eronat ambivalenţei românilor şi nu disonanţei dintre campania de dezinformare sovietică şi

---

1445 Scânteia, 2 aprilie 1971.

1446 Vezi articolul său, „Strânsa unitate a poporului — garanţia victoriei politicii partidului“, Scânteia, 21 aprilie1971, care a fost apoi republicat în World Marxist Review (Probleme ale păcii şi socialismului), nr. 5, mai 1971; King (1971a), p. 12.

1447 Op. cit., pp. 6-7; Radio Moscova, 21—25 aprilie 1971.

1448 King (1971a), p. 9; Radio Moscova, 26—29 aprilie 1971.

comportamentul real a României.[1449] De exemplu, deoarece Ceauşescu participase la cel de-al 24-lea Congres al PCUS, unii observatori au tras concluzia: „copilul problemă al Blocului Estic pare să se fi întors acasă”, o temă care a fost răspândită rapid în media occidentală.[1450] În 1971, media occidentală şi din Statele Unite publica negaţiile oficiale ale României că ar exista vreo modificare în politica sa externă, dar şi explicaţia lor, că Moscova preferă să-şi amelioreze poziţia faţă de Bucureşti şi arată „o atitudine mai moderată şi mai înţelegătoare”, din propriile ei motive, aserţiune care s-a bucurat de diverse grade de acceptare.[1451]

Strategiile ofensive şi defensive ale României erau legate indisolubil, din moment ce una dintre ele – egalitatea şi independenţa ţărilor mici – conducea inexorabil la cealaltă – control sovietic diminuat asupra aliaţilor. Ceauşescu a pledat adesea, referindu-se destul de evident la Uniunea Sovietică, că statele mici şi medii erau chemate să se opună „politicilor imperialiste de forţă, dictat şi imixtiune”.1 Motivele din spatele acestei afirmaţii erau elocvente – „din moment ce toate popoarele sunt interesate să obţină securitatea”, atunci „toate trebuie să contribuie la realizarea ei”, pentru că „ea nu poate fi rezultatul unui acord între câteva state sau între blocurile existente, ci al unei înţelegeri între toate statele de pe

1449 King (1971a), p. 1. King face afirmaţia greşită că: „Semnarea tratatului de prietenie dintre România şi Uniunea Sovietică, în iulie 1970, a marcat începutul unei faze de îmbunătăţire a relaţiilor româno-sovietice“.

1450 Kai Meiritz în Jyllands-Posten, 15 aprilie 1971; King (1971a), p. 2.

1451 The Washington Post, 14 martie 1971; Vincent Buist, ştire Reuter de la Viena, 16 martie 1971; King (1971a), p. 2.

continent, în virtutea egalităţii în drepturi”.[14521453]

Egalitatea, insista Bucureştiul, trebuia să fie reflectată cu adevărat în orice înţelegere europeană de securitate, din moment ce numai „statele, subiecte egale ale dreptului internaţional şi niciun fel de alte entităţi create de ele au dreptul să discute şi să determine modul în care intenţionează să coopereze. […] Orice poziţii privilegiate trebuie să fie imediat eliminate”.[1454] România nega astfel, explicit, pretenţiile sovietice la „rolul conducător” şi la dominaţia asupra Blocului, asupra comunităţii largi socialiste şi asupra statelor din întreaga lume, aflate sub protecţionism sovietic, motiv pentru care şi-a atras un potop de critici şi presiuni deschise, în paralel cu un set de contramăsuri clandestine. Ungaria, care de obicei prelua „conducerea în criticarea politicii externe a României”, a fost, de asemenea, un „critic principal” al rolului independent al statelor mici, susţinând, spre exemplu, ideea ca statele mici să se angajeze în politici externe constructive numai prin intermediul unor alianţe, în caz contrar putând apărea „distorsiuni naţionaliste şi înclinaţii către izolaţionism naţional”.[1455]

Merită de subliniat că „naţionalismul”, la care se făcea referire în rapoartele serviciilor asupra României,

---

1452 Agerpres, 6 mai şi 28 iunie 1971; Robert R. King, „România şi securitatea europeană“, Rumania/13, RFER, 20 iulie 1972b, OSA, caseta 114, dosarul 2, raportul 266, pp. 12-13.

1453 Scânteia, 26 iulie 1971.

1454 Le Monde, 22 mai 1971. Vezi şi Sergiu Celac, „Spre deplina afirma a principiului egalităţii în dreptul internaţional al statelor“, Lupta de clasă nr. 10, octombrie 1971.

1455 King (1972b), p. 13; Tamas Palos, „Ţări mici - Politici mari“, Népszava, 20 august 1971; Charles Andras, „Securitatea europeană şi securitatea Europei,“ Condiţiile relaţiilor Est-Vest, Raport/1, RFER, martie 1970. Pentru comentarii asupra precedentele Ungariei în atacurile asupra opoziţiei României împotriva controlului sovietic, vezi şi King (1972c), p. 18.

din anii 1960 – 1970, nu era legat de epurarea etnică sau şovinism, aşa cum a fost desemnat ulterior, în campania de dezinformare coordonată de sovietici. După cum sublinia Stasi, în februarie 1969, „linia naţionalistă şi oportunistă de aripă-dreaptă" a Bucureştiului „accentuează, de fapt, prioritatea dezvoltării naţionale, în detrimentul internaţionalismului proletar şi a colaborării internaţionale între ţările socialiste", ceea ce este în detrimentul controlului sovietic.1 În iunie 1971, prin ceea ce analiştii occidentali au denumit un atac oficial „fără precedent" la politica României, în parlamentul maghiar, şeful Departamentului Internaţional, Zoltán Komócsin, a făcut limpezi relaţiile cauzale: politicile independente conduc la „distorsiuni" naţionaliste, care duc la nemulţumirea şi neliniştea minorităţilor, şi numai ţările cu adevărat socialiste (adică loiale Moscovei) pot rezolva efectiv problemele minorităţilor, în timp ce „diferendele pe probleme de principii şi în abordarea problemelor internaţionale fac dificilă cooperarea cu România".[14561457]

Construirea coaliţiei intra-Bloc şi loialiştii Moscovei II

Pentru România, realizarea de coaliţii a constituit un aspect central al strategiei de „eliberare", atât din motive defensive, cât şi ofensive. Adevărul crud, foarte bine înţeles la Bucureşti, era acela că până şi la momentul

1456 Situaţia Republicii Socialiste România şi influenţa imperialistă asupra acestei ţări, 7 februarie 1969, BstU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38; Herbstntt şi Olaru (2005), pp. 259-260, 263. Raportul mai nota: „Conceptul naţionalist este exprimat cu deosebită claritate în dezvoltarea comerţului exterior. Din 1960, cota ţărilor socialiste în comerţul exterior al României a scăzut de la 73,0% la 52,9%, în 1967. Iar procentul cu ţările capitaliste dezvoltate a crescut de la 22,3% la 39,6" (p. 266).

1457 Népszabadság, 24 iunie 1971. Pentru răspunsul României vezi Robert R. Ring şi William F Robinson, „Rumanian-Hungarian Relations: Friendship with Reservations?" Eastern Europe/5, RFER, 10 martie 1972, OSA, caseta 114, dosarul 1, raportul 254, pp. 2-3.

maxim al confruntării sovieto-române, din 1968, Statele Unite şi Marea Britanie (şi Germania Federală) nu oferiseră genul de asistenţă economică şi militară care ar fi permis o ieşire oficială din alianţă, cu atât mai puţin

O alternativă de alianţă. Tentativele timpurii ale României de construire a unor coaliţii ilustrează dificultăţile cu care s-a confruntat în atragerea de partea sa a unor membri ai Pactului – care erau adesea mai interesaţi să trădeze către Moscova şi să deturneze ideea în propriile scopuri.

În 1966, Bucureştiul a lansat o iniţiativă de cooperare între Austria, Belgia, Danemarca, Finlanda, Ungaria, România, Suedia şi Iugoslavia. După ce iniţiativa a fost prezentată Budapestei, Ministerul maghiar de Externe a insistat pe lângă conducerea partidului: „Trebuie să îi informăm pe prietenii noştri – mai ales, Uniunea Sovietică – despre tot ceea ce se întâmplă în acest cadru" şi să preîntâmpine posibilitatea „să ia un caracter de separare de restul ţărilor socialiste". Apoi, a propus ca Ungaria să folosească oportunitatea apărută prin iniţierea „unei alte conferinţe, de natură similară, dar cu un conţinut diferit", care va redirecţiona atenţia de la iniţiativa României, va izola Bucureştiul şi va oferi Budapestei prestigiul unei politici de stat independente.1 Ministerul de Externe sugera că acest lucru se putea realiza propunând o „cooperare sporită între ţările central-europene şi dunărene (Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia şi Austria)", adică fără România.[14581459]

Românii nu au avut mai mult noroc nici cu polonezii, al căror naţionalism tradiţional, vizavi de vecinul din Est,

---

1458 Propunerea Ministerului de Externe către Comitetul Politic al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar pentru pace, securitate şi cooperare europeană, 17 ianuarie 1967, pp. 3-5, în Békés şi Locher (2003), PHP

1459 Ibidem.

era legendar. Bucureştiul, care se lăsase oarecum înşelat de publicitatea prin care generalul Wojetiech Jaruzelski era portretizat ca mare patriot polonez, a făcut o serie de avansuri, promiţând sprijinul României în cazul în care ei ar dori să apere unele interese naţionale poloneze sau „ar adopta o linie mai independentă", în cadrul consiliilor militare ale Tratatului de la Varşovia. Însă Jaruzelski nu numai că s-a declarat în mod repetat şi neechivoc „clar împotriva" unui drum independent, de genul celui pe care „România l-a ales", dar s-a comportat ca şi cum românii i-ar fi fost duşmani personali, la fel cum făcuse şi în timpul invaziei din Cehoslovacia.[1460]

Agentul CIA din conducerea militară poloneză, colonelul Kukliński – care, ulterior, a ajuns şef al Planificării Strategice de Apărare pentru armata poloneză şi, astfel, responsabil pentru întreaga planificare de război şi planificarea comună a armatelor Pactului de la Varşovia – i-a „transmis personal" lui Jaruzelski asemenea „semnale de la români", în mai multe ocazii, dar ele nu au fost niciodată bine primite.[1461] Din contră, generalul Jaruzelski a militat, în interiorul armatei poloneze şi al conducerii poloneze, împotriva oricărei simpatii pentru România sau pentru armata ei şi a descurajat contactele dintre ofiţerii

---

1460 Vezi Întrebări şi răspunsuri: col. Kuklinski pentru CIA, „Jaruzelski's Attitude, Behavior and Style" (Atitudinea, comportamentul şi stilul lui Jaruzelski) — (publicat parţial, extrase: HR70-14, 19 august 2008), p. 47, în „Preparing for Martial Law: Through the Eyes of Colonel Ryszard Kuklinki", (Pregătiri pentru Curtea marţială: prin ochii colonelului Ryszard Kuklinski), CIA.

1461 Ibidem.

români şi polonezi.[1462]

Căutând să iasă din impasul unei confruntări singulare cu Moscova, Bucureştiul s-a întors la strategia interbelică, prin construirea unor coaliţii regionale.1 Una dintre iniţiative – o „Mică Antantă" revitalizată, în cadrul comunităţii socialiste – nu reuşise să depăşească reticenţa guvernelor Dubček şi Tito, înainte de a fi zdrobită odată cu Primăvara de la Praga.

O alta, mai ambiţioasă, reminiscenţă a „Antantei Balcanice" interbelice, a încercat să treacă peste divizarea Pactului de la Varşovia – NATO şi să extragă Bulgaria de pe orbita sovietică. Iniţiativa Pactului Balcanic includea România, Bulgaria, Grecia şi Turcia. În timp ce, public, Sofia a sprijinit-o, Jivkov şi spionajul bulgar au lucrat clandestin să o saboteze, la ordinul Moscovei.[14631464]

Iniţial, Bucureştiul şi-a sprijinit iniţiativa de cooperare balcanică pe propunerea, de inspiraţie sovietică, a unor zone libere de arme nucleare în Balcani şi în regiunea nordică. Preşedintele finlandez, Urho Kekkonen,

1462 Atitudinea foştilor militari polonezi emigranţi despre militarii români ca „o problemă majoră pentru Pactul de la Varşovia" poate că reflecta parţial aceasta. A. Ross Johnson şi Barbara Kliszewski, United States Policy Toward Poland: A Conference Report, R-3545-FF, Santa Monica, The RAND Corporation, aprilie 1987, p. 8.

1463 Despre eforturile similare ale României în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, vezi F.W. Deakin, The Brutal Friendship: Mussolini, Hitler and the Fall of Italian Fascism, Garden City, NY, 1966, pp. 139-141 şi 311-316. Pentru strategia alianţelor interbelice, vezi Talpeş (1988); Larry L. Watts, Romanian Cassandra: Ion Antonescu and the Struggle for Reform 1916-1941, Boulder, East European Monographs, distribuită de Columbia University Press, 1993 (publicată în România cu titlul O Casandră a României: Ion Antonescu şi lupta pentru rformâ, Bucureşti, Fundaţia Culturală a României, 1995).

1464 Vezi Minuta convorbirii dintre Todor Jivkov — Leonid I. Brejnev, reşedinţa Voden [Bulgaria], 20 septembrie 1973, Arhiva Centrală de Stat, Sofia, fond 378-B, dosar 360, în „Bulgaria şi Războiul Rece", CWIHP

şi-a arogat în mod fals paternitatea „zonei nordice libere de arme nucleare”, ca fiind contribuţia sa la „medierea” relaţiilor Est-Vest.[1465] Scopul său real era să împiedice SUA şi NATO să consolideze ataşamentul ţărilor scandinave faţă de Occident, prin dezarmarea nucleară regională. Prin apelurile sale la zona liberă de arme nucleare din Balcani, Moscova a urmărit acelaşi scop, până când România a transformat conceptul.

Maniera acestei „translaţii” a fost destul de directă. Bucureştiul a redefinit, pur şi simplu, ideea moscovită a Balcanilor liberi de arme nucleare, pentru a include cooperarea balcanică (într-o manieră similară, conceptul unei zone nordice, liberă de arme nucleare, a fost preluat de mult mai vizionara iniţiativă a Cooperării Nordice, condusă de Suedia, Norvegia, Danemarca şi Islanda, în locul Moscovei). Apoi, Bucureştiul a promovat cooperarea, separat de iniţiativa sponsorizată de Kremlin, cu „scopul clar, dar nedeclarat, de a reduce influenţa sovietică în zonă”.1 Deşi, în anii 1960 şi la începutul anilor 1970, românii au mai proclamat, ocazional, sloganul „zonei libere de arme nucleare”, mai ales pentru a-şi legitima contactele şi eforturile din regiune – când, sub presiunea Kremlinului, au insistat mai mult pe necesitatea cooperării balcanice –, la începutul anilor 1980, au început să renunţe cu totul la solicitarea unei zone libere de arme nucleare (menţionând necesitatea retragerii tuturor armelor nucleare *din* întreaga Europă).[1466] Astfel, în loc să facă Grecia şi Turcia

---

1465 Hannu Rautkallio, Neuvosto vallen asialla, NKP: n vaikutus Suomessa 1960 - luvulla [Sovieticii acolo: Influenţa NKP în Finlanda, în anii 1960], Helsinki, Tammi, 1993, p. 154 şi nota de subsol 7. Vezi şi Timo Vihavainen, „Finland’s Relations with the Soviet Union 1944—1991“ (Relaţiile Finlandei cu Uniunea Sovietică) pe: www.virtual.Finland.fi, şi Kansakunta rähmällään. Suomettumisen lyhyt historia [Nation On All Fours: O scurtă istorie a finlandizării], Helsingissa, Otava, 1991.

1466 King (1972b), p. 11.

mai vulnerabile la influenţa sovietică, eforturile României ameninţau să extragă întreaga zonă a Balcanilor din sfera de influenţă sovietică. Bulgaria a fost desemnată la conducerea operaţiunilor secrete de blocare a eforturilor României în Balcani, iar Ungaria, stat nominal balcanic, a condus atacul împotriva conceptului în mass-media şi l-a ridiculizat în discuţiile private cu oficialităţile occidentale.[1467]

Vizita în China şi repercusiunile ei: iunie 1971

Moscova a fost extrem de afectată de vizita lui Ceauşescu la Beijing, prima vizită a unui conducător de partid din Tratatul de la Varşovia de la sciziunea chino-sovietică din urmă cu peste un deceniu. În timp ce Ceauşescu se afla în Orient, generalul Şerb era ocupat să furnizeze GRU planurile de apărare împotriva unei invazii sovietice, Moscova mobiliza douăsprezece divizii de-a lungul frontierelor cu România ale RSS Moldova şi Ucraina, iar flota sovietică din Marea Neagră făcea manevre în dreptul coastelor României în cadrul impresionantei aplicaţii *Yugo-71*. Moscova solicitase chiar „să se permită accesul a trei divizii sovietice care să tranziteze teritoriul românesc", în presupusul drum spre aplicaţiile comune din Bulgaria.1 Între timp, KGB-ul făcuse

1467 Reacţiile presei iugoslave la articolele din presa maghiară care speculează referitor la apariţia în Balcani a unei axe antisovietice, cuprinzând Albania, România şi Iugoslavia, 1971, British National Archives, Public Records Office (PRO), Foreign Office şi Foreign and Commonwealth Office (FCO) 28/1416. La sfârşitul anilor 1970, Jivkov a dezvăluit public opoziţia faţă de iniţiativa României: Pactul Balcanic. De asemenea, Ministerul de Externe maghiar a făcut limpede că ţara sa „cu siguranţă, nu doreşte să vadă cooperarea în Balcani luând forma unui grup închis, chiar dacă este vorba numai de cooperare economică". In opinia Ungariei „ţările din Balcani nu pot rezolva nici o problemă dacă nu cooperează cu restul regiunii". Interviul lui Otto Schulmeister cu ministrul de externe Frigyes Puja, Die Presse, 16—17 iulie 1977.

din România ţinta prioritară pentru penetrările ilegale din cadrul operaţiunii PROGRESS, îndreptată împotriva aliaţilor din Pactul de la Varşovia.[14681469]

Operaţiunile de spionaj la nivelul Blocului şi presiunile militare au fost acompaniate de campanii deschise de propagandă şi dezinformare. Meniul a fost bogat şi includea atacuri în media împotriva tentativelor României de a forma „o axă antisovietică”, precum şi distribuirea largă a zvonurilor şi rapoartelor referitoare la apropierea Bucureştiului de Moscova. O intervenţie militară coordonată de serviciile de spionaj – posibil ca parte a unei lovituri de stat – a fost rareori exclusă. De exemplu, în august 1971, URSS-ul a organizat, de-a lungul frontierei României cu Ungaria, aplicaţia *Opal-71*, cu forţele sovietice, maghiare şi cehoslovace, care, alături de trupele care urmau să fie redislocate de la exerciţiul *Yugo-71*, constituiau o prezenţă militară dispusă de-a lungul frontierei României, care rivaliza cu cea din timpul invaziei Cehoslovaciei.

La cea de-a 4-a „deliberare INTERKIT asupra Chinei”, din februarie 1971, partenerii din „strânsa cooperare” şi-au exprimat preocuparea profundă faţă de „politicile diferenţiate” ale Beijingului şi eforturile de a crea „grupuri şi curente prochineze în diverse ţări şi partide”, dintre care numai România era membră a alianţei sovietice.[1470] Prin strângerea legăturilor – a explicat delegaţia sovietică – Beijingul avea ca scop „românizarea”

1468 Vezi Stephen S. Kaplan, et. al., Diplomacy of Power: Soviet Armed Forces as a Political Instrument, Washington, DC, 1981, pp. 84-85.

1469 Christopher Andrew şi Vitali Mitrokhin, The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB, New York, Basic Books, 2001, p. 270.

1470 Al patrulea INTERKIT, 15 februarie 1971, INTERKIT, PHP, pp. 1-6. Şi partidul comunist japonez, partidul muncitoresc coreean, partidul muncitoresc vietnamez şi partidul comunist spaniol au fost criticate.

lor, adică să neutralizeze opoziţia faţă de politica Chinei, pentru „a-i separa de poziţia sovietică”.[1471] Conducătorul român îşi făcuse limpede poziţia prochineză, încă din timpul vizitei din iunie 1971. În timpul escalei făcute la Moscova, pe care Brejnev se gândise să o anuleze cu totul, Ceauşescu a fost muştruluit de şeful statului sovietic, Aleksei Kosîghin.

Kosîghin l-a mustrat pe Ceauşescu că fusese de acord, tacit, cu referirile chineze la ameninţarea unei mari puteri la adresa ţării lui, făcute în timpul vizitei. Tirada lui Kosîghin avea loc în mijlocul unei campanii de propagandă antichineze, extrem de virulente, care continuase pe tot parcursul vizitei conducătorului român şi coincidea cu manevrele sovieto-bulgare de amploare, de-a lungul frontierelor terestre şi maritime româneşti. Şeful statului sovietic l-a întrebat indignat:

A ameninţat Uniunea Sovietică pe cineva? V-a ameninţat Uniunea Sovietică pe dumneavoastră? […] aţi vorbit de superputeri. La urma urmei, România are frontieră numai cu Uniunea Sovietică, Bulgaria, Ungaria şi Iugoslavia. Asta înseamnă că numai Uniunea Sovietică ameninţă România. Poate că vă ameninţă Statele Unite, dar nu organizaţia Tratatului de la Varşovia, care este o umbrelă de protecţie. Poate vă ameninţă China, însă atunci ar fi trebuit să o spuneţi.1

Relatând conducerii de partid afirmaţia lui Kosîghin, că URSS-ul întreţinea numai „relaţii bune cu toate ţările socialiste”, Ceauşescu a comentat ironic: „De parcă nu ar şti toată lumea”.

Ceauşescu îi explicase lui Mao, în timpul întâlnirii avute, că „singurul pericol” care provocase Kremlinul să monteze invazia Cehoslovaciei era pericolul reprezentat de „criticile serioase împotriva politicii de dominaţie” din cadrul comunităţii socialiste. Mao a fost de acord,

1471 Ibidem.

adăugând: „În acel moment aveau planuri mari, nu numai împotriva Cehoslovaciei, dar şi împotriva voastră şi a Iugoslaviei”.[1472] Admiţând că e posibil ca Moscova să se fi gândit să-i invadeze ţara, Ceauşescu a subliniat: „Şi atunci, şi acum, noi am fost şi continuăm să fim hotărâţi să nu acceptăm vreo astfel de acţiune”:

Suntem o ţară mică, dar nu vrem să trăim sub dominaţie străină. Desigur, avem relaţii prieteneşti cu toată lumea, apreciem prietenii şi relaţiile prieteneşti, dar considerăm că problemele României trebuie să fie rezolvate, în primul rând, de partid, de clasa muncitoare, de poporul român.[1473]

„Marele Cârmaci” a subliniat că măsurile preventive şi hotărârea pot descuraja chiar şi cele mai puternice ameninţări:

Dacă sunteţi pregătiţi, o să le fie teamă de voi. Şi Vietnamul este o ţară mică; Cambodgia e mai mică, iar Laosul foarte mic. Dar duc un război de zece ani, fără să-l mai socotim pe cel împotriva francezilor. […] Noi îi ajutăm pe cei care luptă împotriva invaziei.1

Spionajul est-german raporta că, în timp ce Ceauşescu „s-a ferit să atace direct Uniunea Sovietică”, caracterul fundamental antisovietic al vizitei a fost ilustrat prin aceea că a reafirmat că „nu există nicio justificare pentru existenţa unui rol conducător” în comunitatea socialistă:

Vizita nu reprezintă, aşa cum susţine PCR, o contribuţie la înţelegerea, prietenia şi unitatea tuturor statelor socialiste, ci este îndreptată împotriva unităţii şi solidarităţii statelor din Tratatul de la Varşovia şi a

---

1472 Proces-verbal al discuţiei Comitetului Executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, 25 iunie 1971, ANIC, CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 72/1971, f. 10-58, în Deletant, Ionescu şi Locher (2004), PHP

1473 Ibidem.

coeziunii mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale. „Rolul de mediator" pe care şi-l asumă PCR serveşte numai politicile naţionaliste ale Republicii Socialiste România şi vrea să demonstreze rolul crescând al statelor mici şi mijlocii în relaţie cu marile puteri. Nu este exclus ca, pe parcursul acestei vizite, RSR să-şi fi asumat rolul de „mediator" al relaţiilor dintre China şi SUA, precum şi cu Republica Federală Germania.[14741475]

Oficialităţile de la ambasadele Cehoslovaciei, Bulgariei, Poloniei şi URSS erau de acord cu colegii din Germania de Est, că discursurile erau „antisovietice" şi „direcţionate împotriva unei mai mari coeziuni a comunităţii statelor socialiste şi a mişcării muncitoreşti şi comuniste internaţionale". Oficialii de la ambasada sovietică opinau că „pentru Statele Unite era important să se adâncească contradicţiile dintre China-RSR şi Uniunea Sovietică".[1476] Cât de adânci erau „contradicţiile" româno-sovietice era pe cale să devină în curând foarte, foarte clar.

După Beijing, Ceauşescu a vizitat câteva state asiatice în 1971, inclusiv clienta sovieticilor, Mongolia, membră a cercului INTERKIT. Când mongolii au început să înşire suferinţele istorice provocate de chinezi, ca

O critică indirectă a relaţiilor Bucureşti-Beijing,

1474 Ibidem.

1475 Evaluare a Ambasadei RDG la Bucureşti, referitoare la vizita lui Ceauşescu în China, 11 iunie 1971, pp. 1-3, „Documentare generală", în Nuenlist şi Locher (2004), PHP Această evaluare repetă cuvânt cu cuvânt câteva fragmente din raportul făcut de Stasi, în 1969. BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 268.

1476 Evaluare a Ambasadei RDG la Bucureşti, referitoare la vizita lui Ceauşescu în China, 11 iunie 1971, pp. 4-7, „Documentare generală", în Nuenlist şi Locher (2004), PHP Ambasadele Belgiei şi Franţei au acţionat, fără voie, ca agenţi de influenţă împotriva României, asociindu-şi politicile cu ale lui de Gaulle, şi au apreciat vizita ca acţionând „împotriva rolului şi poziţiei Uniunii Sovietice, precum şi împotriva politicii SUA".

conducătorul PCR le-a amintit de „jugul ţarist” la care fuseseră supuşi românii. Apoi, după cum a raportat ulterior Ceauşescu, el le-a subliniat mongolilor că puterea sovietică fusese aceea care confiscase tezaurul României trimis la Moscova, în timpul Primului Război Mondial, fiind deplin conştient că „mongolii vor informa exact Moscova”. De asemenea, a atacat aserţiunea conducătorului mongol, Juumjaaghin Tendenbal, că „imperialiştii voiseră să ocupe Cehoslovacia, iar cele cinci ţări o salvaseră”, replicând: „Nu am venit ca să ascult predicile dumneavoastră despre Cehoslovacia [sau] ca să-mi daţi mie lecţii, pentru că noi suntem cei care ştim mai bine”.1

Ceauşescu a văzut mâna Moscovei în insistenţa cu care Ţendenbal apăra invazia, mai ales atunci când acesta a încercat să insereze, în comunicatul comun, referiri la lupta colectivă a Pactului „pentru sprijinirea securităţii europene”. Liderul român a susţinut cu hotărâre că „o asemenea interpretare a problemei Cehoslovaciei” era departe de adevăr, oferindu-i conducătorului mongol şansa fie să admită deschis „că nu suntem de acord şi să explicăm participanţilor cum stau lucrurile”, fie să scoată propoziţia cu totul din declaraţie. De asemenea, Ceauşescu a contracarat predicile lui Tendenbal referitoare la necesitatea luptei împotriva revizionismului şi naţionalismului, evidenţiind duplicitatea Moscovei în această privinţă:

Chinezii spun că sovieticii sunt revizionişti. Sovieticii spun că chinezii sunt revizionişti. Alţii spun că iugoslavii sunt revizionişti şi eu nu mai ştiu cine este. În privinţa naţionalismului, unii spun că noi suntem naţionalişti. […]

Şi în Arabia sunt naţionalişti. Dar Uniunea Sovietică

nu a încheiat un tratat cu arabii, cu naţionaliştii?[14771478]

Întâlnirea din 1971 din Crimeea: „Ceauşescu a mers prea departe”.

Brejnev era livid. La întâlnirea din august 1971, din Crimeea, cu „partenerii apropiaţi” el a declarat că „cea mai scandaloasă, din partea lui Ceauşescu, era comportarea insolentă din Mongolia”.[1479] Liderul cehoslovac, Gustáv Husák, a turnat şi el repede gaz pe foc, reamintind cum conducătorul român „dorise să taie orice referiri la Uniunea Sovietică” din comunicat, dacă China nu era tratată de pe o bază egală. Ceauşescu a respins, de asemenea, aserţiunea că Beijingul s-ar fi amestecat în problemele interne ale membrilor Pactului, insistând că partenerii care participaseră la invazie erau şi ei vinovaţi de interferenţă. Pentru a fi sigur că punctul său de vedere nu era prea subtil, Ceauşescu a atacat deschis linia Kremlinului conform căreia „agresiunea” Germaniei de Vest fusese cea care provocase intervenţia, afirmând că „nici un singur soldat din vreo ţară capitalistă nu avusese intenţia să intre în Cehoslovacia”.1

Punctele de vedere ale „partenerilor apropiaţi”, de la întâlnirea din 1971, din Crimeea, ilustrau adâncimea prăpastiei dintre dezinformarea sovietică referitoare la reintegrarea României în Bloc şi adevărata stare de lucruri. Brejnev a subliniat că era „limpede că pe timpul călătoriei în China, Ceauşescu nu a reprezentat interesele comunităţii noastre, ci a acţionat împotriva lor”. Liderul

---

1477 Informaţia lui Tendenbal a venit de la Varşovia. Stenograma şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR, 25 iunie 1971, ANIC, CC al PCR/Cancelarie, dosar nr. 72/1971, f. 10-58, „Documentare generală“ în Nuenlist şi Locher (2004), PHP

1478 Ibidem.

1479 Înregistrare a întâlnirii din Crimeea dintre Leonid Brejnev şi liderii partidelor est-europene (inclusiv discuţia asupra Chinei), 2 august 1971, p. 14, op. cit.

sovietic a anunţat:

Referitor la România: Ceauşescu a mers prea departe. El conduce lupta împotriva noastră şi reprezintă obstrucţia fundamentală în calea liniei noastre.

A arătat-o atunci când a deschis relaţiile diplomatice cu RFG-ul şi o arată şi acum, prin vizita la Beijing. Noi am avut răbdare în privinţa comportamentului României. Trebuie să încercăm [şi mai mult] să exercităm influenţă asupra evoluţiilor din interiorul ţării.[14801481]

Liderul ungur, János Kádár, a scos în evidenţă, cu entuziasm, „trădarea" României:

Ceauşescu ne-a abandonat întotdeauna în situaţii critice. Ne-a abandonat în executarea politicilor coordonate împotriva Germaniei de Vest şi împotriva a ceea ce se hotărâse referitor la stabilirea relaţiilor diplomatice cu RFG. Ne-a abandonat în lupta împotriva contrarevoluţiei din RS Cehoslovacia. Acum ne-a trădat vizitând Beijingul. A trădat poziţia comună pe care am luat-o la consultările internaţionale din 1969. [...] Acum există o linie Beijing-Bucureşti-Tirana-Belgrad. Totul este direcţionat împotriva Uniunii Sovietice, a Pactului de la Varşovia şi a CAER-ului.[1482]

Şeful partidului polonez, Edward Gierek, nu numai că a fost de acord cu Brejnev că venise vremea să se acţioneze împotriva indisciplinaţilor români, dar a sugerat şi cum se putea realiza aceasta. Conducerea polonează, a afirmat el, considera că cheia problemei era o abordare „ofensivă" şi proactivă:

Nu pot să cred că nu putem exercita nicio influenţă asupra activului de partid din România. Trebuie să le vorbească cineva frumos oamenilor, celor pe care îi

---

1480 Op. cit., pp. 36-37.

1481 Op. cit., pp. 40-43. Acest transcript est-german nu conţine luările de poziţie ale lui Honecker.

1482 Op. cit., pp. 27-29.

cunoaştem. Când ne vom exercita influenţa, Ceauşescu nu va putea evita această întrebare. Trebuie să identificăm acum persoanele din România pe care ne vom putea baza în viitor.1

În acord cu Brejnev, Kádár şi Gierek, conducătorul cehoslovac, Gustáv Husák, a vorbit despre natura „complicată" a „chestiunii României" şi a subliniat că, din moment ce nu exista nicio comunicare cu Ceauşescu, ar trebui să se orienteze spre „oamenii care, în viitor, ne vor sprijini".[1483] Confruntarea România-Pact, a accentuat el, avea loc la un nivel fundamental:

Ceauşescu se depărtează total de linia noastră comună. Neagă escaladarea luptei ideologice. Spune că imperialiştii nu alimentează o campanie de subversiune ideologică. A vrut, şi a cerut-o pe un ton dictatorial, să tai trei paragrafe din discursul meu, în care era vorba despre imperialiştii care încearcă să divizeze statele socialiste, să distrugă unitatea şi determinarea ţărilor socialiste prin intermediul naţionalismului şi cu ajutorul diversiunilor ideologice.[1484]

Ca de obicei, Brejnev era preocupat de politica subversivă a României din Balcani. Kádár atribuia Bucureştiului rolul principal în formarea unei axe antisovietice şi anti-Pact, Beijing-Balcani.[1485] Husák s-a referit, de asemenea, la „Blocul Beijing-Bucureşti-Tirana-Belgrad", menţionând că Ceauşescu îi spusese că „legăturile bilaterale dintre România şi Albania evoluează

1483 Op. cit., pp. 31-32.

1484 Ibidem. Această formulare „aprobată" se pare că a fost făcută iniţial de şeful KGB, Andropov, şi a apărut prima oară în raportul anual KGB, din 1967, apărut în mai 1968 şi reiterat în faţa cadrelor KGB, într-un discurs publicat în octombrie 1968. Vezi Raportul KGB din 1967 (1998), pp. 215, 218, CWIHP

1485 Înregistrare a întâlnirii din Crimeea dintre Leonid Brejnev şi liderii partidelor est-eu- ropene (inclusiv discuţia asupra Chinei), 2 august 1971, pp. 27-29, în Nuenlist şi Locher (2004), CWIHP

bine, iar acum vom dezvolta relaţii între partidele noastre”.[1486] Conducătorul bulgar, Todor Jivkov, al cărui serviciu de informaţii avea responsabilitatea primară în contracararea mişcărilor României din Balcani, a spus că şi China preluase „ideea Pactului Balcanic”:

Avem informaţii că Ceauşescu a organizat asta împreună cu chinezii. Interesele americanilor şi ale chinezilor sunt în acord asupra acestei chestiuni. […] Nu este nicio îndoială că nu vorbim despre un pact balcanic, ci mai degrabă despre un Pact împotriva Tratatului de la Varşovia, cu un impuls antisovietic. România şi Iugoslavia cooperează în acest sens, dar nu este încă nimic finalizat.1

Conducătorul bulgar a încheiat prin a menţiona că „în Vest, Mao şi Ceauşescu sunt priviţi ca gemeni”. Chinezii, a explicat Jivkov, se bazează „pe România”, iar „românii sprijină politicile chinezeşti”, mai ales în Balcani.

Brejnev a tras concluzia comună că politica Pactului trebuie să încerce să influenţeze politicile interne din România, ţinând cont „că există în România şi buni tovarăşi”, şi i-a îndemnat pe ceilalţi aliaţi să-şi folosească „ambasadele de acolo şi celelalte contacte” pentru a aborda şi a recruta lideri mai rezonabili.[1487] Apoi a subliniat că aceste abordări se vor desfăşura în paralel cu efortul comun al secretarilor departamentelor internaţionale şi ideologice de a „coordona activitatea noastră comună, în legătură cu China şi România” în cadrul INTERKIT. Concluzia unanimă a fost că politicile şi conducerea lui Ceauşescu trebuiau să ia sfârşit. Dacă nu putea fi înlocuit prin forţă, atunci va fi împresurat şi neutralizat prin procedee secrete. Toţi „aliaţii” României din Pactul de la Varşovia îşi vor coordona eforturile în acest sens.

Modelul INTERKIT şi priorităţile KGB-ului în

1486 Op. cit., pp. 35-36.

1487 Op. cit., pp. 21, 23-24.

România

Dacă ne-am ghida după memorandumul cuprinzător din 1 septembrie 1971, despre organizarea propagandei în Ungaria, înseamnă că nu s-a pierdut timpul în stabilirea cadrului de coordonare a acestei campanii.[1488] Deşi China şi România erau, din foarte multe puncte de vedere, foarte diferite, ameninţarea pe care o reprezentau era considerată similară în cadrul reuniunilor „partenerilor apropiaţi”. Cooperarea Bucureşti-Beijing a determinat şi mai mult tratarea lor în comun, astfel încât, în anii de început (1967 – 1971) şi, foarte probabil, chiar şi mai devreme, când sarcini similare erau executate mai neoficial, INTERKIT s-a preocupat intensiv şi de România. Date fiind aceste precedente şi aluzia explicită a lui Brejnev la cooperarea din INTERKIT atunci când a propus un efort coordonat împotriva conducerii României, este de presupus că modelul INTERKIT a fost cel care a inspirat ulterioarele „deliberări” antiromâneşti.1

Deşi detaliile cadrului pentru „deliberările asupra României” nu au fost încă scoase la iveală, a fost în schimb recuperată copia est-germană a modelului INTERKIT pe care s-a bazat. Modelul prevedea un efort informativ comun pentru evaluarea situaţiei interne a ţării şi a politicilor şi intenţiilor unei conduceri care „se pregătea să se rupă complet de principiile marxism-leninismului”.[1489]

1488 Oikari în Halmesvirta (2006), pp. 306-314; MOL M-KS-288-22cs.-1971-43.öe, pp. 117-133. Budapesta, 1 septembrie 1971, Institutul pentru Relaţii Culturale (Kulturális Kapcsolatok Intézete, KKI) către Departamentul de agitaţie şi propagandă al Partidului Socialist Muncitoresc Ungar. KKI era varianta maghiară a VOKS şi colabora îndeaproape cu partenerul sovietic.

1489 Vezi în special secţia IV: „Asupra coordonării activităţilor de propagandă şi cercetare ştiinţifică a partidelor frăţeşti în problema Chinei“ din protocolul confidenţial al celui de-al doilea INTERKIT, 28 ianuarie 1969, pp. 4-7, INTERKIT, PHP Scopurile generale ale INTERKIT au fost stabilite în şedinţa Moscova, 14 decembrie 1967, op. cit.

De asemenea, prevedea coordonarea „activităţii de propagandă şi de cercetare ştiinţifică” pentru criticarea aspră a conducerii pe plan internaţional, fiind stabilită clar „orice referire se făcea” în legătură cu liderul şi cu cei din jurul lui. Au avut loc consultări pentru evaluarea politicii externe şi a influenţei din exterior şi s-a „stabilit să fie coordonate activităţile pentru diminuarea acestei influenţe”, nu numai în Vest, ci şi „în Africa, Asia [şi] America Latină”.

Au fost considerate foarte propice pentru lansarea unor atacuri de propagandă ocaziile aniversare, precum ziua de naştere a lui Lenin, marea revoluţie din octombrie, înfiinţarea Ceka şi „aniversarea înfiinţării Cominternului”. În materie de implementare practică – şi înlocuind „China” cu „ţara ţintă” şi „Mao” cu „lider” – „membrii presei, radioului, TV, agenţii de presă şi edituri” au primit instrucţiuni să aibă consultări comune pentru „întărirea şi coordonarea propagandei antilider”, pe următoarele căi:

În domeniile radio şi TV

Schimbul de materiale radio şi TV […] pentru programe interne şi externe.

Organizarea unor emisiuni comune, în special operaţionale, în scop de contrapropagandă asupra celor mai importante probleme curente.

Producerea în viitorul apropiat a unui documentar TV asupra evenimentelor din ţara ţintă.

Coordonarea eforturilor ţărilor noastre la Organizaţia Internaţională pentru Radiodifuziune şi Televiziune (OIRT) şi la Intervişion.[1490]

Trimiterea de specialişti pentru schimb de experienţă

1490 Organizaţia Internaţională pentru Radiodifuziune şi Televiziune (OIRT) a fost creată iniţial de Moscova pentru a-şi instituţionaliza accesul la media occidentală. Finlanda a fost singura membră occidentală.

în zona de propagandă în chestiune în ţara ţintă.

Informarea mutuală referitoare la direcţia fundamentală a propagandei radio.

Propagandă scrisă în terţe ţări

Coordonarea în terţe ţări a activităţilor agenţiilor de presă şi de informaţii şi a celorlalte organe de propagandă externă, din ţările frăţeşti, pentru diseminarea materialelor pe această problemă din ţara ţintă.

Pregătirea unei colecţii de materiale asupra evenimentelor din ţara ţintă. Colecţia trebuie să fie tradusă (în engleză, franceză, spaniolă şi arabă) şi distribuită în ţările terţe.

Coordonarea planificării viitoare a propagandei antilider.

Schimbul regulat de informaţii şi materiale curente asupra problemei din ţara ţintă.

Organizarea cooperării dintre corespondenţi externi ai ţărilor noastre, referitor la colectarea şi schimbul de informaţii.

În domeniul cercetării

Organizarea unui simpozion [...] pe tema „Probleme fundamentale actuale ale dezvoltărilor economico-sociale" din ţara ţintă şi publicarea materialelor de la simpozion.

Schimburi la nivel de oameni de ştiinţă, asociaţii ştiinţifice, aspiranţi şi studenţi care sunt implicaţi în problemele din ţara ţintă.

Organizarea unei consultări cu şefii institutelor de cercetare, în vara anului 1969, pentru a schimba informaţii şi a se pune de acord asupra unui plan de lucrări şi publicaţii ştiinţifice.[1491]

Pe lângă o varietate de reuniuni specializate asupra unor chestiuni practice de-a lungul anului (au fost programate atât consultări la nivel înalt, cât şi numeroase

1491 Al doilea INTERKIT, 28 ianuarie 1969, INTERKIT, PHP, pp. 6-7.

alte consultări şi schimburi legate de aspecte practice şi specifice ale campaniei), a fost programată o altă adunare generală pentru evaluarea implementării şi stabilirea unor noi obiective, deosebit de importante, având în vedere că urmau după congresul partidului din ţara ţintă. În timp ce scopul acestei întâlniri a fost stabilirea cadrului pentru denigrarea sistematică a ţintei, scopul următoarei a fost coordonarea acţiunilor pentru reducerea avantajelor de politică externă ale ţintei. Înlocuindu-l pe Mao cu Ceauşescu, ea necesita:

Coordonarea eforturilor ţărilor şi partidelor frăţeşti în lupta împotriva activităţilor subversive ale conducerii lui [Ceauşescu] la nivel internaţional, mai ales contra ţărilor socialiste şi a evoluţiilor din ţările în curs de dezvoltare din Asia, Africa şi America Latină, ca şi împotriva organizaţiilor democratice internaţionale.1

Strategia Moscovei pentru înlocuirea lui Ceauşescu şi a tovarăşilor lui, susţinători ai politicii naţionale independente, a încercat să exploateze vulnerabilităţile externe („contradicţiile" existente cu diverşi parteneri), să exacerbeze vulnerabilităţile interne (tensiuni, insatisfacţii) şi să recruteze o conducere alternativă. Succesul înregistrat în prima etapă ar fi tăiat sprijinul economic şi de politică externă acordat României şi ar fi demoralizat conducerea şi opinia publică. Succesul în a doua fază ar fi sporit tensiunile economico-sociale şi insatisfacţia generală. În timp ce ambele ar fi creat un mediu propice pentru recrutarea unei conduceri alternative, trebuiau să fie create şi oportunităţile pentru asemenea recrutări (precum şi identificarea şi /sau crearea acelei conduceri alternative).

Aceste preocupări erau reflectate în lista colecţiei de obiective ale spionajului sovietic, dată agenţilor KGB trimişi în România în 1971.[1492] Relaţiile României cu SUA

1492 Op. cit., p. 7.

şi China erau, desigur, primele priorităţi, dat fiind rapoartele despre rolul Bucureştiului în medierea a ceea ce părea a fi o deplasare globală în balanţa de putere. Interesant este că acţiunile şi intenţiile Bucureştiului referitoare la fosta Basarabie, precum şi la nordul Bucovinei (încorporată în RSS Ucraina) şi al populaţiei de etnie română care locuia acolo, se aflau pe locul imediat următor, indicând serioasa îngrijorare referitoare la permanenţa stăpânirii Moscovei:

Conducerea Partidului Comunist Român nu-şi dezvăluie public pretenţiile teritoriale; dar face totul pentru a demonstra că, istoric, etnic şi în alte moduri, Moldova şi regiunea Cernăuţi aparţin României. Declaraţia făcută de Mao în conversaţia cu socialiştii japonezi despre acapararea ilegală de către URSS a Basarabiei a fost creaţia României. Ziarul francez *Le Monde* a publicat două articole în care erau prezentate îndoieli referitoare la legalitatea includerii Basarabiei în Uniunea Sovietică. Nu este imposibil ca iniţiativa publicării articolelor să vină din România.[1493]

Merită să fie menţionat că în perioada în care Moscova încerca să câştige Basarabia, în anii 1920 – 1930, linia de propagandă şi temele măsurilor active desemnau administraţia românească fiind cea mai sângeroasă, mai brutală şi mai incompetentă din Europa, în timp ce, prin operaţiuni acoperite, erau provocate sistematic violenţe şi distrugeri, menţinând starea de insecuritate şi de nelinişte a populaţiei. În consecinţă, „Societăţile Basarabene" cominterniste au purtat, în Europa şi în Statele Unite, adevărate campanii pe sloganurile despre brutalitatea şi incapacitatea României de a administra provincia, precum şi situaţia oribilă a populaţiei locale. Acum, Moscova fiind deja în posesia Basarabiei, Transilvania putea fi pusă într-un rol similar, iar „brutalitatea" şi „incompetenţa"

1493 Ibidem.

României, folosite pentru a descuraja orice luare în considerare de a oferi Basarabiei o soartă de evitat.

Următoarea pe lista de priorităţi a KGB-ului era „baza economică şi politică a opoziţiei faţă de Uniunea Sovietică”, care îi permitea României să-şi promoveze politica de independenţă. Ţintirea legăturilor economice şi politice cu Occidentul şi ţările în curs de dezvoltare, mai ales cele referitoare la dezvoltarea industriei petroliere, a devenit piesa centrală a operaţiunilor coordonate de sovietici. Această prioritate era urmată de alte zone de tensiuni şi insatisfacţii, care puteau fi exploatate pentru a recruta simpatizanţi prosovietici: poziţia minorităţii germane şi maghiare, cultul personal al lui Ceauşescu şi situaţia internă a Partidului Comunist Român.1 Instrucţiunile KGB nu au fost foarte diferite de cele primite de ofiţerii Stasi, la începutul anului 1969: insatisfacţiile minorităţii germane şi maghiare (şi sârbe, în varianta Stasi), precum şi identificarea membrilor înlăturaţi din conducerea lor politică.[14941495]

Anul 1971 a marcat sfârşitul oficial al cooperării informative dintre URSS şi România, care, din 1963, fusese superficială şi extrem de nesinceră (lăsând la o parte cooperarea neoficială a agenţilor dubli sovietici cu serviciile din România). Pentru a se asigura că România va pierde accesul la secretele alianţei, Moscova a instruit şi celelalte servicii de informaţii din Pact să rupă complet orice contacte ar mai fi avut cu DSS. În decembrie 1971, nou-numitul ministru bulgar de interne şi preşedinte al KDS, Anghel Ţanev, a fost chiar obligat să-şi facă mea culpa în faţa preşedintelui KGB, Andropov, pentru acordul

1494 Ibidem.

1495 Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 260-284; Situaţia Republicii Socialiste România şi influenţa imperialistă asupra acestei ţări, 2 februarie 1969, BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38.

de cooperare semnat de predecesorul său, Anghel Sokalov, cu şeful DSS, Ion Stănescu; acelaşi despre care Doicaru vorbise cu atâta mândrie, în martie, în faţa şefului serviciului extern al Stasi, Markus Wolf.

Conform noului şef al KDS, predecesorul său comisese o eroare de neacceptat prin „încercarea de a dezvolta, fără vigilenţă revoluţionară, asemenea relaţii strânse cu serviciul secret românesc".1 După cum avea să noteze, ulterior, un fost şef al contrainformaţiilor externe ale KGB, în timp ce „Securitatea de Stat a României îşi încheiase legăturile cu KGB-ul, celelalte servicii secrete est-europene au devenit şi mai servile sovieticilor".[14961497]

Oficializarea strategiei de disuadare şi blocare

„Deliberările" în cazul României au fost diferite, într-un aspect foarte important, de acelea din INTERKIT. China se afla fără echivoc în afara mecanismelor alianţelor economice şi militare sovietice, atât de facto, cât şi de jure, şi de aceea era tratată deschis ca stat inamic. România deţinea încă, formal, statutul de membră atât în Pactul de la Varşovia, cât şi în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc, cu toate că îşi folosea acel statut pentru a încerca să le slăbească pe amândouă, aşa cum subliniau cu regularitate Stasi şi ceilalţi „parteneri apropiaţi". Iar liderii de la Kremlin se temeau că

1496 Jordan Baev şi Kostadin Grozev, „Bulgaria" în Krzysztof Persak şi Lukasz Kaminski, editori, A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe, 1944-1989, Varşovia, Institutul pentru Memoria Naţională, 2005, pp. 49, 85. Şeful DIE, Doicaru, iniţiase acest acord ca parte a unei conspiraţii prosovietice împotriva conducerii PCR.

1497 Oleg Kalugin, „A Window of Opportunity: Russia's Role in the Coalition Against Terror", Harvard International Review, vol. 24, nr. 3 (toamna 2002), www.hir.harvard.edu/ articles/1063/2/. O versiune uşor diferită, datată august 2002, apare pe website-ul Centrului pentru Contrainformaţii şi Studii de Securitate (Center for Counterintelligence and Security Studies), www.cicentre.com/Documents/DOC Kalughin Windo- wOp 01.htm.

O ruptură totală ar atrage sprijinul necesar din partea Occidentului, care ar fi ajutat România să-şi consolideze independenţa, aşa cum se întâmplase cu ajutorul american şi britanic pentru Iugoslavia, în perioada 1948 – 1951.

În ciuda succesului sovietic în propagarea temelor despre lipsa de importanţă strategică a României, asemenea evoluţii ar fi provocat haos în securitatea sovietică. Aşa cum subliniase Hruşciov în 1964, o ruptură totală ar fi distrus strategia sovietică din Balcani.[1498] Influenţa regională a Moscovei ar fi fost radical diminuată pentru că Bulgaria, singura în zonă apropiată şi dependentă de sovietici, îşi pierduse mult din capacitatea de a obstrucţiona progresul cooperării balcanice. În loc ca România să fie încercuită de URSS, Bulgaria şi Ungaria, Bulgaria ar fi fost încercuită de România, Iugoslavia, Turcia şi Grecia.

Temelia controlului sovietic asupra guvernului bulgar ar fi fost pusă în faţa unei provocări serioase, prin puterea de atracţie a unei cooperări regionale mutual benefice, sprijinită de Occident şi ai cărei participanţi înconjurau ţara. Controlul sovietic din Ungaria ar fi fost, de asemenea, afectat, mai ales dacă etnicii maghiari din Transilvania s-ar fi bucurat de standarde de viaţă mai bune decât populaţia din Ungaria. Moscova ar fi pierdut Transilvania ca pârghie eficientă asupra Bucureştiului şi ar fi putut deveni chiar pârghia folosită de România şi noii săi parteneri antisovietici împotriva controlului asupra Budapestei. Un asemenea scenariu era chiar şi mai dezastruos pentru securitatea sovietică din cauza impactului potenţial asupra majorităţii populaţiei din RSS Moldova, ca să nu mai menţionăm sutele de mii de etnici români din RSS Ucraina.

Astfel, în paralel cu distrugerea parteneriatelor externe ale României şi prezentarea ei ca „stat paria”, prin

1498 Sejna (1982), p. 76.

propaganda bine focalizată şi măsurile active secrete, strategia insidioasă, de blocare şi disuadare, a fost adoptată, la primele „deliberări” despre România cu triplul scop (1) de a preveni o ruptură completă şi o părăsire oficială a mecanismelor multilaterale sovietice; (2) de a o împiedica să-şi exercite şi să-şi extindă independenţa (şi de a o reduce dacă era posibil); şi (3) semănarea de îndoieli pe plan internaţional referitoare la gradul şi autenticitatea acelei independenţe. „Partenerii apropiaţi” au încercat să prindă România într-o îmbrăţişare frăţească – o pânză de păianjen de interacţiuni şi obligaţii care o va îngrădi în cadrul Blocului şi le va oferi oportunitatea pentru identificarea şi crearea unei conduceri alternative, în timp ce observatorilor occidentali li s-ar fi prezentat spectacolul unei prietenii şi cooperări reînnoite.

În multe privinţe, aceasta reprezenta oficializarea şi extinderea aceleiaşi abordări folosite de Moscova, încă de la începutul anilor 1960, pentru a stimula participarea României la şedinţele comune, conservând, astfel, posibilitatea de acces, presiune şi manevrare a vechilor comunişti români. Pentru început, urmau să fie atacate doar poziţiile independente ale României şi pusă la îndoială calitatea de membru al comunităţii comuniste, iar apoi avea să fie scoasă în evidenţă participarea la adunările sovietice ca fiind o dovadă clară a continuităţii statutului de ţară membră a comunităţii socialiste. Ca să nu intre în conflict cu o poziţie la care nu dorea să renunţe, Bucureştiul va reacţiona prin trimiterea unei delegaţii.

Un exemplu clasic a fost atacul lui Kádár din septembrie 1967. Este „imposibil”, exclama conducătorul maghiar, „să consideri internaţionalistă” poziţia unui partid care „ignoră opinia celorlalte partide” şi nu vrea să semneze „declaraţiile comune asupra unor probleme actuale, concrete”.

Astfel, continuarea ajutorului pentru fraţii

vietnamezi, care luptă eroic împotriva agresorilor americani, lichidarea consecinţelor agresiunii israeliene şi respingerea revanşismului vest-german sunt sarcinile militante ale oricărui partid comunist sau muncitoresc, fără excepţie. […] Este imposibil să aprobăm poziţiile adoptate, uneori, care exprimă o atitudine „neutră” asupra

550

problemelor disputate sau chiar un refuz direct al contactelor internaţionale şi al schimburilor tovărăşeşti de opinii. […] întărirea unităţii mişcării comuniste internaţionale necesită consultări şi reuniuni internaţionale. [.] niciun partid nu se poate descurca singur, fără experienţa partidelor frăţeşti.1

Faptul că Moscova a publicat atacul lui Kádár, cu „tonul său făţiş antiromânesc”, în paginile ziarului partidului, *Pravda*, pe care ceilalţi parteneri l-au citat apoi în ziarele lor de partid, scotea în evidenţă abordarea comună a membrilor Blocului.[14991500]

Conform unui raport est-german, generat ca parte a INTERKIT, „statele din Tratatul de la Varşovia” căzuseră de acord asupra politicii externe vizavi de România, care includea „eforturi pentru o implicare practică, mai puternică, a României în activităţile economice şi politice multilaterale”, pentru „a crea mai multe elemente de legare mai strânsă a României de comunitatea socialistă”.[1501] Drept exemplu, analistul est-german cita semnătura oficială a României pe programul CAER, pe tratatele de prietenie cu RDG şi Republica Unită Yemen (un apropiat client sovietic) şi pe declaraţia de la Praga,

---

1499 János Kádár, „Internaţionalismul azi“, Pravda, 17 septembrie 1967; Ermarth (1967b), pp. 3-4.

1500 Ermarth (1967b), p. 1.

1501 Analiză a relaţiilor chino-române a Ambasadei RDG la Bucureşti, 18 decembrie 1972, p. 2, „Documentaţie generală“, în Nuenlist şi Locher (2004), PHP

precum şi acordul lui Ceauşescu de a-l vizita pe Brejnev, în Crimeea, toate fiind descrise ca „succese” ale politicii de disuadare şi blocare, care crease posibilităţi suplimentare de modificare a comportamentului României, şi puteau fi „ţesute” în Vest ca fiind indicii ale reintrării sub aripa sovietică (care servea, de asemenea, pentru legitimizarea unor posibile viitoare intervenţii de natură mai energică). Întâlniri şi vizite dintre cele mai banale, contradictorii sau chiar deschis ostile, puteau fi prezentate ca dovadă a reconcilierii dacă se focaliza pe repetabilitatea lor şi se ignora conţinutul.

Aceste legături, raportau est-germanii, împreună cu măsurile active şi de propagandă generau nesiguranţă printre contactele antisovietice ale României pentru că trebuiau să ţină cont că ţara se afla „obiectiv, sub influenţa puternică şi continuă a Uniunii Sovietice şi a altor membre ale Tratatului de la Varşovia” şi deci un partener nesigur care nu prezenta încredere pentru forţele antisovietice. Conform est-germanilor, strategia insidioasă de disuadare şi blocare „redusese deja spaţiul de manevră” aflat la dispoziţia Bucureştiului.[1502] Păstrarea calităţii oficiale de membru al Pactului şi al CAER, cuplată cu lipsa de vizibilitate a reacţiilor dure de la Moscova referitoare la poziţiile ei independente, au conferit plauzibilitate diferenţelor radicale dintre intenţiile României şi comportamentul ei.1

Spre deosebire de succesul propagandei/dezinformării, impactul politicii de blocare şi disuadare asupra comportamentului României era evaluat ca nul, chiar contraproductiv. În loc să-i determine să se îndepărteze de Beijing, românii „şi-au intensificat activităţile, prin numeroase contacte bilaterale” cu China, ca o „contrapondere vizibilă” la Moscova.[1503] „Cu toate că,

1502 Op. cit., pp. 3, 9.

1503 Aceasta se conforma exact liniei „calului troian“ a lui Goliţîn, că

recent, latura propagandistică a relaţiei [României] cu China fusese exercitată cu mai multă moderaţie" – continua raportul – Bucureştiul nu numai că persista în „atitudinea negativă", spre exemplu prin atacarea „unităţii poziţiilor în problema securităţii europene", ci continua „să ofere asistenţă politică chinezilor" şi să sprijine „întotdeauna", deschis, „dezvoltarea unei cooperări neprincipiale şi dăunătoare cu antisovietismul chinez".[1504]

Concentrându-se pe relaţia româno-chineză, raportul ajungea la următoarele concluzii diametral opuse:

Politicile coordonate ale statelor din Pactul de la Varşovia şi CAER, precum şi implicarea mai puternică a României în relaţiile comune reprezintă o contrapondere puternică pentru a reduce influenţa negativă a Chinei şi a întări sistemul socialist mondial. […] În ciuda conexiunilor existente ale României şi a necesităţii obiective a unei cooperări strânse cu Uniunea Sovietică şi cu celelalte ţări socialiste, orientarea naţionalistă a PCR nu exclude dezvoltarea fără restricţii a relaţiilor oportuniste cu China şi sprijinirea punctului ei de vedere.[1505]

Unul dintre păcatele de care era acuzată România era propagarea „tezei rolului special al statelor mici şi mijlocii, indiferent de clasă", în problemele internaţionale; o teză care sprijinea „direct antisovietismul" şi constituia „un punct central de convergenţă" între maoism şi „linia

„legătura" creată prin statutul de membru al CAER era mult mai important decât „dezacordurile superficiale ale României, cu atâta publicitate", în timp ce refuzul de a permite manevre ale trupelor „nu ar trebui să mai păcălească pe nimeni cu faptul că România rămânea membră a Tratatului de la Varşovia". Goliţîn (1984), p. 191. Tema „calului troian" a fost reiterată în punctele ei esenţiale în Socor (1976), pp. 701-732; Juliana Geran Pilon, „Why Romania No Longer Deserves to Be a Most Favored Nation", („De ce nu mai merită România să fie o naţiune favorizată"), Backgrounder nr. 441, Heritage Foundation, 26 iunie 1985; Pacepa (1987) şi Funderburk (1987).

1504 Op. cit., p. 9.

1505 Ibidem.

naţionalistă” a PCR. De asemenea, „relaţiile speciale din Balcani” – cuprinzând nu numai Iugoslavia şi proscrisa Albania, dar şi membrele NATO Grecia şi Turcia – subminau „strategia comună a statelor din Pactul de la Varşovia”. Conform raportului INTERKIT, Beijingul sprijinea aceste relaţii „cu marea speranţă” că România va reuşi „să promoveze un separatism balcanic, cu un caracter antisovietic”.1

România era atacată şi pentru că promova „intrarea Chinei în ONU” şi, mai ales, în Consiliul de Securitate, ca o „contrapondere la Uniunea Sovietică” şi pentru că „se poziţionase deja, în câteva rânduri, de partea Chinei, împotriva punctului de vedere al Uniunii Sovietice şi al celorlalte ţări socialiste”.[1506] Mai mult, Bucureştiul a girat „poziţia Germaniei de Vest” referitoare la „aşa-zisa naţiune germană unită şi la reunificare”, a lăudat „apropierea antisovietică dintre China şi SUA”, precum şi deschiderea relaţiilor dintre Bonn şi Beijing (în timp ce le-a ignorat, practic, pe cele dintre RDG şi India) şi a sprijinit tacit declaraţiile chineze că „nu doreau o reducere a prezenţei SUA în Pacific”.[1507] Concluzia, încheia raportul, era că „relaţia România-China dăuna abordării convenite de ţările socialiste asupra principalelor probleme internaţionale”, strica „unitatea şi coeziunea sistemului mondial socialist” şi submina „eficienţa acţiunii comune” a statelor din Pactul de la Varşovia.[1508]

Crearea reţelei cultural-ideologice

Cadrul de abordare a acestei probleme sau a altora a fost creat printr-o serie de acorduri bilaterale de cooperare, încheiate frenetic între sfârşitul anului 1971 şi

---

1506 Op. cit., p. 2.

1507 Ibidem. RDG era iritată pentru că Bucureştiul „acorda considerabil mai multă atenţie reluării relaţiilor diplomatice dintre Germania şi China“ decât relaţiilor de-abia stabilite cu India.

1508 Op. cit., pp. 7, 9.

sfârşitul lui 1973. Partenerii acestor acorduri au pledat pentru

O cooperare mai strânsă în domeniile cultural, ideologic şi de propagandă, în special referitor la securitatea europeană, unde România se situa pe poziţii diametral opuse cu restul Pactului. În final, reţeaua a acoperit nu numai Bulgaria, Cehoslovacia, RDG, Ungaria, Polonia şi Uniunea Sovietică, ci chiar şi Iugoslavia şi a fost „completată printr-un număr crescut de discuţii bilaterale pe probleme ideologice, mai multe conferinţe multilaterale pe teme culturale şi ideologice şi şedinţe frecvente, la nivel naţional, despre coexistenţa paşnică şi lupta împotriva ideologiei burgheze".1

În atacul său asupra României, din septembrie 1967, Kádár semnalizase importul acestei campanii ideologice, al cărei scop principal era să împiedice strângerea legăturilor partenerilor est-europeni ai Moscovei cu Occidentul. După ce şi-a prezentat vechea incantaţie, că „devoţiunea faţă de URSS" era „piatra de temelie a internaţionalismului", Kádár a pretins că, în situaţia curentă, „când nu există nicio Internaţională Comunistă sau alte astfel de forme de organizare", era de „mare importanţă" ca fiecare guvern comunist să asigure „puritatea şi aplicarea principiilor marxist-leniniste" şi să rămână „conştient că fiecare partid comunist sau muncitoresc" răspundea pentru activitatea sa nu numai în faţa propriului popor, dar şi „în faţa clasei muncitoare internaţionale".[15091510]

Ca parte a campaniei, institutele de cercetare au primit sarcina să studieze „implicaţiile ideologice ale cooperării Est-Vest în probleme de securitate" şi să „demaşte adevărul" modernizării capitaliste, fiind sporită, concomitent, colaborarea între instituţiile mass-media din diverse ţări. În această nouă ofensivă au fost angajate

1509 Robinson (1973), pp. 13-14.

1510 Pravda, 17 septembrie 1967; Ermarth (1967b), p. 4.

toate mijloacele de comunicare în masă şi de informare ale „partenerilor apropiaţi” şi toate „au adoptat rezoluţii care chemau la o mai mare vigilenţă pe frontul cultural-ideologic”, strângerea „controlului asupra redacţiilor, editurilor, institutelor de cercetare, întreprinderilor şi persoanelor individuale implicate în schimburile Est-Vest”, emiţând chiar şi „instrucţiuni speciale, referitoare la modul de comportare faţă de turiştii străini.”[1511]

România a fost singurul stat est-european care „nu se afla pe lista confederaţilor ideologici” care se angajau în „coordonarea şi consolidarea ideologică”, la nivel de bloc.[1512] Din contră, PCR a continuat să nege „rolul conducător” al Moscovei, aşa cum era el propagat prin această campanie şi a refuzat să disemineze „conceptul Blocului despre coexistenţa paşnică” care, în ciuda tuturor războaielor ideologice, menţinea relaţiile paşnice interstatale. De asemenea, a refuzat să acuze Vestul de ideologie subversivă sau să caracterizeze cooperarea Est-Vest ca „instrument ideologic subversiv” şi a respins „necesitatea unei contraofensive colective sau ideologice împotriva Vestului”.[1513]

În conformitate cu necesităţile strategiei de disuadare şi blocare, conflictul evident al Bucureştiului cu obiectivele efortului de coordonare ideologică a fost ignorat, iar românii au continuat să fie invitaţi la conferinţele cultural-ideologice ţinute în cadrul acestei campanii. Delegaţiile din România participau, ocazional, la şedinţele de deschidere ale acestor conferinţe, unde, în

1511 Charles Andras, „East-West Co-Operation and Ideological Conflict: Soviet Bloc Reactions to the Freer Flow of Peoples, Ideas, and Information“, East-West/11, RFER, 5 septembrie 1973, p. 42.

1512 Op. cit., pp. 22-23. Andras a subliniat că PCR se menţinuse la distanţă de „campania ideologică condusă de sovietici“, iar „referirile la o campanie a «blocului» şi a guvernelor est-europene“ nu includea România. Op. cit., p. 4.

1513 Andras (1973), p. 51.

general, îşi exprimau principiile diferite referitoare la relaţiile internaţionale, după care plecau imediat pentru a se disocia de comunicatele conferinţelor, care condamnau, invariabil, „agresiunea" Statelor Unite, procesul de pace din Orientul Mijlociu, politica chineză şi apropierea chino-americană. Atunci când „partenerii apropiaţi" au început să formuleze comunicatele astfel încât acordul Bucureştiului să pară implicit, PCR a preferat să renunţe cu totul să mai participe.

Multe dintre reuniunile culturale erau doar aparent mai puţin ofensive, părând să ofere Bucureştiului posibilitatea să-şi reafirme identitatea ca parte a comunităţii largi socialiste, fără a-i influenţa politicile antisovietice. Însă, această largă plasă instituţională era, cel puţin parţial, destinată să ofere acces persoanelor responsabile cu problemele culturale şi ideologice, precum personalul de agitaţie/propagandă, directorii din mass-media şi jurnalişti, ideologi şi intelectuali şi, de aceea, mai probabil să fie deranjate de capriciile ideologice ale lui Ceauşescu. Într-adevăr, instrucţiunile KGB, din 1971, către spionii ilegali din România, identificau membri ai redacţiei ziarului partidului, *Scânteia*, ca fiind agenţi ai săi.1

În consecinţă, participarea României la aceste conferinţe a oferit spionajului sovietic oportunităţi pentru recrutarea unor reţele de agenţi pe care, în mod normal, nu le-ar fi avut, date fiind limitările impuse de Bucureşti asociaţiilor de prietenie româno-sovietice (ARLUS) şi organizaţiilor „culturale" similare.[1514] Conform unei plângeri care a circulat printre membrii grupului

1514 Andrews şi Mitrokhin (1999), p. 270. Stasi avea agenţi şi în colectivul de la Volk und Kultur. Această reţea a ajuns să includă, în final, zeci de jurnalişti şi intelectuali. În anii 1980, era condusă de „consilierul de presă" sovietic, Vladimir „Volodia" Volodin, în special prin mecanisme stabilite în timpul campaniei cultural-ideologice. Mulţi dintre cei recrutaţi de Volodia au devenit politicieni, lideri ai „societăţii civile" româneşti şi formatori de opinie.

INTERKIT, „în timp ce asociaţiile de prietenie româno-sovietice (ARLUS) erau subordonate Comitetului Central al PCR" şi făceau subiectul unor restricţii dure, „noua societate româno-chineză a intrat sub conducerea societăţii pentru relaţii culturale externe" şi, astfel, „avea posibilităţi mai largi pentru activităţile culturale, ideologice şi politice".1 ARLUS era un element cheie în eforturile de subminare a Guvernului de la Bucureşti, iar Moscova se străduia puternic, uneori cu disperare, să revigoreze această organizaţie care aducea reprezentanţi sovietici în contact cu elitele româneşti de aceeaşi orientare.[1515] În mod paradoxal, procesul de la Helsinki a oferit un impuls considerabil eforturilor Kremlinului în această direcţie, deoarece Bucureştiul a fost de acord cu extinderea unor legături culturale „normale", ca parte a „Baschet (Coşului) III", permiţând spionajului sovietic un acces mult mai mare la elitele intelectuale şi ale partidului.

Lansarea campaniei

Campania cultural-ideologică a fost interpretată în Vest, în principal, ca un efort de a coordona politica Blocului împotriva mişcărilor Occidentului în pregătirea şi în timpul negocierilor pentru securitate europeană. Însă, o astfel de coordonare la nivelul Blocului, semăna atât de bine cu activităţile Cominformului împotriva Iugoslaviei lui Tito, din 1948, încât ziariştii iugoslavi au sesizat-o de la lansarea oficială, la Moscova, în februarie 1972.[1516] Autorităţile sovietice au negat şi au ridiculizat imediat asemenea alegaţii. Interesant este că şi Radio Europa Liberă a atacat ideea iugoslavilor, a negat credibilitatea

---

1515 Atitudinea românească față de maoism, 1974, p. 5, „Documentaţie generală", în Nuenlist şi Locher (2004), PHP

1516 Rista Bajalski, «Model» — What Is This?", Politika, 2 martie 1972; Slobodan Stankovic, „Reports Emerge on Moscow's Alleged Revival of Cominform", RFER, 10 martie 1972, OSA, caseta 114, dosarul 1, raportul 252, pp. 1-2.

jurnaliştilor, subliniind că articolele acestora prin care anunţau lansarea campaniei erau, de fapt, atacuri „destul de clare" împotriva României şi a politicilor ei.[1517]

Campania a fost anunţată oficial în februarie 1972, prin trei articole care prezentau vederile Kremlinului, în timp ce Kádár se afla la Moscova ca să pună la punct „mijloacele şi metodele specifice de a obţine o şi mai mare intensificare a consultărilor şi colaborărilor sovieto-maghiare".1 Primul articol, realizat de Departamentul Internaţional al Institutului Lenin (institutul de marxism-leninism al Comitetului Central al PCUS), îi eticheta drept „revizionişti" pe toţi cei care negau rolul conducător al Moscovei şi „caracterul internaţional al principiilor organizatorice leniniste" sau care denaturau principiile universal valabile „numai ca produs al condiţiilor specifice din Rusia şi al circumstanţelor luptei politice, de la începutul secolului 20", pentru a le înlocui cu „formule" naţionale, particularizate.[1518] Era citat discursul secretarului de cadre al Comitetului Central al PCUS, ţinut la Şcoala Superioară de Partid de la Moscova, care ataca „revizioniştii care încercau să submineze unitatea şi internaţionalismul proletar":

[...] oportuniştii de dreapta şi de stânga au fost, practic, uniţi în marşul lor împotriva partidelor comuniste şi al ţărilor socialiste care au respectat cursul internaţionalist. Un exemplu evident a fost atitudinea

---

1517 R.R.G., „Rumors of a Mini-Cominform Appear Unsubstantianted", RFER, 14 martie 1972, OSA, caseta 114, dosarul 1, raportul 239, pp. 1, 3-4, 6-7. In această privinţă, pare probabil că afirmaţia dezertorului Ion Mihai Pacepa, că Ceauşescu lansase o falsă politică de independenţă, în februarie 1972, fusese făcută cu intenţia să mascheze realitatea diametral opusă. Vezi Pacepa (1987).

1518 William F Robinson, „Hungarian-Soviet Relations: Support for Kádár Reaffirmed", Hungary/20, RFER, 15 decembrie 1972, OSA, caseta 114, dosarul 2, raportul 22, pp. 1-9.

oportuniştilor de dreapta şi de stânga, în perioada evenimentelor din 1968, din Cehoslovacia, când, practic, s-au unit cu forţele antisocialiste.[1519]

Un articol similar, cu referiri clare la România, dar fără să o nominalizeze, îl cita pe Gheorghi Dimitrov pentru a aduce în discuţie importanţa şi „autoritatea internaţională" a rolului conducător al Uniunii Sovietice. Dimitrov fusese şef al Cominternului şi al Federaţiei Balcanice, ambele militând pentru secesiunea de România a Basarabiei, Dobrogei şi a Transilvaniei. Conform autorului sovietic, Dimitrov credea că „criteriul fundamental al unei mişcări politice progresiste este atitudinea faţă de ţara noastră, abordarea obiectivă faţă de politica internă şi externă a URSS", iar opoziţia vreunui partid comunist faţă de Moscova era „contrară propriilor interese vitale".[1520] Apoi, articolul pretindea că în Bloc există o singură politică externă, după care susţinea din nou, cu tărie, doctrina Brejnev:

Centrul principal de coordonare al politicii externe a ţărilor socialiste este Pactul de la Varşovia. În cadrul său se elaborează politica unită asupra tuturor problemelor europene şi, în fiecare stadiu, este determinată direcţia fundamentală a luptei pentru un sistem de securitate în Europa. […] Unii nu se deranjează să observe că principiile independenţei şi suveranităţii pot deveni rapid o simplă ficţiune, dacă ajutorul real şi efectiv al Uniunii Sovietice şi al celorlalte ţări socialiste nu s-ar afla în proximitatea imediată.1

Cel de-al treilea articol, al şefului Departamentului

1519 Kommunist, nr. 3, 1972, pp. 29-46; Bajalski (1972); Stankovic (1972), p. 2.

1520 Sh. Sanakoiev, „Ţările socialiste în lupta pentru securitate europeană", Mezhdunarodnaia Zhizn [Viaţa Internaţională], nr. 3, 1972, pp. 3-13; R.R.G. (1972), p. 3.

International est-german şi membru al Biroului Politic, Hermann Axen, avertiza asupra „noilor forme ale luptei comune a largilor forţe antiimperialiste” şi chema la „maximă obedienţă” şi subordonarea intereselor naţionale „ţelurilor internaţionaliste”.[1521] Axen scria că, atunci când „interesele tactice ale luptei dintr-o ţară ar putea intra în conflict cu cerinţele luptei de clasă internaţionale”, singura soluţie acceptabilă era „de subordonare la interesele luptei mondiale”. Plângerea lui Axen – care venea în mijlocul campaniei din media care denunţa implicarea României – că „mişcarea bruscă şi vicleană” a preşedintelui Nixon spre Beijing „exclusese” URSS-ul nu lăsa nicio îndoială asupra cui erau aţintite criticile.[1522] Un an mai devreme, *The New York Times* desemnase România ca „principalul” jucător în aranjarea vizitei lui Nixon.[1523]

Bucureştiul a ripostat cu încă o denunţare a „rolurilor conducătoare” şi a doctrinei Brejnev, subliniind că scopul securităţii europene era „să garanteze dreptul inalienabil al fiecărei naţiuni la existenţă suverană şi independenţă, la pace şi securitate”, principii care erau „universale, în sensul că erau în mod egal obligatorii pentru toate statele şi protejau toate statele cu aceeaşi fermitate”, indiferent de sistemul politic sau de statutul de membru în vreo alianţă.[1524] Adevărata securitate, insista

---

1521 Sanakoiev (1972), p. 3-13. Atât presa iugoslavă cât şi radio Europa Liberă au văzut în aceasta un avertisment „puternic“ adresat României. Combat, 11 martie 1972; R.R.G. (1972), pp. 2-4.

1522 Ibidem.

1523 The New York Times, 27 aprilie 1971.

1524 Nicolae Ecobescu şi Edwin Glaser, „Securitatea europeană şi dreptul internaţional“, Lupta de clasă, nr. 3, martie 1972; King (1972b), pp. 13-14. King scrie că „principiile politice externe de suveranitate şi independenţă, egalitate în drepturi, avantaj mutual, neintervenţie în treburile interne, inviolabilitate teritorială şi interzicerea folosirii forţei apar aproape neschimbate, în orice declaraţie de politică externă a României, de la începutul anilor 1960.

Bucureştiul, necesita:

[.] garanţia că statele mici şi mijlocii se pot angaja în relaţiile internaţionale cu drepturi egale, eliminând „dreptul” pumnului şi legea junglei şi stabilind rolul legii şi puterea dreptăţii. [.] Ceea ce este interzis de dreptul general internaţional nu poate fi permis în relaţiile dintre vreun stat şi un continent, regiune sau grup de state.[1525]

Capitolul 23

Ungaria şi campania de măsuri active

Budapesta trece în avangardă

Interesul brusc al lui Kádár pentru semnarea unui nou tratat de prietenie cu România (pe 5 martie 1972) indică rolul central al Ungariei în noua campanie. Vizita sa a fost folosită ca să prezinte distorsionat, ca îmbunătăţite, relaţiile României cu restul Pactului, pentru a servi scopurilor politicii de disuadare şi blocare şi pentru a mustra România referitor la rolul conducător al Moscovei, la necesitatea unei integrări mai strânse şi a coordonării politice cu Pactul de la Varşovia. De asemenea, vizita a oferit liderului maghiar ocazia să atragă atenţia Bucureştiului că independenţa va aduce neliniştirea minorităţilor, reiterând avertizarea, din 1970, a lui Boris Ponomarev, şef al Departamentului International sovietic.1

Subliniind că politica externă a Budapestei era bazată pe „alianţa noastră cu Uniunea Sovietică”, Kádár descria relaţiile româno-ungare ca „organic adaptate totalităţii comunităţii socialiste, integrării economice a ţărilor din CAER şi întăririi capacităţii comune de apărare în Pactul de la Varşovia”.[1526] Conducătorul maghiar a insistat asupra necesităţii „restaurării şi consolidării unităţii în cadrul comunităţii socialiste” şi întăririi „Pactului de la Varşovia şi Uniunii Sovietice, care

---

Op. cit., pp. 14-15.

1525 Ecobescu şi Glaser (1972).

1526 Vezi King şi Robinson (1972), pp. 2-3.

garantează împreună pacea şi cuceririle noastre” împotriva „intrigilor agresive şi subversive ale imperialiştilor” şi „a duşmanilor de clasă, care exercită presiuni politice, economice şi ideologice”.1 Atrăgând atenţia audienţei „să nu uite niciodată să lupte împotriva capitalismului, încă puternic şi periculos”, Kádár declara că unitatea şi „cauza progresului cer ca noi să ne coordonăm conceptele asupra problemelor internaţionale importante”, dând ca exemplu Orientul Mijlociu.

Kádár a condamnat apoi tendinţa României de a obscuriza „liniile de putere din politica mondială”, clasificând statele în funcţie de mărime („superputeri” şi „ţări mici şi mijlocii”) în locul criteriului de clasă, ignorând că erau „socialiste” sau „capitaliste”. Afirmând că liniştea minorităţilor era legată de loialitatea faţă de Moscova, Kádár declara: „Numai sistemul socialist poate asigura pe termen lung un viitor plin de speranţă şi fericire pentru naţiuni şi naţionalităţi”.[15271528]

Ofensivele de presă ale Ungariei, lansate mai ales împotriva pactului balcanic, la câteva zile după decizia din Crimeea, au fost cele mai rapide manifestări ale rolului Budapestei în campanie.[1529] O oficialitate maghiară din sistemul de agitaţie şi propagandă a declarat că nu era nici necesar, nici posibil ca „un bloc format din mici puteri” să coopereze pe baza „proximităţii geografice”, fără să ţină

1527 King şi Robinson (1972), p. 7. De asemenea, Jenö Fock a pretins că „spiritul acestui tratat presupune ca guvernele noastre să facă tot ce este posibil pentru a dezvolta şi îmbunătăţi înţelegerea politico-militară comună — Tratatul de la Varşovia“.

1528 Ibidem. King şi Robinson au scris despre Kádár că „a repetat declaraţia lui Komócsin pe acest subiect“, dar fără referirea la România făcută de şeful Departamentului Internaţional.

1529 Vezi Népszabadság, 8 august 1971; Viktor Palfi, „Activitatea diplomatică bilaterală“, Magyar Hírlap, 27 august 1971; K.K., „Ungaria şi vecinii ei din sud“, Hungary/14, RFER, 26 august 1971, OSA, caseta 113, dosarul 3, raportul 211, p. 3.

cont de criteriul de clasă, iar tentativele de a face acest lucru serveau „duşmanilor clasei muncitoare”, subminau lupta de clasă internaţională şi slăbeau sistemul mondial socialist.[1530] Apărătorii unor coaliţii separate şi ai activismului micilor state erau acuzaţi că propagă „idei reacţionare” şi „serveau politica marilor puteri” şi interesele „naţionaliste separatiste”, făcând micile state să creadă că se puteau alătura unui „bloc lipsit de principii”, care nu ţinea cont de „caracterul de clasă şi ignora «realităţile mondiale»”. Asemenea „viziuni distorsionate”, avertiza dur oficialul, erau „împotriva intereselor” statelor mici şi „vor fi corectate eficient de viaţa însăşi”.[1531]

O altă oficialitate a condamnat ingratitudinea României pentru „ajutorul acordat de statele socialiste frăţeşti”, mai ales de Uniunea Sovietică, şi a avertizat că „poziţia geografică” şi „eforturile făţişe şi secrete” ale imperialismului de „a rupe comunitatea socialistă” o obligau să coopereze, din moment ce numai „forţa unită, voinţa comună şi efortul reunit” îi puteau păstra suveranitatea naţională.1 România, mai argumenta cineva, era de asemenea obligată, ca „parte organică” a comunităţii socialiste [şi] membru cu drepturi depline al CAER şi al Tratatului de la Varşovia”, să se conformeze politicii externe comune referitoare la agresiunea SUA în Vietnam, la poziţia din Orientul Mijlociu şi la securitatea europeană.[15321533]

Alegerea Ungariei să conducă această masivă campanie de măsuri active antiromâneşti avea baze foarte solide. În primul rând, spionajul maghiar era legendar pentru abilitatea de a pasa dezinformări audienţei din

---

1530 Tamas Palos, „Ţări mici - Politici mari“,Népszava, 20 august 1971; K.K. (1971), p. 9.

1531 Ibidem. K.K. (1971), p. 10.

1532 Népszabadság, 23 august 1971; K.K. (1971), p. 8.

1533 Magyar Nemzet, 23 august 1971; K.K. (1971), p. 8.

Occident, o capacitate vitală pentru a insinua neîncredere în regimul Ceauşescu printre principalele surse ale sprijinului strategic.[1534] La fel de convingător era faptul că asemenea operaţiuni erau în totalitate conforme cu dezideratul ungar de a „recupera" Transilvania, dacă nu prin posesia formală a teritoriului, atunci prin exercitarea unei influenţe privilegiate asupra ei.

Acest obiectiv rămăsese, în esenţă, neschimbat de la colapsul monarhiei austro-ungare şi fusese urmărit de toate regimurile politice maghiare – începând de la Károlyi, Kun şi Horthy până la Rákosi, Nagy şi Kádár –, oferind o continuitate uimitoare operaţiunilor de spionaj şi propagandă ale Budapestei. Vestita primă telegramă a lui Béla Kun către Lenin declara recuperarea Transilvaniei de la România ca principala cauză a revoluţiei, dându-i chiar o justificare ideologică şi, ulterior, transformând-o în scop central al conducătorilor Partidului Comunist Ungar. Aceasta a permis Budapestei să încheie simultan coaliţii „roşii-albe" pentru scopul comun şi să servească drept unealtă a Moscovei, contradicţia fiind numai aparentă.

Spre exemplu, ca parte a unui atac deosebit de dur asupra politicii externe a României, în ziua în care Ceauşescu s-a întors din China, în iunie 1971, şeful Departamentului International maghiar, Zoltán Komócsin, a reafirmat pretenţia Ungariei de a avea autoritate discreţionară asupra populaţiei de etnie maghiară din Transilvania.[1535] Conform lui Komócsin, Ungaria avea un interes fundamental „ca atât ţara noastră, cât şi România – inclusiv cei de naţionalitate maghiară care trăiesc acolo –

1534 Posibilităţile maghiare de dezinformare sunt menţionate în Bittman (1972), pp. 106-122, 130, 145-148, 157-158; Bittman (1985), pp. 193-197; Frolik (1975), p. 79; Arhiva Vasili Mitrokhin, Măsurile active ale KGB în Asia de sud-vest în 1980-1982, aprilie 2004, CWIHP; Andrew şi Mitrokhin (2005), p. 162.

1535 King (1974), p. 9.

să înţeleagă că soarta şi destinul popoarelor noastre sunt inseparabile de socialism”.[1536] În timp ce „guvernul de la Budapesta revigora problema minorităţii din Transilvania, pentru a pune sub presiune guvernul Ceauşescu”, personalul ambasadei sovietice a început să viziteze frecvent regiunea, „sporind îngrijorarea conducătorilor români”.1

Operaţiuni de sporire a prestigiului pentru guvernul Kádár

Acelaşi set de abilităţi a permis guvernului maghiar să se prezinte ca o „disidentă” prooccidentală. Poate că succesul ei cel mai remarcabil a fost desemnarea NEM ca o dovadă a „extraordinarei abilităţi politice şi diplomatice”, aflată în opoziţie cu preferinţele Moscovei şi acceptată până şi de cei mai exigenţi analişti din Vest.[1537] De fapt, de la începutul reformelor economice maghiare, cele mai înalte şi conservatoare autorităţi sovietice, Hruşciov, Brejnev, Andropov şi, mai ales, Vladimir Kriucikov au sprijinit NEM şi au apreciat rolul lui Kádár în introducerea sa.[1538]

1536 Népszabadság, 25 iunie 1971.

1537 Eugene K. Keefe, Donald W Bernier, Lyle E. Brenneman, William Giloane, James M. Moore, Jr., Neda A. Walpole, Romania: A Country Study, Washington DC, The American University, 1979, p. 166.

1538 Pentru Hruşciov şi Brejnev vezi şi Felkay în Romsic (1995), pp. 276-278. Pentru Andropov şi Kriucikov vezi CIA Intelligence Report: The KGB’s Role in Soviet Politics (1972), pp. 84-88, CIA; Kriucikov (1962), pp. 83-86; Ivanov şi Kriucikov (1965); CIA Special Analysis, USSR - Hungary: Interest in the Hungarian Example, 22 mai 1982 (declasificat la 29 iulie 1999), pp. 10-12, CIA; Instability and Change in Soviet-Dominated Eastern Europe: An Intelligence Assessment (EUR 82-10124), 1 decembrie 1982 (declasificat la 29 ianuarie 2001), p. vii şi 33, CIA; şi The Impact of Soviet Political Succession on Moscow’s Policy Toward Eastern Europe: An Intelligence Assessment (Biroul pentru analize sovietice (SOVA) coordonat cu Consiliul Naţional de Informaţii (NIC)), 1 iunie 1983 (declasificat la 29 ianuarie 2001), pp. 3-5, 7, CIA.

Conceptul maghiar al „războiului de propagandă totală” valorifica orice alt domeniu în acest scop (inclusiv, spre exemplu, educaţia) şi făcea din propagandă un element intrinsec al tuturor activităţilor Ministerului de Externe, recomandând în continuare Budapesta pentru transmiterea de mesaje ţintă, pe un front larg. Un lung memorandum din 1971 al Institutului pentru Relaţii Culturale (*Kulturális Kapesolatok Intézete*: KKI), condus de şeful propagandei lui Kádár, György Aczél, menţiona că legăturile educaţionale, ştiinţifice şi culturale erau un element „organic” al efortului de propagandă externă, permiţând propagandei maghiare să ajungă la persoane şi instituţii imposibil de contactat în alte moduri, mai ales la aripa de dreapta conservatoare, evitând rezistenţa provocată prin propaganda politică, directă.[1539]

În consecinţă, toate evenimentele culturale şi ştiinţifice erau privite ca oportunităţi de propagandă, iar celor implicaţi li se solicita să se angajeze „constant” în operaţiuni de influenţă.

Încă din septembrie 1971, KKI a raportat succesul campaniei de propagandă „nu numai în ţările socialiste şi progresiste, dar şi în ţările capitaliste”, prin manifestarea unui „interes tot mai mare pentru Ungaria, peste hotare”.1 Campania avusese un asemenea succes, încât acum era necesară extinderea „sferei de influenţă a propagandei”, dezvoltând variante mai nuanţate, care să se adreseze, în mod specific, diverselor straturi ale societăţii, micilor grupuri şi chiar indivizilor. După cum explica Institutul Cultural, acum „era important să extindem ţinta propagandei spre mase şi spre tineretul din ţările capitaliste, deoarece la agenţii cheie din societate –

1539 Oikari în Halmesvirta (2006), p. 310; Arhivele HSWP/MOL M-KS-288-22cs.-1971-43. öe, pp. 117-133. Budapesta, 1 septembrie 1971. În consecinţă, angajarea ideologică era o cerinţă principală pentru maghiarii implicaţi în asemenea schimburi.

precum politicienii şi conducătorii din domeniile culturale şi ştiinţifice – se ajunsese deja”.[1540] O mare parte din acest succes a fost atribuit strategiei de influenţare a maselor, prin mici grupuri, concentrându-se pe figurile lor centrale, definite de memorandum ca „acele persoane care au posibilitatea să influenţeze opinia publică” din politică, televiziune, radio şi media scrisă.[1541] În Finlanda, spre exemplu, utilizarea „relaţiilor personale” şi a „informaţiilor indirecte” s-a dovedit foarte eficientă, ca şi contactele cu presa de aripă dreaptă.[1542]

Autorităţile maghiare erau experte în ascunderea controlului centralizat al operaţiunilor de propagandă şi al măsurilor active. Această abilitate de a „tăinui utilizarea puterii” într-o „reţea complexă, complicată şi interconectată”, cu ierarhii paralele şi relaţii instituţionale, făcea aproape „imposibil de înţeles unde se luau, de fapt, deciziile” şi cine le lua.[1543] De exemplu, deşi şef incontestabil al propagandei lui Kádár, Aczél deţinea funcţia puţin importantă de secretar de stat într-un departament separat (KKI) al Ministerului Educaţiei şi Culturii, iar semnătura sa apărea foarte rar pe documente, chiar şi pe cele emise de departamentul său.

Practica straturilor multiple de secretizare, din cadrul administraţiei maghiare, referitoare la politica externă, de propagandă şi securitate, avea

O lungă tradiţie. Prima oară a fost implementată ca să evite restricţiile supravegherii aliate, la scurt timp după

1540 Oikari în Halmesvirta (2006), p. 306. Vezi şi Juha Pohjonen, „In Kekkonen and Kádár We Trust“, în Halmesvirta (2006).

1541 Op. cit., p. 313.

1542 Op. cit., p. 314.

1543 Op. cit., pp. 309-310. Pentru politicile lui Aczél, vezi şi Raija Okari, „Discursive Use of Power in Hungarian Cultural Policy during the Kádár Era“, în Halmesvirta (2002).

Primul Război Mondial. În acea perioadă, Budapesta şi-a ascuns operaţiunile de informaţii în departamentul cabinetului prim-ministrului, pentru a acoperi contactele şi politicile revizioniste, de exemplu ilegalele legături ale spionajului militar cu cercurile militare ale dreptei radicale din Germania.1 De asemenea, Liga Revizionistă Maghiară şi Federaţia Mondială a Maghiarilor au fost înfiinţate pentru a continua fostele misiuni secrete, aproape simultan cu retragerea supervizorilor aliaţi, în primăvara anului 1927.

Memorandumul din 1971 menţiona că ierarhia din propaganda externă a Ungariei includea organele de partid de nivel superior, institutele de cercetare, universităţi, „instituţii culturale şi instanţe oficiale, precum edituri şi agenţii de artă, muzicale şi cinematografice”, în timp ce „bazele” străine cuprindeau „ambasadele, ataşaţii cultural şi ştiinţifici”, reprezentanţii UNESCO la Paris, institutele şi centrele culturale maghiare”, precum şi „secţiile şi birourile comerciale din exterior”.[1544] Finanţarea lor provenea din surse, aparent, diverse: „statul, companiile, drepturile de autor ale artiştilor şi alte surse (fonduri guvernamentale destinate pentru activităţile culturale şi de relaţii publice etc.)” În timp ce spionajul maghiar se bucura de un statut aproape legendar la Moscova şi, probabil, de libertate de acţiune în desfăşurarea operaţiunilor antiromâneşti, „sarcinile internaţionale” – acele operaţiuni coordonate de KGB şi GRU (iar, uneori, de conducătorii sovietici înşişi) – aveau întotdeauna prioritate asupra „sarcinilor naţionale”, care în toate cazurile erau puse în aplicare numai după ce primeau aprobarea sovietică. În acest sens, toate operaţiunile Budapestei împotriva României erau operaţiuni sovieto-ungare şi se puteau baza, când era

1544 Vezi Sándor Szakály, „Hungarian-German Military Cooperation during World War II“, în Romsics (1995), pp. 147-149.

necesar, pe resursele sovietice, infrastructura şi asistenţa în materie informativă.

Cu sprijinul financiar al Moscovei, Budapesta îşi putea permite să menţină reprezentanţele străine, să sprijine schimburile şi să ofere stimulente mult mai mari decât i-ar fi permis, în mod normal, situaţia economică şi interesele ei (şi mult peste capacităţile României de a replica). De fapt, cu toate că România era cel de-al doilea stat non-sovietic ca mărime din Pactul de la Varşovia, ea avea cea mai mică reprezentare în capitalele occidentale. La începutul anilor 1980, de exemplu, Ungaria avea 110 reprezentanţi în Statele Unite, spre deosebire de România care avea numai 72.1 Până şi Bulgaria păstra un personal mai numeros la Washington (84). Diferenţele individuale păleau în faţa resurselor comune ale celor cinci „parteneri apropiaţi" din ambasade şi reprezentanţe comerciale – fără să includem prezenţa sovietică mamut care, în general, se ţinea la distanţă de acţiunile antiromâneşti, identificabile – care îşi coordonau mesajele către autorităţile americane referitoare la politica, intenţiile şi comportamentul Bucureştiului.

Gradul în care resursele sovietice sprijineau activităţile maghiare a fost exemplificat prin folosirea de către Moscova a preşedintelui finlandez, Kekkonen, pentru legitimizarea guvernului Kádár (şi guvernul Husák, în perioada „normalizării" din 1969). Descriind priorităţile de politică externă ale Finlandei, un fost ministru de externe menţiona că „ruşii erau primii ca importanţă", urmaţi de Ungaria, iar România se afla exact pe ultimul loc, „la coada listei". [1545]Kekkonen a fost primul preşedinte occidental

1545 Vezi The Technology Acquisition Efforts of the Soviet Intelligence Services (u): Interagency Intelligence Memorandum (NI IIM 82-100002), 1 iunie 1982 (declasificat în noiembrie 1999), pp. 4-5, 18, 22, CIA; şi Hostile Intelligence Threat - U.S. Technology, Biroul consilierului secretarului adjunct al apărării (Contrainformaţii şi Securitate), Departamentul Apărării, DoD 5200.1 -PH-2, noiembrie

care a vizitat Ungaria şi i-a oferit recunoaşterea internaţională, în 1963, iar ministrul finlandez al apărării a fost primul şef militar occidental care a vizitat Budapesta, în noiembrie 1973.[1546] Kekkonen i-a făcut lui Kádár prezentări strălucite în faţa liderilor occidentali, în timpul întâlnirilor CSCE de la Helsinki, şi chiar l-a aşezat pe Kádár la dreapta sa, la cina oficială, după semnarea actului final de la Helsinki, din 1 august 1975, prezentând evenimentul ca pe un „un triumf pentru cei doi şefi de stat”.[1547]

Kekkonen a avut o asemenea eficienţă în deschiderea uşilor pentru Kádár, deoarece acesta era deja acceptat de diverse state occidentale ca sursă de încredere pentru evoluţiile din Est. Date fiind dezvăluirile post-1989, că Kekkonen era agent KGB, iar controlul executiv asupra spionajului finlandez cădea în sarcina lui, rămâne deschisă întrebarea dacă „NATO a beneficiat vreodată de competentul serviciu de informaţii finlandez” în legătură cu vreo problemă referitoare la securitatea sovietică.1 După cum au declarat câţiva foşti ofiţeri KGB, în discuţiile sale cu interlocutorii occidentali, Kekkonen transmitea sistematic acestora temele măsurilor active sovietice, primite de la Serviciul A al KGB-ului.[15481549]

1988, pp. 5-6.

1546 Finlanda a fost, de asemenea, prima ţară occidentală vizitată de ministrul maghiar al apărării, Lajos Czinege, în august 1974. Bereznai, „High-Ranking Hungarian Military Official in the West“, RAD/Hungarian Section, RFER, 5 ianuarie 1978, OSA, caseta 36, dosarul 3, raportul 3, pp. 1-3.

1547 Rentola în Halmesvirta (2002), pp. 112-113.

565

1548 Vojtech Mastny, „The New History of Cold War Alliance“, Journal of Cold War Studies, 4, nr. 2 (2002), p. 73; Kimmo Rentola, „From Half-Adversary to Half-Ally: Finland in Soviet Policy, 1953-1958“, Cold War History, v°f 1, nn 1 octombrie 2000, pp. 75-102.

1549 Vezi Kalugin şi Montaigne (1994), pp. 169-170; Andrew şi

Aşadar, tonul autolaudativ din memorandumul din 1971, al departamentului lui György Aczél, era mai mult decât justificat. Cel mai relevant mijloc media vizat de măsurile active a fost secţia maghiară de la Radio Europa Liberă (REL), care fusese transformată într-un agent de influenţă semiconştient – legitimând guvernul Kádár atât în interior, cât şi în exterior, mai ales printre analiştii din informaţii şi din mediul academic. Secţia maghiară nu numai că îl considera o sursă de încredere pe Aczél, şeful acestui efort de propagandă, ci şi ca un recipient legitim al informaţiilor nonpublice ale REL, oferite la schimb.[1550] Cu ajutorul lui Kekkonen, Kádár a fost insinuat ca sursă neoficială a ministrului de externe britanic, a cancelarului german şi a viitorului preşedinte francez, prezentându-se ca un om de stat modest, simplu, capabil de autosacrificiu, care îndurase mari suferinţe, prin ceea ce un analist descria ca fiind „cea mai veche reclamă politică” din lume.[1551]

Acest concentrat efort de lobby a fost foarte eficient. Helmut Schmidt, spre exemplu, şi-a exprimat totala încredere – mai multă decât cea pe care

O avusese pe vremuri în Dubček – că liderul maghiar îi oferea informaţii sigure despre intenţiile sovietice şi evoluţiile est-europene. Conform cancelarului german, el şi Kádár colaboraseră „pornind de la acordul că puteau transmite reciproc informaţii ce puteau fi de interes propriilor aliaţi”, dar bazându-se pe faptul „că numele nu îi va fi menţionat de celălalt ca sursă”.[1552]

Pe lângă prezentările făcute de Kekkonen, François Mitterrand – neogaullist şi arhitect al coaliţiei de stânga

---

Gordievsky (1990), p. 433.

1550 Puddington (2003), p. 256.

1551 Vares în Halmesvirta (2006), p. 140.

1552 După cum este citat în Gough (2006), pp. 196-197.

din Franţa şi care avea, în orice caz, relaţii mai bune cu Moscova decât cu Washingtonul – a fost cu siguranţă încurajat de Kremlin să stabilească o relaţie mai strânsă cu Kádár. Cu câţiva ani înainte, partenerul principal al Partidului Socialist al lui Mitterrand, Partidul Comunist Francez (PCF), loial Moscovei, a portretizat activ Ungaria ca pe o semidemocraţie, iar pe György Aczél ca un erou liberal, justificând sistemul partidului unic, prin ceea ce un analist a descris ca fiind „o îndemânatică activitate de relaţii publice din partea a doi clienţi cu interese comune – guvernul maghiar şi PCF".1 Mitterrand l-a considerat pe liderul maghiar ca fiind deplin convingător şi a mărturisit chiar că, în anii 1970, fusese convins de Kádár în legătură cu pretenţiile Ungariei asupra Transilvaniei. Rolul de culise al Moscovei în relaţiile franco-maghiare şi faptul că Mitterrand începuse să privească „Trianonul cu ochii maghiarilor" au influenţat poziţiile oficiale ale Franţei de-a lungul întregului Război Rece, cu consecinţe severe pentru România imediat înainte şi după revoluţia din decembrie 1989.[15531554]

Pârghiile şi influenţa Moscovei şi a Budapestei asupra cercului lui Mitterrand par să fi fost foarte puternice. În perioada în care negocia Coaliţia Stângii, Mitterrand a vizitat toate ţările din Blocul Sovietic cu excepţia României şi i s-a atribuit personal rolul de a fi înserat în platforma Partidului Socialist Francez fraza: „drumul către securitatea franceză trece prin Moscova".[1555] Atât în 1974, cât şi în 1981, KGB-ul i-a

1553 Kevin Devlin, „French Communist Picture of 'Liberal' Hungary," RFER, 5 octombrie 1973, OSA, caseta 35, dosarul 4, raportul 296, pp. 1-4. Vezi şi Serge Leyrac, „Hongrie: Debats et experiences", L'Humanité, 2 şi 3 octombrie 1973.

1554 Gough (2006), p. 197. Începând din 1988, Mitterrand a început să emită ideea posibilităţii retrasării frontierelor României în diverse foruri europene şi în faţa mass-mediei.

1555 Pierre Hasner, „The View From Paris", în Lincoln Gordon, editor,

acordat o asistenţă considerabilă, prin metode active, în campaniile pentru preşedinţie. În numai o săptămână a campaniei extrem de strânse, dar în final lipsite de succes, din 1974, zece ofiţeri KGB, de la rezidenţa din Paris, au întreprins nu mai puţin de 56 de „măsuri operative semnificative" pentru sprijinirea campaniei.[1556] Conform dosarelor KGB, omul de încredere al lui Mitterrand şi succesorul său la conducerea Partidului Socialist – după ce el a devenit preşedinte – a fost agent KGB.[1557]

Continuitatea strategiei antiromâneşti a Ungariei

Politica Partidului Socialist Muncitoresc Ungar (HSWP) de desfăşurare a unei reţele de operaţiuni provocatoare în România, pe care apoi le prezentau în Vest ca ajutoare pur umanitare pentru coetnicii persecutaţi, însoţită de barajul propagandistic care discredita ţara în exterior, era atât de similară cu politica implementată de amiralul Horthy încă de la începuturile guvernării sale, de parcă s-ar fi bazat chiar pe ordinele lui operative. În octombrie 1919, spre exemplu, Horthy identifica România ca fiind „inamicul nr. 1" şi „ţinta principală" a politicii externe ungare, stipulând că, în timp ce „relaţiile paşnice" trebuiau menţinute până ce împrejurările permiteau

---

Eroding Empire: Western Relations with Eastern Europe, Washington, Brookings, 1987, pp. 199-200. Vezi şi Pierre Gremion, Paris-Prague: La gauche face au renouveau et la regression tchecoslovaques (1968-1978), Paris, Julliard, 1985. In contrast cu Ceauşescu, şeful socialiştilor francezi, François Mitterrand, nu a condamnat invazia din Cehoslovacia.

1556 Andrew şi Mitrokhin, The Mitrokhin Archive: The KGB in Europe and the West (2001) capitolul 18, „Eurocommunism", p. 396, capitolul 27, „France and Italy During the Cold War", pp. 611-612, 616-617. Mitterrand a pierdut alegerile din 1974, cu mai puţin de două procente din voturi.

1557 Vezi Le Monde, 15 septembrie 1999; VincentJauvert, „Le KGB en France: Révélations sur la supertaupe des Soviétiques à Paris", Le Nouvel Observateur, 23 septembrie 1999.

altceva, „trebuia folosită orice oportunitate pentru a o izola pe plan diplomatic, iar în Transilvania trebuia să continue să existe o organizaţie iredentistă activă”.1 De asemenea, „orice mijloc de propagandă al epocii, precum şi sistemul de învăţământ public şi formele colective de educaţie” erau utilizate pentru a inculca maghiarilor de pretutindeni că fraţii lor erau brutal reprimaţi de o ocupaţie temporară şi ostilă.[15581559]

Diferenţa majoră era că Budapesta nu mai emitea pretenţii teritoriale. În aceeaşi linie cu deciziile postbelice ale conducerii de partid, se făcea campanie pentru autonomia teritorială a Transilvaniei, sub acoperirea că erau dezvăluite abuzuri împotriva drepturilor omului.[1560] Acum, ca şi atunci, a fost întreprins un efort major pentru a furniza Occidentului „dovezi” ale represiunii. Kádár a stabilit un sistem „de monitorizare şi de criticare a politicii guvernului comunist al României faţă de minoritatea maghiară”, ca rezultat direct al „iritării considerabile” a lui Brejnev faţă de Bucureşti, astfel încât Moscova să poată folosi „problema Transilvaniei ca mijloc de presiune împotriva României”.[1561]

1558 Juhász (1979), pp. 42-43.

1559 Istoria Ungariei, vol. 1918-1945, Budapesta, Editura Academiei Ungare de Ştiinţe, 1986, p. 423. Aceasta este versiunea în limba română a Istoriei Ungariei, editată în mai multe volume de Academia Ungară de Ştiinţe.

1560 Nastasă, Andreescu şi Varga (2002), documentul 110, pp. 357-358; MOL, KÜM, XIX-J-1-a-Rom-IV-135-1540-1946, f. 220-226; Mevius (2005), p. 119. Vezi şi Le probleme hongrois par rapport à la Roumanie, publicat de Ministerul Afacerilor Externe al Ungariei, Budapesta, 1946.

1561 Ignác Romsics, Magyarország története a XX. Században, Budapesta, 2002, p. 516, după cum este citat în Lönhárt, în Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), pp. 946-948. Lönhárt afirmă că a început în 1967-1968. Vezi şi Tomas Niklasson, Regime Stability and Foreign Policy Change: Interaction Between Domestic and Foreign Policy in Hungary 1956-1994, Lund, Lund Political Studies 143, Lund

Kádár a înfiinţat o „comisie oficială însărcinată cu monitorizarea şi analizarea situaţiei minorităţii maghiare din statele vecine”, cu accent predominant pe România, pentru a aduce „dovezile” necesare.[1562] Rezultatele eforturilor comisiei erau apoi direcţionate spre Washington, Bonn, Londra, Paris şi Bruxelles, nu şi către Bucureşti. Lipsa de interes în urmărirea reacţiei

României indica faptul că rezolvarea problemelor nu era scopul central al monitorizării şi permitea insinuarea că autorităţile române oricum nu ar fi luat nicio măsură.

Din nou, ecourile din trecut erau uimitoare. După cum raporta Inspectoratul General al Poliţiei române, în 1945, practica standard, instituţionalizată era să fie adresate plângeri:

[…] nu autorităţilor române, ci Uniunii Populare Maghiare [UPM], care întreprinde investigaţiile, reţine originalele plângerilor şi trimite copii autorităţilor române. Plângerile sunt în majoritate exagerate sau inventate, fiind folosite numai ca dovadă a unei aşa-zise opresiuni a maghiarilor. UPM nu monitorizează rezultatele intervenţiilor autorităţilor române.1

Centrul lui Kádár de analiză şi monitorizare a minorităţii maghiare, care iniţial a constat din „diverse instituţii aduse laolaltă” la Biblioteca Maxim Gorki din Budapesta, sponsorizată de sovietici, fusese precedat de Grupul de Studiere a Minorităţilor, coordonat de Academia Ungară de Ştiinţe şi de Biblioteca Gorki, înfiinţată în 1950.[1563] Afilierea instituţională directă, care reflecta

---

University, 2006, p. 94.

1562 Romsics (2002), p. 516; Lönhárt, în Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), pp. 947-948.

1563 Nastasă, Andreescu şi Varga (2002), documentul 121, p. 416; ASB, Direcţia Generală a Poliţiei, dos. 46/1945, f. 1-49. Acest lung raport face sumarul organizaţiilor clandestine maghiare, al personalului şi al operaţiunilor din România, între 1944—1946.

cooperarea maghiaro-sovietică, s-a menţinut până la mijlocul anilor 1980, când centrul a fost mutat la Biblioteca Széchényi şi, astfel, separat formal de Biblioteca Gorki. De-a lungul anilor 1970 – 1980, prin acest efort a fost dezvoltată o reţea de instituţii interconectate, coordonate cu Federaţia Mondială a maghiarilor, la fel cum făcuse Budapesta în anii 1920, sub regimul hortist.[1564]

Lucrările realizate de centrele lui Kádár pentru studierea minorităţilor au fost apoi propagate prin publicaţiile Centrului de Studii Maghiare, ale Academiei Ungare de Ştiinţe şi ale altor edituri, toate centralizate sub controlul lui Aczél, la Ministerul Culturii şi Educaţiei. Acest minister a fost condus, la scurt timp după aceea, de acelaşi Béla Köpeczi care condusese toate editurile ministerului în perioada în care încercase să convingă autorităţile române să nu mai facă cercetări referitoare la prezenţa daco-romană în

Transilvania.1 Impactul activităţii acestui aparat, asistat de ambasadele şi institutele culturale maghiare, a fost simţit imediat în Vest.

Printr-unul din cele mai devastatoare succese, aparatul de măsuri active al Pactului de la Varşovia a creat o populaţie virtuală de maghiari în Transilvania a căror identitate etnică era negată, ca „dovadă" a asimilării forţate, a „genocidului cultural" şi chiar a „etnocidului".[1565] În timp ce cifrele recensământului din 1977 arătau o minoritate maghiară de 1, 7 milioane pentru întreaga ţară,

---

Fabricarea de plângeri pentru consumul sovietic era practica obişnuită, cel puţin din 1945. O bună descriere este oferită în Ibidem, documentul 52, pp. 177-180.

1564 Lönhárt, în Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), pp. 947-948. 569

1565 Interlocutorul român al lui Köpeczi din acel moment menţiona convingerea lui că oficialul maghiar discutase anterior şi căzuse de acord asupra abordării cu György Aczél, pe atunci ministru adjunct al culturii. Nastasă, Andreescu şi Varga (2003), documentul 98, p. 671.

măsurile active au propagat o cifră mult exagerată, la peste 2 milioane.[1566] La sfârşitul deceniului, majoritatea guvernelor occidentale, analizele informative şi academice au cedat în faţa volumului dezinformărilor repetate, considerând cifrele româneşti o subestimare şi citând-o ca mult mai „convingătoare" pe cea „de minim" sau „în jur de două milioane" (despre care Budapesta insista că era extrem de moderată).1 Prin acceptarea acelei exagerări statistice, România a fost făcută responsabilă pentru negarea sau distrugerea identităţii etnice a cel puţin 300.000 (şi posibil a peste 1, 5 milioane) de unguri „lipsă".

Deşi referendumul din 1992, organizat cu asistenţă occidentală, a confirmat statisticile româneşti, autorităţile ungare au acceptat acest lucru numai spre sfârşitul anilor 1990, acceptând că referendumul din 1977 oferise o reflectare „relativ autentică" a tabloului etnic. [1567]După

1566 În 1990, spre exemplu, prim-ministrul maghiar, Joszef Antall, a insistat repetat că erau 2,5 milioane de etnici maghiari. Der Spiegel, 21 mai 1990, pp. 172-176; FBIS, JPRS- EER-90-092, 26 iunie 1990, pp. 18-20. Alţii au susţinut public cifra de 2,8-3 milioane. Vezi Wass de Czege (1977), pp. 4-5; „Why the Discrimination Against the Hungarians of Transylvania" (1981); „Exterminate the Hungarians" (1981); „Will the United States Endorse Cultural Genocide in Rumania?" (1976). Vezi şi George Schöpflin, „Transylvania: Hungarians under Romanian Rule", în Stephen Borsody, editor, The Hungarians: A Divided Nation, New Haven, Yale Center for International and Area Studies, 1988, pp. 129-130.

1567 Vezi şi Bachman (1991). Delegaţia britanică la consiliul NATO a raportat în aprilie 1978, în timp ce Ceauşescu era la Washington, că cercurile de emigranţi insistau asupra cifrei de 2,5-3 milioane. Vezi raportul şefului Securităţii de Stat maghiare, András Benkei, referitor la raportul spionajului britanic la consiliul NATO, A magyar kisebbség helyzete Romániában: újabb megpróbáltatások. [Situaţia minorităţii maghiare din România: Noi vicisitudini], 1 iulie 1978, BM KI miniszteri iratok 1978/96. 1-a-776, în Béla Révész, „«Out of Romania!» Reasons and Methods as Reflected in State Security Documents 1987-1989", Regio - Minorities, Politics, Society, vol. 11 (2008), pp. 16-19. Pentru insistenţa cu care ministerul maghiar de externe susţinea că cifra de 2

referendumul din 2002, Budapesta a recunoscut oficial că afirmaţiile conform cărora mărimea populaţiei maghiare din Transilvania fusese premeditat „manipulată de statisticile oficiale ale regimului comunist din România" fuseseră eronate şi menţionau, în acelaşi timp, că „trebuie să se renunţe la iluzia" unei populaţii de peste 2 milioane.[1568]

Aceste recunoaşteri nu au redresat impactul otrăvitor şi de durată asupra imaginii României şi a românilor, al numeroaselor, poate chiar sutelor de lucrări „academice" care pretindeau asimilarea brutală şi genocidul. Ceea ce departamentul guvernului ungar pentru minoritatea maghiară de peste hotare a prezentat ca fiind o eroare statistică constituise „dovada" că românii erau extremişti intoleranţi, care se angajaseră într-un „etnocid" sau „cel puţin, genocid cultural" al minorităţii maghiare.[1569] După ce „clopotul" fusese bătut atât de tare şi de insistent, ecourile lui nu mai puteau fi oprite prea uşor.

Organizaţiile emigraţiei maghiare erau deosebit de

---

milioane de etnici maghiari era o „subestimare" conservatoare, vezi Andre Liebich, „Minorities in Eastern Europe: Obstacles to a Reliable Count", REFER, vol. 1, nr. 20, 15 mai 1992, p. 38.

1568 Vezi Határon Túli Magyarok Hivatala [Departamentul guvernamental pentru minoritatea maghiară de peste hotare], Rapoarte asupra situaţiei maghiarilor, „The Situation of Hungarians in Romania in 2006", www.hhrf.org. accesat pe 17 iulie 2006.

1569 Vezi Sozan (1977), pp. 781-782. Ivan Volgyes a susţinut că „tratamentul a circa două milioane de maghiari" era „clar unul aflat la graniţa genocidului cultural". Ivan Volgyes, „Hungary", în Daniel N. Nelson, editor, Soviet Allies: The Warsaw Pact and the Issue of Reliability, Boulder, Westview Press, 1984, p. 213. George Schöpflin se referea la „aproximativ 2 milioane" de maghiari, afirmând că prin politica românească se dorea „dispariţia minorităţii maghiare", în The Hungarians of Romania, Londra, Grupul pentru Drepturile Minorităţilor, 1978, şi în „Transylvania: Hungarians under Romanian Rule", în Stephen Borsody, editor, The Hungarians: A Divided Nation, New Haven, Yale Center for International and Area Studies, 1988, pp. 129-130.

receptive la prezentarea duşmănoasă a României bazată pe inocularea stereotipurilor, prejudecăţilor şi intereselor. Încă de la începutul anilor 1960, o parte a comunităţii emigraţiei maghiare din SUA a făcut un lobby activ pentru condamnarea presupuselor abuzuri ale României împotriva etnicilor maghiari din Transilvania şi a îmbrăţişat deschis iredentismul Budapestei, cu antiromânismul ei aferent.1 Congresul SUA a fost chiar convins să publice o lucrare bibliografică pe acest subiect, în 1969, al cărei titlu – *Hungarians in Rumania and Transylvania* (*Ungurii în România şi Transilvania*) sugera chiar că Transilvania nu era teritoriu românesc.[1570] Ca încă o reflexie a acestei influenţe extraordinare, în bibliografie erau menţionate lucrările în limba maghiară de la Biblioteca Congresului, inclusiv cele sponsorizate de Liga Revizionistă Maghiară şi de Federaţia Mondială a Maghiarilor, în timp ce lucrările în limba română erau total excluse.[1571]

O influenţă mai directă a fost exercitată prin Federaţia Mondială a Maghiarilor, sponsorizată de statul ungar, a cărei misiune iniţială a fost revizionismul teritorial

1570 Federaţia maghiaro-americană a continuat să sprijine pretenţiile teritoriale ale Ungariei asupra Transilvaniei şi în noul mileniu, solicitarea pentru revocarea tratatului de la Trianon aflându-se pe prima pagină a site-ului lor: www.ahf.com. Acest lobby a devenit foarte activ în perioada în care guvernul Kádár a fost, în cele din urmă, recunoscut de Vest, în toamna lui 1963 (chiar dacă János Kádár a justificat intervenţia sovietică din 1956 în faţa adunării generale a ONU, în 1960).

1571 De exemplu, erau incluse justificarea lui László Makkai atât în faţa autorităţilor aliate, cât şi ale Axei pentru transferarea Transilvaniei la Ungaria, precum şi panegiricul lui Arthur Yolland din 1917, pe care britanicii l-au interzis ca fiind „nefericit“. Despre agenţii de influenţă maghiari, în presa britanică, vezi Mark Cornwall, „Great Britain and the Splintering of Greater Hungary 1914-1918“, p. 11, lucrare dată publicităţii la Conferinţa „Relaţiile ungaro-britanice începând din 1848“, Centre for the Study of Central Europe, School of Slavonic and East European Studies, University College London, 16-17 aprilie 2004, www.ssees.ucl.ac.uk/confhung.htm.

(în special în Transilvania). Contactele dintre Federaţie (denumită adesea „Alianţă”, mai ales înainte de 1938) şi organizaţiile emigranţilor din Vest au existat în toată perioada interbelică.[1572] Din anii 1970, odată cu legitimizarea guvernului Kádár ca relativ liberal şi „opus în secret” Moscovei, contactele dintre Federaţia Mondială a Maghiarilor şi organizaţiile emigraţiei din Occident au fost reînnoite şi cultivate atât de mult, încât atitudinea lor faţă de Ungaria „putea fi descrisă ca una de loialitate”.1

Coaliţia „roşie-albă” (în care Kádár era caracterizat şi perceput ca nefiind „atât de roşu”) a fost restabilită în chestiunea Transilvaniei, în unele cazuri fiind condusă chiar de persoanele implicate în fostele coaliţii roşii-albe din lupta pentru Transilvania. Spre exemplu, astfel a fost cazul lui Albert Wass, publicist şi poet americano-maghiar de frunte. Condamnat pentru crime de război în perioada ocupaţiei maghiare din nordul Transilvaniei, el a colaborat strâns cu baronul E de Atzél, atunci când acesta s-a angajat în operaţiunile de epurare etnică din Transilvania, în cooperare cu spionajul ungar şi autorităţile guvernamentale.[1573] Se pare că ambii au intrat, ulterior, în

---

1572 Mark Imre Major, American Hungarian Relations 1918-1944, Astor, Fl., Danubian Press, 1974, mai ales capitolul VI, pe site-ul www.hungarian-history.hu.

1573 Jorg K. Hoensch, A History of Modern Hungary: 1867-1994, New York, Longman, 1996, p. 274. În perioada anilor 1990, Federaţia a fost condusă de extremistul radical de dreapta Sándor Csoori (care împreună cu camaradul radical de dreapta, István Csurka, a înfiinţat, în 1987, Forumul Democratic Maghiar — ulterior primul partid de guvernământ postcomunist), Op. cit., pp. 314, 328. Începând din 2008, Federaţia a devenit cea mai mare organizaţie nonguvernamentală maghiară şi articol permanent în bugetul Ministerului de Externe. Şeful ei actual, Miklós Patrubany, şi Imre Borbely, şeful Secţiei pentru Bazinul Carpatic, responsabil pentru România, Slovacia, Ucraina şi Iugoslavia, sunt ambii transilvăneni şi cofondatori ai Uniunii Democrate Maghiare din România. Borbely este cunoscut pentru vederile lui separatiste.

Partidul Comunist şi au activat în rezistenţa maghiară care încerca să câştige autonomia Transilvaniei şi retragerea din război.[1574]

Wass a condus un număr de organizaţii din SUA, interconectate (Federaţia Transilvăneană, Federaţia Mondială Transilvăneană, Danubian Press şi Centrul de Informare şi Cercetare Danubian), implicate în lobby, cercetare şi activităţi editoriale. Acestea din urmă erau specializate în lucrări care susţineau independenţa Transilvaniei de România şi clamau aşa-zise abuzuri asupra minorităţii etnice maghiare, precum *The ethnic History of Transylvania* (*Istoria etnică a Transilvaniei* – publicată iniţial în 1965 şi republicată de Wass, în 1971), care îi acuza pe români de genocid.1 Această acuzaţie – contrazisă de observatorii occidentali la vremea când a fost publicată iniţial – de-abia dacă a atras vreun comentariu atunci când a apărut din nou în titlul unei

1574 Versiunea memoriilor lui Horthy, republicată în Statele Unite, trece cu vederea faptul că Atzél a fost atât fascist, cât şi membru al Partidului Crucii cu Săgeţi, descriindu-l în schimb ca pe un „luptător antifascist din rezistenţă“ şi „activist transilvănean“. Nicholas Horthy şi Andrew L. Simon, Admiral Nicholas Horthy: Memoirs, Simon Publications LLC, 2000, p. 275. De asemenea, Wass l-a descris pe Atzél ca un „lider de vârf al mişcării de rezistenţă.“ Vezi www.wassalbert.re/wasalbert/irasai/the story of a forlorn underground.pdf.

lucrări, după 15 ani de propagandă coordonată.[15751576]

Temele măsurilor active, care puneau semnul egalităţii între naţionalismul românesc şi şovinismul antistav şi antimaghiar, serveau admirabil scopurilor Budapestei. Pentru sovietici, aceasta a oferit o denaturare eficientă a sfidării României, prin portretizarea insistenţei Bucureştiului asupra „naţiunii" şi „naţionalismului" nu ca pe o armă împotriva dominaţiei sovietice („internaţionalismul proletar"), ci ca pe o caracteristică retrogradă, care mai degrabă provoca repulsie în loc să atragă sprijinul occidental. De fapt, rebeliunea României împotriva „politicii leniniste pentru naţionalităţi" nu avea nimic de-a face cu tratamentul minorităţilor, ci doar cu importanţa pe care România o acorda intereselor naţionale în locul supunerii internaţionaliste faţă de Moscova. După cum sublinia Stasi, în 1969, „naţionalismul" României:

[...] sublinia prioritatea dezvoltării naţionale, în detrimentul internaţionalismului proletar şi al colaborării internaţionale a ţărilor socialiste. Întreaga activitate ideologică a PCR serveşte promovării punctului său de vedere naţionalist. Naţionalismul este declarat o forţă motivaţională considerabilă pentru dezvoltarea socială. Activitatea partidului şi a statului este explicată poporului

---

1575 Endre Haraszti, The Ethnic History of Transylvania, Astor, Fl, Danubian Press, 1971, pp. 57, 202-208. Vezi şi Gyula Zathureczky, Transylvania, Citadel of the West, Astor, Fl, Danubian Press, 1970; Juliana Nagy, Transylvania: The Hungarian Minority in Rumania, Astor, Fl., Danubian Press, 1976; Albert Wass de Czege, Documented Facts and Figures on Transylvania, editată de Danubian Research Center şi de Transylvanian World Federation, Astor, Fl., Danubian Press, 1977; Endre Haraszti, Origin of the Rumanians: Vlach origin, migration and infiltration to Transsylvania, Astor, Fl., Danubian Press, 1977; şi Anne Fay Sanborn şi Géza Wass de Czege, Transylvania and the Hungarian-Rumanian Problem, Astor, Fl., Danubian Press, 1979.

1576 Vezi Genocide in Transsylvania: Nation On The Death Row, culegere întocmită de Transylvanian World Federation şi de Danubian Research and Information Center, Astor, Fl., Danubian Press, 1985.

ca fiind în interesul creării unei României puternice şi înfloritoare, care se bucură de o apreciere crescândă pe plan mondial.1

Pentru Ungaria, lupta în desfăşurare a României cu Moscova putea fi exploatată ca un indiciu al şovinismului extrem, adânc înrădăcinat, care motiva aşa-zisele brutalităţi împotriva tuturor minorităţilor, mai ales împotriva etnicilor maghiari.[1577] Regimul Ceauşescu era portretizat ca exploatând şi exagerând intenţionat tensiunile dintre etnicii maghiari şi români (şi, de aceea, creând vulnerabilitate şi o fisură majoră care putea implica ţara într-un război etnic ce punea în pericol integritatea teritorială), ca un mijloc obtuz de a menţine controlul politic şi de a distrage atenţia opiniei publice de la greutăţile interne. Concluzia uneori explicită, alteori implicită, era că şovinismul românesc antimaghiar era atât de prevalent, încât populaţia răspundea cu entuziasm unor asemenea manipulări abjecte.[1578]

În contrast cu represiunea insistentă şi genocidul descris de aceste măsuri active, intelectualii occidentali implicaţi în domeniul transilvănean notau că, în ciuda unor oarecare insatisfacţii şi tensiuni ocazionale, etnicii maghiari din regiune îşi exprimau „satisfacţia generală cu statutul şi decretele referitoare la drepturile naţionalităţilor conlocuitoare” şi „diverse grade de satisfacţie sau insatisfacţie faţă de condiţiile actuale”, în timp ce opiniile din interiorul comunităţii variau atât

---

1577 Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 260-262; Situaţia Republicii Socialiste România şi influenţa imperialistă asupra acestei ţări, BStU, MfS, ZAIG 5481, S. 1-38.

1578 Schöpflin relua una dintre temele măsurilor active punând în ecuaţie naţionalismul românesc cu şovinismul antimaghiar, antirus şi antisemit, negând astfel orice aspect pozitiv al culturii şi neamului românesc şi făcând imposibil prin definiţie pentru români să acţioneze într-o manieră patriotică, fără a fi asimilaţi extremiştilor naţionalişti şi şovini. Schöpflin, în Borsody (1988), pp. 120-124.

asupra subiectelor, cât şi a importanţei lor.[1579] În orice caz, atmosfera prevalentă nu era „una de opresiune constantă”, iar utilizarea unor termeni de genul „etnocid” pentru a sugera că românii omorau etnici maghiari „nu era doar o exagerare greşită, ci o declaraţie absolut falsă, total nejustificată de *nicio probă*”.*1*

Campania teribilă de măsuri active făcea toate eforturile pentru a discredita contradovezile şi pe cei care le prezentau. Astfel, argumentele erau ridiculizate şi respinse ca false sau „clar mincinoase”, din cauză că autorii erau „motivaţi politic”, iar observatorii occidentali, independenţi, care emiteau asemenea alegaţii (şi astfel acordau un sprijin de facto poziţiei României) erau etichetaţi ca naivi, irelevanţi şi chiar corupţi şi mituiţi de Bucureşti. [1580]Aparatul măsurilor active menţinea cu diligenţă argumentaţia că Bucureştiul promova o politică de asimilare forţată atât de „secretă”, încât nu era reflectată în nicio lege, în niciun decret, regulament sau declaraţie publică a conducătorilor săi – nici chiar şi cele destinate publicului intern – şi că toate declaraţiile şi documentele oficiale erau create doar pentru consum public şi intoxicare, ordinele „reale” fiind date numai verbal.[1581]

1579 Grupul de Cercetări Româneşti, „On Transylvanian Ethnicity: A Critique of «Eth- nocide in Romania»“, Current Anthropology, nr. 1, vol. 20 (martie 1979), p. 135. Membrii grupului erau profesori la University of Massachusetts: Sam Beck, John W Cole, David Kideckel, Marylin McArthur, Steven Randall şi Steve Sampson.

1580 Ibidem. Subliniere în original. Critica a fost scrisă ca replică la articolul lui Michael Sozan, „Ethnocide in Romania“, Current Anthropology, nr. 4, vol. 18 (decembrie 1977), p. 781.

1581 Vezi Károly Király, „Tovarăşului János Vincze [Ion Vinţe], membru al Comitetului Central al PCR, Bucureşti“, RFER, 27 ianuarie 1978, OSA, caseta 36, dosarul 3, raportul 17, p. 3-4; Schöpflin (1978), pp. 11-12; Shafir (1985), p. 163; Révész (2008), p. 17, nota de subsol 29.

Afacerea valahă

Combinaţia de măsuri active care ataca identitatea României şi sentimentul naţional ca fiind intrinsec blamabil şi atroce distrăgea atenţia Occidentului de la soarta etnicilor români din URSS (români şi „moldoveni”) şi de la sudul Dunării (români, aromâni, valahi, vlahi, cuţo-vlahi etc.). În timp ce Moscova se lansase în crearea unei noi etnicităţi pentru românii din fosta Basarabie, guvernele de la Sofia şi de la Belgrad (şi de la Atena) le negau cu totul existenţa. De exemplu, fără existenţa vreunui exod explicit, populaţia românească din Iugoslavia scăzuse de la cifra oficială de 102 953, în 1948, la numai 9.000, în 1961, o cădere precipitată de peste 90%.[1582]

Presiunea asupra comunităţilor etnice româneşti din afara graniţelor pentru asimilarea „tăcută” era adesea uimitoare. În noiembrie 1969, un post de radio macedonean difuza discursul unui reputat etnograf cu studii în URSS, preluat apoi de presa iugoslavă, care relua preceptele şovinismului antiromânesc, din secolul al XIX-lea:

Valahii sunt singurul grup naţional din Balcani în al cărui caracter există mai multe însuşiri negative decât pozitive [...] Valahii sunt moderaţi, deştepţi, învaţă cu uşurinţă, cunosc limbi străine şi posedă un spirit speculativ. La nomazii din munţi, morala familiei este foarte fermă, dar printre cei care locuiesc în oraşe este foarte scăzută. Caracteristicile lor negative sunt următoarele: minciuna este considerată de ei ca fiind ceva pozitiv, pe baza moralităţii lor tipic bizantine. De aceea, ei nu au fost loiali nimănui [.] Sunt, fără excepţie, un popor lacom şi, în consecinţă, neospitalier [.] Se ajută unii pe alţii ca evreii [.] odată ce valahul a ocupat o poziţie publică, el îi va exclude treptat pe non-valahi şi îi va înlocui cu valahi,

1582 Agenda statistică a Iugoslaviei, 1970, Belgrad, Institutul Federal de Statistică, 1970, p. 24.

indiferent de pregătirea lor. [.] Cariera, alături de îmbogăţirea rapidă şi uşoară, reprezintă scopul suprem al vieţii lor. Sunt consideraţi cel mai ipocrit popor din lume.1

Ca urmare a protestului unui număr de 130 de rezidenţi „valahi", Tito a intervenit pe lângă Partidul Macedonean. Drept urmare, autorităţile locale de partid i-au acuzat pe valahi că sunt „extremişti" şi se angajează în „acţiuni politice ostile" pentru a-şi exprima dezacordul cu această zugrăvire publică, manifest şovinistă, a comunităţii lor.[1583] Etnograful Dusko Konstantinov a fost în cele din urmă demis de la radio, dar şi-a păstrat locul în consiliul local, în ciuda faptului că, în ianuarie 1971, a fost condamnat la trei luni de închisoare pentru ofensă. Oricum, sentinţa a fost imediat anulată de Curtea Districtuală din Bitolj, care s-a angajat într-o demonstraţie clasică de şovinism, de „blamare a victimei". Valahii, a susţinut Curtea, „deţin proporţional mai multe" poziţii de conducere în administraţia locală decât le-ar fi „garantat" numărul lor şi „inventaseră" singuri problema.[1584] Identitatea românească era considerată potrivită să facă obiectul unor atacuri, de la cele pseudointelectuale la cele mai vulgare, nu numai de loialiştii Moscovei, precum Bulgaria, Ungaria sau Polonia, ci chiar de Iugoslavia.1

Rotirea cadrelor: consecinţe intenţionate şi neintenţionate

La Conferinţa Naţională a Partidului, din vara anului 1972, Ceauşescu a postulat caustic că, în timp ce de la „imperialişti" poate fi de aşteptat să atace naţionalismul ca pe un obstacol în calea dominaţiei lor, „criticarea naţiunii de către cercurile progresiste şi chiar marxist-leniniste nu

1583 Postul a fost Radio Bitolj, din Bitolj, Macedonia. Slobodan Stankovic, „«Conflictul valah» din Macedonia", RFER, 15 mai 1972, OSA, caseta 114, dosarul 1, raportul 102, p. 3; Nedljne informativne novine (Belgrad), 30 aprilie 1972.

1584 Ibidem.

este de înţeles”.[1585] El a declarat că, deoarece naţionalismul rămânea „un factor principal în lupta pentru schimbări democratice şi revoluţionare care produc progresul social”, toate partidele comuniste „trebuie să fie exponenţi reali ai intereselor naţionale şi să afirme cu hotărâre noile caracteristici ale naţiunii”:

Nu poţi fi internaţionalist dacă nu-ţi iubeşti propria naţiune şi nu lupţi pentru [...] construirea noii naţiuni socialiste şi comuniste. Totodată, nu poţi fi simbol al luptei pentru interesele naţiunii dacă nu acţionezi ferm pentru dezvoltarea cooperării cu celelalte naţiuni, pe baza egalităţii depline în drepturi şi a respectului mutual.[1586]

1585 De exemplu, redactorul unui săptămânal polonez, Wladyslaw Machejek, a repetat aproape toate dezinformările sovietice, de la negarea identităţii proprii româneşti, până la incompetenţa militară, şi relaţiile externe „ridicole“, într-un articol de trei pagini, în 1976. Machejek era, la acea vreme, membru supleant al Comitetului Central polonez şi membru al Comisiei de Control a partidului. Zycie Literackie, nr. 34, 22 august, şi nr. 35, 29 august 1976; „History, Rumanian Style: A Translation with Comment by the Polish Unit“, RAD Background Report/97, RFER, 20 septembrie 1976, OSA, caseta 116, dosarul 1, raportul 240, pp. 1-18; Anneli Maier şi Eva Celt, „A Rumanian-Polish Literary Controversy,“ RAD Background Report/195, RFER, 15 septembrie 1976, OSA, caseta 116, dosarul 1, raportul 259, pp. 1-7. Pentru participarea bulgară la ofensivă, vezi Antonina Kuzmanova, Politica balcanică a României, Sofia, Academia de Ştiinţe a Bulgariei, 1985, şi replica dată de Viorica Moisuc şi Cristian Popişteanu, „Cine profită prin denaturarea adevărului istoric?“, în Magazin istoric, nr. 12, vol. 225 (decembrie) 1985. Aserţiuni similare, că „vlahii nu sunt români, ci o etnie separată“, au fost exprimate mult după perioada comunistă. Vojislav Dusan Stojanovic, Etnogeneza apariţiei vlahilor: Vlahii şi popoarele balcanice, Negotin, Editura Estetika, 2007. Conform lui Stojanovic, „valahii sunt descendenţi ai tracilor, celţilor şi slavilor sudici“. Moscova a insistat că „moldovenii“ sunt descendenţi ai slavilor estici, iar Budapesta susţinea că în Transilvania nu era nimeni atunci când au sosit maghiarii, iar valahii s-au infiltrat din sud, mult după aceea, lăsând foarte puţin spaţiu pentru existenţa unui popor român descendent din daci şi romani.

1586 Ibidem.

Ceauşescu a afirmat deschis că „existenţa unui singur centru de putere nu mai este posibilă” şi a reiterat chemarea pentru relaţii „de tip nou”, argumentând că în timp ce relaţiile capitaliste se bazau pe „dominaţia celor slabi de către cei puternici, pe inegalitate şi exploatare, pe oprimarea unui popor de către altul”, relaţiile între ţările socialiste nu trebuiau „să se bazeze pe inegalitate şi opresiune, ci pe respectul general al independenţei şi suveranităţii naţionale”.1 Într-o anumită măsură, aceasta era o replică directă adresată lui János Kádár, care proclama cu plăcere că „cei care se întorc împotriva Uniunii Sovietice nu pot fi numiţi comunişti sau internaţionalişti”.[1587] Concomitent, într-un articol publicat atât la Moscova, cât şi la Budapesta, Departamentul Internaţional maghiar ridiculiza naţionalismul ca fiind „o supraevaluare a individualităţii naţionale”, care conducea la „confundarea cu suveranitatea partidului şi a statului”, primul fiind definit de doctrina Brejnev.[1588]

Destinat aparent tuturor revizioniştilor, nu României în special, Radio Moscova îi ataca ulterior pe toţi revizionştii de dreapta şi de stânga care, de fapt, împărtăşeau acelaşi obiectiv:

În apărarea modelelor naţionale ale socialismului, ei încearcă să distorsioneze şi să zdruncine adevăratul socialism din ţările socialiste, să slăbească relaţiile frăţeşti dintre aceste state şi să încurajeze sentimentele naţionaliste, care nu au nimic în comun cu respectul integrităţii şi caracteristicilor naţionale. Ei încearcă să justifice „pluralismul” socialist prin care s-ar ajunge ca fiecare ţară sau grup de ţări „să aibă propriul tip de socialism, distinct de socialismul ştiinţific al lui Marx, Engels şi Lenin, care au iniţiat introducerea sa în Uniunea

1587 Op. cit., p. 20.

1588 Op. cit., p. 18; Társadalmi Szemle (Budapesta), iulie-august 1972.

Sovietică şi în celelalte ţări socialiste”.[1589]

În această luptă retorică, Ceauşescu a angajat exemple istorice negative pentru a condamna practicile curente sovietice (şi maghiare). Reafirmând că dizolvarea Cominternului fusese corectă, deoarece era incompatibil cu interesele partidelor comuniste, el a declarat că PCR greşise grav când ceruse separarea unor părţi din teritoriu de statul român”, sub conducerea Cominternului.[1590] Chiar şi mai explicit, el a declarat că „orice tentativă de amestec în treburile interne ale altui stat trebuie considerată un act împotriva păcii şi a umanităţii”, aruncând o acuzaţie care putea fi recunoscută până şi de cel mai umil *apparatchik* de la Moscova. Apoi, a condamnat „guvernele anterioare din România şi din străinătate care incitaseră naţionalităţile una împotriva alteia pentru a diviza şi stăpâni”.1

Acesta era contextul în care congresul a adoptat hotărârea de „rotire a activiştilor de partid şi de stat”, o măsură organizatorică destinată să prevină crearea unor baze de putere prosovietice, care ar fi putut înlătura conducerea şi realinia politica României la preferinţele Moscovei. Cu toate că a complicat posibilităţile sovieticilor de recrutare – atât rapoartele INTERKIT, cât şi cele Stasi se plângeau frecvent de asta – din diverse motive, consecinţele nedorite ale „rotaţiei cadrelor” s-au dovedit devastatoare pentru interesele României, în acel deceniu.[1591] Prima problemă a fost hipercentralizarea autorităţii de decizie (chiar şi în contextul autori – ţarist comunist). Problemele uzuale nu puteau fi rezolvate fără referirea la conducătorul a cărui autoritate nu putea substitui expertiza reală şi care, în orice caz, era mai

---

1589 Profesor N.V Pilipenko, Radio Moscova, 20 septembrie 1972; Andras (1973), p. 32.

1590 King (1972c), pp. 19, 21.

1591 Op. cit., pp. 18, 20.

preocupat de problemele externe şi de securitate, şi pentru că era necesar, dar şi pentru că le prefera.[1592] De asemenea, a obstrucţionat grav dezvoltarea experienţei, expertizei şi a memoriei instituţionale, o degradare a capacităţilor administrative care a fost curând reflectată în declinul corespunzător al bunăstării interne.

Unul dintre cele mai disfuncţionale aspecte ale „rotirii cadrelor" a fost că a plasat soarta majorităţii funcţionarilor la mila Secţiei de cadre de partid şi de stat a Comitetului Central, aflată sub conducerea „marelui academician şi om de ştiinţă" Elena Ceauşescu.[1593] Conducerea ei a fost deosebit de capricioasă şi îngustă, iar autoritatea de şefă a cadrelor de partid şi de stat i-a permis „să dicteze schimbări organizatorice şi de personal, în partid şi în guvern".1 Drept rezultat, numai cadrele în care ea avea încredere personal, indiferent de competenţă şi aptitudini, populau instituţiile responsabile de guvernarea internă, rezultând un fenomen care a fost etichetat greşit ca „socialism de familie". Lipsa de oportunităţi pentru persoanele talentate şi/sau ambiţioase din cadrul partidului, dar care nu aparţineau acestui cerc, a provocat imense insatisfacţii şi a facilitat eforturile de recrutare sovietice, exact genul de evoluţie pe care „rotaţia cadrelor" fusese destinată să îl prevină.

Până la sfârşitul anului, spionajul est-german

1592 Diplomaţii de la Bucureşti notau că Ceauşescu îşi petrecea tot timpul cu politica externă, ignorând necesităţile interne ale ţării. Vezi Govrin (2002).

1593 Elena Ceauşescu a devenit membră a conducerii Secţiei de cadre a CC, în 1972, unde a devenit şefă de facto, poziţie pe care şi-a asumat-o oficial câţiva ani mai târziu, cu toate că Emil Bodnăraş a rămas cel mai influent în domeniul instituţiilor coercitive ale statului, până la moartea sa, în 1976. Prin introducerea rotaţiei cadrelor, Elena Ceauşescu a devenit cea mai puternică persoană din conducerea României, după soţul ei. In 1980, a devenit adjunctă a şefului guvernului, oferind prin expresia „dictatorul şi soţia lui", cum au fost cei doi adesea numiţi după 1989, o descriere greşită a codictatorilor.

identificase deja „îndoieli serioase” ale unui „număr de tovarăşi români”, referitoare la politica externă şi la „recentele practici pline de capricii din politica de cadre centrală”.[1594] „Măsurile administrative şi ale organelor de control pentru a reglementa conducerea politicilor naţionaliste şi de a le proteja în faţa criticilor” – mai degrabă de tip sovietic ortodox, decât de orientare liberală – au provocat de asemenea insatisfacţie printre „prietenii” Moscovei din PCR. „Îndoielile” facţiunilor prosovietice au fost suplimentate copios de rapoartele şi zvonurile larg răspândite despre insatisfacţia populaţiei faţă de politica lui Ceauşescu de orientare către Vest.[1595]

Capitolul 24

Penetrări ostile şi dezinformare 1971 – 1974

Cei cinci (nu prea) magnifici ai României

Pe parcursul anului 1972, operaţiunile de recrutare şi de spionaj sovietice şi ale Pactului au continuat în ritm rapid. În martie, Andropov a discutat cu ministrul de interne bulgar şi şefii KDS despre obiectivul România, aflată acum pe aceeaşi poziţie ca şi SUA, China, Iugoslavia, Albania, Turcia şi Grecia, de ţintă inamică.1 Operaţiunile de spionaj coordonate de sovietici au escaladat evident pe parcursul anului din moment ce, spre exemplu, şeful KDS, Ţanev – „în strânsă cooperare cu KGB-ul” – a solicitat Biroului Politic să fie alocat „un număr mai mare de

1594 Bachman (1989), Secţiunea: „Almost Free“ pe: www.countrystudies.us/romania/. Fundamentul de putere al Elenei era format în majoritate din femei, foste cominterniste, precum şi agente sovietice şi maghiare din vechea gardă. Vladimir Tismăneanu, „Tragicomedia comunismului românesc“, în Ferenc Féhér şi Andrew Arato, Crisis and Reform in Eastern Europe, New Brunswick, Transaction, 1991, pp. 152-153.

1595 Vezi Robert R. King, „Ceausescu and the Resistance to His Domestic Policies“, Rumanian BR/13, RFER, 20 aprilie 1971b, şi „Rumania’s Cultural-Ideological Campaign: Is Passive Resistance Becoming Active Opposition?“ Rumanian BR/22, RFER, 18 noiembrie 1971c.

personal din serviciile de informaţii, ca răspuns la necesitatea extinderii operaţiunilor de spionaj" împotriva României.[1596] În acelaşi timp, foştii agenţi sovietici din conducerea DSS şi DIE au început să restabilească, în secret, contactele şi cooperarea cu foştii lor supervizori din KGB, mai ales după ce, în martie 1971, şeful DIE, Nicolae Doicaru, a abordat conducerea Stasi din însărcinarea şefului DSS, ion Stănescu, şi a predecesorului său căzut în dizgraţie, Alexandru Drăghici.

Conform fostului şef al contrainformaţiilor externe ale KGB, Oleg Kalughin, în 1972, în timpul unei vizite ca parte dintr-un „turneu KGB", conducerea DSS/DIE i-a comunicat intenţia de a-l răsturna pe Ceauşescu.1 Dat fiind faptul că KGB avea cunoştinţă despre vizita neanunţată a lui Doicaru din anul anterior – pe care şeful Stasi, Erich Mielke, şi şeful HVA, Markus Wolf, o raportaseră cu promptitudine – şi decizia comună a „partenerilor apropiaţi" de a recruta o conducere alternativă în România, luată la întâlnirea din 1971, din Crimeea, este improbabil ca una sau mai multe persoane din delegaţia lui Kalughin să nu fi primit misiunea de a-l contacta pe Doicaru sau pe Stănescu. Cu siguranţă, condiţiile erau ideale.

Kalughin a fost „primit cu căldură" de Stănescu, de Doicaru şi de cadrele superioare din DIE. De fapt, Doicaru a însoţit delegaţia sovietică la Mangalia, pe ţărmul Mării Negre.[1597] La recepţia oferită la întoarcerea în Bucureşti

---

1596 Notă informativă asupra discuţiei dintre Iurii Vl. Andropov şi conducerea Ministerului de Interne bulgar (Direcţiile I, II şi VI) din 5 martie 1972, 29 aprilie1972, Arhiva Ministerului de Interne, Sofia, fond 1, înregistrare 10, dosar 879, documentul nr. BO- 766, în „Bulgaria în Războiul Rece", CWIHP Numai paginile 1, 9 şi 17 au supravieţuit cenzurii. Deşi secţiunea referitoare la România a fost ştearsă cu totul, se fac referiri la ea în secţiunea despre Albania, care indică statutul de ţintă inamică.

1597 Kalugin şi Montaigne (1994), p. 190. Ca parte a strategiei de

de ministrul de interne şi şef al Securităţii, Stănescu, Kalughin a fost luat deoparte de consilierul lui Stănescu şi condus la o întâlnire separată la minister, cu Victor Dorobanţu, şeful Biroului de transmisiuni cifrate.[1598] Dorobanţu îi era cunoscut lui Kalughin de pe vremea când se aflaseră amândoi în misiune la Washington, în anii 1950, perioadă în care DSS-ul era total şi direct subordonat KGB-ului. Ulterior, românul fusese expulzat din Franţa pentru că a făcut parte din reţeaua Caraman, condusă de sovietici.[1599]

Ofiţerul DIE era acum responsabil de toate comunicaţiile securizate cu exteriorul, atât cele ale serviciului său, cât şi cele ale Ministerului de Externe şi ale PCR. Dorobanţu l-a avertizat pe şeful contrainformaţiilor externe de la KGB să „nu aibă încredere în zâmbetele oficiale" şi s-a plâns că Ceauşescu dăduse ordin ca acesta să fie ultimul contact de orice fel cu KGB-ul. Apoi s-a lansat „într-o diatribă împotriva lui Ceauşescu", făcându-l „trădător", care „nu dădea nici doi bani" pe „socialism sau pe prietenia cu

Uniunea Sovietică".1 Conform lui Kalughin, Dorobanţu i-a anunţat apoi: „Noi, cei din organele de

---

control a Moscovei, fuseseră instituţionalizate de KGB schimburile „sociale" neoficiale ale ofiţerilor din informaţiile externe, împreună cu soţiile lor (de obicei 20—30 de ofiţeri). Ofiţerii români nu au mai participat după 1971. La acest ultim turneu al KGB în România, Kalughin notează că au participat numai 10 ofiţeri şi soţiile lor. Un turneu al KGB-ului în RDG, din 1967, este descris în BStU, MfS, SdM 1432, S. 2, 8.

1598 Kalughin l-a identificat greşit pe Dorobanţu ca adjunct al şefului informaţiilor externe. Această funcţie era deţinută de Ion Mihai Pacepa, care se ocupa de spionajul tehnico-ştiinţific, domeniu pe care Doicaru i l-a subliniat lui Wolf, în 1971, ca fiind destinat cooperării clandestine cu Pactul, în afara competenţei PCR. Drăghici îl numise pe Pacepa şef al Departamentului tehnic, în 1959. Deletant (1995), p. 323.

1599 Theirry Wolton, Le KGB en France, Paris, Bernard Grasset, 1986, pp. 104-105. Vezi şi Rochet (1985).

securitate, am început să realizăm că el va trebui să fie înlăturat”.[16001601]

S-ar părea că aceste conversaţii au constituit baza pentru o preluare acoperită, de facto, a spionajului extern românesc. Mihai Caraman, agentul onorat şi de încredere al Centralei KGB, a fost resuscitat din obscuritatea carierei şi adus înapoi la DIE. Cu aprobarea şefului DSS, Stănescu, şi a şefului DIE, Doicaru, şi, se pare, cu „sprijinul masiv” al noului adjunct al lui Doicaru, Ion Mihai Pacepa, Caraman a fost transferat din postul de linie moartă, de la poliţia politică internă a municipiului Bucureşti, şi făcut adjunct al unităţii DIE responsabile pentru contraspionajul extern, la începutul lui aprilie 1973, devenind apoi şeful acesteia (devenind, în unele aspecte, corespondentul lui Kalughin) înainte de sfârşitul anului.[1602]

Caraman a recunoscut mai târziu că îi era dator pentru aceasta unui coleg din conspiraţia prosovietică, şi a declarat că „numai cu ajutorul lui Pacepa s-a putut întoarce la DGIE şi că [Pacepa] îl ajutase inclusiv să călătorească în străinătate”.[1603] Pacepa a confirmat şi el că „l-am ajutat, pentru că este un lucrător bun, iar dacă

1600 Kalugin şi Montaigne (1994), p. 190.

1601 Ibidem. Doicaru a avut funcţia de consilier al primului guvern postcomunist din 1990, după care a murit într-un accident de vânătoare. Pacepa a dezertat în SUA, în 1978, iar Dorobanţu a devenit şi el rezident SUA, după revoluţia din 1989.

1602 Dosar referitor la problemele rezultate din materialele referitoare la general-maiorul Mihai Caraman, Ministerul de Interne, Departamentul Securităţii de Stat, Strict Secret, 22 iunie 1979 (în continuare: Dosarul Caraman), ASRI, fond „D“, dosar 11200, vol. 37, f. 3-5; Pelin (1997), pp. 83, 273. Contraspionajul extern a fost denumit ulterior UM 0195. Vezi şi „Armaghedonul spionilor: «Reţeaua Caraman»“, Z}ua, 7 februarie 2005.

1603 Notă întocmită de Comisia de anchetă asupra principalelor rezultate obţinute din declaraţiile date de cadrele DGIE pe 23 şi 24 august 1978, 24 august 1978, documentul 97, în Ţăranu (2009), p. 232.

Alexandru Drăghici nu ar fi dispărut de pe scena politică, Caraman ar fi ajuns în vârful ierarhiei".[1604] Afirmaţia lui Pacepa a fost surprinzătoare şi ar fi avut drept urmare punerea sa sub o supraveghere atentă, dacă ar fi fost făcută în faţa altcuiva decât a celuilalt trădător, Victor Dorobanţu.[1605] În acea perioadă, Drăghici era deja suspectat că este agent sovietic (la fel ca şi soţia lui, pentru contacte cu spionajul maghiar).[1606]

Comentariul lui Pacepa a fost, totodată, profetic. La scurt timp după revoluţia din decembrie 1989, Caraman a fost rapid „reabilitat" de un tovarăş agent sovietic din noua autoritate provizorie şi numit şef al spionajului extern românesc. Numirea sa a asigurat ca NATO să nu aibă niciun contact cu România până când el a fost eliminat, doi ani şi jumătate mai târziu.1

Remarcabil este că nu s-a efectuat nicio verificare suplimentară consistentă asupra lui Caraman, înainte de a fi numit, în 1973, într-un post în care îi revenea responsabilitatea primară pentru combaterea operaţiunilor sovietice împotriva oficialilor români de peste hotare.[1607]

1604 Ibidem.

1605 Pacepa îi datora tot lui Drăghici numirea la secţia externă, în ciuda unei biografii des- calificante. Ţăranu (2009), p. 225.

1606 Drăghici şi soţia lui, Maria (născută Csikó), au fugit în Ungaria, imediat după revoluţia din decembrie 1989, unde le-a fost acordat azil de către guvernul de dreapta al Forumului Democratic Maghiar, apărându-l pe Drăghici de extrădarea în România şi judecarea pentru multiple crime pe care le ordonase sau/şi le comisese personal în perioada stalinistă.

1607 Caraman „a fost recrutat de serviciile de informaţii sovietice" şi folosit „atât în ţară, cât şi în exterior", inclusiv după ce s-a întors în „sediul central al DIE". Dosarul Caraman, 22 iunie 1979, ASRI, fond „D", dosar 11200, vol. 37, f. 2-5; Pelm (1997), pp. 272-276; Notă întocmită de Comisia de anchetă asupra principalelor rezultate obţinute din declaraţiile date de cadrele DGIE pe 23 şi 24 august 1978, 24 august 1978, documentul 97, în Ţăranu (2009), p. 232. Silviu Brucan şi nou numitul prim-ministru, Petre Roman, s-au luptat să-l

Această lipsă de verificare corectă a personalului a devenit o vulnerabilitate cronică, exploatată cu uşurinţă de Moscova şi de Budapesta de-a lungul întregului Război Rece (şi în noul mileniu). De fapt, nu a fost făcută nicio anchetă serioasă referitoare la afacerile lui Caraman, înainte ca Stănescu să fie înlocuit de la şefia DSS-ului şi Doicaru de la DIE, în octombrie-noiembrie 1977, şi numai trădarea lui Pacepa, din iulie 1978, a determinat într-un final DSS-ul să lanseze ceea ce s-a transformat într-o anchetă de doi ani, de reconstituire a evenimentelor şi de identificare a daunelor aduse serviciului.1 Dar, în 1980, chiar şi acest efort a fost blocat de viitorul şef al spionajului extern şi coleg al lui Stănescu, Nicolae Pleşiţă.

Ancheta DSS a ajuns la concluzia că recrutarea lui Caraman şi folosirea sa „de către serviciile de informaţii sovietice, atât în interior, cât şi în exterior", fusese „cunoscută şi aprobată de conducerea Ministerului de

---

numească pe Caraman şef al spionajului românesc, iar ulterior Roman a pretins că Mihai Caraman a fost „cu adevărat, unul dintre cei mai străluciţi spioni pe care i-a cunoscut lumea". Ziua, 11 februarie 2005. In noiembrie 1990 directorul CIA, William Webster, a vizitat Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia, dar nu şi România. In 1991, secretarul general NATO, Manfred Wörner, a vizitat toate statele membre ale fostului Bloc, cu excepţia României. Până în „primăvara lui 1991, CIA stabilise legături strânse cu serviciile de informaţii din Cehoslovacia, Polonia şi Ungaria, iar după septembrie 1991 cu Bulgaria", în timp ce contactele cu „România, prin contrast, au rămas minimale şi uşor ostile". Raymond L. Garthoff, The Great Transition: American-Soviet Relations and the End of the Cold War, Washington, DC, Brookings Institute, 1994a, p. 618, nota de subsol 187. Vezi şi „Armaghedonul spionilor: «Reţeaua Caraman»", Ziua, 7 februarie 2005; „Un grup, cu o clară dependenţă estică, a încercat împiedicarea integrării României în NATO", interviu cu Ioan Talpeş, fost coordonator al comunităţii de informaţii din România, Independent, 18 ianuarie 2008, pp. 6-7, www.independent-al.ro. Talpeş a fost pionierul relaţiilor cu CIA, în calitate de director al Serviciului de Informaţii Externe (SIE), între 1992-1997.

Interne”, ca şi de cea a DSS şi a DIE.[1608] Doicaru era recunoscut ca excesiv de „servil faţă de consilierii sovietici atunci când se aflaseră la DGIE”. Sub supravegherea lui Doicaru, consilierii sovietici primiseră „întregul registru” cu agenţi şi ofiţeri care lucrau în afară, permiţând spionajului sovietic să recruteze nestingherit ofiţeri DIE (în unele cazuri, precum cel al lui Caraman, acordându-le chiar grade sovietice).[1609] Caraman a continuat să lucreze pentru spionajul sovietic şi din funcţia de şef al contraspionajului extern şi a fost chiar angajat „în misiuni din străinătate, inclusiv în ţări capitaliste europene, unde persoana sa, ca rezultat al afacerii NATO, avea notorietate publică”, făcând efectiv publicitate sprijinului României pentru operaţiunile anti-NATO.

Se pare că unitatea anti-KGB de la DIE fusese compromisă încă din 1965, când Doicaru l-a numit pe protejatul său, Constantin Iosif, să preia Biroul pentru ţările socialiste şi l-a menţinut apoi în funcţie şi după reorganizarea din 1969, când biroul a devenit independent, sub denumirea UM 0920/A.[1610] (Cei doi lucraseră împreună cu noul adjunct al lui Doicaru, Ion Mihai Pacepa, în conducerea lagărului de la Canalul Dunăre – Marea Neagră.) Unitatea a revenit acum în subordinea lui Caraman, ca şef al Brigăzii de

---

1608 Părţi ale anchetei DSS, inclusiv dosarele lui Caraman, Doicaru, Pacepa şi ale şefului unităţii anti-KGB, Constantin Iosif, au fost publicate ca anexe, în Pelin (1997) şi în Ţăranu (2009).

1609 Dosar referitor la problemele legate de Nicolae Doicaru, Ministerul de Interne, Departamentul Securităţii Statului, nr. C/1582, din 22 iunie 1979, strict secret, copia nr. 2 (în continuare: Dosarul Doicaru), ASRI, fond „D“, dosar nr. 11200, vol. 6, f. 290-5; Pelin (1997), pp. 267-272.

1610 Pelin (1997), p. 83. Doicaru a fost adjunct al şefului DIE din 1955 până în 1961. Între 1958—1961 nu a existat nici un şef (în afară de consilierul sovietic care conducea, de fapt), deci a condus oficial DIE din funcţia de adjunct şi apoi ca şef, din 1958 până în 1978.

contrainformaţii a DIE. Iosif şi unitatea lui erau astfel subordonaţi şefului DIE, Doicaru, adjunctului său, Pacepa, şi lui Caraman, ca şef al contrainformaţiilor externe.

Caraman a încheiat prompt operaţiunile anti-KGB şi anti-Pact, nu prin închiderea UM 0920/A, care ar fi atras atenţia politică şi ar fi provocat o contrareacţie, ci prin schimbarea obiectivelor sale. Unitatea primise acum sarcina să supravegheze personalul membru NATO şi operaţiunile din Blocul Socialist – facilitând eforturile de recrutare ale KGB şi GRU (şi probabil ale altora din Pact) printre românii aflaţi la post în afară –, sarcini diametral opuse de cele autorizate de conducerea lui Ceauşescu. Cu toate că, aparent, era responsabil cu combaterea operaţiunilor sovietice ostile serviciului său şi a ţării, Iosif călătorea frecvent în Berlinul de Est şi chiar la Moscova, „unde se întâlnea cu fostul şef al consilierilor sovietici care lucraseră în cadrul DIE".1 Ancheta l-a desemnat pe Iosif ca fiind total necalificat şi complet dependent pentru promovarea şi menţinerea sa în funcţie de „strânsele relaţii" cu Nicolae Doicaru şi Ion Mihai Pacepa, ale căror ordine le executa cu „docilitate", fără discuţie. Aceste „caracteristici negative conveneau atât lui Doicaru, cât şi lui Pacepa", a raportat ancheta DSS, pentru că le permitea „să aducă unitatea A în subordinea lor".[16111612]

Prin subordonarea unităţii anti-KGB lui Doicaru, Pacepa, Caraman şi Iosif, şi cu Stănescu completând grupul de comandă, KGB-ul a obţinut o variantă românească a „celor cinci magnifici" de la Cambridge. Unul dintre scopurile operative principale ale KGB-ului era plasarea de cârtiţe şi agenţi în cadrul secţiilor de

---

1611 Dosar privind problemele care au rezultat din materialele referitoare la colonelul Constantin Iosif, Ministerul de Interne, DSS, 22 iunie 1979, strict secret (în continuare: Dosarul Iosif), ASRI, fond „D", dosar 11200, vol. 2, f. 51-52; Pelin (1997), p. 278.

1612 Ibidem.

contraspionaj extern din serviciile ostile, deschizând astfel uşa unor viitoare penetrări şi anulări ale contramăsurilor. Centrala KGB a reuşit repetat asemenea penetrări, pe cont propriu sau prin intermediul Stasi, în Germania de Vest, prin recrutarea şefului contrainformaţiilor de la BND, Heinz Felfe; şeful contrainformaţiilor de la Oficiul pentru protejarea Constituţiei (*Bundesamt für Vefassunsschutz*: Bfv), Hans-Joachim Tiedge; colegul lui Tiedge, Klaus Kuron, şi adjunctul şefului contrainformaţiilor militare ale Germaniei de Vest (*Militärische Abschirmdienst*: MAD), colonelul Joachim Krase.[1613] Recrutarea lui Kim Philby, care a condus contrainformaţiile MI6 pentru o vreme, înainte să fie angajat pentru a compromite efortul contrainformativ al CIA, s-a încadrat într-o categorie similară.

KGB-ul este posibil să fi făcut acelaşi lucru, prin Anatoli Goliţîn, şi cu Jesse James Angleton la CIA.[1614] Într-adevăr, conform adjunctului şefului Diviziei pentru URSS şi Europa de Est (SE) de la CIA, KGB-ul „s-a referit ulterior la Angelton ca fiind unul dintre cele mai mari câştiguri, nu în sensul că le-a fost agent, ci pentru că le-a fost de mare ajutor".1 Şi trădătorul Aldrich „Rick" Ames se ocupa de contrainformaţiile din cadrul Diviziei CIA pentru URSS şi Europa de Est, când s-a oferit să spioneze pentru Moscova.

Deturnarea politicii externe şi de securitate româneşti

Concluziile la care a ajuns ancheta DSS referitoare la penetrarea spionajului sovietic în România au fost îngrijorătoare. După reactivarea lui Caraman ca şef al contraspionajului extern în centrala DIE, „ofiţerii de contrainformaţii din ţările socialiste" au primit instrucţiuni

1613 Schäfer (2002), p. 8; Jackson (1990).

1614 Dacă în cazurile Angleton şi Goliţîn nu a existat nici o hotărâre definitivă, un caz convingător este prezentat în Martin (2003).

să-şi reorienteze activitatea de la „apărarea personalului (român) aflat la post peste hotare, împotriva recrutărilor serviciilor de informaţii şi contrainformaţii ale statelor respective”, spre „recrutarea de personal de la ambasadele capitaliste din respectivele ţări socialiste”.[1615] Responsabilitatea lui Doicaru pentru această dezastruoasă reorientare a fost clară:

Nicolae Doicaru, în loc să orienteze sectorul din DGIE – care avea responsabilitatea în domeniul contraspionajului, pentru apărarea personalului din ambasade, agenţii economice, diplomaţi şi alţi cetăţeni români trimişi în misiuni în ţările socialiste –, a neglijat sau subapreciat pericolul reprezentat de serviciile de spionaj ale acelor ţări împotriva membrilor misiunilor României şi le-a cerut, în schimb, să recruteze diplomaţi străini ai ţărilor capitaliste, acreditaţi în ţările în care operau.[1616]

Iosif, specifica ancheta, a ignorat deliberat sarcinile centrale stabilite pentru unitatea sa, lăsând misiunile României mai vulnerabile decât oricând la recrutările din partea sovietică şi a Pactului. De asemenea, el a fost direct implicat în reorientarea:

[…] activităţii de informaţii a personalului aflat la post spre stabilirea de contacte şi menţinerea de relaţii cu diplomaţii ţărilor capitaliste, acreditaţi la ambasade sau reprezentanţi ai firmelor comerciale ale statelor lor, cu scopul de a-i atrage să colaboreze.[1617]

Totodată, Iosif a demonstrat „lipsă de interes pentru

1615 Vezi remarcile lui Paul Redmond la conferinţa reprezentanţilor din serviciile de informaţii sovietice şi americane, la George Bush School, Texas A&M University, 20 noiembrie 1999. Panel III „Espionage and Counterintelligence“, 20 noiembrie 1999, p. 48, CIA.

1616 Dosarul Doicaru, ASRI, fond „D“, dosar nr. 11200, vol. 6, f. 290-295; Pelin (1997), pp. 267-272.

1617 Dosarul Iosif, ASRI, fond „D“, dosar 11200, vol. 2, f. 51-52; Pelin (1997), p. 279.

prevenirea acţiunilor iniţiate de serviciile externe de contrainformaţii şi informaţii [ale Pactului de la Varşovia] împotriva personalului Unităţii" şi a neglijat „informaţiile operative din exterior", chiar şi atunci când „demonstrau clar şi fără echivoc acţiuni deschise ale acelor servicii de informaţii şi contrainformaţii". Ancheta cita ca „elocvent în această privinţă" cazul ataşatului militar adjunct din Moscova, ofiţer al Direcţiei de Informaţii Militare, care „a fost solicitat deschis să coopereze" cu GRU. Ofiţerul a respins abordarea, a raportat tentativa şi, la „două săptămâni după eveniment", a fost rechemat de la post cu ştiinţa şi aprobarea colonelului Iosif. Atunci când ofiţerul de contrainformaţii de la Moscova a fost şi el abordat, Unitatea A de la Bucureşti i-a trimis, pur şi simplu, o telegramă cu recomandarea sumară „să aibă grijă să evite în viitor astfel de acţiuni provocatoare". După cum concluziona ancheta DSS:

Acesta şi alte cazuri similare constituie dovada că ofiţerul Constantin Iosif a aplicat exact şi cu mult zel practica promovată de Doicaru şi de Pacepa de a minimiza, prin orice mijloace, pericolul reprezentat de activitatea organelor de informaţii şi contrainformaţii din ţările socialiste pentru personalul nostru. Cu toate că vorbea despre necesitatea de a lupta împotriva acţiunilor acestor organe, în practică, invocând „sensibilitatea" problemei, măsurile de contrareacţie pe această linie erau sistematic scurtcircuitate.[1618]

Judecând după dosarele publicate ale anchetei, DSS-ul nu a luat în consideraţie sau nici măcar nu şi-a dat seama de toate implicaţiile schimbării de misiune orchestrate de „cei cinci nu prea magnifici" – Caraman, Doicaru, Iosif, Pacepa şi Stănescu –, pe lângă faptul că permitea accesul liber la recrutarea diplomaţilor români, a personalului auxiliar şi a ziariştilor aflaţi la post în ţările

1618 Pelin (1997), p. 278.

din Blocul Sovietic. Prin redirecţionarea activităţii unităţii anti-KGB de la apărarea împotriva penetrărilor KGB-ului şi a serviciilor Pactului şi utilizarea sa pentru recrutarea agresivă a surselor NATO şi occidentale, DSS/DIE le-a fost efectiv răpit controlul asupra politicii externe şi de securitate româneşti. Astfel, politica României a fost distorsionată şi prezentată de organele de informaţii externe de peste hotare ca ostilă faţă de Occident, în loc de amicală. Aceste cinci personaje au deturnat de-abia născuta colaborare România-NATO în domeniul securităţii, care începuse în 1968, şi au reuşit să saboteze promiţătoarea evoluţie a cooperării cu Germania de Vest, Marea Britanie şi, mai ales, cu Statele Unite.1

Discrepanţa dintre comportamentul DSS/DIE şi politicile discutate de conducătorul român la Washington, Londra şi Bonn apărea nu doar ca incoerentă şi schizofrenică, ci în mod hotărât inamicală. Moscova şi ceilalţi membri ai Pactului au exploatat, apoi, această discrepanţă evidentă ca fiind dovada impredictibilităţii României şi au folosit-o ca pe o confirmare a faptului că România era un „cal troian" sovietic. 1972 a fost anul unei confruntări extreme româno-sovietice şi unul în care conducerea prosovietică DSS/DIE a căutat sprijinul serviciilor de informaţii ale Pactului şi ale KGB împotriva regimului Ceauşescu. În acest context, afirmaţia ulterioară a lui Pacepa, cum că 1972 ar fi fost anul ales de dictatorul român ca să lanseze aşa-zisa operaţiune (*ORIZONT*) împotriva Occidentului pentru a deveni cel mai valoros aliat al Pactului de la Varşovia, a servit admirabil

scopurilor dezinformării sovietice.[16191620]

Realizările „celor cinci nu prea magnifici” nu s-au limitat la distrugerea unităţii anti-KGB. Anii 1971 – 1972 au fost, totodată, o perioadă de vârf pentru efortul DIE de a concentra toate contactele externe ale României în mâna sa, începând de la personalul trimis în străinătate la misiunile economice şi diplomatice până la toate comunicările cifrate cu lumea exterioară (inclusiv dintre instituţiile interne de partid şi de stat). În 1973, DIE primise deja aprobarea să-şi plaseze agenţii în posturile diplomatice din exterior (recrutând adesea persoane aflate deja la post), iar personalul său domina posturile din comerţul exterior.[1621]

Se pare că DIE a fost capabilă să-şi atingă acest scop cu sprijinul Elenei Ceauşescu, care a devenit deosebit de apropiată de DSS/DIE şi, în special, de ministrul adjunct al lui Stănescu, Nicolae Pleşiţă, ofiţer de Securitate de

---

1619 Era similar, dar pe o scală mult mai mare şi exponenţial mai dăunătoare intereselor naţionale, decât ceea ce făcuse Caraman în a doua jumătate a anilor 1960, prin „reţeaua Caraman“, când „Direcţia de Informaţii Externe a fost angajată într-o altă politică decât cea acreditată public, în toate documentele de partid şi de stat“ ale regimului comunist din România. Op. cit., p. 82.

1620 Pacepa (1987), p. 8.

1621 Deletant (1995), p. 325. Alte surse confirmă persistenţa conducerii DIE în a căuta să stabilească un monopol al contactelor externe. Vezi Pelin (1997), p. 62; şi Dohotaru (1994), pp. 146-150. Merită menţionat că practica numirii ofiţerilor de informaţii în posturi diplomatice era deja mult mai răspândită în rândurile „partenerilor apropiaţi“. În timp ce, prin măsurile active ale Pactului de la Varşovia, era prezentată ca o anomalie insidioasă — din cauză că despre diplomaţii lor se pretindea că nu au nici o afiliere la organele Securităţii de Stat —, de fapt, cea mai mare problemă cu aceste numiri şi recrutări în cazul României era lipsa lor de profesionalism. Cei numiţi de DIE erau lipsiţi adesea de abilităţi diplomatice, iar funcţionarii diplomatici erau lipsiţi de capacităţile de spionaj indispensabile. În final, efectul a fost o restrângere vastă a capacităţii de producere şi colectare de informaţii consistente.

carieră. În cercurile conducătoare ale României, era larg răspândită ideea că Elena Ceauşescu îşi datora ascensiunea „aliaţilor ei din Comitetul Central şi din puternica poliţie secretă" ajungând „unul dintre candidaţii principali la succesiunea soţului ei".1 Elena Ceauşescu a acordat o greutate semnificativă campaniei DIE de a câştiga controlul asupra tuturor comunicaţiilor cifrate „cu contactele din exterior" – inclusiv cele ale Comitetului Central, Ministerului Comerţului Exterior, Ministerului Afacerilor Externe şi Direcţiei de Informaţii Militare (DIM) din Ministerul Apărării Naţionale.[16221623]

Asalturile interne asupra resurselor, asalturile externe asupra percepţiilor occidentale

Începând din anii 1960, spionajul militar s-a aflat sub un constant asalt birocratic şi administrativ „al organelor speciale ale Ministerului de Interne", al DSS. Chiar şi fără a avea mandat, ofiţerii DSS „îşi depăşeau competenţele", încercau să „controleze activităţile spionajului militar", preluau rezultatele activităţii DIM, îi limitau „posibilităţile de culegere a informaţiilor" şi reuşeau chiar să subordoneze „o parte din personalul organelor de informaţii militare, inclusiv pe cei aflaţi la post în străinătate".[1624] Aceasta a creat o situaţie „extrem de periculoasă", care a compromis sever subordonarea armatei faţă de conducerea statului şi independenţa ei în „procurarea informaţiilor specifice, pentru adoptarea de măsuri la timp şi în cunoştinţă de cauză referitoare la apărarea integrităţii teritoriale a ţării" şi a subminat „însăşi raţiunea de a fi a Armatei Române".[1625]

Conducerea DIE a fost deosebit de agresivă în

1622 Bachman (1989), www.countrystudies.us/romania/.

1623 Pacepa susţine ca acesta a fost proiectul lui, care a primit aprobare oficială în 1973. Pacepa (1987), pp. 381-382.

1624 Dohotaru (1994), pp. 147-148.

1625 Op. cit., p. 147.

promovarea ideii de unificare „a tuturor organelor de informaţii la Ministerul de Interne”, concept considerat „periculos” de conducerea spionajului militar şi „respins categoric” de Ceauşescu, dar, evident, favorizat de Elena Ceauşescu.[1626] Faptul că statutul special al militarilor îi plasa în afara controlului ei (cu excepţia celor de la contrainformaţiile militare, care erau o direcţie a DSS plasată în cadrul Ministerului Apărării) îi displăcea profund soţiei dictatorului. Prin ceea ce a fost, *probabil*, o convergenţă întâmplătoare de atitudini, spionajul militar, organizarea militară orientată naţional în totalitatea ei, era, de asemenea, resimţită într-adevăr de Moscova ca un obstacol dovedit împotriva eforturilor sovietice de izolare şi impunere a voinţei sale în România.1 Informaţiile furnizate de DIM au menţinut capitalele occidentale informate despre evoluţia evenimentelor din perioada crizei cehoslovace şi, prin ei, Bucureştiul a primit informaţii utile de la statele NATO (şi nu numai), în perioada confruntării cu Moscova. Cu DSS şi DIE aflate deja sub influenţa determinantă a Kremlinului, prin conducătorii lor cheie, ameninţarea contrainformaţiilor militare putea fi rapid anihilată prin integrarea lor forţată.

Deşi nu au fost niciodată pe deplin conştienţi de adevărata dimensiune a animozităţii şi conflictului cu sovieticii, analiştii spionajului occidental au făcut o treabă corectă în înţelegerea antagonismului româno-sovietic, la începutul anilor 1970, în ciuda vastului război de dezinformare al Pactului. Au avut mai puţin succes referitor la relaţiile România-Pact, unde a existat o tendinţă nezdruncinată de a confunda populaţiile est-europene cu guvernele lor şi de a percepe greşit aceste regimuri ca fiind la fel de ostile Moscovei, încât ar fi putut fi atrase de animozitatea comună şi de sentimentul

1626 Op. cit., p. 148.

ameninţării sovietice.[1627] Rezultatul a fost un unghi mort în interpretare, în care asalturile media ale Pactului erau privite ca fiind inspirate de Moscova, dar nu erau percepute ca reflectând angajamentul mai profund al membrilor Pactului, loiali Moscovei, în atacurile lor împotriva României. Exprimările private ale simpatiei faţă de România, pentru sfidarea Moscovei, făcute de conducătorii comunişti polonezi şi maghiari în faţa interlocutorilor occidentali, erau acceptate mai mult sau mai puţin ca adevărate.

După cum nota comunitatea de informaţii a SUA, în primăvara anului 1972, în timp ce „România şi URSS deviaseră de la cursul de coliziune", chestiunea fusese „amânată, nu rezolvată, iar românii se puteau aştepta să simtă, într-o oarecare măsură, în ceafa lor respiraţia rece, sovietică, sub forma presiunilor militare sau politice".1 Şase luni mai târziu – în contextul scăderii atenţiei generale asupra României şi a preocupării americanilor cu scandalul Watergate şi cu Războiul din Vietnam – comunitatea informativă a încercat să armonizeze observarea comportamentului României cu fluxul masiv al dezinformărilor, care afirmau „retragerea" de pe fosta poziţie de sfidare.

Astfel, s-a considerat că Moscova optase pentru o strategie de izolare şi control mai puţin activă, prin care „într-o bună zi, problema va fi rezolvată de timp şi geopolitică", cu toate că posibilitatea de a folosi forţa

---

1627 „Probabil" este subliniat aici pentru că, spre deosebire de Nicolae Ceauşescu şi fratele lui, viitorul ministru adjunct al apărării, Ilie Ceauşescu, Elena nu a avut şi nu a apărat poziţiile „naţionaliste". Din contră, ea era cunoscută ca o puternică „internaţionalistă", categorisire care se aplica multora din cercul ei, spre exemplu ca agenta sovietică şi adjunctă a şefului secţiei externe, Ghizela Wass, sau Ana Toma şi Tatiana Bulan, ambele măritate cu ofiţeri sovietici GRU, care au condus poliţia politică şi academia militară în perioada stalinistă.

militară „fără îndoială, le trecea din când în când prin minte sovieticilor, în cazul României”, iar conducătorii de la Kremlin continuau „să caute, mai mult sau mai puţin constant, mijloace de a obţine conformarea României şi de a-i diminua independenţa”.[1628] Totuşi, continua să domine dezinformarea referitoare la absoluta lipsă de semnificaţie a opoziţiei României:

Până şi comportamentul indisciplinat al României nu pare să-i mai deranjeze pe ruşi la fel ca altă dată, ameninţarea voalată cu intervenţia militară, deosebit de evidentă în toamna anului 1968 şi revigorată în vara lui 1971, trecând în culise – cel puţin pentru moment.[1629]

Într-adevăr, opţiunea militară deschisă fusese lăsată să se „ofilească”, deoarece România îşi consolidase contramăsurile, iar parteneriatele internaţionale, deşi nu au oferit alianţe oficiale sau asistenţă specifică, au injectat o nesiguranţă serioasă în planificarea operaţională sovietică. Pe de altă parte, Moscova a adoptat aceeaşi strategie faţă de România pe care

O aplicase în cazul Iugoslaviei şi al Chinei – alimentând tensiunile şi conflictele interne pentru a exploata neliniştile sau/şi haosul intern, prin crize economice severe, conflicte etnice, lupte pentru succesiune sau combinaţii ale acestora. În consecinţă, caracterizările şi percepţiile despre diminuarea

1628 Soviet Foreign Policies and the Outlookfor Soviet-American Relations (NIE 11-72), 20 aprilie 1972 (declasificat la 4 februarie 1994), p. 20-21, CIA.

1629 Op. cit., p. 11. In această perioadă şi de-a lungul anilor 1970, o parte semnificativă a comunităţii informative a SUA vedea Moscova gata să folosească forţa militară împotriva României, în anumite circumstanţe. De exemplu: „In Europa de Est este uşor de prevăzut o reacţie promptă şi decisivă, spre exemplu, pentru a împiedica încercarea României de a ieşi din Pactul de la Varşovia“. Soviet Détente Policy: National Intelligence Analytical Memorandum No. 471 (NIAM 11-9-74), 23 mai 1974 (declasificat la 13 noiembrie 1997), p. 9, CIA.

preocupărilor sovietice erau cu siguranţă false. Comportamentul României în cadrul Pactului, în comunitatea socialistă mai largă (mai ales cu China) şi internaţională (în special în Orientul Mijlociu), submina direct strategiile Kremlinului şi ameninţau interesele sovietice.

Blocarea accesului României la Comunitatea Economică Europeană

Măsurile active care negau orice inovaţie, singularitate sau independenţă în acţiunile României au continuat, prin lansarea, spre exemplu, a zvonurilor şi „informaţiilor" care reatribuiau iniţiativa unor asemenea acţiuni altor membri ai Pactului, prezentându-le ca pe un fenomen general sau descriindu-le ca parte a unei strategii sovietice mai largi – reinterpretând, astfel, opoziţia României ca pe o conspiraţie generală împotriva Occidentului. Sarcina măsurilor active sovietice a fost facilitată de succesul categoric înregistrat prin strategia de disuadare şi blocare, în mascarea unităţii „partenerilor apropiaţi" împotriva României. La fel cum, în cadrul comunităţii de informaţii occidentale, existenţa confruntărilor sovieto-române, deşi bine cunoscută, era contestată periodic, la fel a fost interpretat eronat şi faptul că naţionalismul şi ura comună faţă de Moscova şi dominaţia ei dură ar predispune guvernele din Europa de Est la simpatie faţă de opoziţia României.

În consecinţă, analiştii occidentali au încercat să găsească dovezi care să confirme sau să infirme sfidarea României din partea celorlalţi membri non-sovietici ai Pactului, dar care colaborau cu toţii cu Moscova pentru a denatura gradul acelei opoziţii. Manipularea percepţiilor occidentale a fost o afacere nu prea complicată, din moment ce Vestul considera sursele dezinformării ca fiind valabile şi de încredere. Spre exemplu, acesta a fost cazul scrisorii din ianuarie 1972, pe care România a adresat-o

Consiliului de Miniştri al Comunităţii Economice Europene şi guvernelor ţărilor membre, prin care pleda pentru „a-i fi acordat tratamentul preferenţial extins la ţările în curs de dezvoltare”, considerat de Bruxelles „un major pas înainte” spre reintegrarea Europei. Primul val al dezinformării a încercat să obscurizeze originalitatea şi unicitatea României printr-o salvă de zvonuri că diverse state est-europene solicitaseră acelaşi lucru.[1630]

După ce acest prim val de dezinformare a fost stins (şi demascat ca neadevărat), un al doilea a afirmat că mişcarea României făcea parte dintr-o strategie sovietică mai generală şi că ieşise în evidenţă numai din cauza sincronizării greş de a Bucureştiului, care furase startul din cadrul politicii mai largi a Pactului.1 Ca să ajungă la această concluzie, observatorii occidentali nu au ţinut cont de faptul că Moscova protestase oficial faţă de demersul României şi aceasta pentru că niciun comunicat oficial al Pactului „şi nici vreo altă sursă nu a confirmat ştirea [Pactului]”.[16311632]

Un analist de la Radio Europa Liberă argumenta că, deşi „speculaţiile larg răspândite în Occident că România ar sfida, din nou, dorinţele sovieti ce” aveau „o oarecare plauzibilitate”, „starea mai calmă” a relaţiilor româno-sovietice, o „reevaluare sovietică pozitivă a CEE”, aflată în

1630 Henry Schaefer, „The Eastern Reassessment of the EEC“, East-West/3, RFER, 4 mai 1972, OSA, caseta 98, dosarul 5, raportul 114, p. 16. Scrisoarea de la ministrul comerţului exterior din România către preşedintele Consiliului de Miniştri, Gaston Thorn, a fost trimisă pe 31 ianuarie 1972.

1631 Schaefer (1972), pp. 16-17.

1632 Ibidem; Vjesnik u. Srijedu (Zagreb), 22 martie 1972; Slobodan Stankovic, „Zagreb Weekly Claims Russians in Bucharest Protested Rumanian Relations with Common Market“, Yugoslav Background Report/1349, RFER, 23 martie 1972. Vezi şi C.G. Stroem în Deutsche Zfitung/Christ und Welt, 31 martie 1972.

curs, şi „vechea respingere din partea Estului a negocierilor Bloc-Bloc” o făceau „improbabilă”.[1633] De fapt, Moscova încerca cu disperare să câştige recunoaşterea rolului conducător şi a dominaţiei asupra Blocului Sovietic, insistând ca în negocierile Bloc-Bloc să nu fie iniţiate sau menţinute niciun fel de contacte individuale între Occident şi membri ai Blocului, fără a fi aprobate anterior de sovietici. Totodată, Kremlinul rămăsese atât de profund neîncrezător faţă de CEE, încât o desemnase „ameninţare pentru securitatea sovietică” şi ţintă prioritară pentru infiltrări, prin exploatarea „contradicţiilor şi diferenţelor dintre statele membre CEE, pe de o parte, şi dintre SUA şi CEE, pe de altă parte”.[1634]

Lansarea ideii reapropierii şi a lipsei de semnificaţie

Strategia de disuadare şi blocare a fost susţinută de o campanie consistentă de măsuri active prin lansarea zvonului „reconcilierii” României cu Moscova şi al distanţării faţă de China (cu varianta ei extremă de desemnare a Bucureştiului ca fiind calul troian al Moscovei). Până în 1973, această temă a apărut cu regularitate în analizele occidentale. În timp ce relaţiile româno-sovietice erau prezentate ca „normalizate” şi „calde”, se raporta

O „răcire”, la fel de neadevărată, a relaţiilor chino-române.1 Ca şi înainte, situaţia era total opusă faţă de cea descrisă prin măsurile active sovietice.

1633 Schaefer (1972), pp. 16-17.

1634 KGB Ordinul nr. 1582/PR, 1 august 1977, semnat de şeful Departamentului III, VF. Gruşko (nume de cod SEVEROV); şi ordinele circulare ale KGB 2041/PR/52 şi 1058/ PR/61, 15 aprilie 1977, semnate de YI. Şişkin (IRTIŞOV), adjunct al lui Vladimir Kri- ucikov, la Direcţia I (informaţii externe), citate în Christopher Andrew şi Oleg Gordi- evsky, Comrade Kriuchkov’s Instructions: Top Secret Files on KGB Foreign Operations, 1975-1985, Stanford, Stanford University Press, 1993, pp. 155-158.

În ciuda suişurilor şi a coborâşurilor (şi a acţiunilor inamice), relaţiile România-SUA se îmbunătăţeau constant, începând cu administraţia Kennedy şi continuând pe timpul administraţiei Johnson. Preşedintele Nixon a adoptat chiar politica „România pe primul loc", în domeniul relaţiilor economice cu Europa de Est. După cum spunea Henry Kissinger la o întâlnire a grupului superior de evaluare (Senior Review Group), din martie 1973, „România şi-a pus capul în joc pentru noi", iar preşedintele era hotărât să unească relaţiile economice de considerentele politice, în special din domeniul politicii externe, plasând Bucureştiul „mult înaintea altora".[16351636]

Paradoxal, baremul pentru un tratament favorizat a fost plasat mult mai jos pentru celelalte membre non-sovietice ale Blocului. Washingtonul a căutat să obţină doar imparţialitate faţă de politica SUA, renunţând chiar să mai convingă celelalte state est-europene să voteze cu SUA sau împotriva Moscovei, la ONU, spre exemplu.[1637] Între timp, Moscova se străduia, neobosită, să convingă aliaţii SUA din Europa să o rupă cu Washingtonul. În

---

1635 Robert R. King, „România: Dificultatea menţinerii unei politici externe autonome", RFER, 20 noiembrie 1973c, OSA, caseta 114, dosarul 4, raportul 125, p. 4; Népszabadság, 5 iunie 1974. King a menţionat atacurile maghiare referitoare la „neutralitatea" României „în lupta împotriva politicilor Chinei", şi a comentat că, în mod tradiţional, partidul maghiar „prelua conducerea în criticarea publică a politicii externe româneşti, în timp ce Uniunea Sovietică rămânea relativ tăcută pe acest subiect". King (1973c), p. 9.

1636 Minutes of Senior Review Group Meeting, Washington, martie 7, 1973, 3.13-3.44 p.m., (declasificat la 19 iunie 2008), documentul 3, Documents on Eastern Europe,1973-1976, vol. E—15, Foreign Relations, 1969—1976. Kissinger a subliniat clar că „România se află înaintea Ungariei" deoarece „nu avea nici un sens să răsplătim Ungaria" pentru că păstra linia sovietică şi îşi folosea prezenţa la Comisia de Control Internaţional pentru Vietnam, ca să obstrucţioneze investigaţiile (ca şi Polonia).

1637 Ibidem.

consecinţă, guvernele comuniste din Ungaria, Polonia şi din alte ţări puteau linişti cu uşurinţă Washingtonul, temperându-şi ascuţimea atacurilor din media şi exprimându-şi, în particular, „nemulţumirile” faţă de politica sovietică, în timp ce îşi continuau politicile duplicitare, antiamericane, prin serviciile diplomatice şi de informaţii.

În aprilie 1973, Bucureştiul şi-a continuat campania pentru „o mai largă participare a Statelor Unite” la „explorarea şi exploatarea rezervelor de petrol din Marea Neagră” şi la alte proiecte majore de infrastructură. România a fost uimitor de sinceră în cooperarea cu Washingtonul pentru securitatea europeană. Ceauşescu a încercat, chiar, să convingă Washingtonul să sprijine politica antisovietică, de cooperare în Balcani, declarând că ţara sa „va primi cu satisfacţie orice manifestare de înţelegere şi interes din partea SUA faţă de o reuniune a ţărilor din Balcani, care să conducă la pace şi cooperare în zonă”, la care Statele Unite au fost invitate să participe.1 De asemenea, după cum a subliniat ambasadorul României în faţa lui Kissinger şi a altor membri ai NSC, România acorda „o importanţă specială începutului normalizării relaţiilor dintre Statele Unite şi China”, considerându-l un „eveniment cu semnificaţii istorice”, pentru politica globală.[16381639]

Între timp, participanţii la INTERKIT se plângeau de legăturile tot mai strânse ale Bucureştiului cu China, alăturând România de Albania, Australia, Noua Zeelandă, Franţa şi Italia (pentru că Roma stabilise, de asemenea, relaţiile cu Beijingul prin intermedierea Bucureştiului).[1640]

1638 Memorandum al discuţiei, Washington, 21 aprilie 1973, 11.50 a.m. — 12.40 p.m. (de- clasificat la 19 iunie 2008), documentul 26, vol. E—15, Foreign Relations, 1969-1976.

1639 Ibidem.

1640 Al şaselea INTERKIT, întâlnirea cu Boris Ponomarev şi

În iulie 1973, Ceauşescu a intrat în conflict deschis luând apărarea Chinei, la întâlnirea conducătorilor Pactului din Crimeea. Conform lui Jivkov, conducătorul român „a explodat” şi a ameninţat că pleacă dacă ceilalţi lideri nu încetau să atace celelalte partide şi metodele lor.[1641] Confruntarea se pare că a fost atât de dură, încât Brejnev nu a mai avut niciun fel de întâlniri cu conducătorii Pactului, în Crimeea, în 1974 şi 1975. Când întâlnirile din Crimeea au fost reluate, în 1976, ele s-au ţinut într-un format neoficial, al unor întâlniri individuale cu liderul sovietic (iar şedinţele în grup restrâns, minus România, au fost învăluite de secret).

Într-un sinopsis al relaţiilor româno-chineze, de la începutul anilor 1970, spionajul est-german relata că România era criticată pentru că apăra China şi bloca „punctul de vedere colectiv al partidelor frăţeşti, care se împotrivea cursului maoist”.[1642] Printre poziţiile comune pe care România le avea cu China, se numărau reunificarea celor două state germane şi politica din Balcani, în care „conducerea României se alăturase planurilor Beijingului de a crea o grupare de state antisovietice, în Balcani”.1 „Partenerii din strânsa cooperare” (plus Mongolia) condamnau „dezvoltarea ostentativă a relaţiilor dintre RSR şi China, în toate domeniile”, „ca pe un afront deschis împotriva statelor din Tratatul de la Varşovia”.[16431644]

Linia de dezinformare sovietică, prin care disidenţa

Konstantin Katuşev, 21 mai 1973, pp. 1-8, INTERKIT, PHP

1641 Declaraţia şefului statului bulgar, Todor Jivkov, la întâlnirea conducătorilor Pactului de la Varşovia din Crimeea, 31 iulie 1973, Arhivele Centrale de Stat, Sofia, Fond 1-B, Record 35, dosar 4300, Jordan Baev şi Anna Locher, editori, „întâlnirile lui Brejnev din Crimeea, din anii 1970“, 14 august 2003, CWIHP

1642 Analiza atitudinii româneşti faţă de maoism (1974), p. 2, „Documentaţie generală“, în Nuenlist şi Locher (2004), PHP.

1643 Op. cit., p. 4.

1644 Op. cit., pp. 4-5.

României era caracterizată ca neserioasă şi contraproductivă pentru scopurile americane – spre exemplu, prin aceea că subminau relaţiile SUA-URSS şi erau

O ameninţare contra destinderii (*deténte*) – a început să fie şi ea reflectată în analizele occidentale.[1645] Foarte repede, părţi semnificative ale comunităţii informative occidentale au interpretat politica Bucureştiului ca oportunistă şi abilă, dar fără fond. Din această perspectivă, Bucureştiul îşi manifesta independenţa numai atunci când o permiteau prilejurile ivite întâmplător – spre exemplu, cu ocazia luptelor pentru succesiune de la Kremlin, a complicaţiilor provenite din ruptura chino-sovietică, legate de preţul scăzut al petrolului etc. În consecinţă, atunci când una sau mai multe dintre aceste oportunităţi vor dispărea, analiştii previzionau o întoarcere spre sovietici, care însă nu a avut loc niciodată.

Asemenea analize treceau cu vederea că politicile de independenţă apăruseră pe agenda României în cele mai neprielnice circumstanţe, o scăpare înlesnită de încrederea pe care Occidentul o avea în sursele provenite din celelalte state ale Blocului Sovietic, care colaborau în secret împotriva României. A te baza pe asemenea surse era ca şi cum s-ar considera corecte informaţiile referitoare la intenţiile şi comportamentul Tel-Avivului provenite de la Damasc. Analizele occidentale aveau, de asemenea,

1645 King a repetat ceea ce a devenit o înţelegere greşită tipică în literatura analitică, că „mulţumită îmbunătăţirii relaţiilor sovieto-americane“, între 1972—1973, date fiind cele două vizite Nixon—Brejnev, „interesul Americii în sprijinirea statelor satelit sovietice ca să se îndepărteze de Moscova, a scăzut“. King (1973c), pp. 3-4. Politica americană de diferenţiere a continuat, dar a fost întotdeauna legată de prioritatea de a evita un război nuclear sau convenţional cu URSS, şi nu implica renunţarea la relaţiile cu anumite state est-europene contra relaţiilor cu Uniunea Sovietică. Măsurile active sovietice au încercat cu putere să prezinte relaţiile SUA—România şi SUA—URSS ca pe o relaţie de tip ori-ori.

tendinţa să dateze începutul sfidării Bucureştiului la adresa Moscovei, la începutul anilor 1960, ca fiind în primul rând o problemă economică, provocată de planul Valev, scăpând din vedere motivaţiile naţionale care provocaseră conflicte în partid, în perioada interbelică şi perioada neagră a subjugării staliniste, precum şi tensiunile generate de efortul de a scăpa de trupele şi consilierii sovietici, între 1955 şi 1963.

Între anii 1940 şi începutul anilor 1960, spionajul SUA a considerat România ca fiind cel mai puţin probabil să se opună dominaţiei sovietice sau să arate tendinţe independente, considerându-se astfel că este cea mai puţin demnă de atenţie din cadrul Blocului Sovietic. Paradoxal, atunci când a început să arate o mai mare independenţă decât celelalte ţări din Bloc, comportamentul României a fost considerat important doar în măsura în care influenţa şi comportamentul acestora. Spre exemplu, la mijlocul şi spre sfârşitul anilor 1960, CIA raporta „agenda România" în termeni ai diminuării influenţei sovietice din zonă şi prevedea un efect în lanţ care, cu scurta excepţie a Cehoslovaciei, nu s-a întâmplat. Când posibilitatea ca şi alte membre ale Pactului să sfideze URSS-ul s-a diminuat, dar şi cu ajutorul dezinformării sovietice, „agenda România" a fost, în consecinţă, degradată. „Bebeluşul a fost aruncat cu tot cu apa din copaie", atunci când, la începutul anilor 1970, ideea că Bucureştiul era angajat numai în extinderea propriei autonomii a fost adoptată ca interpretare predominantă.

De la inconsecvenţă la acţiuni acoperite

Într-adevăr, aşa cum era de aşteptat, animozităţile dintre România şi diversele state membre ale Pactului care cooperau cu Moscova creşteau. Desigur, Ungaria rămânea un caz special. Kremlinul a avut grijă să rupă toate vechile legături de prietenie dintre Bucureşti, Praga şi Varşovia, mai ales după 1968. Criticile aduse cu entuziasm de

Jaruzelski, în acea perioadă, ajungeau repede la urechile românilor. Când, la sfârşitul anului 1970, generalul Jaruzelski a ordonat armatei poloneze să tragă împotriva greviştilor şi a protestatarilor, la Gdańsk, omorând 47 de oameni conform statisticilor oficiale comuniste, şi cam 300, conform altor observatori, Ceauşescu a declarat că „nicio conducere comunistă care trage împotriva propriului popor nu merită dreptul de a conduce", avertisment care a fost inclus în toate ediţiile manualelor ofiţerilor români, începând de atunci şi până la revoluţia din 1989.[1646]

Ministrul polonez al apărării nu numai că a respins toate „semnalele României" de a coopera împotriva imposturii sovietice, dar, conform colonelului Kukliński:

Jaruzelski le-a considerat aproape un complot sau o mişcare contrarevoluţionară şi a respins ideea cu repulsie. Fără a clipi din ochi, s-a lăsat atras de ruşi într-o campanie de „solidarizare" împotriva românilor, la şedinţele comitetului miniştrilor apărării. Mai mult, el şi-a exprimat insatisfacţia atunci când membrii delegaţiei poloneze au încercat să stabilească contacte sociale mai strânse de orice fel cu românii. În rapoartele pe care le-a înaintat conducerii de partid şi de stat a Republicii Populare Polonia (Gierek, [şi prim-ministrul] Jaroszewicz) el a minimalizat importanţa poziţiei României.1

Est-germanii aveau şi ei o serie de răfuieli proprii cu Bucureştiul. Un punct special de frustrare şi ostilitate pentru Stasi era refuzul României de a coopera în încercările lor de a înăbuşi emigrarea ilegală a est-germanilor. Spre deosebire de unguri, cehoslovaci, bulgari şi polonezi, românii refuzaseră să se angajeze în

1646 Andrew şi Mitrokhin evaluează numărul morţilor provocat de ordinul lui Jaruzelski la 300. Andrew şi Mitrokhin (2001), p. 268; Jurcek Kurczewski, The Resurrection of Rights in Poland, Oxford, Clarendon Press, 1993, cap. 5.

supravegherea comună, anchetarea şi arestarea cetăţenilor RDG care încercau să fugă, trecând prin România, în Germania de Vest, după 1963. [1647]Aceasta a creat, la începutul anilor 1970, un lent exod al est-germanilor peste frontiera româno-iugoslavă, căruia DSS-ul, miliţia şi grănicerii nu i se prea împotriveau, atât cât le-o permitea un minim efort de discreţie.1

RDG-ul va rezolva în cele din urmă problema graniţei relativ deschise a României, interzicând est-germanilor călătoriile turistice în România, lucru care, cu cooperarea Ungariei, a fost realizat aproape în totalitate. În septembrie 1973, în ciuda faptului că existase o singură comunicare Stasi-DSS de la începutul anului (care se va dovedi a fi şi ultima), est-germanii au trimis

O echipă care să coopereze cu DSS-ul, „împotriva unor vest-germani care ajutau cetăţeni din RDG să fugă, prin România, în Germania Federală.”[1648] Vizita nu a avut succes. Echipa Stasi a raportat că, în pofida tuturor regulilor de protocol, de-a lungul „întregii şederi în România, nici un singur membru al conducerii nu s-a întâlnit cu noi”.[1649]

De asemenea, Bucureştiul şi-a atras antipatii prin relativa atitudine de *laissez-faire* contra „evadaţilor” din Cehoslovacia, după conflictele din perioada Primăverii de la Praga.[1650] Se pare că, la mijlocul anilor 1970, ruta

---

1647 Vezi „Întrebări şi răspunsuri: Col. Kuklinski pentru CIA“, ‚Jaruzelski’s Attitude, Behavior and Style“, — „Atitudinea, comportamentul şi stilul lui Jaruzelski“ (declasificat parţial, dispensă: HR70-14, 19 august 2008), p. 47, în Preparingfor Martial Law: Through the Eyes of Colonel Ryszard Kuklinski (Pregătiri pentru Curtea Marţială: prin ochii colonelului Ryszard Kuklinski), CIA.

1648 Herbstritt relatează acest lucru cu lux de amănunte, în capitolul 5 din Herbstritt şi Olaru (2005).

1649 BStU, MfS, Abt X, 247, S. 339-341; Herbstntt şi Olaru (2005), p. 89.

1650 BStU, MfS, Abteilung X 247, S. 196-213, 240-250; Herbstritt şi

românească spre Vest devenise cunoscută în URSS, deoarece KGB-ul reţinuse cetăţeni sovietici care încercaseră să treacă într-acolo prin RSS Moldova.[1651] Pe acest fond este de presupus că decizia CIA de a scoate prin România familia colonelului Ryszard Kukliński, agentul lor din colectivul de planificare al Pactului de la Varşovia, nu a fost o simplă coincidenţă.[1652]

Analiştii occidentali erau receptivi la măsurile active – care descriau sfidarea din partea României ca falsă sau cel puţin ca o impostură egoistă, menită să pună în umbră „opoziţia acoperită", mult mai substanţială, a altor membri ai Pactului şi chiar descurajându-le „disidenţa" – tocmai pentru că aceste teme formau un refren constant al unor plângeri comune, provenite din atâtea surse, aparent diferite. Măsurile active, coordonate, ale

Pactului au fost remarcabil de eficiente în abilitatea de a „înceţoşa" minţile observatorilor. Tema de dezinformare prin care se afirma că România acţiona din însărcinarea sovieticilor (tema „calului troian") a fost deosebit de eficientă în compromiterea eforturilor de a construi o coaliţie în Balcani. Mulţi analişti occidentali au interpretat iniţiativa ca pe un proiect sovietic, sprijinit de Pactul de la Varşovia şi, mai ales, de „campionul" cooperării în Balcani, loialistul Moscovei, Todor Jivkov.1

Confruntarea Pactul de la Varşovia – România de la începutul anilor 1970

Repetând avertismentele lui Hruşciov, că iniţiativele româneşti pentru Balcani erau antisovietice prin concepţie şi proiectare, un punct de vedere reiterat de practic, toate membrele Pactului în deliberările lor interne, de la sfârşitul anilor 1960 – începutul anilor 1970, conducătorul

---

Olaru (2005), pp. 288-310.

1651 Vezi Hot Pursuit, 1975. dosarul 25. The Chekist Anthology, Arhiva Mitrokhin, CWIHP

1652 Weiser (2005), p. 297.

bulgar i-a comunicat lui Brejnev, în septembrie 1973, că Bucureştiul (şi Belgradul) încercau „să reziste şi să se împotrivească Uniunii Sovietice” şi „să izoleze şi discrediteze Bulgaria”, ceea ce constituia „obstacolul major pentru implementarea planurilor lor pentru Balcani”.[1653] Felicitându-l pe liderul bulgar pentru poziţia sa corectă, Brejnev a subliniat că:

Tipul de naţionalism al lui Ceauşescu sau al altor persoane, pe care îl cunoaştem cu toţii, este o ameninţare. Am discutat această chestiune de multe ori. Am discutat cu dumneavoastră, de asemenea, de mai multe ori, situaţia din Balcani. Suntem conştienţi de tentativele României şi Iugoslaviei de a construi un Bloc în Balcani, care este rău intenţionat şi ne va ataca. […] Sunt convins că va trebui să fim şi mai hotărâţi şi să nu permitem ca vreun bloc politic antisocialist să fie constituit împotriva noastră.[1654]

Numai cu câteva zile înainte, în timp ce Radio Europa Liberă relata despre presupusa perspectivă a diminuării autonomiei politicii externe româneşti şi prezicea o inevitabilă întoarcere la vatră, ministrul sovietic al apărării, mareşalul Andrei Greciko, se ralia şefului partidului est-german, Erich Honecker, împotriva animozităţii crescânde a regimului Ceauşescu. Românii, se plângea el, anulaseră şedinţa Consiliului Miniştrilor Apărării din Pactul de la Varşovia, programată să aibă loc peste mai puţin de două săptămâni la Bucureşti, pentru că ministrul lor al apărării avea „treburi mult mai importante”.1 Conform lui Greciko, aceasta era „o insultă şi o provocare crasă, una dintr-un şir de numeroase exemple ale impertinenţei cu care tovarăşii români se

1653 King (1972b), p. 11. Un alt analist a afirmat că propunerile româneşti pentru cooperarea balcanică serveau „perfect“ scopurile Moscovei şi se bucurau de sprijinul Pactului. Shafir (1985), p. 190.
1654 Ibidem.

comportă mai nou”.[16551656]

„Afrontul României” de respingere a politicii comune a Pactului, în problema Orientului Mijlociu, din timpul şi ulterior războiului din octombrie 1973, l-a înfuriat atât de tare pe ministrul sovietic al apărării, încât a solicitat intervenţia militară pentru a pune lucrurile la punct. Conform notei scrise de mână a şefului statului-major est-german:

Ministrul Greciko a discutat cele de mai sus şi cu tovarăşul Brejnev şi au ajuns la concluzia că este imposibil ca lucrurile să mai continue [în această manieră] cu România. Deci, trebuie luate unele măsuri pentru a elimina situaţia. Mareşalul Greciko a explicat că el este de părere că problema trebuie rezolvată rapid. El i-a comunicat tovarăşului Brejnev că armata sovietică este pregătită şi că operaţiunea poate fi realizată mult mai rapid decât în cazul Republicii Socialiste Cehoslovacia.[1657]

Două săptămâni mai târziu, după ce şi-a reiterat solicitarea ca SUA să se implice în exploatarea rezervelor petroliere ale României, Ceauşescu a prezis în faţa lui Kissinger că imperiul sovietic se va prăbuşi mult mai curând decât o sugerau trecutele cicluri imperiale:

1655 Sovieticii anulaseră o manevră a trupelor programată în România, în martie 1968, folosind o scuză similară. În acest caz anularea s-a datorat planurilor sovietice şi ale Pactului, pentru înăbuşirea Primăverii de la Praga.

1656 Minută referitoare la convorbirea dintre tovarăşul Erich Honecker şi tovarăşul mareşal Greciko, 17 noiembrie1973, BStU, MfS, SdM 1577, S. 50-56; Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 314-315.

1657 Ibidem. Şeful statului-major est-german, general-locotenentul Fritz Streletz, a considerat propoziţiile în italice „atât de explozive încât nu i-a permis secretarei să le dactilografieze“, adăugându-le „cu mâna lui sub formă de observaţii“. Otto Wenzel, „Ministerul sovietic al Apărării sugerează ocuparea militară a României“, Zeitschrift des Forschungsverbundes S.E.D.-Staat an der Freie Universitat Berlin, nr. 6/1998, p. 94.

Înainte era nevoie de 100 de ani ca un mare imperiu să se prăbuşească. Acum lucrurile se mişcă mult mai rapid [zâmbind]. Acum nu mai există imperii, desigur [cineva a comentat într-un mod care a ridicat semne de întrebare pentru SUA, dar preşedintele Ceauşescu se pare că excludea

Statele Unite dintre acestea]. Cred că nu aveţi motive să vă îngrijoraţi.1

După cum nota Kissinger, în aprilie 1973, între „România şi Statele Unite există relaţii bilaterale speciale, mai ales între cei doi preşedinţi".[1658] În acest sens, SUA au început să protejeze interesele României în negocierile lor cu Brejnev, provocând noi direcţii în chestiunile de cel mai mare interes pentru Bucureşti.[1659] Motivat de interesul comun în politicile majore (obstrucţionarea eforturilor sovietice pentru continuarea integrării în Bloc, apropierea chino-americană, încheierea Războiului din Vietnam etc.), Bucureştiul s-a gândit şi să ajute SUA, aducând „companiile americane cu ea" în Africa şi în America Latină, acolo unde diplomaţia americană fusese deosebit de neglijentă.[1660]

1658 Memorandum al discuţiei, Washington, 4 decembrie 1973 (declasificat la 19 iunie 2008), documentul 28, Foreign Relations, 1969-1976, vol. E-15.

1659 Ibidem. Spre exemplu, înainte de vizita lui Brejnev la Washington, programată pentru vară, Kissinger l-a încurajat pe ambasadorul român să discute despre „orice probleme care ar putea fi ridicate, la care voi sunteţi deosebit de sensibili", deoarece SUA doreau să evite o încălcare accidentală a intereselor în necunoştinţă de cauză.

1660 Din nefericire, avantajele care puteau fi obţinute din asemenea cooperări au fost deturnate de dominaţia crescândă a personalului puternic penetrat al DIE asupra misiunilor economice din exterior (precum şi de activitatea serviciilor loiale sovieticilor din cadrul mişcării laburiste din SUA). Eşecul Bucureştiului de a crea canale de comunicare multiple, precum şi verificarea şi supravegherea personalului şi a operaţiunilor instituţiilor aflate în contact cu Vestul

Într-un contrast total, după câteva luni, o estimare de la comunitatea de informaţii americană (National Intelligence Estimate) descria opoziţia României faţă de Moscova ca nesemnificativă şi „ineficientă”, sugerând că e posibil să fi reuşit doar „să determine celelalte ţări est-europene să-şi ţină capul plecat”, demonstrând astfel impactul negativ pe care îl pot avea asemenea contacte „subţiri” şi canalele de comunicare limitate asupra înţelegerii largi americane, chiar şi atunci când au loc la nivel prezidenţial.[1661] Corecţiile ocazionale ale unor asemenea interpretări eronate ale comunităţii informative a SUA oferă o privire asupra dimensiunilor reale ale opoziţiei României faţă de Moscova şi ale cooperării sale cu

Washingtonul şi ilustrează disfuncţia creată atunci când contactele bilaterale se limitează numai la nivelul cel mai înalt al conducerii Statelor Unite şi României.

Memorandumul întocmit de National Intelligence (Comunitatea Naţională de Informaţii) pentru amendarea şi modificarea estimării de mai sus oferă un exemplu clar în acest sens. În loc să constituie o opoziţie ineficientă şi contraproductivă, România a continuat să reprezinte „cea mai dificilă problemă a sovieticilor”, pentru că ea nu a renunţat să introducă amendamente la propunerea sovietică de reducere a forţelor, care „ar fi extins considerabil prevederile privind necesitatea anunţării şi verificării mişcărilor de trupe”, postură pentru care delegaţia României a făcut subiectul unui „baraj de critici”, din partea celorlalte membre ale Pactului.1 Bucureştiul,

---

au constituit o vulnerabilitate critică.

1661 National Intelligence Estimate: Soviet and East European Attitudes Toward MBFR (NIE 11.12-73 preluat de NIE 11/20-73), 4 octombrie 1973 (declasificat la 31 ianuarie 1994), p. 15, CIA. In acest caz particular, România a sprijinit un set de măsuri mult mai cuprinzătoare şi mai concrete pentru controlul armelor convenţionale decât ar fi acceptat sovieticii şi aliaţii lor.

continuă Memorandumul, condamna sever practica Pactului de a ţine şedinţe săptămânale pentru a-şi coordona mesajul, de la care delegaţia României era exclusă, ca apoi să-i prezinte un *fait accompli* la întâlnirile lunare ale alianţei, la care i se permitea să participe şi la care nu existau decât două opinii – cea a Uniunii Sovietice şi cea a României.[16621663]

Deloc surprinzător, România a devenit poate campioana măsurilor intruzive şi obligatorii de sporire a încrederii din cadrul procesului de la Helsinki şi a dus o campanie activă pentru o implicare mai intensă a Statelor Unite la conferinţele de securitate europeană.[1664] De la începutul anilor 1970, până în a doua jumătate a anilor 1980, a fost singura membră a Pactului de la Varşovia care s-a aliniat puterilor occidentale în procesul CSCE, într-o chestiune de securitate de importanţă majoră pentru URSS. Documente interne ale Pactului de la Varşovia arată cât de serios era privită sfidarea

---

1662 Memoradum To Holders Of National Intelligence Estimate 11/12-73: Soviet and East European Attitudes TowardMBFR, 7 mai 1974 (declasificat la 31 ianuarie 1994), p. 5, CIA.

1663 Ibidem.

1664 Vezi Nicolae Ecobescu şi Edwin Glaser, „Securitatea europeană şi dreptul internaţional“, Lupta de clasă, nr. 3, martie 1972; Scânteia, 27 aprilie 1972; Constantin Mitea, „Ideea securităţii europene în lumina acţiunilor practice“, Lupta de clasă, nr. 2, februarie 1972; King (1972b), pp. 7, 9; Memorandum al discuţiei, Washington, 11 iunie 1975, 3—4.15 p.m., documentul 34, şi Memorandum al discuţiei, 3 august 1975, 4—4.40 p.m., documentul 38, Foreign Relations, 1969—1976, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976; CSCE: The View From Moscow (CIA/OCI/Memo 750718A), 18 iulie 1975 (declasificat la 29 ianuarie 2001), p. 8, CIA. România solicitase asemenea măsuri de sporire a încrederii [CBM-uri] în Europa, încă de la sfârşitul anilor 1960, ca mijloc de a reduce presiunile militare sovietice împotriva ei şi a celorlalte membre ale Pactului. Vezi Scânteia, 7 martie 1970; J. ArthurJohnson, „Rumanian-Soviet Polemics: An Escalation of Pressures on Bucharest?“ Rumania/9, RFER, 22 aprilie 1970, OSA, caseta 112, dosarul 3, raportul 77, pp. 2, 16-17.

României faţă de linia Moscovei de către „partenerii din strânsa cooperare”. Conform unui proiect al discursului lui Honecker, la cel mai înalt forum al Pactului, românii încercau:

[…] crearea unui control internaţional amplu pe teritoriile statelor socialiste, prin stabilirea unor posturi de control internaţionale fixe şi mobile. [.] Acesta este complet inacceptabil. Seria de măsuri propuse are scopul să limiteze şi să plaseze sub control activităţile forţelor armate ale statelor socialiste. Propunerile tovarăşilor români sunt în concordanţă cu vederile statelor NATO asupra aşa-numitelor „măsuri de promovare a stabilităţii”. [.] De fapt, Republica Socialistă România adoptă poziţii care sunt în directă contradicţie cu politica convenită de noi.[1665]

Secretul în care s-au desfăşurat activităţile prooccident, cuplat cu deciziile de politică internă catastrofale pe care le-a luat regimul Ceauşescu care, spre deosebire de politica externă inspirată de orientarea către Vest a României, îşi datora inspiraţia Estului sovietic, au contribuit la îndepărtarea partenerilor occidentali, atât de dorită de Kremlin. Mascarea acestor activităţi de politică externă şi de securitate a împiedicat generarea unui sprijin şi simpatii largi ale Occidentului şi a acordat substanţă temelor măsurilor active, că România nu se putea distanţa

1665 Asupra poziţiei Republicii Socialiste România: Completări la discursul şefului statului est-german (Erich Honecker), 4 aprilie 1974, XIV. Varşovia, 17-18 aprilie 1974, PCC Meetings 1970-1990, în Mastny, Nuenlist, Locher şi Selvage (2001), PHP, pp. 1-9. Notele est-germane asupra proiectului conferinţei de securitate în Europa (17 aprilie 1974) reiterau „plângerile“ asupra „insistenţei exagerate“ a României pe „aspectele militare concrete“ ale CBM şi împotriva chemărilor României „pentru un control internaţional amănunţit pe teritoriul statelor socialiste, prin puncte internaţionale de control“, ceea ce coincidea cu „vederile statelor NATO“ şi „contrazicea interesele de securitate ale comunităţii socialiste“. Ibidem.

decisiv de Moscova şi nu va accepta niciodată să părăsească Pactul de la Varşovia (chiar şi în cazul, improbabil, că i s-ar fi oferit garanţii alternative de securitate). Secretizarea a restricţionat şi numărul canalelor de comunicaţie dintre Washington şi Bucureşti, făcându-le deosebit de vulnerabile la compromitere, prin efortul concertat al serviciilor de spionaj loiale sovieticilor.

La începutul anilor 1970, Kissinger şi-a exprimat adesea satisfacţia pentru cooperarea SUA-România. Într-adevăr, preşedinţii Johnson, Nixon şi Ford au acordat mare atenţie cooperării SUA-România, oferind Bucureştiului un parteneriat privilegiat cu Washingtonul. Partenerii construiseră relaţiei o fundaţie solidă şi ridicaseră chiar şi zidurile, dar, aşa cum sublinia ambasadorul român, în 1973, structura rămăsese vulnerabilă la elementele politice, pentru că mai aveau încă „de terminat acoperişul”. Nu avea de unde să ştie că, în decurs de un deceniu, acoperişul relaţiilor româno-americane se va prăbuşi şi fostele ziduri solide vor cădea. Iar „prietenii tradiţionali” ai României, din Pactul de la Varşovia, se vor alinia ca să ajute la demolare.

IX

Duşmanul din „casa comună”.

[România] dezvăluie Chinei secretele Pactului de la Varşovia.1

Oleg Rahmanin, Departamentul de relaţii al PCUS, martie 1974

[România ar trebui] să renunţe, pe viitor, să mai facă demersuri care nu se situează pe linia poziţiilor noastre comune în problemele importante. Nu este un secret pentru nimeni că propunerile Republicii Socialiste România […] sunt în acord cu intenţiile statelor NATO.2

Mátyás Szürös, Departamentul Internaţional maghiar, aprilie 1974

[România propune] controale internaţionale,

complete, pe teritoriile statelor socialiste prin stabilirea unor puncte de control mobile şi fixe, cu scopul clar de a limita şi de a plasa sub control activităţile forţelor [noastre] armate [...] în directă contradicţie cu politicile asupra cărora am căzut de acord?

Erich Honecker, aprilie 1974

Deviaţionismul României de la poziţiile comune ale statelor socialiste în problemele de securitate şi de reducere a armamentelor şi a efectivelor vine în întâmpinarea eforturilor Chinei de a slăbi influenţa Uniunii Sovietice.4

Spionajul est-german, mai 1974[1666]

[Noi nu] vorbim despre retragerea trupelor americane, ci despre reduceri reale care ar trebui să fie echilibrate şi sub un control adecvat. [...] De fapt, chinezii au făcut mai mult decât oricine pentru a se ajunge la reducerea trupelor în Europa, obligându-i pe sovietici să disloce trupe substanţiale [44 de divizii] la graniţa cu China.1

Nicolae Ceauşescu către preşedintele Gerald Ford, august 1975

Ori de câte ori cineva [din America Latină] nu este de acord cu politica noastră faţă de China, românii încep să le spele creierii şi încearcă să instige la conflicte prin semănarea neîncrederii în Uniunea Sovietică, cu scopul destrămării mişcării noastre.2

Fidel Castro către Todor Jivkov, martie 1976

Cu mare pasiune, mareşalul Uniunii Sovietice, Ustinov, împreună cu alţi miniştri ai apărării au încercat să-i convingă pe tovarăşii români de nesustenabilitatea argumentelor lor. [...] În ciuda lungilor discuţii din cadrul şedinţei şi din afara ei, nu am reuşit să-i convingem pe tovarăşii români să-şi abandoneze punctele de vedere, care

---

1666 Analize asupra atitudinii româneştifaţă de maoism, 1974, pp. 1-3, „Documentaţie generală“, în Nuenlist şi Locher (2004), PHP

reflectă o mentalitate naţionalistă, de acută suveranitate.3

Comitetul miniştrilor apărării ai Pactului de la Varşovia, decembrie 1976

Beijingul şi Washingtonul încearcă să realizeze apropierea pe o bază antisovietică şi antisocialistă [şi] profită de deviaţionismul naţionalist al lui Ceauşescu. Este dificil să spui ceva despre comportamentul lui. În esenţă, el este un trădător. Dracu' ştie ce mai e în stare să facă.4

Leonid Brejnev către Erich Honecker, iulie 1978

De la oficialităţile române se scurg informaţii către Vest.[16671668]

Mareşalul Viktor Kulikov, octombrie 1978

Capitolul 25

Conflictul pentru Orientul Mijlociu 1970 – 1978

Caracterul secret imprimat raporturilor speciale cu România a avut ca primă consecinţă promovarea unei imagini ambivalente asupra comportamentului internaţional al României atât la nivelul opiniei publice americane, cât şi în interiorul comunităţii informative a Statelor Unite, şi mai ales în cadrul Congresului, în special în ceea ce privea natura relaţiilor Bucureştiului cu Washingtonul şi Moscova. În mod paradoxal, percepţia generală a afectat şi abordările comunităţii informative a Sua care prezenta măsurile active care evidenţiau îngrijorarea sovietică faţă de opoziţia României ca limitându-se numai la diferendele intraalianţă, în timp ce confruntările din domeniul politicii externe şi de securitate erau considerate ca neelocvente. ilustrativă pentru o astfel de abordare este analiza făcută la mijlocul anului 1977, într-un *Memorandum al comunităţii de informaţii interagenţii*:

1667 Memorandum al discuţiei, 3 august , 1975, 4-4.40 p.m., document 38, Foreign Relations, 1969-1976, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976.

1668 Weiser (2005), p. 178.

În ultimii ani, a existat un dezgheţ perceptibil al relaţiilor româno-sovietice, simbolizat de vizita lui Brejnev din noiembrie 1976. […] Totuşi, ambele părţi continuă să susţină concepţii conflictuale fundamentale, legate de modul în care ar trebui să evolueze relaţiile dintre ţările comuniste, atât din pactul de la Varşovia, cât şi din afara lui. *Această breşă în „unitatea şi coeziunea „Pactului – scop fundamental al sovieticilor – rămâne sursa majoră de tensiune dintre cele două ţări. Celelalte iniţiative de politică externă ale României îi preocupă mai puţin pe sovietici.*[1669] [subl. noastră – L.W]

Memorandumul continua prin a descrie preocuparea permanentă a României pentru „o relaţie specială" cu SUA, motivată de „poziţia rebelă a lui Ceauşescu faţă de Moscova" şi de nevoia de obţinere a unei susţineri în scopul creşterii economice.1 Din Memorandum lipsea orice aluzie la interesele strategice comune România-SUA sau la interesele pe care Bucureştiul le-a promovat permanent, cu mult înainte de stabilirea relaţiei speciale. Scopul comportamentului său provestic şi proSUA era interpretat ca limitat la consideraţii economice şi de prestigiu, iar dimensiunea reală a acestei sfidări redusă la problemele „intra-Bloc". Mai mult, aceste politici îi erau atribuite doar lui Ceauşescu, cu toate că îl precedaseră, şi erau foarte populare atât în rândul PCR, cât şi la nivelul populaţiei, sugerând un izvor mult mai profund.

Insistenţa României asupra principiilor provenite din teoria clasică a dreptului internaţional (egalitatea în drepturi a statelor, independenţa şi suveranitatea naţională şi neintervenţia în treburile interne) şi solicitările ei privind retragerea trupelor străine situate pe

1669 Interagency Intelligence Memorandum: Prospects for Eastern Europe (NI IIM 77-015), 10 iunie 1977 (declasificat în mai 1994), p. 20, CIA.

teritoriul altor state aveau implicaţii mult mai puternice decât cele care afectau relaţiile în cadrul comunităţii socialiste. De exemplu, solicitarea de retragere a trupelor străine – făcută iniţial pentru a obţine sprijinul maghiar, polonez şi est-german ca să descurajeze intervenţia din Cehoslovacia – a constituit, totodată, un atac direct la adresa politicii Kremlinului în Africa, Asia, America Latină şi Orientul Mijlociu. În faţa reacţiilor „aliaţilor", Bucureştiul şi-a apărat poziţia la atacurile verbale, precizând că avertismentele sale se aplicau „tuturor forţelor străine", inclusiv celor ale NATO. Dar nu acestea erau forţele la care se refereau în discuţiile bilaterale cu membrii non-sovietici ai Pactului său, mai ales, cu statele cliente ale URSS din lumea în curs de dezvoltare.[16701671]

Rolul României în pierderea Egiptului de către Moscova

Ideile promovate de Bucureşti au găsit un teren fertil în Egiptul lui Anwar As Sadat. împărtăşind aversiunea regimului Ceauşescu faţă de dominaţia sovietică, Sadat se împrietenise cu conducătorul român încă de pe timpul când se număra printre apropiaţii lui Gamel al-Nasser. Astfel, Bucureştiul era bine plasat atunci când Sadat a devenit preşedinte al Egiptului, la sfârşitul lui 1970. Pe lângă atenţia pe care Bucureştiul o acorda relaţiilor bilaterale cu cel mai important stat din regiune – Egiptul era cunoscut încă sub denumirea de Republica Arabă

1670 Op. cit., p. 21.

1671 Conducătorii români au făcut presiuni pentru egalitatea între state, neintervenţie şi retragerea trupelor străine pentru a încuraja comportamentul independent al statelor cliente sovietice şi pentru a micşora influenţa armatei sovietice, insistând, pe acele principii, nu numai în faţa liderilor cu aceleaşi puncte de vedere, precum Sadat, dar şi a celor loiali Moscovei. România a avut aceeaşi abordare şi cu liderul Angolei luptând împotriva clienţii sovietici şi cu cei impuşi de sovietici în Afghanistan, în anii 1970 şi 1980.

Unită (RĂU), în ciuda retragerii Siriei din această cvasifederaţie –, românii erau în contact permanent cu Sadat şi ca parte a eforturilor de facilitare a unei apropieri israeliano-egiptene.

Românii s-au dovedit partenerii ideali pentru Sadat în planul politicii de sfidare a arogantei „asistenţe" militare a Kremlinului, cât şi în cel de argumentare a renunţării la îmbrăţişarea sovietică. Triumviratul Ceauşescu, Bodnăraş şi Maurer, continuându-l pe Gheorghiu-Dej, reuşise exact acest lucru, în circumstanţe mult mai dificile, cu un deceniu mai devreme. După cum i-a spus Sadat lui Ceauşescu în aprilie 1972, el era de acord cu liderul român în privinţa „principiului neamestecului în afacerile interne" şi ducea în secret o campanie împotriva influenţei sovietice.1

În 1970, Ceauşescu discutase deja cu prim-ministrul israelian, Golda Meir, posibilitatea unei înţelegeri israeliano-egiptene şi a obţinut asigurarea sprijinului ei pentru o „soluţie politică". În aprilie 1972, el a încercat să-l convingă pe Sadat să se angajeze în negocieri „confidenţiale" directe cu Israelul, subliniind că israelienii erau gata „să accepte orice loc şi în orice condiţii" – parafrazând oferta făcută de Washington Beijingului, cu doi ani înainte –, în timp ce Sadat a insistat ca România să se implice ea însăşi în acest proces.[1672] După ce a fost convins să intermedieze contactele din partea Egiptului, conducătorul român l-a asigurat pe Sadat că va vorbi el însuşi cu liderii israelieni şi că, dacă se va convinge de seriozitatea intenţiilor lor, „va face următorul pas" informându-i că Sadat era pregătit să reacţioneze

---

1672 Memorandum al discuţiei dintre Nicolae Ceauşescu şi Anwar As Sadat, Cairo, 3 aprilie 1972, în Mircea Munteanu, „CWIHP Launches New Middle East Initiative", Cold War International History Project Bulletin, nr. 16 (2008) p. 541; ANIC, CC al PCR — Relaţii Externe, 19/1972, f. 37-41.

pozitiv.[1673]

O lună mai târziu, în mai 1972, Ceauşescu îi dădea prim-ministrului israelian, Golda Meir, ceea ce ea a descris ca fiind „cea mai bună veste pe care am auzit-o în ultimii ani”, în timpul unei discuţii maraton care a durat 14 ore: Sadat era „gata să se întâlnească cu israelienii”.[1674] La scurt timp după aceea, conducătorul egiptean a început să-şi elimine consilierii sovietici, dând Moscovei prima lovitură majoră din Orientul Mijlociu, de după cea primită în criza Suezului, din 1956. Sadat l-a informat pe ambasadorul sovietic din Egipt că „va renunţa la serviciile tuturor experţilor militari sovietici” şi acorda celor 15.000 – 20.000 de membri ai personalului sovietic doar o săptămână să părăsească ţara.1

În acelaşi timp, Sadat, având în vedere aceste mutări, a făcut şi o propunere surprinzătoare administraţiei americane rămase perplexă. După cum avea să recunoască, ulterior, o oficialitate americană, dacă s-ar fi acţionat conform acelei propuneri, poate că războiul din octombrie 1973 ar fi fost evitat.[1675] Emblematică în ceea ce priveşte schimbarea de atitudine a liderului egiptean a fost trecerea lui de la dependenţa de echipamentul sovietic, folosit pentru desfăşurarea războiului din 1973, la

---

1673 Memorandum al discuţiei dintre Nicolae Ceauşescu şi Anwar As Sadat, Cairo, 6 aprilie 1972 [fragmente], în Munteanu (2008), p. 543; ANIC, CC al PCR — Relaţii Externe, 19/1972, f. 45-56.

1674 Kenneth W. Stein, Heroic Diplomacy: Sadat, Kissinger, Carter, Begin and the Quest for Arab- Israeli Peace, New York, Routledge, 1999, pp. 63, 185.

1675 Anwar As Sadat, In Search of Identity: An Autobiography, New York, Harper & Row, 1978, p. 230. Sadat mai menţionează că mişcarea fusese necesară pentru că Moscova se comporta ca şi cum „ar fi avut o poziţie privilegiată în Egipt — în aşa măsură încât ambasadorul sovietic îşi asumase o poziţie comparabilă cu cea a Înaltului Comisar Britanic în perioada ocupaţiei britanice din Egipt“. Op. cit., p. 231.

încrederea în bunele oficii ale SUA pentru intermedierea încetării focului; o mutare pe care Bucureştiul s-a grăbit să o aprobe pe deplin. Conducătorul egiptean a continuat pe această linie şi a eliminat şi ultimii consilieri sovietici. Conform ministrului israelian al apărării, Moshe Dayan, Bucureştiul a continuat să medieze între Tel Aviv şi Cairo într-o manieră semioficială, convingându-i să continue convorbirile între emisarii serviciilor lor de informaţii, în România şi în Maroc, în ciuda stării de război existente.[1676]

Influenţa sovietică asupra Egiptului în epoca Nasser (întărită prin relaţia foarte strânsă dintre Tito şi Nasser) atinsese o asemenea cotă, încât Washingtonul era obligat să ceară aprobarea Kremlinului pentru orice efort de pace din Orientul Mijlociu. După cum se sublinia într-una dintre primele conferinţe ale lui Nixon, ţinute în calitate de preşedinte, „SUA trebuie să rămână în contact cu sovieticii în problema Orientului Mijlociu", parţial din cauza pericolului războiului catalitic, dar mai ales „din cauză că sovieticii au o mare influenţă în ţările arabe, care este cheia pentru aplanarea tensiunilor şi pericolelor din Orientul Mijlociu".[1677] Washingtonul nu considera dominaţia sovietică nici de dorit şi nici permanentă. El refuza „să accepte că URSS era agentul arabilor" sau „să se bazeze exclusiv sau predominant pe sovietici, ca intermediari între noi şi arabi".1

Or, evidenta preponderenţă a influenţei sovietice

1676 Interviu cu Moshe Dayan, Televiziunea internă Ierusalim, 5 octombrie 1977, în Foreign Broadcast Interpretation Service, Daily Report - Middle East and North Africa, 6 octombrie 1977, p. N2. Sadat şi prim-ministrul israelian, Yitzak Rabin, au folosit aceste contacte ca să testeze hotărârea partenerului şi ca sa exploreze conţinutul viitoarelor negocieri. Stein (1999), pp. 184-185.

1677 Comunicat, Probleme ale relaţiei SUA-URSS care necesită decizii rapide, 14 ianuarie 1969, documentul 2, FRUS, 1969-1976, vol. XII, p. 5.

putea fi destrămată, iar dinamica politică din Orientul Mijlociu putea fi chiar redefinită, dacă li se demonstra sovieticilor că nu puteau controla contactele arabo-israeliene şi că obstrucţia lor permanentă îi putea exclude cu totul din acest proces. Conform surselor egiptene, israeliene şi americane, România a fost agentul extern care a contribuit cel mai mult la depăşirea obstacolului sovietic şi a facilitat contactele directe arabo-israeliene. În acest proces, participarea sovietică la un aranjament regional a devenit temporar superfluă, iar politica Moscovei în Orientul Mijlociu a primit o lovitură de pe urma căreia nu-şi va mai reveni pe tot parcursul Războiului Rece.

Implicarea Bucureştiului se încadra în strategia sa generală, de destabilizare a dominaţiei sovietice. Astfel, angajarea României în relaţiile egipteano-israeliene fusese solicitată de Israel din 1956, de Statele Unite din 1967, iar de Egipt chiar de la începutul anilor 1970. În Orientul Mijlociu, ca şi în Europa de Est, Moscova îţi menţinea influenţa prin alimentarea tensiunilor şi conflictelor şi exploatarea lor ulterioară prin extinderea controlului asupra actorilor regionali. Emil Bodnăraş îi explica ambasadorului american, Harry Barnes Jr., în primăvara lui 1974, că Moscova „încerca clar să submineze eforturile constructive de pace ale secretarului de stat Kissinger" prin înscenarea unor provocări, precum „incidentul terorist de la Maalot", întrucât „influenţa sa depindea de forţa militară şi de tensiunile continue".[1678] Demnitarul român arăta că astfel de mutări sovietice ignorau cu totul considerentele ideologice, cum se întâmpla de exemplu în Irak, unde „Moscova băgase armament cu duiumul, ca să beneficieze orice armată ar veni la putere", indiferent de impactul asupra situaţiei comuniştilor irakieni.[1679]

1678 Ibidem.

1679 Discuţia Bodnăraş—Barnes (1974), pp. 1, 3 în „Romania and the

Serviciile de informaţii americane ajunseseră şi ele la o concluzie similară. Interesul dominant al Kremlinului nu consta „atât în a se ajunge la o decizie autentică”, cât de a reuşi „insinuarea URSS-ului în diplomaţia păcii, ca mijloc de a-şi extinde capacitatea de a influenţa evenimentele”.1

Noi credem – se menţiona într-o astfel de analiză – că sovieticii nu văd procesul de pace arabo-israelian ca pe un scop în sine, ci ca mijloc de a-şi spori influenţa în Orientul Mijlociu, mai ales în dauna Statelor Unite. Moscova realizează că sprijinul Statelor Unite pentru Israel este obstacolul major în calea îmbunătăţirii legăturilor americano-arabe şi că disputa arabo-israeliană creşte receptivitatea arabilor la sprijinul politic şi militar sovietic. Sovieticii nu doresc cu tot dinadinsul să rezolve o problemă care le-a adus până acum beneficii substanţiale […][16801681]

Mizele erau extrem de mari. Atât URSS-ul, cât şi SUA declaraseră Egiptul „ţară cheie şi cea mai importantă din lumea arabă”.[1682] După ce se „implicase activ” în facilitarea apropierii chino-americane şi, astfel, în

---

Cold War“, CWIHP „Armele sovietice, a continuat el, au început să lucreze împotriva kurzilor, pe al căror conducător, Barzani, românii îl ajutaseră (Bodnăraş a spus că fusese personal implicat) să se întoarcă în Irak, la sfârşitul anilor 1950, din URSS, unde fusese obligat să muncească împreună cu fraţii lui ca simpli ţărani colectivişti pentru că sovieticilor nu le plăcuse atitudinea lui independentă“. In legătură cu extinderea influenţei sovietice în Orientul Mijlociu, Bodnăraş adăuga că Kremlinul părea că urmează testamentul lui Petru cel Mare, „literă cu literă“.

1680 Poziţia lui Andropov referitoare la problemele cheie SUA-URSS (NIE 11-9-83), 9 august 1983, p. 22, CIA.

1681 Politica sovietică faţă de Orientul Mijlociu (SOV 86-10048X), 1 decembrie 1986 (declasi- ficat la 30 ianuarie 2001), Anexa B, „Moscow and the Arab-Israeli Peace Process“, p. 83, CIA.

1682 Politica sovieticăfaţă de Orientul Mijlociu (1986), p. 10, CIA. Acest raport citează o analiză informativă a URSS care ajunge la aceeaşi concluzie.

deplasarea balanţei de putere globale, România era acum pe cale să dea încă o lovitură intereselor sovietice.[1683] Ţara care fusese bijuteria coroanei sovietice din Orientul Mijlociu era pe cale de a le scăpa acum printre degete, iar rolul României în această evoluţie catastrofală îi conferea poziţia de vinovat moral.

De-a lungul Războiului Rece, Moscova nu avea să mai fi capabilă „să-şi recupereze poziţia în lumea arabă, după pierderea Egiptului”, în ciuda unor câştiguri din alte părţi.[1684] După cum se nota la CIA, un deceniu mai târziu: „Influenţa sovietică în Siria, Libia şi Yemenul de Sud înlocuieşte cu greu pierderea influenţei din Egipt”.[1685] Scopurile Kremlinului în regiune, de la sfârşitul anilor 1980, reflectau preocuparea sa de a-şi recâştiga influenţa în Egipt şi „de a bloca aranjamentele de pace arabo-israeliene, sprijinite de SUA, care lăsau Moscova în afară şi, doar în caz optim, în poziţia de a redeveni o voce în procesul de pace”.[1686] Şi în continuare opoziţia constantă a Bucureştiului i-a împiedicat pe liderii sovietici să lanseze o campanie împotriva procesului de pace prin antrenarea Pactului sau a întregii comunităţi socialiste.

Competiţia româno-sovietică şi procesul de pace din Orientul Mijlociu

În ciuda unei ostentative lipse de reacţie publică a Moscovei la acţiunile României din Orientul Mijlociu, Kremlinul a persistat în tentativele sale de a-i obliga pe români să înceteze. Presiunea sovietică directă asupra României pentru ruperea relaţiilor cu Israelul, afirmată atât de explicit de Brejnev în timpul războiului israeliano-arab din 1967, făcea parte din acest efort. Plângerile exprimate de Stasi, în februarie 1969, că România

1683 Vezi şi Nuenlist şi Locher (2004), CWiHp

1684 Politica sovieticăfaţă de Orientul Mijlociu (1986), p. 7, CIA.

1685 Op. cit., p. 10.

1686 Op. cit., p. iii.

„sprijinea Israelul şi politica negocierilor directe dintre israelieni şi arabi”, că refuza să condamne Israelul pentru că era un instrument al politicii agresive a SUA şi că „intensifica” relaţiile cu Israelul, în loc să înceteze o astfel de politică, erau refrene constante în rapoartele informative ale Pactului de la Varşovia şi în operaţiunile „partenerilor apropiaţi”, precum INTERKIT.1

Un alt element persistent l-a constituit presiunea sovietică de a rupe relaţiile cu guvernele arabe moderate, soluţie pe care Bucureştiul o refuza. Când Brejnev a condamnat politicile României din Orientul Mijlociu, la

O întâlnire dintre cei doi conducători, la Moscova, în mai 1970, Ceauşescu a contrat exprimându-şi „surprinderea” că Kremlinul se baza pe informaţii provenite „din cercuri arabe deosebit de reacţionare”, referindu-se, în acelaşi timp, la sprijinul acordat de sovietici regimurilor militare arabe.[16871688]

A te rezuma la constatarea că Moscova califica implicarea României în procesul de pace ca reprezentând o trădare nu este de ajuns pentru înţelegerea fenomenului. Ministrul apărării sovietic, mareşalul Andrei Greciko, înnebunise de furie în timpul războiului arabo-israelian din octombrie 1973, când Bucureştiul nu numai că nu s-a „abţinut” de la furnizarea de ajutor militar, dar, ca şi în 1967, a refuzat să aprobe folosirea spaţiului său aerian şi a facilităţilor militare de către forţele sovietice şi ale Pactului, care trimiteau ajutoare militare clienţilor arabi.1 O astfel de poziţie, sublinia mareşalul în faţa liderului

---

1687 Politica sovieticăfaţă de Orientul Mijlociu (1986), p. 7, CIA.

1688 Rezumat nr. 10 al Biroului Executiv al CC al PCR (1970), în Deletant, Ionescu şi Locher (2004), PHP; ANIC, fond CC al PCR, dos. 59/1970, ff. 2-27. Brejnev a atacat şi atitudinea Bucureştiului faţă de politica de emigrare a evreilor, repetând aproape cuvânt cu cuvânt reproşurile făcute de Hitler dictatorului român, din vremea războiului, pentru că permisese „multor evrei“ să plece „în Israel, inclusiv tinerilor eligibili pentru serviciul militar“ (f. 2).

partidului est-german, Erich Honecker, contrazicea strategia oricărui alt membru al Tratatului de la Varşovia, precum şi a Iugoslaviei, care „acordaseră asistenţă statelor arabe în timpul agresiunii”. Culmea, clama Greciko, a fost „insolenţa şi afrontul de cea mai joasă speţă” pe care Bucureştiul le exprimase invitându-l pe ministrul de externe israelian la convorbiri în România, „ca şi cum nu ar fi fost niciun război în Orientul Mijlociu”.[1689] Conform celor spuse de Greciko, el şi Brejnev erau de părere că aceste acţiuni constituiau efectiv un *casus belli* şi erau deja în pregătire planurile operative de eliminare a acestui „cras” deviaţionism politic.[1690]

Concomitent, organele de securitate sovietice şi ale Pactului erau mobilizate ca să discrediteze România în faţa Israelului, a Egiptului şi a celorlalte state arabe, a Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei (OEP) şi a Statelor Unite. Cea mai frecventată tactică era aceea de „a demonstra” că Bucureştiul ar lucra în interesul celorlalţi inamici – în cazul Statelor Unite, al Moscovei. Natura facţională a culturii politice regionale din Orientul Mijlociu era deosebit de predispusă promovării unor asemenea tactici.

Dar a existat şi o acţiune mult mai directă. În 1971, o echipă de trei palestinieni a fost trimisă în România ca să atace Ambasada Israelului şi să-l asasineze pe ambasador.[1691] Din fericire, ruda unuia dintre asasini era agent al DSS-ului, iar planul a fost deturnat prin sabotarea clandestină a armelor, grenadelor şi cartuşelor pe care le

---

1689 BStU, MfS, SdM 1577, S. 50-56; Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 314-315.

1690 Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 314-315; Wenzel (1998), p. 94.

1691 Incidentul este descris în Troncotă (2004) şi Hagop Hairabetian, „Cum s-a născut «ARTA»: Scurtă istorie de la începuturile antiterorismului în România“, Vitralii: Lumini şi umbre, nr. 1 (decembrie 2009), pp. 30-35. Vitralii este ziarul veteranilor din Serviciul Român de Informaţii.

aduseseră pentru misiune. În timpul vizitei pe care i-a făcut-o lui Ceauşescu în octombrie 1972, prim-ministrul israelian, Golda Meir, a fost ţinta unei tentative de asasinat în timp ce asista la slujba de la Templul Coral din Bucureşti, din partea unei echipe de terorişti special infiltrate aparţinând organizaţiei Septembrie Negru. Contraspionajul românesc a descoperit tentativa şi i-a prins pe cei patru asasini chiar lângă sinagogă. După o scurtă detenţie, personajele respective au fost deportate.1

O deosebită atenţie a acordat, în continuare, Kremlinul mutărilor României în regiune, fapt reflectat şi de reacţia sovietică la relaţiile prieteneşti stabilite de Ceauşescu cu Yasser Arafat. Acesta vizitase Moscova cu câţiva ani înainte. În loc să-l cultive, Centrala KGB nu l-a considerat o prioritate, concentrându-se în schimb pe posibilii viitori şefi ai serviciilor lui de securitate şi informaţii.

Prima întâlnire dintre liderul palestinian şi Ceauşescu a avut loc sub auspicii egiptene, la Cairo, în aprilie 1972. Întâlnirea a „întărit suspiciunea Moscovei" faţă de Arafat şi a determinat Kremlinul să ordone KGB-ului şi serviciilor subordonate să stabilească legături secrete cu OEP, ca o contramăsură la mişcările româneşti. [1692]Spre exemplu, Securitatea de Stat bulgară a primit de

1692 Barry M. Rubin şi Judith Culp Rubin, Yasir Arafat: A Political Biography, New York, Oxford University Press, 2003, p. 63. Sursa lor, Ion Mihai Pacepa, probabil că încerca să submineze relaţia României cu interlocutorii din SUA şi Orientul Mijlociu care erau implicaţi în procesul de pace. Pacepa se autocaracterizează ca fiind salvatorul Goldei Meir şi îl acuză pe Ceauşescu că l-a informat pe Arafat (pe care îl acuză că ar fi organizat lovitura), după care susţine că prima reacţie a lui Ceauşescu a fost să-i execute pe asasini. Pacepa (1987), pp. 94-96. De fapt, teroriştii au fost prinşi de contrainformaţiile româneşti, mai exact de unitatea ARTA (Terorism Arab) unit, nu de Pacepa şi de ramura sa externă. Vezi şi documentul 107, în Ţăranu (2009), p. 294; CNSAS, Fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 6, f. 218-228. Contrainformaţiile au interceptat şi un al doilea grup de terorişti din

la KGB sarcina „să abordeze mişcarea de eliberare palestiniană” şi să stabilească cont acte active cu Arafat. Drept rezultat, liderul OEP a vizitat Sofia, în februarie 973.1 În septembrie 1973, Kremlinul a ordonat explicit KGB-ului să extindă penetrarea serviciului de informaţii al OEP.[16931694]

La scurt timp după aceea, KGB-ul a reuşit să-şi plaseze câţiva oameni în serviciul de informaţii al OEP (de exemplu, agenţii cu numele de cod GIDAR şi KOCHUBEY). Spionajul OEP era condus la acea vreme de unul dintre cei mai de încredere consilieri ai lui Arafat, Abu „Hani” Hassan (Ali Hassan Salameh), pe care, mai târziu, Pacepa se va strădui intens să-l discrediteze.[1695] În ciuda faptului

---

Orientul Mijlociu care urma să execute o misiune în România, cu doi ani înainte, în 1970. ARTA a fost redenumită UM 0625/R.P la mijlocul anilor 1970, şi apoi a devenit Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă (USLA) în 1977, când a fost structurată după model antiterorist (şi cu expertiză) din Germania federală.

1693 Jordan Baev, „The Soviet Bloc Intelligence Services’ Collaboration Against The USA and NATO in The Balkans and Eastern Mediterranean 1967—1989“, discurs la seminar, Oslo, Institutul Nobel al Norvegiei, 2002, pp. 29-30, accesibil pe IMOS Journal for History, International Relations and Security, www.imos.96plus.net. Baev nu abordează controlul sovietic asupra „partenerilor apropiaţi“ şi mai ales ruptura dintre România şi restul Pactului, deşi citează documente care reflectă acest lucru. (Comparaţi, de exemplu, comentariile lui de la paginile 1 şi 14-15 şi pe cel de la pagina 17.) Baev menţionează excluderea României din INTERKIT, care era îndreptat şi împotriva României (p. 20). Bulgaria a fost evident implicată în livrările de armament către OEP, la sfârşitul anilor 1960 (p. 29).

1694 Andrew şi Mitrokhin (2005), p. 251.

1695 Op. cit., p. 250. Pacepa a pretins că România îl recrutase pe Hassan pentru bani, că şeful serviciului de spionaj al OEP controla în secret organizaţia Abu Nidal şi că Hassan şi Arafat îl foloseau pe Nidal pentru a scăpa de reprezentanţii inutili ai OEP de peste hotare. Pacepa (1987), pp. 16-17, 20, 25, 30-34. Dezinformarea că tensiunile din OEP erau un cal troian serveau aceloraşi scopuri ca şi cele referitoare la tensiunile chino-so- vietice şi româno-sovietice. Dezvăluirile din arhive, post-1989, au demontat majoritatea alegaţiilor lui Pacepa.

că participase la atacul terorist de la München, din 1972, Hassan a devenit „un activ valoros” al informaţiilor americane şi lui i se atribuie faptul că, între 1973 – 1979, niciun cetăţean american nu a fost ucis de vreo organizaţie palestiniană. Hassan, personal, a jucat un rol central în salvarea vieţilor a zeci de americani (şi a sute de occidentali) în timpul evacuării din Liban.[1696] Conform unui autor, cu ajutorul lui Hassan, „datele obţinute de CIA despre terorismul din Orientul Mijlociu au fost mai bune decât fuseseră şi vor mai fi vreodată”.[1697]

Moscova s-a străduit din răsputeri să otrăvească relaţiile pe care România le avea în regiune. Bodnăraş nu exagera când îi explica ambasadorului american Barnes, în 1974, că „sovieticii merseseră atât de departe” în această competiţie inegală cu Bucureştiul, încât „călcau în urma paşilor reprezentanţilor comerciali români, în ţările arabe (şi în America Latină) şi le supralicitau deliberat ofertele, mergând până la a furniza gratis bunuri şi servicii”.1 Scopul acestui război economic era dublu: să prevină stabilirea unor contacte care ar facilita politicile independente ale Bucureştiului în regiune şi să blocheze

---

1696 Hani Hassan a fost pentru prima oară contactat de CIA în 1969, dar a fost recrutat de-abia în 1972, după ce jucase un rol în organizarea atacului terorist antiisraelian de la Olimpiada de la München, fapt pentru care a fost asasinat de israelieni în 1978. Christopher Andrew, For the President’s Eyes Only: Secret Inteligence and the American Presidency
from Washington to Bush, New York, HarperPerennial, 1996, p. 437; Tim Weiner, Legacy of Ashes: The History of the CIA, New York, Doubleday, 2007, pp. 389-390. Vezi şi Kameel B. Nasr, Arab and Israeli Terrorism: The Causes and Effects of Political Violence, 1936-1993, Londra, McFarland, 1997, pp. 108-109; Simon Reeve, One Day in September: The Full Story of the 1972 Munich Olympics Massacre and the Israeli Revenge Operation „Wrath of God“, Londra, Arcade, 2000, pp. 204-205; şi David Ignatius, „In the End, CIA-OEP Links Weren’t Helpful“, The New York Times, 12 noiembrie 2004.

1697 Weiner (2007), pp. 389-390.

accesul la materiile prime şi la produsele care ar fi permis independenţa României de Moscova (mai ales în planul resurselor energetice).

Bodnăraş „i-a sfătuit pe americani să fie prudenţi în strategia adoptată faţă de Egipt”, să minimizeze vulnerabilitatea lui Sadat faţă de atacurile sovietice şi arabe şi să evite viitoare reacţii sovietice contraproductive. Viceprim-ministrul român ştia despre ce vorbeşte. Deşi ofiţerii KGB au protestat ulterior şi au susţinut neimplicarea lor, cu siguranţă spionajul sovietic a fost complice la planurile siriene de asasinare a lui Sadat. KGB-ul nu numai că a fost informat anterior de aceste planuri, ci, în plus, Frontul Popular pentru Eliberarea Palestinei, ale cărui operaţiuni erau conduse de agentul KGB Wadi Haddad (nume de cod: NAŢIONALIST), a fost chiar desemnat să le ducă la îndeplinire.[16981699]

Ambasadorul american a mai fost avertizat de Bodnăraş şi în legătură cu vulnerabilitatea comunicărilor cifrate ale SUA, ţintă a serviciilor coordonate ale Pactului. Demnitarul român i-a cerut, în plus, diplomatului ca orice raport american asupra discuţiei lor să fie trimis „numai prin curier diplomatic, nu prin telegramă”, pentru că „nu se ştie niciodată cine ascultă” şi a dispus să nu fie redactat niciun transcript pentru întâlnire.

Nu a fost clar – menţiona ambasadorul american – dacă Bodnăraş ştia sau doar credea că ştie ceva despre securitatea comunicaţiilor SUA, dar părea sincer preocupat ca discuţiile să rămână strict confidenţiale. La începutul conversaţiei a menţionat că va fi neobişnuit de franc cu ambasadorul, pentru că ştia că acesta participase

---

1698 Bodnăraş (1974), p. 4.

1699 Andrew şi Mitrokhin (2005), pp. 207, 249-250. Dosarele KGB menţionează că teroriştii lui Haddad au fost antrenaţi la Institutul KGB Steagul Roşu — redenumit ulterior Institutul Andropov - între 1976-1978. Op. cit., p. 255. Vezi şi Seale (1989), pp. 305-307, 331.

la ambele întâlniri dintre preşedintele Nixon şi Ceauşescu.[1700]

Din nou, Bodnăraş avea motive temeinice să recomande o mai mare prudenţă. Moscova era avidă de informaţii despre relaţia americano-română şi încerca mai ales să identifice şi să controleze canalele de comunicaţie dintre cele două ţări (şi în caz contrar, să le blocheze). Spionajul sovietic a încercat să realizeze aceasta în mod agresiv, atât prin mijloace tehnice (SIGINT), cât şi prin resurse umane (HUMINT) – prin discreditarea sau recrutarea personalului american de la Ambasada SUA din Bucureşti; infiltrarea sau recrutarea personalului de la Ambasada României la Washington; şi prin folosirea agenţilor dubli, care lucrau în alte instituţii româneşti.1 Spre exemplu, în aceeaşi perioadă, ofiţerii DIE din reţeaua „celor cinci nu prea magnifici" – Doicaru, Pacepa, Caraman şi Iosif – au ordonat în mod abuziv unităţii anti-KGB (UM 0920/A) să utilizeze capacităţile tehnice de supraveghere pentru a monitoriza comunicaţiile propriului minister de interne şi ale celorlalte instituţii de securitate.[17011702]

Influenţa acestui grup în stratosfera conducerii partidului era atât de mare, încât ei au fost protejaţi de orice consecinţă negativă, chiar şi după ce contraspionajul DSS i-a descoperit că „interceptau ilegal mesajele cifrate

---

1700 Bodnăraş (1974), p. 7.

1701 Vezi şi manualul „Practica recrutării americanilor în SUA şi în ţările Lumii a Treia" pentru înalta Şcoală a KGB 101, aprobată de conducerea Direcţiei Generale I a KGB, de sub conducerea Consiliului de Miniştri al URSS. Barron (1974), p. 466.

1702 Pelin (1997), p. 133. Această fenomenală realocare a tehnicii dinspre inamici din ţările socialiste spre instituţiile de securitate ale României a fost menţionată doar sumar în acele părţi ale anchetei DSS care au fost până acum declasificate. Nu a fost făcut nici un efort pentru a clarifica problema, înainte de 1989, din cauza implicării unor activişti comunişti de rang înalt (în special cei apropiaţi de Elena Ceauşescu).

ale armatei şi, mai ales, pe cele ale Direcţiei de Informaţii Militare”.[1703] În loc să sufere vreo consecinţă pentru acest abuz de putere (cel puţin), din contră, Doicaru şi partenerii lui au eliberat spionajul extern de orice monitorizare a contraspionajului sau de vreo altă privire exterioară. Au reuşit chiar să compromită iniţiativa de înfiinţare a unei unităţi de contraspionaj, special destinată să prevină asemenea abuzuri ale spionajul extern, plasând noua unitate în subordinea lor, ceea ce a provocat plângerea frustrată a şefului contraspionajului care o propusese iniţial: „Am pus lupul paznic la oi!”[1704]

Kremlinul a folosit reţeaua de dezinformare a Pactului ca să îngroape orice menţiune despre rolul României în procesul de pace din Orientul Mijlociu şi să propage, prin diverse surse, „scurgeri” de rapoarte, zvonuri şi opinii care ridiculizau rolul României, ca fiind neserios şi motivat de bravade egoiste şi o paranoia iraţională. Încă o dată, discreţia României referitoare la eforturile ei a avut consecinţa neintenţionată de a facilita măsurile active sovietice şi ale Pactului de denigrare a adevăratului rol jucat de Bucureşti. Volumul copleşitor al dezinformărilor sovietice şi diversitatea surselor care le propagau i-a determinat chiar şi pe analiştii perspicace să afirme că strategiile sovietice şi româneşti din Orientul Mijlociu erau „convergente”, că politica României suferea „o mutaţie observabilă spre statele arabe” împotriva Israelului, iar cea sovietică devenise „mai moderată” şi „mai echilibrată”, făcând diferendele româno-sovietice „mai puţin semnificative”.1

Întâlnirile lui Ceauşescu cu Sadat şi cu liderii iordanian, algerian, libian, tunisian, sirian şi irakian erau

1703 Op. cit., p. 63.

1704 Ţăranu (2009), p. 295; CNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 6, f. 218-228.

citate ca „dovezi" ale acestei aşa-zise mutări, şi nu ca elemente necesare ale oricărui proces de mediere regional. Conform acestei linii de interpretare, asemenea întâlniri, alături de interesul evident al României de a accede la petrolul arab „nu puteau aduce decât

O viitoare atrofiere a relaţiilor cu Israelul".[1705] Tema repeta măsurile active sovietice de subminare a credibilităţii României la Tel Aviv şi Washington şi de neutralizare a rolului ei în procesul de pace. După cum nota o oficialitate israeliană din Ministerul de Externe, după 1989, nu exista „absolut nicio îndoială" referitoare la „influenţa constructivă a lui Ceauşescu în naşterea procesului" sau despre eforturile permanente şi uriaşe ale României pentru progresul procesului de pace în anii 1970 şi 1980.[1706]

Calul troian III: Discreditarea lui Sadat şi a lui Ceauşescu întoarcerea evidentă a lui Sadat către SUA a

---

1705 Robert R. King, „Rumania and the Soviet Union: Disharmony, In A Low Key", RFER, Rumania/12, 31 iulie 1974a, OSA, caseta 115, dosarul 1, File 1, pp. 1, 9, 10. Cu doar o săptămână înainte, şeful Secţiei externe a Comitetului Central sovietic, Boris Ponomarev, a trimis un avertisment direcţionat spre Bucureşti, în mod evident, prin care critica „antisovietismul" şi afirma că „sentimentele naţionaliste" vor putea „submina stabilitatea societăţii socialiste în unele ţări". Op. cit., p. 8; World Marxist Review, nr. 17, vol. 6, iunie 1974.

1706 Govrin (2002), p. 245. Vezi şi pp. 136-138, 157, 242, 335-337. Govnn a fost şeful Departamentului pentru Europa de Est din Ministerul de Externe israelian (1976—1985), ambasador în România (1985—1989) şi director general în Ministerul de Externe israe- lian (1989—1993). El îi acordă lui Ceauşescu meritul „pentru succesul de a-l convinge pe Arafat" asupra dreptului Israelului de a exista şi „de a convinge conducătorii israelieni de moderaţia OEP" şi de dorinţa de a intra în negocieri de pace. Efortul lui a reprezentat „o contribuţie de ambele părţi ale baricadei pentru începerea procesului de pace în re- giune" şi „a pavat drumul spre Madrid şi Oslo". Ceauşescu, notează Govrin, „a acţionat personal cu toate forţele" pentru avansarea procesului de pace.

provocat contramăsuri imediate din partea sovietică. De exemplu, la 25 aprilie 1974, preşedintele KGB, Andropov, a ordonat măsuri active pentru limitarea daunelor aduse influenţei sovietice în Orientul Mijlociu, pentru „a-i forţa pe arabii antisovietici să intre în defensivă" şi să submineze influenţa americană şi chineză din regiune.1 Sadat şi ministrul său de externe au fost consideraţi deosebit de nocivi din cauza contactelor pe care le avuseseră cu directorul CIA, William Colby, în octombrie 1974. Pe lângă campaniile în care s-a pretins că erau agenţi CIA, Andropov a ordonat KGB-ului să coopereze cu Departamentul Internaţional pentru finanţarea unui Partid Comunist Egiptean „renăscut" subit. [1707]Paradoxal, chiar mişcările timide spre pluralism politic şi un regim mai liberal iniţiate de Sadat, în 1976, au înlesnit activităţile partidului controlat de Moscova şi „au facilitat contactele KGB-ului cu acesta", inclusiv asigurarea instruirii în URSS pentru înfiinţarea serviciului lor de informaţii.[1708]

Opinia Moscovei despre conducătorul egiptean nu s-a îmbunătăţit deloc atunci când, în martie 1976, Sadat a abrogat unilateral Tratatul de prietenie egipteano-sovietic, vechi de 20 de ani (şi care ar mai fi trebuit să rămână valabil încă 15), provocând astfel un nou val de dezinformări sovietice şi ale Pactului, cu scopul de a-i distruge credibilitatea, atât în ţară, cât şi în afara ei. Un obiectiv central al acestei campanii de dezinformare era „să submineze relaţiile SUA cu guvernul egiptean şi prietenia dintre preşedintele Sadat şi preşedintele Carter".[1709] În paralel, se făceau eforturi pentru

---

1707 Andrew şi Mitrokhin (2005), p. 161.

1708 Op. cit., pp. 162, 164.

1709 Bittman (1985), p. 100. Bittman menţionează că „o mare" parte a falsurilor „detectate între 1976 şi 1980" de informaţiile SUA erau destinate acestui scop. Administraţia Sadat a fost caracterizată în aceste falsificări drept „incapabilă", „nerealistă", nu de „primă

subminarea relaţiei româno-egiptene.

Budapesta a jucat un rol direct în această campanie, prin Operaţiunea *RAMIES*, prin care organele de securitate maghiare au falsificat un număr de documente şi rapoarte sub semnătura ambasadorului SUA în Egipt, Hermann P Elits, printre care o presupusă comunicare către ambasadorul saudit la Cairo, prin care se plănuia răsturnarea lui Sadat, proiectându-se un profil psihologic total negativ al lui Sadat pentru Departamentul de Stat al SUA şi un raport care îl denigra pe liderul egiptean în faţa directorului CIA, Stansfield Turner.1 Aceste măsuri erau destinate să-l convingă pe conducătorul egiptean că noii lui prieteni americani nu îl considerau un partener serios şi căutau să-l înlocuiască şi, în acelaşi timp, să-i convingă pe americani că Sadat era o bombă cu ceas de necontrolat, fiind mai bine să fie evitat. În acest scop, oficinele maghiare i-au fabricat o serie de defecte de caracter (Sadat ar fi recunoscut că admirase realizările de început ale lui Hitler, în Germania). Mai mult, Budapesta insista, sub pretinsa semnătură a lui Elits, că Sadat era un megaloman a cărui capacitate mentală se deteriora constant şi care, în acelaşi timp, nu reuşea să-şi rezolve gravele probleme din mariaj şi tot mai accentuata dependenţă de droguri.[17101711]

Campania concertată de măsuri active împotriva lui Sadat, care urmărea să-l eticheteze ca un paria atât în

importanţă“, nu „cel mai potrivit“ partener pentru SUA şi care va fi răsturnată curând de forţele interne sau de vecinii care complotau împotriva ei. Op. cit., pp. 100-102.

1710 Andrews şi Mitrokhin (2005), p. 162; „Soviet Covert Action: The Forgery Offensive“ (1980), pp. 68, 145-146, 154-157, 161-165; Bittman (1985), pp. 101-103.

1711 Arhiva Vasili Mitrokhin, KGB Active Measures in Southwest Asia in 1980-1982, aprilie 2004, CWIHP; Andrews şi Mitrokhin (2005), p. 162.

lumea arabă, cât şi în Occident, sugerează în acelaşi timp şi genul operaţiunilor la care a fost supus Ceauşescu, multe dintre aceste mijloace fiind utilizate şi în campania antiromânească. Diferenţa majoră consta doar în faptul că, în timp ce acuzaţia la adresa lui Sadat, că ar fi agent american, i-ar fi putut afecta acestuia masiv credibilitatea în lumea arabă, în cazul lui Ceauşescu i-ar fi crescut, probabil, reputaţia în rândul unei populaţii proamericane şi ar fi constituit o recunoaştere a independenţei crescânde faţă de Moscova (şi i-ar fi putut chiar îmbunătăţi statutul de mediator cu „o reală" influenţă în SUA). În consecinţă, era mult mai avantajos să se insiste pe tema că România era calul troian al URSS, şi Ceauşescu agentul Moscovei pentru a-i submina legitimitatea din interior şi credibilitatea în Vest şi în Israel. Tema calului troian era susţinută de măsurile active care portretizau politica externă a României ca fiind determinată de motive egoiste şi nu de îngrijorările bazate pe interesul naţional. Aceste teme au fost curând preluate de evaluările occidentale, în care eforturile României erau privite ca fiind destinate, în primul rând, „ridicării prestigiului diplomatic" fără vreun scop sau vreun rezultat semnificativ şi „cu un mic impact asupra complicatei situaţii din Orientul Mijlociu".[1712]

Combinaţia dintre contactele internaţionale ale României şi capacitatea ei de negociere, sprijinită de puterea americană, s-a dovedit devastatoare pentru interesele sovietice, în cel puţin două cazuri, şi a blocării unor planuri sovietice, în alte câteva. De aceea, relaţia România-SUA a devenit ţinta principală a eforturilor sovieticilor şi ale Pactului de la Varşovia împotriva Bucureştiului. Tema calului troian a fost reintrodusă cu presiune sporită, astfel încât a reuşit să câştige sprijinul unor intelectuali respectaţi din Statele

1712 King (1974), p. 10; King, „Rumania", în Robinson (1975), p. 31.

Unite.1 Spre exemplu, în 1976, a apărut un articol într-o prestigioasă publicaţie academică americană, în care, în timp ce se sugera faptul că nu se putea avea încredere în nicio sursă românească, autorul făcea următoarele afirmaţii:

nici ruptura chino-sovietică nu era atât de serioasă şi nici rolul de mediator al României nu era atât de semnificativ precum părea;

COMECON [CAER] eşuase din cauza „obstacolelor economice insurmontabile şi nu exista vreo legătură cu opoziţia României”;

România oferea „amplasamente pentru rachetele sovietice îndreptate spre statele NATO”;

Bucureştiul coopera strâns cu Moscova în procesul de pace din Orientul Mijlociu; propunerile pentru Pactul Balcanic erau sprijinite de URSS şi de Pactul de la Varşovia; întoarcerea României către Vest era parte a unei conspiraţii sovietice de a facilita operaţiuni de spionaj împotriva NATO şi a instituţiilor europene şi de a câştiga resurse occidentale şi tehnologii sofisticate pentru a le transfera în URSS.[1713]

Autorul susţinea că, dacă i s-ar fi cerut „la fel ca şi guvernului Kádár”, regimul Ceauşescu ar fi participat la invazia din 1968, din Cehoslovacia, lansând, totodată, alegaţia că excluderea sa din planurile de acţiune fusese

1713 Socor (1976), pp. 704, 708-709, 714, 717-720, 726-729, 732. Despre unele afirmaţii făcute în articol se ştia că sunt false la acea vreme, de exemplu, că România rezistase derusificării şi „a avut nevoie de un impuls explicit din partea lui Hruşciov“ şi că nu a fost niciodată „făcută vreo referire oficială“ la subiectul interzis al Basarabiei din cauză că ar fi depăşit „limitele impuse de toleranţa sovietică“. Socor cita analizele de la Radio Europa Liberă, dar ignora rapoartele acestora despre conflictele româno-sovietice în legătură cu Basarabia, de la mijlocul anilor 1960. Vezi şi Ermarth (1967a); King (1971a); King (1976a); King (1976c). Socor a devenit cercetător la REL, între 1983—1994.

pusă la cale de Moscova pentru „a păstra aspectul de disensiune”, ca să sporească „credibilitatea şi reputaţia de independenţă a României în Vest”.

şi pentru a o poziţiona mai bine ca să joace „un rol proeminent în campania de securitate europeană a Uniunii Sovietice”.1 În concluzia acestei variante mai detaliate a liniei Goliţîn, autorul descria politica României din anii 1960 şi 1970 ca pe o „mascaradă de independenţă” şi o „iluzie de autoafirmare”, fără a fi mai independentă de controlul sovietic decât oricare alt stat membru al Pactului.[17141715]

După cum sublinia un analist occidental care a criticat aceste aserţiuni, premisele şi concluziile argumentaţiei respective presupuneau „să se ignore sistematic” două decenii de comportament şi atitudini consecvente, în timp ce se accepta abilitatea sovietică de a manipula Bucureştiul, nedemonstrată până în acel moment, toate fără a „avea la bază vreo dovadă”.[1716] A convinge

O autoritate academică de legitimitatea temei calului troian a fost o lovitură majoră, întrucât apărea ca ipoteză validă într-o prestigioasă revistă sponsorizată de o şi mai prestigioasă universitate, sub patronajul unuia dintre cei mai de seamă specialişti în problemele Europei de Est din Statele Unite. Acum, o astfel de aserţiune era consacrată ca o opinie academică legitimă şi, *volens nolens*, un punct de plecare pentru viitoarele măsuri active sovietice.[1717]

1714 Socor (1976), p. 714.

1715 Op. cit., p. 732.

1716 Ronald H. Linden, „Romania Foreign Policy in the 1980s“, în Daniel N. Nelson, Romania in the 1980s, Boulder, Westview Press, 1981, p. 252.

1717 Orbis este o revistă deosebit de respectată, atunci publicată la Universitatea Columbia, iar Charles Gati era cunoscut drept unul dintre specialiştii de frunte pentru Blocul Sovietic. Măsurile active sovietice şi maghiare au reuşit o performanţă similară prin plasarea în

Medierea breşei egipteano-israeliene

Între timp, Bucureştiul era pe cale de a facilita o spectaculoasă breşă în impasul arabo-israelian. În decembrie 1976, ambasadorul român la Tel Aviv a făcut o vizită deosebit de neortodoxă ministrului israelian de externe, la el acasă, de Sabat, pentru a-l invita pe prim-ministrul Vitzak Rabin în România, cât mai curând posibil. Aflându-se sub influenţa campaniei de intoxicare şi a măsurilor de dezinformare sovietice, ministrul israelian de externe şi secretarul său general au respins abordarea românească, de teamă să nu fie „o iniţiativă sovietică ascunsă”, fără să dea curs invitaţiei.1

În timp ce încă mai există versiuni divergente asupra părţii care a iniţiat prima întâlnire dintre Anwar As Sadat şi Menahem Begin, toţi sunt acum de acord asupra rolului cheie jucat de România. [1718]Conform oficialităţilor din Ministerul israelian de Externe, România a fost împuternicită de Sadat să „verifice cât de pregătit era Begin pentru un acord”, în urma alegerii sale din mai 1977, şi să aranjeze o întâlnire, după câteva tentative eşuate, cu acelaşi scop ca cea organizată între predecesorul său, Vitzak Rabin, şi Ceauşescu.[1719] Ambasadorul român s-a întâlnit în cele din urmă cu Begin, la Ambasada SUA de la Tel Aviv, cu ocazia zilei de 4 iulie, unde „a reformulat invitaţia lui Ceauşescu, iar nou instalatul prim-ministru a acceptat imediat”.[1720] Între timp,

---

anul următor a unui articol polemic, în deosebit de respectata Current Anthropology, care afirma că românii comiteau un „etnocid“ contra maghiarilor. Vezi Michael Sozan, „Eth- nocide in Rumania“, Current Anthropology, vol. 18, nr. 4 (1977). Pentru replica uimitoare a unui grup de profesori de la Universitatea Massachusetts, vezi replica Grupului pentru Cercetări Româneşti: „On Transylvanian Ethnicity“, în Current Anthropology, vol. 20, nr. 1 (martie 1978).

1718 Stein (1999), p. 184.

1719 Stein (1999), p. 185.

1720 Ibidem.

israelienii şi egiptenii au continuat să se tatoneze în „schimburi secrete de opinii, în Maroc şi România”, pentru a identifica zone în care „s-ar putea ajunge la o înţelegere”.[1721]

Ca urmare a repetatelor demersuri făcute de români, Begin a venit apoi în România pentru o discuţie maraton de opt ore cu Ceauşescu, la sfârşitul lui august 1977. Sadat avea să menţioneze apoi că, în timpul propriei sale „sesiuni prelungite”, ulterioare, cu liderul român, de la sfârşitul lui octombrie 1977, Ceauşescu l-a asigurat că „Begin doreşte o soluţie”. Când Sadat l-a presat neîncrezător să-i spună dacă Israelul, administraţia Israelului, blocul Likud şi Begin doreau „cu adevărat” pacea, Ceauşescu a declarat categoric că liderul israelian o dorea cu siguranţă.[1722] Subliniind că el a avut încredere în „judecata acelui om”, Sadat a menţionat că „accentul pus pe dorinţa de pace a lui Begin, pe faptul că Begin era un om puternic”, au întărit hotărârea liderului egiptean de a dezvolta demersurile necesare unei astfel de politici.

La rândul său, Begin a subliniat, de asemenea, şi natura decisivă a acelei întâlniri, observând că atunci când Sadat şi Ceauşescu „s-au întâlnit, acolo a avut loc un schimb de opinii între cei doi, ceea ce a fost de mare importantă”.1 Un alt mare implicat în procesul de destindere, Ariel Sharon, avea să confirme că Sadat i-a explicat că „ceea ce îl făcuse să se decidă să vină la Ierusalim” a fost insistenta lui Ceauşescu asupra caracterului prim-ministrului Begin, ca fiind „un om puternic” pe care se putea pune bază că „îşi va respecta întocmai promisiunile”, implementându-le „până la ultima virgulă”.[1723] Cu toate că Sadat a rămas sceptic fată de un

---

1721 Op. cit., p. 202.

1722 Sadat (1977), pp. 305-306.

1723 Hurwitz (1994), p. 132. În contrast cu dezinformarea sovietică şi a Pactului, liderul român nu a părut nerăbdător să-şi asume meritele

guvern din care făceau parte generalul Moshe Dayan, generalul Ariel Sharon şi generalul Ezer Weizman, care cu toţii luptaseră în conflictele israeliano-egiptene – „afirmaţiile lui Ceauşescu despre Begin" l-au convins că „ar merita să facă un efort".[1724] Sadat i-a repetat acelaşi lucru preşedintelui Jimmy Carter, care şi-a amintit ulterior că asigurările lui Ceauşescu despre „onestitatea şi forţa lui Begin" au fost „de-ajuns pentru preşedintele egiptean".[1725]

În caz că totuşi Centrala KGB ar fi avut vreo îndoială asupra celui care era responsabil pentru noua ofensă, aceasta i-a fost risipită de declaraţiile publice ale lui Sadat şi ale Departamentului de Stat, care au recunoscut implicarea României.[1726] În timp ce administraţia Nixon a minimizat implicarea României în procesul de apropiere chino-americană şi şi-a revendicat întregul merit pentru un proces care începuse din perioada administraţiei democrate a preşedintelui Lyndon B. Johnson, administraţia Carter a recunoscut deschis rolul României şi beneficiile pe care le adusese Statelor Unite de-a lungul câtorva administraţii. În timpul vizitei oficiale de stat, de la mijlocul lui aprilie 1978 – cea de-a treia din 1970 –,

---

pentru iniţiativă (şi să atragă în continuare furia sovietică). Mai târziu a menţionat simplu: „Noi am acţionat pentru rezolvarea problemelor din Orientul Mijlociu, prin negocieri".

1724 Op. cit., p. 394.

1725 Jimmy Carter, Keeping Faith: Memoirs of a President, Fayetteville, University of Arkansas, 1995, p. 292.

1726 Sadat a recunoscut cu entuziasm. Departamentul de Stat al SUA a negat — la fel ca şi în cazul conflictului din Vietnam şi în procesul de apropiere chino-american — că „România ar fi lucrat pentru SUA în calitate de mediator în Orientul Mijlociu", dar a recunoscut că „România fusese parte interesată la discuţii". RFE Special/Washington, noiembrie 1977; J.L. Kerr, „East European Media and the Sadat Visit to Israel", noiembrie 1977, RFER, RAD Background Report/234, OSA, caseta 115, dosarul 2, raportul 51, p. 6, ft. 1.

preşedintele Jimmy Carter a subliniat că „Ceauşescu fusese esenţial în stabilirea vizitei istorice a preşedintelui Sadat al Egiptului în capitala Israelului”, şi că ambele ţări „găsiseră, prin România, o cale de comunicare şi înţelegere”.1

Carter a oferit mai multe detalii în timpul toastului său din acea seară, când a descris „abilitatea unică a lui Ceauşescu de a relaţiona cu uşurinţă cu liderii unor naţiuni, indiferent de angajarea lor politică sau orientare, sau istorie, sau convingeri despre statutul viitor sau prezent al ţărilor lor”. Preşedintele Carter a subliniat, de asemenea, că România jucase un rol similar şi în alte situaţii din perioada anterioarelor administraţii SUA. Asistenţa României, a spus el, „mi-a fost de mare ajutor, mie şi predecesorilor mei de la Casa Albă, în încercarea de a aduce mesaje direct din partea liderilor cu care noi nu comunicăm din cauza lipsei relaţiilor diplomatice”.[17271728]

Carter a recunoscut fără echivoc rolul personal al lui Ceauşescu, declarând că „mai mult decât oricare alt lider – inclusiv eu, cu siguranţă –, el a fost cel responsabil de vizita istorică a preşedintelui Sadat al Egiptului, la Ierusalim şi în Israel”.[1729] Abilitatea sa, a afirmat preşedintele SUA, „adusese mari beneficii” Statelor Unite. Comparate cu reala performanţă, eforturile României din Orientul Mijlociu nu aveau în niciun caz „motivaţia

---

1727 Vizita preşedintelui României Nicolae Ceauşescu - luări de cuvânt la ceremonia de deschidere, 12 aprilie, 1978,John T Woolley şi Gerhard Peters, The American Presidency Project [online]. Santa Barbara, CA: University of California, Gerhard Peters. Disponibil pe http:/ / www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=30655.

1728 Vizita preşedintelui României Nicolae Ceauşescu - toasturi la cina oficială, 12 aprilie, 1978, John T. Woolley şi Gerhard Peters, The American Presidency Project [online]. Santa Barbara, CA: University of California, Gerhard Peters. Disponibil pe http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=30660.

1729 Ibidem.

egoistă" insinuată de dezinformarea sovietică şi a celorlalte state membre ale Pactului de la Varşovia. Printr-o apreciere confirmată de oficialităţile israeliene direct implicate, Carter nota mai târziu că eforturile de mediere ale Bucureştiului au continuat să-şi dovedească valoarea şi după întâlnirea dintre Begin şi Sadat, spre exemplu, în procesul care a condus la semnarea Acordului cadru de pace în Orientul Mijlociu.[1730]

Reacţia Pactului de la Varşovia: „simple nimicuri" şi „ameninţări majore".

Pentru că semnase, la începutul lui octombrie 1977, un comunicat comun cu State Unite asupra conflictului arabo-israelian, Moscova a crezut că îşi asigurase recunoaşterea rolului în procesul de pace din Orientul Mijlociu. Lucru valabil mai ales în cazul lui Evgheni Primakov (viitor şef al KGB şi SVR), omul responsabil pentru orchestrarea comunicatului comun.1 De aceea, Kremlinul şi-a ieşit din fire când, prin bunele oficii ale României, Sadat s-a dus brusc la Ierusalim pentru a începe convorbirile directe cu liderii israelieni. Public, Moscova a denunţat-o ca fiind o manevră americană, prin care, „la presiunea Israelului, administraţia Carter violase acordul".[1731] *Pravda* a condamnat Acordul cadru de la Camp David „ca fiind

O vânzare tranzacţionată de Sadat, Begin şi Carter pe la spatele naţiunii arabe şi care servea interesele israeliene, americane, ale imperialismului şi ale

---

1730 Carter (1995), p. 292.

1731 Se spune că, în ciuda declaraţiilor publice ale Statelor Unite, Egiptului şi Israelului despre rolul cheie jucat de România în conflictul egipteano-israelian, Primakov a exclus orice menţionare a României din memoriile sale, cu o singură excepţie: denaturarea clară că „atunci când Pactul de la Varşovia încă exista", în timpul prăbuşirii Blocului Sovietic, în 1989, „într-un exces de isterie, Nicolae Ceauşescu a poruncit ca trupele sovietice să fie trimise în România". Primakov (2004), p. 131.

reacţionarilor arabi”.[1732]

Într-un contrast izbitor cu recunoaşterea explicită a principalilor actori implicaţi, referirile publice sovietice la rolul Bucureştiului au lipsit cu desăvârşire. Ca o reflectare a omertei Blocului vizavi de poziţiile antisovietice ale României, niciun raport public al diplomaţilor sovietici sau din partea ofiţerilor KGB nu a făcut vreo referire la procesul de pace din Orientul Mijlociu şi la întâlnirea Sadat-Begin, ca şi cum rolul României nici nu ar fi existat.[1733] Kremlinul a abordat practic aceeaşi strategie în legătură cu rolul României în procesul de apropiere egipteano-israelian, cum a făcut şi cu ocazia vizitei preşedintelui Nixon la Bucureşti, în 1969. În acel moment, Moscova a menţinut o tăcere „de ţiuiau urechile” referitoare la „vizita lui Nixon în România”, citând iniţial numai comentariile occidentale negative, după care a caracterizat călătoria „europeană” ca o publicitate lipsită de semnificaţie, o „provocare” şi o „deghizare a subminării politice şi economice a ţărilor socialiste”.[1734]

Între timp, ceilalţi membri ai Pactului au primit însărcinarea să atace frontal, prin articole publicate în ziare, tipărite în limbile înţelese de specialiştii sovietici din Occident. Atacurile abordau două teme contradictorii: prima caracterizând vizita lui Nixon la Bucureşti, ca fiind doar „senzaţionalism ieftin” şi „zgomot”, căruia „îi lipsea orice perspectivă serioasă”, iar a doua prezentând acelaşi eveniment ca fiind o camuflare sinistră a unei periculoase

---

1732 Pravda, 21 septembrie 1978; Andrew şi Gordievski (1990), p. 545.

1733 De exemplu, deşi atât Gordievsky, cât şi Gromîko se referă la procesul de pace din Orientul Mijlociu şi la întâlnirea Sadat—Begin, nici unul nu menţionează România. Andrew şi Gordievsky (1990), pp. 543-545; Andrei Gromyko, Memories, Londra, Hutchinson, 1989. De fapt, Gromîko nu menţionează absolut deloc România.

1734 Maloney (1969), pp. 1-2; Za Rubezhom, 4 iulie 1969; Nedelia (Izvestia), 3 iulie 1969.

intervenţii a SUA în „problemele interne ale ţărilor socialiste central şi est-europene”.1 Lansând o campanie de descurajare prin publicitate, cehoslovacii au insistat asupra rolului României de „mediator între China şi Statele Unite” şi de „catalizator” al negocierilor din Orientul Mijlociu. [1735]Media din Polonia şi din Ungaria au lansat ipoteza că Nixon îşi propusese să exploateze „punctul de vedere singular” al României şi „poziţia ei specială, pentru a stabili un nou tip de contact cu China”.[1736] Însă, în faţa unei astfel de atmosfere, România, la rândul ei, nu a accentuat importanţa vizitei, subliniind că fiecare stat avea dreptul să se întâlnească cu oricine dorea, în special în interesul cooperării internaţionale.[1737]

Abţinându-se din nou de la orice menţionare a României în legătură cu vizita Sadat-Begin, presa sovietică a reeditat atacurile promovate de cercurile arabe care caracterizau momentul ca pe „o ameninţare majoră” la adresa procesului de pace din Orientul Mijlociu sau, dimpotrivă, ca pe un „simplu nimic”.[1738] Presa bulgară a balansat între a o eticheta ca pe un efort de a submina negocierile serioase şi de a izola OEP şi între perspectiva unui „show senzaţional” lipsit de conţinut, care nu va aduce nimic nou.[1739] Presa cehoslovacă a descris-o ca fiind „un compromis neprincipial” şi „o conspiraţie a sionismului şi a reacţiunii arabe”, care constituia „un cuţit înfipt în spatele” luptei arabe, şi a prezis că „nu avea nicio şansă de

---

1735 Maloney (1969), pp. 3-4; Otechestven Front, 3 iulie 1969; Neues Deutschland, 6 iulie 1969.

1736 Maloney (1969), p. 5; Magyarorszag, 6 iulie 1969; Radio Varşovia, 30 iunie 1969, ora 17.00.

1737 Scânteia, 29, 30 iunie şi 6 iulie 1969.

1738 Kerr (1977), p. 1; Sovetskaia Rossia, 18 noiembrie, TASS, 21 noiembrie, Novosti, 22 noiembrie 1977.

1739 Kerr (1977), p. 2; Radio Sofia, 17, 21 noiembrie, şi Rabotnichesko Delo, 18, 24 noiembrie 1977.

succes”, acuzându-l pe Sadat pentru caracterul său „perfid şi venal”, „comportamentul capitulativ” şi de trădare a palestinienilor.[1740] Conform presei poloneze, vizita torpilase propusa conferinţă de la Geneva asupra Orientului Mijlociu şi a prevăzut că nu va produce „niciun fel de rezultate practice”. Urmând scenariul dezinformării sovietice scris de AVH în cadrul Operaţiunii *RAMPES*, Varşovia a avertizat că „eşecul” previzibil al iniţiativei ar putea „însemna suicid politic” pentru Sadat, din moment ce „anumite cercuri” din Vest îl considerau un „impediment” în calea păcii din Orientul Mijlociu.[1741]

Spre deosebire de metoda folosită în cazul vizitei lui Nixon – când Budapestei i s-au alăturat Varşovia şi Praga pentru a semnala şi critica rolul României în procesul de apropiere chino-americană –, media maghiară a fost singura din Pact care i-a menţionat rolul în medierea israeliano-egipteană. Citând un ziarist arab referitor la opoziţia faţă de vizită, Budapesta afirma că Ceauşescu „acţionase ca intermediar între Egipt şi Israel”, cu aprobarea preşedintelui Carter, afirmând că roadele acestui efort vor provoca un nou război, prezicând, astfel, efecte violente eforturilor de pace ale României şi sugerând că aveau un scop agresiv.1 În plus, presa maghiară adăuga că Sadat făcuse vizita în calitate de reprezentant al reacţionarei „clase arabe conducătoare”, pentru a preveni ascensiunea unui „nou Nasser” în Iordania şi în Arabia Saudită.[17421743]

Din nou, atitudinea Guvernului român a fost în opoziţie cu autopromovarea ostentativă, afirmată cu

---

1740 Kerr (1977), p. 3; Pravda (Bratislava), 16, 19 noiembrie, şi Radio Praga, 13 noiembrie 1977.

1741 Kerr (1977), p. 5; Glos Pracy şi Zycie Warszawy, 17 noiembrie, Radio Varşovia, 18, 19 noiembrie 1977.

1742 Kerr (1977), p. 4; Radio Budapesta, 17 noiembrie 1977.

1743 Ibidem, Magyar Hírlap, 22 noiembrie 1977.

insistenţă de dezinformarea sovietică şi a Pactului. Media din România a evitat să facă vreo referire, remarcând doar că protestele şi controversele „nu anulau necesitatea" de a rezolva problema din Orientul Mijlociu.[1744] Această reţinere din mass-media a fost notabilă, ţinând cont mai ales de faptul că Sadat îşi exprimase public gratitudinea pentru că România „făcuse vizita posibilă".[1745] Lipsa vreunei referiri sovietice sau a vreunei confirmări din partea Pactului, cuplată cu zvonurile dezinformării sovietice, care ridiculizau contribuţia românească, i-au făcut pe unii analişti occidentali să treacă cu vederea confirmările egiptene şi americane anterioare, prezentând rolul Bucureştiului, la sfârşitul lui 1978 – deci mult după declaraţiile publice ale preşedintelui Carter –, ca o simplă speculaţie şi nu un fapt cert.[1746]

În ceea ce priveşte Kremlinul, acesta a omis, din referirile sale publice, activităţile din regiune ale României, la fel cum făcuse în 1967 şi 1973 (referitoare la Orientul Mijlociu). Dar, dacă aprecierile comunităţii informative a SUA reflectau măcar parţial aşteptările sovietice, Moscova le-a considerat în intimitatea analizelor sale ca fiind cea mai mare lovitură, de la apropierea chino-americană, adusă politicii ei externe şi de securitate, conferindu-i doar un rol minor în regiune şi „omorând" efectiv acordul sovieto-american, semnat în octombrie 1977. Iar amprentele Bucureştiului erau peste tot la locul crimei. Pentru a înţelege efectele dure ale politicii

1744 Kerr (1977), p. 6; Radio Bucureşti, 24 noiembrie 1977.

1745 Kerr (1977), p. 6; RFE Special/Washington, 28 noiembrie 1977.

1746 Analiştii au folosit fraze de genul „Este larg răspândită ideea că România a jucat un rol cheie", în loc să accepte pur şi simplu recunoaşterea oficială americană şi egipteană că făcuse acest lucru. Vezi şi Patrick Moore, „The Ceausescu Saga", RAD Background Report/275, RFER, 20 decembrie 1978b, OSA, caseta 116, dosarul 4, raportul 15, p. 1.

româneşti este de menţionat că într-o prognoză a National Intelligence, făcută anterior „dezertării” lui Sadat, Moscova avea toate motivele să fie satisfăcută de poziţia pe care o avea în Orientul Mijlociu:

Pentru a-şi proteja legăturile politice şi militate strânse cu Egiptul, sovieticii doriseră să-şi sporească implicarea directă şi să accepte riscuri mai mari în contextul conflictului arabo-israelian. […] Este de presupus că ruşii sunt în general optimişti referitor la perspectivele lor pe termen lung în Orientul Mijlociu, considerând că forţele radicale, antioccidentale le vor asigura o influenţă continuă, dacă nu chiar una pe o scală şi mai largă.1

Avantajele menţionate confereau chiar o oarecare consolare pentru dezechilibrul recent şi foarte dezavantajos apărut în balanţa globală de putere, semnalat prin apropierea chino-americană. Spre exemplu, conform unui studiu CIA din 1975:

Moscova este clar conştientă de norii negri adunaţi la orizontul ei internaţional.

Cel mai întunecat nor este China – a cărei „pierdere” a dăunat major imaginii URSS de nucleu al unei mişcări politice internaţionale tot mai intense – şi a cărei ostilitate adânc înrădăcinată ameninţă să-i supravieţuiască lui Mao.[17471748]

Acum, Moscova nu numai că „pierduse” Egiptul, considerat de către toţi cel mai important stat din lumea arabă, ci se afla şi în situaţia de a eşua în iniţiativa spre un acord în Orientul Mijlociu, exact atunci când era mai încrezătoare că reuşise să-şi instituţionalizeze rolul ei dominant. Iar pentru a sesiza dovada complicităţii României în provocarea acestui dezastru, nu era nevoie de

---

1747 Soviet Foreign Policies and the Outlook for Soviet-American Relations (NIE 11-72), aprilie 1972, p. 6, CIA.

1748 Changing Soviet Perceptions of World Politics and the USSR’s International Role, OPR Research Study, 1 octombrie 1975, p. 5, CIA.

vreo lupă. Repetând plângerile referitoare la medierea românească, cu un deceniu înainte, în relaţia israeliano-egipteană, Stasi raporta:

Eforturile active ale României – necoordonate cu celelalte state socialiste – în medierea conflictului din Orientul Mijlociu favorizează abordarea forţelor imperialiste din regiune şi reflectă o poziţie care diferă de politica externă a celorlalte state socialiste. România a colaborat într-o manieră decisivă în realizarea acordului de la Camp David şi este singura ţară din comunitatea socialistă care menţine relaţiile diplomatice cu statul Israel.[1749]

Moscova şi KGB-ul erau, deci, mult mai preocupate de rolul „distructiv" al României decât dorea a lăsa să pară prin absenţa atacurilor din media sovietică şi lipsa unor atestări ulterioare ale KGB-ului. Nivelul nemulţumirii este sugerat de natura contramăsurilor sovietice îndreptate împotriva lui Sadat. Conform unor foşti ofiţeri KGB, opinia semnificativă din Centrala KGB favoriza ideea asasinării lui Sadat pentru rolul avut în subminarea strategiei sovietice, iar KGB-ul s-a implicat în planurile siriene care au condus la acest final.1

Moscova a implicat şi resursele aliaţilor împotriva noii sperietori din Orientul Mijlociu. În faţa unei astfel de perspective, autorităţile egiptene au decis să închidă ambasada bulgară în 1978, după ce au descoperit „dovezile unui complot care incita populaţia egipteană să-l răstoarne pe preşedintele Anwar As Sadat". [1750]Serviciile speciale de la Sofia, împreună cu mult mai renumitul Stasi est-german, au fost cele mai active servicii non-sovietice

---

1749 HVA, Abt. VII, Notă informativă a şefului de serviciu referitoare la situaţia curentă a României şi la politica acestui stat, 15 decembrie 1983, BStU, MfS, ZAIG 7120, S. 284286; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 366.

1750 Andrew şi Gordievsky (1990), pp. 544-545.

care s-au implicat în combaterea eforturilor României în Orientul Mijlociu.[1751] În plus, grupuri diverse de terorişti sprijiniţi de KGB şi GRU, printre care Abu Nidal, Brigăzile Roşii, Henri Curiel şi Ilici Ramirez Sánchez (Carlos Şacalul), au fost mobilizaţi în efortul de a-l elimina pe Sadat.[1752]

Concomitent, prin măsuri active, KGB-ul şi-a reînnoit acţiunile de discreditare a lui Sadat, prezentat ca fiind un agent secret american corupt, protejat de bodyguarzii CIA, aflat în posesia a numeroase conturi secrete în bănci străine (evreieşti) şi care se pregătea să fugă de „furia

---

1751 Orientul Mijlociu era o ţintă majoră a KDS-ului bulgar şi a spionajului militar. Într-o mostră a gândirii comune a „partenerilor apropiaţi“, conducerea Bulgariei nota că: „Pentru noi este clar, că [conflictul din Orientul Mijlociu] este o luptă dintre socialism şi imperialism, o luptă pentru preluarea controlului în regiune“. Baev (2002), p. 27. Vezi şi p. 10, 28-30. La începutul anilor 1970, spionajul est-german a primit responsabilitatea principală pentru Orientul Mijlociu, aranjată prin Honecker, a şefului Departamentului Internaţional, Hermann Axen, din partea KGB, datorită marii popularităţi a germanilor în statele arabe. Tradiţia germană în statele arabe avea rădăcini adânci. La sfârşitul secolului al XIX-lea, împăratul Wilhelm al II-lea s-a proclamat „protectorul musulmanilor de pretutindeni“, a pătruns în Ierusalim printr-o breşă specială în zid, făcută de sultanul Abdul Hamid (atunci o pariah internaţională pentru genocidul asupra armenilor), iar aparatul său de propagandă a lansat zvonul că se convertise în secret la islamism. Hopkirk (1994), în special pp. 22-25. Acest complot real de a incita un jihad împotriva Imperiului Britanic fost o temă centrală a romanului lui John Buchan, Greenmantle (1916). Relaţia germano-arabă creată de Wilhelm a supravieţuit atât războaielor mondiale, cât şi Războiului Rece.

1752 Vezi şi Samuel T Francis, „Palestinian Terrorism: The International Connection“, nr. 69, Washington DC, The Heritage Foundation, 8 decembrie 1978, p. 15. Guvernul lui Sadat „a arestat un grup de europeni şi arabi“ implicaţi în complotul din aprilie 1978 şi 16 membri ai Partidului Comunist Egiptean care plănuiau un atentat, în octombrie 1978. Ibidem; Washington Post, 26 octombrie, 1978, p. A16. Acest ultim grup avea şi numeroase manifeste care atacau acordul de la Camp David. Vezi şi Sterling (1981), p. 61.

naţiunii arabe pe care o trădase” într-o vilă din Montreux, sub protecţia CIA.1 Mincinoasa evaluare psihologică americană fabricată de spionajul maghiar – care îl caracteriza pe Sadat ca un „intrus incompetent”, „o nulitate” şi „un schizofrenic maniaco-depresiv” – a fost relansată în presa siriană, pentru a-l stânjeni pe liderul egiptean.[1753] Gromîko a reiterat întocmai această linie când s-a referit la Sadat ca fiind „întunericul Egiptului” şi a afirmat că „toată viaţa suferise de o megalomanie”, care căpătase „proporţii patologice după ce devenise preşedinte”.[1754]

Conform lui Gromîko, Sadat nu fusese numai „neloial”, „nedemn de încredere” şi „rasist”, dar şi un „terorist”, „extremist de dreapta” care „trădase interesele tuturor arabilor şi palestinienilor” şi „pusese teritoriul Egiptului la dispoziţia SUA”.[1755] Spre deosebire de el, liderul sirian, Hafez al-Assad, un bun client sovietic, pe care Centrala KGB îl considera cu adevărat un egomaniac clinic, era descris de şeful diplomaţiei sovietice ca „un conducător puternic şi vizionar, respectat în lumea arabă şi dincolo de ea, care înţelese, întotdeauna importanţa prieteniei sovieto-arabe”.[1756] Paralela cu tratamentul sovietic pentru „megalomanul” Ceauşescu în contrapartidă cu „marii oameni de stat” Kádár şi Jaruzelski este izbitoare.

Practic, spre orice posibil interlocutor din Orientul Mijlociu au fost aţintite eforturi specifice pentru a sabota relaţiile Washingtonului cu Sadat. De exemplu, ziarul egiptean al Frăţiei Musulmane a primit un „raport

---

1753 Andrews şi Mitrokhin (2005), p. 165; Andrews şi Gordievsky (1990), pp. 544-545.

1754 Gromyko (1989), pp. 222-223.

1755 Op. cit., pp. 271-274.

1756 Op. cit., p. 274. Vezi şi Andrew şi Gordievsky (1990), pp. 549-550.

confidenţial" falsificat despre planurile americane de a provoca conflicte între organizaţiile islamice care se opuneau negocierilor de la Camp David.[1757] De asemenea, ambasada egipteană de la Belgrad a primit un interviu falsificat cu vicepreşedintele american, Walter Mondale, din iulie 1978, în care acesta ar fi afirmat că Sadat nu era un partener „potrivit" pentru negocierile de pace din cauza opoziţiei interne şi a regimului său „nepopular", iar SUA ar fi preferat un interlocutor mai „experimentat şi imparţial".[1758]

Tot în această perioadă, KGB-ul a fondat şi a finanţat în Franţa un buletin bilunar cu titlul *Sinteze*, editat de vechiul agent KGB Pierre-Charles Pathé. Buletinul era trimis gratuit unui număr de aproximativ 500 de lideri de opinie şi oameni cu putere de decizie, printre care 70% dintre membrii Camerei Deputaţilor a Parlamentului francez, 47% ai Senatului şi 41 de ziarişti.1 Ofiţerul de legătură al lui Pathé de la rezidenţa KGB-ului din Paris era Igor Aleksandrovici Saharovski, fiul fostului şef al spionajului extern al KGB-ului, care se aflase în România în calitate de consilier sovietic pe probleme de informaţii, între 1947 – 1953. Fiind acum capabilă să citeze aserţiuni similare din reviste academice recunoscute, *Sinteze* s-a alăturat prompt campaniei care îl portretiza pe Ceauşescu ca pe un megaloman brutal şi un xenofob antisovietic.[17591760]

1757 Al Dawa, februarie 1979, nr. 406; Bittman (1985), p. 165.

1758 Bittman (1985), pp. 161-165.

1759 Andrew şi Mitrokhin (2001), pp. 470-471. Synthesis reflecta liniile principale ale dezinformării sovietice pe o largă varietate de subiecte. A apărut în 70 de numere, înainte ca Pathé să fie arestat, în iulie 1979, fiind „singurul agent de influenţă sovietic condamnat vreodată de un tribunal occidental". Op. cit., p. 471.

1760 Vezi Richard H. Shultz şi Roy Godson, Dezinformatsia: The Strategy of Soviet Disinformation, New York, Pergamon-Brassey's, 1984, p. 146.

Atacul din *Sinteze* a evidenţiat, chiar probat implicit, legătura dintre KGB şi măsurile sale active împotriva României. Afirmaţiile cinice despre postura nesinceră a lui Ceauşescu, despre megalomania şi brutalitatea şovinistă mergeau în paralel cu prezentarea Statelor Unite ca o „democraţie politică" agresivă şi ostilă, în care puterea era de fapt deţinută de un şef al FBI, care ar fi fost complice în asasinarea lui Kennedy.[1761] Totodată, se pretindea că NATO era „inutil şi chiar distructiv" şi trebuia dizolvat, pentru că nu exista nicio ameninţare sovietică şi pentru că SUA nu aveau nicio intenţie să apere Europa cu riscul unui atac nuclear asupra propriului teritoriu.[1762] Revista lui Pathé denunţa, de asemenea, cu regularitate China, în termeni dintre cei mai violenţi, spre exemplu pentru că încheiase în secret un acord cu SUA ca să atace Vietnamul. Germania Federală era şi ea desemnată ca „moştenitoarea lui Hitler", iar terorismul dezvoltat pe teritoriul ei – pus la cale, de fapt, de clienţii sovietici şi sprijinit de „partenerii din strânsa cooperare" – era prezentat ca „dovadă" a „caracterului extremist" al vest-germanilor.[1763]

În contrast cu plasarea României alături de SUA, NATO, China şi Germania de Vest ca fiind regimuri nedrepte, chiar criminale, Germania de Est era descrisă ca „un model de ordine şi stabilitate", iar conducerea RDG ca fiind obligată să ridice Zidul Berlinului „pentru a se apăra de infiltrările imperialiştilor". 1 Totodată, Pathé justifica măsurile represive ale lui Castro ca măsuri defensive contra spionajului subversiv american.[1764] Atâta timp cât

---

1761 Sinteze, 5 aprilie, 5 iunie 1977 şi 20 martie 1979, citat în Wolton (1986), pp. 225-227. Pathé susţinea că SUA atacau Franţa printr-un război economic secret, iar proatlantiştii precum d'Estaing făcuseră din Franţa „un vasal al SUA" (mai 1977 şi 5 decembrie 1976).

1762 Op. cit., 5 ianuarie 1978 şi 20 ianuarie 1979.

1763 Vezi şi op. cit., 20 aprilie 1977.

1764 Op. cit., 20 februarie 1978.

Moscova a sprijinit regimul Khmerilor Roşii ai lui Pol Pot, metodele sale sângeroase au fost justificate de *Sinteze* ca „inevitabile” şi „necesare”.[1765]

Pathé şi *Sinteze* au sprijinit cu entuziasm campania de măsuri active purtată de organizaţiile frontului sovietic împotriva „eurorachetelor” şi a Iniţiativei Strategice de Apărare a Statelor Unite, au apărat politica sovietică de protecţie contra criticilor occidentale şi ale SUA şi au caracterizat „zvonurile despre infiltrările unor agenţi sovietici în anturajul lui de Gaulle ca fiind o invenţie a americanilor”.[1766] Dezvăluirile jurnalistice legitime ale Occidentului despre URSS erau, de asemenea, tratate ca „dezinformări”, care încurajau disidenţe ilegitime şi ai căror lideri erau caracterizaţi de Pathé „marionete” ale Vestului.[1767] Buletinul îi ironiza pe analiştii occidentali pentru „maniera ridicolă în care reveneau mereu la problema Gulagului” şi îi considera lipsiţi de calificarea necesară ca „să vorbească despre sisteme opresive, care se află la o aşa mare distanţă de ei”.[1768]

Belgrad versus Bucureşti, în Orientul Mijlociu

Vizita lui Sadat la Tel Aviv şi implicarea României în pregătirea momentului au plasat conducerea iugoslavă într-o poziţie neconfortabilă. Tito sprijinea strategiile Moscovei în Orientul Mijlociu, dar nu-şi putea permite să se distanţeze complet de Washington – iar Washingtonul împărtăşea scopurile Bucureştiului în regiune. Afirmând că ruptura lui Sadat cu Moscova „ridicase prestigiul Egiptului în Vest”, dar redusese prietenia egipteano-sovietică la

---

1765 Wolton (1986), pp. 225-227. Când relaţia sovieto-cambodgiană s-a rupt, Pathé a descris aceleaşi măsuri ale lui Pol Pot ca fiind o „acţiune absurdă“.

1766 Ibidem; Sinteze, 20 aprilie 1977, 20 mai 1977, 20 februarie 1978 şi 20 aprilie 1978.

1767 Sinteze, 5 noiembrie 1977 şi 20 noiembrie 1978.

1768 Op. cit., 20 mai 1978 şi 5 iunie 1978.

dimensiunea unor „resturi ridicole”, în 1976 presa iugoslavă (prin vocea unui jurnalist egiptean de vârf pro Nasser şi prosovietic) ridica în slăvi „moştenirea lui Nasser” – care legase o relaţie extrem de strânsă cu Belgradul, precum şi cu Moscova – şi avertiza că renunţarea la aceasta putea „nega însăşi existenţa Egiptului”.[1769]

Imediat după călătoria lui Sadat în Israel, Tito a anulat vizita planificată a liderului egiptean la Belgrad. Între timp, presa iugoslavă îşi exprima îndoielile că întâlnirea Sadat-Begin ar putea conduce la vreun rezultat care să „treacă testul timpului”, din moment ce „mişcări mult mai importante, cu mult mai multe perspective de succes”, şi anume acordul URSS-SUA din octombrie 1977, nu reuşiseră.1 Deloc surprinzător, Belgradul încerca să protejeze influenţa lui Tito în Orientul Mijlociu şi în rândul ţărilor „nealiniate”, relaţia privilegiată cu Moscova şi alinierea crucială a politicilor sovietice şi iugoslave în regiune.

Din motive similare, Tito acţionase în trecut de bunăvoie ca agent „sub steag străin” al Kremlinului vizavi de Egipt. Pentru a atinge aceleaşi scopuri, spionajul iugoslav a cooperat probabil cu KGB-ul în campania de măsuri active pentru deraierea procesului de pace, din care Belgradul şi Moscova fuseseră excluse. De exemplu, serviciile de informaţii ale lui Tito erau – cel puţin – încunoştinţate despre mesajul trimis la ambasada egipteană din Belgrad, zice-se de la Ambasada SUA din Iran, care descria modul în care Washingtonul, Teheranul

1769 Slobodan Stankovic, „Reacţia iugoslavă la conflictul lui Sadat cu Moscova“, RFER, RAD Background Report/68, 18 martie 1976; Radio Zagreb, 16 martie 1976, ora 18.00; Nedeljne novosti (Belgrad), 14 martie, Vecernje novosti (Belgrad), 15, 17 martie 1976.

şi Riadul „conspirau ca să-l răstoarne pe Sadat”.[17701771]

Chiar serviciile de informaţii americane l-au ajutat pe Tito în aceste eforturi. Odată ce regimul Tito a fost declarat de interes strategic, spionajul american a început să dea mai puţină importanţă, dacă nu chiar să ignore cu totul, informaţiile disonante care subminau acel angajament.[1772] De exemplu, un studiu din 1977, elaborat special pentru CIA, reitera concluziile la care se ajunsese cu un deceniu mai devreme, prin care se susţinea că, în anii 1960, atunci când Iugoslavia devenise „dependentă de armamentul modern al URSS”, ea „acceptase acest armament în termeni compatibili cu independenţa ei”, iar atunci când, după 1971, încheiase „contracte militare” şi achiziţionase armament sovietic s-a considerat că tot „nu

---

1770 Kerr (1977), pp. 8,9; Radio Belgrad, 27 noiembrie 1977.

1771 Bittman (1985), p. 103. Cooperarea în materie informativă dintre Belgrad şi Moscova este menţionată în Barnett (2006), p. 138. Vezi şi Beloff (1985), p. 176.

1772 Există un număr de „patologii“ analitice care pot explica acest lucru, de exemplu, „problema informaţiilor finale“, prin care evaluări generate prin „procese de revizuire şi coordonare oficiale“ sunt considerate mai de încredere decât informaţia pură, rezultată din „supraîncrederea acordată judecăţilor anterioare“. Spre deosebire de practica academică, judecăţile analitice şi produsele informative „finale“ fac „rareori subiectul unor reexaminări“, numai dacă produc o eroare majoră. Jeffrey R. Cooper, Curing Analytic Pathologies: Pathways to Improved Intelligence Analysis, Washington DC, Central Intelligence Agency, Center for the Study of Intelligence, 2005, pp. 33-34. Asemenea erori analitice sunt propagate şi de alte prejudecăţi, denumite variat: „gândire de grup“, „prejudecată de confirmare“ sau “prejudecată pozitivă“, „prejudecată model“, „suprasensibilitate la uniformitate“ şi „persistenţa impresiilor bazate pe mărturii discreditate“. Vezi şi Rob Johnston, Analytic Culture in the US Intelligence Community: An Ethnographic Study, Washington DC, Central Intelligence Agency, Center for the Study of Intelligence, 2005, pp. 10-11, 63; Richards J. Heuer, Jr., Psychology of Intelligence Analysis, Washington D.C., Central Intelligence Agency, Center for the Study of Intelligence, 1999, pp. 111, 115-117, 120-125, 161-163.

reprezenta vreo dovadă a unui sentiment prosovietic”.1 Pe aceleaşi considerente, este foarte probabil ca ofiţerii armatei iugoslave instruiţi în URSS să fi fost subiectul aceloraşi proceduri operative standard ale GRU şi KGB, prin care participanţii la cursuri erau convinşi să lucreze ca agenţi, prin diverse combinaţii de verificări prealabile, şantaj şi recompense, chiar dacă erau trataţi mai curând ca „parteneri” decât ca subordonaţi.

La aceeaşi întâlnire din Crimeea, din 1971, care lansase eforturile coordonate ale Pactului împotriva României, Brejnev afirma despre Tito că era disperat să strângă legăturile cu Moscova. [1773]Liderul sovietic menţiona că „fabricile iugoslave lucrează 100% pentru noi” şi că „Iugoslavia nu poate fi dată pur şi simplu la o parte”, acceptând cererea lui Tito de a veni în vizită. Şeful partidului polonez, Edward Gierek, a subliniat şi el „legăturile relativ bune ale Poloniei cu Iugoslavia”. Până şi liderul bulgar, Jivkov, în ciuda vechii dispute cu Belgradul asupra Macedoniei, a afirmat că „relaţiile dintre Bulgaria şi Iugoslavia se îmbunătăţiseră”.[1774] Conducătorii sovietici au reafirmat trendul ascendent al relaţiilor dintre Moscova şi Belgrad la reuniunea INTERKIT din mai 1973, de la Berlin, subliniind că, în timp ce antagonismul româno-sovietic îşi continua cursul ascendent, „în Iugoslavia, procesele de însănătoşire erau evidente”.[1775]

1773 A. Ross Johnson, The Yugoslav Military Elite (U), R-2131, Raport pregătit pentru Biroul de analize politice regionale, Central Intelligence Agency, februarie 1977, pp. 10, 29, CIA. Johnson sesizează că „din când în când“, mai ales în timpul războiului arabo-israelian din 1967, „armata iugoslavă părea mult mai îngrijorată de potenţiala ameninţare din partea Vestului, decât de cea din partea Estului“, dar aceasta nu a avut impact asupra liniei stabilite. (op. cit., p. 10). Acest studiu a fost reactualizat pentru CIA în 1986.

1774 Op. cit., pp. 23-24, 32.’

1775 Notă asupra discuţiei conducătorului Comisiei Centrale de Revizie a CC al PCUS, cu prim-adjunctul şefului de secţie al CC,

O judecată inegală, stimulată de măsurile active sovietice, a dat naştere unei tendinţe în cadrul comunităţii informative a SUA (şi în serviciile din Europa de Vest), care minimiza tendinţele de îmbunătăţire a relaţiilor iugoslavo-sovietice, subestimând în acelaşi timp extinderea antagonismelor româno-sovietice. De exemplu, în timpul războiului din octombrie 1973, în timp ce Greciko sprijinea ideea unei intervenţii militare în România pentru că refuzase să participe la operaţiunile de realimentare ale clienţilor arabi ai Moscovei, CIA a presupus în mod eronat că Bucureştiul permitea transporturile sovietice şi ale Pactului pe căile sale ferate şi navale.1 Similar, în timp ce analizele CIA din 1968 – 1969 considerau armata română indisponibilă pentru operaţiunile sovietice împotriva Iugoslaviei, la mijlocul anilor 1970 şi pe tot parcursul Războiului Rece, spionajul american s-a înşelat consecvent în evaluarea ca probabilă a participării ei la o ofensivă a Pactului de la Varşovia împotriva Occidentului, în ciuda atât a declaraţiilor oficiale repetate, cât şi a pregătirilor şi a dislocărilor armatei române în sens opus.[17761777]

Statele Unite au protestat, în termeni foarte seci, împotriva furnizării de echipament militar din partea

---

tovarăşul Rahmanin în A şasea întâlnire INTERKIT, Înregistrare a întâlnirilor cu Oleg Rahmanin şi Konstantin Katuşiev, 21 mai 1973, Berlinul de Est, p. 2, INTERKIT, PHP
640

1776 Intelligence Report: Soviet Military Resupply Activities in the Middle East (ER I R 73-24), decembrie 1973 (declasificat în 1999), pp. 3, 9, CIA. Conform raportului: „Sunt disponibile puţine informaţii despre livrările din porturile româneşti, bulgăreşti şi iugoslave“, referindu-se la livrările de tancuri din Iugoslavia. Acest efort a adăugat „o nouă dimensiune crizei aducând Tel Avivul în raza de acţiune“ a sistemelor de rachete sovietice SCUD, instalate pentru prima oară în regiune (op. cit., p. 2).

1777 Vezi şi Warshaw Pact Forces Opposite NATO (NIE 11-14-75), 4 septembrie 1975 (declasificat la 13 martie 1996), Section E. „The Realibility of East European Forces“, p. 33, CIA.

Belgradului către Uniunea Sovietică şi Pactul de la Varşovia, în timpul războiului din 1973, observând explicit alarmanta întoarcere a lui Tito către Moscova.[1778] Totuşi, deoarece independenţa Iugoslaviei era definită ca fiind de interes strategic pentru SUA, reacţia Washingtonului nu a fost de a sancţiona, ci de a convinge, în acest caz, prin cantităţi şi mai mari de echipament militar.[1779] Astfel, o alegere strategică (logică desigur) a creat o bază persistentă în favoarea regimului Tito şi în detrimentul României, sub orice guvern. Dacă alegerea strategică poate a avut un sens, în schimb, abilitatea SUA de a înţelege comportamentul României şi dinamica regională a fost compromisă în consecinţă.

Acest favoritism a fost reflectat de contrastul dintre evaluarea din 1977, care nega „orice dovadă a vreunui sentiment prosovietic" printre iugoslavi, şi o analiză paralelă a comportamentului României şi Iugoslaviei vizavi de SUA:

relaţiile politice iugoslave cu Statele Unite au fost deranjate mai ales de confruntările Lumii a Treia cu ţările dezvoltate şi prin suspiciunile adânc înrădăcinate, că activităţile emigranţilor iugoslavi din SUA se însumează într-o conspiraţie de „presiuni" împotriva Iugoslaviei. Aceşti factori – combinaţi cu dorinţa guvernului Tito de a anula sentimentele prooccidentale – fac media iugoslavă uneori chiar mai antiamericană decât cea a ţărilor din Pactul de la Varşovia [...]

românii cultivă „o relaţie politică specială" cu Washingtonul, pentru că o aşază într-o poziţie aparte faţă

1778 Vezi şi Memorandum al discuţiei, Belgrad, 19 octombrie, 1973, 9-9.45 a.m. (declasifi- cat la 18 iunie 2008), documentul 66, vol. E-15, Foreign Relations, 1969-1976.

1779 Memorandum de la secretarul adjunct pentru apărare (Clements) către asistentul preşedintelui pentru probleme de securitate naţională (Scowcroft), Washington, 21 noiembrie 1975 (declasificat la 18 iunie 2008), documentul 79.

de aliaţii Moscovei. În ciuda puternicei presiuni sovietice, românii doresc din când în când să rupă rândurile şi să coopereze strâns cu SUA în probleme internaţionale. Ceauşescu a indicat că doreşte să extindă aceste relaţii [.]1

Dacă autorii ar fi dorit, ar fi putut face comparaţii mai precise. De exemplu, ar fi putut observa că regimul Ceauşescu chiar sprijinea un sentiment proamerican în media internă sau că strategiile Bucureştiului în lumea în curs de dezvoltare erau mult mai adesea aliniate (sau cel puţin neutre) cu interesele SUA.[1780] Efortul României de a dezvolta în continuare o relaţie specială nu a fost identificat ca fiind motivat de interesele comune de a se opune dominaţiei sovietice, aşa cum se declara adesea explicit la întâlnirile bilaterale dintre preşedinţii SUA şi ai României sau ai emisarilor lor. Dimpotrivă, serviciile de informaţii americane l-au caracterizat clar ca fiind stimulat numai din grija pentru propriul prestigiu.

De asemenea, comunitatea informativă a SUA a interpretat sistematic greşit politicile interne restrictive ale României, nu ca pe o măsură defensivă, de apărare împotriva sovieticilor şi a eforturilor „aliaţilor" de a răsturna regimul şi de a bloca politicile independente – o posibilitate sugerată de foarte puţini analişti –, ci ca pe o concesie făcută Moscovei, care le garanta spaţiul de manevră pentru o autonomie limitată în alte domenii.

CIA, de exemplu, considera că Kremlinul „arătase o toleranţă şi o flexibilitate considerabile" faţă de România, suportând „vocea ei discordantă şi insubordonată în Pactul de la Varşovia şi pe scena internaţională pentru că erau

---

1780 World Trends and Developments: CIA Intelligence Memorandum, 1 februarie 1977 (declasifi- cat la 19 august 2003), p. 28, CIA. Atestând încă o dată succesul măsurilor active de a desemna orice participare a României la vizite, conferinţe şi întâlniri cu URSS-ul ca pe o dovadă a reconcilierii şi cooperării strânse, memorandumul încheia secţiunea despre România astfel: „In ciuda tentativelor recente ale României de a cânta în strună sovieticilor".

siguri că Ceauşescu nu tolera nicio interferenţă acasă”.1 Astfel, se aprecia că România scăpase de intervenţia sovietică directă nu din cauza contramăsurilor ei extensive şi a largului sprijin din partea SUA, China, Marea Britanie, Germania de Vest etc., ci pentru că toate diferendele erau considerate mai puţin importante pentru Moscova decât menţinerea unui regim intern intolerant.

Chiar şi în cazul în care România şi Iugoslavia erau comparate mai direct, analizele spionajului SUA tindeau să asocieze gradul şi motivaţia opoziţiei acestora într-o manieră nefavorabilă pentru Bucureşti. De exemplu, după ce afirma independenţa comună faţă de controlul sovietic, acelaşi studiu afirma că ambele „vor încerca să echilibreze relaţiile cu Moscova prin legături mai strânse cu Washingtonul”.[1781] De fapt, conducerea PCR privea URSS-ul nu numai ca pe o putere imperială, care încerca să le domine ţara într-o manieră foarte asemănătoare cu a Rusiei ţariste, cu peste un secol în urmă, dar şi ca deschis ostilă faţă de cultura şi identitatea românească. Occidentul, în particular NATO şi membrii săi de frunte, nu erau priviţi de Bucureşti ca o ameninţare în niciunul din aceste aspecte.[1782] Politica de securitate românească identifica în Moscova ameninţarea, iar Washingtonul era

---

1781 World Trends and Developments: CIA Intelligence Memorandum, 1 februarie 1977 (declasificat la 19 august 2003), p. 25, CIA.

1782 Pentru a înţelege factorii majori care influenţau politica de la Bucureşti, ar fi îndeajuns de menţionat că România, spre deosebire de Iugoslavia, nu avea nici cel mai mic diferend cu vreunul dintre statele occidentale.

văzut ca o soluţie parţială.[1783] Cele două nu erau percepute ca fiind două ameninţări contrabalansate.

Dimpotrivă, în timp ce ameninţarea directă a rupturii Tito-Stalin din 1948 lăsase la Belgrad moştenirea unei încrederi limitate faţă de Moscova, iugoslavii considerau şi Occidentul o ameninţare (în special Italia şi Grecia) din cauza animozităţii provenite din al Doilea Război Mondial şi a problemelor teritoriale încă nerezolvate (cum ar fi Triestul şi Macedonia). În acelaşi timp, suspiciunea Belgradului faţă de Moscova era temperată, cel puţin parţial, de vederile partidului iugoslav, care îi considera pe tovarăşii ruşi ca neamuri slave, salvatori şi eliberatori istorici. Drept rezultat, Belgradul „balansa" cu adevărat între Moscova şi Washington.

Capitolul 26

România şi Procesul de la Helsinki 1970 – 1978

Întâlnirile europene pentru securitate – care au devenit Conferinţa (şi, ulterior, Organizaţia) pentru Securitate şi Cooperare în Europa (CSCE, ulterior OSCE), cunoscute şi sub denumirea de Procesul de la Helsinki – oferă o ilustrare a gradului în care măsurile active concertate obscurizau şi denaturau rolul României şi caracterul regimului ei. Aceasta a putut fi observată deschis, în august 1975, prin simbolistica cinei oficiale care a urmat semnării Actului Final, unde preşedintele finlandez, Urho Kekkonen, în calitate de gazdă, a ocupat locul principal şi l-a aşezat pe János Kádár la dreapta sa.

1783 Analizele care se concentrează exclusiv pe ideologia comună şi fac abstracţie de experienţa istorică românească sunt incapabile să înţeleagă atitudinea nonostilă a Bucureştiului faţă de ţările NATO şi antagonismul său faţă de membrii Tratatului de la Var şovia. A considera că obiectivele ideologice şi doctrinare „comune" situau Bucureştiul într-o dependenţă indiscutabilă de Moscova ar obliga, în primul rând, la o reformulare drastică a tuturor aprecierilor făcute şi argumentate, mai mult sau mai puţin ştiinţific, asupra „naţionalismului" românesc.

Pentru a-l poziţiona pe Kádár în lumina reflectoarelor, Moscova l-a desemnat să fie el acela care înmâna aprobarea Actului Final, în numele „partenerilor apropiaţi” din Pactul de la Varşovia.1 Mass-media finlandeză, aparatul de propagandă maghiar şi întreaga reţea de măsuri active a Pactului au portretizat acest eveniment memorabil ca pe „un succes al celor doi oameni de stat”.[17841785]

În schimb, aceeaşi reţea de influenţă desemna România ca fiind cea care obstrucţionase şi întârziase Procesul de la Helsinki, mai ales în privinţa Coşului III, referitor la „liberul schimb” de persoane, care a ajuns să fie cunoscut sub denumirea de Coşul pentru Drepturile omului. Practic, orice condamnare a Guvernului român, venită la începutul revoluţiei din 1989 (17 – 20 decembrie) din partea loialiştilor Moscovei, a acuzat faptul că

Ceauşescu nu respecta deciziile de la Helsinki.1 Privaţiunile economice şi represiunea care au caracterizat regimul Ceauşescu în perioada dinaintea prăbuşirii sale au impregnat atât de mult aprecierile occidentale ale rolului României în procesul de securitate europeană, încât l-au obscurizat complet. Mult timp după colapsul comunismului această impresie a rămas atât de prevalentă, încât una dintre tezele unei conferinţe a CSCE, sponsorizată de *Proiectul de Istorie paralelă a Securităţii Europene*, a fost că Baschet (Coşul) III şi insistenţa preşedintelui Jimmy Carter asupra drepturilor omului determinaseră Washingtonul să renunţe la politica tratamentului diferenţiat şi să abandoneze regimul Ceauşescu în

1784 Serviciile de informaţii occidentale au confirmat ulterior că János Kádár „a făcut observaţiile la Coşul III, în calitate de purtător de cuvânt din partea taberei socialiste“. Gough (2006), p. 196.

1785 Rentola, în Halmesvirta (2002), pp. 112-113.

favoarea lui Kádár şi Gierek.[17861787]

Loialiştii sovietici şi Coşul III

De fapt, guvernele Kádár şi Gierek au aderat întocmai la poziţia sovietică, iar Budapesta a fost printre „cei mai activi participanţi" la campania ideologică anti-Occident" care „sprijinea cu loialitate conceptul sovietic al cooperării Est-Vest".[1788] Împreună cu ceilalţi parteneri din „strânsa cooperare", ei au abordat securitatea europeană, în concordanţă cu direcţia sovietică, drept mijloc de reducere a rolului SUA şi de a menţine divizarea din Europa. Spre exemplu, în propunerea sa din 1967 către

---

1786 Unii erau clar necalificaţi pentru o judecată corectă. De exemplu, atât Jaruzelski, cât şi Mladenov au rupt rapid relaţiile oficiale de partid cu România, la fel ca şi ceilalţi „parteneri apropiaţi" şi au condamnat regimul „criminal" şi „genocidul", în mijlocul evenimentelor de la Timişoara, care luase vieţile a 77 de persoane (inclusiv 8 militari). Jaruzelski poartă răspunderea pentru peste 100 de victime provocate de aplicarea legii marţiale, în 1981, şi este acuzat de moartea unui număr care variază între 47 (conform cifrelor oficiale ale regimului comunist) şi 300 de demonstranţi de la Gdansk, în 1970. Prim-ministrul bulgar, Petăr Mladenov, are o mare parte din responsabilitate, alături de Jivkov, pentru un număr variind între 500—1 500 de etnici turci şi musulmani, uciși între 1984—1989, în încercarea de a eradica identitatea turcă, acţiuni pe care le-a negat şi le-a justificat în faţa comunităţii internaţionale din acea vreme. Natura cinică a izbucnirii furioase a lui Mladenov a fost scoasă în evidenţă câteva luni mai târziu, când a fost obligat să-şi dea demisia pentru că susţinuse folosirea tancurilor în faţa demonstranţilor neînarmaţi. Kádár părăsise scena cu un an mai devreme, astfel încât complicitatea lui la decesele provocate de represiunea sovietică a revoltei din 1956, incluzând 400 de persoane executate în timpul „normalizării" lui, nu a mai fost pusă în discuţie.

1787 Vojtëch Mastny, de exemplu, susţine că, înainte de Helsinki, administraţiile SUA au încercat să dezbine „Moscova de aliaţii ei din Pactul de la Varşovia", în timp ce, după 1975, Carter „a încercat să încurajeze schimbările interne şi s-a concentrat pe Polonia şi Ungaria, în locul rebelei România". Mastny, citat în Nuenlist şi Locher (2005), p. 13, PHP.

1788 Andras (1973), p. 3.

HSWP, Ministerul de Externe maghiar îşi stabilea priorităţile sale în convorbirile pentru securitatea europeană – aşezând „scăderea influenţei şi a rolului SUA în Europa”, „izolarea politicii revanşarde şi militariste a REG”, „slăbirea NATO” şi obţinerea „recunoaşterii internaţionale a RDG” înainte de cooperarea europeană.1 Ministerul de Externe maghiar sublinia că Budapesta trebuia să exploateze „posibilităţile oferite de secţiunile europene ale organizaţiilor mondiale” şi să „trimită Statele Unite din ce în ce mai mult în fundal”.[17891790]

După semnarea Actului Final, Budapesta a participat cu entuziasm la atacurile asupra Coşului III, considerat un „cal troian” al Occidentului.[1791] „Partenerii apropiaţi” au preluat chiar principiul, atât de des repetat de România, de „neamestec în treburile interne” – pe care Bucureştiul îl folosea exclusiv împotriva intervenţiilor politice şi militare sovietice (şi ale membrilor subordonaţi din Pact) – pentru a condamna insistenţa Statelor Unite asupra drepturilor omului.[1792] Coşul III a fost în mod similar denunţat de polonezi drept un vehicul „pentru diversiunea politică şi ideologică, pentru amestecul în treburile interne”; de

---

1789 Propunerea Ministerului de Externe către conducerea HSWP asupra Cooperării şi Securităţii pentru Pacea Europeană, 17 ianuarie 1967, în Békés şi Locher (2003),
p. 1, PHP.

1790 Op. cit., p. 4. Comitetul Economic European al ONU a fost identificat ca punctul central în acest efort. Propunerea a fost aprobată şi „Parlamentul, Frontul Patriotic Naţional, Consiliul Naţional al Uniunii Sindicatelor, Consiliul Naţional al Femeilor, Consiliul Naţional pentru Pace“ au primit ordin să întocmească un plan de acţiune. Ultimele trei erau ramurile maghiare ale organizaţiilor sovietice de front.

1791 Vezi şi Kulpolitka, nr. 4, 1975.

1792 RAD Staff, „Six Months After: The East European Response to Helsinki“, [Şase luni mai târziu: Răspunsul est-european la Helsinki], RFER, RAD Background Report/46, 18 februarie 1976a, OSA, caseta 115, dosarul 5, raportul 114, pp. 26-28. Vezi şi Andras (1973).

cehoslovaci, ca fiind „destinat să faciliteze căile de răspândire a ideilor burgheze în ţările socialiste”; iar de bulgari, ca un instrument „al intervenţiei directe în treburile interne ale naţiunilor socialiste” şi de iniţiere „a unor activităţi anticomuniste în ţările socialiste”.[1793]

În conferinţele ulterioare, mai ales maghiarii au avut drept ţintă insistenţa preşedintelui Jimmy Carter pe drepturile omului.[1794] „Cruciada” preşedintelui Carter era denigrată şi „considerată periculoasă, chiar fără a exista vreo tentativă evidentă şi clară de intervenţie”, pentru că, „prin alegaţiile anticomuniste de manipulare, prin instigarea opiniei publice occidentale şi prin încurajarea aventurierilor politici”, ameninţa să compromită „negocierile asupra limitărilor armamentelor strategice sau a reducerii armamentelor şi trupelor din Europa Centrală”, precum şi viitorul „sistemului de securitate europeană” însuşi.1 Mai puţin public, preşedintele finlandez, Kekkonen, era „iritat de politicile pentru drepturile omului ale preşedintelui Jimmy Carter” şi îl ridiculiza, în privat, pe partenerul său american, „care

---

1793 Nowe Drogi, septembrie 1975; Sprawy Miedzynarodowe, septembrie 1975; Rude Pravo, 8 august 1975; Tribuna, 12 noiembrie 1975; Nova Vreme, 9 noiembrie 1975; Rabotnichesko Delo, 25 decembrie 1975.

1794 Vezi Ferenc Várnai în Népszabadság, 18 februarie 1977; „Drepturile omului şi Helsinki: (Népszabadság» despre slăbiciunile occidentale“ (traducere cu comentarii a secţiei maghiare), RFER, RAD Background Report/49, 2 martie 1977, pp. 1-4. Várnai era expertul în ideologie al partidului.

călărea pe căluţul lui de lemn ai drepturilor omului”.[17951796]

Budapesta a respins, totodată, mişcările disidente ale Cartei 77 şi ale Comitetului Polonez pentru Apărarea Muncitorilor, desconsiderându-le ca fiind „o mână de oameni” care căutau „faima prin declaraţiile făcute presei burgheze din Vest” şi pozând în „mişcări de rezistenţă”.[1797] După ce îi etichetau pe disidenţii maghiari ca infractori trădători, autorităţile comuniste de la Budapesta insistau că:

[…] statul are dreptul de a se apăra contra celor care încalcă legea şi, prin denaturarea realităţii, încearcă să ofere combustibil propagandei străine burgheze. El are dreptul să solicite cetăţenilor săi, chiar dacă au convingeri politice diferite, să rămână loiali concetăţenilor şi ţării lor.[1798]

Conform autorităţilor maghiare, recunoaşterea de către ONU a drepturilor extinse „dăunează prestigiului drepturilor omului şi lungeşte excesiv lista”. Problema reală, susţineau ei în cor cu Moscova, era în Vest:

[.] puterile imperialiste nu au reuşit să garanteze

1795 „Nepszabadsag asupra politicii pentru drepturile omului a preşedintelui Carter“, RFER, RAD Background Report/70, 30 martie 1977 (Traducere cu comentarii a secţiei maghiare), OSA, caseta 36, dosarul 2, raportul 44, p. 2; János Hajdu, „Ce este în joc“, Népszabadság, 20 martie 1977. Hajdu era „unul dintre comentatorii de frunte ai ziarului pe probleme internaţionale“ şi reflecta „vederile partidului şi ale guvernului maghiar“. Ungurii au atacat explicit „amestecul în treburile interne ale Uniunii Sovietice“.

1796 Max Jacobsen, „Saviour of the Nation or a Devious Faustian Bargainer?“ [Salvator al naţiunii sau un parior faustian diabolic] Helsingin Sanomat, 31 august 2000; Juhani Suomi, ed., Urho Kekkosen päiväkirjat [Jurnalele lui Urho Kekkonen], vol. 8, Keuruu, Otava, 2004.

1797 Népszabadság, 18 februarie 1977; „Drepturile omului şi Helsinki: Népszabadság despre slăbiciunile occidentale“ (traducere cu comentarii a secţiei maghiare), RFER, RAD Background Report/49, 2 martie 1977, pp. 1-2.

1798 Ibidem.

drepturile fundamentale ale omului nici în interiorul frontierelor (în special dreptul la muncă), nici în sfera internaţională, unde ei continuă campania de distorsionare a esenţei apărării drepturilor omului cu scopul de a îndrepta cetăţenii statelor socialiste împotriva puterii de stat şi a instituţiilor statului.1

Totodată, partidul maghiar susţinea că, deşi insistenţa burgheziei asupra „drepturilor înnăscute, permanente ale omului, independent de poziţia socială", este posibil să fi favorizat progresul umanităţii în epoca feudală, „fundamental ea a fost o teorie greşită şi rămâne astfel şi azi".[1799] În socialism nu este „nevoie" să „aperi cetăţenii împotriva propriului stat", argumenta Budapesta, datorită „relaţiilor fundamental pozitive dintre stat şi individ" şi a „garanţiilor adecvate pentru cetăţeni împotriva unor posibile abuzuri de putere ale statului".[1800] În consecinţă, „indivizii nu pot să se adreseze unei organizaţii internaţionale cu o plângere împotriva propriului stat".[1801]

Respingerea maghiară a „interferenţei" din exterior nu se aplică şi propriilor sale iniţiative referitoare la România. De fapt, Budapesta a susţinut frecvent exact opusul, pentru a-şi justifica interesul marcat de prejudecăţi pentru Transilvania (şi influenţa asupra acesteia). Odată cu semnarea Actului Final, Budapesta a devenit mai insistentă în legătură cu aşa-zisele ei „responsabilităţi pentru maghiarii care trăiau în afara graniţelor", mai ales în

---

1799 Népszabadság, 14 august 1977; „Timar despre drepturile omului", RFER, RAD Background Report/175, 2 septembrie 1977, pp. 3-4. István Timár a fost implicat în unele dintre cele mai mari abuzuri împotriva drepturilor omului, din epoca Rákosi, fiind coin- culpat alături de şeful poliţiei secrete, Gábor Péter, în 1954. Reabilitat după instalarea lui Kádár în 1956, Timár a devenit şef de departament în Ministerul Justiţiei.

1800 Ibidem.

1801 Op. cit., p. 3.

România, cu justificarea suplimentară că acum „spiritul de la Helsinki făcea ca o asemenea îngrijorare să devină obligatorie”.[1802]

Într-adevăr, la Helsinki, Kádár a subliniat în declaraţia lui că „teritoriul Ungariei” fusese „redus la o treime din fosta sa mărime” din cauză că se aflase de partea învinşilor din Primul Război Mondial, adresându-se nu numai audienţei din Ungaria şi „minorităţii maghiare din ţările vecine”, dar şi comunităţilor de emigranţi etnici maghiari din Occident.[1803] Totuşi, a continuat să se alăture celorlalţi „parteneri apropiaţi” în denunţarea „promovării drepturilor omului de către Occident ca fiind o interferenţă” (aprilie 1978), în respingerea ca „falsă” a grijii pentru cooperarea în domeniul umanitar şi drepturile omului care „făcea din modul în care un stat suveran îşi tratează proprii cetăţeni, o grijă legitimă pentru celelalte state” (decembrie 1979) şi în ridiculizarea „întrebărilor banalizate referitoare la aşa-zişii disidenţi” şi în denunţarea „amestecului în treburile interne” (decembrie 1984).1

Colaborarea cu Nixon, Ford şi Carter în procesul CSCE

Rolul României a fost atât de diferit şi de diametral opus faţă ce ceea ce prezentau măsurile active sovietice încât, practic, nu există nicio corespondenţă între comportamentul ei real şi imaginea post-1989 privind atitudinile adoptate faţă de Procesul de la Helsinki. În primă instanţă, România a insistat pentru includerea Americii de Nord în procesul de securitate din Europa, presând administraţia de la Washington să se angajeze mai

1802 Népszava, 25 decembrie 1975, p. 15.

1803 King (1976c), p. 13. De fapt, Transilvania s-a declarat pentru unirea cu România chiar înainte de dizolvarea oficială a monarhiei austro-ungare.

mult şi susţinând la Moscova că implicarea SUA în securitatea europeană trebuia recunoscută ca o realitate evidentă.[1804] După cum îl informa trimisul special al lui Ceauşescu pe Henry Kissinger, în aprilie 1973:

România acordă o mare semnificaţie participării Statelor Unite în acest proces, în pregătirea şi desfăşurarea Conferinţei, conştientă de faptul că poziţia SUA poate avea un rol important în lucrările Conferinţei şi în rezolvarea favorabilă a problemelor europene. Din aceste motive noi am fi interesaţi să vedem că Statele Unite arată un interes mai mare şi contribuie mai activ.

[…] Noi dorim ca SUA să joace un rol mai activ.[1805]

Bucureştiul a fost, totodată, membrul Blocului Sovietic care a susţinut cel mai entuziast înfiinţarea unei „organizaţii permanente, care să se ocupe de securitatea europeană", făcând lobby atât în SUA, cât şi pe lângă ceilalţi membri ai Pactului în acest scop.[1806] În iunie 1970, Ceauşescu a fost primul care a sprijinit ideea, pe care miniştrii de externe ai Pactului de la Varşovia au şi adoptat-o câteva zile mai târziu, probabil cu scopul de a discredita ideea în Occident.[1807] Un an mai târziu şi cu un an înainte de începerea şedinţelor pregătitoare pentru Helsinki, românii au fost cei care au denumit viitoarea instituţie permanentă „Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa", un detaliu care nu este de obicei menţionat în istoriografia occidentală a Procesului de la Helsinki.1 La acea vreme, românii au specificat că statutul

1804 Locher (2002), p. 13, PHP În 1979 şi 1984 plângerea citată a fost făcută, de fapt, de reprezentantul Cehoslovaciei, dar nu există vreo mărturie a dezacordului delega- ţ iei maghiare.

1805 Memorandum al discuţiei, Washington, aprilie 21, 1973, 11.50 a.m.—12.40 p.m., documentul 23, Foreign Relations, 1969-1976, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976.

1806 Ring (1972b), p. 18.

1807 Le Monde, 18 iunie 1970; Pravda, 27 iunie 1970.

de membru „se va baza pe un principiu fundamental: numai statele, subiecte egale ale dreptului internaţional şi nicio altă entitate creată de ele, au dreptul de a discuta şi determina modul în care intenţionează să coopereze”, eliminând astfel „orice poziţii privilegiate” pentru conducătorii alianţelor.[18081809]

După cum le-a explicat Ceauşescu preşedintelui Gerald Ford şi lui Henry Kissinger, summitul Conferinţei nu trebuia să constituie „finalul, ci mai degrabă începutul procesului de securitate europeană”, iar o organizaţie permanentă trebuia să aibă rolul de a pregăti sistematic (anual sau o dată la doi ani) conferinţe de tip „follow up”.[1810] La îngrijorarea lui Kissinger referitoare la posibilitatea „interferenţei permanente în Occident”, Ceauşescu a argumentat convingător că organizaţia putea fi constituită în aşa fel încât „să se excludă posibilele interferenţe” şi să se limiteze la pregătirea noilor conferinţe. România, a declarat el, nu dorea „vreo intervenţie a Estului în Vest sau o intervenţie a Vestului în Est” şi, în la fel de mică măsură, „vreo intervenţie a Estului în Est”.[1811]

În contradicţie evidentă cu măsurile active de discreditare, care au prezentat Bucureştiul că ar fi fost contra procesului, România a refuzat să se angajeze în acţiunile contrare Actului Final de la Helsinki sau în campania împotriva preşedintelui Carter şi a politicii sale pentru drepturile omului, la care autorităţile comuniste din

---

1808 L Monde, 22 mai 1971. Autorii au fost Nicolae Ecobescu şi Sergiu Celac.

1809 Ibidem. King (1972b), p. 19.

1810 Memorandum al discuţiei, Washington, 11 iunie, 1975, 3-4.15 p.m., documentul 34, Foreign Relations, 1969-1976, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976.

1811 Ibidem. Ford şi Kissinger au fost de acord să reflecteze asupra problemei şi să-şi reconsidere poziţia.

Berlin, Budapesta, Praga, Sofia şi Varşovia şi-au alăturat glasurile de bunăvoie. România nu a sprijinit conceptul sovietic al „coexistenţei paşnice” (absenţa înfruntărilor fizice, continuarea războiului ideologic), nu s-a dedat la „acuzaţii generale de subversiune ideologică împotriva Vestului” şi a respins necesitatea unei „contraofensive colective sau individuale contra Occidentului”.[1812] În timp ce Budapesta acuza „adversarii destinderii din Europa Occidentală, SUA şi China” de pretinsa obstrucţionare a acordurilor de la Helsinki (aşa cum făcuseră şi Varşovia, Berlinul, Praga, Moscova şi Sofia), România nu a nominalizat „puternicele forţe reacţionare” pentru că, aşa cum nota un analist, nu credea că ele „erau de găsit în Vest”.1

Este de remarcat că Bucureştiul nu numai că s-a abţinut să atace dur disidenţii polonezi şi pe cei din Carta 77, ci le-a făcut chiar „o oarecare publicitate”.[1813] Conform unui observator, era destul de evident, la acel moment, că Blocul Sovietic includea „doar statele active ale Tratatului de la Varşovia, minus România, plus Mongolia”.[1814] De asemenea, Bucureştiul nu a invocat nici principiul „neamestecului în treburile interne” împotriva Coşului III (sau împotriva politicii lui Carter pentru drepturile omului), aşa cum o făceau „partenerii apropiaţi”, încercând aproape ostentativ să implice România în acţiunile lor, prin împrumutarea unor elemente ale retoricii ei cunoscute.

În evident contrast, criticile Bucureştiului faţă de

1812 Andras (1973), p. 51.

1813 Partien fhivot, nr. 16, 1975; RAD Staff (1976a), pp. 19-20. Cehoslovacii au condamnat „forţele aventuriste ale imperialismului internaţional şi ale maoiştilor chinezi“, aşa cum au făcut şi bulgarii. Vezi Rabotnichesko Delo, 10 decembrie 1975; Trybuna Ludu, 25 august 1975; şi televiziunea cehoslovacă, 24 noiembrie 1975.

1814 Aspaturian, în Lowenthal şi Horn (1978), p. 259.

Coşul III au fost rare şi extrem de blânde. În loc să acuze, în „conspiraţia subversivă a Occidentului", se citau normele general acceptate, care erau adresate mai curând imposturii maghiare şi sovietice; de exemplu, cooperarea culturală nu trebuia „privită ca o justificare a amestecului în treburile interne ale altor popoare" şi „liberalizarea" contactelor umane nu ar trebui să promoveze „ideile naţionaliste, antiumane, retrograde şi reacţionare sau ideile rasiste".[1815] De fapt, „liberul schimb" cu Occidentul nu ameninţa Bucureştiul atât de mult ca numeroasele contacte cu aliaţii din Tratatul de la Varşovia, care căutau cu toţii oportunităţi să recruteze şi să încurajeze opozanţi ai regimului, inclusiv prin alimentarea tensiunilor etnice cu scopul de a deturna politicile sale independente.

Campania Bucureştiului pentru măsuri obligatorii de sporire a încrederii

Încă de la începutul Procesului de la Helsinki, Bucureştiul a încercat să utilizeze conferinţa pentru a micşora controlul sovietic asupra Blocului, în timp ce Moscova a încercat să-l exploateze pentru a-şi consacra controlul prin oficializarea divizării Europei. Aşa cum i-a spus ambasadorul român lui Kissinger, încă în 1973, „noi împărtăşim aceeaşi îngrijorare că [Conferinţa] ar putea conduce la consfinţirea divizării din Europa", la care Kissinger a replicat că ceea ce încercau românii să facă „era absolut clar", la fel cum era şi opoziţia lor „la ceea ce încercau să facă alţii".1 În acest punct, interesele României erau de asemenea diametral opuse cu cele ale URSS şi ale celorlalţi din Pact, sincronizate strâns cu scopurile SUA şi ale majorităţii Occidentului şi recunoscute ca atare de administraţia SUA.

Kissinger – evident cu autorizaţia preşedintelui Nixon

1815 Scânteia, 18 mai 1973; Agerpres în engleză, 4 iulie 1973; Andras (1973), p. 51.

– a propus o cooperare bilaterală, neoficială, cu românii care „să complice intervenţia unor forţe externe în Europa”.[1816] În consecinţă, Bucureştiul s-a distins ca fiind cel mai activ avocat al măsurilor concrete de implementare şi monitorizare, în conformitate cu Actul Final. În acest sens, Ceauşescu explica preşedintelui Ford şi lui Henry Kissinger, cu mai puţin de două luni înainte de summitul final de la Helsinki:

În primul rând, trebuie să existe angajamente ferme pentru renunţarea la forţă şi pentru neamestecul în treburile interne ale altor state. [...] Se pune problema, spre exemplu, de acele angajamente referitoare la manevrele militare. Şi nici aici nu contează dacă vor fi 250 sau 180 de kilometri, ori 10 sau 20 de mii de oameni, ci simplul fapt că aceste măsuri trebuie să fie obligatorii şi nu ceva voluntar. [.] ceea ce facem este să introducem în dreptul internaţional anumite reguli. [.] anumite înţelegeri trebuie să fie obligatorii şi nu voluntare.[1817]

Poziţia României a fost atât de diferită de cea a Uniunii Sovietice şi a partenerilor loiali, încât ea nu a fost inclusă ca parte în Tratatul de la Varşovia în timpul negocierilor. După cum menţiona CIA, cu două săptămâni înainte de semnarea Actului Final de la Helsinki:

Singura excepţie evidentă la docilitatea est-europeană a fost România. [.] Românii au deviat de la poziţia sovietică într-o varietate largă de probleme.

De exemplu, Bucureştiul a încercat cu insistenţă să întărească stipulările ulterioare, cu intenţia evidentă de a-i putea face pe sovietici responsabili de eventuale violări ale

1816 Memorandum al discuţiei, Washington, 21 aprilie, 1973, 11.50 a.m.-12:40 p.m., documentul 23, Foreign Relations, 1969-1976, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976.

1817 Memorandum al discuţiei, Washington, 11 iunie, 1975, 3-4.15 p.m., documentul 34, Foreign Relations, 1969-1976, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976.

acordurilor.1

La mijlocul lui 1974, Emil Bodnăraş i-a explicat ambasadorului Harry Barnes de ce impunerea de constrângeri asupra comportamentului sovietic era un scop central al politicii României. Conform lui Bodnăraş, „în timp ce cuvântul unui gentleman englez sau chiar şi al unui comunist chinez era

O garanţie, nici măcar un raft întreg de dicţionare nu era de ajuns să-i faci pe sovietici să respecte vreo negociere sau vreun acord".[1818] Similar, în replică la întrebarea lui Henry Kissinger dacă România chiar considera că era de dorit retragerea trupelor Statelor Unite din Europa, el a răspuns:

Preşedintele Ceauşescu spune că el nu se gândeşte la retragerea trupelor SUA, ci la reduceri reale, care vor trebui echilibrate sub un control adecvat. Este nevoie de un mecanism pentru a asigura atât reducerea, cât şi controlul. De fapt, chinezii au făcut mai mult decât oricine pentru a se ajunge la reducerea trupelor în Europa, obligându-i pe sovietici să disloce trupe substanţiale [44 de divizii] la graniţa cu China.[1819]

1818 CSCE: The View From Moscow (CIA/OCI/Memo 750718A), 18 iulie 1975 (declasificat la 29 ianuarie 2001), p. 8, CIA.

1819 Memorandum al discuţiei, 3 august, 1975, 4—4.40 p.m., documentul 38, Foreign Relations, 1969-1976, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976. În timpul acestei discuţii, Ceauşescu i-a prevenit pe americani să fie atenţi la proliferarea nucleară din partea ţărilor mici din „Orientul Mijlociu, Asia sau chiar din America Latină, cum ar fi Brazilia". Când Kissinger a glumit că „indienii ar putea intra şi ei în această categorie deşi sunt atât de morali şi pacifişti", Ceauşescu a replicat: „Nu sunt aşa de pacifişti". Cei doi au căzut de acord şi să coopereze la ONU în legătură cu problemele din lumea în curs de dezvoltare, fără să permită să devină o arenă pentru conflictele politice. Ceauşescu a continuat, totodată, să transmită mesaje între Ford şi Kim Il Sung în efortul de a îmbunătăţi relaţiile SUA—Coreea de Nord.

România începuse să insiste, încă din 1966, asupra a ceea ce aveau să devină „măsurile de sporire a încrederii” (CBM), când a reuşit să includă ca principii generale referiri la retragerea trupelor străine din Europa şi la desfiinţarea bazelor militare străine, la şedinţa Tratatului de la Varşovia, care a avut loc la Bucureşti. După invazia Cehoslovaciei condusă de sovietici, românii au adăugat interzicerea ameninţării cu forţa, în particular, a manevrelor militare de-a lungul frontierelor (într-o perioadă în care

„Partenerii apropiaţi” făceau acelaşi lucru de-a lungul graniţelor României). Din 1969, ungurii fuseseră instruiţi de Moscova să încerce să convingă România să nu mai vină cu propuneri referitoare la „retragerea trupelor străine din ţările europene, desfiinţarea bazelor militare străine şi renunţarea la demonstraţiile de forţă”.1

Sovieticii au pretins că propunerile româneşti „nu puteau fi acceptate de statele NATO” nici măcar ca subiect de discuţie şi că ele vor „torpila conferinţa”. Dar aceste eforturi s-au dovedit în van. Spre exemplu, la conferinţa pentru dezarmare de la Geneva, din martie 1970, propunerile generale ale Bucureştiului pentru „angajamente internaţionale obligatorii de nerecurgere la forţă sau la ameninţări cu forţa”, au fost acompaniate de propuneri foarte specifice pentru „renunţarea la manevre militare pe sau în apropiere de teritoriile altor state” fără permisiunea acestora.[1820] Adoptarea unui asemenea principiu ar fi dărâmat însăşi fundaţia doctrinei Brejnev şi a menţinerii dominaţiei sovietice în Europa de Est.

1820 Károly Erdélyi, Memorandum al Ministerului de Externe către Comitetul Politic al HSWP legat de consultările sovieto-maghiare pentru Conferinţa Europeană de Securitate, 18 octombrie 1969, p. 2, în Békés şi Locher (2003), PHP Ministrul adjunct de externe, Erdélyi, era confidentul lui Kádár şi agent KGB. Miklós Kun, „Kádár şi Primăvara de la Praga“, The Hungarian Quarterly, vol. 39, nr. 152 (iarna 1998), pp. 113-126.

Una dintre reacţiile sovietice a apărut două zile mai târziu în *Pravda*, unde un colonel sovietic de la comanda unificată a Pactului de la Varşovia îi ataca pe „revizionişti de dreapta şi pe oportunişti de stânga pentru trădarea intereselor internaţionalismului socialist, prin aderarea la ideile anticomuniste şi antisovietice ale ideologilor imperialişti”. Ofiţerul argumenta că acei trădători erau „oponenţi ai suveranităţii socialiste, care poate fi protejată cu adevărat numai prin eforturi colective”. De asemenea, el insista că „ajutorul dat de cele cinci state aliate poporului cehoslovac” prin invazia lor şi răsturnarea guvernului Dubček era o „confirmare convingătoare a principiilor internaţionalismului”.[1821] Nemenţionarea directă a României a permis speculaţia că şi alţi membri ai Pactului împărtăşeau această disidenţă şi a dat spaţiu liber de manevră măsurilor active în acest scop.

„Suveranitatea socialistă” la care se referea colonelul conţinea „obligaţia internaţionalistă” de „apărare a dictaturii proletariatului şi a fundamentelor sociale ale socialismului în orice ţară a comunităţii socialiste”.[1822] Colonelul sovietic ridiculiza conceptul bazării pe forţele proprii – esenţa strategiei de apărare a României, unică în cadrul Blocului – ca fiind „nu mai puţin periculoasă” decât contrarevoluţia cehoslovacă şi constituia „o respingere a principiilor internaţionaliste de apărare a patriei socialiste şi o acoperire pentru tendinţe aventuriste şi hegemonice”.1

Începând din 1972, Bucureştiul a legat principiul susţinerii reducerii armamentelor şi a cheltuielilor militare de securitatea europeană, argumentând că, „în timp ce principiul abţinerii de la folosirea forţei constituie un bastion legal esenţial al securităţii, eliminarea

1821 Pravda, 7 martie 1970.

1822 Horizont (Berlinul de Est), nr. 43, octombrie 1969; Pravda, 26 septembrie 1968; King (1972b), p. 10.

instrumentelor de forţă – a armamentelor – reprezintă garanţia sa materială".[1823] înainte de convorbirile pregătitoare pentru CSCE, România a făcut presiuni pentru reducerea „efectivelor armatelor naţionale, eliminarea tuturor bazelor străine, retragerea tuturor trupelor în interiorul frontierelor naţionale şi renunţarea la manevre militare la graniţele altor state".[1824] Era esenţial, insista Ceauşescu, ca dezarmarea şi reducerea trupelor „să fie verificate prin unele sisteme de control".[1825] Chiar înainte de începerea convorbirilor preparatorii, România a lansat o serie de declaraţii comune care au inclus, cu excepţia Coşului III, practic toate punctele care s-au regăsit în Actul Final de la Helsinki şi a încercat chiar să obţină ratificarea din partea Naţiunilor Unite.[1826]

Contramăsurile antiromâneşti

Având în vedere poziţia preşedintelui Kekkonen (şi a altor personalităţi de frunte finlandeze), care lucra pentru spionajul sovietic şi „relaţia specială" finlandezo-maghiară, patronată şi chiar susţinută de Moscova, românii nu considerau Finlanda un teritoriu cu adevărat neutru.[1827] La prima întâlnire de la conferinţa pregătitoare din noiembrie 1972, conflictul iscat prin refuzul de a accepta delegaţia României şi apoi prin suspendarea precipitată a şedinţei a atras asemenea proteste generale, încât reprezentanţii

---

1823 Ibidem.

1824 Scânteia, 27 aprilie 1972; Constantin Mitea, „Ideea de securitate europeană în lumina acţiunilor practice", Lupta de clasă, nr. 2, februarie 1972; King (1972b), pp. 7, 9.

1825 King (1972c), p. 21.

1826 Declaraţiile au fost emise împreună cu Belgia, Congo, Iran, Italia, Olanda, Sudan, Volta Superioară şi Germania de Vest. King (1973c), p. 7. Secretarul general al Naţiunilor Unite, Kurt Waldheim, a făcut publică propunerea României pe 6 noiembrie 1973.

1827 Pentru legăturile lui Kekkonen cu KGB, vezi Kalugin şi Montaigne (1994), pp. 169-170; Andrew şi Gordievsky (1990), p. 433. Vezi şi Rautkallio (1996); Rautkallio (1999).

Finlandei au fost nevoiţi să ceară oficial scuze României la sesiunea următoare.[1828] în ciuda insistenţei sovietice pentru „convorbiri bloc-bloc cu SUA şi URSS, în calitate de lideri ai NATO şi ai Pactului de la Varşovia”, românii au înregistrat „proiectul regulamentului de procedură, ca prim document oficial al CSCE” (Documentul de lucru nr. 1 al CSCE), care stipula că numai statele şi nu alianţele militare create de ele erau participanţi legitimi la discuţii.1 Românii au solicitat, de asemenea, o preşedinţie prin rotaţie şi, în final, s-a stabilit rotaţia vicepreşedinţilor adunărilor şi preşedinţii oricăror viitoare grupuri de lucru.

Insistenţa României ca statele să participe indiferent de statutul de membru al vreunei alianţe militare a fost „în general respinsă de toţi ceilalţi membri ai Pactului de la Varşovia”.[1829] Media sovietică a evitat să menţioneze explicit România când a criticat „anumite tentative de a crea dificultăţi în realizarea unor progrese”, sugerând însă că Bucureştiul constituia o obstrucţie în însăşi calea Procesului de la Helsinki.[1830] Conducând atacul, media maghiară a acuzat România că nu a păstrat confidenţialitatea negocierilor şi că „îşi făceau publicitate pentru ea şi pentru punctele ei de vedere”, în timp ce polonezii o criticau pentru că „despica firul în patru şi prelungea negocierile”, cu scopul de „a slăbi solidaritatea grupurilor ideologice din Europa”.[1831] Bucureştiul nu s-a retras din faţa ofensivei comune a partenerilor din alianţă şi chiar a introdus formula de compromis, care a pus Moscova la colţ, respectiv a făcut-o să accepte că şedinţele

---

1828 Robert R. King, „Rumanian Demands at Helsinki Preparatory Conference Delay Adoption of Procedural Rules“, RFER, Rumania/19, 4 decembrie 1972d, OSA, caseta 114, dosarul 2, raportul 46, p. 2.

1829 Nuenlist şi Locher (2005), p. 12, PHP

1830 Radio Moscova, în limba română, 28 noiembrie 1972.

1831 Radio Budapesta, 25 noiembrie; Zycie Warszawy, 26 noiembrie; Radio Varşovia, 27 noiembrie 1972; King (1972d), p. 5.

„vor avea loc în afara cadrului alianţelor militare”.[1832] Faptul că discuţiile nu s-au transformat „într-o confruntare Tratatul de la Varşovia-NATO” a fost atribuit de observatorii internaţionali tenacităţii României, ceea ce i-a „atras admiraţia” unui număr de state occidentale.[1833]

Conform rezoluţiei conducerii partidului maghiar, pregătită de adjunctul Departamentului Internaţional, Mátyás Szűrös, liderul est-german „a urmat în toate aspectele linia noastră comună” şi, de aceea, le-a cerut românilor:

[…] să se abţină, pe viitor, să mai facă demersuri care nu sunt pe linia poziţiilor noastre comune în problemele importante. Nu este un secret că propunerile Republicii Socialiste România referitoare la chestiunea aşa-numitelor măsuri de sporire a încrederii şi renunţarea la forţă sunt în acord cu intenţiile ţărilor NATO, care sunt direcţionate spre complicarea şi prelungirea convorbirilor. 1

Ceauşescu a caracterizat atacul lui Honecker ca „un amestec inadmisibil în afacerile interne ale României”, menţionând că singurul motiv pentru care se abţinea să răspundă mai dur era „profundul său respect pentru partidul lui Thälmann şi Pieck”.[18341835]

1832 Ibidem.

1833 King (1972d), p. 6. Vezi şi King (1972b), pp. 13-15. Statele Unite nu au fost hotărâte în legătură cu propunerea României, oficialităţile responsabile de relaţia SUA—URSS fiind în favoarea abordării de pe poziţii de bloc.

1834 Rezoluţia nr. 3185/1974 a Consiliului de Miniştri asupra întâlnirii Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia, din 17-18 aprilie 1974 de la Varşovia, pregătită de Mátyás Szűrös, în PHP, „Records of the Political Consultative Committee, 1955— 1991“, publicată de Douglas Selvage şi Vojtech Mastny, ianuarie 2008, p. 7. Şi Gierek „a deplâns faptul că propunerile României pentru convorbirile de dezarmare de la Viena diferă de poziţia comună“. (p. 8).

1835 Op. cit., p. 8. Conducătorul român a criticat şi „declaraţia preliminară de principii“, considerând-o „prea slabă“, insistând asupra

După cum nota Kissinger, după discuţia cu liderul român, „îngrijorarea majoră” a lui Ceauşescu era că „CSCE nu mergea îndeajuns de departe”, încât să asigure măsuri de siguranţă „suficiente, care să protejeze Europa de Est” de intervenţia sovietică.[1836] În timp ce Statele Unite au preluat responsabilitatea pentru negocierea Coşului I şi Marea Britanie pentru Coşul II, Franţa „a purtat majoritatea negocierilor asupra Coşului III” şi nu a manifestat niciun interes pentru efortul României de a stabili şi impune măsuri de creştere a încrederii care vizau Uniunea Sovietică.[1837] Ministerul de Externe francez i-a spus clar lui Kissinger, la mijlocul lui 1975, că „pentru Franţa, măsurile de sporire a încrederii nu reprezintă unul dintre punctele esenţiale ale Conferinţei”.[1838]

De fapt, Parisul era prea puţin interesat la acea vreme de Procesul de la Helsinki, privindu-l ca pe o ameninţare la propria sa dominaţie în afacerile de securitate europeană, mai ales după ce românii reuşiseră să-i aducă la egalitate pe toţi participanţii la discuţii (ceea ce diminua rolul special pe care Franţa şi l-ar fi asumat, inevitabil). Ungurii şi sovieticii erau conştienţi de acest dezinteres şi au încercat să-l folosească în propriul avantaj.

După cum menţiona o oficialitate maghiară, în urma

---

unui regim de control şi sancţiuni şi reiterând propunerile pentru „retragerea trupelor străine şi încetarea manevrelor militare“ la frontierele altor state şi pentru „reducerea cheltuielilor militare“. King (1972b), p. 8.

1836 Kissinger (2002), p. 662.

1837 Părea că autorităţile franceze erau susceptibile la abordări din partea „partenerii lor din strânsa cooperare“ tocmai din cauza atitudinii lor „mai degrabă rezervată“ faţă de CSCE, pe care oficialii sovietici o descriseseră anterior maghiarilor ca fiind „rezervată şi dezinteresată“. Károly Erdélyi, Memorandum al Ministerului de Externe către Comitetul Politic al HSWP legat de consultările sovieto-maghiare pentru Conferinţa Europeană de Securitate, 18 octombrie 1969, la PHP.

1838 Kissinger (2000), p. 646.

consultărilor bilaterale sovieto-ungare:

Atitudinea Franţei este mai degrabă rezervată. Conducătorii francezi sunt conştienţi că întreprinderea lor politică majoră, slăbirea simultană a poziţiilor europene ale celor două tabere opuse, se poate realiza cu greu la conferinţă, aşa încât atitudinea lor este caracterizată prin dezinteres şi rezervă.[1839]

Majoritatea analizelor occidentale ale Procesului de la Helsinki nu au acordat prea multă atenţie României, chiar şi atunci când se deranjau să menţioneze că acesta adoptase o poziţie diferită de Moscova şi de restul Pactului de la Varşovia. Totuşi, ceea ce rezida în acea diferenţă a avut un efect enorm asupra Războiului Rece. Esenţa acelor diferenţe a fost bine reliefată în proiectul discursului lui Honecker de la întâlnirea Pactului de la Varşovia din 1974:

[…] În subcomitetul care se ocupă de măsurile CBM, delegaţia României a venit, de asemenea, cu o propunere de document separată. Astfel, aspectele militare generale, în unele părţi într-o formă detaliată, au devenit obiectul deliberărilor conferinţei. Iniţiativa românească, împreună cu propunerile din partea ţărilor vestice includ solicitări care depăşesc recomandările de la Helsinki [.]

[Delegatul României a propus] realizarea unor controale internaţionale amănunţite pe teritoriile statelor socialiste, prin posturi internaţionale fixe şi mobile. În circumstanţele actuale, în care există riscul continuu al unei agresiuni imperialiste, un astfel de punct de vedere este total inacceptabil. Seria de măsuri propuse are scopul clar de a limita şi a plasa sub control activităţile forţelor armate ale statelor socialiste. Aceste propuneri ale

1839 Memorandum al Ministerului de Externe către Comitetul Politic al HSPW legat de consultările sovieto-maghiare pentru Conferinţa Europeană de Securitate, 18 octombrie 1969, p. 1, în Békés şi Locher (2003), PHP Autorul raportului (de fapt un memorandum către Biroul Politic maghiar), ministrul adjunct de externe, Károly Erdélyi, este identificat ca agent KGB, în Kun (1988).

tovarăşilor români sunt în concordanţă cu opinia statelor NATO referitoare la aşa-numitele „măsuri de promovare a stabilităţii”.

În final, unele dintre modificările şi amendamentele românilor au efectul de a extinde aria asupra căreia acordul trebuie să aibă valabilitate. [.] Decisiv pentru noi – şi le cerem tovarăşilor români să reflecteze la aceasta cu atenţie – este că aceste modificări şi corecţii ignoră interesele de securitate ale întregii comunităţi socialiste şi drepturile suverane ale statelor socialiste […] De fapt, RSR adoptă o poziţie în totală contradicţie cu politica stabilită de noi.1

După cum nota ulterior un analist: „Aspectele militare ale CSCE, măsurile voluntare de sporire a încrederii (CBM) au reprezentat un nou element în relaţiile Est-Vest – ceva ce nu a avut nicio legătură cu ideea sovietică de destindere”.[1840] Bucureştiul şi-a continuat aceste eforturi, alăturându-se, practic, „ţărilor nealiniate împotriva Pactului de la Varşovia”, „solicitând notificarea anterioară a mişcărilor de trupe, precum şi a manevrelor navale şi aeriene”, la conferinţa din 1978 de la Belgrad.[1841]

1840 Asupra poziţiilor Republicii Socialiste România: Anexe la discursul şefului statului est-german (Erich Honecker), 4 aprilie 1974, pp. 1-9, „XIV. Varşovia, 17-18 aprilie 1974“, „PCC Meetings 1970-1990“, în Mastny, Nuenlist, Locher şi Selvage (2001), PHP .Notele est-germane asupra proiectului conferinţei pentru securitate europeană (17 aprilie 1974) reiterau plângerile pentru „accentul exagerat“ pus de România pe „aspectele militare concrete“ ale CBM, pe „principiul renunţării la forţă“, pe reduceri mai mari ale armamentelor şi forţelor militare ale URSS, RDG, RPP şi RSC şi pentru solicitarea României „de controale internaţionale extinse pe teritoriile statelor socialiste, prin puncte internaţionale de control“, propuneri care coincideau „larg“ cu „vederile statelor NATO“. Nota concluziona că: „Propunerile României complică negocierile de la Viena, contravin intereselor de securitate ale comunităţii socialiste şi aduc atingere drepturilor suverane ale statelor so- cialiste“. Ibidem.

1841 Moore (1977), p. 5.

La acea vreme, spionajul SUA a evaluat că Moscova era acum confruntată cu „dificultăţi pe două fronturi”. Una era creată de aprobarea Coşului III, iar cealaltă, pe care CIA o situa pe primul loc, era provocată de acceptarea fără entuziasm „a unui număr de măsuri de notificare anterioară şi observare a manevrelor militare majore – aşa-numitele măsuri de sporire a încrederii (CBM)”.[1842]

Cu toate că s-a recunoscut rareori, România a jucat un rol important şi în împiedicarea tentativelor sovietice de a transforma „conferinţa CSCE de la Madrid într-o conferinţă pe teme de dezarmare” şi în garantarea că va fi, în schimb, „o conferinţă pe tema CBM”.[1843] Delegaţia României şi-a menţinut poziţia exigentă în timpul negocierilor CSCE din 1984 – 1986, de la Stockholm, la care Moscova a acceptat solicitările de notificare şi inspecţiile internaţionale, îngreunându-se major capacitatea sovieticilor

„De a pregăti un atac surpriză”.1 Motivaţiile pentru acest efort românesc extraordinar rezidau în dorinţa sinceră a Bucureştiului de a avea o asigurare împotriva incursiunilor militare sovietice. Aşa cum îi mărturisea Ceauşescu preşedintelui Ford, în 1975, el era preocupat de „problema serioasă”, care depăşea „ceea ce se semnase la Helsinki”:

În primul rând, la 30 de ani după război, Europa se află încă sub condiţiile armistiţiului. […] Aceasta implică, desigur, că aceia care au fost victorioşi în război [.] au dreptul să intervină acolo unde nu există niciun tratat de pace, în orice moment doresc. [.] A continua să trăim sub

1842 Soviet Objectives and Tactics at the Belgrade Conference, mai 1977, p. 3, CIA.

1843 Nuenlist şi Locher (2005), p. 14, PHP Cu toate că erau conştienţi de importanţa acestor măsuri, analiştii nu au recunoscut rolul României, afirmând în schimb că SUA au renunţat la România ca partener principal, preferând Polonia şi Ungaria, în perioada de după Helsinki.

auspiciile Tratatului de la Potsdam înseamnă un risc de intervenţie în orice moment.

[.] [Scopul nostru este] să scăpăm de statutul de la Potsdam şi să ajungem la o stare de lucruri normală în Europa, care exclude dreptul de intervenţie în treburile interne ale altor state.[1844][1845]

Era necesar, îi spunea preşedintele român partenerului său american, un document obligatoriu care „să înlăture orice drepturi ale vreunui stat asupra altuia". Când a fost întrebat de preşedintele Ford dacă credea că soluţia se afla în reunificarea Germaniei, Ceauşescu i-a răspuns afirmativ.[1846]

Răstălmăcirea performanţelor României la CSCE

În perioada summitului de la Helsinki, eficienţa măsurilor active antiromâneşti de sorginte sovietică a devenit tot mai vizibilă în analizele academice şi ale spionajului SUA. De exemplu – după ce descrisese politica României din 1972 ca fiind consecventă şi tactica ei ca urmărind „un model al confruntării, urmat de o perioadă de consolidare, în care tensiunile vor fi destinse, fără însă să se facă Uniunii Sovietice concesii de substanţă" – patru ani mai târziu, acelaşi analist a început să afirme că linia strategică generală a României împotriva Moscovei era marcată de „un zigzag" şi nu era „în niciun caz consecventă sau lipsită de ambiguităţi".1 Abilitatea măsurilor active sovietice de a sădi confuzie şi îndoieli –

1844 Ibidem. Vezi Hannes Gamillschlag, „In der Konferenzpause beginnt die Arbeit", Frankfurter Rundschau, 23 martie 1984. Românii au jucat un rol cheie în crearea premiselor pentru viitoarele acorduri „cer deschis" şi au fost primii care au propus şi au implementat un acord „cer deschis" în fostul Bloc Sovietic, cu vecinii lor maghiari în 1991.

1845 Memorandum al discuţiei, Bucureşti, 2 august, 1975, 7-8.10 p.m., documentul 36, Foreign Relations, 1969-1976, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976.

1846 Ibidem.

demonstrată evident prin contrastul dintre etichetarea opoziţiei României ca ineficientă şi contraproductivă, făcută în Evaluarea Comunităţii Informative Naţionale (National Intelligence Estimate) din 1973, şi addenda la această evaluare, din 1974, care sublinia că România „rămăsese cea mai dificilă problemă a sovieticilor" – a continuat să aibă un efect cumulativ asupra percepţiilor din Statele Unite.[18471848]

În 1975, chiar şi atunci când observa corect opoziţia singulară a României faţă de Moscova şi eforturile ei serioase de a introduce controale mai exigente în procesul CSCE, care ar fi îngreunat devierile sovietice, CIA descria comportamentul României în termeni care sugerau superficialitatea, autopublicitatea şi lipsa de consecvenţă, toate acestea aflându-se printre efectele majore ale măsurilor active şi ale criticilor din mass-media sovietică şi a Pactului:

Într-un mod caracteristic, delegaţia română a făcut un mare spectacol din clamarea independenţei şi apărarea intereselor şi interpretărilor sale speciale. [...] În final nu au fost reţinute prea multe elemente care să poată fi citate de Bucureşti ca încorporând conceptele sale, iar românii, ca de obicei, au bătut în retragere în faţa unor confruntări potenţiale cu sovieticii.[1849]

1847 King (1972b), p. 27; King (1976b), p. 1. Tipică, de asemenea, a fost şi interpretarea îngustă a politicii României ca tinzând să-şi „crească autonomia faţă de Uniunea Sovietică" şi ducând „o politică conform intereselor naţionale ale României", în timp ce ignora eforturile de reducere a dominaţiei sovietice la nivel regional şi global. Op. cit., pp. 1, 2.

1848 National Intelligence Estimate: Soviet and East European Attitudes Toward MBFR (NIE 11/1273 preluat de NIE 11/20-73), 4 octombrie 1973 (declasificat la 31 ianuarie 1994), p. 15, CIA, şi Memorandum To Holders Of National Intelligence Estimate 11/12-73: Soviet and East European Attitudes Toward MBFR, 7 mai 1974 (declasificat la 31 ianuarie 1994), p. 5, CIA.

1849 CSCE: The View from Moscow (1975), p. 8, CIA.

Judecând însă după convorbirile desecretizate dintre conducătorii români şi americani din anii 1973 – 1975, realizările româneşti de la Helsinki fuseseră enorme, cu un efect de durată.[1850] Faptul că nu au fost atribuite Bucureştiului este o altă poveste.

Operaţiunile sovietice de „sporire a prestigiului", din perioada conferinţei, nu s-au limitat la îmbunătăţirea imaginii lui Kádár (cu ajutorul generos al lui Kekkonen) sau la prezentarea Ungariei ca o „semidemocraţie liberală".1 Ele s-au extins şi la liderul polonez, Edward Gierek. Atât Kádár, cât şi Gierek au afişat o „opoziţie tăcută" faţă de Moscova în discuţiile cu interlocutorii occidentali, atât în timpul Procesului de la Helsinki, cât şi în timpul vizitelor bilaterale ce au urmat, convingându-i că nu existau niciun fel de diferenţe esenţiale întrevederile lor şi cele ale conducătorului român, cu singura excepţie că, în timp ce ei aleseseră o cale tăcută, serioasă şi astfel cu un sprijin mai puternic, acesta prefera „să facă paradă".[1851] Mai mult, susţineau ei, aleseseră acest nivel de discreţie datorită importanţei strategice pe care ţara lor

---

1850 Vezi documentele 25-43 în Foreign Relations, 1969-1976, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973—1976. In 1978, preşedintele Carter declarase, de asemenea, că România „promovase activ scopurile conferinţei de la Helsinki", în special prin consolidarea unei necesare încrederi mutuale. Visit of President Nicolae Ceausescu of Romania Remarks at the Welcoming Ceremony, 12 aprilie 1978, John T. Woolley şi Gerhard Peters, The American Presidency Project [on-line]. Santa Barbara, CA: University of California, Gerhard Peters. Disponibil pe: http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=30655.

1851 Partidul Comunist Francez, loial Moscovei, a făcut-o deschis prin Coaliţia Stângii, prezentându-l pe György Aczél ca erou liberal şi justificând sistemul partidului unic printr-o „metodă de relaţii publice îndemânatică, în slujba a doi clienţi cu interese comune — regimul maghiar şi Partidul Comunist Francez". Kevin Devlin, „French Communist Picture of «Liberal» Hungary", RFER, 5 octombrie 1973, OSA, caseta 35, dosarul 4, raportul 296, pp. 1-4; Serge Leyrac, „Hongrie: Debats et experiences", L'Humanité, 2 şi 3 octombrie 1973.

o acorda URSS, în timp ce inconsecvenţa strategică a României îi permitea o libertate mai mare în acest domeniu. În acelaşi timp, prin comportamentul lor din cadrul Pactului de la Varşovia, s-au dovedit a fi printre cei mai loiali parteneri ai sovieticilor, iar remarcile lor – care făceau plăcere Washingtonului –, revoltător de duplicitare.

Spre deosebire de aceştia, în ciuda autodistrugerii pe care a practicat-o în politica internă, conducătorul român a fost singurul lider ale cărui intenţii exprimate la Washington au fost confirmate atât de acţiunile sale de la Pactul de la Varşovia, cât şi ale ţării sale pe plan internaţional. Remarcabil este faptul că, în anii 1960 – 1970, se pare că el nu a exploatat „relaţia specială" cu Washingtonul pentru a submina alte state est-europene. Belgradul, spre exemplu, a subminat România în faţa interlocutorilor americani, în primul rând din motive de concurenţă, iar Budapesta a făcut-o din cauza antagonismului tradiţional şi a iredentismului moştenit, precum şi a directivelor de la Moscova. Politica de dezinformare practicată de Pactul de la Varşovia a prezentat cu mare succes guvernul Gierek (şi, anterior, regimul Gomułka) ca pe un opozant şi un mediator de încredere al poziţiilor sovietice în percepţiile SUA, astfel încât credibilitatea lui Ceauşescu a scăzut atunci când – ca răspuns la una dintre întrebările directe ale lui Kissinger – a remarcat că Polonia era unul dintre campionii integrării strânse în Tratatul de la Varşovia.1

Întâlnirile partenerilor Moscovei din „strânsa cooperare" cu Washingtonul, Londra, Bonnul şi Parisul, cu prilejul convorbirilor de la Helsinki, au deschis oportunităţi pentru desfăşurarea operaţiunilor antiromâneşti la un nivel cu totul nou. Kissinger i-a relatat lui Ceauşescu faptul că diverse state est-europene abordaseră reprezentanţi americani la Helsinki pentru a le propune „îmbunătăţirea relaţiilor" cu SUA, cerându-i, în acelaşi timp, sfatul „cum

ar trebui trataţi de Statele Unite – spre exemplu, în ce ordine, bineînţeles, după România".[1852] Deşi i se oferea o ocazie extraordinară, aceea de a juca rolul „uşierului", şi chiar posibilitatea de a-şi bloca opozanţii, preşedintele român, „după ce a reflectat o vreme, a spus că ar merita să încerce să-şi îmbunătăţească relaţiile cu toţi". Este de presupus că extragerea Europei de Est din strânsoarea îmbrăţişării sovietice ar fi servit admirabil scopurilor României.

Şi toate acestea în pofida faptului că Gierek îl devansase pe Ceauşescu prezentându-se, el însuşi, proamerican şi antisovietic în timpul vizitei preşedintelui Gerald Ford şi a lui Henry Kissinger la Varşovia, imediat după semnarea Actului Final, care a precedat vizita acestora la Bucureşti.[1853] Se pare că aprecierea din 1972 a Consiliului Naţional de Securitate, din perioada administraţiei Nixon, că Gierek îl invitase pe preşedintele american în ţara lui „aproape sigur" la comanda Moscovei pentru a submina poziţia României vizavi de SUA, nu a rezistat trecerii timpului.[1854] Ulterior, Kissinger nu numai că l-a inclus pe Gierek (şi pe Kádár) în grupul „opozanţilor" faţă de Moscova, alături de Ceauşescu, dar le-a oferit şi întâietate în ordine nealfabetică: „Polonia, Ungaria şi România".[1855]

1852 Întrebat de Kissinger ce atitudine aveau membrii non-sovietici ai Pactului faţă de integrarea mai mare CMEA, Ceauşescu a replicat că, în timp ce românii „erau clar împotrivă", ceilalţi erau de acord şi a subliniat că: „De fapt, polonezii sunt unul dintre susţinătorii puternici ai planului, ca şi bulgarii". Memorandum al discuţiei, Bucureşti, 3 august 1975, 9-10.25 a.m., documentul 37, Foreign Relations, 1969-1976, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976.

1853 Kissinger (2000), pp. 656-657. Conform lui Kissinger, „Ceea ce Gierek exprimase eliptic la Varşovia, Ceauşescu a făcut explicit". Op. cit., p. 661.

1854 Foreign Relations, 1969-1976, vol. XIV, documentul 75, p. 240.

1855 Kissinger (2000), p. 645. Această clasificare reflecta importanţa

În perioada vizitei preşedintelui Ford la Bucureşti (şi începând din a doua jumătate a anilor 1960), ordinea ţărilor est-europene fusese oarecum diferită. După cum îi explica Kissinger lui Ceauşescu, în august 1975:

Politica noastră generală, domnule preşedinte, este să poziţionăm România, în relaţiile noastre, cu doi paşi înaintea celorlalte state est-europene. […] Depinde de dumneavoastră să faceţi sugestii referitoare la relaţiile României cu noi, astfel încât ele să rămână pe primul loc.1

La gluma lui Kissinger, că ministrul de externe român ar putea să-i facă

O vizită şi să-i aducă propunerile după „ce-şi va ţine discursul antiimperialist" la ONU, în toamnă, Ceauşescu i-a dat replica lui Ford şi l-a asigurat că: „Nu e niciun motiv să vă supăraţi când oamenii încep să vorbească pe un ton antiimperialist, din moment ce acestea sunt probleme cu o aplicabilitate mai largă".[18561857]

Penetrarea spionajului sovietic în DSS a fost demonstrată, din nou, printr-o tentativă clară de a compromite şi descuraja vizita preşedintelui Ford, din 1975, după semnarea Actului Final de la Helsinki. Când echipa de antemergători a preşedintelui a aterizat la Bucureşti, personalul DSS a confiscat paşaportul lui Robert Gates, pe atunci ofiţer CIA şi membru în echipă – DIE fiind cea care preluase, cu câţiva ani înainte, responsabilităţile pentru vamă, paşapoarte şi vize.[1858] Gates a făcut atunci obiectul unor repetate hărţuiri

---

organizaţiilor de emigranţi din SUA. Kissinger a condamnat involuntar România printr-o laudă palidă, caracterizând politica ei externă ca „tinzând spre neutralitate". Op. cit., p. 654.

1856 Memorandum al discuţiei, Bucureşti, 2 august, 1975, 7-8:10 p.m., documentul 36, Foreign Relations, 1969-1976, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976.

1857 Ibidem.

1858 Gates (2006), p. 86.

telefonice şi ameninţări cu consecinţe teribile, în cazul în care încerca să plece din ţară fără paşaport, toate fiind provocări evidente despre care, bineînţeles, echipa americană a presupus că erau înscenate de guvernul român.

De fapt, ofiţerul CIA nu şi-a mai primit niciodată paşaportul înapoi şi a fost obligat să obţină un paşaport nou de la Ambasada SUA de la Bucureşti.[1859] Aceasta a provocat o animozitate care, conform propriilor amintiri ale lui Gates, ameninţa să torpileze întreaga vizită prezidenţială – care fusese iniţial planificată atât la Washington, cât şi la Bucureşti ca „manifestarea de dragoste" a unor parteneri apropiaţi.[1860] Experienţa deosebit de neplăcută i-a lăsat lui Gates, cât şi întregii echipe o amintire amară care nu a lucrat în favoarea României, atunci când Gates a devenit directorul CIA.1

Prezentările ulterioare făcute de Radio Europa Liberă răspunsului statelor non-sovietice din Pactul de la Varşovia la acordurile de la Helsinki au reflectat prejudecăţile bine înrădăcinate pro Kádár şi anti-Ceauşescu, consecinţe ale măsurilor active ale Pactului.[1861] Poziţia maghiară a fost prezentată în general ca „rezonabilă", „moderată", „temperată" şi „convingătoare", iar aşa-zisele „reţineri arătate de media" referitoare la Coşul III au fost descrise ca fiind motivate de atitudinea

---

1859 Ancheta şefilor serviciilor de informaţii postcomuniste din România nu a avut succes nici în găsirea paşaportului, nici în găsirea vreunui ordin, instrucţiune sau raport privind incidentul, indicând o operaţiune de tip „rogue" (tâlhăresc).

1860 Ibidem.

1861 Gates şi-a exprimat măsura acelei amărăciuni astfel: „Am luat degetul din uşa Air Force II chiar înainte ca uşa să fie închisă şi avionul să decoleze de pe aeroportul Bucureşti—Otopeni". Plasarea unor agenţi ostili dezvoltării relaţiilor mai strânse dintre SUA şi România a rămas o problemă serioasă pe tot parcursul Războiului Rece.

„relativ liberală” a lui Kádár, în timp ce despre România se afirma că afişa numai „variaţiuni” ale conformării cu poziţiile sovietice şi dădea răspunsuri „contradictorii” (pe care însă REL nu le cita), caracterizate prin „rigiditate ideologică”.[1862] Conform REL, Helsinki a reprezentat pentru români „mai mult decât orice” o „ocazie să se răsfeţe, arătând un pic de aroganţă faţă de URSS şi cu atragerea luminii reflectoarelor dinspre Brejnev la Ceauşescu” şi un forum în care să-şi demonstreze în faţa lumii „autonomia în cadrul alianţei sovietice”, în timp ce consolida „zidurile politicii sale externe sui generis”.[1863]

După conferinţa de la Belgrad din 1977, un analist a considerat că propunerile României pentru CBM aveau „puţine şanse să fie acceptate” şi le-a caracterizat nesincere – „mai mult o chestiune de spectacol şi de stil, decât de substanţă” –, o alegaţie care e posibil să fi fost preluată din mass-media Pactului de la Varşovia, care denunţa în termeni similari orice iniţiativă românească din politica externă şi de securitate.1 Raportul CIA asupra obiectivelor sovietice de la Belgrad a uitat cu totul să menţioneze lobby-ul tenace al Bucureştiului pentru măsurile de sporire a încrederii. În schimb, propunerea

---

1862 RAD Staff (1976a), pp. 3, 41. Afirmând, în introducere şi la concluzii, că România nu manifestase nici o opoziţie semnificativă faţă de poziţiile sau politicile Pactului, autorii au demonstrat repetat opusul în conţinutul raportului, ori de câte ori au fost descrise poziţiile specifice.

1863 Op. cit., p. 41. Raportul descria poziţia Bulgariei ca „aproape identică“ cu cea a Moscovei, afirma că părerea Cehoslovaciei o „reflecta pe cea a Uniunii Sovietice“, nota că Ungaria „recita răspunsurile corecte“ şi declara că Polonia „călca pe urmele Moscovei“. Paragrafele din concluzie asimilau România „opiniei estice“, deşi ea împărtăşea ceea ce autorii considerau a fi primul şi cel mai important element al opiniei Vestului, acela că „destinderea înseamnă înlocuirea armelor prin încrederea că nu este nevoie de ele“. De asemenea, abordarea iugoslavă era opusă eronat României, ele fiind de fapt identice. Op. cit., pp. 41-42.

României pentru „o reducere cu 5 – 10% a forţelor armate” din Europa a fost considerată „o idee despre care ei pretind că le aparţine”, dar pe care CIA o respingea pentru că semăna „foarte bine” cu „poziţia fundamentală a sovieticilor, care doresc să forţeze reduceri ce ar menţine echilibrul existent – unul care este favorabil Moscovei”.[1864][1865]

În acelaşi timp, documentele Pactului de la Varşovia atestau conflictele repetate şi persistente ale Bucureştiului cu Moscova şi cu ceilalţi „parteneri apropiaţi” legate de măsurile de sporire a încrederii, dezarmare şi reducere a efectivelor.[1866] Conform raportului ministrului est-german al apărării către Honecker, acestea au fost cu siguranţă principalele puncte de dispută – la întâlnirea din 1976, de la Sofia, a miniştrilor apărării din Pactul de la Varşovia – alături de refuzul Bucureştiului de a lua în considerare standardizarea armamentelor bazate pe echipament sovietic. România îşi menţinea „mentalitatea naţionalistă şi de suveranitate exagerată”, în ciuda presiunii exercitate cu „mare pasiune” de mareşalul Ustinov şi de ceilalţi miniştri loiali, „atât în timpul şedinţei, cât şi în afara ei”.[1867] „Era limpede, opinau conducătorii armatei sovietice, că delegaţia română era pornită să submineze deciziile Comitetului.”[1868]

1864 Moore (1977), p. 5.

1865 Soviet Objectives and Tactics at the Belgrade Conference, mai 1977, p. 8, CIA.

1866 Vezi Discursuri ale liderilor partidelor comuniste (János Kádár, Edward Gierek, Erich Honecker, Todor Jivkov şi Nicolae Ceauşescu), 25 noiembrie 1976; Raportul polonez asupra întâlnirii PCC, noiembrie 1976; şi Raportul cehoslovac asupra întâlnirii PCC, noiembrie 1976, în Mastny, Nuenlist, Locher şi Selvage (2001), PHP

1867 Report on the Ninth Session of the CDM, 13 decembrie 1976, în „Records of the Warsaw Pact Committee of the Ministers of Defense, 1969—1990“, editat de Christian Nuenlist, mai 2001, PHP.

1868 Ibidem.

Propunerile Bucureştiului pentru „o reducere semnificativă a bugetelor militare, a trupelor, manevrelor şi aplicaţiilor” – pe care CIA le interpreta ca fiind înaintate cu implicarea Moscovei – au fost din nou în centrul dezbaterilor din aprilie 1978, de la întâlnirea miniştrilor de externe ai Pactului. Urmând conducerea sovietică, ceilalţi membri ai Pactului au acuzat

Bucureştiul că „îşi folosea poziţiile divergente pentru a-şi întări poziţia pe scena internaţională”.1 România a continuat să promoveze măsurile de sporire a încrederii de-a lungul anilor 1980. Numai atunci când Gorbaciov a adoptat, în cele din urmă, o atitudine favorabilă, statele loiale Moscovei şi-au modificat poziţia pentru a se conforma noii linii a Moscovei, acceptând astfel, implicit, argumentele României.[18691870]

Capitolul 27

Cooperarea militară antisovietică 1973 – 1978

Din punctul de vedere al Kremlinului, contactele militare externe ale României reprezentau cele mai îngrijorătoare elemente ale independenţei sale. După neaşteptatul sprijin primit din partea americanilor, chinezilor, britanicilor şi nemţilor, în timpul şi după invazia condusă de sovietici în Cehoslovacia, românii îşi diversificaseră relaţiile militare din afara Pactului de la Varşovia, nu numai în domeniul pregătirii şi echipamentelor militare, dar exista temerea că şi în domeniul unor „alianţe” de facto antisovietice. După ce procurase staţii de emisie mobile din Germania Federală, înainte de invazia din 1968, Bucureştiul a achiziţionat avioane de la Londra (1968, 1970) şi elicoptere *AUouette*

1869 Information Report, 24 aprilie 1978 în „IX. Sofia, 24-25 aprilie 1978“, „Faltering Détente, 1976—1980“, Anna Locher, ed., „Records of the Warsaw Pact Committee of Ministers of Foreign Affairs, 1976-1990“, PHP

1870 Brown (1988), p. 271.

şi *Puma* din Franţa (1971, 1976), pe care a început apoi să le producă sub licenţă.1

Relaţiile militare chino-române

Relaţiile militare chino-române provocau deja mare îngrijorare la Moscova. Contactele militare dintre cele două ţări s-au dezvoltat constant după ce, în 1968, China a sprijinit ostentativ România. Pe la mijlocul anilor 1970, miniştrii români ai apărării vizitau constant Beijingul, iar grupuri de ofiţeri superiori din România petreceau câte o lună de „vacanţă" în China.[1871] Această relaţie a devenit obiectul unor observări atente din partea partenerilor „apropiaţi" din INTERKIT (şi în cadrul grupului dedicat României), precum şi obiectul unor intense presiuni la consiliile Pactului de la Varşovia şi din partea liderilor acestuia.

Moscova a considerat deosebit de alarmant rolul important al şefului intendenţei Armatei Chineze de Eliberare a Poporului (AEP) în negocierea unui credit cu dobândă zero, de aproape 250 milioane dolari pentru România, în martie 1971. Delegaţia militară de nivel înalt, primită de Ceauşescu la sfârşitul lui august, a declarat cum nu se poate mai explicit solidaritatea şi sprijinul Chinei pentru „lupta României împotriva folosirii forţei şi pentru apărarea suveranităţii naţionale".1 În diverse ocazii, delegaţia condusă de şeful Departamentului politic al AEP a afirmat că „poporul chinez şi Armata de Eliberare a Poporului vă vor sta alături, vă vor sprijini ferm în eforturile de a asigura prosperitatea, de a bloca folosirea forţei de către imperialişti şi de a vă menţine independenţa naţională şi suveranitatea statului".[1872] În septembrie

---

1871 Alexiev, în Adelman (1982), pp. 159-160; Armées d'Aujourd'hui, nr. 22 (iulie-august 1977), p. 69.

1872 Evaluarea Ambasadei Germaniei de Est la Bucureşti a vizitei unei delegaţii militare chineze în România, 1 septembrie 1971, pp. 1-3 în „Documentaţie generală", Nuenlist şi Locher (2004), PHP

1971, o delegaţie de ofiţeri superiori români a petrecut o „vacanţă” de o lună în China, un eveniment anual care avea să se instituţionalizeze.

Agenţii est-germani considerau prezenţa în delegaţia chineză a doi experţi în armament şi natura „cuprinzătoare” a programului acestora o indicaţie că fuseseră discutate „măsuri concrete” de „cooperare strânsă în domeniul militar”, care includea vizite la „în principal, unităţi combative ale armatei şi la baze de antrenament ale Gărzilor Patriotice”.[1873] Prezenţa la toate recepţiile oficiale a unui grup de „turişti” chinezi neidentificaţi a fost considerată şi mai suspectă de spionajul RDG, indicând cooperarea oficială în domeniul informaţiilor. Câteva luni mai târziu, Bodnăraş a condus o delegaţie militară superioară la Beijing, urmată la scurt timp după aceea de vizita unor chinezi din Gărzile Patriotice. După aceea, din China au început să sosească primele torpiloare *Ho Chwan* şi canoniere din clasa *Shanghai*, pe care Bucureştiul a început ulterior să le producă sub licenţă (1971 – 1976).[1874]

Atitudinile sovietice faţă de această evoluţie a alianţei româno-chineze erau influenţate de dezbaterea paralelă de la Kremlin şi din KGB, legată de redefinirea Chinei ca „inamicul principal” al URSS. Pericolul pe care îl reprezenta axa Bucureşti-Beijing pentru liderii de la Kremlin nu a fost deloc atenuat atunci când, la mijlocul lui 1973, conform lui Oleg Borisovici

---

1873 Evaluarea Ambasadei Germaniei de Est la Bucureşti a vizitei unei delegaţii militare chineze în România, 1 septembrie 1971, pp. 1-3 în „Documentaţie generală“, Nuenlist şi Locher (2004), PHP Pe lângă consilierea şi echipamentul chinez (cum ar fi canonierele din clasa Shanghai şi torpiloarele de tip Hu Chwan), Bucureştiul a beneficiat şi de specialişti în tactici de gherilă chinezi şi vietnamezi.

1874 Alexiev, în Adelman (1982), p. 159; Jane’s Fighting Ships 1976-1977, Londra, 1976.

Rahmanin, prim-adjunct al Departamentului Comitetului Central sovietic pentru relaţiile cu partidele socialiste conducătoare, Mao Zedong a desemnat „Uniunea Sovietică ca inamicul nr. 1 al Chinei”.1 Statutul de facto al României, de prieten nr. 1 al Chinei, a avut un impact negativ asupra relaţiilor cu Moscova.

Ostilitatea evidentă a sovieticilor împotriva Beijingului nu a împiedicat cu nimic Bucureştiul să ia apărarea Chinei la consiliile Pactului de la Varşovia. La întâlnirea din august 1973, din Crimeea, conducătorul român a vociferat la tentativele „partenerilor apropiaţi” de a ataca China şi politicile ei şi a ameninţat că va părăsi şedinţa, dacă vor continua.[1875] În acelaşi timp, „partenerii apropiaţi” s-au plâns că România bloca repetat „punctul de vedere critic al partidelor frăţeşti împotriva cursului maoist”.[1876]

Într-o evaluare din 1973 a politicilor faţă de China, germanii din Republica Democrată subliniau că poziţia României reflectă „accente antisovietice care nu pot fi ignorate” referitoare la „problemele fundamentale ale mişcării comuniste mondiale”.[1877] România nu numai că se „opusese activ” şi „repetat” condamnării Chinei, dar se ralia „deschis sau indirect” ţelurilor Beijingului şi se plasa „în opoziţie cu linia comună a comunităţii statelor socialiste”.[1878] Aceeaşi evaluare denunţa refuzul

---

1875 Al şaselea INTERKIT- întâlnirile cu Oleg Rahmanin şi Konstantin Katiuşev, 21 mai 1973, p. 1, INTERKIT, PHP Rahmanin a menţionat şi că 60-70% din efectivul forţelor chinezeşti se afla la graniţa chino-sovietică.

1876 Analiză a atitudinii Românieifaţă de maoism, 1974, p. 2, „Documentaţie generală“, Nuenlist şi Locher (2004), PHP

1877 Op. cit., p. 1.

1878 Op. cit., p. 2. Bucureştiul a blocat chiar distribuirea ziarului partidului est-german, Horizont, nr. 24 (1973), din cauza unui articol care ataca politica externă a Beijingului în Asia, pentru a-şi respecta promisiunea că nu va republica polemicile dintre sovietici şi chinezi.

permanent din partea Bucureştiului „al unor măsuri concrete de coordonare şi solicitări importante ale ţărilor din comunitatea socialistă”, respingerea „Tratatului de la Varşovia, CAER sau a formelor multilaterale de cooperare”, accentul exagerat pe care îl punea pe „rolul relaţiilor bilaterale” şi poziţia eretică asupra „rolului special al ţărilor mici şi mijlocii”, indiferent de ideologie, în medierea relaţiilor dintre marile puteri.[1879]

Proiectul discursului lui Honecker, de la întâlnirea din aprilie 1974 a Tratatului de la Varşovia, includea ca una dintre principalele teme politicile României faţă de China şi răbufnea o furie cruntă:

[…] Pentru noi este total de neînţeles cum pot tovarăşii români să evalueze dezvoltarea relaţiei cu conducerea de la Beijing „ca o contribuţie semnificativă la întărirea forţelor socialismului şi la unitatea tuturor forţelor antiimperialiste”. (*Scânteia*, 1.10.1973)

Pentru noi este de neînţeles pe ce fapte îşi bazează tovarăşii români poziţia că, astăzi, China [] a adus „o contribuţie semnificativă la lupta împotriva imperialismului, colonialismului şi neocolonialismului, pentru victoria păcii, a libertăţii şi socialismului în întreaga lume”. (*Scânteia*, 2.09.1973)

În lumina evenimentelor curente din China este şi mai de neînţeles cum pot tovarăşii românii să-l aprecieze pe Mao ca pe un „lider excepţional al Partidului Comunist Chinez şi un luptător de frunte în mişcarea muncitorească şi comunistă internaţională”.

Ne întrebăm cum se împacă tovarăşii români cu principiile şi obligaţiile alianţei noastre, atunci când promovează relaţii strânse şi tovărăşii de arme cu reprezentanţi din conducerea armatei chineze şi nu dau nicio importanţă faptului că aceştia se înarmează în

---

1879 Analiză a atitudinii României faţă de maoism, 1974, pp. 2-3, „Documentaţie generală“, Nuenlist şi Locher (2004), PHP.

vederea unei confruntări militare cu armata sovietică, care este coloana vertebrală a coaliţiei noastre defensive.1

La întâlnirea reprezentanţilor Departamentelor Internaţionale ale „partenerilor apropiaţi”, de la Budapesta, din 26 martie 1974, adjunctul Departamentului de relaţii externe pentru legături cu ţările socialiste, Rahmanin, raporta că spionajul sovietic descoperise „accidental” hărţi militare în bagajul unei înalte oficialităţi române, aflată în drum spre China, via Moscova.[1880] Conform lui Rahmanin, aceasta era o dovadă clară că Bucureştiul „trăda secretele Pactului către China”, ceea ce justifica excluderea ei pe viitor din planificarea operaţională comună (şi tratarea ca o ţară inamică).[1881]

Dezinformarea sovietică a fost capabilă să obscurizeze consecvenţa politicilor Bucureştiului faţă de Moscova, Blocul Sovietic, China şi SUA şi apoi să impună imaginea falsă – tranzitorie, oscilantă, nesinceră sau/ori nesemnificativă – asupra performanţelor şi iniţiativelor României în aceste domenii. Sub tirul acestui baraj informativ, chiar şi cei mai experimentaţi specialişti occidentali în probleme balcanice şi româneşti au considerat relaţia Bucureştiului cu Beijingului ca fiind un „scurt flirt”, care a apărut şi s-a disipat în 1971, şi au caracterizat-o doar ca „o posibilă excepţie” în presupusa obedienţă a României faţă de URSS post-1968.1 În acelaşi timp, partenerii din „strânsa cooperare” se plângeau de continuarea şi dezvoltarea relaţiilor cu China, în toate domeniile, care reprezenta un „afront deschis al României împotriva statelor din Tratatul de la Varşovia”, exemplificat de schimburile politice şi militare la nivel înalt ce deveniseră „mult mai active” după vizita lui Ceauşescu din

---

1880 Asupra poziţiilor Republicii Socialiste România: Anexe la discursul şefului statului est-german (Erich Honecker), 4 aprilie 1974, pp. 1-9, în Mastny, Nuenlist, Locher şi Selvage (2001), PHP

1881 Ibidem.

1971, în ciuda intenselor presiuni sovietice şi ale Pactului.[18821883]

Unele dintre aceste „afronturi" erau relativ minore, de exemplu acordarea unei „înalte decoraţii româneşti" ambasadorului chinez şi apoi ignorarea totală, imediat după aceea, a plecării de la post a mult detestatului ambasador sovietic, Aleksandr Vasilievici Basov. Altele aveau implicaţii profunde. De exemplu, eforturile României să convingă alţi aliaţi din Pact (cum ar fi directorul Institutului polonez pentru Relaţii Internaţionale) să sprijine „încheierea unui tratat de pace între cele două state germane" şi declaraţia publică a lui Ceauşescu referitoare la sprijinul ţării sale pentru „o singură naţiune germană unificată", făcută în faţa ambasadorului Germaniei de Est, ceea ce contrazicea direct unul dintre fundamentele politicii sovietice în Europa.[1884] Grupul INTERKIT considera că toate demonstrau alinierea cu politica Chinei, deşi Bucureştiul îşi exprimase sprijinul pentru reunificarea Germaniei cu mult înainte ca Beijingul să devină interesat de problemă.

Această cooperare cu China avea, în opinia Kremlinului, cele mai reacţionare ţeluri, de la apropierea „între China şi statele imperialiste" (pe care România avusese neobrăzarea să o portretizeze ca pe „un succes al socialismului"), la crearea unei „grupări antisovietice în Balcani" şi până la un set de măsuri deviaţioniste „în problemele de securitate europeană, precum şi a reducerii

---

1882 King (1973b), p. 25.

1883 Analiză a atitudinii României faţă de maoism, 1974, p. 2, „Documentaţie generală", Nuenlist şi Locher (2004), PHP De exemplu, Societăţii de Prietenie Chino-Română, din subordinea Ministerului Culturii, i se acordaseră „posibilităţi mai largi pentru activităţile culturale, ideologice şi politice" decât asociaţiei de prietenie româno-sovietice — ARLUS, care era în „directa subordonare a Comitetului Central al Partidului Comunist Român". Op. cit., p. 5.

1884 Op. cit., pp. 3-4.

armamentelor şi a forţelor armate”. Conform spionajului est-german, toate acestea urmăreau un singur scop:

[…] slăbirea influenţei Uniunii Sovietice asupra statelor comuniste. (Printre altele, poziţia României asupra „renunţării la forţă”, principiului inviolabilităţii frontierelor indiferent de cerinţele de clasă, retragerii tuturor trupelor de pe teritoriile străine şi interzicerea manevrelor militare [de-a lungul frontierelor fără notificare prealabilă].) 1

În ciuda atacurilor sovietice insistente împotriva apropierii chino-americane şi a „complicităţii Chinei cu NATO”, Ceauşescu a refuzat solicitarea lui Brejnev pentru semnarea unei „rezoluţii de condamnare a Chinei”, ceea ce a provocat secretarului general al partidului est-german, Erich Honecker, un atac de furie necontrolată în legătură cu demascarea „rolului «distructiv» al delegaţiei române” şi a acuzat România că „joacă, practic, pe mâna NATO”. [1885]Indispoziţia provocată de România a fost atât de mare, încât în 1975 nu s-a mai ţinut nicio întâlnire a comitetului Pactului. Ceauşescu a respins, de asemenea, şi propunerea lui Edward Gierek, loialist al Moscovei, pentru organizarea unei sesiuni speciale a comitetului Pactului cu ocazia a 20 de ani de existenţă a Tratatului de la Varşovia, iar la Bucureşti aniversarea alianţei sovietice a trecut necelebrată.[1886]

Relaţiile militare cu statele mici

Şi intensificarea relaţiilor militare ale Bucureştiului cu alte părţi ale lumii constituia o sursă de îngrijorare intensă pentru Kremlin. România intrase într-o societate mixtă cu Marea Britanie şi Iugoslavia pentru producerea avionului *IAR-93*, „primul avion de atac nesovietic, care era introdus în Pactul de la Varşovia”.[1887] Stasi raporta la începutul lui 1973 că, deşi românii considerau într-adevăr

1885 Ibidem.

1886 Ibidem.

1887 Alexiev, în Adelman (1982), p. 160.

avioanele de asalt sovietice „depăşite”, ţinta reală a acestei colaborări era „obţinerea unui mai mare nivel de independenţă faţă de Uniunea Sovietică”, în acelaşi sens Bucureştiul plănuind, de asemenea, să realizeze un submarin împreună cu Belgradul.[1888] Din nefericire, Moscova a reuşit să-şi folosească influenţa asupra lui Tito, incluzând se pare o generoasă ofertă de avioane MIG, ca să se asigure că proiectul se va poticni şi va da numai rezultate dezamăgitoare. De asemenea, Bucureştiul a căutat să obţină din Germania de Vest motoare diesel pentru tancuri, precum şi avioane şi carlingi americane.1

Ca parte a politicii de disuadare şi blocare şi, în particular, pentru a se împiedica accesul României la tehnologia occidentală sofisticată, la nivelul Pactului s-a lansat tema de dezinformare că România ar fi fost angajată în acelaşi program de procurare de tehnologii sovietice ca şi „partenerii din strânsa cooperare” când, de fapt, Bucureştiul urma o strategie exact opusă. Cu toate că, la mijlocul anilor 1970, aproximativ 75% din livrările de armament pentru armata română proveneau din producţia internă, Bucureştiul era presat de necesitatea de a-şi dezvolta capacităţile de producţie pentru piese de schimb şi facilităţi de reparare a echipamentului sovietic greu. Pe de o parte, acel echipament forma încă marea majoritate a armamentului său (mai ales armamentul greu), pe de altă parte, aprovizionarea cu armament sovietic – în special cel de ultimă generaţie – devenise firavă odată cu ruptura româno-sovietică din 1968 (şi nu fusese uşor accesibilă nici în deceniul precedent).

1888 Nota informativă nr. 110/73 referitoare la colaborarea iugoslavo-română în domeniul producerii de armament, 9 februarie 1973, BStU, MfS, HVA 90, S. 49-50; Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 312-313. Din 1975, Belgradul şi-a exprimat interesul în coproducţia de subansamble pentru armamentul sovietic. Süddeutsche Zeitung, 25 aprilie, 1975.

În anii 1970, Bucureştiul folosea aceste capacităţi pentru a repara echipamentul sovietic din alte ţări – fie că le fusese furnizat iniţial de Moscova sau capturat în luptele împotriva statelor cliente ale sovieticilor. De exemplu, România „a început să livreze piese de schimb pentru tancurile şi artileria sovietică a Egiptului”, după ce Sadat a abrogat Tratatul de prietenie egipteano-sovietic.[1889] Conform unui fost ofiţer GRU, repararea de către România a echipamentului sovietic capturat de Israel a provocat un scandal româno-sovietic major. Criza s-a exacerbat atunci când Bucureştiul a refuzat să permită experţilor sovietici să examineze noile sale elicoptere franţuzeşti, „chiar şi de la distanţă”.[1890] România şi-a mărit capacitatea de a se angaja într-o competiţie cu URSS pe un nivel cu totul nou şi a solicitat chiar asistenţa SUA pentru a înlocui Moscova în calitate de furnizor în domenii în care interesele României şi ale Statelor Unite coincideau.

Între timp, relaţiile militare ale României cu restul Tratatului de la Varşovia deveneau tot mai îngheţate, Bucureştiul dublându-şi eforturile de a bloca o şi mai mare „integrare” a alianţei şi „cooperarea multilaterală”. Acestea au fost evidente prin opoziţia sa de neclintit la proiectul de *Statut pentru perioade de război* al Pactului, prezentat de Moscova la sfârşitul anilor 1960, începutul anilor 1970 (care a continuat până la sfârşitul anilor 1980, când în cele din urmă Gorbaciov a abandonat proiectul ca pe o cauză pierdută).1 Desigur, Moscova putea şi a şi luat asemenea măsuri prin intermediul unor acorduri bilaterale sau multilaterale la nivel mai redus care excludeau România. Dar Bucureştiul a refuzat să adere la ele şi a încurajat în acelaşi timp sentimentele naţionale ale celorlalţi „aliaţi”.

Prieteni sau duşmani? Interpretarea crizei din 1974 –

1889 Ibidem; ADA, nr. 22, p. 69; Alexiev, în Adelman (1982), p. 160.

1890 Suvorov (1982), p. 7.

1975

Furia exprimată de mareşalul Greciko faţă de România, la sfârşitul lui 1973, pentru obstrucţionarea permanentă a operaţiunilor Pactului nu a provocat intervenţia militară pe care el i-o solicitase lui Brejnev. În schimb, Moscova a încercat indirect să-şi restabilească controlul şi prezenţa militară. La şedinţa din februarie 1974 a miniştrilor apărării din Pactul de la Varşovia, Greciko a încercat să impună o serie de măsuri care ar fi servit acestui scop, ca şi cum ar fi fost hotărâte şi aprobate anterior. Acestea includeau un sistem de comunicaţii unificat al Pactului de la Varşovia şi construcţia unor posturi de comandă regionale ale alianţei, centrul de comandă bulgar al Pactului de la Varşovia, despre care românii de-abia acum erau informaţi, aflându-se deja în construcţie.

Fireşte, logistica pentru conectarea acestor comandamente cu sediul Pactului, aflat la Moscova, necesita o rută de transport sigură din Bulgaria în URSS, care nu putea trece decât prin România. Moscova, folosind Sofia ca reprezentant, şi-a reînnoit vechea şi persistenta solicitare pentru un coridor de transport cu drepturi extrateritoriale, pe care ţarul îl impusese pentru prima oară pentru scurt timp în 1878, iar Stalin îl reconstruise în 1944 (completat cu o linie de cale ferată cu ecartament lat, care putea fi folosită numai de trenurile lor).[1891] Coridorul

1891 Vezi rapoartele disponibile la CWIHP: Raport asupra şedinţei Comitetului Consultativ al Pactului de la Varşovia, 3 iunie 1968, RMA, fond V2, vol. 3, dosar nr 12/35, f. 53-63; Notă a discuţiei dintre Nicolae Ceauşescu şi mareşalul I.I. Iacubovschi, 28 septembrie 1968, RMA, fond V2, vol. 3, dosar nr. 13/37, ff. 64-70; Raport adresat de ministrul forţelor armate ale Republicii Socialiste România lui Ion Gheorghe Maurer preşedintele Consiliului de Miniştri, 30 octombrie 1968, RMA, fond V2, vol. 3, dosar nr. 15/29, f. 71-75; Stenograma şedinţei Comitetului Politic Consultativ al CC al PCR, 24 noiembrie 1978, ANIC, fond Cc al PCR, Cancelarie/2611, 11 decembrie 1978; Stenograma şedinţei Comitetului Politic Consultativ al CC al PCR, 17 iunie 1988,

şi linia de tren sovietică, aflate pe aceeaşi rută (de la Isaccea, lângă graniţa româno-sovietică, direct spre sud, prin Dobrogea) ca şi liniile energetice din URSS în Bulgaria, pentru care Moscova solicitase, tot fără succes, extrateritorialitate, au continuat să opereze până când românii le-au dezasamblat în tăcere, imediat după retragerea trupelor sovietice, în 1958.1 Drept rezultat al refuzului României pentru „o linie cu ecartament lat de la Odessa, prin estul României, până la Varna, în Bulgaria, care putea fi folosită pentru transportul unor mari unităţi de trupe", Bulgaria era „efectiv izolată" de „celelalte ţări din Tratat, cu excepţia căii aeriene şi navale".[1892] Ceauşescu a menţionat ulterior, în discuţia sa cu preşedintele Ford, că „bulgarii solicitaseră României să construiască

O linie de cale ferată cu ecartament lat (de tip sovietic) ca să poată traversa România", adăugând că românii nu fuseseră „interesaţi".[1893]

Bucureştiul a reacţionat la acest aparent *fait accompli* prin respingerea „înfiinţării unui sistem de comunicaţii unificat al Pactului de la Varşovia", opunându-se conceptului unor noi „posturi de comandă centrale" ale

---

ANIC, Comitetul Politic Executiv al CC al PCR, dosar nr. 1012, 1 iulie 1988; şi Stenograma şedinţei Comitetului politic consultativ al CC al PCR, 23 iulie 1988, ANIC, Comitetul Politic Executiv al CC al PCR, dosar nr. 1237, 12 august 1988, f. 1, 37-41.

1892 În 1944, forţele sovietice au înlocuit şinele româneşti de tip european cu cele cu ecartament lat şi au tăiat toate legăturile telefonice şi telegrafice cu România, atât în Dobrogea („coridorul" spre Bulgaria) cât şi în Moldova românească, se pare, pentru a permite anexarea posibilă la URSS. În 1945 comunicaţiile au fost refăcute, dar şina lată a rămas pe loc, până când românii au demontat-o după retragerea din 1958 a trupelor sovietice. Vezi Hlihor şi Scurtu (2000), pp. 51-53.

1893 Memorandum al discuţiei, 3 august 1975, Departamentul de Stat al SUA (declasificat la 19 iunie 2008), Documents on Eastern Europe, 1973-1976, vol. E-15, Foreign Relations, 1969-1976.

Pactului în Balcani şi implementării sale, deja începută în Bulgaria.[1894] Conform unui fost ofiţer GRU, vetoul României la „propunerea de construire a unei şine de cale ferată pe teritoriul ei, care să lege Uniunea Sovietică de Bulgaria” a fost considerat o nouă dovadă a necesităţii de a se acţiona împotriva ei, cu „presiune sporită”.[1895] Animozitatea provocată de acest refuz a fost evidentă la şedinţa Comitetului Miniştrilor Apărării, din februarie 1974, de la Bucureşti. Conducătorii militari români au respins ostentativ

Coridorul sovieto-bulgar: tranzitul trupelor şi alimentarea cu energie

---

1894 Raport al celei de-a şasea sesiuni a CDM, februarie 1974, în Nuenlist (2001), pp. 1, 6, PHP (din Arhivele Federale Germane, Secţiunea militară (BA-MA), Freiburg -Bresgau, DVW 1/7/1030)001), pp. 1, 6).

1895 Suvorov (1984), p. 7.

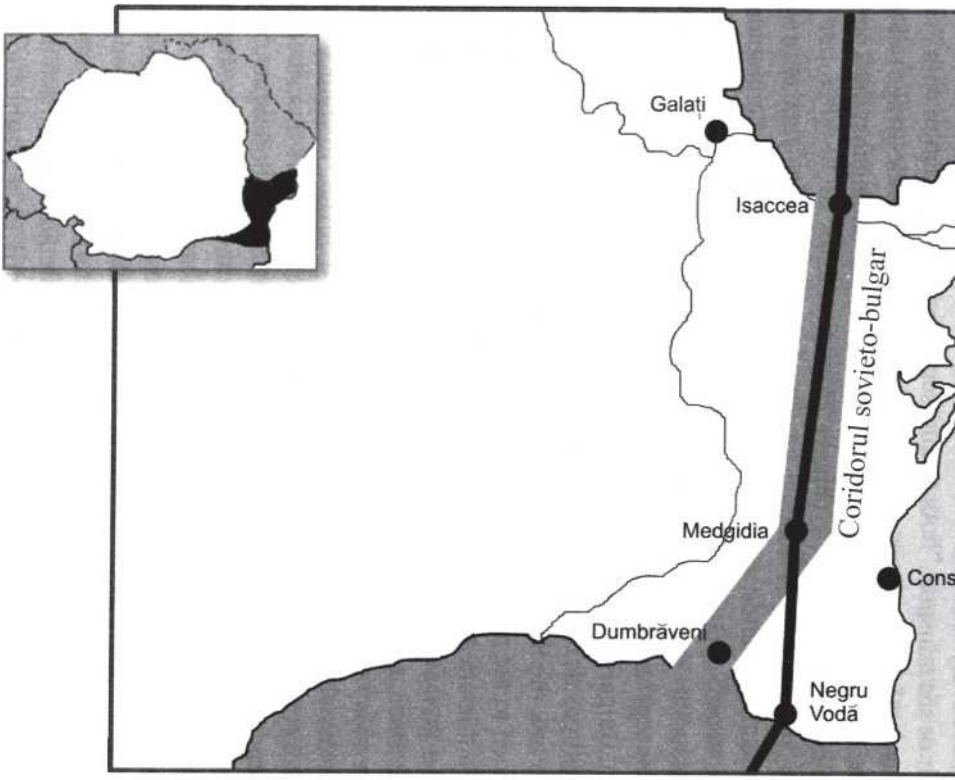

Conducta de petrol sovieto-bulgară
Harta 25

varianta sovietică a istoriei, toastând pentru independenţa României şi uitând, în acelaşi timp, să recunoască vreun merit autoproclamaţilor „eliberatori" sovietici care se aflau în faţa lor, acţiune pe care ceilalţi membri ai Pactului au descris-o ca pe o umilire intenţionată a colegilor sovietici.1 Ca să înrăutăţească şi mai mult lucrurile, la scurt timp după aceea, ambasadorul român la ONU a făcut lobby pentru „includerea acţiunii împotriva unui stat din partea membrilor propriei alianţe"

în definiţia Naţiunilor Unite a agresiunii.[18961897]

Conflictele de la întâlnirile Pactului de la Varşovia, din aprilie 1974, dintre România şi partenerii din „strânsa cooperare" în chestiunea Chinei, a integrării militare a Pactului şi a politicilor faţă de ţările în curs de dezvoltare din Orientul Mijlociu şi Africa, au provocat un grad de ostilitate atât de sever, încât forţele armate ale României au fost puse în stare de alarmă.[1898] Trupele au fost dislocate în principalele zone susceptibile pentru penetrarea armatei sovietice – mai ales în regiunea din Dobrogea, care se afla la graniţă cu URSS, cu Marea Neagră şi cu Bulgaria –, li s-a furnizat muniţie şi au fost informate cu privire la iminenţa posibilă a unui atac condus de sovietici. Conform ministrului român de externe, Brejnev a insistat în acea perioadă asupra stabilirii, în cadrul Pactului, a unor relaţii interstatale asemănătoare cu acelea dintre republicile din URSS.[1899]

Într-o discuţie „de o sinceritate surprinzătoare", de două ore şi jumătate, cu ambasadorul american Harry Barnes Jr., din mai 1974, Emil Bodnăraş, acel guru în probleme de securitate al României, a confirmat cele mai pesimiste evaluări ale conducerii României. Bodnăraş a

---

1896 Raport al celei de-a şasea sesiuni a CDM, februarie 1974, în Nuenlist (2001), PHP

1897 Volgyes (1982), p. 50; Agerpres, 24 februarie 1974.

1898 Asupra poziţiilor Republicii Socialiste România: Anexe la discursul şefului statului est-german (Erich Honecker), 4 aprilie 1974, şi Note est-germane asupra Proiectului Conferinţei de Securitate Europeană,
17 aprilie 1974, şi Vojtech Mastny, „XIV Şedinţa PCC, Varşovia, 17—18 aprilie 1974. Notă editorială", ambele în Mastny, Nuenlist, Locher şi Selvage (2001) şi PHP

1899 Transcript al şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, din 24 noiembrie 1978, p. 20, citat sub forma Minută a şedinţei Biroului Politic român, 14 noiembrie 1978, în Deletant, Ionescu şi Locher (2004), PHP

relatat că:

Brejnev a pierdut două ore la Varşovia încercând să-l facă pe Ceauşescu să-şi dea acordul pentru condamnarea Chinei, într-un comunicat al Pactului, motiv pentru care comunicatul bilateral a caracterizat întâlnirea lor doar ca „tovărăşească". Ceauşescu a refuzat, desigur. [...] Ca răspuns la întrebarea ambasadorului, Bodnăraş a spus că el nu vedea nicio posibilitate prin care China să se închidă din nou şi să se retragă de pe scena mondială. [.] România îi ruga de multă vreme pe chinezi să se alăture ONU, dar Pekingul a simţit timp de mulţi ani că le putea fi mai bine în afara organizaţiei. Acum, diplomaţia chineză câştigase încredere; în timp, vor fi cu siguranţă un factor puternic.

[...] Bodnăraş a declarat că România se gândise să se retragă din Pactul de la Varşovia, la fel cum făcuseră albanezii în 1968, dar ajunsese la concluzia că era mai bine să rămână în interiorul consiliilor Pactului unde, cu toate că nu aveau nicio influenţă în conducerea afacerilor militare, putea cel puţin să pună întrebări şi să încerce să rămână informată. [.] Bodnăraş a susţinut categoric că România se va opune în continuare manevrelor Pactului pe teritoriul ei, cu excepţia aplicaţiilor pe hartă şi a exerciţiilor aeriene. [.] El a subliniat că atunci când spuneau „integrare", sovieticii înţelegeau de fapt „dictat" şi „subordonare", aşa cum arătase experienţa bulgară şi maghiară.1

În timp ce liderii sovietici îi dispreţuiau pe „aliaţii" români, guvernul de la Bucureşti arăta la rândul său puţin respect faţă de calitatea celor de la Kremlin. După cum relata ambasadorul american, „Bodnăraş nu are nimic bun de spus despre vreun membru actual al Biroului Politic sovietic, dispreţuindu-i în ansamblu":

Brejnev este cel mai puţin informat dintre toţi conducătorii sovietici cu care a avut de-a face vreodată, un om care tratează doar superficial subiectele de discuţie.

Bodnăraş spune că acest defect provoacă lipsa de predictibilitate şi este periculos, pentru că Brejnev este dependent în mare măsură de informaţiile pe care i le furnizează aparatul. Arta de a conduce un stat, a zâmbit Bodnăraş trist, este destul de grea, chiar şi pentru conducătorii bine informaţi. [.]

Şeful KGB şi membru al Biroului Politic, Iuri Andropov, spune Bodnăraş, este un alt exemplu de conducător care „nu înţelege politica" şi are o vedere îngustă, limitată, o miopie regretabilă, mai ales pentru un şef al securităţii. Bodnăraş a reamintit că raportul eronat al lui Andropov fusese acela care îl determinase pe Hruşciov să abordeze greşit declanşarea a ceea ce Bodnăraş a numit „revolta armatei ungare" din 1956.[19001901]

Ca răspuns la întrebarea lui Henry Kissinger, adresată un an mai târziu, dacă regimul sovietic post-Brejnev va fi „mai dur sau mai flexibil", Ceauşescu spunea că „e dificil de crezut cum ar putea fi lucrurile şi mai dure". Problema, le-a explicat el preşedintelui Ford şi secretarului de stat, era că „întreaga conducere sovietică actuală este formată din oameni care au ajuns acolo unde sunt mulţumită lui Stalin şi numai înlocuirea acestora cu oameni mai tineri ar aduce unele schimbări în politica lor".1 Evenimentele ulterioare i-au dat dreptate lui Ceauşescu, cu toate că acurateţea analizelor lui nu va aduce din păcate niciun beneficiu nici lui, nici ţării sale.

Ameninţare sovietică sau dezinformare românească?

1900 Discuţia Bodnăraş—Barnes (1974). Documente ale SUA selectate despre relaţiile chi- no-americane şi sovieto-române (1969—1974), obţinute de Mircea Munteanu, Cold War International History Project, de la National Archives, College Park, Nixon NSC, caseta 701/703, pentru George Washington Cold War Conference despre deschiderea chino-americană şi Războiul Rece (1969—1972), George Washington University, 8—9 februarie 2002.

1901 Ibidem.

Cu toate că criza era suficient de serioasă ca să-i determine pe conducătorii occidentali să facă planuri de urgenţă pentru o eventuală invazie în România a Pactului de la Varşovia sau pentru o lovitură de stat orchestrată de sovietici, Moscova şi „partenerii ei apropiaţi" lucrau din greu ca să o înfăţişeze ca pe o altercaţie minoră, aproape inexistentă. De exemplu, în timp ce rapoartele interne cehoslovace şi est-germane nu au respectat omerta decretată faţă de opoziţia României în cadrul Pactului, liderul comunist ungar, János Kádár, a exclus menţionarea disidenţei României din raportul său pentru Biroul Politic al Partidului Socialist Muncitoresc Ungar, a descris întâlnirea ca unanimă în concluziile ei şi a pretins că „toţi participanţii" condamnaseră politica externă a Chinei".[1902] Apoi, raportul lui Kádár s-a „scurs" spre Vest.

Impactul cumulativ al dezinformării sovietice a fost reflectat de contradicţia dintre premisele şi concluziile unui memorandum al CIA, din august 1974, care sublinia că efortul reînnoit al Moscovei de a spori „disciplina şi unitatea" în cadrul Pactului se lovea de cel mai ridicat potenţial de „probleme" cu România.[1903] În ciuda iritării crescute a Kremlinului, nota memorandumul, „Ceauşescu este pe cale să facă o mutare care va constitui

O tentativă majoră de a împinge independenţa României şi mai departe". Conform CIA, noul program al

1902 Memorandum al discuţiei, Bucureşti, 3 august, 1975, 9—10.25 a.m., documentul 37, vol. E-15, Documents on Eastern Europe, 1973-1976, Foreign Relations, 1969-1976.

1903 Memorandum pregătit de Biroul pentru informaţii curente al CIA, Washington, 13 august 1974 (declasificat la 18 iunie 2008), documentul 11, vol. E-15, Foreign Relations, 1969—1976. Ungaria şi Iugoslavia au fost şi ele incluse. Memorandumul menţiona că, în timp ce „Kádár pare să fie în continuare foarte sigur pe el" deoarece „Brejnev i-a dat un sprijin inechivoc referindu-se la «totala lor identitate de păreri», iar Belgradul îşi continua „semiapropierea de Moscova", România o ia în direcţia opusă.

Partidului Comunist Român constituia „cea mai directă şi clar argumentată respingere a supremaţiei sovietice care a fost vreodată făcută de un presupus aliat al URSS”, şi „o provocare reînnoită pentru eforturile Moscovei de a-şi afirma controlul militar, economic şi politic asupra lumii comuniste”:

Iritarea Kremlinului din cauza relaţiilor Bucureştiului cu Pekingul s-ar putea combina cu reacţia negativă faţă de programul Partidului Comunist Român şi l-ar supune pe Ceauşescu unei presiuni mai mari decât se aşteptase el. În acelaşi timp, e posibil ca el să fi subestimat reacţia sovietică, bazându-se pe un prea mare sprijin moral din partea Occidentului.1

După ce atenţiona astfel asupra gravităţii situaţiei cu care se confrunta Bucureştiul, memorandumul CIA repeta una dintre temele principale ale măsurilor active sovietice, prezentând rapoartele despre tentativele sovietice şi ale Pactului de la Varşovia de a-şi spori influenţa militară asupra României ca pe o făcătură din setul de operaţiuni destinate să păcălească Occidentul. Bucureştiul, se spunea, exagera „problemele cu Moscova” şi „răspândea alarmări exagerate”:

Răspândesc deliberat zvonuri că Bucureştiul se află sub presiunea intensă a Moscovei pentru că promovează o linie independentă.

Circulă o variantă care pretinde că sovieticii ar fi solicitat „un coridor extrateritorial” prin România, spre Bulgaria.

Lansarea acestor zvonuri pare calculată pentru a focaliza atenţia internaţională pe pretinsele probleme ale Bucureştiului cu Moscova. După cum s-a putut stabili până acum, nu a existat nicio solicitare sovietică pentru vreun coridor. Totuşi, Moscova a propus construirea unei căi ferate cu ecartament lat prin Dobrogea, pentru a facilita transporturile spre Bulgaria. Românii au refuzat, după

care au început să brodeze pe marginea poveştii pe care au lansat-o pe piaţa zvonurilor.[19041905]

Sfidarea românească, susţinea de asemenea memorandumul CIA, avea scopul limitat de a-şi spori „propriul spaţiu de manevră în cadrul sistemului de alianţe sovietice", pentru că „Ceauşescu şi cei din jurul lui ştiu că nu pot face nimic care să sugereze intenţia de a ieşi din Pactul de la Varşovia; dacă ar face asta, ar însemna să provoace marele risc al unei intervenţii militare sovietice".1 Două săptămâni mai târziu, Emil Bodnăraş îi dădea ambasadorului SUA o motivaţie diferită pentru decizia de a rămâne în Pactul de la Varşovia. Ţara lui, afirma el, „a ajuns la concluzia că era mai bine să rămână în interiorul consiliilor Pactului, unde cu toate că nu avea nicio influenţă în conducerea afacerilor armate, România putea măcar să pună întrebări şi să fie informată".[1906] Inconsecvent, memorandumul se încheia cu concluzia că guvernul Ceauşescu se va retrage de pe poziţia independentă odată ce Moscova şi partenerii ei loiali îşi vor exercita presiunile „psihologice primare", iar „în final, românii nu vor avea nicio altă alternativă decât să intre din nou în rând, cel puţin temporar".[1907]

1904 Ibidem.

1905 Ibidem. Referitor la solicitările sovietice pentru o şină de cale ferată cu ecartament lat, prin regiunea Dobrogea, spre Bulgaria, vezi International Herald Tribune, 13 iunie 1974; Frankfurter Allgemeine Zeitung şi Deutsche Zeitung, 20 iunie 1974; The New York Times, 22 august 1974. Respingerea de către PCR a „solicitărilor sovietice pentru a permite tranzitul trupelor sovietice către Bulgaria, pentru manevre militare comune sovieto-bulgare, în 1974" a constituit încă o dovadă a acestui conflict. Volyges (1982), p. 106, nota de subsol 39. 682

1906 Memorandum pregătit de Biroul pentru informaţii curente al CIA (1974), documentul 11, vol. E-15, Foreign Relations, 1969-1976.

1907 Memorandum pregătit de Biroul pentru informaţii curente al CIA, Washington, 13 august 1974 (declasificat la 18 iunie 2008), documentul 11, vol. E-15, Foreign Relations, 1969-1976. Formularea

Acest ciudat memorandum repeta în câteva aspecte măsurile active sovietice: (1) românii nu prezentau încredere (adică mai puţină încredere decât membrii loiali ai Pactului); (2) independenţa lor era în realitate destul de limitată (era la latitudinea şi mărinimia sovietică); şi (3) mai degrabă, vor capitula în loc să lupte atunci când presiunile vor începe să lovească, chiar dacă „loviturile" vor fi mai degrabă psihologice decât militare. Aceasta reprezenta o schimbare remarcabilă a opiniei pe care CIA o avusese chiar şi înainte de schimbul deschis de ameninţări din timpul invaziei din Cehoslovacia. În acea perioadă, CIA scosese în evidenţă faptul că Bucureştiul refuzase să „stabilească vreo limită" în relaţiile sale cu Kremlinul şi în abilitatea de a gândi şi acţiona în afara cadrului în care Moscova încerca să o închidă, solicitându-le analiştilor „să-şi imagineze imposibilul" când estimau ce vor face românii în continuare.[1908]

Cu cinci luni înainte de invazia din 1968, acţiunile României au demonstrat „clar" CIA-ului că regimul Ceauşescu considera URSS-ul „principalul obstacol în calea atingerii scopurilor naţionale ale României", că ambiţiile sale merg dincolo de independenţa naţională, care „în mare parte fusese realizată" şi că acţiona pentru a „submina politicile sovietice în zone prea puţin legate" de suveranitatea naţională.[1909] Şase ani mai târziu, vălul mistificărilor creat de aparatul măsurilor active sovietice reuşise să obscurizeze aproape în întregime scopul şi consecvenţa acţiunilor României.

---

din Memorandum că „sovieticii ar putea ameninţa cu — şi poate chiar aplica — unele sancţiuni politice şi economice" pare să sugereze că asemenea ameninţări şi sancţiuni nu erau deja uzuale şi erau considerate mai puţin importante decât presiunile „psihologice".

1908 Memorandum special 6-68: URSS şi Europa de Est, 21 martie 1968 (declasificat la 21 martie 2001), CIA Board of National Estimates împreună cu Office of Current Intelligence, pp. 8-9, CIA.

1909 Ibidem.

Deşi spionajul britanic suspecta şi el Bucureştiul că exploatează rapoartele despre presiunea sovietică în propriul interes, nu avea îndoieli că Moscova căuta să obţină privilegii de tranzitare a trupelor din URSS prin România, probabil cu un statut permanent (pentru care cita surse chinezeşti şi americane oficiale), şi anume „o şosea şi o cale ferată care să fie permanent la dispoziţia ruşilor spre Bulgaria".1 Spre deosebire de analizele SUA (cel puţin cele desecretizate până în acest moment), spionajul britanic sublinia şi că – aşa cum făcuseră şi românii – aceste presiuni apăreau pe fundalul unor „accidente" misterioase şi sabotaje în toată ţara, precum:

[…] seria de explozii care au avut loc în ultima lună la o serie de fabrici din România. O explozie gravă a fost la Piteşti. [.] o alta la combinatul siderurgic de la Galaţi, două mai mici la fabrici din Bucureşti şi un incendiu destul de serios la fabrica de tractoare din Braşov.[19101911]

Această bătălie pentru percepţii a avut implicaţii politice serioase. După cum menţiona un raport al Departamentului de Stat, de la mijlocul anilor 1970, reacţiile SUA şi ale NATO „vor depinde masiv" de „percepţiile lor asupra puterii şi probabilităţii" „rezistenţei fiecărei ţări la intervenţiile sovietice în forţă".[1912]

1910 Vezi şi Michael Shea, ambasada britanică, Bucureşti lui A.F. Green, Departamentul sovietic şi Europa de Est, Foreign Commonwealth Office, „Relaţiile România/Bulgaria/ URSS şi Coridorul de acces", 25 iunie 1974, FCO 28/3496, Arhivele Naţionale britanice. Solicitările sovietice pentru extrateritorialitatea unei asemenea rute ca şi pentru conductele energetice care să meargă alături de aceasta din URSS în Bulgaria au constituit o permanentă cerinţă a autorităţilor sovietice pe perioada Războiului Rece.

1911 Ibidem.

1912 Rezumat al memorandumului secretarului de stat adjunct pentru afaceri europene (Hartman) pentru Secretarul de Stat Kissinger, Washington, nedatat (declasificat la 18 iunie 2008), vol. E-15, Foreign Relations, 1969-1976. Briefingul se adresa Iugoslaviei, dar acelaşi principiu se aplica tuturor partenerilor secundari.

Asemenea evaluări vor fi făcute pe baza probabilităţii de a rezista, precum şi a tipurilor şi a gradului de presiune implicat. O ţară prietenă ce „părea probabil să cedeze rapid”, în cazul unor ameninţări care puteau provoca un război mai general, avea „mult mai puţine şanse să câştige sprijinul aliat” decât una care prezenta o rezistenţă puternică.[1913] Prezentând intenţia şi capacitatea de rezistenţă a României ca minimală şi nulă şi gradul de presiune limitat, se obţinea disuadarea Occidentului şi a SUA privind acordarea de asistenţă pentru România, care ar fi putut facilita şi întări capacitatea de a sfida Moscova.

În mod repetat, în declaraţiile lor publice şi private, conducătorii români şi-au exprimat convingerea că rezistenţa în faţa unor forţe copleşitoare nu era deloc inutilă. O asemenea rezistenţă costisitoare ar fi capabilă să zdruncine hotărârea unor oponenţi mult mai puternici şi ar semnala unor potenţiali parteneri valoarea rezistenţei statelor mici. După cum clar se exprimaseră Ceauşescu, Bodnăraş şi Maurer în faţa liderilor occidentali şi chinezi, în 1968 şi 1969, şi a ambasadorului SUA, în mai 1974, ei „erau siguri că, dacă regimul Dubček s-ar fi hotărât să lupte în 1968” şi ar fi făcut pregătiri militate în acest sens, Uniunea Sovietică ar fi dat înapoi.1 Costurile politice pentru Kremlin – şi pe plan internaţional, şi în cadrul Pactului, cât şi intern în URSS – ale oricărei acţiuni militare prelungite în Europa ar fi fost, după părerea Bucureştiului, prea mari.

Ceauşescu şi Bodnăraş aveau o înţelegere foarte pragmatică a felului cum funcţiona „descurajarea” ca strategie politico-militară. Recunoscând că Forţele Armate Române nu se aflau în poziţia de a se apăra în câmp deschis de o armată mult mai bine echipată, aşa cum admiseseră în faţa liderilor iugoslavi şi chinezi în 1968, guvernul de la Bucureşti s-a angajat, în schimb, într-o

1913 Ibidem.

rezistenţă populară pe termen lung. Succesul unei asemenea rezistenţe necesita în primul rând „dorinţa de a lupta, combinată cu un sentiment sporit de mândrie naţională”, alături de pregătirile militare corespunzătoare, antrenamentul şi echipamentul pentru un război de partizani. [1914]Descurajarea militară consta în actul de a întreprinde asemenea pregătiri, asigurarea antrenamentului şi producerea sau procurarea echipamentului şi nu performanţa combativă reală a forţelor sale de rezistenţă, care ar fi ajuns să fie testate numai în cazul în care strategia de descurajare ar fi eşuat.[1915]

Concluzia pesimistă a memorandumului CIA, din 1974, referitor la hotărârea României se afla în contradicţie cu evaluările contemporane ale oficialilor iniţiaţi în detaliile şi natura discuţiilor şi cooperării dintre Washington şi Bucureşti. După cum raporta Departamentul de Stat al SUA

adjunctului consilierului preşedintelui pentru Securitate Naţională în ianuarie 1975, conducătorul român nu era deloc în pericol să abandoneze campania de obţinere a independenţei faţă de controlul sovietic.1 Mai mult:

El a manifestat dorinţa de a lucra strâns cu noi într-

1914 Discuţia Bodnăraş—Barnes (1974).

1915 Abordarea Bucureştiului a fost una dintre cele mai serioase în această privinţă. România a creat o întreagă infrastructură pentru supravieţuire pe termen lung în cazul unui atac, incluzând un sistem de generatoare de energie hidroelectrică subteran, ascuns în munţi şi uşor de apărat (la Mărişel, pe Lotru şi pe Argeş), capabil să genereze, în total, peste 750 megawaţi. Primul, la Mărişel, a fost finalizat în 1975. Claudiu Pădurean, „Hidrocentrala tainică a lui Ceauşescu“, România Liberă, 16 iunie 2010. Vezi şi Ion Sandru, România, geografie economică, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1975; Claudiu Pădurean, „Mărişel, satul de la marginea sălbăticiei din defileele Apusenilor“, România Liberă, 4 octombrie 2008. După 1989, acest sistem a exportat energie Europei.

un număr de chestiuni internaţionale şi are posibilitatea şi viziunea pentru a-şi aduce o contribuţie semnificativă la îndeplinirea unora dintre obiectivele noastre. Noua posibilitate de a acorda [României] clauza naţiunii celei mai favorizate ne va permite să capitalizăm pe spiritul cooperant al lui Ceauşescu. Bucureştiul va continua să reziste la orice presiune de a se întoarce la linia Moscovei. În măsura în care vor reuşi, românii ar putea încuraja un tip de politică externă comunistă compatibilă cu interesele noastre.[19161917]

Într-adevăr, condamnarea de către grupul INTERKIT a politicilor româneşti anti-Pact şi antisovietice, din 1974, pe care grupul le considera ca făcând parte dintr-un efort coordonat chino-român, a confirmat evaluările Departamentului de Stat mai mult decât precedentul memorandum CIA[1918]:

1916 Memorandumul secretarului executiv al Departamentului de Stat (Springsteen) către asistentul adjunct al preşedintelui pentru securitate naţională (Scowcroft), Washington, 23 ianuarie 1975 (declasificat la 18 iunie 2008), vol. E-15, Foreign Relations, 1969-1976.

1917 Ibidem. Raportul includea Iugoslavia şi Polonia „în trioul favoritelor“. Însă descrierea relaţiilor cu Belgradul, deşi caracterizată ca fiind „greoaie, dar, în general, pozitivă“, se referea numai la „diferenţe permanente asupra modului de lucru cu ţările în curs de dezvoltare, cu mişcările de independenţă şi asupra rolului alianţelor militare“. În acelaşi timp, concluzia raportului că Washingtonul „se putea baza pe Varşovia pentru a exercita anumite influenţe în moderarea dialogului cu sovieticii şi pentru a sprijini viguros eforturile noastre pentru destindere“ datorită „mândriei naţionale a polonezilor şi a tradiţionalelor legături strânse cu noi“ a fost explicit contrazisă de poziţia guvernului Gierek la consiliile Tratatului de la Varşovia. Polonezii posedau, desigur, sentimentul mândriei naţionale, iar legăturile polonezo-americane erau într-adevăr profunde, dar ele nu condiţionau comportamentul conducătorilor comunişti polonezi ca factor de constrângere asupra vointei lor pentru a adera la linia Moscovei.

1918 Încă din 1972, spionajul est-german raporta că România privea China „ca pe o contrapondere la Uniunea Sovietică“ şi ca mijloc de a-şi

Poziţia deviaţionistă a României de la poziţiile comune ale statelor socialiste pe problemele de securitate europeană şi de reducere a armamentelor urmează eforturile Chinei de a slăbi influenţa Uniunii Sovietice în comunitatea statelor socialiste. […] Prin strategia sa din Balcani, care fusese din nou explicată de ministrul român de externe la conferinţa miniştrilor de externe de la Helsinki, conducerea României se alătura planurilor Beijingului de a crea a o grupare de state antisovietice în Balcani.1

Lupta pentru a modela percepţia oficială a Statelor Unite asupra comportamentului României nu a încetat pe tot parcursul Războiului Rece, dar, în a doua jumătate a anilor 1980, Kremlinul şi Centrala KGB au repurtat mari succese. De exemplu, cu un deceniu mai devreme, în septembrie 1975, comunitatea informativă a SUA a considerat că – deoarece conducătorii sovietici „se bazau pe forţele est-europene în perioade de război" şi pentru că „forţele naţionale ale României" aveau un rol combativ „mai puţin critic, dar totuşi important pe flancul Pactului" – România va lupta de partea Tratatului de la Varşovia într-un eventual război, chiar dacă acesta ar fi fost provocat de URSS. Acest lucru era posibil, continua raţionamentul, din

---

continua „propriile interpretări şi activităţi naţionaliste, care deviau de la cele ale celorlalte ţări socialiste". Pentru acelaşi motiv, continua Stasi, relaţiile Beijingului „cu statele imperialiste sunt sprijinite activ de România". În particular, Bucureştiul caracterizează „procesul apropierii antisovie- tice dintre China şi SUA" ca „un pas pentru risipirea tensiunilor de ambele părţi", acceptând în acelaşi timp, „fără critici", dorinţa chineză ca prezenţa militară americană din Oceanul Pacific să nu fie redusă. Ambasada din Bucureşti, Secţia Politică, Relaţia dintre RS România şi China şi poziţia ei faţă de politicile curente ale conducerii chineze, p. 1 citată sub titlul: Analysis of Romanian-Chinese Relations by the East German Embassy in Bucharest, 18 decembrie 1972, „Documentaţie generală", în Nuenlist şi Locher (2004), PHP

cauza abilităţii Moscovei „de a manipula atitudinile populare şi liderii politici”, din cauza inerţiei „structurii de mobilizarea a Pactului” care „va continua pregătirile militare” şi pentru că Moscova putea să trateze refuzul „prin forţă”, astfel încât „să simtă că nu au altă posibilitate decât aceea de a participa”.[19191920]

În timp ce comunitatea informativă a SUA ajungea la concluzia că participarea României alături de aliaţii săi într-un conflict Est-Vest era „un fapt împlinit” şi, de aceea, sfidarea românească valora de fapt foarte puţin, comandantul-şef al Pactului de la Varşovia, mareşalul Iacubovschi, anunţa că „trupele Armatei Republicii Socialiste România erau excluse” din planul operaţional şi din „planurile de acţiune comună ale Forţelor Armate Unite ale Tratatului de la Varşovia” tocmai din cauză că Moscova nu se dovedise capabilă să îi oblige să participe.[1921] De fapt, din 1975 „România nu mai făcea practic parte din structurile militare ale Alianţei”.[1922] Agentul CIA

care se afla în fruntea Departamentului de planificare al armatei poloneze, colonelul Ryszard Kuklinksi, raporta şi el că România îşi păstrase sistemul de apărare naţională

1919 Analiză a atitudinii româneştifaţă de maoism, 1974, pp. 1-3, în op. cit.

1920 Warsaw Pact Forces Opposite NATO (1975), p. 33. Aprecierile NIE, cu excepţia evaluărilor speciale, referitoare la domenii mai puţin critice, care erau adresate special României, Ungariei şi Bulgariei, se refereau la toţi membrii Pactului est-european ca la un grup comun.

1921 Raportul lui Iacubovschi despre Forţele Armate ale Statelor Unite, 31 decembrie 1975, documentul nr. 77, în Mastny şi Byrne (2005), pp. 395-396.

1922 Ibidem. Mastny şi Byrne descriu intenţia şi acţiunea României de a se retrage subordonării sovietice din structurile militare ale organizaţiei ca fiind, de fapt, o excludere nedorită de Bucureşti „din partea aşa-zişilor parteneri“.

„total independent de URSS”, exercita un control „neechivoc” asupra forţelor sale armate, „spunea nu unor probleme de cea mai înaltă importanţă pentru URSS” şi rezista cu succes presiunilor sovietice, învingând repetat Moscova în asemenea lupte decisive.[1923]

Interpretarea relaţiilor România-SUA – care se făcea în mare măsură la nivelurile cele mai înalte ale Administraţiei SUA, în loc să urmeze căile instituţionalizate şi fără să se bucure de o cunoaştere mai largă, în special în Congres – era, de asemenea, foarte vulnerabilă la ciclurile electorale americane. În consecinţă, Bucureştiul trebuia să-şi dovedească valoarea în faţa conducătorilor americani la fiecare transfer de putere, existând foarte puţină (sau nicio) memorie instituţională a relaţiei. Mai mult, natura compartimentată a informaţiilor referitoare la această relaţie la vârful ierarhiei politice a SUA permitea interpretări foarte divergente ale comportamentului României de către actorii instituţionali, mai ales în cadrul comunităţii informative, unii (din ce în ce mai mulţi) având o atitudine nefavorabilă faţă de această relaţie.

La mijlocul anilor 1970 erau observabile diversele niveluri de înţelegere ale comportamentului României în evaluările informative foarte divergente şi uneori exclusive asupra acţiunilor şi intenţiilor României. De exemplu, la începutul lui 1976, Comandamentul European al Armatei Statelor Unite (EUCOM) a emis un raport pentru cazul de urgenţă referitor la o posibilă invazie a Iugoslaviei de trupele Pactului de la Varşovia, în care se ajungea la concluzia că „probabil România nu va participa”, dar nu va face mare lucru ca să ajute Belgradul şi, în final, se va

---

1923 Colonelul (în retragere) Ryszard J. Kuklinski, „Insiders View of the War Against the Nation“, Kultura (Paris), nr. 4/475 (aprilie 1987), pp. 3-57. Kuklinski a început să furnizeze informaţii pentru CIA în 1972. Vezi şi Weiser (2005), pp. 151-152, 156, 171, 174, 178, 183-184.

conforma liniei Moscovei. Acel raport a fost criticat în memorandumul pentru Secretarul de Stat Kissinger, din martie 1976, apreciindu-l nedrept faţă de strategia declarată de România şi comportamentul ei real:

[…] e greu de imaginat că românii vor privi colegul „rebel" iugoslav cum sucombă sub tancurile sovietice, fără să înţeleagă care ar fi implicaţiile pentru ei. Considerăm că cel puţin nesiguranţa faţă de reacţia României va fi un factor de complicare al planurilor sovietice. De asemenea, nu putem fi de acord că odată ce Iugoslavia va fi luată, România va fi obligată să se întoarcă în tabăra socialistă primind un certificat de bună purtare. În timp ce din partea sovieticilor este de aşteptat că vor exercita presiuni considerabile asupra României şi, probabil, vor obţine câteva concesii temporare din partea Bucureştiului, actuala conducere a României va continua politica externă nonconformistă.1

Tensiunile din relaţiile româno-sovietice au rămas atât de ridicate încât, în 1976, Consiliul Naţional de Securitate (NSC) a emis un alt *Studiu asupra situaţiilor de urgenţă pentru România* pentru preşedintele Ford, referitor la posibilităţile unei intervenţii sovietice care începeau de la „ameninţarea cu acţiuni armate şi invazia totală", până la „un răspuns politic", prin care Moscova va căuta să obţină „o mai mare influenţă în România" printr-o „schimbare, posibil violentă, a conducerii României" – cu alte cuvinte, printr-o lovitură de stat clandestină.[1924] NSC recomanda descurajarea Moscovei „în timpul fazelor de

1924 Rezumat al memorandumului secretarului de stat adjunct pentru afaceri europene (Hartman) pentru Secretarul de Stat Kissinger, Washington, nedatat (declasificat la 18 iunie 2008), vol. E-15, Foreign Relations, 1969-1976. Sursa: NARA, RG 59, Records of Helmut Sonnenfeldt, 1973—1977, Entry 5339, caseta 13, Quadripartite Ministerial Dec. 12, 1975. Top Secret. Rezumatul memorandumului a fost trimis în cadrul altui memorandum, din 9 martie 1976, de la Bridges către Dobbins. (Ibidem.)

presiuni puternice din partea Pactului de la Varşovia sau de ameninţare cu invazia" prin „diplomaţia preventivă" şi prin coordonarea eforturilor cu NATO şi considerau „improbabilă" o „decizie occidentală" de a interveni militar în cazul în care ameninţarea se limita numai la România [...] Posibilitatea unei asemenea limitări – în conformitate perfectă cu interesele sovietice şi total împotriva celor ale României, aflată în căutarea sprijinului din afară – ar fi presupus ca China să nu-şi respecte promisiunile permanente de sprijin şi ca forţele de rezistenţă ale României să fie învinse rapid (sau măcar reduse rapid la câteva puncte de rezistenţă în munţi).

În primăvara lui 1978, conducătorii militari sovietici denunţau România în faţa „partenerilor apropiaţi" că trădase alianţa Pactului de la Varşovia. În mai 1978, şeful de stat-major polonez, generalul Florian Siwicki, a ordonat să nu fie incluse niciun fel de „date concrete" în discursul său de la viitoarea întâlnire a miniştrilor apărării de la Sofia (unde Kulikov şi-a prezentat planul pentru subordonarea armatelor membrilor Pactului comenzii sovietice). Motivul pentru această prudenţă, a explicat Siwicki, era acela că Moscova suspecta România că scăpa informaţii despre şedinţele lor în Occident.[1925]

Colonelul Kukliński, temându-se în acea perioadă că „scurgerile" descoperite de spionajul sovietic ar putea conduce spre el, raporta că România a fost singura care s-a opus „deciziei ruşinoase" de a acorda Moscovei controlul asupra armatelor naţionale, în timp ce toţi ceilalţi „au aprobat în tăcere".[1926]

Capitolul 28

Parteneriatul strategic SUA-România 1974 – 1978

Sprijinul politic şi militar pentru Angola

Poziţia Bucureştiului pentru „neintervenţie" şi

1925 Weiser (2005), pp. 151-152.

1926 Op. cit., pp. 156, 171.

„retragerea trupelor străine” din zonele de conflict din ţările în curs de dezvoltare coincidea, în mare măsură, cu politica urmată de Statele Unite după Războiul din Vietnam, în special în zona Orientului Mijlociu şi în Africa. În anii 1970, de exemplu, Ceauşescu insista că „problemele dintre statele africane trebuie să fie rezolvate de africanii înşişi, fără intervenţii militate din afară”.1 Atunci când a susţinut această poziţie privind Angola, conducătorul român naviga contra curentului, dat fiind că forţele cubaneze aflate acolo serveau interesele sovietice (cu toate că el a condamnat numai prezenţa trupelor aparţinând Africii de Sud).[1927] Criticile din interviurile sale publice au vizat „intervenţiile statelor de pe alte continente în afacerile africane” şi activităţile externe care creau conflicte între statele africane suverane şi serveau „forţele imperialiste şi reacţionare”, fără să le nominalizeze.[1928] În practica românească, acei termeni invocau imaginile fostelor incursiuni imperialiste pe care le experimentase ea însăşi şi, de aceea, ţinteau în primul rând „spre Moscova”.[1929]

Bucureştiul a început să livreze Angoléi echipament militar în vara anului 1974.1 Acţiunea a avut un impact destul de direct asupra intereselor militare sovietice, deoarece, în timp ce Moscova finanţa peste 10.000 de soldaţi cubanezi care luptau pentru Mişcarea promarxistă Populară de Eliberare a Angolei (MPLA), românii furnizau arme oponentului său, Frontul Naţional de Eliberare a Angolei (FNLA), sprijinit de SUA, al cărui lider, Holden Roberto, fusese „mult timp pe statul de plată al CIA”.[1930]

1927 Vezi Scânteia, 4 august şi 24 decembrie 1978; Paul Gafton, „Romania’s Presence in Black Africa“, RAD Background Report/118, 23 mai 1979, pp. 9-10.

1928 The Guardian, 13 iunie 1978; Gafton (1979), p. 10.

1929 Vezi Kissinger (1999), p. 662.

1930 în timp ce România „a păstrat tăcerea referitor la ajutorul

împreună cu guvernul SUA (şi „Fundaţia Ford şi AFL-CIO”), Bucureştiul s-a alăturat Beijingului în livrările de armament către FNLA.[1931] Conducătorii de la Kremlin erau deosebit de îngrijoraţi de prezenţa personalului militar român pe post de instructori în taberele de antrenament FNLA, alături de colegii din armata chineză.[1932]

Ceauşescu a reuşit o „unificare temporară” a celor trei mişcări de eliberare, aducându-i în România, într-o mutare lipsită de succes de a forţa excluderea trupelor străine şi diminuarea influenţei sovietice, pe preşedintele FNLA, Holden Roberto, şi pe preşedintele MPLA, Agostinho Neto, în iulie 1974, iar în 1975 o delegaţie UNITA condusă de Jonas Savimbi.[1933] Câte ceva din reacţia furioasă a Cubei se poate întrezări din conversaţia lui Fidel Castro cu Todor Jivkov, avută în cadrul întâlnirii lor din martie 1976, când dictatorul cubanez a denunţat România că se alăturase Chinei şi obstrucţiona unitatea Americii Latine „spălând creierii mexicanilor” ca să nu se alăture condamnării Beijingului, „stimulând în acelaşi timp neîncrederea în Uniunea Sovietică”. Castro a descris apoi campania lui împotriva Chinei – după ce, anterior, menţionase că ei adoptaseră „o poziţie similară atât în privinţa Chinei, cât şi a României” – din cauza „politicii lor

---

militar acordat mişcărilor de eliberare“, agenţia de presă franceză Associated France Press a făcut publică povestea pe 27 august 1978. Gafton (1979), p. 11.

1931 Garthoff (1994b), p. 558; Isaacson (1998), p. 677. Marocul, Tunisia, Algeria şi India, primele trei partenere ale României în convorbirile de pace din Orientul Mijlociu, au oferit şi ele sprijin FLNA în 1974. Op. cit., p. 560.

1932 Coreea de Nord a fost şi ea prezentă. Odd Arne Westad, „Moscow and the Angolan Crisis, 1974-1976: A New Pattern of Intervention“, CWIHPBulletin, nr. 8-9 (iarna 1996), p. 25. Rezidenţa sovietică din Brazzaville a transmis Moscovei că România acorda încă asistenţă FNLA „în august 1975“. Op. cit., p. 31, nota de subsol 42.

1933 Scânteia, 20 iulie 1974.

din

Angola”, unde oamenii lui Castro „reuşiseră să adune dovezi ale cooperării cu mişcarea contrarevoluţionară”, FNLA, care „fusese înfiinţată de CIA”.1

Acordul militar România-SUA

Cu toate că, după invazia Cehoslovaciei, între Statele Unite şi România se ajunsese la un anumit grad de cooperare în domeniul informaţiilor militare, referitor la evoluţia cooperării în perioada 1969 – 1973 au fost declasificate puţine detalii din sursele SUA. În 1973, Washingtonul semnala intenţia de a întări cooperarea politică şi de securitate prin vânzarea a trei avioane comerciale Boeing 707 – 320C, pe care SUA le-au dotat ulterior cu un sofisticat echipament de comunicaţie şi care aveau să formeze flota oficială a conducerii României.

Începând, cel puţin din 1969, contactele militare americano-române au constituit un obiectiv principal privind culegerea de informaţii a serviciilor sovietice şi ale Pactului.[1934] De exemplu, sovieticii instruiseră serviciile de informaţii militare bulgar şi maghiar să coopereze pentru obstrucţionarea contactelor şi sabotarea relaţiilor pe care ataşatul militar român din Sofia le menţinea cu partenerii din NATO.[1935] Germania, care recruta intensiv personalul RFG din statele NATO, primea rapoartele informative ale ataşatului militar vest-german care a lucrat la Bucureşti în a doua jumătate a anilor 1970.[1936] Conform ataşatului,

---

1934 Minută a întâlnirii dintre Biroul Politic al CC al PC Bulgar cu tovarăşul Fidel Castro — prim-secretar al CC al PC Cubanez şi prim-ministru al guvernului revoluţionar al Republicii Cuba, 11 martie 1976, Re şedinţa Boyana, citat sub titlul Minută a întâlnirii dintre Todor Jivkov şi Fidel Castro, la Sofia, Arhivele Centrale de Stat, Sofia, Fond 1-B, înregistrarea 60, dosar 194, „Bulgaria in the Cold War“, CWIHP

1935 Vezi Planul KDS de măsuri operaţionale contra ataşaţilor militar ceh, român şi iugoslav, 6 decembrie 1969, AMVR, Sofia, Fond 2, Record 3, File 356, CWIHP

1936 Documentul nu specifică dacă ataşatul era agent Stasi

armata SUA încheiase o convenţie de cooperare militară cu România, în 1974.[1937]

Date fiind prejudecăţile analiştilor americani privind dimensiunea limitată a conflictului dintre România şi Moscova şi deschiderea faţă de SUA considerată ca fiind motivată doar de prestigiu, americanii au fost surprinşi când, prin deschiderea oficială a cooperării militare, românii „s-au mişcat mai repede decât se aşteptau”.1 În martie 1975, şeful statului-major şi ministru adjunct al apărării, Ion Coman, s-a întâlnit cu partenerul său american la Washington pentru discuţii secrete referitoare la achiziţionarea de armament, inclusiv, se pare, avioane cu reacţie F-5.[1938] Aceasta a coincis cu primele indicaţii că în Departamentul de Stat şi/sau al Apărării existau

---

intenţionat sau neintenţionat. Este posibil ca raportul ataşatului să fi ajuns la Stasi prin agenţii din Republica Federală Germania sau prin cei din Ambasada RFG din Bucureşti. De exemplu, adjunctul şefului spionajului militar al Germaniei de Vest (MAD), colonelul Joachim Krase, se aflase pe ştatele Stasi din 1973.

1937 Raport informativ „Imaginea operaţională de ansamblu a RSR“, 12 septembrie 1978, întocmit de biroul adjunctului Stasi, Bruno Beater, BStU, MfS, Abt. X 22, S. 3-56; Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 320-321.

1938 Aceasta a fost expresia folosită de ambasadorul Barnes în telegrama 3724, din 30 iulie 1975. Statele Unite au fost la fel de surprinse când, după ce ţinuseră Bucureştiul la distanţă între 1989—1993, au introdus programul de asistenţă IMET (MILITARY-TO-MILITARY) în care România a devenit „cel mai activ şi mai dinamic“ participant, care „a realizat cele mai bune rezultate“ din fostul Bloc Sovietic. Comandantul Mark R. Shelley, „NATO Enlargement: The Case for Romania“, Proceedings, United States Naval Institute, Annapolis, 1997. SUA au fost din nou surprinse atunci când România a fost prima care a semnat Parteneriatul pentru Pace, în 1994, devenind, de asemenea, cea mai activă şi de succes participantă. Richard C. Holbrooke, „US Relations with Romania“, Central European Issues 1, nr. 1 (toamna 1995): 35-45, şi general George A. Joulwan, „Commitment to Cooperation: The Romanian Military’s Contribution to Stability and Security within a New Europe“, Central European Issues 1, nr. 2 (iarna 1995/1996): 41-47.

persoane care doreau să blocheze o dezvoltare mai profundă a relaţiei militare SUA-România. Noutăţi despre vizită au scăpat repede în presă, împreună cu comentarii că SUA erau interesate numai de „o relaţie militară protocolară sau limitată”, din cauză că orice armament cu tehnologie secretă „ar putea cădea în mâini sovietice”.[1939]

De fapt, armata română se mişcase atât de repede, încât Washingtonul se temea că ar putea provoca un răspuns sovietic catastrofal, câteva oficialităţi americane sugerând deschis că guvernul României „o luase razna”. După ce au invitat Bucureştiul să le prezinte o listă cu tehnologia americană supusă până atunci embargoului (după stipularea tehnologiilor care rămâneau inacee sibile), armata română a solicitat imediat 12 tipuri de armament. Cererea conducătorilor armatei de la Bucureşti includea echipament de fotografiere în infraroşu şi detectare la distanţă (tehnologie de urmărire şi de ghidare prin satelit), tehnologie laser (un punct central al cercetării româneşti) şi, mai ales, armament antitanc şi antiaerian (sisteme de rachete TOW, Stinger şi Red-Eye).1

Deşi intenţiona doar să reasigure Washingtonul de sănătatea raţionamentului lui Ceauşescu, raportul ambasadorului SUA releva însă o fundamentală greşeală de percepţie a relaţiei Bucureştiului cu Moscova. Ceea ce românii considerau a fi o serie de obstacole care trebuiau îndepărtate din calea spre independenţa totală, americanii interpretau ca reprezentând doar o constrângere de dimensiuni limitate, din care guvernul nu va ieşi (şi nici nu dorea să iasă):

[…] Nu cred că Ceauşescu şi-a pierdut uzul raţiunii atunci când a abordat acest subiect, până acum tabu, cu

---

1939 Ibidem. Această informaţie a fost „scăpată“ corespondentului Time (şi viitor consilier prezidenţial) Strobe Talbott. Din 1978 relaţia a evoluat la un nivel mult mai considerabil decât o simplă relaţie „protocolară“.

Statele Unite. Guvernul României a avut în mod tradiţional un simţ supranatural despre cât de mult se poate întinde coarda cu sovieticii. Având în vedere experienţele trecute, este greu de presupus că românii nu ar avea lesa calibrată exact la milimetru. [...] Presupun că românii au ajuns la concluzia că dimensiunea relaţiei de aprovizionare pe care o doresc cu SUA (pe care ei o definesc, probabil, ca extrem de limitată) face subiectul unor raţiuni militare şi ideologice suficiente, care să acopere orice posibilă ameninţare cu represiuni din partea sovietică.[19401941]

Întrebările referitoare la raţiunea pentru care românii solicitaseră sistemele de rachete antitanc şi antiaeriene, la forţa cu care vor reacţiona sovieticii şi la impactul livrărilor faţă de Iugoslavia (căreia Washingtonul îi oferise asemenea rachete, cu numai o lună înainte, ca parte a efortului de a reintroduce Belgradul în circuitul occidental) l-au convins pe evazivul Kissinger să accepte sfatul ambasadei ca Statele Unite să temporizeze procesul. Referirea lui Kissinger că Egiptul lui Sadat „se afla în aceeaşi situaţie", în sensul că unele consideraţii de politică

1940 Telegrama 3630 de la Biroul ataşatului apărării de la Ambasada României către Departamentul Armatei, Bucureşti, 30 iulie, 1975, 163Z, vol. E-15, Foreign Relations, 1969—1976. Unele dintre aceste elemente erau „disponibile pentru achiziţionarea liberă de pe piaţa SUA", dar „supuse embargoului pentru români". Unele fuseseră deja date sovieticilor şi românii au cerut să li se acorde aceeaşi oportunitate de achiziţionare. în ultimul moment, Consiliul Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie, condus de Elena Ceauşescu, s-a amestecat şi a informat Ambasada SUA că va discuta „toate aspectele militare şi cele legate de NASA" în timpul vizitei lui Ford din august. Cu toate că americanii au venit pregătiţi, delegaţia militară română n-a avut dezlegare să ridice chestiunea, şi subiectul nu a mai fost discutat atunci.

1941 Telegrama 3953 de la Ambasada din România către Departamentul de Stat, 13 august, 1975, 1505Z, documentul 39, vol. E-15, Foreign Relations, 1969-1976.

externă blocau solicitările de armament, a fost sugestivă. Majoritatea solicitărilor de la Cairo au fost, în cele din urmă, îndeplinite.

În timp ce forţele armate române priveau sistemele de rachete antitanc şi antiaeriene ca pe o posibilitate de a reduce cea mai mare vulnerabilitate la

O intervenţie din partea Pactului de la Varşovia, argumentul ambasadorului Barnes reflecta opinia SUA, că alte conflicte ale Bucureştiului cu Moscova erau oarecum delimitate prin relaţia militară româno-sovietică, iar solicitarea viza mai degrabă obţinerea unei tehnologii pe care Moscova pur şi simplu refuzase să i-o furnizeze decât o tehnologie care i-ar fi permis să se apere mai bine de ameninţările sovietice:

Cred că ar trebui să evităm pentru moment orice răspuns clar la solicitări mai ambiţioase, spunând că le studiem, şi să le cerem românilor să explice raţiunea care motivase cererea lor, în lumina dificultăţilor evidente. […] Sunt convins că avem un interes valid şi continuu într-o Românie din ce în ce mai independentă, dar nu sunt convins că aceasta trebuie să ia forma unei relaţii de furnizare de armament, care ar putea încuraja natura represivă a regimului Ceauşescu.1

Merită de observat că nici rachetele antiaeriene, nici cele antitanc nu erau prea folositoare în reprimarea unor revolte interne, că armata română nu avea un istoric de intervenţii împotriva propriei populaţii şi că un element fundamental al ideologiei „naţionaliste” în armată era că aceasta „nu putea fi folosită împotriva maselor, ci numai pentru protejarea populaţiei de inamicii externi”. Aşa cum insista Ceauşescu frecvent, armata „a sprijinit întotdeauna interesele poporului” împotriva „dominaţiei străine” şi pentru „salvgardarea existenţei naţionale” pe baza

„legăturilor istorice dintre Armată şi Popor”.[19421943]

Aparent, natura acelor sisteme de armament sau ce rol vor juca ele în strategia de apărare a teritoriului împotriva ameninţărilor sovietice nu era considerat un factor important de personalul din Departamentul de Stat al SUA. Câteva luni mai târziu, Helmut Sonnenfeldt demonstra o subestimare similară a antagonismului româno-sovietic, prin răspunsul pe care i l-a dat lui Henry Kissinger la întrebarea acestuia legată de motivul pentru care Bucureştiul dorea rachetele:

Se pare că simt că au nevoie de ele; simt că nu obţin ceea ce doresc de la sovietici. Se presupune că vor să-şi diversifice sursele de aprovizionare. Probabil că are o semnificaţie simbolică pentru ei.1

În anii 1970, armata română a acordat o prioritate „clară” contactelor cu armatele non-pact, mai ales cu cele ale NATO, cu care schimburile militare deveniseră o chestiune de „rutină”. [1944]România a fost gazda miniştrilor

---

1942 Ibidem. Acestea erau percepţiile dominante din acea perioadă. Ambasadorul Barnes a rămas personal ataşat de relaţia SUA—România, luând parte la vizita din 15 decembrie 1989 a unei echipe americane, care urma să ajute Bucureştiul în identificarea şi promovarea reformei atât de necesare, şi apoi a condus echipa care a vizitat România postrevoluţionară în martie şi mai 1990, pentru identificarea problemelor şi a necesităţilor de asistenţă. Vezi Ambasador Harry Barnes, „Post-Revolutionary Romania: An Assessment“, IREX TASK FORCE ON ROMANIA, 10—18 mai 1990, raport intermediar pregătit pentru întâlnirea din 6 august 1990, cu Rockefeller Brothers Fund de la New York City. Ambasadorul a jucat, de asemenea, un rol important în medierea maghiaro-română, organizată de Project on Ethnic Relations (PER) şi de Carter Center, în Atlanta, în 1996, prezidată de Jimmy Carter şi Allen Kassof.

1943 Alexiev (1979), p. 13. Vezi şi discursurile lui Ceauşescu la Ziua Armatei din 24 octombrie 1974, în Romania, Documents - Events, nr. 49, octombrie 1974, p. 30, şi Radio Bucureşti, 1 octombrie 1973, tradusă în FBIS Eastern Europe, nr. 191, 2 octombrie 1973.

1944 Memorandum al discuţiei, Washington, 1 noiembrie, 1975, 1

apărării şi şefilor de stat-major din Marea Britanie, Italia şi Franţa, inclusiv a şefului de stat-major al Statelor Unite, iar aceste ţări au găzduit în schimb delegaţiile ofiţerilor superiori români.[1945] Nicio altă armată a Pactului de la Varşovia nu menţinuse asemenea contacte cu armatele NATO.[1946] Iar aceste vizite nu erau doar de natură protocolară sau ceremonială. Cel mai adesea ele detaliau „proiecte majore, cu caracter tehnico-militar", ca de exemplu achiziţia şi/sau producerea în cooperare de elicoptere franţuzeşti, avioane britanice şi motoare de tanc vest-germane, precum şi achiziţionarea de tehnologie laser şi pentru satelit.[1947]

Sprijinul popular pentru relaţia româno-americană

Militarii Statelor Unite, care se aşteptaseră la reticenţă în contactele bilaterale iniţiale cu forţele armate din România Socialistă, au fost surprinşi să vadă că ofiţerii români păreau deosebit de entuziasmaţi de acea cooperare. În contrast puternic cu imaginea de inamic a Statelor Unite, promovată de „partenerii apropiaţi" din Pactul de la Varşovia, propaganda publică românească îţi

---

p.m., documentul 40, vol. E-15, Foreign Relations, 1969—1976. Ambasadorul Barnes recomanda ministrului român de externe să trimită Statelor Unite o evaluare a „impactului politic pe care l-ar avea o asemenea decizie asupra relaţiei cu vecinul sovietic".

1945 Alexander Alexiev, Party-Military Relations In Romania, P-6059, Santa Monica, The RAND Corporation, 1977, p. 24.

1946 Acţiunile maghiare se limitau la începutul anilor 1970 la două ţări neutre în care şi Moscova, şi Budapesta au avut influenţă sporită — Finlanda şi Austria — şi erau făcute, se pare, mai ales din motive de „sporire a prestigiului" care serveau (atunci) mai mult intereselor sovietice decât securităţii maghiare.

1947 Ibidem. Intr-adevăr, vizita şefului statelor majore comune, generalul John W Vessey, Jr., în 25—27 martie 1985, a avut „un asemenea succes" încât generalul Vessey, ministrul român al apărării, generalul Constantin Olteanu, şi alţi „conducători ai armatei române au discutat chiar şi ipotetice scenarii de război, un episod fără precedent între două alianţe militare opuse". Garthoff (1994a), p. 582.

menţinuse atitudinea deschis pozitivă faţă de Statele Unite, încă anterior vizitei din 1969 a preşedintelui Nixon, iar acea abordare găsise rezonanţă în rândul populaţiei.1 Totodată, Bucureştiul a sprijinit public călătoria lui Nixon la Beijing din iulie 1971 (ceea ce era şi normal, având în vedere implicarea în realizarea ei), iar la Congresul Naţional al Partidului, din 1972, Ceauşescu a primit „aplauze furtunoase" după ce a prezentat entuziasmat vizita lui Nixon în România, în timp ce menţionarea vizitei lui Brejnev într-o lungă listă de vizite a primit „aplauze zgomotoase" mai puţin entuziaste.[19481949]

Contrastul a fost şi mai mare în perioada bicentenarului Statelor Unite din 1976, pe care mass-media din Ungaria, Bulgaria şi Cehoslovacia l-au prezentat

---

1948 Preşedintele Nixon a comentat că mulţimile de români i-au făcut cea mai caldă primire din Blocul Sovietic, iar preşedinţii Clinton şi Bush Jr. au observat căldura extraordinară chiar dacă au adus veşti nedorite (cum a fost în cazul lui Clinton). O discrepanţă similară a existat şi între propaganda românească şi cea a partenerei din Axă, Ungaria, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Budapesta a purtat o campanie duşmănoasă împotriva SUA, astfel încât mulţimile au omorât piloţii doborâţi ai US Air Force. România nu a portretizat SUA ca pe inamicul ei, iar piloţii americani doborâţi au fost trataţi ca eroi şi protejaţi de represaliile naziştilor germani. Nagy-Ta- lavera (1970), pp. 175-176; Ernest H Latham, Jr., „All Thankful: Reports by Neutral Observers of American Prisoners of War Held in Romania, 1943—1944", Romanian Civilization, vol. 5, nr. 1 (primăvara 1996); Donald R. Falls, „American POWs in Romania", Air Power History, nr. 37 (primăvara 1990), pp. 37-44. Vezi şi Ernest H Latham, Jr., „Efficient and Rapid: The Letters of Major Walter Ross of OSS on the Evacuation of Allied Airmen from Romania, 30 august-2 septembrie 1944", Romanian Civilization, vol. 7, nr. 3 (iarna 1998-1999); Beverley Munford Bowie, Operation Bughouse, New York, Dodd, Mead, 1947.

1949 Romulus Căplescu, „Relaţii interstatale intensificate — o necesitate pentru destinderea şi pacea mondială", Scânteia, 6 iulie 1971; King (1972c), p. 22. Pentru acţiunile militare cu Occidentul, vezi şi Nicolae Ceauşescu, România pe drumul construirii societăţii multilateral dezvoltate: Rapoarte, discursuri, articole, ianuarie 1973-iulie 1973, Bucureşti, Editura Meridiane, 1973, pp. 491-492.

cu răceală, ridicol şi batjocură, în timp ce media românească l-a descris cu „entuziasm” şi „căldură”.1 Loialiştii sovietici au exploatat aniversarea ca pe „un cârlig de care şi-au agăţat atacurile despre imensa neconcordanţă americană dintre teorie şi practică”, în timp ce românii, începând cu Ceauşescu, „vorbeau în termeni prieteneşti, iar presa reflecta cu căldură bunăvoinţa generală, generată de sus”.[1950] De fapt, bicentenarul a fost o ocazie unică de a afirma devotamentul României faţă de principiile suveranităţii şi independenţei.

Media românească a subliniat că atenţia străină fusese „captată de dezbaterile, provocate de bicentenar, asupra tendinţelor americane de politică externă şi, într-un context internaţional mai extins, asupra principiilor pe care trebuiau să se ghideze relaţiile internaţionale”. Aceste idei, sublinia Bucureştiul, au fost implementate cu succes de revoluţia americană şi adoptate, apoi, în alte părţi ale lumii în beneficiul tuturor, în timp ce „abandonarea lor, în timp, avusese un efect negativ”.[1951] În 1976, Ceauşescu declara deschis dorinţa ţării lui de a dezvolta „relaţii bune cu forţele armate ale ţărilor socialiste din afara Pactului de la Varşovia şi cu armatele altor ţări prietene”, indiferent de sistemul politic, pe care CIA a interpretat-o ca o referire implicită la „China, ţările în curs de dezvoltare şi Occident”.[1952]

1950 RAD Staff, „East European Reactions to the US Bicentenary“, RAD Background Report/156, 7 iulie 1976b, OSA, caseta 99, dosarul 6, raportul 62, pp. 1-4. Chiar şi rapoartele poloneze s-au focalizat în întregime pe relaţiile istorice (şi viitoare) polone- zo-americane şi nu pe simbolistica independenţei americane.

1951 Ibidem; Scânteia, 4 iulie 1976. De asemenea, ambasadorul Barnes a menţionat că independenţa şi suveranitatea au fost „fundamentale pentru experienţa noastră ca naţiune, iar noi, americanii, înţelegem cât de importante sunt şi pentru români“.

1952 Scânteia, 2 octombrie 1976; CIA OCI, Soviet Union - Eastern

Cooperarea SUA-România în materie de informaţii

Ataşatul vest-german de la Bucureşti raporta că „până în luna mai 1978”, militarii români participaseră la 16 activităţi comune cu armata

SUA de la semnarea acordului militar româno-american din 1974.1 O mare parte din aceste activităţi implica un anume gen de personal militar român şi american. Conform aprecierilor Stasi:

Statisticile pe care le posedăm ilustrează faptul că armata SUA implică din ce în ce mai mulţi ofiţeri de informaţii şi cercetare informativă (inclusiv cadre aflate la cursuri de specializare) în activităţile desfăşurate cu scopul de a dezvolta relaţiile cu forţele armate române. Această tendinţă este confirmată de faptul că invitaţia adresată directorului serviciului de informaţii al armatei române, general-maiorul D.I. Dumitru, de a întreprinde o vizită în SUA, a fost acceptată de români.[19531954]

În 1963, Gheorghiu-Dej îi dăduse instrucţiuni generalului Dumitru cu ocazia numirii sale în funcţia de şef al Direcţiei de Informaţii Militare (DIM) să elimine influenţele sovietice din spionajul militar.[1955] În a doua

---

Europe (CISNEE 76-18), 5 octombrie 1976 (declasificat la 18 noiembrie 1999), p. 1, CIA. In 1976 Bucureştiul a emis timbre comemorative pentru bicentenarul SUA şi a trimis cântăreţi populari la festivalul american de folclor. Nava şcoală Mircea a făcut o traversare transatlantică, fiind „una dintre cele «mai înalte nave» care au navigat pe râul Hudson, cu ocazia serbărilor de 4 iulie“, nelăsând nici o îndoială cine era statul occidental principal cu care întreţinea relaţii militare. Marea Britanie, Germania Federală şi Franţa erau de asemenea incluse în acest grup.

1953 Raport informativ „Imaginea operaţională de ansamblu a RSR“, 12 septembrie 1978, BStU, MfS, Abteilungen X 22, S. 3-56; Herbstritt şi Olaru (2005), pp. 320-321.

1954 Ibidem; BStU, MfS, Abt. X 22, S. 3-56.

1955 Ion Dohotaru, coordonator, Direcţia Informaţii Militare: Între ficţiune şi adevăr, Bucureşti, 1994, pp. 143-144; Troncotă (1999), pp. 327-328.

jumătate a anilor 1970, generalul Dumitru a colaborat strâns cu fratele lui Nicolae Ceauşescu, general-maiorul Ilie Ceauşescu, plasându-şi chiar principalul agent de legătură cu spionajul SUA de la Bucureşti, acoperit ca „translator”, în subordinea lui Ilie Ceauşescu, la Centrul pentru Istorie şi Teorie Militară.[1956] Această activitate în sprijinul relaţiilor militare ale României cu Occidentul, precum şi faptul că Centrul a dus greul în publicarea dezvăluirilor documentare ale aspectelor relaţiilor militare sovieto (şi ruso) române pe care Moscova încerca să le nege (şi combătea în acelaşi timp contestările maghiare şi sovietice ale etnogenezei româneşti), l-au transformat într-o ţintă majoră a măsurilor active sovietice şi ale Pactului.

Conform spionajului est-german, americanii, încurajaţi de succesul iniţial considerabil al acordului militar bilateral, au încercat să testeze cât de mare era spaţiul de manevră al românilor:

[…] în dezvoltarea cooperării politico-militare cu Statele Unite, ca membră a Tratatului de la Varşovia, şi care din domeniile de cooperare dintre cele două ţări ar permite Statelor Unite să-şi exercite influenţa asupra

---

1956 Generalul Ilie Ceauşescu a fost numit şef al Centrului în 1980. „Translatoarea“ Georgeta „Gritti“ Blaj a continuat să lucreze sub acoperire împotriva ţintelor GRU, după 1989. Spre exemplu, între 1992—1996, ea a fost plasată ca secretară ca să supravegheze comportamentul generalului Vasile Ionel, un cunoscut agent GRU, de către directorul de atunci al Serviciului de Informaţii Externe, Ioan Talpeş, fostul ei coleg de la Centrul pentru Istorie şi Teorie Militară. Ionel fusese „promovat în funcţia“ de consilier prezidenţial pentru a putea fi înlocuit din cea de şef al statului-major, unde fusese postat de tovarăşul lui, agent GRU, generalul Nicolae Militaru, imediat după revoluţie. Pe 22 decembrie 1989, Militaru „apăruse“ (în uniformă) în calitate de nou ministru al apărării cu ajutorul unei vechi reţele (ieşite din uz, vizavi de noile politici ale lui Gorba- ciov), înainte de formarea primului guvern provizoriu. A fost forţat să demisioneze din cauza politizării armatei şi sabotarea reformei pe 14 februarie 1990.

României. Statele Unite analizează, de asemenea, gradul în care condiţiile politice interne permit o dezvoltare mai accentuată a acestor relaţii precum şi măsura în care există o deschidere pentru aceasta, mai ales în rândurile forţelor armate române.

În acest caz, se poate observa că forurile superioare ale forţelor armate americane nu întreprind mişcări precipitate, abordarea lor rămâne echilibrată, adaptată la ambiţiile şi eforturile naţionaliste ale conducerii României şi orientate de o manieră evidentă pe pătrunderea, din perspectivă militară, în sistemul Tratatului de la Varşovia, pe termen lung.1

Căldura cu care abordările armatei SUA au fost primite de corpul de ofiţeri români a fost demonstrată în termeni destul de concreţi la prezentarea din 4 iulie 1978, făcută de ataşatul militar al SUA la Bucureşti, colonelul R. Womack, în faţa generalilor şi ofiţerilor de la Ministerul Apărării, de la Academia Militară şi ai Armatei a 2-a (incluzând Garnizoana Bucureşti). Prezentarea colonelului Womack, a raportat Stasi, nu numai că fusese remarcată pentru „poziţia sa clar antisovietică”, dar fusese acceptată „fără nici cea mai mică obiecţie din partea română”. Mai mult, a fost clar că „ambele părţi” erau devotate „cooperării în continuare pentru dezvoltarea relaţiilor bilaterale”.[19571958]

Stasi a mai raportat că, în perioada 15 – 21 noiembrie 1977, şeful sectorului Europa al spionajului SUA a vizitat Bucureştiul şi s-a întâlnit cu generalul Dumitru şi cu primul său adjunct şi şef al Serviciului de informare strategică, general-maiorul Cucu, care a asigurat şi translaţia.1 Scopul vizitei a fost invitarea pentru întâlniri a

---

1957 BStU, MfS, Abteilungen X 22, S 3-56; Herbstntt şi Olaru (2005), pp. 320-321.

1958 Ibidem. Stasi considera că SUA erau experte în „războiul psihologic, diversiuni speciale şi sabotaj ideologic al RSR“

generalului Dumitru în Republica Federală Germania sau în Statele Unite, în septembrie 1978:

Se spune că Dumitru a refuzat vizita din RFG, dar a promis să facă o vizită în SUA „ca oaspete al armatei americane". Mai mult, o întâlnire neoficială în Republica Socialistă România a general-maiorului Dumitru cu şeful de Stat-Major al Serviciului Armatei Americane în cadrul CIA, general-maiorul Thompson, a fost planificată pentru perioada 1.05 – 6.05.1978.[19591960]

Caracteristic, Centrala KGB şi serviciile subordonate ale Pactului interpretau titulatura Agenţiei Centrale de Informaţii – CIA ca descriind starea de subordonare şi control ierarhic din cadrul comunităţii de informaţii a SUA. În cel mai bun caz, CIA putea fi considerată *prima inter pares* dintre Defense Intelligence Agency, National Security Agency şi chiar a agenţiilor specializate din armată care erau destul de suverane în propriile domenii.

1959 Herbstritt şi Olaru (2005), p. 337; Anexă la materialul „Raport operativ asupra RSR", 27 septembrie 1978, BStU, MfS, HA II 18663, S. 223-226. Toate serviciile „partenerilor apropiaţi" au urmat conducerea sovietică şi au indus CIA în eroare, care a fost urmată de toate celelalte agenţii de informaţii din sistemul SUA. Raportul l-a identificat ca şef al spionajului pe general-locotenentul Dillard. Colonelul Douglas C. Dillard fusese director adjunct al HUMINT, Defense Intelligence Agency între 1975—1977, şi a fost introdus în 1990 în Military Intelligence Corps Hall of Fame. Raportul Stasi menţiona că nu a participat nimeni altcineva la întâlnire, sugerând astfel că informaţiile lor proveniseră de la Dumitru sau Cucu, de la dispozitivele electronice de înregistrare sau/şi de la persoanele care acces la transcriptul întâlnirii. Câţiva ani mai înainte, DIE fusese surprinsă când monitoriza comunicaţiile DIM şi îşi menţinuse capacitatea să facă acest lucru şi în perioada 1977—1978.

1960 Ibidem. Stasi a raportat, de asemenea, că „nu poseda informaţii" care să confirme dacă întâlnirea planificată dintre generalul Dumitru şi generalul Thompson a avut loc. Generalul Thompson a fost adjunctul şefului Statului-Major pentru Informaţii din Armata SUA, între 27 aprilie 1977 şi 1 noiembrie 1981.

General-maiorul Edmund R. Thompson era în acea vreme adjunct al şefului de Stat-Major pentru Informaţii din armata SUA, fiind numit în funcţie cu un an înainte, după ce anterior fusese comandantul Agenţiei de Informaţii a Armatei Statelor Unite.

Asistenţa economică occidentală şi oferta preşedintelui Carter

Încă de la primul acord economic al României cu Germania de Vest, în 1963, eforturile occidentale de a extrage membrii Blocului Sovietic din îngrădirea economică au produs Kremlinului o mare îngrijorare. Pentru şeful KGB, Andropov, devenise o adevărată obsesie, după „Raportul Tindemann", din 1975, asupra viitorului Comunităţii Economice Europene (CEE), care din 1980 urma să fie denumită Uniunea Europeană şi va avea şi o politică externă şi de apărare comună. Centrala KGB a văzut în aceasta

O parte a ofensivei generale, strâns coordonată cu SUA şi legată intrinsec atât de Procesul de la Helsinki, cât şi de recenta acreditare a ambasadorului chinez la CEE (septembrie 1975), în care ei au perceput constituirea unei „axe Bruxelles-Beijing".1

Din vara lui 1976, KGB-ul a fost deplin convins că „cel mai important obiectiv" al CEE era subminarea statelor socialiste. [1961]Se presupunea că încercau să atingă acest scop exploatând agresiv „anumite puncte din Actul Final al CSCE, care sunt utile Occidentului", atacând „politica de coexistenţă paşnică" şi căutând „să influenţeze sistemul intern şi politica externă a ţărilor din Europa de

1961 Andrew şi Gordievsky (1993), pp. 140, 142.

Est”.[1962] Prin 1977, KGB-ul se convinsese că „cea mai importantă sarcină a guvernelor ţărilor CEE era subminarea poziţiilor de politică externă a ţărilor socialiste”[1963]:

Direcţia dominantă a activităţilor de politică externă a statelor membre ale CEE este slăbirea integrării economice şi a unităţii politice a ţărilor din comunitatea socialistă, pe plan internaţional, precum şi de a folosi negocierile CMEA pentru a exercita presiuni asupra statelor socialiste ca să obţină din partea lor concesii unilaterale. Comunitatea a devenit un centru pentru coordonarea colectivă a acţiunilor economice, politice şi ideologice, aţintite spre subminarea prestigiului internaţional al Uniunii Sovietice şi ale celorlalte ţări din comunitatea socialistă.[1964]

Drept urmare, KGB-ul a desemnat integrarea europeană, „în toate formele ei”, „o ameninţare la adresa securităţii Uniunii Sovietice”.

„Principalul efort” al măsurilor active sovietice era direcţionat spre blocarea unei viitoare integrări prin exploatarea „contradicţiilor şi diferenţelor existente între statele membre CEE, pe de o parte, şi dintre CEE şi SUA, pe de altă parte”.1 România, care câştigase statutul

---

1962 Ordinul circular al KGB nr. 3825/PR-52, 27 august 1976, către rezidenţi, de la şeful Departamentului III, VF. Gruşko (nume de cod: SEVEROV), în Andrew şi Gordievsky (1993), p. 142. Ordinul se referea la documentele Departamentului de Stat al SUA despre cooperarea SUA—CEE în Orientul Mijlociu, Africa de Nord şi lumea în curs de dezvoltare, precum şi eforturile de a realiza o reintegrare a Franţei într-un sistem de apărare comun.

1963 KGB Ordinul circular nr. 411/PR, 28 februarie 1977, în Andrew şi Gordievsky (1993), pp. 146-147.

1964 KGB Ordinul circular nr. 1058/PR/61, 15 aprilie 1977, al adjunctului lui Kriucikov, YI. Şişkin, nume de cod: IRTIŞOV în Andrew şi Gordievsky (1993), pp. 155-157.

comercial preferenţial cu CEE în 1973, era urmată acum de China, care primise acest statut în aprilie 1978. Beijingul, aşa cum sublinia adjunctul informaţiilor externe din KGB, avea acum acces „la tehnicile şi tehnologiile avansate occidentale cu ajutorul CEE şi, de asemenea, la arme şi la pieţele de armament”.[1965] Conform spionajului sovietic, Beijingul intenţiona să „se folosească de CEE pentru a stabili relaţii cu NATO, pe baza antisovietismului”:

[…] interesele politice ale CEE coincid cu antisovietismul chinez. Semnarea acordului comercial dintre CEE şi Republica Populară Chineză este privită în cercurile conducătoare ale Comunităţii ca un precedent pentru viitoare negocieri cu ţările socialiste europene (în particular cu România) [.][1966]

Conflictele adesea spectaculoase ale României cu Moscova din cauza controlului supranaţional economic şi militar, criza rachetelor din Cuba, invazia din Cehoslovacia şi războaiele arabo-israeliene au servit indirect interesele strategice ale SUA, prin restrângerea puterii sovietice şi încurajarea unui comportament independent în rândul membrilor Blocului Sovietic. Până în 1978, România se dovedise un prieten de nădejde în cadrul eforturilor americane de mediere în Laos, Vietnamul de Nord, Coreea de Nord şi Republica Populară Chineză şi un colaborator

---

1965 Ordinul KGB nr. 1582/PR, 1 august 1977, semnat de Gruşko, şi ordinele circulare ale KGB 2041/PR/52 şi 1058/PR/61, 15 aprilie 1977, semnate de Şişkin, în Andrew şi Gordievsky (1993), pp. 155-158. KGB-ul a raportat că „o uniune politico-militară“ a CEE va conduce la o alianţă NATO-Europa, care va include Franţa, o preocupare majoră a Moscovei.

1966 Op. cit., p. 162. Vezi şi Declaraţiile comune de la vizita preşedintelui Ceauşescu, 13 aprilie 1978, Colecţia: Public Papers of the Presidents, John T. Woolley şi Gerhard Peters, The American Presidency Project [on-line]. Santa Barbara, CA: http://www.presidency.ucsb.edu/ ws/?pid=30660.

eficient în Procesul de la Helsinki. În Orientul Mijlociu, de asemenea, eforturile României contribuiseră la o turnură a norocului sovietic şi la lansarea unor noi posibilităţi de discuţii şi abordări care au coincis, în general, cu interesele americane şi care, uneori, au fost întreprinse în cooperare cu Washingtonul.

Administraţia Carter, convinsă că România era singura din Pactul de la Varşovia care poseda capacitatea şi dorinţa de a părăsi Blocul dominat de sovietici, a decis să-i ofere posibilitatea să facă exact acest lucru pentru un viitor economic şi politic total diferit.1 Oferta a fost făcută în timpul vizitei în SUA din aprilie 1978, când preşedintele Carter a recunoscut explicit cooperarea Bucureştiului cu precedentele administraţii SUA şi rolul esenţial al conducătorului român în procesul de pace din Orientul Mijlociu. Într-o întâlnire la care au participat numai preşedintele Carter, Zbigniew Brzezinski, Nicolae şi Elena Ceauşescu şi translatorul român, Sergiu Celac, Carter s-a oferit să listeze la Bursă industria României, evaluată atunci la aproximativ 147 miliarde de dolari.[19671968]

1967 Aprecierea lui Carter a fost evident împărtăşită de Kremlin. Chiar şi în februarie 1989 autorităţile sovietice erau deplin convinse de „pericolul unei întoarceri decisive“ a României „în direcţia Vestului“, care includea posibilitatea reală a „ieşirii din Pactul de la Varşovia“, dat fiind faptul că populaţia „trăia în spiritul comunităţii cu lumea latină [romanskiy]“, în timp ce Polonia, Ungaria şi RDG-ul „cu greu ar ridica“ problema părăsirii Tratatului. Memorandum către Alexander Yakovlev de la Comisia Bogomolov (Mariana Sylvanskaya), februarie 1989, documentul nr. 1, în Jacques Levesque, „Soviet Approaches to Eastern Europe at the Beginning of 1989,“ CWIHP Bulletin, nr. 12/13 (toamnă/iarnă 2001), pp. 57-59.

1968 Ioan Talpeş a relatat că Zbigniew Brzezinski l-a informat despre acest lucru, în două ocazii, pe vremea când era consilier pe probleme de securitate naţională. Vezi Interviul lui Ioan Talpeş de la emisiunea Talk Şoc, a lui Doru Braia, Televiziunea N24, ora 23.00, 15 martie 2006. Vezi şi „Oferta preşedintelui Carter de a introduce România în economia de piaţă mondială“, în Talpeş (2009), pp. 55-63.

Mişcarea fusese calculată nu numai pentru a include economia României „în sistemul occidental de evaluare”, deschizând astfel calea pentru investiţii, tranzacţii, achiziţii şi acces la expertize critice, dar şi pentru „a genera o dezertare în spaţiul sovietic”.[1969] Ea nu a fost o simplă oportunitate de a reconecta economia României la lumea occidentală (vizita având deja ca rezultat un mare număr de acorduri economice SUA-România). Oferta preşedintelui Carter presupunea un grad de implicare al marilor puteri occidentale la care românii aspiraseră, fără succes, încă de la fondarea statului lor unificat.

Elena Ceauşescu a reacţionat violent la propunere, clamând că americanii „vor să cumpere România pentru 147 miliarde de dolari”. Ea şi soţul ei au petrecut toată noaptea la Blair House, argumentând pro şi contra.

1 dezbatere între soţi şi colideri, în care nu au îndrăznit să intervină niciunul dintre specialiştii calificaţi din delegaţia română. Se schimbaseră multe în ultimii ani faţă de vremurile în care Ceauşescu lua deciziile vitale din politica de securitate împreună cu Emil Bodnăraş (decedat în 1976) şi Ion Gheorghe Maurer (retras în umbră, în 1974).1 Acum, cel mai apropiat consilier al lui era nevasta,

---

1969 Ibidem; Talpeş (2009), pp. 48-68. Administraţia Carter a identificat România ca fiind singurul membru din Pactul de la Varşovia care avea capacitatea să părăsească alianţa şi sistemul controlat de sovietici. Kremlinul a ajuns la aceeaşi concluzie care a fost menţionată explicit în raportul Comisiei Bogomolov despre Europa de Est pentru consilierul de politică externă al lui Gorbaciov, Aleksandr Iakovlev, în februarie 1989. Raportul Bogomolov ajungea la concluzia că ieşirea României din Pactul de la Varşovia şi realinierea la Vest era perfect fezabilă dată fiind combinaţia dintre capacităţile economice ale României şi ajutorul probabil care ar fi venit din partea Vestului în sprijinul unei astfel de mutări. Memorandum către Aleksandr Yakovlev de la Comisia Bogomolov (Mariana Sylvanskaya), februarie 1989, documentul nr. 1, în Jacques Levesque, „Soviet Approaches to Eastern Europe at the Beginning of 1989“, CWIHP Bulletin, nr. 12/13 (toamnă/iarnă 2001), pp. 57-59.

care nu avea nimic din abilitatea lui înnăscută şi foarte puţin din orientarea lui naţională, din experienţa sa în problemele securităţii naţionale, a relaţiilor internaţionale sau din viziunea sa.[19701971]

Faptul că discuţia a fost aşa de lungă şi aprinsă sugerează că Ceauşescu s-a poziţionat în favoarea ofertei, împotriva soţiei sale, şi că ajunseseră la o răscruce. Întrebarea era dacă el dorea să continue pe traseul de la Est la Vest început în timpul lui Gheorghiu-Dej sau dacă voia să-şi conducă ţara şi spre Est, şi spre Vest către un destin neclar.

A doua zi, Nicolae Ceauşescu a declinat oferta, făcând în schimb sugestia ca Statele Unite să ia în considerare calea socialismului. Totuşi, preşedintele Carter a lăsat uşa deschisă, sugerându-i liderului român să se gândească în continuare. Oferta a fost repetată în esenţă, două luni mai târziu, în timpul vizitei oficiale de stat a conducătorului român în Marea Britanie, din iunie 1978. Şi

---

1970 Retragerea lui Maurer este posibil să fi fost precipitată de o măsură activă sovietică. Până la sfârşitul vieţii el a rămas convins că Ceauşescu a încercat să-l omoare într-un accident de circulaţie înscenat. Hruşciov sugerează, în memoriile lui, interesul Kremlinului pentru a-l izola pe Maurer de Ceauşescu, pretinzând că Maurer era influenţat de „supravieţuitori ai trecutului cu caracter naţionalist“ care exercitau „o influenţă dăunătoare pentru relaţia noastră“. Hruşciov (2007), p. 717. Brucan a susţinut că Maurer nu fusese ales să semneze „Scrisoarea celor şase“ pentru că era „omul lui Ceauşescu“. Petrescu (2005), pp. 355-383; Betea (2008), pp. 507, 616-617, 398. Maurer nu a fost inclus în grupul foştilor conducători comunişti care au semnat scrisoarea de protest pentru că nu era „omul Moscovei“.

1971 Într-o extraordinară ilustrare a relaţiei disfuncţionale mamă—fiu, Nicu Ceauşescu a repetat în câteva interviuri acordate imediat după revoluţie că tatăl său ar fi trebuit să adopte „soluţia Tito“: să scape de nevasta cu o ambiţie fără margini care se amesteca în deciziile politice. Vezi interviurile lui Nicu Ceauşescu, în John Sweeney, The Life and Evil Times of Nicolae Ceausescu, Londra, Hutchinson, 1991.

în timpul acelei călătorii, guvernul britanic şi-a exprimat admiraţia pentru sfidarea dominaţiei sovietice şi rolul constructiv în afacerile mondiale, oferind de asemenea o largă cooperare economică.1

Vizitele în Statele Unite şi în Marea Britanie au fost deosebit de populare în România. Pentru mulţi ele au simbolizat un pas spre deziderатul – vechi de secole – de integrare în Occident, şi deci al unei mai mari securităţi şi prosperităţi. Niciun conducător român nu mai fusese atât de renumit, iar României nu i se mai oferiseră vreodată asemenea ocazii din partea râvniţilor parteneri occidentali. Promovate de Gheorghiu-Dej şi Ceauşescu încă de la sfârşitul anilor 1950, alinierea şi integrarea în Occident fuseseră şi anterior obiectivele primordiale ale conducătorilor burghezi şi ale boierimii, care îi precedaseră. Era, mai presus de toate.

1 politică a României şi constituise principala sursă a legitimităţii regimului comunist.

Nu a durat mult ca vestea despre oferta lui Carter să ajungă la Moscova şi nici nu a fost o surpriză că a ajuns acolo. Adjunctul DIE, Pacepa, cu toate că fusese exclus de la discuţia lui Ceauşescu cu preşedintele Carter şi cu consilierul său pe probleme de securitate naţională, Zbigniew Brzezinski, a fost membru al delegaţiei române atât la Washington, cât şi la Londra şi, se pare, a primit un raport extins al tuturor discuţiilor din partea translatorului român. [1972]Pacepa a recunoscut ulterior că „petrecuse 27 de ani" ca agent sovietic, primind „ordine de la KGB", pe întreaga durată a carierei lui în organele de securitate ale

---

1972 Printr-un gest fără precedent, regina Elisabeta a II-a i-a acordat lui Ceauşescu „ordinul Bath şi rangul de Cavaler al Marii Cruci". Reciproc, Ceauşescu a decorat-o pe regină cu „Steaua Republicii Socialiste România, clasa I".

României.[1973]

România şi „Legenda neagră”.

Confruntarea, care fusese ţinută în cel mai mare secret, escalada acum la nivelul acuzaţiilor explicite din partea sovieticilor şi ale „partenerilor apropiaţi”. Moscova, spre exemplu, era de părere că „abilitatea diplomatică cu care românii sunt atât de dotaţi începe să fie la fel de utilă cum sunt mănuşile pe mâna unui copil când manevrează plutoniu”, iar Praga şi Sofia s-au alăturat Kremlinului în a acuza Bucureştiul că, împreună cu Beijingul, Tirana şi Belgradul, complotează pentru a provoca un război în Balcani.1 Temele au fost simple şi dure, România provoca tensiune în relaţiile internaţionale şi planifica agresiuni militare în Europa. Ceauşescu a replicat, lăudând relaţiile „foarte bune” şi „tradiţional prieteneşti” cu statele membre NATO, care „ne-au ajutat întotdeauna în lupta împotriva dominaţiei străine” şi a sfătuit Pactul de la Varşovia să se inspire din structurile şi modul de operare mai democratic al alianţei NATO.[19741975]

1973 Vezi Pacepa (2003); Remarcile lui Pacepa în Glazov (2004c); şi Jamie Glazov, „From Russia With Terror“, FrontPageMagazine.com, 1 martie 2004b. Vezi şi interviul lui Pacepa la DUNA TV (2004a); RADOR (2004). Pacepa a încercat, se pare, să folosească mărturisirea despre propria lui legătură cu KGB-ul pentru a desemna aparatul Securităţii de Stat a României ca fiind subordonat spionajului sovietic.

1974 TASS, 21 august 1978. TASS cita, evident cu aprobare, un articol din londonezul Observer. Alegaţiile despre provocările agresive au fost direct asociate de vizita lui Hua Guo-Feng la Bucureşti. Patrick Moore, „Hua Kuo-Feng in Romania“, RAD Background Report/187, 24 august 1978a, OSA, caseta 116, dosarul 8, raportul 24, pp. 8, 14; Radio Moscova în limba română şi Radio Sofia, 10 august 1978; Radio Moscova în limba română şi Radio Praga, 13 august 1978; TASS, Ceteka (Praga) şi Rabotnichesko Delo (Sofia), 14 august; Radio Minsk, 15 august; TASS şi Radio Moscova, 16 august 1978.

1975 Patrick Moore, „The Ceausescu Saga“, RAD Background Report/275, 20 decembrie 1978b, OSA, caseta 116, dosarul 4, raportul 15, pp. 8, 12-14; Scânteia, 7 decembrie 1978. Secretarul Trezoreriei

Ca să răsucească cuţitul în rană, conducătorul român a condamnat apoi, în termeni uimitor de expliciţi, spionajul Blocului Sovietic exercitat cu scopul de a aduce politica României înapoi pe linie. Menţionând că existau diferenţe între statele socialiste, el şi-a exprimat dezaprobarea pentru aceia care „încurajau elementele contrarevoluţionare" din alte ţări socialiste „să se ridice împotriva propriilor guverne", în „contradicţie flagrantă" cu „normele şi principiile" socialiste, „cu carta Naţiunilor Unite şi cu însuşi dreptul internaţional".[1976] După câteva săptămâni, conducătorul român a aprobat o operaţiune secretă de procurare de tehnologie militară sovietică pentru partenerii americani, condusă de fraţii lui, generalul Ilie Ceauşescu şi Marin Ceauşescu.1 Sugerând câte ceva din natura divizată a conducerii – pe care măsurile active sovietice o descriau ca aflându-se total sub controlul dictatorului –, operaţiunea a fost ţinută secretă faţă de soţia lui, Elena, de Biroul Politic şi de Comitetul Central şi a fost condiţionată de asigurarea azilului pentru Ilie, Marin şi familiile lor, în eventualitatea în care ar fi fost

---

SUA a fost trimis ca emisar special „din partea preşedintelui Carter pentru a reafirma poporului român şi preşedintelui Ceauşescu importanţa pe care noi o acordăm independenţei României şi prieteniei SUA—România", precum şi „rolului constructiv pe care îl joacă România în relaţiile internaţionale". Moore (1978b), p. 11, şi Agerpres, 8 decembrie 1978. Vezi şi Garthoff (1994b), p. 682.

1976 Radio Bucureşti, 1 decembrie 1978; Moore (1978b), pp. 7, 8; C.A. [Charles Andras], „Ceausescu goes his Own Way: (A Second Look at the Warsaw Pact Summit)" RAD Background Report/254, 27 noiembrie 1978a, OSA, caseta 116, dosarul 4, raportul 81, p. 14. Cu numai câteva ore înainte, Ceauşescu a respins sec Statutul pentru perioade de război, precum şi argumentele Kremlinului susţinute cu putere de Gierek, Honecker, Husák, Kádár şi Jivkov — că NATO era angajat într-o escaladare care prevestea „un război iminent". Datele sovietice care afirmă aşa ceva, declara el, sunt eronate, din contră, „suntem martorii scăderii cheltuielilor militare [ale NATO]". Minută a raportului discuţiei de la Comandamentul Suprem al CCP, 3 decembrie 1978, pp. 193-200, în Mastny, Nuenlist, Locher şi Selvage (2001), PHP

descoperiţi, deoarece conducerea lui Nicolae Ceauşescu putea spera să supravieţuiască, în cazul unei asemenea dezvăluiri, numai dacă şi-ar fi dezavuat fraţii.[1977][1978]

KGB-ul a primit instrucţiuni să transfere România din Departamentul 11 al Direcţiei Generale I, responsabilă de relaţiile cu ţările socialiste, la Departamentultul 5, care se ocupa de membrele NATO – Belgia, Franţa, Grecia, Italia, Luxemburg, Olanda şi Spania (care îşi anunţase, în 1977, intenţia să se alăture NATO) – şi adversarele socialiste, Iugoslavia şi Albania.[1979] Cea mai frapantă caracteristică a

---

1977 Iniţiată de Pentagon, acţiunea a fost coordonată din partea americană de Direcţia operaţiuni a statelor-majore comune. Operaţiunea este descrisă în Benjamin Weiser, „Ceausescu Family Sold Soviet Military Secrets to US“, „One That Got Away: Romanians Were Ready to Sell Soviet Tank“, The Washington Post, 6 mai 1990; Michael Wines, „U.S. Used Romania To Get Soviet Arms,“ The New York Times, 7 mai 1990; „Ceausescu's Brothers «Sold Secrets To US»“, Daily Telegraph, 7 mai 1990. Pentru mecanismele procesului de achiziţie a resurselor străine din perspectiva intermediarilor SUA, vezi Ken Silverstein şi Daniel Burton-Rose, Private Warriors, New York, Verso, 2000, pp. 70-80.

1978 Ibidem. Marin, căruia SUA i-au garantat azilul pentru familia sa datorită acestei operaţiuni, ca şi celei a fratelui său, Ilie, a fost găsit spânzurat, cu gâtul rupt, în pivniţa cu tavan foarte jos a Misiunii economice a României de la Viena. Moartea a fost declarată sinucidere după o anchetă rapidă a autorităţilor austriece, procurorilor din România le-a fost refuzat accesul la dosar, iar raportul autopsiei s-a pierdut. Alan Cowell, „Upheaval in the East: Ceausescu's Kin; Brother of Deposed Leader Dies in Vienna, Reportedly by Suicide“, The New York Times, 29 decembrie 1989; Laurenţiu Mihu, „Dosarul «Marin Ceauşescu»: raportul autopsiei a dispărut“, România Liberă, 15 mai 2009; Laurenţiu Mihu, „Marin Ceauşescu nu s-a sinucis“, România Liberă, 14 mai 2009. Ilie Ceauşescu a fost arestat în Bucureşti şi eliberat ulterior, absolvit de orice vină şi a primit toate beneficiile şi privilegiile cuvenite unui militar în retragere.

1979 Andrew şi Mitrokhin (2005), p. 500. Datorită legăturilor sale strânse cu SUA, Germania de Vest, China, Egipt şi Israel, România constituia şi obiectivul Departamentelor FCD 1, 4, 6, 8 şi 18 (precum şi 11) din KGB.

acestei realocări a fost aceea că Departamentul 11 nu opera împotriva statelor din sfera sa, ci îşi coordona operaţiunile cu „organele frăţeşti” împotriva ţintelor din ţările terţe. Din contră, statele şi serviciile din Departamentul 5 erau toate ţintă a operaţiunilor ostile ale KGB-ului. O realocare similară a avut apoi loc din partea organelor Securităţii de Stat ale celorlalţi parteneri din „strânsa cooperare”. HVA, spre exemplu, a transferat România din grupul „aliaţilor frăţeşti” în Grupul F, împreună cu inamicii socialişti, China, Albania şi Iugoslavia.1

În toiul acestei escaladări, fostul şef al spionajului Securităţii de Stat maghiare (Administraţia principală III/II), Sandor Rajnai, a fost numit ambasador în România.[1980] Prieten personal şi evident protejat al lui Iuri Andropov din perioada în care fusese ataşat cultural la Moscova între 1962 – 1966, numirea în postul de ambasador a şefului spionajului maghiar demonstra utilizarea de către Budapesta a „contactelor culturale” pentru operaţiuni de spionaj.[1981] Rajnai fusese implicat în epurările antisemite, cooperase strâns cu Andropov, în calitate de maior AVH, în orchestrarea procesului lui Imre Nagy şi executarea lui în 1957, şi controlase contactele dintre bisericile maghiare şi Vatican, ca şef al spionajului.[1982]

1980 Herbstritt (2002).

1981 Lui Andropov i se atribuie chiar numirea lui Rajnai ca şef al spionajului maghiar (Direcţia III/I), aproape în acelaşi moment în care Andropov a devenit şef al KGB-ului. Der Spiegel, nr. 31, 2 august 1982, p. 156.

1982 Charles Gati, „Letter to the Editor“, 23 octombrie 1995, CWIHPBulletin, Issue nr. 6-7, (iarna 1995/1996), p. 284; Gábor Batonyi, „Opoziţia Ungariei şi rezistenţa în faţa stali- nismului, la începutul anilor 1950“, articol prezentat la conferinţa „Rezistenţă, rebeliune şi revoluţie în Europa Centrală: Comemorarea anului 1956“, 21-22 septembrie 2006, Şcoala de Studii Slave şi Est-Europene, p. 9;

Între timp, Transilvania se confrunta cu o serie de explozii neaşteptate şi incendii în fabrici şi în locuri publice.[1983] Conform unui analist occidental, „agresivitatea în creştere" a etnicilor maghiari împotriva etnicilor români din Transilvania, din acea perioadă, se presupunea că era motivată de încrederea că „Ungaria avea sprijinul sovieticilor în problema minorităţilor, pentru că Moscova dorea să-l pedepsească pe Ceauşescu pentru politica lui independentă".1 Un alt analist opina că Moscova încerca „să slăbească poziţia personală a lui Ceauşescu în PCR şi chiar să inflameze minorităţile etnice" într-un efort „de a-l scoate de pe cursul actual" şi de a-l aduce „pe linia poziţiilor loiale sovieticilor".[19841985]

Concomitent, KGB-ul şi Stb-ul au pus la cale o operaţiune împotriva conducerii lui Ceauşescu, în care a fost implicat şeful Departamentului International de la Praga, Vasil Bilak – acelaşi care conspirase cu KGB-ul şi cu János Kádár pentru „a fabrica invitarea" forţelor sovietice să intre în Cehoslovacia şi să răstoarne regimul Dubček în 1968.[1986] Complotul, pus la cale în Ambasada

---

Bottoni (2008), p. 164.

1983 Charles Andras, „A Summit with Consequences: (A Review of the Events Surrounding the Latest Warsaw Pact Political Consultative Committee Meeting in Moscow)", RFER, RAD Background Report/271, 14 decembrie 1978b, OSA, caseta 116, dosarul 4, raportul 41, p. 14. Ceauşescu chiar a menţionat fenomenul în unul dintre discursurile sale ce au urmat incidentului cu Moscova din noiembrie 1978. De asemenea, Stasi a raportat un incendiu la Teatrul Naţional din centrul Bucureştiului, o explozie la uzina „23 August" şi deraierea unui tren lângă Constanţa. Supplementary Annex to the Material „ Operative review survey of the RSR", 27 septembrie 1978, BStU, MfS, HA II 18663, S. 223-226; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 336.

1984 Brown (1988), pp. 431-432.

1985 Andras (1978b), p. 19.

1986 Kronenzeitung (Viena), 7 decembrie 1978; Andras (1978b), p. 14. În 1968, Bilak a complotat împreună cu fostul şef al KGB-ului din RSS Moldova, Serghei Savcenko, secretarul ucrainean (şi fostul şef al

Cehoslovaciei de la Bucureşti, a căpătat o asemănare ciudată cu operaţiunea KGB-KDS condusă de ambasada bulgară din Cairo pentru a-l discredita şi înlătura pe prietenul lui Ceauşescu, Anwar As Sadat, ambele operaţiuni încercând să mobilizeze pentru „o lovitură din interior" elitele politice şi intelectuale nemulţumite şi pe membrii Partidului Comunist.[1987] Conspiraţia KGB-Sts, ca şi cea a partenerilor din Bulgaria, a fost demascată în presa occidentală, provocând un val de proteste la Praga.[1988] Bazându-se pe informaţiile primite prin contraspionajul israelian (SHIN BET), DSS-ul raporta că „serviciile speciale sovietice şi cehoslovace luaseră contact" cu agenţii lor din România, care deţineau „funcţii în aparatul central al partidului", folosind „acoperirea unor întâlniri şi contacte tovărăşeşti", ca să caute „căi de a modifica politica externă a statului nostru, precum şi eliminarea, prin orice mijloace necesare, a unor persoane

---

KGB-ului ucrainean) Piotr Shelest şi cu Kádár. Vezi Kun (1999), pp. 71-73, 90.

1987 În decembrie 1978, Egiptul a rupt relaţiile diplomatice cu Bulgaria, după ce a descoperit complotul. „International Terrorism and «The Bulgarian Connection»", RFER, 19 martie 1982, OSA, caseta 8, dosarul 10, raportul 58, p. 3; „Terrorist and Espionage Activities", în Glenn E. Curtis, editor, Bulgaria: A Country Study, Washington DC, Federal Research Division, Library of Congress, iunie 1992. „Un grup de europeni şi arabi" şi un grup de membri ai partidului comunist egiptean fuseseră arestaţi în lunile anterioare pentru complot împotriva lui Sadat. Francis (1978), p. 15. Vezi şi: Andrew şi Mitrokhin (2005), pp. 161-162, 164.

1988 Vezi Kronenzeitung (Viena), 7 decembrie 1978; The Washington Post, 26 octombrie 1978. Media cehoslovacă a atacat imediat rapoartele ca fiind „o acuzaţie nefondată, un senzaţionalism ieftin". Radio Praga şi CTK, 8 decembrie 1978. Analistul de la Radio Europa Liberă, Charles Andras, a considerat negaţiile oficiale cehoslovace pe deplin credibile şi a respins, în acelaşi timp, rapoartele occidentale considerându-le „slab docu- mentate" şi „senzaţionaliste". Andras (1978b), p. 14, nota de subsol 18.

proeminente din înalta conducere a partidului”.1

Analiştii occidentali au considerat că „dezaprobarea deschisă” din partea lui Ceauşescu a politicii sovietice şi a Pactului a constituit „una dintre poziţionările cele mai clare şi directe” din întreaga „istorie misterioasă a Pactului de la Varşovia” şi care expusese masiv „efortul penibil” al loialiştilor sovietici de a nega existenţa confruntării.[1989] Bucureştiul „a devastat faţada publică a unanimităţii Pactului de la Varşovia, păstrată până atunci cu grijă”, determinându-i pe unii analişti să se întrebe „dacă Pactul de la Varşovia va mai putea fi vreodată acelaşi”.[1990] Această „atitudine lipsită de compromisuri şi fără precedent” a României, concluziona analistul, a impulsionat intrarea alianţei sovietice „într-una dintre cele mai serioase crize”, marcând „începutul unei noi perioade în relaţiile Tratatului de la Varşovia”.[1991]

Aprecierea că România deschisese de una singură „un nou capitol” în „istoria Pactului de la Varşovia” a fost larg acceptată de comunităţile analitice occidentale.[1992] Stasi raporta sec evaluările vest-germane şi ale SUA, că Bucureştiul forţase „începerea unei noi epoci în istoria

---

1989 Notă referitoare la discuţia unor ilegalişti din conducerea PCR cu privire la posibilităţile de a modifica politica externă a României, 20 august 1979, documentul 118, în Ţăranu (2009), pp. 357-359; CNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. I, f. 149—150. Raportul menţiona că „printre persoanele care colaboraseră cu serviciile speciale sovietice şi cehoslovace erau tovarăşii Ghizela Vass şi Leonte Răutu“. Pentru trecutul Ghizelei Vass de spionaj în favoarea Moscovei, vezi RGAPSI, Moscova, fond 575, opis 1, dosar 239, f. 4 şi dosar 240, f. 31-65. Pentru Răutu, şeful Academiei de partid „Ştefan Gheor- ghiu“ (1972—1982), unde a exercitat o influenţă considerabilă asupra noilor elite ale partidului, vezi Vladimir Tismăneanu şi Christian Vasile, Perfectul acrobat: Leonte Răutu, măştile răului, Bucureşti, Humanitas, 2008.

1990 Moore (1978b), p. 4.

1991 Andras (1978a), p. 1; Andras (1978b), p. 2.

1992 Andras (1978a), p. 5.

sistemului socialist de alianţe”.[1993] Totuşi, după cum sublinia spionajul est-german, Bonnul şi Washingtonul nu era „sigure” dacă independenţa României va putea rezista „pe termen lung” şi nu erau capabile „să sprijine efectiv România, pentru că nu există o poziţie occidentală clară asupra acestei probleme”.[1994]

Conform unei analize ulterioare a CIA, poziţia neobosită şi de mare risc a României în a-şi promova poziţiile şi politicile independente „a redefinit cu succes rolul unui membru al Blocului”, a redus legăturile cu acesta la un nivel „pur formal” şi a conferit „influenţei sovietice, aproape în totalitate, un caracter negativ”.1 Făcând aceasta, a intrat în conflict cu Moscova asupra unor probleme care porneau de la confruntarea Est-Vest, politicile din Europa, Asia şi Orientul Mijlociu, până la alianţele de facto şi parteneriatele din afara Pactului de la Varşovia, integrarea militară şi economică din cadrul Pactului, loialitatea popoarelor socialiste, adevărurile istorice şi chiar elemente fundamentale ale ideologiei marxist-leniniste. „Toate aceste mişcări şi poziţii, continua analiza, fuseseră înghiţite de conducerile sovietice post-staliniste, care nu păreau aşa de tolerante cu cei care o învingeau”.[19951996]

1993 Nota informativă nr. 5 din 29 ianuarie 1979 referitoare la evaluarea politicii externe actuale a RS România, 29 ianuarie 1979, BStU, MfS, ZAIG 7120, S. 288; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 338.

1994 Ibidem.

1995 Instability and Change in Soviet-Dominated Eastern Europe: An Intelligence Assessment (EUR 82— 10124), 12 ianuarie 1982 (declasificat la 29 ianuarie 2001), p. 19, CIA.

1996 Ibidem. Sherman Kent ajunsese la o concluzie similară într-un memorandum pentru W Averell Harriman, cu 18 ani înainte, observând cât de neputincioşi fuseseră sovieticii în faţa sfidării României la adresa integrării economice supranationale când, după ce apelaseră iniţial la „presiuni politice“, apoi renunţaseră, pur şi simplu, „cu preţul unei considerabile retrageri“ în planurile lor de integrare a Blocului

Conduşi de Moscova, „partenerii din strânsa cooperare” au lansat acum

1 campanie multilaterală de măsuri active pentru a distruge reputaţia de mediator internaţional pe care şi-o câştigase România după o activitate intensă şi adesea inspirată, reproiectând-o ca pe un stat agresiv, violent şi intolerant, care se angajase într-un genocid împotriva minorităţilor din interior, îşi amenințe vecinii şi provoca tensiuni internaţionale.[1997] Scopul primar al acestor măsuri, devenit o adevărată obsesie a Kremlinului pentru tot restul perioadei Războiului Rece, era să prevină alinierea în continuare a României la Occident şi părăsirea Pactului de la Varşovia.1

CIA a menţionat, ulterior, că „toate statele est-europene” beneficiaseră de pe urma „insistenţei României (şi recunoaşterea din partea URSS) a dreptului membrilor

---

Sovietic. Recent Trends in Eastern Europe, 20 ianuarie 1964 (declasificat la iulie 2003), p. 4, CIA.

1997 Conducătorii români erau cu toţii conştienţi că la orizont era un val de presiuni concertate ale Moscovei, începând de la „o tentativă de a scoate organele militare de sub conducerea partidului“ şi „subordonarea lor armatei sovietice“, până la tentative de dominare a „politicii externe“ şi a „dezvoltării relaţiilor economice“, iar Ceauşescu a subliniat că „fără nici o îndoială, asemenea tentative merg împreună cu liniile de propagandă şi din presă şi vor lua o mai mare amploare“. Conducătorul român credea că vor putea contracara aceste presiuni prin menţinerea cu sânge rece a „poziţiilor total justificate şi valabile“ ale României. El nu a luat în consideraţie măsurile care vor anula total vocea internaţională a României. ANIC, CC al RCP, Cancelarie/2611, 11 decembrie 1978, DR, vol. 2; Stenograma şedinţei Comitetului politic consultativ al CC al PCR, 24 noiembrie 1978, în Deletant, Ionescu şi Locher (2004), PHP Punctele vulnerabile ale României au devenit ţinta operaţiunilor informative, începând cel puţin din 1967. Principalele vulnerabilităţi — slăbiciunile economice şi insatisfacţiile asociate cu ele, tensiunile interet- nice — au fost notate cu insistenţă de KGB şi de Stasi (şi, probabil, de celelalte servicii ale „partenerilor apropiaţi“. BStU, MfS, ZAIG 7120, S. 288; Herbstritt şi Olaru (2005), p. 338.

de a susţine păreri independente în consiliile Blocului", ceea ce „arătase calea spre o nouă formă de suveranitate est-europeană".[1998] Conform unui fost director de la Radio Europa Liberă, „rezistenţa susţinută" a României împotriva tentativelor sovietice de a impune supranaţionalismul „a făcut mult pentru cauza libertăţii est-europene", de pe urma căreia „a câştigat toată lumea", chiar dacă „nimeni nu i-a mulţumit pentru asta" şi „puţini au fost pregătiţi să o recunoască".[1999] În loc să-şi exprime gratitudinea, aliaţii „prieteni" şi „fraterni" din Pactul de la Varşovia au dezlănţuit o campanie de asasinare a caracterului personal şi naţional, de un gen cum rar mai fusese văzut în Europa, din secolul al XVI-lea, când fusese propagată „Legenda neagră" despre Spania, ca „simbol al tuturor forţelor de represiune, brutalitate, intoleranţă politică şi religioasă, precum şi înapoiere intelectuală şi artistică".[2000]

1998 Vezi Sejna (1982), p. 76; Andrew şi Gordlevsky (1990), p. 641; BStU, MfS, ZAIG 7120, S. 282-283 (martie 1983); BStU, MfS, ZAIG 6267, S. 9-11 (decembrie 1983); BStU, MfS, ZAIG 14061, S. 36 (aprilie 1986); Memorandum to Alexander Yakovlevfrom the Bogomolov Commission (Mariana Sylvanskaya), februarie 1989, Levesque (2001), pp. 57-59.

1999 Brown (1991), p. 20. In acea perioadă, membru al conducerii RAND, Brown fusese anterior şi director la Radio Europa Liberă.

2000 „Legenda neagră" era foarte similară cu metodele şi scopurile măsurilor active şi dezinformării sovietice (sau, mai degrabă, viceversa). După cum o definea un autor, „Legenda neagră" a fost „distorsionarea atentă a istoriei unei naţiuni, perpetuată de inamicii ei, pentru a o putea învinge. O distorsionare cât mai monstruoasă posibil, cu scopul de a atinge un anumit scop: descalificarea morală a unei naţiuni [...] în orice mod posibil". Alfredo Alvar, La Leyenda Negra [Legenda neagră], Ezquerra, Ediciones Akal, 1997, p. 5. La sfârşitul anilor 1500, Spania a devenit ţinta „propagandei politice şi religioase care a înnegrit caracterul spaniolilor şi al conducătorilor lor într-o asemenea măsură încât Spania a devenit, pentru următoarele patru secole, simbolul tuturor forţelor de represiune, brutalitate, al intoleranţei politice şi religioase şi al înapoierii intelectuale şi artistice". Philip Wayne Powell, Tree of Hate: Propaganda and

Cel puţin de la sfârşitul anilor 1960, România fusese de departe cel mai constructiv actor internaţional din Blocul Sovietic şi a devenit cunoscută pentru capacităţile de mediere şi realizările în comunitatea internaţională. Nu numai că guvernul ei participase la rezolvarea paşnică a conflictelor internaţionale şi blocase expansiunea influenţei disruptive sovietice, dar refuzase şi să participe la traficul de droguri, la sprijinirea terorismului şi a operaţiunilor antioccidentale în care serviciile şi conducerile partidelor loiale Moscovei se angajaseră, la comanda Kremlinului. Dar, în numai câţiva ani, „partenerii apropiaţi" aveau să transforme imaginea României şi a guvernului său din cea a unui partener apreciat în Occident, într-una de paria internaţional, „nu numai în faţa comunităţii internaţionale, dar şi a propriului popor".[2001] Cu astfel de prieteni, România nu avea nevoie să-şi caute duşmani mai înverşunaţi în afara alianţei Pactului de la Varşovia.

Bibliografie

Arhive

Arhivele virtuale on-line ale Proiectului de Istorie Paralelă pentru Cooperare de Securitate (fost Proiectul Paralel pentru NATO şi Pactul de la Varşovia) puse la dispoziţie de Centrul pentru Studii de Securitate al Colegiului Tehnic Elveţian din Zürich, Arhiva de Securitate Naţională de la Universitatea George Washington (www.isn. ethz.ch/php) şi Proiectul de Istorie Internaţională a Războiului Rece (CWIHP) al Centrului International Woodrow Wilson (www.cwihp. or g) au făcut acum accesibile un număr imens de documente ale

---

Prejudices Affecting United States Relations With the Hispanic World, New York, Basic Books, 1971. Mulţi spanioli, conştienţi de reputaţia lor negativă de peste hotare, au fost convinşi prin greutatea propagandei că trebuie să fie adevărată şi au devenit astfel complici, fără să vrea, la propria lor marginalizare la periferia Europei.

2001 Barnes (1990), p. 4.

Pactului de la Varşovia. Jordan Baev, Csaba Békés, James Earle Haynes, James Hershberg, Mark Kramer, Jacques Levesque, Anna Locher, Vojtech Mastny, Vasili Mitrokhin, Mircea Munteanu, Christian Nuenlist şi Douglas Selvage se numără printre autorii care au contribuit cu documente şi comentarii la arhivele virtuale ale PHP sau/şi CWIHP şi sunt citaţi în această carte. De asemenea, de nepreţuit a fost colecţia de arhive on-line a Departamentului de Stat al SUA – *Foreign Relations of the United States* (www.state.gov), din care sau şi tipărit unele volume încă din anii 1950 – şi arhiva CIA pentru liberul acces la informaţii de pe www.foia. cia.gov. Rapoartele Radio Europa Liberă au constituit o sursă de informare deosebit de valoroasă pentru interpretările contemporane. Începând din anul 1989, Open Society Fund (Fondul pentru o Societate Deschisă) le-a pus la dispoziţie pe www. osaarchivum.org, şi în notele de subsol sunt utilizaţi identificatorii acestora din arhive.

CĂRŢI ŞI ARTICOLE

1 6 Martie 1945: începuturile comunizării României, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995

2 Accoce, Pierre şi Pouget, Daniel, *Le Reseau Caraman lRoumains ont fait trembler l'OTAN* [Reţeaua Caraman: românii care au făcut NATO să tremure], Paris, Fayard, 1972

3 Adelmanlonathan R., *Communist Armies în Politics*, Boulder, Westriew Press, 1982

4 Aioanei, Constantin şi Tunăreanu, Nevian, Acţiuni ale spionajului ungar împotriva României în perioada 1940 – 1950, Bucureşti, 1996

5 Aijazuddin, F.S., *From a Head to a Head, throuh a Head*, Oxford, Oxford University Press, 2000

6 Alba, Victor, *The Communist Party of Spain*, New Brunswick, NJ, Transaction, 1983

7 Alexiev, Alexander, *Party-Military Relations in*

România, P-6059, Santa Monica, The RAND Corporation, 1977

8 Alexiev, Alexander, România and the Warsaw Pact: The Defence Policy of a Reluctant Ally, P6270, Santa Monica, RAND Corporation, 1979

9 Alexiev, Alexander, „The *Romanian Army*”, în Jonathan R. Adelman, *Communist Armies în Politics*, Boulder, Westriew Press, 1982

10 „Allambiztonsági tisztek listája” [Ofiţerii Securităţii de Stat, pe listă (1956 – 1989)], *HVG* (Budapesta), 12 aprilie 2005, www.hvg.hu

11 Alvar, Alfredo, *La Leyenda Negra* [Legenda neagră], Ezquerra, Ediciones Akal, 1997

12 „Alter Ego”, revista *Time*, 11 decembrie 1978

13 Andras, Charles, „Neighbours on the Danube: New Varitions on the OLD Theme of Regional Cooperation”, Cercetările Radio Europa Liberă, 13 decembrie 1967

14 Andras, Charles, „European Security and the Security of Europe”, East-West Relations Background Report/1, Cercetările Radio Europa Liberă, martie 1970

15 Andras, Charles, „East-West Co-Operation and Ideological Conflict: Soviet Bloc Reactions to the Freer Flow of Peoples, Ideas, and Information”, East-West/11, RFER, 5 septembrie 1973

16 Andras, Charles, „Ceauşescu goes his Own Way (A Second Look at the Warsaw Pact Summit)”, RAD Background Report/254, Cercetările Radio Europa Liberă, 27 noiembrie 1978 a

17 Andras, Charles, „A Summit with Consequences (A Review of the events Surrounding the Latest Warsaw Pact Political Consultative Committee Meeting în Moscow)”, RFER, RAD Background Report/271, Cercetările Radio Europa Liberă, 14 decembrie 1978 b

18 A., C., „The Loyalist Position: Differences Don’t

Exist", Cercetările Radio Europa Liberă, 30 noiembrie 1978 c

19 Andrew, Christopher şi Gordievsky, Oleg, *KGB*: *The Inside Story of its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*, New York, HarperCollins, 1990

20 Andrew, Christopher şi Gordievsky, Oleg, Comrade Kriuchkov's Instructions: Top Secret Files on KGB Foreign Operations, 1975 – 1985, Stanford, Stanford University Press, 1993

21 Andrew, Christopher, For the President's Eyes Only: Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush, New York, Harper Perennial, 1996

22 Andrew, Christopher şi Mitrokhin, Vasili, *The World Was Going Our Way*: *The KGB and the Battle for the Third World*, New York, Basic Books, 2005

23 Andrew, Christopher şi Mitrokhin, Vasili, The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive And The Secret History Of The KGB, New York, Basic Books, 2001

24 Andropov, Iuri Vladimirovici, *Izbrannie rechi i stat I* [Articole şi discursuri selectate], Moscova, Politizdat, 1983

25 *Ani grei de colectivizări*, Chişinău, Cartea Moldovenească, 1990

26 Antal, János, editor, *Coping With The Past*, Oradea, Eparhia Reformată de pe lângă Piatra Craiului, 2002

27 Antosiak, Aleksei Alekseevich, *V boiakh za svobodu Rumânii* [În lupta cu românii liberi], Moscova, Voenizdat, 1974

28 Antosiak, Aleksei Alekseevich, *Osvoboditel naia missiia Sovetskikh Voorujhennikh Să na Balkanakh* [Misiunea de Eliberare a Forţelor Armate Sovietice în Balcani], Moscova, Nauka, 1989

29 Aspaturian, Vernon V, „The Metamorphosis of the

«Socialist Commonwealth»", în Richard Lowenthal şi Hannelore Horn, editori, *Sozialismus in Theorie und Praxis*: *Festschrift für Richard Lowenthal zum 70*. *Geburtstag am 15*. *April 1978*, Berlin, Walter de Gruyter, 1978

30 August, František şi Rees, David, *Red Star Over Prague*, Londra, Sherwood Press, 1984

31 Axworthy, Max împreună cu Scafeş, Cornel, şi Crăciunoiu, Cristian, *Third Axis*, *Fourth Ally*: *Romanian Armed Forces in the european War*, *1941 – 1944*, Londra, Arms and Armour, 1995

32 Axworthy, Max, „Through British Eyes: Romanian Military Performance în World War!", *Romanian Civilization*, vol. 8, nr. 2 (toamna 1999)

33 Babos, Tibor, Regulating the Intelligence Sistem and Oversight in the Hungarian Constituţional Democracy, Monterey, Naval Postgraduate School, iunie 2003

34 Bachman, Ronald D., editor, *România*: *A Country Study*, Washington DC, US Oficiul de publicaţii guvernamental pentru Librăria Congresului, 1989 şi 1991

35 Backmann, René şi Raffy, Serge, „The end of the Road for Carlos", *Le Nouvel Observateur*, 18 august 1994

36 Baev, Jordan, „Bulgaria and the Political Crises în czechoslovakia (1968) and Poland (1980/1981)", *CWIHP Bulletin*, nr. 11 (iarna 1998)

37 Baev, Jordan şi Locher, Ana, „The Irresistible Collapse of the Warsaw Pact: Documents from Bulgarian Archives, 1985 – 1991", noiembrie 2000, „Bulgaria in the Warsaw Pact", „National Perspectives", PHP

38 Baev, Jordan, „The end of the Warsaw Pact, 1985 – 1991: Viewed from the Bulgarian Archives", p. 6, în Jordan Baev şi Ana Locher, „The Irrestible Collapse of the Warsaw Pact: Documents from Bulgarian Archives, 1985 – 1991", noiembrie 2000, PHP

39 Baev, Jordan, „The Soviet Bloc Intelligence

Services Collaboration Against The USA and NATO in The Balkans and Eastern Mediterranean 1967 – 1989", Oslo, Institutul Nobel, 2002

40 Jordan Baev şi Anna, Locher, editori, „Brezhnev's Crimea Meetings in the 1970 s", 14 august 2003

41 Baev, Jordan şi Kostadin, Grozev, „Bulgaria", în Krzysztof Persak şi Lukasz Kamiński, editori, *A Handbook of the Communist Security Apparatus în East Central Europe, 1944 – 1989*, Varşovia, Institutul pentru Memoria Naţională, 2005

42 Baev, Jordan, „1968 – A Bulgarian Perspective", *Journal of History, International Relations and Security*, nedatat, www.imos.96 plus.net/ imos en

43 Baev, Jordan, „The Communist Balkans Against NATO In The eaştern Mediterranean Area, 1949 – 1969", *Journal of History, International Relations and Security*, nedatat, www.imos.96 plus.net/ imos en

44 Baev, Jordan, „The evolution Of The Warsaw Pact Organizaţional Structure And Decision Making Process, 1955 – 1969", *Journal of History, International Relations and Security*, nedatat, www.imos.96 plus.net/imos en

45 Bagley, Tennent H., *Spy Wars: Moles, Mysteries, and Deadly Games*, New Haven, Yale University Press, 2007

46 Bako, Elemer şi Solyom-Fekete, William, Hungarians in Rumania and Transylvania: A Bibliographical List of Publications in Hungarian and West European Languages Compiled from the Holdings of the Library of Congress, 9 lst Congress îşi Session... House Document No. 91 – 134, Washington DC, US Government Printing Office, 1969

47 Banac, Ivo, editor, *The Diary of Georgi Dimitrov 1933 – 1949*, New Haven, Yale University Press, 2003

48 Banu, Florian şi Ţârău, Liviu, Aprilie 196, Primăvara de la Bucureşti: Cum au adoptat „Declaraţia de

Independenţă" a României, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004

49 Bárány, Zoltán D., Soldiers and Politics în Eastern Europe, 1945 – 1990: The Case of Hungary, New York, St. Martin's Press, 1993

50 Barnes, Harry, „Post-Revolutionary România: An Assessment", *IREX TASK FORCE ON ROMÂNIA*, 10 – 18 mai 1990, raport intermediar pregătit pentru întâlnirea din 6 august 1990 cu Rockefeller Brothers Fund, New York

51 Barnett, Neil, *Tito*, Londra, Haus Publishing, 2006

52 Barron, John, The KGB: The Secret Work of Soviet Secret Agents, New York, Bantam, 1974

53 Barron, John, *KGB Today*: *The Hidden Hand*, New York, Reader's Digest Press, 1983

54 Batonyi, Gábor, *British Foreign Policy and the Problem of Hungarian Revisionism in the 1930 s*, p. 6, document prezentat la conferinţa „British-Hungarian Relations Since 1848", Londra, School of Slavonic Studies and East European Studies, University of London, 16 aprilie 2004

55 Batonyi, Gábor, *Hungarian Opposition and Resistance to Stalinism in the early 1950 s*, document prezentat la conferinţa „Resistance, Rebellion and Revolution in Central Europe Commemorating 1956", Londra, School of Slavonic and East European Studies, University of London, 21 – 22 septembrie 2006

56 Phillippe, Bandorre, *Barbusse*, Paris, Flammarion, 1995

57 Bearden, Milt şi Risen, James, The Main Enemy: The Inside Story of the CIA's Final Showdown with the CIA, New York, Random House, 2003

58 Békés, Csaba, „The Communist Parties and the National Issue în Central and Eastern Europe (1945 – 1947): An Important Factor Facilitating Communist Takeover in the Region", în *6 Martie 1945*: *începuturile*

comunizării României (în continuare: *6 Martie 1945*), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995

59 Békés, Csaba şi Locher, Anna, editori, „Hungary and the Warsaw Pact, 1954 – 1989: Documents on the Impact of a Small State within the eaştern Block”, octombrie 2003, PHP

60 Békés, Csaba, „Hungarian foreign policy in the Soviet alliance sistem, 1968 – 1989”, *Foreign Policy Review* (Budapesta), vol. 3, nr. 1 (2004), pp. 87 – 127

61 Békés, Csaba, „Introduction”, Records of the Meetings of the Warsaw Pact Deputy Foreign Ministers, 5 septembrie 2005, PHP

62 Beloff, Nora, *Tito's Flawed Legacy*, Londra, Victor Gollanz, 1985

63 Benamy, Sándor, *A XX. Században éltem* [Am trăit în secolul 20], Budapesta, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1996

64 Bensics, Lászlo, „The Lost Flight – MALEV 240”, *Airliners*, 23 mai 2003, www.airliners.net

65 Bereznai, „High-Ranking Hungarian Military Official in the West”, RAD/Hungarian Section, Cercetările Radio Europa Liberă, 5 ianuarie 1978

66 Berger, Susanne, „Stuck în Neutral: The Reason Behind Sweden's Passivity in the Raoul Wallenberg Case”, 22 august 2005, www.moul-wallenberg. asso.fr

67 Betea, Lavinia, *Maurer şi lumea de ieri. Mărturii* despre *stalinizarea României*, Arad, Editura Fundaţia „Ioan Slavici”, 1995

68 Betea, Lavinia, „Conexiunea moscovită a problemei transilvane”, *Magazin istoric*, nr. 12, decembrie 2000

69 Betea, Lavinia, *Partea lor de adevăr*, Bucureşti, Compania, 2008

70 *Bezpecnostní aparát, propaganda a Prazské jaro* [Aparatul Securităţii, propaganda şi Primăvara de la Praga], Praga, ÚSTR, 2009

71 Bischof, Günter, Pelinka, Anton şi Steininger, Rolf, *Austria in the Nineteen Fifties*, New York, Transaction, 1995

72 Bischof, Günter, Karner, Stefan şi Ruggenthaler, Peter, editori, *The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of czechoslovakia în 1968*, Lanham, Lexington Books, 2010

73 Bittman, Ladislav, *The Deception Game*: *czechoslovak Intelligence în Soviet Political Warfare*, Syracuse, Syracuse University Research Corporation, 1972

74 Bittman, Ladislav, *The KGB and Soviet Disinformation*: *An Insider's View*, Washington, Pergamon-Brassey's, 1985

75 Black, J.L., Russia Faces NATO Expansion: Bearing Gifts or Bearing Arms? Lanham, Rowman & Littlefield, 2000

76 Bohlen, Celestine şi Haberman, Clyde, „Revolt in Rumania: Days of Death and Hope – A Special Report: How the Ceauşescu's Fell: Harnessing Popular Rage", *The New York Times*, 7 ianuarie 1990

77 Bohlen, Celestine, „Aide Says Hungary Grave Refuge în '79 to Terrorist Carlos", *The New York Times*, 28 iunie 1990

78 *Bol sheviki Moldavii i rumânskogo fronta v bor be za vlast sovetov (mart 1917-ianvar 1918)*, *Dokumenti i material* [Bolşevici moldoveni pe frontul românesc în lupta pentru puterea sovietică (martie 1917-ianuarie 1918), documente şi materiale], Chişinău, 1967

79 Boner, Charles, *Transylvania*. *Its Products and Its People*, Londra, Longman's, Green, Reader & Dyer, 1865

80 Borhi, László, „Kádár and the United States in the 1960 s", în Halmesvirta (2002)

81 Borhi, László, Hungary in the Cold War, 1945 – 1956: Between the United States and the Soviet Union, Budapesta, Central European Press, 2004

82 Borodziej, Wlodimierz, Kochanowski, Jerzy, şi Schäfer, Bernd, *Grenzen der Freundschaft. fur Kooperation der Sicherheitsorgane der DDR und der Volskrepublik Polen zwischen 1956 und 1989*, [Graniţe ale prieteniei: Despre cooperarea organelor de securitate ale RDG şi Republicii Populare Polonia între 1956 şi 1989], Dresda, ed. Hannah-Arendt-Institut fur Totalitarismusforschung, 2000

83 Bottoni, Stefano, „The Creation of the Hungarian Autonomous Region în România (1952): Premises and Consequences", *Regio-Minorities*, *Politics*, *Society*, nr. 1 (2003), Teleki László Intezet

84 Bottoni, Stefano, „A Special Relationship: Hungarian Intelligence and the Vatican (1961 – 1978)", în *NKVD/KGB Activities and its Cooperation with Other Secret Services în Central and Eastern Europe 19451989*, Bratislava, Nation's Memory Institute, 2008

85 Bowie, Beverley Munford, *Operation Bughouse*, New York, Dodd, Mead, 1947

86 Bozhilov, Nikolai, „Reforming the Intelligence Services în Bulgaria: The experience of the Last Decade", document pregătit pentru seminarul „Democratic and Parlamentary Oversight of the Intelligence Services", Geneva Centre for Democratic of Armed Forces, 3 – 5 octombrie 2002

87 Braham, Randolf L., *The Hungarian Labor Service Sistem*: *1939 – 1945*, Boulder, East European Monographs, 1977

88 Bratu, Florin, „Direcţia I Informaţii Externe (D.I.E.). Atribuţii şi organizare (1951 – 1956)", CNSAS, *Studii*, vol. I, *Totalitarism şi rezistenţă*, *teroare şi represiune în România comunistă*, Bucureşti, 2001

89 Braun, Aurel, Romanian Foreign Policy Since 1965: The Political and Military Limits of Autonomy, New York, Praeger, 1978

90 Brown, Anthony Cave şi MacDonald, Charles B., On A Field of Red: The Communist International and the Coming of World War II, New York, G.P. Putnam, 1981

91 Brown, J.F., „Hungary's New Economic Mechanism is 10 Years Old", Cercetările Radio Europa Liberă, RAD Background report/30, 15 februarie 1978 a

92 Brown, J.F., Surge to Freedom: The end of Communist Rule în Eastern Europe, Durham, Duke University Press, 1991

93 Brown, J.F., „The east European Setting", în Lincoln Gordon, editor, *Eroding Empire*: *Western Relations with Eastern Europe*, Washington, D.C., The Brookings Institute, 1987

94 Brown, J.F., „Eastern Europe's Western Connection", în Gordon (1987)

95 Brown, J.F., „The Views from Vienna and Rome", în Gordon (1987)

96 Brown, J.F., *Eastern Europe and Communist Rule*, Durham, Duke University Press, 1988

97 Brown, J.F., „Conservatism and Nationalism in the Balkans: Albania, Bulgaria and România", în William E. Griffith, editor, *Central and Eastern Europe*: *The Opening Curtain*? Boulder, Westriew Press, 1989

98 Brown, J.F., *Hopes And Shadows*: *Eastern Europe After Communism*, Durham, Duke University Press, 1994

99 Brucan, Silviu, *Generaţia irosită*, Bucureşti, Universal & Calistrat Hogaş, 1992

100 Brucan, Silviu, *Generaţia irosită*, Bucureşti, Editura Hogistra, 1993

101 Brucan, Silviu, Wasted Generation: Memoirs of the Romanian Journey from Capitalism to Socialism and Back, Boulder, Westriew, 1993

102 Bruchis, Michael, One Step Forward, Two Steps Back: On the Language Policy of the Communist Party of the Soviet Union in the National Republics, Boulder, East

European Monographs, 1982

103 Bruchis, Michael, Nations, Nationalities, People: A Study of Nationalities Policy of the Communist Party în Soviet Moldavia, Boulder, East European Monographs, 1984

104 Brusilov, Aleksei general, *Mémoires du General Broussilov*: *Guerre 19141948*, Paris, Hachette, 1920

105 Bucur, Maria şi Wingfield, Nancy Meriweather, *Staging the Past*: *The Politics of Commemoration in Habsburg Central Europe*, *1848 to the Present*, West Lafayette, în Purdue University Press, 2001

106 Bucur, Maria, „Treznea: Trauma, Nationalism and The Memory of World War II în România", *Rethinking History*, volumul 6, nr. 1, (aprilie 2002)

107 Budura, Ioan Romulus, editor, *Relaţiile Româno-Chineze*, *1880 – 1974*, Bucureşti, 2005

108 Bugajski, Janusz, *Cold Peace*: *Russia's New Imperialism*, Westport, CT, Praeger, 2004

109 Bundy, William, A Tangled Web: The Making of Foreign Policy in the Nixon Presidency, New York, Hill şi Wang, 1998

110 Byron, John şi Pack, Robert, The Claws of the Dragon: Kang Sheng – The evil Genius Behind Mao And His Legacy of Terror în People's China, New York, Simon & Schuster, 1992

111 Capelescu, Romulus, „Relaţii interstatale intensificate – o necesitate pentru destinderea şi pacea mondială", *Scânteia*, 6 iulie 1971

112 Carothers, Thomas, *Assessing Democracy Assistance*: *The Case of România*, Washington, Carnegie Endowment, 1996

113 Carter, Jimmy, *Keeping Faith*: *Memoirs of a President*, Fayetteville, University of Arkansas, 1995

114 „Ceauşescu's Brothers «Sold Secrets To US»", *Daily Telegraph*, 7 mai 1990

115 Ceauşescu, Nicolae, *România pe drumul desăvârşirii construcţiei socialiste*, Bucureşti, Editura Politică, 1968, volumul I

116 Ceauşescu, Nicolae, România pe drumul desăvârşirii construcţiei socialiste, vol. 3, Bucureşti, 1969

117 Ceauşescu, Nicolae, România pe drumul construcţiei societăţii socialiste multilateral dezvoltate: rapoarte, discursuri, ianuarie 1973-iulie 1973, Bucureşti, Editura Meridiane, 1973

118 Celac, Sergiu, „Spre deplina afirmare a principiului egalităţii în dreptul internaţional al statelor”, nr. 10, octombrie 1971

119 Centrul de Istorie şi Teorie Militară şi Arhivele Statului, *23 August 1944*: *Documente 1939 – 1943* (în continuare: *23 August 1944 Documente*), vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984

120 Checiński, Michael, *Poland*: *Communism*, *Nationalism*, *antisemitism*, New York, Karz-Cohl, 1982

121 Cherkashin, Victor şi Feifer, Gregory, Spy Handler, Memoir of a KGB Officer: The True Story of the Man Who Recruited Robert Haussen and Aldrich Ames, New York, Basic, 2005

122 Childs, David şi Popplewell, Richard, *The Stasi*: *The east German Intelligence and Security Service*, New York, New York University Press, 1996

123 Chiriţoiu, Mircea, „În Biroul Politic despre presă: atentatul contra lui Gheorghiu-Dej – România, republică sovietică”, *Magazin istoric*, nr. 5, mai 1999

124 Chiriţoiu, Mircea, „Hruşciov umbla la Cutia Pandorei: Graniţele”, *Magazin istoric*, nr. 8, august 1999

125 Chodakiewicz, Marek Jan, „The Jaruzelski Case: The Ascent of Agent «Wolski»”, *World Politics Review*, 12 decembrie 2006

126 Ciano, Galeazzo, *Diario 1937 – 1943*, Milan, Rizzoli, 1980

127 Ciorănescu, George, Aspects des Relations Russo-Roumaines. Rétrospectives et Orientations, Paris, Minard, 1967

128 Ciorănescu, George, „Romanian-Russian Co-operation in context of the Independence Centenary", Raport de fundamentare nr. 163, Cercetările Radio Europa Liberă, 11 august 1977

129 Ciorănescu, George, „Romanian-Russian Co-operation in the Context of the Independence Centenary", Cercetările Radio Europa Liberă, 11 august 1977

130 Ciorănescu, George, „Romanian-Russian Relations During World War!", Raport de fundamentare nr. 129, Cercetările Radio Europa Liberă, München, 16 iunie 1978

131 Ciorănescu, George, *Bessarabia*: *Disputed Land Between East and West*, München, Jon Dumitru Verlag, 1985

132 Clark, Charles Upson, *Bessarabia*: *Russia and Roumania on the Dniester River*, New York, Dodd, Mead & Co., 1927

133 *Cold War Broadcasting Impact*: *Conference Summary*, organizată de Hoover Institution şi de Cold War International History Project al Woodrow Wilson International Center for Scholars de la Stanford University, 13 – 16 octombrie 2004, Palo Alto, Hoover Institution Library and Archives, 2005

134 Conner, Walker, *The National Question in Marxist-Leninist Theory and Strategy*, Princeton, Princeton University Press, 1984

135 Conte, Francis, *Christian Rakovskii (1873 – 1941)*: *A Political Biography*, Boulder, East European Monographs, 1969

136 Cook, Richard, „Malinovsky's Sharp Reminder to Rumania", Cercetările Radio Europa Liberă, 21 august 1964

137 Cooper, Jeffrey R., *Curing Analytic Pathologies*: *Pathways to Improved Intelligence Analysis*, Washington DC, Central Intelligence Agency, Centrul de studiu al spionajului, 2005

138 Cornwall, Mark, „Great Britain and the Splintering of Greater Hungary 1914 – 1918", p. 11, articol pentru conferinţa „British-Hungarian Relations Since 1848", Centre for the Study of Central Europe, School of Slavonic and East European Studies, University College London, 16 – 17 aprilie 2004

139 Corson, William R. şi Crowley, Robert T., *The New KGB*: *Engine of Soviet Power*, New York, William Morrow, 1986

140 Crowder, Ashby, Legacies of 1968: Autonomy and Repression in Ceauşescu's România, 1965 – 1989, Ohio University, Master's Thesis, august 2007

141 Crevetd, Martin Van, *Moshe Dayan*, Londra, Wiedenfeld & Nicholson, 2004

142 Cruttwell, C.R.M.F., *A History of the Great War 1914 – 1918*, Chicago, Academy Chicago, 1991

143 Csendes, Ladislau Antoniu, „The Prague Spring, Seen Through România's *Securitate* Archives, January 1968-December 1970", articol prezentat la conferinţa internaţională „Security Apparatus, Propagandism and The Prague Spring", Praga, 7 – 9 septembrie 2008, găzduită de Institutul pentru Studierea Regimurilor Totalitare al Republicii Cehia

144 Curtis, Glenn E., editor, *Bulgaria*: *A Country Study*, Washington DC, Federal Research Division, Biblioteca Congresului, iunie 1992

145 Cuvintelnic ortografic moldovenesc, Tiraspol, 1939

146 Czerny, Oldrich, *czechoslovak* (*czech*) *Intelligence After the Cold* War, Working Paper nr., Centrul de la Geneva pentru Controlul Democratic al Forţelor

Armate, 2002

147 Dallin, Alexander, Odessa, 1941 – 1944: Studiu de caz asupra teritoriului sovietic sub ocupaţie străină, Iaşi, Centrul de Studii Româneşti, 1998

148 Dallin, David J., *Soviet Russia's Foreign Policy 1939 – 1942*, New Haven, Yale University Press, 1942

149 Dallin, David J., *Soviet Espionage*, New Haven, Yale University Press, 1955

150 Davidson, Appolon, South Africa and the Communist International: Bolshevik Footsoldiers to Victims of Bolshevization, Londra, Routledge, 2003

151 Davies, Norman şi Macauley, Martin, „Deportations" în I.C.B. Dear şi M.R.D. Foot, editori, *The Oxford Companion to World War* II, Oxford, Oxford University Press, 1995

152 Davies, Sarah şi Harris, James, editori, *Stalin*: *A New History*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005

153 Daystych, David M., „Abu Nidal's Polish Trail", *Canada Free Press*, 22 august 2002

154 de Sola Poole, Ithiel împreună cu Schueller, George K., *Satellite Generals*: *A Study of Military Elites in the Soviet Sphere*, Hoover Institute Studies, Stanford, Stanford University Press, 1955

155 Deakin, F.W., The Brutal Friendship: Mussolini, Hitler and the Fall of Italian Fascism, Garden City, NY, 1966

156 Dear, I.C.B., şi Foot, M.R.D., editori, *The Oxford Companion to World War* II, Oxford, Oxford University Press, 1995

157 Dedijer, Vladimir, *Tito Speaks*, Londra, Weidenfeld & Nicholson, 1953

158 Degras, Jane, *Soviet Documents on Foreign Policy 1933 – 1941*, Oxford, Oxford University Press, 1953, volumul III

159 Deletant, Dennis, *Studii în Istoria României*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1991

160 Deletant, Dennis, Ceauşescu and the Securitate: Coercion and Dissent în România, 1965 – 1989, Londra, Hurst & Company, 1995

161 Deletant, Dennis, *România sub regimul comunist*, Iaşi, Centrul pentru Studii Româneşti, 1999

162 Deletant, Dennis, „Moştenirea Securităţii în România", în Williams şi Deletant (2001)

163 Deletant, Dennis, „Succesorii Securităţii", în Williams şi Deletant (2001)

164 Deletant, Dennis, Ionescu, Mihail E., şi Locher, Anna, „România and the Warsaw Pact: Documents Highlighting România's Gradual Emancipation from the Warsaw Pact, 1956 – 1989", martie 2004, PHP

165 Deletant, Dennis, şi Ionescu, Mihail, „România And The Warsaw Pact: 1955 – 1989", Cold War International History Project, *Working Paper 43*, aprilie 2004

166 Dembo, V, *Zece ani de ocupare sângeroasă a Basarabiei*, Tiraspol, Editura de Stat a Moldovei, 1928

167 Deme, László, „Liberal Nationalism în Hungary, 1988 – 1990", *East European Quarterly*, vol. 32 (1998)

168 Dempsey, Judy, „KGB-Trained Hungarian Has NATO Role", *The New York Times*, 4 februarie 2008

169 Devlin, Kevin, „French Communist Picture of «Liberal» Hungary", Cercetările Radio Europa Liberă, 5 octombrie 1973

170 Dimitrov, Gheorghi, *Dnevnik (9 mart 1933 – 6 fevruari 1949)* [Jurnal zilnic (9 martie 19336 februarie 1949)]. Universitetsko Izdatelstro „Cv. Kliment Okhridski", Sofia, 1997

171 „Diplomacy: After Helsinki: Balkan Jitters", *Time*, 18 august 1975

172 Djilas, Milovan, *Conversations with Stalin*,

Cambridge MA, Harvard University Press, 1963

173 Dobrinescu, Valeriu Florin, *România şi Ungaria*: *De la Trianon la Paris 1920 – 1947*, Bucureşti, Viitorul Românesc, 1996

174 Dobrynin, Anatoly, în Confidence: Moscow's Ambassador to Six American Cold War Presidents, Seattle, University of Washington, 2001

175 Dobson, Christopher şi Payne, Ronald, *The Dictionary of Espionage*, Londra, Grafton, 1986

176 Documente privind istoria României. Războiul de independenţă, Bucureşti, Editura Academiei RPR, 1952, vol. I-II

177 Documents Concerning Right Deviation in Romanian Workers Party, Bucureşti, Rumanian Workers Party Publishing House, 1952

178 *Documents on German Foreign Policy 1919 – 1944* (DGFP), Series D (1937 – 1949), Washington DC, US Government Printing Office, 1954 – 1964, volumul IX

179 Dohotaru, Ion, coordonator, *Direcţia de Informaţii Militare între ficţiune şi adevăr*, Bucureşti, Romcart, 1994

180 Dombrády, Lóránd şi Tóth, Sándor, *A Mágyar Királyi Honvédség 1919 – 1945* [Armata regală ungară 1919 – 1945], Budapesta, Zrínyi Katonai Kiadó, 1987

181 Dorril, Stephen, MI6: Inside The Covert World of Her Majesty's Secret Intelligence Service, New York, Touchstone, 2003

182 Douglass, Joseph D., Jr. şi Sejna, Jan, „International Narcotics Trafficking: The Soviet Connection", *Journal of Defense and Diplomacy*, decembrie 1986

183 Douglass, Joseph D., Jr., *Red Cocaine*: *The Drugging of America*, Dunwoody, Ga.: Clarion House, 1990

184 Douglass, Joseph D., Jr., *Red Cocaine*: *The Drugging of America and the West*, Londra şi New York,

Edward Harle, 1999.

185 Drug Enforcement Agency, „The Involvement of the People's Republic of Bulgaria în International Narcotics Trafficking", US Congress, Senate, *Drugs and Terrorism 1984*, Audiere în faţa Subcomitetului pentru alcoolism şi abuzul de droguri al Comitetului pentru Muncă şi Resurse Umane, august 2, 1984, Washington DC, US GPO, 1984

186 Dubček, Alexander, *Hope Dies Last*: *The Autobiography of Alexander Dubček* (editată de Jiří Hochmann), New York, Kodansha International, 1993

187 Dumitru, Ioan, Spionajul maghiar în România 1918 – 1940: Însemnări documentare, Buţeureşti, Editura Concordia, nedatat

188 Dumitriu, Victor, *Urcuş pe cascade îngheţate*, Bucureşti, Editura Albatros, 1996

189 Dziak, John J., *Chekisty*: *A History of the KGB*, Lexington, Lexington Books, 1988

190 Ecobescu, Nicolae şi Glaser, Edwin, „Securitatea europeană şi dreptul internaţional", *Lupta de clasă*, nr. 3, martie 1972

191 Endre, Ady, *Válogatott cikkei és tanulmányai* [O colecţie de articole şi studii de Ady Endre], 1954

192 Engels, Friedrich, „The Magyar Struggle", *Neue Rheinische Zeitung*, nr. 194, 13 ianuarie 1849, în *Marx and Engels Collected Works* [MECW], vol. 8, *Articole din Neue Rheinische Zeitung*: *November 8, 1848 – March 5, 1849*, Moscova, Progress Publishers, 1977

193 Engels, Friedrich, „Democratic Panălavism", *Neue Rheinische Zeitung*, februarie 1849

194 Engels, Friedrich, „Hungary and Panslavism", în P, Blackstock şi B., Hoselitz, editori, *The Russian Menace to Europe*, Glencoe II, Free Press, 1952

195 Engels, Friedrich, *Politica externă a ţarismului rus*, în Karl Marx şi Friedrich, Engels, *Opere*, volumul 22,

Bucureşti, Editura Politică, 1965

196 Ermarth, Fritz, „Komócsin's Article în Pravda – Excerpts & Comments", Cercetările Radio Europa Liberă, 21 septembrie 1966

197 Ermarth, Fritz, „Bodyul Again Attacks Anti-Russian Feeling în Moldavia", 17 martie 1967 a, Cercetările Radio Europa Liberă

198 Ermarth, Fritz, „Soviet Historian on Rumania's Prewar Foreign Policy", Cercetările Radio Europa Liberă, 17 iulie 1967 b

199 Ermarth, Fritz, „Will the Real János Kádár Please Stand Up!", Cercetările Radio Europa Liberă, 22 septembrie 1967 c

200 Ermarth, Fritz, Internaţionalism, Security, and Legitimacy: The Challenge to Soviet Interests în East Europe, 1964 – 1968, Memorandum RM-5909PR, Santa Monica, The RAND Corporation, martie 1969

201 „Evolution in Europe; Hungary Communists on Film with Terrorist", *The New York Times*, 8 iulie 1990

202 Faligot, Roger şi Kauffer, Remi, *The Chinese Secret Service*: *Kang Sheng and the Shadow Government în Red China*, New York, William Morrow and Company, 1989

203 Falin, Valentin, „The New World Disorder?: The Collapse of Eastern Europe: Moscow's View", *New Perspectives Quarterly*, vol. 7, nr. 2 (primăvara 1990)

204 Falls, Donald R, „American POWS în România", *Air Power History*, nr. 37 (primăvara 1990)

205 Féhér, Ferenc şi Arato, Andrew, *Crisis and Reform* în *Eastern Europe*, New Brunswick, Transaction, 1991

206 Felkay, Andrew, Hungary and the USSR, 1956 – 1968: Kdddr's Political Leadership, New York, Greenwood Press, 1989

207 Felkay, Andrew, „Hungary and the Soviet Union

in the Kádár Era, 1956 – 1988”, în Romsic (1995)

208 Fermor, Patrick Leigh şi Cooper, Artemis, *Words of Mercury*, Londra, John Murray, 2004

209 Fenyö, Mario D., Hitler, Horthy, and Hungary: German-Hungarian Relations 1941 – 1944, New Haven, Yale University Press, 1972

210 Fife-Cookson, col. Charles, *With The Armies of the Balkans*, Londra, Cassell, 1880

211 Filov, Bogdan, *Dnevnik* [Jurnal], Sofia, Otechestrenia Front, 1990

212 Fink, Carole, Gassert, Phillip, şi Junker, Detlef, editori, *1968*: *The World Transformând*, New York şi Cambridge, Cambridge University Press, 1998

213 Fischer, Tibor, „In the Goulash”, *Times Literary Supplement*, 6 decembrie 2006

214 Fischer-Galaţi, Stephen, editor, *East-Central Europe Under The Communists*: *Rumania*, New York, Praeger, 1957

215 Fischer-Galaţi, Stephen, „Smokescreen and Iron Curtain: A Reassessment of Territorial Revisionism vis-à-vis România since World War!”, *East European Quarterly*, vol. 22, nr. 1. (martie 1988)

216 Fisher, David James, *Romain Rolland and the Politics of Intellectual Engagement*, New Brunswick, NJ, Transaction, 2003

217 Floyd, David, *Rumania*: *Russia's Dissident Ally*, New York, Praeger, 1965

218 Floyd, Ryan, „For Want of Rubber: România's Affair with Firestone în 1965”, *East European Quarterly*, vol. 38 (2004)

219 Foerster, Wolfgang, *Mackensen*: *Briefe und Aufzeichnungen* [Mackensen: scrisori şi însemnări], Leipzig, 1938

220 *Foreign Relations of the United States*, Washington, DC, Government Printing Office, 1958

221 Francis, Samuel T., „Palestinian Terrorism: The International Connection”, nr. 69, Washington DC, *The Heritage Foundation*, 8 decembrie 1978

222 Frolik, Josef, The Frolik Defection: The Memoirs of an Intelligence Agent, Londra, Corgi, 1975

223 Frolik, Josef, mărturie în faţa Congresului SUA, Comitetul senatului pentru justiţie, *Communist Bloc Intelligence Activities in the United States*, Washington DC, US Government Printing Office, 1975

224 Funderburk, David B., Pinstripes and Reds: An American Ambassador Caught Between the State Departament and the Romanian Communists, 19811985, Washington DC, Selous Foundation Press, 1987

225 G., R.R., „Moldavian Daily Raises Bessarabian Issue Again”, 24 septembrie 1971, Cercetările Radio Europa Liberă

226 G., R.R., „Rumors of a Mini-Cominform Appear Unsubstanţianted”, Cercetările Radio Europa Liberă, 14 martie 1972

227 Gafencu, Grigore, *Jurnal 1940 – 1942*, Bucureşti, Globus, 1996

228 Gafton, Paul, „România’s Presence în Black Africa”, RAD Background Report/118, 23 mai 1979

229 Gamillschlag, Hannes, „În der Konferenzpause beginnt die Arbeit” [Munca începe în pauzele conferinţei], *Frankfurter Runschau*, 23 martie 1984

230 Garthoff, Raymond L., *Détente and Confrontation*, New York, Transaction, 1994 b

231 Garthoff, Raymond L., „When and Why România Distanced itself from the Warsaw Pact”, Cold War International History Project, Buletin nr. 5, primăvara 1995

232 Garthoff, Raymond L., The Great Transition: American-Soviet Relations and the end of the Cold War, Washington, DC, Brookings Institute, 1994 a

233 Gates, Robert M., From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War, New York, Simon and Schuster, 2006

234 Gati, Charles, Failed Illusions: Moscow, Washington, Budapest, and the 1956 Hungarian Revolt, Stanford, Stanford University Press, 2006

235 Gati, Charles, „Letter to the editor", 23 octombrie 1995 în *Cold War International History Bulletin*, nr. 6 – 7 (iarna 1995 – 1996)

236 Gazur, Edward, *Alexander Orlov*: *The FBI's KGB General*, New York, Carroll & Graf Publishers, 2002

237 Găitan, Liviu, *Serviciul de spionaj hortist*, Bran, 1993

238 *Genocide în Transylvania*: *Nation On The Death Row*, culegere realizată de Transylvanian World Federation şi Danubian Research and Information Center, Astor, Fl., Danubian Press, 1985

239 Gertz, Bill, „Security Breach in the State Family? Intelligence Chief Subiect of Probe", *The Washington Times*, 14 noiembrie 1996

240 Gilbert, Martin, *The First World War*, New York, Henry Holt, p. 1994

241 Glantz, David M., *A History of Soviet Airborne Forces*, Londra, Routledge, 1994

242 Glantz, David M., Red Storm Over the Balkans: The Failed Soviet Invasion of România, Primăvara 1944, Lawrence, University Press of Kansas, 2007

243 Glatz, Ferenc, editor, *Hungarians and Their Neighbors* în *Modern Times*, Highland Lakes, NJ, Atlantic Research and Publications, 1995

244 Glazov, Jamie, „From Russia With Terror", *Front Page Magazine*, 1 martie 2004 a, www.fronptage.com

245 Glazov, Jamie, „Symposium: KGB Resurrection (Continued)", *Front Page Magazine*, 30 aprilie 2004 b, www.fronptage.com

246 Golitsyn, Anatoli, New Lies for Old: An Ex-KGB Officer Warns How Communist Deception Threatens survival of the West, New York, Dodd, Mead & Co, 1984

247 Gorbachev, Mihail, *Memoirs*, New York, Doubleday, 1995

248 Gordon, Lincoln, editor, *Eroding Empire*: *Western Rel*ations *with Eastern Europe*, Washington, Brookings, 1987

249 Gough, Roger, A Good Comrade: János Kádár, Communism and Hungary, Londra, I.B. Tauris, 2006

250 Govrin, Yosef, Israeli-Romanian Relations at the end of the Ceauşescu Era, New York, Routledge, 2002

251 Grabo, Cynthia M., „Soviet Deception in the czechoslovak Crisis: A Study în Perspective", *Studies în Intelligence*, vol. 14, nr. 1 (primăvara 1970)

252 Granville, Johanna, „Imre Nagy, aka «Volodya»: A Dent in the Martyr's Halo?", *Cold War International History Project Bulletin* 5 (1995)

253 Granville, Johanna, „Of Spies, Refugees and Hostile Propaganda: How Austria dealt with the Hungarian Crisis of 1956", *History*, vol. 91, nr. 2 (aprilie 2006)

254 Greciko, Andrei Antonovich, editor, *Osvoboditel naia missiia Sovetskikh Vooruzhenikh Să v vioroi mirovoi voine* [Misiunea de eliberare a forţelor armate sovietice în cel de-al Doilea Război Mondial], Moscova, Voenizdat, 1974

255 Gremion, Pierre, Paris-Prague: La gauche face au renouveau et la regression tehecoslovaques (1968 – 1978), Paris, Julliard, 1985

256 Gribincea, Mihai, „Deportările staliniste din Basarabia", în Adrian Pop, editor, Sub povara graniţei imperiale: Românii de dincolo de Prut de la ultimatumul anexării la proclamarea independenţei de stat, Bucureşti, Editura Recif, 1993

257 Griffith, William E., *Sino-Soviet Relations, 1964* –

1965, Cambridge, MIT Press, 1967

258 Griffith, William E., editor, *Central and Eastern Europe*: *The Opening Curtain*? Boulder, Westriew, 1989

259 Grigorescu, Liviu-David şi Moraru, Constantin, „Trupe în apropierea frontierei şi turişti în interior”, *Magazin istoric*, vol. 32, nr. 7 (1998)

260 Gromîko, Andrei A., şi Ponomarev, Boris N., editori, *Soviet Foreign Policy 1917 – 1980*, Moscova, Progress Publishers, 1981, vol. II

261 Gromyko, Andrei, *Memories*, Londra, Hutchinson, 1989

262 Hahn, Gordon M., Russia’s Revolution From Above, 1985 – 2000: Reform, Transition, And Revolution in the Fall of the Soviet Communist Regime, New Brunswick, NJ, Transaction, 2002

263 Hairabetian, Hagop, „Cum s-a născut «ARTA»: Scurtă istorie de la începuturile antiterorismului în România”, *Vitralii*: *Lumini şi umbre*, (Bucureşti), nr. 1 (decembrie 2009)

264 Hajdu, János, „What is at Stake”, *Népszabadság*, 20 martie 1977

265 Hajdu, Tibor, „Plâns of Strategic Cooperation Between the Russian and Hungarian Red Armies”, în Peter Pastor, editor, *Revolutions and Interventions in Hungary and its Neighbor States*, *1918 – 1919*, Boulder, Social Sciences Monographs, 1988

266 Hajdu, Tibor, „Soviet Foreign Policy Towards Hungary, 1953 – 1956”, în Romsic (1995)

267 Hajdu, Tibor, „The Confessions of János Kádár: The Last Speech”, *The Hungarian Quarterly*, vol. xivii, nr. 184 (toamna 2006)

268 Halmesvirta, Ansii, editor, *Kádár’s Hungary – Kekkonen’s Finland*, Hungarologische Beiträge, vol. 14, Jyväskylă, Finland, University of Jyväskylă, 2002

269 Halmesvirta, Ansii, editor, *Bridge Building and*

Political Cultures: *Hungary and Finland 1956 – 1989*, Hungarologische Beiträge, vol. 18, Jyväskylă, Finlanda, University of Jyväskylă, 2006

270 Hámor, Péter, „Magyar társdalomszervezési kísérletek Eszak-Erdélyben" [Tentative de organizare a Societăţii Maghiare în nordul Transilvaniei 1938 – 1944], *Korall*: *Társadalomtörténeti journal* [Coral: Jurnal pentru Istorie Socială], nr. 18 (2004)

271 Haraszti, Endre, *The ethnic History of Transylvania*, Astor, Fi, Danubian Press, 1971

272 Haraszti, Endre, Origin of the Rumanians: Vlach Origin, Migration and Infiltration to Transylvania, Astor, Fl., Danubian Press, 1977

273 Harchev, PI. şi Kozhekin, A.H., „Rumeherod u Borot bi z Kontrrevoliutsiieiu la interventamy u Bessarabii (Kinets Hrudnia 1917 R-Berezen 1918 r)", *Ukrains kii Istorichii Jurnal*, 1988 (11)

274 Harmsworth (Lord Rothermere), Harold Sydney, „Hungary's Place in the Sun", *Daily Mail*, 21 iunie 1927

275 Harrington, Joseph E, „American-Romanian Relations, 19521965", articol prezentat la conferinţa Asociaţiei americane pentru promovarea studiilor slave, Chicago, 2 noiembrie 1989

276 Harrington, Joseph E şi Courtney, Bruce J., *Tweaking the Nose of the Russians*: *Făy Years of American-Romanian Relations*, New York, Columbia University Press, 1990

1 Harrison, Hope M., Driving the Soviets Up the Wall: Soviet-East German Relations, 1953 – 1961, Princeton, Princeton University Press, 2003

2 Hassner, Pierre, „The View from Paris", Lincoln Gordon, editor, *Eroding Empire*: *Western Relations with Eastern Europe*, Washington, Brookings, 1987

3 Haynes, John Earl şi Klehr, Harvey, *Venona*: *Decoding Soviet Espionage în America*, Yale University

Press, 2000

4 Heiss, Mary Ann şi Papacosma, S. Victor, editori, *NATO and the Warsaw Pact*: *Intrabloc Conflicts*, Kent, Kent State University Press, 2008

5 Herbig, Katherine L. şi Wiskoff, Martin E, *Espionage Against The United States By American Citizens 1947 – 2001*, Monterrey, CA, Defense Personnel Security Research Center, iulie 2002

6 Herbstritt, Georg, „Eine fiendliches Brüderland: Rumänien im Blick der DDR-Staatssicherheit" [Un stat frăţesc ostil: România din perspectiva Securităţii de Stat a RDG], *Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik* (Berlin), nr. 1 (mai

7 Herbstritt, Georg şi Olaru, Stejaru, *Stasi şi Securitatea*, Bucureşti, Humanitas, 2005

8 Hersh, Burton, The Old Boys: The American Elite and the Origins of the CIA, St. Petersburg, FI, Tree Farm, 2002

9 Hershberg, James G., The Soviet Bloc and the Aftermath of the June 1967 War: Selected Documents from Polish and Romanian Archives, CWIHP e-Dossier No. 13

10 Herspring, Dale şi Volgyes, Ivan, „Political Reliability in the eaştern European Warsaw Pact Armies", *Armed Forces & Society*, vol. 6, nr. 2 (iarna 1980)

11 Heuer, Richard J., Jr., „Nosenko: Five Paths to Judgement", în H. Bradford Westerfield, *Inside CIA's Private World*: *Declassified Articles from the Agency's Internal Journal 1955 – 1992*, New Haven, Yale University Press, 1995

12 Heuer, Richard J., Jr., *Psychology of Intelligence Analysis*, Washington DC, Central Intelligence Agency, Center for the Study of Intelligence, 1999

13 Himka, József, „Introduction", în Rosdolsky (1987)

14 Hingley, Ronald, The Russian Secret Police: Muscovite, Imperial Russian and Soviet Political Security

Operations, New York, Dorset Press, 1970

15 Hitchens, Keith, *Rumania 1866 – 1947*, Oxford, Clarendon Press, 1994

16 Hitchens, Keith, „The Russian Revolution and the Rumanian Socialist Movement, 1917 – 1918”, *Slavic Review*, vol. 27, nr. 2 (primăvara 1968)

17 Hlihor, Constantin şi Scurtu, Ioan, *Armata Roşie în România*, Iaşi, Centrul pentru Studii Româneşti, 2000

18 Hoensch, Jorg K., *A History of Modern Hungary*: *1867 – 1994*, New York, Longman, 1996

19 Hogea, O.C., „Generalul Silinescu, fost spion, consilier special al primului-ministru”, *Evenimentul filei*, 19 ianuarie 2001

20 Holbrooke, Richard C., „US Relations with România”, *Central European Issues* 1, nr. 1 (toamna 1995)

21 Holzman, Michael, James Jesse Angleton, the CIA, and the Craft of Counterintelligence, University of Massachusetts Press, 2008

22 Hopkirk, Peter, *Like Hidden Fire*: *The Plot to Bring Down the British Empire*, New York, Kondansha International, 1994

23 Horejsi, Tomas, „Minister Tvrdik to Replace Army Intelligence Chief”, *Lidové Noviny*, 8 aprilie 2003

24 Horthy, Nicholas şi Simon, Andrew L., *Admiral Nicholas Horthy*: *Memoirs*, Simon Publications LLC, 2000

25 Howell, Edgar M., *The Soviet Partisan Movement 1941 – 1944*, Washington DC, Departamentul Armatei, 1956

26 Hruşciov, Nikita Serghevici, „Mesajul lui N.S. Hruşciov adresat şefilor de state şi de guverne”, *Scânteia*, 5 ianuarie 1964

27 Huntington, Samuel P., „The Clash of Civilizations”, *Foreign Affairs*, vol. 72, nr. 3 (vara 1993)

28 Huntington, Samuel P, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York, Simon şi

Schuster, 1998

29 Hurwitz, Zvi Harry, *Begin*, Washington DC, B'nai B'rith Books, 1994

30 Husărescu, Zaharia, *Mişcarea subversivă în Basarabia*, Chişinău, Editura de Stat, 1925

31 Ignatius, David, „In the end, CIA-PLO Links Weren't Helpful", *The New York Times*, 12 noiembrie 2004

32 Ileana, Princess of România, *I Live Again*, New York, Rinehart & Company, 1952

33 Illyés, Elemér, *Ethnic Continuity in the Carpatho-Danubian Area*, Boulder, East European Monographs, 1988

34 International Terrorism: The Darkening Horizon, Ierusalim, The Jonathan Institute, 1979

35 *International Study Missions Summary Report 1984*, US Congress, House, Select Committee on Narcotics Abuse and Control, Washington DC, US GPO, 1984

36 Ionescu, Ghiţă, *Communism în România 1944 – 1963*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1964

37 Isaacson, Walter, *Kissinger*: *A Biography*, New York, Simon and Schuster, 1992

38 Islamov, Tofik M. şi Volokitina, Tatiana Y, editori, *Vostochnaia Evropa v dokumentakh rossiishikh arkhivov, 1944 – 1953 gg Tom 2, 1949 – 1953* [Europa de Est în documentele din arhivele ruse, 1944 – 1953, vol. 2, 1949 – 1953], Moskva-Novosibirsk: Sibirskii Khronograf, 1998

39 Islamov, Tofic M., „Open Letter to Petre Roman", *Novaia Inoveisaia istoria*, 19 august 2000

40 *Istoria Ungariei*, vol. 1918 – 1945, Budapesta, Editura Academiei Ungare de Ştiinţe, 1986

41 Ivanova, G.Y. coordonator, *Pensionarii puterii*, Iaşi, Editura Polirom, 1998

42 Jacobsen, Max şi Tarkka, Jukka, „Finland's Security Policy After the Second World War", în Ermei Kanninen el. al., *Aspects of Security*: *The Case of Finland*, Vaasa, Finnish Military History Commission, 1985

43 Jacobsen, Max, „Saviour of the Nation or a Devious Faustian Bargainer?" *Helsingen Sanomat* (Helsinki), 31 august 2000

44 Jägerskiöld, Stig, *Gustaf Mannerheim 1906 – 1917*, Bonnier, Stockholm, 1965

45 Jansen, Marc şi Petrov, Nikita, *Stalin's Loyal Executioner*: *People's Commissar Nikolai Ejov 1895 – 1940*, Palo Alto, Hoover Institution Press, 2002

46 Jaszi, Oscar, *Revolution and Counter-Revolution*, Londra, PS. King, 1924

47 Jelavich, Barbara, *History of the Balkans*, volumul 2, Cambridge, Cambridge University Press, 1994

48 Johnson, A. Ross şi Kliszewski, Barbara, *United States Policy Toward Poland*: *A Conference Report*, R-3545-FF, Santa Monica, The RAND Corporation, aprilie 1987

49 Johnson, J.A., „Speculations About Rumania", Rumania/16, Cercetările Radio Europa Liberă, 6 noiembrie 1968

50 Johnson, J.A., „Rumanian-Soviet Polemics: An Escalation of Pressures on Bucharest", Rumania/9, Cercetările Radio Europa Liberă, 22 aprilie 1970

51 Johnson, Lyndon Baines, *The Vantage Point*: *Perspectives of the Presidency 1963 – 1969*, New York, Holt, Reinhart and Winston, 1971

52 Johnson, Thomas R., *American Cryptology during the Cold War*, *19451989*, Book II *Centralization Wins*, *1960 – 1972*, National Security Agency, Center for Cryptologic History, 1995

53 Johnston, Rob, *Analytic Culture in the US Intelligence Community*: *An Ethnographic Study*, Washington DC, Central Intelligence Agency, Center for the Study of Intelligence, 2005

54 Joulwan, general George A., „Commitment to Cooperation: The Romanian Military's Contribution to

Stability and Security within a New Europe", *Central European Issues* 1, nr. 2 (iarna 1995/1996)

55 Juhász, Gyula, *Hungarian Foreign Policy (1919 – 1945)*, Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1979

56 Jukes, Geoffrey, „The Brusilov Offensive", în Peter Young, ed., *History of the First World War*, Londra, 1970, pp. 1576 – 1578

57 K., K., „Party and State on Hungarian Foreign Policy; Parlamentary Speeches by Komócsin and Peter Analysed", Hungary/52, Cercetările Radio Europa Liberă, 13 octombrie 1969

58 K., K., „Hungary and Her Southern Neighbors", Hungary/14, Cercetările Radio Europa Liberă, 26 august 1971

59 K., K.D. şi N., R., „Dizgraced Romanian Decorated în Bulgaria", Bulgarian Unit, 4 septembrie 1963, Cercetările Radio Europa Liberă

60 Kalasnikova, Marina şi fostul ministru adjunct de externe al URSS, Aboimov, Ivan, „Conducerea ţării privea RDG ca unitate autonomă", *Kommersant*, 26 aprilie 2005

61 Kalughin, Oleg şi Montaigne, Fen, The First Directorate: My 32 Years în Intelligence and Espionage Against the West, New York, St. Martin's Press, 1994

62 Kalughin, Oleg, „A Window of Opportunity: Russia's Role in the Coalition Against Terror", *Harvard International Review*, vol. 24, nr. 3 (toamna 2002)

63 Kamiński, Ryszard şi Plesniak, Rafal, „Skola zbrodni" [Şcoală pentru crimă], *Wprost* (Varşovia), nr. 39 (octombrie 2001)

64 Kanninen, Ermei el. al., *Aspects of Security*: *The Case of Finland*, Vaasa, Finnish Military History Commission, 1985

65 Kaplan, Stephen S. şi Tatu, Michel, et al., *Diplomacy of Power*: *Soviet Armed Forces as a Political Instrument*, Washington DC, Brookings Institute, 1981

66 Karady, Victor şi Török, Borbála Zsuzsanna, editori, *Cul*tural *Dimensions of Elite Formation in Transylvania (1770 – 1950)*, Cluj-Napoca, EDRE Foundation, 2008

67 Károly, Catherine, *A Life Together*, Londra, Allen & Unwin, 1961

68 Keefe, Eugene K., Bernier, Donald W, Brenneman, Lyle E., Giloane, William, Moore, James M., Jr., şi Walpole, Neda A., *România*: *A Country Study*, Washington DC, The American University, 1979

69 Kerr, J.L., „East European Media and the Sadat Visit to Israel", 29 noiembrie 1977, Cercetările Radio Europa Liberă, RAD Background Report/234

70 Kellogg, Frederick, *The Road to Romanian Independence*, West Lafayette, în Purdue University Press, 1995

71 Kenedi, János, *Kis állambiztonsági olvasókönyv* [Scurtă antologie a Securităţii de Stat], Budapesta, Magvető, 1996

72 Kennan, George F., *Russia Leaves* the *War*: *Soviet-American Relations 1917 – 1920*, Princeton, Princeton University Press, 1989

73 Kern, Gary, A Death în Washington: Walter G. Krivitsky and the Stalin Terror, New York, Enigma Books, 2003

74 Kessler, Ronald, *Inside the CIA*, New York, Simon and Schuster, 1992

75 Khrushchev, Nikita Sergeievich, editor, *Memoirs of Nikita Khrushchev*: *Commissar 1918 – 1945*, volumul 1, Philadelphia, Penn State Press, 2005

76 Khrushchev, Nikita Sergeievich, editor, *Memoirs of Nikita Khrushchev*: *Reformer*, *1945 – 1964*, volumul 2, Philadelphia, Penn State Press, 2006

77 Khrushchev, Nikita Sergeievich, editor, *Memoirs of Nikita Khrushchev*: *Statesman*, *1953 – 1964*, volumul 3,

Philadelphia, Penn State Press, 2007

78 King, Charles, *The Moldovans*: *România*, *Russia*, *and the Politics of Culture*, Palo Alto, Hoover Institution Press, 2000

79 King, Charles, „Remembering Romanian Communism", *Slavic Review*, vol. 66, nr. 4 (iarna 2007), pp. 719 – 720

80 King, Robert R., „Rumania and the Balkans", Rumanian BR/20, Cercetările Radio Europa Liberă (EERA), 10 noiembrie 1970

81 King, Robert R., „Rumania Reasserts Its Foreign Policy Position", Rumania/16, Cercetările Radio Europa Liberă, 6 mai 197 la

82 King, Robert R., „Ceauşescu and the Resistance to His Domestic Policies", Rumanian BR/13, Cercetările Radio Europa Liberă, 20 aprilie 197 lb

83 King, Robert R., „Rumania's Cultural-Ideological Campaign: Is Passive Resistance Becoming Active Opposition?", Rumanian BR/22, Cercetările Radio Europa Liberă, 18 noiembrie 197 lc

84 King, Robert R. şi William F, Robinson, „Rumanian-Hungarian Relations: Friendship with Rezervations?", Eastern Europe/5, Cercetările Radio Europa Liberă, 10 martie 1972

85 King, Robert R., „Rumania and the Sino-Soviet Conflict", Cercetările Radio Europa Liberă, East Europe, 26 mai 1972 a

86 King, Robert R., „Rumania and European Security", Rumania/13, Cercetările Radio Europa Liberă, 20 iulie 1972 b

87 King, Robert R. „The National Party Conference", Rumania/14, 31 iulie 1972 c

88 King, Robert R., „Rumanian Demands at Helsinki Preparatory Conference Delay Adoption of Procedural Rules", Cercetările Radio Europa Liberă, Rumania/19, 4

decembrie 1972 d

89 King, Robert R., Minorities Under Communism: Nationalities as a Source of Tension Among Balkan Communist States, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1973

90 King, Robert R., „Nicolae Ceauşescu And The Politics of Leadership”, 29 martie 1973, Cercetările Radio Europa Liberă, Rumania/3

91 King, Robert R., „Rumania: The Difficulty of Maintaining an Autonomous Foreign Policy”, Cercetările Radio Europa Liberă, 20 noiembrie 1973 c

92 King, Robert R., „Rumania and the Soviet Union: Disharmony, în A Low Key”, Cercetările Radio Europa Liberă, Rumania/12, 31 iulie 1974 a

93 King, Robert R., „Foreign Policy Aspects of the 11th Rumanian Party Congress”, Cercetările Radio Europa Liberă, Rumania/20, 9 decembrie 1974

94 King, Robert R., „Rumania” în „Survey of East European Developments (aprilie-iunie 1975)”, editor William E Robinson, Cercetările Radio Europa Liberă, RAD Background Report/116, 3 noiembrie 1975

95 King, Robert R., „Debate Between Rumanian and Soviet Historians Over Bessarabia Continues”, 15 iunie 1976 a, Cercetările Radio Europa Liberă, RAD Background Report/137

96 King, Robert R., „România and the Soviet Union: Assessing the Balance”, RAD Background Report/226, 3 noiembrie 1976 b, Cercetările Radio Europa Liberă

97 King, Robert R., „The escalation of Rumanian-Soviet Historical Polemics over Bessarabia”, RAD Background Report/38, Cercetările Radio Europa Liberă, 12 februarie 1976 c

98 King, Robert R., „Soviet Party Leader Brezhnev Pays First Friendship Visit to România”, Cercetările Radio Europa Liberă, RAD Background Report/247, 2 decembrie

1976 d

99 Király, Béla, „The Hungarian Army Under Soviet Control”, în Ignác Romsics, editor, *20th Century Hungary and the Great Powers*, Boulder, Social Science Monographs, 1995

100 Kiriţescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României 19161919*, vol. III, Bucureşti, Editura Casei Şcolilor, nedatat

101 Kirpichenko, Vadim, *It arkhiva razvedehika* [Din arhiva unui ofiţer de informaţii], Moscova, Mezhdunarodiie Otnosheniia, 1993

102 Kirpichenko, Vadim, *Veterani uneshnei razvedki Rossii* [Veterani ai spionajului extern rus], Moscova, Sluzhba Vneshnei Razvedki, 1995

103 Kissinger, Henry, *Years Of Renewal*, New York, Touchstone, 2000

104 Knight, Amy W, The KGB: Police and Politics in the Soviet Union, Boston, Unwin Hyman, 1990

105 Koch, Stephen, Double Lives: Stalin Willi Münzenberg and the Seduction of the Intellectuals, New York, Enigma Books, 1995

106 Koch, Stephen, „Lying for the Truth: Münzenberg & the Comintern”, *The New Criterion online*, 12 noiembrie 1992, www. newcriterion.com/archive12/nov93/koch.htm

107 Kofos, Evangelos, Greece and the eaştern Crisis 1875 – 1878, Salonika, 1975

108 Komine, Yukinori, Secrecy în US Foreign Policy: Nixon, Kissinger and the Rapprochement with China, Aldershot, Ashgate, 2008

109 Komócsin, Zoltán, „Patriotism, National Interest, Internaţionalism”, *Problems of Peace and Socialism*: *World Marxist Review*, nr. 6 (1966)

110 Komócsin, Zoltán, „National Interests and Proletarian Internaţionalism”, *Pravda*, 18 septembrie 1966

111 Kondurushkin, Ivan, „Veliki Oktiabr na rumynskom fronte” [Marea Revoluţie din Octombrie pe Frontul Românesc], *Proletarskaia revoliutsiia* [Revoluţia Proletară], Moscova, 1922

112 Kopański, Ia. M. şi Levit, I.E., (Lazarev, A.M., editor), Soviet-Rumanian Relations 1929 – 1934: From the Signing of the Moscow Protocol to the estabilishment of Diplomatic Relations, Moscova, Nauka Publishing House, 1971

113 Kopański, Ia. M., *Obshestro bessarabtsev v SSSR i soiuz bessarabskikh emigratnoie (1924 – 1940)*, [Societatea Basarabenilor din URSS şi Uniunea Emigranţilor Basarabeni], Chişinău, 1978

114 Kosztin, Árpád, *A dákoromán legenda* [Legenda daco-romană], Budapesta Népszava, 1989

115 Kóvari, Attila, *The Antecedents of Today's National Myth in Rumania, 1921 – 1965*, The Hebrew University of Jerusalem, Ierusalim, 1983

116 Kramer, John M., „Drug Abuse în Central and Eastern Europe”, în James R. Millar, Sharon L. Wolchik, *The Social Legacy of Communism*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997

117 Kramer, Mark, editor, „Ukraine and the Soviet-czechoslovak Crisis of 1968 (Partea 1): New Evidence from the Diary of Petro Shelest”, *CWIHP Bulletin*, nr. 10 (martie 1998)

118 Kramer, Mark, „Moldova, România, and the Soviet Invasion of czechoslovakia”, *Cold War International History Project (CWIHP) Bulletin*, nr. 12/13 (toamna/iarna 2001)

119 Kramer, Mark, „Ukraine And The Soviet-czechoslovak Crisis Of 1968 (Partea a 2-a): New Evidence From The Ukrainian Archives”, *CWIHPB – ullettin*, nr. 14/15 (iarna 2003/primăvara 2004), pp. 295 – 301

120 Kriegsarchiv, *Osterreich-ungams Letzter Krieg*

[Ultimul război al Austro-Ungariei], Osterreichischen Bundesministerium fur Heereswesen [Ministerul Federal Austriac al Armatei], Viena, 1936, volumul VI

121 Kriucikov, Vladimir A., „Piatiletnii plan razvitiia Vengerskoi Narodnoi Respubliki (1961 – 1965)" [Elaborarea planului cincinal al Republicii Populare Ungaria], *Planovoie khoziastvo*, nr. 2 (1962)

122 Kriucikov, Vladimir A. şi Ivanov, K., *Voplescheheniе mechty k 20-letiiu osvobozhdeniia vengrii* [Întruparea unui vis: 20 de ani de la emanciparea maghiarilor], Moscova, Znanie, 1965

123 Krivitsky, Walter G., *în Stalin's Secret Service*, New York, Enigma, 2000

124 Krivosheev, G.F., editor, *Grf sekretnosti snyat*: *Poteri Vooruzhennykh Să SSR b voynakh*, *boevykh deystriyakh i voennykh konfliktakh* [Înlăturarea sigiliului secret: Numărul victimelor forţelor armate ale URSS în război, acţiuni combative şi conflicte militare], Moscova, Voyenizdat, 1993

125 Kukliński, Ryszard J., „Insiders View of the War Against the Nation", *Kultura* (Paris), nr. 4/475 (aprilie 1987)

126 Kumanev, G.A., „The Soviet Economy and the 1941 Evacuation", în Joseph L. Weiczyński, editor, *Operation Barbarossa*: *The German Attack on the Soviet Union June 22, 1941*, Salt Lake City, Charles Schlacks Jr., 1993, p. 175

127 Kun, Miklós, „Kádár and the Prague Spring", *The Hungarian Quarterly*, vol. XXXIX, nr. 152 (iarna 1998)

128 Kun, Miklós, *Prague Spring – Prague Fall*: *Blank Spots of 1968*, Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1999

129 Kurczewski, Jurcek, *The Resurrection of Rights în Poland*, Oxford, Clarendon Press, 1993

130 Kurylo, V, el. al., *Pivnichna Bukovina*, *îi minute i suchasne*, Uzhorod, Karpaty, 1969

131 Kuzmanova, Antonina, *România's Balkan Policy*, Sofia, Academia Bulgară de Ştiinţe, 1985

132 Lackey, Scott W, The Rebirth of the Habsburg Army: Friedrich Beck and the rise of the General Staff, Atlantic Highlands, NJ, Greenwood Press, 1995

133 Lahav, Yehuda, *Soviet Policy and the Transylvanian Question (1940 – 1946)*, Research Paper nr. 27, Soviet and East European Research Center, Hebrew University of Jerusalem, 1981

134 Lakatos, Géza, *As I Saw It*: *The Tragedy of Hungary*, Englewood NJ., Universe Publishing, 1993

135 Larrabee, Stephen F., „The Rumanian Challenge to Soviet Hegemony", *Orbis* 19 (1973)

136 Larrabee, F. Stephen, The Challenge to Soviet Interests în Eastern Europe: România, Hungary, East Germany, R-3190-ar Santa Monica, RAND, decembrie 1984

137 Latham, Ernest H., Jr., „All Thankful: Reports by Neutral Observers of American Prisoners of War Held în România, 1943 – 1944", *Romanian Civilization*, vol. 5, nr. 1 (primăvara 1996)

138 Latham, Ernest H., Jr., „Efficient and Rapid: The Letters of Major Walter Ross of OSS on the evacuation of Allied Airmen from România, 30 august-2 septembrie 1944", *Romanian Civilization*, vol. 7, nr. 3 (iarna 1998 – 1999)

139 Le probleme hongrois par rapport à la Roumanie, publié par le Minister des Affaires Étrangers de Hongrois, Budapesta, 1946

140 Leason, „Béla Kun Rehab A Step Closer", Cercetările Radio Europa Liberă, 21 martie 1956

141 Lebedev, Nikolai Ivanovici, „Unele întrebări ale istoriei politice externe a României în lumina istoriografiei burgheze", *Novaia i noveshaia istorila*, nr. 3 (1967)

142 Lendvai, Paul, *Eagles în Cobwebs*: *Nationalism and Communism in the Balkans*, Garden City, NY,

Doubleday and Company, 1969

143 Lendvai, Paul şi Major, Ann, *The Hungarians*: *A Thousand Years of Victory în Defeat*, Princeton, Princeton University Press, 2003

144 *Lenin's Collected Works*, Moscova, Progress Publishers, 1971, volumul 36 şi 1975, volumul 44

145 Leonard, Raymond W, Secret Soldiers of the Revolution: Soviet Military Intelligence, 1918 – 1933, Westport CT, Greenwood Press, 1999

146 Levchenko, Stanislav, „Unmasking Moscow's «Institute of the USA»", Backgrounder nr. 234, *Heritage Foundation*, 17 decembrie 1982

147 Levchenko, Stanislav, *On the Wrong Side*, Washington, Pergamon-Brassey's, 1988

148 Levi, Csaba şi Verse, Vasile, editori, *Tolerance and Intolerance în Historical Perspective*, Pisa, Plus-univerista di Pisa, 2003

149 Linden, Ronald H., „România Foreign Policy in the 1980's", în Daniel N. Nelson, *România in the 1980's*, Boulder, Westriew Press, 1981

150 Liu, Xiaoyuan şi Mastny, Vojtech, editori, *China and Eastern Europe, 1960 s-1980's*, Beijing, 24 – 26 martie 2004, Zürich, Centrul pentru Studii de Securitate şi Cercetarea Conflictelor, ETH Zürich, noiembrie 2004

151 Livezeanu, Irina, Cultural Politics în Greater România: Regionalism, Nation Building, and Ethnic Struggle, 1918 – 1930, Ithaca, Cornell University Press, 1995

152 Locher, Anna, „Shaping the Policies of the Alliance: The Committee of Ministers of Foreign Affairs of the Warsaw Pact, 1976 – 1990", în Anna Locher, ed., „Records of the Committee of the Ministers of Foreign Affairs", mai 2002, PHP

153 Locher, Anna, editor, „Records of the Warsaw Pact Committee of Ministers of Foreign Affairs, 1976 –

1990”, în Anna Locher, ed., „Records of the Committee of the Ministers of Foreign Affairs”, mai 2002, PHP

154 Lojkó, Miklós, *Meddling în Middle Europe*: *Britain and the Lands Between*, *1919 – 1925*, Budapesta, Central European University Press, 2006

155 Loghin, Leonida şi Petricean, Alexandru, *Gărzile Patriotice din România*, Bucureşti, Editura Militară, 1974

156 Lönhárt, Tamás şi Ţârău, Virgiliu, „Minorities and Communism în Transylvania (1944 – 1947)”, în Csaba Levi şi Vasile Verse, editori, *Tolerance and Intolerance în Historical Perspective*, Pisa, Plus-univerista di Pisa, 2003

157 Lönhárt, Tamás, „Problema minorităţii maghiare şi relaţiile interstatale româno-maghiare în cadrul Blocului Sovietic, 1945 – 1968”, în Nastasă, Andreescu şi Varga (2003)

158 Lote, Louis, editor, *Transylvania and the Theory of Daco-Roman Continuity* (1980), Rochester, NY, Committee of Transylvania, 1980

159 Lowenthal, Richard şi Horn, Hannelore, editori, Sozialismus in Theorie und Praxis: Festschrift für Richard Lowenthal zum 70. Geburtstag am 15. April 1978, Berlin, Walter de Gruyter, 1978

160 Löwy, Michael, „Marxists and the National Question”, *New Left Review*, nr. 96 (martie-aprilie 1976)

161 Ludanyi, Andrew, „Programmed Amnesia and Rude Awakening: Hungarian Minorities în International Politics, 1945 – 1989”, în Romsics (1995)

162 Ludendorff, Erich, Souvenirs de guerre (1914 – 1918), tome premier, Paris, Plon, 1921

163 Lungu, Corneliu Mihai şi Retegan, Mihai, editori, *1956 Explozie*. *Percepţii române*, *iugoslave şi sovietice asupra evenimentelor din Polonia şi Ungaria*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996

164 Macartney, C.A., *October Fifteenth*: *A History of Modern Hungary 19291945*, Edinburgh, At the University

Press, 1956 – 1957, volumele I şi II

165 Macierewicz, Antoni, coordonator, Report on the actions of soldiers and employees of the former Military Intelligence Services (WSI) performing military intelligence and counter-intelligence activity and other actions going beyond the issues of State defense and safety of the Polish Army, preşedinte al Comisiei de verificare, Varşovia, 16 februarie 2007

166 *Magyarorszag története* [Istoria Ungariei], Budapesta, Akadémiai Kiaddó, 1976, vol. III

167 Maier, Anneli şi Celt, Eva, „A Rumanian-Polish Literary Controversy", RAD Background Report/195, Cercetările Radio Europa Liberă, 15 septembrie 1976

168 Major, Mark Imre, *American Hungarian Relations 1918 – 1944*, Astor, Fl., Danubian Press, 1974

169 Maloney, Robert F., „Iniţial East European Reaction to Nixon's Planned Visit to România", Cercetările Radio Europa Liberă, East Europe/2, 14 iulie 1969

170 Manea, Gheorghe, Labirintul vieţii prin „sârma ghimpată": Biografememorii-amintiri, Bucureşti, Editura UMC, 1998

171 Mannerheim, Gustaf, *Minnen*, vol. 1, Helsingfors, Holger Schildt, 1952

172 Manstein, Erich von, *Verlorene Siege*, Bonn, Athenäum-Verlag, 1955

173 Maracz, László, Hungarian Revival: Political Reflections on Central Europe, Nieuwegein, Aspekt, 1996

174 „Marea Neagră «lac rusesc»", *fiua*, 6 decembrie 2008

175 Martin, David C., *Wilderness of Mirrors*, Guildford, CT, The Lyons Press, 2003

176 „Martori finlandezi ai războiului din 1877/1878", *Anale* (Bucureşti), nr. 4 (1968)

177 Marx, Karl, *însemnări despre români*, Bucureşti, Editura Academiei, 1964

178 Marx, Karl şi Engels, Friedrich, *Collected Works*, vol. 8, Moscova, Progress Publishers, 1977

179 Mastny, Vojtech, *The Cold War and Soviet Insecurity*: *The Stalin Years*, New York, Oxford University Press, 1996

180 Mastny, Vojtech, *Learning from the enemy*: *NATO as a Model for the Warsaw Pact*? Zürcher Beiträge zur Sicherheitspolitik und Konfliktforschung nr. 58, Zürich, Centrul pentru Studii de Securitate şi Cercetarea Conflictelor, ETH Zürich, 2001

181 Mastny, Vojtech, „Second Meeting of the PCC: 24 mai 1958, Moscow: Editorial Note", *Records of the Warsaw Pact Committee*: *Records of the Political Consultative Council*, august 2001, p. 2, CWIHP

182 Mastny, Vojtech, „XIV. Meeting of the PCC, Warsaw, 17 – 18 April 1974. Editorial Note", în Mastny, Nuenlist, Locher şi Selvage (2001) şi PHP

183 Mastny, Vojtech, „Editorial Note XVII. Meeting of the PCC, Warsaw, 14 – 15 mai 1980", în Vojtech Mastny, Christian Nuenlist, Anna Locher şi Douglas Selvage, editori, „Records of the Warsaw Pact Political Consultative Committee, 1955 – 1990", mai 2001, „Party Leaders", „Warsaw Pact Records", PHP

184 Mastny, Vojtech, „Second Meeting of the PCC: 24 May 1958, Moscow: Editorial Note", *Records of the Warsaw Pact Committee*: *Records of the Political Consultative Council*, august 2001

185 Mastny, Vojtech, „Editorial Note: XVII. Meeting of the PCC, Warsaw, 14 – 15 May 1980", în Mastny, Nuenlist, Locher şi Selvage (2001), PHP

186 Mastny, Vojtech, „Editorial Note: XVIII. Meeting of the PCC, Prague, 4 – 5 January 1983", *Records of the Warsaw Pact Committee*: *Records of the Political Consultative Council* [PCC], PHP

187 Mastny, Vojtech, „The New History of Cold War

Alliance" *Journal of Cold War Studies*, 4, nr. 2 (2002)

188 Mastny, Vojtech şi Byrne, Malcom, editori, *A Cardboard Castle*? *An Inside History of the Warsaw Pact, 1955 – 1991*, Budapesta, Central European Press, 2005

189 Mastny, Vojtech, „The Warsaw Pact As History", în Vojtech Mastny şi Malcom Byrne, editori, *A Cardboard Castle*: *An Inside History of the Warsaw Pact*, *1955 – 1991*, New York, Central European University Press, 2005

190 „Mathematics for the Millions", *Time*, 1 iulie 1946

191 Matuszewski, Daniel C., „Empire, Nationalities, Borders: Soviet Assets and Liabilities", în Wimbush (1985)

192 McKay, C.G., From Information To intrigue: Studies în Secret Service Based On The Swedish Experience, 1939 – 1945, Londra, Routledge, 1993

193 McKnight, David, Espionage and the Roots of the Cold War: The Conspiratorial Heritage, Londra, Frank Cass, 2002

194 McMeekin, Sean, The Red Millionaire: A Political Biography of Willi Münzenberg, Moscow's Secret Propaganda Tsar in the West, 1917 – 1940, Yale, Yale University Press, 2004

195 Mevius, Martin, Agents of Moscow: The Hungarian Communist Party and the Origins of Socialist Patriotism 1941 – 1953, Oxford, Oxford University Press, 2005

196 Micunovic, Keljko, *Moscow Diary*, New York, Doubleday, 1980

197 Millar, James R. şi Wolchik, Sharon L., *The Social Legacy of Communism*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997

198 Miller, Marshal Lee, *Bulgaria During the Second World War*, Standford, Stanford University Press, 1975

199 Mitea, Constantin, „Ideea securităţii europene în lumina acţiunilor practice", *Lupta de clasă* (Bucureşti), nr.

2, februarie 1972

200 Mitrany, David, The Land & The Peasant in Rumania: The War And Agrarian Reform (1917 – 1921), New York, Greenwood, 1968

201 Mitrokhin, Vasili Archive, *KGB Active Measures în Southwest Asia în 1980 – 1982*, aprilie 2004, CWIHP

202 Moisuc, Viorica, „Evoluţia situaţiei politico-militare a României în anii 1938 – 1940”, în *Diplomaţia României şi problema apărării suveranităţii şi independenţei naţionale în perioada martie 1938 – mai 1940*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971

203 Moisuc, Viorica şi Popişteanu, Cristian, „Cine beneficiază de pe urma distorsionării adevărului istoric?” *Magazin istoric*, nr. 12, vol. 225, (decembrie) 1985

204 Mokhor, N.A., *Ocherki istorii moldavsko-russko-ukrainskikh sviazei* [O scurtă istorie a contactelor moldoveano-ruso-ucrainiene], Chişinău, Ştiinţa, 1961

205 Mokhor, N.A., *Ocherki istorii formirovania moldavskovo naroda* [O scurtă istorie a formării poporului moldovean], Chişinău, Cartea Moldovenească, 1978

206 Monkevitz, general Nicolas de la décomposition de l’Armée russe; mémoires d’un general russe, Paris, Payot, 1918

207 Moore, Patrick, „Soviet-Romanian Relations: The Balance for 1977”, Cercetările Radio Europa Liberă, RAD Background Report/216, 10 noiembrie 1977

208 Moore, Patrick, „The Ceauşescu Saga”, RAD Background Report/275, Cercetările Radio Europa Liberă, 20 decembrie 1978 b

209 Munteanu, Mircea, *New Evidence on the 1989 Crisis* în *România*, *e-Dossier No. 5*, Washington DC, Woodrow Wilson International Center for Scholars, decembrie 2001

210 Munteanu, Mircea, CWIHP Document Reader

România and the Warsaw Pact, 1955 – 1989, vol. 1, pentru Conferinţa internaţională „Romanian and the Warsaw Pact", 3 – 6 octombrie 2002, Bucureşti, România, CWIHP

211 Munteanu, Mircea, „România and the Sino-American Rapprochement, 1969 – 1971: New Evidence from the Bucharest Archives", *CWIHP Bullettin*, nr. 16 (2008)

212 Munteanu, Mircea, „CWIHP Launches New Middle East Iniţiative", *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 16 (2008)

213 Murphy, David E., Kondrashev, Sergei A. şi Bailey, George, *Battleground Berlin*: *CIA vs. KGB in the Cold War*, New Haven, Yale University Press, 1997

214 Muşat, Mircea şi Ardeleanu, Ion, *Viaţa politică în România 19181921*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Politică, 1976

215 Nagy, Juliana, *Transylvania*: *The Hungarian Minority in Rumania*, Astor, Fl., Danubian Press, 1976

216 Nagy-Talavera, Nicholas M., The Green Shirts and the Others: A History of Facism în Hungary and România, Standford, Hoover Institution Press, 1970

217 Nase, Kameel B., Arab and Israeli Terrorism: The Causes and Efects of Political Violence, 1936 – 1993, Londra, McFarland, 1997

218 Nastasă, Lucian, Andreescu, Andreea, şi Varga, Andrea, editori, *Maghiarii din România (1945 – 1955)*: *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare*, Cluj-Napoca, CREDE, 2002

219 Nastasă, Lucian, Andreescu, Andreea, şi Varga, Andrea, editori, *Maghiarii din România (1956 – 1968)*. *Minorităţi etno culturale. Mărturii documentare*, Cluj-Napoca, CREDE, 2003

220 Navrátil, Jaromir, *The Prague Spring 1968*: *A National Security Archive Documents Reader*, Budapesta, Central European University Press, 1998

221 Neagu, Cosma şi Stănescu, Ion, în anul 1968 a fost programată şi invadarea României: Informaţii inedite din interiorul Serviciilor Speciale ale României, Bucureşti, Paco, 1999

222 Nelson, Daniel N., editor, *România in the 1980's*, Boulder, Westriew Press, 1981

223 Netanyahu, Benjamin, International Terrorism: Challenge and Response – Proceedings of the Jerusalem Conference on International Terrorism Held Under the Auspices of the Jonathan Institute, Ierusalim, The Jonathan Institute, 2 – 5 iulie 1979

224 Nevezhin, Vladimir Aleksandrovich, „The Making of Propaganda Concerning USSR Foreign Policy, 1939 – 1941", în Rosenfeldt el. al. (2000)

225 „New Evidence on Soviet Intelligence: The KGB's 1967 Annual Report, with Comentaries by Raymond Garthoff şi Amy Knight", *CWIHP Bulletin*, nr. 10 (martie 1998)

226 Nicolae, Alexandru, „Der Angriff auf die Menschliche Substanz Rumäniens" [Atacul asupra capitalului uman al României], *Zeitschrift für Geopolitik*, Band XXII, 1951

227 Nicolaescu, Sergiu, Revoluţia. Începutul adevărului: Un raport personal, Bucureşti, Topaz, 1995

228 Niklasson, Tomas, Regime Stability and Foreign Policy Change: Interaction Between Domestic and Foreign Policy în Hungary 1956 – 1994, Lund, Lund Political Studies 143, Lund University, 2006

229 Nici, A., „VB. Uşacov – Politica Externă a Germaniei hitleriste", Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, nr. 5, 1962

230 Nuenlist, Christian, „Cold War Generals: The Warsaw Pact Committee of Defense Ministers, 1969 – 1990", mai (2001)

231 Nuenlist, Christian, editor, „Records of the Warsaw Pact Committee of the Ministers of Defense, 1969 – 1990”, mai 2001, PHP

232 Nuenlist, Christian şi Locher, Anna, „At The Roots Of The european Security Sistem: Thirty Years Since The Helsinki Final Act”, Raport la conferinţă, Centrul pentru Studii de Securitate, Eth Zürich, noiembrie 2005

233 O., P.T., „Moscow Claims Bessarabia Was Illegally Attached to România”, Cercetările Radio Europa Liberă, 28 iulie 1967

234 Oikari, Raija, „On the Border of Propaganda and What Can Be Said”, în Ansii, Halmesvirta, editor, *Bridge Building and Political Cultures*: *Hungary and Finland 1956 – 1989*, Hungarologische Beiträge, vol. 18, Jyväskylă, Finlanda, University of Jyväskylă, 2006

235 Okari, Raija, „Discursive Use of Power în Hungarian Cultural Policy during the Kádár Era”, în Halmesvirta (2002).

236 Okváth, Imre, „Hungary in the Warsaw Pact: The Initial Phase of Integration, 1957 – 1971”, în Vojtech, Mastny, Christian, Nuenlist şi Anna, Locher, editori, „European Cities Targeted for Nuclear Destruction: Hungarian Documents on the Soviet Bloc War Plâns, 1956 – 1971”, 29 noiembrie 2001 (în continuare: Okváth (2001)), „Warsaw Pact War Plâns”, PHP

237 Orlov, Alexander, *The Secret History of Stalin's Crimes*, Londra, Jarrolds, 1954

238 Ormos, Maria, *From Padua To The Trianon 1918 – 1920*, Highland Lakes, NJ, Atlantic Research and Publications, 1990

239 Oşca, Alexandru şi Popa, Vasile, *România*: *Ofereastră în Cortina de Fier*, Foc şani, Vrantop, 1997

240 Otu, Petru, „În Biroul Politic, despre agentura sovietică: Vin vremuri grele”, *Magazin istoric*, nr. 7, iulie 1999

241 Ouimet, Matthew J., *The rise and Fall of the Brezhnev Doctrine în Soviet Foreign Policy*, Chapel Hill, University of Northern California, 2003

242 P, L., „Năstase: «L-am apărat şi îl mai apăr pe Priboi»", *Evenimentul filei*, 20 noiembrie 2002

243 Pacepa, Ion Mihai, *Red Horizons*, Washington DC, Regnery Gateway, 1987

244 Pacepa, Ion Mihai, „Russia Hid Saddam's WMDS", *The Washington Times*, 2 octombrie 2003

245 Pacepa, Ion Mihai, interviu, „Confesiunile unui spion", DUNA TV (Budapesta), 24 februarie 2004, ora: 1.00, în Agenţia de presă RADOR (Bucureşti), 24 februarie 2004.

246 Paczkowski, Andrzej, „Civilian Intelligence în Communist Poland, 1945 – 1989: An Attempt At a Generat Outline", *Inter Marium* (Columbia University East Central European Center), vol. 10, nr. 1 (2007)

247 Pancea, Marin, *Armata. Securitatea. Populaţia. Decembrie 1989 – Revoluţie sau lovitură de stat* (Interviu cu fostul şef al Direcţiei de Informaţii a Armatei, de Graziela Bârfă), Bucureşti, Holding Reporter, 1999

248 Pasat, Valerii Ivanovici, coordonator, *Trudnie stârnitsi istorii Moldovi 1940 – 1950-egg Zbornik dokumentov* [Pagini dificile în istoria Moldovei 1940 – 1950: Colecţie documentară], Moscova, Terra, 1994

249 Pastor, Peter, Hungary Between Wilson And Lenin: The Hungarian Revolution of 1918 – 1919 And The Big Three, Boulder, East European Monographs, 1976

250 Pastor, Peter, editor, Revolutions and Interventions in Hungary and its Neighbor States, 1918 – 1919, Boulder, Social Sciences Monographs, 1988

251 Pelin, Mihai, Culisele spionajului românesc: DIE 1955 – 1980, Bucureşti, Evenimentul Românesc, 1997

252 Perlez, Jane, „Touchy Issue of Bigger NATO: Spy Agencies", *The New York Times*, 5 ianuarie 1998

253 Persak, Krzysztof şi Kamiński, Lukasz, editori, *A Handbook of the Communist Security Apparatus în East Central Europe, 1944 – 1989*, Varşovia, Institutul pentru Memoria Naţională, 2005

254 Peterssen, Fredrik, „The League Against Imperialism: The Most Valuable Tool for Bolshevik Propaganda in the «Imperialist» and Colonial World During the Interwar Era? Synopsis of a Doctoral Thesis", *The International Newsletter of Communist Studies Online*, vol. XIII, nr. 20 (2007)

255 Petrescu, Cristina, „The Letter of Six: On the Political (Sub) Culture of the Romanian Communist Elite", *Studia Politica*: *Romanian Political Science Review*, vol. 2, nr. 5 (2005)

256 Petricean, Alexandru, Gărzile Patriotice: componentă a sistemului naţional de apărare, Bucureşti, Editura Militară, 1983

257 Pikhoya, Rudolf, „«Ia protivnik politicheskoi arkheologii» „[Sunt un oponent al arheologiei politice], *Nezavisimaia gazeta* (Moscova), 31 martie 1993

258 Pilon, Juliana Geran, „Why România No Longer Deserves to Be a Most Favored Nation", Backgrounder 441, Heritage Foundation, 26 iunie 1985

259 Pilon, Juliana Geran, „At the UN, Soviet Fronts Pose As NonGovernmental Organizations", Backgrounder 549, Heritage Foundation, 1 decembrie 1986

260 Pipes, Richard, „International Terrorism: The Soviet Connection", în *Proceedings of The Jerusalem Conference on International Terrorism*, Ierusalim, The Jonathan Institute, 1979

261 Plowman, Edward E., „Code Name Pecsi: Secret Police Records Reveal that the Former President of the Lutheran World Federation was a Communist Secret Agent", *World Magazine*, 11 noiembrie 2006

262 Polijonen, Juha, „În Kekkonen and Kádár We

Trust”, în Halmesvirta (2006)

263 Pokivailova, Tatiana, „1944. Transilvania pe Masa Comisiei Litvinov”, *Magazin istoric*, nr. 1 (ianuarie 1998)

264 Poncea, Traian-Valentin şi Rogojean, Aurel, *Spionajul ungar în România*, Bucureşti, Editura Elion, 2007

265 Pop, Adrian, editor, Sub povara graniţei imperiale: Românii de dincolo de Prut de la ultimatumul anexării la proclamarea independenţei de stat, Bucureşti, Editura Recif, 1993

266 Pop, Adrian, „1950. Legaţia SUA informează: Dominaţia URSS asupra României nu poate fi slăbită”, *Magazin istoric*, nr. 4 (aprilie 2001)

267 Powell, Philip Wayne, Tree of Hate: Propaganda and Prejudices Affecting United States Relations With the Hispanic World, New York, Basic Books, 1971

268 Poznyakov, Vladimir Vladimirovich, „The Soviet Intelligence Services and the Government: Information and Military-Political Decisions from the 1920 s to the early 1950 s”, în Niels Erik Rosenfeldt, Bent Jensen, Erik Kulavig, ed., *Mechanisms of Power in the Soviet Union*, Palgrave Macmillan, 2000

269 Preda, Dumitru, Alexandrescu, Vasile, şi Prodan, Costică, în *apărarea României Mari*: *Campania armatei române din 1918 – 1919*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994

270 Preda, Dumitru, editor, *România-Israel*: *documente diplomatice*, vol. 1, 1948 – 1969, Bucureşti, Editura SYLVI, 2000

271 Price, Ruth, *The Lives of Agnes Smedley*, Oxford, Oxford University Press, 2005

272 Primakov, Evgheni, „Opravdano îi rasshirenie NATO? Osoboe mnenie Sluzhby uneshnei razvedki Rossii” [Este justificată expansiunea NATO? Opinie specială a Serviciului de Informaţii Externe al Rusiei], *Nezavisimaia*

gazeta, 26 noiembrie 1993

273 Primakov, Evgheni, *Russian Crossroads*: *Toward the New Millenium*, New Haven, Yale University Press, 2004

274 Proceedings of The Jerusalem Conference on International Terrorism, Ierusalim, The Jonathan Institute, 1979

275 „Proeminent Names Are Used To Raise Funds For Soviet", *The New York Times*, 9 februarie 1922

276 Puddington, Arch, Broadcasting Freedom: The Cold War Triumph of Radio Free Europe and Radio Liberty, University Press of Kentucky, 2003

277 Pungar, Joseph, „Protestantism în Hungary: The Communist Era", în Sabrina P. Ramet, editor, *Protestantism and Politics în Eastern Europe and Russia*, Duke University Press, 1992

278 Puşcaş, Vasile, *Transilvania şi aranjamentele europene (1940 – 1944)*, Cluj, Fundaţia Culturală Română, 1995

279 Quandt, William B., *Camp David*: *Peacemaking and Politics*, Washington DC, The Brookings Institution, 1986

280 Răceanu, Mircea, Cronologie comentată a relaţiilor româno-americane, Bucureşti, Silex, 2005

281 Radio Europa Liberă, secţia română, „Comment on Binder Article «Rumania Moving Towards Freedom»", Cercetările Radio Europa Liberă, 6 iulie 1964

282 Radio Europa Liberă, „Greciko's Man în Bucharest", Cercetările Radio Europa Liberă, 20 mai 1966

283 Radio Europa Liberă, „Corneliu Mănescu", Cercetările Radio Europa Liberă, 19 septembrie 1967

284 Radio Europa Liberă, „A Large Country Proposed for the Rumanian Szeklers", Cercetările Radio Europa Liberă, 13 decembrie 1967

285 Radio Europa Liberă, „Socialist Encirclement is

Also Dangerous", USSR/5: Internal Affairs, Cercetările Radio Europa Liberă, 29 iulie 1968

286 Radio Europa Liberă, „Yazkova on the Little Entente: Hungarian and Rumanian Response", Cercetările Radio Europa Liberă, 10 februarie 1969

287 Radio Europa Liberă, „Open Anti-Rumanian Polemics Resumed", Radio Liberty Research, 11 iunie 1970

288 Radio Europa Liberă, „Soviet Polemics with Rumanian Historians", Cercetările Radio Europa Liberă, Communist Area, 18 ianuarie 1971

289 Radio Europa Liberă, „Soviet Historian Criticizes Rumanian Colleagues", Cercetările Radio Europa Liberă, Communist Area, 26 ianuarie 1971

290 Radio Europa Liberă, „History, Rumanian Style: A Translation with comment by the Polish Unit", RAD Background Report/97, Cercetările Radio Europa Liberă, 20 septembrie 1976

291 Radio Europa Liberă, „Human Rights and Helsinki: «*Népszabadság*» on Western Shorteomings" (traducere cu comentarii a secţiei maghiare), Cercetările Radio Europa Liberă, RAD Background Report/49, 2 martie 1977

292 Radio Europa Liberă, „«*Nepszabadsag*» on President Carter's Human Rights Policies", Cercetările Radio Europa Liberă, RAD Background Report/70, 30 martie 1977 (traducere cu comentarii a secţiei maghiare)

293 Radio Europa Liberă, „Timar on Human Rights", Cercetările Radio Europa Liberă, RAD Background Report/175, 2 septembrie 1977

294 Radio Europa Liberă, „International Terrorism and «The Bulgarian Connection»", Cercetările Radio Europa Liberă, 19 martie 1982

295 RAD Staff, „Six Months After: The east European Response to Helsinki", RAD Background Report/46, Cercetările Radio Europa Liberă, 18 februarie 1976 a

296 RAD Staff, „East European Reactions to the US Bicentenary”, RAD Background Report/156, Cercetările Radio Europa Liberă, 7 iulie 1976 b

297 Rákosi, Mátyás, *Válogatott beszédek és cikkek* [Articole şi discursuri comentate], ediţia a 3-a, Budapesta, Szikra, 1952

298 Rakovsky, Cristian, *Selected Writings on Opposition in the USSR 19231930*, editată de Gus Fagan, Londra, Allison & Busby, 1980

299 Ramet, Sabrina P., editor, *Protestantism and Politics* în *Eastern Europe and Russia*, Duke University Press, 1992

300 Ramet, Sabrina, editor, Protestantism and Politics în Eastern Europe and Russia: The Communist and Post-Communist Eras, Duke University Press, 1993

301 Ramet, Sabrina, „Protestantism and Communism: Patterns of Interaction in Eastern Europe and the Soviet Union”, în Sabrina, Ramet, ed., *Protestantism and Politics în Eastern Europe and Russia*: *The Communist and Post-Communist Eras*, Duke University Press, 1993

302 Rautkallio, Hannu, *Neuvosto vallen asialla*, *NKP*: *n vaikutus Suomessa 1960 – luvulla* [Sovieticii acolo: Influenţa NKP în Finlanda, în perioada anilor 1960], Helsinki, Jyväskylă, 1993

303 Rautkallio, Hannu, *Laboratorio Suomi*. *Kekkonen ja KGB 1944 – 1962* [Laboratorul Finlanda. Kekkonen şi KGB-ul 1944 – 1962]. Juva, 1996

304 Rautkallio, Hannu, *Agenda Suomi*. *Kekkonen – SDP – NKP* [Agenda Finlanda. Kekkonen – SDP – NKP], Juva, 1999

305 Rayfield, Donald, Stalin and His Hangmen: The Tyrant and Those Who Killed For Him, New York, Random House, 2004

306 „Red Leaders în Hungary”, *The New York Times*,

25 martie 1919

307 Ree, Erik Van, „Stalin as Marxist: The Western Roots of Stalin's Russification of Marxism", în Sarah Davies şi James Harris, ed., *Stalin*: *A New History*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005

308 Reed, John, „Former Hungarian Secret Police Official Reveals His Role în Purges", Cercetările Radio Europa Liberă, RAD Background Report/11, 24 ianuarie 1989

309 Reeve, Simon, One Day în September: The Full Story of the 1972 Münich Olympics Massacre and the Israeli Revenge Operation „Wrath of God", Londra, Arcade, 2000

310 Regatul României, Memorandum referitor la contribuţia economică şi militară a României la războiul împotriva Germaniei şi Ungariei, Bucureşti, Ministerul român al Afacerilor Externe, 1945

311 Reichsarchiv, *Der Weltkrieg* [Războiul Mondial], Berlin, 1942, volumul XIII

312 Reisch, Alfred şi Pataki, Judith, „Hungarian-Romanian Polemics Over Transylvania Continue", Cercetările Radio Europa Liberă, 15 noiembrie 1982

313 Reisman, W. Michael şi Antoniou, Chris T., editori, The Laws of War: A Comprehensive Collection of Primary Documents on International Laws Governing Armed Conflict, New York, Vintage, 1994

314 Rentola, Kimmo, „From Half-Adversary to Half-Ally: Finland în Soviet Policy, 1953 – 1958", *Cold War History*, vol. 1, nr. 1 (octombrie 2000)

315 Rentola, Kimmo, „Kekkonen and Kádár in the Soviet Sphere of Influence", în Ansii Halmesvirta, editor, *Kdddr's Hungary – Kekkonen's Finland*, Hungarologische Beiträge, vol. 14, Jyväskylă, Finlanda, University of Jyväskylă, 2002

316 Retegan, Mihai, în umbra Primăverii de la Praga:

Politica externă a României şi criza din Cehoslovacia din 1968, Iaşi, Centrul pentru Studii Româneşti, 2000

317 Révai, József, „On the Hungarian Peace”, *Szabad Nép*, 28 aprilie 1946

318 Richelson, Jeffrey T., Sword and Shield: Soviet Intelligence and Security Apparatus, Cambridge, Ballinger, 1986

319 Riebling, Mark, Wedge: From Pearl Harbor To 9/11, How the Secret War Between the FBI and CIA has Endangered National Security, New York, Touchstone, 1994

320 Robb, Edmund W. şi Robb, Julia, The Betrayal of the Church: Apostasy and Renewal in the Mainline Denominations, Westchester, IL, Crossway Books, 1986

321 Roberts, Geoffrey, The Soviet Union and the Origins of the Second World War: Russo-German Relations and the Road to War, 1933 – 1941, New York, St. Martin’s Press, 1995

322 Roberts, Henry L., *Rumania*: *Political Problems Of An Agrarian State*, New Haven, Yale University Press, 1951

323 Roberts, Henry L., *Eastern Europe*: *Politics*, *Revolution and Diplomacy*, New York, Alfred A. Knopf, 1970

324 Robertson, Sir William, *Soldiers and Statesmen 1914 – 1918*, Londra, 1926, vol. II

325 Robinson, William E, „Hungarian-Soviet Relations: Support for Kádár Reaffirmed”, Hungary/20, Cercetările Radio Europa Liberă, 15 decembrie 1972

326 Robinson, William F., „Hungary and European Security: Hunting with the Hounds”, Cercetările Radio Europa Liberă, 31 octombrie 1973

327 Rochet, Jean, *Cinq ans à la tête de la DST*: *1967 – 1972*: *la mission impossible* [Cinci ani în fruntea DST 1967 – 1972: Misiune imposibilă], Paris, Plon, 1985

328 Rhodes, Tom, „Clinton Appointee Faces Spy Scandal”, *The London Times*, 15 noiembrie 1996

329 Romanian Research Group, „On Transylvanian Ethnicity”, *Current Anthropology*, vol. 20, nr. 1 (martie 1978)

330 Rommel, Erwin, *Infantry Attacks*, Washington, The Infantry Journal, 1944

331 Romsic, Ignac, editor, 20th Century Hungary and the Great Powers, Highland Lakes, NJ, Atlantic Research and Publications, 1995

332 Romsics, Ignác, *Magyarország története a XX. Században* [Istoria Ungariei în secolul XX], Budapesta, 2002

333 Romsic, Ignac, „Hungary’s Place in the Sun: A British Newspaper Article and its Hungarian Repercussion”, articol prezentat la Conferinţa „British-Hungarian Relations Since 1848”, Londra, School of Slavonic Studies and East European Studies, University of London, 16 aprilie 2004

334 Ronnâs, Per şi Orlova, Nina, *Moldova’s Transition to Destitution*, studii SIDA nr. 1, Gothenburg, Swedish International Development Cooperation Agency, 2000

335 Rosdolsky, Roman, Engels and the «Nonhistoric» Peoples: The National Question in the Revolution of 1848, Glasgow, Critique, 1987

336 Rosenfeldt, Niels Erik, *Stalin’s Secret Chancellery and the Comintern*, Copenhaga, C.A. Reitzels, 1991

337 Rosenfeldt, Niels Erik, „The Importance of the Secret Apparatus of the Soviet Communist Party during the Stalin Era”, în Niels Erik, Rosenfeldt, Bent, Jensen, şi Erik, Kulavig, ed., *Mechanisms of Power in the Soviet Union*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2000

338 Rosenfeldt, Niels Erik, Jensen, Bent şi Kulavig, Erik, editori, *Mechanisms of Power in the Soviet Union*,

Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2000

339 Rosetti, general Radu, *Mărturisiri 1907 – 1914*, volumul II, Bucureşti, I.E. Torouţiu, 1941

340 Rubin, Barry M. şi Rubin, Judith Cum, *Yasir Arafat*: *A Political Biography*, New York, Oxford University Press, 2003

341 Sadat, Anwar, *în Search of Identity*: *An Autobiography*, New York, Harper & Row, 1978

342 Salloch, R., „Themes of Three Years: Before Budapest... And After", Cercetările Radio Europa Liberă, 8 martie 1958

343 Samuelson, James, *Roumania Past and Present*, Londra, Longman, Green & Co., 1882

344 Sanborn, Anne Fay şi Wass de Czege, Geza, *Transylvania and the Hungaro-Romanian Problem*, Astor, Fl., Danubian Press, 1979

345 Schäfer, Bernd, „Weathering the Sino-Soviet Conflict: The GDR and North Korea, 1949 – 1989", *CWIHP Bulletin*, nr. 14/15 (iarna 2003 – primăvara 2004)

346 Schaefer, Henry, „The eaştern Reassessment of the eEl", East-West/3, Cercetările Radio Europa Liberă, 4 mai 1972

347 Schöpflin, George, *Les Hongrois de Roumanie*, Paris, Groupement pour les Droits des Minorités, 1979

348 Schöpflin, George, „Transylvania: Hungarians under Romanian Rule", în Stephen Borsody, editor, *The Hungarians*: *A Divided Nation*, New Haven, Yale Center for International and Area Studies, 1988

349 Schramm, Percy E. şi Jacobsen, Hans-Adolf, editori, *Kriegstagbuch des Oberkommandos der Wehrmacht*, *1940 – 1945*, Frankfurt am Main, Bernard & Graefe, 1961 – 1965, volumul II

350 Sciolino, Elaine, „US Says Poland Aided Terrorists", *The New York Times*, 25 ianuarie 1988

351 Shultz, Richard H. şi Godson, Roy,

Dezinformatsia: *The Strategy of Soviet Disinformation*, New York, Pergamon-Brassey's, 1984

352 Schweizer, Peter, *Reagan's War*, New York, Doubleday, 2002

353 Scurtu, Ioan, coordonator, *România. Retragerea trupelor sovietice. 1958: Culegere de documente*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1996

354 Scurtu, Ioan, „PMR şi criza iugoslavă", *Dosarele istoriei*, nr. 3 (1998)

355 Scurtu, Ioan, „Unanimitate deplină pentru condamnarea intervenţiei", nr. 8 (24) /1998

356 Scurtu, Ioan, „Ceauşescu către Tito: Suntem hotărâţi să apărăm independenţa ţării", *Magazin istoric*, nr. 2, 1998

357 Seale, Patrick, *Asad of Syria*: *The Struggle for the Middle East*, Berkeley, University of California Press, 1989

358 Sejna, Jan, *We Will Bury You*, Londra, Sedgwick and Jackson, 1982

359 Selvage, Douglas, *The Warsaw Pact and Nuclear Non-Proliferation 19631965*, aprilie 2001, Cold War International History Project, Working Paper Series, Woodrow Wilson International Center for Scholars

360 Selvage, Douglas şi Mastny, Vojtech, editori, „Records of the Political Consultative Committee, 1955 – 1991", ianuarie 2008, PHP

361 Semnaga, Mihail Ivanovici, *Zgovor dvukh diktatorov*.

— *Istoriia*i *Stalinism* [Înţelegerea celor doi dictatori: istorie şi stalinism], Moscova, Izdatel stro politicheskoi literature, 1991

362 Sergievski, M.V. *Moldavskie etiudi. Trudi Moskovskogo institute istorii, filosofi i literature* [Studii moldave. Lucrare a Institutului moscovit pentru Istorie, Filosofie şi Literatură], Moscova, 1939, vol. V

363 Serviciul Român de Informaţii (SRI), Punct de vedere preliminar al Serviciului Român de Informaţii privind evenimentele din decembrie 1989, Bucureşti, Arhiva Senatului României, 1990

364 Sesia întâia a Sovietului Suprem al RSS Moldoveneşti (8 – 12 februarie 1941) [Transcript], Chişinău, Editura de Stat a Moldovei, 1941

365 Seton-Watson, Hugh, *The Decline of Imperial Russia 1855 – 1914*, New York, Frederick A. Prager, 1952

366 Seton-Watson, Hugh, *Eastern Europe Between The Wars*, *1918 – 1941*, New York, Harper & Row, 1967

367 Seton-Watson, R.W. A History of the Roumanians from the Roman Times to the Completion of Unity, Cambridge, Cambridge University Press, 1934

368 Shafir, Michael, *România*: *Politics*, *Economics*, *Society*, Boulder, Lynne Rienner, 1985

369 Shafir, Michael, „A Light from the east: A Romanian Writer Hails Perestroika on Radio Moscow", RFE Research, Romanian SR/11, 16 septembrie 1988

370 Sharon, Ariel şi Chanoff, David, *Warrior*: *An Autobiography*, New York, Simon & Schuster, 1989

371 Shelley, Mark R., „NATO Enlargement: The Case for România", *Proceedings*, United States Naval Institute, Annapolis, 1997

372 Shevnchenko, Arkady, *Breaking with Moscow*, Alfred A. Knopf, New York, 1985

373 Shtemenko, Sergei Mikhailovich, *The General Staff in the War Years*, Book II, translated by *Joint Publications Research Service*, nr. 65733, septembrie 33, 1975

374 Sirkov, Dimitur Ivanov, „Bulgaria's National Territorial Problem During the Second World War", *Bulgarian Historical Review*, nr. 3 (1991)

375 Skilling, H. Gordon, „Socialism and Human Rights: Charter 77 and the Prague Spring", în Lowenthal

and Horn (1978)

376 Smith, Richard Harris, OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency, Guilford, CT, Lyons Press, 2005

377 Socor, Vlad, „The Limits of National Independence in the Soviet Bloc: Rumania's Foreign Policy Reconsidered", *Orbis*, vol. 20, nr. 3 (toamna 1976), pp. 701 – 732

378 Sontag, RJ. şi Beddie, J.S., editori, *Nazi-Soviet Relations 1939 – 1941*, New York, 1948

379 Soper, Karl Wheeler, „Foreign Military Relations: The Warsaw Pact", în Bachman (1991).

380 *Soviet Covert Action*, Hearings before the Subcommittee on Oversight of the Permanent Select Committee on Intelligence, House of Representatives, 96th Congress, 6 şi 19 februarie 1980, Washington DC, Government Printing Office, 1980

381 Söhrman, Ingmar, „Mannerheim and România", *Romanian Civilization*, vol. 9, nr. 3 (iarna 2000 – 2001)

382 Sozan, Michael, „Ethnocide in Rumania", *Current Anthropology*, vol. 18, nr. 4 (1977)

383 *SSSR-Germaniia. Dokumenti i materiali o sovietskikh-germanskikh otnosheniiakh e aprelia po oktiabr 1939* [URSS-Germania. Documente şi materiale despre relaţiile sovieto-române din aprilie până în octombrie 1939] (în continuare: *URSS-Germania*), Chast I, Vilnius, Mokslas, 1989

384 Stalin, Iosif, *Foundations of Leninism*, vol. 6, *The National Question*, New York, International Publishers, 1932

385 Stalin, Iosif, *On the Great Patriotic War of the Soviet Union*, Moscova, Foreign Language Publishing House, 1944

386 Stankovic, Slobodan, „Yugoslav Weekly on Rumanian-Hungarian Relations", Cercetările Radio Europa

Liberă, 7 martie 1972

387 Stankovic, Slobodan, „Reports Emerge on Moscow's Alleged Revival of Cominform", Cercetările Radio Europa Liberă, 10 martie 1972

388 Stankovic, Slobodan, „Zagreb Weekly Claims Russians în Bucharest Protestând Rumanian Relations with Common Market", Yugoslav Background Report/1349, Cercetările Radio Europa Liberă, 23 martie 1972

389 Stankovic, Slobodan, „«Walachian Conflict» în Macedonia", Cercetările Radio Europa Liberă, 15 mai 1972

390 Stankovic, Slobodan, „Yugoslav Reaction to Sadat's Conflict with Moscow", Cercetările Radio Europa Liberă, RAD Background Report/68, 18 martie 1976

391 Statalitatea Moldovei Sovietice şi problema Basarabeană, Chişinău, Cartea Moldovenească, 1974

392 *Statistical Pocket Book of Yugoslavia 1970*, Belgrad, Institutul Federal de Statistică, 1970

393 Stefanov, Boris, „The Imperialist War and Rumania", *Communist International*, nr. 10, 2 decembrie 1939

394 Sterling, Claire, The Terror Network: The Secret War of International Terrorism, Holt, Rinehart and Winston, 1981

395 Stein, Kenneth W, Heroic Diplomacy: Sadat, Kissinger, Carter, Begin and the Quest for Arab-Israeli Peace, New York, Routledge, 1999

396 Stienon, Charles, *Le mystère roumain et la defection russe*, Paris, Plon, 1918

397 Stoenescu, Alex Mihai, *Istoria loviturilor de stat în România*: *„Revoluţia din decembrie 1989"*, vol. 4, părţile I şi II, Bucureşti, RAO, 2004 – 2005

398 Stoenescu Alex Mihai, „Adevărata apartenenţă a lui Silviu Brucan", *Vitralii*: *Lumini şi Umbre* (Bucureşti), nr. 2 (martie 2010)

399 Stojanovic, Vojislav Dusan, *Etnogeneza apariţiei vlahilor*: *Vlahii şi popoarele balcanice*, Negotin, Editura Estetika, 2007

400 Stokes, Gale, The Walls Came Tumbling Down: The Collapse of Communist în Eastern Europe, Oxford, Oxford University Press, 1993

401 Stone, Norman, *The eaştern Front*: *1914 – 1917*, New York, Scribners, 1975

402 Stuart, Anthony, „Ceauşescu's Land", *Survey*, nr. 76 (1970)

403 Suciu, Mircea, „The Cuban Missile Crisis and the Romanian-American Rapprochement", *Dosarele istoriei* (Bucureşti), nr. 6/1997

404 Sugar, Peter, editor, *A History of Hungary*, Bloomington, Indiana University Press, 1990

405 Sugar, Peter, *Southeastern Europe under Otoman Rule*, *1354 – 1804*, Seattle, University of Washington Press, 1977

406 Sulzberger, Cyrus L., *A Long Row of Candles*, Toronto, Macmillan, 1960

407 Suomi, Juhani, editor, *Urho Kekkosen päiväkirjat* [Jurnalele lui Urho Kekkonen], vol. 8, Keuruu, Otava, 2004

408 Sutton, Anthony C., *Wall Street and the Bolshevik Revolution*, New York, Arlington House, 1974

409 Suvorov, Viktor, *Inside the Soviet Army*, New York, Berkeley Books, 1982

410 Suvorov, Viktor, *Inside Soviet Military Intelligence*, New York, Macmillan, 1984

411 Sweeney, John, *The Life and Evil Times of Nicolae Ceauşescu*, Londra, Hutchinson, 1991

412 Swianniewicz, Stanisław, Forced Labour and Economic Development: An Enquiry into the experience of Soviet Industrialization, Londra, Oxford University Press, 1965

413 Szayna, Thomas S. şi Steinberg, James B., Civil-

Military Relations and National Security Thinking în czechoslovakia, Santa Monica: RAND, 1992

414 Szekely, Gábor, „Hungarians in the Comintern: Some Results of a Research Project", The european Workshop of Communist Studies: *The International Newsletter of Communist Studies*, vol. X, nr. 17 (2004)

415 Szakály, Sándor, „Hungarian-German Military Cooperation during World War II", în Romsics (1995)

416 Szporluk, Roman, *Communism and Nationalism*: *Karl Marx versus Friedrich List*, New York, Oxford University Press, 1988

417 Şandru, Vasile, „Conexiunea moscovită a problemei transilvane", *Magazin istoric*, nr. 10, octombrie 2000, www.magazinistoric.ro.

418 Şişcanu, Elena, *Basarabia sub regimul bolşevic (1940 – 1952)*, Bucureşti, Editura Semne, 1998

419 Şişcanu, Ion, *Raptul Basarabiei 1940*, Chişinău, AGO-Dacia, 1993

420 Şperlea, Florin, De la armata regală la armata populară: sovietizarea armatei române (1948 – 1955), Bucureşti, fiua, 2003

421 Ştemenko, Serghei Mikhailovici, „Eliberarea României", în Andrei Antonovici Greciko, editor, *Osvoboditel naia missiia Sovetskikh Vooruzhenikh Să v vioroi mirovoi voine* [Misiunea de eliberare a forţelor armate sovietice în cel de-al Doilea Război Mondial], Moscova, Voenizdat, 1974

422 Tagliabue, John, „Poland Says It Expelled Reported Abu Nidal Aide", *The New York Times*, 26 ianuarie 1988

423 Talbot, Strobe, editor, *Khrushchev Remembers*, Boston, Little, Brown & Company, 1970

424 Talpeş, Ioan, Diplomaţie şi apărare: Coordonate ale politicii externe româneşti, 1933 – 1939, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988

425 Talpeş, Ioan, la emisiunea „Talk şoc”, moderator Doru Braia, Televiziunea N24, ora 23.00, 15 martie 2006

426 Talpeş, Ioan, interviu cu fostul coordonator al comunităţii române de informaţii, „Un grup, cu o clară dependenţă estică, a încercat împiedicarea integrării României în NATO”, *Independent* (Bucureşti), 18 ianuarie 2008, www.independent al.ro

427 Talpeş, Ioan*, în umbra marelui Hidalgo*, Bucureşti, Vivaldi, 2009

428 Tantzscher, Monika, *Die verlangerte Mauer*. *Die Zusammenarbeit der Sicherheitsdienste der Warschauer-Pakt-Staaten bei der Verhinderung von Republikflucht*” [Zidul prelungit. Colaborarea serviciilor de securitate ale statelor din Pactul de la Varşovia pentru blocarea „evadării republicii”], Berlin, ed. BStU, 1988

429 Ţăranu, Liviu, editor, *Ion Mihai Pacepa în Dosarele Securităţii 19781980*, Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2009

430 Teleki, Pal şi Balint, Homar, editori, *Siebenburgen*, Budapesta, Atheneum, 1940

431 „The Gatis Were Investigated în Espionage Case”, *Magyar Nemzet Online*, 22 octombrie 2005

432 Tilkovsky, Lóránt, „The Late Interwar Years and World War II”, în Peter Sugar, editor, *A History of Hungary*, Bloomington, Indiana University Press, 1990

433 Tilkovsky, Lóránt, „Cultural Policy Concerning the Nationalities”, în Ferenc Glatz, ed., *Hungarians and Their Neighbors* în *Modern Times*, Highland Lakes, NJ, Atlantic Research and Publications, 1995

434 Tismăneanu, Vladimir, „The Tragicomedy of Romanian Communism”, în Ferenc Féhér şi Andrew Arato, *Crisis and Reform* în *Eastern Europe*, New Brunswick, Transaction, 1991

435 Tismăneanu, Vladimir, *Reinventing Politics*, New

York, Free Press, 1992

436 Tismăneanu, Vladimir, *Stalinism for All Seasons*, Berkeley, University of California Press, 2003

437 Tismăneanu, Vladimir, „Dubioasa convertire a lui Silviu Brucan”, *Revista 22*, nr. 864 (29 septembrie – 5 octombrie 2006)

438 Tismăneanu, Vladimir, „În spatele faţadei regimului Ceauşescu”, Radio Europa Liberă, 28 iunie 2008

439 Tismăneanu, Vladimir şi Vasile Christian, *Perfectul acrobat*: *Leonte Răutu*, *măştile răului*, Bucureşti, Humanitas, 2008

440 Tökés, Rudolf L., Béla Kun and the Hungarian Soviet Republic: The Origins and Role of the Communist Party of Hungary in the Revolutions of 1918 – 1919, Palo Alto, Stanford University Press, 1967

441 Tökés, Rudolf L., Hungary’s Negotiated Revolution: Economic Reform, Social Change and Political Succession, 1957 – 1990, Cambridge, Cambridge University Press, 1996

442 Toma, Valentin, „Stalinist Terror in Rumania: Real Face of the «Popular Democracy»”, *New International*, vol. 14, nr. 1 (septembrie 1948)

443 Torrey, Glenn E., „The entente and the Rumanian Campaign of 1916”, *Rumanian Studies* (Leiden), volumul IV (1979), pp. 13, 188

444 Torrey, Glenn E., General Henri Berthelot and România: Mémoires et correspondance 1916 – 1917, Boulder, Westriew Press, 1987

445 Torrey, Glenn E., „The Romanian Intervention in Hungary 1919”, în Peter Pastor, editor, *Revolutions and Interven*tions in *Hungary and its Neighbor States*, *1918 – 1919*, Boulder, Social Sciences Monographs, 1988

446 Torrey, Glenn E., „The Redemption of an Army: The Romanian Campaign of 1917”, *War & Society*, volumul 12, nr. 2 (octombrie 1994)

447 Torrey, Glenn E., *The Revolutionary Russian Army and România, 1917*, Carl Beck Papers Nr. 1103, University of Pittsburgh, iulie 1995

448 Torrey, Glenn E., *România and World War I*, Iaşi, Centrul pentru Studii Româneşti, 1999

449 Torrey, Glenn E., *Henri Mathias Berthelot*: *Soldier of France*, *Defender of România*, Iaşi, Centrul pentru Studii Româneşti, 2001

450 Totok, William, „România, o zonă operativă a securităţii Stasi. Interviu cu cercetătorul german Georg Herbstritt", *Observator Cultural* (Bucureşti), nr. 227 (29 iunie-5 iulie 2004), www. observatorcultural.ro.

451 Troncotă, Cristian, *Istoria serviciilor secrete româneşti*: *De la Cuza la Ceauşescu*, Bucureşti, Editura Ion Cristoiu, 1999

452 Troncotă, Cristian, *Istoria Securităţii regimului comunist din România*, vol. I, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2003

453 Troncotă, Cristian, Duplicitarii: O istorie a Serviciilor de Informaţii şi Securitate ale regimului comunist din România 1965 – 1989, Bucureşti, Editura Elion, 2004

454 Trotsky, Leon, The Military Writings of Leon Trotsky, volumul I, 1918: How the Revolution Armed

455 Trotsky, Leon, *The Military Writings and Speeches Of Leon Trotsky*: *How the Revolution Armed*, volumul IV: *The Years 1921 – 1923*, Londra, New Park Publications, secţiunea „Banditry and Famine", Leon Trotsky Internet Archive, 2003, www.marxist.org

456 The Military Writings Of Leon Trotsky, volumul 4, 1921 – 1923 Banditry and Famine, www.marxist.org.

457 Tunăreanu, Nevian, Organizarea şi activitatea desfăşurată de serviciile de informaţii maghiare împotriva României în perioada interbelică, Bucureşti, 1995

458 Urban, George R., Radio Free Europe and the

Pursuit of Democracy: My War Within the Cold War, New Haven, Yale University Press, 1998

459 Ureche, Marian, *Serviciile secrete maghiare*, Bucureşti, I.S.I., 1992

460 „US-Soviet Relations and the Turn Toward Confrontation, 19771980 – New Russian & East German Documents", *Cold War International History Project Bulletin*, nr. 8/9 (iarna 1996)

461 Serge Dimitriyevich, Urussov, *Memoirs of a Russian Governor*: *Bessarabia*, New York, Harper and Brothers, 1908

462 VB., *Hitlerite Germany's Foreign Policy*, Moscova, Publish House of the Institute of International Ushakov, Relations, 1961

463 Vares, Mari, „President Kekkonen's Visits to Hungary in the 1960 s: Satellite Policy in the Context of Kinship", în Halmesvirta (2002)

464 Vares, Vesa „Foes Who Grew Better With Time: The Image of János Kádár and Urho Kekkonen in the West from 1956 to the end of the 1960 s", în Halmesvirta (2002)

465 Vares, Vesa, „Moral and Stability: The Image of János Kádár and Urho Kekkonen in the West from 1956 to the early 1970 s", în Halmesvirta (2006)

466 Varga, Lászlo, „Watchers and the Watched", *The Hungarian Quarterly*, vol. 38, nr. 146 (vara 1997), p. 51 – 77

467 Varga, VA., „From the History of the Revolutionary Solidarity of the Rumanian and Magyar Popular Masses", *Analele* (Bucureşti), nr. 3, mai iunie 1957

468 Vasile, Cristian, „The Suppression of the Romanian Greek Catholic (Uniate) Church", East European Quarterly, vol. 36 (2002)

469 Vasile, Cristian, între Vatican şi Kremlin: Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist, Bucureşti, Curtea Veche, 2003

470 Văratic, Vitalie, Preliminarii la raptul Basarabiei şi nordul Bucoviniei, Bucureşti, Libra, 2000

471 Vékony, Gábor, *Dacians-Romans-Romanians* (2000)

472 Verdery, Katherine, National Ideology Under Socialism: Identity and Culural Politics în Ceauşescu's România, Berkeley, University of California Press, 1995

473 Veress, Laura-Louise, Clear The Line: Hungary's Struggle To Leave The Axis During The Second World War, Cleveland, Prospero Publications, 1995

474 Verona, Sergiu, Military Occupation and Diplomacy: Soviet Troops în România 1944 – 1958, Durham, Duke University Press, 1992

475 Vihavainen, Timo, *Kansakunta rähmällään. Suomettumisen lyhyt historia* [Naţiunea îngenuncheată: O scurtă istorie a finlandizării], Keuruu, 1991

476 Vinogradov, Vladlen N., *Rumania v Godi Pirvoi Mirovoi Voinii* [România în Primul Război Mondial], Moscova, Izdatelstro Nauka, 1969

477 Vinogradov, Vladen N., „Dva obrascheniia rumynskikh sotsialdemocratov k revoliutsionnoi Rossi „[Două abordări ale social-democraţilor români faţă de Revoluţia Rusă], *Voprosi istorii*, 1967

478 Visoiu, N., *România în războiul antisovietic*, Tiraspol, Editura de Stat a Moldovei, 1928

479 Vladimirov, Peter, *The Vladimirov Diaries*, *Yenan*, *China*: *1942 – 1945*, Garden City, Doubleday, 1975

480 Voinea, Mihai şi Delcea, Cristian, „Oamenii lui Militaru, în acţiunea la Dunăre", *Adevărul*, 6 mai 2010

481 Volgyes, Ivan, *The Reliability of the Warsaw Pact Armies*, Durham, Duke University Press, 1982

482 Volgyes, Ivan, „Hungary", în Daniel N. Nelson, editor, *Soviet Allies*: *The Warsaw Pact and the Issue of Reliability*, Boulder, Westriew, 1984

483 Volokitina, Tatiana V., Islamov, Tofik M.,

Murashko, Galina P., Noskova, Albina F. şi Rogovaia, L.A., editori, *Vostochnaia Evropa v Dokumentakh Rossiiskikh Arkhivov, 1944 – 1953 gg*. Tom 1, 1944 – 1948 [Europa de Est în documentele din arhivele ruse 1944 – 1953, vol. 1, 1944 – 1948], Moscova-Novosibirsk, Sibirskii Khronograf, 1997

484 Volokitina, Tatiana V., Islamov, Tofik M., şi Poliakova, Tatiana A., editori, *Trans Hvianskii Vopros*: *Vengero-Rumânskii Territorialnii Spor I SSSR, 1940 – 1946. Dokumenti* [Problema transilvăneană: disputa teritorială româno-maghiară 1940 – 1946, documente], Moscova, Rosspan 2000

485 Voloktina, Tatiana V, editor, *Sovietskii faktor v Vostochnoi Evropa 19441953*. T. 2.1949 – 1953 [Factorul sovietic în Europa de Est 19441953, vol. 2, 1949 – 1953], Moscova, Rosspen, 2002

486 W., P.R., „Few Real Changes în Rumanian Territorial Reorganization: Borders of Hungarian Autonomous Changed", Cercetările Radio Europa Liberă, 24 decembrie 1960

487 Walzer, Michael, Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations, New York, Basic Books, 1977

488 Wardiaw, Grant, *Political Terrorism*: *Theory, Tactics, and Counter Measures*, New York, Cambridge University Press, 1989

489 *The Warsaw Pact and The Question of Cohesion*: *A Conference Report*, Washington DC, The Wilson Center, Kennan Institute for Advanced Russian Studies, mai 1985

490 Washburn, Stanley, On the Russian Front în World War I: Memoirs of an American War Correspondent, New York, R. Spelling & Son, 1982

491 Wass de Czege, Albert, *Documented Facts and Figures on Transylvania*, editat de Danubian Research Center şi Transylvanian World Federation, Astor, Fl.,

Danubian Press, 1977

492 Watt, Richard M., *Bitter Glory*: *Poland and Its Fate 1918 – 1939*, New York, Barnes and Noble, 1998

493 Watts, Larry L., „Romanian Autonomy and Military Policy”, *Südost Europa*, vol. 2, nr. 34 (ianuarie 1985)

494 Watts, Larry L., „Civil-Military Relations: The Polish Case”, *Nordic Journal of Soviet and East European Studies*, vol. 2, nr. 4 (1985)

495 Watts, Larry L., „New-Type Socialist Armies”, *Problems of Communism*, vol. 37, nr. 3 – 4 (mai-august 1988)

1 Watts, Larry L., *Romanian Cassandra*: *Ion Antonescu and the Struggle for Reform 1916 – 1941*, Boulder, East European Monographs, distribuit de Columbia University Press, 1993 (publicat în România cu titlul: *O Casandră a României*: *Ion Antonescu şi lupta pentru reformă*, Bucureşti, Fundaţia Culturală Română, 1995)

2 Watts, Larry L., coordonator, Interethnic Relations in România: Sociological Diagnosis and Evaluation of Tendencies, Cluj, Editura Carpatica, 1995

3 Watts, Larry L., „Ethnic Tensions: How the West Can Help”, *World Policy Journal*, 1995

4 Watts, Larry L., „România’s Bid for NATO Entry: An Overview”, *Romanian Civilization*, vol. 6, nr. 1 (primăvara-vara 1997)

5 Watts, Larry L., „Introduction: Alexander Dallin and Romanian Historiography”, în Alexander Dallin, *Odessa*, *1941 – 1944*: *A Case Study of Soviet Territory Under Foreign Rule*, Iaşi, Oxford, Portland, Center for Romanian Studies, 1998

6 Watts, Larry L., „România as Military Ally (Part I): czechoslovakia în 1938”, *Romanian Civilization*, vol. 7, nr. 2 (toamna 1998)

7 Watts, Larry L., „Reform and Crisis in Romanian Civil-Military Relations: 1989 – 1999”, *Armed Forces & Society*, vol. 27, nr. 4 (vara 2001)

8 Watts, Larry L, Incompatible Allies: Small State Alliance Behavior în Wartime, Uimea, Uimea University Press, 2003

9 Watts, Larry L. „Intelligence Reform în Eastern Europe’s Emerging Democracies”, *Studies în Intelligence*, vol. 48, nr. 1 (aprilie 2004)

10 Weinberg, Gerhard L., *The Foreign Policy of Hitler’s Germany*: *Starting World War II 1937 – 1939*, Atlantic Highlands, NJ, Humanities Press, 1994

11 Weinberg, Gerhard L., *A World At Arms*: *A Global History of World War* II, Cambridge, Cambridge University Press, 1994 a

12 Weiner, Tim, *Legacy of Ashes*: *The History of the CIA*, New York, Doubleday, 2007

13 Weinstein, Allen şi Vassiliev, Alexander, *The Haunted Wood*: *Soviet Espionage în America – The Stalin Era*, Modern Library, 2000

14 Weir, Fred, „Spies Keep Busy As Ever, Quietly”, *Christian Science Monitor*, 2 ianuarie 2003

15 Weiser, Benjamin, „Ceauşescu Family Sold Soviet Military Secrets to US”, *The Washington Post*, 6 mai 1990

16 Weiser, Benjamin, „One That Got Away: Romanians Were Ready To Sell Soviet Tank”, *The Washington Post*, 6 mai 1990

17 Weiser, Benjamin, A Secret Life: The Polish Colonel, His Covert Mission, And The Price He Paul To Save His Country, New York, Publicăffairs, 2005

18 Wenzel, Otto, „The Soviet Defense Minister Suggests the Military Occupation of România”, *Zeitschrift des Forschungsverbundes S.E.D. – Staat an der Freie Universitate Berlin*, nr. 6/1998

19 West, Nigel şi Ţarev, Oleg, The Crown Jewels: The

British Secrets at the Heart of the KGB's Archives, Londra, HarperCollins, 1998

20 Westad, Odd Arne, „Moscow and the Angolan Crisis, 1974 – 1976: A New Pattern of Intervention", *Buletin CWIHP*, nos. 8 – 9 (iarna 1996)

21 Westerfield, H. Bradford, Inside CIA's Private World: Declassified Articles from the Agency's Internal Journal 1955 – 1992, New Haven, Yale University Press, 1995

22 Williams, Kieran, The Prague Spring and Its Aftermath: czechoslovak Politics, 1968 – 1970, Cambridge, Cambridge University Press, 1997

23 Williams, Kieran şi Deletant, Dennis, editori, Security Intelligence Services în New Democracies: The czech Republic, Slovakia And România, New York, Palgrave, 2001

24 Wimbush, S. Enders, „Introduction: The ethnic Costs of Empire", în S. Enders Wimbush, editor, *Soviet Nationalities în Strategic Perspective*, Londra, Croom Helm, 1985

25 Wimbush, S. Enders, editor, *Soviet Nationalities în Strategic Perspective*, Londra, Croom Helm, 1985

26 Wolf, Markus împreună cu McElvoy, Anne, *Man Without A Face*, Londra, Jonathan Cape, 1997

27 Wolton, Theirry, *Le KGB en France*, Paris, Bernard Grasset, 1986

28 Woolley, John T. şi Peters, Gerhard, *The* American *Presidency Project* [on-line], Santa Barbara, CA, University of California, http:/ /www. presidency. ucsb.edu/ws/? pid = 30655

29 Young, Peter, editor, *History of the First World War*, Londra, 1970

30 Zăloga, Steven şi Loop, James, *Soviet Bloc Elite Forces*, Londra, Osprey, 1985

31 Zathureczky, Gyula, *Transylvania*, *Citadel of the*

West, Astor, Fi, Danubian Press, 1970

32 Zielonka, Jan şi Pravda, Alex, editori, *Democratic Consolidation in Eastern Europe*: volumul 2: *International and Transnational Factors*, Oxford, Oxford University Press, 2001

Indice

A

Academia de Ştiinţe 126

Acord de cooperare militară România-SUA 693, 699 Acordul de la Camp David 631, 634, 635 Aczél, György 288, 339, 478, 562 – 563, 566, 569, 663 Acordul cadru de pace în Orientul Mijlociu 630 Actul Final de la Helsinki 656 Administraţia principală III/II. *Vezi* AVH AEP (Armata Chineză de Eliberare a Poporului) 670 AFP-CIO 21, 692

Agayants, Ivan Ivanovici 269, 303, 315, 499 Agenţia de Presă Novosti (APN) 21, 303 Agenţia Naţională de Securitate 403 Akulov, Albert Petrovici 183 Aleksei, mitropolit 308

Alianţa Mondială a Bisericilor Reformate 29 Ames, Aldrich „Rick” 588 Andras, Charles 252, 533, 554, 708 Andrássy, Gyula 66

Andropov, Iuri Vladimirovici 40, 173, 183, 229, 275, 295, 311, 315, 324, 543, 562, 616, 680, 720 Angleton, Jesse James 327 – 329, 333, 373, 588, 738 Antall, Joszef 570

Antonescu, Ion, mareşal 127, 144, 486, 536, 769

Antonov-Ovseienko, Alexandrovici 76

Apostol, Gheorghe 240, 373, 402, 513

Arafat, Yasser 619 – 620, 760

Aralov, Simon Ivanovici 82, 91

Arhivele Rozenholz 47

Aripa transilvăneană 114, 142, 148, 170

ARLUS (Asociaţia Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică) 21, 197, 236, 555, 673

Armata Roşie 68, 76, 84, 97, 104, 170 Armata Roşie maghiară 90, 113 Asmus, Ronald D. 340 Asociaţia antifascistă Amsterdam-Pleyel 110 Asociaţia Trăgătorilor de Elită Maghiari 122, 132, 134, 136 Assad, Hafez 636

Asociaţia emigranţilor basarabeni *vezi* Societatea Basarabenilor Atzél, E de 132 – 137, 140 – 144, 151, 573 autonomie 53, 155, 189, 221, 495, 642

AVH (Securitatea de Stat maghiară după 1949) 21, 212, 305 – 309, 313 – 317, 335, 350, 473, 514, 525, 632, 710 AVO (Securitatea de Stat maghiară până în 1949) 22, 168, 226, 306, 313

Axen, Hermann 300, 558, 635

B

Babenco, Simion 229 Bagi, István 308

Batalionul Revoluţionar Român 85 Bálint, Homan 102 Baltica 209 Barbulat, VK. 322 Barbusse, Henri 95, 110, 322 Bárdossy, Laszlo 133, 135, 140 Barnes, Harry J., Jr. 209, 273, 298, 615, 679, 722, 768 Basarabia 39, 61, 74, 80, 84 – 87, 95 – 99, 116, 128 – 133, 157, 163, 185, 245, 287, 291, 322, 476, 482, 547, 555, 626, 735, 739 Baschet III *vezi şi* Coşul III 556, 645 Basov, Aleksandr Vasilievici 40, 324, 457, 673 Bârlădeanu, Alexandru 148, 176, 198, 240, 373, 386, 514 BBC (British Broadcasting Company) 526 Beck, Sam 575, 766 Begin, Menachem 628 Beneš, Eduard 351 Benkei, András 525, 571

Beria, Lavrenti Pavlovici 130, 172, 176, 185, 236 Bernard, Noel 337 Berthelot, Henri Mathias 67, 766 Berzin, Jan Karlovici 192

Bethlen, István 102

Biblioteca Maxim 569

Biblioteca Széchényi 569

Bicentenarul Statelor Unite din 1976 698 – 699

Bilak, Vasil 442, 711

Biroul Balcani 94

Biroul de evidenţă (Societatea transilvăneană pentru

evidenţa populaţiei) 132
Biroul de informaţii britanic 72 Biroul britanic de analiză a presei 108 Biroul Moscova 170, 177
Biroul pentru Studierea Problemei Basarabenilor 96
Biroul Ţărilor Socialiste 219, 228
Biserica Ortodoxă Rusă 308
Biserica Uniată 307 – 308
Bittman, Ladislav 33, 226, 304, 318, 329, 724
BLANC (agentul maghiar István Bagi) 308
Blocul Beijing-Bucureşti-Tirana-Belgrad 543
BND (Serviciul de informaţii vest-german) 22, 500, 587
Bodiul, Ivan Ivanovici 245, 321, 421
Bodnarenko, Pantelei „Pantiuş" (Gheorghe Pintilie) 173, 195 Bodnăraş, Emil 175, 177, 198 – 200, 216, 228, 271, 279, 298, 307, 351, 368, 378, 388, 395, 402, 443, 465, 512 – 514, 580, 615, 654, 679, 685, 706
Bogdan, Corneliu 280, 444, 517 Bogye, János 309 Böhm, Vilmos, *vezi* şi ORESTES Borilă, Petre 176, 192 Brainer, Béla 117 Brandt, Willy 500 Brezanóczy, Pál 308
Brejnev, Leonid Ilici 34, 42, 152, 179, 184, 227, 245, 258, 285, 295, 301, 311, 343, 452, 458, 518, 529, 536, 541, 543, 603, 618, 640 Brigăzile internaţionale 79 Brigăzile Roşii 635
Brown, J.F. „Jim" 13, 263, 270, 338, 340, 725
Brucan, Silviu 48, 198, 240, 386, 504, 517, 523, 707, 726
Brzezinski, Zbigniew 705, 707
Bucovina 39, 81, 84, 121, 147, 195, 287, 322
Bughici, Simion 186
Bundy, McGeorge 267, 278, 498
775
C
CAER (Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc) 22, 190, 207.

235, 243, 258, 300, 461, 496, 529, 551, 626 Caraman, Mihai 48, 337, 502 – 510, 584 – 590, 622 Carlos Şacalul (Ilici Ramirez Sánchez) 636 Carta 77, 652
Carter, Jimmy 624, 629, 633, 646, 649 – 651, 696, 705, 726
Castro, Fidel 426, 610, 692
Ceauşescu, Elena 580, 591, 695, 705
Ceauşescu, Ilie 479, 592, 700, 709
Ceauşescu, Marin 709
Ceauşescu, Nicolae 170, 216, 228, 235, 257, 266, 283 – 284, 299, 337, 347, 351, 363 – 368, 385, 395 – 400, 411, 451, 462 – 466, 483, 511 – 514, 529 – 539, 541, 579, 602, 610, 613, 621, 630, 651, 661, 673, 695.
700, 706, 727 Ceauşescu, Nicu 706
CEE (Comunitatea Economică Europeană) 22, 595, 703 – 704
Cei cinci (nu prea) magnifici 582
Celac, Sergiu 517, 533, 651, 705, 707, 727
Centrul de Informare şi Cercetare Danubian 574
Centrul pentru Istorie şi Teorie Militară 117, 700
Chambers, Whittaker 113
Cheka 22, 90, 107
Chişinevski, Iosif 106, 177, 199
CIA (Agenţia Centrală de Informaţii) 22, 26, 33, 39, 54, 170, 183.
200, 237, 247, 260, 265 – 269, 281, 285 – 291, 347, 372, 391 – 406, 435, 475, 494, 512, 535, 585, 600, 611, 616, 625, 653, 665 – 667, 714, 723 Cicerin, Gheorghi Vasilievici 84 Clauza naţiunii celei mai favorizate 25, 222, 340, 686 Clubul Inocenţilor 110 Colby, William 624
Cold War International History Project (CWIHP) 23, 34, 48, 106, 246, 264, 320, 518, 610, 613, 728, 735 Cole, John W. 575 Comintern, Secţia română 94
Comitetul Mondial pentru Eliberarea Victimelor Germaniei Fasciste 110

Conferinţa Creştină pentru Pace 22
Conferinţa pentru dezarmare de la Geneva, 1970 655
conflictul chino-sovietic 218, 280, 328
776
Coman, Ion 694
Cominform 172, 392, 400, 556, 734
Comintern 60, 90, 103 – 110, 114, 158, 238, 302, 314, 376, 483, 545, 743
Comisia germano-italiană 144 Comisia Litvinov 119, 147 Conferinţa de la Belgrad 660 Conferinţa Pământului Plat 329 Congregaţia pentru Biserica Estică 308 Congresul SUA 102, 304, 391, 572
Consiliul Naţional de Securitate 26, 221, 405, 491, 626, 689
Consiliul Suprem Românesc 74
Constantinescu, Miron 177, 513
cooperarea militară româno-poloneză 85
Corpul de Armată Siberian 69
Coşul III *vezi şi* Baschet III 645 – 647, 652, 666
Covaci (agent maghiar al DSS) 212
Criza de la Berlin 213
Criza Suezului 278, 613
Crucea Săgeţii 111, 142, 183
Crucea Roşie 32, 78
CSCE (Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa) 22, 565, 605, 645, 656 – 660, 703 Csendes, Ladislau 358, 728 Csoóri, Sándor 53, 103, 573 Csupor, Lajos 183 Curiel, Henri 636 Czurka, István 53
D
d’Abzac, Cheyron, colonel 507 – 509 Danieluk-Stefański, Alexander 117 Danubian Press 570, 574, 734, 748 Dayan, Moshe 614, 628, 728 de Gaulle, Charles 259, 300, 420, 502, 540, 638 Debré, Michel 502
Declaraţia de Independenţă a României 390 Dekanozov, Vladimir Georgeievici 126 Denlai, Chen 274

Departamentele Internaţionale 324, 527 Departamentul A (Dezinformare) 23, 302 777
Departamentul Apărării 226, 497, 565 Departamentul Comerţului 21, 497 Departamentul de propagandă 26
Departamentul de Stat 113, 163, 192, 220, 240, 261, 274, 331, 344, 391, 403, 438, 474, 490, 624, 685, 694 Deutsche Welle 526
DGIE (spionajul extern românesc 1963 – 1972) 23, 173, 337, 525, 584, 588 DGSP (Securitatea de Stat românească în anii 1940) 23, 168, 195, 229 DIE (Spionajul extern românesc, 1972 – 1978) 23, 192, 195, 238, 502, 506, 515, 523, 549, 582, 585, 601, 622, 665, 754 DIM (spionajul militar românesc) 23, 262, 591, 700 Dimitrov, Georgi 68, 90, 95, 114, 154, 173, 237, 302, 557, 722 Direcţia Generală I (spionajul extern sovietic începând din 1941) 23 Districtul militar Carpaţi 414 Districtul militar Kiev 414
Districtul militar Odessa 28, 68, 91, 367, 383, 416, 447 Divizia „Horia, Cloşca şi Crişan” 192, 207 Divizia Szekler 79 Divizia „Tudor Vladimirescu” 521
Divizia Uniunea Sovietică/Europa de EST A CIA din perioada Războiului Rece (Divizia SE) 224, 587 Dobrînin, Anatoli 173, 303, 401 – 409, 445, 490 – 492, 730 Dobos, László (Louis Gibarti) 108 – 111
Dobrogea 64, 67, 76, 85, 121, 193, 243, 370, 381, 482, 522, 677, 682 doctrina Brejnev 456, 489, 557, 579 Documentul de lucru nr. 1 al CSCE 657 Doicaru, Nicolae 372, 506, 515, 523, – 527, 549, 583, 587, 622 al Doilea Război Mondial 20, 91, 103, 108, 121, 183, 211, 242, 261, 287, 297 – 299, 365, 422, 500, 536, 643, 698, 735 Dolivet, Louis (agentul sovietic Ludwig Brecher) 109, 111 Doncea, Constantin 198 Dorobanţu, Victor 529, 583 – 585 Dosarul Balcanilor 218
Drăghici, Alexandru 177, 217, 239, 378, 513 – 515,

523, – 526, 583 DSS (Departamentul Securităţii de Stat) *vezi şi* Securitate 23, 33, 40, 196, 213, 227, 262, 319, 473
Dubček, Alexander 328, 344 – 349, 354 – 358, 404, 417, 443, 468, 536, 685, 711, 731 Dudás, Joszef 143, 159 Dudás, Miklós 308 Dumitriu, Victor 359, 510, 517, 731
778
Dumitru, Dumitru Ion 241, 545
E
Einhorn, Wilhelm 196 Einstein, Albert 110 – 111 Eisenhower, Dwight D. 220 Ejov, Nikolai Ivanovici 105, 739 Elits, Hermann P. 624 – 625
EME (Societatea Muzeelor din Transilvania) 23, 168
EMGE (Societatea Agricolă Maghiară din Transilvania) 23, 168
Engels, Friedrich 31, 87 – 88, 166, 245, 286, 480, 579, 731, 748
Enlai, Zhou 271, 279, 325, 368, 389, 410, 451, 466, 472
Epişev, Aleksei Alekseievici 154, 179, 205
Ermarth, Fritz 288, 296, 321, 325, 338, 345, 455, 551, 626, 732
EUCOM (Comandamentul European al Armatei Statelor Unite) 23, 688
F
Fábián, Árpád 308
Facţiunea Internaţionalei Socialiste Române din Ungaria 79
Falin, Valentin Mihailovici 173, 240, 732
Faragho, Gábor 124, 143
Farkas, Mihály 160
Fazekas, János 186, 377
FBI (Biroul Federal de Investigaţii) 23, 111, 225, 305, 313, 317, 626, 637
Federaţia Comunistă Balcanică 68
Federaţia Comunistă Română din Austria, Ungaria,

Transilvania şi Banat 79
Federaţia Dunăreană 111
Federaţia Mondială a Maghiarilor 53, 569
Federaţia Mondială a Sindicatelor 29, 306
Federaţia Mondială a Tineretului Democratic 29, 306
Federaţia Mondială Luterană 25
Federaţia Mondială a maghiarilor 569
Federaţia Ungaro-Americană 226
Felfe, Heinz 587
Felix Dzerjinski, institutul 197
Filov, Bogdan 141, 733
Firestone 496, 733
Florescu, Mihail 192
FNLA (Frontul Naţional de Eliberare a Angoléi) 23, 692
Ford, Gerald 610, 651, 664, 680, 689
Foriş, Stefan (István) 117
Forţ ele Armate Unificate 283, 412, 468
Forumul Democratic Maghiar 53, 573
Frăţia Musulmană 636
Frolik, Josef 304, 329, 733
Frontul de Asistenţă Internaţională de Muncitori 111 Frontul Popular pentru Eliberarea Palestinei 24, 641 Frunze, Mihail Vasilievici 91, 95, 154 Fundaţia Ford 692
G
Gáspar, Sándor 306 Gast, Gabriele 47, 500 Gates, Robert M. 424, 665, 734 Gati, Charles 626, 710, 734 Gavriliuk, Mihail 196 Gărzile maghiare 79 Gărzile Patriotice 370, 385, 670 Gellért, Andor 226 Georgescu, Emil 338 Georgescu, Teohari 150, 178 Gerö, Ernő 147, 156, 291 Gheorghe, Ion 351, 362, 380, 388, 412, 451, 466 Gheorghiu-Dej, Gheorghe 33, 116, 170, 178, 190, 197 – 199, 213, 216 – 218, 228 – 260, 378, 406, 454, 503, 511, 613, 700, 727 Gibarti, Louis (agentul sovieto-maghiar) 108 – 111 GIDAR (agent sovietic în OEP) 620 Gierek, Edward

34, 340, 494, 529, 542, 640, 663 – 666 Goldberger, Miklós (Nicolae) 117, 150, 160 Golitín, Anatoli 224, 425
Gomułka, Wladistaw 202, 264, 317, 335, 340, 345, 356, 663 Gonciaruk, Piotr (Petre Popescu) 196
Gorbaciov, Mihail Sergheevici 31, 42, 49, 53, 179, 239, 296, 462, 517, 668, 705, 735
Greciko, Andrei Antonovici 420, 447, 530, 735 Gromîko, Andrei Andreevici 324, 347, 456, 631, 735 Groza, Petru 151, 173
GRU *vezi şi* Serviciul sovietic de Informaţii Militare 24, 46, 50 – 51, 108, 113, 192 – 194, 262, 310, 369, 426, 504 Grupul Comunist Român din Ungaria şi Transilvania 79 Grupul de Cercetări Româneşti 575 – 576 Grupul maghiar al Partidului Comunist Rus 77 Guillaume, Günther 500 Guo-Feng, Hua 708 Gyenes, Andras 290
H
Haddad, Wadi 621
Hamid, Sultan Abdul 635
Harmsworth, Harold Sydney 103, 736
Harriman, W Averell 163, 248, 265, 328, 713
Hassan, Abu „Hani” (Ali Hassan Salameh) 620
Healy, Dennis 422, 441
Hegedús, Andras 186
Héjjas, Ivan 133 – 135
Helms, Richard 274, 328, 401, 489
Hiss, Alger 113
Hoffman, Max 69
Hollós, István 211
Holostenko, Vitali 117
Honecker, Erich 310, 530, 603, 609 – 610, 667, 672 – 674 Honvéd 121 – 122, 136, 141, 573 Horthy, Miklós 59, 98, 121 Hotel Lux 104
Hruşciov, Nikita 154, 179, 189, 199 – 209, 216 – 218, 259, 285, 295, 336, 420
Humphrey, Hubert 274 Husák, Gustav 34, 529, 541,

543, 565, 708 Husărescu, Zaharia 52, 84, 91, 116, 738 Hutchings, Robert L. 339
HVA (Serviciul de Informaţii Externe est-german) 24, 33, 44, 226.
421, 474, 500, 583, 674, 710
I
Iacob, Ion (Iacobescu) 506, 509
Iakobovicz, Jenö 117
Iakubovski, Ivan Ignateievici 676, 687
781
Ijjas, József, episcop catolic 308 II Sung, Kim 518, 654 Iliescu, Ion 240
Imre Nagy 106, 143, 185, 235, 295, 710
Iniţiativa Strategică de Apărare a Statelor Unite 638
INO (Serviciul de Informaţii Externe sovietic 1920 – 1936) 24, 109.
113, 196
Institutul Lenin 311
Institutul maghiar pentru Relaţii Culturale 544, 562 – 563 Inter-agency Intelligence Memorandum 49
INTERKIT 24, 35, 41, 47, 324 – 326, 491, 538, 544, 551, 580, 617, 620, 640, 669, 686
INTERMARIUM 111, 149, 309, 752 Intervişion 326, 545
INU (Serviciul de Informaţii Externe sovietic, în 1941) 24, 196
Ioan Paul al II-lea, papă 274
Ioffe, Adolf Abramovici 69
Ioniţă, Ion 209, 369, 438, 455, 463, 469
Iosif, Constantin 219, 586, 589
István, Danko 308
Iszaek, Adalbert 196
J
Jaroszewicz, Piotr 600 Jaruzelski, Wojciech 361, 406, 535 Jdanov, Andrei Aleksandrovici 176, 183 Jenö Varga

104, 251
JIC (Comisia Reunită de Informaţii din Marea Britanie) 24, 427, 439, 448, 458
Jivkov, Todor 34, 42, 209, 258, 310, 317, 325, 346, 361, 367, 426, 536, 544, 597, 602, 610, 640, 667, 692, 708 Johnson, Lyndon Baines 264 – 266, 276, 361, 629, 740 Jordáky, Lajos (Ludovic Iordache) 144, 160
K
Kádár, János 34, 106, 189, 203, 209, 258, 286, 300, 316, 325, 335, 344 – 345, 348, 356, 529, 551, 579, 645, 667, 681, 711 Káldy, Zoltan, episcop luteran 306 Kalinin, Mihail Ivanovici 131 Kállay, Miklós 135
Kalughin, Oleg 312, 529, 740
KARL WITTMAN (agentul maghiar György Zemplén) 308 Károlyi, Mihály 80
Katiuşev, Konstantin Fedorovici 345, 671 KBH (contrainformaţiile militare maghiare, post-1989) 25, 51 KDS (Comitetul bulgar pentru Securitatea Statului) 25, 34, 40, 304, 320, 350, 369, 448, 467, 524, 548, 582, 635, 711 Kekkonen, Urho 47, 253, 316, 486, 536, 566, 645 Kennedy, John Fitztgerald 219, 223, 246, 392, 596, 637 KEREKES (agent maghiar şi episcop de Gyor, Kornél Pataki) 308 KGB 25, 29, 33, 38, 40, 47, 51, 105, 176, 183, 194, 213, 227, 269, 276, 302, 306, 312 – 321, 369, 394, 433, 495, 501 – 504, 508, 514 – 518, 543 – 548, 565, 582 – 583, 586 – 590, 619 – 622, 630 – 637, 702, 709 – 713 Kideckel, David 575 Kiessinger, Kurt Georg 502
King, Robert R. 255, 292, 338, 341, 458, 483, 533, 581, 623 Király, Károly 509, 576
Kissinger, Henry 281, 297, 329, 490, 596, 650, 653, 664, 680, 697 Klapka, György 66 Köblös, Elek 116, 174
KOCHUBEY (agent sovietic în OEP, Abu Iyad) 620 Koestler, Arthur 108 Kohl, Helmut 501
Kolganov, Konstantin Stepanovici 192, 196
Komócsin, Zoltan 287 – 289, 341, 478, 534, 561

Konstantinov, Dushko 577
Köpeczi, Bela 102, 215, 569
KÖRMÖCZI (agentul maghiar Dankó István) 308
Kosîghin, Aleksei Nikolaevici 361, 407, 538
Kossuth, Lajos 187
Koval, Nikita Grigorevici 184
Krasnaia Bessarabia 95
Krasnaia Zvezda 294, 352, 364, 447
Kreipe, Heinrich 419
Kristóffy, Joszef 125
Kriucikov, Vladimir Aleksandrovici 106, 295, 562, 703, 744 Kukliński, Ryszard J. 406, 535, 600, 688, 744 Kun, Béla 59, 76, 77 – 81, 105, 173, 183, 251, 286, 477, 561, 745 Kuzneţov, Fedor Fedorovici 143, 159
783
L
Lagărul de la Canalul Dunăre – Marea Neagră 586 Lakatos, Geza 98, 141, 745 Ländler, Jeno 105
Lavrentiev, Anatoli Iosefovici 149, 201 Lazarev, Artem Markovici 127, 184, 482 *Le Monde* 533, 547, 567, 650, 697 Legenda neagră 707, 714 Lékai, Laszlo 308
Lenin, Vladimir Ilici 82, 480, 545, 561 Levente 140
Liga Revizionistă Maghiară 102, 111, 564, 572 Litvinov, Maxim Maksimovici 147
Lord Rothermere *vezi* Harmsworth, Harold Sydney 117, 305 Lozovski, Solomon Abramovici 113, 147 Luca, Vasile 106, 148, 169, 178 Ludas Matyi 203
LUDWIG BERON (agentul maghiar Árpád Fábián) 308 Luptătorii pentru libertate 313
M
MAAG (Grupul de asistenţă militară al SUA de la Belgrad) 25, 392 Macovescu, George 266
Magyar Hazafiak Szabadsag Szovetsege (Asociaţia liberă a patrioţilor maghiari) 132
Malenkov, Gheorghi Maximilianovici 185

Malinovski, Rodion Iakovlevici 200, 259, 261
Maly, Teodor Stefanovici 107
Mannerheim, Carl Gustav, mareşal 486
Manuilski, Dimitri Zaharovici 68, 147, 173
maoism 553, 580, 597, 671, 687
Marcel Pauker 104
Marin, Gaston 260, 265
Marx, Karl 31, 87 – 88, 244 – 245, 286, 321, 479
Masaryk, Jan 350
Maurer, Ion Gheorghe 250, 259, 266, 276, 368, 386, 395, 410, 444, 451, 466, 472, 509, 512, 521, 676, 706 Mazurov, Vladimir 195 Mălnăşan, Aurel 189, 203
Mănesrn, Corneliu 235, 239, 247, 352, 386, 395, 415, 443, 463, 507, 514
784
Măcelarul Budapestei 295
Măcelarul Moldovei 295
Măsuri de sporire a încrederii (CBM) 22
McArthur, Marylin 575
Meir, Golda 613, 618
Memorandumul Gottwald 364
Mica Antantă 346, 477
Mielke, Ernst 44, 350, 524
Miklós, Bela 132, 142
Milea, Vasile 522
Milewski, Mirosław 525
Militaru, Nicolae 48, 467, 522, 700
Min, Ho şi 472
Ministerul maghiar al Educaţiei şi Culturii 563 Miskolczy, Deszö 183 Mişcarea de Rezistenţă 211
Mitrokhin, Vasili 34, 48, 304, 315, 499, 561, 625, 717 Mitterrand, François 566 – 567 Mizil, Paul Niculescu 341, 387, 451, 457, 514 Moghioroş, Alexandru 160, 174
Moldova 21, 39, 54, 61, 87, 130, 162, 179, 184, 193, 244, 298, 321, 422, 477, 547, 677

moldoveni 55, 117, 130, 166, 208, 322, 422, 576 Molotov, Viaceslav, Mihailovici 148 Monarhia dual Austro-ungar 61 Mondale, Walter 636

MPA (Administraţia Politică Centrală) 25, 227 MPLA (Mişcarea Populară pentru Eliberarea Angolei) 25, 692 Muncitorii Comunişti Români din Budapesta 79 Münnich, Ferenc 78, 251, 342 Münzenberg, Willi 109 – 111, 241, 322

N

Nagy, Ferenc 159, 226, 253 Nagy, István 237 Narodnyi lişti 353 Nasser, Gamal Abdel 612

NATO (Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord) 15, 34, 48, 51.

56, 218, 247, 258, 279, 309, 352, 365, 372, 407, 419, 424, 431, 461, 499 – 509, 520, 565, 585, 612, 626, 643, 657, 684, 697 Naţiunile Unite 209

NBH (contrainformaţiile maghiare post-1989) 26, 51 Nelson, Steve 113 Németh, József 289 Neto, Agostinho 692

NEM (Noul mecanism economic) 26, 295 – 296, 562 Nicolae, mare duce 480 Nicolschi, Alexandru 195 Nicholson, Harold James 55 Nicolau, Sergiu (Serghei Nikonov) 196, 229 Nidal, Abu (Sabri Khalil al Banna) 312, 620, 635 Nikodim, mitropolit (agentul KGB ADAMANT) 308 Nixon, Richard Millhouse 266, 272, 275, 281, 329, 446, 488, 493, 558, 596, 614, 631, 664 NKVD 26, 105, 125, 130, 178, 196 Nógrádi, Sandor (Alex Kellerman) 110 Novotný, Anton 351

O

OEP (Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei) 26, 618 – 620, 632 Office of Current Intelligence (Biroul pentru informaţii curente), CIA 26, 248, 281, 346, 394

Office of Economic Research (Biroul de cercetări economice) CIA 26 OGPU 26, 78, 177, 229

OIRT (Organizaţia Internaţională pentru Radiodifuziune şi Televiziune) 26, 36, 326, 545

OMS (Departamentul de relaţii internaţionale al

Comintern) 26, 109, 173, 196
OPAL-71, exerciţiu al Pactului de la Varşovia 538
OPEC (Organizaţia Ţărilor Exportatoare de Petrol) 26, 299
Operaţiunea *ORIZONT* 590
Operaţiunea *PACKERS* 265
Operaţiunea *PROGRESS* 538
Operaţiunea *RAMZES* 624, 632
Operaţiunea *RYAN* 28, 44
Operaţiunea *VIRRADAT* 98
Operaţiunea *YUG* 184
opoziţie tăcută 663
ORESTES (agentul sovieto-maghiar Vilmos Böhm) 108
786
P
Pacepa, Ion Mihai 36, 219, 224, 331, 444, 515, 522, 525, 556, 583, 586, 619, 707 Pactul Balcanic 527, 636
Pactul de la Varşovia 15, 34, 38, 236, 352, 377, 414, 436, 455, 500, 535, 552, 593, 602, 611, 626, 641 – 643, 663, 698, 708, 712 Pactul Hitler-Stalin 159 Pancea, Marin 194, 752 Parlamentul britanic 102 Partidul Comunist Francez (PCF) 26, 566, 663 Partidul Comunist Ungar 24, 78, 98, 142, 148 Partidul Maghiar Transilvănean 142, 145 Paskai, László, cardinal 308 Paşa, Midhat 66 Pataki, Kornél, episcop 308, 783 Pathé, Pierre-Charles 637 Patilineţ, Vasile 238, 376 Patriarhia rusă 127
Pauker, Ana 104, 149, 172, 178, 198, 230 Pauker, Karl *V.* 105, 107 Pavlovski, Ivan G. 372 Pârvulescu, Constantin 240, 377, 512, 521
PCR (Partidul Comunist Român) 27, 69, 114, 116 – 110, 142, 148 – 152, 155, 158 – 162, 172 – 178, 199, 203 – 207, 237, 275, 283, 307, 321, 373, 399, 410, 444, 451, 457, 460, 470 – 474, 487, 512, 539 – 541, 552 – 555, 612 – 613, 643, 666, 676, 711 – 713 PECSI (agentul maghiar Zoltan

Káldy, episcop luteran) 306 Pentagon 257, 709
Pepper, John (agentul sovieto-maghiar Joszef Pogany) 113 Péter, Gábor 111, 649
Péter, János (agent sovieto-maghiar şi episcop reformat) 251, 253, 267
Peters, J. (agentul sovieto-maghiar Joszef Peter) 111, 147
Petliura, Simon 80
Philby, Kim 111, 587
Piaţa Comună *vezi* şi CEE 239
Pieck, Wilhelm 658
Pilon, Juliana Geran 306, 552
Pintilie, Gheorghe (Pantelei „Pantiuşa" Bodnarenko) 173, 195, 229 Planul Valev 355, 598 Pleşiţă, Nicolae 586, 591
Podgornîi, Nikolai Viktorovici 227 – 228
politica de disuadare şi blocare 41, 42, 44, 453, 549 – 552, 555, 559, 594, 675
Poliţia Populară Ungară (forţa de poliţie etnică maghiară din Transilvania 1944 – 1947) 146 Ponomarev, Boris Nikolaievici 173, 310, 559, 597, 623 Popescu, Dumitru 192 Popovida, Pera 174 Porţile de Fier 242 Poşteucă, Vasile 229 Pot, Pol 638
Potochina (agentă maghiaro-sovietică) 308 POW 207
Pravda 69, 72, 198, 251, 261, 288, 347, 350, 372, 422, 551, 631, 655
Preoteasa, Gheorghe 235, 511
Premiul Lenin 251
Primakov, Evgheni 55, 316, 630
Primăvara de la Bucureşti 247, 257, 337, 722
Primăvara de la Praga 248, 257, 358, 536, 654
Primul Război Mondial 53, 103, 121, 305, 418, 563, 649
Procesul de la Helsinki 556, 645, 650, 703
Procesul de pace din Orientul Mijlociu 555, 622, 630,

705
Proiectul de Istorie Paralelă pentru Cooperare de Securitate 15, 27
Project on Ethnic Relations (PER) 27, 696
Puja, Frigyes 288, 478, 537
R
Rabin, Vitzak 614, 627, 628 Radio Bucureşti 633, 696, 708 Radio Budapesta 159, 203, 633, 657
Radio Europa Liberă 27, 36, 69, 79, 204, 226, 251, 289, 314, 336, 229, 358, 537, 595, 666, 714, 738 – 768 Radio Kossuth 142, 158
Radio Moscova 32, 198, 297, 378, 532, 579, 708
Radio Praga 353, 632, 711
Radio Sofia 237, 632, 708
Radio Tiraspol 94
Rádo, Sandor (Alexander) 108
Rahmanin, Oleg Borisovici 609, 640, 671
Rajnai, Sandor 225, 309, 710
Rákosi, Matyas 78, 104, 119, 155, 183 – 187, 226, 317, 649
788
Rakovski, Cristian 68, 77 – 85, 114, 179
RAM (Regiunea Autonomă Maghiară) 27, 179, 184, 210
Randall, Steven 575
Raportul Macierewicz 50 – 51
Răutu, Leonte 149, 177, 712
războiul arabo-israelian 43, 476
războiul civil rus 79, 104
război de gherilă 418
Războiul din octombrie 1973 614
Războiul din Vietnam 391, 417, 593, 691
războiul ruso-turc 200, 418
războiul sovieto-polonez 90
Reagan, Ronald 339, 455

Regulamentul Armatei Roşii a Muncitorilor şi Ţăranilor, din 1936 92
retragerea trupelor sovietice 197, 208, 221, 271, 677
Révai, Joszef 142, 158 – 162
revolta din Tatar Bunar 110, 321, 322
Revolta maghiară 205, 236
Revoluţia rusă 767
Roberto, Holden 692
Rogers, William 494
Rolland, Romain 110
Roman, Petre 48, 55, 148, 504, 585
Roman, Valter 148, 176, 185, 189, 203
Romanov, Gheorghi Pavlovici 294, 521
Romanov, Mihail 350
Rongyos Gárda (unitate paramilitară maghiară) 122, 132 – 135, 211 Roosevelt, Franklin Delano 102 Roshal, Semion 69, 72
FOSTA (agenţie de presă sovietică) 27, 108, 555 Rousilhe, Francis 506
RSS Moldova 32, 127, 131, 164, 184, 245, 260, 275, 321, 421, 474, 482, 537, 550, 711
RSS Ucraina 128, 172, 243, 322, 474, 547
RU (Serviciul de Informaţii militare sovietice 1918 – 1921) 28, 91 – 92, 108
Rudiansky, Endre 104
RUMCHEROD 28, 68 – 69, 74, 76, 91, 147
Rupp, Rainier 501
ruptura Tito-Stalin 172, 174
Rusk, Dean 239, 260, 265 – 268, 359, 401, – 410, 445 789
S
Sadat, Anwar 393, 612 – 614, 621, 628 – 639, 695, 711 Saharovski, Aleksandr Mikhailovici 176 Saharovski, Igor Aleksandrovici 637 Sampson, Steve 575 Sass, Kálaman 211

Savcenko, Serghei Romanovici 321, 442, 711 Savimbi, Jonas 692 Sălăjan, Leonte 177
ZB (aparatul de securitate al statului polonez) 28, 305, 316, 320, 369 *Scânteia* 214, 242, 249, 257, 293, 341, 349, 385, 483, 512, 533, 605, 655, 698
Schmidt, Helmut 566 Schöpflin, George 244, 570, 698
SDECE (Serviciul de Contrainformaţii şi Informaţii Externe francez) 28, 503
Secţia a II-a (Centrul de operaţiuni şi informaţii maghiare din perioada Horthy) 132, 134 Secţia basarabeană 94 Secţia Odessa, Comintern 94
Securitate 15, 26, 33, 196, 210, 241, 254, 320, 370, 403, 445, 468, 490 – 494, 521, 553, 645, 664, 686, 717 Securitatea de Stat maghiară 21
securitatea europeană 423, 491, 533, 553, 558, 597, 605, 646, 731
Sejna, Jan 33, 190, 261, 283, 329, 714
Semiceastru, Vladimir Iefimovici 218
Senior Review Group 596
Septembrie Negru 619
Serov, Ivan Aleksandrovici 179, 202, 207
serviciile de informaţii româneşti, *vezi şi* DGSP, DGIE, DIE, DIM, DSS, Securitate serviciile de spionaj poloneze *vezi* ZB, WSI
Serviciul A (serviciul pentru măsuri active al KGB-ului) 28, 302, 315, 501, 566
Serviciul de Siguranţă Internă (Serviciul de informaţii românesc până în 1946) 122 Sfatul Ţării 74, 95, 130
SHAPE (Comandamentul General al Forţelor Aliate din Europa) 28, 468
Sharon, Ariel 628, 760
Shea, Michael 684 Shelest, Piotr 349, 442, 711 Sheng, Kang 271, 279, 283, 410

SHIN BET (serviciul de contraspionaj şi contrainformaţii israelian) 28, 711
SIG (Grupul interdepartamental de experţi ai Departamentului de Stat) 28, 417, 430
Siguranţa (contraspionajul şi contrainformaţiile româneşti postbelice) 86, 92
Siwicki, Florian 689
Societatea Basarabenilor 60, 95 – 97, 157, 743 Socor, Vlad 36, 626 Solakov, Anghel 448, 524 Sonnenfeldt, Helmut 253, 490 – 492, 689, 697 Serviciile sovietice de informaţii *vezi* Cheka, OGPU, NKVD, KGB, INO, INU, RU şi GRU Serviciul sovietic de informaţii militare 380 Şovinform 28, 197 Sovrom 28, 199 Speidel, Hans 419 – 420 Spetsnaz 91, 380, 383 spionajul britanic 78, 108, 111, 427, 684 spionajul bulgar 536
spionajul est-german, *vezi şi* HVA 474, 501, 530, 540, 581, 597, 609, 635, 686, 712
Spionajul maghiar, *vezi* AVO şi AVH spionajul militar francez 81 spionajul militar olandez 362
Stalin, Iosif 39, 79, 88, 90, 105, 107, 119, 144, 149, 155, 160, 172176, 183 – 185, 230, 243, 287, 330, 391, 415, 511, 516, 643, 676, 681, 757, 769
Stasi (organele de securitate est-germane) 24, 33, 44, 47, 207, 218.
240, 304 – 306, 314 – 315, 334, 350, 376, 387, 421, 454, 459 – 461, 487, 514 – 516, 540, 548, 580, 600, 634, 674, 693, 701 – 702, 727, 737 Statutul pentru perioade de război 708
Stănescu, Ion 238, 359, 366 – 368, 373, 509, 523 – 526, 548, 583 – 589 Sth (organele de securitate cehoslovace) 28, 304 – 306, 315 – 320, 329, 350, 369, 711
Stefanov, Boris 90, 106, 117, 124, 237, 286 Stewart, Michael 362, 422, 441 Stoica, Chivu 177, 378, 454, 513
Stoica, Gheorghe 205, 402 Suder, Villiam 198 Sukarno (Kusno Sosrodihardjo) 318 Suslov, Mihail

Andreievici 185, 281, 519
SVR (Serviciul de Informaţii Externe rus, după 1991) 28, 56, 202, 630 Szabados, Joseph 339 Szábo, György 306
Szirmai, István (Stefan) 155, 160, 288, 321, 347, 478 Szlacheic, Franciszek 525 Szombathelyi, Ferenc 124, 141 Szürös, Matyas 609, 657
s
5
şcoala Karol Szerewicz 177, 271 Şcoala Révai 485, 575 Şerb, Ion 521 – 523, 537 Ştemenko, Serghei Mihailovici 448, 481
T
TASS 32, 198, 240, 300, 341, 350, 455, 632, 708
TEACHER (agentul maghiar cardinal László Paskai) 308
Ţedenbal, Jumjaghiin 541
Teleki, Pal 102, 124, 179, 216, 569
Thälmann, Ernst 658
Thayer, Robert 220
The ethnic History of Transylvania 574, 736
The New York Times 46, 78, 92, 221, 240, 284, 338, 493, 558, 620, 682, 709
Thieu, Nguyen Van 492 Thompson, Edmund R., 702 Timkó, Imre, episcop uniat 308 Timoşenko, Stepan Profokvievici 131 Tindemans, Leo Clemence 703 Tinerii Iubitori de Libertate 212 Tismăneanu, Leon 106, 238 Tisza, Kalman 66
Tito, Iosif Broz 41, 149, 170, 172 – 175, 203, 217, 221, 251, 354, 390393, 395 – 400, 415, 455 – 457, 536, 614, 638 – 643, 706 Tóth, Károly, episcop reformat 306 trafic de droguri 310
Transilvania 23, 53, 61, 64, 78 – 80, 84, 98 – 101, 120 – 124, 133 – 137, 143145, 154 – 159, 185, 201, 210 – 216, 241, 251, 287, 315, 323, 418, 466 – 467, 473 – 477, 484, 548, 570, 649, 710 Tratatul austriaco-sovietic 199 Tratatul

de la Potsdam 296 – 298, 661 Tratatul de la Tartu 162
Tratatul de la Varşovia 19, 41, 104, 190, 241, 250, 258, 261, 283, 349, 355, 377, 98, 423, 456, 489, 515, 540, 598, 652, 673 Tratatul de prietenie egipteano-sovietic 624 Trilliser, Mihail 109 Tro tki, Lev 77
Tuhacevski, Mihail Nikolaievici 92
turişti 55, 318, 352, 361, 371, 379 – 380, 436, 670
Turner, Stansfield 625
Turianiţa, Ivan Ivanovici 152
Tutiunnik, Iurko 90
T
5
Ţanev, Anghel 525, 548, 582
U
Udall, Stewart 497 Ulbricht, Walter 346
UM 0920/A (unitatea de contrainformaţii româneşti anti-Pactul de la Varşovia până în 1978) 29, 219, 586, 622 UNESCO 29, 564
Ungurii în România şi Transilvania 572 UNITA 29, 692
Uniunea Populară Maghiară 24, 145, 167
Universitatea de la Cluj 140
Universitatea de Prietenie Patrice Lumumba 311
Ustinov, Dimitri Fedorovici 667
UTC (Uniunea Tineretului Comunist) 29, 154, 198
V
Vaculík 350
Vágó, Bela 108
Van der Veille, Robert 505
Vass, Ghizela 174, 177, 444, 712
Vass, Ladislau 174
Vass, Zoltan 159, 185, 203 Vatican 306 – 309, 710 Vatsetis, Ioakim Ioakimovici 77, 82, 90 Vâlcu, Vasile (Vasili Vulko) 173, 196 Vânători de munte 486 Veres, Lajos 142 – 143 Vescan, Teofil 159 – 160 Viitorul Maghiar 211

Vâneze, János 160, 180, 289, 478 – 479, 576 Vinogradov, Vladislav Petrovici 67, 145 Vişinschi, Andrei Ianuarivici 147, 150 Vix Note 80 vlahi 314, 576 Vocea Americii 526
VOKS (Asociaţia Uniunilor pentru Legături Culturale cu Străinătatea) 29, 197, 555
Vorosilov, Kliment Iefremovici 131, 147
W
Wallenberg, Raoul 108, 723 Wass, Albert 570, 574, 592 Watergate 593
WCC (Consiliul Mondial al Bisericilor) 29, 253
Weber, Steve 224
Weizman, Ezer 629
Werth, Henrik 98, 121, 124
Wheeler, Earle Gilmore 373, 405, 429
Wilhelm II, împărat 274, 635
Wilson, Harold 268, 422, 441
Wolf, Markus 228, 468, 501, 523 – 525, 548, 583
WOLSKI (agentul sovieto-polonez Wojciech Jaruzelski) 406, 428
Womack, R. 701
WPC (Consiliul Mondial pentru Pace) 29, 253
WSI (Serviciul de informaţii militare polonez) 29, 51, 194
X
Xiaoping, Deng 257, 283, 654 Xinhua 382, 670
Y
YUGO-71, exerciţiu al Pactului de la Varşovia 538
Z
Zagladin, Vadim Valentinovici 48 – 49, 517 Zedong, Mao 271, 539, 671 Zemplén, György 308 Zia ul-Haq 318
Zidul Berlinului 213, 236, 296, 637
Zinoviev, Grigori Ievseevici 108
ZOMO (Miliţia de rezervişti polonezã) 29, 320

R E te G A N

POVESTEA
UNEI
TRĂDĂRI

MIHAI RETEGAN POVESTEA UNEI TRĂDĂRI
Spionajul britanic în România 1940 – 1944
Editura RAO vă oferă

Bazat pe documente identificate în arhivele serviciilor speciale şi ale Ministerului de Externe de la Londra, lucrarea devoalează politica Regatului Unit faţă de România în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Scris într-un stil neobişnuit pentru o carte de istorie, volumul „Povestea unei trădări" focalizează procesul decizional la nivelul Serviciilor de informaţii britanice, relaţiile acestora cu organismele similare ale Uniunii Sovietice, opiniile cercurilor conducătoare britanice, americane şi sovietice despre organizarea postbelică a Europei Centrale şi de Răsărit. Pe de altă parte, documentele cuprinse în volum oferă date noi despre reţeaua spionajului britanic şi despre unele dintre acţiunile pe care „Special Operations Executive" le-a montat în România. În această ordine de idei este de remarcat relaţia directă dintre misiunea Autonomus şi vastul plan de înşelare a germanilor pe care maeştrii înşelărilor, britanicii, l-au elaborat pentru a ascunde locul viitoarei debarcări din Franţa.

RAO CLASS
Rafael Abalos – Grimpow
John L. Allen, jr. – Opus dei
Michael Baigent – Dosarele Iisus
Carl Bernstein & Bob Woodward – Toţi oamenii

preşedintelui *Steve Berry* – Al treilea secret – Camera de chihlimbar – Moştenirea templierilor – Profeţia familiei Romanov – Conexiunea Alexandria – Trădare la Veneţia *Jules Boucher* – Simbolurile francmasoneriei

Marlon Brando, Robert Lindsey – Brando. Cântece învăţate de la mama *Dan Brown* – Simbolul pierdut *Gheorghe Buzatu* – România sub imperiul timpului *Tom Clancy* – Ursul şi dragonul *John le Carré* – Cântecul misiunii *Jennifer Lee Carrell* – Codul Shakespeare *Maxime Chattam* – Sângele timpului *Susanna Clarke* – Jonathan Strange & Mr Norrell *Bill Clinton* – Viaţa mea *Tom Clancy* – Ursul şi dragonul *John Connolly* – Îngerul negru – Neliniştiţii *Nelson DeMille* – Focul sălbatic *John Darnton* – Secretul lui Darwin *Arnaud Delalande* – Capcana lui Dante *Gordon Dahl Quist* – Devoratorii de vise

Wolfgang Hohlbein – Inchizitorul – Anubis

Jeffery Deaver – Luna rece – Păpuşa adormită

Juan Manuel de Prada – Furtuna – Viaţa invizibilă

Umberto Eco – Înainte ca racul

Andreas Eschbach – Secătuit – Premiul Nobel

Ken Follett – Stâlpii pământului

Max Foran – Ordinul Fecioarei Maria

Ildefonso Falcones – Catedrala mării

Claus Cornelius Fischer – Şi ne iartă nouă greşelile noastre

Tana French – Pădurea

Laurence Gardner – Testamentul Magdalenei

Joseph Gelineck – Simfonia a X-a

Maria Georgescu & *Mihai Retegan* – SSI-SOE. Jurnal politic

Dinu C. Giurescu – Falsificatorii. „Alegerile" din 1946

Mircea Goga – Veturia Goga, „Privighetoarea lui Hitler" – Golgota – Octavian Goga între apologeţi şi detractări

Jason Goodwin – Copacul Ienicerilor – Coloana

Şerpuită

John Grisham – Nevinovatul – Asociatul

Tess Gerritsen – Chirurgul – Clubul Mefisto

Efraim Halevy – Omul din umbra

John Twelve Hawks – Călătorul

Elizabeth Kostova – Colecţionarul de istorie

John Le Carré – Cântecul misiunii

Jonathan Litte!!

— Binevoitoarele

David McCullough – 1776

Gerd Langguth – Angela Merkel

Philip Le Roy – Ultimul testament

Ruggero Marino – Cristofor Columb – Ultimul templier

Esteban Martin & A. Carranza – Cheia Gaudi

Kathleen McGowan – Cea aşteptată

Andy McNab – Bezna

Kate Moss – Labirintul – Sepulcrul

Julia Navarro – Sângele nevinovaţilor – Confreria Sfântului Giulgiu – Biblia de lut *Roberto Pazzi* – Conclav

Michael Peinkofer – Frăţia runelor – Umbra lui Thot

L. Picknett & C *Prince* – Misterul Sionului – Măştile lui Hristos

Juan Manuel de Prada – Furtuna – Viaţa invizibilă

Douglas Preston & *Lincoln Child* – Relicva – Relicvariul – Vitrinedé curiozităţi – Natura moartă cu ciori

Tom Reiss – Orientalistul

Craig Russell – Vulturul însângerat – Fratele Grimm

Silvia Ronchey – Enigma lui Piero

John Sack – Conspiraţia Franciscană

Antoine de Saint-Exupéry – Micul prinţ

Franck Schatzing – Adâncuri

Boris von Smercek – Al doilea Graal

José Carlos Somoza – Zigzag

Margaret Starbird – Femeia cu vasul de alabastru

Alex Mihai Stoenescu – Din culisele luptei pentru putere 1989 – 1990. Prima guvernare Petre Roman – România postcomunistă

Arno Strobel – Magus

Paul Sussman – Secretul templului

Pierre-André Taguieff – Iluminaţii

Philipp Vandenberg – Conjuraţia sixtină – A cincea evanghelie – Fiica Afroditei – Al optulea păcat *Enrique de Vicente* – Chei oculte în Codul lui da Vinci *Edwin Williamson* – Borges – O viaţă *Michael White* – Echinox *Bob Woodward* – Informatorul

clubul cărţii rao

www.*raobooks.com*;
www.*rao.ro*
Tiparul executat de R.A. „Monitorul Oficial” Bucureşti, România